

6.25.25,

LIBRARY OF THE THEOLOGICAL SEMINARY

PRINCETON, N. J.

BR 75 .W8 1883 v.17
Wycliffe, John, d. 1384.
Latin works

Printed in Austria.

Digitized by the Internet Archive
in 2014

<https://archive.org/details/latinworks17wycl>

E cod. 38, fol. 17^a, bibl. metrop. capit. Prag.

JOHANNIS WYCLIF

TRACTATUS DE MANDATIS DIVINIS

ACCREDIT

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS
WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES
AND WITH AN APPENDIX DE DIFFERENTIA
INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE

DR. JOHANN LOSERTH
PROFESSOR EMERITUS
AT THE UNIVERSITY OF GRAZ

BY
AND
F. D. MATTHEW
LITT. D.

Wyclif Soc. Pubs.

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY C. K. PAUL & CO.
DRYDEN HOUSE, GERRARD ST., SOHO. W.

1922.

CONTENTS.

	page
PREFACE.	
I. DE MANDATIS DIVINIS	I
1. Contents of De Mandatis Divinis	I
2. Survey of Manuscripts	VI
a) General critical remarks on several manuscripts of Wyclif's works	VI
b) The various manuscripts (A—P)	XII
3. The use made of De Mandatis Divinis by Huss	XXII
II. DE STATU INNOCENCIE	XXIII
1. Contents	XXIII
2. Survey of Manuscripts	XXVIII
3. The use Huss made of this treatise	XXIX
III. DE DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE	XXIX
1. Contents and Time of Origin	XXIX
2. Survey of Manuscripts	XXX
IV. THE DATES OF DE MANDATIS DIVINIS AND DE STATU INNO- CENCIE	XXX
V. THE ARRANGEMENT OF OUR EDITORIAL WORK	XXXII
TRACTATUS DE MANDATIS DIVINIS	1—474
TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE	475—524
DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE	525—533
INDICES OF DE MANDATIS DIVINIS	535—567
INDICES OF DE STATU INNOCENCIE	567—568

Corrections.

Page II line	4 and 30 for his	read His
" 19 "	12 for ponentam	" ponentem
" 80 "	12 " regide	" rigide
" 81 "	18 " Epyti	" Egypti
" 88 "	6 " beatitudinis	" beatitudinis
" 95 "	9 " euram	" curam
" 131 "	3 " animae	" anime
" 159 "	10 " fieti	" fieti
" 160 "	45 " Hus	" Huss
" 199 "	33 " scilicet,	" scilicet
" 213 "	10 " scriptura	" scriptura.
" 298 "	46 " Hus	" Huss
" 314 "	15 " unum quodque	" unumquodque
" 317 "	22 " cursumque	" rursumque
" 333 "	4 " naturae	" nature
" 335 "	3 " extingendo	" extinguendo
" 406 "	14 " the the	" the
" 429 "	24 " claustralum	" claustralium
" 433 "	15 " ierusalem	" Jerusalem
" 442 "	5 " Hec	" Nec
" 444 "	7 " ignes	" ignis
" 446 "	11 " scandalizatur	" scandalizatur
" 448 Note 1 "	aggregata	" aggregata
" 451 line 28 "	tele	" teia
" 485 "	10 " Aristotelis	" Aristoteles
" 492 "	18 " innocenciae	" innocence
" 492 "	30 " paradisi cum	" paradisi, cum
" 496 "	23 " volucribus	" volucribus

PREFACE.

When I had finished my edition of Wyclif's 'Opera Minora' I imagined my work for the Wyclif Society to be concluded for good. This work had been begun forty years ago and has taken up a very considerable part of my life in letters. The edition of the first two books of Wyclif's 'Summa Theologiae', i. e. of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie' was at that time planned by Dr. F. D. Matthew, the excellent and far-known editor of 'The English Works of Wyclif, hitherto unprinted' (E. E. T. S. Vol. 74, 1880). He had indeed copied out the text of these two Latin writings in the eighties of the last century, but several reasons prevented him then accomplishing his self-set task. So it came about in the year 1912 that he approached me, then being one of the few surviving members of the original staff of the Wyclif Society's editors beside himself, to take up the work he had commenced and to finish it. It was especially his complaint of failing eye-sight which hindered him from giving the finishing strokes to his work.

I could not but deeply regret this state of affairs as Dr. Matthew was at that time the one man in England who owned the most extensive and profound knowledge of Wyclif's writings and of the literature on Wyclif; he had ever been ready to support by his ample learning and ripe judgment, both devoid of any jealousy, any worker in the Wyclif Society's undertaking; but in helping others in such a generous manner, he, unfortunately, had missed his opportunity to reap what would have been his own crop. I myself enjoyed his ready helpfulness in shaping the marginal notes and kind-heartedly advising me in any other direction whenever I appealed to him. Thus, I felt bound to comply with his request in the matter of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie'.

PREFACE.

But when I set to work I soon found that Dr. Matthew had somewhat underrated the difficulties of the task in question. He had been of opinion that it would suffice to collate the textual matter of the MSS. of 'De Mandatis Divinis' preserved in England and that of about three continental MSS.; closer investigation, however, proved that besides the MSS. registered by Shirley, there were others — and of a better pedigree, too — which had to be considered. Among the sources which Wyclif had made use of, the work of Guilelmus Peraldus had hitherto been neglected, nay, practically remained unknown. Thus, I had to investigate more particularly both these literary relations and those to Robert Grosseteste: the results of these researches of mine appeared in several publications of the Vienna Academy of Letters and Science.

The edition itself was, finally, prepared for print and seen through the press in the hard time of war and post-war under all sorts of troubles and of both physical and mental want. It has been greatly assisted and encouraged by the unfailing interest of Miss Dorothy Matthew, the daughter of my late collaborator. For assistance in the marginal notes of 'De Mandatis' my thanks are due to Professor Albert Eichler, of Graz University, and more especially to Sir Cooper Perry, who has given generously of his scanty leisure. I am last but not least very grateful also to my friend Dr. Adolf Koegler who, in other ways, was a great support to me during the distressful years of the publication of this volume.

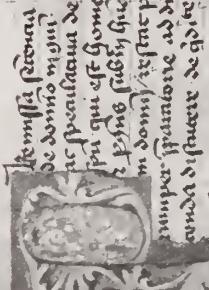
Graz, May 1922.

J. Loserth.

DE MANDATIS DIVINIS

(below p. 1)

*Exemplis in libro de primis ordine sine sic et p[ro]mptuari
probatis in tractat de Diuino domino p[re]dicto.*

A detailed illustration of a classical manuscript page. The page contains dense handwritten Latin text in two columns, with several large, decorative initials at the beginning of sections. The script is in a Gothic or medieval style. The parchment appears aged and slightly yellowed.

[E] cod. bibl. Bal. Vindob. 1339, fol. 91.

(below p. 1)

polita sic definitur infuscum
confusat et spuma nisi quis
tunc ad illa rancidius si
deficitur in infuso in eo
dei pechi homine nesciencie
infusare non posset magis
est pule in infra in pule de
recta suadeta genitrix omni
secundum sepe sed easq; q; mif
est utr; monat et clavis mif
to effigie et nulla rectua v
enitatis est ne rectu etiam
sicut sit qualiter so no etiu
hastis venient etiam de scopo
dantis etiam etiam in pule oratus
macta amicente pule lo

infusata sentitur
et dominio in grande
specie liquida defini
tum et genus et genit
usfectu finitam
dei refert hanc p
poterit etiam senti
a fine expulsione in pule atque
infusate que est quia q; soni
cum senti de aliis yecor
to senti re ipso q; me nomi
niale est secundum cuius null p
spes in fine dicitur et quia nifi
est et quia exigitur verbi
non in ore expletis enim
in pule rationes plegi in ea
metitudo amicente pule lo

INTRODUCTION.

I. Wyclif's De Mandatis Divinis.

1. Contents of De Mandatis Divinis.

Wyclif's book on the ten commandments is nowadays placed first among the twelve books of his 'Summa Theologiae'. It seems, however, from several hints that Wyclif originally intended another grouping of these books. However this may be, this much is certain — that our treatise was especially appreciated by English and Czech Wyclifites. This may be gathered not only from the considerable number of manuscripts preserved and from the special care bestowed upon them, but also from the solemn form in which Jacob of Mies introduced his defence of this book, on July 28th, 1410, against the indictment of heresy. It is a fact that in the decalogue — which is the most usual title for this book — there are but very few passages which could be stamped as heretical even according to the present dogmas of the Roman Catholic Church.¹

In continuation of 'De Dominio Divino' it starts with a definition of right in general and of justice as the foundation of civic government. Right is the steadfast will which assigns to every man his own. Right instils in man the virtue of justice. Hence the work of a man is called

¹ Cf. J. Loserth, *Huss und Wyclif*, p. 271; as for the large circulation of the book cf. *infra* 'Survey of MSS.' In the time of Huss there existed a copy in the first 'Abecedarium' of the then University Library of Prague with the press-mark D. 21, entitled 'Super decem praecepta'. Huss mentions in his 'Replica contra Anglicum Joannem Stokes' (*Hussii Opera*, Vol. I, p. CVIII^b) also a 'little decalogue'; this, however, turned out to be the tract 'Of the Ten Commandments' (see Shirley, A Catalogue p. 45).

just. This definition is in accordance with the divine will, for the latter is first steadfast, secondly eternal, and thirdly assigns to each his own. God grants to man according to his desert either reward or retribution. God is just in his essence; in Him are identical right, justice and the just. A creature is just, because God wills it. It is sinful if a man is not given what is due to him. God leaves no injustice unpunished. If there is a choice between good and bad, we must choose the good. The wrongs we suffer here are rewarded in heaven. Every one owes love to his neighbour, and by nature all men are our neighbours. Thus, whosoever sincerely loves his brother is his neighbour.

Nobody has a right *to* a thing without having a right *in* the thing. There is a threefold right: first the right which is the divine will; secondly the right which is the power to use; thirdly the right which is the use itself. The two latter are not possible without the first. Unless God bestows it, no man has a right; if the pope grant such a right without God's bestowal, it is invalid. Without God's authorization nothing can be granted. Therefore in all bestowals His will is to be observed; and knowledge of His will is obtained through Holy Scripture.

There is an uncreated right (*ius increatum*) and a created right which is regulated according to the former. Uncreated right is necessarily absolute; the other is classified either according to the nations who created it, or to the degrees of human knowledge: thus we have Roman, English, economic, civil, and political right, and these again have many subdivisions.

It is a wrong supposition that laws are nothing more than a writ of man, a vocal term (*terminus vocalis*) or a first concept. Moses' tables were God's law before they were written down; it is not the visible letters which make the law, but the truths signified by the letters. These truths must be known. Man did not create them, but has to accept and promulgate them. The supreme and eternal law is the uncreated right, i. e. God.¹ He lays upon his creatures the obligation of doing what they ought.

Every man must know the laws of his own faculty: the arithmetician those of number, the astronomer the movements of the stars, and so on; but eternal law teaches the truths of human life which lead to morality. When announced to humanity, it has binding power: such has the

¹ John XIV, 6: Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita . . .

decalogue, and, likewise, private ordinances if founded on it. Divine law is broken by sin; every sinner commits treason against God. It is only repentance which reconciles him again to God's law.

The laws of the New Testament are preferable to those of the Old Testament on account of their author, their contents, and the conditions under which they were given. The former differ from the latter as divinity differs from humanity, master from servant, high priest from levite. They agree, however, in parts, e. g. in the commandments of the decalogue, but not in the ceremonies. Whilst the law of the Old Testament was given among signs of terror, thunderstorm, fire, and darkness, the other is the law of love, written not on tables of stone but in the fervent hearts of men, and was destined not for one particular nation, but for the whole of mankind.

The New Law is easier, more intelligible and more perfect, more profitable in every way. Christ is its high priest. To His laws are opposed those of men which are only valid in so far as they fulfil Christ's Law. No other law is valid, for God cannot have instituted a power to give laws which contradict His own. Unfortunately, there are such laws in the church, those, for instance by which the clergy have extorted secular goods, and many traditions which St. Augustine has attacked. What would he say nowadays to those laws that overload the law of God?

What are God's 'commandments'? Why are they termed 'commandments' or precepts? How many of them are there? Which of them are destined to last? Which of them are only of a temporal validity? The Introduction concludes with the answers to these questions, and several manuscripts here insert a division in the text.¹

Chapter X begins the interpretation of the individual commandments. First of all, it is true, is a disquisition on those points that are common to all the commandments. Every action of ours must be in concord with the commandments. Only under this condition do we possess God's love, the Son's grace, and the Holy Ghost's gift of perseverance. Fear and love lead us to keep the commandments. Whoever lives in the fear of God has God with him and need not be afraid.

The next chapters (XI—XIV) deal with the Love of God. Wyclif devotes a regular treatise to this commandment of the New Testament.²

¹ *Explicit prologus decem mandatorum. Cf. infra, p. 81.*

² p. 93: *Post timorem . . . superest tractatus delectabilior 'De Amore'.*

The commandment of Love is interwoven with every other: whoever observes it, observes all; whoever breaks it does not love God. Christ fulfilled the commandment of Love perpetually, so did the Blessed Virgin. This Love carries with it dignity, knowledge, virtue, and other good things. Perfect man is wholly merged in it, but it is perfectly fulfilled only in heaven where the Saints are blessed in various degrees, resulting in harmonious beauty. The very essence of blessedness is the vision of the Holy Trinity.

This discourse on the Love of God is followed by that on the three commandments of the first table (Chapter XV): What is meant by 'other gods'? Every one who is of an unclean spirit for the sake of worldly goods has 'other gods'. The next disquisitions deal with idolatry and the worship of images, their origin, use and dangers. Then follow (Chapter XVI) the reasons why we ought to love God, which means observing His commandments. From the quality of our natural heart we learn to love God. If the heart be corrupt, the body is sick; if the shepherd be bad, the flock is bad too. This ought to be a warning to our prelates. The wording of the second commandment (Chapter XVII) is negative. Who takes the name of the Lord in vain? He who swears by God without cause, he who neglects to praise God, he who does not believe that for them who fear God even evil leads to good, he who commits sin knowing that God is the protector, the saviour and the rewarder of all, he who is a Christian only in name — all break this commandment. We take God's name in vain by idle talking, by mere lip-service, by thoughtless swearing. Swearing is allowed in truth before a judge, and in a just cause. The Lord's name is taken in vain by the hypocrite, the miser, the carnal sinner. Whoever lightly calls God to witness, commits a greater crime than if he were to summon the king of England before a court of justice.

The third commandment (Chapter XVIII) prescribes how the Sabbath should be kept, and the causes for doing so. We have changed the Sabbath to the Lord's Day as this is the first day of creation, the day of the Lord's Resurrection, the day of the out-pouring of the Holy Ghost, and the day on which the Last Judgment will be held. Moreover, if we celebrated the Sabbath on Saturday, the vigil would fall on Friday. Christian Sabbath observance implies abstaining from vices, from servile work, from the world's noise. According to Grosseteste the Sabbath is to

be observed in *spirit* by meditation, in *word* by prayer, in *deed* by church-going and charitable offerings. It is a pity that we all offend against this. To observe the Sabbath duly, it is indispensable to know the method and virtue of prayer (Chapter XIX). We receive the most effective stimulus to prayer from the consideration of human misery dating from the Fall of Man, so convincingly described by Pope Innocent III. We ought to pray in church on holidays and Sundays (Chapter XX), and to use the Lord's Prayer, upon the virtues of which Wyclif expatiates both in this place (Chapters XX and XXI) and in his other writings.

The following chapters (XXII and XXIII) interpret the fourth commandment. Every virtuous person is father and mother to us. Wyclif then enters on the distinction between filial love and love of our neighbours. Next to our parents we ought to honour our masters and superiors. In the church militant the more virtuous man must be ranked first, even before bishop or pope. In spiritual matters every one is entitled to appeal. The supreme authority is the Bible the truths of which are unfortunately often confounded by human traditions. This passage rests to a great extent on Grosseteste's doctrine, and it is to be noticed that many ideas figure here that are laid down in Wyclif's book 'De Ecclesia'. Chapter XXIII is concluded by a treatise on prayer for the living and the dead. More profitable than to have masses read for the dead is to practise deeds of mercy. As to love of our neighbours (Chapter XXIV), we ought to keep in mind that every one of our fellow-men is created in God's own image and that we have been given the power of speech in order to edify our neighbour, not to hurt him. Homicide can be committed in a just or in an unjust way. The latter offends against the law of love of our neighbour and, eventually, will kill the soul of the victim.

In the treatment of the sixth commandment (Chapter XXV) we find or the first time those ample quotations from Guilelmus Peraldus' book 'De Virtutibus et Vitiis' which the editor of the present volume has shown in a special disquisition to be one of the chief sources of Wyclif's 'De Mandatis'. When discussing the separate kinds of fornication, Wyclif lays great stress on the rule that this subject ought to be treated with discretion both in the confessional and in the pulpit. Regarding wedlock, divorce is said to be permissible only in case of adultery. Even more noticeably, Peraldus' doctrine is followed in regard to the seventh commandment (Chapter XXVI); what is said of extortions done by the clergy,

above all by the pope, shows that we are at one with the sentiments and tendencies of the Good Parliament of 1376. We now learn for the first time that the pope has no secular power, but only the power given in the Gospel. The King rules over temporal things in his dominion, and in this respect he is *above* the pope. If the latter dispute this, he may do so by his procurators before the King's Council who will decide. The complaints caused by the clergy who arrogate power of punishment take up much room in this section. For the last three commandments Peraldus' doctrine is also amply made use of (Chapters XXVII—XXX). The last chapter touches already that ideal of poverty which Wyclif preached with ever increasing emphasis in the succeeding books of the 'Summa Theologiae' — except in the 'De Statu Innocentiae' where it was not relevant. In this last chapter, the washing of the apostles' feet, the example of Christ's humility, is presented to the bishops: their task ought to be to preserve the doctrines of the Bible carefully, to make them known to believers, to preach Christ's life, doctrine and sufferings, but to keep themselves aloof from the passions of the world and the pursuit of riches. By help of the ten commandments the source of worldly desire is dried up, and for this purpose there is no law more exact, more profitable, or more steadfast than the decalogue.

2. Survey of Manuscripts.

a) General critical remarks on several manuscripts of Wyclif's works.¹

Before entering on the enumeration of all the MSS. which contain Wyclif's 'De Mandatis', it may be permitted to survey critically the Wyclif MSS. in general. From the following remarks it will be seen where the better texts of particular works of Wyclif are now to be found and what connection exists between them and the most intimate friends of the English Reformer or even with Wyclif himself.

Many years ago I was able to direct attention to the fact that among the well-known Wyclif MSS. there are several which are to be valued especially on account of their origin and the fact that they shed a little more light on the relations of Czech Wyclifitism to English Wyclifitism in the first decade of the fifteenth century. They are those

¹ See J. Loserth, Zur Kritik der Wyclif-Handschriften in: Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Vol. XX, pp. 247—257.

of 'De Dominio Divino', 'De Civili Dominio', 'De Veritate Sacrae Scripturae', and 'De Ecclesia'. It will, however, prove necessary to extend our research in this direction also to the other books of the 'Summa Theologiae', although those just mentioned are to be given the first place, as they alone contain allusions to their origin and the time and place of their origin.

It is in the marginal notes of these MSS. that we come across isolated remarks which have been indeed alluded to by the editors of these texts, but have not been made the subject of a special investigation, although this can teach us something as to the questions under consideration. -

Nearly a quarter of a century ago I drew attention to the relations existing between Czech and English Wyclifites in the first decade of the fifteenth century.¹ It is well known that there were several centres of Lollardism in England the existence of which we learn from statements by Thomas Walsingham and Henry Knighton. If at this period Czech scholars visited English schools, it was not in order to see foreign countries and, among other sights, the famous University of Oxford, as had been usual in the days of good Queen Anne, but in order to trace the memory of Wyclif, to search for his works and to copy them. Thus, besides Oxford where the recollection of Wyclif was certainly liveliest, other places had to be considered where such works could be found. Many of his pupils and friends were still living and undoubtedly some of his works must have been still extant in his own handwriting. On this quest two Czech scholars Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz went to see certain places in England in the years 1406 and 1407. To these men we owe the transcripts of the works of Wyclif in the MSS. mentioned above. Happily for us, they either entered their names in their transcripts or reported the time and place when and where they were copying them.

These notes are found in Codex 1294 of the National Library at Vienna (formerly Wiener Hofbibliothek). This codex has a very peculiar

¹ See J. Loserth, Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wyclifiten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts, in: Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Vol. XII, pp. 254—269; supplemented by Reginald Lane Poole, On the intercourse between English and Bohemian Wyclifites in The English Historical Review, April, 1892.

arrangement which is repeated in exactly the same form in several other MSS., and, as these possess other peculiarities of Codex 1294, there can be no doubt that these other MSS. also were either made by the two Czech scribes during their stay in England or were transcribed from the copies taken down in England. Codex 1294 contains Wyclif's 'Tractatus de Veritate Sacre Scripture', 'De Ecclesia' and 'De Dominio Divino'. All these were copied by the two scholars in England: '*Correctus graviter anno domini 1407 in vigilia Purificationis sancte Marie Oxonii per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz.*' These three treatises are written by one and the same hand which also added the note just quoted, which shows that they not only corrected the text, but wrote it themselves, a fact which is, moreover, proved by the numerous glosses in Czech which are found in these treatises, and all reveal the same hand. We must suppose, therefore, that one of them dictated and the other wrote our MS. The copying began, in all probability, during the last months of 1406 A. D. 'De Veritate Sacre Scripture' was copied in Oxford, while 'De Ecclesia' was transcribed at Kemerton near Tewkesbury in Worcestershire. The order in which the three treatises are bound shows a later stage, apparently after their arrival in Bohemia, as each has its own pagination. The codex was once in the possession of Simon of Tischnow, a Czech Wyclifite. These MSS., or treatises respectively, were held in exceptionally high regard in Bohemia as can be seen even to-day. There is e. g. MS. 3929 of the Vienna National Library which follows its original, Codex 1294, slavishly. It even copies the dates as given in the original so that it appears as if the chapters with the notes in question were written in both MSS. on the same day. All the other peculiarities of Codex 1294 are closely imitated: omissions, transpositions of letters, hiatuses, misprints and corrections are copied with perfect accuracy.

The reason for the high authority attributed to these MSS. which had been written in England itself was undoubtedly based on their tradition going back to the actual time of Wyclif, or on their originals having been in the possession of men who played some important part in Lollardism. In Oxford where 'De Veritate Sacre Scripture' was copied, there must have been some store of good Wyclif texts, considering the fact that in this city the memory of the *fifth Evangelist* was still very much alive. But it is just possible that not every one of Wyclif's books existed in the desired good condition at Oxford. Moreover, the two Czech

scholars might, on account of the persecution of the Lollards already set in, have thought it more advisable to stay at places where they could pursue their work without being noticed or disturbed. Such a place was Kemerton. And this brings us to the neighbourhood of Sir John Oldeastle, Lord Cobham. Not far from Kemerton lies Evesham, a centre of Lollardism. In this district Sir John, as we learn from Walsingham, had a good following. When we find that Sir John corresponded with noted Czech Wyclifites a few years afterwards and interpret this as hinting at old relations between him and his Czech comrades, the visit of Nicholaus Faulfisch and George of Knyehnicz may aptly be remembered. They must have taken their copies from the treasured MSS. of the English nobleman. Whether the visit of these two Czech scholars to England in 1407 prepared the path for these mutual relations or was a consequence of relations of an older date — it is certain that these men must have found for their transcripts excellent originals, traceable to the days of Wyclif, if not to the reformer himself. Peter of Mladenowicz reports with what great reverence the two Czechs collected every memorial of Wyclif: they even carried a piece of his tombstone to Prague where later it was worshipped as a relic.¹ From this circumstance, we may assume that they had been in search of other memorials during their stay in England, including original MSS.

Such MSS., however, were found in a third place, Braybrook, which is also mentioned in Codex 1294. It was there that the two Czechs copied the text of 'De Dominio Divino'.² Braybrook was likewise a centre of Lollardism;³ its manor belonged to the Latimers. The last manorial lord, Sir Thomas Latimer, who died in September 1401, had been a professed patron of the Lollards. Taking all this into consideration, it seems obvious that the two Czechs betook themselves to Kemerton and Braybrook, and we can imagine what a stir the books which they carried over with them from England caused at Prague, a stir apparent from the fact that later on every conceivable care was taken to have copies made just from *these* MSS. and exact in every detail of form. It is worth while to dwell on this to some extent.

'De Ecclesia' is divided into 23 chapters. Careful inspection shows that every chapter is subdivided into paragraphs which are marked in

¹ Doc. mag. Ioannis Hus, ed. Palacky, p. 313.

² De Dominio Divino, ed. R. L. Poole, p. 249.

³ Ibidem, p. XI.

the margin by letters in alphabetical order (A, B, C, &c.). In the original these letters, which served to indicate a break in the text, may have been placed properly in accordance with breaks in the sense; but this is not always the case in the copies in question, as R. L. Poole has pointed out. In 'De Ecclesia' this subdivision into small sections is carried through to the very end of the text and, taken with the marginal summaries, largely contributes to the clearness of the text. From the prints of 'De Veritate S. Scripture' and of 'De Dominio Divino', as edited by Buddensieg and Poole, it is not possible to infer whether this paragraphing by letters was followed in the original MSS. of these texts; neither editor notes it. But the very same system is to be seen in the three large books of 'De Civili Dominio' which belongs to the group of MSS. copied by Faulfisch and his colleague.¹ The paragraphing is similar in 'De officio Regis,² and in 'De Potestate Pape', extant in a MS. which belongs to the group of Codex 1294.³ The same holds good of 'De Simonia'.⁴ In 'De Apostasia' and 'De Blasphemia' this arrangement is clearly discernible in the printed edition.

Of the twelve works of the 'Summa Theologiae' only 'De Mandatis' and 'De Statu Innocentiae' remain to be considered. Disregarding the latter (which is, with the exception of one single perfect MS., only preserved in fragmentary copies), there remains only 'De Mandatis'. Of this treatise we possess, however, not one MS., but a whole group of MSS., which are arranged in the same manner as Codex 1294. This group comprises: MS. 1339 of the Vienna National Library, MS. V. A. 3 of the University Library at Prague, and MS. C. 38 of the Library of the Chapterhouse at Prague. The last is especially interesting for the two portraits of Wyclif it contains.

It is a well-known fact that Wyclif was often termed 'the fifth Evangelist' in England;⁵ he is given this title of honour by most copyists,

¹ De Civili Dominio, pp. XIII—XV.

² Cf. Pollard's and Sayle's Introduction, p. XXIX.

³ De Potestate Pape, p. I.

⁴ Cf. Herzberg-Fränkel's Introduction, p. VI: *The chapters are denoted by initials in red ink and by numbers in the margin, which also contains subdivisions of the chapters (A, B, and so on).*

⁵ J. Loserth, *Huss und Wyclif*, p. 280: 'Istius autem magistri Johannis Wyklevi, qui, ut a plurimis ut speratur bonis hominibus et signanter in Anglia, doctor evangelicus appellatur.'

both English and Czech, of his works. He was enthusiastically revered by his Czech adherents no less than by Huss who set the example when almost at the stake. No wonder, then, that the Wyclifites in Bohemia tried to express their reverence visibly, i. e. in pictures. This can be seen from the Chapterhouse MS. quoted above, the only existing MS. which attempts to give us portraits of the Reformer. Twice we find this attempted: once, on fol. 17 *verso*, Wyclif is represented as a fresh, youthful figure with a wreath on his head and in his doctor's gown, sitting on a professor's chair and holding in his left hand a book of Gospels while with the right he points to a verse. In another place, on fol. 119, *recto*, he is sitting at his desk, the open Gospel before him; he faces his audience who are listening to his lecture on the Truth of Holy Scripture in which treatise this picture is inserted.

This MS. is one of the best of all those in which this text and that of 'De Mandatis' has come down to us. It does not exhibit so much brilliancy of finish as others, but the text is treated with the utmost care. Summing up our results, we may say: There is a certain group of MSS. which have exactly the same outward form of division into chapters and subdivision into smaller sections, the latter marked in the margin by letters.¹ Further, in a considerable number of these MSS. the handwriting is the same; and, thirdly, later MSS. imitate the peculiarities of the earlier very closely. Fourthly, it can be noted that after the MSS. had been copied in England and taken to Bohemia, certain abbreviations hitherto unknown in Bohemia became popular. On the other hand, certain other abbreviations were not understood in Bohemia and were wrongly written out in full; and, finally, certain peculiarities of the English MSS. were closely imitated.²

Consequently, we affirm that these two Czech scholars visited those English places where, as in Oxford, Wyclif's memory was still very fresh and where they were able to obtain the best MSS. for their copying. In such a place 'De Veritate S. Scripture' can be proved to have been copied by them. Then they went to places where English Wyclitism had its most eminent partisans, and transcribed 'De Ecclesia' in Kemerton,

¹ This paragraphing is also seen in the Index of MS. N (see *infra*), e. g. Aaron [chapt.] 27, S; Abel [chapt.] 26, I; Abraham [chapt.] 5, E; &c.

² For full particulars cf. J. Loserth, Zur Kritik der Wyclif-Handschriften, I. c. pp. 256–257.

'De Dominio Divino' in Braybrook, and in like manner, probably, the remainder of the 'Summa Theologiae'. But it must not be imagined that the 'Summa Theologiae', whole or even partially, had been unknown in Bohemia up to then. There is, for example, Codex IV. D. 22 (now = Nr. 676) of the University Library at Prague which contains besides 'De Eucharistia' also 'De Mandatis'. This MS., however, is known for a certainty to have been copied in Bohemia by Andreas of Kouřim before the return of the two Czech emissaries from England: '*Et sic*', it runs there, '*est finis huius decalogi feria quarta post festum S. Mathie apostoli* (i. e. February 25th) *sub anno domini 1405 per manus Audree de Gurii finitus*'.

Commenting upon the tradition of the Wyclif-MSS. which pertain to the 'Summa Theologiae' — and that includes of course the MSS. of 'De Mandatis', — we arrive at the result that those belonging to the group mentioned above must be given the preference. All the others, which lack the peculiarities of that group, must be ranked in the second place. From what has been said, it is further evident that the well-known passage in Chap. 35 of Aeneas Sylvius' 'Historia Bohemica', dealing with the introduction of Wyclitism into Bohemia, is entirely correct as far as the books he mentions are concerned, though he does not mention all. The passage runs as follows: '*Ex quibus vir quidam genere nobilis ex domo, quam Putridi Piseis vocant, apud Oxoniam Angliae literis studens, eum Johannis Vicleffi libros offendisset, quibus de Realibus Universalibus titulus inserbitur, magnopere illis oblectatus exemplaria secum attulit: inter quae (i. e. he does not mean to quote all the books!) 'De Civili Dominio' (= Summa Theol. III—V), 'De Jure Divino' (= 'De Dominio Divino'), 'De Ecclesia' (= Summa Theol. VII), 'De Diversis Questionibus contra clerum' (i. e. controversial writings) pleraque volumina veluti preciosum thesaurum patriae suae intulit.*'

b The various manuscripts.¹

The following MSS. of Wyclif's 'De Mandatis' are extant:

A = MS. Cambridge University Library Ll. V. 13, in modern binding (10 in. × 7 in.) written on parchment (9 $\frac{1}{2}$ in. × 6 $\frac{5}{8}$ in.) in double

¹ The description of MSS. **A**—**C** is based on Dr. F. D. Matthew's notes; that of MS. **D** on a letter by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford; MSS. **E**—**O** are described by the present editor.

columns of 43 lines. There are 118 leaves of which 98 are text, the rest is index. The handwriting is of the 14th century. A copy of this MS. has been made for our edition.

B = MS. Bodl. 333, bound in boards covered with white parchment; the whole MS. is on parchment, its size being 13 inches by 9. There are four columns to each leaf, the size of the columns being about $9\frac{1}{2}$ in. \times 3 in. Pagination is continued throughout the whole MS., but is not to be depended upon; in some places the numbers represent the folios in others the pages; a few pages after 229 the 2 becomes indistinct, and we have 133 — and so on till the end. There is also another separate pagination for Wyclif's work which commences on fol. 109 *recto*, a and goes to the end. There is one blank leaf of parchment at the beginning of the MS. and three at the end. On the second leaf *recto* there are the old numbers N.E. D. 7. 9; Th. K. 110; 2245; Bod. 32, and the new one, Bod. 333. On the third leaf *verso* the contents of the MS. are given as follows:

Contenta huius libri.

- 1º Questiones Roberti Kylwardby's de Constancia.
- 2º Flores Francisci de Meronis supra 4 libros beati Augustini de Doctrina Christiana.
- 3º Flores eiusdem Francisci super 13 libros Confessionum beati Augustini.
- 4º Flores eiusdem Francisci super 93um Questionum beati Augustini.
- 5º Flores eiusdem super duos libros Retractationum beati Augustini.
- 6º Flores eiusdem super 3^s libros de Mirabilibus Sacre Scriptae beati Augustini.
- 7º Flores eiusdem super 22 libros de Civitate Dei beati Augustini.
- 8º Flores eiusdem super 4 libros de Trinitate beati Augustini.
- 9º Wikcliff De Mandatis.

The whole MS. seems to be the work of the same hand, probably about the end of the 14th century; but there is a considerable difference between 'De Mandatis' and the other works. Everywhere else there are tasteful vignettes at the beginning of each work in red and blue ink; the initials of chapters are also filled up in like manner, and paragraphs indicated. The writing, too, seems more careful. In 'De Mandatis' blanks are left everywhere for initials. There are practically no corrections; here and there a marginal note. The MS. is very faulty, and many mistakes are made which show that the scribe was exceedingly ignorant or careless.

Many sentences are left out, many repeated. Sometimes, though seldom, there are catchwords surrounded by a border. The last three folios are stained towards the top with some dark reddish brown liquid, possibly blood, certainly not ink. The Explicit runs as follows: '*Explicit compendium decimum mandatorum editum a Magistro [name erased] doctore evangelice veritatis cuius anime misereatur omnipotens.*'

[The three blank leaves at the end are much newer and not at all stained.]

C = MS. Trinity College Cambridge B. 15. 28, in a modern binding, 11 inches by 7; there are 32 lines to the page, very clearly and well written in a hand of the 14th century.

D = MS. Magdalen College Oxford B. 15. 28. We quote from a letter kindly sent by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford: 'The book numbered 98 among our Latin MSS. is a volume measuring externally about 13 inches by 9 $\frac{1}{4}$ inches, and containing 206 parchment leaves. Apart from an extract from a letter of St. Augustine added by a later hand on the *verso* of fol. 206, the contents of the volume consist of two treatises — the 'Dicta Theologica' by Robert Grossteste, occupying with the *tabulae* of its contents the part from fol. 1 to the *recto* of fol. 112, and the 'Compendium decem mandatorum' of which the Prologue begins on fol. 117, and which ends on fol. 206 *verso*. The *verso* of fol. 112 and the four leaves which follow it are blank . . .

'The two treatises are, I think, written by the same scribe — certainly they are not far removed from one another in place or date of writing. Each treatise has an illuminated initial letter and border on the first page: the second has this ornament on the page on which the *Prologus* begins and also on the *verso* of fol. 130, where the *Prologus* ends and the treatise itself begins. The borders and initials are all in the same style.'

'The handwriting is small and fairly clear, with a good many abbreviations. There are two columns to a page: where I have counted, the number of lines in a column is not uniform — the highest number I have noticed is 57, the lowest 49: I think 57 is probably the nearer of the two to the average number . . .

'I may say that though I think the two treatises have been written by the same hand, my impression is that they have not always been bound together in one volume. There is an old foliation noticeable here

and there in the first treatise which does not appear in the second: and the numbers suggest that the treatise did not stand first in the volume to which this foliation belonged. The present binding is, I think, an Oxford binding of the 17th century. The boards bear the crest of the Earl of Rutland encircled by the Garter. Mr. Coxe supposed this to indicate that the book had been in the possession of an Earl of Rutland; but my own belief is that the stamp had somehow come into the possession of a local book-binder who used it merely as a decoration for his bindings, without regard to its heraldic significance. It occurs on a considerable number of the bindings of our MSS., and I know of nothing which would account for our having acquired books from the collection of any Earl of Rutland.

'An inscription on the second leaf of the 'Dicta Theologica' shows that that treatise at least was given by Master William Wagge, sometime Rector of St. Mary's, Winchester, to William Ivo, Doctor of Divinity, for his life, to be by him given in like manner to some "honest man and discrete chaplain", and so to pass from one to another as long as the book should last, each recipient undertaking to say, at his receiving it, exequies and mass for the repose of the original donor. The date of the gift was March 29th, 1469.

'On fol. 1 a later hand has added a title "*Robertus Grossetest Episcop. Lincon.*" — this is in a hand of about 1580—1600. On fol. 117 there is a similar inscription by a 15th century hand: "*Doctor Euangelicus . . . de mandatis*". The word "*Euangelicus*" is partly erased and the following word completely erased . . ?'

E = Codex bibl. palat. Vindobon. 1339 (Denis Vol. I, p. CCCLXXX) has been accurately described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino' (pp. VII—IX). The treatise 'De Mandatis' commences on fol. 91 *recto* and extends to fol. 236 *recto*. It has *an index* which, however, is incomplete, comprising only chapters I—XXII. Each chapter of the text is subdivided into a great number of sections denoted by letters of the alphabet, and this MS. thus bears a certain resemblance to MS. I (*infra*), i. e. it belongs to the group of texts with peculiar characteristics. The initial letter of the whole MS. is artistically and beautifully designed with a garland and in various colours, gold, white, red, blue, green and black. The initial letters of the chapters are in red and blue. The marginal notes contain a short summary of the text. They

are, for the first three chapters, verbally quoted below in order to convey an idea of the arrangement of the MS.; but have been left out for the remaining 27 chapters in order to save space and as they do not originate from Wyclif himself. As in the case of all the codices only essential variant readings have been noted from this MS. On the whole, it may be regarded as a good text; the corrections occurring refer in most cases to illegibly written words and they are placed either above those words or in the margin.

F = Codex bibl. palat. Vindobon. 1598 (Denis, Vol. I, p. CCCCIX) contains Wyclif's decalogue, but not complete, breaking off in chapter XX (cf. *infra*, p. 251, note 20) with the words: '*Si enim combalbutimus ut caues in sacculo habentes mentes in folio et corpus in cho . . .*' As far as can be judged, there is one leaf cut off at the back; the treatise looks as if it never had been completed. From the exceptionally fine appearance of this text — thin and pure parchment, very careful handwriting, distinction by larger length or width or by some decoration of one letter of the first line on many pages — it may be inferred that it was intended to serve on solemn occasions. If we rightly explain the large space reserved for the initial letters, they were apparently meant to be artistically illuminated. This, however, was never done. The broad margin was undoubtedly intended for summaries of the text or other side-notes; but they also have been left out. The text itself is treated with special care, abbreviations are far less numerous than in most of the other MSS. In a word, the text was to be presented in a fairly clear and easily legible shape. The scribe's endeavour to write out abbreviations in full has lured him into some pitfalls: e. g. when for '*et alia etas*' he writes '*et alia etas*' instead of '*et septima etas*'. Unfortunately there is no clue to the person of the scribe. All we can say is that he copied from a good text and followed it with expert knowledge.

G = Codex 675 of the University Library of Prague (older pressmark IV. D. 21, formerly Y. I. 3 n. 97), has been described in brief by Truhlař, Catalogus codd. manusc. Vol. I, p. 270. It consists of 105 leaves in folio and there are two columus of 44 lines each to the page. There are short notes and corrections in the margin. On the front board there is an older pressmark of 9. t⁴ visible. A flyleaf at the beginning of the book and a leaf inside the back cover contain short extracts from theological authors. The writing belongs to the first decades of the 15th century

and shows a firm and vigorous hand. Of the initial letters only that of the first chapter has been drawn in full, all the others are left completely blank. On the flyleaf in front we read as follows: '*Decalogus Wycleph. Care a dulci, quia veneno miscetur*' — a note apparently written by a later hand; the same holds good of the note on fol. 1 *recto* of the text, running thus: '*Hic conspice venenum aspidum et sub lingua eorum.*' On fol. 31 *recto* we find at the end of Chapter XIV the following note: '*Scripti ad sanctum Stephanum Prague.*'

In general the copying of this codex is less careful than that of the other MSS. of Prague and Vienna. It is true that mistakes are corrected either in the text or in the margin, but in these corrections frequently new mistakes occur, e. g. to an '*illius*' is added a '*sive huius*', for '*concedendum*' we get a reading '*recte dendum*', for '*politicus*' '*policitus*', and so on, or we find an indication of some supplementary remark which, however, has been left out in the margin. In several places the margin bears the word '*newym*' (Czech for: "I do not know") from which we may infer that the scribe did not understand the text.

H = Cod. 676 of the University Library of Prague, formerly IV. D. 22 (see Truhlař, Catalogus &c. Vol. I, p. 270), contains beside Wyclif's decalogue the same author's '*Tractatus de Eucharistia maior*'; and it has therefore been described in the edition of the latter (p. LXIV). We know the scribe for he has given his name himself at the end of '*De Mandatis*': '*Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Matthei apostoli sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurim finitus.*' From this it follows that the treatise was copied in the years 1404—1405 and consequently belongs to the older group of these MSS. The writing is particularly clean and fairly correct apart from slight misreadings. There are only a few marginal notes. An isolated gloss in Czech is to be found on fol. 68.

I = Cod. 794 of the University Library of Prague (older press-mark V. A. 3, formerly Y. III. 2 and 3), belonged, as can be inferred from a still older press-mark D. 20 on it, to the oldest stock of the University Library. This is also still recognizable from an old register preserved in the library of the Castle of Raudnitz in Bohemia.¹ Shirley

¹ Cf. J. Loserth, Der älteste Katalog der Prager Universitätsbibliothek, in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Vol. XI, pp. 301 *sequ.*

who investigated the Wyclif MSS. of the University Library of Prague very carefully, has not noticed this MS.¹ — for an obvious reason: the somewhat later title of the codex runs '*Decalogus magistri Procopii de Plzna*'. This might either mean that the treatise was once the property of Magister Prokop of Pilsen, or that he was regarded as the author of the treatise. Now, although the former alternative is the right one, the latter looked likely enough in a time when Wyclif's works had not yet been published in print, and there may have been a good many Hussites who felt quite sure of Procop's authorship when they read the above title. Nowadays we have a very intimate and accurate knowledge both of Procop's individuality and of his literary activities, many of which are still extant: he was one of the earliest supporters of Czech Wyclifism.² In the severe struggle against the burning of Wyclif's books by order of the Archbishop of Prague Sbinko, he defended Wyclif's treatise '*De Ideis*' before an important assembly.³ Considering all this, our MS. gains in consequence on account of its original owner. It is made from a good copy, but only the first part is fairly correct; from the middle onward misreadings and misspellings multiply deplorably and unless the last line be regarded only as a mere formal flourish — running thus: '*Explicit hoc totum, infunde, da michi pijwa* (Czech = beer or ale)' — it might be easy to explain from it many errors, especially such as prove complete thoughtlessness on the part of the scribe. As a note at the end of the treatise points out, the copy was made '*anno domini 1404 secunda feria post festum Jacobi*'; it belongs, therefore, to the more ancient Bohemian Wyclif MSS., which have been described by Truhlař (*Catalogus &c.*, Vol. I, p. 792). All variants of this MS. I are registered below except slight misreadings.

K = Cod. 911 of the University Library of Prague (formerly V.E. 17), described by Truhlař, *Catalogus &c.* Vol. I, pp. 374—375. This codex gives a correct text, undoubtedly written by an expert scribe from a good copy. Marginal notes are almost entirely wanting. There are only a few corrections. As regards variants, this MS. is closely allied to our

¹ A Catalogue p. 6.

² Cf. J. Loserth, *Wiclid and Hus*, pp. 94, 144, 308.

³ Ibid. pp. 317—328. Cf. further *Chronicon Univ. Prag.*: 'Magister Procopius de Plzna feria quinta stabit in cathedra ad defendendum scolastice, quod tractatus *De Ideis* magistri Johannis Wicliff nullam heresim firmiter asserit . . .'

Codex **M** (*infra*). No indications of the individuality of the scribe or the first owner are to be traced. The former may have been a zealous Wyclite if the end-line on fol. 183 *verso* is to be understood as a personal remark: '*Qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta.*' As an appendix, this codex contains the little tract '*Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale*' (see Shirley, A Catalogue &c., No. 28, and *idem*, pp. 60 and 67).

L = Cod. 1955 of the University Library of Prague (formerly X. G. 1), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. II, p. 95. consists of 158 leaves in folio, of which fol. 20 *recto sequ.* contain Wyclif's decalogue, preceded on fol. 1 *recto*—19 *recto* by the alphabetical register for the whole volume. On a leaf, attached by the binder in front, the '*Ordo librorum doctoris euangelici*' is noted. There is a very ancient press-mark O. 15. No hint is given as to the scribe. The copy belongs to the 15th century and was finished on the Eve of the festival of Thomas the apostle, as we read on fol. 158 *verso*: '*Hic finitur sentencia super decalogum magistri Johannis Anglici, cuius anima cum cunctis Christi fidelibus in regno celorum requiescat feliciter. Amen. In vigilia beati Thome apostoli.*' And in another hand is added: '*Sancta Maria ora pro nobis ad dominum nostrum Jesum.*' The writing of the text is very clear and the paragraphing of the single chapters in sections the same as in MSS. **E** and **I**. Ample summaries are to be found in the margin of each page. Corrections are not very numerous.

M = Codex 2493 of the University Library of Prague (formerly XIV. C. 26), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. II, p. 24 . . ., has as third treatise Wyclif's decalogue. Like MS. **I** it was originally the property of a man who knew much of Wyclif's works and was probably a zealous Hussite besides. That he appreciated '*De Mandatis*' highly, we learn from the closing phrase: '*Explicit decalogus in quo est maximus thesaurus, videbitur, cum fuerit diligenter lectus.*' The owner of the MS. has added inside the cover a number of historical notes from which we get a clue to identify him. In one of them we read: '*Anno domini 1419 feria quarta in immediate¹ post Assumptionem S. Mariae mortuus est Wenzeslaus rex Romanorum semper Augustus, qui dedit michi ecclesiam in Ranow.*'

¹ Höfler, Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung, reads this word (some letters of which only are visible) doubly wrong *imminente* or *currente*. Every one familiar with the style of but a few mediaeval dates cannot but read *immediate* here.

And this man was, as we learn from Truhlař's notes, Stiborius of Siecz who had been granted the living of Ronow on king Wenceslaus' presentation, in the year 1413. From another note we gather that he matriculated at the University of Prague under Magister Stephan of Kolin.¹ That he was a zealous Wyclite is to be inferred from two allusions to the recantation which was forced upon Petrus of St. Clemēt at Prague of the accusations he had hurled against Huss and his 'heresies'.² It is also evident from the joyful pride which appears from his words on the victory gained by the Hussites at Aussig: '*quia dominus Deus respexit eos suo adjutorio gracie*'.

Moreover, the scribe of the treatise was a Czech as appears from the few Czech words added in the margin of Wyclif's text, e. g. *hrdlecze*, *pudy*, *narok*, *zvlastný*. MS. **M** tallies textually with **I**, but presents the better text and cannot, in any case, be a copy made from **I**, as the latter has many omissions not occurring in **M**. In particular, it may be maintained that the scribe of **M** understood fully what he copied. Several words of Wyclif's text which seem to have been unknown or unfamiliar in Bohemia, he explained by means of other words written in small letters above them: e. g. *Veritas* by *Christus*, *hypostatica unio* by *supersubstancialis* &c. (Those marginal notes which do not belong to Wyclif's text have been omitted in the critical apparatus below.) Finally, it must be noted that our MS. reads *rex Boemie* wherever Wyclif speaks of *rex Anglie*.

The next two MSS. have hitherto remained unknown both to Shirley and to the editors of Wyclif's texts. They have been described by A. Patera and A. Podlaha, 'Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské', p. 262 and p. 18. The information given in these places, however, being very inexact, we supply more reliable data here:

N = Codex 462 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly C. XXXVIII, fol., saec. XV ineuntis), consists of 185 leaves with the following contents:

Fol. 1^a—16^b: The Register to 'De Mandatis Divinis' which is more complete than that of MS. **O**, and which, for this reason, has alone been taken account of in our text below.

¹ *Anno Domini 1397 sub magistro Stephano de Colonia sum intitulatus ad librum universitatis*; *ibid.* Vol. II, p. 62.

² Edited in J. Loserth's *Wicilf und Hus*, p. 343 sequ.

Fol. 16^b: Ordo librorum doctoris evangelici,

Fol. 17^{ab}: Initium Decalogi; *Premissa sentencia — omnino infrastabilis* (Chapter I, see *infra* p. 3, l. 10).

Fol. 18^a—107^b: De Mandatis Divinis sive Decalogus. Incipit: *Premissa sentencia — ducimur aliena.*

Fol. 107^b: *Enumeratio mandatorum.*

Fol. 107^b—158^b: Johannis Wyclif *De Veritate Sacre Scripture*, Chapter I—XIV. Incipit: *Restat parumper discutere — Explicit: prudenter subtrahere elemosinas corporales.* (Ed. Buddensieg, tom. I, p. 1—368, l. 18.)

Fol. 159^a—172^b: Johannis Wyclif *Dialogus.* Incipit: *Cum ydemptitas — Explicit: Consenciant in hac parte. Explicit et cetera knyeze Massku Amen Jelito.*

Fol. 172^b—173^a: *Epistola Johannis Wicli (ut praetenditur) ad Urbanum papam VI.* Incipit: *(G)audeo — Explicit: condicio Antichristi. Servus Jesu et ecclesie sue Johannes. Amen.* — Cf. Johannis Wyclif *Opera Minora*, p. 1.

Fol. 173^a: Excerpta quaedam theolog. Incipit: *Clericum debet — Explicit: conscientie quomodum.*

Fol. 173^b: Hic continetur summa decalogi, ideo istud debet stare ante dialogum.

Fol. 173^b—174^b: *Suumma decalogi.*

Fol. 175^a—182^a: Excerpta (ut videtur ex *Opere Evangelico* I). Incipit: *Audistis quia dictum est — Explicit: Intervallo temporis consecuntur.*

Fol. 182^b—183^a: Johannis Wyclif *Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale.* (*Incompletum.*) Incipit: *Restat nunc promissa discutere — Explicit: specialiter cum in prescito.*

Fol. 183^b—185^b: Augustinus, *De Contemptu mundi.* Incipit: *Audite fratres — Explicit: vivit et regnat in secula seculorum.*

○ = Codex 116 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly A, LXX 1, fol., saec. XV. ineuntis) contains:

on fol. 192^a—275^b: Johannis Wyclif *De Mandatis Divinis.* Incipit: *Premissa sentencia — Explicit: ducitur aliena. Amen.* 4°, 3 Galli.

on fol. 275^b—276^b: Johannis Wyclif *Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale.* Incipit: *Restat nunc — Explicit: opera extrinseca ut (cetera desunt).*

on fol. 277^a—279^b: *Registrum Decalogi.*

This MS. belongs to the 15th century and is, on the whole, correct. Marginal notes are but few; but there are several corrections in the margin and some abbreviations of the text are there written out in full. In Chapter X a *rex Anglie* is changed into a *rex Boemie*. On fol. 226 another hand is at work for a few lines which is also traceable in the marginal notes.

P = Codex 1725 of the National Library (formerly Hofbibliothek) in Vienna has an 'Index super Decalogum Wyclif'.

Considering the appreciation which Wyclif's Decalogue enjoyed in Bohemia, it seems reasonable enough to surmise that in spite of the existence of so many MSS. of Bohemian origin, a great number of MSS. have been lost. Under these circumstances, it would seem a thankless task to draw up a pedigree of MSS. Generally speaking, MSS. **A—D** form one group — the English,¹ of which **A**, **C** and **D** are more closely allied, **B**, however, is in some portions more akin to the Bohemian group. In the latter, as already pointed out in our general remarks above, MSS. **E**, **L** and **N** are such as can be traced to the work of Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz; their text is therefore more reliable. But MS. **I** has been, and that moreover at an earlier date, taken down from some good text, though the scribe who wrote the copy took little pains over it.

3. The use made of De Mandatis Divinis by Huss.

What Huss owes to Wyclif's Decalogue can now clearly be seen when those of Huss' writings that bear on the question are freely accessible, partly in first editions, partly in reprints. In this connection, besides Huss' 'Expositio Decalogi'² for which he owes a great deal to the 'Praeceptorium' of Henricus de Vrimaria,³ we must direct attention

¹ Thus e. g. of the passage in chapt. XVI: 'Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde . . .' the last two words are only found in **A—D**, while in **E—O** the sentence becomes unintelligible. Here, therefore, the better version is in the English group.

² See Literarische Beilage zu den Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 42. Jahrgang, pp. 53—62.

³ Mag. Jo. Hus, Opera, tom. II. 'Super IV Sententiarum', ed. by Flajšhans and M. Komíneková.

to his voluminous book 'Super IV Sententiarum'. As we have pointed out in our foot-notes below what Huss borrowed in detail from Wyclif's Decalogue, it is not necessary here to emphasize the particular passages again.¹ The coincidences are, it is true, not always of a verbal character. But if Huss explains e. g. the doctrine of the remission of sins by the following words: '*Nec oportet bullam papalem ad hoc querere, cum verbum domini Salvatoris dicentis »Fiel vobis« precellit in potencia et certitudine omnes bullas*', this is in concord with Wyclif's sentence:² '*Nec credo quemquam catholicum ad tantum despere, quod credit, ubi Christi vicarius scribit »fiat«, et ipse qui »dixit et facta sunt« non approbat, adquiritur ius aliquod impetranti.*'

II. De Statu Innocentiae.

1. Contents.

The opening words of this book point at once to the fact that it is very closely related to 'De Mandatis'.³ In fact it might almost be called an appendix to the latter book. In the state of innocence man is, as Wyclif expounds in the first two chapters, free from sin and guilt. If man had remained in this state of innocence, he would be free from punishment to which he is now subject. Man would then have been immortal, for death is a punishment, which is unthinkable in the state of innocence where there is no sin. Moreover God cannot spoil the state of sinless and guiltless men. If a man be punished or suffer death, he has, necessarily, not been in the state of innocence. The whole of mankind, therefore, would have been immortal, if man had not sinned.

Before the Fall, man could run into no danger, none of the elements could hurt him, as God cannot desert him who obeys His will;⁴ on the contrary, He protects him from every evil change. It was only by sin

¹ Hus, Sermones, ed. Flajshans, pp. 254, 293.

² See *infra*, p. 17.

³ 'Ut supradicta magis appareant, oportet parumper disgregi, videndo quomodo homo debuit in statu innocentie conversari.' Pag. 475.

⁴ 'Quia tex indisponsabitis est, quod Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet . . .' Pag. 482.

that man could lose his immortality.¹ As those in whom the spirit of God is alive cannot be led astray from it, so it is impossible that man, when in the state of innocence, should be overruled by external influences. There was no reason for him to be afraid of any wild or dangerous beast, of any evil doer, nay of the Devil himself, he feared God only, but this he did in no other way than a son fears his father. He had every thing pertaining to immortality, above all wholesome air. His living-place, paradise, was most healthful in respect of situation, shape, climate and fertility. All these advantages he lost by the Fall, nay they were turned into the contrary. Before the Fall he had nothing to do but to love God, he was free from toil, he did not suffer hunger or thirst, for he ate of the fruit of paradise and he drank of its clear water. He took joy in his happiness and lived without affliction or pain. He did not need to cultivate the arts or any handicraft. As there is no weariness possible in the state of innocence, he was not in need of special training. He spoke as nature taught him, and he had no need, as men now have, to learn many languages or to care for arts or handicraft which he did not want. The one language — Hebrew — was enough for him, and this kept its position up to the time of the building of Babel. This is altered completely and now men, under a foreign sky, stammer in different languages which change every thirty miles and of which there are now, in the opinion of learned men, seventy-two, as many as there were sons of Noah.

Handicrafts were not necessary for man originally as they serve exclusively for purposes of food, clothing and ornament: food was richly provided by nature, the other two things did not concern him. God does not give man anything superfluous, above all nothing that may turn him away from spiritual things. What is the use of clothing when everybody goes naked, or of tillage and cooking when he commands the fruit of paradise, or of arms and harness when there is no strife, or of laws when there is no transgression? There is no need to dispute about temporal goods as long as every thing is in common. All this was altered and reversed by the Fall.

The objection against this argument, that nature has formed man more helpless even than beasts which have been given powerful weapons,

¹ 'Et patet quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.' Pag. 489.

and similar objections, are not convincing, for they take into consideration only man *since* the Fall, not *before* it. Before that neither clothes nor artificial goods were needed, nor was it shameful to go naked, for shame was only an outcome of sin; the limbs of man had, too, another destiny than they had afterwards: and it was the soul that ruled the body as God did the soul.

But how was it, asks Wyclif, with respect to the community of goods which is dealt with in detail in the books of divine and civic dominions?

There was no separate property at that period, for this took its origin after the Fall and was introduced in order to repress the wicked doers who otherwise would have misapplied the common goods if they had been in continuous control of them.¹ Thus, many institutions became necessary after the Fall which would have been valueless before it, e. g. difference of language, handicrafts, &c. Provided I am just, the goods and members of my neighbour are all mine, inasmuch as I profit by them; the goods of my brother in Christ are mine, not for arbitrary use, but to find pleasure in them and to enjoy my brother's profit of them. In this sense, even my brother's wife is mine, to enjoy her in helping me as a member of the church to build the church, but not in the manner set out by Deacon Nicolaus and by the Nicolaites.² Wyclif, then, enters on a discussion of the behaviour of the animals in the time of innocence. He investigates whether they were immortal at that period, and explains that they were not so and why not. They were, in fact, granted a longer life and a painless death. But death has been no punishment for them. The difference between man and beast lies in man owning an immortal spirit which constitutes his whole personality. This is not so with the beast, the soul of which clings to matter³ and has no desire to live for ever. Then follows a long scholastic digression on

¹ *'Consideret philosophus — quod appropriatio civilis solum inducitur ad re-frenandum viciosos qui aliter abuterentur temporalibus, si semper ad volum sup-pertenent. Et patet quod repugnat statui innocencie civilis proprietas nec aliqua leges vel raciones huic dissidentur, sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subiecta cuncta sufficerent.'*

² *Acta Apostolorum VI, 5; Irenaeus, Adver. haer. II, 27; III, 11.*

³ *'Cuius anima educitur de potentia materie . . . Sic non est in bestiis propter carenciam tatis perpetuus appetitus (vivendi) . . . '*

the question whether things come of necessity (*de necessitate futurorum*, which Wyclif has dealt more fully either in special tracts or in other books incidentally;¹ after that Wyclif examines the question whether man in the state of innocence had the same virtues as man to-day, considering that he was free from sin. It seems to me, he states, that man then did not have the moral virtues which are dealt with by Aristotle,² for he had not the propensity for sin nor did he occupy his mind with this subject. Some difficulty arises as to the theological virtues of Faith, Hope and Love. Certainly he must have had Love, but man now must have it in a higher degree on many accounts; for we read in Holy Scripture, that 'greater love hath no man than this, that a man lay down his life for his friends.' But in the state of innocence it was not necessary to do this, as man had no foe. As to Faith, he saw clearly God Himself and the other articles of Faith. Thus, as long as this vision lasted Faith was superfluous.³ Of other things he had clear insight according to time, state and age. And so it was with Hope, instead of which the saints have a perpetual enjoyment, as amply treated in Wyclif's 'Trialogus'.⁴ Every man is entitled to indulge the hope of everlasting bliss as God condemns none except for sin. Taking up the question '*de necessitate futurorum*' again, Wyclif enters on a discussion of the objections raised against it. He concedes that both men and angels have freewill, but only within the limits laid down by God; therefore man may *merit* or *demerit*, as God grants him power to act well or badly. Important for Wyclif's representation of his view of freewill and necessity is his acknowledgment that his doctrine of sin stands on the authority of Grosseteste. He has dealt with this question in other places, especially in his sermons, where he opposes those who maintain that the sinner by his sinning only fulfils God's will;⁵ and further, in the 'Trialogus' where the representation of his views often coincides word for word with 'De Statu Innocentiae'.⁶

¹ 'De necessitate futurorum' must be counted among Wyclif's lost works; see Shirley, A Catalogue &c., p. 52 (No. 200 in the list of Bishop Bale), cf. 'De Dominio Divino', lib. I, cap. XIV—XIX.

² And by Wyclif himself in this 'Trialogus' III, cap. I—III, p. 128—139.

³ 'Ideo fides stante illa clara visione fuisse superflua.'

⁴ 'Loco spei sancti habent perpetuam fruicionem', p. 134.

⁵ Sermo III, 335.

⁶ 'Trialogus', p. 141—142.

The last chapter is of the angels' dominion (*de dominio angelorum*). The angels — termed '*confirmati*' apparently in contrast to the *fallen angels* — rule over the whole of corporeal creation, for they possess an advantage over it by nature. Thus, they have a lordship, and that not only by force of their order (*dominationes*), but generally. They serve the Lord of Hosts, and that is a service perpetually free from sin and by which they continue to fulfil the will of God. Their service is totally different from any earthly service. Considering this difference, we men on earth, notably the clergy, ought to hate worldly dominion, for nothing is more likely to beget the devil's pride in us, to speak ironically, than this. This is the reason why the Lord has forbidden it to His followers. According to *Genesis 2, 15* man was entrusted with a perpetual service as the angels were. Of what sort this service was is not easy to recognize clearly, as there was neither tillage nor handicraft at that time. Therefore some — including Wyclif himself — are of opinion that man's service consisted in the use of paradise as his living-place, in the contemplation of the things perceptible by the senses, and in the control of the beasts. A life of this kind did not oblige man to work in pain which leads to loathing, but it was a work of comfort and of joy, a reward for the servant, so to speak. This text is an evident proof how greatly God loathes idleness, and ought to be a warning for our clergy who are neglecting their spiritual duty so much. In the state of innocence every creature had its allotted place. As the beasts had to obey man, the latter had to obey God, and as soon as he failed in his service, he necessarily lost his dominion over the other creatures. The laws, however, which God ordained for the state of innocence are useful for us even after the Fall; consequently, man must be informed of divine dominion, of dominion in the state of innocence, and of dominion since the Fall. As to the first, it must be remembered that worldly dominion has its pattern in divine dominion, and as man, when he does not observe His commandments, does not serve God as he ought, it is necessary to treat of the decalogue. Regarding the second, the service of the angels must be taken into account; finally, the treatise must speak in detail of dominion since the Fall of Man with relation to the dominion exercised by the clergy. With these remarks the subjects of the following books of the 'Summa Theologiae' are clearly anticipated.

2. Survey of Manuscripts.

A = Codex Dublinensis C. 1. 23, described by Dr. F. D. Matthew in J. Loserth's edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XXII—XXIV (q. v.). 'De Statu Innocentiae' runs from fol. 332^b—350^a. This MS. is the only one which bears the name of the author of this treatise; on fol. 350^a we read: '*Explicit tractatus de statu inuocencie, compilatus a magistro Johanne Wyclif, doctore evanglico cuius anime propicietur Deus.*'

B = Codex Palat. Vindobonensis 1339, described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino', p. VII—IX (q. v.); an incomplete copy.

C = Codex Palat. Vindobonensis 1622, described by Herzberg-Fränkel in his edition of Wyclif's 'De Simonia', p. VII—VIII (q. v.); an incomplete copy.

D = Codex Palat. Vindobonensis 3929, described by J. Loserth in his edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XIX—XXI (q. v.); an incomplete copy.

E = Codex Palat. Vindobonensis 3935, described by Reginald Lane Poole in his edition of Wyclif's 'De Dominio Divino', p. XII—XIII (q. v.); an incomplete copy.

F = Codex bibl. Univ. Pragensis III. 9. 11, described by R. Buddensieg in his edition of Wyclif's 'Polemical Works', p. LI—LIV (q. v.) where, however, the indication of 'De Statu Innocentiae' is missing. Cf. Truhlař, Catal. Codicum manuscript. Lat. tom. I, p. 213 and 'Opera Minora', p. VIII—IX.

Of all these MSS. only **A** has a complete text, **C** breaking off in Chapter II, **B**, **D**, **E** and **F** with Chapter VI; **A** has not only the complete, but also the correct, text and is opposed to all the others which form a closely allied group. The close relation of this group **B**, **D**, **E**, **F** appears from the fact that all these MSS. close with chapter VI; that **C** belongs to this group, too, is evident from its sharing most readings with **B**, **D**, **E**, **F**. Codex **F** is not mentioned by Shirley. It is noticeable that there must have been extant complete texts of this treatise in Bohemia at one time, as may be gathered from the catalogues of Wyclif's works which are still in existence. Thus, the first of the catalogues of the Original Works of John Wyclif, edited by Shirley, mentions on p. 62

our treatise and denotes the Incipit and the Explicit of it. The latter coincides with the close of Chapter X: '*De dominio clericorum*', i. e. the end of Codex Dublinensis C. 1. 23 (= A). And the same is the case in the second of Shirley's Catalogues (p. 68).

3. The Use Huss made of this Treatise.

As there were manuscripts of this treatise — both complete and fragmentary — extant in Bohemia,¹ we are from the outset entitled to assume that it was known to Huss. But we cannot point out borrowings on a large scale; and detached phrases which he employs in his book '*Super IV° Sententiarum*' and which remind one of Wyclif, he may have picked up directly from Augustine, Peter Lombard, and others.

III. The Tract *Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale*.

1. Contents and Time of Origin.

In this little tract Wyclif discusses the difference between a mortal and a venial sin which was, at the time, the subject of much dissension. For it was maintained that only mortal sin led to damnation, not venial sin. Others, however, were of opinion that only conscious perseverance in the state of impenitence led to damnation, but that every other sin (*preter peccatum finalis impenitencie*) might be forgiven; others again maintain that every sin which is opposed to that grace which justifies man, is unpardonable, the others being but venial. Wyclif has dealt with this subject elsewhere, in the third portion of his sermons (Sermones III, p. 179—184). There he refers to our little tract in the following words: '*Sunt autem multe opiniones in ista materia, ut dixi alias . . .*' and again: '*ut alias recitavi*'. There is a third reference, even clearer, later on: '*Multi sunt tales modi dicendi de istorum peccatorum differencia, ut alias recitavi de illis septem cum evidenciis contra illos*'. For brevity's sake we refer the reader to the summary of the sermon quoted above: it will

¹ Shirley, A Catalogue, p. 62, 68.

easily be seen that Wyclif's opposition to the misdemeanours committed by the clergy of his time in the matter of forgiveness of sins, is most strongly stated there.¹ This is not the case in our tract; the moral application of which is only made in the sermon. Consequently the tract must be supposed to precede the sermon in point of time.

2. Survey of Manuscripts.

There are three texts of 'Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale':

K = Cod. bibl. Univ. Pragensis 911 (formerly V. E. 17), described by Truhlař, Catalogus codicium manuscript. Latin. tom. I, p. 374—375. See above p. XVIII and Shirley, A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, p. 11 (No. 28), 60, 67. Our text below is based on this MS.

N = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 462 (formerly C. 38), containing, also, 'De Mandatis' and others of Wyclif's works; see above p. XX. A text of the 15th century.

O = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 116 (formerly A. 70), contains, also, 'De Mandatis'. See above p. XXI. A text of the 15th century.

IV. The Dates of De Mandatis Divinis and De Statu Innocentiae.

W. W. Shirley was once² inclined to fix the date of 'De Mandatis Divinis' in the year 1369, relying on a remark found in Chapter XXX of this treatise. But his argument is far from convincing, for a remark to nearly the same effect is also inserted in that report which Wyclif made for the King and the Council fully eight years afterwards.³ And by this, we get nearer to the time to which 'De Mandatis' belongs. The

¹ Sermones III, 183: '*Unde lyriaca foret contra prelatos cesarios, confessores de seculis novellis, questores et alios volentes pro peccatorum deletionibus et absolucionibus penam extorquere, querere primo instanter per quid peccati mortalis et venialis differencia cognoscetur, quod si nesciunt tota sua fabulacio in ista materia est suspecta . . .*'

² A Catalogue, p. 6, No. 5.

³ Fasciculi zizanniorum, p. 268.

very contents of our treatise proves its very close connection with the other books of the 'Summa Theologiae' — even if this connection were not expressly laid stress upon — and therefore with the date of their origin. As to the contents, we only wish to quote a few sentences which are in concord with such of other books of the 'Summa' and which give evidence that 1369 is much too early a date for the origin of 'De Mandatis'. We read in it e. g.: If a pope grants office to some one who is lacking God's grace, this grant is invalid. A provision by the pope is only valid if the person provided for is fit for it before God. The mere *Fiat* of the pope bestows no right of a matter, unless the consent of Him is procured who has said, '*Fiat et facta sunt*'. We read, further: Our pope is Christ for He is the judge of the church. A proper pope is never created by begging, money or other doings, but by the election of the people or by performing a miracle. Evidently in such sentences the difference between genuine and counterfeit papacy appears. This theory, however, is not fully developed before the time of the bulls of interdict, directed against Wyclif, i. e. about 1377. Wyclif denounces in our treatise the superabundance of canonical laws in contrast with the Bible which is quite sufficient for mankind as a code; he denies also the pope's claims for wordly dominion, for not this, but only evangelical power, is granted to him and that only in the same degree as to any Christian who lives in the state of grace. The discussion of the principle of poverty plays an important part already and will soon be followed by the problem of secularization of English church-property. The extortions of the clergy, performed under the mask of holiness and justice, are censured here in strong terms: in this way, he says, all the clergy act, from the pope down to the lowest curate. All this is certainly language which could be heard in the days of the Good Parliament. Here, for the first time tendencies force themselves to the front which were advocated by John of Gaunt, Wyclif's patron. But there are even more telling sentences, pointing to the same time. The King, Wyclif teaches, is lord of the temporal affairs of his empire; but the pope claims the right of granting the church-benefices in England and demands the annates under the pretence, that *he* is lord of all church-property and, therefore, may take of it as much as he likes. This, Wyclif says, is a principle which is unfounded, for to the pope only spiritual dominion is due at most. The pope's procurator ought to lay the pope's claims

before the king's council and the latter will then have to decide on the pope's extortions. This must undoubtedly be understood as an allusion to the papal agent Arnold Garnier. And such allusions also bring us to the date given above. Certainly the severe struggle with the Roman Curia, which sets in with the issuing of the bulls of interdict, has not as yet arisen. The clergy as a whole are generally spoken of with respect and this corroborates our view that the date of the origin of this treatise is to be fixed about 1375/76. And 'De Statu Innocentiae' will have to be connexed with it.

V. The Arrangement of our Editorial Work.

As to the method of editing the texts of this volume, it is based on the same principles as that of my former editions of Wyclif's works. Of the marginal notes of the MSS. only those have been taken regard of that can be traced to the oldest codices; those, on the other hand, that are mere additions of later scribes and are of no consequence for the matter in hand, have been omitted. Exception to this rule has only been made with the first three chapters, in order to illustrate the arrangement of the MSS. themselves (see *infra* p. 25, l. 13 from the bottom).

Finally it is a great pleasure to me to express my sincere acknowledgment to the Librarians of English, Czech and Austrian libraries for their liberal offers of manuscripts and other historical matter: they have greatly obliged me and I beg to thank them most duly.

Graz, Easter-tide, 1922.

J. Loserth.

TRACTATUS DE MANDATIS.

CAPITULUM PRIMUM.

Premissa sentencia de dominio in communi ac speculativa de spiritu qui est homo et per consequens subiectum humani dominii restat parumper preparatorie ad dicenda discutere de quiditate iuris in genere atque iusticie que est huius dominii fundamentum. Dicit autem Ysidorus V^o Ethimologiarum capitulo III° quod *ius est generale nomen, lex autem iuris est species. Ius ergo dictum est, quia iustum est.* Sed quia ex dictis verbis non innotescit explicite genus iuris, ideo posteriores philosophi in eius methaphysica ambigue sunt locuti. Unde ne equivocatio signi preprediat sentenciam post dicendam, notandum quod ius quandoque sumitur pro quaunque veritate creata iuste exercitata circa servum, ut usus rei et quicquid rationabiliter debet esse, ut I Regum VIII, 11: *Hoc erit ius regis, filios vestros tollet et ponet in curribus suis.*

Secundo accipitur ius pro potestate domini ad utendum, ut Exodi XXIX, 27, 28: *Pectusculum et armum cedent in partem Aaron et filiorum eius iure perpetuo.*

Of right and justice which are the foundations of lordship.

Right is the general name, of which law is a species.

Right is taken as (1) whatever power we have rightly over a servant.

(2) The right of using a thing.

1. E: *Iucipit liber Mandatorum qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Divino Dominio precedentes.* GNO: Titulus totius operis et numerus capituli deest. 1: *Decalogus magistri Procopii de Plzna.* 1: *Incipit decalogus magistri Iohannis.* Capitulum primum. O in marg.: *Ius*, 3, 4. K: *ac specialissima.* 5. G: *parumper preparatorie* in marg.; ib. H: *Preparative.* 6. DK: *in genere* omitted. 7. GHNO: *dicitur.* 8. GHÖ: *Isidorus.* I in marg.: *Iusticia fundatum dominii secularis. Ius lex;* N: *Ysidorus.* In marg.: *Ius;* ib. II: 10. Ethim. 9. G in marg.: *Ius* 10. 14. K: *quantumcumque.* 15. exercitata, HKLNO: *executa;* ib. L: *ut;* superscriptum: *vel.* H in marg.: *Pro quo sumitur ius?* *Pro veritate creata.* 16. AKL: *hoc est.* L in marg.: *Ius diversimode accipitur.* 18. GNI in marg.: 2. EN: *secundo modo,* H in marg.: 20 *pro potestate;* ib. B: *pro quaunque potestate;* ib. FGNO: *domini.* 18, 19. F: *ad utendum om.* 20. ACDEFHIKLNO: *filiorum suorum.*

3. De dominio in communi . . . id est De Dominio Divino lib. I, cap. I. 8. St. Isidori Hispalensis Etym. lib. V, cap. III. Migne, Patrol. tom. LXXXII, p. 199.

(3) The sanction of what is just and good; the perpetual will to give every one what is his. Et tertio accipitur ius pro veritate increata omnem creatam iusticiam exemplante; quam quidam vocant artem equi et boni; et quidam dicunt quod est sancchio

Et tertio accipitur ius pro veritate increata omnem creatam iusticiam exemplante; quam quidam vocant artem equi et boni; et quidam dicunt quod est sancchio

quidam dicunt complecios quod ius est constans et

perpetua voluntas tribuens unicuique quod est suum.

Why this definition applies rather to right than to justice. Quamvis enim quidam politici diffinierunt sic iusticiam, constat tamen quod proprius iuri conveniat. Primo cum ius tanquam prius sit directivum iusticie, in cuius signum

(1) Because right is prior to justice. dicti philosophi ponunt in descripcione iusticie nomen iuris, sed nihil est prius iusticia, nisi fuerit voluntas perpetua supradicta; ergo iuri convenit dicta descripcio.

(2) Because the definition would not suit justice, which is a moral virtue. Secundo ex hoc quod *iusticia est virtus moralis preclarissima*, ex V^o Ethicorum; nulla perpetua voluntas est sic virtus, cum genus virtutis sit habitus, ergo non generi iusticie convenit dicta descripcio.

Item, omnis creata iusticia est virtus creature rationalis, sed nullius creature potestati subiacet unicuique ius suum tribuere; ergo dicta descripcio non competit create iusticie; immo si alicui iusticie conveniat, hoc erit iusticie increase, in qua ius, iustum atque iusticia mere coincidunt; et per consequens dicta descripcio

Right instils in man the virtue of justice. Et per consequens dicta descripcio iuri primo convenit. Iste ergo erit ordo: a iure, quod est simplicissima ac prima regula, infunditur creature Therefrom the rationali virtus iusticie, qua ipsa est iusta formaliter. work of a man is called just. Et ab hiis simul dicitur denominacione extrinseca opus

1. GIN in marg.: 3. H in marg : *Pro veritate increata*; ib. B; *creata*.
 2. BI; *iusticiam creatam*; ib. FIKÖ; *exemplanem*. 3. ABEFGILMNO: et omitted before *quidam*. 4. I: et *prohibens* omitted. K: ac *prohibens*.
 5. I in marg.: *lus quid*. G in marg.: *Difinīcio iuris*. L in marg.: *Ius quid sit*. In marg. inter.: *Iusticie definīcio pilotica (sic)*. M in marg.: *difinītur* EO: *perpetua et constans*. H: *ius est complecios perpetua et constans voluntas*. In marg.: *Nota secundum quosdam iur.* O in marg.: *Ius*. 7. ABCD: *quidam polemici*; ib. INO: *difinīunt*. In marg.: *Difinīcio iuris cum probacionibus*; ib. EO in marg.: *Iusticia*. 8. I in marg.: 1. *Ius directivum iusticie*. L in marg.: 1. 11 B: *nihil* omitted. E in marg.: *Ius dirigi iusticiam*. 12. E in marg.: *luri prius convenit descripcio illa: scilicet constans et perpetua etc. quām iusticie. Patet prima*. 13. G in marg.: *Iusticia*. I in marg.: 2. *Iusticia virtus moralis*. L in marg.: 2. M in mrg.: *(Iusticia) moralis*. 14. H: *Ex primo Eth.* E in marg.: *Genus virtutis est habitus non voluntas*. 15. I in marg.: *Virtutis genus est habitus*. 17. II. in marg.: 3. 19. F: ergo omitted. E in marg.: *Nulla creatura rationalis potest cuiilibet tribuere ius suum*. 20. E in marg.: *Increase iusticie convenit*. 21. ABCDEGHKM: *in quo*. I in marg.: *Nota*. 22. D: *in ore coincidunt*. I: *more*. 23. I: ergo esset et *ordo*. ABCD: *est ordo*. 24. HIO: *regula qua*. G in marg.: *Que*. E in marg.: *A iure infundatur iusticia*. 25. E in marg.: *Opus iustum a iure et iusticia*. L in marg.: *lustum opus unde dicitur*; ib. M: *iusta forma*. 26. F: *opus* omitted.

14. Aristoteles, Eth. Nicom. V, 3 Cf. Serm. I, 254; III, 458; IV, 346.

hominis esse iustum, sic quod opus humanum fit iustum a iusticia, sicut iusticia fit a iure.

Quo supposito patet primo quod solum volicioni divine potest dicta iuris descripcio convenire; illa enim est constantissima, quia omnino immobilis, cum non successive elicitor secundum volita que variantur; est etiam nedium perpetua sed eterna, cum iuxta declarata superius Deus nichil etiam extrinsecum potest velle, nisi eternaliter illud velit, et cum sit efficacissima, omnino frustrabilis, iuxta illud Psalmi CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit, Dominus fecit in celo et in terra,* patet quod ipsa efficacissime tribuit unicuique quod est suum.

Sed contra istud obicitur; si omnis homo habet quidlibet quod est suum, tunc nulli iniuriatur, cum quilibet habeat iusticie complementum; nec valet hoc sophisma: nichil est bonum hominis quod non habet, et per consequens omnis homo habet quidlibet quod est suum, quia sentencia descripcionis predicte, si difficultatem sapiat, stat in isto, quod quilibet habet quicquid sibi debitum est de iure, et sic periret maior pars calumpnie debitorum, eo quod nichil est debitum alicui nisi illud quod suo tempore possidebit.

Hic dicitur quod necesse est ex instinctu Spiritus Sancti elaboratam a philosophis descripcionem predic tam volicioni divine appropriate competere; non enim est possibile quod sit aliqua creatura, nisi habeat quidlibet quod est suum. Quilibet enim creatura habet Deum sicut genus et speciem, differenciam et passionem cum ceteris quorum est habicio sed non possessio. Habent etiam nature rationales penas aut premia et quecumque accidencia que est iustum quod habeant.

This definition is in accordance with divine volition, which is (1) the most steadfast, (2) eternal, and (3) assigns to each his own.

Objections against it and sophisms are invalid.

The Lord assigns to man what he deserves: reward or retribution.

1. I: *quod sic;* ib. BDGLMN: *sit.* 2. D: *ex iure.* F: *sic iusticia a iure.* G: *sic.* I in marg.: *Voluntas Dei constantissima.* L: *sit a iure.* O in marg.: *est.* 3. EILN in marg.: B; ib. ACD: *volicioni;* sic et in seqq. *volita* etc. pro *volita;* quae variationes inferius omittuntur. 6 BEFGHIKLMNO: *secundum quod volita variantur;* ib. E in marg.: *Volicioni divine potest convenire iuris descripcio.* 8 I in marg.: *Deus nichil extrinsecum vult.* 10. F: *Psalmi 14;* ib. H: *omnia omitted.* 11 ABCDEGHIKL: *Deus.* 12. ACD: *ipse.* 13. GI in marg.: *Obieccio.* N in marg.: *Argumentum;* ib. EFINO: *contra itud.* 13, 14. GI: *habet quodlibet.* K in marg.: *Nota.* M in marg.: *oticit.* O in marg.: *quodlibet.* 14. M addit in marg.: *omne.* 15. GKLO: *habet.* 17. B: *homo deest;* ib. EFG: *quodlibet.* 19. L: *sapit;* EHM: *in illo.* 19, 20. B: *quislibet sibi debitum est.* D: *habet quidlibet quod.* E: *qui libet habet quodlibet quod.* 20. MN: *a iure.* E in marg.: *Quilibet creatura habet omne quod iustum est ipsam habere.* 21. EFIO: *esset debitum.* 23. D: *necesse est quod;* ib. H: *et instinctu.* I in marg.: *Responsio.* N in marg.: *Solucio.* 27 G: *quodlibet.* N in marg.: *Difinicio cuiuslibet creature.* 28. GO: *et differenciam.* N: *genus speciem, differenciam et passionem.* 31. DEGIKMNO: *quod est iustum ut.*

Si autem scrutemur que volicio tam potenter distribuit omnia ista bona, impossibile est invenire aliam preter volicionem primi domini supradictam, cum sit per se notum philosophis quod in quocumque genere, quod est participative alicuiusmodi, est dare unum primum quod ex se propriissime erit tale; ergo in genere iustorum est dare unum primum ut regulam quod est ex se iustum simpliciter, cuius participacione cuncta alia erunt iusta, quod preter voluntatem divinam non est singibile.

The Lord is just by His essence; in Him are identical right, justice and the just. Any creature is just because God wills so.

Injustice is often committed by not giving our neighbour what is due to him.

Et patet quod in Deo non est qualitas sed essencia, ¹⁰ qua est iustus formaliter, cum tunc non ex se sed accidentaliter foret iustus. Ideo (ut supra dixi) in ipso sunt idem ius, iusticia atque iustum. Ideo si queratur quare aliquod creatum est iustum fieri, patet quod ideo, quia primus dominus vult sic esse. Quis ergo non conspicit ¹⁵ quin tam magnus dominus, tam inflexibiliter iustus et tam potens necessario habeat in sua magna domo, hoc est, in universitate creata quicquid voluerit, et non habeat et per consequens deficiat quicquid nolit?

Sed ulterius respondendo formaliter ad obiectum con- ²⁰ ceditur quod Deus et quelibet creatura habet nedum quidlibet quod est suum, immo quicquid est iustum quod habeat; quo tamen non obstante nimis crebro iniuriatum est tam Deo quam eciam creature; quandocunque enim creatura differendo non dat alteri quod deberet, iniuriatur ²⁵ eidem que de iure dandum reciperet. Et patet, posito quod iniuste detineam quid a Petro quod numquam habebit in posterum, nec iusticia exigit nec est iustum quod illud habeat. Nam si ius hoc exigit, cum sit eterna voluntas infrustrabilis, illud exigitum pro suo tempore est impletum, ³⁰

1. EILN in marg.: *C*; ib. DM: *quod volicio*; ib. G: *potentis*; ib. D: *describit*. 3. H: *primi domini ii.* 5. I: *participacio*. H: *participacione*. 6. L: *erat tale*; ib. H: *iustarum*. 7. DEFGHIJKLMNOP: *unum principium*. E in marg: *iustus*. 10. I: *Ut patet*. 11. D: *formaliter* om. L in marg: *iustus est Deus essencialiter*. 13. N in marg.: *ius iustum et iusticia sunt idem in Deo*. 13, 14. G: *quare aliud est creatum iustum fieri*. 14. G in marg.: *Nota quare aliud est iustum fieri*; ib. BCD: *patet primo quod*. 14, 15. N: *qua prius*. 15. FIKMO: *voluit*; ib. K: *aspicit*. 16. GHLNO: *quoniam tam*. M: *quod tam*; ib. ABCH: *tam maximus*. 1: *tam inflexibilis*. 16, 17. D: *est tam potens iustus*. 18. F: *in unitate*; ib. I: *quidquid volit*. 18, 19. G: *et non — no it omitted*. 20. G in marg: *Solutio alia*; ib. H: *ab obiectum*. 21. G: *quodlibet*. 22. H: *quidquid iustum*. 22, 23. I: *ut habeat*. 23. M: *qua tam*. 24. I: *quam et*; ib. F: *eciam omitted*. M in marg: *Regula*. 26 A: *que de iure dandi*; BCDK: *quo de iure*; ib. D: *quo positio*. 27. EGN: *detineam quid appeto*. M: *quissem (sic) appeto*. 28. HL: *tunc nec iusticia*. 29. A in marg.: *Probacio*; ib. A: *hoc omitted*. K: *ius cogit*. 30 EO: *exigitum*, in marg. corr.: *exactum*. L: *exigitum*, superscript.: *exactum*; ib. GMN: *illud exigi tam pro*; ib. F: *cum pro suo*. 30, 1. F: *est in plenum divine*.

cum divine quidem voluntati secundum sentenciam apostolicam Rom. IX, 19: *Nihil potest resistere.*

Confirmatur: si iustum est quod Petrus habeat debitum quod posterius ex debentis iniusticia non habebit, et omne iustum est a Deo volitum, cum sit bonum, sequitur quod Deus vult quod Petrus habeat dictum bonum, et cum non habebit ipsum ut ponitur, sequitur quod ex multitudine resistencium volicio Dei sit nimium impedita. Consequens impossibile; cum constat si debitor Petri peccando non dabit debitum assignatum, Deus nunquam voluit illud dari et per consequens nunquam fuit iustum, quia non fuit a prima regula iusticie volitum illud esse, sed iustum esset si debitor plene faceret quod deberet. Et ista sentencia accipitur vulgariter pro priori; et sic iusticia non exigit debitum prelocutum, sed disiunctive exigit illud debitum vel quod debens pro peccato debite puniatur, quod claudit contradiccionem deficere, cum Deus non possit dimittere debitum creature pro quo non est acta satisfaccio imputum. Cum ergo nihil quod non est est iustum, patet quod non est iustum creaturam dare aliquid quod non dabit, cum sequitur, iustum est Petrum dare hoc debitum, ergo verum est Petrum pro suo tempore ipsum dare, et per consequens dabit illud.

Et sic credo vulgariter loquentes concipere condicionaliter sic locuta, ut quod est iustum Petrum habere pro suo tempore istud dandum, si cum paribus quilibet persona obligata Petro faciat quicquid debet; et in signum condicionis huiusmodi periciores logici exprimunt talēm sentenciam per presencia tempora optativi, ut iustum esset ut obligatus sic faceret.

Examples.

t. DEGILMNO: *cum* omitted; ib. B: *voluntati* omitted. 2. BFGO: *ad Rom. M* in marg.: *Rom. 14. 9.* 3. A in marg.: *Confirmacio.* 6. EFGKNO: *ut Petrus.* 6, 7 G: *debitum et tamen.* 10. A: *debitum deest.* 11. B: *nunquam* omitted 13. B: *si iustum.* M: *sed iustum est.* O in marg.: *iustum est ex.* 14 D: *ista omnia.* EM: *et ita.* 14, 15 K: *accipitur — iusticia* omitted. G: *vulgariter* omitted 15, 16. A: *debitum primo locutum.* M: *prelocutum.* 16, 17. G: *vel quod Deus.* 17. GN: *debitum* omitted. 18. M: *contradicturn;* ib. B: *posuit* omitted; EFHIN: *vesti.* 19. ABCDGKM: *est activa.* 20. BGI: *est* omitted before *iustum.* b: *nihil est quod non est.* MNO: *nihil est iustum quod non est.* 21. G: *dare aliud.* 22. B: *est om.* 25. EJLN in marg.: D; ib. B: *credo om.* 26. G: *iustum om.*; ib. M: *Petrum om.* 27. FGKLN^O: *ipsum dandum;* ib. D: *sed cum paribus.* G: *si cum temporibus.* 29. F: *huius;* ib. IM: *periciores locuti.* O corr. 30. B: *tales;* ib. B: *optativi modi.* M: *per presencia tempora coniunctivi optativi* (add. in marg.): *modi.* N: *presenciam tempora coniunctivi.* 31. L: *iustum esset quod;* ib. B: *satis faceret.*

Meaning of the word 'Debet'. Unde iuxta rectiloquos 'Debet' pure de presenti includit condicionaliter talem sensum, ut quicquid creatura sub pena tenetur facere, sive illud faciat sive non faciat, illud debet; et ita cum signum sit distrahens, non oportet si aliquid sit debitum quod existat; et per consequens non sequitur A est Petro debitum, ergo iustum est quod illud habeat, sed cum condicione adiecta vel quod ponens obicem puniatur. Unde licet primum sensum ponant politici pro disiuncto, ego tamen elegi sensum explicitum, concedens quod multa que non existunt sunt debita, ut omnia que creature racionabiles non faciunt, dum tamen ad sic facere obligantur; et sic concedo quod quelibet creatura habet quicquid est iustum sed non quicquid est debitum, nec quicquid esset iustum ipsam recipere, et sic voluntas Dei universaliter est impleta; cum secundum Augustinum III De Libero Arbitrio XXIV^{to}: *Omnis creatura necessario agit quod debet, vel demerendo patitur illud quod debet.* Et sic negatur istum sensum esse politicum quod quelibet creatura habet quicquid sibi debitum est de iure, cum nec Deus nec aliquis beatus in celo habet quicquid sibi debetur, cum tunc nulla creatura eis obligata peccaret in aliquo tempore contra eos, quod est impossibile, cum necessitatibus sumus pro statu viacionis in valle miserie rogare continue quod nostra debita dimittantur. Patet doctrina Mat. VI° capitulo. Et tantum de quiditate iuris atque iusticie.

1. HN: *rectilogos*; ib. N in marg.: *debet obligat.* 4. F: *ita om.*; ib. A: *destraens.* 4, 5. I: *si al quod.* H: *aliud.* 5. D: *exigat.* 6, 7. F: *iustum est illud ut habeat.* 7. D: *condicione adiuncta.* 9. ABCD: *polmici.* 10, 11. I: *et omnis.* 12. M: *ad huc facere.* N: *ad hoc.* 13. M: *quid e-t iustum.* 14. B: *ipsam habere.* M: *eam recipere e.* 16. M: *de omitted;* ib. H: *arbitrio 2 III° (et III°) pro 24°.* 17. A: *et demerendo.* 18. ABCD: *esse polentium.* 21. B: *tunc om.* F: *Et tunc.* G: *cum tamen tunc.* 22. A: *in om.*; ib. ABCD: *contra illos.* M: *eas.* 23. G: *tamen necessitati.* 24. G: *rogare cotidie.* 25. M: *Patet Matth. 6 de doctrina supradicta.* GNO: *Patet M. 6 capitulo doct ina supradicta.* In marg.: *Math. 6.* 25, 26. BD: *Et tantum — iusticie deest.* 26. N: *de equiditate.*

14. St. Augustini De Libero Arbitrio III, 15, Sect. 44: Si non reddit faciendo quod debet, reddet paciendo miseriam. Opp. I (Ed. Migne), p. 1292. 25. Matth. VI, 12.

CAPITULUM SECUNDUM.

Ex istis elicitor theoreuma certissimum utile ad multas veritates evangelicas inferendas, scilicet quod Deus non potest relinquere pro instanti temporis in suo regno quicquam iniustum quod non ad regulam pulcherime sit punitum, et per consequens oportet quod cuilibet iniuriato sit plene ac debite satisfactum.

Patet primo ex testimonio Augustini, III° de Libero Arbitrio, quia aliter (ut dicit) foret universitas Dei in eius desidiam vel impotenciam deturpata.

Secundo patet idem ex hoc quod nullius iusti simpli- citer et potentis terreni domini est dimittere in suo dominio iniurias scienter non correctas; ergo per locum a maiori Deus summe iustus, potens et prescius non permittit in suo regno, quod est universitas creata, aliquam iniuriam impunitam, et per idem cuicunque servo suo iniuriato facit iusticie complementum.

Tercio patet idem per deducens ad inconveniens, capiendo ab adversario Petrum prius in gracia iam peccantem sine hoc quod debite puniatur.

Contra: Petrus ratione peccati cadit a gracia et benevolencia Dei sui, et hoc cum sit dampnum iustum est pena tantum excedens omnem penam sensibilem quantum bonum gracie superat bonum sensus.

Four gospel-truths.
I. God leaves no injustice unpunished;

otherwise
(1) His universality would be defamed into inaction and impotence;

(2) if no temporal lord let wrongs unpunished, so much the less all-just, all-powerful, all-knowing God.

(3) Example of Peter.

The Lord's disfavour as much surpasses all punishments as His grace surpasses every sensible good.

1. FHIL in marg.: *Capitulum secundum, Theo. A.* EIL in marg.: A.
 2. A: *theoreima*; ib. I: *theoreuma iusticie*. H: *thoeruma*. N in marg.: *denominationes theorum, theorici etc. explicat*; quae explicatio ad rem non pertinet, unde omittitur. 3. G: *varietates*; ib. B: *inferendum*; N: *theoricas inferendas*. 5. ABCG: *quicq. id.* I in marg: *Conclusio, Theoreuma*. 7. G: *sic iniuriato*. G in marg.: *Nota quomodo Deus in regno suo universitatibus pro instanti non dimittit aliquid iniustum quod non ad regulam sit punitum*. L in marg.: *Deus non relinquunt pro instanti temporis quicquam iniustum impunitum*. N in marg.: *inremunerato*. O in marg.: *Iniustum punitur statim*. 8. A in marg.: I; I in marg: *Proba*; 1; ib. M: *Augustini III° libro*. In marg.: *Augustinus*. 9. G: *quia alicui... foret unita*; ib. B: *fori*. 9, 10, 1: *eius d'sideri*. GMNO: *euus desidii vel impotencia*. 10. F: *vel impiorum deturpata*. 11. AI in marg.; 2; ib. A: IK: *patet il'ud*; ib. F: *nul'us iusti*. 12. EFLO: *dimittere similiciter*. 13. H: *incorrectus*. N in marg.: *simpliciter*. 14. G: *et potens*. 15, 16. F: *antequam iniuriam*. 16. G: *unicuique*. 18. AI in mag: 3; ib. ACEF GHKLMO: *patet il'ud*; ib. F: *ter (sic) deducens*; ib. K: *conveniens*. 19. E in marg.: *Satisfacciō*. 21. M in marg.: *Contra*. 22. LO: *et a*; ib. G: *iustum et dignum*. 22, 23. ELN: *et ista est p'na ad tantum*. O: *id est pena*. 22. DFMO: *ad tantum*; ib. H: *excedens enim Petrus*.

8. Augustinus (ibidem): *Quisquis non facit quod debet, sine intervallo patitur quod debet.*

Patet ex hoc quod bonum positivum et malum privatum opposite correspondent. Et per idem sequitur quod impossibile est vel per morulam non esse cuilibet iniuriato debite satisfactum, quia si iniuriatus in Christo sit paciens, habebit bonum gracie pro privacione boni 5 longe minus validi cumulatum; si autem iniuriatus sit impaciens, zelans pro vindicta propria arroganter, satisfactum est sibi de iusticia Domini diffidenti in hoc quod dimissus penaliter suo iniusto arbitrio interim gracie, non obstante suo demerito, in naturalibus conservatur.¹⁰

The wronged man, if he be patient, is plentifully compensated.

Therefore wrongs ought to be borne in patience.

Ex isto patet quod equanimiter pateremur iniurias, dimitendo omne debitum debitori. Patet ex doctrina Veritatis Math. V^o et VI° capitulis; nam *beati sunt, qui persecucionem pacuntur propter iusticiam*, hoc est, si iustus sustulerit persecucionem, exprobracionem, eieccio- 15 nem vel quamcunque aliam penam possibilem propter legem evangelicam, que est ius autonomatice atque iusticia.

II. It there be a choice between good and bad, one has to choose the good.
Therefore the just man, if he feels wronged, will keep this rule.

Secundo patet idem demonstrative ex principiis per se notis, nam quicunque in adopcione sufficienti positus 20 debet maius bonum eligere et malum vel minus bonum dimittere; sed quilibet iustus iniuriatus est in adopcione sufficienti positus quoad ista, ergo debet de iure nature dictam regulam observare. Maior est principium morale per se notum infallibile ex dacione sui oppositi, et minor 25 patet ex hoc quod nulla creatura potest inferre alteri documentum, nisi in bonis fortune vel bonis naturalibus illud intulerit; sed quilibet iustus habet libertatem arbitrii

1. G: *positum*. 1, 2. ABCEGL: *privacionis*; D: *privative*; I: *privatum*. I in marg.: *Correlarium*. 4. I in marg.: *Probacio*. 5. ABC: *quilibet*. 6. E in marg.: *Deus ad statim puniit omnem mortuam et ad statim premiat omnem facientem*. N in marg.: *Dei iniuria*. 8. ABC: *iusticia divina*. 9. I: *dmissio*. M: *quod missus penetratiter suo diffidenti arbitrio intus*. O: *penetratiter*. 10. FLO: *suo diffidenti arbitrio intus*. N: *suo diffidenti*; ib. B: *naturaliter*. 11. A in marg.: *Secunda conclusio*. EILN in marg.: B: *Correlarium*; ib. L: *quam equanimiter*. 12. GHI: *Patet hoc*. 13. DFFH: *capitulo*. I in marg.: *Probacio*. 14. I in marg.: *Quid intelligatur pati propter iusticiam*. M in marg.: *Nota bene*. 15. F: *exprobracionem* om. 16. FGMN: *quamcunque*. 17. D: *per legem*. 17. HI: *autonomasice*. 18. H in marg.: *Eleccio*. 19. A in marg.: 2. I in marg.: *De libertate arbitrii*; ib. EFKMNO: *patet illud*; ib. A: *idem* om. 20. I: *nam deest* I in marg.: *bor = Minor*. 21. F: *debet magis eligere*; ib. EGO: *magis bonum*. 23. B: *de om. F: de iuris natura*. 24. I: *principale morale*. 25. ABCD: *inferibile*. K: *inseribile per se*. E: *infallibile*. In marg.: *infallibile*. FNO: *infallibile per se*. 1: *infallibile persone*. I in marg.: *Probacio minoris*. O in marg.: *infringible*; ib. B: *ex twice*; ib. G: *sui possum*. 26. D: *hoc deest*. M: *quia ex hoc quod*. 27. F: *neq; in bonis*; ib. H: *bonis nature*. 28. M: *intulit*; ib. G: *arbitrii* om. N in marg. addit: *arbitrii*, E in marg.: *arbitrii libertas*.

13. Matth. V. 10.

conservatam in spiritu in quem omnes creature non possunt inpingere nec sine recordi consensu dimittendo veritatem dampnum vel nocumentum inferre. Ergo quilibet iustus est in libera adopcione positus, ut magis bono vel minus bono consenciat.

Assumptum patet philosophis, qui vere ponunt quod tota personalitas hominis conservatur in anima immortali, cui bona corporis vel fortune sunt accidentia. Ex istis, inquam, cepit Crisostomus quod *nemo leditur nisi ledatur principaliter a se ipso*; et Lincolnensis dicit quod animus humanus ex se difficultari potest et necessitari tam a Deo quam ab homine, sed non cogi, quia si Deus vel angelus bonus excitat, hoc est ad bonum; cui debet naturaliter et voluntarie consentire; et si angelus malus vel bonum corporis, cum unum sit par natura et aliud inferius, patet quod non habet potestatem ad cogendum. Hoc enim destrueret divinam ordinanciam et inficeret eius exigenciam, quod volitiva hominis cogeretur per inimicum Dei cogentem ad sui servicium, et tamen Deus exicens servicium oppositum non *faceret cum temptatione proventum*. Ideo (ut alias ostendi) voluntatem cogi ad actum volendi claudit repugnanciam manifestam.

Habita ergo conclusione predicta patet ulterius quod maius bonum est caritative pati iniurias, committendo

He will rather
suffer wrong,
than take
vengeance.

1. N: *in qm.* 2. A: *inpingere*. I: *nsurgere*. 3. IKLMQ: *virtutem*.
4. B: *ut est*; ib. H: *adoptionem*. 4, 5. D: *maius bono*. 6. I in marg.: *Probacio asserta*; ib. G: *patet om.* 7. GN: *persona*. N in marg.: *Personaliter tota est in anima*. 7, 8. B: *immortalis om.* 8. F: *cum corporis vel fortune sunt*. 9. M in marg.: *Crisostomus*. 9, 10. F: *neq; ledatur*. G in marg.: *Nota quod nemo ledi potest nisi prius a se ipso et alia precedencia*. H in marg.: *Nemo leditur nisi principalius a se ipso*. 10. ABCD: *dicit deest*. 11. H in marg.: *Nota de animo humano*. 12. O in marg.: *Cogiti tractari*; ib. EFL: *quod si Deus*. 13. M in marg.: *Duplex angelus*; ib. H: *excitat om.*; ib. N in marg.: *Angelo bono et obediendum*. 14. DIK: *et om. before si*; ib. FGLMNO: *si enim*. 15. I: *unum sit per naturam*. K: *pari natura et aliud*. 15, 16. N: *aliud inferiorius* (sive infirmus). 16. ABCD: *habent potenciam*. 17. H: *ordinationem*; ib. A: *et om.* 18. FGHIKMQ: *quod voluntas*. O in marg.: *volitiva*. E: *qua voitiva*. N in marg.: *Voluntas non potest cogi*. 20. GM: *servicium omnium*. 21, 22. G: *ab actu*. 23. D: *conclusio deducta*. 1: *cognitione predicta*. EILN in marg.: C. 1: *Subsuppositione (sic) conclusio*, G in marg.: *Ex predictis insunt (?) correlatio quod magis bonum est caritative pati iniurias committendo vindictam domino principali quam inconsulto domino in vindictam irruere*. 24. M in marg.: *Paciencia in caritate vincit*. H in marg.: *De pacientia*. I, in marg.: *Pati est melius quam vindictam querere*. O in marg.: *Pati iniurias, vindictas domino committere*; ib. K: *commitendi*.

9. Chrysostomus, Opp. tom. I, 120. In Opp. Iohannis Wyclif saepius citatur: De Div. Dom. p. 20, De Civ. Dom. I, p. 274. Cf. Serm. IV, 472. 20. I Cor. X, 13. Cf. Iohannis Wyclif, De Ente III, cap. V. 21. Idem, Logica p. 138, 139.

vindictam domino principali, quam inconsulto domino in vindictam irruere, primo quia servata caritate dominus non potest a vindicta, satisfaccione et emenda desicere, ut patet ex conclusione proxima, et alio modo facere foret notorie contra iura, specialiter cum tam 5 crebro in corpore iuris divini vindicta propria sit prohibita et pacienza committendo causam in manus Domini sit iniuncta, secundo quia quilibet fidelis debet credere quod Deus summus non potest omittere quin faciat vindictam omni iniuriato non inficienti ius suum 10 pure ad regulam; sed ex alio latere est quilibet viator satis ambiguus, si se vindicando excidat a caritate fraterna, vel minus vel magis iusto extorqueat. Ergo iuxta predictum principium est melius atque securius servata caritate et pacienza causam superiori iudici committere, 15 qui non potest desicere vel corrumpi; tertio quia in persona hominis execucio iusticie involvens sollicitudinem subtrahit debitum Dei ministerium, tollit pacientie meritum et toto completo emendam quam Deus recompensat, cum sit premium eternum infinitum excedens 20 bonum solum temporale quod propria vindicatione vel placito est quesitum.

Therefore we
are to forgive
the debtor
according to the
word of God.

Ex isto patet quod debemus iuxta instrucionem prime iusticie dimittere misericorditer omne debitum debitori. Exinde namque accrescit nobis multiplex com- 25 modum et ex eius opposito magnum dampnum, ut patet quodammodo ex predictis. Quis ergo fidelis credens condicionem bonitatis sui domini non remitteret

1. A: *consulso*. 2. A in marg.: 1. I in marg.: *Probacio*. E in marg.: *Pati iniurias*. 3. ABCD: *vindicta ei satisfaccionem emende*. 4. ABCD: *secundo modo*. 5. B: *facere om.*; ib. D: *notorie om.*; ib. EG: *cum tamen (?)* 6. F: *iuris domini*. E: *domini vindicta*. N: *iuris dominii*; ib. M in marg.: *De vindicta propria*. 7. AC: *mittendo*. H: *commendando*. N in marg.: *Pati est melius quam se vindicare*. Nota quomodo debemus dimittere et debitum pacientiamque servare et causam superiori iudici committere. Vide de hoc infra. 8. AIM in marg.: 2. 9. B: *committe e*. 10. IKO: *faciet*. G: *quando faciet*; ib. ACD: *homini iniuriato*. 11. B: *viatori*. 12. HILO: *excidet*. GN: *exciserit*. 12, 13. BD: *fraternali minus*. G: *fraterna superna igitur minus*. M: *fraterna igitur minus*; ib. F: *aut minus aut*. E: *aut minus vel*. H: *vel maius iuste*; ib. E: *iuste*. 15. EGIKMO: *atque pacienza*. 16. B: *potest om.*; ib. AIM in marg.: 3. 17. A: *in sollicitudinem*. G: *soliditudinem*. M: *similitudinem*. 18. D: *subtrahens est debitum*; ib. ABCFK: *debitum om.*. 19. GL: *toto comple-*
mento; ib. BD: *emenda*. 19, 20. G: *recompenserat*. 20. E: *quot om.*; ib. ACD: *quod infinitum excedit*. 21. ACD: *solum om.*; ib. AC: *pro propria*. GM: *cum propria*. 23. A in marg.: *Correlarium*. G in marg.: *Correlative (core) sequitur quod debemus misericorditer dimittere omne debitum debitori*. 24. prime. D: *personae*. I in marg.: *Correlarium*. E in marg.: *dimittere debitum*. O in marg.: *Nota bene propter Deum*. 25. A: *Iude*. 25, 26. BD: *multum commodum*. I in marg.: *Probacio*. 28. B: *condicione*; ib. D: *sui dominii*; ib. F: *remittet*. H: *retineret*. L in marg.: *Debemus dimittere misericorditer omne debitum debitori*.

letus et caritative omne debitum debitori, cum sciat demonstrative quod servata modestia dominus in cuius nomine sic dimittit augebit erogantissime recompensam; quo contra si non dimittimus sed exigimus tirannice sicut *servus nequam*, de quo Matth. XVIII, 32 in parabola Salvatoris, mancipabimur perpetuo carceri non inde exituri, donec reddiderimus penam debitam eciam pro minimo peccato quo in via delinquimus contra iura. Oportet enim servum Domini qui est ius exemplare nostre iusticie sibi in remissione misericordi humiliter conformari, cum ius exigat quod volens deifice dominari eo ipso precipitanter subruat in oppositam servitatem.

Tertio infertur ex dictis quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum, nam cui libet iniuriato ecclesie militantis causam suam commitenti Deo est ex prima conclusione debite satisfactum; ergo multo evidencius cui libet ecclesie triumphantis. Licet enim dampnatus impossibilitetur reddere omne debitum quod deberet, oportet tamen quod satisfaciat vel verius satis paciatur, compensando cui libet beato illatas iniurias. Cum enim beati habent quicquid boni voluerint, patet quod habent de dampnatorum penis caritativam leticiam sempiternam, iuxta illud Psalmi LVII, 11: *Letabitur iustus, cum riderit vindictam.* Et patet ut supra quomodo Deus supereroganter recompensat beatis causam suam in manus Dei committenibus ultra recuperacionem possibilem per se ipsos.

Else we shall
be punished
ourselves, as is
said in the
Gospel of
St. Matth. 18, 32.

III. In the
Church
triumphant
satisfaction for
every wrong
is so much
more complete
than in the
Church
militant.

3. D: *augebit* om.; ib. ACE: *erogauter*. G in marg.: *Nota bene.*
 4. M in marg.: *hrdlecze* (verbum tschechicum pertinens ad verb. *tyrannice*).
 5. M in marg.: *Mattn. 18.* 5, 6. G: *in parabola.* 6. I in marg.: *Conclusio;* ib. G: *mancipabuntur.* 7. A: *redelinus;* ib. I: *et pro.*
 7, 8. L: *pro omni peccato.* 8. DEN: *delinquimus.* M: *deliquerimus.*
 FHO: *delinquimus.* E in marg.: *Quomodo debemus dimittere omne debitum debitori.* 10. F: *misericordier humiliter;* ib. D: *humilitatis.*
 11. ACHL: *exigit.* D: *iustus exigit.* 14. A in marg.: *Tercio (sic) conclusio.* I in marg.: *Correlarium.* EN in marg.: D. G in marg.: *Correlarie quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum.* L in marg.: *Beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum.* N in marg.: *Beati in patria;* ib. D: *beatus.* 15. D: *satisfaccionem.* 16. B: *causam ipsam.* 17. ABC: *domino.* I in marg.: *Probacio;* ib. B: *est deest;* ib. M: *de re satisfactum.* 18. M: *triumphanti.* 19. G: *dampu tam impossibile;* ib. ACI: *impossibiliteter redderet.* M: *in possibili.* 20. F: *onuem debitum;* ib. E in marg.: *Satisfacio.* 22. E: *boni om.* 24, 25. ABCD: *Psalmi 50.* M: *Psalmi 56.* I in marg.: *Beati habent gaudium de dampnacione malorum.* CI: *Psalmi LXXVII.* I in marg.: *Correlarium.* EN in marg.: *Beati gaudent de pena dampnatorum.* 26. F: *superarroganter.* 27. F: *beatis causam twice;* ib. BE: *in manu.* 28. L: *per ipsos.*

5. Cf. Matth. V, 26.

Patet insuper quod Deus proprie de thesauro sue iusticie suis famulis satisfaciat, unde miro modo, cum omnis peccator iuri divino subiaceat, oportet quod suo tempore cuilibet iniuriato satisfaciat, vel meritorie penitendo vel demeritorie paciendo, et sic beatis recom-⁵ pensat utrobique ad gaudium; participibus autem dampnatis correspondenter opposite ad vindictam; nam ex uno latere: *Gaudium est in celo super uno peccatore penitenciam agente* Luce XV, 7; et ex alio latere iusta dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam; quo contra dampnati dolebunt tam de conversacione quam de societate suorum complicum. Et sic subalternando pulcherrime ordinat iustus iudex quod predestinati angu-

The just punishment of the damned proves a glory for the saints.

stati in via ex prescitorum malicia exhilarabunter per eos in patria, et complices sui fantastice delectati in via merebunt de eis perpetuo in gehenna, quia oportet quod ius divinum habeat indispensabiliter finem suum. Scio autem quod involutus curis mundialibus non sapientiam sentenciam, cum ipsi ponunt divicias, dominaciones vel debita solum de bonis temporalibus, ut redditibus sive pecunia, et pro illis iustificandis ut false fingunt omnes regule iuris deserviunt. Sicut enim bona gracie et glorie sunt bonis fortune incomparabiliter magis prestancia, sic de eis sunt proprius dominia ac debita, et regule iuris striccius observande. Ideo oportet volentes concipere istam sentenciam velare faciem interioris hominis contra hec temporalia, et infigere mentis aciem in iura eterna que sunt incommutabiles veritates. Unde Psalmista CXVIII, 25 experiens lapsum anime et convolucionem fantasticam circa hec temporalia, ita orat: 30

1. I in marg.: *Correarium*; ib. EGHIKLO: *de thesauris proprio*.
2. DO: *satisfacit*. 3. EF: *subiacet*; ib. LN in marg.: *Oportet omnem peccatorem cuilibet iniuriato satisfaciere*. 4. vel. D: *nihil*. 5, 6. EF1: *recompensatur*. 6, 7. E: *aut' dampnatis*. 9. ABCDGK: *Matth. XV. FM*; Matth. 5. E in marg.: *Mat. I in marg.*: *Quomodo Deus omni iniuriato suo seruo satisfacit*. E in marg.: *Quomodo sanctis in celis et dampnatis in inferno est satisfactum pro excessibus et pro pacientia* H in marg.: *Iusta dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam*. N in marg.: *Quod beati letantur de pulca pena dampnatorum*. 11. DG: *conversione*. L in marg.: *conversione*. 12. ABCDEHI: *complicium*. 13, 14. M: *angustiati* erased. FN: *angustiati*. 14, 15. EFLO: *per eos perfecitus*.
15. I: *fantastice*. 16. F: *merebuntur*. 1: *dolebit merebunt*. 18. M in marg.: *Nota pulchrum*; ib. ABCO: *involutis*; ib. ABC: *mundialium*.
19. FHK: *illam*; ib. AB: *istz sentenci*. B: *istam sentenciam om.*; ib. EFKLO: *ponant*. 10, 20. F: *vel dominaciones*. E in marg.: *mundanus*.
20. B: *ut deest*. 21. D: *iustificandum*. 22. MN: *enim om.* 23. I: *vel glorie*; ib. D: *incomparabiliter ceest*. 24. E: *per prius dominia*.
25. EILN in marg.: E. 26. G: *valentes*; ib. G: *sentenciam valere*. LN in marg.: *Facies interior est velanda contra temporalia*. 28. K: *in vita eterna*. 29. G: *Psalmista XVIII*. KO: *CXIV*; ib. B: *exprolictis*. G: *experienciam*.

Adhesit parimento anima mea; vivifica me secundum verbum tuum. Ipse enim est spiritualiter mortuus, in cuius animo fantasmata temporalium sunt depicta seclusis veritatibus; et hinc paulo ante sic supplicat: *Revela oculos meos; et considerabo mirabilia de lege tua;* hoc est, pone velum contra hec temporalia que execant, quia aliter misteria legis evangelice licet naturalia ac demonstrabilia non sciuntur. Cum enim de lege nature sit quod quilibet

Oi guilt.

debeat Deum et proximum suum diligere, patet quod quilibet hoc dimittens tanto gravius indebitatur Deo et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt; et cum nullus hominum preter unum tam affectuose sic diligit sicut debet, patet quod quilibet nostrum est peccabiliter in debito cuicunque.

Each one
should love his
neighbour; but,
as no man does
so as he ought,
no man is free
of guilt.

Antecedens declaratur posterius; et patet quantum prouidetur nunc attinet quod quilibet de iure debet cuilibet caritatem, sed cum nemo nostrum ex caritate tanta diligit sicut debet, patet quod nemo nostrum est excusabiliter immunis a debito.

Assumptum est ita notum philosophis quod ponunt alia debita posse excidere sed debitum dilectionis manere usque ad beatitudinem inclusive. Et hinc dicit celestis philosophus ad Romanos XIII, 8: Nemini quicquam debetis, nisi ut invicem diligatis. Et patet theologis quod non est possibile aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet

This ensues
from
Rom. 13. 8.

1. M: *unica mea.* 2. B: *emortuus*; ib. E1.: *anima.* 3. B: *deputata.*
4. G: *ex hinc*; ib. EFN: *supplicat Psalmista.* G: *sufficit sic Psalmista* (?)
5. G: *considera*; ib. EGHO: *Revela hoc est pone.* 6. D: *que om.*
7. F: *ac mirabilia.* 8. N in marg.: *De lege nature;* ib. B: *et quilibet.*
9. F: *dominum et;* ib. B: *suum om.* 10. H in marg.: *Quilibet tanto plus indebitatur Deo et proximo, de quanto bona temporalia antecedunt (sic) bona gracie.* L in marg.: *De lege nature est diligere Deum et proximum;* ib. D: *inderitetur.* G: *videbitur.* 11. B: *bona fortune after gracie.* G in marg.: *Quonodo noui dimittentes misericorditer deb tori tali to gravius in debitum(tur) D e o et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt.* 13. L: *sic diligit;* ib. L: *patet om.* L: *quia.* FM: *per et quia.*
14. I: *in deticto cuius.* In marg.: *Quonodo omnes sumus debitores.*
15. IL: *deducetur posterius.* EFGMN: *deducitur.* 17. F: *extenta caritate.* 18. B: *patet om.* 19. ACDFFKL: *deticto.* O: *correxit.* 20. H: *est om.:* ib. O: *illa notum;* ib. EFHIK: *qui ponunt.* O: *quia ponunt.*
21. B: *debitum om.;* ib. N: *dilectionis.* 23. L: *et Romaous philosophos* 13° cap. I: *capitulo 13 B: ad om.* M in marg.: *Paulus.* E1. in marg.: F. E in marg.: *Kathena.* 25. D: *al quam creaturam.* I in marg.: *Quonodo peccare mortaliter iniuriatur Deo et cuilibet proximo.* H in marg.: *Quod homo peccatus in fratrem peccat in quemlibet.* I in marg.: *Impossibile est aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in fratrem nisi peccet in quemlibet.* 26 I: *in Dominum;* ib. GN: *vel aliquem in omnem fratrem.* O: *vel in omnem.* G in marg.: *Nou est possibile aliquem peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet in quemlibet et econtra.* N in marg.: *Impossible peccare qui contra communem ecclesiam peccat.*

in quemlibet et econtra; nam eo ipso quo quis peccat offendit Deum, cui debet servire penitus sine peccato, cum nemo peccat, si continue faciat quicquid et qualiter cunque debet; et quod eo ipso peccat in quemcunque proximum Deo sic ostendo: Si quis debet quid proximo et pro loco ac tempore ipsum subtrahit quo teneretur exsolvere, iniuriatur sibi notorie, sed quilibet peccator debet continue cuilibet proximo caritatem, et illam subtrahit, quandocunque incidit in mortale; sic ergo peccans iniuriatur cuilibet fratri suo; sicut enim membra in bonis suis comparticipant, sic in malis. Patet ista sentencia creberrime in scriptura; licet enim non teneat semper actu diligere, ut quidam estimant, tamen semper teneat ex iure fraternitatis diligere actu, habitu vel effectu. Cum ergo continue teneat ad hoc iuvamen, sup- portando omnes et singulas partes ecclesie, patet quod subtrahendo hoc debitum iniurior cuicunque; quod innuit Salvator, Lucae X, 37, quando docuit parabolice doctorem legis de proximo, connectens finaliter: *vade, eciam tu fac similiter.* Scriba enim quesivit quis foret proximus, et Veritas more suo supereroganter sed tecte docuit distincionem de proximo et declaracionem mem- brorum, et quomodo quisunque debet ad proximum se habere. Est enim aliquis natura proximus, et aliquis affeccione. Natura est omnis homo omni homini proximus et Christus et angelus secundum Augustinum primo de Doctrina Christiana cap. V, et in Disciplina

One should
love one's
neighbour
according to
the gospel of
Christ.

Who is our
neighbour?

t—4. I: *peccat — ipso* om. 2. GL: *in Deum.* H: *in dominum.*
 3. I: *cum continue faciat.* 3, 4. G: *et qualiter.* 4. F: *in quemlibet.*
 5. E: *sic offendendo.* 6. K: *subtrahit hoc;* ib. Rectius: *quod teneretur.*
 6, 7. FO: *tenetur sibi solvere.* GN: *tenetur exsolvere.* 7. B: *ipsum exsolvere;* ib. ABCD: *iniuriatur notorie creditori.* 8. F: *continue caritative.* 8, 9. B: *subtrahit que.* 9. F: *quantumque incidit;* ib. N: *incidit peccatum mortale.* E in marg. sup.: *Non est possibile peccare nisi ut sic peccetur in quemlibet fratribus suum.* G: *in om.* 11. I: *comparti- cipient.* 12. ACDEM: *sacra scriptura;* ib. AI: *teneatur.* EG: *teneat.*
 14. I: *tenetur.* 16. M: *et singulas om.* 17. I: *cuique;* ib. K: *quod om.*
 16, 17. FL: *ut innuit.* 18. E in marg.: *Iace IX.* 19. I: *convertens.*
 G: *condens.* 20. FGKN: *et tu.* 20, 21. D: *quis esset . . . in ore.*
 21. M: *et Christus veritas;* ib. AC: *sed stricte.* D: *sed recte docuit.*
 G: *sed tacite docuit.* H: *sed tacite vel tecte.* I: *sed tacite recte.* L: *non tacite sed tecte.* O: *tecte;* superscript.: *tacite.* 22. ABCD: *proximo declaraacionem.* N in marg.: *Proximus natura, a faccione.* 23. B: *qui- quis.* IKL: *quicunque.* 24. I in marg.: *Quis sit proximus.* E in marg.: *proximus.* L in marg.: *Proximus aliquis dupliciter.* 25. B: *affectione primo;* ib. B: *natura omni.* G in marg.: *Dupliciter est proximus aliquis natura et affectione secundum Augustinum.* H in marg.: *Natura est omnis homo homini proximus et Christus et angelus.* 37. ABCD: *Augustinum De Doctrina Christiana I et V.* L: cap. 2 in marg.: *113;* ib. HIKLMNO: *in De Disciplina.*

26. St. Augustini De Doctrina Christ. I, 30, Opp. tom. III, 33 (Migne), De Disc. Christ. c. III, Opp. tom. IX (Migne) 669.

Christiana, ac alibi multis locis. Patet autem ex hoc quod omnes creature racionales, cum sint eiusdem nature, nullus eorum potest esse alteri natura propinquior, et per consequens quilibet est natura proximus cuiusunque; nec hoc vertit in dubium legis doctor. Secundo modo cum oportet secundum philosophos amans et amatum spiritualiter esse simul, nec aliqua possunt esse propinquius quam sic simul, patet quod quilibet affectuose fratrem diligens ut sic proximus est eidem. De propinquitate autem vicinarum domuum sive situacionis corporum propter improprietatem locucionis relinquenda est plebeis discussio capiendaque doctrina Christi, faciendo proximis nostris caritatem, similiter ad istum Samaritanum qui est ius exemplare omnium actuum humanorum. Ipse enim et omnis beatus in celo diligent impeccabiliter quantum debent.

All men are
our neighbours
by nature.

Thus
whosoever
loves his
brother dearly
is his
neighbour.

CAPITULUM TERCIUM.

Ex ipsis patet theologis attendentibus ad locuciones scripture proprias et non infiscatis in proprietatibus ex tradicionibus adinventis quod licet ius ad rem ac ius in re tanquam antecedens et consequens distinguantur, impossibile est tamen aliquem habere ius ad rem, nisi habererit ius in re pro suo tempore et econtra.

Prima pars patet ex hoc quod omnis creatura et specialiter rationalis, ut subiecta volicioni divine ad habendum quamcunque rem futuram etiam nondum genitam, habet ius et titulum ad eandem, cum volicio

1. IKL: *ac aliis*; ib. FGN: *autem om.* 2. I: *creaturas.* 3. G: *nulla eorum.* 5. M: *docto* (*r erased*). 6. D: *omnes philosophos.* 8. FGO: *patet quia.* 8. q. F: *affectionem.* 10. ABCDEFK: *autem deest;* ib. F: *vicinorum domini.* I in marg.: D: *propinquitate vicinarum;* ib. O: *domorunt;* ib. G: *dominium vel situacionem;* ib. EFGMO: *vel situacionis.* II: *vel situacione.* 11. D: *corporum per.* 12. ACD: *plebei.* FM: *plebis;* ib. ABC HIM: *capienda quia.* 13. BEFGHIN: *ipsum.* 14. I: *exemplariter.* K: *eius exemplar.* 16. D: *quem debent.* 18. FI in marg.: 3m. FGHKMNO: *Ex his.* LIN in marg.: A. 19. EFGLMO: *scripturarum.* 20. F: *insistentibus.* N in marg.: *De duplice iure, scilicet ad rem et in re.* 21. I in marg.: *Conclusio;* ib. GN: *distinguuntur.* H: *distinguatur.* 22. D: *tamen om.*; ib. G: *ut ius.* 23. AC: *et econtra deest.* F: *e converso.* 24. I in marg.: *Probatur prima pars;* ib. DEFIL: *quilibet creatura.* E in marg.: *Aliquis habet ius ad rem et non ius in re et quod ius et dominium differunt.* L in marg.: *Ius ad rem, ius in re.* 26. FI: *et etiam.* E in marg.: *Volitione divina creatura habens ius ad rem habet etiam ius in re tempore suo.* H in marg.: *Quod de quanto homo plus subiectus est voluntati divinae, de tanto maius habet ius ad habendum aliquam rem.* 27. GINO: *hoc ius;* ib. D: *quis et similiter titulum.* FGHKLMNO: *et iustum titulum*

divina sit ius potissimum ex predictis. Si enim donacio domini temporalis facit ius donatorio ad donatum, quanto magis donacio domini dominorum; cum ergo cum tali iure atque donacione stat iuris privacio in donato, sequitur pars implicita conclusionis predicte. Nam ius in re ponit dominium ac usum rei, et per consequens cum non sit dominium nisi pro tempore pro quo serviens ipsum terminat, patet quod si pro aliquo tempore sit ius in re aliqua, oportet quod pro eodem tempore sit res ipsa. Et patet sententia dicta de dominio divino 10 quod ius et dominium distinguuntur, cum ius causative precedit dominium. Stat enim eciam secundum tradiciones hominum quotquot expectantes habere ius ad idem beneficium, cum hoc quod nullus eorum adhuc

Distinction
between
right (*ius*)
and dominion
(*dominium*).

Of the threefold habeat ius aut dominium in eodem. Sed si ex isto ar- 15

right:
1. the right
which is the
divine volition;
2. which is the
power to use;
3. which is the
dictis, cum homo potest mereri per gratiam iustum 20

The two latter
kinds cannot
exist without
the first.
guitar quod nulla creatura potest ius suum adquirere
vel perdere, cum sit eterna Dei volicio, et per con-
sequens collacio sive provisio summi pontificis non con-
fert ius homini, patet quod oppositum sequitur ex pre-
dictis, cum homo potest mereri per gratiam iustum 25
usum possessi et potestatem ad ipso utendum; et iste
sunt due manes iurium, ut patet superius. Et patet
quod utrumque istorum differt a dominio. Patet eciam
quod ista tria iura essencialiter ordinata sunt; ius quod
est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile, et 30
ius quod est usus; sic quod secundum non potest esse,
nisi primum eternaliter precesserit, nec tertium potest
esse, nisi secundum precesserit tempore vel natura.

1. I in marg.: *Probatur assumptum a simili.* 2. I: *donatore.*
 3. DGKLMNO: *Cum om. before ergo.* 4. H: *stat ius do(?) privacio.*
 5. 6. O: *ius in iure.* 8. F: *timeat;* ib. I in marg.: *Probacio interiор.*
 10. D: *divino om.* 11. ABCDFGHJKLM: *cum ius laude.* In marg.: *Ius*
cansat dominium. 12. K: *precedit.* I in marg.: *Ius precedit dominium;*
 ib. A: *cum om.* 13. DEFILMO: *humanas.* ib. II: *qnot.* KLMNO:
 enim et. V: *quotlibet.* D: *quemlibet.* FGN: *mixta tradiciones humanas*
etnolibet (G: quod licet). 14. EGHKN: *illud beneficium.* 15. GN:
vel dominium; ib. AC: *Et si.* 17. I in marg.: *Obicit.* 18, 19. F: *non*
contra ius dominium. 19. B: *hominibus.* I in marg.: *Solum.* 19, 20. M:
ex predictis om. 20. M: *cum hoc potest.* 21. FGIN: *ipsa;* ib. I:
iste om. FHN: *ille.* 22. M: *in iurium.* 23. GH: *illorum;* ib. II:
differunt. 24. E in marg.: *ius divinum, ius ad rem, ius iure ordinarie se*
habent. LN in marg.: *Iura tria ordinata.* M in marg.: *Triā iūra con . . .*
 15. AC: *volicio Domini;* ib. I: *et om.* 27, 28. D: *nec — tempore deest.*
 28. C corrected M: *precedit.* E in marg.: *iuris distinctio.* G in marg.:
Triple est ius: ius quod est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile,
ius quod est usus rei. N in marg.: *De duplci iure et quomodo utrumque*
diffrt.

Et patet tertio quod in nacta possessione est novum ius nove rationis adquisitum, nec alterum priorum iurium est perditum sed manet fulciens adquisitum; sed (ut patebit posterius) homo potest merendo aut de-
merendo adquirere vel perdere ius eternum; non enim oportet, si quid invenitur vel adquiritur quod prius non fuerat vel si perditur non existat. Et patet quod sine collacione summi pontificis, de quo ad Hebreos V^o, non est possibile cuiquam ius adquiri; quod si pontifex ex 10 hominibus constitutus vel alia creatura quicquid contulerit sine hoc quod ipse prius faciat gratiam et ius conferat, totum negocium est cassum. Patet ex hoc quod ius, quod est eterna Dei volicio, est ad omne aliud ius necessario requisitum (de quo posterius). Patet ergo quod provisio 15 creature confert ius habili, dum tamen illa ministerialis collacio iuri perpetuo sit conformis et aliter non; cum creatura non potest necessitare Deum, ut alicui indigno conferat vel collacionem obliquantem a prima regula auctorizet; nec credo quemquam catholicum ad tantum desipere 20 quod credit quod, ubi Christi vicarius scribit fiat, et ipse qui dixit et facta sunt non approbat, adquiritur ius aliquod impetranti; cum de illo solo verificatur hoc metricum:

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas;

sed cum loquendum sit ut plures et sapiendum ut pauci,
25 oportet preter illam triplicem distinctionem iuris superius

1. EILN in marg.: *B.* E in marg. inf.: *Possessio est novi iuris introductoria*; ib. D: *in vacca*. I: *in acta*. L: *in actam*; corr. in marg. 1-3. B: *est novum — fulcens adquisitum deest*. 3. GN: *non est*; ib. DEFGHIKNO: *quesitum*. 4. E in marg.: *Species*. 4, 5. GN: *ac demerendo*. 5. F: *deperdere*. GN: *ac deferdere*; ib. H: *ius volitionis eterne*. 7. N: *Ut patet*, G in marg.: *Ex predictis patet quomodo sine collacione summi pontificis, de quo ad Hebreos V, non est possibile cuiquam ius acquiri*. 8. M in marg.: *(A/d Hebr.* 9, 10. ABCD: *pro hominibus*. 1. pontifex qui ex hominibus constituitur. 10. ABCD: *vel aliqua*; ib.: FMN: *quidquam contulit*. K: *quidquam contulerit*. 11. N: *quod ipse Christus prius*. 12. ABCD: *erit cassum*. 13. K: *est ad esse*. 14. FN: *Patet quod*: ib. H1: *igitur*. GM: *ergo quod om.* E in marg.: *Provisio creature valeat, si iuri perpetuo sit conformis. Ius, specie*. 15. DFIM: *ius humili*. E in textu: *habili*; in marg.: *humili*; ib. I: *misterialis*. 16. F: *ilaciō*. 18. D: *collacione obliquante*. H in marg.: *Ego contradico, quia Deus auctoritat sententiam mali iudicis et malo hominis, pro quo iudicatur quoad ius, non quoad meritum et per hoc solvuntur capitula supradicta cum multis dictis conformibus*. 19. H: *ad tantum om.* 20. F: *quod vir after credit*. 21. KL: *adquiri*. 22. AC: *cum tamen*. E in marg.: *Christi vicarius scribit*. Fiat. Christus: Non fiat. Quid sequitur. E ibidem: *Iuridistinctione*. 23. I. M in marg.: *ver(sus)*. E in marg.: *Sic volo, sic iubeo etc. solum de Christo verificatur*. O in marg.: *Ius duplex*; ib. I: *ratione bonitas*. N: *ratione voluptas*. 24. F: *sit plures ac*; ib. GIKM: *ac sapiendum*. N: *et om.* 25. I: *post illam*; ib.: *distinctionem*; M: *djonom*. In marg.: *Divisio iuris. Duplex ius*.

8. Hebr. V, 4: *Nec quisquam sumil sibi honorem, sed qui vocatur a Deo.* 21. Ps. XXXII, 9. 23. Juvenal. Sat. VI, 223.

There is a positam duo membra equivocando distinguere: quod aliud distinction to be made between est ius humanum pretensum sive sophisticum, et aliud the pretended human right and the true possessionis dominii sive usus; nec est putandum quod right, similar is ista divisio sit generis in suas species sed signi equivoci 5 between dominion, possession and usufruct. in suas significaciones, nam tam equivoce dicitur istud ius pretensum pro iure in facie ecclesie errantis vel iuri eterno se deformantis esse ius aliquod, quam equivoce signum hominis homo dicitur, vel sapiencia sophistica esse sapiencia. Necessitati tamen sumus propter peccatum 10 quod inolevit famosius ita loqui, et talibus iuribus pretensis occupant omnes iniqui nimis communiter bona Dei.

If anybody possess the true right, then it is the will of God that he possess it.
Objections against this thesis.

Secunda vero pars conclusionis patet ex hoc quod si quis habeat simpliciter ius ad aliquam rem, Deus vult quod istud habeat, et omnis divina volicio est in- 15 frustrabilis, ergo oportet quod illud habeat.

Sed contra illud instatur tripliciter: Videtur primo quod nemo potest cedere iuri suo, cum oportet si ius aliquod sit ad quicquid quod illud ius sit realiter executum; quod tamen est contra communem experientiam 20 et scripturam. Nam Ruth IV, 6 legitur quod amicus Booz cessit iuri propinquitatis quoad possessionem agri, quia voluit habere Ruth Moabitidem in uxorem.

Item, Christus solvit didagma Romanis Mat. XVII, 23-24, cum tamen quia filius regis liber fuerat a tributo. 25

Item, Apostolus habuit potestatem accipiendo vite necessaria ab auditorio cui in spiritualibus ministravit,

1. EN: equivocanda; ib. G: devota distinguere; ib. ABCDEFGO: aliquod. 2. G: pretentissimum. 4. B: possessionis sive dominii atque usus. 5. FFGHILMN: illa est divisio generis; ib. F: suas om. E in marg.: ius verum, ius pretensum: equivoce dicuntur iura. G in marg.: Duplex est ius: ius humanum et sophisticum, aliud ius simplex et verum. L in marg.: ius aliud sophisticum, aliud verum. 6. ABC: suam significacionem. F: signum (signavi) tam; ib. I: nam ius; ib. N: equivocati. 6, 7. EFGHIM: illud ius. 7, 8. MN: sed iuri eterno. 8. B: difor-mantis; ib. EFGHIL: esse ius aliquo modo quomodo (FLO: quam). GK: quam etiam dicitur; ib. D: quoniam equivoce. 9. IMO: dicitur signum hominis homo; ib. M: vel sapienci: scripta. 11. G: Dei vera. H in marg.: Quod ius est iniquorum occupare bona Dei. 13. I in marg.: Probacio secunde partis. EILN in marg.: C. 14. BDFGHIL: ius a aliquid. 14. 15. Deus vult om. 15. EFGHIMO: ilud habeat; ib. O: et cum omnis. N: et quia. 15-16. M: et omnis — habeat om. F: et quia. G in marg.: Contra illud arguit quod in principio istius capituli dixit: Neminem posse habere ius ad rem, nisi etiam ius in re suo i m p o r e habeat et econtra H in marg.: Contra: Deus pluit super malos et bonos et datus eis temporalia dat eis ius ad habendum. 17. C: statur. I: in (statur extinctum est). M in marg.: ius/ancia; ib. CI: Videtur enim. 18. B: oportet quod. 19. EFILMNO: ad quidquam; ib. D: quod om. 20. FI: tamen deest; ib. B: contra om. 21. M in marg.: Ruth. 23. N: et uxorem. 25. DH: quia om. IM: quia cum erat. FN: quia cum filius. E: quamvis ut filius. K: quia tamen. G: quamvis tamen. L: quamvis in marg. M in marg.: Mut.; ib. EHKMN: de tributo. 26. H in marg.: Apostolus habuit potestatem accipiendo necessaria rite.

ut patet I ad Cor. IX, 12; et tamen non usus fuit hac potestate, ut ibidem asserit; ergo non sequitur: Si quis habuerit ius vel potestatem ad aliquid, quod exinde ius habeat in eodem.

5 Ad primum dicitur quod assumptum non sequitur; cum iuri cedere sit virtuose omittere quod de potestate data posset accipere, ut fuit de Christo, Booz, de Apostolo et sibi similibus. Unde notandum quod sicut *non est potestas nisi a Deo*, sic omnis potestas est a Deo secundum 10 omnes exercendi limites diffinita.

Prima pars patet per Apostolum ad Romanos XIII, 1 ipsam ponentam in terris, et Veritas Ioh. XIX, 11 idem dicit quod *Pilatus non haberet potestatem* eciam secularem *nisi datum esset sibi desuper*. Nec hoc verti debet in dubium 15 eciam gentili philosopho qui cognoscit quod omnia sunt a Deo, ut dicit Jacobus: *Omne donum perfectum etc.* Nec sophisticandum est cum Deo qui cuncta disponit et ordinat in confuso potestatem ad aliquid; sed ad nihil ordinat potestatem, quia sic singularia non subiacerent ordinacioni 20 divine, quod notum est sequi et esse impossibile.

Ex quo patet quod Deus non dedit Christo, Apostolo vel alteri potestatem ad aliquid nisi quod facere debuit, quia si dedit potestatem ad hoc, hoc ut in finem intenderat et per consequens compleri debuit.

25 Et patet quod longe differt, creaturam habere potestatem ad aliquid, et habere potestatem per quam possit

Their
refutations.

God does not
grant power to
anybody to do
anything but
what he
ought to do.

1. M in marg.: *Cor.*; ib. FM: *tamen om. E; extinxit.* 1, 2. N: *ac potestate.* 2. F: *ut iti;* ib. IL: *ideo non sequitur.* I in marg.: *Quid est iuri cedere.* 3. EFMN: *habuit;* ib. F: *ius, potestatem vel aliquid.* 4. G: *super eodem.* N: *super eadem.* 5. O in marg.: *Ad primum.* 6. I: *cum iuri cedere om.* In marg.: *Solvit.* L in marg.: *Iuri cedere quid est.* O in marg.: *Iuri cedere.* 6. 7. D: *potestate danda.* 7. B: *fuit de proximo;* ib. M: *a primo (pro: apostolo).* N: *et apostolo.* G: *Booz apostolo.* In marg.: *Nota.* 8. EGMM: *Unde est.* M in marg.: *notandum;* ib. F: *sicut om.* 9. ACF: *nisi a Domino.* D: *nisi de Domino.* I in marg.: *Nota;* ib. ABCDGH: *est a Domino.* 9, 10. D: *sed omnes.* 11. I in marg.: *Probatur.* Prima pars. E in marg.: *Potestas;* ib. F: *paret om.;* ib. I: *Rom. cap. XIII°.* 12. FGILMNO: *in terminis;* ib. M: *Veritas;* superscriptum: *Christus.* 13. GN: *haberet super eum;* ib. G: *eciam secularem om.* 14. B: *eset ei desuper.* 16. G: *in Deo.* H in marg.: *Nota;* ib. EGIKLO: *omne datum et omne donum (GIL:) desuper a patre luminum est.* M hunc locum extinxit. O: *donum etc.* M in marg.: *Iacobus.* 17. I: *dispositus;* ib. GKNQ: *quod ordinal.* 18. F: *potestate.* 19. O in marg.: *Potestatem habere.* 20. G: *ut esset impossibile.* N: *ut esse.* 21. E in marg.: *Ius.* N in marg.: *Quod Deus non dedit nulli potestatem ad aliquid nisi ad faciendum quod debet.* 21, 22. GN: *vel apostolo vel.* 23. BI: *quod si.* EHN in marg.: D; ib. ABCEFGHIKLMN: *ad hoc ut;* ib. G: *ut fine;* ib. EFKM: *in om.* 23, 24. FGHILMNO: *intenderet.* 25. FHKM: *quod tongue aliud sit.* N: *aliud est.* (G: est). K: *longe differt aliiquid sit creaturam.* O: *longe aliiquid.* E in marg.: *Aliud est habere potestatem ad rem et aliud habere potestatem ad repetendum rem tuse.* 25-1. B: *potestatem — habuit om.* 26. K: *posset.*

8. Rom. XIII, 1. 16. Iac. I, 17.

iuste illud repetere. Unde sicut Christus non habuit potestatem ad regnandum civiliter in Iudea, sic nec Apostolus habuit potestatem ad exigendum vite necessaria de avaris, cum de iure primo limitatum fuit utriusque oppositum. Unde sicut Christus debuit de iure didrama solvere, et ne regnet civiliter in Iudea, ut fecit Ioh. VI, 15, aufugere, sic apostolus et omnes spiritu Dei ducti debent de iure

Every right to a thing is the right to possess it according to the direction of God. opus supererogacionis consultum perficere. Et patet quod triplex assumptum non infert conclusionem intentam, cum omne ius ad rem sit ius per quod rem illam possideri. Deus ordinavit vel haberri, cum scimus certissime non esse possibile fore sine eius ordinancia eterna ius ad quicquam.

From what has been said the sufficiency, necessity and division of right is to be concluded. Ex istis colligitur in genere iuris sufficiencia, necessitas atque divisio. Sufficiencia, cum respectu cuiuscunq; volibilis sive habibilis Deus habet unam distinctam rationem eternam que cum volito est ius sufficiens; unde (ut alias dixi) voluntas divina sepe accipitur in scriptura pro quocumque effectu qui eius terminat voluntatem, et sic quelibet creatura tenetur voluntatem Dei facere et se ipsum illi in omnibus conformare. 20

Et patet quod vicarius Christi providens decem clericis super centum beneficiis ad collacionem Petri spectantibus nec confert unicuique ius ad quodlibet eorum nec ius in utile confert ad aliquod, sic quod non ad aliquod ius confert sed solum ad istud quod superior iudex signaverit; non enim primo in nacta possessione quieta adquiritur ius particolare ad habitum, nec tunc perditur ius ad

1. H in marg.: *Apostolus non habuit potestatem ad exigendum vite necessaria* 2. G: *ad regendum*. O in marg.: *Nota, Christus non habuit potestatem ad regnandum*; ib. B: *sic non*; ib. F: *sic apostolus non*. E in marg.: *Christus non habuit ius civiliter dominandi*. Apostolus similiter non ab avaris sumptus evangelicos sumendi. 4. DEFHMO: *utriusque*. 5. B: *Christus deest*. 5, 6. FGHKNO: *eciam ne*. 6. BEFHILMN: *in Iudea om.* 7. FIKLMO: *apostolus et ceteri*. H in marg.: *Contra: solvit malis (?) qui nullum ius habuerunt secundum te (?)* 10. E in marg.: *Ius ad rem*. 11. GHILMO: *ordinat*; ib. GL: *cum et*. 12. ABCDGL: *quicquid*. 14. H: *divisione necessitatibus*; ib. ABCDGHILMN: *cum regula*. 15. DI: *volubilis*; ib. ABCOGHIMN: *habilis*. G: *nobilis sive habitis*. 16. M: *cum volicio*. 17. GMNO: *et alias*; ib. H in marg.: *Quod voluntas Dei accipitur pro effectu*. L in marg.: *Voluntas Dei pro effectu*. 19. E in marg.: *Voluntas Dei*. 20. HN: *se ipsam*. 21. M in marg.: *Papa*; ib. F: *providens om.* C: *proridens sex*. 22. F: *super decentium*; ib. H in marg.: *De collacione pape*. 23. C: *confertur*. GMN: *conferunt*. 24. DEFGHIKLM: *aliquid*; ib. FI: *quod non alicui ius confertur*. E: *quod non alicui aliquid ius*. GM: *quod non aliquid ius confertur*. L: *ad quodlibet ius confertur*. N: *aliquidlibet (?) ius confertur*; ib. CHO: *ad aliquid*. 25. FGHIUN: *solum ad illud*. E: *ad id*; ib. FO: *ad quod iudex superior*; ib. B: *quod om.*; ib. G: *servaverit significaverit*. 26. I: *Non enim in acta*; ib. L: *primo om.*; ib. G: *passione*. 27. EFIMO: *nec eciam*; ib. F: *deperditur*.

quodlibet aliorum, nec habet quisquam ius ad aliquid nisi Deus eternaliter ordinaverit quod ius habeat in eodem.

Et patet quomodo consideracio logica docet sine Deo auctorizante nihil posse dari et quomodo in graciis eius volicio est precipue attendenda. Et patet quod satis est cuicunque iuriste cognoscere divinam volenciam. Patet insuper quod nullius iudex potest perfecte iudicare nisi cognoverit iura sua, et omnis homo sit necessitatus ad iudicandum se ipsum ad minimum, quod est necessarium omni homini cognoscere ista iura potissime, cum sine illorum noticia nemo potest recte civiliter iudicare, iudicium ad dampnacionem eternam aufugere vel beatitudinem promereri. Et hinc ordinavit Deus rationabiliter quod voluntas sua non foret abscondita ut voluntates hominum sed plurimum patula cuicunque, cum certissime scimus quod omnis creatura que est, fuit vel erit, sit de Dei beneplacito eterno cum omnibus suis appendiciis positis. Sed quia generalis noticia philosophorum non sufficit, ideo condidit duo testamenta in quibus expressit multas suas abditas voluntates. Et hinc quodam instinctu naturali omnes ritus hominum passim sibi vendicant noticiam scripture, ut dicit Ieronimus in epistola ad Paulinum, et signanter, quia nemo potest iuste iudicare, operari vel vivere, vel quamcunque scientiam aliam perfecte cognoscere sine illa. Omne igitur

Without having been authorized by God nothing may be given. In the granting of graces His will is to be observed. Every lawyer ought to know His will, every judge, nay every man.

The will of God is not hidden. To know it, we have Holy Scripture.

1. CFHIKO: *ius ad aliquid aliorum*. GN: *ad aliquid*; ib. I; *ius ad aliud*. 2. ABCD: *ordinavit*. 3. tILN in marg.: E. 4. D: *in gratias*. E in marg.: *In gratias*. 5. BBC: *volicio* om.; ib. H: *attendenda*. Sequitur in textu et in marg.: *Contra iuristas modernos*. 6. FMO: *volicionem*. N: *voluntatem*. G in marg.: *Nota correlativa ex predictis pulchra*. 7. ABC: *cum nullus*. 8. FGILMN: *iura ista*; ib. K: *et cum omnis*. GIM: *et patet et cum omnis*. EF: *et patet quod omnis*. L: *et patet quia omnis*. E in marg.: *Volicio divina attendenda per iudices*. N in marg.: *Quod nullus iudex potest iuste iudicare*. 9. 1: *ad minimum est necessarium patet quod*. 10. F: *iura om.* 11. MNO: *non potest recte*. E in marg.: *Iura Dei. Nihil potest recte iudicari nisi mediante iure Dei*. 13. L in marg.: *Voluntas Dei cur non est abscondita*. N in marg.: *Voluntas Dei*. 14. 15. FIKLNM: *voluntas*. 15. M in marg. infer.: *Patuta id est manifesta*. 16. B: *est que*. M in marg.: *tria tempora*. 16. 17. G: *que fuit, est et erit*. 17. F: *eterna*. 18. F: *dependentiis*; ib. BEHIKLMN: *positivis*; ib. D: *generalis* om. 19. M in marg.: *Duo testamenta*. 20. B: *multas om.*; ib. ABC: *hinc est*. 21. E: *communis ritus*. 22. H: *vendicat*; ib. M in marg.: *Ieronimus. Nota optimum*. 22, 23. L: *in epistola om.* LN in marg.: *Scripture Sacre necessitas*. 24. DIM: *iudicare, iuste vivere vel operari*. FK: *iuste iudicare, iuste vivere vel operari*, 24, 25. D: *aliam sentenciam*. N: *scienter cognoscere*. 25. FGIKLNO: *Omne ergo*. G in marg.: *Nemo potest iuste iudicare vel vivere vel operari qui non scit volicionem divinam*. H in marg.: *Quod nemo potest iuste iudicare, iuste vivere vel operari vel quamcunque scientiam aliam perfecte cognoscere sine sacra scripture*.

22. Hieronymus, Opp. tom. I, 544. Cf. Wyclif, De Veritate S. Scripture I, 80.

Every thing not iudicium, opus, vel documentum quod illa non regulat regulated by
Holy Scripture est iniquum. Patet sic: Si ibi non scitur Dei volicio, is wrong. nusquam scitur, sed non est possibile iudicare humano recto iudicio vel opus rectum perficere nisi precognita volitione divina, que sit ius dirigen^s et exemplans; ergo ad ratificandum quocunque huiusmodi requiritur prius noticia huius scientie.

Quod si obicitur esse secundum leges hominum multa iudicia, cum tamen iudices de sacra scriptura nihil aut modicum sunt instructi; item, multi sunt casus quorum iudicia non invenitur sacram scripturam discutere; item, tunc sufficeret ipsam addiscere: patet ad primum quod oportet omnem fidem ipsam in parte cognoscere; unde si aliqua iudicia insurgunt et non reperitur in scriptura ius docens qualiter debeat iudicari, differri debet iudicium, cum tunc ignoratur si datum iudicium iustum fuerit vel iniustum, et nemo debet sic ambigu^e iudicare. Et per hoc pate^t solucio ad secundum. Et ut ostenditur alibi, tertium est concedendum, cum praxis sive speculativa theologie sufficeret toti humano generi tam pro statu innocencie quam post lapsum. Istud autem declarandum posterius, licet dicatur a mundanis stulticia, ex habundanti tamen nunc sic ostenditur: sit Petrus politicus iuste iudicans, cuius iudicium non sit eligibile ex scriptura, et patet quod oportet datum iudicium cum sit iustum ex iure, quod est voluntas divina, ab illo procedere, et per consequens oportet Petrum cognoscere Deum velle sentenciam iudicatam, et cum in nulla sciencia sit Dei volicio invenibilis que non sit

1. H: *ista*; ib. KLM: *regulatur*. F: *regulanter*. 2. G: *est iustum* (sic). 3, 4. GMN: *recte humano iudicio*. 4. BD: *opus perfectum*. EFM^O: *opus ad perfectum perficere*. KLN: *ad protectum perficere*; ib. I: *rectum deest*. 5. B: *voluntate*. 6. DIN: *rectificandū*; ib. G: *huiusmodi iudicia*. 7. G: *illius scientie sive huius*, N: *sive huius extinxit*. 8 ACD: *Quid si*; ib. ABC: *esse om.* A in marg.: *Triple obieccio*, I in marg.: *Obicitur primo*, G in marg.: *Obieccio contra dictum superius*. 9. GMN: *in sacra*. GN: *vel*. 10. B: *fiunt instructi*; ib. I in marg.: *et multi sunt*. 11. I: *inveniunt*; ib. M: *ta sacra scriptura*. G: *sacra scriptura*; ib. I in marg.: *a*. 12. C: *addicere*; ib. I in marg.: *Solucio*. FILN in marg.: F. A in marg.: *Triple responsio*. 13. CEFHM: *hominem fidem*; ib. I: *ipsim scilicet scripturam sacram*. 14. BFGI: *scriptura sacra*. 15. FI: *iudicare*; ib. FHJKLM: *deferrī*. G: *defendi*. E in marg.: *Si aliquis cause non potest inventari difinio*, *debet differri iudicium*. 16. D: *cum — iudicium om.*; ib. GN: *iustum sit*. H: *si dictum iudicium*. N in marg.: *Vide de iudiciis humanis*. 17. B: *per hoc om.* 18. B: *Et om.*; ib. GIMNO: *ut ostendetur*. F: *Et non ostendetur alibi*. 19. G: *recte dendū* (sic); ib. C: *praxis seu*; ib. HI: *speculacio*; ib. E in marg.: *Theologiam sufficere toti humano generi ostenditur*. 20. H: *toto*. 21. F: *est delvardū*. 24. C: *nec sit*; ib. GIM: *eligibile*; ib. EHO: *a scriptura*. 25. E in marg.: *Nihil iustum nisi a volitione divina processerit*. 26. ABCFLN: *ab illo om.* G: *ab illa*; ib. ABCD: *et patet consequens*. 26, 27. M: *Petrum procedere cognoscere que*. 27. I: *Deum vel*.

invenibilis in scriptura, patet quod sentencia dati iudicij est invenibilis in scriptura; consequens contra datum. Posterius autem patebit quomodo esset in casibus particularibus iudicandum.

5 Quo ad tertium, notandum quod ius sufficienter dividitur in ius increatum, quod est divina volicio, et ius creatum, quod est effectus secundum illud ius conformiter regulatus. Et primorum iurum aliquod est absolute necessarium, ut vojicio qua Deus Pater vult donare verbo spiritum vel raciones exemplares; que sunt vere divicie, ut patet supra de divino dominio. Et sumitur tale ius nunc essencialiter, nunc personaliter, et nunc nocionaliter, ut dictum est de voluntate divina, de caritate et gracia. Cum enim iustum sit verbum habere spiritum ac totam trinitatem ydeas, et non sit possibile quicquam iustum existere sine iure, palam sequitur quod sit ius absolute necessarium quo aliquid formaliter est sic iustum.

Ius autem eternum et continuum est quelibet Dei volicio qua vult existenciam creature; et illa licet distinguantur formaliter, sunt tamen omnia essencialiter ipse Deus, dividunturque proporcionabiliter ad divisionem creaturarum ad quas principaliter terminantur.

Ius vero creatum dividitur apud quosdam secundum divisionem gencium que ipsum invenerant, ut aliquid est ius Quirinum vel Romanum, aliud Atheniense, aliud Thebale aliud Anglicanum, sed talis divisio propter inherciam non habet efficaciam apud doctos. Sed secundo

Right is divided into uncreated right which is the will of God and created right which is regulated according to the former.

Created law;
its division
(a) according to nations,

1. ACD: ex scriptura; ib. N: sed quod; ib. C: data. 2. F: consequens est. E: consequens est datum. 3. CEF GHILMO: Posterius ergo; ib. B: autem patebit deest. 5. A in marg: *Ius <increatum* E in marg.: *creatum*. Iuris divisio. 7. CEF GHILMO: ad illud. M in marg: Duplex ius: *increatum*, *creatum*. I. in marg.: *Ius aliud increatum, aliud creatum* N: Nota quoddam ius est *creatum* et quoddam *increatum*. E in marg.: *Ius increatum absolute necessarium quandoque sumitur essencialiter personaliter, nocionaliter. Ius increatum* (recte: *eternum*) *contingens volicio qua vult existenciam creature*. G in marg.: *Ibi nota multiplicem divisionem iuris*. 8. FGMNO: *regulatum*; ib. G: *Et priorum*; ib. F: *aliud est*. 9. 10. ACD: *verbo filium*. A corredit in marg. 11. AK: *divino om.* 12. F: *et om.*; ib. G: *nacionaliter*. 15. B: *sit sic possibile*; ib. ACD: *quicquid*; ib. BCFO: *iuste*. 17. H: *sic dictum iustum*. 18. EHLN in marg.: G: *F: ius enim eternum et contingens*; I: *Ius enim ecclesiasticum et contingens*. GM: *ius autem et contingens*. G: *eternum et contingens*. N: *eternum continuum est*. B: *et deest*. A: *contingens; correxit*. A in marg.: *Notandum sed cave*. 19. F: *existenciam creature*. H: *existenciam creare*. 19. 20. M: *distinguatur*. 21. M in marg.: *Nota*; ib. FG: *dividunturque*. 23. A in marg.: *De iure creato*. M in marg.: *Ius creatum multiplex*. N in marg.: *Ius creatum*. 24. FGILMO: *invenerunt*; ib. G: *ut aliquod*. 26. ABCD: *Thebale aliud om. EHLN: Athene (pro: Thebale)*; ib. C: *Anglicum*. I: *Anglicanum*. L in marg.: *Iuris creati divisio*. 27. B: *efficaciam apud om.* C: *inherciam apud*; ib. ILMNO: *apud doctores*. G: *apud doctos om.*

(b) according to modo dividitur ius creatum secundum gradus humane
the degrees of
human
knowledge. noticie, ut aliquid est ius nature, quod omnibus vel
maiori parti philosophorum est cognitum, ut animalia
prolifica pro suo tempore procreare et totum mundum
secundum naturalem cursum et ordinem gubernari. 5
Illud autem quod secundo gradu periciores philosophi
invenerant vocatur a quibusdam ius gencium, quod non
opponitur sed est species iuris naturalis; ut quod
homines debeat vivere virtuose, quod sint coniugia
maris et femine ad filios procreandum, ad constituendum 10
domum, vicum, villam, civitatem et regnum instar
nature, que ex anima et corpore modo naturali tan-
quam mas et femina producit organa sensuum, membra
compositiora, regiones membrorum, et demum com-
paginem tocius corporis quasi regnum, ut patet primo 15
Politicornum II capitulo: *Sic, inquit philosophus, mas
et femina sunt prima principia polieie.*

Economical,
civil and
political right.

Division of
political
right.

Sed tertio conclusiones regulante ratione vel iure naturali
elicite ad regulandum domos, civitates et regna confor-
miter iuri primo vocantur iura yconomica, civilia, sive 20
politica; unde policiarum alia est aristocratica, alia demo-
cratica, et alia ologargica iuxta condicione principancium
secundum virtutes, secundum divicias, vel secundum politi-
cam nobilitatem aut populi eleccionem, ut tractat Aristoteles 25
III Politicornum IV et VII. Unde politici dividunt legem
politican secundum diversitatem communitatum ipsam
instituencium, ut alia est lex plebicia quam plebs instituit,
alia lex publica quam populus cum iuris consultis instituit,

1. AC: modo om.; ib. O in marg.: *Ius creatum secundum gradus
humane noticie.* 2. FN: aliquod. A in marg.: *Ius greatum* { *naturale
gencium civile*
3, 4. G: alia prolifica. H: prosilia. 4. G: procreant; ib. B: ut totum.
6. EFGH: sito secundo (G: ergo) gradu; ib. BD: philosophorum.
7. HIMNO: et vocatur. 8. BDFG: iuris om. 9. ABCD: sunt. F: quod
sicut. 11. ABCDEM: donum, familium vicum. 12, 13. BDGHILNO:
tamquam mare. 13. D: per organa sensuum. GHK: producit organa
sensuum. 14. M: compociora. 17. M: polieie. Superscript.: civitatis.
E in marg.: *Policia. Ius nature, ius gencium, politicum.* 18. GM: Tercie;
ib. HO: conclusionis; ib. EFMN: ex iure. 20. H: yronomica...; ib.
H: sive om. 21. G: politican; ib. ABC: aliqua. A in marg.: *Policia
triplex.* 22. I: aligorgica. DEFGHJKLMNO: aligorgica. 24. E: aut
per. GHI: aut propter eleccionem. 24, 25. F: ut tractat philosophus.
25. EFGHN: el 4 et 7. 26. F: divisionem diversitatem. 27. B: ut
aliqua est lex politica. EFL: ut aliqua est lex plebeica; ib. DFHIL: plebs
instruit. N: lex construit. 28. BD: aliqua lex. EFH: alia est. N: alia
lex est; ib. F: iure consultis. GLN: plebs cum iuris consultis.

16. Aristotelis Politica I, cap. II: 'Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν
δύο κοινωνῶν οἰκία πρώτη. 25. Ibid, II, cap. III: ἡ δὲ σύνταξις
δῆλη βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία μήτε διληγαρχία . . .

et alia quam senatores et philosophi statuerunt. Alia etiam est lex communis vel publica et alia lex privata, ut privilegium quod legem communem privat. Divisiones autem istarum legum prosequitur philosophus III Politici corum. Et tantum de iure dictum pro nunc sufficiat.

CAPITULUM QUARTUM.

Ex istis colligitur quod nimis grosse concipiunt qui ponunt quod omnis lex sit scriptum humanitus, vocalis terminus vel conceptus. Quod primo probatur per de ducent ad inconveniens; nam exinde sequitur quod scriptor vel codicum colligator nunc conderet et nunc dissolveret leges optimas; scriptaque sumptuosiora forent leges meliores, quas bene servaret qui in archa reconderet, et sic nedum idiota sed bestia legem cognosceret, tamen Iudeus eciam vel infidelis quicunque habens solum codices nostros venales solummodo haberet legem nostram, et sic quilibet legalis cuius omnes codices essent canibus vel aliis bestiis lacerate foret simpliciter illegalis, et nemo alicuius legis vel legi subiectus, Moyses eciam non legis Dei lator sed fractor, cum lex Dei fuit lapis vel eius caracteres, ut logici contendunt; et sic tabule quas Moyses sculpsit instar priorum Exodi XXXIV, 4 omnes ludeos posteros tam importabiliter obligarent, et sic lex christiana quam iniustus possidet vel committit foret iniusta, sicut occidendo eum instrumentaliter iniuste occideret, cum instrumentum vel opus ex hoc est iniustum quod opifex est iniustus; et talia multa vel ridiculosiora secuntur contra ponentes leges esse voces solummodo vel conceptus. Et quod potissimum est

Wrong
supposition
that every law
be only a writ
by man, a vocal
term or a first
concept.

1. B: *et aliqua*. M in marg.: *Nota divisio legis.* 1, 2. EI: *Aliqua est.* 2. F: *alia est lex publica.* EGHIKMO: *sive publica.* EGIKM: *et aliqua.* B: *publicus.* 4. AD: *autem om.* 5. IK: *pro iure.* 6. HI in marg.: *Capitulum 4.* A. E: *Sequitur capitulum quartum.* A. M in marg.: *Nota bene.* Dehinc notae marginales codicum ABCDEFGHIKLMNO solummodo selectae describentur, ceterae ut Augustinus, Exod., Num., Timoth. I, 2, 3., A. B. C. et similes omitteantur, quia nullius momenti sunt. 8. GN: *putant et ponunt;* ib. DEFGIKLMN: *est scriptum.* 10. BC: *impossible vel inconveniens;* ib. BEGHKMN: *exinde primo.* 15. ABCDE FHI: *solo modo.* 17. N: *licet sic quilibet.* 18. B: *essent om.*; ib. G: *forent.* 19. IK: *subiectus esset.* 19, 20. I: *Moyses et.* 20. B: *legislator cum lex.* E: *legislator.* Dei subterpungendo extinctum est; ib. ACK: *factor;* ib. ELNO: *fuerit.* 21. M: *concedunt;* ib. FGHIKNO: *sic etiam.* 22. EFGHILNO: *instar primarum.* 23. EFGHO: *tam oin* 25. AC: *foret mixta.* G: *fuerit.* 26. I: *occidet.* 27. H: *cum opifex;* ib. B: *multa et.* 28. A: *quam ponentes;* ib. H: *voces om.* 29. M: *solummodo scripta vel conceptas.* ABCD: *solumodo;* ib. GN: *Et per quod.*

Holy Scripture scriptura sacra cum sanctis doctoribus loquens de legibus
and the holy doctors speak in another sense.
loquitur generaliter ad sensum alium. Non enim lex vetus
et nova differunt ut hec signa, cum stat signum legis
Moysaice esse novius, accepctius et firmius quam signum
aliquid legis nove. Item, omne ius est lex, ut patet 5
superius, sed est dare iura ex parte rei preter signa ho-
minum, ut patet per philosophos sensibiles superius
allegatos, ergo et leges quas hec signa signant.

Moses' tables of stone were written down; which make the law.
God's law, ere they were visible letters
they were Moysaice erant lex Dei, antequam erant scripte; ergo
it is not the si sint leges, per accidens sunt leges, et cum omne per
accidens sit reducibile ad aliquid per se, sequitur quod
est dare signata que per se et proprie erunt leges;
propter quod enim est unumquodque per accidens, illud 15
est maius, primo Posteriorum capitulo quarto.

Similiter, de ratione legis est ut sonat terminus quod
moderet peccatores, iustos confortet et protegat, et gene-
raliter omnes legi subiectos liget in conversacionis limi-
tibus quos debent racionabiliter observare. Hoc specia- 20
liter convenit veritati vel racioni quam signis humanis
concipimus et non ipsis; ergo preter ipsa est dare leges
realiter obligantes.

Similiter, Christus in monte dedit legem evangelicam,
Mat. V^o, sed non signa humana: ymmo destructis omni- 25
bus signis huiusmodi viverent iusti legaliter, et iniusti
forent secundum leges dampnabiles. Ergo est dare legem
priorem naturaliter illis signis. Aliter enim prevaricator
religionis non offendiceret contra legem professionis vel
regulam nisi occasione scripti quod ferret in loculo, 30
quod dementis est dicere.

4. M: *nocius*. L: *sic esse novius*; ib. E: *accepimus* (sic). 6. F:
iura om; ib. FGHI^NLO: *a parte rei*. 7. EFHILMNO: *sensualis*.
7, 8. D: *prius allegatos*. 8. EGILO: *significant*. 9. D^EGHI^MO: *er hoc*.
F: *primo quod hec signa*. 10. INO: *sensuilia*; ib. BFIKMO: *si deest*.
12. EFGNO: *si sunt*; ib. ABC: *hoc erit per accidens*. 13. GKN: *ad*
aliquid. 14. GN: *sunt leges*. 15. A: *et propter*; ib. AEFGHI^KMNO:
enim om. L in marg. addit: ib. F: *unicuique*. 17. BCMN: *est magis*.
17, 18. AD: *quod moderet*. EKLN: *moderet*. GM: *ut sonat res ut*
moderet (sic). H: *ut moderet*. 18, 19. F: *protegat generaliter*.
19. GMN: *animas legi subiectas*; ib. BCFGLMNO: *conversacionibus*.
20. FG: *quas debent*. 21. M: *figuris humanis*. 22. GN: *concepimus*.
28—29. B: *priorem — legem twice*. 28. FGIMN: *illis om*. O: *ipsis*.
20. G: *legis religionis*. 20, 30. M: *vel regulam om*. 30. IL: *foret*
in loculo. E: *feret*. GK: *quod servaret*. MN: *quod superet in loculo*.
F: *quod super in loculo*.

Item Christus potuit ordinare unam legem perpetuam que continue sit communis omni fidei, et cui competit omnes proprietates quas scriptura sacra legi attribuit; sed huic non dissonat scriptura sacra, racio, 5 sanctorum doctorum testimonium sed concordat; ergo hoc philosophice est credendum. Assumptum non negabit nisi blasphemus, cum homines ordinant multas leges non solum pro suo tempore sed multis periodis hominum duraturas; ergo multo magis legifer noster 10 Christus, de cuius testamento canit ecclesia quod sit novum et eternum, iuxta illud Ecclesiastici XLV, 8: *Statuit illis testamentum eternum.* Si ergo quod principi terreno placuit legis habet vigorem, quanto magis voluntas eterna principis regum terre. Et ista est *lex Domini* 15 *inimaculata convertens animas que est eciam testimonium Domini fidele, sapientiam prestans parrulis.* Et cum in Deo sunt idem ius et iusticia, patet quod est *iusticie Domini recte letificantes corda ac preceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Cum enim mandatum vel preceptum 20 sit illud quod mandatur a Domino, patet quod hoc est eterna veritas et non signum: unde Ioh. XIII, 34 dicit Christus: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem et Ioh. III, 23: Hoc est mandatum Dei ut credamus in Filium eius.* Et idem dicit Ioh. II: *Mandatum novum et 25 vetus verbum Dei et sermones eius.* Et Salvator Ioh. XIV° et XV° ita dicit: *Hoc est preceptum meum ut diligatis invicem.* Et ut breviter comprehendam: Scrutetur homo scripturam per integrum et non inveniet quod lex Dei sumitur sic pro signis sed pro veritatibus quas signis concipimus.

Christ might have given a perpetual law for all Christians with all qualities attributed by Holy Scripture to law.

God's law is not the letters, but the truths given by the letters.

1. I in marg: *Tercio principaliter.* 2. AD: *continue om. G: cotidie continue fit.* 3. ABCD: *omnes om.* 4. GM: *disponat; ib. H: sacra nec; ib. AC: racio om.* 7. BIMO: *non blasphemus. DF: nisi blasphemus om.* 9. GO: *duratas; ib. H: ergo om.* 12. FMNO: *Statuit illi dominus. G: ei dominus.* 12, 13. G: *principi tenere.* 15. MN: *que est eciam om.; ib. C: testamentum.* 16. ACDM: *Domini om.; ib. A: prestans humilibus; ib. I: parrulus; in marg: id est humilibus. FGLMO: parrulus id est humilibus.* 16, 17. IKLO: *Deo sit. GN: est. F: Sed cum in Deo sis.* 17. PHKLMO: *ataque iustitia; ib. GN: iste iusticie.* 18. L: *Deo lucidum.* 20. I: *sint illud; ib. MN: quod hec.* 21—23. C: *dicit — Ioh. III om. K: Ioh. III.* 23. F: *et secundum Iohannem in canonica. EL: Ioh. III dicitur; ib. ACH: creditur.* 24. ACD: *Et illud; ib. I: I Cor. KLMO: primo capitulo (pro Cor.).* 25. I: *eius sunt. P: eius sicut. HKLMNO: Sicut et Salvator. G: Sic et. F: sicut et Psalmista II (et?) Ioh. XIV et XV.* 28. L: *Lex Domini.* 29. AD: *pro om. before veritatibus; ib. GN: conceperimus.*

11. Cf. De Pauperie Salvatoris Ricardi Armachani in de Dom. Div. p. 345. 12. Recte: *Statuit ei testamentum aeternum.* 15. Ps. XVIII, 8—9. 24. Ioh. II, 7. Not exact quotation. 25. Ioh. XV, 12.

It is folly to say Nec dubium concedenti huiusmodi veritates quod illis
 that every law
 is an acquired propriæ raciones legis convenient iuxta illud Psalmi
 state of mind CXVIII, 142: *Lex tua veritas*, et generalius *Omnes vie*
 which conducts
 men to wisdom *tue veritas*. Et de eodem verbo veritatis dicitur: *Omnia*
 and morality.
mandata tua veritas: et sic loquitur Augustinus propriæ
 utrobique de legibus, ut patet primo De Libero Arbitrio
 XIII et III De Doctrina Christiana XIV° et alibi multis
 locis. Et conformi consideracione refellitur secunda stulta-
 ticia nimis parca, que dicit quod omnis lex est habitus
 anime adquisitus qui est hominis secundum sapiencialia 10
 et moralia directivus. Cum enim secundum Apostolum I
 ad Tim. I, 9: *In iusti pocius quam iusti subduntur legibus*,
 patet quod specialiter propter transgressores et non solum
 iustis sit lex posita. Nam sic vere ex lege foret iusticia,
 si quelibet lex sit virtus, et sic non oporteret existentes 15

Necessity of the sub lege redimere. Oportet ergo professorem scripture
 old and the new
 law.

sacre dare legem communem tam novam quam veterem:
 Novam que sit lex Christi gracie consequens ad trans-
 lationem sacerdotii et Veterem que sit pedagogus sibi
 subiciens omnes observantes legalia. Et illa nec est in- 20
 tellectualis habitus nec moralis, nam virtutes huiusmodi nec
 docemus nec discimus nec facimus nec ostendimus nec
 novitate et antiquitate ad sensum scripture distinguimus.

Item, Deus diligencius ordinat nature humane sibi
 necessaria quam bestie vel corpori insensibili cuicun- 25
 que; cum secundum Apostolum I ad Cor. IX, 9. *Non*
est talis cura Deo de bobus; sed omnibus aliis naturis
 corporis ordinat legem directivam ad finem quem exigit,
 ergo multo magis et homini. Si ergo gravibus et levibus
 inanimatis sit lex insita a Deo movens ipsa, ut faciant 30
 quod requirit, multo magis in conscientia hominis oportet

1. I: *concedendi*; ib. GM: *ille*. 2. B: *raciones communes*. 3, 4. I:
Psalmi XVIII. 3. A: *tua om.* 5. ACD: *proprie om.* 6. B: *de om.*
 7. El: 12 cap. et. BDH: III om. K: XII et XIII. M: XII et XXIII; ib. GK:
in multis. 8. F: *El om.*; ib. I: *repellitur*. 8, 9. M: *et a stultitia*
nimiris. 9, 10. G: *habitus nature*. 10, 11. GN: *secundum spiritualia*; :
directive. 11. CFHILMO: *directive*. H: *moralis directive*; ib. BFK:
I om. 14. FGM: *iustos*; ib. F: *sicut*. 16. BD: *Oportet*; ib. I: *pro-*
fessionem. 17. B: *legem om.* 18. F: *gloriose*. 20. EFKNO: *nec*
esset. H: *ita nec esset*. 21, 22. A: *ut docemur*. D: *nec docemus om.*
 K: *nec docemus nec dicimus*. DEFHLMNO: *nec dicimus*. 22. A: *nec*
ostendimus om. 23. B: *et antiquitate om.* H: *nec antiquitate*. 26. H:
I om. 27. B: *naturis om.* MN: *corporis*. L: *carneis*. 28. B: *direc-*
tivam om.; ib. IM: *quam exigit*. 29. B: *ergo magis homini*; ib. B: *et*
levibus om. 30. M: *sit lex iusta*.

3. Ps. CXVIII, 151. 4. Ps. CXVIII, 86. 6. St. Augustini
 De Libero Arbitrio I, cap. XIV et XV. Opp. tom. I, 1237—1239.
 De Doctr. Christ. III, cap. XIV, Opp. III, 74.

esse rationem insitam a Deo iuxta quam vivat conformater racioni. Ideo dicit Apostolus ad Rom. II, 14: *quod gentes que legem non habent naturaliter que legis sunt faciunt; eiusmodi, inquit, ipsi sibi sunt lex.* Nec sufficit 5 humanum arbitrium, cum natura non creat virtutem cognitivam in homine, nisi obiectum illius virtutis previe ordinetur. Scibile enim secundum Aristotelem in Predicamentis precedit scienciam, et per consequens est dare veritatem vel rationem regulantem, qua virtus cognitiva 10 discendo instruitur.

Item, nemo dubitat quin Deus sit colendus et proximus diligendus, et nichil est faciendum nisi iustum; ergo utrumque illorum est iustum; et cum utrumque illorum sit veritas eterna, precedens causaliter omnem 15 obligacionem humanam, sequitur quod utrumque illorum habet propriam rationem legis; unde si queratur ab aliquo causa quare Deum amat aut proximum, indubie hec est causa, quia uterque illorum est racionabiliter diligendus, et illa causa demonstrativa capienda est pro 20 lege; nec negabit theologus demonstrationem et existentiam huiusmodi veritatum, cum Veritas prima testatur Mat. XXII, 10 quod *in hiis duobus mandatis universa lex et prophete dependeant.* Unde alias ostendi quod homo non est factor legis huiusmodi sed promulgator vel lator, 25 nam si homo quicquam ordinat concernens vitam politicam Deus preordinat illud idem; sed quam primo Deus quicquam ordinat prius est racionabile ita esse, ergo si homo quicquam ordinat prius est racionabile ita esse, et per consequens racio vel lex dirigens hominem

Man does not
create, but
promulgates
the law.

1. ABCI); *a Deo om.* 1, 2. F: *vivant racioni (conformater om.).*
2. B: *ad om.; ib. I: 20 capitulo; ib. ACD: quod om.* 3. C: *naturaliter om.* 4. DEFGHIKLMNO: *et huiusmodi; ib. GM: inest sibi ipsis. Codd.* ABCDEGIKMN: *sibi ipsis.* 4, 5. G: *lex ut fiat humanum.* 5. K: *non om.* 6. ABCDFG: *ne*c* obiectum;* ib. EFKL: *huius virtutis;* ib. ABCDGH: *virtutis prime.* 7. MN: *iuxta regulam Aristotelis. EL: iuxta.* 7, 8. GN: *in Predicamentis om.* 9. ABCEGHIKLN: *quamvis cognitiva.* F: *qua*i*us. Corr*ex*i (see line 6).* 10. H: *instruuntur.* 12. H: *et om.; ib. AC: nisi iusta.* B: *iustum sic.* 14. G: *istorum est;* ib. B: *sit deest.* 17. FGKM: *et proximum.* 18. GN: *causa: quicunque illorum;* ib. C: *utrumque istorum.* FO: *utrumque.* 19. C: *diligendum;* ib. IK: *et ista;* ib. N: *causa om.; ib. ADM: demonstrata.* 20. D: *Nec negat.* M: *nec dubitet.* GN: *nec dubitat.* 21. M: *veritatum nec eam credo negab*it*.* N: *Nec eciam denegab*it*, cum.* 22. AC: *universa om.* 23. EL: *dependent ut alias ostend*it*.* I: *dependeant ut alias ostendit*ur*.* FM: *Unde ut alias.* GHKNO: *Unde om.; ib. D: quod om.* 24. F: *factor.* 26–27. K: *illud — ordinat om.* 26. A: *sed quando primo.* 27. BC: *prius om.; ib. HL: illud esse.* 28–29. ADFIM: *ergo — esse om.* 28, 29. CEFG: *illud esse.* 29. C: *et per consequens om.*

7. Aristoteles, Categoriae, cap. V [VII]: *Tὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἀν δόξεις τῆς ἐπιστήμης εἶναι.*

mocione intrinseca non est facta ab homine sed inventa. Illud autem quod homo facit est opus legis et ad sensum equivocum lex quam homo tenetur facere; omne ergo opus humanum legale vel racionale oportet ut huiusmodi procedere a racione vel lege exemplante, que est lex ⁵ Dei, quam scriptura meminit et theologus debet continue meditari.

Ideo notandum quod generaliter loquendo lex est veritas directiva creature ad se habendum erga suum principium sicut debet. Nam omnis talis veritas obligat ¹⁰ creaturam ad suum officium, ergo habet rationem legis et ex hinc signa dicuntur leges. Et patet ex dictis superiorius quod sic loquitur scriptura de legibus.

The first and supreme eternal law is that of the ius in creating, cum ipsum sit veritas Ioh. XIV, 6: *Ego sum via, veritas et vita*, et est universaliter directivum uncreated right (i. e. God) ¹⁵ et obligativum creature ad omnia que exigit fieri ab eadem. Ideo Deus autonomatica et propriissime est lex quam debemus addiscere et servare.

Ex quo patet quod prima et suprema lex eterna est secundo omnis creatura, cum sit opus huius legis cui ²⁰ competit dicta descripcio, dicitur lex secunda. Si enim gentiles philosophi secundum Apostolum eo quod se dirigunt racione ad se habendum erga Deum ut debent, sibi ipsis sunt lex, per idem et quelibet creatura, cum limitat se ad debitum modum habendi in ordine tali ut ²⁵ quelibet forma substancialis, cum sit pondus compositi, limitans ipsum ad situm et cetera accidentia positiva, est proprie lex formato, sicut conscientia est lex mentis ipsam limitans ad virtutem. Et per idem omnia accidentia positiva, cum informant naturaliter et per con- ³⁰ sequens limitant subiectum, quomodo debet esse, sunt lex subiecto; et per idem materia prima, limitans naturaliter suo composito quantitatem, corporeitatem, situm et cetera sibi debita, est lex eidem composito.

Other laws.

4. BD: *racionabile*; ib. K: *ut om.*; ib. BCD: *in huiusmodi*. 5. GO: *procedere oracione*. H: *procedere accione*. 6. D: *sicut et theologus*. 10. ABD: *veritas om.* 12. I: *et hinc*. 14. M: *prima est*. 15. H: *Ioh. IV*. 16. AD: *est deest*; ib. M: *universalitas*. 17. F: *obligatum*; ib. C: *quod omnia que*; ib. AD: *quod exigit*. 20. E: *opus huiusmodi legis*. 21. D: *competetur*; ib. M: *dicitur lex illa*. 23. D: *erigunt*; ib. G: *ratione om.*; ib. H: *ad se habendi*. 24. G: *et per*. 25. G: *nomen habendi*; ib. ADEFHKLMNO: *ordine universit*. G: *universaliter*. I: *oracione ut*. 25. 26. C: *ut quilibet*. 26. H: *compositi om.* 27. F: *positiva om.* 28. F: *conscientia om.*; ib. AD: *mentis om.* 30. G: *cum informant*. 30—33. BC: *et per — naturaliter om.* 31, 32. K: *servit lex subiecto*. HO: *sic lex*. 32. D: *per illud*. 32, 33. M: *naturaliter om.* 34. L: *sunt lex*.

Unde prima lex docet nos istam sentenciam Prov. God teaches us VIII, 27, 29 ita dicens: *Quando preparabat celos, aderam;* thus, as quando certa lege ralabat abissos et legem ponebat aquis, expressed in ne transiret fines suos. Lex eciam competit veritatibus extra genus; ut lex sophistarum, immo uniuscuiusque artificis est ista veritas: Si unum contradictiorum est verum, reliquum est falsum; et illa indispensabiliter est tante constancie quod Deus non potest ipsam destruere, cum sit idem essencialiter, cum hoc primo principio: Nichil simul est et non est.

Et per idem sunt iste leges eterne moralis sciencie: Nemo debet iniuriari alteri vel facere quod non iuste vell sibi fieri, et sic de ceteris mandatis affirmativis et negativis. Unde Veritas Matth. VII, 12 docuit suos discipulos legis principium: *Omnia, inquit, quecumque vultis ut faciant robis homines, ita et facite illis.* Nam ista maxima continet omnes privatas leges homini necessarias ad salutem. In signum itaque quod lex sit veritas, leges quas scriptura meminit communiter ex primit per complexa, ut patet de lege hostie pro peccato et pacificorum, ut patet Levit. VI° et VII°; de lege puerperii et de lege lepre, de quibus Levitici XII et XIII; et sic de aliis particularibus legibus in Levitico et Deuteronomio explicatis post universalem legem decalogi Exodi XX° declaratam.

Ex ipsis patet quod cuiuscunque facultatis professor solum discit legem subiecti sue sciencie, ut arismetricus intendit legibus numerorum: geometrē legibus figurarum, astronomus legibus celestium motuum; naturalis legi corporis naturalis, et ita de ceteris: lex tamen famosius dicit veritates humane vite in moribus directivas,

Everybody must know the laws of his own faculty: the arismetrical those of his numbers, the geometrician those of his figures, but the

1, 2. ABCDF: 8. cap. I; *Prov.* 7 corr. in marg. K: *Prov.* VII c^o.
 2. D: *ita dicens* om. 2, 3. F: *preparabat montes, aderam celos quando G: celos et aera quando.* 3. A: *terram legē;* ib. I: *valebat.* 4. F: *montes fines;* ib. BC: *convenit.* 5 ABC: *cuiuscunque.* M: *untusculūscunque.* 6. EGHLMNO: *illa veritas;* ib. HN: *contradictorūm.* 7. H: *et ita.* N: *et illam;* ib. M: *indispensata.* 9. FKM: *cum hoc principio negativo.* 11. FFHKL: *Et patet per idem quod iste (FNO: ille) sunt.* 12. H: *Nemo debet om.* 13. BC: *relit.* 11–15. M: *et negativis – principiūm om.* 15. EGNKO: *hoc legis principiūm;* ib. N: *Et omni.*
 17. FLN: *illa;* ib. F: *illas privatas;* ib. FIO: *hominūm.* 18. C: *utique.* 19. F: *per communia (iā).* 21. DGKMN: *et lege.* 21. 22 L: *puerperii;* superscript: *prefuciū.* H: *de lege pauperum.* 22. D: *et lege lepre deest;* ib. E: *XII. XIII et. G; et 23.* 23–24. F: *legibus – legem om.* 24. D: *explicare.* H: *explicatus.* 24–27. D: *decalogi – legem deest.* 25. I: *Exodi XIII. M; H; G; X.* 27. FLO: *subic (sic).* 28. G: *geometricus intendit.* NO: *geometricus legibus.* 30 D: *et ita de celeris om.* H: *corporis et ita;* ib. K: *Et lex.* 31. ABD: *veritatem . . . directivam.*

first law teaches ut specialiter sunt consilia evangelica et precepta, licet
the truths of
human life
which conducts
to morality.
intendentes humanis tradicionibus vocent specialiter
sciencias suas leges, illique vocentur specialiter politici
vel legiste.

If this law be
announced to
human society,
then it has
binding power;
thus has the
decalogue and
thus have the
private
ordinances
of men.

Et patet quod lex quandoque restringitur ad regulam 5
humane vite directivam, de quanto est communitati
hominum acceptancium promulgata, tunc primo habet
racionem legis obligantis. Et sic loquitur Apostolus ad
Gal. III, 16, 17 quando dicit quod *promissiones facte
Habrahe sunt testamentum confirmatum a Deo et post 10
quadragesimos et triginta annos facta est lex*; cum veri-
tates decalogi post promulgacionem et acceptacionem
specialiter obligarunt. Et sic private ordinaciones homini-
num incipiunt esse leges. Et patet quomodo conformis

The division of laws
corresponds to that of the law.
The divine law on the natural goods. Man esteems the latter most profitable, the former he deems unprofitable.

Sicut ergo est completa legis divisio sicut iuris. Licet enim lex restricta 15
ad legem politicam sit iuris species, tamen lex in sua
communitate accepta vel est equalis ambitus vel excedit.

Sicut ergo est completa legis divisio quod aliqua est creata,
aliqua increata, sic quod alia est lex nature, alia contra
naturam; sed specificando de lege que est regula 20
humane vite, sic alia est lex divina que regulat in
moribus, et alia lex humana que ordinat hominem
quoad bona naturalia, fame vel fortune, quomodo re-
gulariter hec habebit. Unde quia communitas hominum
appreciatur maxime bona ista, ideo nimis dicit quod 25
hec lex est utilissima, et legem evangelicam que est de
virtutibus et generaliter contra vicia dicunt inutilem;
cuius causa indubie est, quia ad tantum inolevit radix
ommium malorum, cupiditas, quod cecati diviciis non
sapiunt eius usum.

30

1. F: *specialiter* om.; ib. E: *sint*; ib. I: *consimilia*. C: *concilia*; ib. K: *evangelica* om. 2. F: *racionibus tradicionibus*; ib. GM: *docent*. 4. H: *logiste*. 6. G: *directiva* 7. I: *proulgata*. 8. N: *Apostolus om.* 10, 11. GM: *firmamentum Deo et post 43 annos*. F: *et post 43 annos* (sic). E in marg.: 434. 13. M: *ordinacionis*. 14, 15. M: *conformatata est*. 15. F: *est om.* 16. BC: *cum lex*. 18, 19. CEFHO: *alia est creata alia*. 19. GHLO: *est om.* 20. AGM: *ad legem*. 21, 22. BC: *aliqua . . . aliqua*. 21. G: *regulatur*. 23 K: *ergo ad bona*; ib. G: *quomodo regna*. 23, 24. M: *regula hec habebit*. 24. C: *quia om.* 25. E: *qua*. 26. L: *ista lex*; ib. I: *ad legem*; ib. G: *lege evangelica*. 29. IK: *quoniam*. C: *quam*.

CAPITULUM QUINTUM

Sed ut predicta magis appareant, arguitur tripliciter contra illa. Videtur primo quod omne ens sit lex et per consequens lex cum sit analogum describi non poterit.
 5 Ex eodem videtur eciam quod tam scripta quam voces et conceptus in anima sunt leges; quod est superius improbatum.

Ad illud dicitur, concedendo quod omne ens est lex quia veritas, nec obest talia analogia describi modo analogo,
 10 sed difficultas est si peccare sit lex, cum sit veritas; quod si detur, videtur quod nemo vivit illegaliter, cum peccando legem perficeret.

Hic dico (ut alias sepe dixi), quod peccatum dictum formaliter, cum sit defectus a moribus, pocius diceretur
 15 non ens vel falsitas quam ens vel veritas, cum non sit per se in genere nec affirmacio nec negacio a veritate prima iuxta suum esse primarium ordinata, sed quia in equivocis non est contradiccio et scriptura Veritatis asserit peccatum esse et fieri, concedo quod peccatum
 20 est ens et veritas, et per consequens lex ad sensum consimilem, non secundum esse suum primum, cum nullum habeat sed deesse, sed secundum esse suum secundum quod Deus dispositus ipsum consequi, scilicet puniri et occasionaliter proficeret; unde sicut Deus non
 25 possit sinere ipsum esse, nisi foret ens verum et bonum, sic non posset sinere ipsum esse, nisi pulchre puniretur et universitati sue proficeret; et per consequens oportet quod racio legis licet equivoce sibi conveniat; est enim peccatum causa limitativa creature peccantis, ut punia-
 30 tur a suo principio sicut debet, nedum quia omnem peccantem limitat ad penam proporcionaliter subeundum,

Objections
against the
preceding
points.

If all that exists is law, because it is truth, the question arises whether sin, too, be lawful, because it exists. If so, no man would be against the law.

Wyclif's
doctrine of Sin.
The evil is not
a being, but a
not-being, it is
not effect, but
defect.

2. EGHKLMNO: *Et ut.* 3. C: *Videtur enim.* G: *Videtur quod.*
 5. A: *eadem.* 8. G: *Ad aliud;* ib. K: *dicitur om.;* ib. F: *sit lex.*
 9. F: *obest illa analogia describatur modo analogo.* 10. M: *peccata sunt lex.* G: *peccatum sit.* 15. C: *vel deest before veritas.* 16. BCO: *vel negacio.* 19. NO: *concedo (concedendo).* 20. EFHMO: *est lex.*
 21. C: *scilicet non;* ib. M: *esse primarium.* 22. H: *sed decent secundum esse suum;* ib. F: *suum om.* 23. IKN: *disponit.* 24. G: *et om.*
 24. 25. EFGO: *non potest.* HK: *non posset.* 25-26. F: *foret — pulchre om.* 25. EIKLMNO: *ens unum.* 26. M: *sic non sineret;* ib. F: *publice puniretur.* G: *pulcre suoneretur punietur.* 1: *punietur.* 28. 29. M: *est tamen limitandum peccatum tam creature peccantis.* G: *est enim limitandum peccatum causa creature.* 29. H: *limitata.* 31. subeundum. GMN add.: *quia secundum mensuram (N: mensurarum) delicti erit plagarum modus.*

13. De Dominio Divino, p. 100, 120. De Ente, p. 222.

De Mandatis Divinis.

sed illos occasionaliter revocat, ut peccata caveant, illos delectat in pulcherrima eius pena, et illis. est accepta occasio, ut deflendo et destruendo peccata proficiant. Et nulli dubium de cunctis hiis quatuor quin sit iustum et debitum ipsa esse. 5

The Lord
permits
inequitable
laws, but turns
the evil into
good by
administering
penalty or by
sending
salvation and
redemption
through sin.

Of the Lord's
law and the law
of Sin.

Et patet ex prime legis providencia quod dimittit leges iniquas sibi contrarias, et tamen supplet ex eis esse bonum et rationem legis, cum exinde peccatores paciendo serviant debite creatori. Et ista videtur sententia sancti Apostoli ad Romanos VII, 22, 23 quando dicit: *Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem, video autem alteram legem in membris meis, repugnantem legi mentis mee et captivitatem me in lege peccati.*

The laws of Sin
are the
traditions

Ecce preter legem Dei est in carne ex voluntaria discrasia fomes peccati vel pronitas ad peccandum que ligat hominem ut captivatum et necessitat eum obliquando deficere et sic in terciam legem peccati irruere. Lex autem peccati cum sit peccatum non servit Deo, eo quod solum creatura sibi servit, ut dictum est capitulo primo de Divino Dominio. Deus tamen habet legem suam de peccato facientem ipsum cedere ad Dei gloriam; que lex distinguitur a peccato. Et patet quod non sequitur: peccator ut huiusmodi implet legem, ergo non vivit illegaliter, cum agere contra legem Dei sit illegaliter vivere. Quandocunque enim lex per se dicitur, propter famositatem analogam denotat legem Dei. Leges enim inique solum sunt ille que divinis legibus sunt contrarie et originantur a creaturis peccantibus. Ideo Ysaie X, 1 dicitur: *Ve qui condunt leges iniquas.* Omnem enim legem huiusmodi creatura condidit, tradidit et invenit. Unde Salvator reprobat phariseos propter tradiciones suas quas (Matth. 15, 3).

2. DFI: *delectant*; ib. A: *ut pulchera*. 3. G: *defluendo*. 5. EFGHIKLMO: *ex esse*. 6. C: *patet quod*; ib. EFLMN: *quaer permitti*. 8. EFLNO: *omne bonum*. 9. EMNO: *Et illa, L: ista om.* 10. EFGHIKLM: *sanc*t* om.* 11. ABCDFHIKM: *lege*; ib. N: *Dei om.* 12. AO altam ut Vulg.; ib. K: *in multis meis.* 13. BCDEFGHJKLM: *in legem*. C: *correxit*. GM: *Ecce post legem.* 15, 16. M: *distancia discrasia*. 16. ABCI: *vel pravitas.* 17. A: *etiam captivatum*. O: *ut ut*; ib. I: *ut necessitat.* 18. GMN: *in miseri*am* peccati.* 19. EFGHIKLMNO: *creatura sua*; ib. EHKO: *servit Deo ut.* 21. C: *Divino deest.* 21, 22. M: *a peccato facientes ipsum.* 22. AC: *spiritum cedere*; ib. F: *quoniam lex.* 23. M: *a peccato om.*; ib. D: *Et patet om.* 24. F: *in huiusmodi.* 25. EFGHIKLMNO: *cum agere vel facere*; ib. GN: *est illegaliter.* 28. GM: *Dei legibus.* 29. G: *Isaie IV.* N: *V.* 30. GN: *Omnem enim leges.* 32. GKNO: *sepe reprobavit.*

21. Cap. I, pag. 5: *Quilibet creatura necessario continue servit Deo.*

ad extorquendum pecunias invenerunt, ut Matth. XV, 3: *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter tradicionem vestram?* et de promulgacione talium dicitur Psalmo CXVIII, 85: *Narraverunt mihi iniqui fabulaciones, sed non ut lex tua.* Et ille vocantur adinvenciones hominum Psalmo CV, 39: *Fornicati sunt in adinvencionibus suis.*

and the fables
(Ps. 118, 85);
that are men's
inventions
(Ps. 105, 39)
and swerve
from the Lord's
law.

Et patet, cum necesse sit omnem legem humanam obliquare a rectitudine, eo ipso quo legi Dei que est eius volicio deformatur, patet quam assidue iuxtaposuerent nostri legiste tradiciones et iudicia illi inflexibili regule nature, ne obliquent.

Our lawyers
ought to
compare them
with God's law.

Quod si arguatur legi Dei nihil esse contrarium, cum ipsa necessario sit ubique et per consequens se compatitur cum quocunque, dicitur quod omnes creature, 15 sunt leges Dei, et per consequens cum aliqua creature sunt contrarie, sequitur quod aliqua leges Dei sunt contrarie sed non sub ratione qua leges Dei, cum quelibet illarum se habet ut debet conformiter ad beneplacitum Dei sui. Sed proprius accedendo patet ex testimonio Apostoli ad 20 Rom. VII, 23, ut supra, *quod sunt aliqua leges in homine repugnantes* quod experimento certissimo convincitur, cum caro concupiscit adversus spiritum et econtra, *hec enim sibi invicem adversantur* Gal. V, 17; et cum utrumque istorum sit creatura positiva et per conse- 25 quens lex Dei, Deus ordinavit leges suas eternaliter, ut repugnant non solum tanquam naturaliter contraria sed precepta Dei vetancia, quod licet videtur improvidum apud potentem ordinare oppositum, dicitur tamen quod sicut Deus ordinavit eternaliter elementa contraria sibi 30 invicem opponi agendo et paciendo ad miscendum pulchritudinem universi, sic eternaliter ordinavit tam corpus

1. FGHI: *pecunias eas*; ib. EFGHIMNO: *Unde Matth.* 2. BD: *vos* om.; ib. BCEFGHIKLMN: *mandata*; ib. G: *Dei om.* 2, 3. FGHKLMNO: *tradiciones vestras.* 3. M: *de om.* 5. G: *adventionibus.* 6. EKLM: *ut Psalmo.* H: *ut lo. 5.* 8. M: *ipsius;* ib. G: *quo om.* 10. N: *ibi inflexibili.* 11. FI: *obliquunt.* 13, 14. D: *patitur.* O: *si compatitur.* 14. I: *cum quolibet;* ib. H: *detur quod omnes.* 15. D: *creature om.* 10–17. DM: *sequitur — contrarie om.* G in marg. addit. 16. I.: *quod om.*; ib. D: *alique om.*; ib. M: *sint.* 17. CDFGILMNO: *Dei om.* 18. C: *habeat;* ib. IM: *ad placitum.* 19. A: *propre attendendo.* ABCD EFGHIKLMN: *proprius.* 23. EFHKMO: *ad Gal.*; ib. H: *cum om.* 24. EFGHMNO: *illorum;* ib. H: *creatura om.* 25. ABDEKL: *ordinat.* 25–26. G: *leges suas ut non solum natura sed tanquam contraria.* 26. F: *tanquam naturaliter om.* M: *naturaliter et.* 26, 27. IIIK: *secundum recepta.* 27. ABCD: *quodlibet;* ib. K: *videtur om.* 28. F: *aut voluntem;* ib. I: *ordinare dicitur tamen oppositum.* 29. ABDIM: *ordinat.* 30. CI: *opposita.*

16. Cf. De Civilis Dominio I, cap. III, p. 15.

quam orbem terrarum pugnare contra insensatos occasione capta de peccato, et sicut hec omnia cedunt sibi ad gloriam et voluntatis sue implecionem, sic universitati sue ad iusticie complecionem et mundi pulcritudinem, et per consequens sunt iustissime ordinata, non ut una repugnet execucioni voluntatis divine vel impediat quod vult esse, sed propter fines predictos et ut pugnantes viriliter in stadio post victoriam coronentur.

The Lord
permits sin

Et patet quod yerba sunt hic cameranda conformiter sicut alibi dictum est de volitione divina peccati. Omne enim quod secundum esse primum est iustum et bonum in talibus, est a Deo volitum et eternaliter ordinatum, et omne quod sapit peccatum, nec est a Deo volitum nec ordinatum secundum suum deficere sed secundum bonum pene quod inde consequitur. Et sic eternaliter ordinavit Deus peccatores omnes vinci et puniri pro sua vecordia, cum sit iustum. Omnis enim peccans a lege vincitur ex hoc quod prius vincitur a se ipso; et huius causa est, quia omittit inniti invincibili veritati.

Nam cum *iniciuu omnis peccati sit superbia Eccli X, 15* et claudicacione illius pedis ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem *Psalam XXXV, 13*, patet quod omnes peccatores vincuntur originaliter a se ipsis et vicio passiva ex quo volunt est a Deo volita, cum sit iusta sed non vincencia convertibilis quoad esse suum primum, cum Deus non vult quod creatura rationalis se ipsam vincat superbia, sed ponit in libertate arbitrii utramque partem contradiccionis, licet necessitat ad passionem convertibilem et vult substanciam actus consensus ac eius punicionem, sed non vult quod homo peccet sive deficiat.

But his will is not that man should sin. Et ad istum sensum intelligendum est Iac. I, 13, 14: *Nemo cum temptatur, dicat quoniam a Deo temptatur:*

2. M: *capta decepcion*; ib. K: *decedunt ad*. 3. L: *implementum*.
 3-4. H: *sic — complecionem* om. 4. I: *compleciam*; ib. M: *pulcrificacionem*. 5. C: *iusticie*. H: *iuste*. 6. ABCDM: *repugnat*, F: *repugnant*. 7. H: *secundum quod propter*. 8. F: *in studio . . . coronantur*.
 9. N: *hinc*; ib. FIGO: *capienda*. M: *commenda*, E: *capienda*; in marg. corredit: *cameranda*; ib. H: *conformiter caminanda*. LN: *conformiter accipienda*. 14. 15. M: *sed secundum suum bonum bene quod*. 15. F: *Et sicut*, 16. 17. D: *pro sua om.* 19. F: *inuiti om.* 20. F: *cum om.*
 21. I: *ex claudicacione*. 22. J: *Psalm XXXV om.* N: *Psalm XI*.
 24. FM: *ex quo volunt esse a Deo volita*. B: *nolint*. ELN: *ex qua*.
 26. EFGKMN: *nec vult*. 27. I: *sed ponunt*, EFGMN: *fosuit*. 27, 28. M: *utrumque contradiccionis*. 27. G: *partem om.* 28. FG: *necessitat*.
 29. EFHKLIO: *et eius*. G: *ut eius*. N corredit: *et eius*. 30. I: *peccat*.
 31. II: *Et ad — est om.*; ib. ABCD: *ad om.*; ib. GLN: *illum sensum dictum*. N: *sensus intelligendum dictum est illud*. 32. EFHKM: *quod a Deo*; ib. I: *a Deo temptor*; ib. HK: *temptetur*.

Deus enim intemperato malorum est. ipse neminem temptat. Unusquisque vero temptatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Est enim duplex temptatio, quantum attinet ad istud propositum, scilicet culpabilis et laudabilis: 5 culpabilis qua quis temptat ut pervertat, et laudabilis qua quis temptat ut lucifaciatur; et isto modo temptavit Deus Abraham et alios bonos et malos; cum in omni temptatione facit proventum, ut cedat temptato ad meritum, vel quod casus habentis potentiam vincendi 10 pulcrificat universum. Et patet quod omnis temptatio culpabilis est originaliter a peccante, cum concupiscentia inordinata que est amor sui usque ad contemptum Dei, sicut dicit Augustinus XIV cap^o De Civitate Dei sit radix peccati cuiuslibet.

Two kinds of temptation:
laudable temptation as in Abraham's case; it is profitable.
Then culpable temptation, originating from concupiscence.

15 Quando enim insurgit complacencia de bono aliquo et deest finis vel circumstancia que debentur, si solum sit in sensu sine consensu voluntatis, adhuc statur in veniali peccato tanquam in foribus ad mortale; sed continua hac complacencia et omissa rogacione divini 20 iuvaminis post peccatum omissionis, quod est primum omnium, voluntas peccando mortaliter incidit in consensum, abstracta voluntate per bonum temporale ab incommutabilis boni gracio iuvamine. Et cum iste tractus miserabilis sit nimis preposterus, ubi sensualitas 25 subiecta subtrahit rationem, patet quod necesse est ut abstractus ab ordine divine influencie necessario sit illectus; id est illaqueatus ad serviendum peccato, cum insolubiliter pena consequitur. Stamen autem huius texture est lex eterna qua Deus vult quod, si aliquis peccat, quod 30 proporcionaliter puniatur, ut patet supra capitulo secundo,

1. F: *ipse enim*. K: *enim omnium*. 2. A: *Unusquisque temptatur*.
 1; Sed unusquisque. 3. D: *pertinet*. 4. BD: *istud om.* A: *istud exiuit*.
 K: *istum*; ib. GHKN: *et om.* 5. O: *ut qua quis*. 8. M: *faciat*; ib.
 C: *preventum*; ib. M: *cedat temptatio*. 9. F: *quod om.* 10. ABD: *pulcrificat*. 13. I: *capitulo om.*; ib. G: *Dei om.*; ib. FIMN: *quod sit*.
 ABC: *uniusenque*. 15. H: *Quoniam enim*; ib. F: *consurgit*. 16. C:
debetur. 17. EF: *vel consensu*. K: *sive consensu*; ib. DG: *stat*. 22. AE
 FGHIKLMNO: *voluntarie*. 23, 24. B: *illud tractus*. EFGHIKLN: *ille*.
 25. DFGHIKMN: *necesse est quod*. 26, 27. GMN: *necesse sic illectus*
id est illaqueatos. 28. EKMN: *consequatur*. In cod. A sequitur: *Stamen*
is dicitur filum telae, scilicet ordinatura, quia stantes solebant texere, et
tela erecta solebat disponi sursum pendens a trabe. Trama autem dicitur
filum ex transverso discurrens et dicitur trama, eo quod recta via trans-
*mittens per stamen. It is (no doubt) a gloss; ib. ACD: *autem om.* F: *statutum*
huius texture. 29. G: *quam Deus*; ib. EIT: *sicut aliquis*. 30. G:
*cap. I.**

13. St. Augustini De Civitate Dei, lib. XIV, cap. III, Opp. tom. VII, p. 405: *Carnem causam esse in malis moribus quorumcunque vitorum.*

Licium autem ex adverso iniectum est actus inordinatus vel peccatum; ex istis tanquam ex maiori et minori Deus et peccans texunt conclusionem qua peccans est servituti peccati addictus, ut patet De Dominio Divino cap. III; et ista est illeccio de qua Iacobus.⁵

How temptation
leads towards
sin.

Et patet quod lex membrorum sicut et quelibet natura positiva creata servit Deo eo specialiter quo non est volitiva nec peccabilis sed appetit solummodo istud quod debet; sed in interiori homine qui debet carnem et eius appetitum ut vir feminam regulare consistit: peccatum primo formaliter et consequenter redundat denominacione extrinseca in carnem et opera que sunt formaliter a mente forinseca. Et patet quod lex membrorum et lex peccati, ut dicit Apostolus, distinguuntur, licet utraque dicatur alicui legi Dei contraria. Si enim iuxta vocem Veritatis, Matth. XII, 30: *Qui non est secum, contra ipsam est*, et per consequens sibi contrarius, per idem et appetitus sensitivus peccantis, et omnis creatura que impedit observanciam mandatorum; sed primo provocans et occasionaliter excitans hec omnia contra Deum est homo interior primo peccans.¹⁵

What follows
from the
preceding
argument:

(i) every sinner
is a traitor to
the Lord;

Et patet quomodo quilibet talis est traditor et fassissimus conspirator, cum facit servos proprios domini cui iuravit fidelitatem insurgere contra ipsum; sed ex eius omnipotencia pugnant cum domino puniendo conspirantem, et sic parcialiter sunt sibi contraria, dum occasione data impediunt peccantem implere mandatum dilectionis; et quodammodo sunt cum Deo ad exequendum vindictam in suum adversarium capitalem.²⁵

1. GM: *Vicium autem.* 2. IMN: *et ex isto.* EHKL: *et ex istis.* G: *ex isto;* ib. AD: *ex om. maiori;* ib. BC: *et ex minori;* ib. A: *ex quibus Deus.* 3. I: *texunt consequiam (conam).* E: *dominus Deus et peccans.* G: *quia peccans.* M: *Deus texuit et peccans conclusionem.* 4. A: *adictus.* BCD: *adductus.* 5. HKN: *et illa;* ib. K: *illeccio dyabolica Iacobi.* 6. H: *sit et.* 7. 8. M: *eo specialiter quo non sunt nolitiva neque peccabiliter.* 7. F: *eo quod specialiter quo.* G: *eo specialiter quo non sunt.* KL: *et specialiter quo.* 8. FG: *nec peccabiliter;* ib. BC: *solum om.* FMN: *solum illud;* ib. BCEGH: *illud.* I: *idem.* 9. B: *in deest.* 10. N: *et eius appetit;* ib. F: *regula est.* G: *regularē consistit.* N: *correxit.* 11. ABD: *formaliter om.* 15. BC: *ūirumque;* ib. EI: *dicantur.* 18. FGHIMO: *et om. before appetitus.* L: *est appetitus.* 19. A: *observacionem;* ib. EGHLN: *mandatorum Dei.* 20. F: *exciditas (sic);* ib. EH: *contra dominum.* 22. ACD: *Sed patet;* ib. AD: *quod quilibet.* 23. A: *faciat.* 24. M: *consurgere;* ib. GMN: *sed contra.* 25. FM: *pugnat;* ib. F: *cum domino.* 25. 26. G: *aspirantem.* H: *inspirantem.* 26. H: *particulariter;* ib. A: *sunt Deo.*

Cum enim punitus in corpore et anima distemperatus ex hoc indisponitur ad serviendum ac diligendum Deum ut debet, patet quod astra et omnes partes mundi que istud faciunt mandati Dei implecionem licet inculpabiliter impediunt. Nec capiunt omnes hoc verbum quod peccatum meum imperfectit omne astrum, sed notent mirantes quomodo de perfectione secunda cuiuslibet partis mundi est, quod omnes ordinate serviant Deo suo secundum institutionem primariam; quem ordinem quidam philosophorum vocarunt *cathenam auream* que indubie in qualibet creatura dirumpitur per peccatum, et per consequens quelibet creatura in tanto bono ordinis quodammodo ex peccato imperfectitur, dum hoc perdit. Et patet quod non est possibile aliquem hominem peccare mortaliter, nisi eo ipso peccet in quemcunque proximum et in Deum; immo nisi iniuriando toti mundo peccet in quamlibet creaturam. Prima pars patet ex supradictis capitulo secundo et secunda pars ex hoc videtur quod de perfectione primaria cuiuscunque nature corporee fuit, quod serviret homini in suo ordine, non impediens sed unitate promovens observanciam mandatorum, a quorum utroque per peccatum hominis sine suo demerito spoliatur; ergo conclusio.

Et per hoc medium probat Lincolniensis quod passio Christi profuit toti mundo, eo quod aliter quelibet pars mundi impedivisset totam universitatem hominum, quibus innaturaliter dominaretur, a servicio debito Dei sui declinando, sed modo per passionem subiecta sunt homini restituto priori dominio, et sic servando gradum sui ordinis tantum serviunt et proficiunt salvandis sicut

(2) whosoever
sins must sin
against his
neighbour,
God, and every
creature.

Robert
Grosscteste's
demonstration
that Christ's
Passion has
been a boon to
all the world.

1. F: *eciam corpore.* 2. F: *eciam indisponitur.* 4. 5. C: *sicut inculpabiliter.* 6. GN: *peccatum medium;* ib. I: *imperfectiat.* 8. G: *serviunt.* 10. F: *phiseorum (= phariseorum);* ib. A: *vocant;* ib. GMN: *cathenam auream ut Homer et sequens (GN: sequentes) ut Plato.* 13. D: *perdidit.* 14. F: *aliquando hominem.* 15. C: *se ipso.* 16. AD: *nisi om.* 17. A: *qualibet creatura.* 18. K: *capitulo tertio.* 20. K: *serviretur.* 20, 21. E: *sed (H: secundum) universitatem promovens (IKL: ad) observanciam.* 21. EF: *per observanciam.* 22. GN: *utrumque.* 22, 23. F: *demerito conclusio (sic) ergo conclusio.* 25. I: *quod aliqualiter.* 27. EFN: *non naturaliter.* G: *ita naturaliter dominare sed modo.* N: *dominare.* E: *non;* superscript. : *in;* ib. FHKL: *domini sui.* 27, 28. MN: *a servicio — declinando om.* 28. ABCDHK: *declinando om.;* ib. F: *subiectas.* 29. IK: *restituta.* 30. A: *perficiunt;* ib. C: *salvando similiter.*

10. De catena aurea (Homeri et Platonis) vide Heinrici in Realencyklopädie für protestantische Theologie III, 754 et seqq. et Hermann Kopp, Aurea catena Homeri, Braunschweig 1880, sed (ut videtur) ad catenam supra memoratam nihil confert.

in statu innocencie servivissent, et insuper serviunt Deo
insurgendo *contra insensatos in uincionem iniunicorum sa-*
(3) By virtue of Christ's Passion
all the world becomes more perfect than if it had remained in the state of innocence.
insensatos in uincionem iniunicorum sa-

tiente increase; ut dicitur Sapiencie V capº. Ergo virtute passionis Christi plus perficitur quam perficeretur in statu innocencie totus mundus. Vide de hoc tractatu tercio capitulo X. Creature ergo licet sint in parte contra Deum cum suis legibus, tamen non prevalent sed ministrant sibi cum omnibus suis legibus positivis, quia Sapiencie VII dicitur: *Sapiencia vincit maliciam et attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.*¹⁰

Illa indubie est sapiencia incarnata, que cum virtute pacientie superavit primam superbiam; nec mirum, cum sit fortitudo divina attingens inclusive a deitate que est finis universitatis create usque ad peccatum quod est finis extrinsecus creature, in tantum quod *se ipsum fecit peccatum ad exhaustienda peccata*, ut loquitur sanctus Apostolus II ad Cor. V, 21. Sed subintellige hostiam pro peccato et sic a fine supremo universitatis create usque ad finem infimum attingebat ex immensitate sue potencie et sic omnia subiens sibi disposuit in iugo suo suavi omnia tam bona quam mala, sicut est optimum illa esse.

It is better that there should be the law contending against the Lord than if the universe were without antagonism: for thus the Lord's providence and omnipotence become manifest.

Et sic dico quod melius est esse legem contra Deum et sibi contrariam vel adversantem ad manifestandum eius providenciam et gloriosam potentiam quam esset quod tota universitas sine repugnancia fundaretur; non quod aliquid possit resistere vel impedire a fine quem omnipotens vult habere, sed quod creature sese impediunt in execuzione precepti Domini qui adversantes vincit et subicit ostendens in hoc magnifice suam.

1. C: *insuper om.*; ib. A: *inserviunt.* 2. BC: *collacionem.* 3. G: Ergo om. 4. C: *proficitur.* GKM: *proficitur quam proficeretur.* H: *perficitur quam proficeretur.* 6. DEFGHILMO: *cap. XIV;* ib. MN: *sunt.* 7–8. F: *tamen – legibus om.* 8. ABCD: *sibi om.*; ib. G: *positis.* 9, 10. G: *maliciam actui a fine.* N: *maliciam activi a fine.* 9. BC: *attinguere.* EPHK: *attinges.* 10. B: *disponit.* G: *disponensque.* 1. et *disponunt.* 11. F: *Illa enim est.* O: *incorporata in marg.*; ib. GMN: *in virtute.* 12. G: *sapiencie.* ib. F: *superabit.* 13. M: *divina om.*; ib. C: *divinitate vel a.* H: *ad deitatem.* 14. A1: *finis extrinsecus universitatis;* ib. BD: *universitas – extrinsecus om.*; ib. B: *create om.* F: *creature.* 15. GO: *creaturis;* ib. F: *in ante;* ib. ABC: *facit.* 16. D: *haurienda.* MN: *exhaustiendas.* 17. GM: *Sed subiungit hostiam.* 18. F: *creature.* 19. GO: *attingebit.* 20. ABD: *disponit.* 23. AB: *et sic est.* CDGIKMN: *dico melius esse;* ib. FHN: *esset;* ib. C: *legem contrariam.* 24. I: *et sic contrariam;* ib. F: *ad sibi.* 25. ABCD: *providam.* 26. M: *unitas.* 27. I: *aliud;* ib. GO: *posset.* 29. GK: *divinitatem.* 30. F: *in hac.* 30–1. IKM: *magnitudinem suam regiamque (G: regiam) potestatem.*

3. Sap. V, 18, 25. 5. De Civili Dominio I, cap. X, p. 66.
9. Sap. VII, 30; VIII, 1. 17. Et Hebr. IX, 28.

regiam potestatem. Et ideo signanter precepit peccatori Matth. V, 25: *Esto, inquit, consciens adversario tuo, cito dum es in via cum illo;* qui adversarius tradens reum tortoribus secundum Augustini sentenciam est lex Dei, que lex cum sit veritas, accusat peccantem sufficienter quoad iudicem omnia noscentem et inexcusabiliter post mortem. Ideo oportet quod penitendo satis faciat recogitando iuste Deum pro domino, et tunc est consciens idem legi et de adversario habet testem utilem ad salutem. Nec moveat quod Deus ordinat leges sibi et suis mandatis contrarias et non sue volencie impeditivas, quia multa prudenter precepit, que non vult esse actualiter executa. In lege autem membrorum est inculpabilis, quia inclinacio naturalis positiva et defectus quem Deus secundum suum deesse non ordinat nec aggregatum ex illo et creature subiectat; in repugnancia vero non est peccatum nisi voluntas peccando consciat. Ideo natura disgrasiata peccato hominis facit quod debet nec peccat nisi homo voluerit.

20 Et patet quod non impugnatur posicio de signis legis, quod illa non sunt leges sed quia illa non sunt leges principaliter et primarie.

The Lord's law is Truth, and being such it accuses the sinner before the omniscient judge.

CAPITULUM SEXTUM.

Secundo principaliter arguiter contra dicta per hoc quod iuxta famosam distinctionem loquencium alia est lex scripta et alia est lex nature. Cum ergo nihil scribitur nisi signum vel caracteres quos artifices nostri faciunt, videtur quod illa sit lex famosior quam discunt politici. Confirmatur per dictum Veritatis Math. V, 17

The written law and the law of nature.

t. A: *Et inde;* ib. EO: *precipit;* ib. GM: *peccato.* 3. AD: *tradens cum.* 4. G: *rerum;* ib. M: *secundum Augustinum sententia est lex;* ib. V: *servi sentenciam.* 5. H: *accipit potestatem;* I: *accusat potestatem.* 7. G: *Ergo oportet;* ib. GHO: *quod puniendo.* 8. E: *recognoscendo;* in marg corrixi: *recogitando.* L corrixi: *cognoscendo;* ib. I: *et cum est.* M: *Et talis est.* FNO: *et talis est.* K: *et om.* 10. G: *Deus om.* 11. G: *sibi om.* 12. I: *multo;* ib. ELO: *precipit.* 13. C: *secura.* 15. F: *quam Deus;* ib. G: *secundum sensum suum.* 16. I: *ille creatura;* ib. ABCDEHL: *subiecta;* ib. IK: *in om.* 18. F: *consciant.* 19. I: *nec peccat om.* H: *ut peccat.* 20. M: *impugnatur posicio legis.* EL: *impugnat.* 21. AK: *sed quia — leges om.;* ib. H: *qua ista;* ib. D: *quod illa.* 22. A: *principaliter vel proposito.* B: *vel prime.* 25. I: MN: *iuxta premissam;* ib. I: *defacionem.* 26. GN: *et om.* 27. M: *signum om.* 28. BC: *addiscunt.*

4. St. Augustini Epist. CLIII, Opp. tom. II, 653 et seqq.
29. Matth. V, 17, 18.

asserentis quod non venit legem solvere sed adiuuplere.

The words of
Holy Writ
(Matth. 5, 17)
apparently
signify a law
written by
man's hand.
Et sequitur: *Amen Amen dico vobis, donec transeat celum et terra, iota unum aut unus apex uou preteribit a lege, donec omnia fiant.* Cum ergo iota sit littera quia vocalis tercia Latinorum, apexque titulus extremus literarum inscriptus, videtur quod Veritas intelligit legem suam esse scripturam humanitus exaratam.

Regarding this,
five points must
be borne in
mind.

1. A writ may
be eternal
(the Book of
Life, &c.) or
temporal. In
either not mere
artificial signs
are written, but
truths written
by these signs.

Hic sunt quinque dicenda: primum est de scriptura quod aliqua est eterna; cuius subiectum est liber vite, spiritus Sanctus, digitus Dei scribens, penna vero racio 10 exemplaris, et humidum atramento correspondens est gracia predestinacionis. Et in isto libro omnes scribuntur eternaliter et sunt scripti, eo proprius quo solum illud scripture humanae quod perfectionis est ibi exemplariter relucet. Illud autem quod imperfectionis et im- 15 proprietatis est ibi abicitur; et ideo signanter loquitur scriptura sacra de inscripcione effectuum in hoc libro, ut patet Exodi XXXII, 32: *Aut dele nre de libro tuo quem scrisisti*, et Luce X, 20: *Gaudete, quia nomina vestra etc.* Ex istis patet primo quod divisio legis nature 20 et legis scripte non est data per opposita, cum membra ex equo coincidunt; non enim est possibile aliquam esse legem nature creatam nisi libro vite eternaliter inscribatur. Ibi enim ordinancia est scripture.

Patet secundo quod falsum assumitur, dicendo quod 25 nihil scribitur nisi signa nostra artificialia, cum omnia necessario inscribuntur propriissime libro vite.

Patet tertio quod non proprie incaustum, plumbum vel aliud collinitum inscribitur nostris codicibus sed veritates quas hec signa signant, ita quod homo vel eius 30 nomen reale, quod est idem essencialiter nominato (et

1. 1: *asserentes*; ib. EF: *non vent*; ib. ABCI: *impiere*. 2. ABCGH
MN: *Amen quippe*. DEF: *Amen dico*; ib. I: *transibit*. 3. M: *unus*
autem. H: *aut unus apex v*; ib. MN: *a lege om.* 4. EFGHIMNO:
Igitur cum. L: *Ideo cun.* 4, 5. I: *vocabilis tercia*. 5. ABD: *apex*
ib. EIK: *titellus*. G: *titulus*. M: *tulus*. 6. EFIL: *in scripturis*. 8. ABD:
est om. 10. M: *spiritus sanctus om.*; ib. M: *scilicet digitus*; ib. IM:
scribens penam; ib. ABCDHIK: *vero om.* 11. BCFG: *atramentum*
racionis; ib. K: *correspondens om.*; ib. ABD: *est om.* 12. ABDFK:
illo libro; ib. GHI: *omnes om.* 13. N: *sunt scripta*; ib. A: *quod solum*.
K: *que solum*. 18. G: *libro vivencium in quo me.* 19. EFKM: *in quo*
me scrisisti; ib. M: *Luce 11*; ib. A: *Gaudete quod*. 20. K: *vestra*
scripta sunt in celis; ib. LM: *primo om.*; ib. K: *legis scripture*. 21. FI:
non est data posita; ib. C: *danda*; ib. ADG: *per oppositum*. 22. FGK:
ex quo; ib. ABCD: *esse om.* 23, 24. H: *inscribitur*. 24. F: *Ius enim*
ordinancia est scriptorum; ib. ADFGHIM: *est scriptura*. 25. M: *assu-*
mitur a Deo quod. 27. F: *inscribantur*. 28. A: *tercio om.* 29. H:
polinatum. 30. EFIN: *significant (i:) et ita*. H: *signuantur et*; ib. K:
et itaque.

ita de aliis) humanitus inscribuntur iuxta illud dictum et factum Zacarie, Luce I, 63: *Postulans pugillareum scripsit dicens: Iohaunes est nomen eius.* Cum enim scripsit nomen quod est propriatum individuancium colleccio⁵ (ut dicit Lincolniensis dicto Cl^o et Commentator VII Metaphysice Commento XIX), patet quod scripsit filium suum et non tabulas. Aliter enim non dixisset angelus Iohanni, Apoc. I, 11: *Quod vides scribe, et infra: Scribe ergo que vidisti et que sunt et que oportet fieri cito post 10 hec.* Ecce quod homo potest scribere omnia genera veritatum, de presenti, de preterito et de futuro.

Quandocunque ergo quis exarat signa, ut quicquam commémoret, illud scribit, ut scriptor scribit et lector legit homines et quecumque alia que signa sua primo signant. Et 15 patet quod lex eterna est scripta humanitus, et sic divisio recitata non est data per opposita. Et patet quoad materiam et formam solucio argumenti.

Unde secundo notandum quod non plus oportuit homines scribere suas leges quam bestie scribunt suas nisi 20 propter peccati maliciam.

Tres igitur sunt cause quare oportet scriptura et arte superaddere naturale iudicium. Prima, quia occasione peccati sunt memorie mortalium sicut sue periodi minorate, capacitates intellective potencie ebetate, sic quod 25 pauci vel nulli sufficiunt eciam pro illo tempore quo debent legem cognoscere. Ideo necesse est patrum sentencias in scriptis redigere et artem penalem nature superaddere, ut sic ligent homines Deo servire, qui in

II. In consequence of Sin only men were obliged to write down their laws (not so in the state of Innocence).

Three reasons brought forward for that.

(a) By the Fall of Man man's intellect is weakened;

1, 2. F: *dictum et om.* 2. K: *Et postulans.* 4. G: *individuativum.*
 5. A: *dato XIX et LXII.* L: *dicto Cl.* 6. EEHLMNO: *Commento om.*
 9. ABCD: *quod vidisti.* 11. F: *post de presenti.* 12. G: *autem quis.*
 12, 13. F: *ut quidquid cuim commémorat.* 13. ABCD: *commémoraret.*
 GM: *commémorat;* ib. AD: *scriptor scripsit;* ib. F: *eciam lector.* 14. 1:
alia omnia; ib. FG: *primo significat.* EN: *significant.* 15. H: *scriptura.*
 16. F: *data posita.* G: *proposita;* ib. DK: *oppositum.* 18. D: *Ude om.*
 EIN in marg: B. 19. K: *bestie om.* O: *plus quam bestie.* 19, 20. CL:
nisi per. 21. EGLN: *Tres ergo;* ib. EFILMNO: *scripturam et artem.*
 K: *scripta et artem.* 22. E: *addere super.* 23. ABDHK: *sui.*
 23, 24. M: *memorare.* E corredit. 24. GN: *capaces;* ib. M: *ebrietatem.*
 25. GM: *nulli sunt;* ib. EFIKO: *tempore om.* 26. D: *necesse est*
primum; ib. C: *scripturis patrum.* 26, 27. H: *personarum sentencias.*
 27. MN: *in scripto.* 28. K: *legent;* ib. H: *serviret.*

5. In Dicto Cl (Cod. bibl. univ. Prag. A, 24 et continet Roberti Lincolniensis Sermones) hic locus sic habetur: Et est cuiusque nomen quo scribitur in libro vite colleccio virtutum interiorum... Aristotelis Metaphysicorum cum Averrois expositione (ed. Ven. 1560), tom. VIII, 251: utrum nomina rerum significant substancias compositorum ex materia et forma... 8. Apoc. I, 19.

penam peccati necessitati sunt vanitati sensibili nimis attendere. Si enim nemo peccasset, sollicitudo temporalium non adesset. Unde Deut. VI, 6—9 post legem de dilectione datam populo sic scribitur: *Erunt hec verba que ego precipio tibi hodie in corde tuo, et narrabis ea filii tuis et meditaberis ea sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens; et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos. Scribesque ea in limine et ostiis domus tue.* Et ex isto textu sumpserunt Pharisei tempore Christi 10 fundamentum faciendi sibi filacteria, de quibus Matth. XXIII, 5: et sine dubio causa fuit, quia nimis grosse conceperunt de lege, ut prima posicio IV capitulo recitata superius. Si enim intellexissent per verba realem sentenciam instar Christi Matth. XXIV, 35 dicentis 15 quod *verba sua non transient*, tunc novissent quod nulla quinque condicionum preceptarum de verbis legis possent humanis vocibus convenire, cum sint veritates immobiles, in quibus est mentis intuitus continue insigendus.

(b) People are in want of examples, and these are offered by the lawgiver's holy life.

Secunda causa est, ut intellectus ac effectus populi 20 ad resistendum naturali rationi proclivi capiat ipsum a lege autentice promulgata, miraculis confirmata per legiferum, cuius vite sanctitas sit signis et virtutibus declarata et a pluribus ac sapiencioribus de populo accepta, ut patet de lege Moysaica in Exodo. Magnam 25 quidem vim habet talis auctoritas; multi enim contra sensum catholicum a me dictum faciliter protervirent qui, docto quid sit sensus talis scripture autentice statim annuerent, unde Apostolus personam sic rebellancium veritati videtur innuere ad Rom. VII, 7, quando dicit: 30 *Concupisciam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces.* Unde (quod dolendum est), communitas

1. EGKMN: *peccati*. ib. EIKMO: *sensuali*. 3. MN: *Ut patet.*
 4. M: *Nunc hec*. G: *Et nunc hec.* 5. AD: *ego om.* 6. M: *medi-
 latibilit*; ib. I: *et om. before ambulans.* 8. FL: *tamquam signum*; ib.
 M: *in domo tua*; ib. D: *et non movebuntur (non erased in A).* 9. B:
Scribes ea. G: *Scribesque.* 9, 10. BLN: *tne. Ex.* 10. IK: *Ex illo
 tempore.* FGHM: *Ex illo textu.* 11. HLMO: *faciendo.* 11, 12. K:
Matth. XIII. 12. F: *quod sine dubio nimis grosse.* 13. GI: *con-
 ceperant.* N: *concepserant;* ib. B: *lege Christi.* F: *lege domini;* ib. E: *ut
 ostendit.* O in marg. addit.; ib. II: *prima om.*; ib. K: *capitulo om.*
 16. C: *cum novissent.* G: *tunc instar novissent.* 17. M: *quinque erased.*
 FG: *quinque om.* 18, 19. M: *immobiles om.* 19. B: *intuitus desit.*
 20. B: *ut om.* 21. C: *captat.* LN: *captiant ipsam.* 22. I: *lege auto-
 matice.* F: *lege antecedente.* 23. BD: *sit om.*; ib. EFO: *atque virtutibus.*
 24. ABCD: *et om.*; ib. F: *atque a;* ib. BCHMNO: *sapientibus.* 25. CHK:
acceptata. 27. M: *a mere dictum facilius;* ib. G: *proterviunt.* 28. FH:
dictio. O corredit; ib. LN: *quod sit;* ib. FGM: *et statim.* 29. E:
annuerunt; ib. F: *personarum;* ib. ACD: *sic om.* 30. FIKLM: *iudicere.*
 32. L: *quod om.*

hominum magis attendit ad tradiciones hominum propter apparenciam auctoritatis et vicium cupiditatis quam alteri testamento, et tamen nec legitur quod istarum legum adinventores coruscarunt mirandis virtutibus, nec confirmate sunt in earum promulgacione miraculis vel portentis.

Tertia causa est, ut ex mandatis que Deus tenere superaddit nature discamus bonum obediencie et cognoscamus amemusque graciam bonitatis divine, que tam gratitudinis notam communicaverat inimicis. Unde Psalmo CXLVII, 20 exinde dicitur: *Non fecit taliter omni nacioni et iudicia sua non manifestavit eis.* Unde licet dacio legis fuit Iudeis ad honorem et comodum, ut patet per Apostolum ad Rom. III, tamen occasione accepta fuit peccatoribus ad ruinam, cum delinquens post beneficium magis peccat. Inde ad Rom. V, 20 dicit Apostolus quod *lex subintravit, ut superhabundaret delictum;* non solum ut nosceretur transgressio esse maior sed ut delinquentes in penam peccati amplius puniantur. Sed absit, inquit Apostolus ad Rom. VII, 13 ex istis concludere quod *lex sancta non sit bona,* tam in se quam in homine, sed peccatum; quia per idem sequetur quod tota vita Christi, cum ludei occasione accepta sunt exinde scandalizati, non foret bona, quod blasphemum est dicere; et hinc Psalmo CXVIII, 165 dicitur: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Ex lege enim nemo leditur sed originaliter ex se ipso.

Ex istis patet tertio quare legifer noster Christus non tradidit legem novam in scriptis humanitus sicut Moyses: Primo, cum fuit pure innocens, debuit vitam suam statui

(c) By the Lord's commandments we are taught the good of obedience and recognise and love the divine grace.

Why has not Christ bequeathed a written law like Moses?

2. N: *auctoris.* 3. N: *et tamen om.* 3, 4. GLMO: *illarum legum.*
 5. O: *promulgacionem.* 5, 6. K: *vel portentis om.* 7. L: *Secunda.*
 7, 8. BEFI: *superaddidit.* 11: *eterne superaddidit.* 9. ABCDFHI: *qui.*
 9, 10. GHLMN: *tante.* E: *caute.* 10. M: *notam om.* 11. ABCD:
Psalm CVIII, FGIMN: CXLVIII; ib. ABCDFHK: *facit.* 12. EFGHK
 LMN: *et—eis om.* 13. AB: *licet valde.* 16. L: *post maius beneficium*
magis. N: *beneficium maius;* ib. ABCI: *Rou. IV.* 18. K: *cognosceretur.*
 19. G: *pena magis puniantur et amplius;* ib. M: *postea amplius;* ib. N: *magis puniantur.* 20. EFGHIKLO: *dicit.* 21. H: *concluditur;* ib. C: *non est.* 22. EGKMN: *quam homini;* ib. ABCDGHLM: *qua proinde.*
 E: *quod proinde.* K: *que per idem.* 22, 23. M: *sequitur.* F: *perinde*
sequitur. N: *sequetur.* 23. BCEFGHIKLM: *vita bona;* ib. EFKMNO:
Iesu Christi; ib. G: *accioe.* 24. FGJKO: *sunt inde.* 26. O: *diligentibus te;* ib. GM: *legem tuam om.* N: *tuam om.* 27. K: *a se ipso.*
 28. E: *Ex isto;* ib. G: *Jesus Christus.* 28, 29. K: *cum tradidit.*
 29. F: *novam scriptam;* ib. A: *Moysis.* 30. G: *Primo om.;* ib. L: *cum*
fuerit primo innocens pure; ib. N: *fuerit;* ib. K: *puer innocens.*

20. Loosely quoted.

III. (a) His life
was as in the
state of
innocence in
which no
written law
was needed.

innocencie conformare, ubi pure naturaliter sine inscripcione cartarum innocentes noscerent et facerent legem Dei. Unde tempore legis nature observarunt sancti patres ex pura ratione legem quam Moyses postmodum promulgavit, ut patet Gen. IV de decimacione, Gen. XXXVIII⁵ de seminis fratris suscitacione et multo magis de aliis que sunt nimis a naturali ratione hominis elongata. Unde non dubium quin tres predicte cause magis convenient humano generi, cum ille qui cuncta facit ad regulam dedit legem.¹⁰

(b) he taught the
law to the souls
of men by
virtue of his
deity, not on
parchment, but
by improvement
of the inner
man;

Secunda causa est, quare Christus non scripsit humanitus legem suam, quia docuit ipsam proporcionatius ad eius deitatem, tanquam magistrum supremum illabi anime et non in pellibus mortuorum sed interiori homine reformato ad ymaginem eius cum aliis caris-¹⁵ matibus mandata vite inscribere, unde Ieremie XXXI, 33 scribitur, et allegat Apostolus ad Hebreos X, 16 post dies illos, dicit Dominus dabo legem meam in visceribus eorum et in corde eorum scribam. Et illam legem Veritatis principaliter discunt scoli exinde vivificati et non eius signa extranea que sunt litere legis, sicut iudaizantes qui in eis quiescunt finaliter se ipsos spiritualiter occidentes, quia de illa lege scribitur Prov. VI, 23: Mandatum lucerna et lex et lux. Nam in veteri testamento patres habuerunt Christum figuraliter obum-²⁵ bratum, quia I ad Cor. X, 11 dicit Apostolus quod omnia in figura contingebant illis, sed postquam venit plenitudo temporis et apparuit lux vera que illuminat omnem hominem incarnata, tunc facta est eadem sapientia nobis lex et lux mundi, ut patet Ioh. VIII, 12.³⁰

1. A: *confirmare*. II: *confirmare*. In marg.: *Alias conformare*; ib. H: *pure* om.; ib. K: *puer naturaliter*. 1, 2. B: *sine scriptione*. M: *vel inscripcione*. 2. C: *innocencie*. 3. H: *Dei ut tempore*. 4. N: *postea*. 5. AC: *Gen. IV de decimacione om.* 7. DIKLNQ: *sunt minus*; ib. FL: *a ratione naturalis hominis*. 8. M: *dubium quando*. 8. 9. ABCDGHN: *convenierant*. 9. ABCDG: *cum om.* 10. B: *legem om.* L: *legem suam*. 11. N: *cause*. 12. EKI.NO: *decuit*; ib. LNO: *ipsum*. 13. E: *divinitatem*; ib. N: *ad magistrum*. 15. ABD: *homini*; ib. GN: *reformato*. 17. Codd.: *Hebr. VIII*. 19. CFIKN: *corde illorum*. 20. B: *veritatem*. 21. AD: *extranea*. BCFGHLNO: *extrema*; ib. B: *sunt om.* 22. I: *sicut Moysantes*. K: *madisantes*; ib. C: *in quiscent*; ib. I: *se ipsos om.* 24. B: *et om. before lux*. 26. GN: *quid ita*; ib. E: *I Cor. 10.* 27. IK: *eis contingebant*. 28. B: *et lux vera*. 29. ACDGL: *omnes homines*. E addit.: *venientem in hunc mundum*. Sic et O; ib. IIIKMNO *incarnatum*. E corrixit. 30. C: *pia yet sapientia*.

Tercia causa est: si Christus dimittendo ocupacionem (c) if Christ had meliorem exararet caracteres legis sue, nunquam sancti evangeliste figurati ad scribendum, ut patet Ezechielis I^o, presumpsissent supplendo scribere post magistrum, et 5 per consequens non fuisset illis meritum nec miraculum ex sentenciali concordia tante distancium. Quotlibet sunt tales conveniencie, sed iste nobis sufficiunt.

Quarto infertur ex dictis quomodo Christus non venit IV. Why Christ legem solvere sed implere; pro cuius declaracione suppono has come to 10 quod lex ista sit multitudo veritatum contingencium a fulfill the law, principio mundi usque ad finem currencium humani generis ad latram directiva. Secundo suppono quod not to nullify it. Christus sit per se finis, gracia cuius omnes iste leges sunt figuraliter ordinate. Patet per Apostolum (ubi supra) ad 15 Rom. X, 4: *finis, inquit, legis est Christus.*

Ex istis tertio sic arguitur: Omnis per se finis exigit et limitat omnia media ad eundem ex secundo Physicorum. Christus est per se finis legis ex suppositione, ergo limitat et necessitat omnia media ad eundem. Causa 20 enim finalis secundum Aristotelem (ubi supra), imponit maximam necessitatem in rebus, et patet quod nisi Christus venisset in carne, omnia hec media figuralia forent cassa. Et patet conclusio. Unde valde notandum est quod non dixit: Non veni facere legem incipere, 25 desinere vel cessare, sed dicit *non reni solvere legem.* Ille autem solveret legem qui vel offenderet contra legem, non implendo veritates quas precipit, vel impediret corpus legis particulatim succedere pro suo tempore; et sic est impossibile legem istam dissolvere, cum Deus 30 eternaliter ordinavit ordinem succedendi in tempore et moram cuilibet parti legis. Ex quo patet, cum leges particulares individuantur a tempore, quod Christus

Had he not come in the flesh, it would have been against the law.

1. F: *Tercio.* 1—2. F: *causa — exararet om.* 1. A: *amittendo.*
 1, 2. N: *ocupaciones (sic) meliores.* 2. D: *nunquid.* 3. C: *figurata.*
 GMO: *fuissent figurati;* ib. L: *Ezech. X.* 5. H: *illis multum.* 6. F: *ex finali;* ib. V: *Et quotlibet.* 7. H: *consequie.* 9. CHKL: *ad* *implere.* 11. GM: *in finem.* 12. G: *latram ductivam.* 13. El: *ille.*
 11. B: *ad deest.* 15. ABCD: *Christi.* 16. I: *sic om.* 17. F: *id est* *limitat.* 17, 18. F: *ad cum ex omni Physicorum.* 19. FG: *et ergo* *limitat necessario;* ib. F: *ad eum.* 20. I: *filialis;* ib. L: *per Aristotelem.*
 21. F: *et om.;* ib. B: *quod om.* 22. N: *hec om.* 24. F: *non dicit;* ib. FIHKLMNO: *legem om.* 24, 25. GN: *incipere, destruere.* 25. FLO: *cassare.* 26. AD: *vel om.* 27. H: *supplendo.* 28. GN: *particulariter.* 30. GN: *ordine.* 31. B: *Ex hoc.*

17. Aristoteles, Naturalis Auscult. lib. II, cap. II. 20. Ibid.
 cap. IX. 25. Matth. V, 17.

solveret vel impediret istam legem nisi tempore diffinito veniret in carne, ut faceret ceremonialia, figuralia et iudicialia cessare, et sic de quolibet opere ac circumstancia operis, sicut fecit.

Et ut istud concipiatur planius, ymaginor unam 5 domum cuius fundamentum sit positum ab eterno, et quod parietes incipient erigi in dando instanti temporis usque ad aliud instans successive et lapidatim apponi, et constructo pariete incipiat idem artifex inimpedibilis tectum particulatum apponere et cum cessatione motus 10

Christ's law
is the
consummation
of the law, and
his foundations
are the eternal
truths which
have been
interpreted by
Christ. No whit
may be missing
of them.

mundi edificium consummare. Sic, inquam, est de complecione legis Christi, cuius fundamentum sunt veritates eterne que omnes sunt essencialiter legislator, quia secundum Apostolum I ad Cor. III, 11: *fundamentum aliud nemo potest ponere preter illud quod positum est.* Lapidès 15 duri sunt temporales partes legis Moysaice, et tectum lex caritatis vel gracie, et in fine seculi est totum corpus legis composite consummatum. Unde sicut nulla pars motus celi simpliciter preteritur sed impletur pro suo tempore, cum aliter non succederet ille motus, sic in 20 cursu rituum legis Dei succedit ordinate quelibet particula inchoans et terminans in loco suo, sic quod si aliqua particula legis deesset, simpliciter desiceret lex totalis.

Unde quam necessarium est mundum fuisse vel Deum fore, tam de qualibet contingenti legis particula est 25 necessarium pro suo tempore ipsam esse. Et patet, cum maior pars legum exposita sit de Christo, quod non venit nec potuit ipsam solvere sed implere. Et patet quam sinistre concluditur quod Christus solvit legem ex hoc quod inchoare et cessare fecit eius particulas, quando 30 debent, cum formaliter sequatur oppositum.

Partes enim legis que essencialiter integrant ipsam totam individuantur a tempore. Et patet quomodo ex eterna scriptura legis fides fundatur, spes erigitur et

1. H: *ut impeditret.* 2. I: *venerit in carne et faceret;* ib. EJKO: *et faceret.* 3. H: *indictaria;* ib. *cessare.* G: *Cesaris.* 5. G: *com-
paciatur;* ib. GMNO: *pleniū.* 7. I: *quod om.;* ib. GM: *oriri in.*
8. AD: *ad om.* I: *ad illud instans;* ib. G: *instans om.* 9. C: *ille
artifex.* 11. G: *Si inquam.* 12. G: *cuius eius.* 12, 13. F: *sunt
leges eterne veritates.* 13 K: *legislatoris.* 15. ABCD EGHKMN: *preter
est om.* 16. F: *temporales om.;* ib. N: *et om.;* ib. GHILM: *tectum vero.* 19. N: *preterit;* ib. F: *completur.* 20. G: *non alter.*
21. K: *ritum.* 22. BFGHILMN: *in om.;* ib. FIG: *st alia.* 23. II: *similiter.* 27. I: *quia non.* 28, 29. FGMMNO: *gnomo sinistre.* 30. EFGHL: *facil.* 30, 31. GNO: *quando dicunt quod.* 31. B: *sequitur.*
I: *sequatur illum.* 33, 34. AD: *totam om.* 33, 34. K: *ex tercia.*

caritas operans confirmatur. Lex itaque est quasi corda spiritualis successiva colligans ad Dei servicium singulas creaturas funiculo triplici contexta, scilicet ceremoniis, iudiciis et preceptis; et illam in substancia nihil potest 5 dirumpere, sed dirumpendo ipsam in opere incurritur difficultas maxima, quia Eccles. IV, 12: *Funiculus triplex*

Law is like a spiritual cord fastening together each creature by the threefold tie of ceremonies judgments and commandments.

Quinto notandum est pro exposicione partis residue autoritatis superius allegeate quod non est intencionis 10 Christi loqui de nostris codicibus vel literis illinitis, cum tunc non destruerentur tot codices variis eventibus in quibus utrumque testamentum inscribitur; sed Christus tanquam celestis et realis philosophus more suo latenter onerat verba sua multiplici et subtili sentencia. Pro 15 quo notandum est quod per *Iota*, quod est tercia vocalis et decima litera apud Grecos, intelligit quodlibet decem mandatorum et quadam contraccione minimum, ut quod nemo debet temporalia fratris sui inordinate concupiscere. Et est triplex conveniencia ad signatum: 20 Prima quod, sicut illa est decima litera apud Grecos qui plus quesierunt sapienciam, sic signaret denarium mandatorum in quibus est omnis sapiencia; et hinc nostra scriptura non nominat illam literam Ioth Hebrayce, que est eadem litera apud Hebreos, ut patet in lamen- 25 tacionibus Ieremie et alibi, ubi alphabetum Hebreorum inseritur, sed Iota Grece, cuius non est ministerium pertinencius assignandum quam quod Iota est Grecis decima litera et Ebreis, sicut et Latinis est Ioth nona.

Secunda conveniencia est quod, sicut nulla consonans 30 potest proferri sine vocali inchoante vel terminante, sic

Christ as a celestial philosopher uses words in subtle senses.

1. GM: *apparens*. ABCDEFHIK: *operiens*. O: *apertiens*; ib. H: *confertur*. 2. EFO: *colligens*. 4. H: *illa*. 5. CHIO: *illam*. BFGKM: *illam incipere*; ib. F: *incurrit*. 6. G: *maxima que*; ib. M: *quod co*. 7. A: *de difficulti*. 8. FGLN: *Secundo*. K: *Item notandum*; ib. F: *notandum quod*; ib. EFGHKLN: *est om*; ib. ABCD: *pro om*; ib. M: *prius*. 11. FL: *et tot codices*; ib. F: *variis eventibus*. 12. L: *testimonium*. O: *testamentum seu testimonium*. 13. F: *realis est*. 14, 15. L: *Pro quo sciendum*. 16. HIMO: *que est per iota*. 16. H: *intelligitur*. 17–18. M: *et quadam – inordinate om*. 17. F: *quandam contraccionem*. 18. EFGHIKL: *ut quia*. 19. M: *concupere vel concupiscere*. K: *concupere*. 21. ABCDEHI: *quesierant*; ib. EFGHIKNO: *significaret*. B: *magnificaret*. 21, 22. C: *denarium numerum*. 22. ACD: *in quo*. 23. E: *nou extinctum est*; ib. BI: *Iotha*. F: *Iota*. 24. O: *que est*; correxit: *quod est*; ib. GM: *apud Grecos*. 27. H: *ad signandum*. 27–28. Rectius legendum: *quod iota est Graecis et Latinis noua litera sicut Hebraeis Ioth decima*. 28, 1: *Iotha nono*. FG: *Iota nona*. H: *nonam*. 29. E: *quia sicut*.

25. Id est Iod apud Hebracos cf. Ps. CXVIII, 73.

nulla lex humana consonat volicioni divine, nisi de quanto de lege mandatorum Dei inchoatur et perficitur.

The letter Iota signifies the whole decalogue and the dot on it the figurative meaning of the Law.

Tercia conveniencia est quod, sicut Iota in exaracione literarum minima sine obliquitate vel fractura singulariter figurata, sic sola lex mandatorum Dei est brevisima et recta sine obliquacione a prima regula. Per Iota igitur intelligitur decalogus mandatorum, et per apicem, qui est summa pars litere et non litera per se legibilis, et tamen equivalenter ad multas literas figurativa, notantur figuralia legis Dei, ut ligacio Ysaac super ligna in monte Moria signat allegorice fixionem Christi in ligno crucis super montem Calvarie et tropologice glorificacionem fidelis anime in cruce domini nostri Iesu Christi fixam in eius alta speculacione, et anagorice indissolubilem fixionem anime beate in celorum cacumine ligno vite, et ita de rudissima particula figurali legis Moysaice. Unde sicut requiritur industria superaddita ad legendum scripturas cum istis apicibus, ita requiritur superior noticia ad legendum in scriptura sacra hos sensus mysticos secundum sensum historicum. Vult ergo Salvator dicere quod nullum preceptorum moralium nec eciam ceremoniarum figurarium preteribit a complecione legis, donec mundus fuerit ultimo consummatus, et signanter dicit: *donec transeant celum et terram*, quia sicut omnes motus celestium et terrestrium sunt finaliter propter quietem perpetuam nature corporee, sic omnes veritates legum temporalium seu spiritualium sunt finaliter propter quietem anime; si ergo ordo corporalium motuum non sit incorruptibilis, multo magis et ordo varietatis legum spiritualium ad finem preciosiorem attendendum.

2. ACIDG: *de om.* 3. G: *est om.*; ib. BGIM: *sicut om.* 3, 4. G: *extraccione est litera minutissima. N: litera minima.* 6. D: *sine om.*; ib. EGLN: *obliquitate. H: obliquamine.* 7. N: *ergo.* 7, 8. I: *per apicem vero.* 9, 10. BEFGHÑO: *significativa.* 10. CFGN: *figurales leges.* 10, 11. ABCD: *super ligna om.* 11. F: *monte monstrato;* ib. AC: *ibi signat.* F: *significat.* O: *signavit.* M in marg.: *sn.* 12. I: *super monte;* ib. AD: *et deest.* 13. GM: *gloriationem.* 14. B: *analogice.* FG: *anagoyce.* HL: *anagogice.* 14, 15. D: *anagorice — beate om.* 15. AC: *indissolubilem om.*; ib. G: *fixram.* 16. CEFGIKMO: *durissima.* 18, 19. D: *istis — noticia om.* 20. ABCDF: *super sensum;* ib. EFGIKM: *historiacum.* L: *historie.* 22. M: *ceremonialium;* ib. GL: *preferibunt.* 23. H: *ex complecione.* 24. CEFIG: *transeat.* 25. B: *sicut om.*; ib. ACDFKL: *omnis;* ib. C: *modus;* ib. N: *et om.*; ib. ACl: *sit.* 27. AD: *omnis veritas.* GHILKLMN: *omnes varietates.* 28. N: *anime om.*; ib. HILN: *si igitur.* F: *si enim.* 29. ABDIKLM: *interrupibilis.* 31. ABD: *antecedenciam.* FGN: *tendencium*

Et indubie si non preteribunt hec minima a lege, donec celestia et terrestria non sint in motu, per locum a maiori nihil excidet a lege, quando mundus superior erit in quiete perpetua, ut si Deus dominus, filius David sedebit a dextris Dei patris usque ad finale iudicium, in quo omnes inimici sui erunt sibi subpeditati, ut dicitur Psalmo X, 5, quo per locum a maiori sequitur quod permanebit in bonis patris pectoribus in eternum, cum tunc potissime translacio quecumque contingere. Et tantum dixerim de hiis quinque.

Law will remain eternal.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Tercio principaliter arguitur contra dicta de legibus ex hoc quod non foret distinccio novi et veteris testamenti. Consequens impossibile, cum ad Hebreos VII, 22 dicatur: *Translato sacerdocio necesse est, ut legis translacio fiat.* Et illam legem vocat testamentum, ad Hebreos VIII, 8—10 capitulo, sub hiis verbis: *Ecce dies renunt, dicit Dominus: et consummabo super domum Israel et domum Iuda testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum.* Et sequitur: *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentes eorum et in corda eorum superscribam eas.* Et sumitur de Ieremie XXXI, 31 cap^o, unde in fine capituli sanctus Apostolus ponderans verba prophetica ponit ipsarum legum differencias sub hiis verbis: *Dicendo novum, inquit, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.*

Distinctions between the Old and the New Testament.

In respondendo oportet supponere quod scientibus legem loquar quomodo apud Deum omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo presencia, et non fiet sermo

2. BD: non om. C corr. G: sunt non. 3. AC: excedit. M: excidit. 4. I: *perpetuo*; ib. BG: *silius domus.* 4. 5. D: *Deus, Dei filius dominus David.* 5. LM: *ad dexteram.* 7. BIKLM: *Ps. 109 per.* 9. B: *tunc om.; ib. B: translacionem.* 12. MNO: *De secundo principaliter.* F: *Secundo.* 17. B: *verbis om.* 18. E: *Israel extinctum est.* 19. K: *nam secundum.* 19. 20. ABC: *nou secundum quod.* 20. ACD: *est om.* 21. L: *testamentum vel testimonium.* 22. F: *in corde.* 23. AD: *eas om.* 25. D: *ponit om.; ib. ACD: istarum; ib. GN: ponendo sub.* 26. ABC: *Dicendo, inquit, novum veteravit prius.* G: *dicendo om.; ib. ACD: autem om.* 27. G: *propre.* 28—30. B: *oportet — sunt om.* 30. ADEFGLN: *fiat.*

7. Et Ps. CIX, 1: *Dixitque Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* 26. Hebr. VIII, 13.

sophistis qui dicunt quod non est possibile hec duo testamenta differre ab invicem, cum non sit possibile ipsa esse, nec potuerunt ut fingunt differre ab invicem, cum non poterant simul esse.

Relinquendo itaque istas fictiones sophistis, suppono 5 quod *vetus testamentum* sit multitudine omnium veritatum quas Moyses promulgaverat ad populum regulandum; et non solum hoc sed quelibet particularis veritas que cessare debuit tempore Christi potest eciam dici *vetus testamentum*. Novum autem *testamentum* est multitudine 10 veritatum quas Christus docebat humanitus ad suum populum regulandum; sic enim videtur Apostolum distingue re finaliter has leges penes legiferos sive principia veteris et novi *testamenti*. Et patet quod lex nova et *vetus* differunt triplici ratione; primo quoad 15 substanciali, secundo quoad principium et quoad modum dandi et legis exercitium exsequendum, et tertio quoad finem; ita quod tota legum varietas stat in varietate substanciali atque modi; qui quidem modus variatur in principio, medio atque fine. 20

Distinction is made in substance, in principle in the mode of delivery and carrying out the law, finally in the purpose of it.

In substance they agree in some truths, especially in the commandments, in others they differ, as e. g. in the ceremonies.

Quoad primum patet quod lex nova et *vetus* communicant in quotlibet veritatibus eternis, ut specialiter patet de decem preceptis decalogi; discrepant autem in ceremonialibus, cum ceremonie figurales veniente Christo figurato cessare debuerant, sicut umbra consumitur ad- 25 ventu luminis. Sed in novo *testamento* adiciuntur ritus sacramentales ac sensus legis que in veteri *testamento* non debuerant explicari.

Et patet quomodo iste due leges in parte discrepant et in parte conveniunt, quod aliqui notant, dividendo 30 totam legem veterem in tres partes, scilicet iudicialia, ceremonialia et moralia. Due prime partes ut plurimum variantur, sed tercia manet immobilis utrobique.

1. H: *sophisticus*. 2. ABD: *sub invicem*, E: *ab*; correxit: *ad*. 3. EFGHILNO: *illa esse*; ib. C: *poterant*. A)FIK: *poterunt*. N: *vel poterunt*. 3—4. B: *ut — poterant* om. 4. C: *nec poterant*. K: *nec poterunt*. 5. B: *itaque om.*: ib. C: *istam fictionem*. H: *istas fictiones sophisticas*. 6. D: *testamentum om.*; ib. B: *omnium om.* 7. B: *promulgavit*. 11. D: *suum om.* 12. I: *sicut enim*. 13. FGIKLMO: *figuraliter penes*. 13, 14. G: *sive presencia*. 14. F: *novi eciam veteris*. 16. EGIM: *principium alias*; ib. 1: *et secundo quo ad modum*. FKN: *et tertio*. 16, 17. EFGKMN: *modum sive legiferum et quo ad modum dandi*. 19. B: *atque om.* C: *atque periodi*. 19, 20. A: *qui — fine om.* 22. G: *varietatibus*; ib. 1: *et specialiter*. 23. B: *patet om.*; ib. K: *per decem*. 24. D: *cum om.* 28. B: *non om.* 29. B: *quomodo om.* A: *quando*. 30. F: *qui aliqui vocant*. 31. AD: *totam om* 33. ACD: *et tertii*.

Parisiensis vero in libro suo de Fide et Legibus dividit universitatem legis in septem particulias; scilicet testimonia, et hec cum sint veritatis, sunt credenda, secundo precepta, et hec cum sint honestatis, sunt adimplenda, tercio sunt iudicia, et eis cum sunt equitatis, est parentum, quarto sunt exempla, et hec cum sint sanctitatis, sunt imitanda, quinto sunt promissiones premiorum, et hec speranda, sexto comminaciones suppliciorum, et hec timenda et septimo ceremonie et honorificencie divini cultus, et hee reverende.

Division of the law according to Guilelmus Arvernus.

Et patet ex dissinacione legis quod quodlibet istorum septem sicut omnis veritas scripture sacre habet propriam rationem legis. Mandata autem nunc reducuntur ad decem, ut Exodi XX°; nunc ad duo, scilicet dilectionem Dei et proximi, ut patet Matth. XXII, 37—40; nunc ad unum, ut Rom. XIII, 10 *plenitudo legis est dileccio*. Nec repugnant hec dicta, cum idem genus sit quotlibet eius partes, ut hoc genus *animal* est tam animal rationale quam irrationale, et omnes ac singule species et individua animalia. Et patet quomodo iste due leges distinguuntur in substancia, considerando particulares veritates utriusque legis in quibus communicant et alias in quibus discrepant.

Number of the commandments.

Sed quoad efficiens sive legiferum notandum quod Christus et Moyses differunt ut deitas atque humanitas, dominus et servus, summus pontifex et levita. Christus

Difference of the law-givers: Christ and Moses.

1. C: *Parisiensis ut.* 1—3. B: *Parisiensis — testimonia om.* 2. I: *scilicet in.* 3. F: *2^a.* 4. EH: *honestates.* 5. F: *3^a*; ib. I: *et hec*; ib. FHKM: *et hec . . . est eis.* N: *et hoc . . . est eis;* ib. E: *equitates.* 6. CFLN: *exemplata;* ib. EF: *sancta.* L: *sancta sup. lin.* 7. BC: *est imitandum.* 8. F: *sunt speranda;* ib. F: *suppliciones (sic).* 9. ACD: *et before septimo om.*; ib. BDI: *et before honorificencie om.*; ib. CFHN: *id est honorificencie.* 10. N: *et om.*; ib. L: *hec sunt.* 11, 12. N: *quod quodlibet septem sit omnis veritas.* 11. E: *illorum.* 14. G: *ad quatuor*; ib. H: *Math. XX.* 15. ACDN: *ut patet om.* 16. M: *nunc autem;* ib. G: *ut ad Rom. XIII.* 16, 17. EFGHKLMNO: *est caritas.* Codd. exceptis HI, legunt Ioh. XIII. 17, 18. N: *cum idem sit quodlibet eius partes non genus.* 17. M: *genus om.* 18. C: *quelibet pars;* ib. FGHKMO: *hoc om.*; ib. B: *animal est om.* EFHO: *animalis.* 19. B: *animal impossible.* 20. EFGLMNO: *animalis;* ib. FGHM: *ille.* 21. H: *substanciam.* 22. B: *legis om.* 24. C: *nostrum quod.* 25. C: *divinitas;* ib. FHIM: *et humanitas.* 26. I: *servus suus pontifex.* 26—2. G: *et levita — pontifex om.*

1. Parisiensis. — Non est (ut aliis locis ct. cap. X et saepe alias) Guilelmus Peraldus sed Guilelmus Arvernus episcopus Parisiensis et invenire poteris locum supra memoratum in Opere episcopi De Legibus, Opp. I, p. 19. Vide Loserth, Johannes Wiclus und Guilelmus Peraldus, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Bd. CI.XXX, p. 78.

The pontificate enim est *princeps pastorum* I. Petri V, 4 et per consequens
 of Christ summus pontifex et episcopus animarum, Moyscs non
 excels the sacerdos vel pontifex sed levita. Ideo Heb. V et VII
 dignity of the Aaronites.
 descriptus est Christus non sacerdos Aaronita sed su-
 perior secundum ordinem Melchisedech, simul rex et
 sacerdos, ab Abraham decimas accipiens et ingenealo-
 giatus ut Melchisedech quoad patrem. Isaie LIII, 8
 scribitur: *Generacionem eius quis enarrabit?* Christus
 enim est Deus et homo et sic mediator utriusque testa-
 menti, nec solum legislator sed auctor. Et hinc probat 10
 Apostolus ad Hebreos I, 4 ex testimonio scripture multi-
 plici quod sit Deus: *tanto, inquit, melior angelis effectus,*
quanto differencias pre illis nomen hereditavit. Cui rogo
 angelorum dixit illud Psalmi IIⁱ literaliter ad Messiam:
Filius mens es tu, ego hodie genui te? Et sic de multis 15
 aliis scripturis que idem sententiant. Unde ad Hebreos
 III, 2 notat Apostolus quod *Moyses erat fidelis famulus*
in domo Dei, que est ecclesia, ut patet in scriptura
 Num. XII, 7; Christus autem tanquam filius in domo
 sua, ut patet Psalmo primo; ergo amplioris glorie est 20
 Christus pre Moyse.

Christ is
founder of the
Church;
Moses a hired
servant of the
Church.

Probatur ex hoc quod omnis per se fabricator domus
 quam hereditarie inhabitat est maior servo conducto in
 eadem. Christus est fabricator ecclesie, Moyses servus
 conductus in illa hospitans, ergo conclusio. Minor patet 25
 ex hoc quod omnem domum oportet habere auctorem,
 et per consequens Deum qui creavit omnia, et cum
 tantum unus sit Deus qui est pontifex noster Christus,
 patet quod ipse est fabricator ecclesie. Unde ex modo
 sui pontificatus probatur in quatuor precellere sacerdotes 30
 et pontifices veteris testamenti.

2. C: *spiritus animarum.* 2, 3. D: *non sacerdos om.* 3. G: *nec*
pontifex; ib. BGHN: *ad Heb.* 4. C: *non attorcos;* ib. GLM: *Aronicus.*
 6. C: *scilicet ad Abraham;* ib. ABD: *et om.* 6, 7. ILMO: *ingeneoloi-*
satus. K: *ingenetologisatus est.* L: *ingenologisatus.* 9. ABCDF: *enim*
 om.; ib. GN: *est om.*; ib. B: *homini;* ib. G: *sic om.*; ib. C: *meditabor.*
 10. H: *non solum.* 11. I: *Hebr. Io.* 12. I: *cum sic;* ib. H: *mediator*
angelis. 14. GMN: *angelo;* ib. ABD: *illud Psalmi dixit literaliter.*
 GN: *ut Psalmi secundi;* ib. N: *dictum literaliter.* 15. AB: *multis om.*
 16. G: *que omnes.* 18, 19. C: *ut patet Num. XII.* D: *ut — XII om.*
 18. ACD: *in scriptura om.* BFGHLMO: *ex scriptura.* 19. N: *Num. 21.*
 20. I: *patet om.*; ib. CFGIKLNO: *igitur.* 22. F: *Probatur primo quod.*
 23. M: *suo conductivo.* F: *servo conductivo in eam(?) GN: conductorio.*
 EHKLO: *servo conductivo.* 23, 24. LO: *in eandem.* 2b. C: *Moyses*
sermo. 25. L: *conductivus;* ib. F: *habitans seu hospitans.* N: *hospi-*
tatus ergo consequencia. 26. N: *omne donum;* ib. I: *habere om.*
 27. EFGMNO: *creat.* 30. C: *excellere.*

Primo in hoc quod omnis alius pontifex eligitur temporaliter, Christus clarificatus est eternaliter; ergo conclusio. Probatur primum ex hoc quod nemo rite sumit sibi honorem pontificatus prece, precio, simulacione vel obsequio, sed vocatur eleccione populi vel ostensione miraculi, sicut Aaron vocatus est florencia virge *in domo Levi* Num. XVII, 8.

Christus autem non se clarificavit esse pontificem temporali miraculo, ut patet Ioh. VIII, 50: *Ego gloriam meam non quero*, ergo relinquitur eius eleccio aliunde, unde Deus pater clarificavit eum filiacione mira naturali, ut patet in baptizacione, Luce III, 22, in transfiguracione, Matth. XVII, 5: Ideo signanter dicitur Ioh. XVII, 5: *Clarifica me, tu pater, claritate quam habui, priusquam mundus fieret apud te.*

Racio autem istius diversitatis est, quia oportet summum pontificem ad tantum humiliari quantum natura quam redemit se extollebat; quod non potuit secundum divinitatem, ideo relinquitur quod secundum humanitatem; et hinc in diebus carnis sue factus est *obediens usque ad mortem*, ad Philippenses II, 8. Et sine dubio illa obedientia non fuisset possibilis, nisi foret Deus et homo; quod notat Psalmo II, 7: *Dominus dixit ad me; filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et patet excellencia sacerdotii Christi super alios quoad eleccionem; et hec est racio ad Hebreos V^o.

Secundo est diversitas quoad oblacionem, cum alii sacerdotes necessitatibus offerre pro peccato ydolatrie Aaronitarum vitulum, et deinde pro populo, ut patet Levitici IX°; Christus autem, *cum peccatum non fecit*, I. Petri II, 22, *non habuit necessitatem hoc facere*, sed non bestiam, ymmo se ipsum obtulit precium sufficiens pro peccatis. Alii autem non sufficerent nisi virtute illius oblacionis satisfacere pro

Excellencies of Christ's high priesthood,

not created by miracle, nor by election.

Reason of the difference: Christ as high priest had to be humiliated as much as his human nature permitted.

Difference of the offering: other priests offer a beast, Christ offers Himself for sacrifice.

1. G: *elicitur*. 2. CEGLMNO: *glorificatus*. 3, 4. ABD: *ergo conclusio om.* 3. FHIKLNQ: *primo*. 4. GO: *vel precio*. HI.: *precio vel prece*. 6. D: *mirabilis*; ib. MN: *flore*; ib. C: *virge leuiter*. 8. G: *glorificavit*. N: *clarificabat*. 9. FGMLNO: *temporali corporali miraculo*. E: *corporali* in marg. 10. ACD: *dileccio*. 11. AC: *sed Deus*. F: *unde dicitur Deus pater*; ib. ABCD: *mira om.* M: *miraculo*; ib. G: *vero naturali*. 12. N: *baptismate*. 13. F: *ideo signanter*; ib. ABC: *dicitur om.* 15. N: *apud te om.* 16. C: *difficultatis*. 17. AD: *ad om.* 17, 18. BCEFGHIKLMNO: *natura redimibilis se extollebat*. 19. ADHKL: *deitatem*. 22. N: *nisi fuisset*. 23. EH: *notat Psalmus secundus*. 24. B: *hodie om.* 25. AC: *super illos*. 25-27. K: *et hec — cum om.* 27. IK: *cum aliquando*. 28. C: *ydolatrie ad.* 28. FHI: *et denum*. G: *et denum populo*. N: *denum pro*. 31. G: *sed se*. 32. F: *precium peccati sufficiens*; ib. H: *pro om.* 32-4. K: *Alii autem — cum a planta om.* 33. ABD: *suffecerunt*; ib. Codd: *virtutis*; ib. G: *satisfacerent*.

se ipsis, ergo multo minus pro toto genere; et hec differencia tangitur ab apostolo ad Hebreos VII, 27.

Difference in
prayer: other
priests want a
mediator with
God; Christ did
not want such
a mediation
when He
prayed for us.

Tercio est diversitas quoad oracionem. Alii autem cum a planta pedis usque ad verticem capitis non sit in eis sanitas, Isaye I, 6, necesse habent per mediatorem Dei et hominum exaudiri; quomodo, queso, plus delinquens contra Deum quam ex se posset satisfacere, mereretur sine persona satisfaciens media exaudiri? Christus autem semper vivens ad interpellandum pro nobis sine persona media possibili, cum in diebus carnis sue preces effunderet, 10 exauditus est pro sua reverencia, ad Hebreos V, 7. Nec mirum, cum non impeditur ex propria culpa ex alia persona media prepediente interloqui, eo quod sedet a dextris Dei in perpetuum sine possibili absencia non deses ad orandum, cum sit frater noster, ad Hebreos II, 11, non requirens nostra temporalia, sed solum quod ad nostri utilitatem observemus eius mandata.

Difference of
the tabernacle
and of the
time of
ministration.

Quarto est diversitas quoad tabernaculum et tempus ministrandi, nam sacerdotes veteris testamenti habuerunt artum tabernaculum quadrangulum, ut describitur Exodi 20 XXVI°, divisum in sancta ac sancta sanctorum, in quod summus pontifex introiret quolibet anno semel cum sanguine vituli in festo expiacionis offerendo pro peccatis, ut patet Levitici XXVI°. Christus autem semel tantum in magno anno mundi introivit in celum quod est sancta 25 sanctorum, sicut totus mundus est eius tabernaculum, in quo est sacerdotis officium finaliter consummatum; quod ostendit Apostolus ad Hebreos IX, 11: *Christus, inquit, assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non 30 huius creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum sed per proprium sanguinem introivit in sancta, eterna redempcione inventa.* Ubi patet primo perpetua Christi assistencia Deo patri, cum sit assistens, secundo officium mediandi, cum sit pontifex, tertio excellencia 35

2. O: *hec* (in marg.: *dicta*) *differencia*; ib. B: *ad om.* 3. I: *est differencia.* 4. G: *in eo.* 6. C: *delinquet.* K: *delinquere.* H: *delinqnitur.* O: *deliquiens.* 9. B: *ad om.*; ib. F: *pro nobis* twice. 10. cum. AD: *lamen.* 13. ABCDEFHIJKLMNOP: *interloquia.* 13, 14. GN: *ad dexteram Dei in eternum.* 15. ABCD: *desinens*; ib. G: *ad honorandum.* N: *correxit.* 17. B: *nostram.* 18. C: *tempore.* 20. K: *ut scribitur.* 21. H: *divisum ac sancta*; ib. ABCDFGHIJM: *sancta ac om.* 24. ABI: XXVI, EGLMNO; XVI. 25. C: *magna*; ib. N: *in before celum om.* 26. N: *mundus eius (est om.).* 28, 29. G: *Christus ille ut pontifex coassists.* 29. N: *consistens*; ib. F: *et per amplius et.* 32, 33. I: *intrando semel in sancta redempcione inventa.* 32. EIKMO: *semel in sancta.* 33. M: *eterna om.*: ib. H: *primo om.* 40. M: *medicandi* GN: *correverunt.* F: *officio mediandi.*

ministerii futurorum bonorum, scilicet bonorum patrie, quarto excellencia sui tabernaculi, cum sit mundus non ab homine sed a Deo in principio fabricatus, quinto ubi alii sacerdotes cum sanguine hirci vel rituli pro populo qui peccaverint introierant ad suum ministerium, Christus per proprium sanguinem hoc ministerium figuratum finaliter consummavit; sexto non singulis annis sed semel compendiosissime ac sufficientissime introivit in sancta sanctorum, id est in celum empireum; septimo non exiit ut alii sacerdotes non invenientes in suo templo redempcionem humani generis quam querebant, sed cum in celo sit illa redempcio, eo quod solus Deus potest ex se pro peccatis satisfacere, non exiit ad denotandum hunc finem inventum et per consequens non esse ab alio pseudo Christo infideliter expectandum sed habito fine ex eterna redempcione inventa sedet a dextris Dei corpus eius mysticum caritatis vinculis trahens sibi. Et patet testamentorum differencia ex istis duabus legiferis.

Tercio maxime differunt quoad modum in suo principio, medio atque fine. Modi quidem dandi has leges erant oppositi, cum una data in monte Synay deserti, tanquam pedagogus parvulis terroribus inducendis, habuit tria signa que apostolus recitat ad Hebreos XII, 18; quorum primum fuit *ignis* materialis terribilis; secundum *turbo* que est ventorum contrarietas cum grandine et pluvia; et tertium *caligo* que est nubis densitas ex igne et fumo; que tria signant intellectui celerem vindicationem veteris testamenti: quoad *ignem* conturbinosam contrariacionem ex avaricia et peccatis lubricis sacerdotum quoad *turbinem*, et tertio umbrosam legis obscuracionem quoad *caliginem*; et quoad auditum

Difference in
the manner of
law-giving:
The Old Law
was given in
the desert of
Sinai with
fire, storm, and
darkness which
terrified the
people;

1. FN: *patris.* 4. 5. GIKLN: *hirci pro populo vel rituli qui.* EM: *rituli quo peccaverant.* HO: *quo peccaverunt.* 4. F: *vel rituli om.* 5. K: *peccavit.* GN: *peccaverunt.* 1.: *peccaverant;* ib. M: *misterium.* 6. CM: *misterium.* B: *in hoc ministerio.* 8. H: *impediosissime.* 9. IK: *id est om.* 10. ACD: *exit.* BN: *exiit.* 12. N: *cum a.* 13. I: *ex eo;* ib. ACD: *exit.* B: *exiit om.* 15. FGKLN: *pseudechristi;* ib. I: *ai infidelitatis infideliter,* F: *infidelitatis expectandum.* 16. B: *sed communi.* 16, 17. EGILMN: *ad dextram.* 17. K: *vinculum.* 19. G: *legiferum.* 20. H: *Secundo;* ib. BEFHIL: *scilicet in suo.* 21. I: *quidam.* 22. G: *una creata.* 23. K: *parvulus;* ib. ABCD: *per mille terroribus.* H: *torribus;* ib. *terroribus;* rectius: *terrores;* ib. M: *indueens.* 24. ACD: *quasi Apostolus;* ib. B: *ad om.* 25. N: *quo primum;* ib. B: *secundo.* 27. BEFGHIK: *est caligo.* 28. B: *signant om.* F: *significant.* 29. ABCDH: *tuberousam.* GLNO: *turbinosam.* E: *tenebrosam.* F: *tenebrosa contrariacioni.* 30. CN: *contrarietatem.* 32. H: *observacionem;* ib. N: *quo auditum.*

the Law of
Grace and
Love,
however, was
given on Zion,
not written in
tables of stone,
but in the
fervent minds
of the apostles
at Pentecost.

sive affectum terribilia erant procella, venti, sonus tube et vox angeli. Unde non solum populus cui negabatur accessus fuit territus, sed bestia accedens ad montem debuit lapidari, sed et Moyses territus est, ut patet Exodi XX. Tempore vero legis gracie, que est lex amoris, 5 data est lex filiis adoptivis opposite condicionis, quia per fratrem nostrum familiariter sedentem in monte — non Synay sed Sion — sic quod loco deserti successit civitas Ierusalem, que est visio pacis signans ecclesiam; et ad illum latorem sicut ad eius montem scilicet 10 utramque ecclesiam, quarum militans est quasi atrium et triumphans est templum interius, possunt omnes sine terrore gratis accedere; in cuius signum non in tabulis lapideis sed in animis servidis die Pentecostes legem Christus inscriperat. Et sic loco Moysi velati succedunt 15 apostoli revelata facie et loquentes filiis et Christi discipulis *quod libro vite sunt inscripti*; quod est maximum gaudium viatori, ut dicitur Luce X, 20, et loco angeli absconditi confuse tubantis accessimus ad Christum, magni consilii angelum, distincte loquentem. Hec differ- 20 encia apostoli ubi supra. Ideo dicit Augustinus in epistola ad Amantium: *Brevis est differencia legis et evangelii: timor et amor.* Unde in novo testamento data est lex magis explicite Matth. V, 21: *Andistis quia dictum est antiquis: Non occides; ego autem dico vobis: Non irasci- 25 mini.* Non in figura aut relamine data est lex Christi *ut in lege veteri sed in sua veritate*, II, ad Cor. III, 15: *Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, relamen-*

1. I: *stue effectu*. F: *summe effectui*. G: *summe effectui*; ib. B: *pro-
cellam*. 2. FGHKMNO: *cui velabatur*. 4. I: *deberat*. FO: *deberet*.
G: *debebat*. 5. I: *Exodi 20*. 6. CEFHKLMO: *in filiis*; ib. AD:
adoptionis. 7. FN: *familiarem*. 7, 8. GIKNO: *non in monte Synay
sed*. 8. GL: *quod om.* 9. B: *civitas pacis*; ib. E: *significans*.
10. I: *et om.* 11. EGHKLN: *ad utramque*; ib. IK: *quorum*; ib. ABCD:
atra. 12. K: *quod possunt*. G: *in quod possunt*. 13. ABCD: *non
est in*. 15. D: *Christo*; ib. C: *eciam inscriperat*; ib. GHMN: *in loco*
ib. M: *velata*. 16. ABCDFMNO: *discipuli libro vite inscripti quod
est maximum*. 17. F: *est om.* 19. E: *cubantis*. 20. K: *in angelum*;
ib. G: *Hec dicta*. 21. K: *dicit angelus*. 22. ACD: *Amantivm.
N: Amantinum*. B: *Amaricum*. F: *ad Marcinum*. EGKO: *ad Amaricinum*.
23. ABD: *in om.* 24. GO: *ut Matth.*; ib. G: *Audistis enim*. 25. GN:
occidetis. 25, 26. FGKMN: *non irasci*. H: *non irasceritis*. 26. IM:
et sic non figura. K: *irasci non in figura*. 28. G: *ad hodiernum*; ib.
GIK: *cum loquitur*.

18. Lucae X, 20: *Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt
in celis.* 22. Lex illa ad timorem, non ad amorem. Ut autem
timor converteretur in amorem, occisus est justus iam in veritate.
Augustini in Psalm. XC, Sermo II. 27. II. Cor. III, 18.

*positum est super cor eorum; et hoc figuratum est Exodi XXXIV, 33, quod Moyses relata facie locutus est ad populum: sed Luce XXIII, 45 legitur quod *velum templi scissum est*, quando fuit umbraculum ceremoniarum consummatum. Nos, inquit Apostolus, *revelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur*. Et sic quoad finem moventem in medio ad observanciam harum legum in veteri testamento promittebantur temporalia movente timore. In novo vero testamento promittuntur spiritualia movente amore, Eccles. ultimo: *Deum time et mandata eius observa; hoc est omnis homo; sed prima ad Timotheum I, 5: Finis precepti est caritas.**

Tercius modus differendi est quod lex vetus data est particulariter populo Ilebreo Psalmo CXLVII, 20: *Non fecit taliter omni nacioni et iudicia sua non manifestarit eis*. Lex autem nova data est universaliter omni genti Matth. ult^o: *Ite, docete omnes gentes*. Et Marci ultimo: *Euntes in mundum universum predicate evangelium omni creature.*

Ultima differencia quoad finem est quod lex nova immediate disponens ad gloriam aperit ianuam non suscipiens ut formam perficientem legem aliam. Lex autem vetus materialiter disponens ad novam non meretur ianuam aperire, cum omnes patriarche ante adventum Christi pleni gracia transierunt ad infernum; et sic omnes dicti modi sonant in timorem legis veteris et amorem legis nove; cuius causam notat Apostolus ad Gal. IV, 1—5: *Quanto, inquit, tempore heres parrulus est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et auctoribus est usque ad prefinitum tempus a patre. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit*

The Old Law promises temporal goods as a reward — the New Law spiritual ones.

The Old Law was given to the people of Israel — the New Law to all mankind.

The New Law is not fulfilling another law — the Old Law is only the material introduction to the New Law

1. EO: *cor*; extincti, corr.: *oculos*. 2. Codd.: 44. K: *Exod. IV*; ib. F: qui *Moyses*; ib. CEFIGKLMNO: *loquebatur*. 3. ABCD; *Luce XIV*, BFIN; XXIII; ib. B: *scribitur*; ib. AD: quod om. 4, 5. BEHI: *ceremonialium*. 6. EI: *Dei speculantes*; ib. I: *in eadem imagine*. K: *Dei*. 7. B: *transformatam*. 8. A: *ab observancia*; ib. CEFIKLN: *istarum*. 9. F: *promittebatur*; ib. B: *temporalia om.* 10. B: *vero om.*; ib. FGN: *promittunt*. 11. ABD: *scilicet ultimo*. 11, 12. GN: *Hic est*. 13. ABCD: *est om.* 14. EO: *Secundus modus*. 15. BGHM: *Hebreorum: Non*. 16. F: *iudicta cius*. 17. ABCDEIL: *Lex enim*. 25. ABCDO: *gracie*; ib. N: *ad inferna*. 29. A: *Deus omnium*. 29—3. GHIKLMNO: *sed sub — reciperenus om.* E in marg. *ad vocem omnium: etc. . . usque filtrorum reciperenus inclusus* (qui locus) omitti debuerat sed O in textum assumpsit. 30. A: *auctoribus*; ib. B: *ad om.*

Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperentur.

Vult enim sanctus apostolus quod tota generatio iustorum sit unus Dei patris filius ad regnum adoptatus: qui in primordiis suis remedialiter prevaricans est ad sui instrucionem pro tempore iuuentutis serviliter pertractatus, licet pro tempore suo sit regni celorum dominus; et sic est *sub tutoribus*, id est frequenter defendantibus ipsum ut puerum ab extrinsecis nocumentis. ¹⁰ Tutari enim est frequenter defendere. sicut fecerunt patriarche, iudices, et prophete. Et *sub actoribus*. id est frequenter castigantibus ad servile ministerium exigendum. Sic enim effrenis iuvenis castigatur. Unde actare est frequenter agere. et sic castigatus est populus: ¹⁵ Hebreorum per reges et sacerdotes qui ius regis I Regum VIII, ¹¹ descriptum et ceremoniarum ritus strictissime exigebant. Unde sponsa Christi fuit quasi iuvenis discens alphabeti sillabicationem et sine penetrante sensus noticia scienciam simplicem locucionum. Inde ad Gal. III, ²⁴ dicit Apostolus quod *lex pedagogus noster fuit*. Totus quidem mundus sensibilis est liber quidam quem naturales in quibusdam suis partibus cognoscentes quasi elementa alphabeti considerant, et dum ab illis discurrent, ad sua composita quasi sillabicant. Et tertio: ²⁵ cum res contiguas aut consequenter se habentes ex istis colligunt, tunc superficialiter librum legunt.

In istis autem patres veteris testamenti quasi sub elementis huius mundi serviliter didicerunt, nunc sacramentis sensibilibus ac aliis ceremoniis, et nunc philosophice de mundi partibus disputantes. At ubi fuit tempus huius timorosi tractatus completum, in quo heres Dei fuit ut iuvenis virgarum verberibus castigatus, et

^{4.} ILN: *tolum seu* ^{5.} B: *sit om:* ib. G: *re-ument:* ib. I: *ad-
optrus.* ^{6.} I: *remedialiter* G: *remediarii.* ib. HM: *prevaricatus*
^{7.} I: *scilicet pro tempore:* ib. B: *pro om.* ^{8.} F: *est om.* ^{9.} GM: *de-
fendens.* ^{10.} ABCD: *ut parrum.* ^{11.} G: *dece-
runt.* L: *sic fecerunt.* ^{12.} EFGHIKLMN: *sit om.* ^{13.} ABCDH: *causantis* K: *astantibus.* ^{15.} 16. EHIL: *populus Hethreus.* ^{17.} GM: *quod ius.* ^{18.} 17. G: *I. Rom. 8 descripturi usq.* ^{19.} GL: *et om.*
ib. E: *ceremonia ritus.* ^{18.} 10. A: *discens silificare alphabeti sillabi-
cationem.* ^{19.} B: *alphabetum ei:* ib. GN: *sillabacionem:* ib. EFMO: *penetrantis sensus* ^{20.} CI: *lectionum EFGHKLNO: lectionem;* ib. C: *Unde.* ^{21.} CEFGHKMO: *sensuavis:* ib. B: *oxidam queze.* ^{22.} AI: *quibusdam om.* ^{23.} 25. F: *dum habitis discurrenti in sua.* ^{26.} B: *contiguas suas.* ^{27.} N: *didicerant.* ^{28.} 30. K: *non sacramentis.*
30. LO: *ac et* ^{30.} 31. AB: *philosophie.* H: *prophetice.* ^{32.} D: *huius om:* ib. I: *huius ti- ore si* M: *huiusmodi curiosi* FHKÖ: *huius- di-
timorosi.* ^{33.} I: *et inrentis.* C: *in rents:* ib. C: *uberitus*

completa penitencia huiusmodi in mali penali experientia, maturatus actus solvende redempcionis et apponendi remedii contra affectionem temporalium institit plenissime, misit Deus filium suum naturalem factum humanitus univoce fratrem nostrum, ut se ipsum pro peccato nostro redempcionem tribueret et in coheredes virtute passionis sue meritorie demerito nostro plene opposito adoptaret. Tunc quidem et specialiter post ascensionem et Spiritus Sancti missionem scivit generacio iustorum ultra hunc librum sensibilem legere intelligibiliter librum vite, cognoscendo omnem creaturam secundum suum esse intelligibile in eternis rationibus libri vite. *Spiritus Sanctus*, inquit Veritas, *ipse vos docebit omnia*. Et istam conclusionem expressit celestis Paronymphus Ioh. I, 3, quando dixit *quod factum est in ipso, vita erat*. Sed heu nos discoli facti animales principaliter temporalia affectantes oblii sumus sensus intelligibles huius libri, dum non spiritualia que sursum sunt et maxime communia querimus aut sapimus sed particularia sensibilia super terram.

It is a great pity that we forget the intelligible meanings of this book, being more observant of temporal than of spiritual things.

CAPITULUM OCTAVUM.

Ex ipsis patenter colligitur que istarum legum sit perfeccior atque facilior. Lex enim Christi est lege antiqua perfeccior, quia auctor eius qui existens Cesar semper Augustus semper meliorando procedit *non enim venit legem solvere sed implere*, ut dicitur Matth. V, 17. Ad quid ergo superadderet novam legem, nisi ipsa foret antiqua perfeccior?

From the preceding chapter it becomes manifest that the New Law is more perfect and easier than the Old Law.

1. AD: *modi* om.; ib. EFKLNO: *m in malo*, G: *m mole*. 2. FGLMN: *maceratus*. E corredit: *maturatus*. 3. F: *tota affectione temporalium*. E corredit in marg.: *tota affectione*; ib. BEFGIKLMO: *instetit*, H: *instet*. 4. ABD: *suum* om. 5. EFGIMO: *univoce* om.; ib. B: *fratrem suum*; ib. M: *ni semet ipsum*. 6. I: *in quo heredes*. 8. B: *opposite*, K: *opposita*; ib. I: *adaptaret*; ib. F: *Tunc quidam*; ib. B: *et om.* 9. GM: *genera*. 10. A: *istorum*. 10, 11. BI: *intelligenter*. KG: *legere intelligere*. 12. G: *intelligibilem*. 13. GHKLNQ: *Sanctus* om.; ib. BCFGHIKO: *veritatis*; ib. B: *vos om.* 14. G: *docebit om.*; ib. F: *istam cognitionem*. 15. K: *paronymphus id eo*; ib. B: *Ioh. om.*; ib. F: *cum dixit*. 16. C: *Sed licet suos*; ib. F: *vos ascolti*; ib. AD: *facti animales* om. 19. EF: *ad sapimus*. 22. F: *que librarum regum* (sic). EN: *illarum*. 23. F: *profector*. 25. C: *semper Augustinus*. 26. CH: *adimplere*. 27. B: *nisi illa*; ib. MN: *ipsa om.* 28. CFG: *antiqua lege*, N: *nova lege*; corredit in marg.

13. Ioh. XIV, 26. 25. Caesar semper Augustus. Cf. De Dominio Divino, p. 222. De Benedicta Incarnatione, p. 67, 240.

The New Law agrees morally with the Old Law, but rejects ceremonies and imperfect judgments; Similiter, lex nova communicat in moralibus cum antiqua, et ceremonias atque iudicia imperfecta respuit tanquam figurae umbrosas veritatis abdite figuratae quam loco eorum amplectitur.

supplying in place of them the sacraments and the morality of the New Testament. Cum ergo lux sit verior umbra et perfectum purgatum ab imperfecto sit perfeccius quam totum ex eis commixtum, sequitur quod lex nova sit perfeccior quam antiqua, specialiter cum loco illius imperfecti succedunt sacramenta et consilia novi testamenti partem moralem exponencia ac sensus morales omnium ceremonialium ac iudicialium longe perfecciora quam ceremonialia derelicta. Aliter enim esset irrationabile quod cessarent.

The New Law is more profitable and spiritual; it promises the goods of Virtue and Grace and keeps its word; the Old Law promises but the goods of nature and fortune. Similiter, lex nova est forma legi antique superaddita tanquam materie, ex quibus succendentibus fit una lex successiva pro genere humano tanquam ex corpore et anima composita, sed generaliter anima sicut quecunque forma substancialis est suo subiecto perfeccior, ergo lex nova est perfeccior quam antiqua. In cuius signum est utilior et spiritualior, bona virtutis et gracie promittens et exequens, ubi lex antiqua plurimum promisit et intendit circa bonum nature et bonum fortune. Sed constat ex dictis quinto capitulo quod bonum gracie est infinitum melius istis bonis, ideo lex istis sic intendens est alia lege perfeccior. Cuius secundum signum est quod lex ista propinquior fini qui est status patrie aperit ianuam. Lex enim vetus a fine summo distancior disponit ad limbum. Ideo tanquam amorosa est lege timorosa perfeccior; lex quidem perfeccior danda est maturiori filio magis caro, ergo etc.

The New Law is more perfect and concise, and, therefore, more profitable. Tercium signum est quod lex nova est complecior, compendiosior et sic utilior. *Complecior*, quia non est quod per additamentum ipsam perficeret. *Compendiosior*, quia in uno verbo caritatis impletur; et *utilior*, quia antiqua lex nulli proficit nisi de quanto medium est ad novam.

1. F: *Similiter om.* 2. AC: *ceremonia.* 3. C: *tanquam filias.*
 3, 4. M: *qua in loco eorum.* G: *correxit.* O: *in loco.* 4. C: *amplectatur.*
 5. B: *verior quam.* 6. I: *ab eis.* 8. M: *specialiter tamen;* ib. C: *istius.*
 10. C: *expositiva;* ib. M: *spiritus morales.* 11, 12. CEGIKLMNO: *et iudicialia derelicta.* H: *iudicialia delicta.* 16. AC: *sit composita.*
 18. GN: *quam om.* 21. E: *bonum fortune et nature.* 21, 22. GILMN: *ex dicto libro V capitulo.* EFO: *ex dictis libri V^o cap^o.* K: *ex dictis libro V cap.* 24. B: *perfeccio.* 24–25. F: *secundum – patrie om.*
 26. K: *summe;* ib. ACD: *distans.* B: *indistancior.* 28. B: *leccio.*
 I: *Ei lex.* 31. LM: *et sic om.* 31, 32. EF: *non est quid.* 32, 33. N: *Compendiosior est . . . utilior est; quia om.* 31. AD: *nullis;* ib. N: *nisi quando.*

Supposito ergo isto cuicunque catholico tanquam noto, videndum est diffusius que istarum legum sit altera facilior. In hoc enim videntur professores scripture varie opinari. Videtur autem quod lex nova sit difficilior quam antiqua, quia proporcionaliter ut servus est domino suo obligacionis, debet sibi iniungi ministratio difficilior, sed generacio iustorum est tempore gracie Deo obligacionis quam fuit tempore legis antique, ergo debet sibi imponi servicium amplius ac difficilius.

It seems as if the New Law were more difficult to follow than the Old Law.

Assumptum videtur notum ex terminis, nam servus nichil debet domino nisi servicium, ergo si obligacione ampliori sit indebitatus domino, sequitur quod debet sibi amplius servicium; et cum servicium ut maius sit difficilius, sequitur quod servus in quantum est domino obligacionis, debet supportare proporcionaliter gravius servicium, quia continue quantum sufficit.

Minor patet ex hoc, quod in tempore gracie ampliora carismata a Christo recipimus; cum ergo proporcionaliter ad Dei beneficiam debet obligacio mensurari, sequitur quod tempore legis gracie sumus Deo maxime obligati. Nam secundum Gregorium in Omelia Communi ut crescent dona, raciones eciam crescunt donorum.

Assumptum patet eo quod filius datus est nobis in fratrem, socium passionis precium redempcionis et causam efficientem ac obiectivam finalem nostre glorificationis. Sed quis ignorat hec cum aliis carismatibus superadditis excedere beneficencias veteris testamenti?

Hic videtur mihi distinguendum de difficultate: dupl. citer quidem intelligitur rem esse difficilem, scilicet quoad eius subtilitatem vel valorem, aut quoad eius debilitatem vel laborem. Primo modo loquendi utitur scriptura II° Regum II, 10, quando Elizeus peciit spiritum duplum ad spiritum Ielie: *Rcm*, inquit, difficilem postulasti. Secundo modo loquitur scriptura

Distinction between difficulty of subtilty or value and of weakness or labour.

1. I: ergo recto. 2. BEFGINO: illarum. 3. NO: omnes professores. 6. F: obliquencior. 7. B: difficiliori; ib. MN: genus iustorum. G correcit. 8. EQ: atque. 10. E: videtur esse. 11. F: ergo sibi. 13. CEFGHILMN: ut magis. 17. ABCD: Et minor; ib. N: in om. 18. GIKN: receperimus. 19. G: beneficia; ib. C: oblationes. 23. BEFGHIKL.MNO: Et assumptum. 24. EGNO: in fratrem carnis. K in marg. addit. 26. ABD: Et quis. 27. I: additis. 29. G: quidem enim. N correcit; ib. N: intelligunt; ib. N: videlicet. 30. F: aut ad. 31. B: Debitalem; ib. F: ad eius laborem twice. 32. F: scriptura om.; ib. Codd.: IV. Reg. 33. GHKO: duplum. 34. F: modo om.

21. Cum enim augentur dona, raciones eciam crescunt donorum XI. Hom. in Evang. Lib. I, Hom. IX, tom. II, p. 1463.

communiter, ut Gen. XVIII, 14: *Numquid est Deo quicquam difficile?* Et concordat modus loquendi vulgaris quo dicitur difficultatem maiorem esse tractare subtilem punctum scolasticum quam portare molam asinariam, quod intelligitur primo modo correspondenter ad subtilitatem vel valorem producti. Secundo modo loquendi utuntur dicentes quod tanta difficultas est formice portare granum milii, sicut equo militem; et ista difficultas non respicit velocitatem motus, magnitudinem producti vel potentiam producentis, sed fatigacionem vel debilitatem potencie in comparacione ad debilitans sive tardans.

The Old
Testament is
more difficult
through the
multitude of
ceremonies;

Ista distinctione premissa dico quod *vetus testamentum* est secundo modo loquendi longe difficultius quam est *novum*, quia plus fatigativum propter multitudinem ceremonialium et tardanciam Messie ac aliorum consolancium speratorum. Unde Actuum XV, 10 dicit Petrus Iudeis nolentibus gentes conversas circumcidit: *Quid, inquit, temptatis Deum, imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus?* Et ad sensum secundi modi loquendi loquitur Salvator Matth. XI, 29: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Iugum enim meum suave est, onus meum leve.* Per hec ad formam argumenti patet quod verum concluditur loquendo de difficultate subtilitatis aut perfectionis et non de difficultate fatigacionis. Debemus enim in novo testamento plus diligere Deum et proximum, et evidenciora signa amoris ostendere quam fecerunt patres veteris testamenti, et illud est servicium perfectione amplius ac difficultius. Quo contra cum patres veteris testamenti carnales erant rudes ac insolentes, debuit eis imponi rude servicium plus fatigativum; a quo sponsa Christi perfectione, etate ac discrecione maturior debet rationabiliter alleviari,

the New
Testament
demands more
love to God
and one's
neighbour.

2. ABCD: *quicquid.* 3. N: *difficultate.* 6. B: *vel labore.*
 7. BD: *loquendi om.*; ib. C: *homines dicentes*; ib. B: *difficultata.* 8. AD: *portare milium.* 9. F: *motis.* 11. CEGHIKLN: *debilitacionem.*
 14. BGIKLN: *loquendo*; ib. F: *legem (sic) difficultius.* 15. F: *fatigatum;*
 ib. propter. C: *per.* 16. F: *tardanciam.* 18. H: *volentes.* KO: *volentibus;*
 ib. B: *gentes om.*; ib. CEFGLN: *Quid ergo. Vulgate: Nunc ergo,*
quid. 20. F: *patres vestri;* ib. ABCDFGHLM: *nostri om.* 21. I: *portavimus.* 22. I: *Tolle.* 23. FGIHN: *et discite — corde om.*; ib.
 ACD: *a me om.* 24. ACD: *est om.*; ib. GN: *Per hoc.* 26, 27. EGIKN:
sed non. 29. FGHL: *amoris om.*; ib. C: *patres nostri.* 30. ABD:
istud. C: *idem.*; ib. ACDEL: *perfectione.* 31. C: *Econtra.* 33. F:
fatigatum. 34. F: *atque.* LN: *atque elate;* ib. N: *atque discrecio.*

ut innuit Salvator. Unde sicut idem est facile atque difficile, quia *cuncte res difficiles* Eccles. I, 8, sic una lex est alia difficultior et econtra, subintelligendo difficultatem equivoce secundum dispares raciones.

Sed secundo videtur quod lex Christi sit difficultior, eo quod computando iura papalia, statuta provincialia et ritus introductos ac exacciones prepositorum supra legem evangelicam erunt longe plura atque graviora quam erant in veteri testamento. Nam secundum Raby Moysen tot erant ceremonialia legis veteris quot sunt ossa integra humani corporis; qui numerus secundum anathomicos se extendit ad 293^a preter ossa phisamina; sed longe plures ritus ac adinvenciones humanas habemus pro quarum transgressione punimur acrius quam pro prevaricacione decalogi.

Quantum ad istud, patet quod non militat contra dicta, cum loquimur de pura lege evangelica a tradicionibus humanis condistincta et sic de lege Moysaica preter tradiciones phariseorum et sacerdotum superadditas. Sed difficultas gravis et odiosa hic oritur: Unde prepositis nostris auctoritas ad sic onerandum ecclesiam ultra hoc quod gravata est in sua fundacione primaria? Et videtur probabile quod nulle constituciones prepositorum ecclesie sunt licite vel a populo obligatorie addmittende, nisi de quanto sunt media facilitancia ad observanciam legis Christi.

Probatur primo ex hoc quod apostoli nec voluerunt nec potuerunt aliqua tardancia vel difficultancia legem Christi, ergo per idem nec alii debent nec possunt licite.

The law of Christ seems to be more difficult when we regard the Pope's rights, the provincial statutes, newly introduced rites, and exactions by the prelates.

But we speak here only of the pure Gospel, not of men's traditions which are but a burden to the Church.

And every burdening of the Law of the Gospel is of no validity.

1. M: *unde innuit*; ib. FIKO: *facile et*. 1, 2. B: *atque difficile om.*
 3. ABCD: *Secundo modo*; ib. C: *lex Dei*. 7. F: *execuciones prepositorum super*; ib. EGHKLN: *super*. 8. 1: *ac graviora*, K: *essent*.
 10. B: *legis om.* 11, 12. ABC: *secundum mathematicos*, K: *antopus*.
 12. D: *se excedit*. 12, 13. H: *ossa fisania*, B: *ossa silamiora*. EF: *phisamina*, GHL: *phisania*, K: *phisouia*. 14. GMN: *puntuntur*; ib. ABCD: *arcius*. 15. N: *pro om.* 16. N: *ista*. 17. GM: *loquitur*.
 18. ABCD: *humanis om.*; ib. H: *distincta*; ib. F: *et sicut*. 19. O: *tradiciones*; in marg.: *contradicciones*. 19, 20. M: *superadditis*.
 H: *superadditionem*. 23. H: *instituciones*. 24, 25. I: *admitteude om.*
 25. ABCD: *facilitaria*. 27, 28. HIL: *non potuerunt nec voluerunt*.
 28. ABCD: *in aliqui*, N: *aliqui tardancia difficultare*; ib. L: *vel om.*
 O: *vel difficultancia om.*; ib. HIL: *dissuire legem*. 29. B: *nec before possunt om.*

9. Raby Moyses (= Moyses Rabbi, Maimonides, i. e. Moses Maimuni) v. Serm. III, 516; vide Ludwig Baur, die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln, p. 280 et passim alibi.

Every ordinance which hinders the observance of Christ's Law, is wrong.

Similiter, omnis constitucio retardans a legis Christi observancia est sibi contraria; nulla talis est statuenda quia iniqua; ergo nulla tardativa sed iuvativa est rationaliter statuenda. Cum enim omnis potestas sit a Deo, patet quod Deus non dat potestatem ad statuendum sibi contrarium sed si hoc contingit homini, ex hoc evenit, quod sua abutitur potestate.

Similiter, quilibet debet agere ad edificationem proximi, et nullo modo ad eius deterioracionem, ut patet ex lege caritatis; sed maxima deterioracio possibilis foret retardari vel impediri ab observancia mandatorum, cum in hoc stat salus hominis. Ergo nemini licet tale tardativum statuere. Repugnaret enim legi nature que precipit quod *omnia quecumque vultis ut faciant robis homines, sic et facite illis*, Matth. VII, 12. Et patet secundo intelligendo retardativum vel facilitativum istud quod daret occasionem ad sic tardandum vel facilitandum.

In this sense
the human
statutes are to
be investigated.

Ex quo patet cum quanto studio constituenda sunt mandata hominum, ne ex defectu consilii legis Christi, in qua debent esse implicita, statuens incurrat Ve propheticum Ysaie X, 1: *Ve qui condunt leges iniquas et sic ad sui dampnacionem abutens sua propria potestate data solum ad edificationem ecclesie parvulos scandalizet*. Utrum autem statuta, exacciones, censure et excommunicaciones, quibus superiores exhauiunt subditorum pecunias, sint talia, non est meum discutere; sed scio quod nullus prepositus debet quicquam statuere vel a subdito quicquam exigere nisi pretextu dilectionis sue; quod facilitaret eos ad diligendum sese reciproce et utrumque ad intensius diligendum Deum et omnem proximum; quod multis non videtur fieri per novellas temporalium tradiciones et ultra exemplum primitive ecclesie temporalium rigidas exacciones.

Whether the
statutes,
exactions, &c.
are a misuse,
is not my
business to
discuss.

1. G: *lege*. N corr. 2. B: *contraria om.* 3. B: *prima iniqua*; ib. H: *tardancia*; ib. N: *imitativa*. 4. H: *est a Deo*. 6. A: *in hoc before contingit*. 9. LN: *et nullus ad eins*. 10. G: *de lege*. 11. G: *retardacio*. 12. 13. I: *Ergo nullis tale retarditivum (licet om.)*. 14. GN: *precepit*. 15. 16. B: *patet questio (qd)*. FHKMO: *patet conclusio*. 16. FGKLMN: *et facilitativum illnd.* 17-18. F: *quod — cum om.* 17. MN: *vel ad*. 18. CEKO: *Ex hoc*. 20. E: *implicata*; ib. GLM: *statuentes*; ib. GH.MN: *incurrant*. ABCD: *incurrat*. 21. I: *qui conditis*. 21. 22. D: *et sic om.* 22. ABDHN: *abutentes*; ib. ABID: *sua om.* 23. 24. GO: *scandalisat*. L: *scanda'isant*. Verum tamen. 24. BC: *Utrum tamen*. EFGIKMN: *Ve um tamen*; ib. I: *exacciones cessare et*. 25. 26. II: *superiorum pecunias*. 26. EFGIKL.MNO: *pecunias si*; ib. EN: *sunt talia licita*. 27. I: *debet quicquid*. 31. E: *non extinxerit*; ib. FK: *per nonnu'as*. 33. H: *rigiditas*.

Videtur enim factum ostendere quod pretextu avaricie refrigerantis caritatem et non pretextu caritatis fraterne excoigitata sunt talia.

Unde Augustinus ad inquisitiones Ianuarii loquens de multitudine tradicionum ecclesie: *Ipsam, inquit, religionem nostram quam dominus noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorum celebracionibus voluit esse liberam, quidam servilibus premunt oneribus, adeo ut tollerabilior sit condicio Iudeorum qui non humanis presumpcionibus sed divinis subiciuntur institutis.* Sed quid credimus hunc sanctum hodie contra multitudines legum ecclesie tam incorporatarum quam extravagancium reclamare? quid contra bella, contra reservaciones, contra primos fructus et alias spoliaciones bonorum ecclesie? Credo quod diceret illud phariseis Matth. XXIII, 25 exprobratum: *Iutus pleni estis rapina et immundicia.*

Redeundo ergo ad propositum, patet quod nulla talia privata statuta debent obligare christianos nisi de quanto facilitant ad observanciam mandatorum, nec aliter tenemur ea cognoscere vel servare. Ceremonie vero legis veteris obligarunt. Et sic lex nova excedit veterem in brevitate et in instrumentorum paucitate et modi implendi facilitate.

In brevitate, quia omnia mandata, et per consequens tota lex reducitur ad hoc verbum abbreviatum *Caritas*. Nam ad Rom. XIII, 8, dicit Apostolus: *Qui diligit proximum, legem implavit.* Et sequitur post declaracionem conclusio: *Plenitudo ergo legis est dileccio.* Et istud verbum abbreviatum indubie est Christus, quia I. Ioh. IV, 8, dicitur: *Deus caritas est qui tempore legis gracie est nobis Deus et proximus.*

Excedit itaque lex nova veterem *in instrumentorum paucitate*, quia non requiruntur bestie immolande. non

St. Augustine contends against suchlike traditions;

what would he say to the prelates of today and their many new laws?

Private statutes are binding unless they hinder the observance of the divine commandment. As the ceremonies of the Old Law bind unconditionally, the New Law surpasses the Old Law.

(1) in brevity;

(2) in the paucity of instruments;

1. G: *Ibi dicitur enim factum*; ib, EFHIMO; *sub pretextu*. 5. G: *Ipsa quidem inquit*. 8, 9. FGHKN; *quod tollerabilior*. 9. Codd.: *que*. 11. KLMN: *hunc om*; ib, ADEHKLMN: *sanctum hominem*. 12. B: *ecclesie quam*; ib, D: *incorruptarum*, EFGHIKLM: *corporatarum*. 13. G: *regulare*; ib, LN: *quidam contra*; ib, I: *bel am.* 15. B: *idem*. 15, 16. L: *exprobativum*, H: *exprobatum*. 17. G: *Respondendo ergo*; ib, M: *quod ualua*. 20. I: *leniemur*; ib, F: *sed servare*; ib, G: *vero om*. 21. G: *veteris legis non*. 22. ABCD: *et in om*. L: *in om*. 22–24. B: *instrumentorum – brevitate om*. 26. I: *Nam ad om*. GLNO: *ad om*. 27. H: *implikit*. 28. M: *est deest*. 29. I: *indubie om*. LN: *indubitanter*; ib, I: *qua loh*. 3.

4. St. Augustini Ep. ad Ianuarium lib. II, Opp. tom. II, 221.

decime, oblaciones vel primicie offerende, non instrumenta, ignem ad Ierusalem ad portandum, sed ubilibet sub divo per se sufficit animus bene amans. *Facilitas autem modi implendi mandata patet ex hoc, quod lex Christi est tam generaliter tradita quoad circumstancias, quod cum quantumcunque variis circumstanciis stat ipsam debite observari, ut quantum oportet orare vocaliter, ubi, quando, cum quantis sociis et quanta voce, lex Christi non exprimit; sed cum Spiritus Sanctus sit Deus, satis est orare ubilibet in spiritu et veritate.*

(3) in facility
of fulfilling,
which is not
confined to a
definite place,
time, or
circumstance.

A Christian
ought,
however, to
obey an
approved usage
of the Church.

A very careful
consideration
is necessary to
find out which
of the two
Laws is more
difficult. The
New Law
seems to be
more
difficult because in
it adds new
commandments
to those of the
Old Law.

Sed caveat inobediens mandatis honestis, ne ex superbia ponat offendiculum regule caritatis. *Caritas enim paciens est et omnia sustinet.* Ideo debet christianus obedire usui ecclesie approbato, cum sit racionabilis facilitas ad observanciam caritatis.

Tercio videtur quod novum testamentum sit difficultius quam antiquum, quia ipsum obligat ad consilia difficultima ultra hoc quod lex vetus exigit, ut declarat Salvator Matth. V, 17, ubi dicitur quod *non renit legem solvere sed implere.* Ideo nisi abundaverit iusticia christiana²⁰ norum plus quam scribarum et phariseorum, non intrabunt in regnum celorum. Ex quibus videtur Christum addere ad legem veterem supplementum includens difficultatem, ratione cuius oportet christianos striccius observare legem quam scribas et phariseos, qui tamen legem²⁵ veterem strictissime observarunt. Et istam difficultatem superadditam Christus explanat in multis consiliis: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis Non occides: ego autem dico vobis quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio;* et sic de omnino non iurare, debitum³⁰ omnino dimittere, inimicos omnes diligere, et sic de multis similibus, ex quibus videtur novum testamentum difficultari notabiliter ultra vetus, non solum quoad

1. C: *decimi.* H: *decime vel;* ib. K: *oblaciones om;* ib. GMN: *offendum.* K: *offerendi.* 2. ABCD: *ignem om;* ib. EFKO: *in Ierusalem;* ib. ABCD: *ad parandum.* 2, 3. H: *ubilibet sine dubio.* 3. I: *pro se;* ib. N: *anima.* 4. AD: *autem om.* 7. ABCDEFGHK: *observare;* ib. G: *quantumcunque.* 7, 8. AD: *vocaliter om.* 8-10 G: *ubi — satis est;* *orare extinguit per puncta subsignata.* 8. EF: *cum om;* ib. FL: *quanta vice.* E: *voce;* corr. 9. ABCDH: *Sanctus om.* 10. C: *virtute.* 15. EFKM: *facilitans.* 17. F: *antiqui;* ib. ACD: *quod.* 18. H: *quam vetus.* 20. B: *solvre om.* 20, 21. I: *christianorum om.* 21. EO: *intrabunt.* 26. EFO: *illam.* 30. I: *omnino om.;* ib. F: *irritare debitum.* 30, 31. M: *omnino debite.* 31. ABCD: *inimicos animo (Recius: omnino);* ib. ACD: *de om.* 32. B: *ex quibus om.* 33. L: *ultra vetus testamentum et;* ib. MN: *et non solum.*

perfeccionem operis sed quoad anxietatem et laboriosam fatigacionem. Quid enim multis penalius quam diligere inimicum? Hic dicitur quod evidencia ista non procederet nisi caperet omnes ceremonias et iudicia veteris 5 testamenti et probaret illa esse faciliora quam superaddita in novo. Et iterum caperet omnia promovencia ad observanciam legis veteris et probaret illa excedere vel equiparari omnibus iuvamentis ad observanciam legis nove; quia aliter non probaret quod lex nova sit difficultior quam antiqua simpliciter sed secundum quid, ubi argumento consimili probari posset quod lex antiqua sit difficilior quam lex nova. Ideo oporteret librare istos excessus legum cum suis promoventibus atque tardantibus et penes hoc concludere excessum difficultatis 15 simpliciter, sed ad hoc non vadunt doctores nostri.

Mihi autem videtur ut supra quod lex nova sit subtilitate difficilior et fatigacione facilior quam antiqua, quia capto consilio difficillimo legis nove, ut diligere inimicum, hoc est facilius caritatively cum iuvamine 20 Christi quam est ritus de esu agni paschalis; immo quam est actus vindicte vel odii inimici. Cuius triplex est racio, quia diligere inimicum est de lege nature nullum dampnum inferens sed undique commodum, odire autem quemcunque hominem est legi nature 25 contrarium.

Similiter, actus diligendi plus confortat tam corpus quam animam quam actus odii, ut neverunt naturales, et testatur scriptura Proverb. XVII, 22: *Animus gaudens etatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa.*

30 Similiter, beatus Stephanus, beatus Laurencius, beatus Tiburcius et ceteri sancti qui cum magno gaudio hoc fecerunt et hoc promptissime, non sunt exinde debilitati vel fatigati corpore vel anima. Quomodo ergo non fuit hoc eis facile ad sensum expositum? Si dicatur quod 35 fuerunt adiuti miraculose per Christum, revera ita est de quolibet observante in gratia legem suam, quia

This is not true, it one omits the ceremonies and the judicial matter.

My opinion is that the New Law is more difficult in its subtlety, but not fatiguing for its follower. Even to love one's enemy is not so difficult as many commandments of the old Law (e. g. the rite of eating the Paschal lamb and vengeance and hatred against an enemy).

Other examples from Scripture and from the Lives of Saints prove the New Law to be easier.

1. N: sed ad; ib. C: aut laboriosam, B: in laboriosam. 2. H: penalibus. 7. G: veteris om.; ib. G: et probat. 8. G: vel experiri. 8. ABD: observacionem. 12. O: quam nova; ib. ELMNO: Et ideo; ib. I: oportet; ib. C: illos. 15. H: similiter; ib. H: ad huiusmodi; ib. D: doctores nostri. 16, 17. N: videtur subtilitate. 17. B: et fatigacione facilior om. 18. F: difficilissimo. 18, 19. I: eciam diligere in meritum. 19. H: caritativum. 22. B: quemcunque est. 22-24. B: de lege - est om. 24. B: est leti. 26, 27. I: quam corpus quam. 30, 31. G: beatus Tiburcius om. 31. K: Tiburcius; ib. AC: quicunque cum gaudio. 32. H: promptissime exinde non; ib. BFGILNO: sunt om. 35. N: revera itaque de; ib. L: sic est. 36. M: integrum legem suam.

If the New Law Ioh. XV, 5: *Sine me nichil potestis facere.* Sed istud seem to be more difficult in several things, this is due to our sin. Et si secundo obicitur quod multi Christiani difficultantur plus in observancia legis Christi quam erant patres veteris testamenti, dicitur quod hoc non est ex occasione data a parte difficultatis legis sed a parte peccantis. Peccatum enim maxime difficultat sicut caritas maxime facilitat; et ideo temporalium cupiditas a legis Christi observancia maxime retardat. Unde Matth. XIX, 22, postquam adolescens tristabatur de mandato Christi precipientis sibi *rendere et distribuere omnia bona sua:* *Difficile, inquit, dives intrabit in regnum celorum,* in tantum quod dicit apud homines hoc esse impossibile, ut dilucidat in exemplo. 15

Quod si tertio obicitur christianum plus teneri diligere Deum quam patres veteris testamenti et per consequens difficultatur per latitudinem dilectionis, qua eorum obligatio excedit obligacionem patrum legis veteris, patet quod verum concluditur loquendo de difficultate perfeccionis sive subtilitatis, ut loquitur Petrus, I. Petri III, 16, ponens quod in epistolis Pauli *sunt quedam difficilia.* Loquendo autem de difficultate fatigacionis, ut loquitur scriptura, Gen. XXXV, 17, ponens quod Rachel passa est *difficultatem partus,* sic non est color in argumento, cum amor, exempla sanctorum, et adiutorium Christi facilitant. Patres igitur veteris testamenti multis christianis magis dilexerant, sicut et ratione donorum fuerunt amplius obligati, etiam ad consilia evangelica que Christus nobis post magis dilucidat verbo, adiutorio et exemplo. Ideo credo quod aliqui christiani perfeccius tenentur diligere, sicut etiam faciunt, quam patres veteris testamenti ut sancte mulieres et Christi discipuli. 30

As to the fatigue of fulfilling the New Law of love, the examples of the Saints and the support given by Christ make it easier.

1. I: *Ioh. XV dicit suprema veritas.* L: *XV dicitur.* 2. ACD: *cuique;* ib. F: *regulariter.* 4. F: *secundo om.;* ib. B: *subicitur.* 6. F: *reto es.* 7. FG: *legis Christi;* ib. B: *ex parte.* 9. 10. I: *a legis Christi observancia om.* 11. BCEHILO: *tristatus.* 13. H: *inquit Deus, dives;* ib. I: *intravit in regno.* 15. EGN: *elucidat.* K: *dilucidat.* 18. B: *difficultantur.* E: *difficultaret.* O: *difficiliari.* G: *difficultatur plenitudinem dilectionis quarum obligacio.* N: *correxit;* ib. M: *quam;* ib. AD: *quoniam eorum.* 10. F: *obligacione;* ib. BH: *veteris testamenti.* 22. K: *quod om.* 23. B: *difficilia—de om.* 24. ABCD: *Gen. XXXIX.* 25. F: *Rachech.* M: *Israel passa est.* 27. EFGKLNO: *ergo.* 28. F: *et om.* 29. I: *fuerunt om.;* ib. I: *obligati et consilia.* 30. C: *potest;* ib. K: *dilucidat.* G: *dilucidavit.* 32. LNO: *sicut et.* 33. G: *apostoli Christi.*

21. II. Petri III, 16.

CAPITULUM NONUM.

Cum iste due leges in moralibus que sunt mandata Dei convenient ipsaque sunt fundamentum tocius christiane religionis, tractandum est de illis per ordinem. Primo vero notandum quod eadem sunt mandata Dei eterna triplici tempore nobis nota; sed tempore legis Moysaice, cum erant rigide per angelum data servis, vocantur specialiter mandata, quia Deus mandavit illa servari per personam extraneam a deitate. In novo autem testamento vocantur signanter precepta, quia Deus ipse illa precepit amicis suis ore ad os saltem in compendio observari, cum Ioh. XV, 12, scribitur: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem*, et hoc secundum Apostolum Rom. XIII, 10 *est plenitudo legis*. Verum tamen quia in novo testamento sunt multe condiciones hominum: aliqui servi et aliqui filii; ideo vocantur a Christo nunc precepta et nunc mandata. Dileccio vero vocatur mandatum novum, non propter novitatem substantie qua nature racionales debent se invicem diligere, quia hoc est eternum, sed novum dicitur propter novitatem promulgacionis, explanacionis et practizacionis a Christo facte, et sic intelligitur dictum Christi Iohannis XIII, 34, *Mandatum, inquit, novum do vobis*, et prima Ioh. II, 7: *Carissimi, non mandatum novum scribo vobis sed mandatum retus*. Discipulus enim attendit ad substanciam precepti sed Dominus ad ornatum. Secundum substanciam est eternum sed secundum ornatum triplicem fuit nobis novum.

Ulterius pro numero mandatorum est notandum quod omnia mandata Exodi XX reducuntur ad denarium, Matth. XIX recitantur sub senario, Matth. XXII, 40 sub binario. In hiis, inquit, duabus mandatis, scilicet

5. ACDFM: *vero om.* 6. F: *tempore om.* 7. I: *data suis.*
 8. I: *spiritualiter*: ib. EIO: *mandavit illis illa*. 9. AC: *divinitate.*
 9. to. ACD: *Deus ipsa precepit*. 11. E: *amicis suis extinct*. 12 ABCDO: *cum om.*; ib. ABCD: *Ioh. XIX.* 13. GN: *et sic*. 14. FGHL: *est om.*
 15. C: *in uno*. 16. H: *et om.* 17. I: *nunc precepta nunc dileccio vero*; ib. HO: *et om.* 19. ACD: *quod natura*, B: *natura*. GM: *quia natura*. 20. HI: *dicitur om.* 21. F: *exemplacionis*. 22. I: *et sic inter dictum Christi*. 23. H: *Mandatum — Ioh. II om.*; ib. AD: *inquit om.* 23—24. B: *novum — mandatum alter sed om.* 24 G: *do vobis*.
 25. B: *preceptionum*. 25, 26. FO: *sed secundum*. H: *sed domini*. 26. H: *ornatum secundum substanciam eternum*. 31. GO: *binario sub hits verbis*; ib. G: *hiis enim*.

2. De mandatis et in libro De Ente II, tract. III, p. 279—280 disseritur.

Love is called
the new
commandment
for the
novelty of its
announcement,
of its
explanation
and of its
practice by
Christ.

dilectione Dei et proximi, *lex universa pendet et prophete*. Matth. VII, 12, reducuntur ad unum morale principium: *Omnia, inquit, quecumque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis. Hec est enim lex et prophete*. Et ad talem unitatem reducit Apostolus Rom. 5

The end of the commandment is love. The end of the commandment is love. Joh. XV, 12: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem* sic scribit: *Cum cuncta sacra eloquia dominicis sint plena preceptis, quid est quod de dilectione quasi de singulari mandato Dominus dicit: Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexit vos nisi quod omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum preceptum sunt*. Et sequitur: *Precepta ergo dominica et multa sunt et unum*. Et patet consideranti quod non 15 est numerus nominalis ab unitate inclusive usque ad infinitum, quin sub illo numero sit vere exprimibile quod precise tot sunt Dei mandata. Patet hoc logicis qui cognoscunt quod Commune est quodlibet suorum suppōsitorum et quod Totum est sue partes. 20

Objections raised against love as not being mentioned in many commandments. Sed contra istud obicitur per hoc quod multa sunt mandata quorum nullum est caritas sive dileccio, ut patet de omnibus preceptis negativis, et de sabbatismo ac honoracione parentum. Omnis enim caritas sive dileccio que non est Deus incepit esse, sed nulla negacio 25 potest incipere esse, ergo nulla negacio est caritas seu mandata. Et per idem aliud est abstinere a quoconque opere servili in sabbato, et aliud Deum vel amicum diligere, et per idem alius est actus honorare parentes et alius ipsos diligere. 30

Pro solucione istius materie oportet ad logicam et metaphysicam declaratam diffuse alibi paululum declinare.

2, 3. F: *principium* om. 4. I: *vos* om.; ib. 10: *Hoc enim*, 5. GHINO: *ad* om. 6. B: *patet* om.; ib. F: *et p' opia*. 10. AICD: FGHILM: *sunt*; ib. F: *quod de* om. 12. K: *sicut - vos* om.; ib. N: *diligatis - vos* om. 13. B: *sola* om. 16. B: *numeris* om.; ib. EHK: *nominabilis*. 17. FIK: *in infinitum*; ib. G: *sic inventur exprimibile*. 18. C: *quod pure*; ib. FGHINO: *Et patet*; ib. F: *logicis qui logicis*. H: *hoc legislis*. 20. F: *partes* om. 21. K: *per hoc* om. 22. F: *caritas sive caritas dileccio*. 23. AD: *patet* om.; ib. C: *sabati sanctificatione*. BI: *sabatissimo*, GN: *sabatizacione ac honestate*. M: *et de sabati observacione*. ELO: *sabatizacione*. 25. G: *incifit*. 26. B: *nulla negativa*. 26, 27. B: *sic mandata*. F: *sed mandata*. 29-30. GLM: *et per diligere om.* N in marg. addit. 29. B: *est om.* 31. KO: *logicam et ad*. 32. O: *decinare*.

9. XL Hom. in Evangelia Lib. II, XXVII. Opp. tom. II, p. 1205.

Dictum est enim cum declaracione diffusa quod omnis ^{Refuted by the thesis: all truth} veritas est eterna, et per consequens omnis negacio ^{is eternal and in essence God Himself.} est essencialiter Deus ipse, immo etiam omnis lex et veritas, quia omne ens est realiter ipse Deus. Dictum est enim in materia de ydeis quod omnis creatura nominalis secundum esse intelligibile et per consequens esse principalissimum est realiter verbum Dei; iuxta illud Iohannis I, 3, *quod factum est in ipso, vita erat*. Nec est ex hoc color quod quelibet creatura sit quodlibet, aut quod quodlibet sit Deus, et conformiter de omni transcendentie, cuiusmodi sunt lex et veritas, quod Deus sicut est omnia in omnibus, sic est omnis lex vel veritas, et tamen multe sunt leges et veritates que quoad existenciam in genere non possunt esse Deus. Dictum est etiam quod licet quolibet veritates eterne sunt essencialiter ipse Deus, tamen quelibet illarum formaliter est distincta a reliqua, et nulla illarum est formaliter quicquid in genere neque Deus. Ex quibus colligitur, cum Deus caritas est atque dileccio, quod omne mandatum negativum sit essencialiter prima dileccio, ut non esse furandum, cum sit simpliciter eternum a parte ante et a parte post, non potens incipere vel desinere, non ponit aliquam priorem essenciam vel coevam nisi solam divinam. Quomodo ergo non foret respondendum querenti de quiditate essencie huius veritatis a Deo sic cognite quod ipsa est divina essentia? Hoc enim fecit ante mundi constitutionem.

Similiter, omnis res secundum esse intelligibile est Deus, ut dictum est in materia de ydeis; ista veritas est aliqua res, ergo etc. Et cum solum videtur habere

1. G: *enim om.* 1, 2. EFO: *quod omnis re:itas negativa est eterna.*
 G: *est negativa eterna.* 2. LMN: *omnis om.* 3. EGHKM: *ymuo et N: immo quod.* F: *ymuo omnis lex aut;* ib. GMO: *lex aut.* K: *lex est.*
 4. M: *ens om.* 5. N: *de materia.* 5, 6. ACD: *omnes creature nominales (AC) esse habent.* 6. EFHKO: *univinabilis;* ib. ACD: *secundum esse intelligibile om.* 7. B: *principiavum.* 8, 9. F: *Nam ex hoc.*
 9. B: *est om.*; ib. A: *quelibet om.* CEFGHJKLM: *sit quelibet.* O: *quelibet creatura sit quilibet.* 10. B: *aut quod quodlibet om.* A: *quod om.*
 I: *quod quelibet sit.* EFGHJKLMNO: *aut quelibet sit Dens.* 12, 13. O: *rel:veritates.* 15. G: *quelibet;* ib. E: *sint.* L: *sit.* 17. GN: *destincta;*
 ib. 1: *et ulla;* ib. A: *carum.* 18. EFGO: *quidquam.* L: *est quidquam;* ib. ABD: *Ex quo.* 19. C: *cum quod;* ib. F: *est om.* 21. G: *nō esse servandum;* ib. H: *similiter.* 22. C: *incipere esse.* 23. 1: *a:liquam parem.* GI: *aliam.* 24. BCFHL: *divinam essentiam;* ib. B: *foret om.*
 25. CG: *querenti quiditatem.* FMN: *de quiditate querenti quiditatem;* ib. B: *huius om.* 26. CFO: *sit divina.* M: *sic est.* 27. C: *fuit om.*
 28. M: *Sicut omnis res.* 29. ACD: *de materia.* 30. ACD: *Et sic cum.* GM: *etc. sic sequitur.* Et cum. EFO: *sic et cum.*

1. Cf. De Ente, tract. III, p. 3 et seqq.

esse intelligibile pocius signans Deum quam existenciam creature, longe evidencius videtur concedendum quod illa veritas sit Deus.

Similiter, quam mala foret alicuius rei carencia, tam bona est eius essencia, sicut assumunt Augustinus et alii 5 doctores concorditer; sed infinitum mala foret carencia huiusmodi veritatis, non esse furandum, quia destrueret divinam essenciam, cum essencia divina formaliter infert eius oppositum; ergo infinitum bona est ista veritas quod solum divine essencie potest competere, cum 10 proporcionaliter ut aliquid est bonum est diligibile. Sola autem divina essencia est summe diligibilis.

Divine essence
by itself is
the highest
object of love.

Similiter, ut deduxi logice, non esse furandum est communissimum sed solum divina essencia est communissimum, ergo hoc est divina essencia. Si enim non 15 esse furandum non sit hoc, tunc esse furandum est hoc, quod est impossibile. Ideo sicut quidlibet est non chimera, sic quidlibet est non esse furandum; nec refert multum ad propositum intelligere proposiciones huiusmodi negative vel affirmative de extremo infinito. Ista 20 tamen deduccio potest inducere inscios in errorem.

Omnis itaque veritates vel leges sunt divina essencia, sicut omnia sunt Deus; et tamen multe sunt res, leges et veritates secundum existenciam in proprio genere quarum nulla est Deus, cum in equivocis non est con- 25 tradiccio. Esse autem intelligibile et esse existentie creature dicuntur equivoce; formaliter autem loquendo distinguuntur huiusmodi veritates negative ab invicem et a Deo, cum affirmaciones vel positiva certa que sunt realiter distinguuntur, ut distinccio est inter non esse 30 ydolatrandum et non esse furandum, quia furtum et ydolum vel saltem raciones exemplares illorum positivorum distinguuntur.

1. ABD: *proprius*; ib. C: *tam Deum*; ib. G: *quam om.* N: *quam existencia*. 3. C: *ista veritas*. 5. EFGHIO: *bona esset*; ib. B: *eius rei*. GHIO: *illius rei*. C: *istius rei*; ib. I: *sicut assunt Anselmus et alii doctores*. FGHJKLMNO: *sicut assunt Anselmus*; ib. AD: *alii om.* 7. BDE: *modi deest*. 8. BI: *inferret*. 9. AD: *bonum*; ib. GHINO: *illa*. 11. G: *ut aliud*; ib. I: *est magis bonum*. 12. B: *diligendum*. 14. 15. FKM: *sed — communissimum om.* 15. F: *ergo — essentia om.*; ib. F: *Si autem*. 15. 16. AD: *non est*. K: *non esset*. 16. N: *hoc om.* 17. GN: *Igitur sicut quelibet*; ib. F: *quelibet*. 18. BGIM: *sic quilibet*. 19. G: *maltum om.* 21. C: *iustos*. EFGHLMNO: *multos inscios*. 24. C: *secundum essenciam*. 25. ABD: *non sit*. 25, 26. GN: *nulla est contradiccio*. 26. B: *Esse et in proprio genere*; ib. AD: *et omnes*. 28. K: *ad invicem*. 29. certa. AD: *contra*. BCFGHLMNO: *circa*. N: *posita certa*. 30. GN: *designantur*; ib. G: *inter om.* 30, 31. B: *non esse ydolatrandum et om.* 31. AD: *et om. after furtum*. 32. K: *vel ydolum*; ib. ABD: *istorum*.

Unde videtur non esse concedendum quod non ydolatrare, non mechari, occidere vel furare sit mandatum, quia nullum tale est, eo quod homo prevaricando factus est ydolatra, mechus, homicida et latro. Verumtamen 5 quod non est taliter agendum manet necessario absolute; et contra hoc offenditur sicut contra Deum, quando prevaricatio talis committitur. Unde non est extraneum sed saluberrimum quod Deus sit mandatum quod precipit observari, quia observando debite hunc hospitem 10 non est compossibile observantem dampnum incurrere.

Quantum ad duo precepta affirmativa, scilicet sabbatismum et honoraciones parentum, notandum quod debent intelligi, sic quod sit sabbatizandum et parentes honrandum, quia sive includant dignitatem atque iusticiam 15 sive futuracionem sive practizacionem actus huiusmodi, videtur quod utrumque sit eternum simpliciter. Nam si Deus vult quod homo sabbatizet pro eadem mensura volicionis divine, vere dignum et iustum est quod homo pro suo tempore sabbatizet, quia volicio Dei ut quicquid fiat iustificat per se atque legitimat quod sic fiat. Et ideo non sequitur: Nunc est iustum quod Petrus dampnetur, ergo nunc dampnatur, sed satis est quod dampnacio succedat pro tempore a Deo statuto, ut debeat succedere.

25 Et sic de debito non sequitur: Nunc est debitum quod Petrus dampnetur, ergo nunc est verum quod dampnatur, sed satis est quod Petrus aliquando ita se habeat vel debeat se habere et quod Deus semper vult sub pena peccati et ordinat ita esse. In cuius convictionis signum 30 congrue cum istis terminis *dignum* et *iustum* et *debitum* est ponitur verbum presentis temporis coniunctivi, sed

The affirmative precepts of keeping the Sabbath and of honouring parents are eternal.

1, 2. C: *ydo!atra*. 1. GN: *non ydolatre* (sic) *et non furari et non mechari, occidere*. LO: *et non mechari*. 2. ACD: *non occidere*; ib. GLM: *sit manifestum*, FO: *sint mandatum*. 5, 6. AD: *absolute om.* 6. F: *sicut hoc*. 8. G: *quod Deus sic mandat*. N: *mandat* (2). H: *Deus sit manifestum*. 9. K: *tunc habet sospitem*. N: *tunc habet hospitem a quo*. 11. K: *scilicet om.* 11, 12. C: *sabbatum*. H: *sabatismo*. 1: *sabbatizandum*. E: *sabbatizatum sabbatizandum*. 12. AD: *honores*. M: *honorando*. 13. GN: *quod sicut*; ib. C: *sanctisandum*. 13, 14. B: *honorande quod*. EFHKLMNO: *honorandi quod*. 14. G: *quod sive*. AD: *quare si includat*. FGHJKLMNO: *includat*; ib. K: *dignitate*; ib. B: *atque om.* 15. BDEFGHJKLMNO: *sive practicationem om.* 16. I: *est eternum*; ib. H: *similiter*. 18. G: *volitorum divine*. 10. G: *ut om.* 19, 20. EFKLMO: *ut quidquam*. 20. F: *fuit*. G: *fuerit before iustificat*. 22. F: *ergo nunc est verum quod dampnatur*; ib. EFKM: *dampnetur before sed*. 23–27. F: *dampnacio – est quod om.* 23, 24. ABDGI: *vel debeat*. EN: *ut corr.* 26. B: *Pet. us dampnatus*. 27. C: *verum quod Petrus*; ib. AD: *ita om.* C: *sic*. 29. H: *illa esse*; ib. GHO: *convictionis*. 30. ACDFF: *est om.* 30, 31. B: *debitum esse*. 31–2. I: *coniunctivi – indicativi om.*

cum isto termino *verum est* verbum presentis temporis indicativi. Ita non sequitur, nunc est debitum quod Petrus comedat, ergo nunc comedit vel nunc tenetur aut nunc obligatur comedere; sed totum debet coniungi ad divinam volucionem et ordinacionem sub pena culpe in 5 aliqua creatura.

Alia vero est reponsio, cui ego in huius principio innitebar et que non tantum ampliat actum debendi sed habet pro eodem quod Deus vult quod hoc est et quod hoc sit, iustum est quod hoc est et quod hoc sit; 10 et sic de ceteris; quam variacionem et equivocationem decet theologum cognoscere; unde dicitur quod Deus eternaliter vult, quod ego sabbatizem; nec ex hoc sequitur quod eternaliter sit iustum aut debitum quod ego sabbatizem; sed satis est quod tempore suo sit 15 iustum, quia ad hoc quod sit iustum me sabbatizare requiritur pro tempore illius iusti vel debiti me esse in sabbatizando et sic mandata affirmativa quedam que complentur sunt eterna a parte post et non a parte ante. Sed prior logica videtur scripture conformior que 20 concedit quod multa sunt mandata homini debita fieri et per consequens volita fieri vel ut fiant, et tamen homo ille nunquam facit ea nec unquam est verum illa existere, licet Deus velit illa existere, id est quod existant, cum debent existere. Et tamen Deus non vult 25 quod existunt, nec est possibile quod voluntas Dei beneplaciti vel permissionis non sit impleta; cum sequitur: Si Deus vult quod hoc est, tunc hoc est; sed non sequitur: Si Deus vult quod hoc sit vel hoc esse, ergo hoc est, sed satis est quod hoc debet esse. Et ita intellegi 30 potest illud I ad Thim, II, 4: *Deus vult omnes homines salvos*

1. EGKO: *illo.* 2. B: *indicativi modi et ita.* EGHKLNO: *Et ita.*
3. BEFGHKMNO: *comedat ergo nunc est;* ib. NO: *vel nunc tenetur.*
4. AD: *aut unquam,* BC: *nunquam.* 5. G: *ordinis obligacionem.*
7. B: *est questio;* ib. C: *huiusmodi.* 8. AD: *que om.* 9. B: *vult et quod;* ib. AF: *quod hoc sit.* 10. *Et quod hoc sic,* 9, 10. B: *hoc sit et quod hoc sit iustum.* 11. K: *de terminis.* 12. AD: *ut dicit.* 13, 14. F: *quod — eternaliter om.* 13. IK: *sabbatizo.* 10. ACD: *ego om.;* ib. K: *sabbatiō;* ib. D: *sit om.* 14. ADEM: *quia — sabbatiōre om.*
18. H: *manifesta affirmativa.* F: *mandata a falsa quedam que;* ib. ACD: *quedam om.;* ib. AD: *affirmativa que.* 19. AD: *implentur;* ib. ABDK: *et nulla a.* 20. B: *priori.* 21. BDEFGHIKLMNO: *debita om.*
22. AC: *homini fieri;* ib. G: *ut om.* 23. GN: *ille om.;* ib. B: *facit illa;* ib. B: *illa om.* EGILMNO: *ea.* 24—25. FI: *id est — existere om.* 24. BN: *quod om.* 24, 25. C: *ut existant.* F: *existat.* 26. GM: *quod existant.* 27. I: *promissionis.* 28. G: *et non.*

fieri id est quod salvi fiant sed non quod salvi fiunt. Nec sequitur ex isto quod Deus vult aliquid vel aliquam rem que non est impleta, licet Deus velit quod multa fiant et sint que non sunt impleta, quia vult quod 5 hec sunt, si non obest defectus creature; et istam condicionem notat modus coniunctivus ultra indicativum et sic impletum est quod hec debent fieri.

Et ita non sequitur: predicacio mea debet fieri, hoc est quod ego debeo predicare, ergo predicacio mea est 10 vel obligatur ad esse. Sed obligacio cadit super me et non super accidens quod debet tam multis proficere. Et sic videtur quod voluntas precepti Dei non semper impletur.

Redeundo ergo ad materiam patet quod infinita sunt 15 mandata, cum omnis homo proprium mandatum habet quod hoc faciat et ab hoc caveat; et quot possunt esse res cum quibus ego possum ydolatrare vel eis abuti, occidendo, mechando vel concupiscendo, tot mandata habeo quod non faciam sic cum illis. Mandatum tamen 20 quandoque accipitur pro debito quod mandatur; aliquando pro eius implecione, aliquando pro actu mandantis, et aliquando aggregative.

Unde videtur quod Petrus coniugatus abstinentia a 25 debito procreandi peccat in hoc quod sua proles debet esse et multipliciter proficere, quod non facit, unde multis videtur quod proles peccat, id est defecit ab illo quod debet facere, et tamen non est, sed Petrus punitur pro illo peccato et non proles, quia non obligatur, verumtamen si esset faciens quod debet facere, tunc 30 impleret mandatum, et sic debere esse est ampliatum, cum omne quod Deus ordinat esse et fieret, si nulla creatura prevaricando poneret obicem, debet eternaliter fieri; et sic nunc et semper debeo multa facere que non debeo facere tunc vel modo.

'Precept' and
'duty'
sometimes
mean the same
and sometimes
different things.

Examples.

1. I: *fieri et quod*; ib. GI: *salvi sint pro salvi fiunt*. 2. ELM: *ex hoc. H: ex illo*. 3. ACD: *quod non*. 4. C: *fiunt. F: fiunt — impleta om.; ib. EL: hec sint*. 5. AD: *faccio creature*. 5, 6. E: *condicionem*. 6. D: *notat om.* 7. L: *et ita*; ib. I: *illa debent*. 8. B: *ita om. F: Et ita — fieri om.* 9. H: *predicatio nostra*. 11. O: *que debet*. 13. C: *observatur vel impletur*. 14. G: *Respondendo ergo. N corr. in marg. 11, 15. C: multa sunt mandata et infinita.* 16. I: *et quod hoc*. 17. FM: *ydolatrari*; ib. I: *leges abuti*. 20. F: *quo mandatur*. 21. I: *aut pro*. 22. B: *pro aggregative*. O in marg. corr.: *congregative*. 22. GN: *quod om.* 26. FGHKMN: *deficit*. 28. *peccato. K in marg.: per consequens*. 29. B: *faciens om.; ib. F: debet*. 30. B: *impletur*; ib. F: *debere est*; ib. BM: *est om.; ib. F: ampliatirum*. 31. EFGIM: *et om.* 33. M: *et tunc semper debeo*.

Unde ad loquendum liberius, conceditur quod omne mandatum quod non existit, est quia secundum esse intelligibile in Deo, nec conceditur quod Deus debet facere quod non facit, et sic hoc debet fieri a Deo sed Deus non debet hoc facere, cum Deus non potest obli-gari nisi ratione dignitatis creature facere tunc vel modo.

There are
10 command-
ments; they are
ordained
(1) by
inspiration,
(2) by the
angels' ministry,
(3) by Christ's teaching.
Whatever God has ordained are precepts.

Et patet quod decem sunt mandata Dei et in quo-cunque numero volueris. Que tamen mandantur et pre-cipiuntur tripliciter: Primo modo secundum instinctum 10 internum, ut patet tempore legis nature, et omni lege quoad multos abdite inspiratos. Secundo modo se-cundum ministerium terribile angelicum, ut tempore legis Moysaice Exodi XX. Et tertio modo secundum instrucionem sensibilem Christi vel eius discipuli, ut 15 tempore legis gracie. Quecunque ergo Deus precepit creature facere vel implere possunt dici precepta, sive existant sive non existant. Unde mos est scripture exprimere mandata per oraciones de futuro, ut Exod. XX et per oracionem coniunctivam, ut Ioh. XV. 17: *Hoc 20 est preceptum meum, ut diligatis invicem.* Que verba sunt onusta dupli sentencia; prima quod sic debet fieri, quod est mandatum eternum obligans creaturam quod pro tempore suo sic faciat, et istud mandatum si est implet prius mandatum, et si non est cum obligato, 25 tunc offenditur in ipsum mandatum. Nec valet sophisma quod deberem et non debeo sic facere, quia scriptura omittendo optativum utrobique utitur presenti tempore indicativi. Nec valet logica que dicit quod talia que non sunt non debent fieri, sed debentur fieri, cum scrip-tura sacra sic loquitur Matth. III, 14: *Ego a te debeo baptizari;* ideo omne debitum creatum originatur a debito increato quo Deus ex bonitate sua debet omnia futura

3. F: *quia Deus.* 4. G: *hoc om.* N addit in marg. 8. B: *Dei om.*
ib. M: *et om.*; ib. ABC: *in om.* 9. G: *que tantum.* 10. I: *modo om.*
ib. G: *secundum om.* 11. F: *in termini*; ib. M: *atque tempore*; ib.
ACD: *et sine.* 13. GN: *misterium*; ib. I: *et tempore.* 14. N: *ut Ex.*
15. G: *sensualem.* 19. L: *exprimere precepta*; ib. B: *mandata*; ib.
H: *de furto* Ex. 2; ib. F: Ex. 29, 26. F: *coniunctivorum.* 21. HO:
invicem om. 22. GN: *sic om.* 23. GN: *quod sit mandatum.* 24. BEG
IHKMNO: *fro om.* 25. GM: *implerit.* 26. GN: *offendit*; ib. M: *nec rult;* ib. FO: *valet sophistria.* G: *nec ruit sophista.* 28. G: *ubique*
29. FIL: *indicativo*; ib. ACD: *talia quia non.* 30. FMN: *sed deberent*
fieri. G: *non dicuntur.* 32. M: *baptizare*; ib. F: *originat*; ib. D: *a Deo.*
33. I: *quod Deus*; ib. GN: *ex om.*; ib. D: *omnia simul.*

20. F. g. Non occides, non moechaberis etc.

ordinare, cui ordinacioni omnes creature debent obedire, unde inobedientia creaturarum in non reddendo Deo debitum in omnibus, ut debent, facit quod Deus vult ut multis modis sit quorum nullo est, licet non velit quod aliquid est nisi illud sit. Et sic debita creaturarum sunt mandata temporaliter sed eterna a parte ante, cum non sint nisi illas creature debere taliter obedire Deo, quod precedit illas creature tanquam racio increata. Sed est unum aliud debitum creatum quod ponit existenciam rei quam creature debens solvere pretermittit; et sic potest intelligi illud Matth. VI, 10. *Fiat voluntas tua de voluntate Dei condicionata, qua vult ut sic sit et non quod sic est.* Et illi voluntati condionate sicut Spiritui Sancto potest homo resistere, sicut et mandatis et ordinacioni divine, non autem illi absolute impediendo ne impleatur et debitis eternis, in que omittendo offendimus, rogamus nobis dimitti debita nostra. Sed relinquendo ista speculativis et curiosis volentibus in verbis contendere, notandum quod licet omne opus creature fiat ex precepto divino, 20 unde Gen. I, 28 precepit Deus homini naturalia opera, *Crescite, inquit, et multiplicamini*, tamen nostrum est loqui de preceptis moralibus quibus Deus precepit homini obedire, colendo ipsum sub pena peccati, ex quibus impletis meretur gratiam.

25 Ideo sicut una est caritas, sic unum est mandatum de dilectione. Unde secundum ordinem ac divisionem caritatis secundum quam servus Dei solum meretur est divisio preceptorum et sicut homo debet diligere Deum et proximum, sic sunt duo ordines mandatorum, quorum 30 primum est tria mandata prime tabule. Nam debitum dilectionis Dei est tria mandata, quia aliter false diceret Christus Matth. XXII, 30 quod *hoc est primum et maximum mandatum scilicet debitum dilectionis Dei.* Non enim est racio quare ipsum foret aliquid trium mandatorum prime

The Lord has ordained natural deeds to man, but here we have to speak of moral precepts which man ought to follow.

As Love is distinguished as Love to God and Love to one's neighbour, likewise there are two sets of commandments. I. The three of the first table — not to commit idolatry, not to commit perjury, and to keep the Sabbath.

1. E: *preordinare.* 2. DGMNO: *Deo om.* 3. IK: *ut debet.*
 4. EFG: *quorum nullo modo;* ib. F: *sit.* 5. I: *nisi idem sit;* ib. I: *creature.* 8. IKL: *precusat.* EFM: *precipit.* O: *precepit;* ib. D: *creatura om.* 7. 15: *pretermittat.* 12, 13. EF: *quod sic sit.* O: *quod sit.*
 11. I: *ordinacioni.* EKO: *ac ordinacioni.* 15. I: *nec impleatur.*
 16. BH: *de debitis.* FGILN: *es sic debitis;* ib. G: *inique omittendo.*
 17. ABCD: *dimitti peccatis tectis.* GMN: *nobis peccata (G: nostra) tecta.*
 EHO: *nobis peccatis tectis.* L: *puncta nostra tecta;* corr.: *debita nostra;*
 ib. EFGLN: *illa.* 18, 1: *ac curiosis.* 20. GKM: *Gen. VII,*
 20–22. K: *naturalia — homini om.* 21. E: *inquit extincit;* ib. I: *sed cum nostrum loqui.* 27. B: *solum om.* 27, 28. M: *meretur solum est de eo preceptorum.* 28. EFO: *et ut sic.* 29. F: *sic sicut sunt.*
 31, 32. EKLM: *non dicebat Christus.* 33. B: *debitum om.* N: *sed debitum.* 34. N: *aliquid.*

tabule quin per idem et quodlibet. Ideo ipsum mandatum quod Christus exprimit est quodlibet horum trium; scilicet non debere ydolatrare, non periurare sed sabbatizare; quodlibet enim istorum est debere Deum diligere.

Et patet ex logica de universalibus quod non sequitur⁵ hoc mandatum Christi est quodlibet istorum trium, ergo quodlibet istorum est reliquum. Sed hoc mandatum

Christ sums up
the 3
commandments
into one
describing
man's
practical duty
towards
God.

affirmativum est hoc mandatum negativum. Unde singulariter legifer noster Iesus Christus qui est caritas compendiosissima congregat suis filiis et amicis in testamento amoris omnia hec tria mandata sub uno involucro, ubi servis regide et diffuse explicite primo preceptum est quid non debent facere quoad Deum. Ad illud quidem prohibitum erant prouisi. Et ex eodem sequitur quod omnia ista sunt tria precepta, quia primum¹⁰ preceptum est duo, cum sit duplex preceptum negativum et tertium affirmativum. Non enim est racio quod unum preceptum sit commune ad hec tria, quin per idem unum est commune ad prima duo.

Ideo illud et mandatum de sabbatizando ac tertium²⁰ de proximum diligendo sunt omnia decem mandata et per idem hec tria cum mandato de dilectione proximi sunt quatuor. Et cum mandatum de dilectione proximi sit duo mandata, scilicet debere honorare parentes et debere non iniuriari proximo, patet quod sunt quinque;²⁵ et cum mandatum de non iniuriando proximo sit duo mandata, scilicet non debere iniuriari ei opere vel voluntate, patet quod sunt sex. Et iterum, cum mandatum de non iniuriando proximo in opere, cum sit commune ad mandatum de non iniuriando sibi in bonis nature³⁰ nec bonis extra naturam, patet quod hec decem sunt septem. Et cum bona extra naturam sunt vel bona fortune vel amicicie cuiusmodi est coniugium, patet quod

1. F: *primum mandatum.* G: *ideo mandatum quod.* 3. B: *omnino debere;* ib. M: *ydolare;* ib. F: *debere non periurare.* L: *non debere periurare;* ib. GN: *sed scilicet;* ib. N: *baptizare.* 4. LO: *illorum;* ib. bLMN: *debere om.* 5. B: *logica — quod om.* 6. B: *quodlibet horum;* ib. FGHLNO: *idorum.* 7. ABDGHLNO: *illorum;* ib. GN: *Scilicet hoc.* O: *Si hoc.* 8. B: *hoc om.* 8. 9. F: *singulis.* EGH: *singularis.* 9. A: *quarto modo legifer;* ib. B: *Iesus Christus om.* 11. ACI: *omnia om.* 11. 12. F: *involutio.* 12. B: *expicitate.* 13. C: *quidem servi.* AD: *quid servi.* 13. 14. C: *Ad istud.* 1: *Ad aliud.* EF: *Et ad illud.* 15. EFGMN: *omnia illa.* 18. B: *est commune.* 20. K: *Ideo et mandatum;* ib. BEFO: *et om.* 21. IV: *proximo diligendo.* 23. A: *sit quatuor;* ib. ACD: *proxime.* 24. F: *sunt duo.* K: *fiunt.* 25. H: *iniuriare;* ib. H: *quod sequitur quinque.* 26. F: *sunt duo.* 27. H: *iniuriare;* ib. K: *ei om.* 28. BL: *cum om.* 30. B: *iniuriando eum;* ib. EFGHLMNO: *sibi in om.;* ib. B: *cum bonis.* 33. N: *cuius est.*

sunt octo mandata decalogi, et per idem novem, computando opus iniuriandi tam manu quam lingua. Quotlibet sunt alie consideraciones secundum quas computari possunt mandata Domini. Sed cum numerus denarius sit numerus 5 universitatis, ut alias diffuse exposui, et minor numerus quam numerus denarius non facit populum; propter quod Abraham orando pro Sodomitis Gen. XVIII, 32 non descendit citra decem, eo quod non superfuit populus paucior, cui Deus debuit misereri; ac tertio cum ille 10 numerus denarius sit summe proporcionalis populo ex- The end of the plicari singulariter, ponitur hec sapiencia sub deialogo Prologue. mandatorum.

CAPITULUM DECIMUM.

Premittit autem sapiens legifer, Sanctus Moyses, Moses wrote a 1: Exodi XX, 1, 2, prefacionem quandam necessariam ad preface to his dicenda: *Locutus est*, inquit, *Dominus cunctos sermones commandments,* obviously in hos: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra order to prove Egypti de domo servitutis.* In quibus verbis patet primo the authenticity of his report, 20 explicacio et tertio racione beneficencie auditorum obli- to define his own position and the reader's duty. gatio. Non enim pompose premittit hic legifer quod ex proprio capite hoc invenerat vel mandavit, sed locutus est inquit Dominus simpliciter, sine modificacione propter immensitatem sui dominii non particulariter sed totaliter 25 cunctos sermones hos. Sed cum innata sit nobis natura- liter via a communioribus confuse cognitis ad distincta procedere, explicatur trinitas huius Domini, cum dicitur Dominus Deus tuus. Cum enim domini in quantum huiusmodi sit dare minas servo quem respicit relative, 30 dare mandata pro suo regimine, et dare domum pro

3. ABCD: *supputari*. E: *computari*; corr.: *supportari*. N: *supportari* possunt *suspitari*. 5. B: alias om. 6. C: non om. 7. M: *quod om.* 8. M: *superfluit*. 9. ABC: *debet*. 11. KLO: *signanter*. 13. ACD: *Explicit prologus decem mandatorum*. 14. ACD: *autem om.* 18, 19. C: *primo dictorum*. 19. K: *donorum*; ib. B: *auctorizationem*; ib. ABCDEH: *actorum*. 1: *avorum* (*maiorum*). 20. D: *exemplacio*; ib. B: *racione* om. 21. B: *hic om.* 22. FKLMO: *hec*. 23. F: *simplex*. H: *similiter*. 23, 24. BCFI: *propter utilitatem*. 24. EKLMO: *universalitatem*. GN: *universitatem*. 27. I: *domini*. G: *domini Dei*. 29. *minas*. 30: *miās* = *misericordias*. F: *miserias*; ib. K: *relacione*. 30. N: *donum*.

4. De Civili Dominio I, 318 deprompt. e Roberti Lincolnensis tractatu De Luce. Vide ap. L. Baur, Die philosophischen Werke Grossetestes p. 58.

Meaning of
the words
Dominus Deus
tuis.

sua inhabitacione, quod non potest fieri sine super-excellenti potentia, patet quod in verbo *Dominus* signanter intelligitur potentia Dei patris; et cum Deus quod et *theos* grece sonat *ridens* latine signanter signat eternam ac universalem Dei intuicionem, et per consequens merito in isto verbo *Deus* intelligitur sapiencia Dei patris a dicta potentia procedens. Sed tertio cum dicta essencia ex caritate immensa dignatur esse *Dominus Deus tuus*, exprimitur tercia persona que est benevolencia, complacencia vel quietacio in se ipso. Sicut 10 enim ex hoc quod Deus quantum potest tantum noscit vel intelligit se ad intra, sic cum istis non stat quin quantum potest vel se intelligit, tantum sibi complaceat in se ipso. Et sic quantum ad auctoris explicacionem explanatur equalis undique trinitas personarum. 15

Condition of
the people
whom the
Lord addresses

Meaning of the
rest of the
words.

Sed cum non sufficit scire quis loquitur nisi et sciatur cui loquitur, signanter subditur condicio populi cui loquitur, cum tertio subinfertur *qui eduxi te de terra Egypti, de domo servitutis*. In quibus verbis patet ratione beneficiencie populi obligacio, secundo eiusdem populi 20 in comparacione ad Deum inferioracio et tertio ex hiis inferri debet reverencie retribucio. Reluent autem in ista beneficencia opera Trinitatis, cum in hoc quod *eduvi* notatur potentia; in hoc quod *de terra Egypti* que interpretatur tenebre, notatur lumen sapiencie oppositum tenebris ignorancie, sed in hoc quod *de domo servitutis* signanter notatur benevolencia vel voluntas libere producta que servituti opponitur. Ex quibus reluet hominis allocuti inferioritas sive abieccio, cum in terra Egypti sit serviliter subditus populo peccatori. Ex 30 quibus insurgere debet reverencia que est actus reverentis. Est autem revereri reputare bona reverentis esse parva vel nulla respectu bonorum reveriti quod maxime convenit homini facere Deo suo.

1. ABCD: *fieri* om. 1, 2. EFLNO: *free**xcellentii*. 2. ABCD: *potencia vel potestate*. 3. B: *Dei* om.; ib. M: *et cum dicitur*. H: *domini dei*. 4. L: *atheos*; ib. *signal*. F: *significal*. 5. K: *utilem*. 6. EFGHIMNO: *illo*; ib. N: *Deus* om. 7. H: *patris*; corr.: *fili*. 8. M: *essencialiter*. 12. K: *vel — stat* om.; ib. G: *quoniam* om. 12, 13. N: *non stat in quantum*. 13. I: *quintum potest*; ib. GMN: *comp/act*. 14. A: *ad om.*; ib. A—HLNO: *auctorum*. 15. ACD: *essencialis*; ib. F: *remittas* (sic). 16. O: *nisi ectam*. 17, 18. K: *signanter — loquitur* om. 19. L: *primo patet*. 20. GK: *tritus populi*. H: *beneficiorum populi*. 21. ABCDFGLN: *dominum*. 22, 23. I: *autem illa*, GMO: *in illa*. 23, 24. EFO: *quod dicitur eduvi*. 24. ABCD: *eduxit*; ib. E: *denotatur*. 25. G: *que vocantur*. 25, 26. *oppositum*. I: *omnium tenebrarum*. 29. I: *homini*; ib. I: *subieccio*. H: *obieccio*. 30—32. B: *peccator* — *revereri* om. 31. C: *infugere* debet. EFGHILMNO: *consurgere*.

Ex istis docemur moraliter excitare continue omnem potentiam nobis datam correspondenter ad patrem, cavingo ab ocio; secundo omnem actum potencie regulare prudenter correspondenter ad filium, cavingo ab opere inutili sive superfluo; et tertio omnem actum prudencie recte intentum condire divina complacencia, ne deficiamus a devocationis oleo.

We have to beware of idleness and of useless work and to adjust our deeds to the divine pleasure.

Et tunc necesse est ut omnia opera nostra mandata Dei implencia complaceant trinitati. Qui enim facit potenter, non ociando cum servis conductis a Christo

Our deeds must be pleasing to the Trinity.

Matth. XX, 6: *Quid hic tota die statis ociosi; prudenter cum lucerna oculi simplicis in Deum debite dirigentis Matth. VI, 22: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; et tertio perseveranter propter devacionem internam de premio, ne cum virginibus fatuis in fine deficiamus ab oleo Matth. XXV: Si, inquam, opera nostra fuerint ad vestigium trinitatis in istis proprietatibus coequata, necesse est quod propter similitudinem sint sibi placencia, et defiendo ab isto libramine ex disformitate sint Deo odibilia. Sic enim omnia genera virtutum ac viciorum, genus pacis, orationis et omnia reducibilia sunt ad tria; si enim habemus caritatem Patris, ipsa operatur magna si est, et gratiam Filii noscentis voluntatem Patris, et perseverantiam Spiritus Sancti, perfecte vivimus.*

Then they are pleasing to God; otherwise they are hateful. We live perfectly if we possess God's love, the Son's grace and the Holy Ghost's perseverance. Fear and love are the two guides for the observance of the law of God. Natural and animal fear.

Ex istis colligitur quod timor et amor sunt duo precepta sive principia quibus manuducimur in observanciam legis Dei.

Est autem duplex timor in genere, scilicet naturalis et animalis; naturalis quo quis timet amittere bona nature sine perturbacione intellectus aut voluntatis quoad mores.

1. GMO: *excitari*. E: *exercitari*. HL: *exercitare*. 2. EI: *quoad*.
 3, 4. FGHLMNO: *reguari*. 4. CEGHLNO: *prudencia*. 5. F: *superflua*. MN: *operacione...superflua*. 8. F: *nosta om.* o. 1: *Cui enim*. G: *Quod enim*. N corr. 12. G: *in Deum extinxit*; ib. B: *diligentis*.
 17. ACDH: *omnia vestra (opera om.)*. FIK: *opera vestra*. GN: *oratio vestra fuerit*. 20. K: *Si enim*. 21. L: *aut viciorum*; ib. L: *pacis et*.
 21. 22. GM: *aut oracionis*. 23. B: *ipse enim*; ib. EFK: *est om.*
 25. G: *eciam Spiritus*. 26. B: *to'itur*. 26, 27. ACD: *duo precipua*.
 H: *precera p'ecura*. 27. DEFGHIKLMN: *sive principia om.*; ib.
 EFGHLWN: *ex quibus*. 29. HI: *natura'is est*. 30. LN: *naturalis est*; ib. H: *quo — nature om.*; ib. K: *bona naturalia vel nature*.

29. Que hic sequuntur verbotenus in Opere magistri Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, dist. XXXIV, p. 477 invenire poteris. Vide de materia ista et tractatum Iohannis Wyclif, De septem donis Spiritus Sancti, Pol. Works, p. 225 et seqq. Vide et Petrum Lombardum Lib. III, dist. XXXIV.

Of natural
fear.

Naturale quidem est omni animali timere mortem vel corporis periculum, dum verisimiliter creditur imminere et dolere, cum assit, quia aliter non adoptaret bonum nature querendum nec delectaretur in habito, quod esset contra legem nature. Ideo in tali timore non est peccatum 5 inseparabiliter. Christus enim illo genere timoris summe timuit, cum Marci XIV, 33 dicitur quod *cepit Iesus pavere et tedere et Luce XXII, 44: Factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Iste autem qui in nullo concutit rationem declinando iusticiam vocatur 10 propassio, et non est peccatum sed pena peccati.

With this kind
of fear there is
no sin
inseparably
connected.

Timor vero animalis habet quinque membra communia que sunt timor mundanus, timor humanus, timor servilis, timor inicialis et timor filialis.

Timor mundanus vocatur timor quo culpabiliter timetur 15 perdere bona mundi; quando scilicet ex hinc dimittitur bonum moris. Et ille timor semper est malus quo nos seculares sumus nimium infiscati.

Humanus timor est quo quis timendo perdere bona nature incidit in peccatum; et ille timor est culpabilis. 20

Timor servilis est quo quis timet culpam committere solummodo propter penam; sed et ille est imperfectus propter carenciam caritatis. Astringit tamen ad cavendum a malo. Et faciendum bona in genere. Ideo est utilis.

Timor inicialis est quo timetur peccare perdendo bonum 25 gracie, partim propter penam et partim propter amorem iusticie. Et quia ille timor habet scintillam aliquam caritatis, ideo est bonus moraliter, et introducit timorem filialem vel castum secundum Augustinum super epistola

1. B: *homini et animali a'ii*, K: *animali om.* 2. *corporis*, E: *mortis pericul'um*; ib. ACDF: *cum. I: dum universaliter*; ib. B: *innue're*. F: *in natura*, 2, 3. ACD: *minu're et do're*. 3. AC: *dolere tamen verisimiliter*. HO: *et dolore*; ib. B: *optaret*. 8, 9. C: *tanguam gutte*. 9. B: *decurrentis om.*; ib. B: *Iste om.*; ib. B: *que in*. 11. ACDEGHMN: *sed non est*. 12. I: *communia om.* 13. F: *timor humanus om.* 14. ABD: *et filialis*. 16. H: *quod sci'et*. 17. B: *semper om.* 18. ACDG: *ui'omis*; ib. ACD: *ininstati*. 19. GL: *timens*; ib. B: *bonum*. 20. ABD: *sed ille*. LO: *sed et*; ib. I: *inculpabilis*. B: *culpabilis timor*. 22. ABCD: *solumodo*. 23. I: *Refugit tamen*. 24. I: *de malo*; ib. ABCDH: *faciendo*; ib. CIGK: *de genere*. LN: *bonum de genere*; ib. BEFGKMN: *Et ideo*. 26. B: *propter penam et partim om.* 28—1. B: *timorem — introducit deest*. 29. I. EFG: *epistolam canonican*.

12. Sic et Petrus Lombardus lib. III, dist. XXXIV: Sciendum est quatuor esse timores: scilicet mundanum sive humanum, servilem, initialem, castum vel filialem sive amicabilem . . . Sed et hoc loco Wyyclif pocius Guilelmum Peraldum (*Summa Virt. ac Vitior. I, De Donis, cap. I, De speciebus timoris*) secutus esse videtur. 29. Augustinus in Ep. Iohannis ad Parthos tract. IX, cap. IV, Opp. tom. III, 2047.

canonica Iohannis: sicut seta introducit filum; et illum dicunt David, Salomon et Ecclesiasticus esse inicium sapientie; et iste est timor perfectissimus ad quem nos mundani in via attingimus.

5 Quintus timor filialis vel castus est timor quo caritativus timet perdere bona gracie vel virtutis aut malum culpe incurrire pure propter amorem iusticie; et de illo loquitur Psalmista XVIII, 10: *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Et ponit Augustinus exemplum manu-
ducens in noticiam huius timoris triplicis qui respicit mores quia bonum gracie. Esto quod sint tres uxores omnes a corporali adulterio continentes, prima appetens commisceri cum altero marito sed solum timore pene infligende aut mundi scandali hoc omittit; secunda vero parcialiter per ista et parcialiter propter amorem quem habet ad maritum, tercia vero pure propter amorem mariti et delectacionem quam habet in pulcritudine celibatus. Ita intelligendum est quod proporcionaliter se habeant hii timores; unde de tertio vero, casto ac filiali loquitur

20 Apostolus Rom. VIII, 15: *Non, inquit, iterum accepistis spiritum servitutis in timore sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus: Abba pater.* Et tales filios sic diligentes ex pura dilectione paterna dicit Apostolus non vivere secundum carnem sed secundum spiritum, sicut vixerunt sancti in ecclesia primitiva sequentes Christum; unde prima Ioh. IV, 18: *Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittet timorem.* Timor, inquam, servilis repugnat caritati: sicut et perfecta caritas timorem inicialem excludit; et istam caritatem

Filial or
chaste fear.

St. Augustine
on threefold
fear.

His third kind,
i. e. filial
fear, is the
theme of the
Apostle in
Rom. 8, 15.

Men possessed
by it do not
live in the
flesh, but in the
spirit as the
Saints of the
primitive
Church. Slavish
fear is opposed
to Love,

2. F: *ducunt;* ib. H: *Salomonem.* 2, 3. H: *in itinere sapientie.*
3. G: *et ille.* 5. A: 5^a. M: *Quintus timor filialis est castus timor;* ib.
ABCD: *et castus;* ib. H: *quo caritas.* 6. B: *bonum gracie;* ib. FO:
ac malum. 8. H: *Psalmus;* ib. K: *sanctus om.*: ib. B: *in eternum
permanet.* EHMO: *permanens.* 9, 10. AC: *inducens.* 10. F: *quintu-
plicis.* 10, 11. B: *respicit timores.* 11. ACD: *sunt;* ib. D: *tres om.*
12. M: *adulterio om.* 13. ABCDEFHIO: *a marito.* 14. H: *infingende;*
ib. ABCD: *vero om.* 15. EFGIN: *propter illa, K: per illa, H: per
ista et om.*; ib. I: *et propter.* 15-16. C: *quem — amorem om.*
16. BFGHIJKLMNOP: *ad coniugem.* 17. G: *dilectionem.* 19. L: *de se-
cundo.* 20. F: *iterum om.* 21. A: *spiritum — accepistis om.* 23. BDGF
GHIO: *fili;* ib. O: *sunt diligenter;* ib. M: *et pura.* 24, 25. ABCDEF
GHJKLMNOP: *sed spiritum.* 25. B: *sancti patres.* 26. G: *Timor vero.*
N corr. 27. ABCD: *emittit.* 28. EFGIMN: *inquit;* ib. N: *renunciat
caritatem.* 28, 29. F: *caritas inicialem non rem.* 29. ABCD: *illam.*

9. In Epist. Ioh. tract. IX, cap. VI (ib. p. 2049): Sic et in Epist. ad Honoratum de Gratia Novi Testam. cap. XXI et est Ep. CXX De verb. Apost. Serm. XVIII. Vide et Petrum Lombardum I. e., sed autor solummodo *duas mulieres maritatas* ponit.

as it lives in the children of God. dicit Apostolus solum eos qui sunt ex Deo et non ex mundo recipere. Solum enim eis qui ex Deo sunt dedit spiritum filiationis adoptive, quia solum eos spiritualiter genuit de se ipso. Hiis premissis restat ostendere contra duos primos timores, mundanum scilicet et humanum, 5 quod nemo debet propter bona omnia mundi aut omnem penam corporis de possibili infligendam aliquod mandatum Dei infringere.

The good of virtue or of grace surpasses every good of nature or of fortune. Probatur primo ex hoc quod omne bonum virtutis aut gracie est infinitum melius quam bona naturalia hominum 10 vel fortune; sed nemo debet perdere melius propter minus bonum, ergo nemo debet perdere bonum gracie propter aliquod temporale possibile vel naturale. Maior est alibi diffuse exposita, et minor est per se nota ex philosophia morali; et ex consequenti sequitur, cum 15 omnis prevaricatio infert perditionem cuiuscunque boni gracie, quia peccatum mortale quod tollit omne bonum gracie pro tempore sue existentie in subiecto, sequitur quod nemo debet prevaricari, offendendo eciam in minimum mandatum Domini propter omne bonum possibile ad- 20 quirendum. Confirmatur ex hoc quod innitendo per hoc medium quicquam adquirere perdit stulte innitens quicquid habet de bonis temporalibus vel nature. Nemo debet ergo attendere tali stulticie. Et assumptum patet ex testimonio Veritatis Ioh. XII, 25: *Qui amat animam suam scilicet preponderando eam virtutibus, perdet eam.*

Thus no possible good justifies a sin to obtain it. Secundo probatur eadem conclusio ex hoc quod propter nullum bonum possibile est peccandum sed infringere mandatum divinum est peccare; ergo nemo debet propter aliquod bonum possibile hoc facere. Assumptum per se 30 patet; nam nullo modo est peccandum, ergo propter nullum bonum possibile est peccandum. Si enim foret peccandum, tunc homo deberet peccare et per consequens Deus vellat ac ordinaret quod homo peccaret; quod est impossibile.

35

2. KLMNO: *cum illis.* 4. G: *a se ipso.* N corr. 5. F: *mandatum scilicet.* 6. E: *quia nemo;* id. N: *mundi aut propter.* 10. B: *hominis.* ACD: *hominis.* 11–12. I: *melius — perdere om.* 12. B: *bonum om.* 13. ABCDHIMN: *propter aliquid;* ib. GN: *nature.* 14. K: *et om.* 15. I: *ex om.;* ib. FI: *consequente.* 18. ACDM: *gracie om.* 19. EGMN: *in om.* 20. FK: *omne om.* 20, 21. ACD: *adquirendum om.* 21. AD: *Quod confirmatur.* C: *Ad quid confirmatur;* ib. ACD: *intendendo.* K: *ri-tendo.* BG: *innitendo;* ib. H: *per om.* 22. ACD: *amittens.* 23, 24. EFG HIKLO: *et per consequens:* *Nemo debet.* B: *Nemo enim.* 24. D: *ergo om.;* ib. B: *intendere;* ib. ABCD: *assertum.* GN: *assumptum est.* 26, 27. F: *preponderando — ex hoc om.* 28. ADE: *sed omne,* B: *omnino.* 30. ABCD: *Assertum.* F: *Ad assumptum.* 31. ACD: *nam om.* 32. I: *possibile om.;* ib. ACD: *est peccandum om.* 33. EFHILNO: *ut homo.*

Ex quo patet quod non propter regnum celorum ad- No one must
quirendum vel bonum increatum aut eius preceptum est commit sin,
peccandum. Sicut enim Deus non potest dare homini not even in the
beatitudinem ex hoc quod peccat, sic non potest auctorizare hope of gaining the
good. the supreme

5 hominem ad peccandum. Si enim Deus preciperet Petro
peccare, Petrus faciendo sic facheret ut deberet, quia
impleret mandatum Domini, et cum omne peccare sit
deficere ab illo quod homo debet facere, sequitur quod
faciendo preceptum Dei precipientis peccare ut sic non
10 peccaret, quia peccans ut sic conformaret se voluntati
divine qua vult ipsum sic peccare. Ideo faciendo oppo-
situm peccaret, quia deficeret a regula et ordine quem
Deus sibi instituit.

Ex quibus patet quod debere peccare includit repug- A duty to
15 nanciam. Ex quo sequitur corollarie conclusio Apostoli commit sin is
Rom. III, 8 quod *nemo debet male facere, ut bonum a contradiction
eveniat.* in terms.

Tercio probatur eadem conclusio ex immensitate divini
dominii; nam proporcionaliter ut aliquis est maior dominus
20 est eius mandatum cum paribus amplius observandum. As God is far
Deus est infinitum maior dominus quam aliqua pure above every
creature, ergo eius mandatum est proporcionaliter amplius commandment
observandum. Ex quo sequitur conclusio intenta, quia dato must
quod propter bonum fortune vel nature quod creatura
25 potest tibi dare debes iocose mentiri vel committere be obeyed.
aut omittere contra preceptum dominicum. Contra: Deus
est infinitum maior dominus quam aliqua creatura
promittens tibi bonum signatum, ergo iuxta assumptum
argumenti debes infinitum plus obedire mandato Domini
30 in hac parte quam mandato date creature promittentis
bonum fortuitum vel nature.

Et assumptum patet ex hoc quod de ratione Domini
in quantum huiusmodi est precipere, et subditi obedire;
ubi ergo est maior dominus, est debitum maioris

2. B: *aut contra eius.* 3. C: *dare om.* 4. B: *sic non potest twice.*
5. B: *hominem om.*; ib. ABD: *precipiet.* GN: *precipiendo Petro.* 6, 7. F:
quid deberet. 7. L: *preceptum Domini.* 8. K: *quod non debet facere;*
ib. B: *homo om.*; ib. F: *deberet.* 9. B: *peccaret ut non sic.* 11. B:
domini quia; ib. I: *quoniam vult.* N: *quando vult.* 14, 15. B: *contra-
dictionem.* 15. K: *videtur corollarie.* 16. F: *ad Rom.*; ib. F: *malum
facere.* 19, 20. N: *dominus eius mandatum est proporcionaliter amplius.*
20–21. G: *est eius — dominus om.* 21. EHK: *alia.* G: *aliqua alia.*
22, 23. B: *magis observandum.* 24. B: *creatura aliqua.* 25. B: *non
debes;* ib. I: *committere aliquid.* 26. I: *aut omittere om.*; ib. IN: *di-
vinum.* 27. B: *est om.*; ib. O: *in infinitum;* ib. B: *aliqua om.* I: *alia.*
30. B: *quam mandatur data.* ACHIM: *mandato dato date.* KL: *dato om.*
ib. M: *date om.*; ib. B: *creature om.* 32. K: *oracione.* 33. K: *est
precipiiti (sic) et subditi.* 34. F: *ibi est maior.*

obedientie. Ut si rex Anglie precipiat mihi quicquam facere, et hoc ore proprio per media alliciativa tam ad timorem magnum quam amorem, certe facere deberem; quanto magis si rex regum et dominus dominancium quicquam precipiat sub pena eterna infligenda et carentia beatitudinis perpetue; specialiter cum modus dandi mandata Christi sit maxime allективus, et quilibet christianus ex fide sua debet esse certus quod Deus non potest precipere nisi rationale quod et foret honestum et utile ad implendum. Et hinc signanter dicit ¹⁰ per os prophete Malachie I, 6: *Si ego dominus, ubi est timor meus?* Et istam conclusionem vellem me et mei similes studere qui propter amissiones temporalium vel paupertatis timorem quam Christus elegerat omittendo quod nobis precipit involvimus nos in mundo ac perplexis officiis lucrativis, ut civiliter causando et iudicando in nobis ambiguis et utendo verbis, factis atque preceptis et consiliis dissonantibus a Christi consiliis. Solum enim lex Christi et sua religio est *immaculata convertens animas*, ut dicitur Psalmo XVIII, 8. ²⁰

God can only command reasonable things, that are both honest and profitable.

Therefore we, too, ought not to care for the loss of temporal things, but to choose poverty as Christ did; we ought not to meddle with worldly affairs.

Human laws are mingled with sin.

Leges enim humane licet sint bone, sunt tamen peccatis permixte, ut faciendo aut permittendo minus malum culpe propter periculum magis mali; nullum enim tale malum est quomodolibet faciendum.

Religio igitur Christi est nullis negotiis secularibus ²⁵ implicari in quo plurimum deficiunt negotiatores, domini seculares et eis assistentes, cum nos ipsi clerici assistentes dominis nunc mentimur, nunc adulamur et nunc a cultu Deo debito ociamur contra preceptum domini Ecclesiastes ultimo: *Deum time et mandata eius observa*; hoc est, ³⁰ omnis homo debet sic facere. In ista sentencia si dictis

1. M: *Ut si rex Boemie.* O in marg.: *Pohemie;* ib. F: *preciperet.*
 2. F: *illiciencia.* EGK: *allicencia.* HNO: *allicensia;* ib. ACD: *tam omi.*
 3. EFGHIKLNO: *maximum;* ib. EFHKMN: *quam ad* (BG perperam: *tam ad.* N corr.).
 4. ACD: *atque dominus.* 5. ABCD: *quicquid.* F: *quid-quam recipiat;* ib. I: *precepit;* ib. AC: *infringenda.* D corr. 5, 6. GN: *carentie.* 6. I: *specialiter tamen.* 7. ACD: *mandati.* 8. K: *dominus.*
 9. AD: *precipit;* ib. I: *quod eciam.* 10. GN: *hinc ut dicit.* 12. B: *et om.* M in marg.: *Vide cleric.* 14. LO: *quem Christus.* 15. BEFHILO: *cum mundo.* 15, 16. L: *perplex.* 16. EFGI: *mercando et.* N: *ca-rendo et.* 16, 17. K: *vel iudicando.* 18. ABCH: *preceptis et om.*
 ib. H: *concilis et preceptis.* 19. F: *est om.* 20. K: *in Psalmo.*
 22. GHN: *ac permittendo.* 23. TIKM: *propter maius* (FGN: *magis*) *malum periculum;* ib. HO: *mali maius.* 24. H: *quilibet.* 25. GKLMO: *ergo.* 26. M: *implicata.* K: *debet implicata;* ib. FIL: *in qua;* ib. ACD: *in quo plurimi.* 27. G: *ipsi omi;* ib. AD: *stantes.* C: *ascendes.*
 28. I: *menciantur.* 29. BFKN: *domini om.* 29, 30. G: *Eccl. XVI.*
 30. N: *observare;* ib. B: *id est.* 31. I: *Et ista.*

facta compenso, scio omnem sapientiam stabiliti, quia Ecclesiastici XIX, 18: *Omnis sapientia timor Domini.*

Secunda conclusio: Licet timere creaturas timore naturali sit licitum, tamen solum bonum optimum timore est alio timendum.

Prima pars patet de Christo et aliis sanctis qui secundum illum timorem aliquando meritorie fugerunt persequentes. Ideo sicut timuerunt mortem et amissionem boni nature, sic eciam timuerunt satellites inferentes,

10 Secunda vero pars patet de timore mundano et humano, cum nemo debet timere altero eorum, quia tunc offenderet contra primam conclusionem. Unde animando nos ne incidamus in tales timorem qui est longe abieccior quam servilis, suppono primo quod cuiuslibet hominis personalitas servatur in spiritu quem necesse est perpetuo esse in gaudio vel in pena. Secundo suppono quod minimum bonum virtutis sit cuicunque melius quam omne bonum corporis possibile homini hic in via. Tercio suppono quod omnis pacienza hominis in caritate propter iusticiam sit meritoria vite eterne.

Patentibus duabus prioribus diffuse alibi tercia patet Matth. V, 10: *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

Ex 25 istis tribus suppositionibus, ut patet in probacione prime conclusionis, patet quod nemo debet timere humanitus vel mundane, quia tunc stulte bonum nature vel fortune preponeret bono moris. Stulte dico, quia ut sic amitteret bonum quod appetit. Et hinc nimirum Dominus subsannat stultos huiusmodi, auferendo ab eis 30 quod videntur habere et dando famulo suo, ut bene paciendo in tali casu martirium haberet perfectius omne bonum nature vel fortune et postea beatitudinem infinitam.

Et in 35 istis principiis et per consequens in conclusionibus demonstrative sequentibus instructi sunt omnes sancti martyres; unde istam conclusionem impressit Christus in suos discipulos Matth. X, 28: *Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete qui potest et animam et*

Creatures
are allowed
natural fear,
but the
supreme good
only is to be
feared, and
with another
kind of fear.

Therefore no
man must
fear for the
sake of human
or earthly
things, as he
would then,
foolishly,
prefer goods
of nature or
fortune to
moral good.

This the
holy martyrs
have learnt.

1. G: *compensio.* 2. G: *Ecclesiastes.* 7. EFGHIKLO: *fugierunt.*
9. IMN: *bonorum;* ib. ABCDEFGIKM: *timuerant.* 11. EFGL: *alterum.*
13. A: *que.* 15. D: *perfetto om.* 17. G: *nullum bonum.* 18. FGKN: *Et tertio.*
21. ABD: *duobus.* 23. FG: *quoniam — celorum om.*
27. ABC: *preponet.* 30. ACD: *ut inde.* 31. ABCD: *in tali causa.*
32. ABCDHMN: *preterea.* 33. B: *privilegiis;* ib. H: *per om.;* ib. I:
in om. 35. B: *sanceti om.*

corpus perdere in gehennam, ubi in prima parte prohibetur timor mundanus et humanus. sed in secunda parte timor limitatur et precipitur filialis.

Whosoever
lives in
childlike fear
of God, need
not fear any
thing earthly
or human.

Similiter, si quis stat filialiter in timore Domini, non est *compossibile* quod aliquid inferat sibi dampnum; sed solum propter dampnum possibile est timendum; ergo si quis timet filialiter Deum, nichil aut mundane aut humanitus est timendum. Assumptum patet eo quod est *necessere* Deum esse cum quolibet tali filio et per consequens totam multitudinem beatorum: sed *necessere* est illam esse infinitum forciorem, paraciorem et cerciorem quam tota multitudo perversorum: ergo stante filiacione illa superfluum foret timere aliquid humanitus vel mundane. Superfluum dico, quia exinde decideret sic timens a proteccione divina, cum timendo ubi non erat timor offendaret in legem Domini: quam si teneret, haberet secundum Apostolum ad Hebreos XII, 22 *multorum millium angelorum frequenciam*.

The natural
man does not
feel these
truths.

Istas veritates licet verissime demonstrabiles non sentit animalis homo tanquam puer Helisei cecatus affectione temporalium, IV Regum VI, 17: sed apertis oculis nostris ad videndum legem Dei et prescienciam boni anime videbimus plane quod plures nobiscum sunt quam cum illis.

Examples from
Holy Scripture:

Et istam sentenciam confirmant quotlibet scripture, ut Psalmus XXVI, 1: *Cum Dominus illuminatio mea est informans intellectum ad cognoscendum legem suam et salus mea informans affectum ad observandum eandem: quem ergo timebo? Nam cum ipse Deus est protector vite mee que est mihi carissimum, quia finis ad alia pro quibus timeo, a quo ergo trepidabo?* 30

Et Psalmo XXII, 1: *Dominus regit me et nihil mihi deerit, nam preordinacionem eius eternam nichil potest infringere. Et ille videtur mihi sensus istius Ysaie I, 12: Quis tu, ut timeas ab omni mortali et a filio hominis qui*

5. B: *incompositile*; ib. EFHK: *aliquid*. GL: *quod aliquis*. N: *aliquid* om. 6. K: *sed — dampnum om.* 7. ABCD: *Dominum*; ib. EFGHIJKLMNO: *nichil a iud mundane*. GKN: *rel.* 8. FO: *de eo*. 9. B: *cum om.* 10. B: *bonarum* EF: *bonorum*. 11. I: *paraciorem* om. 12. GI: *timere aliud*. 14. C: *quod*; it. K: *sicut timens*. 16. G: *in lege*; ib. F: *quam si tueretur*; ib. B: *habet om.* 19. IK: *istas virtutes*; ib. M: *licet*; in marg: *sint*. 21. BF: *si apertis oculis*. 22. ACD: *presenciam*. BEFGHJKLMN: *frestanciam*. 23. K: *videmus*. 24. *quotlibet*; M: *superscripti: omnes*. 25. K: *ut in psalmo*. 27. KMO: *inflammans*. EF: *inflammans informans*. 28. F: *quam ego*. KL: *quem ego*; ib. BFHKLMNO: *eo ipso Dominus sit*. 29, 30. L: *que est — timeo om.* 29. GN: *quem est michi beatum, quia finis ab aia*. O: *qui est*. 30. GLMN: *quo ego*. 33. FGNO: *ipstus*. 34. E: *hominie mortali*; ib. L: *es tu*.

quasi fenum ita arescit? Et oblitus es Domini creatoris tui. Sed et Salomon in ista conclusione instructus est Prov. XII, 21: quando dixit: *Iustum non contristabit quicquid ei acciderit.*

5 Timor autem quo quis licite timet parentem, terrenum dominum vel amicum est timor naturalis, quia causatur ex pavore boni perdendi vel amoris conservandi, servando regulam virtutis. Timor autem servilis, initialis ac filialis est solummodo quoad Deum qui autonomatice est dominus 10 atque pater. Quod si contenditur in nomine timoris, vocando timorem quo quis timet hominem timorem servilem, inicialem atque castum, contencio stat in signis.

Et patet quod tota laus vite hominis stat in debita The praise of
direccione timoris, quod non timeamus aliquid plus to fear nothing
15 quam Deum. Quod videtur ex hoc rationale esse quod more than God.
dominus correspondenter ad dominium est timendus.

Deus autem est summus dominus, summe punitus et sperantes in eo summe conservativus, quia speret quis filialiter in domino et non est compossibile quin ipse 20 faciet, licet quod non est animali homini placarius, tamen quod est spirituali utilius.

Et confirmari potest tertio ex sentencia Crisostomi et Lincolnensis dicencium quod *nemo potest ledi vel peiorari nisi hoc eveniat principaliter a se ipso.*

25 Quoad alias timores patet quod omnis timor pene Every other kind of fear,
vel scandali quoad mundum, in quantum diminuit so far as it
amorem filiale, sapit peccatum, et per consequens diminishes filial love, has sin
non est sic timendum. Solus ergo timor filialis vel in it.
castus est licitus et illum debemus habere simpliciter
30 quoad Deum. Quando enim habemus propositum, in cuius conspectu timemus peccare, vel est iste timor sapiens in perfectionem alicuius quatuor generum predictorum vel est pure filialis non in hominem sed in

1. MO: *arescit.* 2. B: *in om.* 3. FL: *Iustus non contristabitur.*
6. ABCD: *causatus.* 7. N: *ex favore om.*; ib. ABCDELM: *amore.*
K: *amoris observandi.* 9. ABCD: *solumodo.* 10. B: *fater om.*; ib.
B: *Quia si conceditur;* ib. K: *in homine.* 12. B: *vel castum.* 15. F:
Quod valet debetur; ib. B: *acionabile;* ib. F: *quia.* 16. IK: *dominus*
om.; ib. EFHLM: *ad dominium;* ib. I: *est timendum.* 17. I: *dominus*
twice, 19. I: *finaliter.* 20. F: *alii homini.* K: *alicui homini.*
25, 26. I: *timor penal scandali.* 26. K: *in quantum om.* 26, 27. B:
minuit timorem. 27. I: *filialem om.* 28. FGKM: *timendus.*
28, 29. FGHIKMNO: *est castus vel licitus.* 29. ACDH: *et illum debemus*
habere om. B: *ipsum.* 31. M: *intus conspectu.* 34-1. K: *sed in*
peccatum proprium patrie.

23. Vide supra cap. II, p. 9.

patrem proprium primarie terminatus. Ipse enim est dominus omnium cuius oculi plus lucidiores sole omni tempore contemplantur bonos et malos Sap. II.

Ideo cum nichil potest fieri nisi in presencia tanti domini tante abhominantis peccatum, quod solum consistit in defectu observancie mandatorum, quis non erubesceret in eius presencia sic peccare? Et patet quomodo formidolosi sunt inepti, ut perficiant bella Domini, ut figuraliter docetur Iudicum VII, 3: *Qui, inquit, formidolosus est et timidus revertatur; sic spiritualiter per-10 ficiens bellum Domini.*

Sed contencio methaphysica est de quiditate timoris, utrum sit actus vel passio consequens ad noticiam possibilis carencie illius quod quis diligit vel affectat. Et videtur mihi quod sit actus elicitus, sicut amor, gaudium, dolor, tristitia et similia; et omnis timor preter filiale est penal. Nec filialis est in nobis perfectus, antequam perveniat ad patriam, et tunc erit constans volicio serviendi domino, ne amittatur amatum. Et sic omnes sancti angeli timent Dominum, ut dicitur Iob XLI, 16; 20 licet enim sciant quod non possunt privari a statu beatitudinis, et sic non timent penaliter sed amant filialiter, tamen sciunt quod a statu illo exciderent nisi sibi delectabiliter servirent. Et illo timore summe timent.

Filial fear of
God is not
perfected in
us till we
reach our
heavenly home.

The fear of
which the Devil
is possessed is
a slavish fear.

Diabolus enim *factus est ut nullum timeret*, ut dicitur 25 Iob XLI, 24. Nam de timore filiali fecit se nihil habere, nec de timore privacionis bonorum fortune, cum non eis afficitur, sicut nec delectabili sensuali; bonum nature non timet perdere: servilem tamen timorem summe habet penalem, cum ex invidia nisi frenatus foret a Domino 30 mundum destrueret.

1. AC: *patrem patrum*; ib. B: *primum terminatus*. 2. B: *dominum*.
 3. ACD: *Sap. 12 r̄l 2*. B: *13*. H: *Sap. XI*. 5, 6. K: *deficit in defectu*.
 8. N: *formidolosi*; ib. I: *bellum*. 9. L: *ut signanter docetur*.
 9, 10. N: *formidulosus*. 10, 11. F: *inferiociens*. 12. K: *contencio mediata*. 14. N: *et affectat*. 15. ACD: *quod est*. 19. FGHLNO: *Deo*. 20. FHKLO: *Deum*. 26, 27. I: *filiali — timore om.* 28. K: *sicut ut*; ib. ACD: *sensibili*; ib. GN: *naturae*. 29. lime. AB: *potest* (corr.); ib. EGKO: *servilem autem*. 30. I: *non frenatus a Domino*; ib. HKL: *foret om.*

2. Really Prov. XV, 3; Eccli. XXIII, 28.

CAPITULUM UNDECIMUM.

Post timorem moventem declinare a malo quo The treatise of
precedit naturaliter bonum facere superest tractatus love.
delectabilior de amore. Et cum amor variatur secundum
subiectum et obiectum ad quod principaliter terminatur,
suppono quod fiat limitacio ad amorem quo homo amat
secundum supremam potentiam anime dominum suum.
Cum autem in illo amore fundatur tota religio christiana,
patet quantam operam daret quilibet fidelis ad discendum
10 artem illam amandi in qua stat tota salus hominum et
ratio omnis boni. Nam Matth. XXII, 37, 38 scribitur:
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex
tota anima tua et ex tota mente tua; hoc, inquit Veritas,
est primum et maximum mandatum. Primum dico, quia
15 quicquid homo didicerit illo pretermissso, disciplina nedum
est superflua sed nociva et servando hanc doctrinam
omnibus aliis pretermissis satis est. Ideo est primum
quoad dignitatem et consequenciam, unde in quantum
sapiens istam doctrinam plus didicerit, de tanto est
20 sapiencior, et de quanto quis plus illam ignoraverit, de
tanto est stulcior. Est eciam maximum in preciositate,
quia illo servato non est compossible in via deficere, *cum*
timentibus Deum filialiter omnia cooperantur in bonum ad
Romanos VIII, 28. Et est carta securissima ad querendum
25 regnum celorum. Ubi ergo maior sapientia quam com-
municare prudenter cum tanto domino et obligare eum
ad tantam amicitiam, ut servet sibi tamquam filio tantum
regnum? Hoc ergo mandatum est primum dignitate et
maximum in valore quod magister et dominus dignatus
30 est suos discipulos edocere.

As Christian
belief is based
on the love
of God, every
believer has to
learn this art
of love.

Every other
science, not
including this,
is not only
superfluous,
but evil.

The
commandment
of love is the
first in dignity
and the highest
in value.
Four kinds of
love.

2. FGL: *declinari.* 3. G: *precepit.* 7. D: *anime om.; ib. FHK*
LNO; Deum. 9. I: *quantumlibet.* 10, 11. B: *hominis et ratio hominis.*
11. FGIM: *precipitur.* 12. B: *et om.* 13. ACDN: *et ex tota mente*
om. 14. FIKMO: *in tota.* GN: *secundum totam mentem tuam.* 15. AC:
adiscerit. D: *adidicerit.* K: *didicit.* 19. EFGNO: *illam.* 21. A: *in*
om.; ib. BCD: maxima preciositate. FGHMNO: *maximum preciositate.*
23. EGMNO: *omnia finaliter.* 24. AD: *acquirendum.* C: *adquirens.*
25. C: *sapienter.* 26. M: *et obligant esse.* H: *obligari eam.* FO: *obli-*
gari cum eo. K: *obligari eum.* 27. C: *tantam beneficium;* ib. K: *ut*
serviret sibi. 29. B: *maximum in om.* 31. ACD: *notandum quidem.*
32. AD: *docetur quomodo.*

3. Cf. Ioh. Wyclif, De Amore sive ad Quinque quaestiones
Opp. Min. p. 8—10. Vide et Op. Ev. I, 291 seqq. Serm. IV, 411.

debemus Deum diligere secundum ternarium supradictum; sed Marci XII, 30 superadditur *ex tota virtute tua*. Luce vero X, 27 superadditur *ex omnibus viribus tuis*; quod est idem; sed Deuteronomii VI, 5 premittitur *ex tota mente tua*, et superadditur *ex tota fortitudine tua*. Ubi patet non esse repugnanciam sed omissionem ac adicionem notandi misterii.

Scivit enim sanctus Moyses in spiritu quod propter tradiciones pharisaicas quibus populus Israel aduerteret ad bona mundi obliturus esset domini creatoris sui.¹⁰ Ideo reliquit terciam clausulam *ex tota mente tua* auctori novi testamenti et eterni qui nou venit legem solvere sed inpleere. Per hoc autem quod Mattheus qui prius scripsit evangelium limitat tres potencias, notatur quod interior homo debet primo Deum diligere secundum¹⁵ tres potencias proporcionales trinitati; sed quia amor operatur magna si est, illud quartum additum docet quod homo exterior debet amorem interioris hominis exequi in effectu, ut in veteri testamento robustos ex fortitudine eciam inimicos domini corporaliter debellando,²⁰ Sed in tempore gracie debet homo apponere totam virtutem corporis et anime sensitive, ut scribit Marcus, que tota virtus exponitur per hoc quod est insimul omnes vires, ut postmodum scribit Lucas. Omnes enim vires hominis debent poni in exercicio fructuose observancie legis Dei, colligate²⁵ tamen in quoddam unum secundum vinculum caritatis.

The commandment of love according to the apostles.

Interpretation of the commandment of love.

Sed pro intellectu verbi triplicis in Mattheo notandum quod *ex* significat circumstanciam cause principalis originantis et *totum* significat universitatem potencie diligentis; per *cor* vero intelligit Augustinus potentiam³⁰ intellectivam, per *animam* potentiam volitivam et per *mentem* potentiam memorativam; ita quod sit sensus: debes Deum diligere primo omnium secundum ultimum potencie intellective et per consequens sine errore

2. AD: *tota om.* 4. L: *premittit.* 5. F: *fortitudine sua.* 7. IN: *misteria.* 8. C: *quod per.* 9. C: *popul'um.* 10. G: *oblitus esset Deum.* 11. AD: *re'inquit.* 13. F: *ad imptere;* ib. ABCDG; autem om.; ib. FHLM; *qui primus.* 14–16. F: *notatur — potencias om.* 16. I: *proporcionabiles.* 18. K: *amore.* 19. H: *ad effectum;* ib. ABCDHK; *ut om.*; ib. ABDGHMO; *robustius.* 20. FGI; *et inimicos.* 22. GIM; *et scribit magister.* N corr. 22–24. B: *Marcus — scribit om.* 25. I: *fructuoso.* 25. 26. H: *colligate m.* 27. G: *triplicis,* H: *ridetur tripticiter in Matth.* N: *in mandato notandum.* 28. H: *quod hec signat.* I: *signat ci'constanciam esse principia's.* 29. EHI: *signat;* ACD: *ultimatem.* B: *utilitatem.* 30. I: *vero om.*; ib. M: *intelligit om.* 33. ACD: *Deum om.* B: *dominum;* ib. K: *ultimo' volitive.* 31–1. B: *intellective — potencie om.*

secundum ultimum potentie volitive et per consequens sine contradicione et tertio secundum ultimum potentie memorative et per consequens sine oblivious.

Et moveret ad sic diligendum timor et amor; timor in quantum est *dominus Deus tuus*; nam Malachie I, 6:

Si ego dominius, ubi est timor meus. Cum ergo in quantum *dominius* habet potentiam puniendi; in quantum *Deus* habet noticiam omnis mali, in quantum est *tuis*, habet euram tui, quibus assistentibus non est compossibile, quin 10 puniat, cum delinquis; patet, quia *dominus* est timendus but to be loved et quia *dominus bonus* est amandus. Est, inquam, *bonus dominus*, quia nihil exigit a servo suo nisi quod servo suo est utile, cum ratione magnitudinis sui dominii non ad sui indigenciam sed indigenciam subditi habet 15 servum; quia ergo non potest precipere nobis inutile, ideo solus ille est dominus cui non possumus servire ultra medium virtuosum.

Secundo est *bonus dominus*, quia non potest indebitate tardare stipendum, sed prevenit omnes servos suos 20 dando plus illis pre manibus quam de condigno poterunt promereri.

Tercio contra omnes resistentes possibiles defendit et dirigit servos suos. Quis ergo non adhereret tali domino? Bonitas etiam quam in se habet moveret ad 25 amorem, eo quod ipse est *dominus Deus tuus*; per hoc enim notatur ex declaracione precedentis capituli quod ipse est Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Ita quod cor correspondeat Deo Patri, anima Deo Filio, et mens Spiritui Sancto. Sicut enim cor est primum formatum 30 in animali a quo formaliter membra reliqua sunt formata, sic primum quod inest homini interiori est intellectiva potentia a qua procedit volitiva et memorativa potentia in effectu. Correspondenter in trinitate increata prima origo est Deus Pater, de quo in Psalmo XLIV, 1 35 dicit natura divina: *Eructavit cor meum verbuni bonum.*

God is to be
feared as a
master,

but to be loved
as a good
master,

who defends
His people
against all
enemies.

1. A: *voluntarie.* 2, 3. N: *sine contradicione — consequens* om.
2. G: *tercio sine om.* 5. O: *Mal. I dicitur.* 8. ABCDFIM: *est Deus tuus.* N: *causam tui.* 10. AD: *delinquas;* ib. C: *quod.* B: *quia om.*
11. F: *et om.*; ib. G: *bonus amandus.* 22, 13. B: *servo illi.* 14. AD: *indigenciam subditum habet.* EHKLMNO: *sed ad.* F: *sed ad indigenciam om.* 19. I: *tradere stipendum.* 20. GIN: *dando eis plus.* B: *plus om.* LN: *plus premiendo.* 22. M: *Tercio quedam;* ib. A: *defendet.*
22, 23. H: *descendit et dirigit.* 23. A: *adheret.* 24. AC: *Bonitas eterna;* ib. F: *haberet.* 26. G: *declaratio.* N: *declaratur et notatur.*
27. I: *ipse om.* M: *quia ipse;* ib. K: *est om.* 27—29. F: *Ita quod — Sancto om.* 28. G: *correspondet;* ib. I: *animo;* ib. I: *et om.* 29. GILNO: *Deo Spiritui Sancto.* 30. ABCDKO: *frontaliter.*

Anima vero Dei personaliter intellecta est forma, ars, vel sapientia qua Deus animatur ad operandum ad extra. Ysaie I, 14: *Kalendas et solemnitates vestras odivit anima mea.* Mens autem qua Deus meminit boni et mali est Spiritus Sanctus. Luce I, 51: *Dispersit superbos mente cordis suis*, id est *Spiritu Sancto, qui discipline effugiet factum*, et contra quem peccando fit peccatum irremissibile; et sic ab intellectu in homine procedit affectus et ab illis memoria quoad actus. Si enim animus humanus intelligit verum, tunc consentit vero et memoratur bonum.

Et si queritur quomodo Augustinus et alii sancti dicunt quod tres res in anima sunt idem personaliter cum eadem, correspondenter ad trinitatem increatam, sunt memoria, ratio et voluntas. Hic autem ordine retrogradato nominantur et dicitur quod ibi loquuntur de subsistenciis ad se dictis, hic autem de potenciis distinctis ab essencia, quibus animus est extrinsecus cognitus. Primo enim est cognitus veri, et eo ipso volitus boni, et ex hiis tertio procedit vis memorativa; et cum amor quem scriptura describit dicatur ad aliquid, signanter comparat istas

As nothing is loved, but what is known, knowledge of God leads to love of God. How we may acquire this knowledge.

Whosoever dismissing things of sense concentrates on the spirit, finds Him whom he loves.

potencias trinitati. Sed cum nihil amatur nisi cognitionum, patet quod ordo vere noticie de Deo inducit rationem in eius amorem, et licet a creaturis capiant philosophi evidenter noticiam de Deo, ut patet Sapiencie XIII, 1 et Rom. I, 20, compendiosior tamen est via et cercior a qua secundum raciones exemplares vel esse intelligibile creaturarum in Deum ascenditur. Ille ergo qui dimissis sensibilibus simulacrisque eorum et fantasmatis se cundum partem superiorem animi in fontale subiectum omnium istorum suspenditur, statim habet quem diligit, cuiusmodi est vir cuius oculi sunt clausi et affectus obturati a peregrinis impressionibus sensibilium. Ille enim

1. AIMN: *intellectiva.*
2. FGLM: *amatitur*; ib. H: *operandum extra.*
3. GMN: *odit.*
5. Codd.: *Luce 29.*
8. E: *procedit.*
- 8, 9. D: *affectiva ab.*
9. M: *et habilius memoria.*
10. KN: *intelligit unum,*
- 10, 11. I: *memorabitur.*
12. B: *queritur om.* IKL: *queratur.*
13. BDE FHLMO: *sunt om.*; ib. EGMNO: *substantialiter.* O in marg.: *personaliter.*
- 14, 15. NO: *sicut memoria.*
15. L: *sunt ratio, memoria et voluntas.*
16. ACD: *ordinantur*; ib. ABCDGHIKLN: *et om.*; ib. B: *loquimur.*
17. B: *ad de dictis*; ib. N: *autem om.*
18. B: *principi cognitus.*
19. G: *ex eis.*
20. ACD: *frecedit.*
21. G: *dicitur*; ib. K: *ad om.*; ib. FGI: *illas.* B: *ipsas.*
22. B: *si cum.*
- 23, 24. GILMN: *inducit recte in eius.*
27. IKL: *quam secundum.*
28. IK: *ostenditur;* ib. C: *Ille autem.*
29. FGHKMNO: *sensualibus;* ib. GN: *corum ac.*
30. H: *animare.*
31. N: *suspendit.*
32. M: *et aspectus.*
33. I: *obtinati (sic).* F: *obscureti.* GN: *obdurari;* ib. F: *sensualibus.*

tamquam bonus studens subpeditat voces et caracteres sensibiles et colligit omnes vires suas ad apprehendendum sentenciam libri vite mundi sapientibus occultatam. Ideo est de philosophis contemplativis et laicis intuentibus hunc mundum sensibilem, sicut foret de duobus intuentibus librum sumptuosius fabricatum, quorum unus principaliter quietatus quoad intellectum et affectum quiesceret in his signis, alius vero suspendens eorum noticiam quantum soñiceret quiesceret in signatis.

10 Unde optima doctrina esset mihi et mei similibus non attendere ad aliqua transitoria quoad cogitationem vel affectionem, nisi de quanto in illis spiritualia contemplamur; quia experimento didici quod minima mora in illis quoad intellectum vel affectum indisponit ad contemplacionem et per consequens ad Dei dilectionem. Et hinc prophete veteris testamenti tam boni quam mali, sicut et Christus ac sui discipuli verbo et opere docuerunt non esse in transitoriis solicite inmorandum, sed ad fontem eorum trinitatem increatam potenter transcurrendum, et in ipso sapienter meditandum et perseveranter delectandum. Et sic si animalis homo meus querit quid diligo, quando diligo Deum meum, respondet homo interior qui iudicat omnia quod diligo unum quod est omne bonum. Sicut enim de virtute sermonis *Deus est omnia in omnibus*, sic est indubie omne bonum; sicut enim est esse intelligibile, ita est bonum intelligibile cuiuslibet creature, sed licet sit omne bonum, non tamen omne bonum creatum sed ratio infinitum anterior, superior et profundior; ideo diligendus est tamquam dominus potentissimus ex toto corde ante omnia. Stultum enim est diligere aliquid ante eum vel contra eum, cum eius opposita non possunt prevalere. Diligendus

How the world of sense appears to the philosopher and the ordinary man respectively. Transitory things must be contemplated only in relation to spiritual things.

Thus, the prophets, Christ, and the apostles have taught us not to dwell on transitory things, but to pass to contemplation of their source, the uncreated Trinity.

God is to be loved for His omnipotence

1. D: *suppeditans*. 2. I: *et tollit*. 3. GM: *occultam*. K: *occultata*.
 3, 4. GHK: *Racio est*, 4. K: *et logicis*. 7. ACD: *his om.* 8. B: *supplendens*. 10. I: *esse mihi*. L: *et michi*. O corr.; ib. H: *et meis*.
 11. C: *alita*. AD: *altera*. 12. FGMN: *affectuum*. 12, 13. LNO: *contemplantur*. 13. I: *minima om.* N: *minima materia*. 14. B: *vel affectum om.* 14, 15. EFK: *contemplantur*. G: *quoad contemplacionem*.
 16. D: *testamenti om.* 17. E: *Christus et*. 18. B: *moraendum*.
 19. GN: *potentia litterarum*. O in marg.: *potentia litterarum*. 20. FGHM: *et om. before in ipso*; ib. F: *meditandi*. 21. K: *meius querit*. 29. B: *omne bonum om.* 24-25. F: *Sicut enim - oure bonum om.* 25. B: *omnis in omnibus*. 26. K: *ita est bonum intelligibile om.* 28. BCEFIKMO: *tamen bonum creatum*; ib. I: *interior amor*. EGLMN: *sed omnino infinitum*. H: *sed ideo anterior*; *superior et profundior infinitum*, KO: *sed ideo infinitum interior amor*. 32. ABCD: *cum ex eius omnipotencie non possumus*. A: *eius om.*

and His omniscience.
It is foolish to love anything beyond God,
who is omniscient.
God is to be loved for his supreme benignity.

Loving a creature we should love it in God who has created it, preserves and governs it.

est secundo tamquam Deus sapientissimus ex tota anima et hoc super omnia. Stultum est enim aliquid diligere supra eum, cum sit omnisciens, omnia intuens subitus ipsum. Ecclesiastici XXIV, 7 dicit eadem Sapientia: *Ego in altissimis inhabitari et thronus meus in columpna nubis,* 5 Tercio diligendus est tamquam Deus tuus benignissimus in tota mente intra omnia, ita quod nichil sit diligibile extra eum; supportat enim omnia amictus lumine creato sicut vestimento. Sap. I, 6: *Benignus est enim spiritus sapiencie.* Et subditur eius causa: *quoniam spiritus Domini repletivm orbem terrarum: et hoc, quod continet omnia,* 10 *scienciam habet vocis.* Sicut ergo omnia opera nostra debemus facere *in nomine Domini*, ut docet Apostolus I ad Cor. X, 31, sic quamcumque creaturam diligimus, debemus in Deo diligere, sub ratione qua habet esse 15 intelligibile intra eum et sic sub ratione qua est opus Dei ipsam potenter creantis, sapienter conservantis et dulciter gubernantis, aliter enim est facta dileccio, quam Spiritus Sanctus odit, et sic Deum diligimus. Ideo signanter ipse amorosus paranimphus Ioannes in secunda et tercia 20 epistola sua canonica addit quod *diligit filios suos et Electam dominam in veritate*, quia non est aliter epitallium vel eciam amor castus, et licet iste raciones trinitatis increate tam crebro sint hic in arte amandi per ordinem inculcate, non tamen credendum est quod 25 una posset esse sine reliqua, vel quod debet aliam a parilitate in arte amandi excedere, sicut declarat Lincolniensis in quodam dicto exponens illud Rom. I, 20: *Invisibilia autem Dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspicuntur.* Tria sunt, inquit, *invisibilia* 30

2. B: est om. 5. BFHIKNO: *habito.* 6. B: *tamquam* om. 7. H: *iu tota mente, in tota anima ita quod.* 8. G: *eum om.* N add. in marg.; ib. A: *amictos lumen.* 9. B: *Sap. I dicitur.* 14. HIKMO: *ad Coll.* 3. B: om.; ib. G: *si;* ib. GIKM: *quomodounque;* ib. K: *ergo creaturam.* 15. ABCD: *et debenus.* 18. G: *eset.* 19. F: *odit dilectionem;* ib. AD: *et sic diligimus Deum diligeren.* BN: *ut sic.* 20. FGM: *iste amorosus;* ib. K: *Ioh. in 3o epistolā.* 21. FGJKLMNO: *qui diligit.* 22. ACDFK: *in virtute.* O: *in veritate;* in marg. corrigit *in virtute;* ib. O: *alter.* 22. 23. GN: *epicalomium.* 23. B: *eciam om.* 25. ACDFGHKLO: *incultate.* 26. B: *debet.* 26. 27. ELN: *in parilitate.* D: *a periclitate.* 27. N: *excidere.* 29. ACD: *Dei om.*

10. Sap. I, 7. 20. Ep. Ioh. II, 1 Senior Electae dominae et natis eius, quos ego diligo in veritate. 30. Lincolnensis Dictum XXXII: Omnim quodque operum nostrorum voluntariorum faciunt tria: potencia scilicet, sapiencia, voluntas sive amor, et iamen unumquodque nostrorum operum alicui unicuius trium magis proprie quam aliis attribuimus . . . (Cod. univ. Prag. A. 24, fol. 98^b).

Dei; scilicet potencia, sapiencia et benignitas, ex quibus procedunt omnia, per que consistunt omnia, et per que reguntur omnia iuxta modum loquendi eiusdem Apostoli Rom. XI, 36: Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia.

5 *Potencia, inquit, creat, sapiencia sustentat, et benignitas gubernat. Que tria cum sunt ineffabiliter, tamen in Deo unum sunt et in operacione separari non possunt. Potencia enim per benignitatem sapienter creat, sapiencia per potentiam benigne conservat, benignitas per sapienciam*

10 *potenter gubernat. Potenciam manifestat creaturarum immensitas; sapienciam honestas, et benignitatem utilitas.*

*Et declarat post quod universitas creata cum qualibet sui parte est liber naturalis digito Dei scriptus in quo insipiens miratur pulcritudinem sensibilem, sensum 15 animalis hominis depascentem, sed sapiens meditatur eius artificem, interiorem hominem factum ad eius ymaginem, et similitudinem nutrientem. Unde Sap. XIII, 1, distinguuntur hii duo homines: *Vani sunt, inquit, omnes homines in quibus non subest sciencia Dei et de hiis que**

20 *ridentur bona non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex. Quo contra David qui meruit intellectum ad scrutandum legem Domini Psalmo LXXVI, 12 sic loquitur: *Memor fui operum Dei, quia memor ero ab inicio mirabilium tuorum,**

25 *et meditabor in omnibus operibus tuis. Facile quidem est laico recolere opera Domini in se ipsis; ideo illud per verbum de preterito explicatur. Sed difficillimum est clericaliter in eis intelligere quomodo omnia creata sunt secundum exemplaria verbi Dei. Ideo illud est difficilius,*

30 *et finis gracia cuius noticia sensibilis ordinatur explicatur per verbum de futuro et nomen mirabilium, cum infertur *quia memor ero ab inicio mirabilium tuorum, sed quia in eis debet esse quieta contemplacio perseverans, ideo subditur: Et meditabor in omnibus operibus tuis. Unde**

Omnipotence,
omniscience,
and benignity
are all one in
God:
omnipotence
creates,
omniscience
preserves,
benignity
governs.

The created
universe is the
book of nature
written by the
finger of God.

The fool
admires
beauty, but the
wise man
thinks of
Maker and of
man, created
in His likeness.

2. AE: *per quem;* ib. F: *et que constituant.* 2, 3. K: *et per — omnia om.* 3. B: *loquendi om.* 4. I: *Rom. 2.* 6. H: *tamen om.* 8—9. B: *sapienciam om.* 10. F: *Potencia;* ib. AD: *mant- festavit.* 13, 14. D: *in quo insipiens om.* B: *incipiens.* I: *in quo om.;* ib. I: *insipiens autem.* 16. IKM: *teriore secundum hominem factum;* ib. F: *et hominem.* 17. EFI: *innitentem nutrientem.* N in marg.: *inni- tentem.* 18. F: *distinguunt.* K: *distinguitur;* ib. I: *duo om.* 19. C: *sentencia.* 20. B: *non possunt.* I: *potuerunt.* ABCDFM: *poterunt.* 21. EGKN: *quisquis.* 22. AD: *qui novit.* B: *qui mut (sic).* 23. K: *Dei;* ib. K: *Psalmo 78.* 24. K: *Domini gloria.* 25. G: *sed et;* ib. C: *mandatis tuis;* ib. G: *Et facile.* 26. EF: *laice;* ib. G: *se ipso.* 29. O: *est om.* 31. L: *et nomine.* 32. ABD: *ab inicio.*

32. Psalm. LXXVI, 13.

post noticiam sensus imperfectam intelligens sensibilium opificem premittit: *Et dixi: Nunc cepi sapere, quia secundum Gregorium nescit mens per torporem veterascere que studet per desiderium inchoare.* Sed in omnibus istis viator languens offenditur, quod tam confuse habet 5 noticiam Dei sui quem debet diligere; videtur enim

Ordinary man imagines his God to be a visible being; cf. Moses in Exod. 33, 18. terrenis hominibus quod Deus suus non esset nisi foret palpabilis sive sensibilis; unde in istis sanctus Moyses languit Exodi XXXIII, 18: *Ostende mihi gloriam tuam.* Cui Dominus: *Non potes videre faciem meam; non enim 10 videbit me homo et viret.*

Is God visible? Ista difficultas diffusius discussa est alibi, quomodo Only by faith, or discursively through creatures made in this image. Deus non videtur a carnalibus post lapsum nisi vel fide vel discursive per creaturas in suo analogo. Ideo sicut ad noscendum hoc preceptum pernecessaria est noticia 15

For such vision is indispensable a knowledge of the Trinity, of the ideas, and of the matter of the universe. God may be seen in a threefold way; intuitively in heaven; discursively by philosophers; and by faith alone as by simple Christians. trinitatis et ydearum, sic et materia de universalibus. Idee enim sunt tam necessarie quod sine earum noticia nemo sit sapiens nec per consequens virtuosus, ut dicit Augustinus octoginta trium qu. XLVII. Tripliciter igitur videtur Deus et per consequens proporcionaliter illis 20 modis amat; scilicet intuitive ut a beatis in patria; discursive ut a philosophis in via; et sola fide ut a simplicibus christianis. Et istas imperfectas noticias consequitur proporcionaliter dileccio. Ille ergo est infidelis qui nescit elevare potentiam intellectivam ad 25 cognoscendum quod deitas non sit aliqua creatura sed super omnia individua, species vel genera et sic in ente primo analogice convenienti.

St. Anselm's demonstration that God is a being than which none better can be imagined. Deus igitur secundum venerabilem Anselmum est ens quo melius cogitari non potest, quod sic ostenditur per 30 deducens ad impossibile contra quemcumque protervum nescientem logicam suam; supponendo primo quod eo

2. F: *permittit*; ib. D: *Et om.*; ib. B: *separare*; ib. A: *quod.*
 4. H: *desideria.* 5. H: *viator linguens*; ib. F: *qua tim.* H: *qua tam.*
 ib. G: *confusam.* 9. FGHLMNO: *elanguit.* 10. GILMO: *non poteris.*
 12. ABCD: *diffusa difficultas discussa.* F: *est diffusa est.* K: *diffuse discussa.* 16. EIL: *et eciam.* M: *sicut et.* 17. G: *quam sine.* 18. LM: *fit;*
 ib. G: *Unde dicit.* 19. PGL: *octoginta trium om.*; ib. K: *questione 77;*
 ib. EGHILMNO: *ergo.* 21. B: *modis twice.* 22. GN: *et discursive;*
 ib. F: *ut a phariseis.* 24. ABCD: *proporcionalis.* 25. I: *intuitivam;*
 ib. C: *et ad.* 26. B: *quod deitas om.* 26, 27. ABCDI: *sed supra;*
 27. ACDL: *et genera.* 28. K: *analogice om.* G: *analogico.* 29. EFGH
 HNO: *ergo.* 32. ABCDH: *noscentem;* ib. BE: *suam om.* O extinxit.

1. Psalm. LXXVI, 11. 3. St. Gregorii Moral. lib. XXII,
 cap. IV. Opp. tom. II, 216. 19. St. Augustini Liber de Diversis
 Quaestionibus LXXXIII, Quaestione XLVI. Opp. tom. VI, 30.
 20. Anselmi Proslogion, cap. V. Opp. tom. I, 224.

ipso quod res intelligitur habet proporcionaliter esse intellectuale. Patet ex modo loquendi Aristotelis VII, Metaphysice 30, quomodo domus extera fit a domo in anima.

5 Secundo suppono quod omnis res habens esse reale et intellectuale habet maius esse quam si solum haberet illud esse intellectuale.

Tercio suppono quod secundum diffinicionem quid nominis Deus sit, quo nihil melius potest cogitari, quia 10 nomen est vox significativa ad placitum, ideo licet contra quemcunque protervum significacionem talem petere sine calumpnia.

Quibus suppositis cum Deus sit in intellectu, ut patet ex prima suppositione et interloquio, queritur utrum 15 Deus habeat solum esse intellectuale vel cum hoc esse reale. Si secundo modo, patet conclusio negata a falsigrapho; si primo modo, tum iuxta secundam suppositionem Deus haberet maius esse, si cum esse intellectuali haberet esse reale. Sequitur ex tercia suppositione 20 quod datum secundum esse intellectuale non sit Deus.

Ex isto videtur isti sancto quod Deus sit manifestissime cognoscibilis noticia abstractiva evidencius et compendiosius per deducens ad impossibile contra insipientem quam per deducens per demonstracionem 25 Aristotelis ab effectu; et ex eodem sequitur quod Deus sit utilissimum et formosissimum et delectabilissimum, nedum quod potest esse sed quod aliquid poterit cogitari. Ex quibus captis ab intellectu et demonstracione con-

God is the
most profitable,
beautiful and
delightful
being
imaginable.

1. FGM: *quod aliquid intelligitur*, N: *eo ipso quo aliquid*. 2. F: *loquendo*. 3. F: *Metaph.* 36. H: *Metaphysice III*; ib. I: *quod dominis*: ib. HL: *extra*. 5. I: *omnes res habent*. 6. EL: *intelligibile*. 7. ACD: *illud om. B: idem*; ib. EFGKLN: *intelligibile*. 8. E: *quod om.* 9. B: *Deus om.*; ib. BFGIKNO: *quo melius cogitari non potest*. 9, 10. FGHI KLNQ: *nomen enim*; *quia om.* (sic et B). 11. AD: *quemcunque om.* 11, 12. F: *causaliter facere*. 13. I: *in om.* 14. I: *et modo loquendi*. EFGLMN: *et modo loquendi (F: loquendo) interloquio*. 15. FL: *habet*; ib. EFGL: *intelligibile*. 17. G: *modo om.* 18—19. I: *Deus — supposicio* om. 18, 19. ACDEFGHK: *intelligibili*. 10. L: *secundum* terciam suppositionem. 20. I: *quoniam datum*; ib. EGL: *intelligibile*; ib. N: *non est*. 21. I: *Ex istos (sic)*. EGKMN: *Ex istis*. 21, 22. N: *maxime cognoscibilis et manifestissime*. 22. E: *intelligibilis*. 23. AB CDFHJKLMNO: *per deducens om.* 24. E: *quam demonstracione*. G: *per demonstracionem arguit ab effectu*. 25. I: *et patet ex eodem sequitur*. 26. I: *universalissimum*. GH: *utilissimus, formosissimus, delectabilissimus*; ib. O: *et om. before formosissimum*. 27. B: *aliquis . . . cogitare*. 28. I: *Ex his universalibus captis*. FM: *Ex his tribus captis*. EGLN: *Ex his tribus universalibus captis ab*. O: *Ex quibus tribus*; ib. B: *cum intellectu*. ACD: *ex intellectu*; ib. BDEGHJKLMN: *et om.*; ib. N: *demonstrative*.

3. Aristoteles, Met. lib. VI, cap. IX: *οἶντος ἡ οἰκία ἐξ οἰκίας ἡ νύπο νοῦ . . . γίγνηται*.

simili ducente ad impossibile sicut primo vel aliter ex pura fide simplici christiana patet quod necesse est fidelem elevare intellectum ultra totam universitatem creatam ad hoc quod cognoscat vel diligit Deum suum. Patet eciam quod ista noticia sine continuacione non sufficit, sed oportet iugi meditacione die ac nocte superaddere bonum opus. Unde sicut philosophus incontinentis pro tempore sue fornicacionis quoad habitum sue noticie vincitur passione, in tantum quod pro tunc dicitur ignorans et stultus, sic correspondenter omnis ¹⁰ christianus evolans a meditacione legis Dei eterne ad temporalia cum quibus appetitus suus inordinate afficitur, fornicatur spiritualiter a sposo ecclesie et fit stultus. Ideo necesse est contemplari quod Deus ex omnipotencia utilissima sit utilissimum, ex omniscienti ¹⁵ sapientia sit formosissimum et ex omnivolenti benevolencia sit benignissimum; et necesse est viatorem fide vel demonstracione sic Deum suum continue contemplari et amorem suum in ipsum proicere. Quis enim credens quod Deus non posset caritative servantem mandata sua in proteccionem suam suscipere, et iterum quod per idem Deus non posset huiusmodi servo in utilioribus bonis ex omnipotencia sua deficere, non adhereret tanto domino toto corde? Quam sententiam inculcat Apostolus Ro. VIII, 31. *Si, inquit, Deus ²⁵ robiscum, quis contra nos?* et specialiter si adhesio per amorem sit facilima, prudentissima et delectabilissima. Non enim in contemplacionibus tumultuantis mundi sollicitudines, non collisiones spirituum subiectancium fantasmata, ad que ymaginacione laboriose discurritur, ³⁰

The Christian
who flies from
meditating on
God's law to
temporal
things
practises
spiritual
fornication and
becomes
a fool.

The speculative
mind does not
contemplate
the anxieties
which trouble
the world,

1. K: *sicut prius.* GN: *sic primo;* ib. B: *ex om.* 4. B: *datam;* ib. IM: *vel diligit om.* H: *diligit.* 5. 6. I: *sive continuacio non sufficit.* 5. G: *non om.* N addit. 7. 8. I: *incontinentis om.* 8. K: *per passibile.* 9. G: *vivatur (sic);* ib. I: *quod propter (sic).* K: *quod tunc pro tunc.* 10. FGMN: *ignarus et;* ib. ABCDFHMO: *sic om.* 13. H: *specialiter.* 13. 14. FM: *et sit om.* 14. AI: *sit stultus.* 15. AEFGIKLMNO: *unitissima.* H: *utilissimas ex ... formosissimum.* 15. 16. DF: *ex — formosissimum om.* 16. K: *omnivaleente.* 17. H: *benignissimus;* ib. HKLO: *sed necesse est.* G: *sed necesse viatorem.* 18. B: *demonstrative.* 19. ABCD: *contemplantem amorem.* E: *contemplantem et amorem.* K: *continui contemplative amorem;* ib. H: *et om.* 20. GM: *Deus non potest;* ib. K: *fossil.* 21. BCLM: *ad proteccionem.* FGHN: *non ad.* 22. ABCDHK: *et interim;* ib. K: *quod om.;* ib. ABCDFI: *per idem om.* H: *per idem quod;* ib. E: *non om.* 24. 25. F: *sentenciam om.* 25. ACD: *Sicut, inquit.* 26. BHILKMN: *dum adhescit.* 28. ABCDEKLO: *tumultuant.* M: *tumultuantis.* FGI: *tumultuantibus.* 29. I: *collisionis spiritum subiectancium;* ib. G: *substanciancum.* 30. BH: *imaginarie.* M: *ad que ymagines.* K: *yimaginatio;* ib. G: *laboriosissime;* ib. I: *discernitur.*

nec eciam corporis passiones sed speculativus quiete nor the body's bonum optimum contemplatur. Et illud credo unum quod passions, but only the Veritas dicit Luce X, 42 esse necessarium, nedum supreme good. quod oportet intrantem gaudium vitam contemplativam prius preponere, sed quia adherere illi uni simplicissimo est summe utile. Et quoad bonum pulcherrimum et honestissimum, patet quod nedum summa sed tota pulchritudo relucet in verbo; si enim pulchra sint producta ad extra in suo genere, de quanto habent umbram splendoris in prima luce et coequantur in complacencia create potentie sensitive, quanto magis in suis exemplaribus eternis, ubi coequantur luci prime et sunt realiter fons luminis secundum sensum domini coequatae? Ubi ergo est utrorumque maxima equalitas, est indubie maxima pulcritudo. Infinitum ergo pulcrius est quo sensus Domini quietatur quam est esse extrinsecum accidentale infinitum imperfeccius in quo non poterit vis hominis quietari. Sunt enim existencie rerum in proprio genere peripsimata vel seculencie respectu esse primi quod habent ad intra, cum pulchrior ac delectabilior sit domus in anima quam domus materialis extrinsecus exemplata. Pulcrius quidem est animum in se ordinare rem extra disponere quam materiale extrinsecum dispositioni huiusmodi subiacere. Revera tante proporcionaliter est pulcrius quante species in anima excedit figuram corpoream domus extra, et per consequens infinitum excedunt in pulcritudine exemplaria in forma divina a qua singula creata sunt formata. Et hinc reor propter summitates pulcritudinum universitatis create in verbo divino congregatas pulcherrime dicit idem verbum Psalmo XLIX, 11 pulchritudo agri tecum est. Pulchritudo quidem nature corporee plus rutilat animali

1. CN: *speculativa*. F: *speculativius*. H: *speculacius*. G: *speculacio*.
 2. K: *credere*. 3, 4. I: *non dum quia*. 4. ABCD: *oportet necessitantem*; ib. N: *intrantem*. 5. I: *proponere*; ib. M: *simplissimum*.
 6, 7. HK: *vel honestissimum*. 7. B: *tota om.* 8. GINO: *pulchra sunt*. 9—10. I: *producta — umbram om.* 9. G: *ad exempla*.
 10. BCD: *splendorum*; ib. EO: *et non coequantur*. 12—14. B: *coequantur — ergo om.* 12. F: *sunt om.* 13. I: *fons luminis sensitivi domini*; ib. EFGNO: *sensu domini coequatae*. 14. ABCDEHLM: *utrumque*; ib. G: *coequalitas*. H: *magna equalitas*; ib. F: *et indubie*. G: *indubie om.*
 15. FGHI: *in quo*. 16. F: *quod est*; ib. B: *est necesse*. 18. GN: *quietare*. 19. K: *peripsima*. 21. K: *sit om.* 22—23. I: *Pulchrius quidem ordinare animum in se rem disponere extrinsecum quam male*.
 23. EFHKMO: *extra om.* 24. B: *huiusmodi om.* 25. F: *est om.*; ib. B: *excedit twice*. 26. I: *dominus*. 27. F: *extraria*. 27, 28. B: *mente divina*. 28. BFGIKLNO: *sunt formosa*; ib. HK: *reor quod*.
 1: *credo quod*. 29. ACD: *summitatis pulcritudinem*. 30. D: *in om.*
 32. I: *Pulchritudo quidem corporea*.

homini in floribus terre nascencium, sed spirituālis cognoscit quod pulchritudo infinitum excellētius est in fonte, qui Ier. XXXI, 23 vocatur *pulcritudo iusticie*. Quando ergo vis plene delectari in bono utili vel honesto, ascende super totam universitatem creatam et contemplare Deum 5 tuum sub ratione qua omnia ista in ipso centraliter et per consequens infinitum intrinsecus quam extrinsecus sunt unita.

Supreme love
is due to God,
as He is not
only the most
profitable,
beautiful,
delightful and
honourable
good, but also
the most
restful.

Every
delight of sense
in our earthly
life is mixed
with pain and
punishment.

Whatsoever a
man loves
save God

Et patet tertio quod Deus sit summe diligibilis nedum quia bonum summe utile atque pulcherrimum, verum 10 eciam quia bonum delectabile atque honestum, et per consequens maxime quietativum, ibi enim est sensibile omnium sensuum sine offensione commixta, quia sine contrarietate vel defectu racionis delectabilis; cum ibi sit summa racio omnis boni. Quomodo ergo vis intellectiva, 15 volitiva et delectativa interioris hominis comprehendens hoc bonum secundum omnem rationem comprehensibilitatis sibi possibilem non foret in omnibus eius partibus quietata? Haberet enim summe quietativum summe proporcionaliter obiectum, non sparsim sed unitissime 20 quacunque ratione iuvante reliqua ad comprehendendum illud obiectum proprium hic in via sed secundum rationem disparem, quia secundum esse intelligibile proporcionaliter ad divisionem potencie. Unde patet quod omnis delectatio nostra sensibilis hic in via miscetur cum 25 dolore et pena, sicut patet de sensu gustus et tactus quoad quocunque esibile aut actus venereo. Nam unum membrum ex inordinata prurigine delectatur et aliud simul tempore dolet vel tristatur, et idem membrum nunc delectatur nunc tristatur; et sic ex interpolatione 30 delectacionis tam quoad subiectum quam eciam quoad tempus generatur in brevi quoad omnes delectaciones sensuales fastidium atque pena. Patet eciam ex naturali desiderio summi boni, quicquid homo amaverit citra

3. E: *fonte que*; ib. I: *Ier. 30. G: Ierem. ullo (sic)*. 4. B: *declarari*, G: *declarari vel delectari*; ib. C: *tibi honesto*. 6. ABCDG: *in illo*; ib. ACDEFGIM: *sunt*; ib. GH: *essentialiter*. 7. ABCD: *intensius*. G: *extrinsecus quam intrinsecus*. 8. FGILMN: *sunt vita*. 10—11. I: *bonum — quia om.* 11. BFGHKLMNO: *eciam om.*; ib. M: *summe delectabile*. 12. ABCD: *quietantem*, H: *quietancium*. 13. ABCD: *omni*. 17, 18. BHN: *comprehendensis*. 10. CO: *Ita haberet*, I: *Haberet — summe proporcionaliter om.* 19, 20. HLO: *sum proporcionaliter*. 21. B: *ad twice*. 22. illud. FGNH: *idem*; ib. hic. ABCDHKO: *quod*. 23, 24. M: *secundum esse divisibile ad divisionem*. 24. I: *Proporcionaliter om.*; ib. ABC: *deificationem (?)* 29. idem. ABCD: *illud*. 30. FGIMO: *et nunc*; ib. H: *nunc tristatur om.*; ib. G: *interpellacione om.* 31. B: *sensus delectacionis*; ib. BFGLM: *eciam om.* O in marg. addit.

Deum, acuitur desiderium frustratum a fine quem ultime desiderat, tanquam terra eccentrica que fluctuaret in vacuo vel tanquam stomachus famelicus.

stimulates
a longing
frustrated of
its end.

Et patet tertio quod oportet volentem sapere istam dulcedinem esse alienatum a sensibilibus, omnia temporalia postponendo. Ideo Exodi XXXIII, 20, postquam locutus est dominus Moysi amicabiliter et familialiter in natura angelica dixit quod *non ridebit eum homo et rivet*; supple non intuebitur eum essencialiter vivendo animaliter. Sic enim signat homo sepius in scriptura, ut I Cor. III, 3: *Cum sit inter vos zelus et contencio, nonne vos carnales estis et secundum homines ambulatis?* Spiritualis ergo illam dulcedinem perscrutatur, ut patet I Cor. II capitulo.

15

CAPITULUM DUODECIMUM.

Ex ipsis patet simul solucio obiectum quos carnales faciunt contra dicta et discrecio iudicandi, si proficiimus sic amando. Dicunt enim carnales tanquam ceci a nativitate expertes iudicio colorum quod totum hoc sit fictum fantasticum. Sed cum talibus infidelibus non expedit contenciose procedere sed more Apostoli I ad Cor. II, inducere eos ad amorem ex gratitudine facta humanitus a domino nostro Iesu Christo. Sapientia vero de natura divina cum suis rationibus et capacitas anime omnium istorum tractari debet inter perfectos. Ideo cum prevaricata sint etiam rudibus delectabilia ad credendum et ab ethnicis philosophis demonstrata, debent credi propter bonum concomitans et fidem superioribus adhibendam.

Solution of
the objection
of those who
deny the
sweetness of
love.

3. O: *in vano*. 4. ACDF: *sapere om.* 5. I: *alienatam sensibilis*,
7. ABCDKMO: *et faciliiter*. 9. EL: *rivet id est non*. 10. EFK:
significat. 11. B: *ad Cor.* 12. HK: *vos om.*; ib. N: *hominem*.
13. H: *istam*. 13, 14. B: *ut — capitulo om.* ACD EGH O: *patet om.*
16. EGHILMNO: *patet finalis*; ib. C: *solvendo obiectum*; ib. ACD:
quod carnales. 17. ACDFK: *faciunt vel obiciunt*; ib. F: *et directo*;
ib. H: *si proficiimus*. O in marg.: *proficiimus*. 19. I: *inexpertis*; ib.
MO: *iudicio colorum*. 20. LO: *fictum et*. 20, 21. B: *non est*.
21. L: *contencione*. 21, 22. I: *more simplici* I Cor. 2°. AD. Cor. 12.
22. B: *et gratitudine*; ib. D: *gratitudine om.* 23. BGLNO: *nostro om.*
24. I: *capacis*. 25. N: *inter projectos*. 26. ABDN: *frenarrata*; ib.
I: *et rudibus*. 28. I: *communicans*. 29. AD: *superiorem*. N: *superius*;
ib. F: *adhibenda*. ABCDEGHIKMN: *adhibendum*.

The opinion of
Aristotle
and Averroes
on the
happiness of
speculation
on the highest
causes.

Ponit enim Aristoteles X Ethicorum felicitatem hominis in speculando causas altissimas, et Commentator XII Metaphysice Commento XXXIX intelligere per intellectum qui est in nobis valde est voluptuosum et nobilior omnibus rebus existentibus sed ut dicit parvo 5 tempore existit in nobis. Naturale quidem principium est quod potencia nobilior plus delectaretur in obiecto suo proprio quam potencia minus nobilis. Sed quis dubitat quin intellectiva potencia sit nobilior quam sensitiva, et iterum quod obiectum excellentissimum intellective 10 sit Deus ipse? Ex quibus sequitur quod contemplari ipsum sit nobis maxime delectabile. Verisimile ergo est quod gentiles philosophi et sapienciores christiani ista non fingerent, specialiter assistentibus operibus gloriosis martirum Christi ex fide huius premii, cuius primicias 15 parum gustaverant hic in via.

As they are
certain of
God's
existence,
they regard
Him as the
supreme object
of our love.

Cum ergo claret philosophis Deum esse et includere in se cuiuslibet boni perfectissimam rationem, constat eis ex eodem principio quod sit summe amabilis. Amabilitas enim et bonitas se consecuntur. 20

Similiter, omne finaliter ex se diligibile est magis diligibile quam aliud quod solum est diligibile in ordine ad dilectionem prioris ut finem. Sed Deus est finaliter diligibilis ex seipso et quodlibet aliud in ordine ad dilectionem Dei per se finaliter ordinantem; ergo Deus est 25 plus diligibilis quam aliud citra ipsum.

Item, cum omnis homo noscit vel debet cognoscere quod Deus sit tam bonus, tam diligibilis, debet velle

1. I: *felicitatem philosophis*. 3. IK: *Commento* om.; ib. IK: *quarto 39°*. 4. D: *est om.*; ib. H: *valde om.* 5. BCDFHL: *existentibus in nobis*. 7. I: *quod pena*. 8. I: *quam pena*; ib. MN: *dubitat quoniām*. O: *quoniām*; corredit. 9. A: *potēcia om.*; ib. B: *potēcia sensitiva*. FHIKMNO: *nobilior sensitiva*. 12. I: *Risibile ergo*; ib. ACD: *ergo om.* B: *igitur*. 13. ACD: *philosophi om.* 14. N: *non fugierunt*. 16. GMO: *gustaverunt*. N: *gustaverunt*; ib. V: *hec in via*. 18. cis. FGHLMO: *illis*. 20. ABCD: *se om.* 21. H: *Similiter esse*; ib. L: *est maius*. 21–22. I: *est magis — solum est om.* M: *est maius quam aliud*. 22. C: *diligere in*. 23. ABC: *priorum*. 23–25. D: *prioris — dilectionem om.* G: *prioris — dilectionem extinxit*. 23. FIK LNO: *Deus autem est*; ib. B: *est solum*; ib. BL: *finaliter om.* 24. B: *ipso finaliter*. 25. I: *pro se*; ib. BKM: *mensurantem*. EFGHILNO: *mensurante*. 26. F: *quam aliud*. 27. ABCD: *Iterum*; ib. ACD: *noscere*. 28. FIK: *et tam*.

1. Aristoteles, Ethica Nicom. lib. X, cap. VIII: *Tὸν ἀβτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον ὥστε καὶ οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαιμών*. 3. Aristotelis Opp. cum Averrois expositione tom. VIII, Methaphys. XII, 39: *Manifestum est quod intelligere per intellectum qui est in nobis est valde voluptuosum*.

racionabiliter ita esse, et cum velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod omnis homo debet proporcionaliter ad Dei noticiam ipsum diligere, nam ad hunc finem est noticia data hominibus. Irracionabile
5 quidem foret cognoscere hoc esse summe rationale nisi voluero ita esse.

Man must love God in proportion to his knowledge of Him.

Ex quo videtur ulterius quod primo omnium deboeo Deum diligere et nihil aliud nisi in ordine ad ipsum. Scio enim quod ipse est infinitum diligibilis, quia in 10 finitum bonus, cum sit primum bonum, et in quantum est diligibilis tantum se diligit, quia aliter eius diligibilitas foret frustra, eo quod ipse non potest intendere actum illum. Ideo scio quod ipse primo omnium seipsum diligit, et tamen scio quod ordo suus diligendi sit summe 15 rationabilis, quia ipse solum diligit omnia encia ut sunt bona. Sequitur quod ego deboeo rationabiliter primo omnium velle sibi bonum et alia secundum ordinem quo Deus ipsa diligit.

Dileccio quidem Dei debet esse exemplar cuiuslibet 20 dilectionis humane, quia nichil potest habere rationem boni nisi proporcionaliter ad mensuram dilectionis divine sed solum bonum debet diligi; ideo solum illud quod a Deo diligitur debet diligi secundum ordinem suum diligendi.

He must love God first, and nothing else except in relation to Him.

25 Et patet secundo quod propter nullum bonum possibile acquirendum vel habitum conservandum, nec propter aliquid malum possibile precavendum vel habitum excludendum debet homo peccare mortaliter. Patet eo quod Deus non potest hominem velle sic peccare, cum non 30 potest habere rationem boni; ergo nec homo cuius omnis dileccio debet esse ex dilectione Dei exemplata. Dileccio ergo qua homo peccare appeteret foret voluntarius actus, Deo displicens, quomodo ergo displiceret quis Deo quem tenetur tantum diligere propter aliquid bonum possibile?

Love of God is the pattern of all human love.

Demonstrated, that God cannot will that man should sin.

1. AC: regulariter. D: rationabiliter — velle om.; ib. M: ille esse. G: ista esse. K: illam esse; ib. F: velle homini alicui. 2—3. F: sequitur — diligere om. 2. N: quod om. 5. ABCD: quod cognoscerem; ib. H: esse summe est; ib. K: rationabile. 6. GKM: illa esse. EFN: illa ita esse. 9. I: ipse om.; ib. ABC: diligibile. 1: diligibilis om. 10. FGILMN: bonum. 11. FGLMN: eius om. 13—14. I: ipse — quod om. 14. G: Secundum scio; ib. I: sunt summe. 15. O: rationalis; ib. BGHIKLMNO: omnia om.; ib. AD: velut sint. C: ut sint. 16. B: deboeo om. 29. I: exemplare. 23. B: suum om. 26—27. I: conservandum — habitum om. 27. FL: aliquid malum; ib. BFGHKLNO: vel malum habitum. 29. F: non ponit velle hominem; ib. D: velle om.; ib. F: peccare om. 32. ABCD: que homo; ib. GNO: ex appeteret; ib. IK: voluntaria. L: voluntarie.

Similiter, quilibet homo debet naturaliter omnes actus suos et specialiter ordinatos ad volicionem divinam ut ad finem diligere, sed si peccat mortaliter, facit oppositum. Ideo si peccat mortaliter, peccat contra summe diligibile ut non debet; et patet, ut supra tetigi, repugnare formaliter quemcunque debere in aliquo casu possibili sic peccare; ut si Petrus debet committendo A actum dominum offendere, tunc debet A actum committere et per consequens Deus summe rationalis ad A actum non offenditur sed placatur. Si autem A actus non debet fieri, tunc pro nullo bono possibili debet fieri eciam non pro Deo.

Tercio patet quod omnis homo tenetur omnem voluntatem suam voluntati divine in omnibus conformare, quia nemo debet velle aliquid nisi quod Deus vult ipsum velle et tunc est conformitas.

Similiter, nemo diligit ordinate aliquid nisi quod debet diligere; omne quod debet diligere a Deo diligitur, ergo nemo debet quicquam diligere nisi quod a Deo diligitur.

Quandocunque ergo sanctus vult aliquid quod non habet debet illud condicionaliter expetere, si placeat Deo suo, sicut Christus patenter edocuit, quando in diebus carnis sue sic oravit: *Pater, si vis vel possibile est, transfer a me calicem istum, verumptamen non sicut ego volo sed sicut tu* Matth. XXVI, 39 et Marci XIV, 36. Et sic condicionaliter voluerunt sancti bona possibilia, de quibus erant ambigui, quia aliter non subicerent se humiliiter ordinacioni divine, cui non repugnarent nec offensam eius incurrerent propter aliquid bonum possibile. Quando ergo Maria voluit Christum non sic pati, et Abraham voluit ymmolasse Ysaac filium suum cum istis similibus, hoc voluerunt condicionaliter, ut alias sepe dixi; et talis volicio era^t volicioni divine conformis.

Et patet correlarie quod quilibet debet voluntati divine se plene submittere, et per consequens non

A Christian
may ask God
for anything
conditionally
on its being
in conformity
with God's
will.

Man must
submit fully
to the divine
will,

1. B: *homo om.: ib. K: debet om.* 2. ACD: *voluntatem.* 2, 3. IG KLMNO: *ut finem.* 3. HK: *dirigere;* ib. K: *facil om.* 3, 4. BI: *oppositum — peccat om.* 4. H: *Ideo — peccat om. before contra;* ib. EFKNO: *facit contra;* ib. ACD: *diligendum vel diligibile.* 6. LN: *quicquam.* 7. FHIMNO: *actum Deum.* 8. AD: *certe debet;* ib. K: *debet om.; ib. K: .1 om.* 9. B: *rationalis debet committendo.* 10. F: *si placatur.* 11. I: *non pro de.* 12. N: *quod omnis debet;* ib. FG: *homo debet.* 13. ACD: *in omnibus om.* 14. H: *debet aliud rel.* 16. H: *Sicut nemo.* 17. BEFGHIKLMNO: *dilig. . . dilig.* 18. ACD: *quicquid.* 22. N: *vis vel fieri.* O: *rel si.* 25. FO: *Stet et.* 26. F: *sufficerent se.* GN: *subiacerent se.* 28. EH: *aliquid.* 29. K: *Christum om.* 30. B: *filium suum om.* 30, 31. B: *cum celeris.* 32. BEIM: *Et tali (BFGHLMNO: volicioni) divina volicio fit (H: sit) conformis.* 33. C: *colerarie.* 34. B: *non om.*

remurmurare in Dominum pro penis vel eventibus quibus- and bear what cunque. Sponsa enim non debet sponso in rationabilibus befalls him. discordare.

Anima ergo sponsa Christi sciens ipsum nichil posse 5 permettere sibi contingere nisi rationabile et utile, non offenditur ex eventu, quia tunc perdendo eius amorem foret racioni contraria.

Quarto patet quod sicut debo Deum summe diligere, et consequenter alia ut se habent in ordine naturali, 10 sic magis diligere magis communia, et per consequens vel precipue diligere Deum meum, quia est mihi utile sive bonum.

Prima pars patet ex hoc quod debo conformare voluntatem meam voluntati divine, volendo magis bonum 15 cuicunque cui Deus ordinat magis bonum, et cum hoc sit diligere, patet prima pars conclusionis; ex qua patet pars media, cum communiora sunt minus communibus meliora.

Et tercia pars patet ex eo quod si debo precipue 20 Deum diligere quia mihi bonus, tunc debo me magis diligere, nam prius originaliter vel naturaliter est me esse bonum quam est aliquid mihi esse bonum. Et per consequens iuxta primam partem conclusionis debo plus me ipsum diligere quam quod sit aliud 25 mihi bonum. Nam per se est causa magis diligibilis quam causatum. Sicut ergo Deum esse bonum est prius quam ipsum esse mihi bonum vel alteri creature, sic debo Deum prius diligere sub racione magis communia, ut puta simpliciter quia bonus, quam quia michi bonus, 30 quia aliter non diligerem eum super omnia, ut docetur proximo capitulo. Licet ergo Deum esse mihi bonum sit causa elementans sive inducens, quare debo ipsum diligere, est tamen alia causa superior, longe prior, racione cuius

How to love God first, and everything else in natural order, more general things better than less general things.

God must be loved for the more general cause that He is good, rather than because he is good to me. Otherwise I should not love Him more than everything else.

1. FGILM: remurmurare in Deum. K: murmurare, HNO: remurmurare in Deum; ib. AD: in om.; ib. C: in domino: ib. G: vel even-
tionibus vel eventi. 1, 2. ABCD: cuicunque. 9. B: alia twice; ib. N: ut si. 10. B: magis — magis om.; ib. I: maius communia.
10—11. ACD: consequens nihil vere diligere quia. BEFM: consequens nichil precise (EF: precipue) diligere quia mihi. 11. GHKNO: Deum meum om.; ib. BGLMN: est om. 13—14. B: Prima — bonum om.
15. F: cuicunque — bonum om.; ib. ABD: cui om. 16. G: sed prima pars. 17. F: sint; ib. ABCDFGHIMK: minus communioribus. 18. I:
patet om.; ib. BHMO: precise. 19, 20. ACD: pure Deum. 21. D:
diligere om. 22. M: quam esse aliquid; ib. O: me esse bonum.
24. F: aliquid. 25. bonum. G in marg. add.: est prius quam ipsorum
esse mihi bonum (vide infra). 25—26. I: Nam per — bonum est om.
26, 27. F: est plus quam. 27. K: ipsum om. 28. F: plus diligere.
29. ABCDHMO: quam — bonus om. E extinxit. 30. K: aliter om.;
ib. H: diligeres. 32. I: clevans. L: clementatis.

debeo infinite obiective ipsum diligere, et sic sine modo vel mensura limitabili qua attinet ad obiectum, ut loquitur beatus Bernardus et alii sancti.

Although the reasons for loving the good, whether regarded as delightful, or useful, or honourable, vary in man's love for God, yet they are inseparably connected with each other.

Quinto patet quod licet omnes tres raciones boni amandi que sunt raciones boni delectabilis, utilis et honesti, inequaliter correspondent in qualibet ordinata dilectione hominis quoad Deum, tamen in quantum hominem diligentem respiciunt inseparabiliter et equaliter sese reciproce comitantur.

Prima pars videtur ex hoc quod nihil potest esse utile 10 divinitati, ideo cum omnis utilitas respicit creaturam, videtur quod racio boni utilis sit solummodo temporalis, sed cum due raciones alie sunt eterne, videtur quod secundum prius et posterius correspondent in dilectione qua homo diligit Deum suum. Ideo si non fallor racio boni simpliciter cor- 15 respondet Deo Patri, et racio pulcri et delectabilis duabus personis aliis, quod creditur Christum innuisse querenti ab ipso *quid boni ficeret, ut vitam eternam possideat.* Quid, inquit, *interrogas me de bono, unus est bonus Deus,* Matth. XIX, 17. Licet enim tota trinitas essencialiter 20 sit et equaliter summe bona, tamen persona prima divina est solummodo ex se bona. Sub ratione ergo priori debeo diligere Deum quam ratione qua est utilis alicui, quia sub ratione qua est unum summe bonum. Et cum illa sit racio infinita et secundum rationem et modum in- 25 finitum ratione subiecti, debeo Deum diligere, quia cum illud debere sit eternum infinitum excedens habitudinem qua est Deus meus, non superest quante pro illa mensura debeo ipsum diligere nisi racio infinita. Et ita videtur quod sicut debeo infinite Deum diligere, sic 30 infinitum possum ipsum diligere, licet non possum nec debeo ipsum diligere subiective impliciter infinite. Nam pro mensura illius posse vel debiti hoc solum est Deus, sic quod non tunc creature. Ideo homo tunc debet ad

2. EFGHIKMNO: quantum fertinet. C: quam attinet. 4. B: boni om. 4, 5. L: boni — raciones om. 6—8. B: in qualibet — respiciunt om. 11. ABCD: delectati. 12. ABCD: solomodo 13. G: alie; ib. F: secundum quod. 13, 14. H: prius et post. 14. I: correspondet. 16. I: et ideo. 18. F: quid boni querenti; ib. H: et vitam; ib. EF: possideret. 19. B: bonus om.; ib. M: Deus om. 20, 21. IMN: essencialiter sit et essencialiter. G in marg. corrigit; et equaliter. 21. B: sit om.; ib. I: secundum personam tamen. 22. AD: solomodo; ib. B: ergo om. 23. B: sicut racio. C: est racio. GHMNO: quam ratione qua. 24. ABCDI: est om.; ib. IKLMNO: ista. G: illa om. 26. FGH: obiecti; ib. C: quod. 20. ABDEHILMN: ratione. 31. FMNO: infinite; ib. FI: ipsum om.; ib. FKO: possim ut. 32. FINO: obiective. GH: subiective; ib. ABL: sic infinite. 33. C: istius. 34. EFKN: hoc tunc. II: tunc hoc.

intra subiective et post ad extra obiective Deum infinitum diligere.

Et secunda pars patet eo quod Deus non est Deus meus, nisi in quanto est bonus mihi, utilis mihi et delectabilis mihi et pulcher mihi. Non enim esset Deus meus, nisi crearet me, sustentaret me et gubernaret me, et per consequens daret mihi quicquid boni habeo; et secundum omnem talem rationem debet esse mihi pulcher, sapiens et verus, ac eciam delectabilis. Ideo quante cresco in noticia Dei secundum rationem sue utilitatis, pulchritudinis ac delectabilitatis, tante cresco in eius amore. Omnis enim homo amat sicut cognoscit naturaliter Deum suum, sed non proporcionaliter ad mandatum, et proporcionaliter confuse appareat sibi quod sit pulcher ac delectabilis. Et patet quod quam pulcra est mihi racio eterna cuiuscunque creature, tam utilis est mihi eadem, quia infinitum utilior est mihi quam sensibilis existencia exemplati. Sine illa enim nihil potest existere.

Ideo teneor Deum diligere infinitum plus quam aliquam creaturam. Pulcrificat enim totum universum pulcrificatione essenciali. Ideo peccant turpiter qui putant quod huiusmodi raciones exemplares sunt nobis inutiles vel existentie rerum in suo genere plus illis utiles; non enim potest creatura nisi virtute illarum rationum proficere alicui, quia esse intelligibile non est esse diminutum, sicut est esse intellectuale quod res habet in sua specie apud intellectum vel sensum a quo non dependet neque producitur. Pulcrior tamen est honesta cogitacio de artificiali humano quam est illud artificiale simpliciter, id est figura vel aliquod opus artis; licet enim opus nature substratum sit pulchrius.

The more I grow to know God as profitable, beautiful, and delightful, the more I grow in love of him.

Therefore I must love God infinitely more than any creature.

1. H: *subintelligible*. 1, 2. ACD: *infinite*. G: *subiective*. 3. D: *eo om.*; ib. B: *Deus om. after est.* 4. FGNO: *de quanto*; ib. ACD: *utilis cl.* 4—5. FGHLNO: *et — et om.* 6. B: *creatura me.* 9. B: *eciam om.* 10. N: *noticiam.* 11. B: *pulchritudine.* 12. N: *amorem;* ib. L: *cuius om.* 14. I: *quod om.* 15. N: *Et om.*; ib. N: *quod om.* 16. B: *cuiuslibet.* 17. BEHKL: *est om.* 18. F: *exemplari*; ib. B: *posset.* 18, 19. I: *Non enim illa nichil potest existere.* 20. ACD: *infinite.* N: *in infinitum;* ib. BHL: *aliam.* 21, 22. FHIL: *pulchritudine.* 22. C: *seminali.* 23—24. I: *vel — non om.* 25. AD: *potest om.*; ib. B: *in virtute;* ib. C: *illarum omnium.* GIMN: *illorum communum;* ib. AD: *proficie.* 26. B: *quia est.* 27. GMN: *est ens intelligibile.* E: *intelligibile (sicut est esse quod);* ib. HK: *intelligibile.* 28. IMN: *et sensum.* B: *sensum om.* C: *assensum;* ib. F: *dependent.* 29. B: *producetur.* 30. G: *humanitate;* ib. ABD: *similiter.* C: *simil.* 31. ABD EIM: *in figura;* ib. C: *figurare aliquod;* ib. GMN: *vel aliud.* 32. K: *substratum.*

The commandment
of the love of
God which
must be kept
inviolably by
every man,
would rectify
completely the
whole Church,
if it were
observed duly.

Sexto patet quod mandatum de dilectione Dei a quolibet homine naturaliter observandum rectificaret sufficientissime totam ecclesiam, si fuerit plene et debite custoditum.

Patet primum implicite ex hoc quod homo habet potest tenciam diligendi Deum naturaliter sibi datam. Racio potentissima naturalis convincit quod Deus sit super omnia diligendus, etiam si dileccio Dei completa est finis ad quem homo naturaliter ordinatur. Quomodo ergo non foret dileccio Dei ab homine unde naturaliter observanda? Sed et raciones morales procedentes ex principiis per se notis de bono eligibili satis docent quod mandatum de dilectione Dei sit carissime diligendum *super aurum et topazion* et omne bonum possibile citra primum. Ideo oportet conclusionem esse naturalem. 15

Et secunda pars patet ex hoc quod isto mandato a singulis personis ecclesie debite observato deesset omnis culpa ecclesie, sed tunc foret optima rectificatio reipublice; ergo in observancia istius mandati consistit totum regimen ecclesie. Unde ex eius sufficiencia regit 20 nedum ecclesiam militantem sed etiam triumphantem, etiam totam beatificam naturam, angelicam et humanam.

Assumptum patet eo quod non est possibile creaturam peccare mortaliter nisi sub ratione qua Deum offenderet et per consequens ab eius dilectione deficeret, 25 ut patet ex conclusione secunda; ideo, ut patet alibi, ista convertuntur: Deum diligere, eius mandata obser-
vare et filialiter diligere ab eodem.

To love God,
to observe His
commandments,
and to be loved
as His child
are the same.

Minor autem argumenti ex hoc patet quod, si deesset omnis culpa ecclesie, tunc tota ecclesia plene se haberet 30 in vita et in operibus, ut deberet, quia omnis defectus conversacionis debite est peccatum. Non ergo iniuriaretur

2. IKM: *cum rectificaret*. 3. FN: *sufficienter*. 5. G: *primo*; ib. ACD: *impliciter*. B: *implicitum*. 5, 6. FGHINO: *habet inclinacionem*. 6. EFII: *Racio enim*. 7, 8. ABD: *patentissima*; ib. E: *summe super*. 7, 8. GIKMNO: *sit summe diligendus*. 8. BC: *si om.* 9. F: *Quando ergo*. 11. ABCDHK: *Sed etiam*; ib. F: *et om.* 13. GIKLMN: *sit summe*; ib. K: *i. e. caritative*. 17. ACD: *servato*; ib. I: *deest*. 18—20. F: *sed — ecclesie om.* 19. EGIKLMN: *huius*. 20. B: *illius ecclesie*. 21. BK: *sed ecclesiam*; ib. F: *etiam om.* 22. ABCD: *naturam om.* 23. I: *Septimo patet quod*; ib. N: *ex eo*. 25. ACD: *offendit*. B: *offenderit*; ib. ABCD: *deficerit*. 26. ACD: *ex — patet om.* 27. A: *et eius*. G: *est eius*. 27, 28. I: *observare filialiter*. H: *servare*. 28. G: *et finaliter*. 29. I: *deest*. 30. L: *tunc ecclesia*; ib. G: *etiam plene*. 31. I: *quia*; ib. GN: *et omnis*. 32. GN: *conversionis*; ib. C: *iniuriatur*.

quis alteri nec ociaretur sed proficeret undique proximo sine offensione Dei et hominis. Ideo signanter dicit Christus: *Hoc est primum et maximum mandatum Matth. XXII, 38; quia revera, ut dicitur Luce X, 28: Hoc fac et vives;* scilicet irreprehensibiliter quoad Deum et homines hic in via et beatifice perhenniter in patria.

Ex hoc patet per se sufficiencia legis Christi; ipsa enim optime docet Deum diligere. Patet eciā quam sinistre procedimus discendo quamcunque aliam legem 10 ipsa postposita; tum quia inutiliter nobis et reipublice procedimus innitentes bono cuiquam principali bono postposito, cuius nisus implecio est impossibilis, tum eciā quia doctrina legis de Dei dilectione est naturallissima, facillima, principalissima, brevissima et utilissima cuicunque. Et hec est ratio quare Christus tam crebro reprehendit mundi sollicitudines, studium circa tradiciones humanas et curiositates circa astrologiam vel alias sciencias naturales vel mechanicas. Hoc quidem mandatum est sapiencia quam Salomon et alii 20 spiritu Dei ducti principaliter quesierunt et venerunt eis omnia bona pariter cum illa Sap. VII, 11.

The law of
Christ teaches
best to love
God.

Unde videtur mihi quod est de nobis discolis christianis, sicut foret de clero qui conclusiones metaphysicas ante rudimenta arcium niteretur demonstrative addiscere. 25 Primum quidem rudimentum fidei est in Deum credere, quod est Deo per amorem firmiter adherere sine quo fundamentaliter posito nemo proficit in discendo.

His doctrine of
the love of
God is the
most natural,
the easiest and
the most
profitable
for all.

Secundum exemplum est de volente ac ad eius maximam utilitatem debente intrare domum patentis ostii 30 et aperti, ut in lecto eiusdem domus quiesceret, et tamen stulte suffolidit terram, ut sic per fundamentum

In it are
comprised the
foundations of
our belief in
God.

1. AD: *vel ociaretur.* 2. C: *cum offensa.* 3. B: *offensa.* Quod est. 5. C: *rivas;* ib. GN: *et quoad.* 6. FGHLN: *beatifice et;* ib. ABD: *in patria om.* 7. FM: *Et per hoc sepe patet sufficiencia;* ELNO: *Et per hoc per se;* ib. I: *per se om.*; ib. I: *ipsam.* CGM: *ipse.* 10. L: *ista postposita;* ib. I: *tam quia.* 11. I: *invicentes;* ib. B: *bono cuiquam om.* O: *bono tamquam.* 12. I: *casus nisus implicitio (sic).* A: *visus.* C corr. 12, 13. G: *tamen eciā.* 13. D: *doctrina om.* 13, 14. N: *naturalissima, felicissima.* 14. EFHI: *et brevissima et.* 17, 18. I: *astrologiam vel metheam.* Hoc quidem. 18. M: *mechanicales.* FFGLNO: *metaphysicales.* 18, 19. I: *Hoc quidem manifestum.* 21. Codd.: Sap. VIII. 22. B: *videtur iti;* ib. B: *de om.* 23. GM: *clero qui;* ib. B: *que;* ib. GM: *conclusiones om.*; ib. I: *qui metheam;* ib. M: *ante om.* 24–26. F: *arcium — fidei om.* 25–26. B: *Primum — adherere om.* 26. C: *ad amorem;* ib. K: *sine om.* 27. EFGIKN: *fundamento supposito;* L: *fundamento postposito;* O: *superpositus;* ib. N: *prosit in.* 28. H: *volente ad eius;* ib. G: *ac de eius.* 28, 29. G: *maxima utilitate.* 29. I: *dobentem;* ib. I: *in dominum.* 30. ACD: *eius.* 31. C: *et sit.* 31–I. EFKILO: *ut sic profundum lapidem.* G: *profundum lapidum invenireabile.*

lapideum impenetrabilem erumpat ad lectum quem tam inordinate appetit. Lectus est quies contemplacionis ad quem in scola Christi per ipsum ut ostium debemus magistraliter introduci; ipse enim est magister noster unus qui precipit *primo querere regnum Dei* Matth. VI, 33; 5 quamvis autem istam sentenciam demonstrative cognoscimus, ex defectu tamen fidei peccatis cecati artem istam amandi necessariam prepostere nimis omittimus.

The commandment to love God is connected with every other commandment.

Whosoever observes it, observes every one; whosoever violates any one commandment does not love God.

Examples.

Septimo patet quod mandatum de dilectione Dei cuilibet alteri sit connexum, sic quod quicunque hoc 10 mandatum debite servaverit observat quodlibet reliquorum, quia si in aliquo reliquorum offenderit, tunc peccando Deum non diligit, ut patet ex conclusione proxima.

Similiter, si quis debite diligit Deum suum, tunc debite diligit ordinem dilectionis Dei sui, quia cuicunque 15 displicet tam pulcher et rationalis ordo diligendi sponsi ecclesie, non amat debite ipsum sponsum, ut patet ex conclusione quarta. Et si diligit hunc ordinem diligendi, tunc vult ipsum bene esse, et per consequens dilecta vult esse in suo ordine bonitatis, ut Deus ipsa diligit. 20 Et sic omne magis bonum plus diligere, cum diligere, ut hic supponitur, sit velle dilecto bene esse.

Similiter, si quis non diligit aliquem, ut puta inimicum, cum scit Deum ipsum diligere, quia aliter non observaret naturam eius in esse, sequitur quod voluntas 25 sua sit voluntati divine in istis difformis et per consequens ex conclusione tercia deficit ut sic a dilectione Dei debita. Et istam rationem intendit beatus Iohannes I. Ioh. IV, 20: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, quomodo Deum quem non videt potest diligere?* Cum 30 ergo scit quod Deus diligit quemlibet proximum suum ut se ipsum propter paritatem nature specificę, sequitur quod ipse ex obligacione conformi voluntatis sue ad

1. B: *inpenetrabile*. 4. I: *magister noscere*. 5. IO: *precipit*.
 7—9. B: *tamen — quod man* (sic) *om*. 7: K: *cum peccatis*. 10. C: *cuilibet*; ib. C: *quemcumque*. 11. FI: *observaverit*; ib. B: *servat*.
 13—14. F: *ut — diligit om*. 14. M: *diligeret*. H: *diligit*. 19—20. I: *ipsum — mult om*. H: *et per — vult om*. 19. 20. GMN: *dileccio vult esse*.
 21. EFKLO: *Et per consequens omne magis bonum plus diligere . . .*; ib.
 EFHKLNO: *magis bonum vult esse magis bonum*; ib. In codice B post *diligit* legitur: *et per consequens omne magis bonum vult esse bonum et per consequens omne magis bonum vult esse magis bonum et per consequens omne magis bonum plus*. 22. N: *est velle dilecto*; ib. G: *dilecto*.
 24. GN: *cum sic cum diligere*. 25. C: *non servaret*. EFGHILMN: *conservaret*. 26. B: *disconformis*. 28. N: *divina debita*. In marg.: Correxit. 29. Codd.: I. Ioh. III. 31. C: *ergo sit*; ib. G: *Deus*.
 32. H: *nature operie*. 33. BEFKM: *conformatitis*. C: *conformati*.
 1: *conformatantis*. O: *conformatis*.

voluntatem divinam debet facere similiter; et ultra, cum in dilectione proximi includuntur omnia septem mandata secunde tabule ac in dilectione Dei includuntur omnia tria mandata prime tabule, sequitur quod omnia ista et 5 singula sunt connexa.

Item, pono quod Petrus observet quocunque mandatum solvendo reliquum, et patet quod solvendo datum mandatum peccat mortaliter, quia Matth. V, 19 scribitur:

Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit 10 sic homines, minimus vocabitur in regno celorum, et si in reputacione celestium sit minimus, sequitur quod sit vere reprobatus. Unde Matth. XIX, 17 dicitur: Si ris ad vitam ingredi, serva mandata. Ideo doctores dicunt concorditer quod observancia mandatorum sub pena peccati 15 mortalis precipitur. Cum ergo Petrus peccat mortaliter, patet quod quocunque mandatum nominetenus servaverit peccat mortaliter. Debet enim servare mandatum illud in caritate, a quo cum deficit, sequitur quod a debita observancia cuiuslibet mandatorum deficit.

20 Item, iuxta sepe dicta omne mandatum est de dilectione Dei et proximi, eo ipso quo aliquis offendit in uno nec diligit Deum nec proximum; ymmo nec se ipsum; ergo universaliter offendit in qualibet horum trium. Si enim peccat mortaliter, odit animam suam, 25 ut patet Psalmo XI, 6, et per consequens cum anima sit eadem persona cum homine diligendo iniquitatem odit se ipsum maxime. Et per consequens nec diligit Deum summe, nec proximum nec se ipsum.

Unde et istam conclusionem diffuse prosequitur 30 Augustinus in epistola ad Ieronimum confirmans per illud Iac. II, 10: *Quicunque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus, probans pulcre istam conclusionem: Qui unam virtutem habet omnes habet, et qui unam non habet nullam habet. Nec enim*

St. Augustine
confirms this
doctrine.

1. I: *simpliciter*. 2. F: *proximi cum*. 3-4. F: *ac — tabule om.*
4. FGK: *illa*. 6. I: *pono quod Deus observet*. 8. G: Matth. II.
6. M: *unum om.* 11. H: *representacione*; ib. F: *homo minimus*.
15. C: *Cum ergo — mortaliter om.* 16. GIN: *quod om.* 18. GIN:
illud om.; ib. FIK: *a qua*. GN: *a quocunque deficit*; ib. G: *sequitur et*:
ib. KMO: *quod et*. 19. BFGMN: *deficit om.* 20. AD: *est om.*
20, 21. AD: *ex dilectione*. 21, 22. GN: *in unum*. 23. CFHKMO:
quolibet. 25. Codd.: *Psalm. X.* Psalm. XI is unnumbered in Vulgate.
26. C: *dilige*. 28. FGMN: *Deum suum nec*. 30. B: *in quadam*.
31. ABCDGMN: *autem totam*; ib. EFGN: *offenderit*. 34. F: *qui nullam*
habet nullam habet; ib. B: *Non enim*. L: *enim om.*

30. St. Augustini Epist. CLXVII, cap. IV. Opp. tom. II, 758.

est possibile virtutem moralem inesse sine caritate, ut patet 1 ad Cor. XIII. Et si caritas inest, excluditur omne mortale.

Ideo vocate virtutes in infidelibus non sunt nisi consuetudines bona agendi et bene ad pacandum rempublicam hic in via, non autem ad merendum beatitudinem. Quicunque ergo caritatem habuerit, nulli tunc iniuriatur, quia tunc non diligeret Deum et hominem sicut debet, et per consequens non est iustus et prudens. Et cum non diligeret se ipsum et per consequens nec Deum nec hominem nisi fuerit temperatus, sequitur quod ad caritatem consecuntur tres virtutes cardinales, et cum *fortis ut mors sit dileccio* Canticorum VIII, 6, sequitur quod ad caritatem consequitur fortitudo. Illud autem exponit Augustinus tripliciter vel quia nemo vincit eam, cum 15 iuxta Apostolum ad Romanos VIII, 35: *Nihil poterit separare nos a caritate Christi*, sicut nemo sic vincit mortem quin tempore suo eveniat; vel secundo quia caritas usque ad mortem operatur pro dilecto Ioh. XV, 13: *Maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*; vel tertio quia sicut mors animam avellit a sensibus carnis, sic caritas a concupiscentiis carnalibus. Et patet quomodo caritatem consecuntur quatuor cardinales virtutes. Nec dubium quin due alie theologicae et duodecim morales, de quibus 25 Aristoteles in Ethicis, caritatem inseparabiliter consecuntur, quia licet caritas non habeat ex consuetudine bellare corporaliter, temporalia distribuere et sic de ceteris virtutibus quas recitat Aristoteles in tertio et quarto Ethicorum, habet tamen habitum infusum ad 30 faciendum omnia huiusmodi si oporteat vel maiora.

2. I: *ad om.* 4. K: *notate virtutes*; ib. B: *in om.* 5. K: *agendi, unde ad pacandum*; ib. I: *placandum*, G: *faciendum*. 6. E: *beatitudinem in patria*. 7. LGI: *non habuerit cuilibet tunc*. 8. EL: *tunc om.*; ib. I: *diligit*; ib. B: *Deum om.* 8–11. B: *sicut — hominem om.* 9. E: *tunc non est*; ib. ABCDIM: *non om.* 9–10. O: *Et sic non*. 10. I: *diligit*. 11. I: *ex quo patet*. 13. B: *est*. C: *fuit*. 14. ACDM: *sequitur*; ib. M: *Id autem*; ib. ACD: *autem om.* 15. F: *tripliciter om.*; ib. C: *vel quod*. 16. I: *poterat*. 17. BFHIL: *eos*; ib. GN: *sicut nemo vincit*. 18. B: *qui*; ib. GMN: *nisi tempore*. 19. IK: *pro dilectione*. A: *correxit*; ib. I: *Ioh. 4*. ABCDK: *Ioh. 14*. G: *ideo 14 Iohannis*. 20. FGHMNO: *nemo habet etc.* 21. EF: *vel tertio sicut*. 22. ILN: *avellit*. M: *repellit*; ib. K: *carnis om.* 23. FGHILMNO: *Et sic patet*. 25. I: *et secunde (sic dicitur)*. 27. I: *quod licet*; ib. BEGMN: *caritatis*; ib. L: *habet*. 28. MN: *temperancia*. 29. EL: *in tertio et in*. 30. GN: *diffusum*.

17. St. Augustini Epist. CI XVII, cap. III, Opp. tom. II, 757.
29. Aristoteles, Ethica Nicom., ubi supra, passim.

Whosoever
possesses
love wrongs
nobody.

St. Augustine's
interpretation.

Love is
succeeded by
the four
cardinal
virtues.

Unde Augustinus describens virtutem moralem communiter dicit quod est amor ad diligendum quocunque, ut debet diligi, quod communi nomine dicitur pietas, que vel est cultus quo Deus diligitur, quem Greci *theosebiam* vocant vel amor proximi qui *eusebia* nominatur.

In tantum autem ponit iste sanctus connexiones virtutum quod dicit nullum peccatorem esse sapientem sed solum bonum, cum omnis peccans cecatur stulticia. Et hinc Stoici non audebant se sapientes dicere sed philosophos 10 hoc est sapiencie amatores. Sed licet caritas et sapiencia et alie virtutes consequantur se in esse completo et caritas summa inferat alias virtutes, simpliciter tamen nimia abusio mundialium inolevit vocare vicia quandam similitudinem habencia cum virtutibus earum nominibus, ut dolus sive calliditas vocatur prudencia, apud 15 hunc tenacitas vocatur temperancia, et sic libido vindicandi vocatur iusticia, et ignominia fortitudo. Sic ergo prevaricaciones sunt connexe ut vicia quecunque, ut patet alibi. Omnis autem virtus hominis exemplatur ex 20 ordine diligendi quo Deus necessario diligit pociora et per consequens omnis prevaricacio ex dileccione prepostera, cuiusmodi est nimis communiter personarum accepcion, ut beatus Iacobus exemplificat de proximi prestanciori dileccione propter divicias, propter ornamenta, propter 25 sanguinem vel aliud quocumque quod non est virtus, ex qua sola homo fit melior et cuicunque fratri utilior. Et ab ista sentencia nimis cecatur ecclesia et prelati conferentes beneficia.

Ideo secundum Iacobum prevaricatores sunt omnium 30 mandatorum, quia nec Deum debite diligunt exorbitantes scienter a suo ordine diligendi, nec omnes proximos ut se ipsos, nam nec eos quos inepte preficiunt nec eos

Si. Augustine's disquisition on love of God (*theosebia*) and love of one's neighbour (*eusebia*).

Worldly people will call many vices which are in some way similar to virtues by the name of the latter; e. g. cunning is called wisdom.

This usage blinds the Church and the prelates who give away benefits. These are offenders against all the commandments,

4. M: *vel* om.; ib. GN: *quam*. 4, 5. F: *theosobiam*. 5. GN: *eusebia*. 6. FMO: *ille*. 7. I: *et dicit*. 7, 8. H: *solum beatum*. 8. K: *omnis stultus*. 9. GN: *Stoici seu Pithagorici*. 11. FGHLN: *consequantur*. ABCD: *consequuntur*. 12. ACDII: *similiter*. 15. N: *dolus seu*. 16. Codd. excepto Cod. I: *tenacitas apud hunc effusio vocatur*. 17. ABCDEFGHLNO: *ignavia*. 18. GIKMO: *et vicia*. 22. ACDI: *nimis om.*; ib. I: *communiter sunt*. 23. B: *proximi predestinati*. 24. ACD: *ornamentum*. 25. B: *nisi virtus*. 27. ABCD: *nimus om.*. 27, 28. GN: *et prelati spirituales et seculares conferentes beneficia cuiusmodicunque condicioneis*. 29. D: *omnium om.*. 31. F: *scienter debito ordine*; ib. L: *suo*; corr.: *debito*. 32. AD: *nam om. PHILMNO*: *nam eos quos, non eos quos*. G: *namque eos*.

1. St. Augustini, *De Trinitate XIV*, cap. I. (Opp. tom. VIII, 1035.) Cf. et *De Spiritu et Litera*, cap. XI. (Opp. tom. X, 211.) 23. Iacobi II, 1. 29. Ibid. 10.

Loving neither quos licet habiliores postponunt non diligunt debite ut
God nor their
neighbours
as they love
themselves.
seipsos. Licet quis debet providere prius domesticis et
benefacere propinquioribus beneficio corporali, tamen
debet plus diligere remociorem cognitum magis
bonum et cognitum ad officium Dei plus utilem sub 5
pena amissionis dilectionis divine preponere, cum scit
quod Deus talem in amore preponeret, quia aliter non
foret ecclesie plus utilis nec ipse debite diligenter matrem
ecclesiam nec se ipsum. Postponeret enim contra legem
amoris magis utile tam sibi quam persone carnaliter 10
dilecté, quam eciam et toti ecclesie; et sic infringenter
undique caritatem, quia ex ignorancia cecitate sensi-
bilium generata iniuriaretur undique Deo et omni ho-
mini, putando suis proficere, subtrahendo eis utilia, magis
nocet. Utilius quidem sicut pulcrius ac delectabilius foret 15
cuicunque persone ecclesie quod omnes homines pre-
ponderarent in dilectione modo quo Deus facit dili-
gibilia ut sunt bona, quam quod ex animalitate istum
ordinem infringenter. Ideo omnis talis cecus amor non
amor sed in effectu est odium, unde beati in patria 20
gaudent de dampnacione parentum, plus diligunt ani-
mam cuiuscunque fratris quam corpus proprium; et sic
ad imitacionem Dei generaliter plus diligunt magis bona.
Ideo indubie si in via non esset defectus caritatis, con-
formiter debet esse. Omne quidem iustum est eo reccius 25
quo rectissimo propinquius. Unde ex secunda conclu-
sione patet quod episcopus propter nullum bonum pos-
sibile obediret eciam pape preficiendo ineptum ecclesie
vel minus ydoneum, quia iniuriando matri ecclesie
contra primum mandatum secunde tabule *factus esset* 30
ex consensu omnium reus, plus carnaliter diligens bonum
privatum quam bonum commune quod foret omniqua-
que utilius.

Such a blind
love is actually
hatred.

A bishop
ought to love
the general
good and not,
even in
obedience to
the Pope, to
promote an
unfit person
in the Church.

t. N: eos qui habiliores; ib. K: quoslibet; ib. G: licet om.: ib. H: am: preponunt; ib. EN: non om. 1, 2. H: nec se ipsos. 2. BGHMNO:
Licet autem quis, 1: Licet aliquis; ib. EGHMN: et om. 3. C: bene-
ficiencia. 4. GN: plus om. 5. B: magis utilem. 6. B: amissionis
twice; ib. B: sit. 7. I: in om.; ib. M: amorem; ib. I: quod. 8. I:
ipse diligent matrem. 9. B: Preponeret; ib. D: enim om. 9, 10. I:
legis amoris. 10. FIK: corporaliter. 11. ABCD: eciam toti; ib. I:
ut sic. 12. O: ex ignota cecitate; ib. AC: et cecitate. 13. H: gene-
raliter. 14. EGN: et putando; ib. GN: eius utilia. 15. EGLN:
sicut et. 16. M: ecclesiæ om. 18. ACD: sicut; ib. EFGLNO: illum.
19. FGHN: infringenter; ia. I: talis totus amor. 22. B: cuiuslibet.
25. EGHKN: deberet; ib. I: est correctius. 26. O: quomodo; ib. H:
quo certissimo; ib. B: rectissimo om.; ib. BFGHIMNO: Unde videtur ...
27. BFGHIMN: patet om. 27. C: quod spiritus; ib. I: nomen bonum.
28. KM: in episcopatum ecclesiæ (incipit om.). 31. GIMN: corporaliter.
31, 32. M: proprium privatum.

Cum ergo hoc sit contra mandatum Dei et legem dilectionis, patet quod propter nullum bonum possibile debet fieri. Et posita de raro vel nunquam contingentibus equalitate personarum eligibilium ad divinum officium est determinanda pars secundum spiritum consilii sine diferencia personali.

In these things one ought to act without respect of persons.

Set heu personarum accepcion et bonorum communium postposicio perturbat inquisitionem, excecat eleccionem et retardat iusticie execucionem.

10

CAPITULUM DECIMUM TERCIUM.

Obicitur autem contra dicta primo ex hoc quod omnis caritas incipit a se ipso; plus eciam debo diligere magis notos quos sencio mihi plus utiles.

Objections
1. That charity begins at home.

Item, beatus Bernardus cum aliis exponit primum mandatum aliter, ut patet sermone XX super Cantica Canticorum.

2. That St. Bernard interprets the first commandment otherwise.
3. That no one on earth could fulfil the first commandment as above interpreted.

Item, iuxta dicta nemo posset implere primum mandatum in via et tamen sensus beatificati habebunt perpetuo operaciones proprias videlicet in patria.

Rejoinder:
As there is a threefold love in man, substantial, natural, and accidental,

Ad primum dicitur quod pro ordine elementacionis verum assumitur. Nemo enim posset esse nisi se ipsum primo diligeret. Pro quo notandum quod in omni homine est triplex dileccio; prima substancialis, secunda naturalis et tercia accidentalis. Cum enim omnis homo eadem sit persona cum illo spiritu, et ille spiritus sit tres res quarum tercia est dileccio et per consequens eadem essencia cum illo spiritu non precedente naturaliter dilectionem illam, manifestum videtur quod dileccio illa

1. GLN: *hoc om.* 3. D: *fieri om.; ib. BGHIKLMO; et putata EFN: presentata.* 5. 1: *determinando.* 5. 6. 1: *consilii sine dicta personaliter.* 6-7. B: *personaliter — heu om.* 7. 1: *et beatorum omnium. EFGHKLMN: bonorum omnium.* 8. I: *perturbant... excecat.* 9. M: *sequitur cap. 13.* 11. EFGIKLNO: *Arguitur autem; ib. GN: predicta; ib. AC: prius.* 12. AGHO: *ipsa. L corr.: ipso.* 14. ACD: *Ideo beatus.* 16. B: *Canticorum om.* 18. B: *et om. O: et cum; ib. I: quinque sensus beati.* GM: *tamen sensus beati;* ib. LN: *beatifici.* 19. ACD: *neque in patria.* L: *videlicet om.; videlicet in patria* it is probably a gloss. 20. B: *Dico primum.* 21. I: *quod satis verum assumitur; ib. L: posset esse om.* 24. ACD: *sed tercia.* 25. BFIK LMNO: *cum spiritu; ib. N: tres om.* 26. F: *quarum secunda; ib. BI: est om.* 26-28. B: *et per — dileccio om.* 27. N: *illo om.* 28. FK: *illa dileccio Dei.* GN: *Dei om.*

15. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, De triplici modo dilectionis. Opp. tom. IV, 867.

precedit omnem dilectionem qua aliquis Deum diligit. Omnis enim talis dileccio Dei consequitur ad creatum spiritum sicut passio vel accidens ad subiectum.

Secunda vero dilectione naturali appetit omnis homo abdite ante omnem actum elicitum bonum extrinsecum, 5 sicut facit lapis et quodlibet corpus naturale; et in isto ordine primum bonum quod appetit est esse divinum, gracia so there is also manifold order of loving. cuius omnia agunt, ut dicitur secundo de Anima. Et in isto ordine primus gradus et supremus est quo appetitur Deum esse; sed tamen tota ista latitudo quasi passio 10 terminatur finaliter ad dilectionem subsistencie que est quies suppositi in se ipso. In creatura vero sensibili vel intellectuali est dare actum amoris elicitum qui primo omnium debet ferri in Deum; et consequenter in alia, ut naturaliter sunt priora. Notandum tamen quod in ista 15 latitudine amoris est dare duplarem ordinem; scilicet elementacionis et fundacionis.

Primus ordo est imperfeccionis quo ascenditur ab inferiori vel natura imperfecciori ad suum perfeccius tanquam finem, ut a minus communibus ad magis 20 communia.

In secundo vero ordine econtra descenditur a communiioribus usque ad personam amantem et sic in ordine elementacionis omnis caritas hominis incipit a seipso.

Sed notandum ulterius quod in dilectione singularium 25 consistit totus error amandi, nam omnia singularia speciei vel generis debent eque diligi in specie vel genere quantum attinet ad naturam, quia in natura sunt paria et individua meliora accidenter; ut homines plus virtuosi debent proporcionaliter melius diligi in suo 30 analogo. Quando autem amor particularis est sparsus in homines, tunc est error in ianuis. In ista tamen

4. I: Secunda racio; ib. B: appetit om. 5. M: abdite om.; ib. B: dilectionem. 6. I: lap. 8. I: omnia om.; ib. ITHLMNO: alia agunt. 11. G: substancie; ib. ACD: qui est. 12. E: insensibili. K: sua. 12, 13. I: vel intellectuali om. 14. B: fieri. 16. B: dare om. 18. N: ascenditur om. 18, 19. K: ab inferiori vel ab imperfecciori nature ad. 19. FMO: vel ab. ib. GN: suum superius vel perfeccius. 24. B: caritas enim; ib. HU: ipsa. 27. GM: vel in. 28. ABCD: quoniam attinet; ib. C: in nulla; ib. ACD: natura sua. 29. FGKMN: melioris accidentis. HL: meliora accidentis. 30. F: plus diligi. 32. GMN: ista autem.

8. Cf. Aristotelem, De Anim. Generacione, lib. II, cap. I: Ἐπεὶ γὰρ ἔστι τὰ μὲν αἰδία καὶ θεῖα τῶν οὐτων τὰ δὲ ἐνδεχόμενα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, τὸ δὲ καὶ διὸ καὶ τὸ θεῖον δίτιον ἀεὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ γῆσιν τοὺς βελτίστους ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις . . .

dispersione oportet ordinem triplicem observari, quorum primus respicit consanguineitatem, secundus affinitatem et tertius virtuositatem. Quoad ordinem consanguineitatis pater plus diligit filium quam econtra, et filius plus patrem proximum quam remotum, cuius causa naturalis alibi diffuse exponitur.

Quoad affinitatem primus gradus est coniugum qui sunt *duo in carne una*, sicut Apostolus dicit de Christo et ecclesia, et sic gradatim secundum vinculum affinitatis. 10 Et quoad ordinem virtuositatis magis virtuosus debet plus diligi et in suo communi et in particulari, cum fuerit in particulari cognitum. Iste autem tres latitudines amandi, si secundum proprias raciones ordinatim complexe fuerint, pacificarent rempublicam, quia Eccles. IV, 12 12 scribitur: *Funiculus triplex rumpitur difficile.*

Quando autem raciones istorum trium ordinum altrinsecus sunt everse, non mirum rei publice tranquillitas quia amor ordinatus dissolvitur. Debeo enim plus amare coniugem ad bonum coniugii, plus parentem ad bonum 20 nature in ipso debite conservandum et plus virtuosum sub ratione qua ecclesie Dei plus proficit; et nullum amare ad preposituram aut mundi dominium vel aliud delectabile bonum carnis, nisi de quanto sonat in bonum 25 utili universali ecclesie et per consequens in bonum honestum quoad complacenciam divine nature ac bonum quod persone amanti debet esse delectabile.

Et sic non est inconveniens quod unus proximus plus diligatur in uno ordine et ratione diligendi, in alio vero minus. Semper ergo debet observari ordo et racio diligendi, ut melius ac Deo et bono communi placencius preponatur.

Unde personarum accepcio quoad bona fortune nimis perturbat rempublicam. Nam lex amoris exigit quod propinquiori prius et plus ministremus corporalis bene-

In order of consanguinity, the father loves his son more than the son his father, and the son his father more than his relations.

In order of affinity, the first degree is that of a married couple. In the order of virtue, the most virtuous man is to be loved most.

If this order of loving is disturbed, the peace of the commonwealth is destroyed.

Everybody is to be loved in his proper order.

Yet preference must be given to whatever is the better and more pleasing to God and the general good.

The law of Love requires us to give a preference in material benefits to those nearest to us.

2. B: *affinitates*; ib. GN: *et om.* 4. 5. I: *plus diligit patrem.*
 5. H: *patrem proximum quam*; ib. M: *quasi.* 9. B: *alique ecclesia.*
 11. ABCD: *et om.* before *in suo communi*; ib. B: *et in suo particulari.*
 16. F: *illorum cum ordinum*; ib. N: *illorum.* 17. BEFGIKLMNO: *mirum si. Q: si est;* ib. ABCDEFGIKLMO: *intratruillitas.* 18. G: *est quia amor inordinatus.* 20. B: *conservandi . . . virtuosorem.* A: *conservando.* 22. ABCDI: *ad mundi.* 23. D: *stat bonum.* ACDFGHLNO: *sonat bonum.* 25. F: *aut bonum.* 27. F: *Et circa non est.*
 28. GHLMN: *diligitur.* 29. O: *Semper enim;* ib. I: *ordo cuim racio.*
 30. ABCD: *ac om.* FH: *ut Deo.* 34. B: *ministretur.*

Natural order requires us to support our next in kin, siccacie in effectu. Sic enim exigit ordo nature, ut corporale suffragium propinquioribus secundum naturalem aptitudinem ministretur, ut sicut terra plus appetit centrum et loca centro propinquiora, licet prius appetat quoad tempus et ordinem locacionis medium sibi propinquius, sic homo plus amat Deum et angelos et moraliter virtuosos, licet debeat sibi propinquioribus plus in effectu ostendere beneficencie corporalis; et sic duplex est ordo amandi, scilicet in effectu et in affectu.

but God, the angels and the virtuous are to be loved more: there is a twofold order of loving, sc. in effect and in affect. Secundus vero habet rationem amandi simpliciter, cum beati in celo diligunt se et Deum sine tali relevacione effectualis indigencie cuiuscunque, eo quod affectuose volunt sine invidia melioribus maius bonum, et sic beatus amat plus meliores quam se ipsum vel parentes, melius animam cuiuscunque proximi quam corpus proprium; et istud observaremus in via; sicut Christus plus amavit ecclesiam quam corpus proprium, quia aliter non commutasset vitam corporalem pro salute ecclesie, nec aliquis pro salvacione proximi subiret martirium, quod obviat regulis caritatis.

St. Bernard's opinion does not contradict non obicit, cum scriptura sacra propter sui fertilitatem Holy Scripture; sit onustata sensu multiplici; ideo non obest quotlibet which may be understood in several senses. Ad secundum de sensu beati Bernardi patet quod sensus elicere, dum tamen sint omnes catholici, quia tunc indubie omnes ab auctore scripture eternaliter sunt intenti et ut eliciantur tunc et taliter ab istis postillantibus ordinati. Exponit autem Augustinus, ut supra exposui.

Bernardus vero exponit has tres clausulas: *Diliges dominum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota virtute tua.* Iste tamen non est adequatus ordo alicuius quatuor textuum scripturarum. Intendit enim in isto sermone duo elicere ad amorem Christi secundum naturam duplarem, assumens pro themate istud prima ad Cor. XVI, 22: *Qui non amat dominum Iesum,*

1. L: *ordo naturales.* 2. G: *propinquius.* N corredit. 3. F: *expresse ministretur.* 4. H: *a centro.* 8—9. B: *ostendere — effectu om.* 9. BF: *et affectu.* 10. ACD: *cum scilicet.* M: *et cum.* 11, 12. GMN: *sine tali effectuali relevamine.* FIK: *tali effectuali revelacione indigencie.* 13. GIN: *magis bonum.* 15, 16. GN: *corpus et illud.* 16. IKN: *et illud.* 23. HIO: *sit honesta.* GLMN: *onusta.* K: *onustam.* 24, 1: *sunt.* 25—26. B: *indubie — tunc om.* 25. O: *interit.* 26. ABCD: *et om. before ut;* ib. GN: *pustillantibus.* 27. CK: *ordinate.* 28. B: *exponit om.;* ib. F: *istas tres.* 29. B: *tuo om.* 30. B: *tua om.;* ib. ACDEFGHJKLMNO: *Et ille non est.* 32. EFGHLMN: *illo;* ib. ABCDEFO: *allicere.* H: *XX° elicere.* 34. HK: *illud.*

anathema sit. Et postquam subtiliter declaravit quomodo debemus Christum diligere, quoniam ipse prior dilexit nos, postmodum sic subinfert: *Disce, christiane, a Christo, quemadmodum diligas Christum; disce amare dulciter, 5 amare prudenter et amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abducari; dulcescat tibi pre hiis sapiencia Christns, ne spiritu mendacii et erroris seducaris. Incescat tibi veritas 10 Christns, ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet caritas, informet sciencia, firmet constanca; sit fervidus, sit circumspectus sit invictus, ne torporem habeat, ne careat discrecione nec sit timidus; et vide ne forte tria ista tibi in lege 15 tradita fnerint dicente Deo: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex tota virtute tua.* Michi, inquit, videtur, si alius competencior sensus in hac trina distincione non occurrit, amor quidem cordis ad zelum quemdam pertinere affectionis, anime vero amor 20 ad industriam seu iudicium racionis, virtutis autem dileccio ad animi potest referri constanciam vel vigorem. *Dilige ergo Deum toto et pleno cordis affectu contra timorem in Domino; dilige Denm tuum tota racionis vigilancia et circumspeccione contra errorem; et dilige 25 Deum tuum ex tota virtute, ne mori pro eo pertimescas contra torporem.*

Sit suavis et dulcis dileccio affectui tuo dominus Iesus Christns contra dulces vite carnalis illecebras, ut vincat dulcedo dulcedinem, quemadmodum clarus clarum expellit, 30 sed sit nichilominus intellectui prima lux et dux racioni,

St. Bernard's interpretation
of the commandment
to love God.

1. G: anathematisat. 2. ACD: Christum Deum. 3. GN: post nomen; ib. B: sic om. 5. D: illecti om. 5, 6, 7. G (rectius): ne illectus...deceptus...oppressus...avertaris. 6, 7. L: amore divino. 8. I: abularis. 8, 9. H: predulcescat philosophis sapiencia Christi ne seducaris spiritu mendacii et erroris. 8. ACDEFGLN: Christi. 8—11. F: ne — Christus om. 10. N: Christi. 10—11. B: Christus — caritas om. 1) ne — Christus om. 11. ABCDE: domini Christi. 12. F: scienciam. 12, 13. 14. EO: sis...sis...sis...habeas... careas...sis. 13. G: ne sit; ib. H: torporem. 14. E: timidus; ib. FG: et inde; ib. EFGHIMN: illa. 15. ACD: Diligas. 16. G: et ex tota. 17. G: sit sensus. 18. GN: occurrat. 19. K: dñe (=diferentie) non amor. 21. B: ad aliquam. 22. H: ex tolo. 23. ABCDLNO: tuum om. 25. BCDEFGN: tuum om.; ib. GLO: ex om.; ib. I: pertimescat. 27. EFGHIKLMNO: Sit et suavis dileccio; ib. ACD: iste Iesus. 28. ABCD: Christus om.; ib. F: cardinalis; ib. FMNO: et vincat. 30. EFHKNO: nichilominus previa lux et dux; ib. B: lux dicit.

3. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, 868. Cf. Ioh. Wyclif, Serm. IV, 409. Peraldus, l. c. I, 133.

non solum ob cavendas heretice fraudis decipulas et fidei puritatem ab eorum versuciis custodiendam, verum cautus sis nimiam et indiscretam rehemenciam in tua conversacione ritare. Sit eciam constans et fortis amor tuus nec cedens terroribus nec succumbens laboribus.

Ergo amemus affectuose, circumspecte et valide; scientes amorem cordis quem affectuose dicimus absque eo qui dicitur anime, dulcem quidem sed seducibilem; eum vero absque illo qui virtutis est racionabilem esse sed fragilem. Unde quia discipuli post resurreccionem Christum dilexerant 10 dulciter sed minus prudenter, quia nimis prepostere preponentes humanitatem eius divinitati, ideo Ioh. XIV, 28 sic subiungit: *Si diligenteris me, supple prudenter, gauderetis utique, quia vado ad Patrem.*

Unde quia dilectioni ex toto corde deficit inutiliter 15 dileccio ex tota anima, ideo vere dicit: *Expedit vobis ut ego vadam, culpans eorum imprudenciam, non affectum.* Sic eciam Matth. XVI, 22 expressit Petri dilectionem teneram imprudentem, quando morti Christi adversans dixit: *Absit hoc a te Domine. Non, inquit Christus, sapientis 20 ea que Dei sunt; hoc est, insipienter diligis humanum sequens affectum, postponens divinum consilium.* Ex qua correptione instructus commori cum Christo promiserat, ut patet Marci XIV, 31; sed blasphemando pertinuit, quia nondum ad tertium gradum pervenit quo Deus ex 25 tota virtute diligitur; quando autem induitus erat virtute ex alto, tunc in consilio Christum predicare prohibitus constanter respondit principibus: *Obedire magis oportet Deo quam hominibus* Act. V, 29. Tunc ergo Dominum tota virtute dilexit, quando animam suam pro amicis licet 30

2. B: *cautis.* GHMN: *cautus quoque.* K: *verum quoque.* 4. Codd.: *Sit enia;* ib. GN: *et fortis om.* 5. F: *terroribus om.* 7. GN: *quoque;* ib. B: *affectuosissime;* ib. G: *diliguaus.* 8. I: *aurem dulcem;* ib. M: *sedulenti.* 9. G: *veritatis est.* 11. BM: *aimis om.* 11, 12. EFN: *minus preponere humilitatem.* ABCDGLO: *preponentes om.* 12. ACD: *eius carualler item recte.* B: *recte Ioh.* 13. B: *defuit.* 16. ACD: *causa tua.* 16, 17. G: *ut ego vadam om.* N: *ut vadam in marg. addit.* 17. B: *vado;* ib. I: *affectu.* 18. ABCDEFHO: *repressit.* 19. EL: *tenueram.* I: *tineram.* M: *temeream;* ib. B: *imprudenter;* ib. GN: *quia morti,* 20. B: *sapit.* 22. F: *consequens.* 23. GN: *cum om.* 26. B: *diligerentur;* ib. D: *inductus.* 29. B: *quau si;* ib. EGILM: *Deum ex.* NO: *Deum.* D: *Dominum om.*

10. Hic locus in sermone St. Bernardi sic habetur: Cum aegre ferrent discipuli quod de ascensi^r magistri discessu ab eodem ipso audierant, audierunt: *Si diligenteris me . . . Et sequens locus non verbotenus St. Bernardi, sed aliquid variatus est.* 16. Ioh. XVI, 7.

St. Bernard's interpretation.

non posuit tamen exposuit. Ergo non abduci blandiciis, non seduci fallaciis et non frangi iniuriis est toto corde, tota anima et tota virtute Deum diligere.

Hec subtilis sententia huius docens efficaciter ordinem diligendi non repugnat sentencie sancti Augustini, cum non obest unum per cor intelligere intellectivam potentiam, et alium secundum rationem disparem potentiam volitivam. Sic enim vult Apostolus II ad Cor. XIII, 13 per caritatem appropriate intelligere Deum patrem. *Gracia enim, inquit, Domini nostri Iesu Christi et caritas Dei et communicacio Spiritus Sancti sit semper cum omnibus nobis.* Potencia enim volitiva sicut virtus caritatis et actus dilectionis quadam ratione preemet, sicut pater est prior duabus aliis personis origine. Unde Lincolnensis dicit quod correlarie ad tertium argumentum negandum est assumptum, cum omnis homo potest servare statum innocencie, quia aliter peccatum originale non esset liberum, nec Deus libere contradictorie crearet mundum, sicut patet theologis noscentibus quomodo apud Deum omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo intuita.

Sed et post lapsum ex fide credi debet quod Christus implevit primum mandatum continue, sicut pie credunt aliqui de beata Virgine quod perfecte dilexit Deum continue. Cum autem totum et perfectum sunt idem secundum philosophum, tunc ex totis hiis viribus Deum diligimus, quando perfecte ipsum diligimus.

Perfectum vero dicitur tribus modis. Primo et summe quod est quicquid et qualitercumque melius est esse aliquid quam non esse, qualiter solus Deus potest esse perfectus, quia solus ille est omne nominabile, quod foret melius

This interpretation does not contradict the opinion of St. Augustine

Grosseteste's doctrine.

It is a belief *de fide* that Christ fulfilled the first commandment, and it is a pious belief that the Blessed Virgin loved God perfectly. Perfect love, interpreted in three ways.

1. G: *non possit.* 2. GHIN: *est om.* 3. FGIO: *ex tota anima et ex; ib. B: tota om. before virtute.* 4. EI: *Et hec subtilis.* 5. B: *sanc*t*i om.* 6. BH: *intelligenciam.* 7. H: *et aliam;* ib. B: *rationem disponi;* ib. I: *disputare.* 8. B: *Hic enim dicit Apostolus;* ib. I: *ad om.* 9. B: *intelligere om.* 10. EFGHIKLMNO: *caritas, inquit, Domini.* 10—11. EFGHIKLM: *et caritas — et om.* 11—12. ACDEFGIKNO: *semper — nobis om.* 12. N: *sicut caritas.* 13. I: *quedam;* ib. I: *preeminenti.* 14—15. BEFHJKLMN: *Unde — correlarie om.* 14. B: *locum extinxit. M corr. in marg.; notandum.* 15. B: *negant.* 16. B: *omnis non potest.* 22. I: *Christum continue.* 23. N: *aliqui debita;* ib. M: *quod scilicet perfecte.* 26. B: *perfecto.* 29. GN: *est perfectus.* 30. B: *esse nominabile.* M: *nominale.*

5. De praecepto dilectionis, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, apud St. Augustinum pluribus locis habetur. Vide collectionem locorum in infra memorato libello St. Bernardi De diligendo Deo, p. 991—992, not. 151. 25. Aristoteles, *Φυσικὴς ἀναρρέεσσως*, lib. III, cap. VI: *Οὐδὲ μηδὲν ξέν τοῦτο ξεῖ τέλειον καὶ οἶον.*

esse quam non esse id, et sic amor quo Deus diligit se dicitur simpliciter perfectum extra genus.

Secundo modo dicitur simpliciter perfectum in genere quod habet summum gradum perfectionis pro quounque tempore sibi debitum in natura; et sic solus amor spirituum celestium est perfectus, quia quamdiu nos miseri peregrinamur a Domino, a sui amoris puritate ac plenitudine retardamur.

Tercio modo dicitur perfectum secundum quid, quod se habet omni modo pro loco et tempore, ut tunc debet; 10 et sic puer dicitur perfectus pro statu innocencie, si habet protunc, quicquid in statu innocencie natura protunc in ipso exigeret, et sic omnis homo aliquando deficiens ab amore Dei quem pro statu innocencie tunc haberet, peccat in perfecto diminute perfectione et per consequens 15 defectibiliter est amans Deum.

According to St. Augustine we continue in mortal sin if we love anything more than God.

Non enim indisposicio corporis quam ex peccato contraximus excusat simpliciter quin peccamus. Ideo conclusio beati Augustini est in multis locis: quod quamdiu vivimus in hac valle miserie, peccamus continue 20 mortaliter, si diligimus aliquid contra Deum, id est creaturam aliquam plus quam ipsum, et venialiter. si amorem creature inducimus, ex quo amor Deo debitus retardatur.

Unde et talis imperfectus amor peccatum veniale 25 compaciens dicitur perfectus quarto modo, et hoc secundum gradus dispare, ut plus vel minus elongatur ab imperfessione simpliciter; unde Augustinus in superallegata epistola ad Ieronymum: *Virtus, inquit, est caritas qua illud quod diligendum est diligitur: hec in aliis 30*

1. EEEGHIMO: esse illud. 2-3. IMN: dicitur — perfectum om.
2. C: et dicitur: ib. I: exempla genus. 3. I: modo om. 5. GN: a natura. 6. ABD: perfectius. 7. M: peregrinantur; ib. H: caritate et puritate. 9. I: mindo om.; ib. C: quid secundum quod. 1: secundum quid quid debet esse omnimodo. 10. I: esse habet omnino de loco. GHLMN: omnimodo. K: omnino de loco; ib. G: pro om. 11. I: in statu; ib. C: haberet. 12. AD: pro tunc om.: ib. GN: in statu om.; ib. G: innocencie et puericie. HNO: pro statu puericie. L: innocencie rel. extr.; ib. F: naturaliter pro tunc. 13. EFGHIKLM: in se ipso; ib. C: erigeret. K: exigerit. 14. 15. ACD: haberet peccat imperfecte diminute. 15. HKNO: tunc peccat: ib. B: perfectione. M: imperfecto diminute. 16. E: defectibiliter; ib. ABCDGHKNO: est om. 18. GM: quando peccamus. 20. I: quamdiu minimus; ib. ABD: continue om. 21. B: diligamus. H: aliud diligimus. 22. C: prius; ib. EGL: quam Deum iesum. 23. I: Deo twice. 25. EL: ad peccatum. 26. ABCDGHKNO: comparans. H: compa... (sequitur lacuna); ib. F: quarto est et hoc. 27. G: et minus; ib. I: elongant. M: elongantur. 28. GN: id: o Augustinus; ib. B: in super om. 29. B: annotata. 30. ACIHD: in qua. O: in extr.; ib. I: quod oportet.

maior, in aliis minor et in aliis nulla est, plenissima vero que iam non possit augeri, quamdiu hic homo vivit est in nemine; quamdiu autem augeri potest per se, illud quod minus est quam debet ex vicio est. Ex quo vicio non est iustus in terra qui faciat bonum et non peccet Eccles. VII, 21. Ex quo vicio non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens Ps. CXLII, 2. Propter hoc eciam dicit Iohannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsis seducimus et veritas in nobis non est Ioh. I, 8. Propter hoc eciam quantumlibet proficiamus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra Matth. VI, 12.

Unde quia in multis offendimus omnes, Iac. III, 2, nec iustificatur in conspectu tuo omnis vivens, eo quod non est qui non peccando facit bonum usque ad unum, 15 peccata vocantur necessitates sepius in scriptura. Necessarium quidem ex suppositione est nos viantes continue peccare, quia licet in baptismō peccata dicti, facti et cogitationis dimissa fuerint, non tamen dimititur quin a debita dilectione Dei pro modo deficimus, et illud 20 deficere est peccatum virtuti oppositum.

Et patet quomodo sancti apostoli eciam post missionem Sancti Spiritus sepe saltem venialiter peccaverunt, sed quia illud peccatum compatitur secum gratiam, iusticiam et per consequens caritatem, dicitur iustus lapsus 25 cundum quid implere primum mandatum, dum nihil diligit contra Deum. Sed melius videtur mihi dicere quod servet mandatum quam quod sic culpabiliter defiendo impleat. Sic enim beata Virgo plena gracia, sicut et Stephanus in extremis dicitur hoc mandatum indefectibili 30 liter impleuisse, eo quod pro tempore plenitudinis videndo Deum non superfuit in eis defectus aliquis caritatis; et sic tota capacitas excluso peccato omnimode est impleta. Dicunt tamen doctores communiter quod alia est plenitudo

Even after the descent of the Holy Ghost the apostles frequently committed venial sins.

1. B: *mator — aliis before nulla om.; ib. C: plenissima virtus.*
 1, 2, 1: *Plenitudo vero virtus que illam (sic) non possit augeri.* EFG
1INO: plenissima vero virtus que iam, 2. HM: *posset;* ib. ABCD: *quamdia sic;* ib. K: *hic non vivit;* ib. B: *est om.*, 2, 3. I: *in nomine.*
 3. G: *tandiu autem.*, 4. G: *quamdia (sic) ex vicio.* H: *ex hoc ergo vicio.*, 5. ACDIMO: *facit;* ib. BFKL: *Ecl. VII om.*, 6. ACD: *Et ex quo;* ib. B: *Dei: ceteri codd.: in conspectu tuo.*, 7. B: *Ps.ilm. CXLII om.* ACD: *CXLII om.*, 8. G: *nosmet ipsos.*, 10. B: *hoc eciam om.*; ib. B: *est quantumlibet.* C: *quemlibet.* L: *quantumcunque.* G: *quaquantumvis (sic);* ib. ABCD: *proficiimus;* ib. B: *est om.*, 14. B: *facit om. FLN: faciat.*, 15. I: *peccata enim.*, 17. F: *in baptismo Dei facti.*, 18. C: *dimitetur;* ib. B: *qui om.*, 19. B: *et istud.*, 20. I: *virtuti onusum.*, 21. F: *facti apostoli.*, 22. B: *sed om.*, 23. B: *quia illis.*, 25. I: *impleretur (sic).*, 26. I: *diligit om.*, 28. F: *sic et.*, 30. B: *plenitudinibus.*, 31. El: *non fuit.*

sufficiencie, ut est de quolibet existente in gracia, alia superhabundancie, ut illa qua omne peccatum veniale excluditur, et alia originancie, ut Ioh. I, 14: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre plenum gracie et veritatis. De cuis plenitudine omnes nos accepimus.*⁵

Four degrees in which God is loved by us.
1. By nature, as we love the analogous good.
Notandum ulterius secundum beatum Bernardum in libello suo de dileccione ad Aymericum dyaconum cardinalem, quod quatuor sunt gradus quibus Deus a nobis diligitur. Primo naturaliter, dileccione qua diligimus bonum analogum. Cum enim Deus sit omne bonum et nobis communicat quicquid boni habemus quoad corpus vel animam tanquam per se causa principalissima et summe necessaria, non mirum si eius dileccio naturaliter sit impressa; nec habet iste amor propter consuetudinem et naturalitatem rationem meriti pocius quam naturalis¹⁵ noticia omnium in communi.

2. For special reasons, e. g. because he first loved us. Secundo quando amor particularis et carnalis a se incipiens ad considerandum causas sibi beneficas exundat lacius et invenit naturali discursu quod summum bonum ex dileccione eternae et beneficiencia temporali meretur a nobis dilig est amor specialior primo. Unde Ioh. IV, 19: *Diligamus Deum quoniam ipse prior dilexit nos;* et quoad secundum Act. XVII, 28: *In ipso ririmus, moremur et sumus.*

Epilogat autem Bernardus bona anime que huic amori²⁵ deserviunt in hec tria; scilicet dignitatem, scienciam et virtutem. Dignitas consistit in bifaria libertate arbitrii, que data est homini ad similitudinem Dei facto non solum preminere sed dominanter presidere cunctis ipso inferioribus in natura. Nec valet collacio huius potestatis³⁰ ingrato ad meritum, sed oportet ut secundum scienciam

1. B: *alique.* 2—3. AD: *que . . . excludit.* 3. I: *originalia, HM: originale;* ib. I: *Videmus.* 4, 5. N: *gracia et veritate.* 5. EIO: *et veritate;* ib. I: *deus plenitudine;* ib. B: *accipimus.* 7. AC: *Aymericum.* D: *Americum.* B: *Ymericum.* GHKLNO: *ad amicum.* 8. B: *qua quatuor.* 9. B: *Primus;* ib. IKN: *naturali dileccione.* 11, 12. FIM: *corpus vel ad (GMN; om.) hominem vel ad animam.* H: *ergo ad corpus.* 12. O: *vel ad;* ib. F: *principalia.* 13. O: *non minus;* GN: *sit summe naturaliter.* 14. EFGIKMNO: *ille amor.* C: *illud.* 16. G: *in om.* 19. D: *cursu.* 20. C: *et om.;* ib. GIK: *benefica.* L: *beneficiencia et eterna meretur;* ib. D: *temporali om.* 22. B: *quo om.* 23. F: *Act. ultimo,* 26. ACD: *hec om.* H: *et hec tria.* 27. B: *Digitalis.* 28. B: *datum.* 29. C: *possidere.* 31. FI: *ingrato ad meritum;* ib. B: *oportet quod.*

7. St. Bernardi De Diligendo Deo Liber seu Traciatus ad Haimericum S. R. E. cardinalem et cancellarium, cap. VIII—X.

dignitatem illam et quicquid aliud boni habuerit in se et non ex se inesse cognoscat. Et sicut dignitas non prodest ad meritum sine sciencia, sic *sciencia inflans* obest, si virtus defuerit. Oportet ergo inesse virtutem ⁵ qua auctorem sedule inquiramus et invento fortiter adhereamus. Habere quidem quod habere te nescias non habet gloriam, et noscere quod habeas sed ignorare quod non ex te habeas habet gloriam sed inanem; unde I Cor. IV, 7: *Quid habes quod non accepisti? Si accepisti, 10 quid gloriaris quasi non acceperis?*

Unde signanter huiusmodi vana gloria inculpatur, tum quia deficiente fundabili veritate innititur blasphemie huic impossibili quod habeat gloriam a se ipso, tum eciam quia vane nitendo rapere Dei gloriam incidit demoniacae ¹⁵ in confusionem maximam, cum nulli sit gloria nisi fuerit apud Deum. Ideo signanter dicit Apostolus prima ad Corinth. I, 31: *Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.*

²⁰ Summa ergo stulticia est uti dati tanquam innatis et inacceptis beneficiis gloriam usurpare beneficium. Et patet absque sciencia dignitatem bestialiter esse inutilem, iuxta illud Psalmi XLVIII, 21: *Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus.*

²⁵ Et scienciam absque virtute esse dampnabilem, quia Luce XII, 47: *Servus sciens voluntatem Domini et non faciens plagis vapulabit multis.* Ideo Psalmo CXV, 1 prudenter petitur: *Nou nobis, Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam.* Amor igitur quo incipientes proficere Deum amamus super omnia est meritorius sed mercenarius, cum non pure propter Deum sed propter nos ac retribucionem ipsum timorose diligimus, sed tempore gracie homo considerans quod se totum et

With this love
are combined
dignity,
knowledge
and virtue.
Dignity without
knowledge,
knowledge
without virtue
are of no value.

Without virtue
glory is vain.
Let him who
glories glory in
the Lord.

Dignity without
knowledge is
unprofitable,
knowledge
without virtue
is to be
condemned.

The love of
God in
expectation of
reward has
merit but is
mercenary.

1. FI: *habuerint*, EGHKL: *ali bona* (EHKL) *habuerint*. 3. I: *sic scientiam*, 5. O: *inventa*, 5, 6. ABC: *heremus*, D: *habeamus*, GHMN: *inheremus*, 6, 7. F: *non habere*, 7. ABCDH^O: *et nosce*; ib. EL: *quid habeas*; ib. I: *sed ignorante*, 9. B: *accipit*; ib. B: *Si om. K: Si accepisti om.*, 11. B: *gloria om.*; ib. ABCDFGHKNO: *nuncupatur*, 11, 12. D: *tum quia om. K: quia om.*, 12. B: *funda tali*; ib. GN: *virtute*; ib. innititur, C: *necessitatem*, HKM: *innititur blasphemie*; ib. H: *hinc*, 13. GN: *tamen etiam*, 14. ABC: *dime vane innititur*; ib. N: *innitendo*; ib. FGHIN: *inciditur*, 15. ABCDH: *in consuetudinem*, 17. F: *glorietur om.*, 20. B: *igitur*, 21. ILM: *benefici*; ib. B: *Et om.*, 23, 24. F: *cum in honore non intellexit*, 21. GN: *compara etc.* O: *comperatus est etc.*; ib. I: *insipientibus om.*, 22. I: *virtute communicabilem*; ib. B: *dampnabilibus*, G: *eque dampnabilem*, 26. HK: *Domini sui*, 27. I: *vapulabitur*, 28. I: *prudenter om.*; ib. I: *petit*, 28, 29. ACD: *sed gloriari om.*, 29. EFGKMNO: *ergo*.

3. I Cor. VIII, 1.

De Mandatis Divinis.

omnia sua Deo debeat per se facto, ulterius ascendit in Deum, dum dedit nobis filium qui mirabiliter nos refecit; considerans insuper quod Deus ipse sit meritum pro quo debet diligere quia amor, et quod ipse sit premium pro quo debet diligere, ymmo omne quod appetit, ascendit in 5

3. Love of God tercium gradum amoris, diligendo Deum pure originaliter for His own sake. pro se ipso. Considerat quidem quod omne amans aliud in ordine ad aliquem per se finem diligit principaliter et in medio illum finem, ut si comedo per se finaliter ut Deum habeam, iam in amore comestionis Deum diligo. 10 Et sic perfectus amor se ipso contentus habet utrobius premium concomitans quod ultimate diligitur, et sic non querit pro dilectione commodum proprium ultimate sed excludens omnem ambicionem et cupiditatem temporalium pure diligit bonum ultimum quod est bonum communissimum pro se ipso.

Considerat enim quod non qui amant pecunias, temporalia vel honores sed *qui esurunt et sicuti iusticiam saturabuntur*. Considerat insuper quod nemo prudenter conductus alium, ut pure laboret pro utilitate propria 20 sed pocius pro bono delectabili conducenti; ut nemo conductus esurientem ut comedat, timentem ut fugiat, vel quomodounque indigentem ut commodum proprium adquirat. Ergo Deus qui maxime amat bona communia et suo ordine meliora non conductus hominem ut ocietur 25 vel ut querat proprietarie comodum personale sed caritative bonum communissimum quod est Deus. Talis

For the sake of His love many quid the world and try to find Christ. igitur solummodo meretur premiari denario diurno. Sic ergo instructi quidam a Christo relinquunt perfecte mundum, eciam innitentes rationi naturali que precipit?

pociora eligere pre omnibus aliis querunt Christum, experti quod solum ibi in pace quiescant; citra quod nulla quies revocat nec ultra iam inquietudo sollicitat,

1. B: *Deo om.; ib. CEFGHILMNO: pro se facto*, K in marg.: *prefecto*.
 2. B: *dum om.; ib. H: reficit*. 3. I: *sit premium*. 4-5. BFI: *quia diligere om.* 5. D: *quo om.; ib. ACD: in om.* 6. H: *secundum gradum, I: illum gradum*. 7. ACD: *Consideret*. K: *Considerat quippe; ib. ABCD: quidam; ib. AD: aliquid*. 9. BGKLMNO: *eciam in; ib. B: si om.* 12. F: *committans (sic)*. 17, 18. B: *temporalia et*. 19. ABCD: *saturantur; ib. ABCDFGHIL: Considerant*. 20. D: *alium om.; ib. I: laborat*. 21. K: *conducentis*. 26. B: *proprium commodum et solibile*. G: *proprietatem commodum*. 27. G: *Talis om.* 28. FN: *ergo; ib. G: denario divino*. N: *correxit*. 29. ABCD: *quidem; ib. B: a Christo twice*. 30. BE: *et; ib. AC: intentos*. GM: *et intentos*. N: *et sic innitentes*. O: *et innitentes; ib. ACD: qui; ib. AD: vicevera*. 32. EO: *quiescant*.

sed sciunt seculares infatuari tanquam famelicos qui os aperiunt ut ventum inhauriendo fami consulant, capacitatem vero animae que os eius dicitur, solum fructus supra animam attrahens sibi atque assimilans poterit ⁵ saciari. Et sic invenitur id ipsum esse amor, rationem excitans in ratione meriti, ut ametur, affectionem stimulans in ratione medii, ut celerius, reccius et dulcior affectetur, et demum memoriam terminans in ratione premii, ut feliciter quietetur. Et sic ubi amor mercenarius in vita ¹⁰ activa timore iniciali plurimum propter comodum personale et timore pene diligit Deum suum, ille amor castus in vita contemplativa timore filiali ex aliquanto gusto divine dulcedinis cuncta creata transcendens distincte diligit Deum sine reverberacione amoris ad medium ¹⁵ aliud quam ad ipsum.

Et sic dicitur cum Psalmista CXVII, 1: *Confitemini Domino, non quoniam mihi bonus sed simpliciter quia bonus; ubi activus defectus multos interpolans confitebitur tibi, cum benefeceris ei.*

²⁰ Sed post istos gradus correspondentes activis et contemplativis viantibus, sequitur quartus gradus amoris sancti comprehensoribus deputatus in quo animus non corpore quod corruptitur aggravatus nec affectione temporalium retardatus sed in luce prima figens intuitus ²⁵ est a Deo finalis premii sui amore debriatus quod sui ipsius et cunctorum creatorum oblitus nec se ipsum nec aliud diligt nisi solummodo propter Deum. Cum enim Deus facit omnia finaliter propter semet ipsum, sequitur quod omnia vult bene esse solummodo pro se ipso.

4. The fourth degree of Love, in which the mind, unhindered by worldly affection, loves neither itself nor anything else but on account of God.

2. I: *sani consulant.* D: *fame.* 3. A: *quo os.* B: *qui os;* ib. C: *fruitus.* 4. I: *consilians.* MN: *consimilans.* AC: *assimilans.* G: *atque consiliabitur.* 5. ABCDFO: *saciare;* ib. IM: *invenitur in ipso amore.* GN: *in ipso esse amor.* B: *ad ipsum.* 6. M: *similans.* 7. GMN: *affectentur.* 8. GL: *divinum memoriam.* N correct. 9. II: *ibi amor.* 13, 14. K: *discreto diligit.* 15. BCEKNO: *id ipsum,* I: *quam ipsum.* 16. GHNO: *sic dicit cum Psalmista.* EK: *Psalmio CXVII.* ACD: *cum om.* 17. EF: *quoniam bonus, non quoniam mihi bonus.* 18. M: *actus.* EL: *ubi accusative multos defectus;* ib. ACHO: *interpellans.* BGKMN: *interpellens.* EFL: *interponens.* 19. D: *tibi om.;* ib. I: *illi ei.* ACD: *ei om.* 20. FII: *correspondens.* C: *correspondent;* ib. B: *et om.* G: *vel.* 22. GN: *sancitis;* ib. KM: *comprehensilibus;* ib. B: *est animus.* 22, 23. GIM: *cum corpore.* N correct. 23. G: *quod eorum (l) agravatur;* ib. I: *non agravatus.* 24. GLN: *in om.* ib. K: *in luce premii;* ib. G: *primo.* 25. I: *a Deo non re finalis premii debatas.* KM: *a Deo amore sui finalis premii;* ib. CD: *debreatus.* K: *deliberatus.* 26. G: *est oblitus.* 27. F: *nisi solum propter.* 28. B: *Deus sic fecerit;* ib. ACDGKNO: *fecit;* ib. B: *propter om.;* ib. EMO: *se ipsum.*

16. Cf. St. Bernardi De diligendo Deo, cap. IX. 18. Ibid.
cap. X. Psalm. XLVIII, 19.

Ymmo, ut dictum est in materia de ydeis, sicut Deus solum intelligit et vult se ipsum volendo omnia, cum ipse sit omnia, quia esse intelligibile cuiuslibet creature, sic diligendo se ipsum, propter se diligit et omnia solummodo propter se ipsum. Ipse enim videtur esse omnis 5 finis propter quem quicquam diligitur. Cum ergo omnis homo tenetur omnem voluntatem suam conformare voluntati divine, videtur quod omnem voluntatem suam ultimam in perfeccione tenetur conformare isti voluntati divine, cum istam plene cognoverit, specialiter cum ille 10 foret amor sanctus et pura affeccio ab omni consideracione vel dilectione rerum in proprio genere desecata.

Si enim contingeret viantes interpolatim habere nunc noticias ac affecciones rerum in proprio genere et nunc perfeccius considerando atque volendo eas in suo esse 15 intelligibili, videtur quod si contingit reperire imperfeccius per se in via sine intuicione ista beatifica, multo evidencius contingit reperire per se illud quod est purius, forcius atque perfeccius. Natura enim non agit crescendo

By this love
man is wholly
merged in God.

versus finem aliquem nisi illum possit attingere. Similiter 20 potest intelligi quod sit Deus beatificatus creature rationalis, ut in ipso deiformiter secundum intellectum et affectum perpetuo sit suspensa. Sed talis Deus foret melior quam Deus qui non posset servum suum sic deificando perficere. Cum ergo Deus noster sit quo 25 melius excogitari non poterit, sequitur quod Deus noster sic potest beatificare creaturam rationalem ad ymaginem sui factam. Alter enim non esset beatitudo plenum gaudium, et per consequens non foret plenum premium Dei adiutoribus in via postmodum in patria compensatum. 30

Ideo dicit Bernardus quod sic affici deificari est, ut totum divinum sit quod sentitur; ad quem sensum allegat Apost. I ad Cor. VI, 17: Qui adheret Deo unus spiritus

This is St. Bernard's opinion.

3. M: secundum esse intelligibile. 4—5. 1: propter — se ipsum om.
4, 5. FK: solummodo. 6. ABCD: quidquid; ib. H: Cum enim.
7. BIM: omnem om. O: omnem; in marg: suam; ib. B: voluntate.
8. BGIK: omnem om. N in marg. addit. 10. FGJKO: eam plene; ib.
B: cum ille om. 10, 11. EFG: tamen iste amor esset. N: iste amor
esset. 12. AN: defecata. 13. FKMN: contingit. 15—16. B: con-
siderando — reperire om. 15. ABCD: verendo eas. 17. FGHILMN:
sine intentione illa. O correxit. 20. B: Simpliciter. 21. AD: quo
si Deus sit; ib. GKM: beatificus. N correxit. ACD: beneficacius. B:
beneficarius. 22. EI GHILMNO: diformiter. 24. B: non om.
25—26. B: sit — noster om. 26. ABCD: melior. 27. EL: poterit.
30. BF: Dei om.; ib. IM: postea; ib. H: repensatum. 32. ABCDHK:
consentitur; ib. EF: ad quam sensacionem. 33, 34. H: elegit apostolum.

est. Quomodo, inquit, stilla aque modica infusa multo vino deficere in se tota videtur, dum et saporem vini et colore induit, et quomodo ferrum ignitum et candens sit igni suuillimum pristina forma exutum, et quomodo solis radiis perfusus aer in eandem transformatur lucis claritatem adeo quod non tam illuminatus quam ipsum lumen esse videatur, sic omnem tunc in sanctis affectionem humanaam quodam ineffabili modo necesse erit a semet ipsa liquefcere atque in Dei voluntatem transfundи penitus. Alioquin quomodo omnia in omniibus erit Deus sed in homine de homine quicquid supererit; manebit quidem substancia sed in alia forma, alia gloria aliaque potencia.

Et post declarat beatus Bernardus conformiter ad Augustinum quod hoc primum mandatum non potest 15 perfectly fulfilled only in heaven. perfecte impleri simpliciter ante glorificationem nature humanae in patria. Sancti vero martyres habentes ad tempus scintillulam huius ignis dilectionis in via penas sub ratione qua mediarunt ad eius plenitudinem cum gaudio sustulerunt. Impleri tamen potest hoc mandatum 20 in via ab innocentie, quantum exigit status vie simpli- Having a spark of this fire of love, the holy martyrs suffered pain joyfully. To some extent, it may be fulfilled by the innocent on earth.

citer, et secundum quid servari potest a lapso peccante venialiter, quantum ad exclusionem peccati mortalis, eciam hic in via. Unde virtute meriti Christi corporis infirmitas prodest Deum timentibus omnique; primo 25 pro tempore copule prodest ad fructum penitencie; secundo pro tempore separacionis prodest pro requie et tercio pro tempore resurreccionis prodest pro comple- mento beatitudinis consummate. Et sic caro comes bono spiritui qui est homo, licet in via onerat, tamen iuvat. 30 In secundo statu licet non onerat, exonerando secundum suam absenciam proficit, sed non iuvat, et tertio statu quando non onerat, plene iuvat.

The weakness of the flesh in relation to the merit of Christ.

t. EFIL: est cum eo, O; est. Exemplum (et in marg.; exemplum); ib. C: modice. 3. B: calorem, O; colorem. Aliud exemplum; ib. HO: et om. before quomodo. 4. I: fore exutum. 5. BCDI: lucis radius. EFGHLMN: solis luce; ib. I: dere. 7. I: si enim. GKMNO: sic enim tunc in sanctis. 8. C: quod ante. B: quoddam; ib. B: modo necesse om.; ib. B: mover aut semper. 10. B: quam omnia; ib. I FIL: esset Deus. GMO: est. 11. de homine om. 12. B: gloriaque. K: aliaque gloria. 13. CH: postea; ib. O: beatus Augustinus. 13, 14. FL: ad Eugenium. K: ad Eugenium alias Augustinum. O: ad Ieronymum. 15. GN: adimpleri. 17. GN: scintillam; ib. ACD: istius; ib. H: delectacionis; ib. M: penam. 18. B: sub nomine; ib. B: eius temporis. 20. B: sub innocentie. 22. C: quem ad; ib. B: ad om.; ib. C: conclusionem. 24. I: omni quam primo. ABCD: omnique. 26. EN: et om. 26, 27. F: et secundo (sic). 29. F: spiritu. 29–30. I: tamen — onerat om. 30. M: in tertio. 31. I.; et om. EFLN; et in tertio. 31–32. GIM: et tertio — plene om.

St. Bernard's interpretations. *Primus status est laboriosus sed fructuosus; secundus est ociosus sed deliciosus, et tertius est finaliter gloriosus.* Ideo Rom. VIII, 28 vere dicit Apostolus: *Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Unde Canticorum V, 1: *Sponsus cui omnia tempora ista tria sunt substrata ex-hilarat vocatos ad sui nupcias.* Comedite, inquit, amici, et bibite et inebriamini, karissimi. Laborantes in corpore vocat ad cibum. Unde Ioh. IV, 34: *Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, patris.* Ociantes in spiritu non pane doloris anxie sumpto sed vino amoris post cibum facilius hauriendo vocat ad potum. Utrosque istos amicos nominat: primos caros et posteros cariores, cum ambo dilectione Dei suis gradibus sint refecti. Priores in sudore rultus sui vescuntur pane, quia in carne ad sensibilia retrahente. Et secundi licet bibant sine labore, tamen imperfecta proprietate desiderii, ut sint corpori reuniti.

Unde licet Apoc. XIV, 13 dicatur: *Amodo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis; tamen Canticorum V, 1 docet idem spiritus sponsam pro tempore quietis continere. Bibi vinum meum cum lacte meo.* Licet enim spiritus spe felici quietis perfeccius Deum diligat quam in via, vinum tamen divini amoris temperat lactis permixtio, dum proprietarie cogitat de corpore suscitando, sed in patria usque ad ebrietatem bibt vinum purum, quando vis amoris pure in Deum estuat obliterata cuiuscunq; rationis proprietarie create ad missum si quidem ad illud poculum, de quo Psalmo XXII, 5 dicitur: *Calix meus inebrians quam preclarus est.* Inebriabuntur ab ubertate domus Dei bibentes illud vinum purum. Et novum in regno patris cum sponso tanquam filii karissimi. Novum,

4. FGKMN: *Canticorum 2.* 5. N: *Speciosus cui;* ib. BF: *tria tempora;* ib. FO: *sunt substracta.* 6. B: *suas.* 7. E: *et bibite om.* 8. GN: *Unde om.; ib. ACD: Ioh. Vvel IV.* 10. ABCD: *dolorum.* 11. G: *utrosque ad potum.* N corredit. 11. 12. ACD: *Uetrosque illorum.* 12. ACDK: *vocat;* ib. F: *et posteas.* 13. FHIO: *sunt.* 14. B: *in suadere.* 15. B: *Et om.; ib. B: biberent sine tamen;* ib. FIKLMN: *cum labore.* 16. ABCDFHLN: *tamen cum.* 19. I: *requiescat.* 19, 20. I: *tamen Cor. 2^a.* K: *Cant. 2^a.* G: *cum Cant. 1^a.* N: *cum Cant. 5.* 21. F: *vinum medium.* 22. EFGHIJKLMNO: *quietus.* 24. GN: *proprietate;* ib. I: *sustinendo.* 25. EFH: *ad om.; ib. ABCD: biberit.* 26. I: *in Deum om.; ib. G: nedum estuat.* 27-28. B: *rationis — dicitur om.* 27. C: *proprietate creature.* GKNO: *proprietarie creature;* ib. ABCDO: *admissi;* ib. N: *ad mixtum.* N: *ad illum.* 28. ABCD: *potum;* ib. ABCD: *XXII om.* 29. GL: *Inebriamur ab uteribus.* HN *inebriamini.* 30. K: *bibent;* ib. L: *vinum om.*

dicit agnus, qui *vocat nos ad suas nupcias* Apoc. XXI, 9, quia ibi intrantibus in gaudium Domini novo modo compendiosissime ministratur. Mensa quidem huius cene novissime est divina essencia que propter immobilitatem non potest cadendo deficere. Panis cotidianus non ingurgitans sed sine fastidio sacians est ipsummet verbum vite. Potus est vinum merum quod et sapiencie aqua non madendo sed caritate calefaciendo inebrians scilicet suavis Dei spiritus atque dulcis.

Iste quidem potus non est parcus sive fastidiens, quia paterfamilias *de torrente voluptatis sue potabit eos qui torrens est fluminis impetus letificans civitatem Dei*. Unde quia gloriosa ecclesia ibi non habet maculam neque rugam, non laborat in pastu sed complexu sponsi castissimo, durabilissimo et delectabilissimo, in unico subiecto fruitur spiritualiter, perpetue, secure et complete omnibus istis bonis. Vide de sensacione beatorum capitulo proximo.

The holy supper is the divine essence, the bread is the word of life and the wine the spirit of God.

CAPITULUM DECIMUM QUARTUM.

Ex istis potest patere theologo quomodo intelligendi How the holy doctors are to be understood: 20 sunt sancti doctores loquentes in ista materia. Scribit enim venerabilis Anselmus Proslogion XXV capitulo quod 1. Anselm's doctrine: omnis qui hoc bono fruitur *quicquid volet erit, et quicquid nolet non erit*. *Ibi enim erunt bona corporis et anime, qualia nec oculus vidit nec auris audivit nec cor hominis cogitarit* I Cor. II, 9. *Cur, inquit, vagaris, homuncio, querendo bona anime et corporis. Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; et sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; et satis est. Si delectat pulcritudo, fulgebunt insti sicut sol; si velocitas, libertas aut fortitudo*

1. EFGHIKLMNO: dicit Augustinus quia. 2. F: ibi om. 3. N: nuncupatur. 6. ABCD: ipsem. 7. M: Quid et. 8. K: madefaciendo seu madendo. 8, 9. GN: id est suavis. 10. KMN: est om. 11. N: potavit. 12. GN: fluvius impetus. M: impetus om. 13. GN: gloriosa Dei ecclesia; ib. I: atque rugam. 14. GM: sed in. 15. G: et delectabilissimo om.; ib. B: et in unico; ib. GKLNO: obiecto. 16, 17. F: istis modis. 17. Vide de — proximo additamentum scriptorum esse videtur; ib. ELO: bonorum. 20. F: sunt om.; ib. ACD: sunt auctores loquentes. 21. K: Proslogion; ib. I: XII. 22. B: hoc om. 25. ABCD: I Cor. II om.; ib. B: homicidio. 28. B: quod est omne bonum twice; ib. B: delecta. 29. B: et velocitas; ib. EL: aut libertas aut.

6. St. Bernardus: Hinc illa sacietas sine fastidio. 10. St. Bernardus I. c. p. 994. 21. St. Anselmi Proslogion, cap. XXV, Opp. tom. I, p. 240.

corporis, cui nichil resistere possit, erunt similes angelis Dei, quia seminatur corpus animale, resurget corpus spiritus tuale non natura sed potestate. Si longa et saluberrima vita, ibi est sana eternitas et eterna sanitas, quia iusti in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum et salus iustorum a Domino. Si sacietas, saciabuntur a Domino, cum apparuerit gloria Dei. Si ebrietas, inebriabantur ab ubertate domus tue. Si melodia, angelorum chori concinnunt sine fine Deo. Si quelibet non immunda sed munda voluptas, torrente voluptatis sue potabit eos Deus. Si sapientia, ipsa Dei sapientia ostendit eis se ipsam. Si amor, diligent Deum plus quam se ipsos et inricem tanquam se ipsos; et Deus illos, plus quam illi se ipsos, quia illi illum et se inricem per illum et ille se et ipsos per se ipsum. Si concordia, omnibus illis erit una voluntas; quia nulla erit illis nisi voluntas Dei. Si potestas, omnipotentes erunt voluntatis sue, sicut Deus sue. Nam sicut poterit Deus quicquid rolet per se ipsum, ita poterunt illi quicquid volnerint per illum; quia sicut illi non aliud volunt quam quod ipse, ita ille rolet quicquid illi rolem; et quod ille rolet, non poterit non esse. Si honor et diricie, Deus servos suos bonos et fideles supra multa constituet. Ymmo filii Dei vocabuntur et erunt, et ubi erit filius eius, ibi erunt et illi, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam ista seu pocius illud bonum eis defuturum; sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros; nec dilectionem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum, nec aliquid Deo potencius invititos Deum et ipsos separaturum.

Gaudium vero quale aut quantum est, ubi tantum bonum est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum erumpnas, non modo obrutum erumpnis quantum gauderes, si hiis

1. E: posset. K: poterit seu possit. 2. K: et surget. Anselmus: et resurget. 3. B: sed om.; ib K: salubria. 5. BFGLMNO: apud — eorum om. 6—7. I: Si sacietas — domino om. 7. EFO: gloria eius. 10. K: non menda. 11, 12. FL: semet ipsam. 11: ostendet se ipsam. 12. ACD: amicicia; ib. GHIKMN: diligunt. 12, 13. ACDFHK: se ipsos et illum tanquam se ipsos. 14. AC: se et inricem. 1: se illum per illum. 14, 15. B: se et om. 15. A: et se ipsos. K: ipsis; ib. I: illis om. 16. B: Dei om. 17. N: voluptatis. 18. K: poterint. 19. I: rolet. K: volet. H: voluerunt; ib. I: non om. 20. EIK: voluerint. AKO: rolet; ib. ABCD: ita iste; ib. I: vellet. 21. F: non poterit; ib. H: nisi esse; ib. B: et om. 23. 1: Dei et dii; ib. B: et ibi. 24. K: et heredes; ib. B: quidem — heredes om. 25. B: incerte; ib. F: ista certi. O: certe illa certi; ib. H: erant. 26. C: sed pocius. 27. D: dileccióne. ABCH: nec dilectorem, GM: dilectionibus. F: dilectionibus. 28. K: invitatis ablatorum; ib. M: nec aliud. 29. GHKNO: Deo om. 30. EL: aut quale. 31, 32. K: erumpnas non modo.

omnibus habundares? Interroga intima tua, si capere possint tanta gaudia de tanta beatitudine sua. Sed certe, si quis alius quem omnino ut te ipsum diligeres eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum; quia non minus gauderes pro eo quam pro te ipso. Si vero duo vel tres vel multo plures id ipsum haberent, tantundem pro singulis quantum pro te ipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in ista perfecta caritate innumerabilium angelorum beatorum et hominum, ubi nemo minus diligit alium quam se ipsum, non aliter gaudebit quisque pro aliis singulis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto bono suo vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Et utique quantum quilibet diligit aliquem, tanto de bono eius gaudet: sicut in ista perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparacione Deum quam se et omnes alios secum, ita plus gaudebit sine estimacione de felicitate Dei quam de sua et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligent toto corde, tota mente et tota anima; tu tamen, totum cor, tota mens et tota anima non sufficiat dignitati dilectionis; profecto sic gaudebunt tota mente, toto corde et tota anima, quod hec omnia non sufficient plenitudini gaudii; hoc enim est gaudium plenum quod Salvator hortatur nos petere Ioh. XVI, 24; in quod gaudium intrant pocius gaudentes, ut precipit Salvator Mat. XXV, 21 quam illud gaudium intret in eos.

Ex istis dictis huius sancti patent pulcherrime conclusiones patentes demonstrabiles, sed aliqui omnino eas ignorant ut bestie; aliqui uteunque cognoscunt sed aspiciunt retro cum uxore Loth; tercii vero cognoscunt et tripliciter diversimode prosequuntur; illi ut servi secundum legem timoris, illi ut mercenarii secundum legem cupiditatis, et illi ut filii secundum legem amoris. Illa quidem sola est lex Domini immaculata convertens

Not everybody understands or wishes to understand the conclusions of this Saint. Some follow them as slaves, some as hirelings, and some as sons according to the law of love.

1. EHH:O: possunt. 2. B: tantum gaudium. 3. F: ut te ipsum om. 4. B: duplicaret. 7. B: per singulos; ib. ABCD: quam pro: ib. I: pro tempore. 8. I: in illa. 9. F: bonorum. 9, 10. B: ubi unus diligit. 11. B: pro singulis vel alii. 12. GI: bono quo; ib. G: suo om. 13. B: capax om. 14. B: quisquis; ib. H: tantum; ib. K: plus gaudet. 15. D: in illa; ib. BFIK: plus om. 18. G: Sed si diligere sic. 19. Codd.: ut tamem. GHKLNO: ut cum totum. 21. ABCD: perfecto. 22. BD: ei hec; ib. ABCDEFKL: enim om. 24. H: Ioh. VI. I: Ioh. XIV; ib. B: intrant om. I: intrans . . . gaudens . . . nec precipit. 25. GL: Matth. 22. 26. GIO: illos. 28. ABCDIK: Fatentes. F: potenter. 29. ADFIK: utrumque. M: uteunque cognoscunt. 30—31. D: uxore — tripliciter om. 31. ABCDEIK: persequuntur; ib. BFIKO: servi om. 32. L: timorum; ib. A: illorum ut. 34. B: illi.

34. Psalm. XVIII, 8.

animas quam alii relinquentes leges proprias observantes
sunt de servis mercenarii et de mercenariis filii adoptivi.

Everyone, says *Serri*, inquit Bernardus, *et mercenarii faciunt sibi legem*; St. Bernard, makes a law to *iste non amando et ille plus alio amando*. *Tunc*, inquit, himself who prefers his own will to the eternal law. *facit sibi quisque legem propriam, quando communi et* *eterne legi presert propriam voluntatem, volens perverse equiparari creatori qui propria voluntate se ipsum regit et alia omnia.*

Sed quia moderni eciam professores sacre scripture dicunt hos sanctos multa impossibilia propter devocationem inserere et sic, ut mihi videtur, habent consequenter asserere, ut per impossibilia et heretica fidei Christi contraria ex eius insufficiencia excitent ad amorem, ideo videtur mihi obiectus famosiores perfuntorie dissolvendos.

Refutation of the opposing arguments. Arguant enim: si simplex bonum sit omne bonum, tunc Deus est quicquid est et per consequens quelibet creatura.

Sed ostendi in materia de ydeis quod Deus est omne ens et tamen non quicquid est nec aliqua creatura; et cum ens et bonum analogum convertuntur, patet quod Deus est omne bonum quod omnia appetunt sed diversimode; quia filii Dei caritative appetunt omnia encia secundum rationem esse intelligibilis qua sunt Deus; et mundiales appetunt illa secundum rationem existencie creature qua sunt illud quod sunt extra Deum in genere.

Et patet racio equivocationis ex disparitate rationum quod non omne quod animalis homo appetit sit Deus, licet omne quod beatus nunc appetit sit Deus et omne quod animalis homo beatus nunc appetit; et sic de quotlibet formis multiplicatis in illa materia, que omnes

1. C: *quam illi*; ib. B: *relinquendo*. 2—3. B: *et de — mercenarii* om. 4. EFGHIKLMNO: *ille non*; ib. ABCDFHIM: *aliud*, EL: *alium*. 5—7. B: *voluntatem — voluntate twice*. 7. I: *propria equiparare* (sic). F: *proprie equiparare*. GII: *equiparare*; ib. EGHILMNO: *creatori proprio*. FK: *creatori propria*; ib. K: *qui voluntatem regit*. 8. BFHKMNO: *alia om.* C: *alia similia*. 9. ACD: *sancte*. 10. C: *per devocationem*. G: *pro*. 11—12. K: *et sic — ut om.* 12. K: *et om.* 13. K: *et eius*. 14. ACGHN: *perfuntorie*. 15. B: *sit omne bonum om.* N: *esset omne*. 16. N: *Deus esset ... esset*. 17—18. I: *sed ostendi — creature om.* M: *debet ostendi*; ib. B: *quod Deus om.* 18. EF: *et dixi non quicquid est*; ib. L: *tamen. Correxit sup. hn.: et dixi non. N: et dixi*; ib. B: *nec quicquid*. 21. H: *Dei carnis*. L: *caritatem appetunt*. 22. B: *intelligibiliter*; ib. I: *qua sunt*. 23. I: *illa om.* 24. I: *qua sunt*; ib. N: *id quod*. 25. ABCDFGKN: *patet ratione*. 26. FGHLN: *omne esse quod*; ib. I: *quod animalis non appetit*; ib. DEFHILMN: *est Deus*. 27. I: *non appetit*. 27—28. I: *sit Deus — appetit om.* 28. B: *quod om.*; ib. EFGKM: *beatus non appetit*. HLO: *animalis homo appetit. beatus non appetit. (E: homo appetit, beatus non appetit.)*; ib. B: *appetit appetit*. 28, 29. I: *quelibet*. 29. EGL: *multiplicatis in ista*. ABCDK: *multipliciter*.

licet videantur concludere repugnanciam, solvuntur per equivocationem latentem in differencia rationum. Patet etiam quomodo beatus solum diligit Deum propter se. *Propter* quidem est preposicio signans circumstanciam 5 cause finalis, ut hic supponitur; sed beatus non indiget fine extrinseco preter Deum. Ideo frustra diligeret aliquid et non solummodo propter Deum. Non enim dependent finaliter divicie, amicicie vel perfecciones aliqe respective vel absolute nisi ab ente secundum rationem qua est 10 Deus. Ideo valde increpandus esset beatus qui in finem alium amorem suum dispergeret. Diligunt ergo beati se, suos proximos et singulas creaturas; sed omnes illas dilecciones abbreviant in uno compendio, dum omnem creaturam diligunt secundum rationem eternam exem- 15 plarem qua est intrinsecus ipse Deus.

Ex istis patet quintumembris conclusio Anselmi quo- 20 modo quilibet beatus diligit Deum plus quam se ipsum. Aliter enim foret amor quo Deum diligit inordinatus, nisi esset prepositus et per se causa quare homo se ipsum 25 diligeret, nec foret beatus deiformis diligens modo Dei encia proporcionabiliter ut sunt bona, nisi Deum summe diligeret. Scit enim quod Deus est sibi melior omni- que quam ipsem vel aliud poterit sibi esse. Et patet cum Deus diligit omnia eternaliter secundum ultimum sui intelligencie, quia plus diligit omnem beatum quam ipse vel alia creatura potest ipsum diligere; licet enim non velit sibi magis bonum, tamen infinitum perfecciori modo vult sibi quodlibet tale bonum, quia eternaliter, causaliter et finaliter pro se ipso; creatura autem solum 30 temporaliter, ut movetur a Deo ad diligendum; que

Only the
blessed love
God for
Himself: All
creatures are
included in this
love.

St. Anselm's
fivefold
conclusion how
and why the
blessed love
God more than
self.

1. AD: *videtur*. 3. ACD: *quod beatus*; ib. O: *solum extinxit*.
 6. K: *propter Deum*; ib. G: *diligeret Deum aliquid*. 7. I: *dependet*.
 8. BCK: *finaliter sua divicie, sua amicicie*. EFGLN: *sue divicie*. 9. F:
nisi habeute; ib. B: *quia*. 16. I: *valide*. 11. B: *alium om.* G: *dominus*;
 ib. ABCD: *disperderet*; ib. I: *beati se om.* 14, 15. I: *exemplarem*.
 F: *exemplarentem*. HKNO: *exemplantem*. G: *exemplative*. 16. HI:
quintumembris. 18. B: *non foret*. EM: *et aliter*; ib. HO: *diligit*.
 19. B: *nisi om.*; ib. L: *prepositus*. In marg.: *preposterus*; sic et N; ib. K:
tam causa. 20. GMN: *nisi foret beatus*; ib. EFGHIJKLMNOP: *disformis*.
 21. B: *essentia ut sunt*. I: *ut sunt eius bona . . .* 22. I: *diligent*; ib.
 B: *sit sibi*. 22, 23. AC: *omniguam*, B: *omniquamquam*, D: *omniaquam*.
 23. AC: *quod ipsem*; ib. EF: *vet aliquid*; ib. F: *sibi om.* 24. B:
diligit nam. 24, 25. ACD: *suum ultimum intelligibile*. 25. B: *in-
 telligenter*; ib. B: *quod plus*. 26. EFGHIKMO: *ipse vel om.*; ib. H:
aliqua creatura. 27. F: *non venit*. I: *non vellet sed maius*; ib. FH:
cum infinitum. 29. I: *causabiliter*; ib. I: *et om.* 30. ABCD: *move-
 retur*. F: *ne moveatur*; ib. B: *diligenciam*. 30, I: GN: *que est regula*.

regula diligendi, per se mensurans omnem amorem alium, est immensurabilis ab alio et sic quodammodo infinita. Videtur eciam ex eodem principio quod beatus plus diligit beaciorem quemlibet quam se ipsum, quia scit Deum suum sic eos diligere; et ibi est summa concordia.⁵ Non ergo sibi placeret de pulcritudine ordinis in gradibus beatorum, ut Deus summus instituit, nisi vellet sine invidia quemlibet beatum observare undique gradum suum; nec foret summa quietacio nisi foret sibi eligibilis quod proximus quem Deus prefert in beatitudine sit ipso ¹⁰ beacior, eciam si posset beatitudinem illam ex pura voluntate adquirere. Cum ergo vult proximo beaciori plus boni, videtur quod ipsum plus diligit ad hunc sensum; aliter enim non diligeret ipsum in summa caritate.

The blessed one loves everything according to the law of love.

Excluded is every carnal or other improper affection.

Non tamen obest huic quod se ipsum plus aut prius ¹⁵ diligat in alia manerie diligendi. Ymmo cum omnis

beatus diligat cuncta ad regulam, videtur quod diligit omnes dampnatos, parentes vel alios sic dampnari. Exclusa quidem est omnis carnalis affeccio vel proprietaria et de omni voluntate divina est plena leticia. Unde,²⁰

Psalm LVII, 11, dicitur: *Letabitur iustus, cum riderit vindictam.*

As this order of love is the most beautiful one, the blessed wish for no other.

Non igitur superest ibi languor vel oracio pro quo-
quam beatis ambigue impetrando vel aliquo voluntati
divine contrario. Ymmo videtur quod beati vident hunc ²⁵
ordinem diligibilium inter omnes possibiles esse pulcher-
rimum; et sic non velle pulchriorem vel alienum existere,
eciam si possit, et sic non plus diligunt ista bona
posse existere quam possibilitatem existentie quantum-
libet meliorum.³⁰

The blessed rejoice in the uncreated Trinity more than in any creature.

Ex ipsis patet tertio quod nullus spiritus creatus in se potest subiective capere nisi porciunculam gaudii beatorum; nam cum gaudium et imperturbata dileccio correspondent, patet quod quilibet beatus infinitum plus gaudet de gaudio trinitatis increate quam de gaudio ³⁵

1. F: *omnem amorem om.* 2. EGHIKNO: *ab illa.* 5. ABCD:
Deus suus; ib. GN: *et illius est.* 6. I: *sibi om.*; ib. GM: *placet;* ib.
I: *ordines.* 7. K: *nisi volet;* ib. I: *sine deest.* 9. KM: *eligibilis.*
10. I: *ipse.* 10—11. D: *sit — beatitudinem om.* 15. GHILKNO: *Nec
lamen.* 16. G: *illa manerie.* 19. I: *corporalis.* 23. EFHILNO:
Non ergo. K: Non enim; ib. F: *ubi.* 24. ABF: *beatus;* ib. ABCDEHLM:
ambigua. GN: ambigua. 26. ABCD: *eligibilium;* ib. GN: *inter omnes
esse possibile.* 26, 27. EGHKLO: *esse possibilem pulcherrimum.*
28. ABCD: *et si possit;* ib. GMN: *nec eciam plus.* 29, 30. GM: *qua-
libet.* 30. EHIO: *melioris.* 31. B: *patent;* ib. FGHIKMNO: *quarto.*
31, 32. I: *in se twice.* 34. B: *plus om.* 35, 1. GMN: *gaudio aliquius
creature.*

aliquo creature, quia proporcionabiliter magis amat. Et cum diligit Deum undique quantum potest, videtur quod de beatitudine Dei gaudet, eciam quantum potest, et cum Deus infinitum plus diligit se ipsum, et per consequens 5 infinitum plus gaudet de se ipso quam gaudere potest aliqua creatura, sequitur quod in patria infinitum gaudium obiectivum, quod est Deus, undique sit illapsum, et cum beatus videns raciones exemplares in divina essencia intrat lucem omnia continentem, et per consequens 10 gaudium absorbens nimirum omnem tristiciam et omnem rationem gaudii incompletam, signanter mandat Veritas quod intret in gaudium domini Dei sui. Gaudet insuper beatus de gaudio proprio reflexe quoiescunque libuerit, sicut et de securitate perpetuitatis sue beatitudinis, et 15 quarto de gaudio cuiuscunque conregnantis ac pulcritudine pene dampnati, proporcionabiliter ut intuetur eius pulcritudinem. Et sic intelligo illud Luce VI, 38: *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum.* Sic enim mensurantes grana 20 vel farinam attendunt primo quod mensura sit bona et fidelis; secundo quod sit repleta usque ad oram; tertio ne sint vacuitates aeris in vase coangulante solidantes; et quarto supercumulant, quantum vas potest capere proportionaliter ad latitudinem sue circumferentie.

25 Correspondenter debet intelligi quod seminantes in via opera pietatis recipient a suis datariis beatis, quorum sunt omnia, fructum suorum operum hic in via; qui quidem *fructus est caritas, gaudium, pax et cetera que recitat Apostolus ad Gal. V, 22.* Intelligamus ergo per 30 sinum capacitatem anime et per mensuram quadrifariam fructum gaudii metaphorice continens pro contento, sic quod mensura sit bona propter gaudium beatitudinis

There is infinite joy in heaven which the blessed soul shares.

What is the fruit of good works done on earth?

Their fruit is: Love, Joy, Peace &c., as set out in Gal. 5, 22.

1. ACDEFLO: *quod.* 3. I: *et quantum.* O: *in quantum;* ib. B: *ut cum.* 4. FGKNO: *consequens om.* 6. II: *aliqua creatura.* 7. IIM: *obiectum;* ib. ABCD: *undique om.;* ib. ACD: *elapsum.* 8. IKN: *videns sic.* GO: *sic videns.* 9. B: *intra.* 11. EIKMNO: *in causa completiva.* HI: *in causa completam.* 12. ABCD: *in om.;* ib. ABCDEL: *Dicit om.;* ib. B: *Gaudet super.* 13. D: *gaudio Christo;* ib. ACDEIKO: *reflexo.* 14. G: *sive beatitudinis.* 14, 15. K: *et quatuor.* 15. EFIMO: *ac de.* 16. IN: *et intuetur.* 16, 17. B: *pulchritudine.* 17. ABCD: *VI cap.* 18. I: *et certam et coagitantam et supereffluentem;* ib. B: *cogitam;* ib. AGD: *superfluentem.* 19. EL: *Sicut enim;* ib. ABCD: *mensurantis.* 1: *mensuras.* 20. B: *vel om.* 21. B: *horam.* M: *ad orton (sic).* 22. ABCD: *c agitant.* EFKLMNO: *coagulant.* II: *coangulant.* G: *coagulate solidinus;* ib. IN: *solidantes.* 23. ACD: *et om.;* ib. B: *sint cumulant.* G: *supercumulant.* I: *super cumulum.* 24. GHN: *circumstancie.* 26. FGIKLN: *recipiant.* 27. B: *sunt om.;* ib. B: *sic in.* 29. I: *ad om.* BO: *ad Ephe.* 30. B: *et deest.* 31. GIN: *methace;* ib. K: *in contento.*

essencie increate. Illud enim est autonomatice bonum consequens ad beatitudinem essencialem. Est etiam *conferta* secundum rationem qua vis gaudendi de beatitudine propria est repleta. *Coagitata* vero est secundum rationem qua anima gaudet de sua beatitudine solide securata; et *supereffluens* secundum rationem qua sempiterna leticia est ex consorcio concivium superaddito cumulata.

Objected, that
all the blessed
are equally
blessed, since
their joy is
equal and so
much joy is so
much felicity.

Sed obicitur quod omnes beati sunt equaliter beati, cum par sit gaudium utrobique et quantum gaudium tanta felicitas.

Confirmatur ex hoc quod omnis beatus tantum de gaudio cuiuscunq[ue] alterius gauderet, quantum gauderet, si illud in se haberet proprium subiective, sed tunc gauderet tantum ut aliquis; ergo et modo.

Assumptum patet ex dictis de lege caritatis perfecte undique deiformis. Quantum enim est bonum de quo beatus gaudet, tantum gaudet et in tantum quod si aliquis beatus desiceret a quocunque gradu gaudii, omnes beati haberent displicenciam, ut de dampnificatione propria, cum ibi sint cuncta communia.

Replied, that
the saints in
heaven are
blessed in
different
degrees, whence
results
harmonious
beauty.

Hic dicitur quod necesse est sanctos beatificari in celo secundum gradus dispare ex quibus consistit una armonica civium pulcritudo; quod innuit Salvator Ioh. XIV, 2: *In domo patris mei multe sunt mansiones*. Et Daniel in fine sanctissime visionis iustos dicit *fulgere quasi stellas et intelligentes*, id est doctos, *quasi firmamentum*. Ut exponit Ieronimus epistola ad Paulinum IV capitulo; aliter enim foret confusio et improportionalitas premii ad laborem; quod est contra Apostolum II Cor. III, 8: *Unusquisque, 30 inquit, propriam mercedem accipiet secundum labores suos*.

1. B: *Illud om. 1: Quilibet enim.* 1, 2. EFGKLMNO: *autonomatice continens ad. 11: anthonoce bonum continens.* Rectus: *contingens.* 1. II: *bonum om.* 2, 3. EFGIKLMN: *et est conferta.* 3—5. B: *vis qua om.* 5. EFGHILNO: *gaudens est.* 6—7. 1: *et — sempiterna om.* 7. F: *civium;* ib. FGKLMNO: *superaddita.* 8. B: *tumulta, 9—12. B: quod omnes — ex hoc quod twice.* 9. F: *omnes sancti sunt beati equaliter;* ib. ABCD: *sunt equo;* ib. KM: *beati om. alter equaliter.* 10. K: *cum pax.* 12. N: *Conformiter ex hoc.* O: *Confertur ex hoc.* 17. B: *undique formis.* GHMO: *deiformis.* N corredit. 18. ABCDM: *et om.;* ib. GIM: *gaudet quod.* EFKLNO: *tantum gaudet in tantum gaudet quod.* 19. O: *beatus tantum;* ib. B: *desiceret om.;* ib. B: *gaudii om. 20. B: beati scilicet.* 21. B: *cum sibi;* ib. ABCD: *cuncta sunt.* 26. ACD: *sante;* ib. F: *iniustos.* 28. ACD: *epistola om.* ELO: *in epistola.* 29. I: *improporcionabilitas.* 30—31. IM: *Unusquisque — suos om.* GN in marg. addunt. ACDFFIII.O: *Unusquisque autem.*

26. Dan. XII, 3. 29. Hieronymi Ep. LIII, Opp. tom. I,
p. 542.

Nec hoc verti debet fideli in dubium quin quilibet beatus habebit gaudium sufficientem, eciam quantum volet.

The blessed will have as much joy as they desire.

Sed secundo notandum pro solucione obiectum quod gaudium potest intelligi formaliter pro gaudere, ut est actus immanens, sequens passionaliter ad visionem ac volucionem obiecti de quo gaudetur; et sic non est res que per se potest existere sed accidens de genere actionis causatum essencialiter ab obiecto.

The nature of this joy.

Secundo modo accipitur gaudium materialiter pro substantia vel obiecto vel materia de qua gaudetur formaliter. Et sic est unum gaudium omnium beatorum, scilicet Deus trinitas, immo et quilibet beatus et bonum suum intrinsecum est commune gaudium cuicunque. Ibi enim est perfectissima communicacio qua habent bona sua singula in communi, sic quod quicquid est gaudium formaliter et bonum uni intrinsecum, est cuicunque alteri gaudium materialiter et bonum sibi extrinsecum.

Tercio notandum quod gaudium dicitur habere magnitudinem et ceteras proprietates accidentales dupliciter; scilicet a subiecto vel ab obiecto. Nam si gaudium habet esse ab obiecto, per idem quodlibet eius accidens. Ideo ut dixi superius gaudium dicitur magnum obiective penes magnitudinem obiecti, de quo gaudetur, et ut sic omnia gaudia bonorum sunt paria et quodammodo infinita. Et sic intelligo dictum Bernhardi quod *Deus est diligendus propter se et sine modo*. Dileccio quidem qua beatus diligit Deum suum profusa in obiectum invenit ipsum infinitum et per consequens debet diligere infinite quantumcunque potest sine defectu ex superexcessivo medio. Alio autem virtutes sicut et eorum opera consistunt in medio; sed caritas sicut et dileccio eius actus procedit

Particular qualities of this joy.

1. ACDO: licet quilibet. 2. IFM: sufficientissimum; ib. F: quantumlibet volet; ib. Al: valet, O corrixit. 5. B: sequens et volucionem. 8. I: causitam. 9. GILVINO: modo om. 9, 10. ABCDFHKLO: pro subiecto. N: pro obiecto vel subiecto; ib. B: vel pro materia (obiecto vel om.). 11. ABCD: omnium bonorum. 15. FGKLN: sic et quicquid. 16. ACD: formaliter et homini; ib. M: et bonum unum; ib. ACD: et cuicunque. 17. K: gaudium scilicet; ib. H: materialiter bonum extrinsecum; ib. FKL: sibi om. 18. GN: debet habere. 20. I: vel obiecto. K: ab obiecto vel subiecto. II: a subiecto vel ab om. 21. IKM: esse om.; ib. KO: ab om. 24. M: gaudia om.; ib. B: beatorum. 24, 25. B: Et sic. GN: Et sic illo modo intelligentio. 27. II: perfusa in obiectu. EGKN: perfusa. C: subiectum. 28. N: diligere Deum. 29. D: cuicunque — superexistenti om.; ib. AC: superexistenti in medio. I: superexcessive medio. HKLMNO: superexcessa sine. 30—31. I: opera — eius om. 30. B: constituit. 31. K: sed caritas sicut actus eius et dileccio.

22. St. Bernardi Liber de Diligendo Deo, Opp. tom. I, p. 987.

quantumcunque potest, et quantum amplior tantum melior. Ideo licet habeat modum suum, discrepat tamen a modo aliorum mensuratorum secundum legem medii inter superabundanciam et defectum.

What the
difference in
joy consists of.

Istis positis concedo quod gaudium obiectivum omnium beatorum sicut et gaudium subiectivum in comparacione ad obiectum est par utrobique et secundum istas raciones sunt omnes eque beati, sed non simpliciter, cum unus in se clarus videt et intensius fruitur, habens in se subjective laureolas et manerias beatitudinis quas alius non sic habet, licet de omnibus illis gaudet; et sic sunt eque beati quia secundum aliquid; est tamen unus reliquo beacior, quia formaliter ab intrinseco intensius. Et ita conceditur quod quilibet beatus tantum gaudet ut aliquis; tantum dico obiective, et per consequens tantum gaudet de bono cuiuscunque alterius quantum gauderet, si illud bonum in se habuerit subiective, non solum quia contradiccionem claudit quod illud bonum in se habeat formaliter, verum quia tantum gaudet modo de illo bono obiective quantum tunc dato impossibili gauderet de eodem subiective.

Notandum tamen quod obiecta gaudii beatorum non inferunt singulariter propria gaudia componencia unum gaudium intensive; sed minimum gaudiolum in celo facit totum gaudium sui generis, sicut multi homines trahunt communiter totam navem, sic quod gaudium trinitatis increase faciat quoad illum modum gaudii totam capacitatatem hominis. Et sic de tribus aliis maneriebus gaudendi. Et sic plenitudo secundi modi et quarti videntur tardari in beatis usque ad diem iudicii ex defectu unionis anime cum corpore; et numeri beatorum non quod beati languent, puniuntur vel dampnificantur dolendo, cum tantum gaudent de pulcritudine divini

1. K: potest om. 2. B: habebat. 3. AD: mensurata. C: mensurato. 5. ACD: concedendo. H: concludendo. 5, 6. KNO: omnium bonorum. 6. B: sicut — subiectivum om.; ib. FGKLNO: gaudium obiectivum. 7. O: et ad obiectum; ib. I: sed secundum; ib. B: oraciones. 8. I: beate; ib. E: similliter. 9. B: secularius; ib. B: frui. 10. F: aureolas ac. N: ac; ib. ABCD: beatitudinom; ib. B: alcuinis. 11. I: scilicet. 12. I: secundum aliud; ib. ABCD: et tamen. K: Est eciam tamen; ib. I: unus alio. M: aliquo. 13. ABCDEFGHIKLN: intensive; ib. B: El om. 15. GN: tantum dico gaudet. 17. B: bonum om.; ib. KLMN: habetur; ib. D: obiective. 18. I: clanderet; ib. EM: bonum om. 19. E: nudo om. 20. ACD: quanto; ib. B: dabo. 22. AD: non om. 24. B: sed om. M: sed nullum; ib. ABCDEFIM: gaudiosum. 25. D: similliter multi. 26. I: totam om. 27. M: facit. FGHN: social. 29. ALCD: gaudiendi; ib. IM: plenitudo secunda et quarta. 30. H: tardati.

ordinis quo expedit nunc talia esse futura quantum gaudent, cum ista habuerint, sed diversitas est in modo.

Intuicio autem trinitatis que vocatur essencialis beatitudi mensurat gaudium de quocunque alio proportionaliter ad quantitatem capacitatis anime; unde intelligendum est de sinu spiritus quoad sui capacitatem, sicut ymaginamur de capacitatem modii que respicit profunditatem et circumferencie largitatem. Sic enim quilibet creatus spiritus est eo beatitudinis capacior quo in se humilior et caritate amplior. Vas enim ut bassius est liquoris capacius, sicut facile patet naturalibus et geometris qui norunt aquam in vase non superficiem planam sed arcuosam expetere, quia aliter partes extremales fluerent ad punctum medium bassiorem. Et cum liquor semper appetit portionem circuli qui causatur ex circino cuius pes fixus foret in centro et pes mobilis transiret per circumferenciam talis aque, manifestum est quod in loco bassiori haberet illud vas aque circumferenciam magis arcuosam et per consequens ratione supereffluencie plus de huiusmodi substancia contineret. Unde dicunt philosophi quod vas in centro positum foret liquoris capacissimum et in circumferencia mundi positum foret minime contentivum. Sic revera omnis creatura superbiens, cum in sua reputacione adequat se Deo qui est circumferencia immensa circuli intelligibilis; et per consequens cum omnis creatura sit quasi punctus vel verius nichil in comparacione ad dictam circumferenciam, oportet omnem superbum deficere ab arcu gracie habendo pure naturalia et mensura gratificante superfluente vacua. Quod si reputaverit se humiliter in medio mundi sensibilis secundum corpus maxime distans a circumferencia infinita, tunc erit secundum arcuositatem maximam plenissima gracia. Christus autem qui se ipsum

Intuitive vision of the Trinity is the very essence of blessedness. Every created spirit has the greater capacity for blessedness the humbler and richer it is in love, like a vessel which holds the more the deeper it is.

2. ABD: *habuerunt*. 3. FIKNO: *que est essencialis*. 5. ACD: *quantitatem om.*; ib. ACD: *ad capacitatem*. K: *capacitatem quantitatem capacitatis anime*; ib. ACD: *istius anime*. 7. H: *medio quo*; ib. EKMN: *quo respicit*. 8—10. B: *largitatem quo in se twice*. 8. B: *Sic inquam*. H: *Sicut enim*. 9. B: *quilibet beatus*; ib. K: *eo om.*; ib. I: *capaciorem*. 10. B: *in de humilior*; ib. GMNO: *in caritate*. 11. B: *licoris*. N: *liquorum*. 12. I: *qui noverunt*. H: *notant*. K: *norant*; ib. G: *superficie*. 14. F: *fluerent om.*. 17. I: *circumferenciam liquoris*. EGLMN: *talis liquoris*. K: *talis liquoris seu aquae*. O: *liquoris vel aquae*. 18. B: *idem*; ib. ACD: *aqua om.*. 19. I: *arguosam*. 20. E: *amplius de*; ib. I: *continevit*. 23. G: *minimum*; ib. I: *contemptivum*. 25. KMO: *que est*; ib. I: *immensa om.*; ib. B: *circuli om.*. 27. A: *nichil om.*; ib. I: *adiectam*. 28. M: *quia omnem*. G: *quia oportet omnem*; ib. BK: *actu*. 29. O: *gracia*; ib. BC: *a mensura*; ib. ACD: *glorificante*. 30. EFKHKO: *supereffluente*; ib. B: *de humiliter*. 31. B: *distantem*. 32. ACD: *infinita om.* B: *tusta*.

exinanivit factus humillimus fuit gracia plenissimus. Ideo vide si centrum mundi potest esse inferius vel aliud sibi suppositum, et tunc potes equare vel preponere gracie Christi graciam alterius creature. Iste ergo punctus bassissimus mensurat humilitates aliorum, ut statuit eos poni 5 distancius sive propinquius in fabrica ecclesie spiritualis.

Humility and Love increase the capacity of vasis, certum est quod est caritas ad omnia se extendens; the soul on earth, but it is in Heaven that full comprehension is attained. Quantum vero ad latitudinem circumferencie huius vasis, certum est quod est caritas ad omnia se extendens; *Latum mandatum de qua Psalmo CXVIII, 96 dicitur: Latum mandatum in earth, but it is in Heaven that tuum nimis. Humilitas ergo et caritas sunt media in via 10 et subtilitas in cor hominis non ascendit, sed primo in patria comprehendit iuxta illud Eph. III, 17: In caritate radificati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis que sit longitudo, latitudo et sublimitas et profundum; per que non solum intelliguntur Dei immensitas, eternitas, infinitas atque subtilitas, de quibus Iob XI, 8: Excelsior celo est et quid facies? profundior inferno et unde cognosces? Longior terra, mensura eius et lacior mari.*

Sed et iste tres universitatis linee notantur in sanctis in patria comprehendense; ita ut longitudo mundi sit eius duracio ab eius inicio in eternum; latitudo vero mundi sit multitudo generum a genere supremo substancie usque ad genus infimum accidentis; cum enim hec genera 25 semper stant, hec latitudo intersecat dictam longitudinem successivam. Tercio possumus comprehendere sublimitatem quam habet universitas creata secundum esse intelligibile, quod est racio ydealis in verbo super existenciam creature. Et quarto profundum existencie 30 creature usque ad ultimum singulare; et hee due dimensiones intelligibiles stant perpendiculariter super priores secundum superius et inferius in natura.

1. F: *fuit* om. 2. E: *aliquid*. 3. EFGMNO: *et om.*; ib. N: *potest*. 5. EFGLNO: *humilitatem*. H: *humiliter*. 7. B: *vero om.* 8. LM: *certum est*. In marg. add.: *ut dixi superius*; ib. GNO: *quod caritas*; ib. K: *ad omnia om.*; ib. G: *se extendit*. N: *extendet*. 9. B: *mandatum om.* 11. EFHJKLMNO: *illorum*. 13. FGILNO: *comprehendet*; ib. K: *Eph. 5, 3.* 14. B: *tradificati*. C: *radicati*. FILN: *redivificati*. 15. D: *et sublimitas om.* 16. I: *intelligat*. GMN: *intelligatur*. F: *intelligi debet*. 17. H: *et infinitas*. 18. ABCD: *Excellencior*; ib. I: *sole est*. 20. I: *mare*. 21. EFL: *vocantur*; ib. ABCDH: *a sanctis*. 22. B: *ita om.* EGJKLMNO: *ita quod*. F: *itaque*. 23. ABD: *vero om.* 27. O: *infinitum*. 26. M: *super stant*; ib. M: *longitatem*. 30. HNO: *Ex quarto*. 30–31. K: *Et quarto — creature om.* 31. ACDEFGHLO: *create*. 31, 32. K: *dimensitates*. 32. ACD: *intelligibiles om.* EI: *intelligibilis*; ib. GN: *stat*. 32. G: *superiores*. 33. B: *secundum quod*.

Unde quia innata est nobis via a communioribus procedere per abstractam noticiam intellectus usque ad concretam sensus noticiam, signanter ponuntur tres dimensiones in abstractis nominibus, et quarta exprimitur per concretum; et signanter premittitur latitudo, quia universitas generum stans semper immobilis precedit natura atque noticia mundi successionem. Et per hoc docemur quod Apostolus non loquitur hic de dimensionibus quantitatis, cum ibi longitudine precedit latitudinem, tanquam simplex suum compositum; et istas duas expositiones videntur innuere Augustinus epistola XLIX et Gregorius X Moralium, IX capitulo; nec attigisset homo ad eorum noticiam nisi per supereminenter noticiam caritatis Christi pacientis obliquitatem, ut rectificet istas 15 crucis.

Sed dubitatur quomodo in patria erunt sensus hominum quietati; non enim operabitur generativa, informativa, augmentativa et nutritiva cum suis baiulis; sed ut videtur omnes quatuor sensus, scilicet auditus, olfactus, gustus et tactus oportet propter defectum proprii obiecti in patria perpetuo ociari.

Hic oportet primo notare methaphysicam de quiditate sensuum. Est enim sensus vis interioris hominis ad sensibilia discernendum; que vis eciam commixta corpori glorificato regulatur plene per potentiam intellectivam, sic quod potencia intellectiva suspensa in intuicione divine essencie quelibet vis sensitiva limitatur ad comprehendendum suum proprium sensibile in ratione exemplari, quod est infinitum perfeccius quam apprehendere illud in suis accidentibus modo vie; et sic omnes sensus beati erunt positi in finibus sue perfectionis secunde et per consequens plenissime quietati.

Et sic intelligo illud Augustini X Confessionum VII. *Quid, inquit, amo, quando amo Deum meum et Dominum,*

Doubted,
how man's
senses will be
quieted in
heaven:
hearing,
smelling, tasting,
and touching,
wanting an
object, will be
for ever
unemployed.

This is to be
understood
from
St. Augustine's
interpretation
of the love of
God.

1. AD: *innotata*; ib. B: *minoribus*. 2. GM: *ad obstructam*. N: *per obstructam*. 3 FIK: *ponunt*. 4. F: *in quarta*. 4, 5. I: *exprimitur per concretum twice*. 6. I: *universis*. 7. GMN: *a natura*; ib. K: *per hec*. 9. B: *quantitudo*. 10. K: *tamen simplex*; ib. EGHKLNO: *illas*. 10, 11. EKL: *composiciones*. 11. EGHKLO: *videtur*; ib. I: *et om.* 13. I: *per om.* 17. H: *quieti*; ib. F: *generanciam*. 18. I: *banill*. ABCD: *banilis*. F: *bainlis om.* 21 GN: *perpetue*. 24. I: *et commixta*. 26. I: *pena intellectiva*. 28. F: *suum om.* 34. G: *inquit om.*; ib. EGLO: *dum amo*; ib. FGHLN: *et Dominum om.*

11. St. Augustini Opp. tom. II, 570 seqq. 18. St. Gregorii Opp. tom. I, 929. 33. Opp. tom. I, 784.

et declarando quod non ut sic amat quicquam sensibile
subdit: *Et tamem amo quandam lucem, et quandam vocem,*
et quandam odorem, et quandam cibum, et quandam am-
plexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem,
cibum et amplexum interioris hominis mei; ubi fulget 5
anime mee quod non capit locus, ubi sonat quod non rapit
tempus, ubi olet quod non spargit flatus, ubi sapit quod
non minuit edacitas, ubi heret quod non divellit sacetas.
Hoc est, inquit, quod amo, cum Deum meum amo. Et
probat consequenter quod hoc non est aliqua creatura.¹⁰
Non enim videtur mihi quod sensus beati tunc occupa-
buntur per visionem in genere, cum illa sit imperfecta
distrahens intellectum, unde sicut in via cessant vis
augmentativa, vis generativa et cetere potencie nutritive,
ut limitantur a fine propter quem insunt homini; sic et 15
potencie sensitive ut carnalitatem sapiunt non enunciabunt
intus recipiendo potencie intellective varietates suorum
sensibilium noticia vie imperfecta, cum intellectus alciori
modo quo natura cognoscit videt omnia illa in verbo
secundum ordinem quo sunt in gradibus sue naturalis 20
essencie, et sic vis visiva perfectissima inter quinque
sensus, habens presenciam sui sensibilis percipit eius
noticiam de fluxu noticie superioris potencie, et non
intus recipiendo a specie sensibili ut in via, licet species
fuerit sibi presens, quia occupabitur spiritualiter per 25
influxum interius, sicut videmus aliquos raptos in via.
Cum enim vis amandi se habet spiritualiter sicut ignis,
patet quod assimilatur suo obiecto quod est ignis forcior
increatus, et si afficeretur creaturis affectione vie, vilesceret
sicut ignis agens in materiam fumigantem et extinguqueretur,³⁰
supposito quod cepum labilium temporalium in volitiva
potencia supernatet. Ideo oportet quod volitiva et intellec-

The power of
love is a
tire of the spirit.

1. B: *quicquam sensibile vile.* ADI: *quicquam corporale.* FHK: *sen-*
sibile corporeale. 2. G: *et tamen om.* 3. DFGHLN: *quendam cibum et*
om. 4—5. B: *cum — mei om.* M: *cum — amplexum om.* 6. EFGIKN:
capit tempus; ib. O: *ubi sacra.* 8. D: *non om.*; ib. B: *sanitas.* 9. F:
dum. 10. B: *communiter;* ib. KM: *alia.* 11. B: *beati om.* 11, 12. B:
bene occupabuntur. 13. L: *intellecionem.* 16. FGILN: *cum carna-*
litatem. HKMO: *ut om.*; ib. EFILN: *enunciabuntur.* O: *renunciabunt.*
17. EFHIKLNO: *veritatis.* 18. GM: *alcior.* 19, 20. F: *in verbo et*
ordine quo. 21. I: *vis om.*; ib. EFIMN: *est perfectissima.* 22. BEFG
HIKLMNO: *sensus om.*; ib. EFGIKLMO: *participat.* 23. EFHILMNO:
a defluxu. K: *ab effluxu.* 24. F: *licet om.* 26—27. B: *videmus —*
sicut om. 28. I: *assimilant.* 29. I: *creature.* 30. I: *sic;* ib. MO:
fumigative. G correxit. 31. FGIKLMO: *quod temporum labilium tempo-*
ralium. H: *quod labilium temporalium;* ib. Codd.: *cepum.* Rectius: *cippum.*
32. B: *posita;* ib. ETM: *Ideoque quod;* ib. B: *volitiva et om.*

tiva irradiantur desuper a lumine increato et consequenter alie potencie, ut alias diffuse exposui.

Unde patet quod sensacio per intus susceptionem vel rupcionem attestatur super indigencia hominis necessitati ad mendicandam noticiam de suo inferiori secundum ordinem ordini naturali oppositum. Unde in patria In heaven there
cessabit ordinis talis eversio, sicut in via cessant vires
vegetative potencie, cum perfecerunt opus suum et homo
crescens versus suum terminum preterit imperfectum,
et sic de sensibilibus. Unde signum irreligiositatis est
in nobis mundialibus quod tantum pascimus sensus
nostros. Per illos enim ut per fenestras mors intrat in
animam a cibo spirituali famelican. In patria vero
cessabit omnis talis imperfeccio. Anselmus autem in
libello suo de beatitudinibus volens imprimere in nobis
beatitudinis saporem dicit quod *est de beatitudine, sicut*
de pomo magno quem puer propter impotenciam teneri-
tuinus et parvitatem oris mordere non sufficit. Ideo
supponendo beatitudinem esse sufficienciam omnium
bonorum sine molestia vel indigencia dividit illam in
quatuordecim porciones quarum septem attribuit corpori
et septem anime solum in patria possidendas. Septem
autem beatitudines corporis sunt pulcritudo, velocitas,
fortitudo, libertas, sanitas, voluptas et diuturnitas.
Pulcritudo autem que vocatur claritas fundatur in illo
Mat. XIII, 43: *Iusti fulgebunt sicut sol, et Ysaie XXX, 26*
dicitur: *Tunc luna fulgebit sicut sol, et sol septupliciter,*
sicut lux septem dierum. Et in ista spe vixit Apostolus
Philip. III, 20: *Salvatorem expectamus Dominum Iesum*
Christum qui reformabit corpus humilitatis nostre con-
figuratnum corpori claritatis sue. Sed certum est ex fide
quod in Christi transfiguracione assistentibus tribus

is no such disturbance of order as on earth where the vital powers fail as soon as they have finished their work.

It is a sign of the want of religion that we worldlings feed our senses so much.

Blessedness comprises, according to St. Anselm, 14 parts, 7 of which pertain to the body, 7 to the soul in heaven.

Those of the body are:
1. beauty,

1. FK: *irradiantur.* 4. FILN: *rupcionem.* O: *capcionem.* D: om. extinct. in A; ib. FIL: *indigenciam.* H: *indignam.* 5. FHKM: *medi- tandum.* L: *medicandum.* 6. FHNO: *ordini illi;* ib. B: *Ideo in.* G: *in.* 8. EGKMNO: *perfecerint.* 9. F: *preterit;* ib. CI: *sensualibus.* FGHK LNO: *sensacionibus;* ib. ACI: *Unum signum.* 12. B: *per om. alter ut.* 13. FHMO: *famelica.* 14, 15. EO: *in libro suo.* 15. FGHLMN: *de similitudinibus.* I: *de filiis.* 17. ABCD: *quod puer.* 17, 18. EFK: *teneritatis.* 18. I: *in ordine non sufficit.* 20. K: *sive;* ib. O: *vel* *indignam.* 22. B: *in 4.* 23. H: *et sunt;* ib. B: *velocitatis.* 24. G: *voluntas.* 26—27. IK: *et Ysaie — sol om.* 27. B: *septemplum.* FGMMNO: *septupliciter.* L: *septupliciter.* 28. I: *unde dierum;* ib. ILO: *dixit.* 30. F: *reformabit corpori.*

14. Eadmeri Liber de beatitudine Coelestis Patriae, Prologus Opp. tom. II, 582. 21. Ibid. p. 583 et seqq. cap. I—VII.

apostolis Matth. XVII, 2: *Facies eius sicut sol resplenduit et vestimenta eius sicut nix.*

- 2. swiftness or agility,
 - 3. fortitude,
 - 4. liberty.
 - 5. health,
 - 6. pleasure,
 - 7. duration.
- Et isti beatitudini coniuncta est velocitas sive agilitas, quia corpora spiritualia non possunt in patria beatis resistere. Ideo consequens est quod habeant fortitudinem 5 quantam volent; et per idem inheret agilitas, ut libere possint penetrare quoscunque voluerint. Et per idem aderit et sanitas qua ex immortalitate nec sensibiliter nec insensibiliter tendetur ad deficienciam ut in via, nec omnia ista proficerent nisi forent beatis sine commixtione 10 displicencie voluptuosa vel sapida; nec quietarent sed augerent nisi forent perpetua.

Those of the soul are:

- 1. wisdom,
- 2. friendship,
- 3. concord,
- 4. honour,
- 5. power,
- 6. security,
- 7. joy.

The four gifts

bestowed on man to counteract the four miseries 10 which the body is subjected are shown by the apostle,

Sunt autem septem beatitudines anime in beatis; scilicet sapiencia, amicicia, concordia, honor, potestas, securitas et gaudium, de quibus omnibus est alibi longus 15 sermo. Unde prima ad Cor XV, 41 declarat Apostolus quatuor dotes corporis. Seminatur, inquit, *in corrupcione, surget in incorrupcione*: ecce inmortalitas, *seminatur in ignobilitate, surget in gloria*: ecce post opacitatem dos claritatis vel pulcritudinis, *seminatur in infirmitate, resurget in virtute*: ecce tertio post ponderositatem dos agilitatis, *seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale*: ecce quarto post grossiciem dos subtilitatis.

Et sic ad ista quatuor consequencia post quatuor affectiones regulatas secundum quatuor virtutes cardinales 25 in via restituitur corpus contra quatuor miserias quibus corpus in via subiacet, sicut septem dotes Anselmi septem miseriis, contra quas septem opera misericordie opponuntur. Possibilitatem autem istarum quatuor dotum ostendit Apostolus prima ad Cor. XV, exemplo triplici: 30 Primo quomodo semen vegetativum iniectum in terra mortuum resumit naturaliter formam disparem in quatuor

- 1. by example of the seed which is sown into the soil;

5. FHLMNO: *ut habeant.* 6, 7. I: *ut liber fosuit.* 7. ABCD: *possunt;* ib. MN: *quorumcunque.* G: *quocunque.* 8. B: *et om.* 9. B: *nec insensibiliter om.*; ib. B: *in deficienciam.* 10. ABCD: *omnia illa;* ib. F: *beatis displicentis.* N: *beati sine.* 11. ABCDELMNO: *displicentis;* ib. I: *et sapida;* ib. K: *sed quietarent.* 12. F: *foret;* ib. I: *perpetuo.* 13. I: *anime om.* 14. GHIKLMN: *potestas, liberalitas.* O: *et liberalitas.* 15. B: *est om.;* ib. I: *longius.* 16. B: *ad Cor. om.* 18. B: *in corrupcione.* K: *in corruptibile.* 19. F: *operacitatem.* 20. EHNO: *surget.* 23. B: *grossitudinem.* A: *grossionem.* H: *grossitatem.* 24. EFGHIK MNO: *ad illa.* 25. GIMN: *affectus regulatos.* H: *effectus regulatos.* L: *affectiones regulatos (sic).* 26. B: *restituit.* 27. B: *subiacuit.* 28. B: *quas sunt;* ib. H: *miserias.* 29. ACDHMNO: *autem om.;* ib. NO: *illarum.* 31. FIJKLMNO: *vegetabilium iactum.* 32. HI: *resumitur;* ib. I: *cum quatuor.*

dispositionibus excedentem, sic corpus in sepulcro tanquam semen deiectum virtute operum meritoriorum resurget ad quadruplicem gloriam corporalem. Secundum exemplum est de semine sensibilium ex quo producuntur varie species carnium. Nam homines et bestie ex semine medio in liquiditate creantur, aves magis colerice ex semine ovi plus aquato, et pisces ex semine plus constante cuius receptaculum est arena loco matricis vel teste.

Tercium exemplum est subtilissimum de materia primo creata informi ex qua Deus produxit corpora supra-
celestia incorruptibilia dispartia claritate et sublunaria corruptibilia opacitate et ceteris dispositionibus satis varia. Quomodo ergo non sufficeret idem artifex eosdem atomos materialis essencie in forma celestis corporis reunire.

Correspondenter dantur sponse Christi secundum animam dotes quatuor; scilicet impassibilitas, intuicio, dileccio et fruicio. Inpassibilitas ab hoste triplici et peregrina impressione sensibilium animam molestante

I Cor. XV, 55: *Ubi est, mors, victoria tua.* Intuicio qua faciliter post noticiam specularem videbimus eum *sicuti est*, ut notat Apostolus prima ad Cor. XIII, 12 et prima Io. III, 2. Dileccio erit eo forcior quo unite sine dispersione vel affectione rationis contrarie in optimo purissime terminatur; et tunc consequetur fruicio gaudiosa que in cor hominis non ascendit I Cor. XIII. Iste autem sunt dotes sponse, id est, donaciones a sponso in recompensacionem onoris matrimonii perpetuo peculiaiter et suaviter sibi date; et in illis consistunt nupcie cene novissime de quibus in fine capituli proximo precedentis.

2. by example
of the seed,
from which
spring men,
beasts, birds
and fishes;

3. by example
of the formless
matter from
which God has
created
corruptible and
incorruptible
bodies.

The four gifts
of the soul are:
impassibility,
intuition,
affection and
fruition.

1. GM: concedentem. N correxit. 2. K: meritorum. 4. M: producunt. 6. H: et liquiditate; ib. ACD: colice. I: celerice. K: celeriter. 6, 7. B: et semen ovi. EKMNO: semine ovi plus aquo. 7. H: ovi plus aquo om.; ib. BCD: a semine. F: ex sentine om. 8. B: est om. GHMN: a regula. 9. B: de om. 9, 10. EGL: materia prima. 10. B: supra om. EFHILNO: super. 11. BEFGKLMO: in claritate. 12. MN: et om. 14. B: automos. H: a thomas; ib. F: essencia. 16. B: Communiter. 19. GKNQ: molestantem. 20. M: I Cor. 3°. E: ad Cor. 21. ABCD: facialiter; ib. FIJKLM: speculative; ib. K: videbimus enim. 21, 22. I: securi est. 22. BH: ad om.; BH: et prima om. 24. I: contrahere. H: contracte. 25. GN: consequenter. H: consequitur. 26. F: Cor. II. 27. I: donacionis. EFLQ: et dotaciones. 27, 28. F: et recompensionum omnis. 28. GILMNO: omnis matrimonii. 30. I: proximi. EFMN: proxime; ib. G: precedentis. Scripsi ad S. Stephanum Prague.

22. Sicuti est = facie ad faciem. I Ioh. III, 2: *sicuti est*.
26. Recete: I Cor. II, 9. 30. Sequitur in cod. A locus qui depromptus est ex libro De Fide Catholica (Opp. Minora p. 114) et sic habetur: Notandum quod duplex est gratia secundum

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM.

After the interpretation of the love of God we proceed to that of the three commandments of the first table. The tables of the law according to Josephus Flavius and the doctors of the Church. They contain the decalogue. Ten is the number of universality. Division of the decalogue according to Origen and Augustine.

Detectis utrumque parumper arris quibus debemus diligere Deum nostrum absconditum superest in particulari detegere tria mandata prime tabule.

Licet autem ad literam erant due tabule lapidee in 5 quibus lex decalogi est inscripta, ut patet Exod. XX et XXXIV capitulis, in illis quoque tabulis quinque mandata altrinsecus sunt inscripta, ut testatur Iosephus qui in captivitate belli Iudaici ista vidit, doctores tamen nostri dimitentes tabulas materiales veteris testamenti con- 10 siderant duas spiritualis tabulas animi; quarum prior est vis mentis superior ad Deum super omnia diligendum, et secunda est vis anime ad diligendum creaturas, ut debent diligi. Et in ipsis tabulis cordis scribuntur decem mandata, ut recitantur Exod. XX et Deut. VI. Denarius 15 enim est numerus universitatis, ut patet alibi. Origenes autem dividit mandata quibus Deus diligitur in quatuor, et Augustinus sine huius repugnancia conglutinat hec in tria. Et sic ubi Origines ponit solum sex mandata secunde tabule conglutinando mandata de non concu- 20 piscendo uxorem proximi mandato de non concupiscendo eius temporalia, ut sint mandatum unum, Augustinus ponit septem mandata in secunda tabula dividens hec in duo.

2. F: *utrumque parumper argumentis*; ib. G: *parum per*; ib. I: *argumentis*. Superscriptum est: *arris*. KLN: *argumentis*. E: *argumentis*. Correxit in marg.: *arris*. 3. FO: *nostrum om.* 5. C: *autem om.* 6. I: *est scripta*. 6, 7. B: *Exod. XXIV*. F: *Exod. II et XXXIV*. G: *Exod. 2° et 23° 4° c^o*. HL: *capitulo*. 8. AD: *scripta*. F: *ascipta*. GN: *fuit inscripta*. 10. F: *veteres*. 11. BHI: *animi om.* 13. I: *et secunda — diligendum om.* 19. I: *ponit non*, H: *ibi*. O: *ponit nisi*; ib. F: *nisi solum*. H: *solum nisi*. B: *solum sicut*; ib. IO: *mandatum*. 22. G: *ut sicut*. 23. I: *autem ponit*.

doctores; videlicet gracia predestinacionis a qua nemo potest excidere (et illa facit filios ecclesie); quam gratiam nemo potest perdere. Sed preter istam gratiam est dare gratiam vel caritatem adventiciam que nunc accedit et nunc excidit. Et prior gratia facit quodammodo infinitum hominem perfectorem quam secunda. Immo prior facit membrum ecclesie sed secunda facit Deo acceptos officiosos temporales. 5. Cf. Iohannis Hus Expositionem decalogi (Opp. ed. Flajshans 1, p. 2). 9. Iosephi Bellum V, 5. Antiqu. III, cap. 5. 15. De Civ. Dom. I, 318 e Rob. Lincoln. De luce, p. 58. 16. Origenes in Mattheum Opp. III, 1602 et seqq. 22. Cf. Quaestionum St. Augustini in Heptateucum I. II, c. LXXI. Opp. tom. III, 1, p. 620.

Habet autem textus Exod. XX, 3—6 hanc seriem in exprimendo primum mandatum: *Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem que est in celo desuper, et que est in terra deorsum, nec eorum que sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me, et custodiunt precepta mea.*

The first commandment:
Thou shalt have no other gods but me.

In quibus verbis patet primo quintimembris precepio de obiecto idolatrie semovendo; secundo actus ydolatrandi prohibicio; et tertio causa movens.

Contents of this commandment:
1. removal of idols;
2. prohibition of idolatry;
3. motive for these orders.

Primo ergo prohibetur idolatria quoad creatos spiritus insensibiles, dum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Licet autem infidelis mente coluerit demonem quantumcunque abdite quoad mundum, tamen oportet quod fiat manifestissime coram Deo qui omnia intuetur; ideo signanter et revocatorie dicit *coram me*. Vocantur autem *dii* propter visus perspicuitatem iuxta illud Psalmi XCV, 5: *Omnes dii gencium demonia, sed alieni, quia alienati sunt retrorsum ex sua superbia.* Illi ergo qui propter temporalia, propter prescienciam futurorum vel aliam causam creatam habent malos spiritus inclusos vel affabiles quos adorant habent *deos alienos*; non solum ante faciem Domini hec omnia intuentis, verum secundum ordinem preposterum, quos Deo in obsequio anteponunt. Licet enim Deus et Dominus absolute dictus intelligi debet pro summo bono, qui est Deus, deorum Dominus, tamen quando contrahitur vel specificatur per signum distrahens, signat quocunque bonum quod quis plus diligit; et sic multi sunt *dii*, ut patet I Cor. VIII, 5. Unde diabolus vocatur *deus huius seculi* II Cor. IV, 4, venter gulosorum

What is meant by 'other gods'. Everyone who seeks worldly goods has 'other gods'.

1. I: *Exoat 2º*; ib. I: in om. 2. C: *exponendo*. H: *exquirendo*.
 3. C: *nec facies*. 4. BGILMNO est om. 5—8. B: *que — eorum om.*
 5. I: *in aliis sub.* 6. F: *Ego autem vel enim sum;* ib. K: *enim om.*
 7. I: *advisitans*; ib. CIM: *filiis.* 11. I: *quibus quidem;* ib. K: *nobis patet;* ib. M: *precepto.* 12. I: *deo bone obiecto idolatrie.* 14. B: *creatoris.* 15. K: *quando dicitur.* 16. I: *coluit;* ib. F: *demonem om.*
 16, 17. H: *quacunque. ABCDFHM;* *quemcunque.* 17. F: *ut fiat.*
 18. C: *qui omnia intuetur om.;* ib. EFO: *et ideo.* 19. GN: *revocatorie.*
 G correxit: *irrevocatorie.* Rectius: *evocato: ie.* 21. EFLN: *demonia sunt;* ib. AD: *ab alienati.* 23. I: *propter om.* 24. I: *affectabiles.*
 25. B: *aderant;* ib. B: *nam solum.* M: *solum autem.* 26. B: *verbum secundum.* 30. I: *quando om.;* ib. F: *significat.* 31. F: *quod Deus plus.* 32. H: *ad Cor.*

2. Cf. Sermones I, 90 et seqq.

vocatur *deus eorum* Phil. III, 19, divicie avarorum vocantur *dii eorum* et hinc avaricia vocatur similiter *ydolorum servitus* Eph. V, 5. Et breviter quicquid homo plus dilexerit constituet *deum suum*; et tales dicuntur nuncupative *dii* secundum Apostolum I ad Cor. VIII, 5. 5

Prohibition of carved images, i. e. of idols, Secunda pars huius mandati qua dicitur: *Non facies tibi sculptile* prohibet idolatriam qua quis ociose fingit in idolo sibi deum, quando scilicet facit ymaginem ad nullius rei naturalis similitudinem, ut tragelaphus vel aliud tale fictum. Unde Apostolus I Cor. VIII, 4: *Scimus 10 quia nihil est idolum in mundo; omnis enim ydolatra errat impossibiliter in intellectu et damnabiliter in affectu.* Credit enim illud quod summe diligit esse simpliciter summum bonum, cum tamen secundum Apostolum *nullus sit Deus nisi unus.* 15

and of images resembling created things, whether in heaven, earth, or the waters. Tercio prohibetur ydolatria facta similitudine creature. Et ista tria mandata cum mandato de non iurando inaniter et de observando sabbatum constituunt quinque mandata prime tabule.

Dividitur autem illud mandatum in tria: Primo quod 20 non fiant similitudines celestium corporum adorande, cuiusmodi sunt planete, astra, vel constellaciones celestes, secundo quod non fiant similitudines terrestrium, tertio quod non fiant similitudines aquaticorum, sicut fecerunt hii de quibus Apostolus Rom. I, 23 quod *mutaverunt gloriam 25 incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis et volucris et quadrupedum et serpencium.* Quidam enim adorant ymagines hominum, ut Iovis et Herculis, *sicut Assirii coluerunt ymaginem Belii, patris regis sui Nyny.* Alii autem adoraverunt talpas et vespertiliones ut 30 dicitur Ysa. II, 20, unde secundum Haymonem *Romanii Idolatry in ancient nations.*

2. FGN: et om.; ib. AC: *avarus*; ib. ABCD: *simpliciter.* 4. B: *dixerit.* ACD: *dilexit;* ib. ABCDKLO: *constituit;* ib. C: *taliter.* B: *tale.* 5. H: *secundum Apostolum om.* 7. I: *ociose om.* M: *ociose signal.* 8. I: *in idolos;* ib. ACD: *faciet.* B: *faciet om.* 8, 9. I: *ad ullius.* 9. I: *ut chi(mer)a tragelaphus.* K: *tragelatum vel aliquod.* G: *tragelasmus.* 9, 10. E: *vel aliquod.* 11. AD: *idolatria.* 12. I: *dampnabitur.* 12, 13. F: *in effectu.* 13. F: *Credit.* 14. FN: *summe bonum.* 16. G: *idolatra;* ib. ABD: *similitudini:* 17. I: *mandata cum mandata.* 18. FGIHO: *de observacione sabbati.* E: *de observacione sabbati;* ib. K: *sabbati;* ib. I: *constituit.* O: *consistunt.* 20. ABD: *istud.* 22. H: *planete vel.* 23–24. B: *terrestrium – aquaticorum om.* 23. EFGHIJKLMNO: *Et tercio.* 24. B: *similitudines quatuor.* 27. B: *et om. before volucris;* ib. Vulgate: *volucrum;* ib. B: *et om. before quadrupedum;* ib. KO: *serpentum.* 28. B: *hominis;* ib. EHI: *et om.* 29. I: *Belli;* ib. C: *regis om.* 29, 30. ABCD: *sui vivi.* 30, 31. AD: *ut dicitur om.* 31. CKO: *Ysa. XIII.*

15. I Cor. VIII, 4. 31. Haymonis Expositio in Epp. St. Pauli Opp. tom. II, 374/5.

colebant anserem, Egypci accipitrem, vaccam albam et crocodilum et Babilonici draconem, ut patet Danielis XIV, 22. Putaverunt enim spiritus quos deos dixerunt animalibus talibus copulari, et propter eorum cultum 5 cultoribus suffragari proporcionaliter, ut nos christiani adoramus ymagines. Unde licet introduce sunt ymagines in ecclesiam post firmitatem fidei primitive, ut sint libri laicis et signa recordativa singulis christianis, ut adorent debite sanctos Dei, tamen in veteri testamento hoc non 10 licuit propter tria: Primo quia populus ille, non tam eruditus in fide ut christiani, fuit pronus ad ydolatriam, ut patet ex decursu veteris testamenti, secundo quia Deus non fuit tunc corporeus ut modo post incarnationem nec sancti mortui penetraverunt celos, sicut post Christi 15 ascensionem sed omnes descenderunt ad limbum, ideo nec nature divine nec alicuius angeli adorarent tunc ymagines, cum deficeret similitudo nature incorporee ad quamcunque ymaginem depingendam, tertio quia nupcie sponsi de unione ypostatica humanitatis ad divini- 20 tatem nondum celebrate sunt in utero virginali; nec nupcie Christi ad ecclesiam facte in cruce et preparative in conversacione Christi cum suis discipulis, ut post eius absenciam diutinam relinquantur in domo sponsi ex institutione ecclesie ymagines in quibus sponsus et 25 sua familia memorentur.

In primitiva autem ecclesia non tantum multiplica-
bantur ymagines, licet beatus Silvester legatur depinxisse
imperatori ymagines Petri et Pauli; ac multa miracula
narrantur in ecclesia occasione ymaginum floruisse.
30 Unde beatus Gregorius in Registro, libro IX, epistola IX

Of the
prohibition of
idolatry in the
Old Testament
and its reasons.

Image-worship
in the Church
of Christ in old
and recent
times.

2. I: *concodrillum*. EFGHKLMO: *cocodrillum*; ib. FGILM: *Babylonica*, K: *Babilonice*. 2, 3. I: *Danielis* 4. 3. G: *Deos direxerunt*. 4. ACDEFGHJKLMNO: *animalibus om.*; ib. G: *copulari vel culpari*; ib. FGHIK: *cultus*. 6—7. K: *Unde in ecclesiam om.* 7, 8. F: *liber laicus*. 8. I: *est signa*; ib. F: *signis christianis*. 10. FGNO: *non tantum*. 11. AI: *christianus*. 16. B: *nature divine om.* 18. H: *et tertio*. 19. I: *uniose*; ib. B: *et apostata*. M superscripsit: *supernaturali*. 19, 20. CO: *deitatem*. 20. E: *sunt*. Corr. in marg.: *fuerunt*. O: *fuerunt*. 21. H: *eciam preparative*. 23. I: *relinqueretur*. 24. B: *cum quibus*. 27. GIMN: *legitur*, H: *dicatur*. 28. CEFGHJKLMNO: *imperatori om.* 30. I: *epistola 73*. D: 7. F: *ep. 11^a*. ABCEGHKLMN: *7^a*. Recte: *lib. IX, Ep. CV*.

27. Vide in Constituto Constantini hunc locum: Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconum suum exhiberi precepit, quas dum aspicarem et eorum, quos in somno videram figuratos, in ipsis imaginibus cognovissem vultus . . . confessus sum eos esse, quos in somno videram.

St. Gregory on ad quendam episcopum ita scribit: *Dudum ad nos pervenit image-worship. quia fraternitas vestra quosdam ymaginum adoratores aspiciens easdem ymagine confregit atque de ecclesia proiecit; quem quidem zelum nos, ne quid manifestum adorari possit, habuisse laudamus, sed frangere non debuisse easdem ymagine iudicamus. Idcirco enim picture in ecclesiis adhibentur, ut qui literas nesciunt saltem in parietibus videndo legant qui in codicibus legere non valent.* Et libro X, epistola XIII ad episcopum Serenum: *Si quis ymagine facere voluerit, minime prohibe; adorare vero ymagine omnino veta. Sed hoc solcitate fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei geste ardorem compunctionis percipient, et in adoracione solius trinitatis prosternantur.*

It may have a good or a bad effect; bad, if the images themselves are worshipped. Example of wrong representation of the Trinity in pictures.

Et eadem sentencia patet libro XIV epistola XLV. Et patet quod ymagine tam bene quam male possunt fieri: bene ad excitandum, facilitandum et accendentium mentes fidelium, ut colant devocius Deum suum; et male ut occasione ymaginum a veritate fidei aberretur, ut ymago illa vel latria vel dulia adoretur, vel ut in pulchritudine, preciositate aut affectione impertinentis circumstancie minus debite delectetur. Sic enim laici depingunt infideliter trinitatem, ac si Deus pater foret grandevus paterfamilias, habens in genibus Deum filium suum crucifixum et Deum Spiritum Sanctum columbam utrique descendenter. Et sic de multis similitudinibus, ex quibus nedum laici sed superiores ecclesiastici errant in fide, putantes Patrem vel Spiritum Sanctum aut angelos esse corporeos.

Many err in thinking that the image has something divine in it.

In secundo errant plurimi putantes aliquid numinis esse subiective in ymagine, et sic uni ymagini plus affecti quam alteri adorant ymagine, quod indubie est

2. EIO: quod. 3. M: easdem demonis imagines; ib. K: ymagine om. 3,4. EIL: de ecclesiis proiecit. 4. I: nos om. 5. FH: adorare. 6. I: picturas. 9. B: Et om.; ib. AN: epistola; sequitur lacuna. B: epistola 18 ubi. E: epistola om.; ib. L: XIII om.; ib. M: ep. om.; ib. GLN: Severum. 11. B: fraternitatis. 12. I: visione rigiste. 13. C: consternantur. 14. I: libro III. EFGM: libro XVIII. 16. B: ut ad. M: unde ad. F: unde ad exercitandum. EGHN: bene ad exercitandum; ib. I: et om.; ib. H: mentem. 17, 18. GM: ut accione. N corredit. 18. G: aborretur. 19. C: ut om. 20. EL: vel preciositate; ib. B: pertinentis. 25. EKO: similibus. 26. GHKMNO: ecclesie. 27. B: ad angelos. O: aut extinxit. 29. I: attiud. 29, 30. G: ad minus esse. M: aliquid divinum esse in ymagine. 30. G: subiective om. N in marg. addit. 31. I: affectu; ib. IK: adorarent.

1. Opp. tom. III, Ep. CV ad Serenum. Vide et decretalem *Perlatum ad nos fuerat*. Decr. tertia pars, dist. III, cap. XXVII, De imaginibus sanctorum non violandis. 9. Opp. tom. III, p. 1129. 12. Rectius lib. IX, Ep. LII.

ydolatria; ut ostenditur Baruch VI per decem deducciones. Ysaie XLIV patet idem: Truncus enim, figura vel aliud opus humanum non est adorandum, cum ipsum non facit miracula, sed dyabolus occasione infidelitatis illudit 5 plures putantes quandoque esse miraculum, ubi est pure decepcion. Et de ista decepcione generacionis adultere signum querentis populus Christi continue plus cecatur.

Ideo predicandum est contra preciositatem, speciositatem et alias sophisticaciones quibus illudimus peregrinos 10 pocius propter pecunias hauriendas quam propter religionem Christi in populis augendam. Quelibet enim ymago est ad hoc inefficax, nisi de quanto expergeficit intellectum et affectum hominis ad intendendum celestibus, sic quod si bona naturalia id faciunt copiosius, plus valent 15 ymaginibus, et Deus indubie tantum acceptat ad meritum, si tanta sit caritas. Ideo de quanto expedicius post expergefaccionem ad celestia ymaginativa hominis dimitit accidencia ymaginis, de tanto est melius; quia in mora ymaginandi latet venenum ydolatrie. Nam Exod. XX 20 precipit tanquam mandatum primum morale indispensabile quod *non facies tibi sculptile vel similitudinem creature adorandam*. Quod si dicis quod non adoras illam nisi in nomine sancti cuius est similitudo, revera sic dixerunt infideles tempore veteris testamenti. Unde 25 et ampliora mirabilia narrant historie gentilium facta fuisse ad sua ydola quam nos ad nostras ymagines; et preter deos astrorum vel angelos dixerunt quod est unus Deus magnus, in cuius virtute dii subditi operantur; ideo ille est maxime adorandus.

30 Cum ergo primo et maximo mandato precipimur non adorare humanam fabricam, in tantum quod Iudei precipiuntur non facere tales ymagines, patet quod summa diligencia cavere debemus venenum sub melle adorando ydolatrice signum loco signati.

Frauds on
pilgrims to get
money must be
preached
against.

We may not
worship the
image itself
instead of what
it stands for.

1. N: *quod ostenditur*; ib. E: *Baruch*. In marg.: *Sap.* O: *Baruch VI extinxit et habet Sap. XIII*; ib. I: *per triplicem (sic) deducciones.* 2. C: *Ysa. 49*; ib. enim. ACDG: *truncus vel. M: sive*; ib. I: *vel aliquod. EL: aliquod aliud.* 3, 4. CEGHILMN: *non agit.* 4. GM: *accionē.* N corr. 5. H: *pura.* 7. CH: *continue om.* FO: *cotidie.* 8. ABD: *est om.* 8, 9. C: *speciositatem om.* 9. M: *illudunt.* 11. H: *augenda;* ib. B: *Quodlibet.* 13. F: *hominibus ad intuendum.* 14. GINO: *illud faciunt.* 20, 21. M: *indispensabili.* G correxit. 21. ABDEGMNO: *faciūs;* ib. EGKMN: *nec similitudinem.* 22. I: *Qui si dicis non.* GLMN: *si dicis non.* 23. GIN: *illam om.;* ib. FIMNO: *similitudo illa.* 24. FINO: *tempore om.* 25. C: *miracula;* ib. EGKMN: *genti.* 26. I: *quauquam.* 31. C: *adorare ymaginem.* 32. I: *recipimur.* 34. CH: *ydolatrie.* I: *ydolatricem.*

19. Cf. Serm. I, p. 91.

People must be warned against the dangers of image-worship very carefully.

Ideo licencia constituendi ymagines preter auctoritatem scripture est diligentissime laicis exponenda, non solum dicendo quod potest bene fieri, quia sic potest operacio qua contra tertium mandatum sabbatum dissolvitur, et contra quodcunque mandatum prevaricatur, sed oportet 5 in particulari diligenter exponere periculum et profectum.

The epistle of Epiphanius Cyprus to John, the Patriarch of Constantinople regarding image-worship.

Unde Epiphanius Cyprus ad Iohannein Constantino-politanum in epistola quam beatus Ieronimus transtulit, et ponitur inter epistolas suas epistola 51, sic scribit: *Inveni, inquit episcopus velum pendens in foribus ecclesie 10 tinctum atque depictum ymagine crucifixi.* Cum ergo vidisset in ecclesia Christi contra autoritatem scripture hominis pendere ymaginem, scidi illud et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Et sequitur: *Precipe in ecclesia 15 Christi huiusmodi vela que contra religionem nostram veniunt non appendi.* Et patet sive hoc dictum fuit, antequam ymagines erant in ecclesiis licite introduce, sive contra populum infirmum ad ydolatriandum proclivum, videtur mihi periculum diligencius exponendum, speci- 20 aliter cum nominetenus christiani tanquam animales vel bestiales, dimissa fide credendorum spiritualium nimio hodie pascunt sensus, ut visum spectaculis ornamentorum ecclesie sumptuosis, auditum campanis, organis, et novo modo discernendi horas diei per campanam mirabiliter 25 tintinnantem et sensibilia, quibus irreligiose moventur sensus alii, sunt parata. Et patet sententia Origenis de secundo mandato quo prohibetur ydolatria cum creatura naturali et cum creatura artificiali, vel ut placet Lincolnensi,

Origen's and Grosseteste's doctrines.

3. G: dando quod, N correxit; ib. I: quia si. GN: quia contra. 7. EI: Ephesianus. (O:) Epiphanus Ciprius ad. ABCD: Cipirinus. FM: Ciprianus. N: Epiphanus. H: Epyphanus Cypus. L: Cyprus. 7, 8. IK: Constantiopolim. H: constanciepalim. 9. I: ponitur om.; ib. ABCD: epistola om.; ib. B: quasi 51. M: 24. 10. B: Invenit. 12. EFGI KMNO: scripturarum. 13. EFGHIKLMNO: scidi velum. 14. I: huius loci; ib. I: mortuam; ib. HLNO: ea. 15. I: abvolverunt et offerent. 17. M: appendi. 18. I: in ecclesia. EGMNO: in ecclesiam; ib. K: licite et introduce. 19. G: sive post contra. 20. I: periculosum periculum. 20, 21. B: specialiter om. 22. ABCDI: fidem. 23. B: spectatus. N: spectabilis; ib. I: ornamento. K: ornamenti. 23-25. B: ornamento- 25 rum — modo om. 24. ACD: auditus. 25. ABCD: numeraliter. 27. I: aliquando; ib. I: Origen. 27, 28. C: de duplice. 28. I: quo- modo prohibetur. 29. FMN: et cum artificiali; ib. GN: artificiali ut patet. 29. B: Lincolniensis.

9. St. Hieronymi Opp. tom. I, 241. Opp. I, 526. Cf. Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, 420, ubi hoc exemplo verbotenus uititur autor. 27. Origines. Vide infra.

cum *alienus* dicatur qui extra locum nativum positus
nil adhuc iuris vel iuste possessionis nec permanentem
possessionem inter indigenas adquisivit. Patet quod omnia
que formavit Dei creacio vel confinxit ymagineacio vel
5 fabricavit artificis operacio nata sunt extra regionem
nature divine. Et licet ex infidelium fictione introducta
sunt, ut participant deitate, tamen nihil est illis commune
cum tribus personis divinis, que sole sunt huius regionis
indigene: ideo signanter vocantur *dii alieni*, false vel
10 nominetenus fieti.

Non tamen negandum est quin ymagines ecclesie
possunt bene fieri; unde Beda exponendo templum
Salomonis de quo III, Reg. VI: *Notandum*, inquit, *quod*
sunt quidam putantes de lege prohibitum ne vel hominum
15 vel quorumlibet animalium sive rerum similitudinem
sculpamus aut in ecclesia depingamus; eo quod in decalogo
mandatur: *Non facies tibi sculptile neque similitudinem.*
Qui nequaquam hoc putarent, si vel Salomonis opus ad
memoriam revocarent. Ipse enim in templo fecit varias
20 *picturas et sculpturas, nostras ymagines figurantes, sicut*
et Moyses iubente Domino fecit in tabernaculo, ut patet
Exodi XXV. Sed eciam serpentem eneum fecit in heremo,
cuius intuitu populus a veneno ferorum serpencium salvaretur.
Quanto magis licet in ligno crucis figuram Christi erigere,
25 *ut recolendo de eius morte contra antiqui serpentis venenum*
et iacula triumphemus. Et correspondenter ad ymagines
duodecim boum et aliorum templum ornancium licet in
ecclesia depingere ymagines apostolorum et aliorum
sancctorum, sicut in ecclesia laudabiliter fabricamus.

30 *Unde si diligenter verba legis attendimus, non prohibemur*
facere ymagines rerum, sed facere ista ydolatriandi gratia.
In cuius evidenciam premitit: Non habebis deos alienos
coram me. Et post vetacionem sculptilium atque ymaginum
subinfertur: Non adorabis ea neque coles; ac si patenter

Good effects
exercised by
images.

Bede's
exposition of
Solomon's
Temple.

1. M: *cum aliis dicatur*; ib. E: *dicatur quasi extra*. 6. BMN:
fidelium. G corredit. L: *ex infidelitate introducta*. 7. H: *divinitate*
ib. I: *cum nichil*. 8. C: *religionis*. M: *religionis*. Corredit: *regionis*.
9. I: *indigeno*. 12. C: *exponens*. 14. ABCHILN: *de om.* 15. F:
similitudine. 17. I: *facias*. 18. I: *putaverunt*. M: *putarunt*. 19. F:
revocaret; ib. M: *fecerunt* (sic). 19, 20. K: *scripturas, picturas et*
sculpturas. 20. H: *nostras — figurantes om.* 21. ABCD: *ut patet om.*
22. M: 22. H: *in deserto*. 23. K: *ferarum*. 26, 27. I: *ymagines*
ulnorum et aliorum. M: *ymaginacionem duodecim boum*. 27. GN:
bovum. 34. E: *subinfert*.

13. Bedae Venerabilis De Templo Salomonis liber Opp. II,
p. 790. 19. Loosely quoted.

diceret: Non facies talia ad colendum. Aliter enim Salvator videndo ymaginem Cesaris in denario non iussisset Cesari sna reddi, sed pocius reprehendisset ymaginem Cesaris ratione ydolatrie in moneta.

In spite of this very catholic opinion there are people devoted to image-worship who are actually idolaters.

Licet ista venerabilis Bede sentencia sit vere catholica, 5 huic tamen non obest quod quicunque ex curiositate, superbia vel alio peccato quo postponitur Dei amor faciunt huiusmodi simulacula sunt ut sic idolatre, offendentes contra mandatum de IDei dileccione, sicut et intendentis incantacionibus artis magice, et aliis mathematicis prohibitibus tanquam exorcismis illicitis; nam in tali confinio inter licitum et illicitum stari debet decreto ecclesie.

Redeundo ergo ad textum patet secundo quod actus ydolatrandi precipue prohibetur, dum dicitur: *Non 15 adorabis ea neque coles.* Pro quo notandum secundum Originem super illo textu quod *cultus pertinet ad affectum mentalem sed adoracio ad reverenciam corporalem.* Colere, inquit, est *toto mentis affectu et studio ei qnod colitur* mancipari sed adorare potest quis *invitus vel fictus, faciendo 20 signa sensibilia sine mentis correspondencia.*

Potest autem adoracio fieri multipliciter, tam opere quam sermone. Opere, caput inclinando, corpus incurvando, genuflectendo, brachia extendendo, manus expandendo, totum corpus prosternendo, capucium 25 deponendo, turificando, offerendo, sacrificando vel aliud simile faciendo quod variatio hominum adinvenit. Ore autem fit adoracio, nunc peccata confitendo, nunc orando, nunc gracias agendo, et nunc laudando. Primum fit ad malum habitum amovendum, secundum ad bonum futurum 30 adquirendum, tertium ad bonum habitum recompensandum, et quartum ad Deum pro continuacione benevolencie debite collaudandum; et fit musice, metrice et prosaice.

1. I: *entm om.* 5. C: *Licet tamen.* 8. ABD: *idolatria.* 10. IK: *incantatoribus;* ib. ACD: *arte.* 10, 11. I: *aliis mechanicis prohibitis mechanicis.* G: *methe in aës.* 11. I: *exhortissimis illicitis.* 12. ABD: *LMN: licitis;* ib. GILMN: *stare.* 19. B: *ex toto.* I: *et toto;* ib. M: *eo quod colitur.* G corredit. 20. I: *adora;* ib. I: *quis uroicus (sic).* 22. K: *multiplex.* 25. AC: *capucium.* 25—26. D: *capucium — turificando om.* 27, 28. B: *Ore revo.* 28. M: *omne autem.* 29. K: *et om.;* ib. M: *laudabo.* 30. I: *semovendum.* H: *amovendo.* 34. M: *et sic musice.*

18. Aliud est colere, aliud adorare. Potest quis invitus adorare. — Colere est toto his affectu et studio mancipari... Originis in Exodum Homilia VII, Opp. II, p. 354. See Joh. Huss, Super IV Sententiarum, III, dist. IX, 3, p. 416. 22. Ibidem.

Et si obicitur quod creaturam licet adorare, ut patet Gen. XXVII, 29: *Serviant tibi populi et adorent te tribus*, sic enim Abraham adoravit Gen. XXIII, Iosue eciam adoravit angelum Iosue V, sicut et nos communiter adoramus prelatos et dominos seculares, sicut scriptura utriusque testamenti licenciat, patet ex concordi doctorum sentencia quod triplex est adoracio vel reverencia debite exhibenda; scilicet latria que soli Deo est debita; dulia que est reverencia pure debita creature, et yperdulia que est reverencia debita Christo qui secundum duplitem naturam est simul creator et creature. Sicut enim aliqua sunt incommunicabiliter in Deo, ut omnipotencia, omnisciencia et efficacissime omnivolentia cum ceteris proprietatibus Deo propriis, sic aliqui sunt honores sibi appropriatissime tribuendi. Et ex alio latere aliqua sunt que analogice convenient sibi et aliis, ut dominacio, potestas, dignitas et similia. Sic correspondenter sunt duo modi adoracionum personis honorabilibus tribuendi: primus soli Deo competit qui latria dicitur; secundus competit secundarie creaturis, in quantum relucet in illis ymago Dei, sed principaliter competit Deo ad cuius ymaginem creata sunt ut homo et angelus. Et ista adoracio vocatur dulia. Honor autem humanitati Christi debitus exhibetur yperdulia vel dulia superior; et cum omnis talis honor exhibitus creature solum sibi competit, in quantum ad ymaginem et similitudinem Dei facta, patet quod tali reverencia sit Deus principaliter adorandus et secundarie creature racionales, ut virtutes vel dignitates participant.

Et patet quod ydolatria committitur dupliciter, active scilicet et passive. Active, per illum qui exhibet honorem soli Deo debitum creature, sive latria sive dulia creaturam principaliter honorando. Passive autem assumendo

There is a threefold adoration:
1. *latria*, due to God only;
2. *dulia*, due to creature;
3. *hyperdulia*, due to Christ, both as creator and as creature.

Hyperdulia is the honour due to Christ's humanity.

Idolatry is committed in the active sense by him who pays to any creature the homage due to God;

2. I: *Gen. 20.* 4. I: *et adoravit.* 5. I: *ac dominos, FGHJKLMNO: aut dominos.* 8. I: *exhibendo.* 8—9. B: *dulia — debita om.* 9. E: *puris debita creaturis;* ib. FGHLMN: *creaturis;* ib. H: *et Ferdulia.* 12. GK: *alia sunt.* N corredit; ib. I: *in communis;* ib. I: *potencia.* 15. B: *Fz ex aliquo.* H: *Et quia ex;* ib. ACD: *alia sunt.* I: *aliquando sunt.* 15, 16. FGGMN: *latere alia (N: sunt) analogice sibi convenient et alias (GN: alias).* 16. I: *avolue;* ib. HO: *alia sunt.* L: *sunt alia.* 18. I: *adorandum, G: adorandi, N: ad oracionem.* 19. A: *prior.* 20. ABCD: *secundario;* ib. N: *in his.* 21. FHMO: *coiuenit.* 22. I: *ut homo et angelus om.* 25. B: *adhibitus;* ib. LN: *creaturis;* ib. D: *in om.* 26. N: *facta sunt.* 28. M: *principiant.* G corredit. FLN: *percipient.* H: *percipiunt.* 29, 30. GM: *scilicet active.* 39. EIKNO: *Active scilicet.* 31. G: *soli om.;* ib. GN: *creaturis.* 31, 32. I: *creatura.* 32. G: *adorando.*

6. Ioh. Hus I. c. p. 415. 29. Ibid. p. 416.

De Mandatis Divinis.

in the passive vel aspirando ad honorem Deo debitum. Et sic omnis sense by taking superbus et per consequens omnis peccator est idolatra, the honour due tum quia in amore prefert creaturam aliquam creatori, to God.

tum eciam quia superbiendo aspirat ut non subiciatur superiori, quod Deo est proprium. 5

By this commandment the divine, and, consequently, all moral virtues are prescribed and all deadly sins forbidden.

Patet secundo quod in hoc mandato precipiuntur omnes virtutes theologice et per consequens omnes consequentes, morales. Et sic offendens in hoc mandatum offendit in Deum et per consequens credere quod ipse debet esse mihi primum obiectivum, quod non potest fieri sine fide, spe et caritate. Et si offendio in caritate, nihil diligo tunc sicut debo, eciam non me ipsum et per consequens non proximum ut me ipsum. Humilitas 15 igitur et quodlibet genus virtutis consequitur ad observanciam huius mandati maximi; et ad eius solucionem consecuntur omnia genera viciorum. Et sic in hoc omnia mortalia prohibentur et omnes virtutes precipiuntur, licet principaliter prohibeatur ydolatria et precipiatur 20 cultus Dei.

According to Hugh of St. Victor this commandment is first of all meant for Saracens and Jews;

in the second place it bears on the foolishness of heretics;

Tercio notandum secundum Hugonem de Sancto Victore quod in textu huius mandati notatur primo perfidia Saracenorum et Iudeorum, cum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Saraceni credendo suum prophetam 25 maximum esse Machometum et Iudei suum prophetam maximum vel Messiam esse Antichristum venturum. Prophete enim dicuntur dii, eo quod ad illos sermo Dei factus est, ut docet Salvator Ioh. X, 34. Secundo notatur stulticia hereticorum contra istam clausulam: *Non facies 30 tibi sculptile.* Fingit enim hereticus in quantum huiusmodi

4. ABL.: *quia om.* 6. IK: *Et patet.* 7, 8. EFGIKLMNO: *consequens omnis virtus moralis.* 8, 9. IK: *in quocunque.* GN: *in quolibet.* 12. FGMN: *obiectum.* 13. B: *ostendo.* 14–15. ABD: *et per – ipsum om.* 16. CGHIKMN: *ergo;* ib. M: *censemur ad.* 14, 15. F: *ad observandam huius.* 17. I: *et ad om.*; ib. IM: *ad cuius.* 18. C: *consequitur omne genus.* 18–19. I: *genera – mortalita om.* 18. B: *Et sicut.* 19. F: *mortalia peccata.* 20. K: *et licet;* ib. FGHLMN: *prohibetur . . . et precipitatur.* 22. C: *notandum est;* ib. M: *Hugwinum;* ib. I: *de beato Victore.* 23. A: *huius om.* 26–27. I: *suum prophetam maximum Antichristum vel Mesayam esse Antichristum.* 27. N: *maximum esse Messiam aut Antichristum futurum;* ib. ACDGIKMN: *vel om.*; ib. FHO: *esse Antichristum futurum.* K: *ante Christum futurum;* ib. DLM: *futurum.* 28. F: *autem dicuntur.* 29. ABD: *Ioh. 10.* 30. C: *per istam.* 31. I: *Fingit om.*

22. Nec in Exegeticis Hugonis (Opp. I, 67 ad Exod. XX) nec in Dogmaticis (Institutiones in Decalogum Opp. II de tribus praeceptis prioris tabulae) de perfidia Saracenorum et Iudeorum disserit.

de Deo mendacium. Omnis enim heresis fundatur in falso, ut grossi heretici nihil credunt de Deo nisi quod ymaginacioni vel fantasie subiaceat; contra quos dicitur Isaie XL, 18: *Cui similem fecistis Deum? aut quam ymaginem ponetis ei?*

Tercio notatur ydolatria christiani, cum dicitur: *Non facies similitudinem eorum.* Cum enim ex declaratis superius, ut contestantur Ieronimus et alii doctores, quicquid quis plus dilexerit constituit deum suum, patet 10 quod nos nominetenus christiani deos nostros constituimus creaturas. Colit itaque superbis vel ambiciosus similitudinem eorum que in celo sunt desuper, quia cum lucifero super omnia diligit prelaciam vel indebite quamlibet aliam dignitatem.

15 Colit cupidus similitudinem eorum que sunt in terra; ideo Col. IV, 5 dicitur: *Avaricia ydolorum servitus.*

Colit carnalis similitudinem eorum que sunt in aquis, id est, in deliciis lubricis; ideo Phil. III, 19 dicitur quod *deus eorum venter est et gloria in confusione.* Et ideo 20 correspondenter ad ista dicit sanctus Evangelista I, Io. II, 15: *Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt.* Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo, quia omne quod est in mundo aut est concupiscentia carnis aut concupiscentia oculorum aut 25 superbìa vite. Intelligens dilectionem analogice pro dileccione principali quo modo debemus solum Deum concupiscentia of the flesh and the eyes: diligere.

Licet autem nos in vestimentis ovium ypocritice profitemur quod in cultu ac adoracione divina summe 30 ac principalissime mancipamur, expediens tamen foret nobis rimari solicite si dicta factis fideliter compensamus; ad quod discernendum sufficit regula de observancia mandatorum. Ista enim convertuntur, ut patet alibi,

in the third place on the idolatry of Christians who make anything pertaining to sin their God: pride and ambition,

avarice,

gluttony,

a Christian ought carefully to examine whether he lives according to the first commandment.

3. GLMN: *subiaceret.* 4. I: *Isaye 44.* 4, 5. I: *aliquam ymaginem.* 6. G: *retatur;* ib. K: *christiana;* ib. HIL: *cum dicitur om.* 8. F: *non contestatur;* ib. EIL: *Ieronymus matus theologus et alii.* 9. K: *quidquam plus quis.* GN: *quod quis quid;* ib. BC: *aliquis.* D: *quis om.*; ib. M: *plus om.* 11. ABD: *utique.* 12—15. F: *que in — in terra om.* 14. B: *alium.* 15. H: *Colit superbis.* 15, 16. I: *in terra Ioh. Cottm.* 18. F: *lubricis om.* 19. B: *eorum twice.* 20. G: *ad ista om.* 21. O: *mundum etc. non est caritas.* 23. ABCD: *aut om.* 24. ABCD: *aut om. before concupiscentia and after oculorum;* ib. ACD: *et concupiscentia oculorum et.* 25. FL: *Intelligens amorem.* 26. C: *defeccone;* ib. B: *principa.* 26, 27. B: *Deum diligere om.* 28. CDI: *ypocrite.* 29. AI: *quia;* ib. FIK: *ac in.* 31. I: *rimure.* 33. I: *convertuntur.*

Deum diligere et precepta decalogi observare. I Joh. II, 3—4 scribitur: *In hoc sciens quoniam cognovimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse Deum et mandata eius non custodit mendax est.*

Let us discuss whether we are keeping the first and great commandment. Discuciamus ergo si servamus primum mandatum et maximum, Deum precipue reverendo. Et cum cultus intrinsecus non subiacet nisi testimonio colentis, videamus de decem recitatis adoracionibus que fiunt in opere, si We kneel to the illas Deo nostro persolvimus. Nonne attencius inclinamur, rich rather for what we can get from them than because they are good. quam propter bonitatem suam in moribus vel profici- What the miser enciam spiritualem? Nonne avarus commercans nunc does.

How the voluntary behaves.

Whosoever loves the creature more than God is an idolater and offends against the first commandment.

extendit brachia, nunc expandit manus ad capiendum numismata et nunc tota sollicitudine honorat homines qui possunt ponere vel agere obsceno lucro suo? Nonne luxuriosus quasi immolans ydolo Moloch toto corpore prosternitur meretrici? Nonne decapuciatus impendit talibus reverencias mundiales? Nonne talibus mulieribus in sacculis aurum thurificat, cum quo aromatizet fluxum luxus odoribus et unguentis? Nonne offert diversa donaria, ut meretrix reparetur mirabilius quam ymago beate virginis variis ornamenti? Nonne preciosissimum sui sanguinis execrat corrumpendo secundum Apostolum corporaliter duo corpora et spiritualiter duas animas?

Nonne omnia ista ostendunt quod mundum, carnem atque diabolum plus Deo diligimus, quia precepta eorum diligencius observamus, et indubie illud cuius servicium atque mandatum preponimus plus amamus? Et ut breviter dicam quandocunque quis peccat actualiter, dum ut sic inordinate diligit creaturam, offendit in primum mandatum committendo ydolatriam. Nam ex sollicitudine mundi postposito Dei mandato satis ostenditur

1. I: *Cum I. Joh. 2.* 2. B: *agnovimus.* 3—4. I: *obseruemus — cius om.* 3. FK: *observamus;* ib. B: *que dicit.* 5. C: *servemus.* 6. I: *precipue om.* 7. BC: *sub testamento.* FGMNO: *nisi testamento.* 8. G: *que sunt.* 9. A): *Deo modo.* K: *domino Deo nostro.* 9, 10. GN: *inclinamur et genu flectimur.* 10. ACD: *et om.*; ib. K: *genuflectimus.* 13. I: *commercans omitted.* GHMNO: *communicans.* K: *communicat.* 15. HIK: *numisma.* 16. ACD: *fossent;* ib. AD: *vel ponere augere vel obicem.* C: *vel ponere augere vel obicere.* B: *vel augere vel obicem.* L: *ponere obicem vel augere lucro suo.* 17. I: *Melech.* 20. O: *tu faculis.* ib. G: *aromatiq;* ib. B: *ordinaciet et.* 20, 21. EIF: *fluxum luxarie.* 21. I: *divina donaria.* 22. ABCD: *reperetur.* EFGHILMNO *rectius ut supra;* *reparetur.* K: *reparare;* ib. I: *miraculis.* O: *mirabilibus.* 24. B: *execusat.* 25. M: *corporaliter om.*; ib. F: *duo corpora om.* 26. K: *illa.* 27. B: *diligendum.* 28. I: *illud om.* 28, 29. I: *ser- vicium aut.* 30. EGIN: *brevius dicam;* ib. I: *peccant.* 31. I: *sic om.* 31. B: *preposito.*

quomodo nos mundiales sumus ydolatre, cum mercantes
clericaliter de beneficiis ecclesiasticis circuimus terras
et maria, sicut et mercantes laicaliter de mercimonii
subeunt in istis locis labores corporis atque pericula
longe amplius quam faceremus observando Dei mandata.
Cuius causa non subest si non appetitus et per con-
sequens amor intencior ad ista quam ad observandum
Dei mandata, quia *cum amor sit pondus anime secundum*
Augustinum, deferens ipsam ad amabile in quod intendit
forcius, manifestum est quod, si plus appetimus pre-
ceptorum Dei observanciam quam possessionem tem-
poralium pro quibus tam anxie laboramus, non tunc
offendendo in precepta Domini, referetur corpus et
anima tam differenter ad perquirendum temporalia, quia
forcior amor vel appetitus inveheret ad suum obiectum
prestancius persequendum.

O si nostri clericci tantum laborem in caritate ex-
penderent ad observandum Dei precepta et edificandum
ecclesiam quantum consumunt in perquirendo bona
temporalia, ut dominantur in clero!

Et sic de penis corporalibus et erumpnis quas bellatores
sufferunt, ut perquirant divicias vel honores: quantum
vim pateretur regnum celorum in nostris temporibus
portis inferi obseratis! Sed heu! lata et trita est via
que dicit ad inferos, et stricta atque deserta est via
que dicit ad celos, cuius causa precipua est, quia
dilexerunt homines infideliter magis temporalia visibilia
quam bona invisibilia et quod est dampnosissimum
plus delectantur in edificiis, vestimentis, ornamentis vel
aliis artificialibus humanitus adinventis quam in ex-
emplaribus increatis.

How we clergy offend against the first commandment.

Would that our clergy spent as much labour in doing God's commands as in seeking after worldly goods.

What toils soldiers endure for riches and honour.

Broad and wellworn is the path to hell, narrow and deserted the path to heaven, for every man loves the things he sees of the world more than the good things which are invisible.

1. I: mendicantes. N: dum mercantes. 2. B: circuimus. 3. K:
et mercatores localiter. 5. F: observando om. 6-8. I: Cuius —
mandata om. 6. MN: si non est. 7. GH: intencior. 8. C: queritur
cum. 9. I: in amabile. HO: amabilem; ib. B: quod om. 13. K:
offendendo precepta; ib. EHKLO: refertur. 15. C: inheret in. H: ut
inveheret ad. 16. HLNO: prosequendum. 17. K: si om.; ib. K:
castitate; 17, 18. I: exponderent. 19. ABCD: quam consumunt. L: quantum
perquirunt in consumo. 20. BC: personalia. 21. I: depones.
GM: si de penis; ib. I: quas bellatas. 22. B: et honores; ib. B:
quantum. 24. MN: inferis; ib. M: lata et sp... (aliquot literae deterse
sunt). 25. I: stricta artaque via. 26. I: precipua om. 29. D:
vestimentis om. 29, 30. GLM: atque aliis. 30. B: artibus. G: arti-
ficialibus om.; ib. GMN: in om.

8. Confessionum lib. XIII, cap. IX, Opp. I, 848. Epistolarum CLVII, Opp. II, 677.

Grosseteste's
opinion on this
point.

Regarding
extravagancies
in ornaments
and rites.

The greater
part of the
Church is
infected by such
idolatry.

Quanto, inquit Lincolniensis, aliquid a summo bono et vero ente est elongacius, tanto eidem summi boni honorem prestare est sceleracius et summe iusticie displicencius. Unde inter alias responsiones sophisticas quas audivi a mundialibus cur in ornamentis et ritibus adeo variantur, respondent quod hoc est primo quia nolunt ad invencionem alterius mendicare sed ex se originaliter auctorizare ritus huiusmodi; quod si postposito Dei mandato sunt in istis adinvencionibus solliciti, non video quin infideliter colant sculptilia et sic excidant a vero nomine christiani. Ideo varietas apparatus, domorum, utensilium et ceterorum artificialium ex superbia inventorum est liber vel sculptile diaboli quo mammon vel alius in ymagine adoratur. Tota igitur ecclesia vel maior eius pars inficitur hac subrepente idolatria, quia opus manuum suarum appreciatur effectualiter plus quam Deum.

Nonne secularis qui mandato Dei postposito sculptilis corporis ornamenta eciam cum lana vel plumis faciens tunicas in partibus pectoralibus exturgere, ut pectus leoninum contra sculpcionem Dei videatur habere in signum fortitudinis et audacie, numquid talis laudat Deum ex toto corde? quin pocius ut ostendat cordis sui magnitudinem ex magnitudine pectoris sui sophistica, facit sibi sculptile et similitudinem in figura contra mandatum Dei Exod. XX. Et idem est iudicium de mulieribus, de ypocritis quomodo cunque peccantibus.

Unde Lincolnensis dicit quod faciendo sic sculptile, subtrahendo vel addendo ad partes ymaginis corporee iniuriantur divine nature innuendo eius personas ex imparitate unam alteri eminere, et quod illa natura

2. B: *et vere cure*. A: *vere*. EFGLN: *et uno ente*. O: *vero*; in marg. correxit: *uno*; ib. C: *longius*. K: *elongatum*. 4. B: *aliquas*. 5. D: *cur om.* 6. I: *et respondent*. G: *respondeat*; ib. EGMNO: *quod hoc ideo quia*. H: *respondent quod ideo*; ib. B: *ideo est*. I: *idem*; ib. ACDI: *est om.*; ib. B: *est primo om.* 7. I: *nolint*. HO: *volunt.* 8. M: *originare, auctoriare*; ib. A: *quod om.* IK: *qui.* 9. B: *in pm.* 10. B: *vides*; io. I: *excident.* 13. 14. H: *quo in animo* (sic *vel*). 14. HILNO: *ergo.* 15. I: *a subripiente*. FK: *hac subripiente*. GN: *ac surripiente.* 16. ACDEGLO: *qua opus.* 16, 17. G: *affactualiter.* 18. B: *secularis Dei.* 19. I: *corpus ornamenta et*; ib. B: *neq; land.* I: *cum bona.* 20. D: *pectoralibus oin.*; ib. IK: *extrahere*. GM: *exigere*. N in marg. correxit. 21. I: *leonum*. K: *leoninum apparent;* ib. I: *sculpcioni*. G in marg: *Exemplum: sicut homines cum magnis ioppis,* 22. N: *unquid*. O in marg.: *nunquam.* 23. A: *ut om.* 24. ABCDEF HLNO: *sui om.*; ib. H: *ex in magnitudine*; ib. M: *sophismata.* 25. F: *sibi om.* 27. IMO: *et ypocritis*; ib. ACDL: *et quomodo cunque*. B: *quemcunque.* 29. I: *ad patres ymagines corporeni.* 30. GHKNO: *iniuriatur*; ib. K: *in minuendo*; ib. F: *personis.* 31. I: *imparitate*; ib. I: *eminaret.*

possit per subtractionem vel additionem accidencium corporis deteriorari vel meliorari. Et faciendo sic ymagines vel figuræ innuitur Deum esse limitibus diffinitum, et ad similitudinem prestanciorum effectuum, quod est heresis, contra Dei immortalitatem, contra personarum paritatem et immobilitatem, contra eius immensitatem et excellentissimam puritatem.

Ideo ut patet alibi omnis pertinaciter defendens suam culpam est nimis realiter hereticus et blasphemus, unde signanter dicitur Isaie XL, 25: *Cui assimilasti me et adequisti me, dicit Dominus.* Sic igitur abutentes hiis artificialibus vel naturalibus *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis,* quantum in ipsis est, ut dicit Apostolus Rom. I, 23. Et hec latens ydolatrie impietas, negans Dei infinitatem et innuens eius mutatoriam similitudinem a priori destruit religionem Christi. Si enim ore profitemur oppositum quomodo non cultu religioso et operibus conformamus nos fidei quam verbaliter sed sophistice confitemur. Revera cum fides excludit omnem formidinem de credendo, opera ostendunt quod deficit nobis fides. Aliter enim non viderentur opera infidelia nobis bona nec doleremus plus de ammissione temporalium quam virtutum, nec timeremus plus frustrationem delectabilis temporalis quam prevaricationem legis; nam amor et dolor respectu eiusdem suis temporibus correspondent, sicut desiderium et timor, que omnia indicat solicitude. Ubi enim est maior sollicitudo, ibi est maior affecio.

Whosoever
obstinately
defends his fault
is indeed a
heretic and
blasphemer.

1. EGO: post subtractionem. N: non posset post; ib. BEGHMO: aut. 2. ACDEGHIMNO: corpori; ib. D: deteriorari vel om. H: deteriori vel meliori. B: et meliorari. C: vel peiorari; ib. B: Et om. 3. B: defunctum. 4. 1: prestantis. CFGO: prestancioris; ib. G: effectivi. NO: effectum. 5. B: personarum Dei. 6. K: immortalitatem; ib. G: contra Dei mandatum immortalitatem. 7. ABCD: primitatem. 9. 1: est vis. 10. IM: Isaie 40. 11. F+IKLMNO: ergo. 12. C: artificialibus. 13. BC: corporalis. 15. BI: Et hoc. 15. 16. B: visibilitatem et inveniens. 16. 1: in similitudinem. 18. B: in operibus. 19. BEFG HMNO: verbaliter et; ib. C: sic sophistice. 21. C: offendunt. H: ascendunt. 21, 22. B: enim videntur. 23. B: quam virtutum om. 26. M: eiusdem finis temporibus. 28. ABCD: ibi om.; ib. I: maior effectus.

8. Haec sententia de haeresi deprompta ex libellis Roberti Grosseteste (cf. Wyclif De Civ. Dom. II, 58) saepius in Opp. Ioh. Wyclif invenitur. Op. Evang. III, 168. De Veritate Sacre Scripturae I, 159.

CAPITULUM DECIMUM SEXTUM.

This chapter expounds why we ought to love God.

Tertia pars huius mandati continet causam moventem ad observanciam huius amoris, cum dicitur: *Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes*, ubi premittitur trinitas increata, in qua omnis racio dilectionis includitur; 5 cum dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus*, ut exponitur decimo capitulo. Unde Deut. VI, 13 scribitur et allegat Salvator diabolo Matth. IV, 10: *Domiuum Deum tuum adorabis et illi soli servies*. Sicut enim solus Deus debet latra adorari in fide et caritate, sic sibi soli debet 10 finaliter serviri sub spe premii sempiterni; et ita fides, spes et caritas includuntur in *Domino Deo tuo*.

Non enim est possibile quod serviatur debite creature nisi eodem servicio serviatur principaliter creatori; ideo nemo debet servire alteri si non illi. 15

Per hoc autem quod dicitur *fortis zelotes* vulnerari debet cor christiani amoris stimulo. Constat quidem ex processu Cantici Canticorum quod Deus dignatus est esse sponsus anime. Et ut viando crescit in eius noticia et amore, proporcionaliter recipit uberiiores arras in 20 testimonium dotum beatitudinis, quam in patria ut regina recipiet. Iste ergo sponsus dicitur zelotes anime, quia ex ineffabili caritate precipiens quod sponsa sua non amet aliquid extra ipsum. Et ad denotandum infinitatem potencie et amoris ad vindicandum adulterinos amores 25 coniungitur quod est *fortis zelotes*. Non enim potest se continere a punizione peccati huius amoris quem primo omnium requirit a sponsa. *Zelotes*, inquit Lincolnensis, est qui vult omnem amorem in se solum converti, et per consequens nil aliud nisi se vel propter se amari: quia, 30 inquit, *Deus est creando, formando et reformato omnes*

Grosseteste's interpretation of the word 'Zelotes'.

4. FI: *ibi* premitur. GHkLNO: *ibi* premittitur. 5. FGNO: *con-*
cluditur. 6. L: *quando dicitur*; ib. HI: *Ego enim*; ib. BCHIL.O: *et*
exponitur. 7. IKO: *VI° capitulo et allegat*. H: *X^o capitulo Deut. VI° cap.*
H: Unde et allegat Matth. IV. 9. I: *Sic enim*. 10. B: *sic igitur*.
C: et illi. 11. M: *servire*. 12. K: *domino Dei*. 14, 15. B: *iam*
nemo. 15. M: *non ibi*. 16. M: *Post autem*. N correxit. 18. B:
concessu. 19. M: *autem om*; ib. FIKMNO: *in cuius*. 20. I: *amoris*;
ib. C: dat uberiores. 21. C: *dotivum*. F: *dotuon*; ib. ACD: *que in*.
22. H: reciperet. 23. M: *ex om*. 24. H: *amat*. 25. C: *ad-*
amores om. 26. B: *fortes*. 27. BG: *quod primo*. 29. GN: *est*
om; ib. C: *solum om*. 30. K: *nisi se propter se*. G: *nisi propter se*
vel se. 30, 31. N: *quia inquit Lincolnensis*. 31. ABCD: *omnis*.

28. Hic locus e tractatu Roberti Grossetest De Mandatis de-
 promptus esse videtur.

influenſis bonitatis; ideo ipſe ſolus eſt ſuper omnia amandus, et ex amore colendus et, quia Dominus fortis zelotes et potens et volens ulcisci, eſt timendus. Quos igitur non allicit amor, ne ab ipſo apostatetur fornicando cum diis alienis, coherceat ſaltem timor.

Fornicacio igitur spiritualis que ſolo inordinato aſſenſu committitur ad omne aliud peccatum conſequitur. Sed heu! in illud peccatum nos miseri penaliter et dolenter incidiimus, quia teſtante Crisostomo in Imperfecto ſuper illud Matth. XXII: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde dicitur: Ex toto corde debes Deum diligere, ut cor tuum non sit inclinatum ad ullius rei dilectionem magis quam Dei.* Et ſequitur: *Si autem in aliquo horum terrenorum amor cordis tui fuerit occupatus, iam ex toto corde non amas Deum, pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad aliam rem, pro tanta parte minus eſt ad Deum.*

Et patet ex dictis et experientia effectus quod vel non nunc diligimus ſponſum noſtrum in caritate vel ſolum in iſialiter imperfecte. Quando autem introducimur in cubile cordis noſtri creaturem quamlibet quam tunc ex equo vel preſtancius Deo noſtro diligimus, adulteramur nimirum ſpiritualiter, introducendo adulterum vilissimum ſuper ſponſum expulſum excellentiſſimum. Unde Yſaie LVII, 8: *Iuxta me discooperuisti et ſuscepisti adulterum,*

Nexus autem huius spiritualis coniugii fundatur per ſe ſufficienter in amore Dei. Non enim requirit a te Deus mundi divicias, non vires corporeas, non habitus ſcientificos inflatiuos: ſed dilige coniugem et eſt ſatis. Solus enim consensus facit hoc matrimonium, ut ſolo odio Dei diſſolvitur. Et ſic nec pauper nec mundo

If not drawn to
God by love,
let him be
restrained by
tear from
ſerving strange
gods.

Exegesis of
Matth. 22, 37,
regarding the
Love of God,
by the Opus
Imperfectum.

For this Love
God does
not demand
worldly riches
or bodily
strength or
knowledge, but
merely to love
him as thy
bride.

1. CGHIKLMN: omnia diligendus. 2. LO: Dens. 2. 3. ABCD: Zelotes potens ac. KLN: et potens ac. 3. I: Quas; ib. EFGIKLMNO: ergo. 4. C: apotatetur. 5. I: timore. 6. FGHIKLMNO: ergo. C: autem; ib. E: spiritualis eſt que; ib. A: qui ſolo. C correxit; ib. AD: consensu. 8. B: in illud peccatum corde. 9. M: quod; ib. L: teste. 9, 10. C: ſuper illo. 11. FHK: corde tuo; ib. ABCDEFHKNN: dicitur om. 12. K: nullius rei. 13. M: aliquorum. EHK: aliquo illorum. N: aliquo terrenorum. 14. B: fuit. 14, 15. CEFGHIKLMNO: non amatuer Deus. 15. B: pro om. 17. F: Et om. 17, 18. GM: quod vel animo nunc. 19. K: in perfecto; ib. G: introductus. 20. A: cubilem noſtrum. C: cubiculo; ib. A: vel in cor noſtrum; ib. B: quam om.; ib. ABCDHK: tunc om. 22. KLMN: ſpiritualiter om.; ib. ABCDEF GHKL: adulterium. 1: adulturn. 23. IM: ſuper ſponsus expulſi. G: ſuper ſponsus expulſam excellentiſſimi. E: ſuper ſponsi; ib. EF: excelsiſſimi; ib. K: Unde om. 24. B: copertuſis. C: discooperuſis; ib. BC: et ſuscepitiſis. 25. B: fundatur. 26. H: ſufficit; ib. M: in om.; ib. F: amore. 28. GN: diligere. 29. B: quod ſolo. HIL: et solo. 30. MN: non panfer non.

And this tie ignobilis nec infamis nec imbecillis nec imperitus aut
may be knitted by everybody.
carens mundi sciencis excusatur quin habere possit et
debeat istum nexum. Nichil enim sub potestate hominis
amore Dei facilius, nichil illo delectabilius nec quicquam
est ipso securius. 5

Then God will never fail us,

Ideo summa Sapiencia posuit obiectum huius amoris extensisimum in mensura, cum nec usquam nec unquam potest amatori suo deficere. Unde Deut. XXX, 11 dicitur: *Mandatum quod ego precipio tibi hodie, non supra te est nec procul positum; ubique ergo et semper habes obiectum 10 unde facilime posses amorem illum elicere.*

Ponitur eciam in numero delectabilissimo in natura, quia omnis pulcritudo visibilis, omnis armonica melodia, et quicquid delectacionem sonat, inest automatice verbo vite. Est eciam in pondere constantissimum, quia ex 15 parte sui nexus amoris dissolvi non poterit. Est enim omnino invariabile quoad presenciam, quoad prestanciam et quoad flexibilitatem amoris; ideo ubi obiecta aliorum amorum deficiunt, Deus adest; ubi vilescunt, ex se pulcher est; ubi alia flectunt amorem, securus est. Sap. VI, 20 13—17 dicitur: *Clara est et que nunquam marcescit sapiencia, et facile videtur ab hiis qui diligunt eam, et invenitur ab hiis qui querunt eam. Preoccupat qui se concupiscunt, ut illis se priorem ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit, assidentem autem illam 25 foribus suis inveniet. In quibus verbis patet promptitudo et pulcritudo sapiencie increase. Et pro securitate subiungitur: Cogitare ergo de illa sensus est consummatus, et qui vigilaverit propter illam cito erit securus. Quoniam dignos se ipsa circuit querens, et in viis ostendit se illis 30 hilariter et in omni providencia occurrit. Ista autem sapiencia, que essencialiter est natura divina et personaliter verbum Dei, est realiter mandata decalogi et lex Dei.*

1. F: *immobilis nec insanus*; ib. ABCD: *nec mundo infamis*; ib. I: *nec mundo imbecillis*. 3. HKLNO: *illum*. 4. I: *amoris*; ib. GILMN: *nihil est delectabilius*. K: *illo est*. 5. B: *ipso om.*; b. M: *est securius*. 7. LO: *extensisimum*; ib. KO: *inmensuratum nec*; ib. I: *nec usquam om.*; ib. H: *usque*. 8. I: *potest om.*; ib. EFKM: *Deut. 31*. 9. O: *nec supra*. 10. I: *ubique ego*. 11. E: *faciliter*; it. C: *posset*. 12. A: *delectabili*. 13. K: *qua omnis*. 17. I: *quoad prestanciam om.* 18. H: *et om.* 20. M: *ubi alia — securus est om.*; ib. F: *secure*; ib. ABCDHM: *Sap. VII*. 21. F: *marcescit*. 22—25. I: *et invenitur — ad illam om.* 24. ABCDEGHJKLMN: *concupiscit*; ib. C: *luce prius*. Vulgate: *prior*. 25. N: *ad eam*; ib. ABCDEGKNO: *residentem*; M: *residente*. 26. IKL: *in foribus*; ib. C: *quod promptitudo*. LM: *ac*. 29. C: *eam*; K: *illum*. 30. GKVI: *dignus*. O: *dignis*; ib. FLNO: *viis suis*. H: *et in viis sit*. *Hic ostendet*; ib. BEFLM: *ostendet*. G: *sic ostendet*. 30, 31. F: *se hilariter suis*. K: *sic ostendit se hilariter*. 31. BEFGH KLMO: *occurrit*. G: *occurrit illis* (sic Vulgata); ib. C: *Tria autem*.

Ex quo patet quod Deum diligere est eius mandata To love God
observare, ut eadem Sapiencia dicit Ioh. XIV, 15. Et Sap. is to obey his
VI, 19 scribitur: *Dileccio custodia legum ipsius est.* commandments.

Quomodo ergo Deum diligimus qui vel honorem sibi This principle
proprium usurpamus vel alteri creature impendimus vel is mostly sinned
parti alterutri sic faciemus consentimus; in quo against by the
consensu licet omnes sufficienter fraterne corripere; priests and
maculantur precipe tamen sacerdotes et doctores, ad doctors, who
hoc prepositi ut doceant populum legem Dei. Ioh. are called upon
10 ultimo precipit Christus Petro sub triplici interrogacione to teach this to
condicionaliter intellecta quod pasceret oves suas. Quomodo the people,
ergo nos prepositi Deum nostrum diligimus sed pocius but neglect their
negligimus qui oves subditas non solum spiritualiter duty.
non pascimus, sed depascendo in peccatorum voraginem
15 confovemus. Signum ergo precipue dilectionis Christi
est quemlibet proficere sponge sue; ad quod omnes
homines precipue obligantur. Unde beatus Gregorius in St. Gregory's
De Cura Pastorali V^o c^o alludens illi Matth. V, 15: doctrine
Nemo accedit lucernam et ponit eam sub modio sed
20 *super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt:* regarding this.
Hinc, inquit, ait Christus Petro: Simon Iohannis amas
me? qui cum se amare respondisset protinus audivit: Si
diligis me, pasce oves meas. Si ergo dilectionis est
testimonium cura pastoris, quisquis virtutibus pollens
25 *gregem renuit pascere, pastorem sumnum convincitur non*
amare. Et sequitur evidencia exemplaris: Summi, inquit,
patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu patris egressus
est ad publicum nostrum. Oportet igitur nos dilectioni
unigeniti conformari.

30 Ponit Lincolnensis in tractatu suo de Mandatis Grosseteste on
evidencias contra ingratitudinem hominum. Quantum men's
ingratitudine

1. AD: patet quomodo. 2. FGIMN: servare; ib. K: dicit Ioh. XIV:
Si quis diligat me, mandata mea servabit. 2. 3. ABCDM: Sap. VII.
3. K: scribitur om.; ib. B: *Dileccio Dei.* 4. 5. I: honorem proprium sibi
proprum. G: hominem proprium. 5. 6. I: vel parcialiter ultraque.
6. 7. CI: quo sensu. 7. ABCDFKM: sufficientes; ib. H: sufficit cor-
ripere. 8. I: maculatur. E: maculantur tamen precipe; ib. I: tamen
om. 9. 10. I: Ioh. ultimo nam. 11. I: intellecta om. Hic locus sic
habetur: Ioh. ultimo precipit Christus Petro pascere suas oviculas sub
triplici interrogacione dilectionis conditionaliter. Nos vero nendum do-
minum nostrum diligimus sed pocius; ib. K: ut pasceret. 12. F: do-
minus. 13. B: igitur. 14. ABCD: quomodo libet. 15. I: obligatur;
ib. I: beatus Augustinus. 16. ABCD: illudens. 17. K: quod cum.
21. E: pastorum; ib. M: pollet. 26. B: Et legitur. 27. I: prodest.
28. C: si ergo. EFHLN: ergo. 30. FILMO: Ponit ergo. G: enim;
ib. B: de Mandatis om. 31. B: hominem.

18. Regulae Pastorales, Pars I, cap. V. Opp. tom. III, 19.
30. Cf. Loserth, Johann von Wyclif und Robert Grosseteste,
Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLXXXVI, 2. Abh. S. 66.

respecting the ad illud mandatum, Deus, inquit, est incomparabiliter
Love of God. melior, venerabilior et amabilior quam aliqua creatura;
ideo prestanto cuicunque creature culturam Deo propriam
est incomparabiliter gravius peccatum quam subtrahendo
reverenciam creature. Sed quantum offenderetur rex
terrenus, si scurra suus usurparet sibi honores regios
vel nativus suus servicium suum ac honorem subtraheret
et incomparabiliter subiecciori impenderet; indubie

Many profess God, but deny him in heart and works. similiter est de Deo. Unde sunt quidam fidem catholicam
profidentes qui tamen intrinsecus corde quo creditur ad iusticiam et extrinsecus factis negant, ut qui invocant

Deum non propter ipsum habendum sed propter temporalia. Huiusmodi non statuant finem sue intencionis
ipsum Deum, qui est summa felicitas, sed gracia
temporalium in quibus ponunt felicitatem de facto Deum
invocant. Si enim vere crederent Deum fore eis summum
bonum, ipsam quam expectant felicitatem in transitorii
excedentem, amor qui est pondus anime ipsos ultra
transitoria ista eveheret, ut ipsum summe diligerent.
Omnis enim felicitas vel pulcritudo creata est nisi
vestigium quoddam et umbra respectu beatitudinis increate.

Quod si debite crederemus, non in hec temporalia finaliter

If we were of the right belief, we should not pursue temporal goods as our end. tenderemus. Ut si tendo ad aliquid comprehendendum
in fine alicuius vie et occurrat mihi in medio vie
excellencius quam credo me posse in termino reperire,
non tendo ulterius, cum iam habeo maiori compendio

quod volebam. Sic mundiales affectantes felicitatem
analogam, cecati voluptate temporalium in illis infideliter
metam figunt, quia, si summum bonum supra ista fide
perspicerent, ipsis calcatis pro ipso comprehendendo
intencionem erigerent, quia hii amant Deum inferiorum
bonorum gratuitum largitorem et odiunt eum eorundem
bonorum ab eis abutentibus iustissimum ablatorem; et sic

1. I: ad idem mandatum. 2. I: amabiliter. GM: amancior; ib. B:
aliqua om. 5. I: offendetur. 6. B: sed si; ib. C: scurra sua. M: si
sectarius suus. 7. C: vel servus; ib. M: ac honores subtraheret; ib.
CEIKL: honores. 8. I: parabiliter; ib. M: subieccioris (rum) reprehendere;
ib. ELO: rependeret. 9. A: quidem. 10. D: iure constantes
et ore confiteentes; ib. B: tamen om. 11. B: nam propter ipsum Deum.
13. M: modi om. FG: huic mundi. 15. BD: in om. 18. I: excecan tem
amore. K: excecan tem amor. 19. I: reheret. 20. K: pulcritudo
nature. 20. 21. M: est non vestigium. 22. K: credimus. 23. BM:
aliud. 24. IK: occurrit. 26. I: cum iam venia; ib. KLM: in maiori.
27. ABCD: quam volebam. 29. I: metteram fingunt; ib. C: summa
fide ista. K: supra ipsa fide. F: sumpta fide. 30. EFGKLNO: prospi-
cerent; ib. K: pro ipsis. 31. KM: eligerent; ib. ABCD: quia om.; ib.
G: infinitum. 31, 32. M: infinitorum bonorum. 32. K: gratitudinem
quia largitorem; ib. EFGHIKLMO: et om. 33. ABD: iustum.

confidentur retribucionem sed blasphemant Dei iusticiam.
 Talem credit dyabolus fuisse beatum Job, cum dixit:
Extende paululum manum tuam et tange cuncta que possidet, nisi in facie benedixerit tibi; quem enim viderat
 pro perceptis bonis gracias egisse et credit datorem
 nisi propter data amasse, putavit nimirum ablatis bonis
 blasphematurum esse; quasi accusator fratrum Deo
 argueret: Job, quem laudas, pure serviliter et per
 consequens immeritus timet Deum, quia pure propter
 temporalia que timet amittere. Unde subtrahe sibi illa,
 et oblico me pene, si non blasphemando maledixerit tibi.
 Scivit enim dyabolus quod superatus a sancto viro,
 ratione peccati gravati et constancie nature inferioris
 vincentis superbū et invidū penam incurreret; sed
 ex superbia voluit subiectionis clausulam subticere.

Ex istis videtur signum evidentissimum quod non
 Deum diligimus toto corde, quando propter amissionem
 cuiuscunque boni possibilis ab amore Dei dissolvimur;
 quia, cum dolor perdisti et amor habiti suis temporibus
 correspondent, patet quod dolor sive tristitia non superaret
 amorem Dei nisi amor amissi pro quo sic doletur foret
 amore Dei prestancior. Ideo sepe recitato Prov. XII, 21
 dicit Salomon: *Iustum non contristabit quicquid ei acciderit.*
 Diligit enim Deum ut iustum punitorem et secundum
 omnem rationem quam scit Deo contingere. Ideo cum
 scit nec dyabolum punire aliquem nisi ad quantum Deus
 voluerit quod iuste puniatur, complacet sibi quod Deus
 vult quemlibet sic puniri. Aliter enim viciose discreparet
 a volitione divina et non diligenter Deum taliter punientem,

Take the example of Job.

Whosoever turns away from God from fear of the loss of worldly goods does not love him with all his heart.

The just man loves as one who punishes justly for the good of his creatures.

2. MO: *cum dixit om.* 4. DEO: *in faciem* (ut Vulgata). GI addunt: *et vide numquid non in facie maledixerit tibi.* Credidit enim solū pro perceptis beneficis sive bonis graciās egisse; ib. EFHMNO: *enī om.* 5. C: *per perceptis.* CGHFMNO: *perceptis beneficis sue.* 8. I: *fratrum adargueret;* ib. GN: *landans.* 9. EGIN: *non inmerito.* FHKLIM: *im-merito.* 10. G: *timeret;* ib. F: *sibi om.* 11. KM: *blasphemando benedixerit tibi.* In marg. sup.: *id est maledixerit.* 12. I: *Scivit — viro om.* 13. GHN: *peccati generati;* ib. C: *inferiorum nature.* 14. K: *incurret.* 15. EGLN: *voluit subiectionis culpam.* M: *noluit subiectionis elemosinam subticere;* ib. IK: *clam subticere.* 17. B: *diligamus;* ib. LM: *ex toto.* 18. I: *cuiuslibet;* ib. K: *dissolvuntur.* G corredit. 19. I: *qui cum;* ib. GKN: *temporalibus.* 21. C: *cum amor;* ib. B: *deletur.* H: *doleretur.* 22. K: *amorem;* ib. ABCDFIM: *Ideo ut. O: Ideo unde sepe. Recius;* Ideo in; ib. I: Prov. 15. 23. ACD: *quicquid illi.* 24—26. F: *et secundum — punire om.* 25. B: *Deo om.; ib. B: con-tingeret.* EGKMN: *Deum contingere.* O: *quam scit contingere.* 26. I: *punit;* ib. IKL: *nisi quem dominus.* M: *nisi ad quantum quod.* FGH: *nisi ad quem.* N corredit. 27. C: *punitatus;* ib. F: *complacetur.* 28. M: *sibi puniri.* 29—31. I: *Deum — tunc om.*

3. Job I, 11.

quia tunc diligeret quod sic punit, sicut scit hoc esse iustissimum, pulcherrimum et omnibus ac singulis creaturis ad commodum, si non ex se inaniter remurmurando se ipsas dampnificant.

How we may come to know whether we love God perfectly.

Grosseteste's simile.

Ex timore itaque et dolore creaturarum cognoscimus: si Deum nostrum perfecte diligimus. Quocunque quidem plus Deo diligimus, propter quod tenendum vel adquirendum, in mandato eius offendimus. Ideo dicit Lincolniensis quod simile est de nobis post donum gracie inordinate affectis temporalibus, ac si servus regis, iudicis et sacerdotis ipsum de regni sui trono fugaret sive expelleret, iniciendo throno lutum vel stercora que rex residens maxime abhorret.

Potest iterum fieri naturalis evidencia ad Deum super omnia diligendum. Constat quidem quod omnis natura recipiens naturaliter formam superadditam per ipsam perficitur, quia aliter natura ageret nimis frustra. Cum ergo natura anime naturaliter scire desiderans recipit naturaliter tam actualiter quam habitualiter formam noticie, videtur quod ita perficitur: nec hoc vertitur sapienti in dubium, cum desiderium anime ad sciendum foret aliter per se frustra, nec delectaretur in sciencia nisi foret utile scienciam dirigere ad virtutem nec haberet appetitum ad noscendum finem gratia cuius agit, quod tamen naturaliter inest corporibus inanimatis. Anima ergo ordinata est ad hoc ut cognoscat et diligit.

What calms the soul most

Quo supposito ex alibi declaratis patet ulterius quod inter omnia sui cognoscibilia ac diligibilia est unum maxime proporcionatum, ut patet de sensibilibus, in quibus anima maxime quietatur; quod non potest ponи aliquid citra animam vel par sibi, quia adhuc langueret ut terra ecentrica, querendo perfeccius. Ideo relinquitur quod sit solus Deus. Ideo dicit Augustinus primo

2. GN: et singulis. 3—4. I: si — remurmurando om. M: inaniter renuit iurando se ipsos dampnificant. G: renuit iuvando. N correxit in marg. 3, 4. AD: murmurando. 5. K: itaque om.; ib. I: et dolor. 6. EFIM: Quidcumque. 7. B: propter quod tenendum om. K: quidem tenendum. 9. GMN: in nobis. 10. EFKL: affectatus. 11. H: regis sui trono; ib. G: suo. 12. C: thronum. 14. EGHILNO: Potest etiam. 15. G: Constat enim. 17, 18. AD: Quando ergo. 18. C: talia scire. 19, 20. M: formam, nonne (G correxit) videtur quod. 20. EFGHIKLMN: ita. ABCD: quod illa. O: ista. 22. I: pars frustra. 23. F: utilem; ib. ABD: diligere. 24, 25. C: quia cum. I: quin tamen. 26. B: igitur; ib. C: inordinata. 27. B: et alibi. 28. B: sui om. 29. AD: propositum. 29, 30. ABCD: in quo. 30. E: anima om. 31. I: aliquod; ib. I: vel parem; ib. I: adiuc sibi; ib. MN: languet. 32. HI KLMNO: in terra.

33. Cap. I, Opp. tom. I, 661.

Confessionum I: *Domine, tu fecisti nos ad te, et ideo is according to
inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* St. Augustine
the Love of God.

Sed et de qualibet creatura potest mens humana habere multiplicem noticiam, sicut et idem cognoscere secundum multiplicem rationem. Ex quo patet quod anima foret plus perfecta cognoscendo rem secundum rationem plus perfectam; et cum ratio intelligibilis creature sit perfectissima quia eterna idem cum divina essencia, tunc perficitur anima secundum noticiam creature, quando cognoscit eam secundum rationem qua a Deo est cognita et non secundum existenciam quam habet in suo proprio genere. Sed cognoscendo quidlibet secundum priorem rationem cognoscitur ipse Deus et per consequens cum sincera noticia diligitur consequenter.

Ideo, ut sepe dixi, arre quas habemus in via sunt noticie et amores quibus Deum contemplamur in creaturis secundum raciones ydeales. Quod si clare intueremur divinam essenciam et per illam raciones huiusmodi et per consequens creaturas, tunc essemus plene beati ex visione in verbo. Et ita cum visio creaturarum in proprio genere sit tam imperfecta et tantum distrahens eciam in via ab arris anime, verisimile est quod non erit in patria. Si ergo voluerimus videre naturam divinam in patria, consideremus creaturas suas secundum raciones quibus ab ipso cognoscuntur et ordinantur; et sic convertamur ad orizontem eternitatis sub quo latet adhuc lux illa abscondita, nam Ysaie XLV, 15 dicitur: *vere tu es Deus absconditus.* Nam intelligendo creaturas ut in suo genere a Deo avertimur, cognoscendo sensibilia peripsimata ad extra sed videndo intimius, gustaremus nucleum dulcedinis, cum secundum Augustinum IX, Confessionum IV: *bonum extrinsecum non est nisi ymago*

In what manner
we may
contemplate
God in his
creatures.

1. M: X^o Conf. F: l Conf. 10; ib. BEI: *Tu domine.* 2. M: *inquietatum.* 3. F: *Sed om.*; ib. G: *de om.* N addit. 4. C: *et illud.* ib. GHLNO: *rem om.* 7. K: *perfectam ac intelligibiliter creature;* ib. ABCDGHKLMO: *ac racio.* G: *ac cum.* 8. I: *creature — eterna idem om.* 9. ACEFIQ: *anima om.* 10. G: *quam.* 12. ABD: *suo om.*; ib. B: *quilibet.* M supra scripsit: *id est omne.* FGNO: *quodlibet.* 15. F: *aree.* 20. MN: *creature.* 21. G: *tam perfecta.* N corredit; ib. B: *et lamen.* I: *et autum* (sic). 22. I: *et in via.* 23. B: *Si om.* 24. F: *et confidemus;* ib. N: *creaturs secundum raciones suas;* ib. M: *raciones suas.* 25. FI: *cognoscimur.* N: *cognoscuntur ordinantur;* ib. NO: *stc om.* 26. CF: *convertantur;* ib. AD: *ad orientem.* 27. EFG HIK: *adhuc om.*; ib. FIKL: *lux ista.* H: *lux ita;* ib. Ysaie; in codd. sequitur lacuna. 29. IK: *ut om.*; ib. B: *veritum.* GMN: *avertantur.* L: *avertuntur;* ib. C: *sensibilia om.* 30. I: *sed videndo om.* B: *licet videndo.* EL: *sed si videndum.* MN: *sed si videremus;* ib. K: *interius.* 32. G: *exterius.*

32. Opp. tom. I, 766.

veri boni intrinseci. Et cum secundum sentenciam Salvatoris: Ubi est thesaurus tuus, ibi et cor tuum, debemus raciones istorum bonorum, convertendo nos honorifice ad Deum iugiter meditari. Unde Origines super Exod. Omelia XII: Omnis, inquit, qui cum recitantur verba legis communibus fabulis occupatur, aversus est; omnis qui, cum legitur Moyses, de uenientiis seculi, de pecunia, de lucris sollicitudinem gerit, aversus est; omnis qui possessionum curis stringitur et diviciarum cupiditate distenditur, quia glorie seculi et mundi honoribus studet, 10 aversus est, sed et qui ab hiis videtur quidem alienus, assistit autem et audit verba legis vultu ac oculis intentus, corde tamen et cogitationibus evagatur, aversus est.

Quid ergo est converti? Si hiis omnibus terga vertamus et studio, actibus et mente sollicita verbo Dei operam demus, in lege eius die ac nocte mediteamur, omissis omnibus Deo vacemus exerceamurque in testimoniiis eius, hoc est conversum esse ad Deum. Est autem oratio hominis sine conversione huiusmodi odiosa; nec est possibile quemquam se ad Deum suum convertere nisi 20 Deus ubique presens convertenti prius causaliter conver-

It is impossible that any man may turn to God, unless God has first turned to him. Patet ista sententia Ier. XV, 19 et Zach. I, 3: Convertimini, inquit, ad me et ego convertar ad vos; et Deut. XXXII, 21: Provocaverunt me in eo qui non est Deus, et ego provocabo eos in eo qui non est populus. 25

Patet ergo, cum irreverencia sit a Deo averti destruens cultum Dei, quod attencio ad temporalia in nostris oracionibus suffocat cultum Dei.

Sed eciam mistice docemur diligenda ordinate diligere ex proprietatibus et accidentibus que natura materiali 30

1. D: secundum om. 3. EHN: illorum. O extinxit. 5. G: Omnes inquit cum. N correxit; ib. B: qui om. 6. I: verbo legis. 7. B: loquitur. 7, 8. C: de pecunia lucrandâ. 8. EHKLNO: pecunia et lucris; ib. A: de luctis. 9. I: ut diviciarum. H: decimarum. 10. EGHL: qui glorie. FLN: glorie mundi et honoribus studet; ib. FGI: seculi et om. 11. EFIKM: et om. 11, 12. G: alienus assistit, si autem. LN: si quis antem. 12. KMO: ac mente. 17. K: exerceamus in; ib. B: testamentis. 18. FL: ad dominum; ib. F: Est autem omnino omnis sine; ib. EGKLMNO: oratio omnis. 19. CI: hominis om.; ib. B: ociosa. 21. I: ubi; ib. FGMNO: taliter prius convertatur. 22. FGMNO: Patel illa; ib. I: 15. FN: 15 et Zach. 3. G: Ier. 12 et Zach. 10. 23. B: ergo ad. 24. I: Deut. XXXII. H: et ego. Et Deut.; ib. K: Provocavimus. 25. C: Deus — est om.; ib. B: dos in eo; G: in eo quod. H: in eo om. 26. BM: reverentia; ib. G: converti. 27—28. I: quod — Dei om. 27. G: in nostris temporalibus. 28. ABD: terrenis rationibus. 29. EGHKLMNO: Sed et; ib. FM: eciam om. 30. C: pro profitetibus; ib. C: et actibus, I: et accidentibus om.; ib. C: natura om. F: que tam materiali.

cordi instituit; intelligendo per cor, ut beatus Bernardus intelligit, vim amoris iuxta illud Prov. XXIII, 26: *Fili, prebe mihi cor tuum.* Ponunt autem anathomici cor diversificari ab aliis membris specialiter in hiis tribus: 5 in partibus ipsum substancialiter ingredientibus, in absolutis eius accidentibus et in accidentibus respectivis.

Ponit autem Aristoteles XV De Animalibus, VI capitulo et sparsim alibi quod cor ex septem partibus integratur. Componitur autem cor ex materia spermatica quasi lacertosa propter eius compacionem et fortitudinem; correspondenter *fortis est ut mors dileccio*, Canticorum VIII, 6, et exponitur supra XII° capitulo.

Secundo contexitur cor undique ex filiis longitudinalibus, latitudinalibus et transversalibus. Correspondenter dileccio habet virtutem necessarii attractivam, preciosi retentivam et superflui expulsivam.

Tercio cor habet in basi cartilagonem que in senibus induit formam ossis, ut patet de cervis veteribus. Correspondenter antiquatus caritate ex soliditate ossea dicit 20 cum Apostolo Rom. VIII, 35: *Quis nos separabit a caritate Christi?* qui est lapis fundamentalis osse forcior.

Quarto habet cor carnem spermaticam rubificatam; sic fidelis ablato corde lapideo secundum cor carneum, ut dicitur Ezechielis XI, credit omnia necessaria ad 25 salutem, ut dicit Apostolus I Cor. XIII de condicionibus caritatis.

Quinto habet cor fila trium generum; sic caritas attrahenda, retinenda et eicienda subtiliter contemplatur; sed et omnia supra, subtus et a latere diligit ordinate.

2. Codd.: *Prov. VIII.* 3, 4. FHL: *cor diversificatum.* 4. N: diversificant. 5, 6. EFKLMMNO: *et absolutis.* 6. IM: *et in accidentibus om.* 7. K: *XV de Animalibus libro cap. VI.* 10. I: *lactuosa.* GN: *lactosa;* ib. C: *operacionem.* 11. B: *fories;* ib. ABHDN: *est om.* 12. L: *cap. XII corr. cap. X.* 13. GHI: *Secundo om. FMNO: Secundo contextitur autem. H: contextitur autem. C: texitur. I: componitur;* ib. GMN: *undique om.;* ib. I: *ex filiis. ABCD: villis.* 14. BG: *latitudinalibus om.* 15. FIO: *habet vim activam intus preciosi. ELMN: vim attractivam intus preciosi. G: vim accidentis intus. H: vim necessariam intus;* ib. C: *intus attractivam;* ib. E: *et preciosi retentivam.* 17: *in basi.* M: *ut lisisti (sic);* ib. I: *quem senibus.* 17, 18. M: *que sonibus inducit.* GN: *que senibus inducit. F: quem seminibus inducit.* 18. H: *inducit;* ib. D: *de cervis.* 18, 19. I: *Similiter cervus antiquatus caritate ex soliditate osseo (sic).* GM: *Similiter cervis antiquatus capite.* EFH LNO: *Similiter antiquatus. K: Similiter cervus antigatus caliditate ex soliditate ossea.* 19. H: *ex sollicitudine.* 19, 20. N: *dicente Apostolo.* 20, 21. N: *separat a Christi Christi qui.* 22. EGHJKLMNO: *Quarto autem;* ib. F: *rubrificatam.* 24. E⁷. 2⁹; ib. IK: *intrat ad.* 25. I: *H ad Cor.* 27. I: *filacterium;* ib. ABCDEFGM: *sicut.* 29. ACD: *et om.;* ib. F: *et altare.*

7. Lib. XV De Anim. non extat. Est pocius I, cap. XVII.
De Mandatis Divinis.

Mystic interpretation of Love as corresponding to the heart in substance, primary accidents and secondary accidents,

The seven parts of the heart (according to Aristotle) and their mystic correspondence with love.

I. The substance of the heart.

Sexto habet cor arterias vel venas pulsatiles; sic caritas habet viscera misericordie, per que egentes vivisicat et confortat; II Cor. XI. 29: *Quis infirmatur et ego non infirmor?*

Septimo habet panniculos quibus involvitur; sic caritas ex spe premii quiete patitur quicquid tribulacionis ei contigerit, quia I Cor. XIII. 7: *Caritas omnia suffert;* et illi panniculi videntur esse iusticie, quia Prov. XII. 21: *Iustum non contristabit quicquid illi acciderit.*

II. According to primary accidents.
1. Quantity. Quantum ad cordis septem accidentia absoluta, cor 10 habet quantitatem modicam quoad molem, sed virtutem more aliorum principiorum satis magnam; correspondenter caritas more grani sinapis, cui Salvator Luce XVII fidem comparat, ex verbis pomposis non premitur nec propter parvitatem virtutis a fructu operum retardatur. 15

2. Shape. Secundo figura cordis est piramidalis, rotunda quodammodo, sic caritas instar illius figure per tribulaciones ad superna penetrat more piramidice figure vel flamme candele. Sed remanet semper in fide basiliter solidata nec ex angulorum collisione deteritur ab extrinsecis 20 documentis, quia Act. V, 41: *Ibant apostoli gaudentes a conspectu consilii, quoniam digni habitu sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Caritas itaque tangit temporalia solum in puncto et super bonis spiritualibus solide requiescit. 25

3. Position of apex to the left. Tercio habet conus cordis posicionem versus sinistram partem a quo spiritus vitales effluunt, ne ratione magnitudinis ledatur ad ossa sed ut in loci strictitudine spiritus deparentur. Correspondenter caritas in adversis de paucis temporalibus contentatur, ut dicit Apostolus I. Thim. VI, 30 ne ponant offensionem evangelio quoad osseos mundialibus induratos; refundit tamen contra persequentes

1. I: *habet corpus;* ib. ABDEKM: *sicut.* 3. ABCDEFGHIKLM: *I Cor. IX. N:* *II Cor. 12.* 5. B: *sicut.* 6. I: *tribulacionis om.* 7. F: *contingent.* 8. F: *quia om.* 9. BC: *contigerit.* H: *ei acciderit.* M: *eveniret.* 18. F: *cordis arem.* (Recte: *^em = septem.*) 11. BH: *virtute.* 12. I: *moris (aut morum).* 14. C: *temperat;* ib. I: *premittitur.* 16. K: *Secunda filia cordis;* ib. H: *piralis.* 17. AD: *sicut.* 18. ABCDKM: *pineate figure.* EFGL: *piramice.* H: *premette;* N: *piracie;* ib. AD: *ut flamme.* BC: *ut om.* Corrxi supra: *vel.* FHMNO: *vel om.* 19. B: *bas.* FGI: *basis.* ACD: *basaliter.* N: *basaliter.* K: *vasaliter.* (Rectius: *basilariter.*) 20. M: *angelorum;* ib. C: *intrinsecis.* 22. F: *qui habitu sunt.* 24. I: *solis bonis.* 27. G: *a qua.* 28. B: *sedatur;* ib. M: *sed in loci;* ib. D: *in om.*; ib. B: *ut loca strictitudinem,* I: *loci fortitudine.* 29. I: *depuretur.* 30. I: *ad Tim.* 32. C: *refunditur;* ib. C: *tamen om.*

29. Alludit dicto: *Habentes autem alimenta etc.* I. Tim. VI, 8.

spiritualia suffragia iuxta doctrinam Apostoli Rom. XII, 17: *nulli malum pro malo reddentes.*

4. Position of
base to the
right.

Quarto habet basis cordis positionem versus dextram, ut sic recipiat sanguinem, eventacionem et motum pulsus. 5 Habet autem in basi duos ventriculos, quorum dexter maior recipit ab epate grossum sanguinem et dirigendo dirigit ad foveam sinistram medium sed minorem; que dirigendo ulterius transmittit spiritus ad supremum ventriculum in sinistro, et sunt meatus sanguinum 10 continue stricciore. Sunt autem in duabus foveis basilibus duo additamenta parva instar auris muris per quorum dextrum recipitur sanguis ab epate et per sinistrum spiritus infrigidans a pulmone, ut et sic moveantur arterie continue, dum cor secundum virtutem attractivam a 15 venis se dilatet et secundum virtutem expulsivam influens in partes exteriores se constringit. Correspondenter via latissima caritatis porrigitur ad bona gracie pociora, via autem sinistra stricciore ad bona media vel infima minus bona. Utraque enim oportet in via attendere iuxta illud 20 Canticorum II, 6: *Lera eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur me.*

A ratione vero recipit nutrimentum spirituale, et os aperuit attraxitque spiritum depurantem, quia aliter non creabitur in se cor mundum; et sic stringendo 25 secundum raciones abstractas totum cibum anime in unum plenum omnium rationum vivencium dilatatur intelligibiliter secundum diastolim et sistolim, id est, influxum a spiritu in creato et effluxum ad vires et organa spiritualiter vivificanda.

3. I: *habet usis;* ib. ABCD: *dextrum.* 4—6. B: *sanguinem — recipit om.* 4. I: *eventacionem.* H: *eventaneum;* ib. C: *pulsis.* 5. I: *in dirigendo deicit.* K: *dirigendo digerit.* M: *dirigendo deiecit.* 7. FLN: *deicit;* ib. B: *ad fendam.* 7, 8. I: *minorem crume (sic) digerendo.* FG: *minorem crue dirigendo.* H: *aure dirigendo transmittit.* 8. BCEO: *digerendo;* ib. IM: *ulterius om.* 9. G: *sinistra.* 10. I: *in duabus basilibus;* ib. ACDELM: *basalibus.* 12. I: *dextram;* ib. N: *per sinistrum autem.* 13. EH: *ut sic.* 14—15. DI: *virtutem — secundum om.* K in marg. addit. 14, 15. BC: *aeris se.* EGHMNO: *a venis om.* 16. I: *extrinsecas.* G: *externas.* 17. N: *pungitur;* ib. I: *ad bonum.* 18. I: *vel infinita minus.* 20. BD: *eius.* 21. C: *ipsius.* 22. I: *Secundo a ratione enim vera;* ib. C: *incipit;* ib. D: *ut os.* 23. FK: *deputantem.* H: *deprimentem;* ib. B: *alter om.* 24. K: *creabit.* 25. B: *secundum om.* 27. EFGHIKLMNO: *intelligit secundum;* ib. B: *distolim.* HL: *diascolim;* ib. G: *sistolim;* ib. MN: *id est om.*

27. Diastole from *διαστέλλω* = ampliare; *συστολή* = systole = motio cordis.

5. Position in
the centre. Quinto cor situatur in medio animalis, sicut rex in
medio regni sui, vallatum undique thorace, spondilibus
et spina dorsi. Correspondenter caritas vallatur virtute
fidei vel iusticia pro thorace, virtute spei de prosperis
comprehendendis et adversis fugiendis tanquam spondi-
libus. Et tertio longanimitatem vel perseveranciam erigit
tanquam spinam: illa enim requiritur ad coronam. Et
sic cor interioris hominis situatur tutissime ligatum istis
fulcimentis vel quatuor virtutibus cardinalibus tanquam
fortissimis ligamentis. 10

6. Interior
shape. Sexto cor hominis est intus concavum secundum tres
cameras, ventriculos, foveas vel vasa sanguinum. Solum
enim cor habet sanguinem instagnatum, cetera vero membra
in venis habent sanguinem a corde fontaliter ministratum.
In prima camera est sanguinis generacio, in suprema 15
est spiritus vitalis sublimacio et in medio est sanguinis
et spiritus temperata commixtio. Proporcionaliter in
corde interioris hominis est prima camera qua concipitur
devota meditacio, suprema in qua ascendit contemplantis
oracio et media in qua temperatur utrique sancte 20
operacionis volicio.

7. Temperature. Sed preter quantitatem, situm et figuram cordis mani-
festum est septimo quod cor est calidissimum inter
cetera membra, cum habet spiritus naturaliter com-
plantatos ex quibus cum spiritibus intrinsecis calefacit 25
et dirigit sanguinem intrinsecum et membra extrinseca,
sicut per aquam balnei calefit terra sulfurea.

Correspondenter caritas omnes virtutes comitantes
format et omnibus conversantibus proficit ad salutem,
dum omnes excitat ad amorem; patet sentencia I Cor. XIII, 30
Sed heu Mat. XXIV, 12 prophetat Veritas: *Refrigescet
caritas multorum.*

III. According
to secondary
accidents. Sunt autem septem accidentia respectiva que ex duobus
predictis septenariis insunt cordi.

1. I: *vel sicut.* 2. C: *undique in.* 3. I: *deorsi.* 4. C: *et iusticie.*
4—5. I: *virtute — comprehendentis om.* 5. ABD: *aversis. H: et ad-*
versus. 5—7. I: *spondilibus per longanimitatem vel perseveranciam*
erigit tanquam spina. 5, 6. FGLN: *spondilibus.* 5. FGNO: *Et per*
longanimitatem. 7. H: *spina; alia enim.* N: *spina.* 8. C: *sic om.;*
ib. I: ligatum om. 9. FILN: *istis fascimentis.* GM: *vestimentis.* 12. B:
sanguineum. 13. C: *cetera enim.* 14. B: *formaliter;* ib. I: *ministrante.*
15. I: *In prima.* 17. G: *temporalis.* 18. M: *quo.* 19. F: *conscendit*
contemplante. 20. B: *in om.* ib. C: *comparatur;* ib. FK: *utraque.*
22. I: *Sed post.* H: *Sed propter;* ib. ACD: *situm om.* 23. I: *est om. before*
calidissimum. 24. B: *cetera om.* 24, 25. ACD: *contemplativos.* B: *com-*
placentes in. GM: *copulatos.* 25. HIO: *quibus tamen;* ib. I: *intrinsecus.*
26. ABCDEFIKL: *digerit.* 27. H: *caleficit;* ib. G: *aqua sulphurea.*
30. ABCD: *sentencia om.* 31. B: *Sed fatet;* ib. F: *Quod refrigerescit.*
GKM: *Refrigescit.* 33. AB: *Sunt et.* D: *Eciam.* L: *Sed sunt septem.*

Primo est membrum primo formatum in animali a quo natura progrediens cetera membra animalis format, vivificat et conservat. Correspondenter natura increata incipiens a caritate ex illa format totum corpus activum vite eterne 5 meritorium et mortificatos vivificat et conservat, ut patet I Cor. XIII.

As the heart shapes and quickens and preserves the other members of an animal so does Love shape man.

Secundo cor est in motu continuo spiritum aereum 2. As the heart attrahendo et vitam ac motum aliis partibus effundendo. is always in motion; so Sic caritas abhorret ocium, operatur enim magna si est Love works incessantly in 10 iuxta beatum Gregorium, recipiens inspiracionem a man.

communi spiritu increato, Mat. X, 20: *Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Sicut igitur pulmo circumdat cor, sic Spiritus Sanctus vim amandi; et ipsa est tunc amorem reflectens 15 et meritum in capitaneos supra ipsam, in subditos ipsa inferiores, amicos a dextris et inimicos a sinistris. Unde ad illos qui frigidiores sunt plus vergit instar cordis, ad mortuos tempore priores ac generandos tempore posteriores proficiendo respicit.

20 Tercio cor nutritur colera calida sibi simili in natura. 3. Love leads him from earth to heaven.

Correspondenter cibus potencie volitive non est fleuma lubricum vel melaneolia frigida sicut in carnalibus et avaris sed sentencia lenis et calida qua ad celestia aspiramus.

25 Quarto cor est preco certissimus vite et mortis, cum 4. As the heart corde quidem vita primo et ultimo copulatur. Correspondenter amor est nuncius vite et mortis spiritualis, or death, so cum Mat. XV: *De corde exeunt cogitationes; hec sunt que coquinant hominem.* Et cum homo non vivit spiritualiter nisi amore, patet quod primo venit viventi

spiritual life or death.

2. I: *aliis format.* 3. B: *Ut correspondenter.* V: *Correspondenter naturaliter.* 3—5. M: *Correspondenter — conservat om.* 4. F: *caritate illa format;* ib. ACDGHMN: *format.* 5. ABCD: *et om. before mortificatos.* K: *meritorum;* ib. H: *et om. before conservat.* 7. BHNO: *continue.* F: *motu continencie;* ib. M: *spiritum alienum;* ib. C: *neruum.* 8. B: *intrahendo;* ib. C: *influendo aliter effundendo.* K: *offendendo.* 9—11. B: *est — vos om.* 10. M: *recitans inspiracionem.* 11. FGKNO: *communi om.;* ib. I: *Matth.* 9. M: *X om.* 13. FGLMNO: *Sicut ergo.* 13, 14. FHIK: *Spiritus beatus.* GMN: *Spiritus luninis.* 15. I: *et meritum om.* BK: *ac meritum;* ib. B: *in capitaneos.* EGN: *in capitaneas;* ib. B: *ipsa.* FGMN: *ipsum in subditas.* F: *ipsam inferiores.* E: *ipsam in subditas ipsa.* 17. B: *ad istos.* 18. I: *et posteriores generandos.* GMN: *ac posteriores generandos;* ib. KMNO: *tempore om.* 19. EK: *perficiendo.* 21. B: *femina.* ADM: *fleuma.* C: *fluma.* 22. F: *melanocica.* 24. KNO: *inspiramus.* 28. B: *cum hec.* 29. I: *coquinat.* 30. I: *spiritualiter om.;* ib. C: *in amore;* ib. M: *quod om.*

10. St. Gregorius pluribus locis. Cf. Ep. CVIII ad Syagrium ep. Opp. III, p. 1035. 28. Matth. XV, 18: *Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt et ea coquinant hominem.*

et ultimo recedit a mortuo, in tantum quod in predestinato semper vivo non excidit. Sicut enim cor non recipit infirmitatem eciam minimam, sic amor nullam culpam secum compatitur.

5. As the other parts of the body have been created, ut splen in sinistro, epar in dextro, cerebrum created for the sake of the heart, so the tanquam flabellum cordis et ad recipiendum fumositates, other virtues for the sake of Love. Quinto propter cor cuncta membra reliqua sunt 5 omnes vires anime et virtutes sunt propter potentiam 10 et actum potencie volitive: pacienza colligens modo splenis iniurias malencolicas in adversis; temperancia virtuose delectans in prosperis tanquam epar; humilitas amorem Dei senciens in altis gradibus more cerebri; et affabilitas verbis dulcibus atque prudentibus temperans 15 passiones cordis tanquam pulmo.

6. As the heart of a man defines his quality, so does Love. It makes him stout-hearted. Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde originem. Ut cor magnum habens paucum de sanguine constituit naturaliter timidum; econtra cor 20 habundans in bono sanguine, si caput magnum non mitiget; et sic de singulis condicionibus provenientibus a natura. Correspondenter caritativi cordati sunt et audaces in causa Dei habentes multum de amore, cuius amoris pauperes sunt pusillanimes; sive quia in altis 25 gradibus constituti ut caput timent serviliter humores fluidos temporalium, sive quia in se sunt pauperes huius amoris vivisci reddentis homines animosos.

1. B: *tantam*. 2. I: *semper om.*; ib. BH: *excedit*. 3. I: *et minimam*; ib. C: *amor illam*. 5. IK: *reliqua om.* 8. I: *tanquam flabellum*; ib. K: *et om.*; ib. K: *fumositates*. 9. I: *cordis temperacio*. 10. B: *anime om.* 11, 12. H: *nemo splenis*. 12. I: *plenis*; ib. K: *et adversus*. 14. M: *fans (faciens)*. 15. I: *tanquam prudentibus*. 16. FHK: *cordium*. 18. GM: *naturalem magnitudini corporis*. EFLX: *magni corporis*. 18, 19. EFGHIKLMNO: *a corde om.* 20–21. M: *constituit — sanguine om.* 20. ABCDGIL: *tumidum*, H: *timi* (sic). 23. A: *sunt om.* 24. I: *amor*. 24, 25. BK: *cuius amore*. 25–27. C: *in altis — quia om.* 26. M: *ut om.*; ib. A: *timet*; ib. K: *serviliter om.* 27. C: *temporancium*; ib. H: *sive qua*. 28. EF: *amoris uniti*, K: *unitati*; H: *amore uniti*; ib. ABDEFHKLO: *reddentes*; ib. FHMN: *amorosos*. G: *curiosos*.

17. Aristoteles De Partib. Animal. III, cap. IV: *Αἱ δὲ διαφοραι τῆς καρδίας κατὰ μέγεθός τε καὶ μικρότητα καὶ σκληρότητά τε καὶ μαλακότητα τείνοντι πῃ καὶ πρὸς τὰ ἥθη. Τὰ μὲν γὰρ ἀναίσθητα σκληρὰν ἔχει τὴν καρδίαν καὶ πυκνήν, τὰ δ' αἰσθητὰ μαλακέραν, καὶ τὰ μὲν μεγάλας ἔχοντα τὰς καρδίας δειλὰ τὰ δ' ἐλάσσοντας καὶ μέσας θαρρολεώτερα. Cf. et Robertum Lincoln. Dicto XLII Habentes corda magna . . . timorosi sunt.*

Septimo falcones, aquile et alic aves cordate appetunt naturali industria cor in cibum. Correspondenter viri spirituales a terrestribus elevati celestia contemplantes cum aquilis appetunt in cibum anime panem vite, cum sit totus cor, quia ut patet I Ioh. IV, 8: *caritas in abstracto*. Ideo propter sequelam edulii signanter dicit Veritas Luce XVII, 37: *Ubiunque fuerit corpus, congregabuntur et aquile*. Quotlibet sunt huiusmodi cordis proprietates ex quibus addiscere possumus Deum diligere, et discutere si ipsum diligimus toto corde. Ad hoc enim voluit in lectura crucis aperiri lancea librum cordis. Unde non est possibile alicui persone ecclesie infirmitatem spiritualem contingere, nisi propter indispositionem cordis aut animi in aliquo accidencium predictorum. Quando enim cor est eversum vel improportionabiliter respicit cetera membra, totum compositum est infirmum. Et quando prelatus vel prepositus, qui debet esse cor populi, contra predictum ordinem in quantitate, figura, posizione vel qualitate evertitur, necesse est populum infirmari.

Ideo respiciamus in ara crucis cor Christi apertum et conformemus nos sibi secundum triplices septenarios predictos secundum cor anime. Hoc enim est prebere sibi cor nostrum.

Sed ponendo finem huic materie notandus est textus Exodi quo subditur: *visitans peccata patrum in filiis in tertiam et quartam generacionem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me et custodiunt precepta mea*. Ubi patet duplex affectum timoris et amoris ad custodiam mandatorum, non solum quoad malum aut bonum in persona prevaricantis vel legem decalogi observantis sed in genere de tali stipite procedentis.

7. As certain animals long for heart as food, so the spiritual men long for the bread of life.

From all the qualities of the heart we learn how to love God.

If the heart is out of order, the whole body is weak thus if the head of the people is out of order, the people is weak.

Explanation of the text respecting the visiting of the sins of the fathers unto the third and fourth generation.

1. I: *Ideo accipitres*. K: *Septem falcones aquile*. H: *Unde septem falcones*; ib. AD: *alic om.* 2. EFHILMN: *cor ad.* 3. H: *elevati*. 5. H: *cocis cor*; ib. C: *caritas est*. 7. H: *Luce . . . cap.* 7, 8. L: *congregantur*. 8. M: *Quodlibet. Superscr.: Quam multe*; ib. BDFILM: *modi om.* 10. D: *si Deum*; ib. ACD: *enim om.* 12. B: *non om.*; ib. B: *personam*. 12—13. F: *personae — cordis om.* 13. FHIKLO: *spiritualiter*. 14. ABCDH: *aut om.* 16, 17. Sic quando. 17. B: *prelatus sit*. C: *prelatus sive*. 18, 19. B: *possessione vel quantitate*. EFGKLO: *vel posizione aut.* H: *figura vel potentie aut.* 20. FGHI KNO: *aram*. M: *aptum*. 21. FGIMO: *sibi om.*; ib. EFGHIKMO: *secundum tres*; ib. C: *tenarios*. 22. C: *secundum om.*; ib. B: *sibi om.* 25. M: *quo subditur om.* FHKLNO: *qui subditur*; ib. I: *visitans iniqutias*. E: *iniqutias et peccata*; ib. D: *filios*. 25, 26. F: *in tertiam intelligitur et quartam*. 26. I: *qui homo (ho)*. 27. I: *in nulla*. 29. B: *ad om.* F: *ad custodiendam*. 30. HI: *autem ad bonum*; ib. I: *prevaricatis*; ib. ABD: *precedentis*.

25. Exod. XX, 5.

Naturale quidem est patrem curare de filiis et per consequens ex eorum dampno preminato teneri ac ex eorum successu prospero hilarari et per consequens utrobique de eorum mediis precavere. In novo vero testamento, ubi patres non tantum de carnali progenie curam habent, docemur a Christo personaliter ac filialiter Matthei XIX, 17 precepta Domini custodire: *Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serra mandata.*

Christ teaches us to observe the commandments.

God is more ready to reward than to punish.

Three causes for visiting unto the third and fourth generation.

Secundo elicitur ex hoc textu quod Deus est prionior ad premiandum quam ad puniendum, cum promittit 10 se punire peccata usque in quartam generacionem et premiare merita usque in millia. Non enim punit Deus nisi occasione data ex peccato, sed per se premiat ex bonitate intrinseca iuxta illud Ysaie XXVIII, 21: *Alienum est opus eius.* Et loquitur de punicione: *peregrinum est,* 15 *inquit, opus eius ab eo qui amat naturaliter opus suum.*

Sed triplex causa ponitur quare limitatur usque in terciam et quartam generacionem.

Prima quia ad tantum tempus solent patres cum filiis esse superstites et sic compaciendo filiis ipsos in peccatis 20 sequentibus compuniri.

Secunda causa quam tangit Magister secundo Sentenciarum distincione XXXIII stat in isto quod in forma temptationis hominis ad peccandum sunt quatuor gradus: Primo, levis motus ad cogitandum de actu prohibito quem 25 sensualitas condelectans offert racioni tanquam mulier viro pomum. Secundo, in consensu racionis completur peccatum, ac si mulier fetum concipiens postmodo parturiret. Tercio, quando racio determinate persequitur ad perpetrandum facinus cogitatum, invalescit peccatum usque 30 ad terciam generacionem, et si quartto sit facinus opere

1. GN: *patri.* 2. EFI: *de eorum;* ib. CGH: *prenunciato.* O super-
scripsit: *id est ante minatum dicto;* ib. I: *terrei autem;* ib. FGNO: *aut
ex.* 3. KN: *prospere;* ib. EFLNO: *exhilarari.* 6. A: *finaliter.* 1: *hac
filialiter.* 7. GM: *precepta Domini om.*; ib. B: *custodiri.* 9. K: *Septimo elicitur;* ib. C: *ex isto;* ib. K: *est om.* 10. BN: *quam puni-
endum;* ib. B: *causa promittit.* 11. I: *punire in terciam et quartam.*
F: *in tercia et in quarta;* ib. H: *et om.* 12. I: *m(er)ita in nulla (sic).*
13. *per se.* M: *pere.* L: *pe = precise.* 14. F: *Is. 24.* 16. ACDI: *eius
om.*; ib. M: *amant.* 17. M: *literatur;* ib. FI: *usque om.* 19. F: *quia
om.* 20. B: *et ipsos.* 22. B: *secundo om.* 23. EFGHKLNO: *illo.*
24. GN: *contentacionis.* F: *temptacionis bonus ad peccandum . . . sicut
quatuor;* ib. LM: *ad peccatum.* 25. EFGHKLNO: *Primo.* ABCDM: *Primus;* ib. ABCDE: *modus.* 27–28. I: *viro – a si om.* 28, 29. M: *partiviret.* 29. BFHO: *Tercio quomodo;* ib. I: *racio om.*; ib. B: *deter-
minaret;* ib. EFI: *prosequitur.* 29–31. I: *ad – terciam om.*
30. FGLNO: *usque in.* 31. I: *et si quarto facimus sicut opere;* ib. F: *et si tercio.*

21. Petrus Lombardus sed est dist. XXIV: *De ordine pec-
candi . . .*

consummatum, completur quarta generacio. Et omnes istas generaciones Deus visitat in toto genere puniendo.

Tertia causa dicit quod Deus duplicitate visitat peccata generacionis prave, aliqua puniendo ad purgacionem, ut peccata perpetrata precise usque ad terciam generacionem, et aliqua puniendo ad perpetuam dampnacionem, ut peccata ad quartum gradum prodeuncia. Quidam enim peccant mortaliter solum intrinsecus in consensu tanquam filia archisinagogi mortua infra domum; alii 10 complendo peccata ad extra in opere tanquam filius vidue per portam civitatis delatus ad sepulcrum. Et alii in operibus nephariis consueti tanquam Lazarus quatriduanus iacens fetidus in sepulcro. Et usque ad hunc tertium gradum Deus visitat peccatum hominum expurgando; in 15 cuius signum tantum istos tres mortuos legitur suscitasse. Sed quarto peccant aliqui peccato finalis impenitencie indurati, et illud peccatum in Spiritum Sanctum Deus visitat perpetuo puniendo. Unde Amos I, 3 scribitur *super tribus sceleribus Moab et super quatuor non convertam eum.*

20 Sed dubitat Lincolniensis quomodo hoc sit iustum, cum Ezechielis XVIII, 20 dicitur quod *pater non portabit iniuriam filii nec econtra*; sed solvit per hoc quod peccata que filii committunt occasione informacionis vel omissionis correpcionis parentum sunt peccata parentibus 25 imputanda, ut alias diffuse exposui.

Et cum nemo malum pene patitur nisi iuste, manifestum est quod impossibile est filios puniri ad dampnum suum nisi peccata parentum originancia causent peccatum proprium, ut patet de originali peccato. Et sic patres 30 exemplacione et filii imitatione peccati habent iustissime communicacionem in penis: unus ex peccato proprio appropriate paciendo et alius ex mala habitudine penaliter

Grosseteste's
doubts whether
this is just;
solution of these
doubts.

2. K: glorie (sic) puniendo. 4. C: primarie; ib. GIMN: aut puniendo. EFO: alia puniendo. 5. EF: ut om.; ib. M: perpetrata prime generacionis usque. G: perpetrata pte; ib. IK: previe usque. EFLO: primo usque. H: prime. 6. I: et alie. FGMO: et alta puniendo. 7. EM: usque in. N: usque ad; ib. K: prodencia. 9, 10. I: aliquando complendo. 10, 11. FI: filio . . . delato. O: filius . . . delatō (sic). 11. I: Et aliquando. 12. B: consuetus. 13. B: et sepultus. 14. C: purgando. HM: peccata. 15. H: Et cuius in signum; ib. FGHIKLNO: illos. 16. B: Si quarto; ib. I: aliqui in aliquo. ADG: aliqui aliquo. HKMNO: aliqui qui aliquo. EFL: peccant aliqui qui sunt peccato aliquo finalis. 18. KL: perpetue; ib. ABDEFGN: Unde om. I: Cum Amos. Codd.: Amos 2. 19. GNO: super quartum. 20. B: scit. 24. B: omissiones. 28. B: nisi pater. ACD: preter. EFGHIKLMN: nisi propter; ib. H: originancium; ib. M: cause ut. 29. D: sic om. 30. B: examinacione. CGMN: exemplative; ib. I: peccati hunc. 31. IK: unus ut. 31, 32. C: peccatis propriis appropriaciis; ib. B: compaciendo; ib. ABDGKM: alius om.

compaciendo et econtra reciproce utrobique iustissime ad pulcritudinem universi. Unde signanter comminatur Deus contra peccatum ydolatrie hanc penam se extendentem reciproce a parentibus ad filios et econtra, quia in hoc peccato manifestum Dei odium indicatur et filii capiunt in irreligiositate ydolatrie vel superstitionis pro causa communiter quod sic decet facere, quia parentes et veteres sic fecerunt, ideo signanter ydolatre per peccatum in filiis deterrentur.

The Lord is merciful to all who observe His commandments; he blesses all those thousands of predestined souls in heaven.

Facit autem Deus misericordiam in milia observantibus eius mandata, quia omnes millenarios predestinatos ex hinc beatificat in patria; quia sicut denarius numerus, sub quo continetur decalogus, ductus in se cubice millennium numerum constituit, sic observans decalogum tam corpore quam anima solidissime premiatur. Non autem notatur in hoc graduum generacionis multitudo, quia ex unitiva caritate omnes beati sunt una generacio que notatur per milia, qui est maximus universitatis numerus, communis ad omnes millenarios, nedum beatorum sed et creatorum. Et ad istum sensum credo hoc nomen milia indefinite positum ad denotandum beatos per omnes millenarios misericorditer premiari.

CAPITULUM DECIMUM SEPTIMUM.

Explanation of the second commandment, the wording of which is negative. Secundum mandatum decalogi est negativum, cum dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Et subditur causa huius, cum dicitur: *Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui frustra.*

1. I: faciendo. 3. D: Deus — penam om. 3. 4. F: si extendentem. 4. D: et quia. 5. C: manifestissimum. 6. D: sapiunt; ib. ADL: religiositate. C: irregularitate. 6. 7. FI: superstitious peccata communiter et sic dicuntur (F: debent) facere. B: et sic decet. K: pro tam communiter. 7. EGKLMNO: sic debent. 8. I: sic facerent. 12. B: quia twice. 13—14. I: decalogus — constituit sic om. 14. B: numerum om. 15. I: anime. 16. GLMN: in hoc gradu; ib. IK: gaudium generacionis; 15. I: multitude twice. 17. EFGKLMNO: quia omnes ex vicina karitate beati. 17. I: beate. 20. FLNO: Et ad illum; ib. BN: credo quod. 21. K: hoc non (sic); ib. N: et ad. 22. EHIKLN: bonos. 25. KLO: Domini om.; ib. F: huius om.; ib. I: Non enim L: enim om. F: Non habebit. 27. KM: insontem donec eum; IM: Domini Dei sui; ib. ACD: sui om.

25. Exod. 20, 7. De hoc mandato cf. Serm. I, 89—90; IV, 4⁴ seqq.

Pro quo notandum quod *nomen reale*, de quo nobis sermo, est res ipsa, ut a Deo dicitur. Et dividitur in nomen proprium et commune, sicut rerum aliqua sunt universalia et aliqua singularia. Et autem nomen proprium secundum Lincolnensem dicto LXII collectio proprietatum rei quam non est in alio reperire. Voces autem nostre sunt signa nominum.

Secundo notandum quod *in vanum* vel frustra dicitur fieri quod fit inutiliter quoad finem debite intendendum. The meaning of in vain.

10 Ex quo patet tertio quod omnis peccator in vanum accipit nomen Dei; accipit enim nomen ymaginis quam deformat sicut fidelis nomen Christi accipit in baptismo; et specialiter omnis iurans sine causa racionabili nomine Dei sui.

Whosoever
swears by
God's name
without
reasonable
cause takes His
name in vain.

15 Et patet quod huius mandati prevaricacio et observancia convertuntur cum prevaricacione et observancia cuiuscunque alterius mandatorum. Ponit autem Lincolniensis quod infidelis blasphemando in Deum ad cuius ymaginem est creatus in vanum accipit nomen Dei.

Grosseteste's
opinion that a
heretic takes
the Lord's name
in vain.

20 Et sic prima in vanum nominis Dei accepcio est in cogitatione, secunda in sermone et tercia in opere.

The Lord's
name is taken
in vain in
thoughts,
speech and
works.

Primum autem nomen Dei est *esse*; de quo Exodi III, 14, 15: *Ego sum qui sum*, ait. Et sequitur: *Hoc nomen mihi est in eternum et hoc memoriale in generacione 25 et in generacionem.*

Cum autem Deus solus ex se est et omnia alia equivoce ut sibi inherent, patet quod solus Deus substancialiter est; ut ostendit Ieronymus ad Damasum papam. Illud autem nomen assumit omnis fidelis vel infidelis in re 30 et cognoscione. *In re* ex hoc quod Deus participat sibi esse. *In cognoscione* vel analogice in prima impressione

1. IL: *de quo est.* 2. D: *sermo om.* 3. GM: *et nomen commune.* FO: *et in nomen.* 3, 4. FFGHIKLMNO: *alia.* 4. ACD: *sunt singularia.* 5. FIK: *dicto VI.* HO: VI, II (= 62). K: *cap. II.* 7. FG IKMNO: *illorum nominum.* 9. M: *determinate intendendum.* 10. I: *te cito om.* 11. C: *Dei sui;* ib. ACD: *accipit om.* 13. I: *et fallit omnis iurans;* ib. AGHMNO: *racionabili;* ib. EIL: *nomen.* 17. I: *alterum.* 18. M: *quod infidelis om.* G in marg. addit. 19. EHO: *domini.* 20. I: *Et sic Dei om.* 21. EFGN: *et om.* 24. B: *in om.* before *eternum.* 25. EFIO: *in om.* 27. I: *sibi haberent.* 28. EIL: *Ieronimus solidus et maturus theologus;* ib. D: *ad om.*; ib. D: *Damascum.* 29. O: *iure et (sive: mere et).* 30. O: *Iure;* ib. C: *percipiat.* 31. I: *esse om.*; ib. F: *in primam pressionem entis.*

5. Lincolnensis l. c.: Sic autem proprietas nominis uniuscuiusque persone est collectio accidentium quam non est in alio reperire (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 127^a). Cf. Sermones I, 39; III, 496. 28. Ep. XV (ad Damasum papam) Opp. tom. I, 357.

entis, vel philosophice probando quod est unicum necesse esse.

Explanation
of this sentence.

Et cum assumit illud nomen ad finem quod cognoscat trinitatem in illo esse correspondenter ad tres entis analogi passiones, scilicet patrem correspondenter ad 5 entis unitatem, filium correspondenter ad entis analogi veritatem, et Spiritum Sanctum correspondenter ad tertiam entis passionem scilicet bonitatem, ut ex illis gignat in via unam fidem *ex unitate*, cum Eph. IV, 5 scribitur: *Una fides*, secundo gignat spem *ex veritate*,¹⁰ quia II. Thim. II, 13 dicitur: *Dens fidelis est, se ipsum negare non potest*, et tertio gignat caritatem *ex bonitate*, cum I. Ioh. IV, 8 scribitur: *Deus caritas est*. Qui ergo accipit primum substancialē nomen Dei in cognitione et deficit ab hoc fine, errando in materia de 15 trinitate vel in materia de proprietatibus Dei, ad cuius noticiam huius nominis assumptione deberet inducere, vel tertio in materia de tribus virtutibus reformatibus ymaginem, assumit nomen Dei sui, ut patet ex descriptionibus, nimis frustra.²⁰

Et cum omnis ydolatra aptat dictum nomen ad creaturam vel ydolum, que nedum est vanum sed vanitas in abstracto, patet quod omnis ydolatra assumit nomen Dei nimis in vanum. Pro minori scribit Apostolus Rom. VIII, 20 quod *vanitati creatura subiecta est*. Quod beatus Ambrosius in suo Exameron exponit de qualibet creatura iuxta illud Eccli I, 2: *Omnia vanitas*. Quicquid enim non per se est veritas sed habet pro mensura precedente suam existenciam esse intelligibile est quoad illam mensuram respectu existencie creature pura vanitas.³⁰ Nomen itaque Dei portantis *omnia verbo virtutis*, ut dicitur Hebre. I, 3 in vanum assumitur, quando ad aliam creaturam infideliter applicatur. Ideo secundum

1, 2. I: necesse est. 3. I: Et cum. Superscriptum: *hii*. FLMN: Et *hii* assumunt nomen Dei illud. G: Et tamen in rasure. H: Et tamen. O: Et tamen assumit nomen Dei illud; ib. F: quo. 4. H: entes. 6. K: filium — analogi om. 7, 8. EFGHIKLEMNO: ad secundam passionem entis scilicet veritatem. 9. M: gignant. 10. D: gignat fidem. 13. ABCD: cum . . . scribitur om. FKL: cum om. 15. M: ad hoc. 16. B: trinitate — de om.; ib. F: Dei om. 17. I: assumpto. 19. I: assumitur. O: assumit. 22. K: est om. 24. N: minore. 24, 25. ABDEFGIM: Rom. IX. 25. I: quod — est om. EN: quod om. 26. I: de qualitatibus creaturarum. 29. B: est om. 30. EFNO: creatura. 31. H: Nonne itaque.

7. St. Ambrosii Hexaemeron I, cap. VI. Opp. tom. I, p. 145.

Augustinum IV cap. libro V de Trinitate: *Intelligere debemus Deum quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigencia creatorem, sine situ presentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutacione mutabilia facientem nihilque pacientem.*

Intelligamus Deum non hoc vel illud verum aut bonum Perceiving God
sed verum et bonum simpliciter; intelligamus eum quo not as this or
nihil est superius, nihil melius, non solum optimum quod that true and
cogitari potest sed et melius quam excogitari potest; good being, but
tali itaque credulitate cum congruo amore assumimus as simply the
nomen Dei in veritate que ipse est et non in vanitate true and good
que ipse non est. being, we take
His name not in vain but in truth.

Ulterius eciam si Deum credimus esse trinum, nisi Unless we
15 credimus eum esse omnipotentem, omniscientem et omnivolentem cum ceteris eius proprietatibus nomen Trinitatis in vain.
take His name
in vain.

Sic autem peccant heretici qui vel credunt cum
Manicheis quod Deus non fecit nocivas bestias vel
20 naturam corpoream aut quod Deus fecit aliquid sine
utili fine; quia opus carens fine utili foret frustra.

Thus do the
heretics, e.g. the
Manichees.

Unde putant heretici bestias feras et crudeles, animalia They hold
venenosa, muscas et similia esse superflua et nociva, savage beasts to
cum tamen manifestum sit ipsa esse utilia: primo in be superfluous
25 hoc quod trinitatem increatam indicancia sunt scale vel and obnoxious,
specula quibus mens humana potest in Deum ascendere. although they
clearly are part
Possumus enim ex magnitudine vel virtute creature of the scale or
contemplari creantis potentiam; ex forma vel pulcritudine mirror by
creantis sapienciam; et ex ordine vel utilitate which the
30 creantis bonitatem vel benevolenciam. Et sic vilissima human mind
vel parvissima creatura qua homo in trinitatem sic can reach to
ascendit que est celum celorum est scandenti utilior quam God.

Thus the
smallest worm
may for this
purpose be of
more use than
gold, silver, or
precious stones.

1. H: *libri de civitate.* 2. B: *sui qualitate;* ib. FHLMNO: *esse bonum.*
5. B: *ubique in locum.* 6. C: *omnia mutabilia.* I: *mirabilia:* ib. BFGILMO: *nihil.* 7. B: *illud vel bonum.* 8. EGHKLNO: *sed unum et bonum;* ib. I: *bonum sempiternum;* ib. F: *simplex.* 9. EFI
MNO: *nihil est verius, nihil melius;* ib. AD: *optimum om.* 10. DI: *sed — potest om.;* ib. BIK: *sed nec melius;* ib. cogitari. C corredit.
FGLO: *quod excogitari.* H: *quod eo cogitari.* 14. I: *eciam om.*
15. FGHLNO: *credamus.* 16. C: *ceteris omnibus.* 18. N: *Sic enim;* ib. B: *qui cum;* ib. K: *cum om.* 19. fecit om. K: *ficerit.* 19, 20. I:
vel nullam. K: vel ullam fecit corpoream. 21. B: *fine tali.* 23. I:
iniusta et consimilia. FGNO: consimilia. 24. I: *malum sit.* 30. IN:
vel pervilissima. HK: parvulissima. O: parvillissima. 31—32. I: *qua — que om.* 31. GH: *trinitate.*

1. St. Augustini De Trinitate, non (ut supra) lib. V, cap. 4, sed lib. V, cap. I. Opp. tom. VIII, p. 912.

auri rutilans fulgor vel argenti nitor, quam gemmarum perspicuitas vel fructuum terre ubertas aut quevis secularis potestas. Quapropter si formica vel musca fuerit tibi predicti ascensus scala, est ut sic tibi utilior quam equus bellicosus super quo adquireres quantamcunque humanam 5 gloriam et conquereres omnia regna mundi.

Many venomous beasts are even wholesome for man on account of their innate virtue. Secunda utilitas est quod omnia ista eciam venenosa sunt hominibus medicinalia et propter virtutes suas naturales a Deo utiliter condita, et sic habent ad integratatem universitatis create plurima iuvamenta. 10

They collect the poison of the earth, the water in se venena terre, aque et aeris que aliunde dispersa and the air which otherwise would hurt us. Tercia utilitas est quod instar cutis fellis congregant inficerent elementa nostre conversacionis et per consequens causarent epidemias et sic quod maxime appreciamur conservant occasionaliter nostras vitas. 15

They are instruments of God to chastise sinners, and, therefore, useful for the good and the bad alike. Quarta utilitas est ex eo quod sunt instrumenta Dei castigancia peccatores et per consequens sunt tam bonis quam malis utilia; quando enim ledunt quoscunque veneno, morsu vel unguibus, cum omnis pena sit iusta, horum peccata iuste puniunt, hos a periculis aliunde futuris revocant, hos ad pacienciam excitant et hos de sua fragilitate propria commonent et de sua presumptuosa superbia eciam contundunt et hos ex relucencia divine sapienie ad laudes Dei elevant. Quid queso congruencius contunderet nostram presumptuosam superbiam quam 25 considerando quod ille qui in mundi principio habuit omnium animalium dominacionem ex inobedientia minimi mandati extra decalogum fit impotens ad superandum vel vitandum vel pulicis importunam molestacionem? Et sic estimo quod omnes creature, eciam privaciones 30 ut tenebre, benedicunt Domino et per consequens laudant eum, nedum quia dicunt realiter et vestigialiter trinitatem;

1. ABCDGKLMNO: *rutilus*; ib. D: *fulgor* om. K: *splendor fulgor*; ib. G: *vel gemmarum*. 2. C: *libertas*. 3. EFGHJKLMNO: *fuerit eciam*. 3. 4. C: *et predicti*. 4. FGHJKLMNO: *est autem sic*. O: *autem extrinat*. 5. GM: *acquires*. H: *adquires*. 5. 6. I: *habitat gloriam*. 6. H: *conquerens*. 7. EFI: *est illa*; ib. EFGKNO: *omnia illa eciam*. 8. G: *medicabilia*. 10. GLN: *unitatis*. 11. I: *est quantum stare cisore (sic)*. C: *instar cistis*. EFGKLMNO: *ciste*. 12. I: *se om*. 15. EFGMO: *conservat*; ib. I: *nostras virtutes*. 19. C: *venenoso*; ib. C: *vel virginibus*. 20. IM: *puniuntur*; ib. AD: *hos autem*. 21. B: *a futuris*. 21—23. B: *de — hos om*. 22. I: *amonent*. F: *commoventur*; ib. AD: *sua om*. 23. I: *eciam correspondent*; ib. KMNO: *contundunt*. G: *contrudunt*. 24. AEFGLHN: *laudem*; ib. I: *Quidquid quere*. 25. I: *contruderet*. GM: *contingeret*; ib. EFGK: *nostram om*. 26. I: *consideracionem*. 27. F: *omnem*. 29. AD: *vitandum fulcisc*. KM: *pollicis*. C: *vitandum aut*. H: *aut vitandum vel*. 30. B: *Et sic est iam*; ib. H: *eciam preraricaciones*. 31. I: *unde dicunt*. 32. I: *et bestialiter*.

scilicet potentiam, sapienciam et benevolenciam infinitam, verum eciam quia in suis rationibus exemplaribus sunt nobis libri, ut instar eorum benedicamus Domino et laudemus eum.

5 Et tertio hoc faciunt perficiendo regulariter suum servitium. Cum ergo Gen. I, 31 dicitur: *Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona*, desistamus occasione operis increpare artificem, quia revera, quo ciens sic facimus, nomen Dei in vanum assumimus; sicut quo ciens

Whosoever finds fault with what God has created takes His name in vain.

10 creaturis utimur vel earum naturas speculamur, si non exinde ad laudandum artificem eorum consurgimus. Ad hoc enim data est tibi nominis trinitatis cognitio, ut exinde laudes cretorem, sustentatorem et gubernatorem.

15 Quod si maculam ponis in aliquo istorum operum, ad tui deterioracionem accipis omnipotens nomen eius et per consequens sic in vanum. Sicut ergo appropriate peccant in filium qui negant eum sapienter omnia condidisse, sic in patrem peccant qui negant eum omnia que vult fieri posse perficere. Nam nomen divine potencie

20 inclinans ad finem sibi impossibile foret vanum, sicut talis hereticus in vanum haberet patris noticiam.

Illi eciam in vanum assumunt Spiritus Sancti nomen qui non putant quod de omni malo pene vel culpe faciunt sanctis bonum; nam omne malum, ut patet alibi, 25 occasione divine bonitatis pulcrificat universum, sicut est beatis bonum utile, cum Ro. VIII, 28 dicitur quod *sanctis timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Talibus itaque modis in cogitatione *quoad fidem* in vanum Dei nostri nomen accipimus.

30 Secundo *quoad spem* in vanum nomen Dei accipimus, si cognoscimus eum esse omnium fidelium protectorem, salvatorem et premiatorem et tamen ociamur peccando quod non horum nominum sumus participes. Sicut enim assumimus nomen Dei, quod est esse, ut eius 35 participacione simpliciter simus, sic assumere debemus hec tria nomina, ut defensi a malo et suspensi in bono

2. 1: *verumque in suis*; ib. BFGHKLNO: *eciam om.* 3. L: *ideo instar.* 4. ABCD: *eum om.* 5. FO: *hec*; ib. B: *regulariter om.* 6. AFILNO: *ergo om.* 7. FGIL: *desistamus ergo.* 8. K: *sic om.* 11-12. B: *ad -libi om.*; K: *eorum.* 12. C: *est nobis*; ib. B: *cognito.* 13. C: *laudemus.* 14. C: *ponimus.* 14, 15. C: *ad nostri.* 15. C: *accipimus.* 17. FKLO: *eum om.*; ib. B: *sapientem.* 18. K: *eum om.* 19. I: *non posse.* 20. FHL: *impossibilem.* 20, 21. FGHLMNO: *sic talis.* 24. ABCDFHIKO: *faciat.* GM: *facit.* 25, 26. EFGHILNO: *sic est.* 26. K: *Rom. VII.* 20. A: *nostri om.*; ib. ACD: *assumimus.* BK: *aceperimus.* 30. BH: *aceperimus.* 31. E: *ipsum esse.* 34. C: *assimilat.* 35. EF: *similiter sumus.*

tam in via quam in patria bene simus; et cum istud non sequitur ex nostra desidia, patet quod nomen Dei secundum spem assumimus nimis frustra, sicut omnis errans in fide circa speranda in vanum assumit nomen spei.

Whoever is not a courageous soldier of Christ takes God's name in vain. 5
 Tercio *quoad caritatem* in vanum assumit nomen gracie Dei sui, qui sic in vanum graciam Dei recipit, quod non in bonis operibus longanimiter perseverat, sicut specialiter facit quilibet christianus qui ex gratia baptismali recipit nomen militis Christi, et post in confirmatione capit arma et multa stipendia spiritualia, 10 et tamen consequenter tempore belli post beneficia illa timide non audet aggredi in causa Dei sui. Ille ad tempus pugnat cum hostibus sed recorditer retrocedit.

Tercio vero proditorie palliando nomen militis Christi coniungitur inimicis, sicut omnes falsi christiani facimus 15 qui non sequimur Christum capitaneum nostrum in vita et moribus. Ideo indubie in vanum nomen militis christiani *quoad fructum nostre milicie et quoad profectum sui exercitus nobis assumimus*. De quo est alibi longus sermo. 20

Regarding 'speech' we take God's name in vain in three ways: by idle talking, by unfruitful praying, and by thoughtless swearing. 25
 Secundo principaliter *in locutione* nomen Dei nostri Omnia quidem verba nostra debent esse ad Dei gloriam et nostrum meritum; a quo fine frustramur, dum loquimur aliquid ociosum. Non enim ut sic placemus sed displaceamus trinitati que posuit cuncta in mensura, numero et pondere et per consequens frustramur a premio pro nostro labore. 30

Unde Salvator Mat. XII, 36 attestans istam sentenciam sic affatur: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint*

1. I: *tam in una*; ib. B: *beati*. 1. 2: *et cum isto domino sequitur existente desidia*. 2. B: *desideria*. 4. K: *nomen Dei*. C: *spei*; corredit: *Dei*. 6. D: *Dei om*; ib. ABC: *in vacuum*. 8, 9. I: *gracia speciali*. 10. M in marg.: *Hic christiane vide*. 11. O: *tamen comuniter*; ib. B: *post ut*. 12. K: *ritam*. (Recte: *ut = in, ēa = causa*). 14. N: *Tercio non*; ib. F: *preditorie*. 15. AD: *sibi sicut*. F: *sic*. 15, 16. C: *faciunt . . . sequuntur*. 16. C: *suum*. 17. I: *non indubie*. G: *et in moībus non indubie*. 18. D: *nostre — profectum om*. 19. C: *assumunt*. 22. C: *assumunt*; ib. I: *scilicet occasione*. 24. B: *modo om*; ib. I: *loquimur om*. 25. GM: *semper false*. N corredit: ib. B: *Dei nostri*. 27. EFHI: *nostri meritum*. 18. D: *aliquid om*; ib. B: *Non sicut placenus trinitati*. GN: *Placenus Deo sed displaceamus trinitati*. 29. CDEFGLMNO: *qui posuit*. 30. I: *verbo occasio*. O in marg.: *Umyerze potznu (potstu?) wnarze*.

19. Cf. Serm. I, 98.

homines reddent rationem in die iudicii; ex verbis enim tuis condempnaberis (supple: si sint superflua) et ex verbis tuis iustificaberis (supple: si sint efficaciter regulata). Nec potest excludi quevis confabulacio ab assumptione divini nominis, quia omne nomen creature ad Deum dicitur relative, sicut intra omnem creaturam nominatur eius esse intelligibile; ideo manifestum est quod non possumus quidquam nominare et dicere nisi nominemus dicendo primariam veritatem.

1. By idle conversation.

10 Secundo modo accipitur in locuzione nomen Dei frustra, quando infructuose oramus ab ipso aversi vel ex peccato priori vel ex hoc quod dum oramus sumus in mente circa alia occupati, ut expositum est proximo capitulo. Sed et istam veritatem testatur prima Veritas 15 Mat. XV, quando dicit sub testimonio Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.*

2. By praying with our lips only, whlst our mind is occupied with other things.

Ecce quod proponens mandatum hominis mandato 20 Dei frustra orat; labor quidem vel medicina dicitur sine causa et per consequens vana aut frustratoria, quando finis intentus non sequitur, ut utilitas aut sanitas que finaliter fuit proposita, ut patet ex II Phisicorum. Et istam sentenciam attenderent clerici eciam curati, qui 25 plus habent oculum ut complaceant dominis implendo eorum mandata quam precepta dominica.

Secundo attenderent occupati humanis legibus et postponentes legem salutiferam mandatorum, quomodo eo ipso incurront maledictionem dominicam, quia Psalmo 30 CXVIII, 21 dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Nullam enim legem licet Christiano discere vel

1. B: *rationem de eo.* 2. GL: *dampnaberis;* ib, GKLNO: *et om.* 2—3. B: *supple — iustificaberis om.* 2, 3. GLMN: *ex verbis enim.* 3. B: *irregularia.* 4. F: *quis confabulacio.* 6. IM: *intra.* K: *sicut in terra.* 7. B: *sensibile.* 8. ACD: *quicquid;* ib. C: *denominare;* ib. BCELNO: *vel dicere.* 9. GN: *primam.* 10. FGHILMNO: *Et secundo.* 11. C: *aversi.* M: *eversi.* 13. I: *circa vana.* H: *circa illa.* 14. HIK: *illam.* EFGLNO: *Sed illam;* ib. C: *testat.* 15. I: *Matth.* 12; ib. IL: *quando dicit om.;* ib. CIM: *Isaye 29.* B: *Isaye 14.* ADEF: 39. 17. M: *dicentes.* GN corredit. 19. K: *quod om.;* ib. EL: *hominum.* 20. ACD EFLN: *domini.* 22. I: *quoniam finis;* ib. F: *vel utilitas.* 23. O: *fiunt proposita;* ib. C: *ex 22°.* 24. O: *Et ultimam istam;* ib. G: *attendant.* L: *attendant.* N: *attenderunt.* 26. C: *mandatum;* ib. H: *precepta divina.* 27. I: *attendant.* 27, 28. F: *proponentes.* 28, 29. F: *quomodo quo ipso.* EK: *quoniam eo ipso.* 31. I: *legem docet.* EFGH KLMNO: *legem decet.* 31—1. HILM: *christiano legere vel (F: aut) audire.* GN: *christianum legere vel audire.*

23. Aristoteles l. c. cap. IX.

De Mandatis Divinis.

audire nisi legem mandatorum Dei, eo quod nullam aliam legem licet implere, perficere vel servare. Si quidem servus Dei facit quod Dominus non precipit, quomodo a Domino tam plene informante suos famulos quicquam premii mereretur? Deus itaque precipit nobis 5 facere opera nature secundum legem nature et quecunque moralia lege morum.

3. By swearing thoughtlessly. Tercio modo accipitur in locuzione nomen Dei in vanum, quandocunque iuramus improvide. Unde quia famosius hoc mandatum restringitur ad hunc sensum, 10 ideo de ista materia est lacius disserendum.

Discussion on swearing.

God swears by Himself.

Men by some higher being than themselves: therefore they swear by God.

Notandum igitur imprimis quod iurare est Deum vel eius creaturam in testem accipere quod sit intrinsecus vel extrinsecus per voces vel signa quecunque sensibilia.

Primum autem genus iuramenti est quo Deus se ipsum 15 capit in testem, ut notat Apostolus Heb. VI, 13: *quoniam*, inquit, *Deus neminem habuit per quem iuraret maiorem, iuravit per semet ipsum*, ut patet Gen. XXII, 16; et sequitur in texto Apostoli: *Homines enim per maiorem sui iurant et omnis controversie eorum finis ad confirmationem est 20 iuramentum*. Nisi enim rite iurans acciperet in testimonium unum prestancius verbo suo, superadderet superflue iuramentum. Ideo Deut. VI, 13 precipitur: *Per nomen eius scilicet Dei iurabis*. Sic enim ydolatriam precaverent. Iuramentum enim intrinsecum mensurat quoad bonitatem 25 vel maliciam iuramentum extrinsecum.

Sevenfold manner of swearing.

Unde per quotlibet signa potest iuramentum vocis exprimi, ut docet Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo, super illo Mat. V, 33: *Andistis quia dictum est antiquis, non periurabis*, ubi ostendit 30 Gal. I, 20 Apostolum iurasse per Salvatorem, quando dixit: *Que autem scribo vobis, ecce, coram Deo quia non*

2. 1: *legem om.* 2, 3. FGJKLMN: *Si quid O: si enim quid.* 3. N: *Dominus om.* 5. ACD: *quicquid;* ib. BELN: *meretur;* ib. G: *premit recipiet.* 9. G: *Unde quando.* 10. H: *hoc famosius hoc.* 11. FGL: *lacius loquendum.* 12. FGHLNO: *ergo;* ib. B: *primis.* H: *in primis.* N: *est in primis.* 16. E: *ad Hebr.* 17. I: *ne(m)(n)em;* ib. I: *maiorem om.* 18. KL: *per se ipsum.* 19. I: *in sextu;* ib. I: *per maiorem om.* ABCDGH: *maiores.* 20. F: *conversio.* 21. F: *rite om.* 21. F: *in om.* 22. B: *suo om.* 23. FGIMNO: *precipitur om.;* ib. N: *per quod.* 24. FN: *idolatra.* H: *idolatram.* 25. ACD: *enim om.* BE: *autem.* 25. C: *mensuratur.* 26. C: *per iuramentum.* 27. K: *quodlibet signum.* 28. K: *docent.* 29. CFGIMNO: *illud.* 30. F: *non iurabis;* ib. FGILMN: *ubi ad (N om.) Gal. I ostendit apostolns.* 31. ABCD: *per Salvatorem om.;* ib. EFGHLNO: *per om.*

12. Cf. Ioh. Hus, Expositio Decalogi p. 8. Cf. Ioh. Wyclif, Serm. I, 98. 19. Hebr. VI, 16. 28. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte, Opp. tom. III 1, 1255.

mencior. Et iterum II Cor. XI, 31: *Deus et pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula scit quod non mencior.* Et tertio Rom. I, 9 quando dixit: *Testis est mihi Deus cui servio.* Unde secundum Augustinum 5 ridiculum est putare neminem iurare per Deum vocaliter nisi iuraverit sub istis signis *per Deum.* Per enim signat circumstanciam iurandi in talibus. Unde secundum Augustinum Apostolus quinto modo iuravit I Cor. XV, 31, quando dixit: *Cotidie morior propter vestram gloriam.* 10 *Non,* inquit Augustinus, *quod gloria eorum sit causa quare moritur, cum greca exemplaria voces iurantis significant.* Sexto modo iuratur sepius, cum dicitur *vivit Dominus et vivit anima tua;* ut patet I Reg. XVII, 55. Et septimo per adverbia, ut Hugo de Sancto Victore dicit Dominum 15 iurasse sepius, quando dixit: *Amen, Amen, dico vobis vel per quodcumque signum istis equivalens quod contestacioni anime correspondet.*

Quandocunque ergo quis preter signa veritatis quam asserit superaddit nomen, adverbium vel illis equivalens 20 quod est signum invocationis testimonii Dei sui, ut sic iurat. Ex quo cum exemplis propositis patet quod iurare sit licitum sed cum illis circumstanciis que ponuntur Ier. IV, 2: *Iurabis,* inquit, *Vivit Dominus in veritate et iudicio et iusticia.* Oportet enim primo quod iuramento 25 substrata sit veritas; immo quod sit in iurantis conscientia ut iuratur.

Oportet secundo quod iuretur *in iudicio,* scilicet ut non iuretur nisi propter necessitatem aut utilitatem a supremo iudice approbatam. Aliter enim in vanum 30 iuraretur contra hoc preceptum. Nec sufficient ista duo, quia veritas illicita aut inhonesta non est iuranda, licet

Swearing is allowed under the circumstances stated in Jeremiah 4, 2.

1. Swearing in truth.

2. In court, but only as approved by the supreme Judge.

1. I: 2 ad Cor. 5^a. H: 2 ad Cor. XI. L: 2 Cor. 5. 2. F: *scit om.*; ib. BHNO: *quia.* 3. H: ad Rom; ib. quando om. 4. FN: *est om.* 5. M: *neminem putaris;* ib. GM: *per Deum om.* 5. 6. C: *nisi vocaliter.* GM: *iurare vocaliter nisi iuraverit sub.* 8. I: 2° modo. M: *quia modo.* 9. H: *Cotidie iuro.* 10. C: *et causa.* 11. A: *greca om.*; ib. FI: *signant.* 12. 1: *Deus.* 13. FI: *Rom. XVII;* ib. H: *beato;* ib. L: *Et om.* 15. FO: *vobis om.* 16. AD: *signum om.* 18. ACDEHIKLM: *Quantumcumque igitur.* 19. G: *nomen vel adverbium equivalents;* ib. HILMNO: *illis om.* 20. F: *testimonii.* 21. G: *est exemplis.* N corr.; ib. GN: *patet om.* 23. FM: *Dominus om.* 23. 24. FLMO: *veritate iudicio.* 25. BIN: *subtracta.* G: *abstracta.* H: *sublerata (sic).* O: *subtrata;* ib. I: *in iuramentis.* G: *inturantis.* F: *sit monstratis.* 29. A: *in vacuum.* C: *inanum.* F: *in vanum invenitur.* 30. B: *iuratur;* ib. I: *duo om.*

8. St. Augustini Ep. CLVII, Opp. tom. II, 630. 14. Cf. Hugonis Summa Sent. cap. VI. De Sacramentis lib. I P. XII. 15. Ioh. V, 19. 23. Hunc locum verbotenus in Iohannis Hus Sup. IV Sent. III, dist. XXXIX, p. 495 invenies.

in humano iudicio requiratur et sic necessitate suppunctionis necessaria et utilis occasione accepta. Ideo oportet tertio quod iuretur *in iusticia*. Deficiente itaque aliqua istarum trium circumstanciarum fit iuramentum illicitum, ut si false vel inexamine iuratur contra primum; si ex consuetudine sine finis utilitate contra secundum vel si inhoneste vel difformiter prime iusticie contra tertium. Et sic *veritas, utilitas et honestas* in iuramento rectificant iuramentum. Primam condicionem debet iurans discutere, secundam iurans et ille cui iuratur, et terciam ¹⁰ universalis ecclesia.

3. In justice.
If any of these
circumstances
is wanting
swearing
becomes
unlawful.

The oath is
either assertive
or promissory.

An oath is
sworn either
for attaining
the good or for
avoiding the
evil.

In the first case
for truth,

for peace,

for friendship.

Et sic iuramentum quoddam est assertorium et quoddam promissorium. *Assertorium* quo iuratur de veritate nobis determinata, cuiusmodi est veritas de presenti et de preterito, ut quando iuratur quod sic est vel fuit. Iuramentum autem *promissorium* est, quando iuratur veritas de futuro, ut contingit in voentibus aut promittentibus.

Iuratur autem licite nunc ratione boni consequendi et nunc ratione mali fugiendi. Racione boni quadrupliciter, pro veritate, pace, amicicia vel obediencia. Christus ²⁰ autem et Apostolus iuraverunt pro veritate spirituali salutifera confirmando, ut Ioh. III, 3: *Amen, Amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei.* Et in tali causa iuravit Apostolus, ut patet in locis superius allegatis. ²⁵ In causis autem civilibus iurant testes pro veritate in causis iudicii declaranda. Nam Deut. XIX, 15 dicitur: *In ore duorum vel trinum testium stat omne verbum.*

Racione pacis confirmando vel reformato iuratur, et sic iuravit Abraham Abimelech quod non noceat suis ³⁰ posteris, Gen. XXI, 24, et Iacob Laban, Gen. XXXI, 53.

Iuratur tertio ratione amicicie contrahende vel confirmando, sicut iuraverunt Abimelech et Ysaac, Gen. XXVI, 31; sic etiam iuravit Ioseph et Iacob patri suo Gen. XLVII, 31.

1. I: *requiritur.* 2. ABDGHKLM: *utili;* ib. F: *suscepta;* H: *Ei ideo.* 4. EIL: *illarum.* 5. M: *et si false;* ib. I: *examinate;* ib. F: *iuratur om.* 6. GN: *vel finis.* 9. I: *debet.* 10. I: *discutere secundum iurans om.;* ib. G: *et tercia.* 12. I: *assertorium om.* 14. F: *modi om.* 15. ABD: *et quando.* 15—16. C: *ut — iuratur om.* 17. N: *extinxit;* ib. F: *vel.* 22. F: *salutifera om.;* ib. AD: *Amen dico.* 23. L: *spiritus;* ib. *sancto om.* 24. B: *intrare.* 25. F: *iurat;* ib. B: *in om.* 26. ABCDEFKLMNO: *m om.* 27. FI: *causis iudicis.* B: *veritate causa;* ib. HI: *Deut. 14. C: 15.* 28. C: *stet.* 29. H: *Racione autem;* ib. I: *pacis infirmande.* 29, 30. ACH: *iuratur etiam.* 30. B: *Abimelech om.;* ib. GO: *nou om.* 31. O: *et Jacob;* ib. F: *Gen. 39.* 33. N: *sicut iuravit.* 33, 34. FHI: *Gen. 16.* 34. CL: *et om.*

18. Hus I. c. 494.

Quarto ratione obediencie fit iuramentum tripliciter. Primo ratione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi et reges communitati. II Reg. V, 1 scribitur: *Venerunt universe tribus filiorum Israel ad David in Ebron dicentes: Ecce nos os tuum et caro tua sumus.* Et sequitur: *Venerunt eciam seniores Israel ad regem in Ebron et percussit rex David cum eis fedus in Ebron coram Domino.*

Secundum est iuramentum subiectionis, sicut in ecclesia subditi iurant suis prepositis. Unde Iud. XI, 8 *principes Galaath subiecti sunt Jepte dicentes: Dominus qui hec audit ipse mediator et testis est quod nostra promissa faciemus.*

Tercio autem iurant persone communitati pro consuetudine observanda. Unde Exod. XIX, 8: *Cuncta que locutus est Dominus faciemus.*

Racione vero mali iuratur dupliciter, vel ad malum vitandum vel expurgandum. Primo modo iuratur in principiis causarum, ne pars actrix alteram calumpnione impetat nec altera calumpnione defendat. Secundo modo iuratur pro expurganda infamia; ut Deut. XXI docetur quomodo in crimen occulto ut in occidente hominis persone suspecte iurabunt quod manus sue non effuderunt hunc sanguinem nec oculi viderunt. In talibus itaque casibus tripliciter circumstancionatis licitum est iurare.

In opere vero assumitur nomen Dei in vanum tripliciter secundum tria genera peccatorum. Nam hypocrita fingendo sanctitatem qua Deum excolat operatur in vanum, cum Veritas de illis testatur Matth. V et VI cap^{is}: 30 Amen, inquit, dico vobis, receperunt mercedem suam.

Cum ergo omnis talis operatur ad sui gloriam vel famam celebrem adquirendam et directe sequitur oppositum, patet quod assumit nomen Dei sui in vanum, quia frustratorie quoad finem intentum.

1. F: *triplex.* 2. O: *Primo modo.* 3. F: *III Reg. 2.* 4. L: *tiliorum om.* 5-7. D: *dicentes — Ebron om.* 6. FHL.MNO: *Venerunt et; ib. B: quoque et seniores; ib. FHLNO: ad regem om.* 7. B: *ad Ebron; ib. HLN: in Ebron om.* 10. EFGIMNO: *Iud. 5; ib. I: principes om. GMN: princeps.* 11. BI: *subiecte; ib. MN: hoc.* 12. II: *nostra iussa.* 13. G: *faceremus.* 14. G: *turavit. I: iurat; ib. ABCDFHL: communitatis.* 20. HI: *impetat — calumpnione om.; ib. IN: defendet.* G: *se defendat; ib. GN: modo om.* 21. I: *ut om.* 22. FGHIL.NO: *ut occidisse;* ib. M in marg.: *narok (= accusatio sive inculpacio).* 23. I: *sue om.* 28. FIMNO: *contra Deum; ib. F: extollat.* 31. B: *sui om.* 32. BFHKLMO: *sequatur.* 33. L: *quod accipit.*

9. Hus l. c. 24. Hus l. c. 29. Matth. VI, 2.

In deed the Lord's name is taken in vain in a threefold way:
1. By the hypocrite.

Three sorts of
hypocrites.

Sunt autem tres species ypocrisis: prima quando quis coram hominibus simulat sanctitatem et in occulto presumit Deum offendere, sicut fecerunt pharisei, de quibus Matthei V. Secundo quando quis tam in occulto quam in aperto facit bonum, sed ut ab hominibus videatur, sicut phariseus qui ieiunavit bis in sabbato et omnia sibi excrescencia decimavit, de quo Luc. XVIII, 12. Tercio quando quis ypocrisim minorem deserit, ut in maiori et subtiliori permaneat, ut negantes aut fingentes bonum opus quod faciunt, ne ypocrite videantur; et sic faciunt plurimi et specialiter clerici publici peccatores. Omne quidem peccatum comitatur ypocrisis.

2. By the
miser.

Secundum genus assumencium nomen Dei in vanum est *communitas ararorum*; nedum quia in vanum iurant communiter circa lucra, verum quia singunt se congregare pecunias, ut habeant unde vivendo in Dei servicio in nomine suo pauperibus subministrent sed in vanum hoc faciunt, quia serviendo ydolis divicias quas summe appetunt palam perdunt; nam intrusores in via et quoad Deum pauperrimi post diem iudicii nihil invenientes perpetuo sunt egeni.

Three sorts of
misers.

Sunt autem tres species huius peccati mundi, sicut sunt tres species superbie que est peccatum diaboli, ut hii in usura vel simonia partim iniuriando proximis manifeste et partim private palliant factum suum; de quibus esset longus sermo. Hii autem publice iniuriantur proximis ut tiranni et alii bona proximi publice rapientes, hii vero pure private ut deceptores proximorum in placitis secundum legem hominum per media frivola et dolosa.

30

Tripliciter autem singunt causas sue mundane solitudinis: vel quia adquirendo divicias de quibus possint facere elemosinas sunt ut sic Deo qui est summe dives plus similes; vel quia sancti veteris testamenti erant ditissimi, ut Abraham, Iob, David et ceteri; vel tertio nimis cece, quia sumptus mundi et communicacio

1. BC: Sic autem. 3. A: Sic fecerunt. 4. H: pharisei Matth. II.
5. I: quam aperto; ib. L: sed om. 8. FGLMNÖ: ypocrisim om. L: in
minorem; ib. F: deriserit. 9. B: maiori subtilior; ib. ACD: vel singentes.
12. O: concomitatur. 17. C: superogant. FGLMN: subministrarent.
18. K: loc. om. 19. B: perdent; ib. I: trusores. 20. GN: pauperi
eciam; ib. et post. 24. C: in om.; ib. B: partim iurando. N: in
iniuriando. 24-25. D: partim - manifeste om. 27. G: capientes.
28. GN: furis private et deceptorum. G in marg.: *Hec diligentissime
notanda forent. Pro dolor totus mundus hoc vicio laborat; palam aliena
possidentes nec restituentes sacramenta sununt quotidie;* ib. HIKLN:
et deceptores. 32. IKO: possunt. 33. EI: sint. 35. F: vel om.

hominum hoc requirunt. Et hii videntur esse simie diaboli qui attendentes opus prudentis barbitonisoris pilos superfluos proprii gutturi cum novacula abradentis abscondunt per locum ab insufficienti similitudine guttur suum. Et in isto vicio sumus omnes qui ex similitudine arguentes quod opera nostra male circumstacionata possunt bene fieri. Et ex hinc sumimus audaciam delinquendi.

Tercium genus assumencium nomen Dei in vanum 3. By the carnal
10 sunt homines ex carnali concupiscencia excecati. Hii enim

15 fingunt quod Deus et natura precipiunt quod homo preservet et nutriat corpus suum et sic palliant sophistice voluptatem, quia aliter ut asserunt redderentur impotentes ad serviendum Deo secundum opus quod eis instituit. Hii autem nomen Dei in vanum accipiunt, tum quia defraudant a servicio quod Deo pangunt, tum eciam quia nitentes servare corpus validum ipsum perdunt, testante Christo Ioh. XII, 25: *Qui amat animam suam, scilicet vivendo voluptuose in hoc seculo, perdet eam;* 20 ideo utrobique cum sit frustracio a fine proposito, patet quomodo operacio sit in vanum.

Sunt autem huius demencie tres species famose, scilicet *accidia, gula atque luxuria.* De quarum qualibet licet sit alibi longus sermo, tamen hic est notandum quod 25 omnis creatura, cum ad hoc a Deo accipit quidquid habuerit, ut serviat Deo suo, patet quod omnis pigritans in donis Dei et nomine servi in vanum accipit nomen suum.

Unde videtur michi quod *accidia proxima omissioni* que est primum peccatum sit unum de peccatis maximis 30 quibus nomen Dei in vanum accipitur; cum ociositas, torpor, sive remissio, tristitia sive remurmuracio maxime indicent servum Dei. Et sic *de gula* quoad tres eius species, scilicet, castrimargiam, ebrietatem et commestionem. Sicut enim accidiosus appetens quietem

Three sorts of carnal sins:

(a) Sloth.

(b) Gluttony.

1. BGHILMNO: *simee.* 2. C: *prudens barbitonorum.* G: *barbitones.* N corr. 3. A: *superfluas.* I: *superfluos om.*; ib. C: *abradencium.* 4. H: *abscondunt.* 4-5. B: *ab - omnes om.* 5. N: *Et om.* 7. M: *Et hinc.* 10. L: *enim om.* 12. F: *zophiste.* 13. B: *reddenter.* K: *redderent.* 14. I: *quia eis.* 17. B: *intentos.* 18. F: *testante quarto.* 19. AEKL: *itam.* 21. D: *operacio om.*; ib. H: *fit.* 22. ABCD: *huiusmodi.* 23. ACDGHIMN: *quorum qualibet.* B: *quodlibet sit alibi.* 24. B: *est om.* 25. L: *cum omnis creatura ad hoc.* ib. M: *a om.*; ib. H: *acepit.* 26. N: *pigritatus.* 27. M: *nomen om.* N: *nomine corr. nomen.* 27. N: *suum om.* 28. ABCDFGHNO: *michi om.* 29. B: *sit omne.* 31. I: *corpore.* 32. EFGILN: *indecent;* ib. F: *servum suum Dei;* ib. N: *eius om.* 33. I: *scilicet.* 33, 34. L: *commessacionem.* 34. C: *accidus.*

22. Serm. I, 212 et seqq. II, 199, 200.

per medium viciosum frustratur a suo proposito, sic gulosus ex suo vicio directe vergitur ad oppositum sanitatis aut valetudinis corporalis. Et sic de *luxuria* cordis, sensus vel operis intenditur voluptas corporis et consequitur fator amarus sicut absinthium. 5

(c) Lust.

All who serve
the world, the
flesh, or the
devil, take
God's name
in vain.

Omnes itaque isti servientes mundo, carni vel demoni assumunt nomen Dei sui in vanum, cum serviant alieno domino, et specialiter christiani.

Revocatorium vero a prevaricacione huius mandati subiungitur, cum scriptura dicat quod *Deus non habebit eum insontem*, id est, innoxium vel inculpabilem qui sic assumpserit nomen suum frustra. 10

The
punishment for
transgressing
this
commandment.

Cuius pene notacio tripliciter declaratur: primo secundum Lincolnensem posset credi erronee quod non obstante huiusmodi vano iuramento remaneret iurator 15 innocens utrobique, cum iurando non nocetur Deo qui est impassibilis, nec nocetur ex hinc proximo, auferendo ab ipso bonum sensibile. Ideo contra illum errorem dicit Spiritus Sanctus quod Deus iudex infallibilis non habebit sic iurantem superflue innocentem. 20

The first three
commandments
refer in their
order to the
three Divine
Persons.

Secundo dicitur quod ista tria mandata ad honorificiam et amorem Dei spectancia quadam proprietate appropriantur tribus personis per ordinem: Primum mentale quo precipitur non colere deos alienos pertinet ad Dei maiestatem que originaliter est in patre; secundum 25 vocale quo precipitur non in vanum nomen Dei assumere pertinet ad Dei filium, quia secundum Augustinum in libro suo de grammatica nomen et verbum sunt idem, et per consequens non enim divinum est realiter verbum Dei. Unde cum sons a sono dicitur, eo quod insones 30 quasi non fractus sed Deo continuus ac plenus virtutibus clare sonat, secundum pacienciam, cum a temptatione tangitur, sicut vas vel aliud sonorum continuum plene sonat. Sons vero in Deum remurmurans ex defectu

1. AD: *per modum.* 2. EGM: *vergit;* ib. H: *ad domum sanitatis.*
 4. B: *et operis.* 5. K: *avarus;* ib. I: *absinthium.* 6. C: *illi.* G in
 marg.: *Newym (nescio).* 7. ACE: *sui om.;* ib. F: *servient.* 9. G:
 vero om.; ib. FN: *huiusmodi.* 10. I: *dicit.* 11. N: *iu sone (sic);*
 superscript. *id est ex munere (sic).* 12. ABCDIK: *assumpsit.* 13. ABD:
remavet. 16. B: *quia est.* 17. C: *impassibili.* 18. GN: *ab eo;*
 ib. C: *insensibile;* ib. H: *istum.* 19. AD: *infallibiliter.* G: *iu fabulis.*
 N corredit. 24. M: *mentale om.* 27. B: *Dei om.;* ib. I: *qui secundum;*
 ib. L: *iu om.* 28. GLMNO: *grammatico;* ib. I: *idem Dei.* 29. LM:
nomen Dei. 30. I: *distinguitur.* 32. GIKL: *claris;* ib. GIKLNO:
sonat om.; ib. B: *temptante.* 33. I: *vas et aliorum.* H: *sic vas.*
 34. BEFL: *Sonus vero.*

10. Exodi XX, 7. 27. St. Augustini De Grammatica liber
 cap. XXIV, Opp. tom. I, 1405.

caritatis continuantis et ex vacuitate vel fractura virtutum
qua a Deo discontinuatur, in vanum assumendo verbum
Domini, rauce sonat. Tercio dicitur quod hoc mandatum
tangit precipue observanciam veritatis, sicut primum
5 mandatum observanciam unitatis et tertium observanciam
sanctitatis. Ideo secundum Augustinum in libro suo *De
decem cordis prevaricacio huius mandati tangit specialiter
hereticam pravitatem; que palliatur ex innocencia tribus
modis: primo ex hoc quod heretici fingunt se dicere
10 sensum suum ex puro zelo veritatis; secundo ex hoc quod
errantes ex ignorancia sunt digni venia; tercio ex hoc
quod licet scienter falsum palliant, tamen parum ledunt
in substancia. Numquid, inquiunt, non est leve verbum
quod vento consumitur? Ideo ad destruendum hunc
15 errorem signanter dicitur ut prius quod *Deus non
habebit ipsum insontem* qui in vanum accipit nomen Dei.*

Patet autem gravitas huius peccati primo ex in-
obediencia, qua tam Deus quam natura offenditur; nam,
licet non aliunde quam ex solo precepto mandantis culpam
20 contraheret, foret infinita peccati gravitas, ut patet de
esu fructus vetiti, unde Matt. V, 34—37: *mandarit
Veritas non iurare omnino; neque per celum, quia thronus
Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius
est; neque per Ierosolimam, quia civitas est magni regis;
25 neque per caput tuum iurareris, quia non potes unum
capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo
vester: est, est, non, non, quod autem habundaneius est
a malo est; et Iacobi V, 12 patet idem.*

Notemus igitur quod idem Deus hoc precipit qui esum
30 pomi prothoplasto prohibuit. Ille ergo imperfectissime
Deum amat, qui pro tam levi vult ipsum offendere.
Quomodo ergo non prevaricatores post maiorem in-
gratitudinem acute redarguit? Prohibet Christus secundo
vanum iuramentum creature naturalis sive spiritualis sive

According to
St. Augustine,
the
transgression
of the second
commandment
is as much as
heresy.

The same
God forbade
vain swearing
who forbade
Adam to eat of
the apple.

1. K: *factura*; ib. A1: *virtutis*. 3. FGIMNO: *nomen domini rauce*.
H: *Dei*; ib. B: *dicit*. 4—5. D: *veritatis — observanciam om.* 5. G:
unitatis. 8. G: *palliantur*. 9. B: *fungunt om. I: quod hoc fungunt;*
ib. C: *se habere*. 10. F: *sensuum*. 11. H: *et tertio*. 12. H: *quod*
licet om.; ib. M: parvum G: proximum ledunt. H: parum ludunt. 14. B:
quod vocatio; ib. K: *ad struendum*. 16. GN: *eum insontem*; ib. B:
quia. 19. K: *non om.; ib. FI: mandatis*. 20. K: *peccati om.; ib. AD:*
mandat. 23. B: *pedum om.* 25. D: *unum om.* 28. I: *Iacoti 20;*
ib. F: *idem patet ipso*. 29. ABCD: *igitur om.; ib. FMO: idem Deus homo*
precepit (FO: precipit) N: precepit. 30. G: *pomi om.; ib. ABCD: protto-*
plansto; ib. HIKLMNO: ergo om.; ib. H: perfectissime. 32, 33. BFGH
ILNO: *gratitudinem*. 33. K: *duo*. 34. C: *illis vel spiritualis*.

6. Opp. tom. V. p. 75.

corporee; Nam sicut Deus insidet sanctis, sic natura corporalis est infima factura que ex sua voluntate processerat et per consequens utrobique relucet ydea creature que est numen potius homine in testimonium invocandum. Et per idem nec artificialia nec membra propria sunt vane accipienda in testimonium veritatis. Artificialia quidem tam quoad substanciam quam ad figuram Deus ad servicium sui dispositus, et per consequens vane iurando per ipsa peccatur, quia invocando ipsa in propriis existenciis committeretur ydolatria, quod est stultissimum, cum deitas in ipsis reluceat et, iurando vane in ipsis per Deum, Deus invocatus offenditur. Et sic intelligitur illud Mat. XXIII, 22: *Qui iurat in celo iurat in trono Dei et in eo qui sedet super eum.*

The second commandment forbids swearing by any created thing.

It is lawful to swear by created things only for the sake of truth, expediency and honesty, and in a state of innocence such oaths would not be needed.

Therefore, let our communication be: Yea, Yea; Nay, Nay.

Licet autem fas sit homini iurare per creaturas secundum esse earum intelligibile, quod est idem Deo, et per consequens maius quam aliqua creatura, non tamen licet sic iurare nisi veraciter, utiliter et honeste. Et adhuc omne tale iuramentum est a malo culpe vel pene in quod incidimus per peccatum; aliter enim quilibet crederet cuilibet sine iuramento in statu in nocencie sicut bestia credit bestie. Ideo cum debemus quantum possumus illi statui conformari, patet quod debemus subducta necessitate dicere vel 'est, est', quantum ad affirmacionem quam de mente per vocem ostendimus, vel 'non, non' quantum ad negacionem quam loquimur. Et ad excludendum istam duplicitatem et includendum duplicis nature personalem unitatem iuravit Christus: 'Amen, Amen', ut solus Iohannes meminit, non male sed a malo, quia nisi esset diffidencia audiencium, non oportuit sic iurasse sed per se ipsum qui est veritas tunc iuravit. Unde non video quin sic iurare per caput, per capucium vel per quamlibet creaturam in suo genere

1, 2. C: *natura corporea vel est.* 2. I: *fractura.* 2, 3. B: *concesserat.* C: *processit.* MO: *precesserat.* 3, 4. I: *ydeo creature que est nimen (sic) potius in homine.* MO: *que est immens.* G: *immens;* in marg. corr.: *numen.* N: *immens.* 4, 5. H: *invocandi.* 7. B: *quoad Abraham;* ib. B: *ad om.* 8. I: *disponit.* 9. G: *pro ipsa;* ib. H: *yane invocando.* 10. G: *committetur.* I: *committitur.* 12. ABCDHMNO: *Deus om.* G in marg. addit. 13. I: *Matth. 13.* 14. I: *qui fecit eum sedet super eum.* 17. M: *et per consequens om.*; ib. ACDGKO: *alia creatura.* IMN: *aliqua om.* 19. C: *ad hunc.* MN: *ad hoc.* 20. EL: *perpetratum.* 22. B: *bestiam.* 23. B: *ille.* 24. GIN: *dicere vel est quantum.* 27. I: *istam — includendum om.*; EFH: *illam;* ib. G: *et om.* 29. H: *non malo.* 31. GL: *oportuerit.* 32. G: *non video quin extinel;* ib. I: *iurari;* ib. C: *caput vel.* 33. GN: *vel aliam creaturam.*

sit frivolum et peccatum; nec oportet excusare Ioseph qui iuravit per salutem Pharaonis vel alios in utroque testamento; adducere quidem possumus hominem vel aliud sacramentum in testem sed non invocando et per 5 consequens non iurando. Quomodo ergo non est iuramentum per creature quantumlibet abiectas prohibitum et inane? Non enim licet nobis sic iurare per membra nostra, quia sunt nobis accomodata, non nostra opera, in tantum quod nullum accidens eorum absolutum 10 possumus in eis perficere sed ad operationem nature disponere. Sic ergo ratione offensionis precepti debemus primo cavere huiusmodi iuramenta, secundo ratione superflui in natura. Deus enim et natura sicut nihil agunt frustra, sic nec habent aliquem excusatum qui 15 frustra abutitur creatura. Quomodo queso non est frustra talis iuracio pompatica extra tres condiciones rectificantes iuramentum facta?

Sed hic audivi triplex fictum responsum sophisticum et per consequens Deo odibile; primum quod sic iuratur 20 in testimonium veritatis; aliter inquiunt non crederetur nobis. Sed considerent sic fingentes quomodo ex consuetudine sic iurandi presumitur eos ex hoc esse falsidicos. Quomodo queso foret fidelis homini qui est infidelis Deo suo, quia inobediens contra pactum quod pepigit? 25 Secundo quod in vanis quibus non oportet credere sic iurant vaniloqui et sic frustra. Tercio quomodo debent sequi mandatum scripture et tunc crederetur operibus plus quam verbis.

Secunda fictio est quod iurans gaudet in hoc quod 30 nominat nomen Dei. Ex hoc, inquiunt, recolitur de Deo, et sic bonum nomen ipsum bonificat. Sed considerent sic dicentes quod ad sui dampnacionem nominant sic nomen contra ipsos testificans, contra mandatum Domini blasphemantes. In hoc eciam sunt peiores diabolo qui audiens 35 nomen Domini tremulus flectit genu, is qui exorcismo fugatur, et is eodem nomine obediens coniuratur, sicut

Sophistical objections to what has been said:
1. Without an oath we should not be believed.

2. He who swears rejoices in naming the name of God.
In truth he names it to his own damnation.

1. GN: oporteret. 1.: non oportet. 2. BC: qui Gen. LI. C: XVII. K: Gen. XLII; ib. IN: Pharaonis Gen. XLII vel alias (N: alios). 3, 4. M: vel ad sacramentum. 4. I: aliud ad sacramentum; ib. I: per testem. 6. G: prohabitum. 10. B: quod ad. 15. F: quasi non queso non sit. L: sit; ib. G: est om. 18. M: Sed adhuc. 20. L: aliter enim. 20–21. I: aliter — considerent om. 22. GHIKLNO: ex hoc om. 25. D: quia. 26. D: iurant om.; ib. F: Tercio qui. 29. N: est om. 29, 30. M: quod non nominavit. L: non nominal. G corr. 31. C: illud. 32. A: condempnacionem; ib. ABCDMN: sic om. 33, 34. G: Deum blasphemantes. 35. B: Dei; ib. B: qui om. 36. B: fugat; ib. ABEGHIKL: et om.; FK: is om.

codem nomine adiutorium celestium spirituum invocatur. Isti autem irreverenter et per consequens blasphemie derisorie invocant illud nomen. Et tertio considerent quod res optima cum peccato hominis presumpta ad sui dampnacionem eo ipso suscipitur. Patet de hostia consecrata quam peccator *in iudicium sibi manducat*, I Cor. XI, 29. Sicut enim optimum alimentum infectis vertitur in venenum, sic Deus coassistens dyabolo est in inferno in testimonium dampnacionis sue iustissime; habere ergo rem sacram cum peccato assistente est 10 comportare dampnacionis iudicium.

3. He who
swears does it
from habit, not ex
from malice or
to injure his
neighbour.
This leads to
sin.

Tercia responsio sicta dicit quod non ex malicia sed ex levi consuetudine sine dampnificatione proximi sic iuratur. Sed considerent se ipsos redargutorie accusantes quod, quociens ex consuetudine sic iurant superflue, 15 tociens cadunt profundius in lacum dyaboli; ideo consuetudo huiusmodi attestatur culpam iurancium radicatam. Considerent insuper quod inobedientia in esu vetiti non fuit tantum peccatum nisi quia prohibitum; et videbunt quanta inobedientia sit iurare contra mandatum Domini 20 post receptam gratitudinem incarnati.

Nam ut ostendatur hoc mandatum non comminatore esse preceptum, sicut Adam credidit de esu ligni sciencie et Abrahe precipiebatur filium immolasse, subditur: *Non enim habebit Deus insolentem eum qui in vanum accipit 25 nomen Dei*. Talis ergo non est innocens in sonando, cum offendit in verbum Dei et quamlibet creaturam. Cum ergo sic iurando incurritur irreverencia et inobedientia mandatorum, patet quod propter nullum bonum possibile debeat sic iurari. Non ergo parvipendamus huiusmodi 30 peccata ex parvitate, quia tanta sunt quod pro illis tota universitas creata non posset ex se satisfacere. Sed consideremus dictum Sapientis Ecclesiastici XIX, 1: *Qui spernit modica paulatim decidet*, et Ecclesiastici XXXIII, 9 scribitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim 35*

2. B: *Illi*. 3. B: *istud*. 6. B: *in om*. 7. C: *infectum*. G in marg.: *Newym (nescio)*. 8. EIM: *est draco*. 10. ABCD: *assistentem*. 12. B: *Tercio modo*. 13. K: *levissime*; ib. *sine om*. 14. M: *Sed confidenter*; ib. F: *redarguione* G: *deargutorie*. 15. M: *iuratur*. 16. I: *tocius*. 17. K: *radicata*. 18. M: *Confiderant insuper*. F: *Considerant*; ib. EGI: *pomii vetiti*. 20. FM: *Dei*. 23. I: *sciencie om*. 24. B: *et ab alie* precipiebatur. 24, 25. I (recte): *Nec enim*. 25. HMN: *enim om*; ib. M: *Deus om*. EGLN: *dominus*. 28. K: *et om*. 29. I: *propter nomen bonum*. 30. I: *parvipendens*; ib. B1: *modi om*. 31 ABDH: *proni-
tate*. N: *pravitate*. 33. GN: 2 Eccli. 19. 34. C: *difuet*. 35. AF: *scribitur om*; ib. A: *assuescas*.

casus in illa; nominacio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sautorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Et sequitur: Vir multum iurans implebitur iniquitate et non discedet a domo illius plaga.

5 *Nam peccatum lingue inducit dissensiones, bella et scismata regnorum destructiva.*

Tercio cum in vanum invocans Deum in testem facit irreverenciam et inobedientiam creatori, quod est infinitum gravius peccatum quam expetere regem Anglie 10 pro testimonio in assisa, quantum ergo peccant qui primam Veritatem invocant in testimonium falsitatis.

Nam quantum in ipsis est falsificant Deum suum, affectantes eum auctorem mendacii sive superflui; unde 15 sic periurantes vel vane iurantes assertum suum esse verum, sicut *Deus se adiuvet* aut per singula sacramenta, precidunt a se iudicio mentis et officio lingue Dei adiutorium et per consequens omne bonum desiderabile vel salubre, et per consequens provocant in se omne detestabile vel infirmum. Pari evidencia vane iurantes per 20 membra Christi, sicut hodie facimus nimis communiter, ista mala inducimus in ecclesiam sanctam Dei; unde si non fallor hec est causa precipua quare ecclesia Christi prosternitur ante exercitum spirituum tenebrarum.

Act. IV, 12 dicitur: *Non est aliud nomen sub celo in 25 quo oportet nos salvos fieri.* Ideo signanter *vocatum est nomen eius Ihesus, id est, Salvator* Luc. II, unde Apostolus Phil. II, 9: *dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Ihesu omne genu flectatur.*

Quomodo ergo nos tam inobedienter, tam irreverenter 30 et tam dampnabiliter tractantes hoc nomen dignissimum haberemus Christum ipsum refugium, clipeum vel salutem, quin pocius iudicem ex professione propria nos dampnificantem, et subtrahendo defensionem in precipicium

To take God's name by calling him to witness is a far greater crime than to summon the King of England before a court of justice.

If we so wickedly take God's name in vain, how can we have Christ as a refuge, a shield and a salvation? Rather he is then or judge

1. B: *casus* om. EIL: *caus sunt;* ib. DFHKMNO: *in ea;* ib. B: *vocatio;* ib. K: *verbo Dei.* 4. AH: *replebitur;* ib. I: *descendet;* ib. KM: *domo eius;* ib. E: *eius plaga.* 5. D: *indicit.* 6. C: *destructura.* 7. BGIO: *invocare testem Deum.* 10. EGML: *in Asia, FHKO; Assia. N: Asiam.* 14. ABDGHMO: *peiorantes.* 14-15. HIMN: *sicut... sic.* 14. EGMNO: *asserunt. F: asseruerunt.* 15. I: *sic Deus se adiurat.* GKM: *adiuvat;* ib. ABDGHIM: *per om.* 15, 16. FGHL: *aut signabilita sacramenta precidunt.* 17. ABCDM: *signabilia.* 18, 19. K: *in se os detestabile vel.* 19. F: *detestabile pari forma vel infirmam;* ib. GIMN: *Patet pari;* ib. EFGHIKLMNO: *iurant.* 20. B: *Christi twice.* 22. I: *est om.* 25. D: *salvus.* 25, 26. B: *vocat nomen.* 26. I: *Luce III.* 27. AB: *in nomen.* 29. EFGHIKLMNO: *nos inobedientes;* ib. HLN: *tam om. before inobedienter.* 30. AD: *dampnuantur.* 31. ABC: *Christum om.;* ib. C: *illum;* ib. C: *salter.* I: *saltem.* 32, 33. *dampnanteum.*

3. Eccli XXIII, 12.

who will condemn us out of our own mouths. nos mittentem. Nam Prov. XVIII, 10 dicitur: *Turris fortissima nomen Domini*. Ab ista itaque turri nos Christiani corruimus ante hostes, quandocunque nomen illud in vanum accipimus. Et hec credo est causa quare exorciste hodie non sufficiunt eicere demones ut in Ecclesia primitiva, quare non sufficimus hoc nomine invocare angelos bonos adiutores. Et hec causa quare pax ex peccato vocis solvitur; cum Deus regulariter punit homines in quo peccant, ut se imitantes in edificatione turris Babel Gen. XI ad magnificandum pompatice nomen suum demeruerunt divisiones lingutarum. Causa vero extranea iuramenti est indubie pompa audacie vel extraneacionis superbe quam mundani non solum exercent in se ipsis sed in filiis, docentes eos prevaricare et iurare. Et hii specialiter peccant in filium et ecclesiam facientes *progenies viperarum*; unde attenderent ad narrationem beati Gregorii IV Dial., XIX capitulo, ubi narrat quandam iuvenem circa quinquennem a dyabolo raptum iurando blasphemie in gremio paterno a quo didicit sic iurare.

Note
St. Gregory's
example of the
boy who was
carried off by
the devil for
blasphemous
oaths learnt
from his father.

20

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM.

The third commandment ordains that the Sabbath be kept holy, how it shall be kept, subditur huius causa. Appropriatur autem cultus iste and why. Spiritui Sancto, quia sabbatum quod quies interpretatur The keeping of the Sabbath has analogice convenientem huic persone, cum post principium et referenc to the Holy Ghost. filii ultra quem non est possibilis ad intra personalis produccio; ideo Deus in isto fine quiescit nullam personam incretam ulterius producturus, sed creaturam

2. EFGHIKLNO: *Ab illa*. 4. D: *Et illud*; ib. B: *causa om.* 6. L: *quasi non*; ib. N: *hoc nomen*. 7. B: *audidores*. 8. B: *est peccata*. M: *de peccato*. 9. AC: *invitantes*. H: *murantes*. 10. ILM: *Babilonie*; ib. B: *Gen. 12*. M: 5. 12. ABCD: *extranei*. 13. B: *extravagacionis*; ib. BFHLMNO: *superbie*. 14. ABCDHMNO: *pravare*. 1: *prevaricari*. 15. ABCD: *spiritualiter*. 16. EFLNO: *progeniem*; ib. I: *El ultimam*. GLMNO: *Ultinam*; ib. F: *ut*. 18. L: *circa om.*; ib. CK: *quinquennium*. G: *quinquagenium*. 19. FGKLM: *captum*; ib. I: *blasphemie*. 25. I: *eius causa*; ib. GNO: *ille*. 27. C: *autonomice*. 29. B: *quod non*; ib. CHKLO: *possibile*. 30-31. I: *ideo — producturus om.* 31. B: *non creaturam*.

16. Matth. XII, 34. 17. Non Dial. IV, cap. XIX sed IV cap. XVIII Santi Gregorii Opp. III, 349. Idem exemplum apud Peraldum in De Peccato Linguae p. 292/3 invenies. 23. Exod. XX, 8. 26. Cf. Sermones IV, 418, 1, 106.

racionalem in se circulariter reducturus et sine fine in se cum ipsis beatifice quieturus.

Secuntur autem ista tria mandata ex dilectione ordinata qua Deus diligitur. Sicut enim in Dei dilectione ordinata nihil sibi preponitur in amore et per consequens sic diligens nullos deos falsos constituit, sic ex eadem dilectione perfecte diligens Deum suum infra illud quod est ipsum non minuit et per consequens non in vanitatem assumit nomen Dei sui, quod est omnipotens; et per idem tertio sequitur quod omnis summe diligens Deum suum totam multitudinem operum suorum propter quietem perpetuam in ipsum dirigit; et hoc est sabbatizare. Et sic nulli alii fini attribuit quod Deo est proprium. Et per consequens removentur tria genera blasphemandi. Primum est quando a Deo removetur quod sibi est proprium, sicut omnis ydolatra facit quantum in ipso est, cum impossibile sit deos alienos esse latrerie cum Deo nostro participes. Secundum genus est cum condicio imperfectionis Deo attribuitur quae non potest sibi competere, ut facit quantum in ipso est, omnis invocans Deum in testimonium falsitatis aut vanitatis. Tertium genus est cum creature tribuitur quod est Deo proprium, sicut facit quantum in ipso est quicunque sabbatizat affecione finaliter in aliquo citra Deum. Et sic ista tria genera sicut consecuntur ad se invicem, sic ad omnia genera peccatorum.

Primum ergo mandatum removet falsos deos. Secundum docet quomodo in via media debemus in veri Dei nomine proficisci. Tertium docet quomodo debemus finaliter in ipso quiescere. Unde licet duo mandata negativa sint, primum tamen explicatur secundum formam scripture propter tres causas; primo dispariter ad denotandum impossibilitatem communis Dei, qui sic dicitur patris principium, et secundo, prime conformiter, ad deno-

The first three commandments are consequences of the Love of God.

The first commandment puts away false gods, the second teaches us how to live in the name of the true God, the third how to rest in him.

1. B: *recreaturus*. G: *reductivus*. H: *producturus*. N corr. 2. M: *vivifice*. 3. ABCD: *Sequitur*; ib. GILO: *illa*; ib. F: *tria* om. 4. B: *qua Deus enim*. M: *qua Deus diligit*; ib. B: *enim om.*; ib. GIN: *ordinata om.* 8. B: *ipsum intrinsece et per*; ib. G: *in vanitate*. N correxit. 13. ELN: *attribuitur*. 17. I: *latrō*. L: *latrē*; superscript.: *latere*. 18. EFGHIKLMNO: *participantes*; ib. B: *Secundum autem*. 19. F: *condicio perfectionis*; ib. ABD: *tribuitur*. 21. I: *est vanitatis*. 24. L: *sabbatizaret*; ib. EIN: *affectionem*. G: *affectus*. 25. EFGHILNO: *illa*. 25-28. B: *tria — veri Dei twice*. 28. EGHKLMNO: *media om.* 28-29. B: *nomine — debemus om.* 29. EFGHILNO: *Sed tertium*. 30. ABD: *ipsum*; ib. F: *requiescere*; ib. EGKN: *sunt*. 31. ABDEO: *explicantur*. K correxit. C: *exemplificatur*. 32. EFGLMN: *disparitatis*. K: *dispergitur*. 33. ABCD: *qui sit Dei patris*. 34. B: *principium twice*; ib. EFGIKLMNO: *et secundum prima (G: primam) conformiter*. A: *secundum*; ib. BH: *prima*.

tandum impossibilitatem medii per quod verbum procedit a suo principio, et per consequens medium illud efficacissimum non licet in vanum assumere, sed cum utrumque istorum mandatorum eternorum est maxime positivum, ideo ratione sue absolute necessitatis formaliter sequitur ex illis affirmacio que est assercio unius extremi de reliquo. Omnis enim affirmacio requirit extrema. Cum autem benevolencia vel Spiritus Sanctus sit medium per quod innotescit Dei beneficia tam Deum cognoscendo quam effectus creando, nec autem extrema in creaturis

The third commandment differs from the first and the second by being affirmative.
sit affirmacio, signanter ponitur hoc tertium mandatum sub figura affirmationis. Sed notandum quod ideo sub verbo memorandi exprimit hoc mandatum, quia prius Gen. II et Exo. XVI fit mencio de eodem, et iterum quia hoc mandatum quoad tempus obligat non ad semper, tercio quia causa mandati huius est quies post creacionem, ideo necesse est hec omnia, scilicet mandacionem preteritam, tempus complendi et causam assignati temporis memorie commendare.

Doubted whether Christians have a right to change the Sabbath into the usque ad feriam primam sequentem quam diem dominicum Lord's Day. Sed est dubitacio parum diffusior, quomodo licet appellamus, specialiter cum ceremonalia cessare oporteat, iudicialia secundum partem cessare et secundum partem stare liceat, moralia vero cuiusmodi sunt omnia decem mandata oportet indispensabiliter semper stare.

Ad istud respondet Hugo de Sancto Victore, dicens quod in isto mandato est aliquid pure morale, aliquid pure ceremoniale et aliquid mixtum. Pure morale est

3. K: *sed tamen*. 4. HIO: *eorum*; ib. FGILN: *eternum est*. 5. GI: *positum*. N corr.: ib. I: *absolute . . . formatur*. 7. Codd.: *excepto*. N: *reliquo*; ib. I: *Omnis enim assercio*, C: *Dicimus enim quod omnis affirmacio*. 8. H: *vel species sit*. 9. N: *innotescat*; ib. DI: *beneficiencia*. C: *beneficia*. 10. GHIKLMNO: *ne autem*; ib. IMN: *in om.* Hic locus corruptius esse videtur. 12. B: *ideo om.* 13. C: *exprimitur*. M: *primo*. GN: *om.* 13—15. B: *quia — mandatum om.* 16. EFGIKLMN: *quia mandati huius quies est*. 16. IM: *opus creacioni*. 18. I: *causam om.* 19. F: *temporis complendi*; ib. I: *memorare*. 19—20. F: *memorie — dubitacio om.* 20. GLMN: *est om.*; ib. C: *dubium . . . diffusio*. 22. H: *sabbato sed*. 23. GKLMO: *sequentem om.* 25. IL: *iudicaria*. 27. F: *mandata atque indispensanter*; ib. B: *oporteat*; ib. CGN: *indispensanter*. 28. CFGMN: *Ad illud*; ib. H: *dicens om.* 29. C: *aliquid*; ib. E: *moralis et* 29—30. I: *aliquid — morale om.* 30. H: *aliud*. C: *aliquid*; ib. B: *mixtum*.

14. Cf. Serm. I, p. 105/6. 28. Hugo de Sancto Victore passim sed non verbotenus Cf. Summa Sent. tract. IV, cap. III. De Sacram. lib. II, p. XII, cap. V et VI. Cf. et Wyclif De Veritate Sacrae Scripturae III, 107.

simpliciter temporis sanctificacio, pure ceremoniale est The opinion of
septime diei observacio et utrumque est aggregatum ex Hugo de
observancia litterali diei sabbati et observancia sentencie St. Victore.
mistice per illam litteralem sentenciam figurate. Tunc
5 dicitur quod observancia pure moralis in utroque
testamento indispensabiliter est tenenda, scilicet quod
homo pro aliquo tempore colat Deum. Sed cum septime
diei observancia litteralis signat mistice ad sensum
tropicum preservacionem hominis a peccato, secundum
10 sensum allegoricum quietem corporis Domini in sepulcro,
et iuxta sensum anagogicum requiem eternam in celo,
necessae est ex ratione cessacionis legalium cessare
observanciam litteralem diei septime; aliter enim fluc-
tuaremus infideliter cum impiis Iudeis, innuentes quod
15 Messias noster et opus sue mortalitatis sit adhuc nobis
futurum. Sensum itaque moralem et anagogicum debemus
nos christiani sicut Iudei de sanctificatione sabbati con-
tinue obserbare, sed sensum literalem ac allegoricum
debemus modo dimittere, cum Christus resurgens ex
20 mortuis iam non moritur.

Ponuntur autem quinque cause quare sabbatum

Five reasons for
the change from
Sabbath to
Sunday.

nostrum sit ad primam feriam transferendum.

1. Because it is
the first day of
creation.

Primo quia illa fuit prima dies seculi in qua lux creata
est ex potentia Dei patris. Patet Gen. primo. Ideo con-

2. It is the day
of the
resurrection of
the Lord.

25 sonum est quod nos spiritualem vitam ducentes, tanquam
lux in Domino, magnificemus in illo die dominum Deum
nostrum.

Secunda causa est, quia idem verbum quo Deus pater
dixit: *Fiat lux et facta est lux* eodem die a mortuis ad
30 immortalitatis requiem resurrexit; patet Marci ultimo.

Ideo debemus considerare creaturas in suo genere, quod
secundum Augustinum notatur per hoc quod dicitur
facta est lux, et ab illis ad raciones exemplares ascendere;

31. G: *temporalis*. 2. B: *Dei*; ib. I: *est om.* 3. I: *Dei*; ib. B:
dici et; ib. F: *litterali — observancia* om. 3, 4. I: *observancia sive*
mistice. 4. D: *mistice* om. BC: *justicie*. 5. B: *dicit*. C: *ostenditur*.
6. B: *quod om.* 7. I: *colant.* 8. H: *ad om.* 10—11. IM: *quietem — re-*
quiem om. 12. L: *ex rememoracione*. N: *ex resurreccione*. 13, 14. C:
inflictuaremus. M: *fluctuaretur*. 14. EILMN: *innuentibus*. 15. B:
Messias iam; ib. GM: *mortalitatis*. 16. FGHILMNO: *Secundum sensum*.
18. HILO: *sed secundum*; ib. LO: *sensum* om.; ib. N: *et*. 20. GN:
a mortuis. 23. L: *Prima*. 24. ACD: *Patet om.* EL: *ut patet*. 25. MO:
docentes. 26. B: *magnificemus Deum nostrum*. 28. B: *causa* om.;
ib. C: *istud*, EI: *illud verbum*; ib. C: *quod est*. IL: *quod Deus*. 30. C:
immortalitatem et; ib. ACD: *quod patet*. 31, 32. FGILMNO: *qua*
secundum. 33. F: *abilis*.

16. Cf. De Veritate Sacrae Scripturae III, 107. 33. Gen. I, 3.
St. Augustini De Genesi ad literam I, cap. III, Opp. III, 248 et seqq.

quod notatur per verbum *fiat lux*; et tertio in dicente et verbo suo quiescere; quod notatur in verbo *dixit Deus*. Cum ergo Christi resurreccio signat et efficit nostram spiritualem resurreccionem a morte culpe ad vitam gracie et nostram finalem resurreccionem a morte misericordie ad vitam glorie, signanter debemus cum Christo consurgere, que sursum sunt querere, et dimissis curis seculi ipsa sabbatizando sapere.

3. It is the day on which at Whitsuntide the hearts of the apostles were filled with the Holy Ghost. Tercia causa est, quia illo die Spiritus Sanctus corda discipulorum ad dimittendum curas seculi, ad dilectionem Dei et proximi in igneis linguis apparuit Act. II, 1: *Dum completerentur dies Pentecostes* etc. Ille ergo peccat in Patrem, Filium et Spiritum Sanctum qui non potenter, prudenter et benevolenter hoc die dominico sabbatizat. Ingratus est quidem Deo Patri, mundi formatori, Deo Filio, mundi reformatori, et Deo Flamini, mundi informatori.

4. According to Grosseteste the day of the Last Judgment will fall on a Sunday. Quartam causam assignat dominus Lincolniensis, dicens quod generalis hominum resurreccio et finale iudicium erit die dominico post quem diem assumpti in lucem habebunt diem perpetuum sine nocte. Continuabitur ergo illis perpetuo dies octavus in quo secundum plenam beatitudinem sola operacio erit perpetua Dei laudacio. Unde Augustinus ad inquisitiones Iauuarii (lege Genesim II et invenies) septimum diem sine vespere, ad denotandum requiem beatificam sine fine; et sic dies octava post septimam eterna habet correspondenter requiem sempiternam.

Vita ergo corporalis veteris testamenti habet sabbatum pro requie incompleta, sed dies nostra dominica post redemptoris resurreccionem signans vite spiritualis terminum signat propinquius requiem sempiternam. Et isti sensui alludit Apostolus Hebr. IV capitulo. *Cum, inquit Lincolniensis, dies dominicus sit dies nostre cre-*

3. C: significat. 5—6. C: et — glorie om. 8. CEFHIO: ipsas. 10. EFGM: admittendas curas. B: ad mittendum. HNO: ad dimittendas. 11. Crectius: aperuit. 13. B: sanctum om.; ib. B: potenter et. 14. I: sabbatiset. 15. ACD: Del. 16,17. B: reformatori. N: formatori. 19. B: omnium. 20. G: postquam; ib. B: diem quam. 21. ACD: igitur. B: om. 24. I: Unde om.; ib. I: Gen. 20; ib. O: II om. 24—25. F: Iauuari lege Genesim 20 invenies. 25. F: diem om. 27. B: sempiternam habet; ib. O: eternam. 29. ABD: igitur; ib. M: corports. 33. IO: capitulo om. 33—34. H: Cum inquit lucis dies.

24. St. Augustini Ep. I.V, Opp. tom. II, 215. Sermo IX, Opp. tom. V, p. 80; III, 306. 33. E Roberti Grosseteste De Mandatis excerptum esse videtur.

acionis, dies nostre resurreccionis, dies nostre erudicionis, dies audicionis sentencie districti iudicis, dies fruicionis eterne beatitudinis et sic dies continuanda in sola laude beatitudinis sine fine, quid nobis agendum est in diebus 5 dominicis volubilibus et transitoriis nisi opera resuscitacionis a morte culpe ad vitam gracie, ut secure exspectemus resurreccionem in vita glorie et non timeamus ab audicione mala vocis terrifice: Ite maledicti in ignem pene eterne, sed cum fiducia speremus audicionem vocis suavissime: 10 Venite benedicti patris mei, percipite regnum; et sic intremus octarum diem ultimum in quo habebimus licet ociosam tamen fructuosam operacionem quia perpetuam Dei laudacionem et gloriose maiestatis eius eternam fruicionem.

Quintam causam assignant doctores in hoc quod omne 15 festum et specialiter diem dominicum tam solempnem oportet habere vigiliam, et cum feria sexta non posset esse vigilia patribus novi testamenti, quia sic iudaizando exspectarent Christi requiem in sepulcro, ideo superest vigilia huius festi in sabbato propter tria: Primo ad 20 denotandum quod requies quam vita Iudeorum figuravit fuit laboriosa et penalibus sabbati nostri remote figurativa. Secundo quia sicut feria sexta lugemus in memoriam passionis Christi, relevantes nos a peccatis ad spem beatitudinis, sic secundo die proximo lugeremus dolorem 25 virginis, cum fuit secunda persona per quam factum est illud commercium; ipsa enim totam fidem sola servavit per sanctum sabbatum. Et tertio faciendo illo die signantur miracula facit se tunc benevolam generi humano. Ideo octavo die post istam vigiliam signanter notatur 30 resurreccio octave etatis. Prima quidem etas est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tercua ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigracionem, quinta a transmigracione

5. The vigil of any festival has to fall not on a Friday, but on a Saturday. Reasons for this.

By the eighth day after this vigil is signified the resurrection of the Eighth Age.

3. F: *beatitudinis* om.; ib. I: *continuando*; ib. B: *in sola* om. K: *in om.* 5. GN: *dominicis vel ubilibet* (error scribentis pro *volubilibus*); ib. F: *resurreccio*. 6. C: *et secure*. 8. EPHILO: *in ignem eternum*. 9. B: *et cum*. 10. ABD: *ut sic*. 11. D: *ultimum om.*; ib. I: *habemus*. 12. K: *ociosissimam*; ib. ABDFMO: *fructuosissimam*. 12—13. D: *Dei eius om.* 14. I: *Secundam causam*; ib. GN: *quia*. 18. F: *ideo semper est*. 22. HO: *Secunda*; ib. AD: *quod*; ib. C: *sicut om.*; ib. K: *memoria*. 23. B: *patrem Christi*; ib. ACD: *relevantis*, B: *relevatis*. 26. ABCD: *istud*. 27. C: *Et secundo*; ib. G: *quia faciendo*. 28. H: *fecit*; ib. ABCD: *generi hominum*. 31. F: *a om.* 32. EGLNO: *usque David*. 33. G: *ut ad*; ib. FGLNO: *transmigracionem Babilonis*.

8. Matth. XXV, 41. 10. Matth. XXV, 34. 27. Serm. I,
p. 30. 31. Ibid. p. 100.

usque ad Christum, sexta a Christo usque ad finem mundi, septima quiescencium incomplete in purgatorio et octava beatorum perpetuo quiescencium in celo. Unde Iudei propter misteria septenarii, qui est numerus universitatis, ut alias diffuse exposui, et observanciam mandati 5 Domini observant reverenter misteria huius numeri. Nam die septimo sabbatizant Exo. II°; septimo mense celebrant festum tabernaculorum, Num. XXIX°; septimo anno remissionis quiescit terra ab agricultura pauperibus viventibus de sponte nascentibus Deut. XV et Levit. XXV. Post 10 septem septenarios annorum observant annum iubileum, ut patet Levit. XXV. Sepcies enim septem quadraginta novem constituunt; cui unitate increata addita, in qua finaliter iubilamus, quinquagenarius integratur. Nos autem qui spiritualiores esse debemus octonarium 15 numerum veneramur, considerantes quomodo homo in proprio genere est secundum naturam corpoream quatuor elementa et secundum naturam incorpoream tres partes anime et sic sunt septem. Sed postquam absorpta est mortis victoria et verbum Dei erit omnia in omnibus, 20 tunc ista septem erunt secundum esse intelligibile unitas increata, quiescencia in ipsa comprehensa, dimissa consideracione eorum in proprio genere; et ad designandum imperfectum septenarium veteris testamenti et completum octonarium novi stetit Apostolus cum Petro diebus quin- 25 decim, ut meminit Galat. primo, et notat Ieronymus ad Paulinum secundo capitulo; per hoc enim signatur quod utrumque testamentum servando cognoverit.

Our Sabbath-
observance
implies
abstaining:
1. from vices;
2. from servile
work;

Ex ipsis patet quomodo nos astringimur ad obser-
vanciam nostri sabbati. Triplex enim ponitur sabbati 30
observancia. Prima generalis, preservando nos a viciis,
secunda specialis, preservando nos ab operibus servilibus,

3. ABD: *bonorum*; ib. HL: *perpetue*. 7. F: *septimo die*; ib. H: *Exod. XX*; ib. H: *celebrabant*. 8. I: *tabernaculi*, G: *Tabernaculorum* 49°. H: 49°. N: Num. 28. 10–12. F: *Post — Levit. XXV* om. 10, 11. EIGL: *Post sepcies septem annos*. K: *Post septuaginta septem annos*. N: *Post septem annos*; ib. O: *annorum om.*; ib. EGMN: *annos iubileos*. 12. ACI: *ut patet om.* 12, 13. I: *Sepcies enim septem quatuor constituant*. 13. B: *in unitate*; ib. ABEHK: *in creatura*; ib. O: *additur*. 14. IL: *iubileus*. 17–18. AD: *corpoream — naturam om.* 18. I: *corpoream tres*. M corr. 19. ABCD: *sunt om.* 20. H: *erit octava*. M: *erat*. 21. EFGHIMO: *illa septem*. 21. IM: *veritas*. 22. B: *dimissa quod*. 23. B: *eorum — generem om.*; ib. AD: *in suo genere*; ib. B: *sic ad*; ib. I: *signandum*. 24. B: *et om.* 25. EFHIN: *novum*. 28. EFLN: *cognoverat*. H: *cogno-
rerunt*. 31. CD: *observando*. 32. ACD: *et preservando*.

4. Sed vide supra p. 152. 26. St. Hieronymi Ep. LIII.
Opp. I, p. 541. 30. Cf. Hus, Expositio Decalogi p. 14.

et tertia specialissima, preservando nos a mundi solici- 3. from worldly
tudinibus. cares.

Prima semper omnes obligat et pro semper; secunda
omnes perfecte periodi semper obligat pro quandoque,
5 scilicet ad sabbatizandum in die dominico, cum eis affuerit;
tercia vero specialiter obligat sacerdotes qui contemplativi
existentes debent semper et ad semper omnem solici-
tudinem suam in Deum proicere. Unde ad denotandum
10 multiplicem sabbatum accipitur multipliciter
in scriptura. Quandoque enim signat specialiter diem
septimum, ut Exod. XX; quandoque quemcunque diem
festivum, ut Levit. XIX, 30: *Sabbata mea custodietis;*
quandoque quemlibet diem septimane vel totam sep-
timanam, ut Marci ultimo: *Valde mane una sabbatorum*
15 *veniunt ad monumentum et Luce XVIII, 12: Ieiuno bis in*
sabbato. Cum enim omne tempus debet sabbatizari, primo
modo ab omnibus, et tertio modo a sacerdotibus, non irra-
cionabiliter omne tempus sabbatum temporis nominatur.

Secundum est sabbatum mentis, quod est eius tran-
20 quillitas ordinans virtuose omnia facta vere sabbatizantis
ad eternitatis quietem. Et ad istum sensum exponitur
mistice illud II Esdre XIV: *Precepi ut non aperirent ianuas*
usque post sabbatum. Et loquitur de civitate Ierusalem
reedificata. Porte huius civitatis Ierusalem sunt sensus
25 corporis per quos tanquam portas dissolutas sensibilia
intrant et super illos dyaboli rationem hominis capti-
vantes, unde Ieremie IX, 21 dicitur quod *mors ascendit*
per fenestras, unde Ieronimus contra Iovinianum XXIII
capitulo: *Per quinque sensus quasi per quasdam fenestras*
30 *victorum ad animam introitus est.*

Et hinc enim turbantur sepe contemplativi in quibus
est visio pacis Dei que exsuperat omnem sensum, ut dicit

The first duty
is binding for
all time, the
second for a
definite period,
the third
especially for
priests.

Manifold
meanings of
the word
'Sabbath' in
Holy Scripture:
1. the Sabbath
of time,

2. the Sabbath
of the spirit,

1. K: *preservando* om. 3. 1: *obligant.* 4. EL: *et pro.* 5. B:
die om. 6. EGILMNO: *vero* om.; ib. M: *contemplati.* 8. B: *in Deo.*
10. B: *enim* om.; ib. CI: *significat;* ib. B: *similiter.* 10, 11. F: *idem* •
(sic) *septimum.* 11–12. I: *ut Exodi — festivum* om. GL: *Ex. 2.* 12. I:
Sabbata nostra. 13. AD: *totam illam.* 15. EGHLMO: *veniunt ad*
mon. 16. IL: *Cum ergo;* ib. FGHMNO: *enim* om. K: *enim omne*
om. 18. GILMNO: *temporis* om. 19. FGMMNO: *eius* om. 20. C:
sabbatizandum. K: *sabbatizantes.* 21. L: *ad trinitatis.* 22. FHLN: *ad*
illum; ib. B: 2 Esdre 14 om. 1: Esdr. 9; ib. I: *precepti;* ib. GN: *aperient.*
24. B: *re edificata* om. HILNO: *re edificate;* ib. ACD: *Ierusalem* om.
25. O: *per quas.* 26. AB: *super illum.* C: *illis.* D: *illa.* EFGLO: *illas.*
27–28. I: *Ieremie — unde* om. 28. I: *per portas.* 31. B: *Et hinc*
N: *Exinde turbantur;* ib. B: *contemplatur.* C: *conturbantur.*

3. Serm. I, 106. 14. Marci XVI, 2. 22. II Esdr. XIII, 10.
29. St. Hieronymi Adversus Iovinianum lib. II, cap. VIII, Opp. II,
p. 310.

Apostolus Philip. IV, 7. Et conformiter exponitur illud Ieremie XVII, 21: *Custodite animas vestras et nolite ponderare portare in die sabbati nec inferatis per portas Ierusalem;* ubi prohibetur pondus peccati, quod vocatur *talentum plumbi*, Zacharie V, 7. Subito enim fecit Luciferum a summo celo ad bassissimum infernum descendere. Et ad conformem sensum exponitur illud II Esdre XIII, 19: *De pueris meis constitui super portas ut nullus inferret onus in die sabbati.*

3. the Sabbath
of eternity.

Sed preter sabbatum temporis et mentis est sabbatum eternitatis, quod vocatur Ysaie LVIII, 13: *sabbatum delicatum;* ad quod venitur per observancias ordinatas priorum, quia Ysaie ultimo scribitur *erit sabbatum ex sabbato,* nam ex observancia sabbati temporis fit requies mentis, et ex illa procedit perfecta requies eternitatis Mat. XI, 28: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati*

We ought to do our work in hope of this eternal sabbath.

estis, et ego reficiam vos. In spe itaque istius sabbati debemus omnia opera nostra perficere, quia non nisi prudenter movendo venitur ad requiem. Potest eciam dici

quod omnis homo quantumcunque breviter vivat habet sex etates periodi per quas habet secundum vitam activam

The seven ages of man and how the Sabbath should be kept in the seventh age.

opus corporale perficere. Sed septima etate prope mortem nisi a mundialibus sabbatizet, non introibit in requiem sempiternam. Sunt autem isti sex dies proporcionales sex etatibus mundi, de quibus primo contra Manicheos XXII capitulo, et septima etas similis dormientibus est, dum homo sopitus ab affeccione terrestrium atque carnalium contemplatur celestia.

Ptolemy on the seven ages from childhood to senility.

Septem vero etates secundum Tholomeum in Quadripartito libro IV capitulo decimo sic se habent quod crescendo secundum exteriorem hominem procedunt,

2. IK: *Ier.* 7. 3. B: *ponderare.* 5. I: *Zach.* 2. 7. G: *Et ad illum sensum.* 8. Codd.: *Esdre* 14. 9. I: *inferret homo.* 12. I: *advenit.* C: *pervenitur.* 14. AB: *het.* 16. D: *Math.* XIII. 17. ABCD: *illius.* 21. B: *quas licet;* ib. N: *quibus habet secundum.* 22. L: *Sed alia etate.* 23. I: *sabbatisent.* 24. GILMNO: *eterram.* 26. M: *31 cō.* GHLNO: 32. F: *32 cā et alia etas.* 29. KLMO: *Ptolomeum.* 30. M: *cō 18.* F: 19. K: *libro cap.* 18. 31. C: *exteriorē om.*; ib. B: *placedunt.*

13. Is. LXVI, 23. 19. Serm. IV, 419. 29. Ptolomaci Quadripartit Lib. IV, cap. X, ed. Venet. 1519, fol. 91^b: Et est manifestum quod philosophici dividunt vitam hominis in quatuor partes et posuerunt primam partem pueritiam totam . . . iuventutem totam . . . senectutem totam . . . senium totum. Et quando homo bene inspexerit in partitione vitae, partitur naturaliter in septem partes, sicut astrologi diviserunt.

sicut septem planete custodientes has etates super se
situatiter et secundum alias habitudines exaltantur, sic
quod super infanciam, puericam, adolescenciam, iuven-
tutem, virilitatem, senectutem et senium ponantur septem
5 planete rectores, et octavam etatem Hali ponit redire
ad regionem lune; et illam vocat etatem decrepitam
circulariter redeuntem ad infanciam. Et in ista brevi
estate oportet virtuosum salvandum reduci ad innocenciam
huius etatis, pretermissis omnimode curis mundi. Et per
10 consequens oportet eum in senio dispositive sabbatizare,
si velit ad illam octavam etatem pertingere in qua omnis
carnalis ac secularis affecio sit purgata; pauci enim
sic evolant. Nam ambulacio qua impii in circuitu
ambulant vias difficiles duplici corde in sex etatibus
15 tam secundum corpus quam secundum animam est
complexa, eo quod quilibet quinque sensuum exteriorum
peccatorum, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus et
tactus habet suam periodum circularem, quod sicut
nascitur in peccato, sic circulariter reddit in peccatum.
20 Et sic de quinque sensibus interioribus, scilicet sensu
communi, virtute ymaginativa, estimativa, fantastica et
memorativa, quibus adiuncti intellectus et affectus con-
stituant annos vel periodos circulares duodecim in quibus
mors ascendit per fenestras, ut dicitur Ieremie IX, 21.
25 Unde post istam vitam miseram in qua peccamus
quicquid fecerimus, necesse est dimissis corporalibus
influenciis duodecim signorum secundum duodecim menses
in septima etate a curis mundi quiescere. Et iste duo-
denarius annorum forte figuratus est per emoerisma

The eighth age,
according to
Haly, leads back
to childhood,
and the virtuous
return to the
state of
innocence.

Only he who
has kept his
Sabbath in the
seventh age,
reaches this
eighth stage
purged of all
carnal and
worldly
affections.

2. I: hominum etates. 2. C: aliquas; ib. F: exaltentur. 3. BI:
semper. 4. GN: et senectutem et senium; ib. C: portantur. 5. K:
etatem om. 5—6. I: Hali — etatem om. 5. FGLM: alii ponunt
redire. N: alii credunt redire. E: alij; corr.: Hali ponunt. 6. B:
regimen. N: in regimen; ib. FGMN: vocant; ib. B: descrepitum. 9. B:
premissis; ib. I: omnia. EFGHKLNO: omnino. 10. C: in se ipso; ib.
N: disposita. 10, 11. K: sabbatizare sic. 12. GN: corporalis; ib.
EFLN: aut secularis. 13. GN: evolant. Superscript.: elevant. 14. B:
vias scilicet; ib. I: duplice. 16. G: quinque om. N in marg. addit.
17. CH: peccatoris. 18. KLNO: habent; ib. B: et sicut. 19. I: nascitur
ex peccato. 21. I: estimativa om. 21, 22. D: fantastica et memorativa
om. 22. AC: et om. 22, 23. F: consistunt. 23. C: et periodos.
24. C: ut dicitur om. 25. M: in qua expectanuſ. 28. FLM: in alia
estate; ib. B: in curis. 29. B: emoressum. C: emoryssam. D: emoreissam.
EFHKLO: emoroisam. GMN: amoroySAM.

5. Haly, scriptor Arabicus Aben Regal, laudatur a Lincolnensi
in Summa philosophiae ed. Baur p. 279. (Cf. et Wyclif, De Ente
ed. Beer p. 208); scripsit Commentarios ad Quadripartitum
Ptolomaei ed. Venet. 1519. Locum supra mem. vide p. 91^b.

pacientem totidem annis fluxum sanguinis, Matt. IX, et per filiam archisinagogi in fine totidem annorum a mortuis suscitatam, Marci V. Duplex enim senarius quoad naturam operum perfectus et quoad mores ex duplicitate infamis signat totam periodum peccatoris. 5

Istis premissis restat videre in quibus consistit sabbati sanctificatio, cum constat quod nec locus nec tempus, sanctum dicitur nisi ratione operum vel vite sanctitatis. Et exprimitur forma servandi sabbatum, cum Spiritus Sanctus subdit: *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum domini Dei tui est; non facies in eo onne opus, tu et filius tuus et filia tua et servus tuus et ancilla tua, iumentum tuum et adrena qui est intra portas tuas.* Ex quibus verbis videtur quod hominem sabbatizare est ipsum sese in sabbato 15
a servili opere preservare. Unde Levitic. XXIII, 3 sabbatizacio limitatur prohibitive ad omne opus servile universaliter negative. *Omne, inquit, opus servile non facietis in sabbato,* hoc est nullum. In Exodo autem precipitur aliquid genus operis non facere in sabbato. 20
Et cum lex non prohibet opus cultus Dei unquam fieri, non superest quod genus operis prohibetur nisi opus quo creatura colitur, cuiusmodi sunt opera ruralia. Licet enim solum opus peccati sit servile secundum Augustinum conducticiorum cuiusmodi sunt opera rusticalia prohibentur; faciendo ergo tale opus in sabbato peccatur prevaricacione et per consequens omne genus peccati committitur, nam omnia genera virtutum sicut et viciorum connexa sunt. Qui enim avarus est, prodigaliter occupat, 30

1. ABCD: *et pacientem;* ib. ILM: *Matt. 5. K:* 2. 2. B: *per figuram;* ib. I: *archisynagogi.* 3. ACD: *resuscitatam.* B: *suscitatem;* ib. M: *Matt. V. G: om.* 4. M: *perfectus etc. ad mo'es.* 5. K: *significat.* 6. C: *restat dicere.* 8. EFGLMN: *vel vite sancte.* 9. IK: *Et om.;* ib. GN: *exprimitur autem.* 10. I: *dierum;* ib. ACDH: *operabis.* 11. I: *Septimus autem dies.* F: *Septimus (sic) autem die.* 12. B: *est om.;* ib. ABDHKMN: *in eo om.;* ib. ACD: *tuis om.* 13. B: *et milicia tua;* ib. HKM: *et innentum.* 14. HK: *inter;* ib. G: *verbis om.* 15. B: *est se ipsum.* EFGHLNO: *ipsum se.* 16—17. I: *Unde — servile om.* In cod. C loco posteriori inseritur. 17. FG: *prohibicio.* K: *prohibente.* 19. I: *facies in eo;* ib. I: *hoc est nomen (?) (nomē).* GM: *hoc est unum.* 20. C: *aliquid.* B: *antequam.* 21. I: *Et tamen lex;* ib. M: *Dei om.* 22. K: *prohiberetur;* ib. I: *nam opus.* 23. G: *opera naturalia.* N: *rusticalia.* 25. AEFGHIKLM: 38. 26. A: *conducticorum.* CEFGK MNO: *conductivorum.* I: *conducticorum.* 27. IK: *facienda tunc tale.* HL: *faciendo tunc;* ib. B: *autem tale.* 28. CEFLM: *prevaricative;* ib. B: *omne om.* 30. K: *est om.*

. 10. Exodi XX, 9—10. 16. Serm. I, 106. 24. St. Augustini in Iohannis Evang. tractatus XXX, Opp. tom. III, p. 16³⁵.

What the
keeping of
the Sabbath
consists of.

Abstaining
from servile
work.

quia indigne quicquid cuius accipit facultatem; et sic de spirituali luxuria et carnali continencia qua peccatur omittendo uxoris debitum.

Est autem opus servile opus quo homo preter necessitatem servit alicui domino citra Deum, cuiusmodi sunt opera mechanica et alia ratione peccati inducta ad que homines conducuntur. Colere vero vel adorare Deum non est opus servile sicut nec ministrare sacramenta, facere elemosinam vel parare alimentum aut aliud opus 10 facere quod preter negligenciam improvidam requirit vite necessitas. Ex quibus patet quod omne opus peccati est opus maxime servile, quia dominus cui illo opere servitur est abiectissimus, cum Iohannis VIII, 34 dicitur:

Omnis qui facit peccatum servus est peccati. Alia autem 15 opera servilia velut terram colere, fructus colligere, bona fortune ducere vel parare, negociari et eis similia possunt bene fieri cum circumstanciis congruis serviendo communitati vel homini. Ista tamen fieri in sabbato prohibentur, cum sint servilia preternecessaria, ut tunc 20 fiant; unde licet yconomus habeat hec bona in propriis, cum tamen operando sic circa illa serviret communitati, committeret in sabbato opus illicitum, cum pro tempore quo soli Deo servire debeat serviat creature, et sic opera que gracia lucri temporalis vel delectacionis 25 sensualis in ferialibus forent licita in diebus feriatis forent servilia; et illa vocantur famosius semper servilia. Patet secundo quod Iudei irrationabiliter arguerant Christum de violacione sabbati, faciendo miracula, predicando vel alia que pure ad cultum Dei pertinent 30 operando, cum de lege eorum licet bestiam de puteo extrahere in sabbato, quanto magis hominem de fauce dyaboli, ut arguit Salvator phariseis Matt. XII. Unde ad exemplandum nobis opus beneficienie in sabbato faciendum ut sic ad honorem Dei perfeccius expendamus

What servile work is:

All sntul work
is peculiarly
servile work.

Other servile
work forbidden
on the
Sabbath unless
done for the
service of man.

Any work done
for the sake of
gain or of
sensual
pleasure though
permissible on
weekdays is
servile work on
the Sabbath.

Mistake of
the Jews who
accused Christ
of Sabbath-
breaking, but
were refuted
by Him
(Matt. 12).

2. C: *incontinencia*, ILM: *concupiscencia*; ib. B1: *quaia*. 6. G: *ad que om. N in marg. addit.* 7. EFGILNO: *Colere enim*. B: *Colere vere*. 7. A: *sacram*. 10. ACDEFGHJKLMNO: *providam*. 15. CFGHLNO: *ul.* 15, 16. EGHILNO: *bona fortuita*. 16. C: *dicere*; ib. K: *parere*. 17. I: *bene om.* 18. I: *communitati hominum*. 19. A1: *prohibetur*. 20. C: *unde sed*. D: *licet om.* 21. CEHLNO: *sic operando circa*; ib. C: *serviret in sabbato*. 24, 25. C: *delectabilis spiritualis*. 25. FL: *festivis*. 26. B: *et illa — servilia om.* 27. GM: *Iudei om. N in marg. addit.*; ib. C: *arguerent*. 29. C: *pertinet*. 31. A: *hominem Dei*. M: *homo*; ib. FIMO: *de fonte*. 32. K: *Matth. XV.* 33. EIGKLO: *exemplando*. M: *explano*; ib. I: *beneficienie*. 34. EFGHILMO: *faciendo*. K: *faciendum om.*; ib. C: *et sic*.

diem dominicum, communiter fecit miracula et opera pietatis in sabbato, ut patet Ioannis V, VII et VIII capitulis.

Whosoever commits a sin on the Sabbath day, is a breaker of the Sabbath.

Patet tertio quod quomodolibet peccantes in sabbato maxime solvunt ipsum, quia opus maxime servile per 5 petrant in sabbato in quo Deus summe offenditur. Cum enim necesse sit hominem continue aliquid operari et iterum cum existens in mortali peccato quicquid fecerit continue peccat mortaliter, patet quod omnis peccator in sabbato faciendo opus maxime servile maxime solvit 10 diem dominicum. Ideo non credatur quod ociantes vel aliter torpentes accidia observent sabbatum, quia Ezechielis III, 27 scribitur: *Qui quiescit quiescat;* qui quiescit scilicet corpore quiescat et mente; quod non fit nisi ex caritate turbo secularium tumultuum sit ex- 15 pulsus. Ideo turpiter peccant putantes se sabbatizare qui quiescentes ab operibus servilibus in commissacionibus, ebrietatibus, turpiloquo, vaniloquo, scurilitatibus, ludis theatralibus vel aliis seculi solicitudinibus occupantur. Sabbati quidem observancia est omnimode figuralis, 20 quoad preteritum de requie Domini post opera sex dierum, quoad futurum de requie beatorum et quoad presens de cultu sabbatizantium. Sicut enim sabbatizans exutis vestibus servilibus induitus est splendide quoad corpus, sic debet cultus anime correspondere tanquam 25 figuratum figure, ut scilicet exutus mente a mundi solicitudinibus et curis servilibus colat tunc Deum in lucida caritate.

Virtutes enim sunt vestes splendentes anime. Et propter talem figuram licet Christianis servantibus 30 caritatem pasci in sabbatis magis laute. Tobie II, 1—2 scribitur: *Cum esset dies festus Domini et factum esset prandium bonum in domo Tobie, dixit filio suo: Vade et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, ut epulentur*

1. K: *diem "domini;* ib. K: *cum communiter.* 2. BEIKN: *et 9°.*
 G: *Ioh. 7 et 9.* H: *Ioh. 5 et 9°.* 3. F: *capitulo.* 4. I: *quandolibet.*
 5. FIM: *qui opus.* I: *quoniam opus.* 7. I: *necesse est sit.* 12. H:
vel alia. K: *vel aliqua.* I: *vel alio torpentes ocio;* ib. I: *aliter om.*; ib.
 I: *torpentes ocia.* 14. F: *specie corpore.* L: *supple corpore;* ib. ABD:
et om. 15. I: *cum ex;* ib. B: *ex om.* G: *nisi in turbo.* M in marg.:
turbacio. K: *turbe.* 15, 16. I: *fit expulsus.* 17. ABDFHLMO: *sensi-*
bilibus. GN: *secularibus.* 18. B: *vaniloquis om.*; ib. FIKL: *scurilibus.*
 19. H: *cum alius;* ib. EL: *alii mundi;* ib. G: *occupatur.* 21—22. I:
post — requie om. 22. ACDEHLNO: *bonorum.* 22, 23. I: *quoad*
tempus. 23. N: *cultu sabbatum (sic).* 24. I: *visceribus.* E: *vesti-*
mentis. 25. HL: *correspondenter.* 27. F: *et curis servilibus om.*:
 ib. B: *colit.* 29. F: *splendidus.* 30. I: *figuram om.* 31. B: *pisci*
om.; ib. I: *cum Tobie.* 32. B: *esse.*

nobiscum. Et eadem sentencia patet Neemie VIII: *Ite, inquit, comedite pinguia et bibite mulsum, et mittite eis qui non preparaverunt sibi, quia sanctus dies Domini est: nolite contristari.* Sabbatum enim nostrum figurat refec-
 5 cionem beatorum in patria. Unde secundum Lincol-
 niensem totum sabbatum expendi debet in mente, verbo
 et opere in quadam excellencia laudis Dei. *In mente*
 legem Domini meditando, celestia contemplando, et que
 ad edificacionem ecclesie et complecionem mandatorum
 10 Dei pertinent ordinando. *In roce* devote orando verbum
 Domini predicando aut in verbis exhortatoriis et
 caritatem gignitivis proximis communicando. *In opere*
 ecclesie limina visitando, opera misericordie adimplendo,
 et proximos lucrificantes beneficienciam impendendo.
 15 Et patet quomodo dies festi ex condicionibus in nobis
 oppositis vertuntur in dies lugubres. Cum enim sanctum
 secundum Originem dicitur a communi usu ad cultum
 Dei specialiter deputatum, hunc cultum evertimus ad
 cultum mundi, carnis, dyaboli et peccati; cum non
 20 meditamus legem Domini sed Quirini, non mandata
 Salvatoris sed Cesaris, non precepta capitatis Ecclesie qui
 est Christus sed temporalis pontificis. Et ubi diebus
 dominicis contemplaremur opus creacionis, reparacionis
 et informacionis, opus etiam iudicii finalis et beatitudinis
 25 eternalis, que omnia fiunt die dominico, econtra per-
 vertimur ad superbum quinarium, quomodo temporalia
 conquiremus, iniuste quesita palliemus, adversarium

Grosseteste's doctrine to keep the Sabbath in spirit, word, and deed; in spirit by meditation, in word by prayer, in deed by church-going and charitable works.

Not such our usual practice.

1. N: *patet in.* 3. C: *paraverunt,* K: *preparaverit;* ib. I: *qui sanctus.* 3, 4. FLO: *et nolite.* 5. AD: *bonorum.* EFGHIKLMNO: *sanctorum.* M: *beatorum om.* 7, 8. I: *in mente Dei meditando.* 8. EFGLNO: *legem Dei;* ib. F: *et que om.* 10, 11. N: *verbum Dei.* 11. C: *exhortariis,* F: *exhortativis et.* 11, 12. EIL: *exhortativis aut caritativis gignitivis.* GN: *exhortativis, caritativis, gignitivis.* 12. AB CDFHM: *caritatis gignitivis.* 14. GK: *proximis;* ib. ABCD: *lucrificiens;* ib. H: *beneficia.* 15. GHKLMNO: *in om.* 16. EGHLNO: *appositis;* ib. I: *enim om.;* ib. NO: *sancut om.* 16, 17. AC: *sancutum Originem.* B: *suum Originem.* 17. GM: *dicitur actos usu ad.* 1: *dicit action usu ad cultum;* ib. K: *usu om.* 18. ABEGHIKLMN: *separatum;* ib. G: *ad hunc cultum.* 19. K: *et diaboli.* 20. I: *Quirinii.* M: *sed querinus.* E: *Quirini.* Correxit in marg.: *Quintarii.* 21. M: *vel cesaris;* ib. EKMN: *caritatis ecclste.* 22. N: *Et om.;* ib. C: *in diebus.* 23. F: *contemplaremur.* 24. A: *etiam om.* 25. L: *dominica die.* 25, 26. HK: *pervertuntur.* 27. EHIO: *conquireremus.* G: *conqueraremus.* N correxit. F: *perquireremus:* ib. *palliemus;* sic codd.

1. II Esdrae VIII, 10. 17. Origenis in Exod. Hom. VIII. Opp. tom. II, 356. 22. Vide supra p. 210 et est depromptum e tractatu Roberti Grosseteste.

subdole decipiemus, honores mundanos adquiremus et in corporis voluntatibus quiescemos.

We spend our
Sabbaths not on
thoughts of
peace and the
common Good,
but on idle
things, as
quarrelling,
scolding, &c.

Et tertio non cogitando cogitationes pacis et non afflictionis que sonant ad bonum commune sed pocius cogitationes litis et contencionis que videntur sonare in comodum personale, occupamus nos secundum intellectum et affectum interioris hominis stercora amplexando. Et sic cum anima informatur rebus quibus afficitur, patet quod ymago que iuxta primum mandatum debet esse Deo similis in amore in monstrum horribilissimum est conversa. Econtra tamen debemus in diebus festivis omnes sensus nostros colligendo in veritates increatas ipsas quiete suspendere et a solicitudine sensibilium quantum possumus alienare, quia Ecclesiastici XI, 10 scribitur: *Fili, ne in multis sint actus tui.* Turbacio 15 igitur talis erga plurima dispergit radios prime lucis, sicut arbor curva, nodosa aut ramosa eclipsat ab arbore radios luminis corporalis. Et cum ex abundancia cordis os loquitur, patet quod non orando sed litigando, conviciando aut scandalizando diem festum expendimus. 20 Quomodo ergo obtinebimus quod tam derisorie atque prepostere a Domino postulamus, non predicando sed scurilitates que secundum Apostolum *ad rem non pertinent* et ociosas mundi fabulas seminando. Quomodo ergo ex omni verbo ocioso quod locuti fuerimus reddemus 25 rationem in finali die dominico, qui non verba exhortatoria sed irritatoria, in malum conspiratoria vel The clergy, too, detractoria seminamus. Et sic non sacras lecciones sin by keeping their eyes more on pomp and suchlike things than on the true service of God. legendo sed devotos deridendo, non narraciones de fide et moribus audiendo sed cantilenis et adulacionibus 30 cum aliis sonis musicis per totum postprandium intendendo, ubi visum pascimus impudicis aspectibus,

1. FI: *deziperemus . . . adquireremus.* E: *adquireremus;* ib. H: *deciptiamus;* ib. EFKO: *quiesceremus.* 1—2. I: *et — quiescemos* om. 2. B: *quiescamus.* H: *quiesceremus.* 3. I: *cogitationis.* 3—5. I: *et non — contencionis* om. 4. FGM: *afflictiones;* ib. H: *ad bonum cause.* 5. B: *lititis;* ib. F: *contenciones;* ib. B: *sociare.* 6, 7. GMN: *intentum et affectum.* 8. GIKNO: *animus;* ib. M: *racionibus quibus.* G: *infirmitatibus racionibus.* N: corxit. 11. CDEHIKMO: *aversa.* GF: *est versa;* ib. EKLO: *cum debemus.* 12. F: *nostros diligendo;* ib. N: *in virtutes.* 13. FK: *ipso.* 14, 15. B: *Ecccl 5.* 15. GKM: *Fili mi;* ib. I: *nunc in.* 16. FHIMNO: *ergo;* ib. N: *cira plurima.* 17. I: *radiosa;* ib. I: *aut — arbore om.* 17—18. B: *ab — cordis* om. 23. B: *non om.* 20—27. I: *dominico — sed om.* 26. N: *quia non.* 27. B: *irratoria.* M: *irritata.* 29. M: *devotas;* ib. D: *non om.* 30. K: *et om.;* ib. I: *adulacionis.* 31. C: *misticis.*

tripudiis et coreis de quibus conqueritur Dominus per prophetam Ysaiam V, 12: *Cithara et lyra et tympanum et vinum in convivis vestris et opus Domini non respicitis nec opera manuum eius consideratis.* Verum tam secundum dum Lincolnensem cum fluxus diei festi signat septem etates nostre periodi, debemus versus finem diei post meridiem instare solicite, arguendo nostram desidiam, obsecrando divinam assistenciam et increpando proximorum perfidiam, ut docet Apostolus II, Thim. IV, 6: *sciens quod tempus sue resolucionis instat.* Debemus, inquit doctor, recolere quod Dominus deambulans ad auram post meridiem Adam et uxorem eius de peccato gule dampnando redarguit. Non ergo ingurgitemus nos in hora meridiana, ut perdendo quod meruimus in hora antemeridiana audientes vocem Domini in hora post-meridiana timeamus, erubescentes anime nuditatem. Sicut enim motus naturalis velocitatur versus finem ex secundo de Celo XXXV, sic debet motus nostre peregrinacionis quo naturaliter tendimus ad requiem beatificam ut ad finem. Et hinc secundum Apostolum I. Thess. debemus cogitatione, verbo vel opere sine intermissione orare, ut Salvator Luce XVIII, 1: *Oportet semper orare;* quod exprimit Ecclesiastes IX dicens: *Quocumque potest manus tua, instanter operare.* Sed nos in sabbatis non ambulamus ad cimiterium sed ad campum, non ad ecclesiam sed ad tabernam, non ad cancellum sed ad cellarium, non operibus elemosinarum insistimus sed nos ac nostros complices gulose pascimus, histrionibus, meretricibus et tirannis bona Christi distribuimus et beneficienie proximorum obliti vel eos deterioramus vel iniuriando bonum anime retardamus. Omnes ergo tales, secundum Augustinum in Decem Cordis solvunt

Instead of
following
Grosseteste's
warning,

we clergy do
sinful things on
the Sabbath.
Instead of
going to church,
we hasten to
taverns, instead
of almsgiving
we behave
gluttonously
&c.,

1. K: *conqueritur om.* H: *loquitur.* 2. FIKMN: *Cythrara lyra.*
3. I: *respicis.* 5. G: *Dei festi;* ib. II: *significat.* 16. F: *sue om.*
11. E: *inquit docere;* ib. GL: *doctor om.* GN: *recolere docere.* L: *docere recolere.* 13. DFGINO: *dampnando om.* K: *gule dampnando om.*; ib. F: *et arguit.* 14. IK: *in aura mundana.* EN: *in aure meridiana.* O: *aura meridiana;* ib. AD: *et perdendo.* H: *ut nec.* 15. F: *ante meridianam.* G: *ante meridiem.* 16. H: *erubescemus.* 17. CGIKLMN: *intenditur versus.* 18. B: *Ep. 20.* F: *Exodi II de celo 35 co.* 22. A: *ut — orare om.*; ib. FGHIKLMNO: *et Salvator;* ib. I: *oportet sperare.* 23. 1: *Eccli.* F: *Ecclesiasticus;* ib. HK: *dicens om.*; ib. I: *Quicunque.* G: *Quantumcumque.* M: *Quidcumque.* 24. B: *tua facere;* ib. G: *incessanter.* 25—27. I: *sed ad — cellarium om.* 26. K: *capellam.* 29. AD: *meretriciis.* N: *et meriticibus;* ib. I: *eas.* 31. B: *omnes igitur.* 32. ABCD: *in de cordis.* EO: *In De decem.*

18. Aristoteles, De Caelo II, cap. VIII, XII. 23. Eccl. IX, 10.
32. St. Augustini de Decem Chordis, vide infra.

sabbatum per opus peccati, quod est opus summe servile, tam sanctum tempus nobis impensum in tot insolencias expendendo.

and, thus, do
servile work
contrary to the
commandment.

Quomodo queso parando nobis prandium ob pomparam seculi, comedendo, loquendo vel faciendo quicquam in sabbato quod non sit necessarium dirigens ad quietem que est sabbatum finale, non committimus in sabbato contra mandatum opus servile? Patet ex descripcione operis servilis quod supine committimus, in tantum quod longe minus malum foret nobis facere opera rusticana, 10 quia ut sic faceremus bonum opus de genere, ecclesie Dei utile, et preservaremus nos a graviori criminis. Unde beatus Augustinus in libello de Decem Cordis loquens de sabbatismo Iudeorum: *Vacare, inquit, voluerunt ad nugas atque luxurias.* Melius, inquit, faceret Iudeus 15 in sabbato in agro suo aliquid utile quam in theatro sediciosus existeret. Melius feminine eorum in sabbato lanam carperent quam toto die in neomeniis suis impudice saltarent. Et sic indubie est de nobis. Unde secundum doctores licet omnia peccata sint in mandato isto prohibita, 20 specialiter tamen peccata carnalia, sicut peccata spiritualia prohibentur in primo et peccata mundalia in secundo. Iste enim ternarius peccatorum opponitur quadam proprietate trinitati, cui secundum Augustinum ad inquisiciones Ianuarii ista tria mandata per ordinem 25

To abstain from correspondant. Preservacio igitur a peccato est necessaria et perfectissima sabbatizacio, quia alia non valet nisi virtute illius; nec opus inficit sabbatizantem nisi de quanto peccatum prius inficit. Et hinc secundum Bernardum preponuntur festis vigilie, ut vigilemus in 30 penitencia, attendentes si in peccato vel negligencia

1, 2. EFGHO: *maxime servile.* 2. F: *tam secundum.* 2—3. D: *nobis — expendendo om.* 5. GN: *vel loquendo;* ib. I: *vel om.* 8. B: *Patet igitur.* 9. FGILMN: *quod superioris.* K: *supreme.* C: *summe.* O: *summe committimus vel supine.* 9, 10. G: *quod legem.* N: *correxit.* 10. H: *malum esset;* ib. B: *rusticaria.* EFGHKLN: *rusticaria.* II. N: *facere;* ib. C: *de bono.* 13. ACD: *beatus om.*; ib. KM: *in de libello.* G: *in libro.* 17. M: *sediosus;* ib. I: *existent;* ib. I: *in sabbato om.* 18. IM: *in comedius.* N: *correxit.* 19. I: *Et sic — nobis om.*; ib. ABD: *doctorem.* GN: *omnes doctores.* 20. F: *sunt iure mandato.* GN: *sunt iure mandata.* K: *iuris mandato.* H: *in tertio iuris mandato.* 21. FI: *mortalia sicut.* 22. CEGILNO: *mundana.* 23. FGHLMNO: *Ille enim.* 24. EFILO: *cum secundum.* 26. FHILNO: *ergo.* 26, 27. H: *est necessitatio.* 27. GN: *verissima et perfectissima.* 28. C: *in virtute.* 30. B: *preponunt.* 30, 31. F: *in penitenciam.*

13. St. Augustini Sermo IX (De decem Chordis) Opp. tom. V, 75.
24. Opp. tom. II, 213. 30. Bernardi Sermo in festo SS. Petri et Pauli. Opp. II, 403.

prius dormivimus. Et ex hinc sanctum cuius festum sequitur preoccupemus in confessione, ut in die sequenti meritorie laudemus Deum in sanctis et intercessione eorum habeamus eum propicium. Consideret ergo quisque 5 nostrum statum suum cum primo parente cui Genes. III, 9 dictum est: *Adam ubi es?* et iuxta sui indigenciam procuret sibi attornatum vel advocatum in celis, ne tanta hereditas deperdatur. *Si*, inquit Bernardus, *sanctus fuit potens, sagax et benevolus in terris ad orandum pro fratribus suis miseris, quanto magis in celis, ubi est omnipotens sue voluntatis, omnisciens quoad indigenciam nostri status et omnivolus ex cimento purissime caritatis.* Beata quidem patria caritatem vie non minuit sed augmentat, nec beatus quia impassibilis ideo incompassibilis, quin 15 pocius viscera misericordie intencius pro nobis induit, cum ante fontem misericordie nunc assistit, et eo potissime quo norit Deum pro nobis disponere quod ante complementum nostre peregrinacionis nec beatorum numerus nec eorum beatitudo erit finaliter consummata. Sed con- 20 sideremus sanctos nec isti procuracioni intendere nec Deum ipsos audire, si non nos ipsos a peccatis pristinis expurgamus et operi meritorio sedule insistamus. Sed, heu! hodie in ecclesia diebus festis populus plus gule, luxurie, contencionibus et maleficiis intentus quam 25 per totum residuum septimane, sic quod in facto dicit cum infidelibus illud Psalmi LXXXIII, 8: *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.* Tempus enim quod est Dei servicio specialiter deputatum est econtra per ipsos appropriate servicio dyaboli dedicatum, in tantum quod 30 Deus signanter dicat christianis illud quod olim dixit Judeis Ysaie I, 13: *Ne afferatis ultra sacrificium frustra: incensum abhominacio est mihi. Neomeniam et sabbatum*

Therefore vigils
are held before
all festivals so
as to make us
prepare
ourselves
carefully for
the solemn
occasion.

But
now-a-days, the
people indulge
on festivals
more than on
work-days in
gluttony, in lust,
in quarrels, and
in other vices.

1. E: *Et om.* K: *Et hinc.* 1, 2, G: *sanctum eius sequitur.* N correet.
 3. K: *Deum om.* 4. AB: *quisquis.* 5. GIKNO: *nostrum om.*
 6, 7. F: *procurret.* G: *pertinet sibi.* N correet. 7. ABD: *sibi om.; ib.*
 1: *actoriant.* M: *actoriatum.* E: *actorem vel.* G: *octoniatum.* N: *auctorem*
vel. O: *attornatum vel extinctum.* 9. HI: *atque benivolus;* ib. C: *ac.*
 12. C: *incremento;* ib. K: *sue purissime.* 13. C: *caritative;* ib. G: *vie*
om.; ib. B: *inminuit;* ib. H: *augmentavit.* 14. B: *nunc beatus.* HI:
ut beatus. 15. B: *pocius vitam;* ib. LO: *intensius.* 16. AD: *assit.*
 17, 18. GMN: *quod ante completum.* 18. B: *neb beatorum beatitudo est.*
 20. K: *sanctos ut isti procuracione.* 21. B: *opere;* ib. I: *misericordie.*
 25. BC: *in festo.* K: *in sancto.* 26. K: *Psalmi 3ii.* 28. GINO:
specialiter om. 30. FM: *dicit;* ib. K: *illud om.;* ib. FM: *olim om.*
 31. GKO: *Ne afferatis;* ib. M: *frustra.* 32-1. M: *mihi erroneum et*
festivitates. 32. K: *Neomenia.* G: *Neomenius;* ib. G: *et sabbatum om.*
 N addit in marg.

et festivitates alias non feram, iniqui sunt ceteri vestri. Constat quidem ex dictis alibi quod sacerdos prevaricans et populus criminosis faciendo bonum opus de genere peccata accumulant, in tantum quod de gente christiana potest hodie vere dici illud Trenorum I, 7: *Viderunt 5*

Therefore Jews and pagans scoff at the Sabbath keeping of Christians. *eum hostes et deriserunt sabbata eius.* Iudei quidem et pagani derident nimis modum sabbatizandi christianorum in preparacione victus et ornatus superflui, cum corpus et ventrem colunt precipue die festo. Hinc Malachie II, 3 sacerdotibus dicitur: *Dispergam super 10 vultum vestrum stercus solemnitatum restrarum, nam ventres deificantes festivant stercora.* Nec est putandum quia opera servilia que alio tempore sunt licita sint in festis prohibita, cum cultus Dei et cultus agri ex supradictis se distrahant. Mandatum quidem Domini, 15 Exodi XX et Levitici XXIII excludit opera servilia pro die sabbati, in tantum quod collector lignorum in sabbato lapidibus est obrutus consulto Domino, ut patet Numeri XV, 32; nec licuit in sabbato manna colligere, Exod. XVI; nec ultra mille passus incedere, quod est iter sabbati, 20 Actuum I, 12. Nos igitur christiani colligimus ligna in sabbatis qui accumulamus opera servilia ad preparandum pastum eterni ignis; modicum igitur curat de bonis patrie qui dimisso precepto Domini de quiete in sabbato laborat anxie pro perquirendis transitoriis bonis vie, 25 Consideremus igitur quantum detestabile foret arare vel fodere in presencia hominum locum sanctum, longe detestabilius est in presencia angelorum arare vel fodere in sancto sabbato vel exercere aliquod servile officium. Senarius enim dierum concessus ad operam signat quod 30 in ferialibus diebus operabitur homo serviendo mundo, de quanto opus est necessarium ad finem quietis post diem iudicii.

2. M: *Constat enim.* 5. E: *et vere.* 6. I: *sabbatum eius.* ACDGIM: *sabbata sua;* ib. F: *Iudei quidem om.* L: *Iudei enim.* 7. A: *modis.* 10. Codd.: *Disperdam.* 11. I: *vultus.* 12. B: *est om.* 13. F: *sit licita.* 14. C: *prohibita — agri om.* 15. I: *subtrahunt.* 16. GIN: *Exo. 20;* ib. GI: 13. 20. O: *inter sabbati.* 21. F: *Actum primo;* ib. EFHIKMN: *ergo.* 22. I: *qui — servilia om.;* ib. EFGLNO: *quia.* 23. G: *pascam.* N: *post pastum;* ib. EFHIKMN: *ergo;* ib. FGIILO: *curant.* 24. K: *que;* ib. I: *precepto domini om.:* ib. I: *quietate.* 25. FILO: *laborant;* ib. N: *pro querendis;* ib. C: *bonis die dominico.* G: *bonis temporaliis vie.* N: *bonis temporaliibus.* 26. B: *Consideremus quam;* ib. GMNO: *ergo.* 27. I: *latum factum longe.* 28. I: *sabbato vel om.* 29. M: *vel fodere om.;* ib. G: *aliquid.* 30. F: *Senarius vero.* G: *Senarius numero concessus ad opera.* N: *Senarius numerus concessus ad;* ib. F: *contensus;* ib. GINO: *significat.*

Unde ad denotandum quod illud opus nec debet esse in ociantibus diminutum nec in avaris superfluum, signanter notatur tempus huius operis per numerum senarium; cuius omnes partes simul sumpte nec excedunt suum totum superflue nec ab illo deficiunt diminute. Unde cum totum tempus vie sit vigilia ad sabbatum ultimum, potest prelatus ex causa rationabili dispensare cum subditis, ut manualiter operentur; oportet tamen in tali dispensacione diligenter attendere quod opus illud habeat necessitatem a finali requie sibi impositam; quod est in mundanis durum discernere. Deus tamen non dispensat, ut homo exerceat in sabbato opus servile pro illo tempore. Et ne sophisticetur cum Deo, septem prohibet pro tempore sabbati a labore. Nam cum conscentes et agentes sunt pariter puniendi, prohibet sex que homo potest prohibere in sabbato ne laborent: scilicet filium et filiam, servum et ancillam, advenam et iumentum. Unde II Esdre XIII, 19 legitur quod nondum prohibuit exteros *claudendo portas mercari* in sabbato sed manu valida prohibuit negotiatores et vendentes venalia extra muros. Quo contra Ezechielis XLVI, 1 precipitur quod *porta atrii interioris que respicit ad orientem erit clausa sex diebus in quibus opus fit; die autem sabbati aperietur;* quod est mistice intelligendum de exercicio cultus Deo debiti pro die festo. Nam secundum Lincolnensem septem hostia erunt aperta pro sabbato versus celum et clausa undique versus terram. Primum erit tanquam vir, mulier vel utrumque, scilicet porcio mentis superior, secundo liberi duplicitis sexus erunt porcio mentis inferior, que nunc ut masculus tendit viriliter circa difficilia et nunc ut mulier occupatur tardius circa mollia. Duo servi sunt sensualitas ut secundum has differencias participat ratione. Iumentum vero est

A spiritual superior may permit work on Sunday, but only for cogent reasons.

There are seven who are forbidden to work on Sunday: the father of the family, the son, the daughter, the manservant, the maid-servant, the stranger within his gates, and the cattle. Ezechiel 46, 1 is, according to Grossesle, to be interpreted as referring to keeping the Sabbath.

1. C: *quod nec;* ib. C: *idem opus.* 7. ACDGHKMNO: *ultimatum.*
 I: *ultimam.* 10. I: *sed impositum.* G: *imposita.* 13, 14. F: *prohibet om.* 14. C: *Nam quia;* ib. FGHJKLMNO: *cum om.* 15. EL: *pariter puniuntur vel sunt puniendi;* ib. O: *septem prohibet.* 16. K: *quo homo.*
 17. BFI: *et om.* before *filiam.* 18. M: *quod om.* 20. H: *negociaciones;*
 ib. I: *vendiciones.* 22. GN: *inferioris;* ib. B: *qui.* 23. B: *in om.*
 24. H: *aperientur;* K: *aperitur.* 26. ADFGHILVNO: *Septem hominis.*
 K: *horis.* 27. F: *et taliter undique,* GN: *et clam undique.* 28. D: *est tanquam;* ib. C: *mulieri.* FGIKLMNO: *vel mulier;* ib. EFGHIKLNO: *vel utraque.* 29. I: *libri.* 30. I: *inferiores;* ib. FGHJKLMNO: *nunc om.*
 31. I: *et multer.* 32. Codd.: *20;* ib. ABDEGHIKLVNO: *servi est.* FO:
Secundo servi est; ib. GN: *sensibilitas.* 33. GMN: *pertinuit.*

26. De ostiis tabernaculi Lincolnensis disserit Dictis LII et CI, sed non pertinent ad supradicta.

pura sensualitas et advena est habitus adquisitus. Omnia enim ista debent sopiri in sabbato versus terram et ad contemplandum celestia aperiri. Ultimo pro causa observancie sabbati subdit textus: *Sex enim diebus fecit Dens celum et terram, mare et omnia que in eis sunt, et requievit die septimo; idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.* Inter alias vero causas ordinis operis sex dierum dignatus est Deus ponere illum ordinem nobis exemplum quomodo, quando et propter quid debemus ipsum colere serviendo. Sicut enim Deus quiescit eternaliter in se ipso, sic debemus cavere ab opere servili pro nostro perpetuo. Et sicut Dominus sex diebus temporis vel ordinis fecit tres mundi partes God gives the work of creation as an example to us how, when and why to serve and to adore him.

According to Grossete, they worship God in sabbath-keeping

1. who devote themselves to heavenly things,
 2. who conduct worldly affairs in a meritorious manner and
 3. who desert worldly business in contrition and pain, however often they may relapse.
- scilicet a contemplativis qui sunt in celestibus contentis, sic secundum Lincolniensem voluit a tribus maneribus hominum in sabbato ipsum coli; 15
versantes, ab activis qui sunt terrestria meritorie disponentes et ab inchoantibus penitenciam qui licet sint et dolore amaro mundalia deserentes, tamen sunt vicissim victi ex lubricitate et sic ad actus 20 mundi illicitos sepius relabentes. Requievit itaque Deus die septimo a condenda nova specie creature, licet usque modo operatur tota trinitas, individua creando, creata conservando et gubernando; voluitque nobis quietem suam eternam ostendere qua nullo extra se egens 25 edocuit, quomodo nos post opera nostrorum sex dierum debemus in sabbato nostro pure serviendo sibi intendere.

Et secundum Augustinum II De Civitate Dei, XIX capitulo requievit, quia nos requiescere facit.

1. AB: est om. 3. I: apiri; ib. F: Ulcio. 4. K: sex tantum. 6. Cl: diei septimo; ib. EFGHIKLNO: benedicte. 8. I: Dominus; ib. KL: ponere nobis illum exemplum, N: illum nobis exemplum. 10. K: Deus om. 12. F: pro puro. H: pro modo; ib. I: Et sic Deus. EFKNO: Sicut Deus. 14. B: et sic; ib. A: secundum om. 15–16. I: maneribus — scilicet om. 15. F: maneribus. 16. H: contemplantes et conversantes. 17. HN: que sunt; ib. G: meritoria. 19. AB: in om.; ib. I: dolore amoris. KM: amore. EFHO: amare. GN: amore mundi et alia. O: mundi amare alia; ib. CFGHIK: deferentes. N: differentes. 20. IK: et tunc sunt; ib. A: ad om. 21. C: Requievit enim; ib. FI: Dominus. 22. H: creature om. 24. I: voluit quod. K: voluitque dominus. 25. M: eternam om.; ib. I: quia. K: qua illo. 26. O: edocuit nos quomodo; ib. K: nostrorum om. 27. B: diebus. 28. BC EGHKLNO: Et sic. 28, 29. FM: II De Trinitate 29° cō. EK: XI de Trinitate 19. GN: de Trinitate et nono. 29. BC: II cap. F: 10° cō. B: 29 cap.; ib. ABCDHKLMO: fecit.

4. Exodi XX, 11. 28. Recte De Civitate Dei XI, cap. VIII: Significatur requies eorum qui in illo requiescant et quos facit ipse requiescere.

Sic enim dicimus figurative domum letam et librum
iocundum intelligentes methaphorice pro contentis. Deus The blessed are
autem est domus in qua beati habitant, liber vite in resting in God.
quem cum respiciunt iocundantur; ideo finaliter propter We must aspire
5 istam requiem debemus omnia opera nostra dirigere, to attain this
et aptando nobis hic tempus ad hoc arras huius quietis rest.
paulisper sapere. *Vacate*, inquit Psalmo XXXIII, 9, *et*
videte quoniam suavis est Dominus. Et ista requies per
Spiritum Sanctum inflammantem ignem nostri amoris
10 quo transferamur in illam requiem figuratur. Sed quia But our mind is
ignis non inflamat materiam humidam vel terrestrem, often turned
ideo precipimur animam nostram pro sabbato a aside by earthly
tudine terrestrium et fluxibilium exuere et gulam atque
luxuriam specialiter prelavare, cum secundum illa vicia,
15 quietis patrie oblii, a cultu Dei summe distrahimur.
Ideo propter has ollas ebatentes memoriam dicit textus:
Memento etc. Unde secundum Ieronimum contra Iovinianum nihil tantum obruit animam ut plenus venter et
exestuans, quia est materia, unde ventus dyaboli et ex-
20 altacio mundi personam excuciat omninaque. Ysaie
LVII, 20 scribitur: *Impii quasi mare fluens quod quiescere*
non potest. Venter, inquit Ieronimus, *mero estuans*
cito spumat in libidinem. Tales itaque non sabbatizant,
dirigentes operam suam ad pacem vel requiem eternam Whosoever
25 in Spiritu Sancto, sed ad laborem ignominiosum cum does not direct
dyabolo, qui tanquam crudelis dominus hic eos importune his attention to
exagitat. Deus autem benedicendo diei septimo ipsum rest in the
sanctificavit, quando quiete sue fruicionis nos benedictos Holy Ghost, but
et sanctos illo tempore figuravit. to ignominious work with the
devil, is not keeping the Lord's sabbath.

30 Cum autem facilius cognoscimus quid non sit Deus
quam quid sit in sua essencia, signanter movetur appetitus

2. C: *m:thanomice*. 3. M: *librt.* 3, 4. I: *libere vite quem*; ib.
A: *in quo*. B: *in quam*. 4–6. I: *ideo — aptando om.* 4. F: *et ideo*
G: *et ideo si naturaliter*. 5. B: *ipsam*; ib. H: *deberemus*. 6. FGK
MNO: *nobis habitus*; ib. FIKMN: *adiuic*. GNO: *ad hoc om.*; ib. F: *arras*
huius. 7. I: *Pauli semper*. 7–8. I: *Vocate . . . ut videte*. 7. BGIN:
XXXIII om. 8. LN: *Et illa*. 9. I: *inflammare*. EGLMNO: *in-*
flantem. 10. A: *transformarur*. N: *transfiguratur*. 12. C: *in*
sabbato. 14. CGHJKLMNO: *ista vicia*. 15. ABDF: *quietis proprie*
ib. B: *distrahuntur*. I: *distrahiatur*. 16. C: *per has*; ib. C: *atlas*.
I: *telas*. GMN: *cellas*. F: *ancillas*. HKO: *cillas*; ib. GIN: *memoria*.
17. H: *Memento etc.* om. 18, 19. B: *venter dyaboli exestuans*. N: *et*
estuans. 19. C: *quod est*; ib. K: *et om.* 19, 20. CDLM: *exalatio*.
21. E: *fervens*. 22. F: *estuatus*. 24. I: *non ad pacem*. 25. I:
rigorosum. M: *regorosum*. 25, 26. KL: *cum diabolus*. 17. CFHIKO:
beatificando. 31. K: *quod sit*.

17. St. Hieronymi adversus Iovinianum lib. II, cap. XII.
Opp. tom. II, III, p. 302.

rudis populi a quo caveri debeat in duobus mandatis Dominum diligendo, et in tertio mandato sub quadam figura quomodo, quando et quare debeat Deum diligere. Ideo solum mandatum de sabbato est mistice obser-

Unlike the Jews, vandum, cetera autem literaliter sicut sonant. Unde nos ⁵
the Christians
are allowed
bodily work on
Sunday,
provided it be
allowed by
piety, utility or
necessity; they
must, however,
be very careful
not to commit
sin in this.
Sabbatism
according to
Origen.

christiani cognoscentes planius sensum huius mandati non tam stricte cavemus ab operibus corporalibus die dominico sicut Iudei rudes cavebant in suo sabbato. Licit enim nobis die dominico corporaliter operari, quicquid suadet pietas, movet utilitas vel urget necessitas, ¹⁰ solum cavendo ab opere vel actu peccati, hoc tamen non faceremus solliciti circa mundum.

Unde Origines super Levit. XXVIII: *Relinquentes, inquit, iudaicum sabbatum, qualis debeat esse christiano sabbati observacio videamus. Ergo si in sabbato nihil mundani geras, spiritualibus races, ad Ecclesiam veniens verbo Dei aurem prebeas, celestia cogites, de futura spe solicitudinem geras, venturum iudicium pre oculis habeas: hec est observacio sabbati christiana.* Unde christiano subtili licet in sabbato operari qui in operacione scit ²⁰ devocationem acuere et operando Dominum contemplari. Laicus autem ex defectu huius noticie debet a talibus laboribus abstinere. Unde talis distinccio fuit in veteri testamento. Aliter enim Iosue nec septem diebus muros Iericho circuisset Iosue VI, nec Machabei licite in ²⁵ sabbato pugnassent I Machabeorum II. Talia quidem multa opera corporalia et labores exercuerant in veteri testamento. Unde Lincolnensis dicit quod patres veteris testamenti cognoverunt misterium octavi numeri; aliter enim non inscriberetur titulus Psalmo VI, 1: *David pro 30 octava, nec circumcisio et multiplex oblacio tam signanter fierent die octavo, ut notatur Luce II, nec Ecclesiastes diceret XI capitulo: Da partes septem necnon et octo.*

2. FNO: dominum Deum. 5. I: sonat. 7. BM: caveamus.
11. GN: solummodo; ib, ABD: opere vel om.; ib, F: actum. 13, 14. F:
Relinquentes iterum iudaicum. 15. GM: observacio christiano videoas
videas. 16. H: voces; ib, AB: venias. 17: F: prebeans (sic). K:
prebens. 19. H: christiani. 20. ABDFHILQ: in om. before opera-
cione. 21. FHLNO: Deum. 24. BCDFGHIMNO: non septem.
25—26. I: nec — eorum II om. 27. I: exercuerunt. 28. C: veteres.
29. GHIKLNO: octonarti numeri. 30, 31. GIK: pro octonario. 31. M:
octavo; ib, C: ablacio. 32. C: forent. GNO: fieret; ib, I: nec Eccl.
K: Ecclesiasticus. 33. GM: ultimo capitulo. N extinxit.

13. Origenis in Numeros, Homilia XXIII, Opp. tom. II, 749/50.
33. Eccl. XI, 2.

Sed sciverunt fide quod, antequam Messias rectificasset sabbatum, requiem in sepulcro, anime morientium descendentes ad limbum non habuerunt plenam requiem sicut post resurreccionem, quando Christus aperiens 5 ianuam captivam duxit secum captitatem. Nos ergo debemus minus ad figuram velantem attendere et reccius dirigendo opera nostra ad finalem requiem aspirare, cavendo tamen a labili carecto lascivie pretextu talis licencie.

10

CAPITULUM DECIMUM NONUM.

Ut sabbatizacio nostra sit Deo accepctor expedit parumper disgredi, declarando modum et virtutem orandi. Omnem catolicum decet in sabbato circa oracionem specialiter occupari, cum secundum Augustinum, libro 15 de Orando Deo, necessarie sunt crebre oraciones, ne concepta devocio totaliter extinguitur; et ideo omnis adultus dispositus debet scire oracionem dominicam. Est autem oracio diccio vel faccio per quam mens hominis in Deum devocius elevatur. Et sumitur famosius 20 pro oracione vocis, quam Hugo de Sancto Victore dividit in tres partes, que sunt *supplicacio*, *postulacio* et *insinuacio*. *Supplicacio est sine determinacione petitionis humilis et devota precatio. Postulacio est determinate petitionis inserta narracio. Insinuacio est sine petitione per solani narrationem voluntatis facta significacio.* Supplicacionis autem tria sunt genera; scilicet *captacio*, *exaccio* et *pura oracio*. *Captacio est quod fit ante postulacionem ad preparandum vel inclinandum animum auditoris, quod fit tripliciter. Primo cum aliquid dicitur quod personam vel causam 25 orantis commendet, ut meritum suum aut indigenciam vel aliud consimile prenarrando. Secundus modus captatio-*

For a due keeping of the Sabbath, it is necessary to know the method and virtue of prayer.

Every grown-up person ought to know the Lord's Prayer. A definition of Prayer. Hugo de St. Victore's division into *supplicatio*, *postulatio*, and *insinuatio*.

Kinds of supplicatio:

1. *Captatio*, to prepare and incline to make the mind of the hearer.

1. ABCDKO: *sanctificasset*. . 4. I: *sicut — resurreccionem* om. 5. K: *secum om.* 6. K: *volantem*. 8. E: *2° c labi carectio*. 13. BFGH ILNO: *Omnem enim.* 15. H: *necesse sunt*. 16. C: *accepta*. 23. CD: *deteriate*. 24, 25. C: *narracionis voluntatem*. 25. I: *facti*. 30. L: *aut om.* 31. G: *aut aliud consimile preparando*. N *cofrexit*.

11. Vide Shirley, A Catalogue of the Original Works of John Wyclif p. 51, No. 44, but *De Virtute Orandi* is not a lost work, as we may see in this place. 14. Cf. St. Augustini Serm. CCLXXXIII, Opp. tom. V, 2280 et passim alibi. 18. De Oratione dominica vid. Opp. Min. 383—392, Serm. I, 197. Op. Ev. I, 267—307. Sel. Engl. Works III, 98—110. 20. Hugonis de St. Victore, De modo orandi Opp. II (Migne CLXXVI) 979 et seqq.

cionis est, cum aliquid in landem eins proferimus quem oramus. Et tertius, quando personam vel causam adversarii ostendimus dignam odio adorati. Has autem species captacionis habet scriptura, nunc orantis indigenciam ostendendo, nunc excellenciam Dei manifestando et nunc machinaciones dyaboli recitando, ut sic supplicationem nostram reddamus auribus Dei magis andibilem.

2. *Exacio*,
to prevent the
hearer peticio facta apud auditorem oblivioni tradatur. Sic enim,
forgetting the *ut ita dicam, quadam importunitate vel instancia oratum* 10
petition.
Such reminders memoriam facimus tribus modis; scilicet quando aliquid
are pleasing to God.
de persona eius, de persona nostri vel causa nostra propter
sedulitatem memorie recitamus. Hoc genus memoracionis
licet videatur apud homines importunum, apud Deum
tamen est gratum atque landabile. 15

3. *Pura oratio*, Pura vero oracio est, quando ex abundancia devocationis
in which the mind is so inflamed with the Love of God as to forget its petition.
This is the most perfect kind of prayer.
In what terms supplication is expressed.

mens ita accenditur quod, cum se ad Denm rogamund convertit, pre amoris eius magnitudine et petitionis sui ipsum petitione postposita concupiscit. Hoc genus uniforme 20
et indivisum est inter hec tria perfectissimum, sic quod captacio timorem sapiat, exaccio spem, et pura oracio caritatem. Sciendum autem quod supplicatio quandoque fit per sola nonina sicut est illud: misericordia mea, refugium meum, suspector mens, liberator meus, Deus 25
meus, adiutor meus; aliquando per sola verba ut respice, miserere, attende, placare, et fac; aliquando mixtim, ut verba mea auribus percipe, Domine. Nec attendit supplicatio ad floridam rethoricam denuntcentem, sed quanto intus affectio devocior est atque fervencior, tanto vox est 30 extra inclemptior. Unde genus oracionis sonans in iubilum, quod pura oracio dicitur, puris nominibus explicatur;

2. GN: *tertius modus*; ib. H: *conversarii*. 3. H: *adorari*.
6. FGNO: *ad supplicationem*. L: *supplicationem*. 7. G: *aures . . . audibles*; ib. EPHIKL MNO: *audibile*. 12. F: *nostra*. 15. F: *tantum om. ABCDEHIM: tantum est*. 16. C: *vere*. 18. L: *converterit*; ib. CD: *magnitudinem*; ib. ILMO: *sue*. 20. CD: *preposita*. 20, 21. HIL: *Unde hoc genus et unitissime et indivisum*. MNO: *genus (N: et) unitissime et indivisum*. EFK: *unitissime et indivisum*. G: *et uniforme et indivisum*. E: *indivisum*. (Hugo de St. Victore: *Hoc genus orandi in forma est.*) 23. GN: *quandoque om.* 25. ACD: *et suspector*. GN: *vel suspector meus et liberator meus*; ib. KL: *et liberator*. 26. ABDK: *adiutor meus om.*; ib. IK: *aliquando alia per sola verba*. 27. G: *attende pro latere*. 28. I: *Domino*; ib. B: *et attendit*. K: *attenderit*. 29, 30. CD: *quanto magis*. 30. I: *est om.* 32. BHI: *pure*; ib. EO: *explicatum*.

simplex oracio simul verbis atque nominibus sed captatio imperfectissima solis verbis.

Postulacio est determinate peticionis inserta narracio, ut cor mundum crea in me Deus. Fit autem tripliciter, scilicet obsecrando, rogando et simpliciter postulando. Obsecracio est, quando vehemens necessitas precibus devocioribus nos cogit insistere; in mediocribus rogamus, et in minimis simpliciter postulamus.

Insinuacio est sine petitione sola narratione vel dicione facti voluntatis significacio, que fit tripliciter, scilicet timore, fiducia et contemptu. Timore, quando persona vel causa est magna, ut illud Marthe Ioh. XI: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Voluit enim quod Dominus suscitasset fratrem eius mortuum, sed pre magnitudine cause et reverencia persone extimuit et inde insinuare pocius quam postulare elegit; ut sic voluntas intelligatur et temeritas non reprehendatur, et ut sic ex insinuantis prudencia caveretur repulse obprobrium, sed exaudita consequeretur voluntatis effectum.

Fiducia vero fit insinuacio, quando vel de facilitate cause vel benevolencia persone confiditur; et hinc desiderium non voce patenter exprimitur, ut est illud dictum Marie, deficiente vino in mepciis Ioannis II, 3: Vinum non habent; hoc enim privilegium materne reverencie deberi insinuat, quod quicquid racionabile a filio etiam insinuando postulat, sine repulsa obtineat, licet ex vocacione extranea nominis mulieris Christus edoceat quod non ex natura ab ea assumpta habuit, unde talibus miraculis coruscaret.

Tercio insinuacio fit contemptu, quando vel persona postulata est humilis vel causa modica sive vilis; et hoc dupliciter vel re vel reputacione; et sic prima insinuacio

Postulatio asks a definite petition in terms more or less urgent.

Insinuatio states the wish without actually asking for it and is employed in conditions of fear, confidence, or contempt.

1. Of fear, if a great person or matter is concerned.

2. Of confidence, if the matter be easy, or if the person be benevolent.

3. Of contempt, if person or matter be insignificant.

1—2. I: sed — verbis om. 2. L: *imperfecta*; ib. ABDK: *puris verbis*. 3. C: *deteriate*. 4. GLN: *Deus etc.* 5. I: *scilicet om.* 8. GKLMNO: *simpliciter om.* 9. ABCDEFGHIKLM: *narracio*; ib. GN: *induzione*. FHM: *in dicione*. 10. MN: *significacionem que. H: signacio*; ib. F: *triplex timore . . .* 12. ACD: *ut inde*. 13. C: *fratrem suum*. 14. ABCD: *pro*. 15. C: *reverencie*, F: *in reverencia*; ib. CG: *exinde*. 15, 16. L: *et hinc insinuare*. 16. B: *elegit*. 17. B: *comprehendatur*; ib. F: *ex om.* 18. GN: *insinuatis*; ib. FGHLM: *caveret*. 20. GN: *quando de*. 24. G: *mature reverencie*; ib. I: *debetur*. EFGHMO: *debere*. LN: *deberi om.*; ib. A: *insinuat et*. 26, 27. FHK: *ex ratione extranea hominis in litera (?) Christus edoceat*. 26. GHKNO: *ex ratione extranea nominis*. 27. GK: *in literis Christus (in literis ut lvs false pro mulieris)*; ib. D: *Christus om.* AC: *Christus Christi*; ib. G: *edocuit*; ib. G: *non est ex natura*. 28. C: *constaret*. I: *coruseat*. 30. CG: *utilis*; ib. K: *et om.* 30, 31. N: *vel vilis hoc dupliciter*. G: *hoc est dupliciter*. 31. C: *quadrupliciter*.

competit timidis, inchoantibus, imperfectis; secunda crescens ex fiducia amoris vel meriti convenit plus perfectis. Et tercia facta ex contemptu competit solum malis; soli quidem superbi petitionem suam Deo insinuant cum contemptu.

Being sinners,
we have to
entreat God
very fervently,

Unde omnes peccatores sumus orando taliter viciati.⁵ Tali tamen specie oracionis insinuando contingit nos factis Deum devotissime exorare. Et patet quod omnes psalmi, omnis scriptura divinitus inspirata, immo omnis operacio facta in gracia sunt Deo tanquam oracio and in all sorts devocius porrigenda; ymmo expedit ad elevacionem¹⁰ of prayers, as contained in Scripture. animi in Deum quod in istis speciebus orandi congruis vicibus alternemus, ut nunc legendo historias Dei potentiam, misericordiam ac vindictam utrobique infinitissimam, benignissimam atque iustissimam ostendentes, nunc porrigendo peticiones nobis utiles secundum aliquem¹⁵ istorum novem modorum, et nunc legendo libros sapientiales et propheticales exhauiendo sapienciam, secundum quam possumus opera nostra secundum caritatis limites regulare.

Oral prayer,
fired with the
Love of God,
contemplates
our misery and
the divine
mercy; it is
accompanied
by fasting and
almsgiving.

Oracio autem vocalis habet ignem caritatis oracionem²⁰ ipsam ad Deum fortiter dirigentem et binarium alarum, scilicet consideracionem nostre misericordie et divine misericordie elevantem. Si enim desit caritas, oracio non ascendit, et si desit sancta meditacio serenans atque devocio inflammans, oracio fetenter fumigat. Flamma²⁵ enim secundum philosophos causatur ex incorporacione caloris ignei in subtili aereo rarefacto commixto cum humido unctuoso; subtile igneum est fervor caritatis, rarum aereum est meditacio celestis et humidum unctuosum est pinguis devocio, quod, si assint elemosina³⁰ et iejunium, senarius est perfectus. Summe igitur confert nos miseros considerare nostram miseriam, ut vel sic impellamus ad flagitandum adiutricem Dei misericordiam iuxta illud Psalmi VI, 3: *Miserere mei, Domine, quoniam*

2. C: *quod convenit.* B: *que convenit;* ib. I: *convenit — perfectis om.;* ib. K: *Et om.* 3. O: *ex conceptu;* ib. F L: *convenit solum;* ib. H: *solis malis;* ib. EFGIKN: *soli enim.* 4. K: *suum om.;* ib. I: *Deo om.* 6. E: *Iali enim;* ib. I: *insinuando om.* 8. I: *omnis om. before scriptura.* 9. BC: *est Deo;* ib. F: *Deo om. K: Dei;* 10. C: *expedit.* 13. K: *aut misericordiam;* ib. BCEFGHILMNO: *aut vindictam.* 14. I: *benignissima atque iustissima ostendens;* ib. GM: *ostendens.* N: *ostendendo.* 16. FHNO: *illorum;* ib. I: *et habent legendos.* 17. I: *exhalendo (sic).* 21. K: *dirigendo;* ib. GN: *alarum id est.* 22, 23. F: *miserie elevantem.* 23. D: *si n.n.* 25. E: *devocationem inflammans;* ib. B: *ferventer.* I: *feteretur.* 26. C: *philosophum;* ib. I: *incorporacione.* 27. M: *coloris;* ib. K: *igni;* ib. G: *et subtili.* H: *subtili aeris;* io. M: *aereo;* ib. I: *rore facta commixtio.* B in marg.: *Calefacto.* 30. G: *si affuerit.* 31. EFG LMNO: *ergo.* 33. I: *adintricem om.* 34. I: *admittere iuxta;* ib. GN: *VI om.;* ib. M: *Deus.*

infirmus sum. Super quo Lincolniensis: Stimulus, inquit, ad orandum ut ab infirmitate liberemur est eiusdem infirmitatis sensatio et consideracio. Quid enim, ut dicit Bernardus, affectus hominum plus ad orandi studium excitaret quam miseria et calamitas tantorum malorum quibus adducti nunc premimur. Hoc stimulo punctus et excitatus clamat Psalmista, dicens: Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Sicut ergo necessaria est homini ab infirmitate liberacio et ut liberetur oracio, sic eciam ut affectuose oret proprie infirmitatis qua excitetur affectus consideracio. Ut ergo apercius pateat nobis nostra infirmitas, considerandum est primo que sit vera sanitas, ut ridentes nostram ab ea elongacionem videamus quam profunde mersi sumus in infirmitatem. Vera autem sanitas est quam homo habuit ante lapsum in paradisi temperie, licet perfeccior futura sit in statu glorie. In paradisi autem serenitate tanta fuit homo predictus felicitate, ut nihil fuerit, unde sensum eius sive intrinsecus sive extrinsecus aut dolor pungeret aut labor fatigaret aut pudor confunderet aut ardor ureret aut algor stringeret aut horror offendere; non fuit in eius corpore inter humidum et siccum, calidum et frigidum ex quibus constabat quanvis essent contraria aliqua discordia seu oppugnacio ex qua morbi et egrotaciones nascuntur et turbatur corporis valitudo, sed eorum ordinata consensio parcium omnium corporis nulla incommensurata discrepancia, sed undique comproporcionalata temperatura; unde nec egritudo in imbecillitatem nec senectus urgebat in defectum sensuum,

Grosseteste's opinion on what stimulates us to prayer.

Consideration of our present misery compared with the former state in paradise.

1. H: *Nincolniensis*, N: *inquit Lincolniensis*. 3. Codd. excepti C: *Quis enim*; ib. EFGHILMO: *ut om.* 4. EFGHILMO: *habet plus*; ib. IL: *ad lavandam*, ABCDEFGHKMO: *ad laudandum*. Corrixi e textu Lincolnensis. 5. AB: *excitare*, EFGHILMNO: *excitare*. 6. C: *admiti nunc precipimur*, N: *quibus nunc astuti*. I: *addicti*. E: *adicti*. Rectius in textu Lincolnensis: *quibus ad intus premitur homo*. Hoc . . . 7. I: *clamat presta Deus. Miserere*. 7, 8. FIK: *Deus quoniam*. 9. EFKL: *et om.*; ib. B: *liberetur — ut om.*; ib. I: *eciam om.* 10. I: *excitemur*. 11. G: *ergo apicus*. 12. I: *vero*. 13. I: *ridemus*. 14. ACD: *infirmitate*; ib. I: *Versi*. 15. D: *homo om.*; ib. C: *temporis*, BI: *temporibus*, EFGHILMNO: *tempore*. 16. B: *licet om.* 17. E: *serenitate*; in marg.: *sanitate*. B: *voluptate tanta*. F: *sanitate tanta*; ib. D: *homo om.* 18. K: *consensum*. 19. B: *aut ut pudor*. 20. I: *urgeret*. 21. B: *corpo concordia*. F: *in eis corpore*. K: *corpore*. 23. H: *esset*; ib. I: *ali quando discordia*. 24. FI: *morbi egrotacionis*. GHLNO: *morbi egrotaciones*. 25. F: *valitudo om.* 26—27. K: *sed — comproporcionalata om.* 27. AEGKLMNO: *in om.* Rectius: *egritudo in debilitatem*. 28. F: *vigebat*. ACD: *vergebat*.

1. Lincolniensis in Dicto LCCCII (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 138^a): *Stimulus ad orandum, ut ab infirmitate liberetur homo, est proprie consideracio infirmitatis. Quid enim ut dicit Bernardus . . . etc. (ut supra usque emisi plorans).*

ibi erat vivacitas sine hebetudine; unde scienciarum adquisicio potuit ibi esse sine labore. Hoc erat ibi lex carnis repinguans legi mentis sed plena requies appetitionum spiritui rebellancium, quia nec paradisi honestas sinebat ibi aliquid indecorum nec paciebatur aliquid impactatum.⁵ Erat enim ibi memoria inobliviosa racio non erronea, in libertate consilii habuit posse non peccare, in libertate complaciti posse non turbari, unde erat in ista felicitate cognitionis non erronee et actionis inculpate consensio, et sub lege eterna ordinata obedicio. Is itaque est status primi¹⁰ hominis ante lapsus: veraque sanitas, a qua ratione peccati quantum sumus elapsi experientia satis docet.

Misery has come into the world by the Fall of Man.

Ad infirmitatem igitur nostram pertinet quod sensum nostrum sive extrinsecus sive intrinsecus pungit dolor, fatigat labor, confundit pudor, urit ardor, stringit algor,¹⁵ offendit horror; contraria in nobis non tenent pacem, unde turbatur corporis validudo, et secundum inumerabiles eorum discrepancias peritissimis medicis incomputabiles nascuntur morbi et egrotaciones. Ad recessum eciam a sanitate pertinet parcium integralium incommensuratio una²⁰ cum invalididine ac turpitudine; adest eciam hebetudo et labor in addiscendo, carnis ad spiritum rebellio, memorie oblio, error in racionando, et que tandem sunt pessima et incompatibiliter lugenda, non peccandi impotencia cognitionis et actionis discrepancia, eterne legi inobedientia.²⁵ Nonne de sic egrotaute signanter dicitur illud Ysaie I, 6: A planta pedis nsque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Nihil ad litteram est verius aut manifestius, vel si ad sensum mysticum verticem capitis supremum racionis

1. BC: ubi; ib. F: erit. 2. H: erit; ib. EFGILN: *lex corporis*. 3, 4. Lincoln.: *requies appetitionem rebellandum*. 3. EFGHILMNO: *appetituum*. 4. I: *spiritum*; ib. F: *irrebellivum*. E: *irrebellancium*. 5. GM: *in decorum*; ib. H: *nec om.*; ib. Lincoln.: *faciebat aliquid*; ib. GM: *impactatum*. 6. C: *ibidem*. 8. FMNO: *turbare*; ib. EFHLMNO: *illa*. 9. I: *occasions*; ib. K: *non inculpate*; ib. C: *consensus*. 10. F: *subordinata lege ordinata . . . obediendo*; ib. GLMN: *obedientia*; ib. B: *Que itaque. O: His itaque*. 11. B: *utraque sanitas*. EFGHILMN: *vera sanitas*. Lincoln.: *veraque sanitatis a qua quam sumus remoti tam infirmi*. 12. ADIO: *lapsi*. 12. HILO: *ergo*. N: *igitur om.*; ib. H: *nostram om.*; ib. K: *impertinens*. 14. H: *extrinsecum sive intrinsecum*. 15—16. I: *pudor — offendit om.* 16. F: *offendit odor*; ib. I: *Contraria pacem om.* 18. FHO: *earum*; ib. M: *discrepanciones*; ib. Lincoln: *rectius: anxie et a peritissimis medicis*. 20. I: *pertinet om. G: pat:t*; ib. C: *incommixtio*. GI: *incommensuracione*. 20, 21. FHLNO: *una tamen*. Lincoln.: *unde cum invalididine turpitudo, ad idem attinet et sensum*. 21. F: *adest et*. 22. B: *in spiritum*. 23. I: *error in concinando*. GMNO: *in raciocinando*; ib. Lincoln.: *sunt pessima et viciosa et inconsolabiliter luenda*. 24. C: *comparabiliter*. 25. B: *eterni*. H: *eterne legis*. 26. EIK: *notanter*. 27. GMN: *capitis om.* 27. AD: *ac manifestius*. EFGILNO: *et*. H: *vel manifestius ut*. Lincoln.: *nil manifestius*; ib. GN: *si om.* 28, 29. Lincoln.: *vel si verticem capitis supremum racionis appellare velis*. 29. B: *virtutem capitis*.

appelles, plantamque pedis ultimum appetitus, cum in appetitibus sit tanta immoderacio, in supremo racionis ignorancie obfuscacio et nonnisi enigmatica visio in omnibusque viribus mediis defeccio et inordinacio; nonne est in interiori homine sanitatis privacio? Hanc enim miserandam egritudinem natus infans statim deplorat, et adhuc insensatus arguit senes, in hac egritudine ridentes qui istam miseriam pocius deplorarent; unde Sapientie VII, 3: Et ego natus communem accepi aerem et similiter 10 decidi in factam terram et primam vocem similem omnibus emisi plorans. Sic ergo est dolor hominis in ingressu, dolor in progressu ac dolor in egressu; et sic vita hominis est brevis, miserabilis et instabilis, sic quod propter defectus triplices potest dici de homine viatore:

15 *Ve, ve, ve habitantibus in terra, Apoc. VIII, 13. Unde et istam miseriam hominis lapsi diffuse declarat Innocencius: Pope Innocent's tract on 'Man's Misery'.*

Considerando, inquit, homo aquatica, se vilem quo ad corpus inveniet, quia pisces et volvares fecit Deus ex aqua, sed ex terra vilissima et abiectissima fecit homines 20 et iumenta. Et consideret aerea, se viliorum inveniet, spiritus quidem aerei nostra corpora precellunt. Sed tertio consideret ignea, cuiusmodi sunt planete et astra, inveniet se vilissimum, et sic homo factus est lutum et cinis; lutum pro statu innocencie quod quidem lutum vel 25 limus fit ex aqua et pulvere, utroque manente; sed post lapsum factus est pulvis et cinis, effectus ex igne et terreo utroque a continuitate deficiente, patet Gen. III. Unde

1. FGHIKO: *plantam pedis.* 1, 2. Lincoln.: *infimi affectus seu appetitus utilitatem cum in appetitibus.* 2. B: *appetitionibus.* 3. C: *sufuscacio;* ib. C: *vise.* 3, 4. GIN: *in omnibus.* 4. Lincoln.: *intermediis.* 4, 5. Lincoln.: *non est in eo nisi sanitatis privacio egritudo.* 5. B: *in om.* ib. EFGIKMN: *Hanc miseriam;* ib. ABCDFGMNO: *enim om.* 8. Lincoln.: *ridentes de hoc ploratu in sapiencia: Ego.* 10. A: *decedi;* ib. I: *in perfectam terram;* ib. I: *similem omnibus om.* 11. I: *est om.* 12. N: *dolor in progressu om.*; ib. K: *in processu.* 13. ABCD: *brevis et;* ib. I: *quia.* 15. HO: *Ve, ve;* ib. ELNO: *hominibus habitantibus.* 17. I: *Consideranda.* 19. FLMN: *alique;* ib. ABD: *vilissima et om.* 20. B: *Et om.*; ib. EILNO: *et se.* 23. BHK: *et inveniet;* ib. M: *se om.* 24, 25. N: *et limus.* 25. C: *fuit.* 26. B: *factus om.*; ib. N: *cinis factus;* ib. EFGHJKLMNO: *et terra.* 27. K: *utroque quasi;* ib. EFGLMN: *patet om.*

16. Sequentia e tractatu Innocentii papae III. De Contemptu mundi sive de miseria conditionis humanae lib. I, cap. II et seqq. (sed non verbotenus) deprompta sunt. Cf. Innoc. Opp. tom. I, 703 et seqq. Conferas cap. II: Formavit . . . Deus hominem de limo terrae, quae ceteris elementis est vilior. Planetas et stellas fecit ex igne . . . pisces et volvares fecit ex aqua, homines et iumenta fecit de terra. Considerans aquatica homo se vilem inveniet, considerans aerea se viliorum agnoscat etc.

Pope Innocent's lob XXX, 19 dicit de natura hominis: *Comparatus sum
complaint of
Man's Misery
(continued).* *luto et assimilatus sum farille et cimeri. Et cum duplex
sit concepcion, prima seminum et alia naturarum, patet
utriusque abieccio; prima fit pruritus carnis, fervore
libidinis et fetore utriusque persone luxuriantis et per 5
consequens a statu innocencie deviantis. Concepcio vero
que fit ex unione corporis et anime maculat conceptum
originali peccato proprio; et sic vis rationalis corrumpitur
per ignoranciam qua bonum a malo nescit discernere;
irascibilis per iracundiam qua in bonis cecata nescit malis 10
resistere; et concupiscibilis per concupiscenciam qua illicita
non cessat appetere. Et sic in primo committitur delictum
quod est facere non faciendum, in secundo peccatum quod
est deficere ab agendis, et in tercia culpa committitur
includens utrumque. Et ita sicut per tres carnales illi- 15
cebras genitorum sopitur in isto opere racio, ut ignorancia
seminetur, irritatur pruritus libidinis, ut iracundia pro-
pagetur, voluptatis discrasiat affectus, ut ceca concupis-
cencia provocetur; et sic sicut ex vase corrupto liquor
infusus inficitur, sic ex semine indisposito et peccato 20
genitorum commisso fomes peccati inducitur; que est lex
membrorum, languor nature et mortis pabulum. Spiritus
quidem mundus a Deo producitur pro instanti nature sed
non temporis, antequam cum tali materia copuletur, sed
post unionem ypostaticam statim peccatum contrahitur. 25*

Nutritur autem fetus in utero ex rili menstruo; cuius
fluxus cessat propter limitacionem ad illud officium. Ex
contactu quidem menstrui fruges non germinant, arescant
arbusta, moriuntur herbe, arbores non fructificant, canes
comedentes in rabiem convertuntur, concepti in fluxu huius 30
sanguinis commixti seminibus incurvant lepram, infirmi-

1. ABCD: de om. N: de natura hominis om. G in marg.: Wyeru
newim (fidem nescio). 3. AB: una seminum; ib. FHKLMN: altera.
4. AD: fit ut. CFGHILMN: fit fer pruritus. 4, 5. FGIKLMN: fervoris
libidinis et fetoris. 6. F: derivantis; ib. F: vero om. 8. GN: in
originali. 9. AD: quia. 10. I: quem in bonis. 11. B: quia.
13. CG: quod non est facere faciendum. N corredit; ib. CM: secunda.
14. K: ad agendum; ib. O: in tertio. 15. G: Et ita species per tres.
N corredit. 15, 16. F: illecebratas. 16. HIM: genitarum; ib. EFGHILM:
in opere illo. K: in opere illacio. 17. G: seminatur. N corredit.
18. D: discrasiatur. G: discrasiatur. N corredit. 19. I: et sicut.
20. I: et om. 21. B: induatur. 22. F: languor vere et mortis.
23. B: quid. 23, 24. G: sed non talis. N corredit. 24. AD: in tali;
ib. FGHKLMNO: copulatur. 24, 25. EL: post unionem vero (sed om.).
25. I: statuit peccatum; ib. O: contrahit. 28. G: contactu qui dent.
N: qui debet. 30. B: rabicum. 31. EGILMNO: confuncti seminibus.

1. Innocentius ubi supra cap. IV. 25. Innocentius 1. c.
cap. V.

tatem elephantinam vel alium morbum hereditarium, Pope Innocent's
 Racione cuius tam in lege Moysaica quam in exhortacione complaint of
 prophetica prohibentur viri ad mulierem menstruatam
 accedere; patet Levitici XVIII et Ezech. XVIII. Cum autem
 duplex sit nativitas, prima in utero que est naturarum
 unio et secunda concepcion, secunda vero ex utero qua
 conceptus prodit in lucem; patet quod sicut prima est
 miserabilis, sic secunda est flebilis ex infirmitate et eiulatu
 producti, ex debilitate et egestate eius ultra fetum bruti, et
 ex penalitate matris cui non est dolor similis, ut dicitur
 Tren. I, 12; unde omnes sumus Bennoni; id est, filii
 doloris; cum mater nostra Rachel ex pena parturitionis
 ad mortem accelerat; omnes Ichaboth, id est inglorios,
 quos uxor Finees parit in mortis articulo. Patet historia
 Gen. XXIX et I Regum IV. Unde ad denotandum istam
 dolorosam miseriam masculi forciores secundum vires et
 organa dicunt statim a a in egressu ex utero; femelle
 vero debiliores in virtute et stricciores in organis sonant
 e e unde metricus:

20 *E dicunt vel A quotquot nascentur ab Eva.*

Eu vero cum aspiracione, sicut et a a, cum sint inter-
 iecciones dolentis parentum et natorum dolorem pronosti-
 cant. Et forte quod mulier prius Virago dicta post
 peccatum sic dicta Eva figurat quod sicut sexus ille, sicut
 25 sonus eius in nomine premittitur, sic prius peccaverat et
 masculus consequenter. Et sicut A gravius sequitur E in
 nomine, sic masculus peccavit gravius.

Quinque enim vocales gradatim oriuntur profundius
 et cordi propius ut in ordine sunt priores; prima etiam

4. ABCD: patet om. 5. FGINO: est nativitas; ib. FGHINO:
 prima est. 6. I: et om. 7. I: prodit om. 8. GLNO: infirmitate.
 8, 9. I: et emulatu productu. 9. B: producti om.; ib. FIN: fletum
 bruti. G: ultra fletum et ex. N corredit. 10. H: penalitate mentis sui
 non; ib. EHIL: ut dicitur om. 11. O: bennoli. I: veniteni. FG: venneni.
 12. I: ex potentia. 13. I: accelerati. 14. F: uxor Fenices. G: uxor
 semel Fenices. N: semel extiuit. 15. B: Gen. XXV. 17. EFGHKLNO:
 a, a, a; ib. B: feminine. 19. EFGHLNO: e, e, e; ib. EFGHIKLMNO:
 Unde Laborintus. 20. ABCD: Edicunt e. 21. CDEFGHL: Heu; ib.
 C: Ha a. L: a, a, a. 22. D: dolentes; ib. B: do ores. 22, 23. GHN:
 prenosciant. 23. FGN: forte mulier prius virago dicta. 1: Et forte
 mulieres; ib. H: quod om.; ib. H: Virago dicta om. 23, 24. BC: post
 peccatum dicta sit. 24. GN: peccatum dicta est; ib. A¹CD: sic dicta
 om.; ib. ABCDW: quod sexus; ib. L: sonus ille. 25. FGLMNO: sicut
 prius. 26–27. I: consequenter — masculus om. 27. FL: sic om.
 29. IMN: corda; ib. I: nec in ordine; ib. FIM: prima entim. G: prima
 vocalis.

15. Innocentius cap. VII. 23. Gen. II, 23: Haec vocabitur
 Virago. Gen. III, 20: Et vocavit Adam nomen uxoris suae Heva.

Pope Innocent's vocalis peccatum viri signans, ut originatur cordi propinquius, sic sonat gravius quam secunda vocalis peccatum mulieris significans, unde signanter dictum est femine Gen. III, 16 post peccatum: *In dolore paries etc. Concipit quidem cum immundicia et pudore atque fetore, parit cum tristitia et dolore, nutrit cum angustia et labore et custodit cum instancia et timore.*

De informitate vero, imbecillitate et deformitate infantis nudi egressi de utero patet ex crebra experientia: *Nudus, inquit Iob I, 21, egressus sum de utero matris meae et nudus revertar illuc. Et si obicitur de secundina quam infans egrediens induit ut mantellum, patet quod illud tunc exiuit; quod indumentum turpe est dictu, anditu turpius, sed visu turpissimum. Est enim feda pellicula sanguine menstruo cruentata et cum tali panno ex eius abhominacione amor hereos fugatur a philocapto secundum ingenia medicorum. Hec est maceria de qua Thamar Gen. XXXVIII, 29 dixit: Quare divisa est pro te maceria; et hinc vocavit nomen primogeniti sui Phares, id est, divisio.*

20

Quamvis enim fetus primo erigitur in matrice, tamen prope partum devolvit se, preparando se ad exitum propter tria; scilicet propter prolis gravedinem; que sicut in decrepitis naturaliter inclinatur versus terram; secunda est mulieris potencia expulsiva, et tercia est prolis potencia regitiva. Quando enim nimis artatur deficiente pastu et aere inspirando ruptis cotilidonibus et scissa tela volvente subvertit se et humor exiens elargat collum matricis et caput inter genua primo egreditur, palme vero iacent super genua et facies exit retrorsum versus dorsum maternum.

1. E: *significans*; ib. G: *originaliter*; ib. I: *corde*. 2. FIK: *dicitur*.
 3. EI: *dicitur mulieri*; ib. C: *significat*. 5. BCI: *pudore atque om.*
 8. EFIL: *de infirmitate*; ib. L: *vero et*. 10. EFGIKLNO: *Nudus miser*; ib. GNO: *Iob ayt.* 11. I: *illud*; ib. AB: *obiciatur*; ib. IK: *de secunda*.
 12. I: *et mantellum*. 14. AB: *est sed* KM: *sed om.* 15. L: *menstruoso*.
 16. N: *amor heros*; ib. I: *a filia captio*. K: *a filio captio*. 17. AB: *ingenium*; ib. BGKLMNO: *materia*. I: *materia Thamar de qua*. 18. F: *Gen. 34*; ib. FGHJKLMNO: *propter te*. 19. I: *fili sui*. 21. GM: *Quanius enim*. N: *correxit*; ib. D: *enim om.*; ib. B: *tamen om.* 24. C: *decrepitus*. I: *sic in decrepitis inclin naturaliter*. 25. I: *pena expulsiva*. 26. I: *patencia*. 27. ABC: *cotilidonibus (cotyledonibus)*. I: *cotilidonibus*. EFHJKLMNO: *concilionibus*. G: *cocisionibus*. O in marg.: *concilitionibus*. 27. EFGHKLNO: *scissa vela subvertit*; ib. H: *se volvete*. 29. I: *maricis (maritis)*; ib. I: *inter gemina*. 29-30. C: *primo — genua om.* 30, 31. AB: *erit retrorsum*. 31. E: *usque dorsum*.

Illud autem non monstrat magnam excellenciam hominis in egressu sed docet mistice languere cum Apostolo: *Liberari de corpore mortis huius*, et in ingressu in alium mundum rationem que est caput interioris hominis postponere. Et considerando humiliter de nostra instantे miseria unam genam ad detestacionem temporalium et aliam ad aspiracionem celestium inter anxietatem corporis et anime porrigerere, operaque meritoria que secuntur illos qui incurvant cervicem superbie tanquam culcitram spe defendantem faciem interioris hominis super istam anxietatem geminam applicare. Fluxus enim lacrimarum disponeret laborantem in ianuis, ut a carne tanquam matre exeat, divertens faciem ab anteriori carnis per vas stercorum. Et *pondus anime qui est amor*, strictitudo ac miseria huius carnis et instinctus Sancti Spiritus moveret senem se convertere ad celestia et exire secundum hanc formam miserabilem vitam istam. Exeentes autem secundum formam contrariam sunt quoad vitam patrie abortivi.

Consideremus secundo condicionem hominis in progressu; quomodo terre nascencia producunt de se frondes, flores, fructus et honesta semina; tu de te profers leudes, pediculos, lumbricos et stercora. Ex illis prodit oleum, vinum et balsanum; ex te spulum, urina et fetor ster corum. Homo enim est arbor eversa, cum Marci VIII, 24 dicitur, video homines tanquam arbores, nam capilli hominis sunt quasi radices, caput ut truncus, pectoralia cum dextro ut stipes, brachia cum tibiis tanquam frondes, digiti cum articulis tanquam folia, que omnia eversa testantur naturam celestem, hoc est animam corpori ypostatice copulatam; et ideo debet secundum interiorem hominem crescere in membris virtutum proporcionabiliter ut exterior homo

and life's
further course
is no argument
for man's
advancement.

1. ABDEGHILMNO: ministrat. 2. B: in om.; ib. AB: ingressu; ib. E: *langwere*. G: *languere tamen opus*. N: *languere tamen Apostolus*; ib. I: *Apostolus*. 2—3. K: sed — in alium om. 3. EFIL: de morte corporis; ib. ABD: in om. before ingressu; ib. GMN: in egressu et in. F: et ingressu. 4. GMN: mundum rectum. 5. ACDFHIKLMNO: preponere; ib. L: et considerare. 7. C: inspiracionem. 8. L: anime et corporis porrigeretque opera meritoria; ib. C: et opera. I: et om. HO: que opera. 9. culcitam? EFGIMN: stulticiam. 11. I: Fluxum. 12. I: insinus ut; ib. I: ac a carne. 13. F: interiori; ib. F: et vas. 14. EFGNO: que est amor; ib. BEFGHIKLMN: fortitudo ac. 15. I: movet. 16. C: exure. 17. C: Exeentes aut. 21. C: ex se. 23. I: lumbricos om. HLO: lubricos. N: lubrices. 24, 25. F: fetor sunt eorum. 27. B: cum ventro. 27. I: brachia cum aliis; ib. A: ut frondes. 31. CFHO: et om.; ib. I: item debet. G: ideo dicitur. 32. B: virtutem.

3. Rom. VII, 24: Quis me liberabit de corpore mortis huius?

14. St. Augustini Conf. vide supra p. 165. 21. Innocentius cap. IX.

decreverit, et aliter foret detestanda abusio, nam Ecclesiastes XI, 3 dicitur: *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilouem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit;* hoc est si homo finiat hanc vitam in frigore terrestrium plus affectus quam in dilatante calore quo respicit ad spiritualia ut planetas, decidit ad infernum, cum illo magistro qui posuit sedem suam *in lateribus aquilonis*, Ysaie XIV, 13, etsi e contra sol semper oriens ad gloriam suscitabit. Et sub ista spe penaliter militamus. Unde II Corinth. IV, 16: *Licet is, qui deforis est, noster homo corumpatur, tamen eius, qui intus est, renovatur de die in diem.*

Conclusion of
Pope Innocent's
contemplations
of
Man's Misery;
they concur
with Job 14, 1.

Considerando ulterius etatem floridam antiquorum patrum, ubertatem terre fructuum, amenitatem ex cordia elementorum, tranquillitatem convivencium et per consequens sanitatem longevitatem eorum, in nobis autem dies paucos et malos habentes in toto oppositum; ergo non mirum si dolenter asserimus illud Job XIV, 1: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore repletur multis miseriis.* Modo enim citra sexaginta annos senescimus; dum autem quis ad senectutem pervenerit, statim cor eius affligitur, caput concutitur, languet spiritus, fetet anhelitus, facies rugatur, statura curvatur, caligant oculi, vacillant articuli, nares effluunt, crines defluunt, tremit tactus, deperit actus, dentes putrescunt, aures surdescunt. Senex facile provocatur et difficile revocatur, cito credit et tarde disredit, tenax et cupidus, tristis et querulus, velox ad loquendum, tardus ad audiendum sed pronus ad iram; laudat antiquos, spernit modernos, vituperat presentes, comiendat preteritos; suspirat et anxiatur, torquetur et inflatur. Audi poetam dicentem:

multa senem circumveniunt incommoda porro,

30

nec senex contra iuvenem glorietur, nec insolecat iuvenis contra senem, quia

quod suuuus iste fuit, erinus quandoque quod hic est.

1. B: *nam om.* 3. G: *loci cecidit.* 4. I: *sumat finiat.* 5. I: *dilatando calore quomodo.* H: *calore.* 6. G: *quo planetas;* ib. I: *illorum magistro.* 7. G: *Ysa. IX.* 8. I: *semper erigeus.* H: *semper om.;* ib. K: *suscitatibus.* 9. EFGHIKLN: *sub illa spe.* 10. I: *Ei licet hiis is.* 13. G: *amenitatem.* 14. EFL: *convenivencium.* 15. I: *sanitatem et;* ib. FHL: *longanimitatem.* 16. BGHIKLMNO: *ergo om.* ib. B: *nam non.* 17. ABK: *Job 23.* D: *Job 3.* 19. CI: *Nos enim.* EFGLMN: *Non enim;* ib. C: *cum autem.* 24. 25. F: *et difficile reycatur om.* 26. AHIL: *O; et tardus.* 27. GL: *semper pronus.* 28. CH: *vituperat parentes;* ib. F: *suspiratur.* 33. EFLMN: *quia sumus;* ib. EL: *quod ille fuit.* HKO: *ille fuit.* N: *quod ipse fuit;* ib. IKLO: *et erimus;* ib. G: *quod nunc ipse est.*

12. Innocentius, cap. X et XI. 29. i. e. Horatium, De arte poetica V, 169. 33. Cf. St. Bernardi Meditat. de hum. conditione cap. II: *quod ego sum ipsi fuerunt.* Opp. tom. III, 487.

Consideremus ulterius quanta mundiales angit anxietas, affligit cura, molestat sollicitudo, mortis exterrit timor, concutit horror, dolor affligit, conturbat tristitia, contristat turbacio. Quod si quandoque adest mundana leticia, vel simul vel confestiu multis amaritudinibus est respsa, testante Salomone Proverb. XIV, 13: *Risus dolore miscetur, extrema gaudii luctus occupat.* Nam vigil quantumcunque incolumis subiacet quoad partes mundi inopinatis periculis, quoad proximos et bona que adiacent insultibus et infortuniis, quoad partes intrinsecas abditissimis discrasias. In sompnis vero nunc tremore concutitur, nunc humore anxiatur, et nunc fantasia illuditur atque polluitur; et quod pessimum est, sive vigilet sive dormiat, anima incarcerata in corpore temptationibus callidissimis et peccatorum periculis semper substernitur. Et cum morte ultimo terribilium nihil sit cercius atque tempore eius nihil incercius, patet ex signis eius prenosticis quibus incessanter affligimur quomodo ab intrinseco portantes causam terroris timore horribili atque horrore flebili continue cruciamur. Nam ut vita preterit mors propinquat et sic dum continue hic morimur vita ista mortal is est veraciter mors vitalis. Semper itaque vivere oportet ac si in ianuis mors instaret.

Ulterius meditandum est de vilitate ac horrore cada veris ad quos finaliter mors inducit, nam membra extrinseca paulatim vita spolians ad ultimum cor dirumpit; et sic ymaginatur quidem de anima educta de carcere, ac si corpus asperum aculeis inflexibilibus pungitivum toti corpori hominis coextensem ab illo corpore fixo omniquaque lacero sit extractum. Quam vile vero atque horribile sit cadaver residuum, docet experimentum certissimum. Nam propter fetorem amici carnales detestantur

Man is
perpetually
exposed to the
peril of sin;

therefore he has
to live as if
death were
at the door.

Finally,
consider the
horror one has
for a dead body.

1. CEFL: *ultra*; ib. ILM: *mundialis*; ib. C: *anxit*. 2. M: *felicitudo*; ib. H: *exercet*. 6. I: *dolor*. 7. I: *et extrema*; ib. B: *occupant*. 8. A: *incolumis*. C: *incolumis*; ib. GI: *mundo*. 9. B: *que ad*. 9, 10. G: *instulticio*. N: *in stullibus*. 11—12 I: *vero autem humoris anxiatus unuc tremor concutitur et nuuc fantasia illuditur*. 12. O: *nuuc humore anxiatur om*; ib. EGHLM: *anxiatus*; ib. ELN: *fautasmate*. 12, 13. F: *polluitur atque*. EKL.N: *et polluitur atque*. 13. M: *ac quod*. 16. I: *mors ultima terribili*; ib. N: *ultima*; ib. GHLO: *est cercius*. 17. C: *eruosticis*. 18. N: *incensanter*. 18, 19. G: *potestates tamen terroris*. N: *correxit*. 19. H: *terrore*. 20. B: *et mors*; ib. H: *propinquavit*. 24. MN: *modificandum*. 26. B: *in vita*. C: *vitas*. 27. B: *propaginatur*; ib. EFIM: *quidam*; ib. I: *de corpore*; ib. HIKLMNO: *de corde*. 29. I: *toto . . . extensem*. EFGMNO: *extensem*. H: *intensem*. 30. K: *latere*. 30, 31. I: *Quam insta vero atque horrore*. 32. GM: *amati carnales*. X: *correxit*.

24. Lib. III, cap. I: De putredine cadaverum.

De Mandatis Divinis.

Even kinsmen plus ipsum tangere quam venenum letiferum; ideo ne shrink from clementa et superstites ex veneno exspirato inficiat intra hæsten to bury it. terram citissime est sepultum. Et interim ex fantasia spirituum corpus illud dyabolice agitancium ac assistentes suffocancium horror terrificus effugat saltem in noctibus assistenciam proximorum, ideo Ecclesiastici XLI, 1 signanter dicitur: *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto.* Unde et *Iesus lacrimatus est super Lazaro* Mediation on death is an antidote against temptations of the flesh, &c.

Gregorium tantum valet ad domandum carnis desideria sicut pensare qualis erit mortua. Considerando ergo dictum Augustini in De Vita Christiana quomodo non potest male mori qui bene vixerit, eo quod Deus assistit cuilibet qui fideliter observat eius consilia et precepta, sic quod omnes adversarii non possunt in mortis articulo ipsum deteriorando offendere vel terrere, patet cum quanta diligencia niteremur cavere peccamina, quod eo ipso facimus quo observamus eius precepta. Ideo signanter dicit Ecclesiasticus VII capitulo: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in eternum non peccabis.*

By meditating upon the pains of hell and the joys of heaven, the zeal of prayer is aroused.

Istarum itaque miseriarum et penarum infernali assidua meditacio, leticiarum ac gaudiorum celestium attenta contemplacio est medium pungens, ut expiret devota oracio.

Unde inter causas alias quare oraciones negligimus credo quod ista est una precipua, quod peccato cecati infideliter ignoramus nostras miserias. Quis enim videns oculo corporali cuneum hostium vel aliud periculum

2. II: elementum; ib. GN: inspirato; ib. CFHILNO: infra supra terram; ib. GN: Et iterum. 4. GM: agitacioni. 5. GM: suffocativum; ib. I: effugit. 6. I: assistencia. 7. BHIKI.NO: signanter om.; ib. H: est m . . . (lacuna). 8. N: et om. 8, 9. G: Lasarium fetente. 9. I: Ioh. II. 10. IN: spiritualem; ib. N: ad resistendo. 12. F: valet om.; ib. C: desiderium. 13. GHKL: pensando. N: sic pensando; ib. N: qualis est; ib. K: mors tua. 13, 14. B: autem dictum. 18. D: ipsum om. 22. B: tuis om.; ib. F: tua om.; ib. F: et om. 24. C: leticiarumque. 26. K: experit. 27. G: Ut inter causas. N corrixit; ib. I: negligemus. 28. CFGILNO: illa; ib. IN: est om.; ib. G: una om. 29. EFG: infidelitas; ib. I: Quis ergo. 30. I: turbam hostium. GM: tunc non (G: vel) hostium.

12. Nil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut unusquisque hoc quod vivum diligit quale sit mortuum penset. Mor. lib. XVI, cap. LXIX, Opp. tom. I, 1162. 14. Est pocius De Disciplina Christiana cap. XII, Opp. VI, 676. 21. Eccli VII, 40.

imminere, cui non posset sine adiutorio assistente resistere, non obsecraret obnixius atque solcite potentem assistentem manus adiutrices apponere? Quis insuper laborans ab intrinseco infirmitate gravissima sperans de 5 remedio possibili non imploraret subsidium? Cotidiana experientia docet neminem posse cum illis paribus non rogare. Ideo cum simus tot miseriis atque periculis, tot atrocissimis hostibus extrinsecus et intrinsecus undique circumsepti et tamen ab implorando auxilio sic ob- 10 mutescimus, quid posset mutitatem istam causare nisi quod periculum non videmus. Carnis itaque voluptas inducens sompnum letiferum facit nos ista pericula oblivisci. Deus huius seculi execans mentes infidelium velamine sui supercilii impedit superbos ista pericula 15 intueri, demumque mammona iniquitatis stupefaciens sensus hominum facit istas penales miserias non sentire; et sic spiritualis morbus letargicus, tela oculi et stupor sensus interioris hominis faciunt nec Deum nec proprium periculum formidare sed dorsum a Deo avertire.

20 Preterea preter istas miserias iugiter meditandas ac Necessary also celestes leticias sedule contemplandas necessaria est is it to meditate upon God's doctrina de misericordia Dei, ne mens pigra timore et mercy lest amore intrinseco allecta ad orandum sit tepida nec ex prayer lack desperacione misericordie attrahentis sit trepida. Con- 25 sideremus ergo immensitatem divine misericordie, respectu cuius satis parva est tota nostra miseria et omnis pretensa causa desperandi deperiet. Cum enim misericordia Dei sit voluntas Dei relevandi miserum a sua miseria, patet quod illa Deo intrinseca est eterna nec ex opere miseracionis minuitur; ergo est infinitum extensor God's mercy is greater than quam miseria creature; aliter enim ex opere miserendi man's wretchedness; posset diminui et Deus devenire omnino immisericors;

1. IK: *assistentis*. F: *assistentes*. 2, 3. G: *potente assistente*.
 3. B: *assistentes*; ib. H: *adiutricem*; ib. I: *opponere*; ib. I: *insuper om.*
 4. I: *ab intrinseco om.* 5. F: *implorare*. 7. L: *cum sumus*. 8. A: *extrinsecus et om.* 8, 9, 1: *undeque circunspecti*. 10. D: *mutitatem om.*
 12. HL: *sompnum*. 17. ABCD: *litargicus*. G: *largitus*. N correcit; ib. EFGIMNÓ: *pena oculi*. 19. FGGM: *deorsum*; ib. B: *Deo revertere*; ib. C: *everttere*. 20, 21. I: *et celestes*. 21, 22. C: *necessaria que doctrina*. 22. C: *neq; mens*. 23-24. FGIM: *neq; -trepida om.* N in marg. addit. 24. C: *ut trepida*. 25. C: *potencie et misericordie*.
 26. EFM: *tota om.* 27. EI: *desperanda desperiet*; ib. B: *disperiet*. CDFGKLMN: *desperet*. H: *disperial*. E in marg.: *Desperet vel despiat*. O: *desinet vel deficiat vel desipiēt*; ib. D: *enim om.* 28. C: *revelandum*, EFKLÓ: *relevandi vel relevandi*, I: *vanandi vel relevandi*. GM: *laudandi vel revelandi*. 29. B: *illa om.*; ib. G: *Deo om* N addit. 30. C: *imminuitur*; ib. GHL: *intensior*. 31. I: *miserandi*. 32. IM: *deveniret omnia*. KO: *deveniret omniō*. G: *adveniret omnino misericors*. N correcit.

quod dementis est dicere, cum Deus omnino mutari non potest. Non enim est magis misericors post incarnationem, licet opera misericordie magis efficiat, sicut non est potencior, quando ostendit ampliora signa sue potentie.

it is simply
unbounded.

Item, misericordia Dei extendit se super quamlibet creaturam, sicut et sufficeret, si infinitum maior foret universitas creature, ergo est simpliciter infinita.

Assumptum patet ex hoc quod virtute passionis Christi melioratur misericorditer totus mundus. Utrobi-¹⁰ que enim relictum est signum humane miserie, cum propter cuiuslibet partis mundi imperfeccionem puniretur homo pro suo perpetuo nisi Deus misericorditer relevasset. Ideo signanter dicit Psalmista Psalmo CXLVI, 9: *Miseraciones eius super omnia opera eius*, et Psalmo ¹⁵ XXXII, 5: *Misericordia Domini plena est terra*. Quis, queso, vel infidelis, considerans quomodo Deus est plenus misericordia, cum non potest ampliorem adquirere vel habere, considerans insuper quod capacitas sue misericordie sit infinitum maior quam nostra miseria fieri ²⁰ possit diffideret de tam pleno fonte.

Item, ex operibus trinitatis et specialiter ex redempcione humani generis potest accipi spes divine misericordie ab effectu; quomodo, queso, posset patencius signum misericordie infinite ostendi quam, cum tota humana ²⁵ natura foret inimica Deo ratione peccati gravissimi, reconciliare nos sibi per passionem, crucifixionem et mortem filii sui unigeniti; sic quod, cum Deus nihil potest odire nisi peccatum propter ineffabilem dilectionem qua naturam nostram dilexit, ipsam induit et cum ipsa peccata ³⁰ nature cum unigenito crucifixit; laceravit enim et *destruxit cirographum* peccati, ut loquitur Apostolus ad Collosenses II, 14. Cum enim natura sic peccans non potuit ex se reconciliari, quia ante peccatum tantum debuit

This abundance of mercy fills man with confidence.

It is so great that God even sacrificed His only begotten Son.

2. C: *non potest* om. ABDFK: *poterit*; ib. G: *misericors* om. N in marg. addit. 6. I: *Domini*; ib. B: *ad quamlibet*. 7. I: *sic etiam*; ib. F: *et om.*; ib. CN: *infinitum magis*. FHK: *in infinitum magis*. 8. I: *universitas creatura*. 10. G: *Christi* om. N in marg. addit. 12. H: *puniatur*. 13, 14. A: *revelaret*. G: *revelasset*. N correxit. 14. ABCDFI: *Psalmo* om.; 16. EIK: 14. 15. EFGHIKLMN: *et alibi* (*Psalmo* om.). O: *et alio*. 20. CH: *est infinitum*. GLNO: *est in infinitum*. 20. B: *capacitas nostre misericordie*. 20, 21. B: *nostra — possit* om. 21. K: *diffidere*. 24. M: *quam queso*. 25. D: *infinite* om. 26. GN: *tota Deo*. 26—27. B: *ratione — et om.* 28. AB: *sui* om. 28, 29. F: *nihil posse odire nec p (sic) peccatum propter*. 29. BCD: *nisi ratione peccati*. H: *nisi ratione peccatum*. 30. ABD: *et tamen*. 32. GHKL: *ad om.* 33. EHKN: *Cum ergo*. 34. N: *per se reconciliari*. 34—1. M: *quia — potuit sine om.*

quantum potuit nec reconciliari potuit sine satisfaccione propter immensitatem infinite iusticie, transverberavit Deus peccatum nature gladio pene in filio proprio et in matre; non quod illi peccaverant in personis propriis sed quod natura communis deficit que est ubicumque est aliquod eius suppositum; et eadem natura in supposito filii satisfecit, quia persona que ante peccatum nullum servicium Deo debuit ad tantum serviendo se humiliavit quantum primus parens se ipsum eciam pretense superbiens exaltavit, quia Phil. II, 7 scribitur: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Quanta ergo fuit presumpcio hominis ad Deum usurpando non obedienciam quod Deo est proprium, tanta fuit humiliatio Dei ad hominem assumendo servitudem quod est proprium creature. Sic ergo pius pater canem verberat ut leo indomitus castigetur. Cum ergo non potest esse personarum accepcio apud Deum, patet per locum a maiori quod nulli est materia desperandi, nisi gratis velit diffidere cum dyabolo voluntarie obstinato.

Ad tantum quidem se extendit misericordia Dei quod neminem dampnatum punire potest nisi misericorditer, quod aliqui vocant punicionem citra condignum, quia dat dampnatis esse et multa sequentia beneficia preter eorum meritum; et sic ex gratia. Ymmo si non fallor nullus est dampnatus quin, si converti velit ad Dominum quod et potest, Deus grataanter acceptaret eum ad misericordiam.

Patet sic: Deus non potest odire creaturam suam nisi ratione peccati; cum ergo omne peccatum consistit in arbitrio voluntatis, patet quod dampnato volente converti ad Dominum secundum fructuosam penitenciam, Deus ipsum diligendo acceptaret ad graciam sed tunc non vult, quia consummata superbia in dampnato est maior pena inficta; ideo non superest aliquid intrin-

Man, therefore,
need not
despair, unless
he be
thoroughly
impenitent.

There is no
sinner who
would not be
accepted by
God, if only he
be willing to be
converted.

1. B: *potuit* om. before *sine*. C: *potuit eius.* 2. ABD: *immensitudinem.* C: *invincibilitatem;* ib. I: *transverberavit.* 4. GN: *illi ibi.* I: *illi enim non peccaverant.* 5. GIKLNO: *sed quia.* 6. I: *est aliquid.* 7. K: *filiis.* 8. C: *tantam.* L: *in tantum.* 9. I: *quod tamen prius parens;* ib. I: *quod semetipsum.* FM: *quid semetipsum.* 14. I: *ab homine.* 14, 15. F: *proprie.* 18. B: *quia;* ib. ABD: *nulla;* ib. CEF GIKLN: *vellet.* O: *gratus vellet.* 20. GN: *tantum enim.* 22. ABD: *condignum.* 23. I: *dampnati;* ib. GLNO: *multa alia.* 24. B: *graciam misericordie.* 25. I: *vellet;* ib. HI: *Deum.* 26. B: *est potest.* 26–28. I: *Deus — potest om.* 30. M: *quia dampnato;* ib. EFGHLNO: *volenti.* 31. CI: *Deum.* 32. I: *acceptat;* ib. ABD: *tunc om.* 34. I: *aliquid.*

secum vel extrinsecum quod eum pungeret ad tales penitenciam. Nobis autem in via ex ignorantia pene peccantibus insurgit ex nova pene noticia materia dispendendi et misericordiam a Domino postulandi. Dampnatus vero ex ceca superbia et obstinato murmure perturbatus ignorat gratis istam sentenciam. Alias diffuse dixi de ista materia, ubi fuit scolastice ventilata.

From this it follows that misery does not depress man, but rather exalts him, if he only has trust in God. Ex istis colligitur tiriaca perutilis quod, si quis omni confidencia creature postposita infigat spem suam in Deum, solvendo finaliter debitum sibi servicium, non 10 est compossible quod aliqua predicta miseria ipsum deprimat sed exaltet. Patet ex hoc quod tunc Deus ex parte sua deficeret. Nam cum servicium Christi sit onus leve et suavissimum quia amor iocundissimus diligendi Deum, patet ex hoc amore finaliter elicto quod Deus 15 foret ingratus, si non talem famulum reamaret; et per consequens ulterius foret impotens, si contra omnia adversaria non iuvaret, et hec est spes in sinu recondita in omnibus tribulacionibus letificans sanctos Dei.

Sciunt quidem quod omnis qui habitat in adiutorio 20 altissimi debet non timere quamcumque miseriam que preter peccatum sibi contigerit. Dyabolus enim, homo vel quelibet creatura non potest nocere homini, peiorando nisi mediante peccato. Ideo preservet se homo ab illo et nulla nocebit adversitas. Unde Rom. VIII, 28: *Scimus 25 quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

If he refrain from sin, no adversity may harm him.
Dileccio vero Dei et plena solucio huius servicii consistit in observancia cuiuscumque sui mandati. Et hinc Eccles. VIII, 5 dicitur: *Qui custodit mandatum, non experietur quicquam mali.* Tarris itaque fortissima omnis 30 necessaria armatura et quicquid boni prudens desiderat ad hoc unum consequitur quod quisquis teneat se in

3. AB; *insurgit quo.* 3. 4. CFHIKLMNO; *despicendi.* 4. B; *el om.*; ib. B; *postulandum.* 1; *postulantur.* 5. M; *perturbato.* 6. N; *ignorat graciām;* ib. B; *gratis om.* G; *gratis graciām.* 6. 7. MN; *de illa.* 8. C; *Ex his;* ib. FIK; *preutilis.* M; *presentibus;* ib. G; *omni;* corr.; *cum.* N; *cum.* 9. AD; *credencia.* K; *fiducia;* ib. I; *infugiat.* 10. CGHIKMO; *debitum om.* 13. F; *deficeret;* ib. GN; *Christi omnino sit.* 14. I; *iocundus.* 15. B; *quod patet.* E; *patet quod;* ib. II; *patet de hoc amore delicto finaliter Deus.* 1; *ex hoc amor finaliter Deus;* ib. AFGLMNO; *quod om.* 16. H; *esset ingratus.* N; *Deus Deus esset.* 17. AB; *sequens.* 21. M; *quantumcumque.* F; *quicunque;* ib. C; *miseriarum.* 22. M; *contingenter;* ib. G; *Diabolus enim homo non potest:* ib. B; *enim om.*; ib. C; *homo om.* 23. GN; *homini nec quelibet alia creatura.* 25. GN; *nocebit sibi.* 27. I; *salutatio.* 29. A; *mandata.* 30. FGILNO; *et omnis.* H; *omnia.* 31. H; *et quid prudens;* ib. GHIN; *boni om.*; ib. IK; *desideret.* 32. N; *at hoc ut;* ib. ADEGHIMN; *quod om.*; ib. A; *quidquis.* O; *consequetur quisquis;* ib. FN; *oblinuat.* II; *tentat superfluit.* I; *teneat;* superscript.; *obtineat.*

observancia mandatorum. Et illud intendit Psalmista Psalmo XXVI, 1 dicens: *Douinus illuminacio mea et salus mea; quem timebo?* Illuminatio quidem intellectus, quia declaracio sermonum tuorum illuminat ad intelligendum predictam conclusionem sapiencialem omnem catholicum consolantem, et salus quietans affectum que est requies animarum; pro qua dicitur Luce XXI, 15: *Ego dabo vobis os et sapienciam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Illud os Domini est sapiencia Dei patris, cum qua secundum Salomonem atque Apostolum *venerunt vobis omnia bona*, ut patet Sapiencie VII, 11 et Rom. VIII. Igitur *maledictus homo qui confidit in houine et ponit carnem brachium suum deserendo*, suple observanciam mandatorum, quia in hora mortis, quando pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus assumpsit me. Igitur diligam te, Domine, fortitudo mea, et non timebo quid faciat mihi homo, sciens quod nemo potest ad commodum quicquam dare nisi tu prius donaveris, nec quantumcumque laniando corpus nocere, si scuto veritatis tue protectus fuerit, ergo hunc timete. Hunc ergo secundum has alas pulsemus precibus, et dimissis curis mundi ac amicis fallacibus speremus in eo et ipse faciet; dando vero procuratori vel terreno domino quantamcumque pecuniam sive servicium, aut dissimulabit expedire nostrum negocium aut procurabit nobis incommodum, aut deficiet defendendo et conservando contra adversarios nobis datum. Relinquamus ergo mundum et concupiscenciam eius, et non subiciamus nos contra Dominum onerose ac multiplici hominum servituti, quia diciores seculi sunt contra salutem anime magis servi. Deus autem vere libertat suos, cum non potest

Let us pray to
God dismissing
the cares of the
world.

God will
support us,
though worldly
friends
abandon us.

1. G: *illud idem;* ib. C: *intendit om.* 2. I: XXVI om.; ib. F: Ps. XXVIII. 3. EFGIKL: *et intellectum dat parvulis et intelligendum est.* HMNO: *illuminat et intelligendum est.* 5. ABD: *questionem;* ib. C: *excitans omnem.* 6. B: *catholicam.* 6. 7. I: *qui est.* 7. F: XXI 4^a: *Dabo.* 8. E: *poterint.* 10. B: *Dei patris om.* 11. FI: *et Apostolum;* ib. C: *bona paviter cum illa.* 12, 13. ACDFHI: *vir qui.* 14. I: *qui in hora.* 15–18. F: *pater meus – sciens quod om.* 16. EKLO: *Dominus autem;* ib. EIKLMNO: *Ego diligam.* B: *Ideo.* 19. C: *laniendo.* 20. F: *fuerit om.* 1: *fue o ergo;* ib. ABD: *igitur.* 21. C: *Hinc;* ib. ABD: *igitur.* 23. B: *facit.* F: *faciet quod vobis est optimum.* 24. GN: *aut servicium.* 25. I: *dissimulabit – aut om.* C: *simulabis E;* dissimulabit. 26, 27. C: *consonando.* 27. ABCD: *Relinquentes igitur.* 28. E: *et om. before non* 28, 29. K: *nos ergo contra Deum.* 29. G: *honore ac.* 30. I: *diciones.* 31. EFK: *liberat suos.*

2. Psalm. CXVIII, 130, sed adde ut in codd. EFGIKL: et intellectum dat parvulis (ad . . .). 12. Jer. XVII, 5. 15. Psalm. XXVI, 10. 6. Psalm. XVII, 1; LV, 5.

alicui deesse in ratione omnis boni. Nam fidelis habet ubilibet obiectum quod summe desiderat, ubilibet refugium in quo sperat, et ubilibet solacium quod confortat; econtra vero omnis qui sibi deificat creaturam. Ymmo viator propter Deum diligens corporalem afflictionem ubilibet 5 habet excitans; ubilibet diligens mundanam voluptatem nusquam habet quietans vel sacians, et sic de obiectis cuiuscunque virtutis aut vicii est dicendum. Deus enim est medium excitans, finis consummans et fructus quietans in qualibet virtute creata; peccato autem deest obiectum 10 medium et premium bonificans peccatorem, ideo vere dicit Veritas Mat. XI, 6: *Beatns est qui non fnerit scandalizatns in me.* Est enim verbum Domini secundum vocem beati Petri *lapis offensionis et petra scandali;* ledit enim affectionem quorūcumque in veritatem 15 offendencium tamquam gladius immobilis, de quo Deut. XXXII, 41: *Si acnero nt fulgnr gladium meum,* et omnis qui hanc petram subpediat precipitanter cadit retrorsum cum captatoribus Christi, Ioh. XVIII; et sic occasione peccati eos qui in eum impetunt scandalizat. 20

CAPITULUM VICESIMUM.

Where, when
and how to
pray. The place
is the church,
the time the
holy day and
the form the
Lord's Prayer.
I. Reasons for
the place.
1. The journey
makes the
prayer in
church more
toilsome and
therefore more
deserving.

Habito pungitivo multiplici ad orandum, videndum est de loco, tempore et forma orandi. Est autem locus in Ecclesia, tempus dies festus et forma oratio dominica in Ecclesia, iuxta illud Psalmi LXVII, 27: *In ecclesiis 25 benedicte Domino;* et alibi: *Lodate Dominum in aula sancta eius.* Cuius sextuplex ratio assignatur; primo quia oratio ex peregrinacione est ibi laboriosior, et omne opus meritorium esse debet penale, secundo quia ex

2. C: quem. D: quid. H: quod om. 3. N: solactum ipsum; ib. G: quod ipsum confortat; ib. C: confortans: ib. C: *Econtra autem,* 4. EL: vero om.; ib. H: *Ymmo maior diligens.* 5. C: semper Deum, 6. A: habet om.; ib. ABCDFGHIK: exercitans. 7. C: sic om. 8. EIK: ac vicii. 10. I: qualibet creature. 15. ABDG: affectioni; ib. N: quarumcunque; ib. ADEFGHJKLM: veritate. 18, 19. F: cadit cum retrorsum cum. 19. CDFIL: captoribus; ib. FM: Job XVIII. 20. G: qui medium impetum. H: qui Deum. L: qui in cum impetum scandalizat; ib. CD: in om.; ib. M: impetum; ib. G: scandalizat etc. Gyryk (i. e. Georgius). 24. ADH: et om. 26. EFKNO: benedicte Dominum. 27. C: multiplex. K: septuplex; ib. F: assignativa; ib. EI: quia ibi. 28. B: deo laboriosior; ib. D: omne oracionis. 29. BCFGJKLM: opus om.; ib. B: est penale. H: penale; in margine sequitur locus extensus ad rem hand pertinens: ib. F: secundo quo.

obedientia est ibi Deo accepior et per consequens in merendo amplior. Tercio quia in domo plus elongata ab opere et sollicitudine servili est animus purgatus devocior. Quarto quia ad exemplandum et hortandum orantes reciproce ex concursu fidelium sese iuvancium est aprior, quinto quia ex sanctificatione episcopali aliquid sanctitatis dicitur remanere in dominis materialibus, unde exercitus dyaboli est ad temptandum orantes debilior; dyaboli enim ubi superantur aufugunt locum. Sexto quia talis modus visitandi domum oracionis est sensus anagogici figurativior, cum ecclesia materialis figurat tropice mentem mundam, anagogice celestem Ierusalem, et deambulacio ad ecclesiam signat presentis vite peregrinacionem. Fideles autem visitando limina sanctorum considerant cum Apostolo, Hebreis XIII, 14: *Quod non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus*, et quod dies peregrinacionis nostre post lapsum limitati sunt, ut *in sudore rultus nostri rescamur paue nostro* in penam peccati, quam ex prima prevaricacione incurrimus, ut patet Gen. III, 19. Unde Iob VII, 1 dicitur: *Milicia est vita hominis super terram*, et Iob V, 7: *Homo ad laborem nascitur et aris ad volandum*; et Apostolus I Corinth, III, 8: *Unusquisque secundum laborem suum recipiet*. Unde mandat II Thess. III, 10 quod qui nou laborat non manducet.

Quorum omnium racio videtur ex eo quod oportet post lapsum ad rationem operis humani meritiori quod sit laboriosum vel penale ultra statum innocencie, quia, ut dicit Lincolniensis, oportet offendentem ultra antiquum debitum ad hoc quod satisfaciat erogare.

Ideo cum non superest quid ultra statum innocencie debitum supererogaremus nisi penalitas, oportet quod oratio Deo placita sit cum pena ieunii, elemosine

2. It is more pleasing to God done there in obedience to him.
3. In his house the spirit is more devotional.
4. The presence of other believers assists.
5. The church is consecrated, and thus weakens the power of the Tempter.
6. Such visits to the House of God may be interpreted mystically.

2. I: *Tercio qui.* 3. C: *opere vel.* 4. FM: *ad explorandum et hortandum*, GN: *ad ptorandum*, KO: *explanandum*; ib. B: *exhortandum*.
 4, 5. I: *orandum orantes.* 6. F: *quia om.* 7. GLMN: *sanctitatis remanet*; ib. F: *remanetur*. 8. I: *remaneret.* 9. F: *ibi superantur*; ib. B: *auffugunt.* 10. I: *visitando domum.* 11. GHLN: *figuracion.*
 12. CEFGI: *significat.* 13. I: *signal.* 14. C: *tropologice*; ib. D: *mentem om.*; ib. C: *analogice.* 15. BO: *significat.* 14. H: *Fidelis autem.*
 15 ABCD: *considerarent.* 16. EF: *Quod om.* 17. N: *quia.* 18. H: *limitati;* superscript.: *id est determinati*; ib. I: *vestiamur.* 20. AD: *patet om.*; ib. K: *Iob VIII.* 24. I: *I. Thess. III.* 28. I: *quod est;* ib. GI.MN: *sit om.* 20. B: *defendentem.* 33. CDFHLNO: *placida.*

29. Lincoln, Dicto CVIII: Satisfaciens debeat rependere aliquid quod maius sit omni eo pro quo non debuisset delinquisse .. (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 18¹⁶).

The prayer which is pleasing to God is connected with fasting, almsgiving, or labour.

vel laboris; quod videtur Christum innuere Matth. V, 46, quando dicit: *Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?* quasi diceret oportet lapsos ad rationem operis meritorii super-addere supereroganter in ratione difficultatis et penalitatis publicanorum et gentilium rationem comodi et naturaliter delectabilis temporalis, quia Act. XIV, 21, dicitur quod *per multas tribulaciones oportet nos introire in regnum Dei.* Patet etiam quomodo Christus Matt. XXI, 13 post honorificenciam plebis visitavit primo templum dominative dicens: *Domus mea domus oracionis vocabitur.* Unde ex auctoribus veteris testamenti, ut est illud Psalm. XCII, 5: *Domum tuam decet sanctitudo;* et illud Psalmi XLV, 5: *Sanctificarit tabernaculum suum altissimus,* et illud II Reg. VIII, 11 quomodo post edificationem et dedicacionem templi implevit gloria Dei domum Domini. Ex talibus, inquam, dictis et rationibus evidenter auctorizavit ecclesia quod episcopus post constructionem ecclesie ipsam ad hoc officium dedicaret, et populum in sabbatis ad orandum et recipiendum sacramenta devocius conveniret. Unde nedum creditur ex dedicacione ecclesie oracio ibi facta Deo accepior: sed ex merito obediencie preceptis ecclesie et ex elongacione a curis seculi, in quibus homo domi in presencia familie aut bonis fortune quadam necessitate se involveret. Et cum Matth. VI, 6 sine repugnancia huius precipitur: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum interioris hominis, et clauso hostio sensum a tumultu sensibilium ora patrem tuum in abscondito;* quia tumultus seculi et commixtio solitudinis sensibilium impedit oracionis fructum.

Unde I Corinth. XIV, 15: *Orabo spiritu, orabo et mente; hoc est affectione ligata cum intelligibili intencione.*

1. FI: labore; ib. FM: Matth. 2. G: XI. 2. HI: dixit. N: qua dixit; ib. I: diligatis. 3. L: mercedem accipietis vel habebitis; ib. AI: et om. 5. IM: supere ogabilius. FGKLNO: supererogabilis. H: supererogancias; ib. GKM: in om. 5. 6. I: peccatibus. 8. IN: intrare. 9. 10. IM: Matth. 12°. 10. I: visitat. 11. ELN: templum Domini deicetus; ib. G: dominanter. KM: dominantem. 12. BC: auto, itaibus, Rectius; auctoritate; ib. B: ut cum. 13. I: Psalmi 43⁴. F: 42. M: Psalmi: Sanctificarit. 16. 17. M: gloria Domini domum Dei. 17. GHIKLNO: inquit. 17–18. I: et ratiocinibus evidente; om. 18. EHN: evidenter om. 19. L: ecclesiis. 22–23. I: oratio — ecclesiis om. N in marg. addit. 22. M: et Deo. 23. C: precepto; ib. GHNO: ex om. before elongacione. 24. M: in pat: ia; ib. H: honto deum (domini). 25. G: bonum. N correxit; ib. C: involverit. 26. B: huius om. 27. G: cum om.; ib. L: in om. 28. GILMNO: et om.; ib. I: sensus. M: sensui. 32. G: Orabo spiritu orabo hoc est mente et affectione. N correxit. 33. II: affectione ligata.

Christ visited
the Temple;
the glory of
the Lord filled
the Temple.

Similarly
churches
are consecrated
for prayer and
sacraments.

Aliter enim incideremus in capitulum phariseorum, de quibus Christus reprobando obicit illud Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* Marci VII, 6. Istud autem competencius fieret in ecclesiis quam in locis servilibus, et per consequens oracio habet ibi rationem meriti amplioris.

Quarta causa ex hoc evidet quod devota oracio proximi assistentis exemplificat et excitat aliunde desides ad orandum; unde Christus Matt. V, 16 precipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera.*

Unde ex ista causa alternant clerci nunc cum nota, nunc cum instrumentis musicis et nunc sine nota, ut ex oracionis extraneacione fiat oracio tam clericis quam laycis sapidior. Unde summopere notandum quod clerici 15 distincte accentuent, attribuendo cuilibet sillabe tempus suum, cuilibet medio versus vel fini sentencie pausacionem debitam, et specialiter expectent usque in finem completam sentenciam redicentis. Si enim combalbutimus tanquam canes in sacculo, habentes mentem in foro, et corpus 20 in choro, linguam in ympno et affectionem in tripudio, pessime indisponimur ad impetrandum quicquam a Domino; cum non colligimus cum eo mentes laicorum in ipsum tendencium, sed tanquam adversarii sibi dispergimus. Econtra vero II Esdre VIII, 8 scribitur: *Legerunt 25 in libro legis Dei distincte et aperte ad intelligendum, et intellexerunt,* distincte quoad accentum, aperte quoad sonum et sic tertio intellexerunt sensum. Ideo rogit Apostolus Rom. XV, 6: *Ut unanimes uno ore honorificetis Deum.* Aliter enim unitas deridetur et Deo dissencionis 30 servitur; unde ypocrite qui modo quo iam dictum est in ecclesia sunt divisi, ydiote qui tanquam ymagines a laude Domini sedent muti et specialiter confabulantes qui se ipsos et alios inficiunt narrando mendacia, vaniloquia vel gesta seculi, solvunt sabbatum, inficiunt

The devout prayer of their neighbours stimulates others.

Hence the clergy use alternately plain song and musical instruments in order to make prayer more impressive. They ought carefully to observe accent and pauses.

Otherwise harmony is scorned and service done to the spirit of discord. Thus the Sabbath is broken and the sacred place defiled.

1. AC: *casum capitalem.* EFHK: *in casum phariseorum.* BH: *capitalem* om. Correxi ut supra. 2. B: *quibus quod;* ib. EFH: *Christus om.* 3, 4. I: *factum est a me.* 4. K: *Matth. VII;* ib. B: *compendiosius.* 6. I: *ibi rationem meriti amplioris* om. 9. N: *Christus om.;* ib. BH: *recipit om.* 12. B: *musicis — ut om.;* ib. N: *et om.* 13. C: *fiat omnino.* 15. FIL: *sentencie om. N extinxit.* 18. I: *redientis.* B: *reducentis;* ib. C: *Sic enim. D: Sicut.* 19. DHK: *ut canes;* ib. N: *in sacco;* ib. MN: *meyles;* ib. N: *el corpora.* 20. F: *habentes in choro.* Hic explicit cod. F. 20. B: *disponimus.* CH: *disponitur;* ib. I: *quicquid.* 23. B: *adversarii domini.* 23, 24. GN: *sibi econtra dispergimus.* 24. AHLMN: *legunt.* H: *legant.* 25. I: *et distincte et.* 28. I: *Rom. XII. K: ad Rom. XV una mente uno ore.* I: *ut una mente uno.* 29. E: *dominum.* 20, 30. H: *et ideo dissencionis sentitur.* 30. GILM: *eo modo quo.* 31. H: *sic divisi.* 32. K: *ad laudem.*

populum, et contaminant locum sanctum. Hii specialiter cappam Sathanem se induunt ut fratres intoxificant et accusent.

Such offenders
break God's
law and the
ordinances of
the Church,

Secundo legem Dei et mandata ecclesie dissipant et evertunt, quia ubi ecclesia ex auctoritate Dei ordinat christianos in festis ad ecclesiam convenire, ut exemplo bonorum operum mutuo se edificant, econtra hii nedum verbis ociosis sed scurrilitatibus se ipsos et alios scandalizant. Considerent tales penam scandali quam Christus promulgavit Matt. XVIII, et videant si non sint nimium peccatis propriis irretiti, nisi dando fratribus occasionem ad peccandum se maculent alienis; quot enim fratres subvertunt tot peccatis proximi fient rei.

and invoke
God's wrath
at the
Judgment Day
on themselves
and on others.

Tercio deridendo Dominum sabbati, iram Dei in diem iudicij sibi et populo thesaurizant. Cum enim omnes libri erunt tunc aperti et liber vite necessitavit ut ex minimo verbo ocioso reddamus Domino rationem, quid credimus de verbo scandali in loco ac tempore sancto, quo defraudatur proximus et dominus deridetur? Tenetur enim quilibet iuvare proximum in sabbato ex conduccione Dei sub obtenu mercedis perpetue. Nonne est conductoris derisio quod in domo propria pro adoracione fiat sibi contemptus, pro inclinacione tergiversio, pro oracione blasphemia, et pro cultu mentis inimici capitalis induccio? Hii tradidores populi militant cum hoste humani generis et proditorie in vestimentis ovium tradunt exercitui dyaboli populum christianum; ideo tota communitas insurgeret contra illos.

II. As to time:
One ought
always to pray
in spirit, in
word or in
works,
especially on
festivals and
most especially
on Sundays.

Quantum ad tempus, patet quod omni tempore, mente, verbo vel opere sit orandum, in festis tamen specialiter et specialissime in die dominico. Semper dico esse orandum, quia nunquam est ab opere bono ociandum, cum eo ipso miles se reddit recorditer inimico. Ideo dicit metricus quod tota circulacio nostre milicie stat in isto quinario:

Discas aut ores, doceas, recreesre labores.

2. I: campanam. 6. GIMN: beatorum; ib. C: iuuent et edificant.
7. HIKLMNO: scurilbus. 7. 8. C: scandalizent. 9. ABD: promulgat; ib. I: ne si non sicut. M: si non nimium; ib. ABDG: sit nimium. C: est nimium. Correi. 10. ABCD: irretiri; ib. E: ubi daudo. 12. ACD: supermaculant. KM: se supermaculat. GHLO: supermaculant. 12. BC: proxinus. GHIKLN: proximorum; ib. C: flunt. 13-14. I: deridendo) - iudicij om. 13. CN: diem sabbati; ib. K: nam iram; ib. B: in diem om. KL: in die. 15. C: et libi vite. 18. I: que; ib. B: quo defendat; ib. H: ridetur. 19. B: proximum suum; ib. EGI LMN: condicione. B: condicione. C: eternae. 20. EKL: Et nonne. 20, 21. G: conditoris. 26. BG: proditore. 28. HN: insurget. 32. A: ipso similes; ib. B: Ideo twice. 33. GN: quita; ib. I: metrice stat. 34. G: aut ora. N: aut hora; ib. GHKMNO: recites vel labores.

Debet autem oracio conformiter ad statum innocencie esse sedula meditando. Nam Deutro. VI, 7 precipitur: *Meditaberis verba legis sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens;* ideo non est putandum quod christianus sit limitatus ad orandum solummodo in ecclesiis et in festis; debet enim orare ubique et semper, sed pro loco illo et tempore plus attente. Ideo docet Apostolus Roman. XII, 12 et Coloss. ultimo: quod *debemus esse oracioni instantes,* et II Thess. ultimo. *Sine intermissione orate;* et Christus Luce XVIII, 1: *Oportet semper orare;* et Iacobi V, 16: *Multum valet deprecacio iusti assidua.* Et ostendit hoc de Elia ad cuius petitionem cessavit pluvia in terra Israel tribus annis et mensibus sex et ad eius petitionem postea pluit copiose, ut patet tercio Regum XVIII. Et si obicitur per illud Matth. VI, 7, ubi Christus dans formam orandi premittit: *Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur,* patet quod non est intencionis Christi prohibere oraciones diutinas; ipse enim erat pernoctans in oracione, ut dicitur Luce VI, 12, sed elidit errorem quo creditur oraciones vocales ut prolixiores esse proporcionaliter meliores; sic enim putarunt pharisei quod proporcionaliter ut oblacio est maior, sic est melior; et secularis ut est mundo dicio, sic est melior. Priorem errorem destruit Marci XII, 43, docens quod *vidua paupercula offerendo duo minuta plus omnibus misit.*

Quantum attinet ad premii dignitatem, et Luce XII, 15 destruit secundum, dicens: *Videte et caret ab omni avaricia, quia non in abundancia cuiusquam est vita eius ex omnibus que possidet.* Habundancia enim virtutum facit per se vitam honorabilem sive bonam, et non abundancia mammone nisi in minori parte, valde per accidens.

1. I; *Debet autem;* ib. B: *conformiter om.* 5. HINO: *esset limitatus.* G: *esse.* C: *limitandus.* 6. B: *festis diebus;* ib. 1: *undique.* 7. C: *scilicet pro;* ib. B: *illo om.;* ib. H: *vel tempore;* ib. M: *attento.* H: *attende.* 8, 9. ACD: *Ideo dicit.* 9. H: *ad Thess.* 11. BC: *et Iacobus 5^a cap. 1; lac. 5. cap.* 13. IK: *Israel om.* 14. AD: *ut patet om.* 19. DGMNO: *Christi om.;* ib. EGHLNO: *diurnas.* 20. ACD: *ut dicitur om.* 21, 22. E: *ut prolixiores ut.* 22. IKM: *sicut.* 24. I: *sicut est melior.* G: *sicut obulus est maior.* N: *obulus eciam.* 25. B: *et priorem;* ib. G: *Matth. 12.* 26. MN: *duo om.* 30. C: *cuiuscunque;* ib. CD: *etius om.* GIM: *cuius.* 31. GM: *que om. N addit.* 31. I: *Habundanciam enim virtutum faciunt.* 32. N: *sive bonam et honorabilem.*

8. Col. IV, 2. 9. I. Thess. V, 17. Cf. Serm. I, 197; IV, 436, 489, De Oracione et Ecclesie Purgacione Pol. Works I, 345. Opus Ev. I, 267—307; Opp. Min. 383—392.

One ought to
pray not only
in church and
on festivals,
but everywhere
and always.

Refutation of the erroneous opinion that a short prayer is imperfect. This is a heathen notion.

Oral prayer is useful if it arouse the soul; if it distract it, it is harmful, also if said in a state of sin or without a corresponding state of mind.

Tercium vero errorem necesse habet destruere Matth. VI, quia aliter crederetur quod oratio quam Christus edocet ratione brevitatis foret multum imperfecta. Non ergo prohibet Christus multum loqui simpliciter, sed modifcat sicut ethnici. Ipsi enim gentiles erant in errore quadruplici in hac parte. Primo enim arguerant si oratio diutina aliqualiter sit bona, tunc oratio in duplo diuturnior est in duplo melior et sic infinite; sed nesciunt quomodo de omnibus que consistunt in medio est deduccio talis impossibilis. Oratio ergo vocalis de quanto excitat devotionem interioris hominis orantis est utilis, et si distrahit est nociva. Secundo putarunt quod oratio vocalis sit per se meritoria, sicut putant hodie fatui Christiani; sed constat quod oratio facta indebite, ut puta in peccato, vel sine correspondencia oracionis mentalis a qua caperet rationem meriti est nociva. Unde Augustinus epistola XLVII ad Probam notat quod Christus non prohibet diuturnum affectum; cum ipsem in oracione huiusmodi pernoctavit, et Psalmo XXXIII, 2 dicitur: *Benedicam Dominum in omni tempore; et semper laus eius in ore meo*, sed prohibet multum loqui superflue. *Licet*, inquit, *absit ab oracione multa locucio, non tamen desit multa precacio, si servens perseveret intencio*. Nam multa loqui in orando ad sensum Christi est rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari est eum quem precamur diurna cordis intimacione pulsare. Nam plerumque hoc negocium gemitibus plus quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Intendit ergo iste sanctus ostendere quod oratio vocalis est solum per accidens meritoria, de quanto respicit precem mentis. Patet de 30 Moyse orante in monte per quam oracionem populus Dei vicit Amalech, ut patet Exod. XVII. Et XIV, 15 patet quomodo Moises ex magnitudine fidei certificando populo

1. AB: *Te cito*; ib. C: *errorem intendit*; ib. H: *necesse om.* I: *necessario*; ib. I: *habet om.* 4. H: *similiter*. 5. O: *sicut supple.*
 6. EGHIKLNO: *Populi enim*; ib. EL: *diuturna*. 7. GHMNO: *est bona*; ib. HO: *eset in duplo*. 9. GM: *que sunt in medio est duuccio*. N corr.
 10. ABD: *igitur*. 13. C: *statui*. 15. A: *correspondit*. 16, 17. I: *ep. 4*.
 C: 45. 17. MN: *ad verbum*. H: *ad Proberam*. 19. H: *et Psalmista*
 20. AGD: *et om.* 20—21. EFGHIKLMNO: *et — ori men om.* 22. CEG,
 IKLMNO: *deficit*. 23. AD: *sed servens*. N: *si fuerit perseverans (si*
servens perseveret extinct); ib. AB: *multum*. 25. CIKLN: *multum enin.*
 25—26. B: *est cum quem precamur twice*. 27—28. D: *quam — fletu om.*
 28. B: *agitatur*. 29. EGHINO: *per accidens om.* 30. AB: *recipit*.
 32. EL: *Patet et Exod. XIV. CDILN*; *patet eciam Ex. XIV.* 33. I: *quoniam*
Moyses.

21. St. Augustini Opp. tom. II, p. 502.

non timere insultum Egipciis audire meruit: *quid clamas ad me?* Fides enim secundum Apostolum Hebreorum XI bene orat.

Et tertio patet idem de Anna orante *in corde et morente labia sua, de qua vox penitus non audiebatur, sed flerit largiter, ut dicitur I Regum I, 10, 11, 13*, unde et Hely putavit eam temere *temulentam*.

Tercio putarunt gentiles supersticiose adorantes ydola quod verbis compositis aut persuasionibus Deus pocius moveatur ad expediendum preces sibi porrectas vel quod absens vocibus alcioribus provocetur vel quod ignoratum verborum ambagibus doceatur. Gui opinioni false alludit Helyas III Regum XVIII, 27—28, dicens gentilibus prophetis Baal: *Clamate roce maiori; Deus enim rester est et forte cum alio loquitur aut in diversorio est aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Non est intelligendum quod sanctus propheta dixit deridendo ludicia, sed secundum opinionem et personam eorum loquitur, ut ex pacientia operis heresis destruatur. Unde sequitur in textu: *Clamabant ergo roce magna et incidebant se iuxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Ecce isti prophete gentiles putarunt secundum verbum prophete quod clamore alciori Deus eorum pocius moveretur, et quod immolando sibi sanguinem, ut magici faciunt de monibus, pocius exaudiret. Et illum errorem recitat Crisostomus Omelia XII de istis gentilibus de quibus Christus hic loquitur.

Quarto errarunt multiplicando peticiones secundum multitudinem temporalium quibus iuxta errorem eorum maxime indigebant; ideo nimirum erant oraciones eorum

The heathen held wrongly that God may be moved by forms of words, or by persuasion, or by loud prayer, &c., to listen to the supplicant.

They err, also, in multiplying their prayers according to the number of worldly things they want.

1. M: *non timetur*. GN: *ut non timeret*. 2. K: *Hebr. V.* 4. EGIN: m. om. 5. I: *suo*; ib. C: *exaudiens*. 7. M: *putant*; ib. I: *cam illo*. G: *eam iacere*(?) 8. N: *gentes*. 9. BC: *persuasionibus*. 10. I: *si porrectas*. 11. GKM: *ignorantum*. 12. LN: *elidit*. O in marg. *rectius illudit*. 14. GIKM: *Baal enim*. 15. BKI O: *forsitan cum*. 17. EFGHIKLMNO: *ludicia*. 7. 8. EFGHIKLMNO: *secundum opinionem eorum personam alloquitur*. 8. B: *est et personam*. 20. N: *secundum ritum*. 21. B: *cultus et lanceolis*. N: *cultellis*; ib. B: *perfunderunt*. K: *perfunderetur*. 21. 22. CGHIKLMO: *Ecce enim*. 25. EGHILMNO: *istum errorem*. 26. GHIKMN: *Omelia* 22. EO: 23^a. 28. B: *multitudo*.

2. *Fides bene orat loco supra memorato solummodo exemplis demonstratur.* 26. Rectius (ut videtur) Hom. XIII Operis Imperfecti in Matth. Cf. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte: Sicut hypocritarum est prebere se spectandos in oracione, ita Ethniconum, i. e. Gentilium, in multiloquio se putare exaudiri Opp. III, 1274.

If they had prayed for the common good, they would have succeeded better. nimis prolixo, ubi si communia et spiritualia expetissent, sicut Christus docuit in oracione quam ipse edidit ordinacius et expedicius processissent. Unde Matt. VI narrando quomodo gentes inquirunt potissime corporis ornamenta et delectabilia alimenta docet suos discipulos 5 circa ista non esse sollicitos: *Querite, inquit, primum regnum Dei et iusticiam eius, et hec omnia adicientur vobis.* Unde in confirmationem quod Christus intendit hunc quadruplicem errorem destruere, ita subdit: *Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.* Nolite ergo 10 assimilari eis. Et elidens rationem heresis eorum quoad Deum semper et ubique omniscientem et secundum rationem omnia ordinantem, ut expedit, sic infert: *Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Ecce destruccio valida huiusmodi supersticiose 15 heresis paganorum. Ideo Psalmus X, 17 dicitur: *Preparationem cordis mei audivit auris tua, et Ysaie penultimo:*

Although the things of the future turn out according to necessity, God wills good things to his servants through prayer. *Antequam clamant, ego exaudiam.* Quamvis enim omnia futura de necessitate evenient, Deus tamen vult quod bona servis suis evenient per medium quo oratur, Dignum 20 namque est ut honoris obsequium ab humana voce Deo debitum offeratur; non quod ipse ex voce moveatur, ut petitionem graciosius expeditat, sed ut sibi debitum latrerie obsequium ad nostri commodum impendatur, quia aliter non foret in regno Dei iusticie complementum. Secunda 25 racio est ut per oracionis suffragium copiosius communicetur creaturis bonitas creatoris et tertio ut orantis devocio et affeccio forcius inflammetur et in creatorem suum alcius elevetur. Et sic nullo modo propter Dei indigenciam vel bonum sibi utile appetit laudem nostram, 30 sed propter utilitatem orantis et complementum pulchritudinis iusticie in universitate creature, ut sic finaliter

2. IM: ipse docuit. 3. Codd.; Matth. VII. 4. M: quomodo gentes om.; ib. C: gentiles. 5. HLMNO: illa. 6. conformacionem. E: unde eccliae confirmatione. K: confirmatione; ib. L: quod deus Christus. 9—10. I: ita — exaudiantur om. 10. B: suo twice. 11. E: corum ad. 13. C: omnia gubernantem; ib. IM: ordinante. N correxit; ib. I: sub infert. 13, 14. M: Si enim. 15, 16. C: superficialis heresis. 16. Codd.: Ps. IX. 17. L: cordis corum; ib. C: audit. I: audit; ib. EL: Isaie 65. 18. EHO: clamant. GL: clamet. I: clamat. 19. GL: futura om.; ib. EGLMN: eveniunt. 20. EGLN: eveniant. O: eveniunt. 21. K: ab aliqua voce. 23. M: grossius; ib. M: latere. 24. I: quod. 25. C: in regno om. 27. I: creature. 27—28. B: et tertio — creatorem om. 27, 28. I: creantis derectio. M: quod curantis. 30. B: igitur utile.

6. Matth. VI, 33. 9. Matth. VI, 7. 10. Matth. VI, 8.
18. Is. LXV, 24.

pateat ad creature commodum communicativa bonitas creatoris. Et sic Deus facit propter se ipsum finaliter quicquid facit.

Et patet quomodo necesse et utile est orare; necesse, ^{five reasons for} quia Deus eternaliter ordinavit quod sic fiat, et illud ^{the use and the need of prayer.} vocatur necessarium ex suppositione. Est eciam utile specialiter propter quinque: primo quia oratio occupat orantem, ut a malo declinet, secundo excitat suspendentem intencionem suam in Deum, ut bonum faciat, ¹⁰ et iste sunt due partes iusticie, tertio bonum virtutis prequisitum consolidat, quarto iuste petitum impetrat, et quinto alienis peticionem, exemplacionem et dispositionem ad se habilitandum communicat.

Quoad primum non communiter incidit in temptationem qui orando cum Deo loquitur; unde oratio qua devotus confidit in Domino est spiritualis tiriaca contra dyabolum. Nam Marci IX, 28 scribitur: *Hoc genus in nullo potest exire nisi in oracione et ieiunio*, nam et pro peccato diabolico est humiliter orandum, et superiori ²⁰ non indigenti bonis nostris precibus est placandum.

1. Whosoever speaks with God in prayer does not fall into temptation.

Quoad secundum Iohannis IV, 23: *Pater tales querit qui adorent eum*; et hoc indubie est ad eorum utilitatem, cum Deus non potest limitare creature rationali officium, cuius complecio non cederet ad eius commodum.

2. The Father seeketh such to worship him.

Quoad tertium Matth. XXI, 23: *Omnia, quecumque pecieritis in oracione credentes, accipietis*. Unde crebra oracio est quasi malleus tundens clavum.

3-5. God encourages us to pray.

Pro quarto Matt. VII, 7: *Petite et dabitur vobis*.

Et pro quinto Iacobi V, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini*.

Tanta siquidem est vis orandi quod non est possibile hominem quicquam a Deo iuste petere et non accipere. Nam Luce XI, 11 illud sufficientissime ostenditur per locum a maiori; ubi capiendo ut per se notum quod ³⁵ pater potens et benevolus non daret pio filio indigenti propane petito lapidem, aut pro pisce vel ovo in edulium

1. 2. K: *ad creature communissima creatoris*. 1. IM: *communissima*. N correxit. 2. M: *ipsam om.* 4. G: *quam necesse*. 5. ABCDGKIM: *ordinat*; ib. B: *sic faciat*. 5, 6. K: *eciam vocatur illud*. GN: *et iam eciam*. HO: *eciam illud*. 6. AIKM: *Est autem*. 7. C: *Primo quod*. 9. A: *bona*. 10. GHILKNO: *et ille*. 11. C: *perquisitum*. I: *Exquisitum*; ib. Quarto. K: *Christo*. 12. GLN: *exemplarem*. 13. C: *habilitando*. H: *habilitandam*. 16. CI: *devotus fidelis*; ib. ACD: *est specialiter*. 17. HIN: *genus demoniorum*. 17, 18. EHKNO: *in nullo cicitur*. 18. I: *et omi*; ib. G: *pro om.* 25. B: *Matth. 3*. G: *Matth. 12*. 28. K: *vobis*. Pro. 29. H: *Et Prover. V. 1*: *Et pro illo*; ib. A: *Iacobus om.* 31. I: *virtus orandi*.

serpentem vel scorpionem sic concludit: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filii vestris, quanto magis pater vester de celo dabit spiritum bonum potentibus se. Dat enim in uno involucro spiritum qui est panis vite, aqua sapientie et omne quod est necessarium dignus potenti.*

- Five reasons why a prayer may fail.
1. and 2. if the person praying or prayed for be unworthy; sone pro qua petitur, ut, patet I Regum XVI, negata fuit
 3. If one pray for a bad thing: Samueli peticio qua oraverat pro Saule; tertio propter inutilitatem petiti, ut Matt. XX, 22, quando filii Zebedei appetebant carnaliter primatum seculi, audierunt responsum a Domino: *nescitis quid petatis;* quarto propter indepcionem petentis, ut Ysaie XXIX, 13: *populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me,* et recitat Salvator, Matt. XV de phariseis; quinto propter defectum forme petendi ratione brevitatis, ratione maioris utilitatis vel cause consimilis. Sic enim ad continuandum et intendendum devocationem ac exemplandum aliis instanciam orandi delata fuit responsio Cananee, ut patet Matth. XV. Sic eciam Apostolus II Cor. XII, 9: Qui peciit amacionem stimuli carnis habuit divinum responsum: *sufficit tibi gracia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Habicio quidem hostis exercitantis ad gloriosam victoriam est plerumque utilior quam foret eius carencia; ideo Rom. VIII, 26 dicit Apostolus: *Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis.* Debemus enim solum petere beatitudinem et media, de quanto sunt necessaria ad illam; unde Iohannis XVI, 24: *Petite, ut gaudium vestrum sit plenum et accipietis.* Aliter enim peticio non foret racionabilis et per consequens

1. GM: *vos qui cum.* 2. CEIK: *noscitis;* ib. B: *date.* D: *data om.*
 3. B: *in ceto.* HLMNO: *qui est in celo.* K: *qui est in celis.* 4. K: *uno om.*; ib. I: *spiritum om.* 8. C: *dignitatem.* 9. K: *pompans scilicet;* ib. ABD: *ut. C: sicut et;* ib. GMNO: *ceteri homines.* 11. EGHM: *patet om.* N: *ut patet om.* 12. N: *Samuelis.* 14. GIMN: *corporaliter;* ib. GMN: *audiunt.* 16. GIMN: *Ysaie 19.* K: *unde Isiae 19.* 17. B: *est om.* 19. H: *petendi breviter ratione prærevertatis (?)* 21. I: *vel intendendum (sic).* GLMNO: *vel intendendum;* ib. L: *exemplandam.* 22. BLN: *dilata.* 1: *dilatata;* ib. ABCD: *ut om.* 23. G: *Matth. 2.* N: *Matth. 25;* ib. Codd.: *I Cor.* 26. I: *Habitis;* ib. AD: *hostis om.* 27. H: *victoriam ut plerunque.* 29. B: *iste spiritus.* 31. AB: *Ioh. XV.* KM: *Ioh. XVI.* 32. EHL: *Petite et accipietis ut . . .*

non facta in nomine verbi Dei; quia Iohannis XIV, 14 dicitur: *Si quid pecieritis patrem in nomine meo, dabit vobis et I. lo. III, 22: Scimus quoniam quicquid pecierimus accipiemus ab eo; suple quodcumque sine defectu petimus.*

5 Potest autem defectus reduci ad tria; scilicet ad petentem, ad rem pro qua petitur, et tertio ad petitum; quando enim est irrationabilitas vel defectus modi in aliquo horum trium, deest peticio. Unde Iacobi IV, 3: *Petitis et non accipietis, eo quod male petatis.* Ex istis colligitur 10 quod quicquid preter petitionem contentam in oracione dominica postulamus, condicionaliter debemus petere, de quanto scilicet est nobis utile, placens Deo; aliter enim indignum esset pium patrem nobis ipsum concedere.

Quantum ad tertium scilicet formam contentam in 15 oracione dominica, notandum quod ista oracio excedit omnes alias in hiis quinque. In dignitate, in compensatio, in utilitate, in subtilitate et omnimoda bonitate,

In *dignitate*, quia auctor universitatis create ipsam immediate formavit et docuit. Cum ergo oracio auctoritatem 20 et dignitatem capiat ab auctore qui ipsam instituit et invenit, patet eius dignitas. Racione igitur sue dignitatis non debemus polluto corde et labiis ipsam dicere vel eciam nominare, quia hoc esset auctorem eius qui est veritas deridere. Cum enim oracio ethimologicē dicitur 25 quasi oris racio, patet, si desit voci rationalis mentis intencio, non est oracio sed tanquam vox mortua monstruosa sonacio. Hinc enim instrumentum musicum non orat, licet formaverit sonos simillimos; nec sonus hominis est vox univoce, nisi de quanto ipsum viviscat 30 verbum ymaginarie, si enim ipsum defuerit, tunc secundum Aristotelem sonacio est sonus non vox. Aliter

On the defects
of prayers.

We ought to
pray for what
pleases God and
is, therefore,
profitable to us.

The term of
prayer ought to
be that of the
Lord's Prayer,
which is
superior to any
other prayer in
five points.
1. In dignity as
the Lord
Himself taught
it.

1. G: *verbi* om. N addit in marg. 2. KN: *patrem meum.* 3. GIN: *quoniam* om.; ib. EL: *pecierimus a Deo.* 4. B: *accipiemus* om. 7. K: *est* om.; ib. B: *modi* om. 8. I: *Matth. IV.* 9. EKLO: *accipitis.* 9, 10. H: *colligitur quicquid.* 11. IK: *petimus.* 11, 12. I: *de quanto suple.* 14. GHKN: *ad secundum.* 15. CDGKLM: *illa.* O: *illa dominica oracio.* 17. I: *eciam;* ib. C: *bonitates increate.* 18. MN: *creature.* 19, 20. I: *auctoritate et dignitate.* 20. C: *capit.* 21. GI: *KLN: Racione eciam;* ib. C: *ergo;* ib. In margine codicis B (alia manu) sequuntur aliquot annotationes, quae ad rem non pertinent. 25. I: *ratet quod.* 26. H: *non est — vox* om. K: *vox* om. G: *vox mortue.* N: *vocis mortue.* 27. B: *enim quod.* C: *est quod.* GHKLMNO: *Hinc instrumentum.* 28. CI: *formavit;* ib. B: *simillimos nec sonus* om. 30. C: *ymaginare.* 30, 31. M: *nunc secundum.*

18. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp. Minora p. 383.
Op. Ev. I, 267—307. 31. Aristoteles, De Anima, cap. VII.

enim homo in sonando est organum Dei non sensibile, tanquam instrumentum musicum quoad illud, et tale instrumentum ex secundo *De Anima* non vociferat, licet sonet. Conformiter igitur secundum Augustinum vox animalis hominis non est oracio, si sibi defuerit verbum mentis; ipsum enim idem verbum insensibile in anima creditur induere sonum et sic esse vocem sensibilem ad extra, sicut est de verbo eterno Dei patris, quod assumendo hominem factum est graciosissime frater noster. Licet enim mentis locucio et exterior sonacio sint due nature dispare, individuum tamen vocis ex unione mirifica est utraque; quod quidem individuum est prius naturaliter, et temporaliter est verbum mentis quam vox oris; et quando natura vocis deficit, manet idem individuum abditum intra mentem. Ista videtur esse sententia Augustini de cognitione vere vite in fine et in XV de Trinitate cap. XII.

Obiectus autem qui videntur obvii sunt solvendi proporcionaliter, sicut dictum est in materia de Incarnatione verbi Dei; et patet quomodo orando verbum Dei quod est veritas per oracionem falsam, mortuam et duplicem, est blasphema deriso. Ideo conqueritur nimirum de Phariseis Matt. XV, q dicens iuxta vocem Ysaie XXIX, 13: *Quod sic orantes sine causa frustratorie colunt eum.* Ideo dicunt doctores quod oratio debet esse integra, 25 non deficiens a natura principalissima tanquam mortua.

Prayer ought
to be
a) living.
b) pure.

Debet secundo esse pura, sine commixtione verbi menti extranei et specialiter quoad verba mentis turpia, cuiusmodi sunt cogitationes in honeste temporalium atque carnalium; ipsorum enim commixtio deturparet oracionem 30 vocalem, sicut colores et figure horribiles deturpant faciem;

1. EGN: *esset organum;* ib. GN: *Det in sensibile.* 2. ABD: *istud*; ib. IK: *tu secundo;* ib. O: *rectifort.* 3. 4. HI: *sonat.* LMN: *sed sonat;* ib. C: *conformater enim;* ib. EGLMN: *igitur om.* 6. I: *mentis om;* ib. I: *nec ipsum est.* 7. I: *indubie esse sonum.* 9. I: *fater noster* 10. A: *sous.* N: *frater noster;* in marg. corredit; *fater noster* 11. A: *sous.* 12. GILNO: *est utrumque;* ib. O: *individuum prius.* 13. I: *et temporaliter verbum.* 14. 15. H: *manet dividuum (sic) abditure.* LNO: *manet intimum abditure.* 15. G: *abditure.* N: *corredit;* ib. I: *Et ista videtur;* ib. R: *esse om.* 16. C: *vite eterne.* 16. 17. I: *tu de Trinitate.* EGLMN: *etciam de trinitate.* H: *et tu XV de Civitate.* 18. K: *videtur ab unde.* 21. 22. M: *morta duplice est blasphemia deriso.* 22. nimirum. O addit: *Christus.* 23. JK: *Matt. 12.* 24. ACD: *sine causa id est.* EGLMN: *sine causa frustra colunt;* ib. I: *frustrate;* ib. K: *colunt Deum.* 28. ABCD: *mentis.* 29. I: *in hoste.* 30. GIMN: *enim om.*

4. St. Augustinus passim e. g. Sermo CCLXXXIII. 16. SI. Augustini Opp. tom. VI, 1050. 17. Opp. tom. VIII, 1073.

et sic oracio fuliginose fumigans non ascendit, sed oculos subditorum execans facit populum in tenebris ambulare, nam Psalmo CVIII, 7 dicitur quod *oracio eius fiet in peccatum*. Et debet tertio esse continua, ut deficiente ^{c)} continuo, amfractu vocali saltem sine intermissione duret devota intencio. Discontinuacio enim vel laceracio facit ad turpititudinem obiecti sensibilis, sed plus discontinuacio vel vacuitas verbi mentis deturpat oracionem vocalem; unde errant dicentes quod sufficit oranti in principio oracionis recte, pie et devote intendere exorare, licet in processu animus circa temporalia evagetur. Omnis quidem talis vana evagatio est peccatum; ideo difficillimum vel impossibile est nos lapsos et specialiter mundo vel carni deditos proferre oracionem brevissimam sine peccato saltem veniali. Ideo peccamus continue dum oramus. ^{Wyclif laments his own insufficiency in serving God.}

Saltem de me hoc timeo, quod refero cum merore. Sum quidem insufficiens ad serviendum Deo vel in minimo sine defectu simpliciter.

Secundo excedit hec oracio omnes alias in hoc, quod est in comparacione ad inclusam sentenciam alia quamque compendiosior; et hoc reor ingenuatum est a sapiencia Dei patris, ut nemo cui data est a Deo sufficiencia ad ipsam discendum et dicendum excusetur per desidiam quin crebrius ipsam dicat; unde ad tantam regulam credo medianam personam in trinitate ipsam librasse, quod si in minimo foret diffusior, esset nedum in parte superfluum sed causa humano generi ad peccandum; et si in aliquo fuisse brevior, defecisset a necessaria sentencia explicanda. Mediator vero Dei et hominum fecit eciam omnia opera sue humanitatis simpliciter in medio virtuoso. Oracionem tamen illam possunt christiani in suis locucionibus et linguis breviare

² In comprehendensness

¹ C: *fumans*, G: *fulminose*, N: *correxit*, B: *fumiga*; ib, I: *oculus*, 2, I: *excitans*; ib, I: *quod tenebris*, 3, B: *fiat*, 4-5, G: *deficiente saltem om.*, 5, I: *sine intermissione duret om.*, 6, GN: *eniu om.*, 10, K: *oraciones*; ib, K: *et exorare*, 11, B: *Omnis om.*, GN: *Omnis enim*, 12, D: *varia*, C: *vana om.*; ib, KO: *vagacio*; ib, I: *et ideo K: adeo*, 12, 13, L: *et impossibile*, 14, 15, M: *sine saltem peccato*, 16, I: *de vie*, M: *divine*; ib, N: *refero sine timore*; in marg.; *cum merore*, 17-18, H: *Deo — simpliciter om.*, 21, Codd, except, C et D: *ingeminatum*, Recte: *ingenuatum*, D: *ingeminacio esse*, 22, ACU: *slatum*, 23, GHLMNO: *et docendum*; ib, K: *et excusat*, 26, GN: *liberasse*; ib, GN: *foret uedium*, 26-27, I: *esset — superfluum om.* ABCDHKMO: *esset medium in parte superfluum humano generi*, 26, N: *medium* (sic), 29, C: *necessaria om.*, 30-31, B: *felic — oracionem om.*, 30, AD: *fecit contra*, 31, H: *similiter*, 32, I: *locucionibus seu breviare linguis*, GMN: *locucionibus seu linguis*.

In this the sive producere, ut convenit sue devocioni et organis; Lord's prayer oportet enim exemplaria esse formata summe ad regulam, for all prayers. ut ex illis formentur reccius exemplanda. Illa igitur oracio quam Christus tradidit est exemplar omnibus aliis mediate vel immediate quomodo ipsi orabunt, et sentencia Christi que est eadem in oracionibus est anime Dei oracio, quia oracio mentis Christi; et sic eadem in numero est oracio dominica communis cuilibet christiano. Licet autem oracio congrua mihi propria dici possit oracio dominica, tum quia Dominus instrumentaliter ipsa orat, tum eciam quia ipsa finaliter exoratur, videtur tamen quod oracio mea deformis non sit oracio dominica nisi forte equivoce. Ex istis videtur cum res communes sint minus communibus meliores, quod oracio communis toti humano generi sit melior quam privata, eius enim carencia foret peior.

3. In value.

Tercio excedit hec oracio omnes alias in *utilitate*, quia omne quod est necessarium anime cuiusquam vel corpori in via vel in patria in septem peticionibus quas continet implicatur; et numero isto non petitur nisi quod est simpliciter necessarium cuicunque. Ideo possumus secundum ipsam secure absque condicione peticiones

It contains everything that is necessary for man. It contains everything that is necessary for man.

quod bonum preponderanter debemus appetere. Cum enim Christus non docet nos orare pro civili dominio, pro temporali comodo vel bono nature, manifestum est quod illa bona in comparacione ad bona pro quibus docet nos orare debemus postponere. Inprudens quidem foret magister qui meliori ac necessariori bono postposito doceret petere minus bonum, et specialiter a tanto rege magnifico cuius donacio non potest stringi in bonis

1. CIV: seu. 2. I: exemplaria sumere. G: exemplaria sumpta esse formaliter ad regulam; ib. HILMNO: esse formaliter. 3. GHINO: ergo. 4. D: oracio om.; ib. B: tradidit esse. 4—6. C: omnibus oracionibus om. 5. B: christiani orabunt. 6. GHIMNO: eadem in omnibus. 8. GHIMNO: idem cuilibet. 9. EGILMNO: Licet alia oracio; ib. GNO: et posset dici. 10. I: dominus ipsa. 12. I: oratio dominica mea; ib. GL: non est. 13. I: equitate. 14—15. I: quod — melior om. 15. I: private. 16. A: nisi eius. B: eius om. 19. B: in om. before patria. 20. ABCD: et modo nemo non petit aliquid. EKINO: et miro modo non petitur (O: petit) nisi quod. 21. GM: simpliciter cuiuscunque. 22. O: pieces nostras; ib. BHIO: Habet etiam. GIKMN: enim. 26. C: domino. 28. I: ista. 31. B: in tanto.

13. Cf. Iohannis Wyclif De Oratione et Ecclesiae Purgatione Pol. Works 1, 343. 17. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp. Min. 384.

minimis; ymmo propter honorem sue magnificencie non potest donare quicquam homini nisi dederit sibi Spiritum Sanctum et per consequens summe bonum. Ideo signanter dicit Luce XI, 13 *quod pater celestis dat spiritum bonum potentibus se.* Habet tercio hec oracio specialem utilitatem in isto quod omnis homo diligit naturaliter opus suum et hinc diligit affectos suo operi; sic enim poete diligunt sua carmina, scolastici sua argumenta et parentes sua genita, conformiter indubie Christus diligit tam preciosam oracionem secundum quamdam rationem propriam qua ipsam tam appropriate composuit, et per idem diligentes ista ratione oracionem dominicam ac in ea crebrius orantes libencius exaudit.

Excedit quarto in *subtilitate*, que est tanta tam quoad 4. In subtlety.
15 materiam quam ad formam quod nemo sufficit vel minimam eius partem comprehendere pro statu viandi.

Ex quibus patet quinto quod excedit in omnimoda 5. In every sort *bonitate*, quia in ratione boni, utilis, delectabilis et honesti. Dicit ergo Matt. VI, 9: *Sic enim orabitis: Pater 20 noster qui es in celis.*

Dividitur autem ista oracio secundum doctores in prohemium et tractatum invitatorium et prosecutiorum, vel in captacionem et postulacionem. Consistit autem prohemium vel invitatorium in quo captamus benevolenciam Domini quem rogamus in hiis tribus verbis, *pater noster qui es in celis.* Et cum oracio dominica sit secundum se totam oracio. patet quod quelibet eius particula est oracio, quia secundum distinctionem oracionis prehabitam est captatio. Solent enim indigentes 30 et pauperes pro captanda benevolencia domini quem

Systematic division of the Lord's Prayer.

1. Each part of the Lord's Prayer is a complete prayer.

1 A: *minimis* om. 3—5. B: *Sanctum — spiritum* om. 4. EGHLMN: *Ideo notanter.* O: *signanter*: in marg. corrigit: *notanter*; ib. EL: *dicitur*. IK: *dicit Lincolnensis dicto II.* M: *dicit Lnc* (*Lincolnensis?*) 11°. 5. C: *et pecudibus (!) timentibus se.* 7. ACD: *sed etiam hinc*. IM: *igitur et hinc*. G: *et igitur hinc.* N correxit, BHKO: *sed et hinc*; ib. III: *affectus.* EMNO: *affectiones.* 8. ELN: *sicut enim.* 9. EGHIKLMN: *et conformiter;* ib. I: *in dubio.* 11. B: *quandam conclusionem;* ib. GN: *quam ipsam;* ib. AB: *a proprietate.* HO: *ita appropriate.* 12. C: *rationem.* H: *diligentes istam oracionem.* O: *ista oracione.* 14. M: *Excedit ergo.* 15. HMNO: *quam quoad;* ib. B: *sufficit ad.* 17. E: *quinto om.* 18. IK: *in oracione.* 19. M: *honeste;* ib. B: *Sic eum.* 22. IK: *eciam in invitatorium.* GNO: *et invitatorium.* CDH: *in invitatorium.* 23. C: *et postulationem.* 24. A: *capiamus.* GN: *in qua captamus.* 25. GLM: *quam rogamus.* 27. GK: *sit oracio.* 27—28. I: *patet — oracio om.* 29. EGHIKLMNO: *prelibatam.* C: *prehbita;* ib. E: *est cap.* (sic). 30. B: *benevolenciam;* ib. M: *quam*

22. Iohannis Wyclif Sermonum IV pars, p. 437.

Contents of the
first petition.

postulant nomen dignitatis et honoris premittere, ut vel sic dominum mulceant ad consensum. Unde Christus instruens nos adorare trinitatem docet proporcionale premittere. *Pater*, in quem credimus, *noster*, in quem speramus, *qui es in celis*, in quem sperando caritative tendimus. Ista enim tria scilicet fides, spes et caritas reddunt ex parte orantis oracionem Deo placabilem, et ex parte orati per *pater* intelligitur Deus pater, per *noster* intelligitur Deus filius qui secundum Ysaie vaticinum *datus est nobis*, non solum ut dominus sed tanquam servus, nature particeps vel minister. Ex hoc enim precipue spes lapsorum erigitur ad salutem. Et tertio per habitacionem *in celis* intelligitur Deus Spiritus Sanctus qui transfundit se in animas sanctas, in ipsis habitans, et ipsas scriptura sacra *celos* nominat. Et sic, quia *pater*, debemus sibi amorem; quia non solum *mei* sed *nostrum omnium* solum per gracirosam adopcionem, debemus sibi timorem; et quia habitat *palacium tam excellens* debemus sibi honorem; et sic ex affabili amore ratione patris inducitur filialis timor, quo ex pura gracia est pater *noster*; et ex illis consurgit paterna reverencia notata per suum regale palacium.

The various
meanings of
'Father' in the
Bible.

Sed pro dulciori sensu interius enucleando notandum quod *pater* quintupliciter accipitur in scriptura; primo pro patre creacionis, sustencionis et gubernacionis, secundo pro patre recreacionis, tertio pro patre procreacionis, quarto pro patre adpcionis, et quinto pro patre imitacionis vel instrucionis. Unde propter tertium modum carnalem Deus est autonomatice *pater noster*. Prima quidem paternitas est Deo propria iuxta illud Deuteronomii XXXII, 6: *Numquid ipse est pater tuus qui possedit te, qui fecit et creavit te?* Pro secundo Ysaie

God is indeed
our Father.

1. B: *postulamus*. 2. I: *Deum*. 3. GN: *docens nos*. 4. I: *Pater*; ib. A: *noster om. C: noster quem speramus*. 6. ABCD: *scilicet om.* 8. I: *oranti*; ib. ABCDGHJKLM: *per patrem*; ib. B: *Dens intelligitur pater*; ib. H: *pater deest after Deus*. 8—9. A: *pater per noster intelligitur Deus om.* 11. GM: *nature princeps*. N corrixit. 12. B: *salucionem*. 14. ABGN: *Sanctus om.* 15. M: *ipso* 19. B: *sic ut*; ib. CK: *ineffabili*. 19, 20. GMN: *amoris ratione*. 20. I: *timore*; ib. IK: *qua ex*; L: *qui ex*. 21. C: *exurgit*; ib. M: *pura reverencia*. 22. I: *vocata*. 23. GLN: *interius om.*; ib. AD: *enucleando PCI*; *enucleando*. 24. G: *quod om.*; ib. C: *quinque modis accipitur* 25. B: *creacionis et*. 27. EILM: *et quarto*; ib. EGN: *et om.* 28. C: *invitaciones et*; ib. ABCDEGHJKLM: *Unde preter*. N corrixit. 29. G: *modum om.*; ib. M: *Deus auctoritate*. 31. B: *Deuteronomii 22*; ib. B: *est om. KM: non est. O: non ipse est.* 32. KM: *qui fecit, possedit et*. 32. B: *Ysaie 36*. G: *Isaie 64*.

9. Isaie IX, 6.

LXIII, 16: *Tu domine pater noster, redemptor noster.*
 Pro quarto Eph. 1, 3—5: *Benedictus Deus et pater domini nostri Ihesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in Christo Iesu in celestibus, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate, qui predestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.*
 Pro quinto Matt. XXIII, 8: *Unus est enim magister vester, et Iohannis VIII, 12: Qui sequitur me non ambulat in tenebris.*

Ex istis colligitur quod summe signanter ad excitandum orantes premititur *pater noster*, cum ex hinc debemus summe amare, summe sperare et summe honorare hunc Dominum qui nunc non docet eum orari timorose tanquam Dominum, ut in veteri testamento, nec extranee ut Deum, nec rigorose ut iudicem, sed amorose ut patrem. Que rogo maior evidencia amicicie quam servos peccato tam degeneres adoptare in filios? Certe, ut ait Augustinus, secundo libro de Sermone Domini in Monte, si terrenus dominus ut miles, rex vel imperator dignaretur recognoscere simplicem esse de suo genere, instruendo ipsum, ut nominet eum patrem, foret gratitudo stupenda. Quomodo ergo non est infinitum maior atque prestancior, quod *preceptis salutaribus mouiti et divina institutione formati Deo audemus dicere pater noster.*

Summa igitur excellencia atque utilitas est quod sumus sic filii Dei. Non, inquit Apostolus, *acepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater.* Et sequitur pro bono utili: *Si autem filii, et heredes, Rom. VIII, 17; unde et istam graciam admirans Iohannes ait: Videte qualem caritatem dedit nobis pater ut filii Dei nominemur et simus.* Et quia fructus huius ingenuitatis adhuc est in mundo

Thus, we appeal first to Him not in fear as in the Old Testament, but in love as to our Father.

And, thus, we are His sons.

1. A: *pater redemptor.* 2. H: *Pro tertio Gal. I Benedictus Deus pater;* ib. ABDGHLMN: *Gal. I:* ib. GIM: *Benedictus pater domini* 3, 1. B: *nos cum benedictione.* 3. Codd.: *in om.* 4. EL: *Iesu om.* ib. N: *in spectu (sic).* 4—6. ACD: *sicut elegit — in caritate om.* 6. GM: *in capite.* 7. B: *in adoptione.* 8. 1: *vester omnium.* 14. B: *nunc om.*; ib. A: *debet;* ib. G: *orare eum.* 16. G: *ut dictum.* 17. K: *Que ergo;* ib. A: *amicicie om.* C: *amoris.* 18. B: *de om.* 20. K: *aut miles.* 21. I: *suo om.* 25. M: *Deo om.* 26. BFMNNO: *ergo.* 28. I: *servitutis — spiritum om.*; ib. D: *spiritum sanctum* 30. M: *Sunt autem.* 32. D: *pater noster;* ib. EM: *et om.* GN: *et sumus quia.* 33. I: *ingeminatus;* ib. B: *mundo adhuc est.*

19. De Serm. Dom. in Monte lib. II, cap. IV. Opp. tom. III, 1276.
 24. Hic locus ex canone missae depromptus est 27. Rom. VIII, 15. 31. Ioh. III, 1.

absconditus, statim subdit: *Karissimi, nunc filii Dei sumus, et nondim apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est Ioh. III, 2.* Consideret igitur christianus quatuor raciones patris; scilicet creacionem, redencionem, adpcionem, 5 et instrucionem, et specialiter beatitudinem, ad quam finaliter ex titulo huius generis attingemus. Et accendat sibi caritatis foculum animantem eum vivaciter ad orandum. Spes autem summa ex hoc evenit quod summe misericors ac immobilis, adhuc nos peccatores adoptans 10 in filios, non potest desicere filiis suis in eis utilibus, dum non degenerant. Unde sanctus Evangelista I Ioannis III, 3, ubi supra statim subiungit: *Et omnis qui habet hanc spem in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est:* quasi diceret, titulus huius filiationis non proficit sed 15 officit, si sibi obsistimus peccato deformes; non enim permittit sua iusticia quod peccatum angeli vel beati in celo si fuerit remaneat impunitum; sed sibi cariores eo ipso quod ab ipso degenerant magis punit; ad tantum enim odit peccatum quod in persona filii unigeniti ipsum 20 acutissime puniebat.

As such we have to honour reverence and obey Him.

Ex ista caritate et spe fulcitis in fide insurgit honor et reverencia debita tanto patri, que complete stat in isto quod observando eius mandata tanquam humiles ac obedientes filii caveamus a peccato superbie; unde 25 ad denotandum quod solum filii humiles sunt oratores idonei, addidit consequenter *pater noster*, ut omnes homines, pape et imperatores, reges ac principes, non indignentur eciam de abiectissimis atque pauperrimis,

Before Him all men are brothers.
cum sint eis confratres pares in gracia et natura. Omnes 30 enim ex eadem terra secundum eandem legem filiorum Adam processimus; omnes eundem communem aerem et eandem celestem influenciam inspiramus; omnes eundem patrem celestem tanquam fratres oppressi eadem

1 HIK: *nunc* om. 2. GM: *scimus ipsum eum*, 2, 3. ELN: *ipsi cum apparuerit*. 3. K: *apparuerit*; ib. 1: *eis erimus*. 4. CI: *ergo*. 5. 1: *adpcionem*. 6. 1: *spiritualiter*. 7. C: *Ut accendat*. G: *accendat*. 8. C: *ibi caritatis*. 1: *sibi caritas*. 1: *sibi caritas foculum*. 8, 9. IK: *adorando*. 10. CIKL: *alique immobilis*. 11. 1: *suis om.* ib. C: *eius*. 12 1: *Deum non degenerat*. GN: *degenerat*; ib. GKM: *Ut sanctus*. 14. 1: *et om.* 15. 1: *quasi twice*. 15, 16. 1: *sed afficit*. 18. N: *remaneat*; ib. G: *sed ibi*. 19. N: *quod ipsi degenerant*. 22. 1: *Ex illa ergo*, EGHKLMNO: *Ex illa caritate*; ib. ADEGIKMN: *in om.* 26. ACD: *soli*; ib. ABCDM: *filiii om.* G: *filiii quod solum*. N corrett. 28. EINO: *populi homines imperatores*; ib. GMNO: *imperatores pape*; ib. N: *reges principes*. 29. C: *de om.* 30. AB: *fates in om.* 31. 1: *eadem*. 32. M: *ad Adam*. EGLNO: *ab Adam*. 32-34 IL: *communem - eundem om.*

miseria invocamus. Cum ergo scimus quod *non est* Therefore we
personarum accepio apud Deum, non dicimus seorsum say 'our Father'
pater mi sed humiliiter atque communiter *pater noster*. not 'my Father'.
 Nam prelacia et temporalis dignitas vie sicut non ex-
 5 cludit a mortis miseria, sic non precludit pauperrimos
 a pari participacione filiorum gratuita. Sed eo ipso quo
 ministrat prepositis occasionem superbie, reddit eos in
 oculis iustissimi iudicis plus indignos. Ex hinc enim reor
 10 seculo potentes, dum Deus ex eorum superbia ipsos
 despiciat, esse deteriores ex eorum oracione pretensa.

Ulterius notandum quod *celi* quandoque in scriptura What is meant
 dicuntur corpora superluminaria, ut Luce XXI, 33 *celum* by 'Heaven' in
et terra transibunt, secundo mistice ad sensum tropo-
 logicum pro animabus sanctis, ut Ecclesiastici XLIII, 10:
 15 *Species celi gloria stellarum*, hoc est beati spiritus faciunt
 sanctas animas hic sperare. Tercio ad sensum allegoricum
 pro angelis qui sunt supra ecclesiam militantem, in-
 fluentes sibi lumen intelligentie et calorem caritatis, ut
 Gen. 1, 1: *In principio creavit Deus celum et terram*; hoc
 20 est secundum Augustinum naturam angelicam et naturam
 corpoream. Quarto sumitur pro racionibus exemplaribus
 horum trium, que ad sensum anagogicum sunt celi
 celorum, ut loquitur Psalmo CXLVIII, 4: *Landate eum
 celi celorum*. Sicut ergo corpus celeste dicitur sedes
 25 quam Deus singulariter inhabitat, in tantum quod
 Commentator VIII Phisicorum dicit quod *omnes leges in
 hoc conveniunt quod Deus sit in celo et non in terra*,
 correspondenter alia extrema principalissima mundi
 spiritualis sunt specialiter sedes Dei per gratiam. Per
 30 hoc autem quod sic gracie inhabitat in sanctis angelis
 et per illos transfundit se in animas sanctas et secundum

2. GMN: *non dicentes*. 3. B: *humilem*, 4. K: *atque temporalis*.
 5. GKLMMNO: *sic nec*. 5, 6. K: *pauperrimos operari participacione*.
 6. GKMNO: *filiorum om*. 7. M: *prepositus*. 9. GHKLMNO: *eos*.
 13, 14. KMN: *tropicum*. 14. HIK: *Ecli. XXXII*. 15. ABCD: *celorum*;
 ib. GIMN: *faciunt hinc*. K: *hoc faciunt hinc*. 16. B: *beatas animas*.
 L: *hinc animas*; ib. G: *sanctas separare*. 17, 18. A: *influentes igitur*.
 22. trium, C: *enim*; ib. H: *que sunt*. 23. B: *celorum sicut ergo corpus*.
 23, 24. G: *Laudate cum celorum. Quino quam sedes*. (*Sicut ergo
 dicitur extinctum est*) 24. K: *dicitur esse*. 25. EHIKLMNO: *sig-
 nanter*. 26. A: *VIII in fine*. HLM: *in VIII°*; ib. GN: *in fine Physicorum*.
 O: *Physicorum in fine*. 26, 27. GLMNO: *in hoc om.* 29. C: *spir-
 tualia*; ib. HIKLO: *sunt principaliter*; ib. EINO: *Dei om.*; ib. B: *gra-
 ciam*. Per om. 30. ADHILIO: *hoc ergo*; ib. N: *autem om.*; ib. HINO: *gloriouse*. 31. G: *etiam per*; ib. EULM: *transferunt*. O corredit; ib.
 ABCDEGHLMNO: *animabus sanctis*.

1. Col. III, 25. 26. Lib. VIII Physicorum (ed. Venet. 1560,
 tom. IV, fol. 346^b).

Although God hoc transfert corpus, cui anima ypostatice copulatur post
be omnipresent; eius glorificationem in celum primum corporeum, et
yet is he present in various places and persons in various degrees.
animam circulariter in celum celorum quod omnibus alis est exemplar. Licet autem Deus essencialiter, potentialiter et virtualiter sit ubique, tamen in natura tam corporali quam spirituali superiori, et specialiter in sede beatitudinis est aliter quam in locis vel creaturis quas non glorificat; quia licet sit ubique presens tibi ipsi, verumptamen, cum secundum Augustinum presens dicitur quasi presto sensui, solum illis est presens proprio quos illabitur illustrando, ut videant vitam suam, et consequenter in locis que spiritus tales creati inhabitant. Sicut enim rex terrenus est ubilibet in regno suo secundum regimen et virtutem, sic et Deus per totum mundum; et per consequens secundum essenciam, que est virtus; et sicut rex terrenus est presencialiter in sua domo, ubi tota communitas potest gradatim ipsum conspicere, sic Deus est in universitate creaturarum rationalium, que omnes saltem enigmatis in suis vestibus ipsum vident.

Unde philosophi considerantes quod a locis superioribus venit pulsus et influxus regiminis venati sunt Deum in supracelestibus, quia ibi dicimus virtutem residere, unde effluit operacio eius virtuosa. Ideo dixerunt Deum esse fotaliter seu originaliter in circumferencia primi celi et non in qualibet sed in equinoctiali, ubi maxime viget motus nec in qualibet eius parte sed in punto orientali a quo originaliter influit ad illi supposita; unde beatus Iacobus primo capitulo dicit quod *omne donum perfectum et omne datum optimum desursum est, descendens a patre luminum.* Et tertio, sicut rex terrenus est in privato thalamo, ubi familiares possunt eum undique intueri, sic Deus est singulariter in beatis. Sed quarto, sicut rex terrenus est plene et proprie in situ quem adequate

2. HIK: *primum omni* 3. B: *nisi circuliter*. 3, 4 A: *omnibus animabus* 5. C: *ex virtute*. N: *potenter*. 6. C: *inferiori* 7. K: *vel in*; ib. 1: *creatoris*. 9. I: *prius dicitur*. 10. C: *in quos*. D: *quot*. 12. GKMNO: *quos spiritus*. 12, 13. GHIMNO: *Licet enim*. 14. EII: *sic Dens est*. 17. I: *ibi tota*; ib. H: *ipsum gratim* (sic). 18. M: *rationalium omni*. G in marg. addit. 19. C: *vestimentis*. 21. K: *impulsus et impulsus*; ib. *renati*. ABM: *renatali* (venati ut saepius in opp. J. Wycl.). 23. I: *in omni before equinoctiali*; ib. N: *maximo*. 25, 26. G: *wiget motus*. C: *viget virtus*. 27. GHIKLMO: *ad illius supposita*; ib. A: *unde bene beatus*. 31. C: *in thalamo*; ib. A: *possunt unde vel undique ipsum*. 32. L: *Et quarto*.

9. St. Augustini De Civitate Dei XI, cap. III, Opp. VII, 318.
Praesencia dicuntur quae sunt praे sensibus. 28. Iacobi I, 17.

occupat quoad corpus, sic Deus est singulariter et propriissime in se ipso; sic enim secundum Apostolum, prima ad Thimotheum VI, 16: *Luceu habitat inaccessibilem* ad quam nullus hominum potest attingere. Est enim sibi ubique presencior quam alii potest esse.

God being present to somebody, is quite different from His being present in somebody.

Ex quo patet quod aliud est Deum esse alicui presentem et esse presentem in illo. Sapiencia igitur incarnata, que absolute necessaria est celum celorum, descendit per hos tres celos, cum primo facta est magni consilii angelus. Prius enim est spiritus creatus quam animatum corpus, secundo secundum eundem spiritum facta est anima; et tertio factum est corpus sed omnia in eodem instanti temporis; et ipsum corpus temperavit per triginta tres annos, quoisque plenum factum celeste et glorificatum in celos corporales ascenderat et ibi cum omnibus suis membris circulariter in celum celorum reflectitur.

Unde signanter Ecclesiastici XXIV, 8 dicit eadem Sapiencia: *Giruu celi circuiri sola, et sic illud verbum qui es in celis est stimulus nobis infirmis quomodo debemus tam altum Dominum revereri, et quomodo debemus sue conversacionis vestigia imitari, ad finem ut mereamur in principio et fine huius circuli celorum cum ipso beatifice congitari.* Sequelam autem istam detegit Gregorius super illud Matth. IX, 9 *Sequere me;* qui, inquit, dicit se in Deo manere debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare. Quod est, non ambire terrena, non caducia lucra sectari, fugere honores infimos, oninem contemptum mundi pro celesti gloria libenter amplecti; cuicunque prodesse, amare, nulli iniurias inferre, aut sibi illatas pacienter sufferre, sed et inferentibus a Douino

t. I: *simpliciter.* 3. 4. I: *marcescibilem.* N corredit. 4. II: *ad quem.* 6. C: *alind om.* H: *alind est alter Deus esse presentem in illo.* M: *illud est;* ib. A: *alicubi.* 7. CEGHIJKLMNOP: ergo. 8. ABDGN: necessario. C: interest. 9. IKMN: *per hoc celos.* 11. CHKLMNO: *animal corpus;* ib. N: *secundo secunde.* 12. C: *facta est corpus.* 13. G: *corpus om.* 14. L: *et per;* ib. CIKL: *plene.* 15. K: *glorificatum factum.* GHILNO: *factum est celeste et glorificatum factum;* ib. BCD: *ascenderet.* K: *ascendens.* 16. ABCD: *circneat.* 24. B: *cogitari;* ib. C: *autem istorum.* GHILMNO: *illorum.* 25. I: *super primo;* ib. KM: *illo.* 26. GIMNO: *inquit om.;* ib. GNO: *dixit se;* ib. B: *sicut et.* 26, 27. I: *et ille ambulare.* N: *ambulat.* 28. GIMN: *luctuosa;* ib. BC: *infimos.* I: *intimus.* K: *infinitos.* 30. II: *et sibi.* 31. C: *pro inferentibus.*

20. Matth. VI, 9. 25. De sequela Christi vid. St. Gregorii XL Hom. in Evangelia lib. I. Hom. II. Opp. tom. II, 1085/6 sed non est locus supramemoratus.

veniam postulare; nunquam suam sed conditoris gloriam querere; quotquot valet secum ad auorem supernorum erigere: hoc, inquit, et huiusmodi gerere est Christi sequi vestigia.

End of the
Proem.

Et patet quomodo ista compendiosa captatio est invitatorum informans ad fidem, inflammans ad caritatem, animans ad spem, inclinans ad reverenciam, inducens ad imitacionem, cogens ad humilioationem et invitans ad graciarum actionem et breviter docens quicquid est necessarium deprecanti. 10

CAPITULUM VICESIMUM PRIMUM.

The Lord's Prayer contains, corresponding to the seven things which we ought to ask for, seven virtues emanating from them, and seven sins which ought to be shunned.

Pura oracio continet secundum septem appetibilia, septem dirigibilia et septem detestabilia septem partes. Septem appetibilia sunt septem dona Spiritus Sancti. Septem dirigibilia sunt septem virtutes ab ipsis manantes per quas possumus a septem peccatis detestabilibus noster tueri. Sumitur autem sufficiencia harum septem petitionum secundum aliquos isto modo: Omne appetibile habet reduci ad boni collacionem, ad mali ablacionem, vel ad utriusque istorum confirmationem, quod quia est maximum, ideo ab ipso incipitur, cum infertur: *sanctificetur nomen tuum.* Secundum alios tres prime petitiones petunt boni anime largicionem, tres ultime mali anime ablacionem et quarta media connectens hos duos ternarios petit boni corpori necessarii ministracionem. Quadruplici enim bono egemus, scilicet bono glorie, bono perseverancie, bono obedientie et bono corporalis sustinencie. Sunt autem tria mala ordinate se habencia que petimus ammoveri; scilicet malum culpe,

2. H: *quotquot videlicet ad:* ib. C: *superiorum.* 3. H: *secum erigere.* B: *exigere;* ib. GLMNO: *hec inquit;* ib. GHKM: *agere.* 5. NIO: *quod ista.* 6. EL: *invitam ad fidem;* ib. I: *ac inflammans.* 9. BC: *actiones;* ib. LNO: *quid est.* 12, 13. M: *continet septem secundum appetibilia et septem dirigibilia septem.* 12. GHNO: *continet septem secundum septem.* L: *continet septem scilicet septem appetibilia.* 13. B: *septem dirigibilia om.*; ib. ABL: *ac septem partes.* I: *et septem partes.* 15. K: *sunt dirigibilia sunt;* ib. KNO: *ab illis;* ib. B: *manentes.* 16. AB: *possimus.* 17. B: *Similiter autem;* ib. L: *istatum.* 18. B: *aliquas.* 19. I: *ad boni collacionem.* EGHLMNO: *collectionem;* ib. N: *ad mali abiectionem.* B: *a mali.* 20. IKLNO: *illorum.* M: *illorum confirmationem;* ib. C: *quod om.* 21. GHLMNO: *ab illo.* 22. C: *secundum tres alias petitiones prime.* 25. H: *binarios.* 26. GI: *Quarto enim N correxit.* 29. E: *malum culpe, malum culpe (sic) et malum pene.*

11. Cf. Opera Minora, p. 383—392. Serm. I, 197; IV, 436. Op. Ev. I, 267—307. 22. Matth. VI, 9.

malum pugne et malum pene. Secundum alios nihil est *Contents of the necessarium anime nisi aliquod istorum septem, scilicet seven petitions.* peccatorum purgacio, que in hoc petitur *sanctificetur nomen tuum,* secundo operum direccio, que in hoc petitur, 5 *fiat voluntas tua,* tercio penarum debitarum remissio, que hic petitur *dimitte nobis debita nostra,* quarto inimici superacio, que hic petitur *et ne nos inducas in temptationem,* quinto simpliciter a periculo preservacio, cum subditur: *sed libera nos a malo;* et sexto finalis premiatio, 10 cum petitur: *adveniat regnum tuum.* Et quoad bona corporis omnia sibi necessaria petuntur sub uno involucre cum dicitur: *panem nostrum cotidianum da nobis hodie.*

Michi autem videtur probabile quod tribus primis 15 peticionibus petitur honorificencia trinitatis, et quatuor sequentibus petitur quadruplex bonum communitatis; quo habito stat fortiter in prosperis et adversis, sicut *tetragonus sine rituperio;* vel ut placet aliis 'premittitur primo oracio qua orans omni alio oblitus in Deo 20 suspensus petit honorem Dei primo omnium, cum dicitur: *sanctificetur nomen tuum,* secundo petitur bonum universalis ecclesie: *adveniat regnum tuum,* tercio bonum ecclesie militantis: *fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra;* et quarto bonum quadruplex personale: *panem 25 nostrum.* Et iste est ordo debitus petendi secundum dignitatem petiti.

The first three refer to the worship of Holy Trinity, the other four to the fourfold good of the community.

Prosequar autem sensus istius divisionis quintuplicis in communi secundum omnes quinque vere et debite dividentes. Prima peticio petit primum bonum in ordine,

2. BCH: *horum.* EM: *illarum.* GLNO: *illorum.* 3. B: *petitur operum sanctificacio ibi.* 5. AB: *tua om.; ib. H: et tercio.* 6. BHK LMNO: *que hic petitur om.* 7. K: *superacio.* GN: *superacionem et ne preservacio.* 8, 9. B: *cum dicitur.* 10. GN: *cum subditur; ib. L: Et om.* 11, 12. G: *involuto, N corredit.* 12, 13. B: *da nobis hodie om.* 18. H: *tetragonus;* ib. GN: *ut tetragonus;* ib. ABCDO: *premittitur om.* 10. CEGILN: *primo om. C: alti Rimo;* ib. ABCD: *oracione.* H: *oracio est.* MO: *altis prima oracione pura.* E pura corr. in marg.: *previa;* ib. EILMNO: *omnium alitorum.* 23—24. GILNO: *sicut — terra om.* 24. EGLMNO: *et om.; ib. I: quadruplex om.* 25. JKLM: *nostrum cotidianum.* GN add.: *da nobis hodie.* 27. EGHJKLMNO: *Prosequitur: ib. K: hutus; ib. A: istius om. B: istius dictio;* ib. GHLMNO: *quintupliciter.* 28. I: *in communi secundum om.; ib. B: secundum communis sed primo. C: secundum omnes vero. H: secundum omnes vere debite. L: vere et debite. K: secundum omnes vere dividentes debite dividentes.* Hic locus corruptus esse videtur. O: *secundum omnes vere debite dividentes. A: sed omnes quinque debite dividentes.* 28, 29. I: *debite dividentos.* 29. A in marg.: *Prime peticio.*

5. Matth. VI, 10. 6. Matth. VI, 12. 7. Matth. VI, 13.
18. De Civili Dominio, p. 54.

The first petition asks that God's name be hallowed in us.

Meaning of "holy".

ut nomen Dei sanctificetur in nobis; quod reddit in idem, sive intelligatur nomen eternum Deo proprium, sive nomen creatum ab ipso nomine derivatum. Licet enim nomen Dei non possit in se sanctificari sive sanctum fieri, potest tamen in nobis firmari, sancte cogitari, et nominari.

Unde et *sanctum* dicitur tripliciter in scriptura; primo pro creatura rationali que in mentis mundicia est sanccta, id est sancta facta vel firmata; unde Levitic. XI, 45: *Sancti eritis, quia ego sanctus sum.* Secundo modo dicitur sanctum res spiritualis a corporali et spirituali feculencia separata ac creaturam rationalem dirigens, ut sit sancta. Et dicitur a *sancire*, quod est erogacione pene iniurias defendere; quomodo Deus est summe sanctus; et isto modo vocat Apostolus Rom. VII, 12 legem sanctam; et Ieremie XIV, 9 dicitur: *Nomen sanctum Domini invocatum est super nos.* Tercio modo dicitur sanctum res corporea divino cultui instrumentaliter mancipata, et ut sic derivatur a *saucire* quod est statuere vel consecrare; unde quia omnia ista siebant olim per sanguinem hostie, Christi sanguinem figurantis, ideo sancire a sanguine dicitur; sic ergo vocantur templum et vasa *sancta*, ut dicitur II Mach. V, 16. Et sic sanctum dicitur formaliter ut mundus a peccato, effectualiter active vel passive ut lex Dei et opera virtuosa, vel tertio instrumentaliter ut instrumenta vel effectus quibus sancti operantur.

Nomen itaque Dei fit sanctum in signo, sicut scribitur et auditur, quando ab ipso exemplata sanctitas aliquatur. Sicut enim sanitas corporis facit urinam sanam in signo, correspondenter nomen Dei eternum fit sanctum ab ipso et nobis, quando derelinquitur in nobis quoddam sui sanctitatis vestigium, quod tenemur ex ipso sibi serviendo proticere, cum precipit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.*

2. I: in Deo. 4. C: posset. 1. 5. GHJKLMNO: possit in se sanctum (K: non) fieri (sanctificari seu om.). 5. N: et cogitari. 1. servari. 9. BEIL: sanctificata. K: sanccta sanctificata id est. 10. A: quoniam ego. 13. CGHJKLMNO: irrigacione. 14. I: defendent. 15. IO: illo. 17. I: est om. 19. K: a sanxeris. G: a sanxit. N: sanxeris; ib. IK: est consente vel. EGLMNO: est constituer. 20. B: in consecrare; ib. IMO: illa. 21. 22. A: unde survivere. 23. ACDEGHIJKLMN: dicitur om.; ib. 1: Mach. 2. 25. K: passive secundo modo. 28. C: sit; ib. M: in ligno. 29. O: aliquatur; corrigit: equatur. 30. ABD: Sic enim. 33. C: cum ipso. 34. LNO: perficere.

34. Levit. XI, 45.

Est autem triplex nomen quod a patre celesti qui est principium generis nostri contraximus quod debemus precipue observare in debita sanctitate. Primo enim a patre creacionis habemus interiorem hominem ad ymaginem et similitudinem Dei factum; de quo *Psalm IV, 7* dicitur: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* A nomine quidem patris nostri habemus nomen filii promissionis derivatum in nobis, si servamus ymaginem istam mundam; quod sit, si sumus secundum tres virtutes 10 theologicas deiformes, ut exponitur capitulo XVI. Illud enim lumen extinguitur per triplex peccatum diaboli et secta eius induitur, quia vestis Domini non compatitur secum talem immundiciam, cum sit virtus. Secundo a patre recreacionis habemus nomen christiani et adoptivi filii derivatum. *Ysaie LXII, 2* scribitur: *Vocabitur tibi nomen novum quod os domini nominavit.* Quod nomen sanctificamus, dum Christum imitamur in moribus, et deturpamus, cum ab ipso, degenerando per avariciam que est concupiscencia oculorum, caritatem fraternalm 20 exuimus. Ipse enim false dicit *pater noster* qui fratrem in Christo postponit pro temporalibus. Christus enim temporalia ista despexit et omnes homines super omnes mundi divicias predilexit. Qui ergo plus diligit equum, canem vel quecumque temporalia quam quemlibet fratrem 25 suum, non sanctificat nomen Christi. Tercio a patre instrucionis habemus nomen filii imitatorii per dilectionem; de quo dicit *Apostolus Ephes. V, 1:* *Estote imitatores Dei sicut filii karissimi, et ambulate in dilectione.* Nomen autem hoc sanctificamus in nobis, si voluntatem Dei facimus; quia *Psalm. CII, 21* dicitur: *Ministri eius qui facitis voluntatem eius.* Unde *Ysaie LXII, 4:* *Vocaberis Voluntas mea in ea;* hec est autem voluntas Dei, sanctificacio vestra.

Hoc vero nomen contaminant qui in concupiscencia 35 carnis, ut gula atque luxuria tanquam sues in volutabro

2. as Sons by adoption,

3. as Sons walking in love

We hallow His name by doing His will.

Whosoever lives in the lust of the flesh detiles this Name.

1. EGHIMNO: nomen quoddam a; ib. EM: celeste. 2. BEHIKL: quod contraximus quod. GN: a quo contraximus quod debemus nos. 3. A: debita om.; ib. I: sanctificacio. 7. H: nostri om. 9. BC: illam. 10. ABCDGHK: XVI om. N addit in marg. O: cōfūt extinxit. 12. CEG HIKMNO: īnducitur. BD: īnducitur sive īnducitur. 14. LM: creacionis; ib. EGIMNO: christiani vel. 14, 15. K: ut filii adoptivi. L: vel filii. 15. EL: ut Ysaie; ib. B: scribitur om. 16. I: nominant. 17. I: cum Christum. 18. GKNO: ab illo. 19. I: caritatem supernam. 22. IK: omnes om. alter super. 24. EGILMN: quicunque. AB: quodcumque temporale. 25. I: Christus. 26. K: nomen om. 30. CI: Minister. 31. CI: facit. 32. IKLNO: in ea om.; ib. N: hoc est; ib. E: est om. 34. ACI: Hoc enim. 35. GN: vel luxuria; ib. I: sus in voluntabulo. B: volutabro.

convolvuntur. Illi enim non habentes conversationem in celis, non cogitant de tercia prohemii nostri particula: *qui es in celis*. Et sic ad sanctificationem perfectam divini nominis oportet omne peccatum quod est in mundo exuere et virtutem eius oppositam induere.⁵ Nam iuxta doctrinam epistole beati Iohannis, II capitulo *omne peccatum quod est in mundo est aliquod istorum trium*. In ista ergo sanctificatione consistit primum donum Spiritus Sancti; quod est sapiencia, quia Sapiencie VII, 28 dicitur: *Neminem enim diligit Deus nisi eum qui cum sapientia habitat*; et excluditur inicium omnis peccati superbia, quia Proverb. XI, 2 *ubi est humilitas ibi est sapiencia*. Sed heu! sapienciam sanctificandi hoc nomen stulti despiciunt, cum hodie verificatur illud Ysaie LII, 5 *quod Deus conqueritur: Nomen meum tota die blasphematur*, dum superbi in vanum accipiunt nomen Dei. Et patet quod confirmacio vel sanctificacio huius nominis non consumatur, antequam veniatur ad patriam; et sic beatitudo que est finis omnium petitionum et per consequens prima in intencione orantis, premittitur, cum 20 Salvator subiungit captacioni *sanctificetur nomen tuum*. Oportet enim sagittarium primo notare metam ad quam sagittam diriget, et currentes in stadio oportet primo notare terminum in quo bravium est infixum, et sic prius quoad consequenciam atque originem est boni imprecatio quam mali fugacio, cum homo non posset esse in statu innocencie sive lapsus, nisi indigens esset boni, sed occasione lapsus solummodo indiget a malo habito liberari. Prius tamen est hominem non facere malum vel malum fugere quam bonum facere, et per consequens 30 quam malum habitum expurgare.

Thus sin must
be put off and
virtue
put on.

Wisdom, the
first gift of the
Holy Spirit,
consists in
hallowing God's
name.

Though, alas,
fools despise it.

1. 1: *Ille enim*. 2. 1: *cogitat*. 4. K: *duri nominis*; ib, EGILMNO: *oportet quod*. 6. K: *epistole beati om. BGHLMNO: beati om.*; ib, E: *epistole Ioh. II.* 7. BHO: *horum. EGIMN: illorum.* 8. HIKLMNO: *In illa ergo. GN: cum ergo in illa.* 10. B: *enim om.*; ib, B: *diligit twice; ib, GN: nisi illum qui in.* 10—11. B: *Deus — et om.* 11. A: *necessarium omnis. O: inicium extinct.* 11, 12. K: *peccati sapiencia.* 12, 13. B: *est etiam sapiencia.* 13, 14. K: *Sed heu, homines non habent sapienciam sanctificandi. Hanc enim stulti.* GMN: *sapienciam sciendi stulti.* HI: *hoc enim stulti.* 13. E: *hoc nomen om.*; ib, E: *hoc enim. N in marg.: Hoc enim.* 16. B: *cum.* 17. H: *vel sanctificacio om.* 18. K: *veniat.* 20. K: *in om.* 21. EO: *captacionem.* 22. I: *locare.* 23. I: *dirigeret.* K: *dirigit;* ib, AB: *concurrentes.* 24. GKLNO: *affixum.* 25. K: *origini. GN: vel originem.* 25, 26. C: *interpretacio.* 26. B: *figuracio.* 27. GHIKLNO: *sui lapsus;* ib, GIM: *solet indigens.* LN corr. 29—30. I: *malum — facere om.* 31. GIKMNO: *furgare.*

7. I. Ioh. II, 16: Quoniam omne, quod est in mundo, concupiscencia carnis est. 21. Matth. VI, 9.

Secunda peticio consequenter adiungitur, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum;* ubi oportet primo notare quod regnum celorum quandoque accipitur metaphorice pro locante, quandoque materialiter pro ipsis regnolis et quandoque pro thesauro vel diviciis huius regni. Et sic incarnata sapiencia quodam ineffabili modo congregat in se regni celorum hanc triplicem rationem. Est enim secundum deitatem locus in quo quiescunt beate anime, sicut secundum philosophos intellectus possibilis est 10 locus specierum; nam *hoc quod continet omnia scienciam habet vocis*, ut dicitur Sapiencie I, 7. Si ergo in manu regis terreni sunt bona regni, quanto magis in Deo sunt omnia, sicut sepius dicit scriptura. Est secundo rex 2. As there is a threefold coming of Christ, i. e. in the flesh, in the spirit and for the Last Judgement, so there is a threefold coming of this kingdom.
 huius regni et per consequens summus eius regncola,
 15 ideo nimirum Luce XVII, 21 dicitur: *Regnum Dei intravos est;* et cum in ipso sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi Coloss. II, 3, non mirum si tertio modo autonomatice sit hoc regnum. Secundo notandum quod sicut triplex est adventus Christi, scilicet in carnem, 20 in mentem et iudicium, sic oportet ponere adventum triplicem huius regni. Unde patres veteris testamenti rogarunt quod illis adveniat istud regnum Ysaie XVI, 1: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terre.* Ideo devoti viantes appetunt quod illud regnum eis adveniat per 25 illustrationem in mente et quod ipsi adveniant ad partem regni triumphantem intercedente morte. Pro primo Psalm. CVI, 20: *Misit verbum suum et sanavit eos;* et pro secundo Phil. I, 23: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo.* Sed tertio venit regnum integrum perfectissime Deo patri in diem iudicii; de quo prima ad Cor. XV, 22—26: *In Christo autem omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine; primo Christus, deinde huius qui sunt Christi, qui in adventu Christi credi-*

4. L: *locante;* superscr.: *loco.* H: *locate = localitate;* ib. GLMNO: ipsis om. 6. 1: *congregavit.* 7. GMN: *regnunt;* ib. AD: *per hanc.*
 8. A: *esse locus.* L: *sed secundum.* 12. NO: *bona regis.* 14. B: huius om. 19. GO: *sicut om.* N add.; ib. GN: *scilicet om.* 20. LM: et in iudicium. 22. BCIDL: *illud.* 23. ABCDHKMNO: *Ideo om.* L: *Ideo;* superscr.: 20; ib. GINO: *devote.* B: *donati.* 24. I: *istud.* 25. CEG: *in mentem;* ib. GN: *quod eis adveniat.* 26. GHILMNO: *regni om.;* ib. ACD: *intercedente.* I: *Intercedentem mortem;* ib. EFGHI KLMNO: *Pro primo om.* 27. 28. EM: *et pro primo.* L: *et pro isto.* GIK: *et Paulus II^a.* 28. GIK: *pro secundo om.* 29. EILMNO: *Et tertio.* B: *Sed om.* 31. 1: Cor. XII. L: I. Cor. 31, 32. I: *vivificabimur.* 32. GN: *ordine proprio.* 33. I: *qui sunt Christi om.;* ib. 1: *adventum Christi crediderunt.*

2. Matth. VI, 10.

The second petition.
 1. Various meanings of 'heavenly kingdom'.

derunt, deinde filius cum tradiderit regnum Deo patri, cim evanuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat iniunicos sub pedibus eius. Nam usque ad illud tempus propter tirannides dyaboli et peccati mixtim regnancium et propter fluctuationem etiam filiorum regni non est totum regnum perfecte quesitum ante finale iudicium.

The Saint's on
earth,
considering
the misery of
the world, long
for this
kingdom and
pray for it to
come.
Omnis creatura ingemescit et parturit usque adhuc; non solum autem illa, sed et nos ipsi primicias spiritus habentes intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei exspectantes, redempcionem corporis nostri. Nec moveat quod necesse est ut hoc regnum adveniat; quia sicut necesse est ut per devotas oraciones cicius adveniat, ideo necesse est orare ut cito adveniat, quia omnis fidelis orator potest accelerare adventum huius regni, ideo moveretur ad hunc finem orare sedulius, et tanquam Dei adiutor iuvare conquerere illud regnum. Oramus igitur pro acceleratione beatitudinis secundum donum intellectus dirigentis nostram miliciam ad eligendum utilius ad hunc finem quem sapientia nobis ostendit, et conservantes spem firmam ut anchoram de fructu laborum quos hic cum lacrimis seminamus. Sic enim cognoscimus quod non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam. Scimus secundo quod predestinati simpliciter intelligendo non possent separari a caritate Christi, vel stante timore filiali deteriorari ex quocumque quod accidit; quorum utrumque patet Rom. VIII.

Et ex isto intellectu triplici cum gemitu sumus pacati, expectantes fructum operis longanimiter cum pacientia, iuxta illud Iacobi V, 7: Pacientes estote fratres usque adventum Domini. Ecce agricola exspectat preciosum

1. A: *deinde finis* (ut Vulgate); ib. D: *filiis*; ib. K: *tradidit*. 2. B: *omnem om.*; ib. BGN: *et om. before potestatem*. 6. B: *etiam om.*; ib. G: *filio regni*. 6-7. B: *non - regnum om.* 12. LM: *ipsi om.* 15. B: *hoc - ut om.* GM: *utrum hoc*. N corredit; ib. ABDO: *quia sic*. 16. GO: *veniat*. 18. GIMN: *ut moveretur*. C: *moveatur*. 20. GM: *iurare*. N corredit; ib. A: *istud*; ib. CGILMNO: *ergo*. 20, 21. I: *per accelerationem*. 22. G: *maliciam*. N corredit. 23. K: *quam*. 23, 24. IK: *conservans*. 25. ACD: *in lacrimis*. 27. I: *supernam*. 28. EGLNO: *non possunt*. 29. M: *ut stante*; ib. K: *vel deteriorari*. 30. IK: *accipit*. 31. HIK: *Et om.*; ib. B: *illo*; ib. M: *sumus pati*. 33. Codd.: *Iac. I*; ib. B: *Pacientes ergo*. 34. BKLMO: *ad adventum*.

26. Rom. VIII, 18, 35. 27. Op. Ev. II, 274. 33. Iacobi V, 7.

*fructum terre, pacienter ferens donec accipiat tempore
raneum et serotinum.* Sicut eciam necesse est ex pro-
videncia Dei terram conteri et fimari et post sacionem
fructum producere, sic evidencius necessarium est post
tribulaciones meritorias vie dominum plus curantem
servos suos fideles fructu pascere, partim in via, com-
plecius in purgatorio, et completissime in finali iudicio.

Sicut ergo regnum qui est Christus advenit nos lapsos
redimere, sic adveniat nos viantes purgare et consolari,
quia aliter deficeret nobis perseverencia et per consequens
vestis caritatis fraterne, ratione cuius Matt. XXV, 34
dicitur: *Venite, benedicti patris mei, percipite paratum
vobis regnum.*

Ista peticio specialiter excludit invidiam, cum quilibet
viator ex miserie participio, ex necessario mutuo suffragio
et ex conregnacione in communi consorcio, deponere
debet invidiam; et sic habemus metam beatitudinis
sapienter signatam, iter viacionis prudenter limitatum
secundum donum intellectus. Sed cum oportet nos con-
tinue influenciam et direccio nem in via a Deo recipere,
quod non fit nisi secundum viam eius incesserimus,
parati ad recipiendum eius influenciam ac ducatum,
necesse habemus eius regimini nos plene submittere.
Ideo tertio subinfertur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo
et in terra.* Nam secundum Apostolum Rom. VIII, 26,
quicunque spiritu Dei aguntur hii filii Dei sunt. *Spiritus,*
inquit, *adiurat infirmitatem nostram.* Sanctificetur igitur
in nobis nomen Dei; secundum sanctum propositum
beatitudinis meditemur affectantes adventum regni ad
istam beatitudinem pro toto tempore nostre viacionis
et submittamus ducatu i sui regiminis. Oportet tamen
illud semper expetere iuxta illud Tobie IV, 20: *Omni
tempore benedic Deum et pete ab eo, ut vias tuas dirigat,*

There is no
envy in such a
petition for all
alike may share
the reward to
come.

1. C; acceperit. 2, 3. GN: *quod providencia.* 3. ABCD: *fumari;*
ib. B: *et om. before post.* 4. G: *sicut.* 6. B: *fructu partim pascere;*
ib. G: *pertinet in via.* 7. M: *purgatoria.* 8. KL: *quod est Christus;*
ib. B: *adveniat nos.* GN: *sed adveniat;* ib. N: *non lapsos.* 11. I:
Matth. 22. C: 15. 12, 13. B: *percipite regnum quod vobis paratum est.*
14. ACD: *Ista autem.* 14—17. C: *cum quilibet — invidiam om.* 15. H:
et miserie; ib. H: *participatio.* I: *participis.* 16. EGKLN: *ex con-*
gregacione; ib. K: *communius.* 18. B: *iter viacionis prudenter om.*
ib. ABCD: *item limitatam;* ib. K: *limitatam.* 22. EHIKLNO: *et*
ducatum. 23. HM: *regimen.* G: *regno;* ib. H: *non plene.* 27. K:
Sanctificetur inquit; ib. C: *ergo.* 28. H: *regnum Dei.* 32. ACD:
super illud enim. 33. I: *Dominum.*

et omnia consilia tua in ipso permaneant. Sicut ergo in celo secundum beatos spiritus fit Dei voluntas, sic fiat obedienter inter terrenos ecclesie militantis; vel secundo, sicut Christus, qui est celum et caput ecclesie influens sibi quicquid boni habet, obedientissime implevit Dei voluntatem, sic impleteat eius corpus mysticum quod est terra; vel tertio sic: fiat Dei voluntas in nobis terrenis deditis, sicut fit in spiritualibus quorum conversatio est in celo; vel quarto, sicut anima secundum superiorem partem rationis sit Deo subdita, implens eius voluntatem, 10 sic et faciat corpus ac sensualitas subdita rationi. Nam in isto quaternario consistit tota petenda conformitas divine voluntati.

Doubt, whether
this is not a
vain petition,
since of
necessity God's
will must be
fulfilled.

Sed dubitatur quomodo ista peticio non sit frustra, cum oportet de necessitate absoluta quod voluntas Dei 15 undique sit impleta; nam Gen. L, 19 dixit Ioseph fratribus suis: *Non possumus resistere Dei voluntati.* Nam aliter Deus non esset Deus. Unde et Psalmo CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit Dominus fecit in celo et in terra.* Et Rom. IX, 19 dicit Apostolus: *Voluntati eius quis resistet?* 20 quasi diceret: nemo potest; cum Hester XIII, 9 dicit ille sapiens Mardocheus: *Domine rex omnipotens, in dicione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit resistere voluntati tue.*

Solution:
"God's will"
has various
meanings. Here
it means his
'volitio ad
extra'.

Pro isto dicitur communiter quod voluntas Dei 25 quandoque accipitur pro Deo volente, nunc essencialiter et nunc personaliter pro tercia persona; et quandoque accipitur pro habitudine relativa inter Deum volentem et volitum, iuxta illud Psalm. CX, 2: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Sed tertio 30 accipitur pro quocumque a Deo ad extra volito; et illa vocatur voluntas signi, ut I Thess. IV, 2: *Hec est voluntas Dei, sanctificacio vestra,* et Psalmo CXLII, 10: *Doce me facere voluntatem tuam.* Sic autem accipitur in proposito;

1. 1: *Sicut enim.* 2. ACD: *secundum bonos;* ib. 1: *fiat;* ib. 1: *fiant.*
5. M: *quidquid boni* om. G in marg. addit. N in marg.: *Quidquid;* ib.
N: *boni* om. 6. O: *voluptatem;* ib. C: *cor eius.* 8. B: *debitis.*
9. GHKLNO: *celis.* 11. EILMNO: *sic et fiat;* ib. H: *faciat opus;* ib.
L: *et sensualitas.* 15. BK: *oporteat.* 16. GIKMN: *Gen. 5^a;* E: *Gen. 45.*
17. L: *divine voluntati.* 18. HK: *in Psalmo. 1: Nam Psalmo 34;* ib.
BC: *dicitur.* 19. C: *Deus;* ib. HO: *fecit etc.;* ib. LNO: *in celo et in*
terra om. 20. E: *Et Rom. VIII;* ib. GIKLM: *Et voluntati.* 21. H:
quasi dicit; ib. GIMN: *Esdre. K: El Hester;* ib. 1: *dicit om.* 22. GILN:
rex om. KO: *Domine Deus in dicione.* 23. BC: *poterit.* 25. BEIKO:
illo; ib. GHKN: *communiter om.* 26. GKLMO: *ali quando.* 27. ACD:
et om. 29. B: *Psalmi om.* ACD: *Ps. CXVIII. K: it^o* (pro 110).
30. GMNO: *Sed om.* 31. BD: *illa om.* 34. B: *tuam om.*

et patet quod licet nemo possit resistere Dei beneplacito, hoc est impedire ne fiat quod placet Deo, tamen voluntati signi peccatores possunt resistere; quod fit quandocumque mandatum aut consilium Domini non perficiunt.

In this sense sinners can resist God's will by leaving His commandments undone.

5 Unde Act. VII, 51 dicit Stephanus Iudeis: *Dura cervice, et incircumcisio cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Aliter enim nichil fieret contra Dominum, quod est manifestissime contra sentenciam Salvatoris Matt. XII, 30: *Qui non est mecum, contra me est.* Unde et 10 Ysaie LIV, 17: *Omnem linguam resistentem tibi in indicio indicabis.* Sic ergo resistitur voluntati Domini, quando cumque contempnitur eius consilium vel preceptum. Deus enim vult omnes homines salvos fieri, quia omnem hominem mandat bene agere, servando eius mandata 15 atque consilia, ut salvetur; ideo Deus habet quotlibet voluntates incompletas; hoc est vult mandando vel consulendo quod sic fiat et tamen peccator inobediens non sic facit. Et patet quod aliud est dicere *voluntas Dei est quod iste salvetur et voluntas Dei est quod iste salvatur.* Prima est voluntas consilii qua Deus vult quod sic faciat, quod eo ipso est quo debet sic facere, quod est eternum. Sed secunda est voluntas beneplaciti qua faccio posita de inesse placet Deo. Et patet quod 20 summum ac saluberrimum consilium foret cuilibet viatori 25 rogare quod voluntas Dei fiat in eo, cum voluntas Dei est quod nunquam pretergrediatur mandatum eius, hoc est, quod nunquam peccet; sed quod placeat sibi per omnia sicut Christus. Rogemus ergo quod Deus det nobis gratiam facere voluntatem suam; quia Matth. XII, 50 30 dicit Christus: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celo est, ipse mens frater et soror et mater est;* et per consequens cognacio ac genus Dei efficacissime servatur; et sic nomen Dei aptissime sanctificatur, si ista peticio impleatur.

God's will is resisted when His commandments are despised.

Let us pray
God for grace to
do His will.

1. B: *fosset.* 3. IN: *quando.* GM: *quoniam.* HO: *quandoque.*
4. H: *manifestum aut;* ib. BC: *vel consilium;* ib. BC: *perficitur.* 5. BI:
dicitur; ib. B: *a Stephano.* 6. I: *circuncise.* EO: *incircumcis.*
9. EGNO: *Unde om.* 11, 12. GHIKMNO: *quando.* 13, 14. EGHLMNO:
omni homini. 15. GKLMMNO: *et consilia;* ib. KLMNO: *salventur.*
16. H: *incomplexas.* 17. B: *consilando.* C: *conciliendo;* ib. GM: *quid
fiat.* H: *sic bonum fiat.* L: *quid sic fiat.* 17—18. H: *et tamen — facit*
om. 19. A: *Dei om.*; ib. HKLM: *ille salvatur;* ib. N: *iste om.*
19, 20. BEHILMNO: *quod salvatur.* K: *ille salvatur.* 20. KLNO: *quia
Deus.* 21. GM: *est om.* 23. I: *facta posita.* 24. GM: *quod voluntas.*
26, 27. AD: *hoc est om.* 28. I: *Rogamus.* 29. AD: *graciam om.*:
ib. B: *Matth.* 19. 31. L: *in celis.* 32. K: *genus dicitur.* 33. BC:
sic om.; ib. LMNO: *illa.*

20. Op. Ev. I. c. 282.

Finally this petition teaches us to submit ourselves in every thing to God's will and nothing but our salvation. Sed ulterius, cum multi languent et errant circa peticiones illicitas et nocivas, ista peticio docet quod debemus in omnibus nos submittere voluntati Dei et nihil preter beatitudinem nostram petere, nisi de quanto to pray for est de voluntate sua quod illud fiat. Sic enim debemus secundum tertium donum consilii ponere in arbitrio Spiritus Sancti quid petere debeamus; ipse enim postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, dum movet nos, ubi sumus insufficientes ex nobis vel cogitare aliquid, et per consequens multo minus discernere quod medium nobis proderit. Ideo oportet pulsare ipsum, ut postulet in nobis tanquam in suis organis, quod est nobis utile et sibi honorificum; quod facit, dum nos mollificat humilitate et lacrimis considerando suam excellenciam et nostram miseriam, quod postulamus ex direccione ac pulsu suo gemitibus confusis quos nescimus articulatis vocibus explicare. Quod si sumus organum Spiritus Sancti, ut docet Apostolus Rom. VIII, taliter temperatum, tunc tollimus terciam bestiam horribilem, que est ira. Non enim arescentes tumemus iracundia, sed supplices effecti aqua sapienie et lacrimarum, servando eius mandata, agitacioni sue nos omniisque submittimus.

The first petition is directed to God the Father. Et sic videtur mihi quod prima peticio ex quadam proprietate competit Deo patri, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*. Filius enim nomen laudis et honoris retulit Deo patri, ut patet ex serie evangelii, et testatur Apostolus Hebr. II, 12, ubi testatur Christum dicere illud Psalm. XXI, 23: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te*. Secunda vero peticio quadam proprietate convenit Iesu Christo, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum*. Ipse enim missus est a sinu patris ad conquirendum hoc regnum, et est principium, finis et medium huius regni. Tertia vero peticio, qua petitur

2. EHKLNO: *illa*; ib. C: *docet nos*. 6. EKLN: *secundum donum tertii consilii*. 8. BI: *debemus*. 9. H: *ex nobis vel om.*; ib. IN: *vel cogitare aliquid om.*, KM: *vel om.*; ib. LO: *aliquid cogitare ex*; II: *aliquid in nobis*. 11. B: *Tota oportet*; ib. H: *postulent*. 14. EGHIKLNO: *cognoscendo*. 16. EHILN: *articulatiter*. 17. B: *Quod scimus*. 19. K: *colimus*. 20. EL: *irascentes tumemus*; ib. GHIMN: *tumemus*. E: *tumemus correxi*. In marg.: *retinemus*; ib. H: *iracundiam*; ib. L: *simplices*. 21. I: *effectum*; ib. IO: *conservando*. 22. C: *voluntati sue*. 24. D: *Deo patri om.* 27. K: *Hebr. V.* 28. C: *Karrabo nomen*. 28, 29. ABCD: *in medio populi*. 31. EGHLMNO: *est om.* 32. O: *et om. before est*. 33. GN: *regis*.

7. Rom. VIII, 26. 24. Serm. I, 198. Opp. Minora p. 385. Op. Ev. II, 271. 24. Matth. VI, 9. 29. Opp. Minora p. 385, l. 35. Serm. I, 198. 30. Matth. VI, 10.

fiat voluntas tua quadam proprietate convenit Spiritui The third to the
Sancto, qui est bona voluntas patris ad filium. Ipse Holy Ghost.
enim pro nobis postulat secundum Apostolum et docet
nos omnia secundum Christum et per consequens suaviter
elidit rancorem ire, docens nos collum iugo Dei sub-
mittere.

Quarta peticio subiungitur in hac forma *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie*. Ubi restat primo declarandum quare in ista petizione petimus nobis bonum in forma secunde persone, et in tribus peticionibus precedentibus non directe nobis sed simpliciter petimus in forma persone tercie absolute. Huius autem triplex ponitur racio. Primo enim docemur principaliter honorem Dei expetere et plus ac prius pro illo quam pro nostro bono utili zelare; ideo petimus absolute quod fiat ille honor triplex trinitati sine mencione explicita de nostro honore vel comodo, ac si Deo diceremus illud Psalmi CXIII, 1: *Non nobis Domine, nou nobis, sed nomini tuo da gloriam*. Secunda racio est quia quelibet harum trium peticionum redundant implicite ad nostrum maximum comodum et honorem; ideo considerantes immensitatem petiti, et inferioritatem ac indignitatem petentis, pocius petimus innuitive cum Martha in persona tercia nobis utile quam familiariter in secunda. Unde longe excellencior forma petendi est petere Dei honorem explicite, quam est illa peticio Marthe Ioannis XI, 21: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*; et magis aliena peticio est illa Canticorum primo: *Osculetur me osculo oris sui*. Natura enim cernens se a sponso elongatam suspirat in tercia persona non audens nec caput erigere nec quicquam in secunda persona vel possessive expetere.

The fourth petition.
Reasons why this petition for ourselves is in special and not, as the preceding petitions, in general terms.

1. Cl: competit. 3. Bl: enim om. 5. H: eligit. 7. K: sub hac.
8. B: *Ubi — declarandum om.*; ib. GLMN: *primo om.* 9. C: *quas in:*
ib. GHMNO: *in illa*. 12. B: *ponitur om.* 12, 13. GN: *ponitur triplex*
causa. Primo. 13. K: *prima principaliter docens*; ib. EGHLMN: *enim*
om.; ib. C: *docemus*; ib. H: *honorem om.* 1: *docens honorem*. 14. A:
aut prius; ib. M: *ac pro.* 15. AD: *fiat iste*. 16. E: *sive mencio*.
17. B: 12f. 18. GHLMO: *sed — gloriam om.* 19. L: *racio est om.*:
ib. ABDGHIQ: *est om.*; ib. I: *qua om.*; ib. KL: *illarum*. 20. B: *ad*
ipsum nostrum. 20, 21. BEGLM: *commodum et ideo*. NO: *et ideo*.
22. B: *ac om.* EL: *et*; ib. Gl: *ac dignitatem*. 23, 24. N: *in tercia*
persona quam formaliter quam in secunda nobis utile. 23. B: *in persona*
secunda. 25. I: *est om.* before *illa*. 29. I: *Anima enim*. K: *Anima*
alias natura (certainly a gloss). G: *Omnia enim (natura extinctum est)*:
ib. EHIKLMN: *susurral*. 30. BD: *nec om.* before *caput*. 31. GHLMNO: *persona possessiva*.

1. Opp. Minora p. 386, l. 27. Serm. I, 198. 7. Matth. VI, 11.
28. Cant. I, 1.

Sed post osculum verbi et nature reconciliate audemus nominare ipsum publice *patrem nostrum* et in secunda persona possessivi dicere fiant ista ad honorem tuum. Tercia causa signanter docemur per illuminacionem persone perficientis has tres peticiones; quod nec pure⁵ per gratiam Dei nec pure per libertatem nostri arbitrii completetur hec triplex peticio, sed utrimque. Quando ergo affectus et intellectus noster sic ordinatur in Deum, tunc debite incipimus petere nobis bonum. Et cum triplex sit panis, scilicet sustentacionis corporee, panis¹⁰ sacre scripture et panis vite, omnes hos tres simul petimus, primo in ordine generacionis petimus panem corporalem, qui ex modo loquendi scripture continet nedum omne necessarium corporis alimentum, sed quicquid est necessarium ad alendum corpus hominis vel¹⁵ tegendum; nam servato statu innocencie esus fructuum suffecisset sine alio cibo, potu vel tegmine corporali. Ideo ad denotandum quod nos lapsi habemus istud artificialiter multiplicius cum labore, vocat Veritas omne sic necessarium humano corpori panem hominis. Unde²⁰ panis dicitur a *pan* quod est totum vel universum, aliter enim foret ista peticio incompleta.

Of the Bread of
Scripture and
of Life.

De secundo pane dicit Christus Matth. IV, 4: *Non in solo pane virit homo*, suple, pane corporali qualis dyabolus fieri volebat ex lapide, *sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Tercius panis est verbum Dei, iuxta illud Ecclesiastici XV, 3: *Cibavit illum pane vite et intellectus*; et expressius Iohannis VI, 35: *Ego sum panis vite*. Quemlibet ergo horum trium panum expetimus. In cuius signum, ubi Luce XI, 3 vocatur *panis cotidianus*, Matt. VI, 11 vocatur *panis supersubstancialis*. Deus enim secundum beatum Dyonisium est supersubstancialis super-

1. A: *verbi nature*; ib. G: *reconciliantem*, MN: *reconciliante*. EL: *reconciliacionem*. 2. EIKLM: *nominare eum*. 2—3. C: *in secunda — ad om.* 3. GHIKO: *illa*, N: *illam*. 4. G: *Tria (sic) causam signanter*; ib. AL: *singulariter*; ib. I: *docetur*. 5. M: *tercie persone*. 6. IMN: *Det om.* 7. B: *utriusque*, GMNO: *utrumque*. L: *per utrumque*. 9. AD: *donum*. 10. C: *scilicet — panis om.* 11. H: *has*. 13. I: *qui om.* 14—15. I: *corporis — necessarium om.* 14. H: *alimentis*. 17. A: *aliquo*; ib. K: *foculis vel*. 19. K: *artificialiter alias articulatiter* (a gloss). H: *artificis*. 22. B: *esset ista*. MO: *foret illa*. 23. I: *Matth. dicitur 4.* 25. EGLMN: *voluit*; ib. I: *lapidibus in omni*. 26. HO: *ab ore*; ib. ADEN: *Tercio*. 28. H: *ex premisso*. 29. GKMN: *Quolibet*. ELO: *Quodlibet*; ib. L: *illorum*. 30—31. I: *cotidianus — panis om.* 32. I: *beatum om.*; ib. I: *dyauum = dyaconum*; ib. H: *substancialis*. LN correxerunt. ABCD: *suversubstancia*.

32. Cf. Opp. Minora p. 117. Op. Ev. I, 87.

bonus, et sic de ceteris que competitur creature. Intelligendo ergo primo modo petimus infinitum bonum ad sustentandum naturam nostram corpoream gracia beatitudinis adquirende. Et tunc sunt quatuor verba petitionis 5 sic notanda; panem, non carnes, pisces vel quicquam superfluum, da nobis. Ecclesiastici XXIX, 28: *Inicium vite hominis, aqua et panis;* unde Crisostomus: Postulanda sunt divinitus vite necessaria, non ciborum dulcitates vel vina odorifera et cetera que superflue delectant, 10 ventrem onerant aut mentem conturbant, sed que substancialiam corporis sustentant. Unde dicitur *supersubstancialis*, quia substancialie corporis superadditus ad hunc finem.

Secundo notandum quod signanter dicit *panem nostrum*, 15 non meum; primo ad denotandum quod debemus communiter pro nobis et quibuscumque vere fratribus et patris nostri filiis postulare, secundo ad denotandum quod non debemus extra caritatem panem ociose comedere, tunc enim non panem nostrum comedimus sed alienum; 20 et tertio ad denotandum quod debemus communicare egenis, et non proprietarie vesci, cum sit communiter noster et non proprietarie *meus* vel *tuis*. Tercio dicitur *cotidianus* ad denotandum quod non solum semel sed quotidie ipso egemus, et specialiter de secundo pane et 25 tertio, ut vel sic necessitemur precibus pulsare patrem nostrum quotidie; qui enim in quocumque momento preterit pasci pane perseverancie in virtute per informacionem panis vite, sine quo nihil potest facere, incurrit infirmitatem et mortem malo corporali quantumlibet graviorem. Quarto signanter additur: *Da nobis hodie* 30 ut discamus solitudinem circa vescibilia exuere, et non per multos annos cupide inhorreare vel cum avaro

We ought to
pray for the
necessities of
life not for
superfluities.

Why we say
'Our bread',
not 'My bread'.

Why we say
our
'daily bread'.

Why for
'this day'.

1. GI: et sic de aliis que appetunt. H: sic de aliis. 2. Codd.
exceptis I et O; infinitum bonum. 4. H: adquirere. 5. KO: carnem.
6. ADL: XXXIX. 7. C: Petenda. 8. B: ad ciborum; ib. ABCD:
ciborum diversitates; ib. G: dulcitates. K: dulcedines. 9. C: et vina;
ib. GN: et cetera om.; ib. H: superfluo; ib. N: delectant et consimilato. BIKN: perturbant. 12. I: quia subest. 14. EHIK: notandum
quod om.; ib. O: Ideo signanter dicit; ib. N: nostrum cotidianum.
16. I: pro om.; ib. I: vere om. 17. G: nostris. 18. BG: panem
cum; ib. I: petere. 19. B: panem alienum. 21, 22. I: communis
noster. 25. C: tertio om.; ib. I: necessitaremur. 26. GIMNO:
nostrum om.; ib. D: quotidie — momento om. 27. I: preterit panem.
B: preteriti. 29. B: et om. 29, 30. D: quantumlibet graviorum om.
G: quantumlibet priorem. C: qualibet. I: quantumcumque. 30. L:
meliori; ib. D: signanter additur da om. 31. I: et discamus.
32. K: incipide.

7. Opus Imp. Hom. XIV ex cap. VI. Op. Ev. I, 286—288.

Luce XII horrea ampliare. Unde Matth. VI, 31: *Nolite solliciti esse, dicentes quid manducabimus aut quid bibemus?* Unde Crisostomus pro cibo cotidiano iussit orare, ut nulla ulterioris diei cura concuteret; cuius enim diei spacium vite venturum esse nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris? Notandum tamen quod Deus non prohibet temperatum cibarium, dum promovet ad eius servicium nec sagacem providenciam, sed utrobius

The people
need above all
other bread, the
Bread of 'Holy
Scripture',

*Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Oportet ergo sub pena peccati illo pane pasci continue; plus igitur egemus cotidiano pastu scripture, et ad illam debemus diligenciam maiorem apponere quam ad refectionem aliquam corporalem, quia indubie quicquid corporaliter comedimus est frustratorium, si non gratia huius finis. Et quantumcumque veritatibus scripture sacre pascamus si non ad finem ut pascamus *hodie* eternitatis verbo Dei, qui est*

by which we
are fed with the
Word of God.

*hic panis doloris et ibi potus dilectionis, est eciam superfluum, quia non introibimus aliter in requiem suam. Unde Christus includit in se omnia genera huius panis, cum sit panis viaticus in eucaristia, panis insolubilis in scriptura et panis sacians et quietans in patria. Iste est panis subcinericus I Regum XIX, 6 ad caput Helye positus, in cuius fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Oreb, id est, ad celum per quadragesimam penitencie. Est autem iste panis bis pistus, ne putreat; semel et eternaliter in corde patris, Psalm. XLIV, 2: *Eructarit**

1. H: *Luce XII* om. 2. M: *vel quid.* 3. B: *Unde om.: ib. B: pro om.* 3. 4. M: *ut nulla timoris dei cura.* K: *nulla rei timoris dici cura.* 5. EL: *futuron esse nescis.* G: *nescimus.* N corredit. 6. H: *solllicitudinis;* ib. ABCD: *torquere.* 7. AB: *proveniet.* 8. GIMN: *ubique.* 9. I: *Populo vero altis.* ABCD: *Duo vero alti panes.* 9. IMO: *sunt magis.* 10. A: *in om.; ib.* MO: *volvitur.* 10. 11. I: *involutur egenus.* 11. B: *H2.* C: *I41.* D: *42.* 12-13. I: *quia — meum om.* 13. I: *igitur.* 14. GHLNO: *ergo.* 15. EGKMO: *cotidie.* N: *cotidie egemus fastu scripture;* ib. GIKNO: *illunt.* 16. GIN: *maiores om.* O in marg. addit; ib. H: *aliam.* 17, 18. EHJKLMNO: *indubie est quod corporaliter est frustratorium.* 18, 19. C: *quotunque.* 19. I: *pascatur.* 21. I: *dolor;* ib. I: *et ibi est;* ib. ABD: *potus dulcoris.* C: *dulcedinis.* 23. M: *istius panis.* 26. Codd.: *III Reg.* 26. M: *ambulat;* ib. B: *usque om.* 27, 28. E: *montem domini Oreb.* 28. I: *Ored;* ib. I: *per elemosinam.* EGLMN: *per elevationem penitencie.* 29. *putreat;* O in marg.: *ut futo.* 30. BC: *48.*

3. Op. Imp. Hom. XVI. Opp. VI, 722 seqq. 15. Serm. IV, 445.
Opp. Minora p. 388.

cor meum verbum bonum; et iterum sub cinere in utero matris, Phil. II, 7: Semet ipsum exinanivit, formam serri accipiens. Illud viaticum est supersubstanciale, quia addit nobis fortitudinem ad viandum contra naturam aliorum 5 panum nos sibi assimilans; unde signanter communicatur huic peticioni donum fortitudinis et excluditur a viante peccatum accidie.

Quinta peticio petitur sub hac forma: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*
 10 Potest autem istarum quatuor petitionum post triplicem trinitatis laudem consequentia sic haberi: Primo tanquam filii patris panem petimus, quo viando usque ad mortem Dei peregrinari possumus; unde hii quasi balbucientes quibus lac opus est panem corporalem
 15 petunt; hii proveciores panem scripture distinccius petunt, quo mentem nutriant in virtute; et hii tertio tanquam clerici panem vite petunt, qui eos reficiat in via et in patria. Est enim via per quam debemus incedere, cum sit verbum sustentans omnia. Est secundo veritas
 20 docens quomodo debemus incedere, et est tertio vita in termino vie animans ad viandum. Et sic, ut sepe dixi, licet via sit pulcra, tamen immensa a qua possumus errare faciliter. Ideo est veritas tanquam signum docens nos viam veritatis eligere, et tertio ne desperemus ex
 25 longitudinis vie fastidio est via alliciens nos ad cursum rectum et celerem pro finali premio.

Habito ergo pane pro itinerante tam valido, adhuc necesse est filium itinerantem exonerari sarcina retardante; ideo secundo petimus condicionaliter exonerari a
 30 pondere peccatorum, et cum nec ista duo sufficiunt, petimus tertio salvati ab hostibus in via ponentibus nobis insidias, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptationem*

The fifth petition.

To be relieved
of the burden
of sins and to
be saved from
enemies who lay
snares for us;

4. GIKMN: *ad manducandum; ib. AD: qua contra, B: contra om.; ib. D: naturam om.* 5. A: *nos noui; ib. ABCDGHLM: comitatur.*
 8. I: *Quarto petitur. EGHLNO: Quinto petitur.* 9. L: *et nos etc.*
 10. GILMNO: *illarum. II. C: materia sic haberi.* 12. G: *patris om. N in marg. addit; ib. M: manducando.* 13. GN: *montem domini.*
 14. K: *quibus latum.* 15. C: *districcus. D: distinccius.* 16. B: *et om.; ib. G: hii tres. N corrigerre voluit.* 17. C: *qui nos; ib. O: reficiant.* 18. IKLMN: *Est enim om.; ib. EHKLM: In via. GNO: et in via per quam.* 19. G: *via sustentans; ib. I: Et secundo.* 21. B: *vie om.; ib. B: nos animans.* 22. BC: *ista via.* 23. I: *est virtus.*
 24. B: *via; ib. ACD: ne nos.* 25. AI: *longitudine. BD: longe; ib. BCEGO: vita. IMN: vite.* 27. B: *in itinere dicto; ib. HKO: iam valido; ib. H: ad hunc.* 29. ACD: *secundo om.; ib. G: exonerare.*

8. Matth. VI, 12. Serm. I, 199; IV, 446. Op. Ev. I, 291.
 Opp. Minora p. 388. 32. Matth. VI, 13. Serm. I, 199; IV, 447.
 Op. Ev. I, 296. Opp. Minora p. 390.

and finally, to be delivered from evil. et quarto finaliter, ut possimus habere panem illum tam refectivum, exuere pondus tam retardativum et evadere cuneum hostium tam invasivum, et post ista incurrere ab intrinseco aliquod infortunium ut pedum inpassionem vel scandalum; ideo petimus quarto *liberari a malo* 5 simpliciter. Sic enim habitantem in adiutorio altissimi mandavit ab angelis custodiri, ne forte offendat ad lapidem pedem suum, et miro modo assecurarent ista quatuor petita peregrinantes in via et forent necessaria securius amplectenda in patria. ¹⁰

Sed pro quinta petitione notandum quod, cum debitum sit res quam debitor debet solvere, sive sit bonum gracie sive bonum nature vel fortune, sive pena, sive servicium, non videtur quod peccatum sit quovismodo debitum.

What is meant by 'debit'?

Nam debitores sumus non carni, mundo vel dyabolo, ut 15 peccemus. Ideo solebam dicere quod debita sunt precepta Dei a nobis dimissa, que etiam sunt a Deo volita, et licet non existant, sunt tamen apud Deum in esse intelligibili et sic eterna; et licet non sit quod ego non pecco, tamen eternaliter est ista negacio, quia a Deo 20 precepta et volita; et ista debita Deus dimitit, quando indulget vel condonat peccantibus peccata eorum, vel parcens derelinquit illa in puncta quoad penam perpetuam. Sic enim secundum grammaticos signat hoc verbum *dimittere*. ²⁵

St. Augustine's opinion.

Alia autem videtur sententia Augustini quod debita sunt peccata iuxta illud Luce XI, 4: *Dimitte nobis peccata nostra*, et tunc videtur mihi salvo meliori iudicio per peccata debent intelligi culpe, reatus, macule vel talia passionaliter consequentia ad peccatum, et non forma- 30 liter defectus in moribus. Istas iustas penas debemus

1. A: possemus. 1: possumus. 2. 1: corpus tam; ib. A: tardativum. 1: recordativum. 3. BC: tam om.; ib. GN: et poste; ib. HIKLO: illa. 3—4. B: incurrere — aliquod om. 4. EHLM: aliquod informativum ut. GN: aliud informativum. 1: informativum ut. B: infortunii scilicet; ib. AC: incpcionem. B: capcionem. D: captacionem. EHILMN: inpassionem. 6. M: habente. 8. GHMNO: illa. 12, 13. GMN: bonum gracie sive non vel bonum. O: sive non bonum nature vel fortune. 13. G: sive fortune, sive potentie, sive pena servicium. 15. GILM: vel mundo. 17. GILMN: quia etiam. 18. C: Deum om. 19. L: sic eternaliter; ib. ABCD: ut licet; ib. 1: non peto. 20. EGHKNO: illa; ib. 1: a om. 21. I: et notata. GHKMN: vocata; ib. GIM: et ex illo Deus debita. HKLNO: et ex illa Deus debila. 21. M: illa peccata. 22, 23. I: vel partes. 27, 28. CI: debita nostra. 28. I: et etiam. 28, 29. L: quod per peccata. 29. I: macula; ib. C: taliter. 31. GIKLMNO: Istas ergo.

5. Serm. I. c. Op. Ev. I. c. Opp. Minora I. c. 15. Op. Ev. I, 293. 26. St. Augustini De Serm. Dom. in monte p. 211. Cf. Op. Ev. I, 291.

Of the
forgiveness of
sins.

Wyclif's opinion.

Deo pro peccato. Ista autem peccata Deus dimitit, quando condonat, dimittens ipsa ad nocendum prescritis. Sicut enim predestinatis omnia cooperantur in bonum, sic prescritis omnia cooperantur in malum. Unde cum dimittere sit diversimode vel ad diversa loca mittere, Deus quando condonat nobis peccata nostra, onerat eis prescitos occidentes a gracia, iuxta illud Psalm. CII, 12: *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras, ipsa enim peccata remissa, licet non formaliter tamen effectualiter projecta sunt in mare;* id est peccati amaritudine involutis, ut loquitur scriptura Michee VII, 19.

Oportet ergo diligenter notare peccatum quod sit primo et principaliter contra Deum; oportet secundo notare culpam, reatum vel offensam qua peccator ex hoc quod peccat iuste culpatur, et est reus pene cui Deus offenditur sive irascitur; quodlibet autem horum est iustum et non peccatum formaliter et per consequens cum iusto Dei iudicio debemus culpari tanquam pene rei, et sic incurrire offensam Dei racionabiliter; omne tale est debitum quod petimus nobis dimitti,

Oportet tercio notare emendam sive satisfaccionem penalem que remanet post reatum vel offensam dimissam, ut possim diligere peccantem in me, dimitendo sibi rancorem et exigere emendam vel satisfaccionem pro bono suo ac meo et complemento iusticie. Necessere ergo habemus post lapsum petere condonacionem peccati quod facimus, sed cum non meremur petere nisi simus in gratia et per consequens nisi diligamus Deum ac proximum, ut notemus istam condicionem consequentem ad quemcumque filium Dei patris, signanter infertur: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Eccli. XXVIII, 2—5 scribitur:

To obtain
forgiveness
we must forgive
others.

1. L: *Ista ergo autem;* ib. I: *peccata om.* 2. ABCDGHKM: *mittens ipsa;* ib. I: *ad utendum.* 4. H: *sic — malum om.* 6. ACD: *nobis om.* 6, 7. G: *eis prescritis.* 1: *ei.* 7. EGIL: *decidentes.* 8. BC: *Quantum sol;* ib. EGHLMNO: *fecit etc.* 9. H: *ipse enim;* ib. HK: *peccata nostra remissa;* ib. H: *non om.* 10. ABCD: *mari.* 11. EM: *in amaritudine.* GN: *in amaritudinem.* 12. G: *Math. IX.* 13. ABCD: *fit.* 15. I: *offensum.* 16, 17. M: *cuius Deus.* 17. I: *Quolibet.* 18. A: *istorum.* 22. EGIKMN: *Oportet ergo;* ib. C: *emendacionem.* K: *scilicet emendam.* 23. I: *sunime penalem.* 24. ABD: *possum.* 24, 25. GN: *debitum sibi rancorem.* 28. GILMN: *fecimus;* ib. M: *sed tamen;* ib. GILMN: *petere om.*; ib. I: *nisi sumus.* 29. I: *non diligimus Deum ut proximum;* ib. HLMN: *et proximum.* 30. ACD: *sequentem.* 31. GN: *debitoribus nostris om.*; ib. I: *XXIII.*

12. Michaeae VII, 19: *Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* 31. Matth. VI, 12.

Relinque proximo tuo nocenti te; et tuuc deprecanti tibi peccata solventur. Hoc omni servat iram, et a Deo querit uedelau? In homine siuilem sibi non habet misericordiam et de peccatis suis deprecabitur? Ipse duu caro sit, reservat iram. Et similem sentenciam innuit parabola Salvatoris, Matth. XVIII, 23—24, de seruo nequam, qui post miseracionem Domini repeciit crudeliter suum debitorem. Quantum enim distant deceim milia talenta a centum denariis tantum distat offensa in Deum ab offensa in proximum. Et eandem sentenciam dicit Matth. VI, 14 post oracionem dominicam, ne fiat oracio in peccatum. Si, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, et pater vester celestis diuittet vobis

We commit a *peccata vestra*. Ideo omnis deficiens a caritate fraterna mortal sin if we mortally sin if we use this petition orando istam clausulam peccat mortaliter; nedum quia when we are not ut sic facit infecte peccando quicquid fecerit, verum quia in charity with our neighbours. mentitur, orando dampnacionem propriam. Peccator ergo debet dicere oracionem dominicam sed non sic qualificatus, licet minus peccet in casu sic orando quam aliter ociando.

Satisfaction may be sought from the debtor in God's name but never to gratify private feelings or interests.

Potest eciam homo dimittere rancorem, exigendo in nomine Domini emendam, sed nunquam zelo vindicte proprie, affeccione commodi temporalis, cum fraterno odio vel rancore. Et in isto sunt multi fuci sophistici, quia multi palliant quod faciunt zelo iusticie propter Dei iniuriam vindicandam, ubi tamen rancor et cupiditas sunt in causa. In ista indispositione sunt mundo divites qui repetunt pauperes debitores, et avari specialiter plus pauperes, dum fratres ultra limites iusticie pro quoconque debito scandalizant; sicut et omnes iniuste detinentes quicquam a proximo et per consequens quomodocumque peccantes mortaliter; omnes enim tales ut sic non dimittunt fratribus debitum, sed crimen committunt in singulos, et per consequens facti singulis debitores non condonant, sed aggravant debitum quod

1. I: *tuo nocente*; ib. EIKLN; *tibi om.* 4. B: *suis om.* 6. ABD: *meruit parabola.* 9. C: *de variis.* 10. G: *eadem sententia.* 13. A: *vester om.* 16. GMN: *ut om.*; ib. AB: *imperfecte.* H: *in facto.* 19. BC: *sic in orando.* LN: *in sic orando.* 21. EGINO: *Potest autem homo;* ib. E: *exigere rem et dimittere.* L: *correxit;* ib. I: *et exigendo.* 23, 24. H: *superno odio.* 24. CD: *Et in istis.* 26. I: *vindicando.* H: *vindictam;* ib. H: *et tepidas.* 27. I: *Et in ista dispositione.* H: *dispositione.* I: *Et in ista dispositione;* ib. LN: *mundi.* 28. H: *qui repperunt (sic);* ib. GK: *et om.*; ib. ABCDM: *spiritualiter.* 30. A: *delicto.* 33—34. B: *fratribus — committunt om.* ACDK: *sed cum committunt.* 33. H: *sed tamen.* 34. A: *in singulis.* 35. L: *aggravant peccatum.*

debent aliis et quod alii ratione peccati debent in nomine Domini ab eis repetere. Unde Rom. XIII, 7 precepit Apostolus sub pena dampnacionis eterne solvere quinque genera debitorum; ponendo *quod resistentes potestatibus ordinatis a Deo dampnacionem sibi adquirunt*, et illud est minimum debitorum. Unde Mat. V, 23—24: *Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo.* Quomodo ergo dimitimus fratribus debita, qui peccando exigimus ab eis obligacione nova debitum pene a Deo et tota universitate sua exaccione strictissima repetendum? Qui enim sic tirannice se ipsum indebitat quomodo debitum alienum relaxat?

15 Post mali preteriti exoneracionem petimus sexto periculi de possibili futuri precaucionem, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptationem.* Est autem temptationis inquisicio experientie nature racionalis, ut innotescat prius incognitum; et fit tripliciter secundum variacionem 20 finis et animi temptatoris. Quandoque enim fit propter virtutem temptati divulgandam et meritum cumulandum, ut Deus temptat, quandoque propter temptatum callide secundum vicia seducendum, et sic temptat dyabolus sua membra, tertio fit pure propter noticiam veritatis 25 temptatori incognite, et hec est humana temptationis. Sed ulterius notandum quod temptatione dyabolica is pure temptatur, is temptatione concutitur, et is in temptationem inducitur; pure temptatur qui temptatori resistit, ne flectat a bono virtutis, et sic Christus temptatus est 30 a dyabolo Matt. quarto capitulo. Quando autem quis temptatione agitatur, sic quod sensualitas consentit illico, ut in beato Iob, tunc temptatione concutitur.

2. B: *expetere;* ib. I: *Unde om.* 3, 4. ABCDHKO: *dampnacionis quinque genera,* M: *dampaña dampnacionis et genera.* 3. I: *solvere illa.* 5. H: *potestatibus om.*; ib. ABD: *adquirant.* 6. K: *et — debitorum om.*; ib. H: *est om.*; ib. Matth. 2°. 8. ABCD: *adversum.* 9. I: *reconciliare.* 11. EGHIKLMO: *debita.* 12. I: *pene om.* 13. EGHIKLMO: *repetendo.* N: *expetendo.* 15. IK: *exacionem;* ib. M: *petimus 6° de possibili de futuri.* 15, 16. I: *periculi om.* 16. L: *precavicionem.* O: *preacionem.* 20. B: *enim om.* 21. CI: *dimulgandam.* 22. EGIKL: *temptat Abraham;* ib. N: *quando, BC;* *quandoque eciam;* ib. K: *valide.* 23. N: *ad seducendum;* ib. GKNQ: *et om.* 23, 24. ABCDK: *diabolus et sua.* 25. M: *temptatori om.* N in marg. addit. 27. I: *is temptatione concutitur om.* 27—28. G: *is temptatione — pure temptatur om.* N in marg. addit. 27. H: *in om.* 29. O: *flectatur.* 30. GN: *Cum autem.* 31. M: *cogitatur;* ib. I: *quod om.*

4. Rom. XIII, 1, 2. 15. Serm. I, 199; IV, 447. Op. Ev. I, 300.
16. Matth. VI, 13.

The sixth petition and the threefold nature of temptation:

1. To prove the virtue of the person tempted;
2. to seduce the person tempted;
3. to bring to light the truth unknown to the tempter.

We ask God
not to permit
us to be
tempted by
withdrawing
His grace or
help.

Sed tercio quando racio a temptatore superatur et animus consentit, peccato inductus et illectus, tunc in temptationem inducitur. Petimus ergo *ne Deus nos permittat sic induci in temptationem succumbendo ab intrinseco, cum nemo leditur nisi principaliter a se ipso*,⁵ quod fit, quando in penam peccati nostri Deus subtrahit gratiam vel iuvamen vel precipit creature sue ut caute sed non ea intencione temptet. Iustum quidem est ut prevaricator in penam peccati temptetur tam fortiter, licet non sit iustum, quod in temptatione illa deficiat.¹⁰ Ideo multis videtur quod Deus per angelum malum iustissime inducit reos in temptationem, quia facit eos exclusive duci ad gradum peccati. Positum enim gracie facit atque autenticat sed non defectum qui exinde consequitur; et sic in omni temptatione Deus¹⁵ temptat, sed non omni modo nec gracia omnis finis, quia neminem temptat ut peccet, sed in penam peccati preteriti inducit reum in temptationem, ut gravius puniatur; quod cum sit tam magnum malum pene, signanter rogamus Deum ne nobis hoc inferat. Nam²⁰ hec quatuor se habent per ordinem generacionis, cum quodlibet anterius antecedit ad suum posterius. Et conformiter est de tribus malis, nam dimissio debiti facit non in temptationem induci, et hoc facit a malo simpliciter liberari.²⁵

The seventh
and last petition
sums up all the
rest.

Septima peticio et ultima petit liberacionem a malo simpliciter, cum dicitur: *Sed libera nos a malo. Amen.* Unde quando connectuntur tres peticiones privative peticionibus positivis, due coniunctiones copulative propter diversitatem copulant tam desperatas sentencias;³⁰ sed istam petitionem ultimam, que est finalis conclusio et plene sufficiens, continuat coniunction expletiva, quasi diceretur sed omnimode fac hunc finem. Tunc enim

1. G: *Sed racio quando a.* N correxit; ib. GM: *a temptatione.*
 5. K: *principaliter ledatur.* 6. ABDILNO: *Deus om.* 7, 8. E: *ut temptet sed.* O: *ut temptet (caute — intencione extinxit).* 8. L: *ea temptatione.* 10. G: *ut in.* 12. I: *inducit nos.* 13. IN: *excluo = excludendo;* ib. H: *ducit ad;* ib. I: *Positum.* O: *Positum.* 14. N: *gloriose.* 15. H: *sequitur;* ib. BGHIKLNO: *in om.* 16—17. I: *sed non — temptat om.* 16. EGHLMN: *non omnino;* ib. K: *omnimode.* 18. I: *preteriti om.* 20. KLMO: *hec inferat.* GN: *inferret hec.* 21, 22. I: *cum qualibet.* 20. I: *ostendit suum posterius.* M: *ostendit ad.* 24. EL: *duci.* 28. AGHLMNO: *convertuntur;* ib. I: *tres peticiones om.* 32. GMNO: *contineat.* K: *continet.* 33. AK: *diceret;* ib. GM: *facit hunc finem.* N correxit.

5. Vide supra cap. II, p. 9. 26. Serm. I, 199; IV, 449.
 Op. Ev. I, 302. 26. Matth. VI, 13.

liberati sumus a malo simpliciter, quando cessat omnis temptacio, quod non fit, quamdiu peregrinamur a Domino, cum caro concupiscit continue adversus spiritum, etsi ad tempus mundus et dyabolus sint sopiti, tamen quamdiu 5 hic vivimus ex timore suorum insultuum serviliter et non pure libere conversamur. Unde beatus Bernardus in De Libero Arbitrio ponit tres gradus eius; scilicet a coaccione qui per se inest cuilibet voluntati humane, a peccato mortali qui inest eciam viatori, et a miseria 10 qui solum inest beato. Solus enim ille est pure liber; unde et istam petitionem dicit in missis communis ecclesia. Illi autem correspondet spiritus timoris, qui est inicium sapientie, quia in confinio vite beate timor filialis perficitur et peccatum carnis quod finaliter et 15 maxime constanter insultat tunc finitur. Sine sanctimonia secundum Apostolum Heb. XII, 14 *nemo Deum ridebit*. Petitioni vero sexte qua petimus non induci in temptationem et petitioni quinte qua petimus nobis dimitti debita correspondent donum pietatis et donum 20 scientie, et excluduntur gula et avaricia, quia avaris contendentibus pro debitibus temporalibus valeret maxime sciencia Dei; et pietas extingueens crapulam eorum quorum Deus venter est, valeret contra inductionem in temptationem. Nec obest quod beatus Augustinus ponit 25 quod septem dona Spiritus Sancti istis septem petitionibus ex opposito correspondent; quia quotlibet sunt habitudines atque commixtiones veritatum, quarum alias unus concipit et aliis alias, ut placet scienciarum Domino impertiri,

30 Fiat itaque quod dimittantur nobis mala culpe preterita et evadamus mala periculi in temptationibus futura, ut

We are delivered from evil, if every temptation cease, but this is never attained on earth.

3. M: *concupivit*. 4. ABCD: *sunt*; ib. N: *tam*. 7. I: *in Libro de Arbitrio*. M: *in Libro Arbitrio*. HK: *in libero*. O: *in libro de*; ib. I: *eius om*. 8. G: *pro se non*; ib. IMN: *non inest*; ib. ABGHLMNO: *humane om*. 9. B: *a peccato mortali om*. 12. M: *correspondent*; ib. C: *timoris Domini*. 13. I: *in om*. H: *in sinu vite*. 13, 14. I: *timore filiali*. 14. B: *finaliter*. 15. A: *Sine om*. 15, 16. GKMN: *sanctimonia omni*. 16. ADO: *enim secundum*. EIL: *omnium*. 18, 19. I: *dimitte nobis debita*. 19. HI: *correspondet*. 20. ELNO: *excluditur*; ib. C: *crapula et avaricia qua*. HKLNO: *ac avaricia*; ib. EL: *avaris et*. 21. EGILN: *valet*. 22. C: *gracia Dei*. 23. EGILMNO: *valet*; ib. EGIKLMNO: *in om*. 24. EGKLN: *temptacionum*. 25. ENO: *sunt dona . . . que istis*. 26. I: *opposito correspondent om*. O: *correspondet*. EGHKL: *correspondent*. MN: *correspondentes*. 26, 27. AB: *sunt beatitudines*. 27. I: *aliquarum*. 31. CDEGMO: *ut evadamus*; ib. K: *mali*; ib. G: *periculi om*. N in marg. addit.

7. St. Bernardi Tractatus de Gratia et Libero Arbitrio cap. III, Opp. tom. I, 1004. 24. De serm. Dom. I. c.

sic finaliter liberemur a malo omni, ut conregnemus in patria. Liberemur, inquam, a malo mundi, ne nos obruat per cupiditatem, Iohannis ultimo: *Totus mundus in maligno positus est; a malo carnis, ne nos absorbeat per voluptatem, Rom. VII, 18: Non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum sed quod volo malum hoc facio; et tertio a malo dyaboli, ne nos perdat per iniquitatem, quia Matthei XV, 22 dicit ecclesia: Filia mea male a demonio vexatur.*

Unde Deus signanter vocatur Psalmo XVII, 3 *liberator meus de inimicis meis iracundis,* 10

Et sic prima peticio dicit fidei stabilitatem, cuius est corda sanctificare. Secunda dicit spei arduitatem, cuius est regnum exspectare. Tercia dicit affectionis caritatem, cuius est divine voluntati omnia conformare. Quarta peticio dicit fortitudinis soliditatem, cuius est peregrinos in itinere confortare. Quinta dicit iusticie equitatem, cuius est unicuique ius suum tribuere. Sexta dicit prudencie sagacitatem, cuius est mala possibilia preavere. Septima dicit temperancie austерitatem, cuius est simpli-

citer maliciam trium hostium excludere. Et sic prima 20

peticio est contra fedantem luxuriam; secunda contra avariciam regni terreni cupidam; tercia vero, faciendo

voluntatem Dei, est contra accidiam; quarta, cum panis idleness, the fourth gluttony, the fifth wrath, the sixth pride, the seventh envy.

sufficit, est contra gulam; quinta, cum rancor dimittitur, contra iram; sexta contra pedem superbie, quo primo 25

inducuntur in temptationem omnes qui a Deo ceciderant; et septima contra invidiam, que malum alterius querit et appetit. Et patet compendiosa fecunditas oracionis dominice; quam ordinavit Dominus propter

septem: ut cicias sciatur, ut melius retineatur, ut 30

frequencius dicatur, ut fastidium excludatur, ad denotandum quod nemo de eius ignorancia excusatur, ut fiducia cito imprestandi habeatur, et septimo ut in

1. K: *ut omni ut.* 3. A: *per cupiditates.* 4. GLN: *malo corporis;*
ib. GN: *absorbeant.* 5. I: *voluntatem.* 8. BG: *dicitur;* ib. BD: *ecclesia om.* 9–10. I: *Unde — Psalmo XVII om.* 11. GM: *sic illa prima.* N: *sic illa peticio;* ib. C: *dat fidei.* 12. G: *rei arduitatem.* 13. C: *dat affectionis.* 14. I: *confirmare.* 15. G: *peticio om.* 16. AB: *conformare;* ib. GN: *Quinta peticio;* ib. C: *dat iusticie.* 17. BC: *reddere sive tribuere.* 17, 18. C: *dat prudencie.* 18. CI: *mala om.* 19. B: *est om.* 21–22. B: *fedantem — avariciam om.* 21. I: *sedantem.* 22. EGMN: *regis;* ib. EGKLNO: *cupiditatem;* ib. GILN: *faciente.* 25. K: *est contra tran.* 26. GIMN: *ducuntur.* 26, 27. C: *cederunt.* 28. C: *Et post;* ib. IM: *copiosa.* 31. K: *excusat.* 32. K: *excusetur.*

mentis devocione, non in verborum multitudine virtutem oracionis consistere ostendatur. Notandum tamen quod in qualibet septem peticionum omne bonum includitur et omne malum peccati excluditur, cum virtutes et vicia in suis generibus sunt connexa.

Each petition includes the good and excludes the evil.

CAPITULUM VICESIMUM SECUNDUM.

Post hec redeundum est ad primum mandatum secunde tabule, quod est: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longeius super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Sicut ergo primum mandatum prime tabule est maximum quoad dilectionem Dei, cum refertur ad honorificiam Dei patris, sic et istud primum mandatum secunde tabule est maximum quoad dilectionem proximi, cum refertur ad honorificiam hominis patris. 15 Unde Apostolus Ephes. VI, 2 vocat ipsum *mandatum primum* secunde tabule, sed pro intellectu ulteriori huius mandati primo notandum quod omnis virtuosus potest dici *cuilibet pater et mater iuxta modum loquendi Salvatoris Matth. XII, 50: Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse frater meus, soror et mater est.* Alias autem dixi quomodo Christus habens bona virtutis a Deo singulariter infusa et non a fratribus instruentibus acquisita, non habet patrem creatum quoad procreacionem in moribus sed matrem quemcumque fidelem ipsum spiritualiter ac passive dignentem in sanctas animas; nos autem habemus patres informacione et matres spirituali dignacione in visceribus misericordie, quotquot sic spiritualiter nobis proficiunt, quomodo loquitur Apostolus I Corinth. IV, 15 dicens: *In Christo Iesu ego vos genui.* Sic ergo extendendo nomen parentum videtur hoc mandatum se extendere ad man-

The first commandment of the second table:
Honour thy father and thy mother.

Every virtuous person can be called father and mother.

1—2. D: *non — oracionis om.* 1. I: *virtutum.* 4. B: *et onus — excluditur om.* 5. *connexa.* 1: *Sequitur 22. GH: connexa.* Primum mandatum secunde tabule (G:) videlicet de honore parentum. O: *De aliis mandatis secunde tabule.* 7. IN: *Post hoc.* 11. H: *cum inferatur.* 12—14. K: *Dei — honorificiam om.* 13. ADGHLMN: *secunde tabule om.; ib. B: ad om.* 14. GN: *quo refertur; ib. I: hominis patris om.* 16. ABCD: *supple secunde tabule;* ib. B: *pro om.; ib. H: intellectu om.* 17. ACD: *est notandum;* ib. GILNO: *quilibet virtuosus.* 18. GLMN: *potest esse;* ib. O: *dici (sive esse) om.* 20. K: *soror om.* 22. I: *signanter.* 23. H: *adquesita.* 28. I: *quot spiritualiter sit.* 29. BG HMN: *dicens om.* 30. K: *Iesu om.* 30, 31. I: *nomen pinctum (I)*

7. Exodi XX, 12. Cf. Serm. I, 111—113.

datum quod Christus vocat secundum, quod quilibet debet diligere proximum suum ut se ipsum. Nec obest quod dives debet honorare pauperem, quia religio Christi est quod omnes Christiani *sunt honore invicem prevenientes*. Cum ergo hoc mandatum sit striccius quam mandatum de dilectione proximi, solum videtur in hoc restringi quod solum se extendit ad proximos virtuosos et non ad peccatores degeneres.

Difference
between this
commandment
and the
commandment
to love our
neighbour.

Et si queratur quare primum mandatum prime tabule est negativum, et solum hoc primum mandatum secunde tabule affirmativum, causa prime partis huius questionis est dicta superius, et secunde partis est talis racio: Mos est nature pure instruere suum auditorium primo secundum sibi nocius, sed populus Iudaicus particularibus intentus habuit suos parentes maxime sibi notos; ideo tam ratione noticie quam ratione pronitatis ad exhibicionem reverencie induceretur ex istis particularibus ad honorandum parentes tam carnales quam spirituales extensius.

In the literal sense of the commandment we must honour our earthly parents.
In the moral sense of the commandment we must honour our spiritual parents, i. e. our superiors.

Pro assumpto dicit Aristoteles primo Physicorum in prologo quod pueri vocant primo indifferenter omnes homines quos senciunt *patres suos*, et timor ac amor parentum innatus est filiis. Debemus ergo secundum sensum literalem huius precepti honorare parentes carnales tam proximos quam remotos, nobiscum vivos et post mortuos; debemus secundo secundum sensum moralem honorare parentes spirituales, hoc est, nostros prepositos, quia iuxta Apostolum 1 Tim. V, 17: *Qui bene presunt presbiteri duplii honore digni habeantur*; et debemus honorare matrem spiritualem que est Christi religio vel

1. BCHIKMN: secundum secundum. 2. AD: suum om. 3. CHKLO: pauperes. 3—4. I: pauperem — honore om. 4. B: sint om. 9. BC: queritur. 10, 11. GHLMN: solum hoc inter mandata secunde tabule. 10. B: hoc om. 11. K: est affirmativum; ib. BGHKMN: huius om. 12. EHKLN: partis conclusionis. 13. B: natura; ib. pure. B: primi. I: pueri (sic et inferius). ACD: prime; ib. GMNO: auditorem. H: servum auditorium. K: adiutorium. 13, 14. C: primo sensu. 14. H: sibi om.; ib. B: particulari set. 15, 16. O: ideo causa recte noticie quam ratione. 15. GN: tam recte. 16. G: quam recte; ib. GM: providitatis. N corredit; ib. B: exhibacione. 17. HO: induentur. In marg.: *Altas induceretur*. 18. A: parentem; ib. L: tam corporales. 19—20. H: in prologo — indifferenter om. 21. D: quos senciunt om. 23. BC: huius mandati. 23, 24. GIM: parentes spirituales carnales tam. 24, 25. ABCD: prius mortuos. 25. GN: debemus ergo secundum sensum spiritualem. 27. B: Apostolum prima ad 28—29. I: digni — debemus honorare om. 28. A: debemus parenter. 29. GHKLMN: honorare parentes; ib. L: scilicet matrem. O: parentem matrem.

4. Rom. XII, 10. 19. Aristoteles Φυσικῆς ἀκροάσεως I: Καὶ τὰ παιδία δὲ τὸ μὲν πρῶτον προσαγορένει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας καὶ μητέρας τᾶς γυναικας.

scriptura. Debemus tertio secundum sensum allegoricum honorare Christum atque ecclesiam militantem, qui sunt pater et mater cuiuscumque membra ecclesie; ut patet Ephes. V. Debemus quarto honorare patrem celestem et ecclesiam triumphantem, cum secundum Apostolum Galat. IV, 25: *Ipsa sit celestis Ierusalem* mater nostra; et sic in isto mandato sicut in quolibet iuxta sensum literalem et abditum precipitur quicquid est nobis necessarium.

In the
allegorical sense
we must honour
Christ and the
church militant;
and lastly our
Father in
Heaven and the
church
triumphant.

10 Sed pro intellectu ulteriori istius materie notandum quod triplex est honor quo debemus parentes ad literam honorare, scilicet opere, sermone et anime qualitate; unde Ecclesiastici III, 8, 9: *Qui tinet Dominum honorat parentes, et quasi dominis serviet hiis qui se genuerunt in opere et sermone et omni pacientia.* Ecce quomodo in tribus consistit honor parentum; primo *in opere*, tripliciter ministrando eis vite necessaria ut alimenta et tegumenta; secundo prestando illis corporalia ministeria ut serviendo eis secundum misericordie opera, et tertio amovendo ab eis contraria, ut invadentibus, scandalizantibus et opprimentibus resistendo. Si enim quisque sufficiens debet impendere misericordie opera cuilibet indigenti, quanto magis parenti carnali, cum obligatio sit maior; nam Matt. XXV, 35—36 docet Salvator quod in finali iudicio 25 recitatuntur sex opera misericordie, pro quorum implectione electi salvabuntur et pro eorum contempione presciti dampnabuntur; et septimum opus misericordie de sepeliendo mortuos docetur Thobie primo. Unde metricus:

We must
honour our
earthly parents
in word and in
deed and in
spirit.

Of the seven
corporal works
of mercy.

30 *Visito, poto, cibo, redino, tego, colligo, condo.*

Et patet sufficiencia istorum operum. Nocumentum enim evenit lapsu vel ab intrinseco vel ab extrinseco, et sic dupliciter fit amocio nocumenti; ab intrinseco quadrupliciter, vel excludendo esuriem vel sitim, vel

1. I: *Debemus ergo.* 2. BGKNO: *ac ecclesiam;* ib. EGMN: *qui sunt.* 7. GN: *sic om.;* ib. EGHLN: *illo;* ib. B: *quotilibet.* C: *quodlibet.* 8. A: *abditer.* 10. BL: *est notandum.* 12. C: *animo.* I: *animi.* 13. EGHIKLMNO: *Deum.* 14. I: *et contradiccionis.* 16. GHIMNO: *existit;* ib. K: *opere sermone.* 17. GN: *alimenta tegumenta.* 18. Codd. excepto C: *secundo om.* 19. GN: *illis;* ib. AB: *et om.* 20. GNO: *illis.* 21. IMNO: *Si enim quilibet.* M: *quilibet sensus debet.* 24. I: Matth. 22. 26. El: *quorum;* ib. ACD: *contemptu.* 30. C: *cibo, potu;* ib. B: *condito.* 32. A: *vel ab extrinseco om.* 33. B: *et sic — in-* trinseco om.; ib. I: *sit.* 34. H: *ut excludendo.*

4. Eph. V, 29, 32. 30. Cf. Serm. I, 259 (et saepe alibi).

consolando in infirmitate, vel sepeliendo in morte; nam ad omnia ista necessitati sumus ex discrasia parcium corporis in quam occasione peccati lapsi sumus. Si ab extrinseco, hoc contingit tripliciter; vel relevando ab hostibus oppressos, ut contingit de incarceratis, vel iuvando ab inanimatis lesos, vel providendo contra auram egenis domicilia et corporis vestimenta.

Ista autem que Salvator recitat sunt ceteris famosiora.

Parents must
be helped in
distress.

Ista ergo debemus parentibus egenis singulariter impendere, non solum si in materia iuvinis habundamus,¹⁰ verum deficiente nobis materia per quam relevaremus parentes oppressos debemus pro materia habenda anxie laborare. Sic enim Anna, uxor Thobie, ministravit necessaria marito cecato que adquisivit *de opere textrino*, ut patet Thobie II, 19. Et ministratis parentibus nostris¹⁵ aliunde vite necessariis debemus de illis necessariis parentibus impotentibus deservire, ut ducendo, induendo, ac defendendo, et si oportet ipsos in omnibus necessitatibus corporalibus devote dirigere. Patet sic: debemus ex lege caritatis fraterne cuicunque fratri egeno habita²⁰ opportunitate ministerium tale impendere et debemus parentes plus aliis diligere, ergo multo magis debemus parentibus servicium tale inpendere.

Reasons.

Assumptum patet tripliciter; primo ex hoc quod mentalis aut verbalis dileccio est nimis sophistica, quando²⁵ habita opportunitate deest operacio, ut patet Iacobi II, 14—18. Si enim volicio sit principium motus, manifestum est si maior sit volicio ad relevandum proximum quam ad ociandum vel temporalia retinendum. Ex illa proceditur in opus, cum secundum philosophos ex maiori³⁰ principio motus sit motus forcior. Item, nemo diligit proximum ut se ipsum qui preponderat proximo bona fortune, cum illa sit infallibilis condicio avarorum; sed sic facit omnis sufficiens qui subtrahit opera miseri-

3. K: *nunquam occasione*; ib. B: *sumus om.*; ib. C: *Sed ab.* 5. I: *de caritatis* (sic). GLMN: *de carceratis*. 6. ABD: *inanimato*; ib. O in marg.: *contra animam*; superscript.: *auram*. 8. BEINO: *Illa.* 9. A: *ergo pretaxata*; ib. GN: *parentibus et egenis*; ib. ABDHIKLN: *signanter.* 10. H: *habundamus om.* 13. BC: *Thobie cecato.* 14. EGHIKLMNO: *texture.* 16. CHINO: *illis minimis.* 17. KLM: *minimis presentibus impotentibus*; ib. I: *docendo.* 18. HILMN: *et defendendo.* 19. I: *devoto*; ib. M: *dirigendo*; ib. BI: *et sic oportet quod.* H: *potest sic: debemus.* 20. B: *ex om.* 21. ABCD: *et om.* 21—23. D: *debemus — impendere om.* 25. A: *ac verbalis*; ib. I: *uimis solita.* EGHKLNM: *soluta.* 28. AB: *ad om.* 29. K: *quam ad docendum;* ib. HIKO: *ad temporalia*; ib. I: *Et ex.* 30, 31. HL: *maiori principio sit motus forcior.* 32. K: *preponderat pro illo bona.*

cordie indigenti, ergo nemo sic faciens diligit proximum ut se ipsum et per consequens omnis talis deficit in caritate fraterna. Et cum Deum diligere ac mandata eius observare convertuntur, et Deus precipit proximum 5 diligi ut se ipsum, sequitur quod sic peccans in proximum deficit a dilectione Dei et proximi. Unde prima Iohannis III, 17: *Qui habuerit substanciam huins mundi, et riederit fratrem suum necessitatem habere et clauerit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?* Item, de lege Dei invincibili soli misericordes misericordiam consequentur, sed perseverantes in dilectione pure sophistica que fit lingua et non opere et reritate, ut loquitur Iohannes tercio capitulo prime canonice, 10 non sunt misericordes; ergo nulli tales finalem misericordiam consequentur.

Assumptum patet primo ex hoc, quod oportet hominem misereri conservi sui, sicut et Dominus infinitum ipso superior misertus est sui, ut expositum est supra in petitione quinta oracionis dominice.

20 Patet secundo ex hoc quod Deus dat nemini misericordiam vel quicquam aliud nisi datarius ipsam amet, sed immisericordes odiunt misericordiam simpliciter et amant punctionem; ideo proporcionabiliter Deus illis mercedem retribuet; non enim foret proporcionalis Dei 25 dacio ad merentem, nisi datum Dei foret simile illi quod ipse premiatus appeteret in effectu. Amet ergo homo veras divicias et virtutes et retribuetur ei. Amet egenciam et non vicia et habebit.

Tercio confirmatur illud ex dicto beati Iacobi, secundo capitulo: *Iudicium, inquit, sine misericordia illi qui non facit misericordiani.* Et illam convertibilitatem innuit Salvator Matth. V, 7 dicens: *Beati misericordes,*

2. I: in om. 4: BCD: *servare*; ib. IK: *convertantur*. 5. H: *diligere*. 5–6. I: *diligi* – *proximum* om. 6. BC: *deficit a caritate fraterna et a* . . . 7. IO: *ut Ioh. III.* 6. B: *suum* om. 10. I: *immutabili* sili (sic). K: *inmutabili* soli. NO: *inmencibili* (sic). 11. CIO: *consequuntur*; ib. I: *in Dei dilectione*. 12. ABD: *pura*. H: *pure soluta*. 13. H: *ut om.*; ib. IKLNO: *prima canonica*. 16. G: *primo* om.; ib. K: *quoclibet*; ib. HILQO: *omnem hominem*. 17. K: *in infinitum*. 17. BHILQO: *eo superior*. 21. O: *nisi deterius*; ib. I: *datarus*; ib. EGILN: *ipsum*. 24. A: *misericordiam*; ib. ABCDEHKLM: *retribuit*; ib. CI: *proporcionabiliter*. 24–25. I: *Dei* – *datum* om. 25. H: *ad mentem*; ib. C: *illi* om. 26. GKMN: *in affectu*. 27. ABCD: *retribuentur*. 27, 28. G: *Amet egenciam et vitam habebit*. O: *Amet egenciam et vicia non habebit*. 28. ABCDHLN: *non om.* 29. GN: *Item tertio*. 30. K: *jet illi*.

12. I. Ioh. III, 18. 29. Iacobi II, 13.

quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et hinc reor quintam peticionem sic modisicatam: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris Matth. VI. Et hec est racio quare in finali iudicio reprobabuntur dampnandi ex immisericordia, ut cunctis pateat evidenter eorum dampnacio; licet ergo Deus gracie puniat dampnatos, non tamen misericorditer, cum misericordia sit voluntas relevandi miserum a sua miseria. Quod autem obligamur plus parentibus quam aliis extraneis est principium per se notum. Nam collacio beneficij est obligatoria ad mutuam retribucionem, sed parentes dederunt nobis esse corporeum et post nutricionem ac disciplinam, ideo econtra illis proporcionaliter obligamur; et hoc intenditur Ecclesiastici VII, 29: Honora, inquit, patrem tuum, et gemitum matris ne obliscaris; memento quoniam nisi per illos non fuisse; et retribue illis quomodo et illi tibi.

Aristotele enumerates the benefits we have which cannot be recompensed: from God, parents, teachers. All must be honoured.

Unde Aristoteles octavo Ethicorum recitat beneficia incompensabilia esse tria; scilicet Dei, parentum et magistri. Parentes itaque cum habeant rationem facientis, rationem nutrientis et rationem instruentis, sunt merito effectualiter honorandi. Sed potissime Deus atque Ecclesia et post eos prepositi atque religio christiana. Secundo sunt parentes carnales verbaliter honorandi. Verbalis autem honoratio stat in tribus, scilicet in reverencia, in obediencia et in sufferencia.

Honour consists in reverence, obedience, and sufferance. Quantum ad reverenciam notandum secundum Ieronimum super illud Matth. XV, 5, 6: *Quicunque dixerit patri aut matri, munus quocumque ex me est, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum. Honor, inquit, in scriptura non in salutationibus et officiis tantum quantum in elemosinis et munierum oblacionibus sentitur.* Ille ergo parentes effectualiter reveretur, qui effectualiter

1. C: consequuntur. 4. EGHLNO: Et est; ib. C: iudice; ib. DK: reprobantur. 5. ABDK: dampnatis; ib. K: cum cunctis. 6. I: gloriose. 7. L: quod tamen. 9. C: altis om. 10. ACDGHIKMO: est proximum. N correxit; ib. AHO: notis. 13. G: econtra om. N in marg. addit. 14. HLN: intendit. O: intelligitur. 15. B: genitum. H: gemitus; ib. O: matris tue. 17. H: tibi om. 18. O: sexto; ib. A: Ethicorum capitulo . . . J. 19. O: impensibilita; ib. H: esse causam. 23. GN: postea; ib. ABD: prepositus; ib. ADGHNO: et religio. 25. ACD: scilicet om. 26. B: in om. before obediencia; ib. EK: et om. 29. I: munus — proderit om. 30. BC: Honor autem. 31. CD: nou om.; ib. I: tamen. 32. H: quantum melius et.

2. Matth VI, 12. 17. Serm. I, 112. 18. Aristoteles, Ethica Nicom. IX, cap. II. Cf. Serm. IV, 309. See Hus Expos. Decal., pag. 18.

reputat quicquid habuerit quod ipsum excellencius atque liberius sit parentum quam suum; et sic paterna reverencia consistit in affectu et effectu; *in affectu*, timendo ne offendatur, et amando ut timeatur, et sic timor et amor in honore parentum conmixtim currant. Obediencia vero requirit quod filii in quibuscumque licitis parentibus se submittant et precepta horum ut servi impleant; unde Ephes. VI, 1 scribitur: *Filii obedite parentibus.* Cum enim parens habeat super prolem tanquam partem suam naturalem dominium, debet proles parenti subiectionem in opere et sermone, non imperando, improperando vel parificando parentes sed serviendo; et hinc dicit lex Levitici XX, 9: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur;* et Exodi XXI, 15: *Qui percusserit patrem suum aut matrem morte moriatur;* et Deuter. XXI, 18: *Si genuerit homo filium contumacem aut protervum, qui nou audiat patris aut matris imperium et cohercitus obedire contempserit, apprehendent eum et ducent ad seniores civitatis illius, et ad portam iudicii, dicentque ad eos: Filius iste noster protervus et contumax est, monita nostra audiire contempnuit, commissacionibus vacat et luxurie atque courviis: lapidibus eum obruet populus civitatis et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat.*

Ex istis noto primo quomodo parentes nostri carnales et multo plus spirituales tenentur in causa Dei persequi natos suos in casu eciam usque ad amissionem bonorum nature; plus enim obligantur Deo quam illis, sed et sic faciendo sibi et illis proficiunt. Secundo patet quod populus convenire debet ad puniendum eciam filium sacerdotis, non obstante quacunque iurisdicione. Et tertio subditur causa huius, ut scilicet eis eveniat bonum utile et timor incussus toti ecclesie proficiat presentibus

How to obey our parents.

What Holy Scripture says on this subject.

How earthly and spiritual parents ought to treat their children.

4. HLN: *ne offendantur*; ib. I: *timeando*. L: *ne timeantur*. 5. B: *et honor parentur* (*sic*) *coniuxtim*; ib. EGMN: *permixtim*; ib. A: *concurrant*. H: *currunt*. 7. AD: *precepta huiusmodi*. EHLNO: *huius*; ib. BC: *adimplant*. 9. HL: *supra*; ib. L: *tanquam supra*; ib. N: *supra suam*. 10. LN: *naturale dominium*; ib. K: *domini*. 11. E: *imperando* om.; ib. N: *vel improperando aut.* 14—15. Et Exodi — moriatur om. 14. A: *Exodi 31.* 16. ACD: *et protervum.* 17. B: *audit.* 20. K: *vester*; ib. L: *et monita*; ib. K: *vestra.* 21. B: *et commissacionibus vacat ut.* 22. K: *obruat.* 23. AEH: *auferatur.* 24. C: *videns vel audiens.* 25. BC: *Ex istis notis patet*; ib. KN: *nota.* 26. IN: *prosequi.* 27. A: *suos in casu om.*; ib. BI: *ad om.* 28. CH: *obligamur.* 30. N: *eciam convenire ad puniendum eciam;* ib. I: *ad primendum*; ib. M: *eciam om.* 31. I: *eciam quacunque.* 31, 32: BIK NO: *.Ic tertio.* 32. C: *adventat.* 33. I: *timore*; ib. IO: *parentibus et.*

et futuris. O si istud mandatum servatum foret hodie, quam gloria foret ecclesia: nunc vero plus tenemur servare istam sentenciam quam in veteri testamento, ut patet l' Corinth. V; sed tradiciones humane confundunt observanciam legis Christi. Ex ipsis patet quod filii sunt tenentur parentes humiliiter supportare; servorum est enim sufferre dominos suos, dum sufferencia sit salubris, verum tamen cum proles non causatur a parente carnali secundum spiritum sed a Deo, patet quod non tenetur obediere sibi in peccatis vel in quibuscumque que tardarent divinum obsequium. Hoc enim esset parentes deturpare.

Unde videtur quod nec patribus carnalibus nec spiritu-alibus tenentur filii honorem impendere, dum notorie peccant in Deum, quia tunc traditori Dei indigno honorem prestant indebitum. Omnis enim lex que servum obligat creature superiori subintelligit exceptionem, quod servium non contrariatur domino capitali. Debemus tamen obedire patribus eciam discolis, sed solum in consonis legi Christi. Debemus eciam pati illata a patribus eciam infidelibus et ipsis egentibus, ad finem quo resipiscant corporaliter suffragari. Dum vero sunt notorie obstinati vel legi Christi contrarii debent quoad corporale suffragium, quoad communicationem vel salutacionem derelinqui, ut docet Salvator Matth. XVIII, 17. Aliter enim plus diligens parentes quam Christum non foret, ut patet Matth. X, 37: ipso dignus; ymmo cum proles debet secundum sui facultatem omnem parentum miseriam relevare omnemque indigenciam et defectum supplere, sequitur quod infinitum plus debet spiritualia opera misericordie quam corporale suffragium eis impendere. Non enim licet ministrare parentibus corporalia nisi sub habitudine ad spiritualia. Cum ergo secundum Apostolum, Rom. XIII, 8: Non debemus quicquam homini nisi ut

Sons have to support their parents in humility; but not to obey them in sinful things.

The spiritual works of mercy must be tendered to parents by their children even more than bodily support.

1. BGHILNO: illud; ib. A: hodie om. 2. B: nunc om. 3. H: illam. 4. ILNO: legis humane. 5. EHLNO: observancias. 6. B: humane. 7. I: suos om. 8. K: dum proles non causata. 9. C: non debet. 10. I: quod tenetur. 11. I: sed in quibus. 12. C: deturbare. 13. C: quod nos. 14. I: nec spiritualibus om. 14. H: tenentur — impendere om. 15. N: dum peccant indignae Deum extinctum est. 16. K: contrarietur. 17. HK: vel discolis; ib. H: in consolii (sic). 18. IK: legis; ib. C: Dei. 19. ABDEGHLM: et infidelibus. 20. BC: Dum ergo; ib. M: sunt om. 21. I: fuerint obstinati; ib. H: ut legi. 22. BC: quod — suffragium om. 23. I: fuerint obstinati; ib. H: ut legi. 24. I: quod — suffragium om. 25. EMO: Matth. 28. BH: 24 rl. 18. 30. AB: quod om.

invicem diligamus, patet quod debemus parenti tam carnali quam spirituali secundum septem spiritualia opera misericordie ministrare, ut esurientes ex defectu panis scripture pascere, sicientes potu dulciori vel leniori vel subtiliori potare, infirmos peccato spiritu aliter consolari, mortuos peccato execundo secundum censuras ecclesiasticas sepelire, incarceratos peccato dyaboli oracione, informacione vel correpcione liberare, infideles in domo matris ecclesie hospitare et nudos in virtutibus investire.

In istis quidem omnes Christiani, cum sint ad invicem parentes et filii, debent reciproce se iuvare, nec iuris diccio vel mundi dignitas excludit aliquem quin debet a quocumque fratre suo cui Deus dedit facultatem opus tale recipere. Si enim spiritualis prepositus corporaliter egenus vel infirmus reciperet iuvamen corporale a subdito, quanto magis spiritualiter indigens et infirmus, ut loquitur scripture Apoc. III, debet gratancius recipere a quolibet cui Deus donavit facultatem suffragium spirituale. Et ex virtute istius precepti tenemur ad correcpcionem fraternalm suffragando membro matris Ecclesie; et hoc longe plus quam ministrando matri carnali in relevantibus miseriam corporalem. De istis vero est alibi longus sermo, et superius capitulo XII ostensum est ex ordine diligendi Deum quod plus tenemur amare matrem ecclesiam, cum sit bonum commune plus dilectum a Deo quam matrem nostram carnalem; et cum quelibet persona ecclesie sit filius ecclesie, patet ex lege supradicta quod mater ecclesia tenetur quemcumque talem filium peccantem presentare iudicibus lapidandum, hoc est veritatibus evangelicis concuicendum secundum interiorum hominem, et postremo permanente contumacia excommunicandum. Cum enim oportet ecclesiam se-

Our spiritual
superiors may
have to be
corrected.

4. GM: *pauis simpliciter*; ib. E: *scripture*; in marg. add.: *sacre*; ib. LN: *poto*. 4, 5. ABCD: *potum dulcorem, leniorem vel subtiliorem*. 7. C: *vel censuras*. 8. C: *informare*. 9. Codd. excepto K: *in domum*. 9, 10. HKLM: *nudos virtutibus*. 10. A: *vestire*. 12. IK: *se amare*. 13. E: *debeat*. 14. B: *cuius*; ib. BC¹: *talem facultatem*. 15. I: *spiritualis amicus*. 18. B: *2° vel 3°*. C: *2*. 20. C: *illius*. 22. II: *et per hoc*. 23. GL: *relevantis*; ib. G: *istius*. 24. G: *longius*; ib. ABC: *sed et*. 25. AIKLO: *Deum om. B: Deum quia*; ib. GN: *teneamur*; ib. ABDEGIMNO: *matrem om.* 28. C: *sicut*; ib. B: *ut patet*. 30. HIMN: *lapidantibus*. 31. GI: *concuicentibus*.

24. Cf. Serm. IV, 384—387; 457—460. De Civili Dominio II, 70; III, 192.

cundum aliquam eius partem stare fidelem, patet quod persona stans non foret fidelis filius nisi defenderet honorem parentum contra irreverenter degenerantes. Impossibile quidem est ex graciōsa permissione Dei quod non sint in ecclesia tales accusatores et iudices,⁵ licet hodie plurimum deficiat ecclesia in vocatis prelatis.

It is chiefly the duty of the spiritual superiors to correct offenders; it is a pity that prelates fail in this so much. Sicut enim quecumque pars sana humani corporis debet iuvare infirmam, licet nobiliorē in natura, cum ad hoc habeat potenciam et instinctum, sic evidencius est de membris ecclesie; non enim excludit dignitas vel ¹⁰ iurisdicō hominem a beneficio vel spirituali suffragio, quod est de lege nature, scilicet ut *quilibet faciat alteri, ut debet racionabiliter velle sibi fieri*, ut patet Matth. VII, 12, nec ponitur frustra talis potestas in presiden-tibus, ut patet Rom. XIII et Sapiencie VI, sed ad ¹⁵ practizandum, ut patet Deuter. XXI et I Corinth. V.

Ille ergo offendit contra primum mandatum secunde tabule dehonorando patrem Christum et matrem ec-clesiam, qui videns matrem suam in quolibet membro maculari, nedum non extergit maculam sed consolidat ²⁰ vel dilatat, *quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*, ut in causa patris obicerent se filiis dyaboli et auferrent malum de matre ecclesia sponsa Christi. Unde sicut vigil videns fratri suo dormienti periculum imminere, quod vigilando posset effugere, ²⁵ omittendo peccaret in Deum et in proximum, sic evidencius videns fratris periculum ex sompno anime. Ideo R̄om. XIII, 11 canit distinccius Apostolus: *Hora, inquit, est iam nos de sompno surgere.* Non dicit *tempus* sed *hora iam*, ad denotandum quod quacumque horula ³⁰ quis peccato dormierit debet eadem conteri et habita sacerdotum copia confiteri. Et hinc Christus et scribe

1. BEHLNO: *eius om.* M: *eius partem om.*; ib. BEHIKLNO: *fide-liter.* 1, 2. ACD: *quod pars.* 2. HIM: *defenderit.* 3. EM: *honorem patris.* 4. BC: *enim est;* ib. MN: *prōmissione.* 6. C: *deficiet.* 7. I: *Sic enim.* 8. GIM: *infirmitatem licet sit* (GM: *sit om.*) *nobilior;* ib. H: *licet nobilior est.* N: *licet nobilior in.* 8, 9. CI: *adhuc.* 9. M: *instructum.* 11. I: *hominem om.*; ib. GHKL: *beneficencia.* CD: *ben-eficencior;* ib. L: *et spirituali.* 12. EL: *que est;* ib. KLN: *scilicet om.*; ib. I: *faciat om.* 14. H: *nobis potestas.* 1: *potentia.* 15–16. C: *Sapiencie – ut om.* 16. D: *Deuter. XXI om.* 20. C: *macularum.* 21. ABCD: *Deum.* 22. N: *in filios;* ib. I: *ut om.* 23. I: *aferant.* 25. E: *possit.* 26. M: *peccat;* ib. GHMN: *et proximum.* 26, 27. G: *sic enim.* 28. ACD: *Ideo gallus;* ib. ACD: *Apostolus om.* 29. B: *iam om.*; ib. I: *nos om.* 30. K: *horam.* 31. A: *converti.* 31–1. H: *Apostolus et sui scribe.* G: *scribe sui discipuli.*

sui tam vigilanter et fervide excitant vigilare; Marci XIII, 37 scribitur: *Quod uni dico omnibus dico: Vigilate.* De natura ergo membrorum ecclesie debet esse quod unumquodque sanum et sufficiens iuvet reliquum modo suo, ut docet Apostolus Rom. XII et I Corinth. XII, et membrum infectivum veneno peccati discontinuat ac post terciam correpcionem desperatum naturaliter abhorre; quod vero est membrum inferius, exponeret se periculo propter membrum nobilium, ut manus naturaliter se exponeret pro capite, et per consequens filius naturaliter se exponeret pro parente, et eo pocius in spiritualibus quo ipsa corporalia antecellunt.

Ex istis videtur elici triplex veritas; prima: quecumque persona ecclesie militantis fuerit virtuosior est prior et per consequens episcopo vel papa principalior, quia coram Deo maior atque superior; talis enim est mirabilior et pater in superintendencia quoad Deum superior,

Secunda veritas: quod licet a quacumque persona simplici ad superiorem compositam sentita manifesta iniuria appellare, quia talis suffragii peticio est de lege nature. Unde Paulus in causa fidei, ut patet Act. XXV, Cesarem appellavit.

Tertia veritas: quod potestas iurisdiccionis supra scripturam sacram humanitus introducta potest effectum legis divine cassando confundere. Nam lex Dei est quod superior quoad eum sit superior, et sic de aliis excellenciis. Tradiciones autem humane dissipantes legem correpcionis fraterne confundunt has veritates fidei, et sic declinant heretici ab evangelio Christi. Sed dimissis istis pro alio loco, patet redeundo quod non caret premio observancia huius mandati, cum subditur: *ut sis longeius super terram quam Dominus Deus tuus dabit*

1. GN: *vigilanter servide.* 1, 2. H: *excitant vigilanter Matth. XIII.*
 2. G: *scribitur om.* 3. GN: *ergo de.* 4. N: *unum quisque sanum.*
 6. O: *membrum insanum;* ib. GN: *infectum;* ib. GMN: *discontinuant.*
 EKL: *discontinuat.* 7. GLN: *teriam.* H: *trinam;* ib. M: *desperatur.*
 N: *desperant.* 8. BCDEHILN: *que si vera sunt;* ib. I: *sint membra infirmitate.* 11. H: *se om.* 11, 12. I: *ego pocius in spiritualibus quomodo.* 12. GHNO: *corpora.* 15. L: *episcopus papa.* O: *episcopus vel papa;* ib. B: *principalior om.* CD: *principalior vel prestancior.*
 15—16. I: *quia — superior om.* 16, 17. ELN: *imitabilior.* 17. M: *et om.;* ib. H: *et patri.* 19—27. B: *ad — tradici om.* 19, 20. K: *sentitam iniuriam manifeste.* 21. EGHILMN: *in casu.* 23. HK: *veritas est.*
 H: *appellat.* 24. O: *introductam.* 24, 25. IM: *legis Dei cessando.*
 25. O: *dei causando.* 25, 26. I: *quomodo superior.* 26. GHKLN: *quoad Deum;* ib. M: *et sic de om.* 26, 27. O: *intelligentiis.* 29. I: *declinet;* ib. ACD: *heretice.* 31, 32. I: *ut sit.*

What is meant *tibi*. Quid queso plus appetimus quam vitam tam naturalem quam beatam? *Beatitudinem* vero secundum beatum Augustinum, Epistola XXXIV, *nemo non appetit*, et per consequens longevitas, quia in utraque vita perpetuas naturaliter affectatur. Per hoc ergo quod subditur *super terram*, notatur vite virtuose promissio;

We are promised a virtuous life.

avarus enim vel aliter viciosus est terra et infra terrestria animo implicatus. Quod si pro viacionis tempore insit talis longevitas super terram quam pede corporis et anime hic calcamus, restat firma spes de perpetuitate vite beate quam in terra vivencium exspectamus. Psalmo XXVI, 13 scribitur: *Credo videre bona Domini in terra vivencium*. Quilibet enim natura corporea quoad essenciam terra dicitur; ut patet Genes. I, 1: *In principio creavit Deus celum et terram*; id est secundum Augustinum naturam spiritualem et corpoream, que post vocatur aqua, abissus et terra, que non mutat essenciam, quamcumque formam substanciali induerit. Ideo terra quandoque dicit nude corporalem essenciam, et quandoque connotat formam elementarem infimam, et quandoque peccati deformitatem vel moralem constanciam. Corpus ergo celeste, quod est terra vei patria in qua regnant beati, signanter dicitur terra vivencium, quia omnes ibi pure vivunt sine permixtione corporis vel anime. Hic autem tota nostra corporalis vita est quedam mortis protraccio, cum continue membra aliqua moriuntur et vita sanctissimi citra Christum morte anime permiscetur; signanter ergo dicitur celum terra vivencium.

leading to the kingdom where the blessed reign.

There are three reasons why we are promised a long life as a reward for honouring our parents.

Est autem triplex racio quare pro honoracione parentum longevitas promittitur in mercedem.

30

2. HIKLMN: *autem secundum*. 3. BHILMN: *beatum* om.: ib. L: *non om.* 4. EHN: *que in*. K: *quod in*. 7, 8. EIM: *terrestri animo implicatur*. 8. GHKLMNO: *implicatur*. 9. B: *pedem*. 10. C: *Calamus*. 12. O: *domini etc.* 13. A: *Quilibet*. 14. C: *terra videtur*. 15. I: *et secundum*. 16. M: *naturalem*; ib. LNO: *corporalem*. 17. H: *quem noui*. 18. GILMNO: *induit*. 19. I: *dicit omnimode*; ib. BILN: *nude om.*; ib. I: *et om.* 20. H: *elementorum*. 24. C: *comixtione*. 25. EI: *nostra om.* 28. H: *ergo dicitur om.* N: *ergo om.*

3. In Ep. XXXIV (i. e. ad Paulinum, nunc XXXI) hic locus non extat. Sed cf. epistolam ad Nectarium Opp. tom. II, 393: *Beati omnes esse volumus hoc est appetimus et passim alibi.* 15. Cf. De Civitate Dei VII, cap. XXIII et Quaest. in Heptateuchum II, LIV: *Terram pro aqua non mirum est positam. Tota quippe pars ista extrema vel infima mundi terrae nomine censemur secundum id quod saepe dicitur: Deus qui facit caelum et terram.*

Prima quod ipsam inter fines intrinsecos summe¹. It is what we appetimus, ideo consonum fuit illud premium premitti most desire. pro primo et maximo mandato secunde tabule.

Secunda racio, quia Deus reddit hominibus mercedem ². It is our tam merentibus quam demerentibus proporcionabiliter highest merit ad laborem. Ex hinc enim punit homines in quo peccant. Cum ergo observando hoc mandatum continuatur vita parentis, qui est secundum partem causaliter proles sua, rationale est quod vitam superhabundanter recipiat pro ¹⁰ mercede. Unde ad denotandum istam supererogacionem trinitatis magnifice annexitur *quam Dominus Deus tuus dabit tibi*. Deus ergo ex sua gracia magnifica dat vitam perpetuam pro meritoria, brevi et parciali continuacione vite paterne.

Tercia racio est: Deus eternaliter ordinavit genus ³. It is by God's hominum secundum gradus prioritatis parentum succedere, ordinance that in quo ordine decrevit parentes nedum temporaliter sed causaliter filiis anteponi. Dignum igitur est ut illi pro-

rogetur vita prospera qui humiliter condelectans divino ordini de generacione hominum honorat parentes quos scit Deum ordinasse secundum causalitatem precedere dignitate. Si, inquit Aristoteles in Predicamentis, aliqua dicantur ad subsistendi convertenciam et unum sit causa alterius, digne prius eo dicitur. Unde Ecclesiastici VII, 30

²⁵ post honorificacionem parentum pro causa subditur: *Memento quoniam nisi per illos non fuisses*. Parentes enim sunt principia individuancia hominem quoad materiam, quia formam materialem individuatam a tempore ipsi principiant; ideo dicit Hugo de Sancto Victore: *Qui*

³⁰ *non honorat eum a quo est, indignus est retinere illud quod est*. Signanter ergo huic soli mandato secunde tabule signatur premium, ne avaricia subtrahat ab eius

This is the only commandment to which a

¹, M: *ipsam om.* ¹, 2. BC: *maxime appetimus*. G: *appetitus*.
², ACGHKMN: *promitti*, ³, C: *primum*, D: *primo om.*; ib. I: *maxime*.
⁶, H: *puniuntur*. ⁷, BC: *servando*. ⁹, H: *respiciat*. ¹¹, A: *tuis om.* ¹², O: *tibi om.*; ib. K: *Deus enim magnificat*. ¹⁴, I: *vite patrie crescentis*. ¹⁵, I: *naturaliter*. ¹⁸, C: *ergo*; ib. I: *ut om.* ¹⁸, 19, I: *ibi prorogetur*. BCD: *porrigetur*. D in marg.: *vel prorogetur*. ¹⁹, G: *cui humiliter*. ²⁰, ABCDEFGHM: *honorari*. ²¹, M: *procedere*. ²², C: *in dignitatem*. HJK: *dignitatem*; ib. I: *in presenti*. M: *in Predicamentis om.* ²³, O: *a subsistendi*; ib. I: *convertencia*; ib. I: *causa om.* ²⁴, M: *digne preterea*; ib. G1: *postea dicitur*. N corredit. ²⁵, EMN: *honoracionem*. ²⁶, L: *Memento extinxit*. Subtus: *Mediata*. ²⁸, C: *induramini*. ²⁹, H: *principiant*. ³⁰, I: *indignum est*. ³⁰, 31, ABEM: *id quod*. ³², BI: *signanter premium*. C: *significatur*; ib. H: *subtrahatur*. ¹: *subtrahet*. K: *subtraheret*. ³²—¹, M: *ab eis implosionem*.

¹¹, Exodi XX, 12. ²², Id est in Categoris cap. IX De Priori.
²⁶, Serm. I, 12. ²⁹, Instit. in Decalogum (sed non ad verbum).

reward is attached, lest avarice or distaste for service prevent us from fulfilling it.

implecione, sicut nec fastidium serviendi. Nam in istis duobus retardantibus populus Iudaicus laboravit, ut patet Matth. XV, 5, 6. Quoad primum: *Vos autem dicitis: Quodcumque munus est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem et matrem.* Et quoad secundum, ne-
dum successit Iudeis post huius legis dacionem tam patribus quam filiis fatigacio in deserto, ex qua necessaria fuit ad observanciam huius mandati hortacio, verum ex ceca superbia ad subiectionem desidia; ergo Iohannis VIII, 33 referunt: *Nos semen Habrahe sumus et nemini servirimus unquam.* Tercia causa est, ut cognoscamus si huic precepto quod ex instinctu naturali obligat tanta merces adiaceat, multo magis remuneranda sunt alia precepta, ad que servanda tanta naturalitas non instigat.

15

Sunt autem alia sex premia observacioni huius mandati debita, que Lincolniensis colligit ex scriptura. Quorum primum est in filiis iocundacio; pro quo scribitur Ecclesiastici III, 6: *Qui honorat patrem iocundabitur in filiiis.* Nam congruencia exigit equitatis, ut filius cuius honoracione pater letatur, ipse quoque a filiis suis consimilem vicem recipiat; ut qualem parenti se exhibuit, talem erga se prolem senciat; quod si forte prole carnali caruerit, cum scriptura non possit esse a veritate vacua, huius operacionis merito iocundabitur multiplicacione filiorum spiritualium; hoc est bonorum operum vel filiorum imitacionis proficiencium sibi in talibus operibus fructuosis.

2. The blessing of God the Father. Secunda merces est benedictio Dei patris; pro qua scribitur Ecclesiastici III, 10: *Honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio a Deo, et benedictio eius in novissimo manet.* Illam reor benedictionem, de qua Matthei XXV, 34: *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum.* Patet autem ex dictis quod illa benedictio adquiritur ex honorificencia patris quadrupliciter, nam ex operibus misericordie que in via facimus patribus

1. A: *sicut enim;* ib. A: *Nam istis.* 2. I: *laborat.* 5. Codd.: *honoratis.* 5, 6. I: *modum successit.* 6. C: *succedit.* 8, 9. M: *ex cecata.* 9. EGN: *ad subiectionis desidiam.* N: *desidia.* In marg.: *diffidiam;* ib. C: *decida ergo;* ib. EHL: *ergo om.* 10. I: *nos om.* 18. A: *fro quo scribitur om.* 20. K: *equitatem.* 22. GN: *recipiet;* ib. EG: *exhibuerit.* 23. EIKLO: *forte om.* 25. BC: *multitudine.* I: *multiplicare.* 28. A: *virtuosis.* 29. L: *fro quo.* 29–30. A: *pro qua scribitur om.* 31. HILO: *et superveniet;* ib. D: *a Deo et benedictio om.;* ib. I: *in om.* 32. I: *norissimo twice.* 34. B: *quod et.* 35. C: *quadruplicis.*

nostris triplicibus ob reverenciam patris nostri in celis, cui facimus illud opus; quandocumque fecerimus ipsum in nomine suo uni de suis minimis, adquirimus benedictionem finalē; et istam reor benedictionem et partem hereditatis quam pater Iacob dat Ioseph filio accrescenti secundum sortem duplīcēm quam adquisivit arcu suo et gladio, Genes. XLVIII et XLIX.

Tercia merces est benedictio patris temporalis. Ipsorum est enim benedicere filiis in recompensacionem servicii honoracionis, unde Ecclesiastici III, 11 post mandatum annectitur hoc premium, cum subiungitur: *Benedictio patris firmat domos filiorum.* Dignum namque est ut ex merito honorificacionis parentis, a quo quis trahit esse, habeat mercedem in suo bene esse. Quod si hec merces quandoque corporaliter non provenit, multo fertilius quoad firmitatem domus spiritualis eveniat, cuius domus fundamentum est fides. Quadruplex paries est spes de redundancia boni quadruplicis; scilicet supra et subtus, ante et post in tempore, que omnia cedent sanctis ad gloriam, de qua domo dicitur Proverb. IX, 1: *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columpas septem,* id est septem virtutes septem viciis capitalibus oppositas, vel septem Spiritus Sancti dona. Ista enim sunt fulcimenta caritatis que est tegumen huius domus.

Quarta merces est quod honoratio patris est gloria filii honorantis; unde Ecclesiastici III, 13: *Gloria hominius in honore patris sui.* Non enim de egenis parentibus sed peccatoribus debemus erubescere, quia honor et vituperium ad virtutem et vicium consequuntur; non enim bonorum nature vel fortune deformitas vel defectus sed bonorum gracie vel virtutis est Deo odibilis. Si enim parens in bonis nature defecerit, attende quod est miseria condicionis humane extra potestatem parentis, ut supra tangitur capitulo XIX. Unde Ecclesiastici III, 14: *Fili, suscipe senectam patris tui et ne contristes eum in vita*

1. BHILIO: *nostri* om. 2. I: *illud — fecerimus* om. M: *id opus.*
 4. B: *istam finalē.* M: *illam benedictionem finalē.* 5. ABCIHO: *pater noster;* ib. I: *dedit;* ib. CEKO: *filio suo.* I: *filio suo adolescenti.*
 6. I: *quem.* 9. FL: *recompensam.* 10. C: *Nam Eccl.* 11. L: *annectūt;* ib. B: *cum om.;* ib. A: *subiungit.* 12. D: *patris om.;* ib. C: *format;* ib. I: *est om.* 13. ACD: *ex om.;* ib. AD: *honoracionis.*
 15. I: *corpora.* 16. A: *eveniet.* 17. I: *domus om.* 18. I: *quadruplicatītas.* 19, 20. BL: *supra, subtus.* 19. EHLO: *cedunt.* 21. GN: *et excidit.* 23. M: *sunt.* 24. C: *tegmen.* ELN: *tegimen.* I: *regnum.*
 GM: *regimen.* 25. O: *est om. before quod;* ib. AB: *gloriacio.* C: *glorificacio.* 29. I: *et lictum.* 31. EGIMNO: *a Deo.* H: *est Deo odibilis.* 32. L: *deficeret.* D: *defecerit om.* ABC: *defuerit;* ib. I: *attendatur;* ib. C: *quid.* 34. I: 19 *illius.* G: *cap. i.* 35. G: *conf isteris.*

3. The blessing
of the earthly
father.

illius. Si defecerit sensu, veniam da, et non spernas eum in tua virtute. Quoad bona fortune patet Tobie IV, 23: *Pauperem quidem vitam gerimus, si autem timueris Deum, multa bona habebis.* Non tibi displiceat confortare parentes per morulam in angusto tigurio, cum decem mensibus 5 educatus es satis anguste et fetide in materno utero, ut patet capitulo XIX. Si servitudinem parentum erubeas, considera quod servitus peccati est infinitum abiecius, cum autem honor sit in honorante, ex primo Ethicorum capitulo VI, patet quomodo accumulatur filio pro hono- 10 ratione parentum gloria pro mercede.

5. Relief from every distress. Quinta merces est a tribulacione liberacio; unde Ecclesiastici IX, 15: *Elemosina patris non erit in oblivione.* Et sequitur: *In die tribulacionis commemorabitur tui.* Istum diem puto diem finalis iudicii, quando erunt 15 elemosine premiate, et quando qui Christum erubuerit et serniones decalogi, hunc erubescere faciet coram angelis Dei. Nam coram toto mundo arguetur servus ex infidelitate, miles ex vecordia, dispensator ex prodicio et omnimode minister ex omnimoda falsitate, 20 que est erubescencia patentissima, quia coram plurimis personis gravissinis; gravissima, quia ex peccatis turpisimis. Peccata quidem in Deum infinitum excedunt turpitudinem quamlibet naturalem. Considera ergo quam erubescibilis foret in honestas verbi vel operis secundum 25 ultimum turpitudinis imaginabilis fieri terreno domino, et infinitum in honestior est quelibet iniusticia facta Deo. Et est dicta erubescencia tertio acutissima, quia consequitur perpetuo carceri in pena gravissima degenerosis-sima mancipacio. Cum autem mandatorum observancia 30

1. GLMN: *sensus;* ib. C: *spernes.* 2. I: *Et quoad;* ib. ACDLM: *fortune Tobie IV;* ib. I: *scribitur (patet om.);* ib. HKNO: *patet om.* 3. ABCD: *quidem om.;* ib. EH: *autem om.* 4. I: *Non ergo.* 5. ABCD: *tigurio. M: turgio.* 7. I: *Si ergo;* ib. C: *virtudem parentum.* 9. I: *honore. C: horror;* ib. GILMNO: *ut patet ex;* ib. G: *ex illo;* in marg: 20; ib. BCD: *primo om.;* ib. I: *Ethicarum.* 10. ELMN: *cap. VI quoniam;* ib. EHI: *patet om. C: patet quod.* 10, 11. HLM: *honore.* 12. I: *tribucione.* 13. I: *Gloria patris non in oblivione.* 15. I: *Istam autem diem.* EGHKLNO: *istam diem;* ib. MN: *finalis om.* 16. GILMN: *et inde qui. K: et quando Christum.* 17. GM: *decalogi habet;* ib. GM: *facit. CH: faciat.* 20. C: *omnino.* 21. G: *patentissima om.* N in marg. addit; ib. BCEIK: *pluribus.* 22, 23. I: *turpissimis turpissima.* 23. A: *Peccatum . . . excedit.* 25. IMN: *inerubiscibilis.* 26. BL: *imaginalis.* 27. I: *in infinitum;* ib. B: *et in honestior.* 28. B: *acutissima;* in marg. addit.: *mancipacio.* 28, 29. L: *eam consequitur.* 30. L: *observacio.*

7. Vide supra p. 238. 9. Ethica Nicom. I, cap. 5 (III): *δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι η̄ ἐν τῷ τιμωμένῳ . . .*

et eorum prevaricacio ex secundo capitulo sint connexa nec sine eorum observancia est salus homini sed perit ab ipso omne bonum, cum prevaricatori nihil est utile, patet ex opposito convertibili quod ad huius mandati 5 observanciam consequitur omne bonum.

Unde sexta merces quam Lincolnensis commemorat ^{6. Release from}
est solucio a vinculis peccatorum; unde Ecclesiastici ^{the fetters of}
III, 8: *Qui timet Deum honorat parentes;* et sequitur ^{sin.}
merces servantis hoc preceptum: *Sicut in sereno glacies,*
10 *solventur peccata tua.* Sicut enim mixta indurata virtute
gelida ex virtute calefactiva a sua duricie dissolvuntur,
sic cor induratum peccato virtute caritativa, frigescere
in lapidem, per amorem Dei vel proximi ad humilem
ministratoriam obedienciam mollietur, que caritas primo
15 debet incipere a parente. Christus autem obediencia suffi-
cienti obedivit patri maiori habundanti quam servivit patri
deitate pari superhabundanti, quando obedivit parentibus.

Sic ergo ad huius mandati observanciam movere We are moved
debent preaccepta tribucio, multimoda precepcio, et to keep this
20 finalis premiatio. Preaccepta tribucio est acceptum commandment
beneficium. Unde Ieronimus: *Non iuva patris et filii sunt by the previous*
nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula nature, gift, the
secunda post Deum federacio. Qui inquam parentes repeated order
dedecorat est impius, inofficiosus, nature corruptor, et and the final
25 primi post Deum federis ruptor. Unde suadendo ad reward.
honorificenciam maternam sic loquitur: *Illa te portavit*
diu in utero, diu aluit et difficiliores infancie mores blanda
pietate sustinuit, lavit pannorum sordes, et immundo sepe
sedata est stercore, assedit egrotanti, et que pro te sua
30 *fastidia sustinuit tue miserie facta est particeps.* Ad hanc
quoque etatem produxit et ut Christum amares edocnit.
Unde Thobias consuluit filio suo sub hac forma: *Cum*
accepit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et

1. HL: *et eorum premiatio;* ib. B: *segundo om.* GHIKLMNO: *ex*
secundo capitulo om. 2. I: *hominum;* ib. AHIKLMN: *si perit.* 3. A:
prevaricatorum. 10. I: *iuxta;* corr. in marg. C: *nixta;* ib. D: *durata.*
11. B: *duricia;* ib. BC: *dissolvitur.* I: *duricie solventur.* 12. EGIN:
virtute calefacta. H: *calescencia.* 13. BC: *et proximi.* 14. IN: *ob-*
iectivam mollietur. EG: *objecionem.* 14, 15. ELM: *que caliditas primo*
debet. 15–17. BCEGIKLMNO: *Christus — parentibus om.* 15. B: *Sic*
Christus obediencia. 16. D: *maiestati habundanti.* 18. B: *Sic sequitur.*
In marg.: *Hic deficit litera.* 19. M: *debet;* ib. BH: *tribulacio;* ib. B:
precapcio. 20. E: *fitalis;* ib. I: *Peraccepta;* ib. BH: *tribulacio;* ib.
EL: *preacceptum.* 21. BIGN: *nomen patris.* 22. L: *nomen pietatis.*
23. EGINL: *Qui enim.* D: *Qui unquam.* B: *Nunquam.* HKMO: *Qui iuxta.*
24. G: *in offensus.* 24, 25. ACD: *et secundi post Deum.* B: *et secunda.*
25. H: *foederis raptor.* 26. C: *sicut.* 30. G: *miseries.* 31. A:
perduxit; ib. ABDEHILMN: *et om.;* ib. I: *amaret.* 32. B: *consiluit:*
ib. C: *suo dicens.* 33. II: *aceperit;* ib. B: *meam om.*

honorem habebis matri tue omnibus diebus rite tue, memor enim esse debes que et quanta pericula passa sit pro te in utero suo Thobie IV, 3. Unde Ecclesiastici VII, 29: Genuitum matris tue ne obliviscaris. Ingratitudo quidem est peccatum turpissimum post tot accepta beneficia retribucionis gratuite obliisci, cum lex gratitudinis requirit quod beneficiatus potens tanta vel ampliora receptis retribuat. Racione ergo beneficiorum que a parentibus supereroganter recepimus, ad proporcionabilem retribucionem signanter astringimur.

The benefits we have received from our parents obliges us to repay them. 10

This is in accordance with the commandment of scripture and of nature, and with Christ's example. Secunda via tripliciter variatur scilicet secundum mandatum legis scripture, mandatum legis nature, et exemplacionem operacionis divine. Primum patet Exodi XX et Matth. XV. Secundum patet de lege nature irrationabilium ut bestiarum et volucrum, quorum proles rependunt affectionem parenti pro effectuoso beneficio ex instinctu naturali. Ex qua lege nature docemur nos facere similiter per locum a maiori. Narrat enim Ambrosius in suo Exameron, Omelia V, quod avis ciconia deposito patris plumarum tegmine uuda quoque pre senectute alarum remigio, soboles pennis propriis foret, alimentum circumvolando ministrat et rostro membra patris alas et totum corpus iuvando erigit; et ideo vocatur apud Romanos avis pietatis propter insignem clemenciam. Quanto magis nos, qui debemus esse vera virtute prediti, debemus relevare parentes indigenos quibus sumus ex ampliori beneficio ultra legem nature ex mandato Dei obligati. Sed et Christus, cuius tota accio est nostra instruccio, hoc idem docet in opere. Nam Luce II scribitur quod factus duodennis postquam ipsum requisierunt in Ierusalem pro sollicitudine parentum reversus est cum eis et erat subditus illis. Secundo docet idem de synagoga

1. BI: *memor om.* 2. BEHLN: *enim om.; ib. BN: debet; ib. N: rassa est; ib. BEHILO: propter te.* 4. ABCDEGHLMN: *ingratitudinis.* 6. cum: *cum: unde lex.* 9. N: *superarroganter; ib. B: accipimus. N: recipimus.* 10. K: *astrinuntur.* 11. AI: *scilicet om.* 12. A: *scripti.* 1: *legis nature scripte (twice).* M: *legis scripte;* ib. K: *mandatum legis nature om.* 13. AD: *exemplacionis.* BC: *exemplacione.* 1: *et explanacionem.* 14. GN: *Et secundum.* 16. EHNO: *affectuoso.* 18. MNO: *facere om.* 19. ACD: *enim om.* 20. GIM: *legumine.* N: *teginiri;* ib. C: *mandatoque.* 23. GHILMNO: *et hinc vocatur.* 25—26. B: *esse — debemus om.* 25. I: *predicti.* 26. B: *indigenos.* CD: *indigenes.* 27. ACD: *Domini.* 28. I: *et om.* 29. BGHILMNO: *hoc om.; ib. B: Nam om.* 30. ABCD: *duodenus;* ib. GHILM: *requisierant.* 32. BCEHL: *docet illud.*

19. St. Ambrosii Hexaemeron lib. V, cap. XV. Opp. tom. I. p. 243. 32. Lucae II, 51.

matre sua, quam primo et principaliter relevavit miraculosis operibus; et Matth. XV, 24 de divinis testatur quod sic non fuit missus nisi ad oves que perierunt domus Israel. Propter quod Apostolus Rom. XV, 8 dicit Iesum 5 ministrum fuisse gentis Israelitice circumcise. Et tertio docet idem in fine vite, quando matrem virginem discipulo virgini commendavit, dicens mulieri: *Ecce filius tuus*; deinde dicit discipulo: *Ecce mater tua*, Iohannis XIX, 26—27. Super quo dicit Augustinus Omelia CXIX: *Moralis 10 insinuatur locus. Facit quod facieundum admonet et exemplo suo nos instruit preceptor bonus, ut a filii p̄iis cura impendatur parentibus, tanquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, eciam cathedra foret magistri docentis. Ex hac doctrina saua didicerat Paulus Apostolus 15 quod decebat I Tim. V, 8: Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam uon habet, fidem uegavit et est infideli deterior. Quid, inquam, plus domesticum alicui quam parentes filii et econtra. Hoc ergo Christus edocuit, quando moriens matri de qua creatus fuit alterum 20 quodammodo filium providebat, et ultra omnes discipulos quibus omnibus proridit beneficia virtutis dilecto discipulo quadam peculiari prerogativa dedit matrem. Illa enim existens ecclesia in sancto sabbato valuit omnes ecclesias curatorum quoad fructus decimarum, quoad meritorium 25 ministerium, quoad reciprocum spirituale solacium et quoad celeste salutiferum documentum. Ista ergo ecclesia que est congregacio duarum fidelium naturarum est appropriata Iohanni quoad spiritualem modum habendi, licet ipsa et omnia que ista religio habebat erant illis communia.*

St. Augustine
on Christ's
obedience.

30 Quantum ad tertium, quod est finalis premiacio, narrat Lincolnensis mercedem septuplicem; scilicet vite longevitatem, in filiis iocunditatem, Dei manentem bene-

The final reward
is sevenfold
according to
Grosseteste
(cf. supra
p. 306—309).

2. 1: Matth. 6. M: Matth. III. E: VI; corr. in marg.: 15. 3. HKN: perierant. 4. D: Israel om. 5. ABCDEGIMNO: Israelite. Vulgate: ministrum fuisse circumcisionis. 6. EILMN: idem om. B: illud. 7. A: mulieri om. 9. B: Super quod; ib. K: Omelia om. 13. A: et cathedra. 15. EGHIL: dicebat. N: quod dicens; ib. CD: Thess. IV. 16. BCDEIKMO: negat. 17. G: Qui . . . domesticus. LN: Quis . . . domesticus; ib. I: domesticus. M: domestici. 19. B: mater; ib. ADGH KLM: fuerat. 1: fuerit. 21. I: previdit. 21, 22. ACD: apostolo quadam. M in marg.: Zwiastuy (= principalis). 22, 23. G: Illa eciam existens in sancto. 22. N: enim om. 23. CI: voluit. 24, 25. BEH LN: meritorum . . . et quoad. 27. I: duorum. 28. ACDO: specialem. 29. I: ista om. M: illa. 31. KMNO: septuplicem. 32. H: long- animilatatem.

9. St. Augustini In Ioh. Evang. tractatus CXIX. Opp. tom. III, 2, p. 1950. 23. De Potestate Pape, p. 45, l. 20. Serm. I, 29 n.

diccionem, ex patris benedictione bonorum firmitatem, gloriam et honorem de parente, liberacionem a periculis in tribulacione, et solucionem a vinculis peccatorum.

Tenfold are the dangers to him who does not carry out this commandment. Est autem sexta merces preciosa, sicut patet per iuxtapositionem pene sive periculi decemplicis que succedunt in inhonorantibus parentes; scilicet vitam abbreviari, in filiis non iocundari, per maledictionem parentum domum eradicari, mala fama notari, a Domino maledici, ab ipso obliisci, infatuari, improperium pati, vite tedio usque ad mortem affici et ultimo lapidari. Omnia quidem ista eveniunt impiis in parentes ad literam vel sensum mysticum hic vel alibi in futurum. De septem patet superius, cum omnium mandatorum servacio sicut et eorum prevaricacio sunt connexe, et de infamacione, lapidacione, infatuacione patet in locis scripture superius allegatis; sicut enim omnia genera bonorum consequuntur ad perseverantem obedientiam mandatorum, sic omnia genera malorum prevaricatores obstinaciter consequuntur.

CAPITULUM VICESIMUM TERCIUM.

As God's benefits to man are more numerous than any creature's, man is under the greatest obligation towards Him. Ex ipsis colligi potest quod parentes sunt plus aliis honorandi. Cum enim Deus infinitum plus benefacit homini quam aliqua creatura, cum est finis et origo tocius beneficencie facte summe libere secundum creaturas accidentaliter benefacientes quas ad hoc necessitat ut instrumenta sua, patet quod homo est Deo patri infinitum obligacionis quam creature; et cum obligaciones secundum beneficiencias sint tam disparium racionum, patet quod obligacio qua tenemur Christum diligere et honorare non tollit in Christo maiorem honorificenciam vel dilectionem ratione munerum humanitatis quam in alia persona divina, quia racio beneficencie secundum deitatem in

^{t.} GM: *Est autem octupliciter.* EL: *octuplex.* HN: *Est autem octava;* ib. I: *quarta merces;* ib. B: *per om.* 5. G: *vel periculi;* ib. AD: *septemplici.* Ceteri codd.: *decemplici.* 6. BGHIMNO: *abbreviare.* 8. H: *eradicare;* ib. H: *retari.* M: *vocari;* ib. BI: *maledicti.* 10. BO: *ad om.;* ib. B: *afficit ultimo.* 11. L: *evenient;* B: *istis impiis.* 13. G: *cum enim servacio.* HNO: *cum enim mandatorum.* 14. HKL: *infacione.* B: *de infamacio.* N: *infamacione om.* 16. I: *allegate;* ib. A: *genera omnium.* 17. I: *perseveracionem.* 20. ACDELNO: *qui parentes.* B: *quoniam.* H: *qui sunt.* 21. K: *diligendi et honorandi;* ib. B: *enim om.;* ib. I: *bene.* 22. D: *homini om.*; ib. D: *aliqua om.* M: *aliqua;* suprascript.: *suple huiusmodi;* ib. B: *cum sit;* ib. I: *summe liber.* 23, 24. EGKLN: *secundum scripturas creaturas accidentaliter.* I: *secundum scripturas creatas.* 24. K: *unde facientes.* L: *facientes.* 27. O: *beneficenciam.* 31. INO: *dirinitatem.*

Christo est tam equivoca, non conveniens in genere cum *Our obligation towards Christ.*
 beneficia humanitatis, quod non componit unam,
 sed in Christo aggregatur honorificencie racio multiplicior,
 sed non maior. Nam sicut accidens adveniens subiecto
 5 non facit ipsum quantitative maius, sic humanitas Christi
 adveniens sue deitati non facit ipsum meliorem, nec
 ratione beneficiencie huius duplicitis nature honoraciorem
 vel a nobis plus diligibilem. Nam humanitas sua, cum
 sit instrumentum trinitatis, non tantum est laudanda
 10 proporcionabiliter respectu divinitatis quantum serra
 vel aliud instrumentum artificis propter opus. Ipsa enim
 convenient in genere et non iste due nature. Ideo
 quicquid debo Christo ratione sue humanitatis, debo
 sibi ratione sue divinitatis debitum illud per se causantis,
 15 et ultra quadam infinitate quoad objectum sum debitor
 deitati. Notandum tamen quod reduplicativa dicit simpliciter
 et parcialiter causam huiusmodi, et sic conceditur
 equivoce quod iste homo secundum humanitatem istam
 est infinitum honorandus, non secundum illam per se sed
 20 propter inseparabilem unionem; nec dicit talis infinitas
 nisi excessum super omnem proporcionem rationalem
 inferiorem signabilem non infinitatem simpliciter.

Patet secundo quod Christus secundum humanitatem
 divinitati ypostatice copulatam est infinitum nobis
 25 honorabilior quam quisquam pater alius creatus; est
 enim honorandus yperdulia, cum redemit nos de cap-
 titate dyaboli quod nulla creatura per se potuit. Ideo
 multa sibi convenient in quantum Deus et homo simul
 que nec possunt sibi competere in quantum Deus nec
 30 singillatim in quantum homo, sed in quantum iste homo.
 Ipse enim habet ex ypostatica unione proprietates
 individuantes que nulli alii possunt competere, que
 quidem proprietates nec sunt differencie nec passiones

Why Christ
must be
honoured more
than any
creature.

1. EHKLN: *causa equivoca*; ib. I: *nam conveniens*. 3. N: *honorificencia*; ib. I: *multipliciter*. GLMN: *causa multiplicior*. 5. I: *convertibile maius*. 6. I: *sue om.*; ib. II: *divinitati*; ib. K: *ipsam*; ib. B: *esse meliorem*. 7. BC: *honorabilorem*. N: *honoracionem*. 9. B: *instrumentum ministerio*. M in marg: *Hic vide bene et aperi intellectum ne sis hereticus*. 10. AD: *deitatis*; ib. ACD: *quam*. 19, 21. BI: *quam sacra vel*. 11. GIM: *Ipsa om.* 12. B: *ille due*. C: *est secunde*. 14. ABCDNO: *deitatis*; ib. ELNO: *istud*. 15. K: *quandam infinitatem*. 16. I: *gnod om.* 17. AEGLNO: *huius*. 18. BEGHIMNO: *illc*. 19. BGHKLMNO: *infinita*. 19, 20. H: *licet propter separabilem*. 22. M: *significabilem*; ib. I: *infirmitatem*, B: *infirmitatem*, H: *infinitate*. O: *infinita*. 23. C: *tercio*. 24. ABCDO: *deitati*. 25. AD: *honoractor*; ib. G: *quisque*. 26. A: *redimit*. 28. I: *sibi om.* 29. A: *non possunt*. 30. GMNO: *sigillatim*. 32–33. HI: *individuales — proprietates om.*

specifice. Et adhuc est plus honorandus in quantum Deus quam in quantum iste homo. Omnia ergo membra ecclesie debent naturaliter se exponere pro defensione huius capitatis, et per consequens sue legis, sicut brachium instinctu naturali pro defensione capitatis se exponit.⁵ Unde Chrisostomus in Imperfecto, Omelia XXVIII: *Ipsi, inquit, honores in Christo in prima facie videntur honores, revera autem non sunt honores diversi sed diversa ministeria;* ut puta oculi honor videtur quod illuminat corpus, sed hoc non est ei honor sed eius ministerium,¹⁰ et pedis humilitas videtur quod baiulat corpus, sed humilitas baiulacionis non est contemptibilitas, sed eius ministerium; propter quod homo dominans corpori nec honorat oculum in quantum limitat ad idem officium, nec contempnit pedem pro suo ministerio sed unum¹⁵ quodque membrum pro ministerio sine repugnancia pro

Not the higher office in the Church is a claim for higher honour.

The praise or blame depends on how the office is performed.

Apostolus in quantum huiusmodi honoracior et diaconus²⁰ contemptibilior, sic quod unus invideat alteri vel contendat circa inferioritatem sui officii, sed totam solicitudinem suam instar membra proiciat quomodo potest ministrare alteri membro perficiendo suum officium, et in complecione vel abiectione illius officii in qua vocatus est habet laudem²⁵ vel vituperium quoad Deum.

The titles of the dignities in the Church are titles of office, not of honour.

Et iste est sensus Rom. XII et I Corinth. XII. Et patet quod nomina que dicimus dignitatum in ecclesia sunt nomina officii non honoris, nisi forte accessorie ex complecione officii quoad Deum; et sic intelligit Apostolus³⁰ de apostolatu suo prima Corinth. IX, 16: *Si, inquit,*

1. BC: *Sed adhuc*. 2. EGHLMNO: *ille homo.* 5. EKLNO: *ex suo instinctu.* 6. GN: *in Perfecto.* 7. N: *in om. before Christo;* ib. A: *Christo primo;* ib. I: *et in.* 8. H: *autem om.* 10. I: *non est eius;* ib. BE: *ei om.*; ib. GHKL: *sed ministerium, N: sed beneficium.* 11. CD: *totum corpus.* 11, 12. B: *corpus sed humilitas om.* 12. CDEHKNO: *ipsa humilitas;* ib. G: *quod contemptibilitas;* ib. K: *secundum eius.* 14. BGMMNO: *illud officium. C: istud.* 15–16. B: *sed – ministerio om.* 16. ADG: *membrorum.* 17. H: *primitiva iuvancia.* 19. M: *talis om.*; ib. I: *officii sit huiusmodi sit;* ib. HI: *honoracius. M: . . . acius (honor).* 20. EN: *in quantum huiusmodi officii. M: in quantum om.* GKO: *modi om.;* ib. HO: *honoracior.* 21. N: *contempior.* 22. I: *circa honoracius ut apostolus in quantum ad.* 23. G: *ministrari.* 24. GHO: *ut in.* 25. B: *aut abiectione;* ib. GKMNO: *in quo;* ib. O: *habeat.* 27. I: *Et – Cor. XII om.;* ib. E: *Rom. 13;* ib. I: *Ex his patet.* 28–30. B: *ecclesia non honoris sunt nomina sed officii quoad Deum. Et sic. O corredit.* 30. C: *intelligitur.* 31. A: *Si enim.* IN: *Si quid.*

6. Hic locus in Homil. supramemorata non extat.

St. Paul's example.

evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit; quasi diccret, hoc debo primo racione officii apostolatus, nec inest mihi honor vel gloria nisi mediante complecione officii, cum honor vel gloria per se et immediate consequitur meritum ministrando, et non nisi mediate vel per accidens nomen officii. Si enim quis vere sortitus est nomen officii, tunc mediante ministerio habet laudem, si solum nominetenus, tunc non habet illud nomen nisi equivoce sine laude. Et hinc dicit Christus Matth. XX, 26, quod maioritas suorum discipulorum attendi debet penes maioritatem ministerii, et Apostolus I ad Thimotheum III, 1: Qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat. Sic ergo quodlibet membrum ecclesie, cum habet supra se caput misticum, debet leges capitis observare. Componit enim hoc caput cum qualibet persona alia ecclesie a qua recipit iuvamen, iuxta illud Apostoli I Corinth. III, 9: Dei enim adiutores sumus. Et ideo verissime dicit Christus, Matth. XXV, 40: Quandiu fecistis uni ex fratribus meis istis minimis, mihi fecistis; et Act. IX, 4: Saule, Saule, quid me persequeris? Cum enim Christus secundum deitatem sit Dominus totalis ecclesie, patet quod impugnando ipsam inpugnatur dominus, et impediendo quocumque membrum ecclesie impeditur iuvamen capitis, et sic pro defectu membrorum. Et patet quomodo diligere Deum et proximum convertibiliter consecuntur.

Patet eciam quod venerabilis persona ecclesie se habet ad membra sua in honoracione et bonitate sicut homo ad suas partes quantitivas, et Christus qui est caput misticum ecclesie, ac si foret secundum humanitatem anima eiusdem. Unde sicut anima est eadem persona cum homine, ita videtur quod stat eadem persona ecclesie quecumque persona affuerit vel defuerit citra

Higher rank corresponds to higher office.

Whosoever loves God, loves his neighbour also.

1. BCDEGHLMN: *evangelio*; ib. BEGHKMN: *enim om.* 3. B: *mediate.* 4. IN: *et gloria.* 5. ILM: *in ministrando.* 6-7. GH: *si enim — officii om.* 7. N in marg. add.: *rere om.*; ib. C: *desortitus;* ib. B: *est quis nisi officii*; ib. I: *mediate.* 8. GK: *sed solum.* H: *sed si.* 10. I: *maioracio.* 11. G: *discipulorum suorum superiorum.* N: *discipulorum superiorum;* ib. I: *maioracionem.* 12. BC: *sui ministerii;* ib. K: *et om.* 13. I: *bonum opus desiderat om.* 14. ACDH: *intra se.* BEKMNO: *infra.* L: *habebat infra.* 16. E: *cum aliqua.* 19. I: *Matth.* 2: *Qui uni minime sic michi et Act.* GHN: *Quandiu fecistis et Act.* LMO: *uni ex minimis meis fecistis etc.* 20. B: *istis om.*; ib. M: *Act. 8;* ib. I: *Saule salve.* 21. I: *enim Christus om.* 21, 22. I: *secundum dignitatem.* 22. ABD: *talis.* C: *tocius.* 24. B: *impediatur.* 25. ABCD: *de profectu.* A corredit: *pro defectu;* ib. G: *patet quod.* 26. N: *consequentur.* 29. H: *Christus et caput qui est caput.* 31. B: *eadem anima.* 32-1. I: *videtur quod eadem persona affuerit vel defuerit citra Christum.* 33. AD: *ecclesia.*

Christum; et ita videtur quod sponsa Christi est magno sacramento ydemptisicata Deo, sic quod vere dicere poterit quamlibet personam huiusmodi esse eius membrum; sicut enim anima cum quacumque materia sufficiente ipsam per se subiectare constituit eandem personam⁵ hominis que est ipsa anima, ita videtur Christus cum quolibet Christiano constituere eandem personam ecclesie, que est Christus. Et ita videtur triplex ydemptitas christiani ad Christum preter idemptitatem specificam; prima, qua omnes Christiani predestinati simul collecti¹⁰ constituunt unam personam que est sponsa Christi, cuius persone forma vivens est caritas. Christus autem est caput extrinsecum huius spouse.

Secundo vero componit cum dicta sponsa unam personam, que est ecclesia catholica individuata a Christo¹⁵ ut forma, et ab illa ecclesia tanquam materia.

The believing Christian is united with it by predestination.
The whole of the predestined form a body, whose head is Christ.

Tercio vero potest intelligi persona Christi ut anima et quilibet christianus ut forma, ita quod corpus Christi mysticum sit persona Christi, non dicens nisi personam Christi cum quocumque alio fideli homine predestina-²⁰ cionis gracia copulatum; et sic eadem est persona Christi cum quocumque vel quibuscumque predestinatis sociata, licet materie varientur secundum numerum personarum hominum, non quod aliqua talis persona sit Christus sed membrum Christi, et quelibet eius pars²⁵ pars Christi sed non membrum eius. Et sic est triplex copulacio nature humana ad Christum; prima maxima et ypostatica qua natura copulata est eadem persona que Christus; secunda qua persona copulata non est Christus sed eius membrum; et tercua qua natura copulata³⁰ aggregative constituit personam, cuius Christus secundum humanitatem est pars, ut patet infra tertio huius, capitulo XLIII.

1. K: magna. 2. C: condemptisicata; ib. M: adeo. 3. EGIMNO: possit; ib. H: personam esse huius membrum; ib. EGIMNO: huiusmodi membrum. K: huiuscemodi; ib. B: esse om.; ib. K: eius om. 4. K: eni materia; ib. I: sufficit. 9. I: preter idemptitatem specificam om. 9, 10. B: specifica primum. 10. M: a qua. 13. B: sumus spouse. 14. G: Secunda; ib. I: dicto sposo. 16. B: sicut forma. 17. K: Tercio non potest; ib. B: vero om. 18. B: et om.; ib. I: forma ista. GM: ut materia ita. 19 and 20. B: Christi om. 20-22. H: alio — quocumque om. 22. I: cum quacumque. 23. I: variantur. 23. B: et personarum. C: et personas; ib. GHLMNO: alia. 25, 26. BCINO: pars once. 26. B: duplex. 27. GMN: ista prima maxima. 28. A: apostatica; ib. I: que natura. 29. BCI: que est Christus; ib. GMO: natura copulata. 32. BI: tertio huius om.

Et patet quod pro ista triplici unitate orat Christus Iohannis XIII, 11: *Pater sancte, serva eos quos mihi dedisti ut sint unum, sicut et nos, et sequitur: non pro eis rogo tantum sed pro eis qui credituri sunt, per verbum eorum in me ut omnes unum sint; sicut tu pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Et sequitur: *Ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum.* Istam autem unitatem alias diffuse exposui; et isto modo videtur Apostolum loqui I Corinth. VI, 15—16: *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi; et sequitur: Qui autem adheret Deo unus spiritus est cum eo;* super quo Bernardus libro quinto ad Eugenium: *Deus sic inest, ut unum proinde cum nostro spiritu esse dicere quis non timuerit,* et si non unam personam unam vero substanciam. Et sequitur: *Deus inest anime tanquam vita.* Unde Gregorius XXIII Moralium, primo capitulo super illo Iob XIX capitulo Scio quod redemptor meus vivit. Sciendum, inquit, est quod 20 redemptor unam personam se cum sua ecclesia quam assumpsit exhibuit. *De ipso enim dicitur qui est caput Christus, cursusunque de eius ecclesia scriptum est: Et corpus Christi quod est ecclesia;* et sequitur *quod Christum et ecclesiam unam personam credimus.* Hoc eciam unius 25 persone actibus signari videamus, nec aliter video quomodo potest scriptura sane intelligi. Unde tertio de doctrina christiana dando primam regulam Ticonii ad intelligendum scripturam dicit Augustinus quod Christi et St. Augustine. ecclesie est una persona, quia Galat. III, 29 dicit sic

The bodies of
the believers
are members
of Christ.

St. Gregory on
Christ's unity
with the
Church

1. HKNO: *Et pro ista tercia (HKNO: triplici) unitate orat (B: erat)* Christus Iohannis; ib. E: *oravit.* 2. A: *Iohannis om.; ib. DILO: sancte om.* 3. I: *ut sicut et.* 5. A: *et omnes;* ib. I: *sicut cum.* 6. ABCD: *sequitur tertio.* 8—8. I: *ego — autem om.* 9. I: *Istam om.* GHKLMNO: *Illam;* ib. BGHK: *autem om.* 10. I: *exposui;* non nunc dimitto. (Rectius: ideo nunc); ib. HI.N: *et illo.* B: *in illo modo.* 11. GH KMNO: *quia;* ib. BC: *corpora om.* 12. ACD: *autem om.* 13. ABCD: *Domino;* ib. ABCDGHNO: *cum eo om.* 13, 14. I: *libro secundo.* 14. EI: *inest nobis;* ib. I: *provide.* 15. AD: *spiritui;* ib. I: *ne timeat.* 16. BHK: *una re;* ib. C: *vere.* 17. BCIMO: *quasi rita.* 18. B: 13 Mor.: ib. GILN: *super illud.* H: *super Iob 19;* ib. ECHLM: *capitulo om.* 19. B: *meus om.*; ib. C: *inquam;* ib. I: *est om.* 23. I: *quod est sponsus ecclesie;* ib. M: *in ecclesie.* 24. B: *Hoc et.* K: *Hoc est.* 25. C: *significari.* 26. EGHIKLN: *Unde Augustinus.* 27. B: *dando prima recti;* ib. I: *Ticonii om.* 29. I: *et una et Galat.*; ib. GN: *Gal. VI;* ib. ACD: *sic om.*

3. Ioh. XVII, 20—21. 7. Ioh. XVII, 22. 10. E. g. De Ecclesia cap. V et alibi. 13. St. Bernardi Opp. tom. I, 787. 17. St. Gregorii Moralia XXIII, cap. I. Opp. (Migne) II, 251. Cf. De Ecclesia p. 21. 26. Aug. Opp. III, p. 82. Cf. De Ecclesia p. 4.

Apostolus: *ergo semen Abrahe estis, cum sit unum semen Abrahe quod est Christus.* Cum ergo transitur a corpore ad caput vel econtra, non receditur ab una eademque persona. De eadem enim persona loquitur Isaias LXI, 10 *quasi sponsum decoratum corona et quasi sponsam ornatam monilibus,* ideo collaudat ecclesia Deum in dedicacionibus materialium ecclesiarum, eo quod ecclesiam fidelium quam ipse inhabitat sponsam vocare dignatus est.

St. Augustine
(continued).

Unde super Psalmum XXXVII dicit Augustinus Christum 10 vere dicere *longe a salute mea verba delictorum meorum ratione corporis sui.* Et postquam probavit ex scriptura istam sentenciam. *Sic, inquit, audianus ecclesiam tanquamimum, et tamen caput tanquam caput et corpus tanquam corpus.* Non, inquit, dividuntur persone sed distinguuntur 15 dignitas. Et super Psalmum XXXIII: *Dominus noster in corpore suo, quod est ecclesia, minor fuit primis temporibus et ecce iam sennit;* unde debemus credere quod caput nostrum Christus est, corpus autem capitum illius non solum nos sed omnes qui ab inicio seculi fuerint iusti, 20 caput Christum habent ex eadem fide viventes, ut sit ipse caput totius civitatis Ierusalem connumerans omnibus fidelibus ab inicio usque in finem. Et super Psalmum XLII: *Esurit ecclesia, esurit corpus Christi, et homo ille ubique diffusus est, cuius caput sursum et membra deorsum, 25 eins vocem in omnibus psalmis vel psallentem vel gementem vel letantem in spe, vel suspirantem in re notissimam iam et familiarissimam debemus habere ut nostram.* Quotlibet sunt huiusmodi dicta sanctorum confitencium

1. BEINO: *ergo om.* 2, 3. EGHKLMN: *quando ergo transit a corpore ad.* 3. I: *vel econtra om.; ib. B: non recedit. H: non recipitur.* 4. I: *Et de eadem. ABC: Eadem enim; ib. D: eadem enim persona om.* EHNO: *enim om.* 5. GHIO: *Isiae VI; ib. I: cum sponso decoratum bona; ib. M: eum sponsum; ib. O: decorant; ib. A: cum corona, BN: cum om. K: de corona.* 6. B: *monili sed. K: monilibus ecclesiarum materialium.* 7. K: *materialium om.* 10. I: *Psalmus 184.* 11. B: *delictorum.* 14. ABCD: *ut tamen; ib. I: ut caput. EHKLNO: ut cum caput tamquam caput.* 14, 15. B: *tamquam corpus om.* 15, 16. ELMN: *distinguuntur dignitates. G: distinguuntur per dignitates.* 16. BCG: *Deus.* 17. EMNO: *iunior; ib. I: in more fuit.* 18. B: *genuit.* 20. E: *sed et omnes.* 20–21. B: *iusti — habent om.* 21. B: *et sit ut.* 22. A: *consideratis.* BCDGKLMNO: *connumeratis.* 23. BGHLMNO: *ad finem.* 24. B: *ubique om.* 26. I: *vel om. before psallentem; ib. BD: vel gementem om.* 27. BCD: *conspirantem.* H: *spirantem.* 28. ABD: *iam om.* 29. A: *Quelibet; ib. L: modi om.*

7. Cf. De Ecclesia p. 269. 10. Opp. IV, p. 400. 16. Rectius ut videtur super Psalmum XI. Opp. IV, p. 453. 23. Ibid. Opp. IV, p. 476.

hoc de fide. Solucio vero instanciarum patet alibi. Patet tertio quomodo post divinitatem et humanitatem Christi ac matrem ecclesiam parens spiritualis, ut papa, episcopus, curatus vel alias prepositus in casu in quo 5 ministrat ampliora carismata est plus parente carnali honorandus, quia cum beneficium superiorum sit causa honoris, et bona spiritualia precellunt bona nature, videtur quod prepositus apud Deum honoracior in spirituali ministerio, sedulior quam pater carnalis mini-10 strans bona nature, sit apud beneficatum honoracior.

Sed quis est talis prepositus et laudabimus eum? Licet enim pater carnalis sit causa remota omnium 15 istorum carismatum, et ex hinc sibi carnaliter plus afficimur, tamen pater spiritualis ministrans proximo ad formam huiusmodi ex ampliori caritate meretur a subdito ex maiori beneficio plus honoris. Licet soli spirituales hoc sapiant, veritas tamen est quod honoracior atque superior in reputacione faciei ecclesie iam decepte est inhonoracior propter defectum amplioris ministerii.

20 Obediencia tamen in canonibus hoc est de lege Christi emanantibus maioribus in facie ecclesie, licet secundum veritatem sint discoli, est ferenda. Et ita honor capituli cuius preposituram induunt est illis non tanquam illis sed tanquam ymaginem Christi gerentibus tribuendus.

25 Et si queritur de parente carnali quis cui preponitur in honore, dico quod pater: propter sexus dignitatem, propter partis materialis nobiliorem et virtutis informative ampliorem ministracionem; hoc enim excedit omnem solicitudinem matris in educatione quam nutrix

30 possit suplere. De parentibus vero remotis iam mortuis certum est quod remanet una obligacio ad ipsos iuvandum meriti suffragio. Ipsi enim benefecerunt nobis tam quoad

The spiritual father has a higher ministry than the earthly father and thus deserves the greater honour.

Spiritual superiors must be obeyed in every thing that is ordered by Christ's law, even if they are themselves unworthy.

Of the earthly parents the father is to be honoured first; deceased parents must be remembered in prayer.

1. I: *Et hec est de fide.* N: *hoc est;* ib. I: *Solucio vita ali* (sic). KN: *Solucio una.* 2. HO: *deitatem.* 3. H: *patris spiritualis.*
1. B: *vel curatus ac;* ib. AD: *casu quo.* 5. I: *ministra;* ib. ILN: *corporati.* 6. AD: *superioris.* 6, 7. BCHIK: *causa bonorum.* GN: *causa inferiorum honorum et spiritualia precellunt bona.* L: *causa superiorum honorum.* O: *causa honorum.* 7. EHIL: *bona om.* 9. I: *ministerio om.* 10. A: *ad beneficatum;* ib. NO: *honoracior.* 11. BC: *laudamus;* ib. I: *eum om.* 13. BC: *illorum;* ib. G: *exinde;* ib. M: *plus carnalitatis sibi.* 14. G: *cum pater;* ib. C: *proxime.* 15. B: *meremur.*
16. ACD: *beneficiencie;* ib. EGL: *plus honorari;* ib. I: *Sed licet.* 17. N: *honoracior.* 17, 18. B: *aut superior.* 18. D: *faciei om.* 19. H: *benefici ac ministerii.* 23. I: *non om.* 25. B: *cui pater ponitur.* 27. H: *meliorem et nobiliorem;* ib. ABCDEGKM: *nobilioris . . . amplioris;* 16. I: *virtute ampliore.* 28. I: *et hoc excedit.* 28, 29. B: *hoc enim excedit omnem solicitudinem twice.* BEGHLMNQ: *enim om.;* ib. H: *excludit omnem.* 29. IK: *ymmo remotis.* 30. L: *posset.* 31. EINO: *ad illos,* K: *ad illos iuvanto.* 32. M: *merito.*

bona nature quam gracie, preter hoc quod dimiserunt suis heredibus bona fortune, pro quibus in casu nocentibus

Against them, whether living or dead, nothing must be done out of illwill or revenge. contingit iam viventes ipsis debere remissius; non enim est vindicta vel maleficencia vivis aut mortuis exhibenda,

sed pro predestinatis mortuis licet malefecerint est 5 orandum. Verumptamen licet quandoque contingit quod beneficiando inimicis quis ex maiori fervore caritatis amplius mereatur, tamen secundum legem caritatis viator tenetur plus diligere amicos dantes occasionem ex beneficio ad amandum quam inimicos ex quibus capitur 10 materialiter occasio ut ametur. In talibus tamen nobis ambiguis debemus nos tenere in communibus, proficiendo

ecclesie catholice principalius quam cuiquam eius membro et descendendo ad individua subintelligere condicionem quod hoc isti persone eveniat, si sit beneplacitum Deo. 15 Unde personalibus affectionibus est error merencium, ut patet de beato Gregorio qui meruit Traiano imperatori liberacionem de purgatorio profundissimo propter affectionem quam habuit ad eum ex colore iusticiae. Narratur enim in vita beati Gregorii quod Traiano Imperatore 20 Romano ad bellum vehementissime festinante occurrit vidua, expetens iudicium de sanguine filii iniuste perempti quod imperator in reditu promittebat. At illa: *Quid si in prelio mortuus fueris?* At ille: *Qui post me imperabit.*

Cui vidua: *Nonne melius erit tibi si tu iusticiam mihi 25 facias ut inde mercedem recipias, quam quod alteri hanc remittas?* Tunc Traianus pietate commotus dissiluit et ibidem innocentis sanguinem vindicavit. Quod factum

St. Gregory's example, who saved the emperor Trajan from purgatory by his prayers

1. BCHILNO: *bonum*; ib. B: *propter hoc*; ib. GMN: *hoc om.* 3. M: *Racio enim est.* 4. I: *aut malefici.* KN: *aut maleficia.* O: *aut maleficio;* ib. G: *vel mortuis.* 5. I: *pro om.*; ib. BIKLM: *malefecerunt.* 6. I: *quod om.* 8. I: *ut amplius mereamur.* 10. GIKLMNO: *ad iuvandum;* ib. ACD: *non capitur.* G: *causatur.* 10, 11. EHL: *capiatur materialis.* 11. M: *materialis.* G: *materialis occasio vel occasio;* ib. ABCD: *amentur;* ib. I: *In talibus unde.* 11, 12. H: *talibus tantum ambignis.* 12. H: *nos cavere.* 13. *principalius.* A: *addit: ut inde mercedem recipiamus.* 1: *principalibus.* 14. BCEKM: *intelligendo.* GHLNO: *subintelligendo.* 16. BC: *Unde et.* 19. BGIN: *Traiano.* 19. HI: *ad Deum;* ib. LN: *calore.* 20. BGIN: *Traiano* (sic et in seqq.); ib. GIN: *imperatori.* 21. M: *festinante om.* G in marg. addit; ib. I: *excurrat.* 24. I: *Qui om.* 25. AB: *vidua;* ib. AD: *tibi quod.* 26. M: *hinc om.* 26, 27. AD: *hoc remittas.* 27. EGINO: *motus dissiluit et illi.* 27, 28. GLNO: *et illius.*

17. Cf. De Ecclesia p. 531, 533, 534. Serm. IV, p. 31, 33. Historiam de Trajano supramemoratam in Vita St. Gregorii auctore Paulo diacono (Opp. Gregorii Magni ap. Migne I, 36) invenire poteris. Vide et Peraldum, Summa Virtutum I, 31. Sic et in Floribus Historiarum ed. Luard I, 291.

How to act in doubtful cases.

beatus Gregorius per forum Traiani Rome transeundo commemorans, ad basilicam beati Petri veniens pro Traiani infidelitate amarissime flevit, cui divinitus responsum est: *Peticionem tuam impleri, sed careas ne pro dampnato alias preces fundas.* Unde data sibi adopcione vel in purgatorio biduo cruciari aut toto tempore vite huius doloribus fatigari, electo secundo, continue aut febribus laboravit aut podagre molestia pressus fuit. Ex isto patet quod iste sanctus licet meruit sic orando, tamen peccavit venialiter; unde et punitus est ad exemplum aliorum, quod non in affectionibus personalibus improvide perseverent. Quomodo autem fuit illud possibile? Non est mihi difficultas, utrum Traianus fuit illuminatus fide Christi ante mortem et in loco inferni expectans purgacionem et suffragii oracionem a beato Gregorio, ut detur exemplum aliis standi pro iusticie complemento, vel anima corpori reunita in gracia illustrata, quia certum est quod non fuit prescitus nec pene perpetue condemnatus, sed ut salvetur per hoc medium eternaliter ordinatus.

De loco autem, in quo anima fuit, est proposito isti impertinens.

Conceditur ergo quod contingit orare Deum, si sibi beneplaceat iuvare personam cui afficitur. Sed caveatur quod affecio non sit carnalis vel aliter inordinata, quod peticio sit condicionata et quod assistente vite sanctitate prestancior ministracio ecclesie non sit omissa, et tunc licet alternare orando nunc specialiter pro persona cui afficitur, ut consuevit ecclesia, ut sic affecio acuatur et pro universalis ecclesia que debet plus amari devocius deprecetur. Talis enim generalis oracio habet plus rationem meriti et secundum caritatem maiorem ordinate profusa plus iuvat personam in purgatorio cui deprecans

How
St. Gregory was
punished
because of his
petition on
behalf of
Trajan.

Conditions
under which
we may pray
to God for
others.

General prayer
is of greater
merit and benefit
to the souls in
purgatory.

1. B: *Troyani imperatoris transeundo;* ib. EGHILNO: *Rome om.*
 3. I: *revelatum est.* 4. C: *impleremus.* 5. I: *alias alias.* EL: *aliquas*
 ib. HO: *effundas.* 7. B: *in doloribus.* 8. I: *laborat;* ib. GHIKMN: *Ex istis.* 9. L: *licet om.;* ib. ADI: *sibi orando;* ib. A: *tamen om.*
 10. B: *punitus erat.* 12. B: *perseverant;* ib. K: *autem om.;* ib. BC: *fit hoc.* GM: *hoc fuit.* K: *hoc fiat;* ib. I: *illud om.;* ib. I: *non om.* 13. I: *fuit om.* 17. M: *et gracia.* LO: *in gratia et gracia.*
 N: *vel gracia.* 18. A: *nec perpetue.* C: *pena perpetue.* 20. KO: *ordinavit.* M: *ordinal.* 21. ACD: *autem om.* H: *quo aut in quo;* ib.
 I: *fuit om.* 23. C: *continuit.* 23, 24. GHIMNO: *si sibi placeat.*
 24. GN: *Sed teneatur.* 25. EL: *ne affecatio sit carnalis;* ib. IK: *corporalis;* ib. BD: *inclinata inordinata.* 26. BCD: *in vite.* 28. C: *spiritualiter.* 30. M: *debet om.;* ib. I: *devotionis.* 32. R: *racione.*
 33. CGHIKLMNO: *perfusa;* ib. EGHLMNO: *plus om.;* ib. I: *per personam (plus om.).* 33—1. I: *in purgatorio — obligatur om.*

specialiter obligatur. Deus enim partitur meritum orantis pro passis in purgatorio proporcionaliter ut ipsi descendentes in maiori gracia amplius meruerunt; sic quod sepe contingit ditissimum seculi in nullo vel in pauciori alleviari in purgatorio pro distribucione elemosinaria 5 bonorum fortune que occupaverat hic in via quam proximum egenum decedentem in maiori gracia. Ipse enim verius dominatus est ipsis bonis quam civiliter quilibet occupans, et modo devolutis bonis ad capitalem dominum servum meliorem et fideliorem plus premiat 10 pro mercede, cum cessante omni occupacione proprietaria post hanc vitam in utroque statu scilicet purgatorii et patrie erunt cuncta communia secundum gradus meriti, cum non erit personalis accepcio apud Deum; ibi enim uniuscuiusque meritum iuvabit quemlibet 15 secundum gradus caritatis quo meruit.

Debet autem movere nos iuvare parentes et specialiter proximos in purgatorio suffragio meritorum, quod ab illis, quando nobis non suffecimus, beneficia multa recepimus, quod illi sunt in statu pene acerbissime quo nequeunt 20 se iuvare, et quod exinde consociatis nobis in patria participabimus undique plus premii gaudiosi. Et est talis honoracio mortuorum eo securior quo honoratus non exinde extollitur inani gloria, quo omnes complices laudant eum, occasione cuius recipiunt illud 25 suffragium; et cum non possunt ibi excidere a caritate vel ex novo peccato ad capacitatem se indisponere, cum oportet naturas simul premandas simul mereri, patet quod meritum factum pro mortuis purgandis et specialiter secundum intencionem generalem est promerenti et 30 elemosinariis suis securius. Debet ergo proles viva iuvare parentes mortuos honore debito eo cicius, uberior et affectuosius quo illud penale est acerbius et in inpotente se iuvare molestius, quoad profectum securius et extensi-

Reasons why
we should pray
for souls in
purgatory,
above all for
parents and
kinsmen.

Such prayers
are profitable to
the dead and to
the living.

3. BCD: *sic ut*. 4. M: *huius seculi*; ib. BEH: *vel in nullo*. 1: *nullo* om. 5. KL: *plus alleviari*. 6. HIM: *occupaverit*. G: *occupavit*. 7. I: *excedentem*. G: *decentem*. 8. B: *est om.* 9. BCGHIKNO: *qui-
libet om.*; ib. 1: *et ideo*. 10. CGMN: *dominum suum*. 11. GLO:
de mercede. 12. M: *statu om.* 15. BD: *ubi enim*. 16. A: *gradum*
veritatis. HO: *gradum*. 18. I: *proximos om.* 19. H: *a nobis*; ib.
BO: *sufficimus*; ib. GKN: *recipimus*. 21. K: *et quo*. 22. GMN:
participabimus invicem; ib. K: *unde est plus*; ib. EL: *ricem plus premii*.
23. O: *honorificatio*; ib. A: *eorum securior*. 24, 25. I: *participes*.
26. B: *et om.* K: *eius*. 27. M: *ad capittem (sic)*. 29. I: *sanctum*.
31. B: *via*. 32. G: *determinato eo*; ib. GHIMNO: *et om.* 33. N:
quomodo; ib. KL: *in om.* 34. BC: *molestiis*.

et tertio quo finitis penis liberatus ad plenum gaudium procurat pro suis benefactoribus diligencius.

Si autem queritur de prestanciori modo iuvandi mortuos, dicitur quod iuvando vivos amplius indigentes ut seminando opera misericordie tam corporalia quam spiritualia secundum spiritum consilii. Non enim oportet imprudenter in uno globo uno die celebrare tot missas et tot facere distribuciones aut simul tot ieunaciones, nisi assit indigencia materie, quia Deus apud quem omnia que fuerunt vel erunt sunt presencia acceptat providam exspectanciam subducta avaricia ac si meritum foret factum in uno involucro.

Videat ergo homo quid est sibi utilius, quid est ecclesie commodius aut quid Deo honorificens, et faciat illud pro mortuis tanquam eis salubrius; in tali quidem melius placatur Deus et per consequens mater ecclesia, in cuius quodlibet membrum capax et indigens partitur spirituale suffragium copiosius in quantum promerens facit sibi et ecclesie utilius, et pro honore Dei fervencius; nam ista tria ex lege caritatis se invicem consecuntur. Sicut enim quelibet pars mundi inanimata iuvat quamlibet ad integrandum mundum, ut ex illo officio a mundo perfeccionem secundam recipiat, sic universitas volitive creature debet volitione meritoria superaddita iuvare quamlibet eius partem, et sic facit eo copiosius quo facit sibi utilius, nisi peccato mortali resistat voluntati increase, que mercedem in capaces influeret. Non enim more influencie corporalis forcitus imprimitur in propinquum localiter quam remotum, sed eo proporcionaliter forcitus quo egens et capax est primo influenti similius, et sic in ista acceptione propinquius. Faciat ergo quodlibet membrum ecclesie quod

The better way
to help the dead
is to help the
living by
corporal and
spiritual deeds
of mercy rather
than by saying
so many
masses, and the
like.

He helps the
dead who does
what is
profitable for
himself and
good for the
Church, and
what does
honour to God.

1. I: plenum gradum. 3. A: queratur. 4. B: in tuare vivos amplius est. 5. I: corporali. 6. I: enim om. 7. B: glebo una die. EGILO: una. N: in una. 8. ADEGINO: et om. 9. I: erga (g) misericordie (nie). GMN: indigencia gracia materie. EO: indigna gracia materie. 10. GHNO: et acceptat. 12. I: in uno involucro om. M: in uno voluto, GN correxerunt. 15. B: faciet; ib. EGIKM: illud salubrius. N: illud eis. 17. E: cuius quorundem. 18. H: patitur; ib. I: in om.; ib. B: inquam. 19. C: facit illud quod est; ib. I: et ecclesiæ om.; ib. I: et om. 19, 20. A: amore Dei. 20. EGHIKLMN: illa; ib. B: se om. 23. I: secundum sic; ib. B: recipiet; ib. A: sic quod. 24. ABD: volutive create. 24, 25. GMN: meritoria sufficiente superaddita. 25. BC: iuvare hominem et quamlibet. 25, 26. I: faciet ei. 29. BEG KLMN: locatum. H: locale. I: locando lamquam; ib. N: quam in. 30. GM: proporcionaliter. IK: proporcionaliter. E: proporcionaliter; ib. D: egens. GN: egens capax. 31. GHILMNO: ista om.

incumbit officio sui status, et de quanto facit solicitus, de tanto quadam naturalitate cuilibet membro capaci prodest amplius. Et hinc quadam cathena mirabili maioritas rationum indigencie est in diversis statibus dispariter seminata, ut existentes in purgatorio habent 5 rationem multiplicem amplioris indigencie, ut patet ex dictis; econtra autem viantes cum subsunt maiori periculo, magis ambigui de premio, habent ut sic ampliorem rationem indigencie iuvamenti. Ideo in omnibus istis faciat quisque officium sue vocacionis, secundum quod 10 est sibi utilius et ut sic sine personali sollicitudine utrobius prodest amplius.

The duty to
repay does not
correspond
absolutely with
the magnitude
of benefits
received, since
no one is able
to repay God's
benefits
adequately.

Ex istis quarto patet quod non absolute penes magnitudinem beneficij attenditur obligacio retribucionis, sed cum hoc penes modum et ordinem gratis dantis.¹⁵ Ex quibus videtur Lincolnensi, Senece et ceteris quod *soli Deo non potest retribucio fieri de condigno*. Nam in quantum Deo plus retribuimus, cum exinde nobis et non sibi ex gratia preveniente proficimus, de tanto obligaciores sibi sumus.²⁰

How to repay
benefits received
from parents
and teachers.

De magistro vero videtur quod possumus superhabundanter sibi retribuere, cum possumus tam grataanter de eodem vel alio preciosiori ipsum instruere. Quoad parentis retribucionem videtur quod proles potest amplius quam vitam receptam retribuere. Primo quia potest ministratorie virtutes in parentes inprimere. Cum ergo virtus huiusmodi sit bono nature prestancior quam bonum quod parens solum parcialiter ministratorie et per accidens dedit proli, sequitur quod parens potest esse obligacione proli sue tum propter maius donum, tum 30 quia gratancius datum.

Item, proles non solum semel potest liberare parentem a mortis periculo, sed quocienscumque libuerit; cum ergo vitam defendere, ubi aliunde deficeret, equivalet

1. CDGHLNO: *solicius*. 4. I: *majoratus ratione*. EGMN: *majoritas ratione*; ib. H: *rationem indigencia*. 4, 5. B: *statibus dispariter seminata om.* 6. B: *ampliorem*; ib. NO: *egencie*; ib. C: *ei patet*. 8. B: *ambigue*. 9. I: *Ideo inde*. 10. I: *facit quisque effectum sue vocacionis*; ib. E: *unusquisque*; ib. GM: *effectum sue*. 11. C: *sic eius*; ib. O: *sine om.* 15. N: *et om.*; ib. A: *gratis donantis*. 16. EIM: *et Senece*. 17, 18. EHILMO: *in quanto*. 19. EN: *ex om.* 21. B: *vere*. 22. IMN: *sibi om.* 23. BEO: *vel de*; ib. BEGILMNO: *alio om.*; ib. G: *preciosiora*; ib. IM: *instrui*; ib. BGKN: *parentes*. H: *parentum*. 25. G: *potest om.* 25, 26. B: *ministracione*. 26. I: *in parentes om.*; ib. A: *parentem*. 27, 28. ABCDGI: *prestancior quod bonum parens*. 28. I: *quod plus solum*; ib. G: *solummodo*; ib. K: *participialiter*. 29. K: *dedit illi*. 32. ABCD: *et semel*; ib. HI: *parentes*.

dacioni, sequitur quod proles potest parenti quoad istud superhabundancius compensare.

Assumptum patet in casu posito quod parens vitam perderet fame, morbo, hoste vel tali periculo, nisi proles adiuverit; et hoc videtur esse opus eo prestancius quo vita salvata est perfeccior, salvacio frequencior atque grativior; et illud habet maiorem colorem de salvacione anime a gehenna. Licet autem sint undique dispare raciones, cum unus sit reliquo obligacionis quam econtra, 10 tamen in nullo congregantur simpliciter omnes raciones honorificie preter quam in Deo, cum creature reciproce sui indigeant. Et ista videtur mihi cathena Of the chain of concord or love, which ought to bind together all creatures. concordie vel amoris quam omnes creature debent habere ad invicem. Sic enim una contracta eget alia et econtra, 15 et quelibet persona hominis est necessaria cuicunque; ideo docet Apostolus Rom. XII, 10 quod *simus honore invicem prevenientes*; ymmo secundum regulam religionis Christi quodlibet membrum ecclesie debet per vicem habere rationem multiplicis officii; ut nunc oculus ad 20 spirituale periculum speculandum, nunc pes ad onus confratris affectuosius supportandum, et nunc manus ad meritorie operandum, sic quod quelibet persona ecclesie debet esse quasi quedam universalis ecclesia propter congregacionem in se omnimode racionis proficiendi 25 matri ecclesie. Et hinc reor Apostolum dicere, Rom. XII, 5 quod debemus esse *alter alterius membra et alter alterius onera portantes* Galat. VI, 2. Et breviter cum debemus omnes habere unitivum vinculum caritatis que secundum Apostolum I Corinth. XIII habet quindecim officia, 30 debemus sine iurisdiccionis diferencia singuli secundum omnes raciones nobis datas matri nostre proficere. Hoc enim est opus Domini commissum ad quod conducti sumus, ut universitatibus sue proficiamus, non querendo This bond of love should make us profitable to our mother, the Church, and for this God has designed us.

1. H: *et sequitur*; ib. AD: *illud.* 3. I: *quod in casu.* 4. B: *hostem.* GM: *hoste om.*; ib. B: *ubi proles.* I: *nec proles.* 5. N: *eciam videtur hoc opus eo.* 6. GHLO: *est frequencior.* 7. ACD: *gravior.* B: *gratior.* 8. I: *Licet tamen;* ib. E: *sunt.* 9. ABCDEHIKO: *unde unus.* 11. B: *causa creature.* K: *cui creature.* 12. N: *indigent;* ib. ABCD: *Et ita.* 14. B: *ad om.*; ib. GIK: *una creatura.* E: *contracta;* in marg. corr.: *creatura;* ib. KO: *indiget alia.* 15. H: *cuicunque homini.* 16. BCDHINO: *quod sint;* ib. I: *honor.* NO: *homine (!)* 17. B: *sermo secundum;* ib. A: *regulas.* 18. ADGKMN: *vices.* I: *vires.* 19. B: *oculi.* 20. C: *speculandi.* 22. AD: *secundum quod.* 23. D: *quedam om.* 24. EN: *aggregacioni;* ib. K: *proficiencie.* 25. A: *matrici.* I: *nostris;* ib. GHILMO: *exhinc.* N: *Ex hoc.* 26, 27. A: *esse alter alterius onera portare.* 26. N: *et om.* 27. GHIMN: *portate.* ELO: *portare.* 28. D: *unicum.* I: *unitivum om.*; ib. B: *que eciam.* 29. I: *sedecim.* M: *habet quindecim om.* G: 16. 31. H: *nostris.* 32. ABC: *est om.;* ib. I: *compulsivum ad quos.*

proprietarie que sunt nostra. Et propter defectum huius vinculi surrepente invidia iure proprietatis causatur tota dissensio; ideo dicit Apostolus I ad Cor. XIV, 33: *Deus noster non est Deus dissencionis sed pacis*; omnes enim debemus unanimes uno ore honorificare Deum, Romanis XV, 6 5 et non contendere cum infirmis apostolis, Luce XXII, 24: *quis restrum videretur esse maior*, quia cum quelibet maneris membrorum ecclesie habet super quamcumque aliam rationem cuiusdam preeminencie, nullum est nobis arbitrandum reliquo maius simpliciter sed secundum 10 quid. Quod quia Deus voluit nos ignorare, ne inaniter contenderneremus circa questiones inutiles, I Thimotheo VI, 4, abscondit a nobis quis foret sibi accepior et sine dubio hic est maior sed dedit nobis questionem stimulantem ad laborandum in vinea, dicens quod in quantum quis 15

On the mutual obligations between parents and children. est in illa ministracior de tanto est melior. Potest ergo esse quod pater sit obligacior filio quam econtra, et sepe contingit oppositum: pater tamen carnalis habet quandam rationem specialem honoris ex hoc quod iniciat vitam prolis ex sua substancia et quoad hoc 20 est honoracior. Filius autem econtra si ampliora carismata in ecclesia elaboraverit, est ut sic plus honorabilis. Sed totum hoc est secundum quid, quo usque cognoscamus gradum honoris quo Deus voluerit hominem honorare. Et patet quod multe sunt prelacie vel dignitates sophistice 25 in ecclesia, quia omnes quibus caritativum ministerium non proporcionaliter correspondet.

Parents are bound to help their children in many ways; as appears from nature, from the omnis opifex naturaliter afficitur suo operi; et hinc Creator's example, and parentes habentes quoad hoc condicionem excellencie, from Scripture.

2. ABCDGKMO: *matre proprietatis*. LN: *nostre proprietatis*. H: *materie proprietatis*. 5, 6. B: *I Cor. ad 15* (sic) et nou concedere. H: *ad Róm. 15. K: I Cor. XV. M: I ad Cor. 15 et ad Rom. E: I ad Cor. 15 non contendere.* 7. EL: *videtur*; ib. G: *que cum quelibet*. N corredit. 7, 8. I: *sed cum maneris*. 8. B: *supra*. C: *super om.* 9. CGO: *aliquam rationem*; ib. C: *preminentis*. 10. N: *sed omnes secundum*. 12. N: *contentendemus*; ib. C: *Tim. 4*. B: *ad Tim. 13. D: sibi accepior om.* 14. *questionem*. Codd. excepto O: *conclusionem*; ib. I: *stimulatam*. M: *simulatem*. G: *stimulcentem* (!). N corredit. 15. M: *quod quantum*. BC: *quantum*. 16. BL: *in ea*. IK: *in ista*; ib. C: *est maior*. 17. B: *sic esse*. 18. B: *et sibi*; ib. I: *pater cum*. 19. C: *spiritualem*. 20. I: *incipiat*; ib. EKLO: *et licet quo ad hoc sit*. 21. A: *honor bilior*. 22. IN: *in ecclesia om*; ib. A: *laboraverit*. EHL: *elaboravit*; ib. H: *plus om.* 23. A: *honoris quo usque*. 24. M: *quo res*. Codd. excepto N: *quo rex*; ib. I: *honorari*. 25. EHIKO: *quam multe*. 26. M: *quibus om.*; ib. C: *carismatum*. 29. H: *a natura*. 32. B: *condicione*; ib. I: *excellentissime*.

plus afficiuntur filiis quam econtra. Sic enim videmus superiores mundi partes influere inferioribus et non econtra, ut omnia superiora sunt vel influencia vel media influendi in terram. Arbor eciam a radice mittit humorem in frondes et fructus, non econtra, licet partes sequentes formacione foliorum tegmen ab ymbris et distemperanciis aeris aliunde proferunt. Correspondenter genus hominis qui est arbor eversa se habet ad amorem ut lignum ad humorem; et hinc sunt in parentibus viscera misericordie tanquam pori. Sic eciam videmus tam aves quam quadrupedia pro prole se exponere ad mortem, et specialiter cum proles sit impotens ad se regendum; quanto magis homines qui supra hunc naturalem instinctum habent naturalem rationem, mercedis promissionem et Dei mandacionem. Sic eciam moveret quod natura increata continue influit conservando opus suum, quia aliter incideret in nichilum; ideo signanter dicitur Sapiencie XI, 25: *Nil odisti eorum que fecisti.* Ex amore enim a quo non potest excidere fecit Deus quodlibet opus suum; ideo non potest adnichilare nec punire nisi per accidens ratione peccati; nec potest punire nisi ex amore, cum Apoc. III, 19 scribitur: *Ego quos amo arguo et castigo.* Melius quidem est cuilibet dampnato quod sic puniatur, peccato supposito quam foret quod peccatum maneat in punitum. In pena quidem dampnatorum pulcrificatur et perficitur iste mundus, non secundum se totum sed secundum punitos pulcritudine pene primo subiectos. Imitatores Dei simus karissimi, ut sicut habemus voluntatem producendi natos ad esse, sic habeamus voluntatem producendi ad bene esse; quia aliter sumus dampnabiliter Deo difformes, suos hostes publice defen-

Examples from
plants and
beasts.

God hates
nothing that He
has made.

Let us imitate
His example.

1. BC: *Sicut.* 2. I: *parentes mundi;* ib. ACD: *et om.* 3. ACDGIN: *et omnia.* 4. B: *fluendi;* ib. HO: *terra;* ib. L: *humores.* 5. AD: *ad frondes;* ib. I: *sed non.* 6. A: *finacione,* B: *fumacione,* CH: *finiacionem.* EGKLMNO: *finacionem;* ib. G: *filiorum;* ib. ABCDN: *teginime.* IO: *tegimen.* EGL: *tegumen;* ib. ABCD: *distemperans.* HKMO: *distemperatur.* 7. A: *aereis;* ib. BHKO: *profuerint.* ACDEGHJKLM: *profuerunt;* ib. G: *Correspondent ergo.* O: *Correspondet;* ib. G: *genus om.* 8. I: *velut lignum.* 10. I: *tanquam pori (sic);* ib. B: *Sic et.* GN: *Et sic eciam.* 12. I: *de quanto.* 13. B: *super hinc.* L: *supra hoc habent . . . habent;* ib. I: *hunc naturalem instinctum twice.* 16. O: *influxit;* ib. N: *servando.* 16, 17. M: *incederet.* 17. I: *Ysaie XI.* 18. B: *nichil odisti eorum om.* 20. I: *vel punire.* 20, 21. K: *accidens nisi ulcione.* EHILO: *ulcione peccati.* N: *eleccione peccati.* 22. B: *Ego quo.* 23. B: *Melius est enim;* ib. I: *cuilibet om.* 24. G: *pro peccato.* 26. ABCDEGHLMO: *totum prino.* 27. AN: *pulcritudine.* 28. EIO: *sumus.* B: *sumus peccatum.* 29-30. I: *natos — producendi om.* 29. Codd. excepto N: *in esse sit.* 31. NO: *deformes.*

dentes, dicente Augustino super Psalmum L: *Peccatum filii cognitum quod tibi non displicet te delectat;* ideo signanter dicit Apostolus prima ad Thim. V, 8: *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negat et est infideli deterior;* fidem negat, quia negat servire Deo in timore plus timens carnem filii vel carenciam delectacionis temporalis quam defectum servitii Dei sui. Qui ergo sic frangit fidem Deo suo, indubie deficit a fide, eciam proximis in natura quos videtur magis diligere.

How to bring up children, not sparing the rod.

Unde Proverb. XIII, 24: *Qui parcit virge, odit filium* 10 *qui autem diligit, illum instanter erudit.* Non enim diligit freneticum qui porrigit sibi gladium, nec febricitantem qui ministrat sibi cibarium contrarium, nec cecum qui gratis permittit ipsum ire in precipicium. 15 Est autem infideli deterior propter tria: primo quia post servicium Deo in christianismo professum insurgit proditorie contra ipsum; secundo quia post accepta ampliora carismata ex gratitudine peccat gravius; et tertio quia contra naturam peccat infideliter in summe 20 domesticos. Ideo dicit Augustinus quod *perversa et falsa innocencia est dare veniam ad peccandum; valde quidem et inutiliter sentit filius sic laxus patris lenitatem, cum ex hinc peioratur ut dissenciat severitatem.* Cui ergo foret

Example of a father punished by his own son, because he had failed to chastise him.

fidelis qui tam perniciose fallit filium? Ille ergo pater 25 infamis efficitur, cui alludere potest narracio de filio suspendendo, qui petens quod ante mortem deosculari poterit patrem suum, momordit sibi nasum addens quod defectus castigaminis quod pater sibi impenderet hanc

1. ABCD: 50. IL: 55. 2. K: *fili cogniti;* ib. I: *cognitum om.*
 3. ACD: *ad om.* 4. BC: *et precipue.* 5. B: *fidem — deterior om.*; ib. B: *fidem negatis quia.* 6. ACDEGHLMNO: *Domino.* 7. A: *delectabilis.* 7. 8. AD: *domini Dei.* M: *domini sui.* B: *servitus Dei.* 8. B: *Domino suo.* 9. I: *defecit;* ib. I: *in fide;* ib. ABCD: *et proximit.* 10—11. B: *Qui — suum twice.* 12. EKLO: *diligit eum;* ib. BCD: *erudit eum;* ib. M: *Non autem.* 14. BCEIKLNO: *qui porrigit sibi cibarium* (BCD: *cibum).* 15. BCEGIMNO: *cum ire;* ib. I: *in precium.* 16. B: *primo propter.* 16, 17. I: *quia opus servicium.* 17. B: *in om.*; ib. HO: *christianissimo.* 18. C: *potest accepta.* 19. D: *ampliora om.*; ib. A: *ex magnitudine.* C: *in gratitudine.* HK: *et gratitudine.* 21. AB CDG: *quod om.* 23. KO: *et utiliter.* 24. B: *quod sentit Dei severitatem.* AH: *ut Dei sentiat.* C: *et sentit.* E: *ut disseminet.* I: *sevitatem.* L: *severitatem.* ib. I: *Quo ergo.* N: *Qui ergo.* 26. H: *insanus efficitur.* ib. H: *illudere.* 27. GM: *quod om.* 28. G: *poterit extinctum est;* ib. E: *mordebit;* ib. B: *addensque.* 29. I: *castigacionis que.* EN: *castigacionis quam.* K: *castigacionis quem;* ib. C: *impendisset.*

1. Opp. tom. IV, 599. 21. St. Augustini Enarr. in Psalm. II.
 Opp. tom. IV, 599.

suspensionem induxit; ideo Deus voluit quod in organo odoris pater efficeretur infamis. *Christi*, inquit Apostolus, *bonus odor sumus Deo*. Quo contra membrum peccato putridum infinitum plus quam tabes homini fetet Deo.
 5 Cum ergo sumus membra Christi, debemus expurgare vetus fermentum, id est peccatum fetidum, infinitum diligencius quam maculam corporalem, quia infinitum nocivius nobis fetet.

CAPITULUM VICESIMUM QUARTUM.

10 Secundum mandatum secunde tabule et quintum in ordine tocius decalogi est negativum, prohibens iniuriam fieri proximo in bonis nature, dum dicitur: *Non occides*. Cuius sensus est, ut patet ex dictis, quod debes neminem iniuste occidere. Sumitur enim mandatum hortative, 15 non indicative vel assertive, quia aliter de multis hominibus foret falsum. Est ergo hoc mandatum commune cuiilibet creature rationali, et ideo eius prevaricatio perpetuo dampnat dyabolum et omnia membra eius. Occidit enim animam, dum privat eam vita gracie; quod 20 est infinitum peius quam occisio corporalis. Illa enim non est mala nisi propter occisionem anime per extincionem virtutis vel generacionem peccati quod est mors anime; et hinc dicitur Iohannis VIII, 44 quod dyabolus *homicida erat ab inicio*, et ad homicidium 25 specificari debet mandatum, quamvis extendi poterit ad quoscumque occidentes iniuste, cuiusmodi sepe sunt aucupes et venantes, cum criminosis quicquid fecerit peccat mortaliter. Quamvis enim non sit peccatum mortale occidere vermem, pulicem vel aliud animal 30 esibile, tamen criminosis peccat taliter faciendo. Est autem triplex homicidium scilicet mente, verbo, et opere:

The fifth commandment:
Thou shalt not kill.

Its meaning.

It concerns
every creature
endowed with
reason.

Three kinds
of murder:
by thought, by
word, and by
deed.

1. B: *voluit ut*. 2. B: *efficeretur*. N: *efficere*. 3. M: *Ymno contra*. K: *Quia contra*. 5. A: *sumus*; ib. B: *purgare*. 7. C: *qua infinitum*. 8. K: *nocivior*. 13. GLMN: *Eius*; ib. CGIKN: *debemus*. 17. BC: *racionabili*; ib. M: *nam eius*. 19. IM: *bono gracie*. H: *bono*; superscript: *vita*. 20. I: *pius*. 21. B: *anime et per*. 24, 25. ILN: *inicio*. Nec debet hoc mandatum extendere (IN: *extendi*) ad omnes occidentes (IN: *vel sic et ad*) quamvis; ib. I: *et ad homicidium specificari mandatum*. 25. H: *quam ut extendi*. 28. CDHKL: *Quam non sit peccatum*. M: *Quamvis enim*; ib. NO: *enim om*. 29, 30. CD: *alium animalem esibilem, tamen*. LMNO: *vel animal esibile*. H: *aliquid esibile*. 29. E: *animal om*. 30. A: *tantum*.

2. II Cor. II, 15. 12. Exodi XX, 13. 30. Cf. Sermones I, 119; IV, 312.

By thought:
Whosoever
hateth his
brother is a
murderer.
Of hate and
anger:
either may be
good or bad.

Mente I Iohannis III, 15: Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Est autem odium fructus ire, cum sit habitus caritati oppositus quiescens in anima, ut sententia Augustinus in De verbis Domini, Sermone VI. Ira autem est passio iracundi et utrumque istorum nunc in bonum sumitur, nunc in malum. In bonum, quando principaliter ratione peccati fertur in hostes Dei ex spiritu caritatis; ut Psalmo IV, 5: *Irrascimini et nolite peccare.* Sic enim Christus iratus est Marci III, 5. Et quoad odium, dicitur Psalmo XXV, 5: *Odivi ecclesiam malignancium.* In talibus autem oportet conscientiam esse testem quod ferantur in peccatum, diligendo sincere naturam substratam; et tunc sunt meritoria caritatem nature odite ponencia; ideo enim odit perfectus quod frater suus peccat, quia diligit quod sit iustus, et sic dileccio terminata ad naturam causat odium terminatum ad vicium; nec est inconveniens sed consonum quod eandem personam per se diligat et per accidens odiat secundum rationem tam disparem, cum in utroque sonuerit Dei dileccio.

Actus autem distinguuntur; sed omnes actus meritorii concurrunt in dilectione Dei ut centro. Ad quem sensum dicit beatus Gregorius Omelia quod *Dei mandata unum sunt et multa.* Quicumque enim dilexerit fratrem suum vel aliam creaturam non principaliter sub ratione qua est opus Dei quod Deus diligit sed principalius sub ratione qua est sibi utile aut delectabile, huius est inordinata dileccio, cum oportet quod in omnibus honorificetur Deus, sicut in omnibus videtur atque diligitur.

The Law of
Love.

Whoever loves
the creature
more than to
Creator
dishonours God.

1. A: *pro illo I Joh. III (mente om.); ib. EL: Omnis om.; ib. C: qui occidit.* 2. A: *Est ergo; ib. I: odium om.* 3. *ut sententia. C: ut seviat. D: ut esse initial. I: ut sententia Augustinus.* 4. BCD: *in De verbo Domini. A: Domini scilicet angelus est.* GILN: *capitulo VI. HMO: domini VI. E: cap. VI.* 5. M: *iracundie; ib. HKMN: illorum.* 7. H: *infertur.* 8. B: *unde Psalmo.* A: *ut in; ib. I: enim om.* 10. I: *Psalmo XXXII. EMN: XXXV.* 10, 11. A: *talibus ergo.* 11. I: *quod ferretur.* LN: *feratur.* 12. I: *sincere om.; ib. BCGMN: substractum.* 13. I: *tunc om.; ib. EL: caritate.* 14. A: *enim om.* 14, 15. H: *quod diligit.* 17. B: *inconveniens; ib. B: eadem.* 18, 19. GIKMN: *tamen disparem.* 19. I: *utique.* 20. ACD: *Actus enim.* 21. A: *Ad quod.* 22. OMELIA; sequi lacuna in cod. AGHLNO; ib. I: *qui mandata.* 23. BC: *Quicumque vero; ib. HILO: autem dilexerit.* 26. IO: *ac delectabile.* N: *vel delectabile;* ib. BC: *huiusmodi.* 26, 27. I: *est ordinata.* 28. BC: *dicitur atque.* 29. BCDHIKLMNO: *Ille ergo.* 30. BCDHNO: *et om.*

4. St. Augustini Sermo LXI. Opp. tom. V, 403. 22. St. Gregorii Homiliarum lib. II, Hom. XXVII. Opp. tom. II, p. 1205: Praecepta ergo dominica et multa sunt et unum.

extingueret amorem carnalem et amorem mundane proprietatis. Sicut enim Deus est super omnia diligendus, sic quod nihil aliud est diligendum nisi in ordine ad Deum, sic peccatum summe elongatum a Deo maxime est odiendum, sic quod nulla creatura debet odiri nisi in ordine odii peccati plus oditi. Et ex istis possunt tres veritates colligi que rectificarent amorem et odium.

As God is to be loved above all,
so sin is to be hated above all.

Prima: Quisquis alium dilexerit preponderancius affectione vescibilis vel lubricitatis carnalis quam affectione virtutis ut sic diligit viciose. Patet ex hoc quod amor iste non fundatur super lapidem Iesum Christum; et hec creditur racio quare Christus reprobavit affectionem populi qui propter pastum de quinque panibus voluit preficere eum regem; ut patet Ioh. VI. Et illud revocaret populum ad defendendum simoniacos, ex hoc quod tribuunt eis partem de rapina bonorum pauperum vel dampnabiliter pascunt illos.

Whoever loves his neighbour except for virtue's sake is guilty of vicious love.

Secunda conclusio: Quicunque spiritualis prepositus dilexerit patronum suum, quia presentari eum fecit ad dignitatem ecclesiasticam propter ministerium corporale, ut sic inordinate diligit, cum ministratur sibi materia odiendi. Patet ex hoc quod utraque pars ut sic inficitur pravitate simoniaca, que est precipua materia odiendi; et amor talis continuatus altrinsecus attestatur continuationem peccati mutui ex consensu. Suppono autem modum loquendi scripture de dilectione rei propter aliam quod solum est de re predilecta propter aliam prius dilectam. Sic enim vocatur secunda dileccio odium in comparacione ad primam, modo quo Christus Luce XIV precipit odire parentes, temporalia, adhuc autem et animam propter ipsum.

Whoever loves his patron because he has got him promotion is guilty of inordinate love.

Tertia conclusio: Quicunque dilexerit proximum, quia facit eum habundare in proprietate temporalium vel honore mundo, ut sic culpabiliter odit ipsum. Si enim fastus ille vel questus sit culpabilis, tunc est cum causa sua odibilis, cum dileccio inferat nocumentum;

Whosoever loves his neighbour on account of worldly good, hates him.

2. B: *enim* om. 3. BC: *aliud* om. 4. ABCDH: *ad eum*.
 6. AD: *odii* om.; ib. AD: *prius oditi*; ib. BC: *Ex his*, I: *Ei* ex om.
 GHLMO: *Et om.* 7. H: *virtutes ac veritates*. 9. M: *affectione* om.
 11. B: *ille non*. 13. H: *perficere*. 14. ACD: *ut patet* om. 15. I:
tribuit. 17. L: *eos*. 18. AD: *Quisquis*. B: *Quisque*. K: *Quiscunque*.
 19. BGHKLMNO: *diligit*. 21. I: *ministrat*. 22–24. I: *ultraque —*
odiendi et om. 24, 25. EILO: *contraccionem*. H: *contradiccionem*.
 25. ACDH: *Supposito*. B: *Suppone*. 25, 26. A: *ergo modo*. 26. ACD:
modo. 27. I: *quod — aliam* om. 28. A: *predilectam*. 32. A:
quisque. GO: *quiscunque*. H: *qui quisunque*; ib. I: *dilexit*. 36. B:
inferunt.

si autem sic diligens et dilectus exinde merentur, adhuc non tollitur quin inordinata sit quecumque talis dileccio, cum prefert bono virtutis et gracie temporale bonum, ut patet ex significacione termini limitata. Et patet quod quicumque habuerit ministerium vel dominum sibi notorius viciosum, non debet propter temporale lucrum ipsum diligere sed odire; aliter enim inordinate postpositum preponderat in amore. Cum ipsis tamen stat quod quis ordinatus plus diligat affectione speciali parentem, cognatum, coniugem, vel plus notum quam diligit proximum 10 plus Deo dilectum, licet ipsum magis dilexerit in communi; non enim est facultatis nostre hic sic distincte cognoscere quis sit reliquo virtuosior et sic Deo dilector.

Doubted,
1. whether
violation of this
commandment
leads to envy,
and its
fulfilment to
love.

Sed ipsis suppositis dubitatur primo quomodo prevaricatio huius mandati secundum hoc membrum reducitur 15 ad invidiam et eius implecio ad caritatem; videtur enim quod per idem omne mandatum reduceretur ad aliquam virtutem peccato mortali oppositam; quod foret nimis difficile. Videtur etiam quod prevaricatio huius mandati sit maior quam prevaricatio prime tabule, quia generaliter 20 gravius vicium opponitur meliori virtuti. Sed optima virtus est caritas, ergo occisio sibi opposita foret prevaricatio gravior.

Replied that,
as the virtues,
so are the vices
connected with
each other, and
every violation
of the
commandment
is opposed to
love.

Hic dixi sepius quod sicut virtutes sic et vicia sunt connexa, et sic omnis prevaricatio opponitur quodammodo caritati; cum Deus mandat precepta sua servari sub optento sue dilectionis. Sed ulterius dico quod multe sunt species caritatis; ut alia est caritas qua diligitur Deus, et alia qua diligitur proximus. Et breviter alia est caritas specialis qua diligitur una persona in 30 ratione observancie unius mandati prime tabule, et alia est caritas qua diligitur alia persona divina in quantum observatur gracia sui aliud mandatum prime tabule, licet sit eadem caritas qua diligitur tota trinitas. Et sic secundum rationes observancie mandatorum 35 secunde tabule possunt sumi species caritatum; ut alia

2. B: *quoniam inordina* (sic). 3. K: *bona virtutis et gracie bono temporali*. 4. O: *termini limita*. 5. AH: *ministerium vel dominium*. 6. C: *temporalia lucra*. 7, 8. ACD: *postpositum preponderat*. 8. K: *stat cum quis*. 9. BEO: *spirituali*. 10. A: *proximum om.* 11. B: *delictum*; ib. H: *sed ipsum licet*. 12. AD: *nostra hinc*; ib. ABCD: *sic om.* 16. I: *eiusdem*; ib. BCILNO: *completio*. 17. I: *reduceretur om.* 18. AD: *nimirum om.* 19. BC: *Videtur enim*. 22. AD: *ideo occisio*; ib. I: *occisio* (sic). 24. EGNO: *Hoc dixi*. 26. IKM: *mandavit*. 28. K: *caritatis om.*; ib. AD: *et alia*. 29–30. EGHJKLMNO: *Deus — diligitur om.* 30. O: *spiritualis*. 31. N: *ratione observancie hutus prime cause*. 32, 33. B: *in quam*.

est caritas qua diliguntur parentes, et alia qua diligitur communis proximus, alia etiam est caritas qua diligitur proximus secundum rationem observandi sibi iusticiam quoad bona naturae; alia secundum rationem observandi sibi iusticiam quoad bona persone sibi coniugate, tercia quoad bona fortune, quarta quoad bona fame, quinta quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis de iniuriando proximo in persona coniugata, et sexta quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis de iniuriando proximo in bonorum fortune adiacencia.

Love is of different kinds.

Sic enim accipitur racio septem mandatorum secunde tabule, et sic utrobique offenso in uno mandato offensum est in singula contra quamlibet speciem virtutum incidendo in contraria peccata.

Whoever sins against one sins against the others.

Raciones tamen maioris gravedinis sunt in prioribus prevaricacionibus; cum quo stat peccare gravius in prevaricacione sequenti, sicut stat hominem status inferioris esse homine status superioris plus perfectum; aggregatio enim circumstanciarum per accidens est in ista materia attendenda, cum omnia prevaricacionum genera sunt connexa. Vicum autem cum sit habitus et sic qualitas virtuti contraria non est peccatum, sed ipsum comitans, et sic omne crimen opponitur quodammodo caritati et cuilibet virtuti morali, cum sint simul in-compossibilia, licet successive possint inesse; et dico quodammodo, quia secundum philosophos tantum unum uni opponitur in eodem genere et eadem ratione oppositionis, ita quod quanta est unitas in uno sic oppositorum, tanta est et in reliquo. Et patet solucio.

Secundo obicitur quod odium non sit homicidium, sed tantum separacio anime violenta a corpore; non enim necat quis hominem, si odit eum vel diffamat.

2. Objected, that hate is not murder.

1. GMN: *qua diligo*; ib. B: *diliguntur — qua om.* I: *parentes — diligitur om.*; ib. C: *et aliqua*. 2. C: *proximus communis*; ib. GLMN: *eciam om.* 2—3. K: *communis — proximus om.* BH: *alia — proximus om.* 3. I: *raciones*. L: *sub ratione*. 4. LN: *bonum*; ib. GIK: *observando*. 5. K: *bonum*; ib. ABCD: *sibi om. before coniugate*; ib. I: *coniugare*. 6. I: *bonum . . . bonum*. 7. G: *ad actionem (sic)*. O: *ad dacionem* (sic); ib. M: *occisionis*. 9. G: *ad actionem*; ib. H: *occasione*. 12. AD: *offusio*. 13. I: *contra om.* 14. C: *qualia cunque peccata*. 15. EGHJKLMNO: *Racione*; ib. A: *prioribus om.* 16. ELMN: *cum ergo*. 17—18. N: *hominis inferioris status esse homine*. 18. M: *hominem*. G corrixit; ib. I: *bone status*. 18—19. B: *aggregatio — est om.* H: *aggregacione enim*. 19. EMN: *in illa*. O: *iu prima*. 22. M: *contraria om.* 23. H: *ouue crimen om.* (lacuna in cod.); ib. A: *apponitur*. 24. I: *caritati et cuilibet om.* 25. BEHINO: *possunt*. 27. BEHIKLN: *in om.* 28. A: *sic quod quanta*; ib. B: *tanta*; ib. AD: *sic om.* 29. ABGIM: *et om.* 30. EGHJKLMNO: *opponitur quod*. I: *opponitur qui*.

Hate and
murder follow
each other, as
Scripture
teaches.

Reason in
agrees with the
teaching.

Hic dicitur quod satis est dicere quod odium et homicidium se consecuntur, quia oportet concedere testimonio scripture; unde de Penitencia, distinccione prima sic scribitur: *Homicidiorum vero tria genera esse dicebat beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat.*⁵ Sicut enim homicidas interfactores fratrum, ita et detractores eorum, eosque odientes homicidas esse manifestabat, quia qui occidit et qui odit fratrem suum et qui ei detrahit pari pena digni esse monstrantur et pariter homicide. Unde sicut ibidem dicitur sub auctoritate beati Augustini: *Periculose decipiuntur qui existimant eos tantum homicidas esse qui manibus hominem occidunt et non pocius eos per quorum consilium et fraudem et exhortacionem homines extinguntur.* Nam Iudei Dominum nequaquam manibus propriis interfecerunt, sicut scriptum est: *Nobis non licet interficere quemquam, sed tamen mors Domini illis imputatur, quia ipsi eum lingua interfecerunt dicentes: Crucifige, crucifige eum.* Unde unus evangelista dicit dominum crucifixum hora tercia, alius hora sexta, et sic Iudei crucifixerunt eum hora tercia lingua et milites ¹⁰ hora sexta manibus; et primum est maius peccatum, dicente Domino: *Mainus peccatum habet qui me tradidit tibi.* Error ergo iste foret periculosus, quia concordancie sacre scripture contrarius et sic hereticus; et error talis logice foret periculosissimus. Racio autem concordat; nam sicut ²⁰ vita corporalis est ex unione anime cum corpore, sic et vita spiritualis prestancior est ex unione anime cum Deo. Qui ergo aufert hanc vitam occidit gravius sive con-

1. B: dicitur om.; ib. A: quod om. before odium; ib. BI: et om. 2. KLN^O; sese. H: secuntur sepe (se om.); ib. quia. A: sic quod, BDI: quod; ib. E^INO: sic quod oportet concedere. K: quod oportet. 3. 4. I: distinccione II. 4. B: 33° q. 5^a scribitur; ib. ABDI: sic om. 5. GH KLMNO: dicebat sicut (LN: sic) enim (LNO: et) beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat. 6. H: interfactores fratrum ita; ib. IM: fratrum ita et detractores om. GN: ita detractores. 7. I: manifestabit. 7, 8. DEGHIKLO: et qui. C: quia et. (Recte: quia et qui.) 9. GMN: digni noscuntur. O: digni monstrantur; ib. EL: esse om.; ib. EL: pariter homicidis. 11. EL: estimant. 13. BEGHIKLMO: consilium fraudem; ib. B: exhortacione. 14. G: extingunt. M: contingunt; ib. D: Dominum om. EGHILMO: Deum. 15. CD: propriis om. N: prius; ib. O: sicut enim; ib. B: est om. 17. B: lingua om. 17, 18. KLN^O: dicentes: Crucifige eum. 18, 19. K: dicit deinde crucifixus est hora. 19. L: cum crucifixum; ib. I: hora XVI^a, alias hora III^a; ib. BEGLM: et aliis. 20. B: Iesum hora. 23. B: Error igitur ille; ib. GILN: ergo om.; ib. H: ista esset periculosus; ib. I: qui; ib. ACDHKL: Sacre om. 24. H: talis longior. 26, 27. K: sic vita. 27. ELN: ex unitate. 28—1. K: consumendo.

1. Decreti Secunda Pars, causa XXXIII, q. III, cap. XXIV.
10. Ibid. cap. XXIII. 15. Ioh. XVIII, 31. 18. Ioh. XIX, 15.
19. Marci XV, 25. 20. Iuce XXIII, 44.

sulendo, sive correpcionem debitam aut adiutorium omittendo, sive detrahendo, sive scandalizando vel irritando sive virtutis graciā extingendo. Et de isto homicidio timerent se clericī et prelati qui nedum 5 non hortantur ad pacem sed ad bellum contra Christi consilia, et omnino subtrahunt predicationem evangelii et spirituale suffragium. Talis enim est irregularis quoad Deum. Nec obest predictis quod multi peccant in proximos predestinatos qui non ex peccato illo occiduntur, sed 10 ex pacienti resistencia in melius vigorantur, quia talis nequam intencio occidit ad minimum animum intendentis. Et hoc est contra primum gradum secundi membri caritatis que inciperet a se ipsa. Gracia ergo Dei conservans adversatum non excusat sed accusat adversantem, 15 cum inde occidit se ipsum, et non per eum stat quominus non occidat tam preciosum Christi membrum, nec excusat mixta vel confusa intencio ab homicidio, dum in prescito manet invidia vel aliud mortale peccatum. Et sic dyabolus, Cayn et cetera membra eius erant 20 homicide a sui inicio exclusive. Nam peccatum finalis obstinacie videtur inficere totam vitam hominis in qua mereri sufficit ex defectu.

Et tertio obicitur per hoc quod videtur homicidium in animo esse tam grande peccatum, sicut homicidium ad 25 extra vel homicidium aggregatum contra leges penarum homicidii, que homicidium sensibile puniunt tanquam peccatum gravius.

Hic dicitur, ut sepe alias, quod nec actus extrinsecus nec intrinsecus est peccatum, cum peccatum intellectum 30 formaliter est defectus persone peccabilis, et sic est subiective in anima, que est persona hominis. Ex quo videtur quod anima eque graviter peccans homicidio mentis, ut ira, odio vel invidia, licet non perpetret

Such murder
ought priests
and prelates to
beware of who
preach war
against Christ's
counsels and
neglect to
preach gospel.

3. Objected
whether murder
by thought is
not so great a
sin as murder
by deed.

Replied, that
both are equally
punishable.

Reasons for
this.

1. N: correpcionem. 2, 3. I: sive irritando. O: irritando virtutis.
 3. GIM: sive iurando virtutis. N corredit; ib. ABCDKM: sive om.; ib.
 M: veritatis; ib. HN: illo. 5. EHKNO: non om. 6. O: et omnia.
 7, 8. I: irregularis erga Deum. 10. B: viciorantur quod. 11. B:
 animam intendentis. GKMNO: animam. 13, 14. L: conservans;
 suprascripti: conversatam. N: conversans. 14. K: non excusatum.
 15. ACDHKLMN: cum invide. G: cum inde occidit se invide ipsum.
 B: exinde. O: cum exinde; ib. I: pro eo stat. 15, 16. K: quod minus.
 18. HIO: ut aliud, N: aut aliud. A: aliquod. 19. B: sic om.; ib. Cayn.
 B: caput. I: cum Cayn; ib. N: cetera om. 20. A: suo. 23. ABID:
 Sed tertio. 24. AIIK: tam grave. 25. I: vel horum aggregatum.
 26. I: qui; ib. H: sensible premiu. N: sed sensible. 28. I: ut om.;
 M: sepe dicti alias, GN: sicut. 29. BC: nec actus intrinsecus. I: nec
 intrinsecus om.; ib. I: intellectu. 31. I: obiective. 33. EHIMNO:
 et ira.

homicidium ad extra opere vel sermone, est precise eque punibilis sicut alia eque precise graviter peccans cuius homicidium patet ad extra; quia nullus actus est peccatum vel malus moraliter, nisi de quanto inficitur peccato mentis. Unde si Petrus occidit corporaliter ex minori invidia quam Paulus consulens, Petrus est minor homicida quam Paulus; vel si Petrus sagittet ex maiori invidia quam Paulus, sic quod antequam sagitta Pauli attingat occisum, Paulus contritus de criminis moriatur, sed sagittatio Petri frustretur ab occisione de quo continue doleat, tunc Petrus peccat gravius occidendo, et tamen non occidit ad extra. Vel tertio si Petrus prescitus occidat Linum spiritualiter ex defectu spiritualis iuvaminis, Paulus autem predestinatus occidat Linum corporaliter ex culpabili inadvertencia de quo continue post fructuose peniteat: in quotlibet huiusmodi casibus patet quod peccatum homicidii non gravatur propter opus extrinsecum, nisi forte occasione accepta ad peccandum gravius vel diuturnius. Hoc autem sepe contingit sed valde per accidens, cum peccatum voluntatis non dependet essentialemente ab actu neutro, qui potest tam bene quam male fieri.

The greater the sin, the greater the evil which follows it.

Et quantum ad malum exinde proveniens patet fideli quod ex quolibet graviori peccato quoad Deum datur occasio ut magis malum exinde proveniat. Et in maiori parte decipiuntur populi in preponderando malum de morte sensibili, cum omnis talis mors prodest ecclesie, et omne crimen infert ecclesie iniuriam et infinitum plus nocet cum suo genere humano generi et populo cuicunque quam omnes mortes sensibles. Politicus tamen qui cece iudicat de sensibili documento de isto insensibili documento non iudicat, sed pro leviori delicto quoad Deum punit gravius. Ideo punicio evangelica in dimittendo et cavendo de contagione mortali incorrigibili

1. G: *est precipue*. N corredit. 2. BC: *equi punibilis*. H: *est eque punibilis sicut altera eque*; ib. I: *sicut — peccans hoc loco om. et inferiori loco habetur*; ib. G: *precipue*. 3. M: *eius homicidium*. 4. AD: *mortaliter*. 5. G: *vicio mentis*. 6—7. C: *consulens — Paulus vel om. 6—8. D: consulens — Paulus sic om.* 11. GHKLMNO: *dolebat*. 13. BC: *occidat lumen*; ib. I: *spiritualem*; ib. BC: *spirituali iuvamine*. 14. BC: *lumen*. 19. B: *diuturnus*. 22. H: *ad om.* 23. A: *fideli om.*; ib. I: *quod quolibet*. C: *quodlibet*. K: *quod eciam*. 24. HKLO: *maius malum*. 24, 25. GN: *Et ex minori*. L: *inde*. 25. G: *in ponderando*. 27. B: *iniuria*. 28. G: *generi om.* 30. EGILMNO: *autem, H: aut.* 30, 31. D: *debitate sensibili (de tanto sensibili?)*. K: *de — documento om.* 31. EGHIKLMN: *nichil iudicat*. 32. M: *permittit gravius*; ib. I: *in punicio . . . autem in.* 33. AD: *contagione incorrigibili*, B: *incorrigibili*. M: *de cogitatione incorruptibili*. G: *de cogitatione incorrigibili mortali de qua*. O: *contagione aliter de cogitatione incorrigibili de qua*; ib. ABCD: *mortali om.*

de qua Matth. XVIII, 17 est Christiano securior. In hoc tamen excusatur pena politica bene circumstancionata, quod omnis pena corporalis est minor quam totalis pro quolibet crimine infligenda. Sed caveat crucians ne impia 5 intencione cruciet delinquentem, et specialiter ne propter affectionem temporalis commodi imponat penam ineptam ad crimen utilius revocandum, quia in hoc est peccatum legiferi.

Conceditur ergo quod lex humana non semper punit 10 peccata secundum eorum gravedinem, cum ipsa ignorat plurimum, et sic sepe punit iniuste, quia voluntati divine disformiter, licet punicio talis sit legitima et multum expediens; quam theologus non debet magnificare neque extendere sed punicionem legis evangelice quam 15 foret optimum ubilibet regulare.

Notandum tamen quod homicidium, furtum et huiusmodi quandoque dicunt actum extrinsecum vel intrinsecum, quandoque peccatum et quandoque aggregatum ex eis; et illud non plus superadditur ad peccati gravedinem 20 quam superficies ad corporis magnitudinem.

Quoad homicidium *in roce*, patet eius gravedo ex diffinizione Christi Matth. V, 21—22: *Andistis, inquit, quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit indicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui 25 irascitur fratri suo reus erit indicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha: rens erit consilio. Qui autem dixerit Fatue, reus erit gehenne ignis.* Cum autem secundum beatum Iacobum, *qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, linguam autem nullus hominum magistraliter 30 domare potest*, ideo recurrentum est ad magistrum qui linguam edomet. Homo enim domat leones, feras et iumenta quibus insidet per virtutem superiorem virtute domiti. Oportet ergo recurrere ad magistrum superiorem virtute hominis pro lingua domanda, quem oportet esse

The gospel prescribes the Christian's punishment more justly than the lawgiver.

The lawgiver does not always inflict punishment according to the greatness of the sin; the theologian regulates punishment by the law of the gospel.

Murder by word is spoken of in

Matth. 5, 21 seq.

1. ABCD: *quo*; ib. O: *Matth. XIV.* 2. N: *pena follicita.* 2, 3. H: *tamen bene circumstancionata tamquam omnis.* 4. M: *cruciatus.* 9. I: *non semper permittit.* 10. ACD: *ipsum.* BEKL: *ipsam.* GLMN: *ipsa ignoret;* ib. O: *ignoret.* 12. C: *sit limitiva;* ib. I: *et om.* 15. I: *optimum om.;* ib. AD: *ubique.* 16. I: *fructum et.* 18. H: *quandoque eis om.;* ib. I: *et non quandoque.* 19. EGHILMNO: *istud; ib. CEGHKLNO: superaddit.* 21. I: *patet eius om.;* ib. I: *gravando.* 22. C: *Audistis quod.* 23. H: *quid.* 24. ACD: *reus est.* 25—26. K: *reus — suo om.* 25. C: *dixerit uxori.* 27. C: *reus gehenne;* ib. BHILNO: *autem om.* 31. G: *domat.* N: *etomati.* 32, 33. G: *virtuti domiti.* 33. EHNK: *ergo om.* 34. B: *virtutem;* ib. IK: *quam oportet.*

28. Iacobi II, 2. 29. Iacobi III, 8.

De Mandatis Divinis.

Christum dicentem Iohannis XIII, 13: *Vos vocatis me*
How man may magister et domine, et bene dicitis, sum etenim. Cum
curb his tongue; igitur verbis magistri oportet discipulum domandum
 credere, nec alibi expressius docet domare linguam
 quam in verbis propositis, patet quod necesse est fidelem;
 hiis verbis credere, ut notat Augustinus in De verbis
 Domini, sermone quarto. Nullus enim perit nisi ex
 inobedientia verbis huius magistri, que verba oportet
 domandum libenter audire, firmiter credere, et constanter
 retinere. Cum enim patris sit filios suos instruere, ipse 10
 enim est pater patrum, patet quod instruccioni sue
 oportet summe attendere. Ipse autem est pater creacione,
 recreacione et heredacione; quia, ut notat Augustinus,
 alii patres non heredant filios, dum ipsi vixerint, sed
 ipse hereditat filios dans eis se ipsum et quodlibet genus 15
 boni. Et cum sit summa sapiencia, patet quod si homo
 sufficit sua prudencia navem in pelago regulare, aves,
 feras et iumenta ipso agiliora et ferociora domare,
 multo magis ipse cui data est omnis potestas potest
 et vult sic domare, cum placet sibi insidere homini ut 20
 iumento. Oportet ergo subtilitatem trimembris doctrine
 Christi supponere et sensum eius a magistro prudenter
 inquirere.

Objection to the
 view that no sin
 is committed
 unless
 murder is
 actually done.

Primo ergo videtur errorem pharisaicum destruere
 quo dicitur non esse peccatum nisi procedatur in opus 25
 extrinsecum; cui contradicit docens quod fons peccati
 est intus in anima, dum non solum propter occasionem
 extrinsecam sed propter originantem iram sit impaciens
 iudicandus. Unde oportet ut supra intelligere eum qui
 irrationabiliter irascitur fratri suo, quia secundum Criso- 30
 stomum super illo textu, Opere Imperfecto, *si ira contra*

1. B: *me* om. 2. I: *magistrum et Domino.* GN: *magistrum et Dominum.* 3. EGHILN: *ergo;* ib. H: *verbis;* loco *magistri* sequitur lacuna; ib. C: *domantem.* 4–5. I: *credere — verbis* om. 7. EGHILNO: *capitulo quarto;* ib. K: *Nisi enim.* 9. B: *non constanter;* ib. L: *et om.* 10. GN: *Dum enim;* ib. BGHILO: *suos* om. 10, 11. AN: *ipse autem.* 11–12. C: *patron — est pater* om. 11. B: *patet* om. 13. B: *recreacione* om. K: *et recreacione et;* ib. GIMNO: *quod ut;* ib. G: *vocat.* 14. I: *erudiant;* ib. B: *vixerunt.* 15. EIKL: *hereditat;* ib. B: *ipsum eos;* ib. ABCDHKLMNO: *in quodlibet.* 16. IMNO: *quod* om. G: *quia addit.* 18. K: *et feras;* ib. CLNO: *ferociora.* 9. IM: *ipse* om. 19, 20. EIMNO: *potest et om.* 20, 21. I: *ut iumento* om. 22. GLN: *Christi* om. 24. GLNO: *errorem philosophanticum.* 25. E: *non est.* 27. M: *in cuius anima;* ib. GIKMN: *occasione.* 28. N: *originalitatem.* 28, 29. M: *impaciens iudicandus.* G corredit. 29. I: *iudicandum.* 30. B: *ignoranter irascitur.*

6. St. Augustini Opp. tom. V, p. 375 Serm. I.V. 30. Opus Imperfecium in Maith. St. Chrysostomi Opp. VI, 690.

peccata non fuerit: Nec doctrina proficit nec iudicia stant Anger in a just cause is not sin.
nec crimina compescuntur. Iusta ergo ira mater est Just anger is
discipline; unde non solum non peccat qui cum causa the mother of
iuste irascitur sed meretur, quia nisi iratus fuerit peccat,
5 quia pacientia irrationalis vicia seminat, negligenciam
nutrit, et non solum malos sed etiam bonos invitat ad
malum. Requiritur ergo spiritus magni consilii ad debite
irascendum. Ad quod requiritur zelus legis Dei, moderata
correptione proximi et impermixta forma irascendi. De Ot irrational
10 ira autem irrationali, quam Crisostomus vocat iracundiam, anger called by
loquitur hic scriptura; quam iram manifestum est inficere St. Chrysostomi
opus extrinsecum, quia Iacobi I, 20, scribitur: Ira enim
viri iusticiam Dei non operatur, et per consequens oportet
omnem sic iratum vocari ad iudicium, cum Dei sit
15 proprium suas iniurias vindicare.

Sed oportet ista tria cognoscere ordinate: venire ad iudicium, ut convincatur a iudicibus de reatu; vel secundo, cum hoc sufferre consilium iudicum si dampnetur; vel tercio venire ad iudicium, ut dampnacionem suscipiat 20 ad gehennam.

Pro primo autem oportet Deum qui novit occulta cordis cum sic irascente inire iudicium. Sed quando stante hac ira prorumpitur in verba derisoria vel inedificativa, tunc sic iratus subibit consilium tam spirituum quam 25 hominum verba noscencium, si pro ipsis dampnabitur. Cum enim universitas hominum excellenter vivencium coniudicabit cum Christo, ut dicitur Matth. XIX, 28, patet quod tam illi quam angeli sue custodie deputati attendunt eternum Dei consilium, si sic offendens in 30 verbo dampnabitur, et secundum hoc iuvant vel laxant ab adiutorio. Est autem *Racha* secundum aliquos interieccio deridentis; secundum alios est nomen signans omne genus sermonis derisorii sive inutilis; quod communiter divisum est in quatuor, scilicet in verba pomposa,

3. D: *solum peccat*; ib. 1: *peccant*; ib. IKLMNO: *in causa*. G: *iusta* in *causa*. 4. I: *irascuntur*; ib. 1: *merentur*. 5. O: *irracionabilis*. 6. HKN: *et om.* 7. IK: *Relinquitur ergo*; ib. A: *ergo om.* GHMNO: *autem*. 8. HMO: *requirit*. 10. ACD: *autem om.*; ib. I: *rationabilis*. 11. CEGIKO: *hec scripture*; ib. I: *malum est*. 12, 13. N: *enim uni*. 13, 14. BC: *oportet hominem*. 14. B: *reatum vocari*. 15. BD: *suas om.*; ib. M: *vindicari*. 16. I: *ordinatum*. M: *ordinata*. 17. I: *et secundo*. 18. I: *iudicium*. B: *om.*; ib. B: *si dampnatur*. 18–19. I: *si — iudicium om.* 19. B: *dampnacione*; ib. L: *accipiat*. 21. I: *Pro om.*; ib. GIMNO: *omnia occulta*. 23. A: *edificatoria*. 24. B: *subiit*. HI: *subicit*. 26. BGHJKLMNO: *enim om.* 27. B: *dicit*; ib. BEN: *Matth. 9.* 28. I: *patet om.*; ib. BC: *illa*. 29. C: *et sic*. 32. H: *est om.*

On the meaning of 'Racha'.

in verba scandalosa in verba mendosa, et in verba
infruituosa. Verba pomposa primo inficiunt loquentem.
In most cases understood as meaning proud,
scandalous, sinful and vain words.

Verba scandalosa principaliter impetuuntur in proximum,
sive sint verba cuiuscumque generis improoperacionis,
sive verba sinistre consiliacionis, sive verba adulacionis; 5
per omnia enim ista imponitur impaccio pedum anime
ad ruendum, quod est scandalum; et de istis est sermo
diffusus alibi. Verba autem mendosa sunt precipue
detracciones mendaces que in detractorum absencia
seminantur, de quo est sermo alibi. Verba autem in- 10
fructuosa sunt quecumque verba ex veneno vicii, non
ex radice caritatis ad edificationem ecclesie seminata.

For all such words will account be given on the Day of Judgment.

Omnia enim ista oportet finaliter iudicari, dicente Christo Matth. XII, 36: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii.* Nec sunt ille 15
quatuor species ex opposito secundum raciones suas
communes distincte, cum omne verbum culpabiliter
irrisorium sit ociosum, sicut et omne verbum culpabile
potest dici derisorium, quia sic loquens instar avis vel
simee, abutendo signis et potentia naturali, deridet 20
Deum et proximum, ideo qui habitat in celis irridebit

Beware of using the word Fool. What it means.

eos, ut alibi exponitur. Sed tertio oportet summe cavere ne dicamus *Fatue*, quod videtur mihi intelligi autonomatice pro dicione viciosa, de qua non satisfit Deo et proximo hic in via. Illa enim est summa fatuitas, quia solum 25
tal is est ex stultis sermonibus reus gehenne ignis, cum nullum nisi peccatum finalis impenitentie sit per se dampnable. Homo ergo non est reus ignis eterni propter peccatum de quo penitet fructuose, quia de isto reddet rationem allocabilitatis in die iudicii. Unde 30
multum differunt reatus iudicii, reatus consilii et reatus iehenne ignis; et in confirmationem sensus istius fatuitatis immediate subiungit Veritas: *Si ergo offers munus tuum*

Difference of being guilty of the judgment, of the council, and of hell fire.

4. C: *cum sint.* 5. I: *sinistra.* 6. BEGHJKLMNO: *illa;* ib. H: *exponitur.* 8. AD: *Verba enim EGHIN: Verba vero.* 9. I: *detraccionis.* 13. B: *iudicare.* 14. B: *fuerunt.* 15. K: *rationem Deo.* 15, 16. ABCD: *iste quatuor.* 16. GL: *ex opposito condistincte secundum ib.* I: *secundum om.* 17. I: *distincte om.* 20. H: *vel potentia.* 21. B: *in celis irridebit om.* 22. BHJKLM: *et alibi;* ib. ABC: *summissime;* ib. ABD: *precavere.* 23. EGILMN: *quod intelligitur autonomatice.* 24. G: *pro dilectione.* N corredit: ib. BC: *satisfacit.* D: *satisfecit.* MN: *non sufficit.* G: *non fit satis.* 25. AK: *enim om.* 28. CI: *igni.* HKLMO: *igne eterno.* 29. BCEHJKLMNO: *illo.* 30. *allocabilitatis.* GI: *rationem lacrimabiliter.* 32. BG: *illius.* ELNO: *istius sensus illius.* K: *istius sensus istius.* 33. B: *immediate om.;* ib. BI: *ergo om.*

ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare et rade prius reconciliari fratri tuo, quasi diceret: Cum tantum sit periculum in mora fatua obstinati, debet accelerari ad reconciliacionem postposito precipue opere bono de genere; nec est facile connectere hoc dictum Christi ad triplicitatem priorem cum ista coniunctione ergo, si iste sensus non fuerit.

*Et nota quod signanter dicitur, non quod tu habes aliquid adversus fratrem tuum, sed si frater tuus habet aliquid adversus te. Nam iniuriatus habet causam adversus iniuriantem et non econtra de innocentie passo iniuriam; ideo si oporteret iniuriatum prius reconciliari cuilibet iniurianti ante oblacionem altaris, sacerdos propter illatas iniurias nunquam celebraret. Necessse est quod iustus viator continue paciatur iniurias; oportet tamen sacerdotem antequam celebret cuncta debita iniuriancum dimittere et ipsos caritative diligere, ut patet Matth. V et VI. Deus enim benefacit continue inimicis, docens in hoc eius vicarium ut faciat similiter. Recolamus itaque primo quod quilibet fratribus nostrorum presens vel absens sit necessario ad ymaginem Dei factus et ex nobis dubio ad maiorem gloriam predestinatus. Quamvis enim sola trinitas dixit de homine interiori: *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram*, Genesis I, 26; tamen ymago corporea in qua relucet trinitatis vestigium debet reducere hominem ad memoriam interiorem in quo inseparabiliter imprimitur trinitatis signaculum. Cogitemus secundo quod inter omnia signa sensibilia Deus posuit in vivis vocibus magis acutam vim animas transmutandi; et ex ipsis colligeremus quod voces datae nobis ad edificationem proximi non transferamus fatue in venenum. Nam ut sic convincimus proditorie venenosii proximi occisores, et tales letiferi sunt occidendi et a fidelibus detestandi.*

Hasten to be reconciled to thy brother.

Why the text runs: 'if thy brother have aught against you' and not: 'if thou have aught against thy brother'.

Consider that each of our brethren is created in God's image,

and that we have been given the power of speech to edify our neighbour, not to hurt him.

1. BC: *ante altare*. 2—3. C: *relinque — et om.* 3. B: *valde*; ib. O: *reconciliare*. 4. A: *fatuus*. 6. ACD: *converte*. 7. ABEGMO: *triplicem*. I: *geem (sire tem)*; ib. A: *conneccione*. I: *cognacione*. 8. BHI KLMNO: *ille*; ib. GN: *non fuerit om.*; ib. HM: *fuit*. 11. ABCD: *adversum*; ib. B: *te om.*; ib. H: *Non iniuriatus*. 13. BGIMN: *oportet*; ib. I: *reconciliare*. 15. I: *sacrificiū nequam*; ib. K: *sacerdotes celebrent*. GM: *celebret*. 16. M: *oportet autem*. 17. I: *celebrat ecclesias debita*. H: *celebret*. 18. I: *ut patet om.* GN: *patet om.*; ib. A: *Matth. V*. EHKLMNO: *Matth. VI*. G: *Matth. XIX*. 21. I: *quod om.* 22. I: *et om.* 23. I: *Quam non sola*. M: *Quoniam non enim*. K: *Non sola*. GLN: *Quoniam enim*. 25. tamen. EI: *cum*. 26. I: *corpora*. 27. A: *memorandum*. 29. H: *qua intus omnia*. 30, 31. II: *transmulando ex ipsis*. 33. I: *vincimur*. M: *convincuntur*.

The keeping of
these rules of
the Gospel
would do away
with sin in the
people.

Et revera scola istius triplicis sentencie detecta ecclesie, scilicet quomodo *iratus fratri* ut sic subbit iudicium; secundo quomodo dicens sibi *verba venenosa* subbit ultra iudicium Dei consilium, si in eternum dampnabitur; et tertio quomodo remanens in dicto *Fatue* binario sine 5 reconciliacione de necessitate dampnabitur; scola inquam ista extingueret peccata in populo; cum omnes actus venerei, omnes falsi contractus seculi et omnes pugne vel bella generis humani originantur ex toxico sermonis indebiti: ideo rogandus est Deus ut sit in isto refugium 10 in omni genere ecclesie, destruendo verba scandalosa atque mendacia. Nam gracia istius Deus domat ecclesiam tribulacione multiplici, licet hii tanquam nothi remurmurant, hii tanquam bestie castigacionem domitivam Dei non considerant et hii utcunque hoc noscentes 15 adiuvare negligent; et hec causa tribulacionis et persecucionis ecclesie.

Of murder by deed. It is permissible if done by law, in war or inadvertently.

Quoad tertium homicidium, *in opere*, patet quod aliud est iustum et aliud iniustum. Primum est licitum quod communiter dicitur committi tripliciter, scilicet legaliter, 20 hostiliter et ignoranter. *Legaliter*, sicut iudex, testis vel minister occidit legitime condemnatum; *hostiliter*, ut miles invadendo, accusatus suam innocenciam ostendendo, et simplex christianus cum moderamine inculpate tutele se ipsum defendendo. *Ignoranter*, quando preter propositum 25 occisoris culpabile evenit casualiter ex facto fratris occisio.

Primum autem patet ex lege veteri et iure politico utrobique, cum licite occiduntur peccatores qui nimis inficerent rempublicam. Verumptamen videtur mihi quod iudex cui non fit revelacio in nullo casu occideret 30 innocentem, quia Exod. XXIII, 7 precipitur *Innocentem*

No judge may sentence the innocent or righteous to death.

1. B: *illius*. 2. M: *subit*. 3—4. H: *secundo — iudicium* om. 3. GILMN: *dicens uiri*; ib. GN: *subit*. 5. H: *quomodo* om. 7—8. C: *omnes actus — et om.* 9. A: *toxica*. M: *toxiaca*. 10. K: *indebit*. 11. ABCD: *generacione*; ib. LMNO: *omnia verba*. 1: *verba venenosa*, *scandalosa*. 12. IKLMO: *et mendacia*. N: *et mendosus*; ib. C: *gracius*; ib. ABCD: *gracia illius*; ib. H: *Deus amat*. 13. IK: *nocuit*. 14. B: *castigacione*; ib. BMN: *domitivam*. H: *deotinam* (sic). 15. C: *ubiquique*. I: *utrumque*. 16. A: *admira*i**. BD: *admirare*; ib. E: *negligunt*. H: *negligant om.*; ib. EIKLNO: *et hoc*. 19. ACDGI: *et om.* 20. K: *et communiter*; ib. ELN: *tripliciter* om. 21. O: *hostiliter*; ib. E: *et om.*; ib. M: *sic*. 23. I: *miles invando*; ib. M: *accusaturum*. 24. C: *inculpato titulo*. 26. B: *occisorum*; ib. I: *culpabiliem*; ib. I: *causaliter*. 28. EGIKLMO: *ubi utrobique*; ib. IM: *cum om.*; ib. EGLN: *tam licite occidunt*. IKMO: *licite occidunt*; ib. CH: *occiderunt*; ib. BCI: *minus*. 29. FC: *interfererunt*. 30. I: *non sit*; ib. EHM: *occiderit*. 31. B: *scribitur*. 31—1. I: *Innocentem ne occides*.

31. Insontem et iustum non occides (Vulgate).

et iustum non occides. Unde in casu quo constat iudici testes false deponere contra iustum, absit ut credatur secundum eorum falsa commenta esse sentenciandum, quia iudex primo consentiret nequicie testium; secundo contra legem Dei committeret homicidium; et tertio ex noto mendacio daret mendax iudicium. Quilibet enim scit naturaliter quod falsa testificacio nichil probat, nec est communis obiectus solucione dignus in ista materia. Nam iudex pocius permitteret omnes leges civiles, ymmo 10 totum mundum perire, antequam committeret levissimum mendacium vel peccatum, cum in abstinendo a peccato non inferret iniuriam alicui, quamvis occasione male accepta per accidens sequatur iniuria. Nec valent sophismata quibus dicitur quod iudex sentenciare debet illa 15 que novit ut iudex, et non que novit ut privata persona, quia non novit secundum hanc duplarem rationem contradictoria. Deus autem novit et iudicat secundum veritatem quam ipse novit ut privata persona; ideo ad magnificandum processum tradicionis humane non debet 20 esse legi Dei contrarius.

Est autem difficultas, utrum liceat alicui se ipsum occidere; et videtur quod sic, de Sampsone Iudicum XVII. Ymmo Abraham potuit licite occidisse Ysaac Genes. XXII; sicut et Christus, figuratus per istos, summe meritorie 25 occidit se ipsum. Deus enim occidit quemcumque occisum iuxta modum loquendi scripture Deuter. XXXII, 39: *Ego occidam et ego vivere faciam.* Prudens itaque foret commercium hominem commutare vitam suam propter maius bonum.

30 Hic videtur mihi quod Deo precipiente homo occideret se ipsum vel quemcumque alium; sed necesse foret examinare hoc preceptum, cum aliter occisor facit iniuriam Deo, sibi et proximo, nec Deus precepit Brahe

The judge
should let the
whole world
perish rather
than consent to
the least
falsehood or
sin.

Of suicide.

If God were to
command it,
a man might
kill himself or
his neighbour;

1. KN: *ne occidas.* L: *ne;* ib. GMN: *iudici.* 2. H: *absit quod.*
6. H: *mendax in Deum iudicium.* 6, 7. E: *Cum quilibet scit.* 6. GH
KLMNO: *enim om.* 7. H: *quit.* 8. A: *objeccio . . . digna;* ib. B:
illa materia. ACD: *hac materia.* 9. EGHKLMNO: *dimitteret.* 11. I:
mendacio; ib. A: *nec in . . . inferret.* 12. EGLN: *non infert* (N: *cui-
quam).* M: *inferret om.*; ib. AH: *mala.* 13. C: *peraccio sequatur;* ib.
sequatur iniuriatur. 13, 14. I: *dicta sophismata.* 14. B: *fro quibus;*
ib. B: *dicitur quod om.* GHILMNO: *quod om.* 15—16. B: *ut — novit*
om. 15. I: *ut index — novit ut om.* ib. I: *et privata.* 16. EI: *quid*
novit hanc secundum triplicem rationem; ib. BGHLMN: *hanc triplicem.*
17. EGMNO: *contradicita;* ib. I: *indicat.* 18. GN: *quam recte novit*
ipse. 21. A: *licet.* 22. I: *et om.* 28, 29. GHMNO: *propter magis.*
30. II: *Hic om.;* ib. I: *percipiente;* ib. H: *occiderit.* 32. GLMNO:
hec precepta; ib. BC: *faceret.* 33. A: *et populo.* C: *proximo alias*
vorculo; ib. B: *nec Dominus.*

but he would have to consider the command very carefully lest in killing he do wrong to God, himself, and his neighbour. Ysaac occidere: Sampson autem vel habuit preceptum Dei internum, vel non intendebat occidere se ipsum, vel peccavit postea penitens, cum ponitur in cathalogo sanctorum. Sed Jesus noster fuit causa sue mortis, ut sunt omnes martyres, sicut et divinitus occidit se ipsum 5 humanitus; et tamen non dicunt logici non occidit se ipsum sicut nec martyres abbreviantes vitam suam, cupientes dissolvi et esse cum Christo. Gulosi autem videntur se ipsos occulte occidere.

Wars for
righteous
causes are
lawful;

but they are often foolish.

Better to suffer
for
righteousness'
sake.

Quantum ad bella vel pugnas, videtur mihi quod 10
oportet habere revelationem vel auctoritatem et iustum
causam et rectam intencionem et omnino quod nemo
invadat vel occidat alium nisi ex caritate fraterna. Unde
videtur mihi quod bellum sit sepe ineptum medium ad
iustificandum; et pugna est ut plurimum inepta ad 15
purgandum vel corpus proprium defensandum. Cum
Christus docuit suos cariores discipulos quod *in pacientia*
sua possiderent animas suas; sic quod armatura securissima
Christiano foret virtus pacientie, ut patet diffuse alibi.
Contingit autem hominem se iuste defendendo invasorem 20
licenter occidere; sed pacientia propter iusticiam foret
securior, facilior et meritorior, cum Matth. V, 10 dicitur:
Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam
ipsorum est regnum celorum.

Nec est possibile quemquam invadere quin assit invaso 25
pati propter iusticiam, si habet veram pacientiam; tolleret
inquam homo verba contumeliosa, tolleret iniurias in
bonis fortune et bonis nature et evadet occisionem
eciam a latrone. Si autem ex accensa malicia invasus
fuerit et occisus, hoc est vel sine causa culpanda in 30
invaso vel ex causa culpabili precedente; si primo modo,
ut contingit de occisis a membris dyaboli propter
correpcionem et defensionem legis Domini, nulla est
gloriosior causa martirii. Si autem quis ex causa sua

3. M: nec peccat postea; ib. H: postea om.; ib. H: cum om.
 4. BCGHM: Et Iesus; ib. G: fuit nostri causa. 4. 5. G: ut sint.
 6. EGHKLO: et tamen ut dicunt. N: cum ut; ib. ABCDEGIM: non om.;
 ib. GN: laici. 7. N: et martires. to. GN: bellum. 11. A: et om.
 12. B: vel causam; ib. I: et ideo nemo. C: cum nemo. 15. H: et om.
 16. ACDEIM: defendendum. 18. GMN: sua om. 19. Gim: christiano
 om. 20. BC: homini. 21. ELN: licenter offendere usque mortem
 vel occidere. 22. B: securitate; ib. ABCDHO: cum om. 23. GM:
 quia. N: quasi. 25. G: quidquam; ib. AN: nisi assit. K: quando assit.
 26. I: sed habet. 28. ELN: et sic occisionem evaderet; ib. O: evaderet.
 30. CD: vel om.; ib. E: in om. 32. I: continent; ib. BC: de multis.
 34. EGHILNO: Si vero.

culpabili sit invasus, doleat de culpa et tolleret equanimiter illata, et est legitima causa martirii; et sic utrobique est doctrina Christi de pacientia virtuosa sufficiens omni homini in omni casu illate iniurie. Unde si non fallor 5 in pacientia quam habemus ad tollendum iniurias in nobis et nostris est causa preliorum tam creborum in diebus nostris, sicut Christus et apostoli prophetarunt. Tolle inquam avariciam et ambitionem honoris et induc paupertatem spiritus cum pacientia et cessabit 10 persecutiva exaccio; et credo quod hec sit causa quare Deus immittit tribulaciones in seculum ad domandum et expurgandum suam ecclesiam. Vix enim invenies usque ad unum quin vel deficiat in istis virtutibus inordinate affectus mundi diviciis et honori, vel saltem 15 sit negligens ad docendum. Ideo dignum est quod paciamur has persecuciones et acuiores futuras.

Do away with
avarice and
ambition, cause
people to be
poor in spirit
and patient
and wars will
disappear.

Ulterius conceditur quod contingit hominem iuste ex ignorancia occidere fratrem suum, ut patet de lege refugit Numer. XXV, Deut. XIX et Iosue II.

Of justifiable
homicide.

20 Sed notandum quod, quandocumque quis est in peccato mortali et occidit proximum ignoranter, iniuste occidit; alia tamen ignorancia circumstancionata excusat homicidium quoad punicionem humanam et alia non excusat. Nam insolenter proiciens telum, lapidem vel sagittam est 25 culpandus ex homicidio causaliter consequente, ut patet de Lamech occidente Cayn Gen. XXXIII, et breviter omne opus illegitimum vel nocivum ex quo sequitur causaliter homicidium est culpandum; ymmo negligencia in removendo causam homicidii, et specialiter spiritualis homicidii 30 est dampnabilis apud Deum. Et de isto nos sacerdotes, curati et doctores diligencius caveremus, quia vel false

A man in
mortal sin who
kills his
neighbour
inadvertently
kills him
unjustly;
circumstances
may or may not
excuse
homicide.

Example of
Lamech.

^{1.} I: *et tolleret* om. A: *tollerat.* 4. B: *Dum si.* 5, 6. ABCDEI KLM: *ad tollendum iniurias et nobis.* 6-7. I: *est causa — nostris* om. 7. GLMN: *inquit Christus.* 9. B: *induc.* EIKLN: *induc.* G: *inducere.* M: *duc.* 11. IL: *permittit;* ib. H: *dominandum.* 12. I: *ex-
purgandum;* ib. A: *enim om.* 13, 14. G: *quin vel cum invenies . . .
affectum.* N corrixit. 13. C: *deficit.* 14. BCDO: *honore.* E: *honoris.* 15. EGMN: *Et ideo.* 16. EGILMN: *ut paciamur;* ib. H: *et accusaciones.* 16, 17. C: *figurat.* Ulterius. 17. I: *convenit.* 20. EMN: *quod om.* 21. AD: *aliqua.* L: *aliquem fratrem.* 22. O: *excusat hominem.* 23. AD: *et aliqua;* ib. GM: *non om.* 24. AEHLNO: *telam.* I: *talem;* ib. M: *vel lapidem vel.* 25. L: *de homicidio;* ib. BCDEHLN: *casualiter.* 26. A: *Lamech et Caym;* ib. ABCDHNO: *Gen. XXXIII om.* EL: *Gen. 3°.* 27. ACD: *et neutrum.* BGHM: *vel neutrum.* O: *vel venenum.* ELN: *et
nocivum;* ib. I: *casualiter* om. ELM: *casualiter.* 28. G: *culpandus.* N corrixit. 30. I: *Et illo nos;* BEGHKNO: *istos nos.* 31. B: *atque
curati.*

26. Gen. IV, 23.

foveremus hec homicidia vel destrucionem eorum negligimus. Homicidium autem iniustum est nimis frequens in seculo, quia omne homicidium procedens ex spiritu world, because maligno vel ex radice vicii est iniustum; sic enim opus it springs from an evil mind or bonum de genere est infectum, quanto magis opus 5 root of vice. innaturale. Nam in statu innocencie nec homo nec bestia occideretur, sed homine sine morte media naturaliter translato brutum sine pena naturaliter moreretur. Homicidium ergo ex parte occisi est innaturale, et iterum cum omne animal et specialiter homo debet diligere 10

It transgresses the law of natural love and kills also the soul of the victim. sibi simile in natura, patet quante aversatur a lege naturalis amoris qui occidit hominem naturali dilectionis ordine pretermissio. Preterea omnis sic occidens ex sibi dubio occidit animam quod est nimis dampnabile. Quicumque enim separat animam a corpore et non 15 pro hora sibi plus congrua, facit ad eius dampnacionem; sed quis occidens istud concipit? Ideo occidere hominem propter vindictam sue iniurie debet esse Deo proprium, quod homicida blasphemie usurpat; ideo occisio prothomartiris Abel fuit primi peccatum clamans ad Dominum, 20 ut patet Genes. IV; ideo patet ex eius innaturali principio ex eius contrarietate ad opus divinum et ex pena inficta, quam detestabile sit apud Deum et homines hoc peccatum.

CAPITULUM VICESIMUM QUINTUM.

The sixth commandment: Thou shalt not commit adultery.

According to St. Augustine this also forbids any illicit intercourse and any other unlawful use of the organs of generation.

Tercium mandatum secunde tabule et sextum in ordine 25 sequitur in hec verba: *Non mechaberis*; ubi secundum Augustinum non solum prohibetur adulterium, sicut sonat verbum mechandi, sed omnis illicitus concubitus et omnis membrorum genitalium hominis usus illegitimus; et quodlibet istorum contineri poterit sub mechia. Cum 30 enim omnis pure homo debet affidari sponso ecclesie,

3. AD: *a spiritu*. 4. M: *radice iudicit*; ib. E: *si enim opus*, K: *sicut enim*. 5. C: *infectum*. 5. 6. M: *opus naturale*. 7. O: *morte in casu naturaliter*; ib. K: *naturaliter om.* 10. AEGHKMN: *deberet*. 11. GNO: *quanto*; ib. ABDGN: *aversatur*. 13. GHKNO: *Proterea*. 14. K: *occidit om.* 16. H: *sibi plus congrua om.* 17. EL: *Si quis*; ib. ADGLM: *illud*. 18. B: *luxurie*. 19. G: *blasphemie*. N correxit. 21. A: *patet om. before Genes. IV*. 22. EGILMNO: *conformitate ad*; ib. EGNO: *et pena*. 23. GHMNO: *et hominem*. 25. A: *mandatum om.* 27. B: *adulterum*. 30. B: *continere*.

26. Exodi XX, 14. Cf. Serm. I, 127; IV, 364. 27. Cf. St. Augustini Quaest. in Heptateuchum Opp. tom. III, 622, 763. Cf. Hus, Decal. p. 24.

que affidacio per quodcumque mortale disrumpitur, patet quod omne crimen est spirituale adulterium vel mechia; et sic mira subtilitate sub verbis patentibus quodlibet mortale vel prevaricatio prohibetur. Sic enim loquitur scriptura de fornicacione a sposo ecclesie Ieremie III, 1: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te.* Populus enim rufis ex lege nature detestatur adulterium, quia, ut arguit Aristoteles III Politicorum, si uxores forent communes, periret successio heredum legitima, error foret in affinitate vel patrimonio, et proles dehonoraret parentes, cum nemo cognosceret patrem suum. Ideo corticali sensui istius mandati consentiret populus a natura. Sed certum est quod subest 15 alias sensus subtilior in quo omnia mandata, ut dicit beatus Iacobus, sunt connexa. Loquendo autem specialiter de peccato carnalis luxurie potest dividi, ut dictum est de homicidio, in luxuriam cordis, oris et operis sed descendendo specialius ad luxuriam *operis* que 20 consistit in abusu membrorum genitalium secundum potentiam gignitivam potest dividi in luxuriam naturalem inter masculum et femellam, in luxuriam innaturalem hominis cum se ipso, et luxuriam innaturalem unius sexus cum se ipso, vel alio innaturali usu hominis cum bestia 25 vel iumento; quam materiam tangit Apostolus Rom I, 27. Et videtur mihi expediens sub silencio pretereire.

Luxuriam autem dividit Hugo de Sancto Victore in octo genera; scilicet in fornicacionem simplicem que est inter solutum et solutam a vinculo coniugali 30 consanguinitatis, ordinis religionis vel voti continencie.

Secundum genus est meretricium, quando cum meretrice inordinate concubitur; nec est cura si meretrix sit vaga

Every crime
is spiritual
fornication.

Reasons why
adultery is
hateful by the
law of nature.

Threefold
division of
carnal lust into
lust of thought
word and deed.

Lust in deed
concerns 1. the
other sex;
2. oneself;
3. persons of
the same sex;
4. beasts.

This matter is
best passed
over in silence.

According to
Hugo de
St. Victore there
are eight kinds
of lust:
1. Simple
fornication
between persons
not bound by
wedlock or by
the vow of
chastity;
2. with
prostitutes;

4. ACD: *mortale et*; ib. O: *vel om.*; ib. K: *enim om.* 5. B: *sponse.*
7. B: *multis terre;* ib. ACD: *ego om.* 11. ELN: *affinitate paterna vel*
materna; ib. ABCDH: *matrimonio,* GM: *patria vel matris* (sic). 13. G:
Hoc ideo; ib. B: *illius.* 16. GHIKNO: *autem om.* B: *ergo.* 18. IO:
de mortali peccato luxurie. 18. BEIL: *roris el.* K: *et roris el.* GN:
roris vel operis. 19. D: *sed — operis om.*; ib. BC: *que specialiter.*
20. BHIMNO: *abusione.* 23. B: *hominis — innaturalem om.* G: *hominis*
om. N: *addit;* ib. C: *vel luxuriam.* 23—24. D: *et — se ipso om.* 27. I:
Luxuria; ib. EGLIN: *autem om.*; ib. BC: *sanctus Hugo.* 29. ABD:
coniugii. 30. I: *et sanguinis.* MO: *consanguinitis;* ib. B: *vel religionis.*
31. H: *meretricum.* 32. EL: *concubetur.* GN: *concubetur;* ib. ABCD:
sive meretrix. 32. G: *est vaga.*

45

o. Aristoteles lib. II, cap. I: 27. Cf. Hugonis De Fructibus Carnis et Spiritus cap. X, Opp. tom. II, p. 1002. Hus l. c. Nota quod . . . istud preceptum octo genera hominum transgreduntur.

et communis concubitoribus sine precio vel cum precio pro labore nephario.

3. Seduction.

Tercium genus est stuprum quod est inordinatus concubitus quo integritas virginalis corrumpitur.

4. Incest.

Quartum incestus, et est inordinatus coitus quo naturalis usus in innaturalem pervertitur, sive sapiat cum muliere peccatum sodomitum, sive peccatum ex consanguineitate vel affinitate illicitum.

5. Adultery.

Quintum genus est adulterium, quod est innaturalis concubitus quo thorus coniugii violatur; unde adulterium dicitur quasi accessus ad alienum thorum, et potest committi dupliciter vel quando persona alterutra est soluta, vel quando utraque est coniuncta alteri.

6. Sacrilege,
i. e. breaking
of the vow of
chastity by those
in holy orders.

Sextum genus est sacrilegium quod est lesio sacre rei, scilicet quando leditur continencia Deo consecrata; et potest committi multiplicititer, quando altera persona vel utraque est infra sacros ordines.

7. Sodomy, and
8. lascivious
conjugal
relations.

Conjugal
intercourse,
when lawful
and when
lascivious.

Septimum genus est peccatum sodomitum, et octavum est libidinosus coitus coniugalis.

Potest autem coitus coniugalis dici licitus tribus modis, scilicet gracia procreande proliis, gracia reddendi debitum et gracia excusande libidinis; et ille coitus qui est extra ista dicitur libidinosus coitus coniugalis, sive fuerit impetuosus sive frugalis.

Videtur tamen mihi quod, quandocumque post lapsum quis in matrimonio procreatur, peccatur saltem venialiter ex discrasia leprosa qua libido ultra statum innocencie provocatur. Ideo ex vehemencia passionis desiderii hebetatur. Et breviter undecunque fit procreatio ultra quod fieret in statu innocenciae, defectivum est; bonum tamen matrimonii excusat ne sit dampnabile, ideo secundum legem naturalem, secundum legem Dei datam, et secundum legem ecclesie est sacramentum matrimonii celebrandum.

Peccatur autem excedendo legem matrimonii quinque modis. Primo modo, cum causa satisfaciendi libidini

The law of
marriage is
transgressed in
five ways:
1. by wanton
indulgence;

3, 4. B: corrupit. 4. MO: qui. 5. BCDKN: 4° incestus est; ib. O: et om. 6. B: naturalem vertitur; ib. GMN: vertitur. 7. IO: peccatum cum muliere ex. 12. AD: tripliciter. 13. H: alterutraqe; ib. AD: coniugatur. GN: coniugata alteri. 15. B: Deum Deo. 18. BI: octavum genus. 20. B: Potest — coniugalis om. 22. C: ad extra. 24. I: suffragalis. H: sive fragilis. A: id est moderatus (altera manu). 26. B: peccatorum. M: peccat. 27. I: a discrasia. 28. EHIL: Racio ex. 29. B: brevis; ib. AD: undique; ib. C: creacio. 29. 30. EL: ultra quam quod. H: ultra quam fieri. 30. ABD: defective bonum. 31. I: insit. 32. AD: nature. H: naturalem in legem Dei datam secundum. 36. AGMN: modo om.

per meretricias blandicias irrationabiliter palliatur, secundo cum sit contra naturalem modum, tertio in tempore prohibito, quarto cum sit in loco prohibito, quinto cum acceditur ad pregnantem proximam partui vel que est in fluxu menstrui.

Difficile autem videtur bestialibus preponderare honorem Dei in actu coitus, sic quod theosebia, id est virtus colendi Deum, in multiplicacione prolis legitima prepondereret in matrimonio delectacioni carnali, secundo quod iusticia reddendi debitum coniugi plus moveat quam carnalis delectacio vel alia causa humana, tertio quod causa excusandi libidinem in coniuge magis moveat quam delectacio vel alia causa que non honorem et amorem Dei intencione et voluntate quoscunque fines alios anteponat. Hoc tamen est possibile et est precipuum bonum coniugii.

Sed hic obicitur primo per hoc quod nullum naturale est turpe et culpabile, sed actus iste inter marem et feminam est naturalis, ut dictum est; ergo non est culpabilis. Cum enim omne naturale sit ordinacione nature prime et instinctu nature secunde, virtute Dei ad hoc necessitante, videtur quod idem sit accusare hunc actum et imponere Deo culpam, cum tunc ordinacio sua et lex nature forent culpabiles.

Hic dicitur quod ista argucia excusaret omne peccatum secundum plus vel minus, cum nullum peccatum committitur nisi secundum rationem apparentis boni. Naturale autem est quod apparens bonum intellectui voluntas appetat et sequatur; ideo cum homo sit animal rationale, oportet naturales potencias ratione duci et virtutibus perornari. Patet ergo quod falsum assumitur, cum homo et angelus apostata sint precipue naturales res et tamen peccando sunt valde culpabiles; et sic de operibus eorum inordinatis que cum nature iuvamine producunt. Illa enim possunt dici naturalia, de quanto fiunt ex vi

This is the chief good of marriage,

Objected, that sexual intercourse is natural and therefore not blameworthy.

Replied, that many things are natural and yet sinful.

1. H: *blandicias* om. 3. ACD: *cum sit* om. 6. C: *bestialibus hominibus*. 7. AD: *hoc est*. 8, 9. GN: *preponderetur*. 9. B: *secunda*. 10. ACD: *debilita*. 11. A: *alia om.* 13, 14. C: *vel amorem. 14. GMNO: quoscunque fratres. A: quibuscunque. I: quocunque. 15. A: antepositus. 1: supponat; ib. B: est que precipuum. 10: et precipuum. 17. AD: *quod om.* 1: *quod nomen.* 18. A: *et om. before culpabile. B1: vel culpabile; ib. B: ille.* 21. B: *nature om. before prime. 22. B: necessitatem. C: necessitantis.* 25. BEHIL: *illa; ib. EGIMNO: illa argumenta excusarent;* ib. G: *omne om.* 26. BC: *maius vel. IO: et minus. GN: magis et minus.* 27. EGL: *uisi racione.* 29. O: consequatur. 34. AD: *quos cum.* 11: *quem cum; ib. AD: comproducunt; ib. C: Ista.* 35. B: *de ri.**

nature, et voluntaria aut artificialia, de quanto procedunt ab arbitrio humane nature; quod si homo modum et rationem in agendo excesserit, tunc inculpata natura sit ipse et opus suum culpabile. Ideo videat sic arguens quod coiens non excedat modum debitum et circum-⁵ stancias rationis et remanet actus huiusmodi inculpatus. Sed sicut Deus ordinavit semina et vim generativam, informativam et nutritivam humano generi, ut dicit Augustinus in de Questionibus Veteris et Nove Legis, capitulo finali, sic ordinavit coniugium et leges predictas ¹⁰ coniugii. Ideo procreans extra hanc legem non est absolute culpandus propter naturalitatem operis sed propter defectum modi contra regulas nature qui inducit culpam prevaricacionis. Sic enim servus faciens quod dominus precepit sive licenciat sed pretergrediens modum debitum, ¹⁵ offendit in dominum. Deus autem sicut dedit homini naturam procreandi, sic limitavit modum coniugii; unde Matth. XIX distinguens de ineptis procreacioni a natura vel casu et ineptis ex voto *qui se castraverunt propter regnum celorum*, servando devocius celibatum, statim ²⁰ subiungit: *Qui potest capere, capiat; cui conformiter loquitur Apostolus I Corinth. VII, 9: Si non continent, nubant.*

Unde Deus proporcionale nuptui dedit avibus, cum una naturaliter, stabiliter et ordinate de uno simili contentatur in actu procreacionis; quanto magis in homine, ubi ²⁵ necesse est quod sit de prole patris noticia; verumptamen illud quod Deus indidit avibus ex natura, ut sit exemplum humani coniugii, posuit propter augmentum meriti in hominis libera potestate.

Et patet quod naturalitas in actu procreacionis non ³⁰ est culpanda, sed inordinata innaturalitas quam homo principiat ex sua stulticia. Notandum tamen quod quamvis in omni actu humano operetur natura, cum necesse sit

1. I: procedent. 4. B: *opus eius*; ib. A: *arguciens*. 5. I: *coiens* om. 6. M: *remone* (sic). O: *remaneat*; ib. GN: *inculpatos*. M: *tamen culpatos*. 8. ADGK: *et formalivam*. 9. N: *in Questionis*. 10. N: *capitulo ultimo*. 11. G: *Ideo peccans*. L: *correxit*. 13. B: *contra leges*; ib. BG: *que inducit culpas*. CHILNO: *culpas*. M: *qui induit*. 14. H: *Sicut*; ib. M: *prius faciens*. 15. B: *precepit*; ib. A: *modum iudicium*. 17. AD: *procreando*; ib. B: *coniugium*. 18. M: *distinguens* om.; ib. ILNO: *ineptis ad procreacionem*. 18, 19. B: *a naturali casu*. 19. L: *et de ineptis*; ib. G: *castraverit*. 20. A: *celorum* om.; ib. GM: *statum*. 23. ELMNO: *Dominus*; ib. N: *proporcionaliter*. 24. I: *stabilis- return*. 27. ELMNO: *idem istud*; ib. N: *ut sint*. 28. B: *fossint* *troper*. 31. B: *naturalitas*. 32. M: *principal*. 33. I: *cum natura*.

9. St. Augustini Opp. III, 2 (Quaestiones ex utroque testamento) p. 2378 et seqq. 21. Matth. XIX, 12.

naturam principalissime coagere, tamen actus ille dicitur naturalis, quando est secundum membra genitalia inter marem et feminam, licet multa insit innaturalitas ex presumpcioe voluntatis inobedientis mandatis Domini. 5 Autonomatice autem dicitur innaturalis, quando secundum membra indebita est inter sexus vel naturas indebitas, et propter famositatem dicitur actus talis singulariter innaturalis, cum tamen sit tam naturalitas quam innaturalitas utrobius. Secundo dubitatur de gravedine generum peccati luxurie. Et videtur specialiter quod peccatum sodomiticum sit gravissimum, cum sit maxime innaturale et gravius punitum, ut patet Genes. XIII de subversione Sodome.

Hic oportet supponere quod hoc peccatum sit grave because 1. it is coram Domino propter tria, primo quia ipso peccatur against nature; contra naturam increatam et cunctas naturas creatas, secundo quia istud peccatum candet libidine, transformans 2. it transforms hominem in consuetudines bestiales; et tertio quia spoliat the man into a beast; hominem bonis nature, fame et fortune.

20 Quoad primum patet quod hoc peccatum sicut quodcumque aliud est contra naturam primam, quia contra suas leges et mandata, specialiter autem contra legem matrimonii per quam Deus ordinavit materialiter procreare ecclesiam. Ex quo patet quod extinguit graciam quoad Deum; unde 25 propter istud peccatum legitur Gen. VI, 6 Deum penitus fecisse hominem et tactum dolore cordis intrinsecus introduxisse diluvium. Et patet quod hoc peccato iniuriatur toti nature create, cum tollitur ab eis secunda perfecio quam homo reddidisset eis, non offendens in ordinem debitum 30 procreandi, tunc enim producerentur partes mundi perfectius in suo ordine. Vis autem gignitiva est quoddam divinum salvans speciem ex secundo De Anima; ideo vicium in ista potentia est singulariter contra Deum.

1. ABCD: *principiavite*. K: *principiarit*; ib. C: *vagere*; ib. I: *unde cum actus ille dicitur*. 3, 4. M: *ex sumpcioe*, G: *ex suppositione*. 5. B: *innaturali*. 6. I: *debita*. 8. B: *in illis cum tamen*. 9. B: *Secundo tam*; ib. I: *dubitat*. 10. BD: *peccati om.* 12. Rectius: Gen. XIX. 15. BK: *Deo*; ib. M: *propter tria om.*; ib. C: *ipse*. 16. B: *et — creatas om.*; ib. CI: *et contra naturas*. 17. HO: *quod istud*; ib. B: *illud peccatum*; ib. BCEGLMN: *plus gaudet*. C in marg. corrixit. KO: *plus candet*. 18. B: *etiam tertio*. 19. H: *homines*. 20. BC: *sicut et quodlibet*. GN: *sit*. 21. BC: *naturam increatam*. 22. B: *aut contra*. 23. BCD: *apud Deum*. 26. M: *tactu*. 27. MO: *hoc peccatum*; ib. O: *iniuriam*. 33. BEHILMNO: *illa*; ib. BE: *est quodammodo singulariter*. GLN: *singulariter quodammodo*. H: *singulis quodammodo*.

34. Aristoteles, De Anima, sed pocius De Partibus Animalium esse videtur.

The argument
(continued).

Quoad secundum patet quod hoc peccatum fundatum in terrestriori materia, et specialiter in sensu tactus, cum accensum fuerit, reddit homines ferociter bestiales; ideo dicit Aristoteles bestias tempore coitus bellicosas, et scriptura, Genes. VI, 12 dicit pro hoc peccato quod 5 *omnis caro corruperat viam suam*. Via quidem qua ad celum ascenditur foret omnino castitas coniugalis, matrimonialis aut virginalis, que nedum deseritur hoc peccato electa via pecudum sed corrumperit ex vehemens passionis hostis quem homo non potest fugere; 10 ex hinc enim distrahuntur cogitationes et affectiones a celestibus ad terrestria. Nec credat aliquis quod propter melioritatem complexionis in statu innocencie foret libido accensior, quia in nervis et organis discrasiat est humor calidior, in depauperatis calore appetitus intensior, et 15 in oneratis superfluis expulsio delectabilior.

Quoad tertium patet quod actus fornicacionis consumit naturalem substanciam fornicantis; ad quem sensum videtur Apostolum loqui prima Corinth. VI, 18: *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat;* et quoad famam patet quod nullum opus peccati reddit hominem plus infamem, quia quadam naturalitate homines in ordinacionem illius operis erubescunt. Sic enim primi parentes quando percepérunt inordinatum motum membrorum genitalium, destituto corpore a regimine anime primarie instituto, erubuerunt naturaliter, cognoscentes nuditatem anime ex nuditate et inordinato motu membrorum que ante non senserant; unde *fecerunt sibi perigomata*, ut legitur Genes. III, 7. Unde pessimum 30 signum est, quando homines sine erubescencia continuant hoc peccatum.

Quoad substanciam bonorum adiacencium, notum est quod opus illud subtrahit et consumit hec bona in

1. H: *fundamentum*. 2. I: *terrestria*; ib. B: *vel specialiter*. 3. B: *redet*. 5. B: *quod pro hoc*. 6. I: *yciam (sic) suam*. 7, 8. E: *coniugalis, vidualis aut virginalis*. 8. B: *matri-monialis aut virginalis om.*; ib. aut; ABD: ac; ib. I: *nedum deserit*. 9. H: *sed electa*; ib. ACD: *pecudis*. GM: *via peccandi*, N correxit. 9—10. B: *sed — vehemens om.* 10. I: *figere*. 12. ACDKM: *terrena*. 15. CI: *de paupertatis coloris*; ib. BC: *colore*. ELM: *coloris appetitus*. GN: *caloris*; ib. K: *et om.* 20—21. B: *fecerit — qui om.* 20. I: *facit*; ib. A: *infra corpus*. 23. B: *naturalitatem*. 24. B: *ipsius operis*. C: *istius operis*; ib. AD: *Sicut*. 25. O: *quandoque*. 27. N: *prevaricatorie*; ib. I: *erubescunt*; ib. G: *cognoscentem*. 29. M: *qui ante*. 30. A: *ut legitur om.* 34. AD: *istud subtrahit*.

4. Serm. I, 120.

donariis, in cibariis et ornatu; quia Proverb. XXIX, 3:
Qui scortum nutrit perdit substanciam, et Luce XV, 13
 testatur Veritas quod filius prodigus dissiparit substanciam
 suam vivendo luxuriose, et quotidiana experientia hoc
 à testatur.

Quantum ad gravedinem unius peccati ad aliud, patet
 quod unumquodque genus peccati habet specialem
 rationem gravedinis in qua excedit aliud. Similiter autem
 illud peccatum est gravius in quo est maior ingratitudo
 10 et casus a maiori gracia; unde Luce X, 12—14 dicit
 Christus de civitatibus expellentibus verbum Dei: *Dico
 autem robis, quod Sodomitis remissius erit quam cirrati
 illi in die illa. Ve tibi Corozayn, ve tibi Bethsyda,*
 quia si in Tyro et Sydone facte fuissent virtutes que in
 15 robis facte sunt, olim in cilio et cinere sedentes peniterent;
*verumptamen Tyro et Sydoni remissius erit in iudicio
 quam robis.* Ecce ex diffinizione Christi civitates Iudee
 que ingrate verba et miracula Christi repulerant acerbius
 punientur quam civitates gentilium que suo tempore
 20 gravius peccaverunt. Nam dissipans semen spirituale
 filiorum Dei spiritualiter dignitivum peccat ut sic horribilius
 quam dissipans semen corporale; tum quia semen est
 preciosius, tum etiam quia essencialiter productum est
 dignius: nec excusat sed accusant hec dicta peccatum
 25 sodomitum, ut patet ex triplici ratione gravedinis huius
 peccati iam dicta. Unde Genes. XIII, 13 dicitur quoad
 primum: *Homines autem Sodomite erant pessimi et
 peccatores coram Domino nimis.* Et quoad secundum
 patet eius gravedo ex subversione quinque civitatum,
 30 Genes. XVI; correspondenter enim ad fetentem terrestri-
 tatem accensam puniebantur non solum in se sed
 generaliter in parvulis et bonis adiacentibus igne et
 sulphure detrusi in locum horibilem. Et quoad tertium
 patet quod Deus destruit substanciam, famam et temporalia
 35 sic innaturaliter fornicantis. Substanciam vel naturam
 Deus destruxit, ut Genes. XXXVIII, 9 legitur quod Onan

This sin is
 greater than
 others
 inasmuch as it
 implies a greater
 ingratitude and
 depravity than
 from the state
 of grace.

But the above-
 mentioned
 example
 (Luke 10) does
 not excuse the
 Sodomites, who
 were the worst
 of sinners,
 whose cities
 were destroyed,
 and who
 perished with
 their children
 and goods.

Such a crime
 entails loss of
 life, reputation
 and property,
 as in the case
 of Onan;

1. BG: denariis; ib. GN: et in ornatu; ib. B: ornatum. 2. GKN:
 perdet. 4. B: videndo; ib. B: luxurioso. 4, 5. AH: hoc docet.
 6. C: Quam ad: ib. EIKLNO: huius peccati. H: uetus om. 8. AFGD:
Simpliciter. A: Simpliciter aut. 9. GWN: gravior ingratisudo. 11. I:
dictoribus expellentibus. LMNO: de cibis. N: expellentibus. 12. IM:
vobis om.; ib. ACD: quia Sodomitis. V. BN: Sodomis. El: Sodome.
 18. GHILNO: repulerunt. 21. IK: peccat ut honorabilius. GN: ut si
honorabilius. 22. I: tum cum quia semel. 23. AB. JHMNO: essen-
 tialiter om. 24. B: sed om. 25. A: patet om.; ib. C: gravedine.
 31. I: puniantur. 33. GKM: quoad secundum. 35—36. BD: sub-
 stanciam — distruxit om. 36. I: Deus om.; ib. II: destruit; ib. G:
 ducit; ib. B: Onas. EGHIKMN: Ona.

semen fundebat in terram, ideo percussit eum Dominus; et Levitici XX, 13 pro lege statuitur: *Qui dormierit cum masculo coitu feminino, uterque operatus est nephas, morte moriantur*, quia Levit. XVIII, 22 dicitur: *Deo abominacio*. Fama autem perditur, ut dicitur Iudicum XIX de;
and of the tribe
of Benjamin and
of Reuben.
delecione tribus Beniamyn propter fornicacionem cum uxore levite; et Genes. penultimo de Ruben primogenito dicit Iacob: *Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui*. In hoc enim defamant homines naturam suam supra peccatum angelicum, unde querunt obscuras latebras 10 propter famam servandam, sed in presencia Dei et angeli boni non timent innaturaliter sic peccare, et per consequens simul perdunt famam.

Quoad bona fortune patet, cum exinde perdunt occupatores bonorum titulum quoad Deum et famam quoad 15 proximum. Ex tali infectivo vicio perdunt simpliciter suum dominium. Unde Apostolus vocat eam *turpitudinem* in abstracto, et passiones vocat *passiones ignominie*, Rom. I, 26.

Whole empires
are ruined by
this sin.

Unde nec in veteri testamento nec in novo perdita sunt regna nisi propter infecctionem generis luxurie, 20 nam gentes quas Deus expulit sub omni ligno frondoso hoc peccatum ignominiose commiserant et Iudei, quando fuerunt a gentibus superati sed eciam regna christianorum, sicut et Troia occasione illius vicii sunt delecta.

Other sins of
this sort have
their special
degrees of
gravity, e. g.
fornication in a
priest, incest,
adultery.

Quantum ad alia genera patet quod sacrilegium, in- 25 cestus, stuprum, adulterium et fornicatio habent quodlibet suam rationem gravedinis; nam fornicatio inter sacerdotem et sanctimoniale, uxorem vel simplicem mulierem habet suam rationem gravedinis generaliter ex hoc quod vas Spiritus Sancti debet esse sancctius, votum 30 castitatis solempnus et officium sacerdotis convenientius.

1. I: *fundabat*; ib. ACHIK: *in terram* om. MN: *super terram*.
2. EIKO: *pro om.*; ib. AB: *dormierant*. 3. BI: *utroque*. 5. BINO: *ut patet*; ib. BCH: 13 vel 19. ADKL: 13. 6. AC: *dilectione*. B: *dela-
cione*. M: *de delectacione*. C: *destructio*; ib. H: *tribum*. 7. EGHIK
LMN: *Levi*. 8. I: *Iacobus*. 9. L: *diffamant*; ib. CL: *super*. 10. I:
anglicum. M: *augmentum*; ib. B: *teuebras*. 11. B: *fama*. 13. ABDH:
simpliciter. C: *singulariter*. O: *similiter*; ib. L: *famam eternam*. 14. LN:
El quoad. 16. B: *proximum om.*; ib. B: *tali imperfecto*. C: *indefectivo*.
D: *infativo*. I: *infectiva*; ib. H: *similiter*. 17. I: *vocat hoc viciu*.
18. IMN: *et passiones ignominie* (*vocat passiones om.*). EO: *vocat eum*.
19. AD: *in om. before novo*. 21. AD: *gentiles*; ib. G: *quia Deus*.
23. ABD: *ab infidelibus*. CO: *gentilibus*; ib. HI: *separati*; ib. ACI: *et
eciam*. L: *eciam et*. 24. I: *et om.*; ib. A: *in Troya*; ib. BCEGLNO:
istius. H: *istius peccati fuit*. 25. I: *Quam ad*. 26. BEGHILN: *habet*; ib.
C: *quidlibet*. 27—29. I: *Nani — gravedinis om.* 28. K: *el
moniale*. 29. H: *generetur*. 30, 31. M: *voto castitatis*. 31. A: *disconveniens*.

8. Gen. XLIX, 4. 17. Rom. I, 27.

Quid enim plus horrendum et dissonum quam quod cum illis manibus cum quibus sacerdos benediceret hostiam, frangeret et tractaret, et per consequens corpus Dei et hominis dignissimi ministraret, tractat membra sua et 5 meretricis libidinem fetentem spumancia tactibus impudicis? Quid horribilius quam actus tales iuxta se positi? Adulterium autem duplex habet maiorem rationem gravedinis quam simplex et propter incertitudinem prolis adulterium simplex cum uxore superat in malicia adul-10 terium simplex cum homine coniugato, quia reddit patrem prolis ambiguum et, ut dixi superius, ex hinc sequitur exheredacio vel iniusta bonorum divisio, erronea parentum honoratio, mendax consanguinitatis copulacio et matrimoniis instituti in paradiso iniuriacio.

15 Unde pena huius peccati taxata est mors peccantium, ut patet Levit. XX, 2 et Deut. XX, 22. Nec mirum, quia est contra legem nature, cum adulterio debet diligere proximum ut se ipsum; sed quis nollet pocius spoliari temporalibus quam uxorem per alium violari? et hinc 20 ponitur mandatum de non mechando inter peccatum homicidii et furti.

Penam autem quam Deus infligit est bellum, eo quod contra legem amicicie ex affinitate contracte adulterio delinquit, ideo oportet quod opposito puniatur. Unde 25 II Regum XII, 10 post Davidis adulterium dicit Deus: *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me et tuleris uxorem Uriam Ethei.*

Tertia vero pena ostenditur ex maledicione in lege zelotipie Num. V, 14—15 imposta. Cum enim Deus 30 ordinavit matrimonium ad concordiam et benedictionem in hominibus nutriendam, naturalis infliccio pene requirit quod disrumpens hanc legem federis pacis hominum

Examples.
Fornication
of spiritual
persons.

Adultery and
the gravity of
this sin.

Death is the
penalty for the
individual.

The
punishment
God inflicts is
war.

Example of
David.

A third
punishment is
given in
Numbers 5,
14—25.

1. ABCDH: *Quid enim horrende plus.* GIK: *Quid enim horrendum et (EGKLO: om.) plus.* Correxi. N: *enim hic;* ib. ADI: *quam om.;* ib. BCEGIKLM: *quod om.;* ib. B: *cum om.* 3. AD: *corpori.* 4. B: *homines;* ib. B: *tracta.* 5. I: *spermacia;* ib. C: *et actibus.* 6. I: *enim horribilis.* 7. B: *posita.* 8—9. K: *et propter — simplex om.* 10. G: *quo reddit.* 12. I: *heredacio.* HL: *exhereditacio.* 13. BHO: *honoratio.* 13, 14. ELM: *matrimonio instituto.* 15. B: *Cum pena.* 16. A: *Exodi 20. BG LN: Lev. 20° rel Exo.* Correxi. C: *Lev. 20 et Deut. 22.* K: *ut patet Exod. II;* ib. I: *Quod nec mirum.* 17. I: *cum sit contra legem cum.* 18. BG: *sicut se ipsum.* 19. K: *bonis temporalibus.* 20. C: *inter mandatum.* 21. B: *homicidium.* 22. I: *Penam autem.* 25. EHKLNO: *post David.* 27. GHKLMNO: *uxorem Ethei.* 28. I: *Tercio.* C: *Secunda.* 29. B: *zelotipe.* C: *zelatipie.* D: *zelatorie.*

16. Guilelmus Peraldus t. II, p. 17 De Luxuria cap. V De adulterio et speciebus eius.

maledictionibus subiaceat. Caveant ergo domini conjugati ne *unusquisque ad uxorem proximi sui hinniat*, ut dicitur Ieremie V, 8, quia hoc est evidens belli futuri presagium, et per consequens maledictionis supplicium ex malo belli et eius sumptibus punitorum. 5

The seduction
of a virgin and
its gravity as
sin.

Stuprum autem habet rationem gravedinis in hoc quod deflorans virginem habet primicias impudicicie et est causa tocius incontinencie sequentis. Sicut enim primicia in bono sohat in laudem, sic in malo sonat in vituperium, ut patet de heresiarchis et malum 10 quodcumque originantibus. Frangens autem illicite hanc clausuram originat omnia dampna exinde sequencia. Secunda causa est quod sic deflorans privat defloratam bono virginitatis irrecuperabili, et per consequens privat laureola cui debetur fructus centesimus. Tertia causa 15 gravedinis est quod semina sic deflorata est plus inepta nuptui et infamis; unde filii Iacob detestabantur hoc stuprum Dyne sororis sue, occidendo Sichem stupratorem cum suo fratre, ut legitur Genes. XXXIV, 26.

The punishment of
Shechem
(Genesis 34).

Incest and its
gravity as sin.

Incestus autem habet rationem gravedinis, primo quod 20 innaturaliter extinguit confederacionem amicicie ex affinitate superadditam generis consanguinitati, et hinc Levit. XVIII et XX iniungitur talibus pena mortis. Secundo instar dyaboli superaddit voluptuose atque superflue contra ordinacionem divinam confederacionem 25 illicitam; et hinc Apostolus, I Corinth. V, 1 tradidit Corinthium Sathane qui cum noverca sua concubuit. Tercio contra naturam assimilat incestuosum non camelio qui occidit hominem facientem ipsum latenter cognoscere matrem suam sed cani vel porco qui sine distinctione 30 consanguinitatis cognoscit turpiter genus suum; unde II Regum XII legitur quod Amnon eo quod sororem suam corrupferat imperfectus est correspondenter ad culpam ab Absolon fratre suo.

The
punishment of
Ammon.

1. ACD: *maledictioni*. 2. K: *ne om.*; ib. H: *inhinniat*. 3. A: *quia huiusmodi*. 4. I: *maledicentis*. ELMN: *maledictis*; ib. AD: *sim-
pli-
cium*. 9. I: *si in malum*; ib. I: *in om.* 10. HK: *et om.* 11. A: *autem om.* 14. ABD: *irrecuperabilis*. GIKLMNO: *irrecuperabiliter*. 15. GIKN: *aureola*. 16. A: *huiusmodi gravedinis*. C: *huius gravedinis*; ib. AD: *est quod om.* 17. ABCD: *cum filii*. 18. I: *Sethem*. 19. EGLN: *cum suis ut legitur*; ib. AEHKLMO: *fratre om.* CD: *patre*; ib. : *loquitur*; ib. A: *Gen. XX. B: XXIV.* 20. B: *autem om.* 20. I: *conferacionem*. 21, 22. B: *ex affinitate om.* 22. I: *superadditam
generi consanguinitati om.* GK: *superaddita*. 23. EIKM: *Ler. XVIII
(et XX om.)*. 24. N: *superadditur*. 25. I: *conferacionem*. 27. I: *Conchium*. 28. GM: *non caniculo*. N correxit. 32. I: *H Reg. XV.* 33. O: *ab om.* 34. M: *Absolone*.

26. I Cor. V, 2: *Tollatur de medio vestrum.*

Notandum tamen quod non obstantibus hiis rationibus contingit fornicarium in quolibet istorum octo generum per accidens plus peccare, correspondenter ut ingratitudo fuit amplior quoad Deum. Unde propter talem quodammodo infinitam ingratitudinem contra gratissimum est plorandum, quod docuit Christus in fletu triplici de quo Iohannis II, Luce XIX et Hebr. V. Christus enim nunquam flevit nisi pro ingratitudine hominis et peccato, unde Luce XIX, 41—42 loquitur correspondenter pro dolore; *videns*, inquit, *civitatem flevit super illam, dicens quia si cognovisses et tu ingratitudinem tuam, suple, et penam ingratitudinis, tu fleres tecum, et quidem in hac die tua que ad pacem tibi, suple ingratitudo, ostenditur.*

Quando enim soli iusticie in gente sua penam incarnationis sustinuit pro pace et salute sui generis, tunc fuit dies Iudee ad pacem Israel acquirendam; ideo fuit maxima ingratitudo gentem illam solem suum extingue. Ideo dicitur, Luce X, 12: *Sodomis remissius erit in die iudicii.*

Nec excusat gentem illam simpliciter quia misteria illa abscondita sunt ab eius oculis, cum quadragesimo altero anno post ascencionem Titus et Vespasianus circumdabant Ierusalem in solemnitate paschali undique et coangustarunt stricta obsidione, sic quod populus non potuit ad sua recedere, et tertio civitatem demum redditam, precedente magna clade, funditus prostraverunt et edificantes extra priorem situm novam Ierusalem, non reliquerunt lapidem super lapidem non mutatum, ut Christus eis exprimit per ordinem, et testatur Iosephus in bello Iudaico. Vindicta autem ista capta fuit, eo quod non cognoverit tempus visitacionis sue tam acceptabilis et tani grata.

Tercio obicitur per hoc quod non videtur incestum esse tam grave peccatum, cum necesse fuit in propagacione

In each of these examples the gravity of the sin corresponds with the degree of the ingratitudo towards God.

The Jews who knew not the time of their visitation perished in the destruction of Jerusalem.

3, 4. B: *magnitudo foret amplectus contra.* 4. GLMNO: *fuerit, II: fuit om.* 5. I: *infinitatem;* ib. II: *gravissimum.* 7. I: *et Hebr. V: om.* GN: *et Hes. 29;* ib. ADI: *enim om.* 8. A: *nisi quando flevit;* ib. B: *gratitudine;* ib. ACD: *et p. o.* 9. I: *Unde item E: angelista inquit;* ib. I: *dicens corrupte pro dolorem (sic) si.* EGHIMN: *corrupte loquitor pro dolore;* ib. ADKO: *corrupte pro. B: correspondente.* 10. I: *Videns Jesus;* ib. B: *eam dicens.* 11. B: *tu filii, C: tu scilicet.* 19. BC: *tuam;* ib. M: *pacem specie ingratitudo;* ib. EL: *tibi om.* 14. EHKL: *incepcionis.* 15. G: *suscipit.* 19. BH: *similiter;* ib. A: *quod.* 20. K: 44. O: 24. 22. 23. BO: *coangustarent.* 23. I: *facto ob- sidione;* ib. A: *quod om.* 24. I: *rediscitam, EHKLMN: reediscitam.* G: *reeditativa.* O: *reedificantes.* 25. BI: *precedentem.* 26. C: *citra.* 27. GM: *non mutant.* N: *correxit.* 28. A: *Unde et Christus.* O: *Christus om.;* ib. GIMN: *Ioseph.* 29. AD: *de bello. II: in libello.* O: *corr.* 30. B: *cognoverat.* EGHKNO: *cognoverunt.* 32. ACDKM: *Sed tertio.* 33. I: *fuerit;* ib. A: *propagatio.*

Objected that incest is not so grave a sin as

it could not be humani generis filios Ade sorores suas cognoscere, avoided in the case of Adam's children. cum nec ex matribus nec naturali propagacione gradus consanguinitatis generis humani processerat.

In primitive times wedlock between brother and sister was allowed, but has always been forbidden between parents and children. Hic dicitur communiter quod in principio humani generis licitum fuit fratrem sorori carnali matrimonialiter et semper fuit illicitum. Unde creditur Deum alternatim aptare sexus in semine Adam, ut unusquisque frater habeat sororem uxorem propriam, quo usque genus humanum sic multiplicatum fuerit quod masculi sufficient in alio genere despontari. Cuius causa fuit fedus amoris ex affinitate; et divisus est nexus amoris ex consanguinitate, et super illo multiplicate sunt leges humane de contractibus in quarto, quinto vel sexto gradu ex una parte, ex altera vel utraque; et currunt dispensaciones et adinvenciones in quibus perturbatur ecclesia.

Wedlock is the second degree was allowed in Adam's time; also after the Flood. Notandum tamen quod non propter multiplicacionem hominum et distanciam ab uno stipite dispensat Dominus contra mandatum decalogi, cum indispensabiliter sit debitum non mechari. Matrimonium enim in tempore Adam in secundo gradu fuit licitum, sicut et post diluvium, et licet filie Loth commiserunt incestum, tamen potuit fuisse quod matrimonium tale, eciam bigamia, fore licitum sine hoc quod dispensesetur contra mandatum,

ut posito quod de semine Adam solus Loth cum filiabus suis sit superstes pro dato tempore de toto genere humano, tunc licuit Loth ex precepto Dei fuisse cum matre filiorum Moab et matre filiorum Amon matrimonialiter copulatum. Licet autem non timeatur de adulterio, tamen virtus sacramenti et ablacio occasionis adulterandi per frenum coniugii debuerunt apponi; nec est vis theologo, quando sacramentum graduum cognacionis incepérat, calculari, vel qua ratione secundum tot et tales gradus matrimonii tunc primo taxari debuit.

1. A: Adam. 2. I: nec matrimonio nec naturali. ABCD: nec sine naturali. M: nec sine gradus propagine; ib. Al: propagine. 3. N: processerant. 5. ADI: fratri. 6. B: cognoscer. 9. I: semine adeo ut; ib. A: et unusquisque. 11. H: fuit. 12. O: Eius. 13. ABCD: quod divisus est; ib. H: sanguinitate. 14. IK: illa; ib. GMN: multe sunt leges; ib. O: de tractibus. 15. EGHNO: vel om. 15, 16. GN: vel altera vel. 16. GI: et om. before adinvenciones. 17. LIL: in om.: ib. K: turbatur. 17. BCEHILNO: multitudinem. 21. N: enim om.: ib. B: in om. 22. ACD: sicut fuit; ib. post. I: opus. 26. A: solus om. B: solum; ib. B: Loth om. 27. I: de toto om. 28. IO: Dei om. 20. ACD: filiorum Amou et matre filiorum Moab. K: matrem. 30. B: timetur. 32. B: per fratrem. 33. N: est om. 35. K: taxare.

Sufficit enim in talibus probabilitas racionis, licet quidem ceci plus ponderent leges tales consanguinitatum quam totum decalogum; licet autem tales sunt ut plurimum racionabiles, tamen nunquam licet celebrare matrimonium nisi inter coniuges, inter quos firmaretur pax inter Deum et homines ad ecclesie incrementum. Unde in veteri testamento patriarche consanguinei sunt suis sororibus coniugati; ut patet Genes. XII, et idem patet de Thobia, Thob. VII; et sic propter causas racionabiles licet inter cognatos hodie dispensare, et solum ille dispensat proprie qui stabilit rationem.

Papa autem est promulgator dispensacionum huiusmodi quas oportet prius perfici apud Deum; quod si irrationabiliter vel illegitime dispensat, tunc est falsus testis contrarius rationi. Hoc autem contingit dupliciter, vel quod ex parte coniugandorum non subsit racio vel substrata racione matrimonii celebrandi, ille ex fastu vel questu blasphemie se asserit dispensare. Nec ex hoc sequitur thori coniugalnis infecatio nec sequitur ex parentum illegitimo matrimonio prolis illegitimatio quoad Deum. Et si arguatur ex isto quod non requiritur in talibus dispensacio Romani pontificis, cum oportet Deum previe dispensare, cuius dispensacio stabit, licet alia non fuerit subsecuta, nec alia valet sine illa: hic dicitur quod sepe requiritur de bene esse, cum ipse debet esse discretus in examinando rationem dispensandi ecclesie, et subditi merentur in casu subdendo se humiliter iurisdiccioni sue. Sed verum est quod dispensacio sua non requiritur absolute cum ipso mortuo indisposito vel ignaro racionabilitas dispensacionis divine posset notificari per alium, et sine tali dispensacione posset in casu fieri legitimum matrimonium sed omnino oportet quod subsit racio propter cuius carenciam Baptista, vivente Christo summo pontifice, Herodem redarguit de incestu Marci VI, 18.

In the Old Testament wedlock between the patriarchs and their sisters were permitted; in special cases even now wedlock between relations may be allowed by dispensation of God.

The Pope promulgates its dispensation; but there are right and wrong dispensations.

1. K: *in om.* 1, 2. EK: *licet quidam cece.* GN: *licet enim cece.*
 2. ACDIO: *cece;* ib. D: *plus om.*; ib. B: *ponderant.* 3. N: *tales ut plurimum tales;* ib. B: *sint.* 4. H: *racionales;* ib. GO: *cum nunquam.*
 5. D: *nisi om.* 6. BEGKLMNO: *Ut in.* 9. BH: *racionales;* ib. I: *licet om.* 11. IN: *stabiliter.* E: *stabilitvit;* ib. B: *racione.* 13. I: *profici;* ib. B: *si om.* 14. B: *tunc om.* 16. C: *obsit;* ib. D: *racio om.*
 16, 17. G: *vel sub sacra.* 17, 1: *strata.* 17–18. I: *ratione — fastu vel om.* 18. GI: *asserat;* ib. B: *Ne ex.* 19. I: *sequitur om.* 21. I: *Et arguitur.* B: *arguitur.* EGKLMN: *Et sic arguitur.* 22. G: *Deum prius.* 25. B: *requiritur bene esse;* ib. C: *debens.* 26. A: *cerciorando.*
 27. I: *iurisdiccione.* 28. K: *Sic veruni.* 31. el. B: *si.* 31–32. D: *posset — matrimonium om.* 33. G: *propter etius carenciam cum.* N: *propter eius carenciam cum;* ib. O: *etius;* ib. B: *rentiente Christo.*

Thus Herod was blamed by John the Baptist for incest.

De ista materia cum tangit potestatem pape dicetur inferius.

Ulterius dubitatur de redditione debiti quam meminit Apostolus, I Corinth. VII, 3: *Vir, inquit, uxori debitum restat.* Ubi indubie loquitur de debito carnalis copule; sed curiosi dubitant quociens, ubi et quando hoc debitum sit reddendum. In qua materia sicut de peccato Sodomitico non est theologo multum profundandum, et specialiter in predicationibus, in confessionibus vel publicis interlocutionibus, detegendo particulares casus ex quibus ignorari possent occasionem accipere delinquendi. Ideo debet confessor cavere in ista materia ne inducat interrogaciones extranceas, quia certum est quod multa sunt facta in ista materia que expedit alios ignorare. Dicitur eciam quod vir reddet uxori debitum quod est necessarium ad prolem hominis procreandum, et omne quod amplius est nedum a malo est sed est malum, quia omnis superaddita execucio libidinis vel delectacio in actibus istis sapit peccatum ad minimum veniale. Nam in statu innocentie mensuraretur actus coitus hoc sine, ut est in bestiis irrationabilibus, servata dilectione in aliis; nam quilibet sensus haberet suam delectacionem in suo sensibili pro fine necessario ratione taxato, et omne devium a fine huiusmodi duceret in peccatum. Et hec est racio quare peccant qui tempore conceptionis et menstrui cognoscunt uxores; ut notatur Ezech. XVIII.

As to place, Quantum ad locum patet quod debet esse absconditus, non divino cultui ut ecclesia dedicatus, tum quia nunquam committitur talis actus sine pudendo peccato, ex cuius sensacione tam commiscentes quam alii notabiliter turbarentur, tum etiam quia bonum obediencie ecclesie

t. GHKN: *potestatem pape dicere.* 1. 2. A: *docetur inferius.* K: *tangetur inferius.* 3. ACD: *Sed nullius.* 5. I: *de om.* 6. BGHMNO: *ut uixit.* i: I: *quociens et mundo.* 7. BC: *in peccato.* 8. K: *multum debet.* CT: *nimum:* ib. I: *profundus loqui.* EGLN: *nimum profunde loqui.* 11. K: *nimum pro funeramentum.* 12. EL: *in confessione.* 13. M: *in publicis:* ib. ACD: *ali ignari.* 12. B: *ne illa materia.* GHIKMO: *in illa materia.* N: *cavere a materia ne.* 14. HN: *illa.* 15. A: *Dicitur ergo.* 15. B: *rr — quod om.*; ib. GM: *redderet.* 15. 16. I: *re's i tum prolem honoris pro eadum.* 16. B: *prolis:* ib. B: *honestus om.* 18. PC: *procreacionem.* GHM: *procreandam.* 21. ADI GHIKLMNO: *regularius.* C: *irregularibus;* ib. AD: *delectacione.* 22. I: *habeere.* M: *hono e suam.* 24. I: *de riuim;* ib. C: *diceret.* 25. A: *est em.* 28. G: *ut etiam.* 30. I: *seus actione.* EHK: *sensus actione.* GN: *sensus coaccione;* ib. BD: *committentes;* ib. ABC DGHIMNO: *irrationaliter.* 31. B: *et etiam;* ib. EHI, MO: *rel quia in m.*

1. Scilicet in tractatu De Potestate Pape.

racionabiliter illud mandat; et super istis fundatur lex pollutionis ecclesie tam semine quam sanguine, et maior pollucio peccatis gravioribus actualibus cum tot purgacionibus non punitur.

5 Quantum ad tempus patet ex dictis quod debet esse a communicacione extraneorum quietum, ut est tempus nocturnum, a tempore festivitatum ecclesie quo coniuges debent vacare contemplacioni seclusum, quod si urgeat necessitas ad excusandum libidinem peccant coniuges 10 ex defectu quo non petunt excusacionem aliam magis aptam.

Ex quibus patet quod sacerdos cui tempus debet esse sacram ex confeccione sacramenti altaris, eodem die extra matrimonium insanit actui luxurie intendendo; 15 cum tamen laici abstinent pro die Pasche, et sacerdotes orientales alternant ista officia non obstante quod sint legitime coniugati.

Et si queratur utrum scientes se esse ineptos ab inicio ad prolificandum et super hoc nubentes peccant videtur 20 mihi quod sic. Quamvis enim secundum Augustinum in de Bono Coniugali tria sunt bona coniugii, scilicet fides, sacramentum et proles, tamen intencio prolificandi est per se causa matrimonii legitimi. Aliter enim possent viri et femine et sexus in qualibet etate matrimonialiter 25 copulari, quia ex lege possent tempore necessitatis voto sibi reciproce suffragari. Fides ergo per se non rectificat matrimonium, nec requiritur prolificacio actualis, sed oportet quod sit personalis intencio procreandi.

Ex quo videtur ulterius cum facto quod multi peccant 30 solemnizantes coniugium, quia consciunt peccato Many marriages are simul: e. g. when contracted for lust or gain.

quod est illicitum, ut contingit in matrimonio propter voluptatem vel avariciam celebrato; unde propter talia obstacula extirpanda sunt banna triplici solemnitate in ecclesia promulgata. Unde debet dici fidelibus quod

1. HJKLMNO: *istud*: ib. GHLMNO: *super istud*. 2. GM: *ecl. sie om.*, G: *orem (sic)*. 3. K: *peccantis*. 3, 4. B: *tot ruribus (sic) actualibus*. 4. M: *purgacionibus om.*; ib. G: *punit*. 6. BIKM: *communione*. 8. IK: *seclusivi*. II: *seclusum*. 10. I: *potuerunt*; ib. I: *affam om.* 15. ABCDHO: *tamen om.*; ib. B: *absident se*. 16. I: *illa officia*; ib. B: *quod sit*. 10: *sunt*. 18. B: *Et ut*. 20. B: *beatum Augustinum*. 21. A: *bono coniugii*; ib. ACD: *sint*. 24. I: *et om. before femine*. 25. B: *quia est*; ib. AEHILNO: *ex ligia*. 27. I: *requiit*. 28. C: *prolis intencio*. 30. M: *qua consonant*. 31. I: *quod contingit*; ib. I: *propter om.* 32. I: *voluntatem*. BD: *voluptates*; ib. GN: *celebrare*. 33. BCD: *obstirpanda*; ib. G: *sunt bona*. N: *correnit*. O: *bonna*.

omnes nubentes debent principaliter habere intencionem ad prolem ob honorem Dei et multiplicacionem ecclesie legitime procreandum et per consequens debent evacuare affectum avaricie vel voluptatis carnalis. Et iste error est causa quare multi apparentes coniuges fallentes ecclesiam se seducunt; verumptamen cum coniugium stat cum mortali peccato, possunt coniuges cum intencione corrupta matrimonialiter copulari. Et de limitibus talis intencionis corrupte, quando stat matrimonium et quando non, si Deus voluerit, alibi erit sermo. 10

On divorce.

Ulterius dubitatur de causa divorci, quam materiam diffinit Veritas Matth. XIX, 3—9: *Accesserunt, inquit, ad Iesum pharisei temptantes eum et dicentes: Si licet homini diuitttere uxorem suam quacunque ex causa? Qui respondens ait illis: Non legistis, quia qui fecit homines ab inicio, masculum et feminam, fecit eos; et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adherebit uxori sue, et erunt duo in carne una; itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separat. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandarit dare libellum repudii et dimittere? Et ait illis: Quoniam Moyses ad duriciam cordis vestri permisit vos dimittere uxores vestras, ab inicio autem non fuit sic. Dico vobis quia, quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicacionem et aliam duxerit, mechatur, et qui dimissam duxerit 25 mechatur.*

Reasons against divorce:

1. God instituted marriage in paradise; therefore divorce is a sin. Ex illa sentencia auctoritate Christi patet primo quomodo Deus instituit matrimonium in paradyso, et ordinavit quod foret virtute matrimonii forcior colligacio coniugum quam adhesio eorum parentibus suis carnalibus. 30
Ex quo patet quam grande peccatum est separare coniuges qui ex auctoritate Domini sunt coniuncti; Deus enim principalissime facit matrimonium quocumque legitimum.

2. The bill of divorce Patet secundo quantum ad obiectum pharisaeicum, quod arose from the lex libelli repudii, de qua Deuteron. XXIII, introducta 35

2. BC: *ad vel ob honorem*, GN: *ad honorem*; ib. G: *multitudinem*.
 3. EGL: *procreandam*. 4. G: *corporalis*; ib. B: *Et ille*. N: *Et isti*.
 5. G: *causa om.* 7. A: *peccato om.* 8. K: *talis om.* 10. IKMNO: *est sermo.* 11. BC: *de materia*. 15. K: *quia om.* 16. BMNO: *marem et feminam*. 17. B: *homo om.*; ib. B: *patrem suum et matrem suam et herebit*. 19. ACDEGHJKLMNO: *Quos ergo*. 20. I: *separat*; ib. O: *Quod ergo*. 21. ADEGHJKLMNO: *Quomodo*. 1: *Quod Moyses*.
 22. Vulgate: *votis*. 22. N: *quod*. 24. D: *ob fornicacionem om.* ABC: *fornicationis causa*. 25—26. EMN: *et qui — mechatur om.* G in marg. addit. 27. A: *Et ex*; ib. ABCD: *ista*. BMO: *ista summa*; ib. A: *sententia autentica*; ib. BC: *primo om.* 28. I: *quando Deus*. 31. A: *Ex quo om.*; ib. B: *quam om.*; ib. BCDEKL: *quod est grande*. 32, 33. C: *summe principalissime*. 33. K: *fecit*.

est propter duriciam cordis gentis Iudaice, qua Deo inobediens in diligendo uxorem secundum sacramentum divinum voluit occidere uxorem; ideo licite pro tunc licet mala occasione currebat libellus repudii. Tunc autem 5 libellaverunt contra uxores, exprimendo in scripturis causam divorcii quod fuit primo diligenter examinatum per iudices, et continue usque ad tempus Christi remissius, cum leges humane occasione mali inducte sunt continue deterius execute. Summus autem legifer potestative prescidit occasionem huius malicie et imposuit finem 10 legi huiusmodi temporali. Et patet tertio quod solum ob fornicacionem uxoris que mechia dicitur licet viro uxorem mecham dimittere.

Sed pro ista lege tria per ordinem sunt notanda. Primo quod hic Christus loquitur de coniugio quod est a Deo et sic legitime est coniunctum. Si enim a principio sint coniugati illegitime, tunc licet ex quotlibet causis apparentiam falsam disrumpere. Aliter enim secundum tenorem verborum Christi non dimittit homo 20 uxorem suam sed fornicariam. Oportet secundo notare quod relinquens coniugium non disrumpit fidem operis matrimonii, sed uxor fidelis coniugis separandi; per hoc enim notatur principalitas huius actus matrimonii, et quomodo fidei huius disrupcio plus in femina sit 25 culpanda. Sed tertio oportet notare quomodo in separacione tali solum a thoro siet divisio stante aliunde matrimonio; ideo dicit Veritas quod tam vir ex fornicacione tali a thoro divisus ducens aliam quam ducens uxorem sic dimissam incurrit mechiam, cum stat 30 primum matrimonium preter thorum; vir autem potest uxorem delinquentem recipere. Ad divorcium vero adnullandum ab inicio sunt cautele innumerabiles adinventae; ut consanguineitas, affinitas, irregularitas forme coniugii

hardness of heart of the Jews.

Only on account of adultery may a husband put away his wife.

But three points are to be kept in mind:
1. This permission refers only to a marriage which is lawful;

2. and 3. who does not break the plighted troth, effects only a separation a *toto*.

Reasons for divorce.

1. BC: *qua Deo*. I: *quam Deo*. 3. ABCD: *uxores*. 4. H: *licet om.*; ib. I: *tenebat libellus*; ib. BD: *autem om.* K: *autem illis*. 5. GHNO: *in scriptis*. 6. HI: *rationem divorciū*; ib. GMN: *quod fuit om.* 8. ELN: *occasione mala*; ib. B: *introduce*. 9. BEIRLMN: *Summus ergo*; ib. B: *potes tam*. 10. GIKMN: *imponit*. 11. K: *legis huius temporalis*. 12. B: *fornicatione*; ib. G: *mechiam*. 14. IKNO: *illa*. 15. A: *quod conclusio Christus*; ib. AGIM: *est om.* 16. EGKLN: *a Deo fit* (KNO: *sit*) *et legitime*; ib. I: *sic om.*; ib. K: *sit coniunctum*. G: *convictum*. 17. ACD: *sunt*; ib. C: *illicite*; ib. quolibet; superscript. in M: *multis*. 20. I: *secundo om.* 21. ACD: *relinquunt coniugium*. B: *relinquunt coniugium*; ib. B: *fidei*. 22. C: *separanda*; ib. N: *et per*. 23. O: *vocatur*. 24. E: *huiusmodi*; ib. I: *disrupcio*. 25. I: *Sed secundo*. 26. DIKM: *sit*. CEGLNO: *fit*. H: *sit om.* 29. GN: *divisam*. 30. EGHIKLMNO: *post thorum*. 31. ACD: *Quo ad divorcium ergo*; ib. B: *divorcium vero depulgandum*. 31, 32. A: *ad nichilandum*. 33. HK: *et affinitas*; ib. EL: *et irregularitas*; ib. AGHIKNO: *forma*.

Some of which et inhabilitas procreandi. Et omnium istorum probacio
are doubtful. subdola sit per testes. Videtur autem mihi quod nec
probacio frigidi aut malefici sit valida ad faciendum
divorcium, nisi docto quod infuit ante contractum matri-
monium, quod est ut plurimum impossibile, quia quis 5
probabit quod non post coniugium contigit huiusmodi
indispositionis infortunium aut quod opus suum femine
alteri foret aptum?

Old age and
unbelief may be
good reasons. Ideo videtur quod senium in celebracione matrimonii
foret evidentissimum iudicium separandi. Utrum autem 10
propter irreligiositatem alterius coniugum perceptam
incorrigibiliter inficere reliquum quoad cohabitacionem
vel thorum sit celebranda separacio, est difficultas; et
videtur quod quilibet memor salutis proprie debet tale
consorcium evitare, cum aliter lex Dei constringeret 15
hominem ad peccandum, et ordinarii prius coniugem
irreligiosum castigarent, antequam urgerent ad cohabiti-
tacionem. Talis autem casus raro accidit; ideo exhortandi

Husbands and wives must be exhorted to love each other and to fulfil the law of social marriage not of servile service. sunt coniuges *ut diligent se mutuo secundum doctrinam* Apostoli ad Ephes. V, 25, et quod servant legem socialis 20
coniugii et non legem servilis servicii; quod figuratum est Genes. III, quod semina facta est non de pede viri
neque capite sed de costa; unde Adam testatus est quod Deus dedit sibi mulierem in sociam. Debent ergo mutuo servare sibi fidem, cum quo stat quod vacent vite magis 25
fructifere ex consensu mutuo, quia aliter foret vita inferior de genere melior illis ex lege obediencie et observacionis liciti iuramenti.

2. I: *sit.* 3. B: *maleficiti.* 4. I: *dato eciam infuit.* K: *dato quod*
eciam .s. (supple). 5. I: GHIJMNÖ: *ut om.* 6. 7. GHI: *eius dispo-*
sitionis. G: *hoc indispositionis.* 8. ELMN: *sit aptum.* 10. G: *sit*
evidenterissimum. b: *videlicet nullum signum esset.* 11. I: *religiositatem;*
b. M: *coniugium;* ib. I: *perceptum om.* 12. B: *inficere et quod;* ib.
I: H: M: *habitacionem.* 15. I: *devitare;* ib. B: *Domini.* I: *Dei om.*
16. 17. M: *ordinare prius castigatam in religiosam coniugem urgerent.*
17. I: *religiosum;* ib. G: *urget.* 18. A: *enim causus;* ib. GIM:
hortundi. 20. GIO: *Ieh.* 29: ib. B: *servent vel gerent.* M: *conservent.*
21. M: *verri vel servicii.* 21. 22. I: *quia signanter dicitur.* Ll.: *quod*
signatum est. 22. ABCD: *quia femina.* 23. A: *vel capite sed costa;*
ib. B: *quod est quod.* 24. H: *illi sibi.* 25. B: *cum hac.* CD: *hoc;*
ib. I: *quod; correxit ut.* 26. I: *fructuose;* ib. M: *ex sensu mutuo;*
ib. A: *mutuo om.*

22. Gen. II, 21, 22. 23. Gen. III, 12.

CAPITULUM VICESIMUM SEXTUM.

Septimum mandatum sequitur in hec verba: *Non furtum facies.* Et patet ex dictis quod omnis iniusta accepcio sive detencio alieni boni hic generaliter prohibetur. Ex quo videtur sequi ulterius quod omnis rapina, omnis iniusta exaccio vel iniuriacio in bonis fortune sub furti nomine continetur. Aliter enim non foret hoc mandatum sufficiens; ad cuius prevaricacionem vel observanciam sequitur convertibiliter prevaricatio vel ob servancia tocius decalogi. *Furtum* tamen famose sumitur pro nocturna detencione iniusta alieni boni subdola non coacta. *Latrocinium* autem sumitur pro detencione huiusmodi diurna. *Rapina* autem sive predacio sumitur pro violenta et manifesta ablacione alienae substancie. Et *exaccio* est iniuriacio in temporalibus sub pallio punicionis legitimate. Generaliter autem omnis iniustus cuiuscumque status fuerit fur dicitur apud Deum, et eo fur gravior quo fuerit apud Deum iniustior. Probatur ex hoc quod capit in capacitate peccati subdole alienum bonum invito domino. Nam ut invitum dicit violenciam voluntati iniuriati contrariam, sic nemo capit aliquid invito domino nec temporali Domino ignorante vel iniuriam improvide approbante; ideo melius videtur intelligi quicquid capitur invito domino quod capitur ipso non debite approbante, quando scilicet non debet approbare huiusmodi capcionem. Et sic filii Israel spoliantes Egipcios non sunt furati vasa illa, eo quod capitalis Dominus dedit ipsa servis suis fidelibus, auferens ab Egipciis iniuste occupantibus non sua.

Hic autem supponitur quod omnis existens in mortali peccato iniuste occupat quicquid habet, unde non habet

The seventh commandment:
Then shalt not steal
prohibits us from receiving or keeping the goods of another.

Definition of
1. theft;

2. larceny;

3. robbery with violence;

4. extortion.

Every unjust man is a thief before God, and the more unjust he is the greater thief is he.

Every man in a state of mortal sin, whatever he has, possesses it wrongfully.

3. B: *Ut patet;* ib. B: *quia omnis.* 6. H: *vel om.* 7. N: *fieret.*
8. KN: *ad eius.* 11. C: *subdola non.* 12. BGKLMNO: *aulem om.*
12, 13. K: *huiusmodi om.* 13. I: *diuturna;* ib. K: *rapina vero;* ib. II: *sumitur om.* 14. ABCD: *violencia et;* ib. I: *manifesta om.;* ib. A: *aliena om.* H: *ahē.* 14, 15. I: *exaccio autem est.* 15. C: *sub passio.*
16. I: *Universaliter autem.* EMN: *Et sic naturaliter omnis.* L: *Et sic universaliter omnis.* N: *ut omnis.* 17. I: *fuerit om.;* ib. C: *ante Deum.*
B: *ante eam;* ib. AD: *fur om.* IK: *quo fur.* 18. IK: *quo fuerit om.*
BD: *fuerit om.* 19. B: *capacitatem.* C: *capacitatem.* EL: *in capaci ate.*
20. I: *Nam vult;* ib. D: *dicit violenciam om.* 23. ACD: *app'obando;*
ib. BC: *videtur michi;* ib. ABCD: *quidquid capi.* 24. I: *invito capitur om.* 25. A: *capciones.* B: *capcione.* O: *capcio.* 27. A: *ista servis.* 29. H: *omnis om.*

2. Exod. XX, 15. Cf. Serm. I, p. 130/31. 29. De Civilis Dominio I, cap. I et passim alibi.

aliquid nisi equivoce in comparacione ad iustum simpli-

Every man in mortal sin is a thief; because he takes another man's goods against the will of God. citer. Ex quo sequitur quod omnis peccans mortaliter facit furtum, quia aufert bonum alienum invito Domino.

Omnis enim iniuste conversans capit bona fortune vel

of God. preter autorisacionem divinam, quia capit ea tanquam

fidelis servus Domini pro fideli servicio et mentitur.

Quis, inquam, dubitat quin molendinarius fraudans

proximos de frugibus quas debet molere furtive mentitur?

Omnis autem activus debet esse molendinarius reddens 10

Deo et ecclesie incrementa farine iusticie; ideo in isto

fraudans Christum et ecclesiam facit furtum. Unde se-

cundum Augustinum per molentes in pistrino uno, de

quibus Matth. XXIV, intelliguntur active viantes. Et

beatus Gregorius in Pastorali, secundo capitulo, intelligit 15

per molam asinariam vite active circuitum, cum yconomy

habent suum annualem circuitum continuando partem

infimam divini servicii; et sic intelligitur de artificibus,

de mercatoribus et aliis active viventibus; quilibet habet

suam periodum operandi. Pars autem prepositi meritorie 20

regulantis est melior, sed optima pars Marie que elegit

in loco quiete contemplacionis vitam celestem ducere,

que tanquam caritas non aufertur sed intrat patriam,

tanquam per se finis vite alterius, ut docetur Luce X.

Cum ergo omnis viator debet esse molendinarius, 25

reddens Deo et ecclesie incrementa frugum iusticie in

farina, circa quam debet in caritate ad edificationem

subtilius laborare, videtur quod fraudando ab isto fenore

facit furtum; debet enim subici divine gracie tanquam

pigra mola et cooperando cum quibuscumque que Deus 30

sibi donaverit facere continue ad honorem Dei et utili-

tatem ecclesie et incrementum. In quo cum deficit omnis

5. 1: *ut acciones.* 7. GKM: *Domini om.* N in marg. addit.

10. LN: *actus.* 11. EHKLMNO: *incrementa frumenti;* ib. C: *ideo*

iniuste. N: *in istum.* 12. ACD: *fraudans Deo et ecclesie.* 13. GKMN:

beatum Augustinum. 14. ABD: *viventes.* 15. A: *in de Pastoralibus.*

O: *in om.* 17. BC: *habent eorum;* ib. H: *suum animaliem.* 18. AL:

artificialibus. 19. GILMNO: *quisque habet.* 20. B1: *suum;* ib. ADE

GHIKLMN: *operando;* ib. K: *prepositorie;* ib. M: *mericolum.* G correxit.

21. D: *quam elegit.* H: *qui elegit.* 22. CGHIKMN: *in lecto;* ib. BD:

quietis. 25. M: *debet om.* 26. GM: *et ecclesie om.* N addit; ib. GM:

recte incrementa. 27. N: *qua debet.* 28. 1: *ab isto fervore.* D: *ista*

farina. C: *isto federe.* B: *fenore vel ita farina.* 29. M: *subidi.*

31. HINO: *donavit;* ib. B: *quoad honorem.* 32. A: *et om.;* ib. K: *dum*

deficit; ib. L: *omnis om.*

13. St. Augustini Enarr. in Ps. XXXVI: Sunt qui de actionibus mundi non recedunt. Opp. tom. IV, p. 356. 15. St. Gregorii Regul. Past. lib. I, cap. II. Opp. tom. III, p. 16.

peccans mortaliter, patet quod ut sic facit *viro nobili et mulieri forti*, de quibus Proverb. XXX furtivam iniuriam. Omnes enim christiani debent esse domestici huius familie; ideo fraudando istud coniugium a fideli 5 labore, cum hec mulier tunc dedit cibaria ancillis suis, molitur furtum, fraudando a fructu laboris debiti, quod est periculosissimum genus furti. Pro furto autem vulgari atque sensibili sunt multe et acute leges edite et diligentissime execute, quod testatur affectionem hominum 10 plus mersam in temporalibus quam in bonis celestibus, cum homo circa illud bonum cui magis afficitur magis laborat; ideo de illo furto modicum sed de alio graviori; nam auferre sensibiliter bona fortune a civiliter dominante ex nudo titulo status gracie vel innocencie palam 15 vel abscondite non est furtum. Cum omnia debent in necessitate esse eis communia, sicut Christus docet Matth. XII, 1 capitulo, excusando suos discipulos *erellentes spicas in sabbato* et per factum Davidis I Regum XXI, 6, qui comedit cum sociis *panes sanctos*.

20 Verumptamen oportet quod titulo illo accipiens caveat ab ocio, et ad mensuram arte indigencie sumat de bonis Domini secundum regulas status innocencie. Et istam vitam duxerunt Christus et apostoli, et vivere debent clerici eorum vicarii, cavendo a discolia et consumpcione 25 superflua bonorum Domini; qui autem suspenderet vel puniret homines pro tali capcione usibilium offendit in legem nature et regulas caritatis, quia plus appreciando diligit bonum infimum quam vitam corpoream fratris sui. Sed ne circa illud fiat dissensio, ordinavit Deus 30 elemosinas corporales. Et patet quod non per se in ablacione temporalium civiliter dominantis a carente tali titulo consistit vetacio huius furti, sed per se in consumpcione iniusta bonorum Dei, ut contingit furari ab exproprietarie viventibus; ymmo civiliter dominantem

There are many laws against theft, because men care more for worldly goods than for heavenly.

Man ought to take of God's gifts according to the rules of the state of innocence as Christ and the apostles did.

The people in need must be helped by alms.

1. GHILMNO: *mortaliter ecclesie*; ib. K: *faciat*; ib. B: *uno nobili*, 5. B: *tunc om.*; ib. C: *decidit cibaria*. 6. B: *molitur fructum*; ib. B: *fraudendo*. 8. EHL: *et om.* 9. A: *attestatur*. 10. IM: *mersa*. 11, 12. ABCD: *plus laborat*. 12. ACD: *isto furto*. 13. H: *aufferte*. 17. GHILMNO: *capitulo om.*; ib. AD: *erellendo*. 18. ACD: *et om.*; ib. EHKLO: *David*. 19. B: *quia comedit*. 23. B: *rixerunt*. 24. M: *et om.* 25. B: *Dei*. 26. AD: *punierit*; ib. K: *homines om.* 27. I: *nature regulam (et om.)*; B: *et in MN: lege et regulam*. EHI: *regulam*. 28. I: *in ritam*. 29. M: *Sed nec*; ib. AD: *istud fiat*. 31. ABD: *atiencionie*. H: *ambitione*. 32. K: *huius talis furti*. 34. B: *proprietate*. H: *ab eo proprietarie*.

1. Prov. XXXI, 10, 23.

contingit furari bona vocata propria, ut posito quod Petrus miles auferat fraudulenter in nocte a Paulo villico suo equum suum vel aliud quod foret suum, et post illud mendaciter negans exigat a Paulo restitucionem ablati post scrutinium et excommunicationem pro in ueste ablati tanquam furato; et patet quod tale foret turpe furtum, cum ex fraude cadit a dominio iniuste auferens aliena; ideo oportet quod omne furtum primo mensuretur per divinum dominium et iniuriam factam sibi, quia aliter foret scriptura falsa Iohannis X, 1: *Omnis quotquot venerunt fures sunt et latrones*, et Iohannis XII, 6 de proditore dicitur quod *fur erat et loculos habens*; et tamen constat quod nec Christus cum suis apostolis fuit civiliter dominatus nec Scarioth nisi propter iniusticiam caperet non sua; erant enim illis omnia communia.

Theft may be divided into:

1. open;
2. hidden;
3. hypocritical,
e. g. extortion.

Potest autem furtum dampnabile dividiri in tres partes. Primum dicitur *furtum patens* ut spoliatio vel rapina; secundum dicitur *furtum absconditum* ut latrocinium; tertium dicitur *furtum hypocriticum* ut palliata iuriacio temporalium per leges humanas, que est iniusta exaccio, amerciacio, multacio vel quomodocumque aliter nominetur; et de tali furto, tam in clero quam in populo sive seculari dominio nimis perturbatur ecclesia, cum exacte sunt redempciones per prepositos in clero, que sunt surta multum fraudulenta. Et sic furtum potest dividi secundum duplex brachium ecclesie in *furtum seculare* et *furtum spirituale*. Et utraque pars potest dividi in tres partes: De furto seculari predonum et raptorum in guerris est sermo diffusus alibi, de furto autem latente simplicium satis locuntur iura humana, utinam non nimium. Dicunt enim iura Anglie quod

Theft may also be divided into:
1. temporal,
2. spiritual,
and each of
these again
into three
sub-divisions.

dividi secundum duplex brachium ecclesie in *furtum seculare* et *furtum spirituale*. Et utraque pars potest dividi in tres partes: De furto seculari predonum et raptorum in guerris est sermo diffusus alibi, de furto autem latente simplicium satis locuntur iura humana, utinam non nimium. Dicunt enim iura Anglie quod

1. I: *bona citata*. 2. B: *in nocte* om. 3. B: *suum* om. before *vel*.
 4. B: *postea*; ib. *pludom*. 5. C: *pruis* *scrutinium*. 6. LL: *et om.*
 1: *ut patet*. 9. 10. I: *quam alter*. 10. IK: *Omnis inquit*. 10. 11. GM:
ante me venerant. 11. GIM: *et om. before latrones*; ib. EI: *Ish. XIII.*
 12. I: *de preditore* om.; ib. I: *dicit qui*. HNO: *dicit quod*; ib. K:
nabebat. 15. LC: *nisi que sua*; 1. I: *vel omnia*. 17. ACDGHILMNO:
Potest ergo; ib. G: *fictum dampnabile*. 1. *furtum spirituale*; in marg:
alias dampnabilis. 18. ACD: *Primi*. 20. I: *et om.*; ib. C: *dicitur*
om.; ib. ANO: *veriorum*; ib. B: *cum v/ palliata*. 22. *multatio*. G:
necessitatio; ib. I: *vel quomodocumque aliter*; ib. ali. 23. I: *in plebano*.
 23. 24. A: *popu* or *sive om.* 24. A: *tubatur*. 25. 26. I: *quo sunt*.
 26. VD: *multi fraudolenta*. C: *multa fraudulenta*. I: *multum fraudancia*.
 27. GN: *triplex*. 28. B: *et in furtum*; ib. H: *potest om.* 29. BELO:
dividitur. 29. 30. H: *in furtum predonum in guerris*. IM: *et raptorum*
om. 30. BC: *guerra*. 31. I: *simplicium om.* 32. E: *et ultimam*:
 ib. AB: *non nullum*. G: *non minimum*; ib. F: *fura Anglica*. G: *iura*
Angelica.

quantumcumque iustus ad augmentum sui meriti fuerit fraudatus furtive de suo pecude propter ablacionem boni proprii post arrestacionem in casu subibit suspendium; quod si iustum fuerit, quanto magis proditorie foris-⁵ faciens in dominum dominorum. Et abutens bonis suis arrestatis ab eo sine deliberacione legitima incurrit ut sic furtum novum. Quotlibet sunt tales casus in quibus contingit hominem dampnari pro bonis vocatis propriis: quanto magis erga summum Dominum pro maiori offensa perdet verum dominium.

Satis est ergo loqui de triplici furto brachii secularis; quorum primum communissimum est, quandocumque quis accipit usum vel pocius abusum rei postquam dominacio devoluta fuerit peccato mortali, quo fit maxima forisfactura in manus domini dominorum.¹⁵ Oportet enim exspectare deliberacionem legitimam quod non sit nisi offendens in Dominum conteratur. Illud furtum communissimum vel oportet concedere vel leges humanas et per consequens gentes, regna et personas gravissimas accusare, quod nimis dilataret heresim infra ecclesiam.

Secundum furtum est extorsio secularium dominorum; que potest committi tripliciter; primo quando singunt offensam et taxant excessive ad consumptivum raptum pauperum; secundo quando veram offensam taxant amerciamento non misericordi sed severitate crudeli, contra illud Matth. XVIII, 22: *Si peccaverit in te frater tuus, remitte ei usque septuagies septies*, hoc est quocienscumque in te peccaverit, salva semper Dei iusticia.²⁵ Tercio, quandocumque capiunt redditus vel taxam aliam sine hoc quod instruendo et regendo reddant debitam recompensam. Domini enim de lege divina debent subditis hanc vicissitudinem mutuam, cum Deus quodammodo debet servo suo fideli gubernacionem, ut patet alibi.

Threefold classification of temporal theft:
1. using what has been unjustly acquired.

1. AD: fuerit om. 2. N: *infurtive*; ib. C: *alicionem*. 3. B: *arrestacionem numeri*; ib. B: *in casu om.* 4, 5. ILN: *furtum faciens*. 6. EL: *deo*. 8. BC: *homines*. 9. I: *ergo*. L: *erga suum mundum*; ib. M: *Deum*. 10. A: *re: unum dominium*. EGKLMNO: *per del homo verum dominium*. H: *Christum dominum*. 13. BC: *rerum*. 17. A: *convertatur*; ib. A: *Istud*. 17, 18. C: *Propter illud furtum commissum*. 18. KO: *rel om. before leges*. 18, 19. B: *leges humanas usura corporalis vetita est ultra accommodatum facta vel pacta acceptionis convencio quod est iurum qui*. Hic locus in ceteris cod. paulo post sequitur vide p. 370, l. 8. 20. B: *quod nimis om.* 25. B: *secundo vero*; ib. B: *veram om.* 26. C: *americiato*. O: *avaricia mente non misericordi*. 28. B: *septies om.* 31. B: *debitam om.* 32. H: *de om.*; ib. M: *dicuntur subditis*. GN corredit. 33. B: *quodammodo om.* 34. BEGKLMNO: *de servo*.

Non enim tenet dominus temporalis tale dominum a domino capitali pro nichilo, sed oportet esse servicium debitum et pertinenter limitatum; lex autem humana non debet nisi de quanto a lege Dei fuerit examinata.

3. usury,
condemned
both in Old
and
New Testament.
Arguments
against usury.

Tercium vero furtum commune omni statui vite active, 5 dominis secularibus, artificibus, laborantibus et specialiter mercatoribus est usura; potest autem rationabiliter dici furtum, quia usura corporalis vetita est ultra accommodatum facta vel pacta acceptionis convencio. Quod est furtum, quia iniusta boni alieni accepcio preter licenciam 10 domini capitalis. Potest autem feneracio reprobari ratione multiplici. Deus enim non accommodat homini temporalia nisi ad vite sue necessitatem vel spiritus utilitatem ex merito misericorditer egentibus suffragandi; sed utrumque 15 istorum tollitur in feneracione, ergo et usus temporalium quem Deus instituit, et per consequens omnis usurarius committit contractum illicitum; et sic intelligo autoritates librorum legalium. Nam Exo. XXII, 25 scribitur: *Si pecuniam pauperi meo mutuo dederis qui est tecum, non urgebis eum quasi exactor nec usuris opprimes;* et Levit. 20 XXV, 37: *Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad usuram, et frugum superhabundanciam non exiges.* Et Deuter. XXIII, 20 scribitur: *Fratri tuo absque usura id quo indiget accommodabis.* Cum ergo omnes homines debent esse fratres et moralia legis veteris debent hodie striccius 25 observari, videtur quod tempore legis gracie, quando christiani debent esse plus caritativi et magis pauperes, non debet christianus fratribus fenerari; et cum omnis Iudeus debet esse christianus, sequitur quod non licet Iudeo alicui homini usurare. 30

Item, nullus sapiens debet abuti bonis sibi datis ad commodum, et specialiter usurpando quod Deo est proprium, sed hoc contingit cuilibet usuranti; ergo sicut non licet homini relinquere sapientiam, sic nec com-

1. C: dominus talis. 3. I: pertinenter om. EGHLMNO: pertinentes. 4. ABCD: non valet; ib. ABCD: exemplata. 5. I: statui vicie. 7. O: meritoribus; ib. I: potest tamen. 8. B: vetita om. 9. C: facta vel om. ELN: facta vel pacto; ib. I: acceptoris. 11. B: dominii om. 13. I: vel om. 14. I: gentibus. BC: agentibus. 17. ELNO: auctores. 18. B: Exo. om. 19. L: mutuam. 21. GMN: fratri suo. 22. ABCD: Tercio autem. 23. BN: illud; ib. I: KMNO: quod. 24. A: commodabis; ib. LN: homines om. 25. ABD: frater nostri; ib. GMN: aut hodie. 26. N: observare. 30. I: alicui Iudeo usurare; ib. K: usurari. A: fenerari. 33. B: cuilibet om. 34. C: et nec.

17. Iisdem exemplis utitur Guilelmus Peraldus, Summa Virtutum ac Vitiorum II, Pars II, De speciebus Avaritiae. Cap. I, p. 39.

mittere usuram; Deo enim est proprium dare tempus, cum ipse solus sit eius dominus, ut innuitur Marci II, 10: *Ut sciatis, quia Dominus filius hominis eciam est sabbati,* The usurer makes gain out of God's gift of time.

tunc ait paralitico etc.

5 Unde sicut dixi in logica, cum tempus sit duracio mundi in esse transmutabili, solum ille potest simpliciter dominari temporis qui habet potestatem iniciare et terminare transmutationem mundi, quod Deo est proprium.

Ideo Deus ordinavit tempus esse cuilibet communissimum; 10 non ergo licet homini vendere ipsum; fructum autem animatorum licet vendere sed non usum inanimateorum vel lucrum casuale; et sic intelligitur triplex testimonium librorum sapiencialium; primum est illud II Esdre V, 7:

Usuras a fratribus restris non exigatis, et Psalmo XIV, 5 Time is given to all: the usurer sells it.

15 dicitur quod illi soli licet requiescere in ecclesia militante *qui pecuniam suam non dedit ad usuram;* et Ezechielis XVIII, 8 describendo virum iustum dicitur quod, *si ad nsuram non commodarerit et amplius non acceperit.* Iste ergo auctoritates, cum non sit singenda ratio sue cessationis, 20 supponende sunt autoribus nove legis. Unde Iohannis II, 15, legitur de auctore utriusque testamenti quod in detestationem huius peccati mensas nummulariorum subvertit, es eorum effudit et eos de templo expulit. Illi enim dicuntur non recepisse manifestas usuras sed munuscula 25 fructuum ultra sortem.

Item, nedum stulticia sed demencia est non solum commutare maius bonum pro minus bono, sed bonum anime perpetuum pro vilissimo temporali. Sed sic facit

Three testimonies from Scripture against usury.

1. A: *proprium datum.* 2. A: *eius om.* 3. EGHKLM: *est dominus sabbathi.* 9. B: *cilibet eque.* 10-11. B: *ipsum — vendere om.* D: *fructum — vendere om.* 12. C: *lucrum cruciale;* ib. B: *duplex.* 13. H: *sapientiam;* N: *Sapientum;* ib. ACD: *primo;* ib. I: *Esdre I.* Ceteri codd.: *Esdre VI.* 14, 15. I: *Psalmus XVI dicit.* 15. B: *quod om.* 16, 17. I: *eciam Eccli XVIII.* 17. A: *scribitur;* ib. ACD: *quod om.* 18. N: *acommodarerit;* ib. HMN: *acepit;* ib. EHKLM: *ille.* GN: *illa;* ib. C: *igitur.* A: *autem.* 19. I: *non sint frugende (sic) raciones.* K: *racione.* 20. EGH: *supplente sunt auctoritatibus.* N corr. ex: *suspendende.* 23. K: *Illi ergo.* 25. A: *supra sortem.* 27. BC: *commode;* ib. B: *magis;* ib. A: *pro minori.* B: *pro — bonum om.* 27, 28. M: *bonum omne perpetuum.* GN corredit.

Nobody exchanges a greater for a smaller good, still less an everlasting for a cheap worldly good.

2. Marci II, 10: *Ut autem scialis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralitico): tibi dico.* 5. Alludere videtur tractatui De Ente Predicamentali, cap. XXI, p. 209, ubi eodem exemplo (*sabbato Domini*) utitur. 15. Sic et Peraldus: *Tabernaculum eius est habitio militantium, unde significat militarem ecclesiam, in qua non vult Deus quiescere usurarios,* p. 61/62. 22. Peraldus l. c.: *Non tamen recipiebant manifestas usuras, sed munuscula fructuum accipiebant ultra sortem.*

This folly and omnis usurarius, ergo nedium est fatuus sed infamis wickedness the prevaricator huius mandati maximi: *Diliges dominum usurer commits*

Deum tuum ex toto corde tuo, quod non facit quicumque negligit servire Deo utilius. Commutat enim usurarius excresciam boni temporalis pro incremento virtutis et gracie expresse contra mandatum divinum. Quamvis enim quicumque inordinate affectus temporalibus peccet graviter, ille tamen qui scienter contra preceptionem et limitationem Dei eis afficitur magis peccat.

Thus did our
first parents sin,
and still more
Cain.

Ex hinc enim primi parentes peccaverant sed gravius 10 Caym, qui post lapsum intentus est agriculturae artificiali plus elongate a statu innocencie quam pasta animalium cui Abel intenderat; et ex tali avaricia fraudavit de decimis. Unde in epistola Iude imprecatur: *Ve illis qui in viam Caym abierunt*; que secundum doctores fuit 15 avaricia, qua supra naturam tanta artificialitas et paccio est inventa. Natura enim dissuadet avariciam, sicut patet de principio et fine hominis in hac vita, de terrenis que ordinavit esse homini subpedita; et hinc Act. IV, 35: *Ponebant conversi pecuniam ante pedes apostolorum*; et 20 tercio patet de ereccione capitis hominis ad celum et de multitudine spirituum quam natura dedit homini supra brutum, ut anima sit spirituale celum Deo ad inhabitandum, avarus autem econtra affectione plus bruto terre afficitur et propter beneficium quod habet a 25 Deo ipsi preponit creaturam vilissimam; ideo Eccles. X, 9 dicitur: *Avaro nichil scelestius*. Non enim videtur mihi possibile quemquam dampnari nisi fuerit avarus et sic 30 usurarius, fur et latro; unde sicut Caym heresiarcha and avarice was
the sin of Judas
Iscariot. fuit in lege veteri primus iniustus simpliciter, principium iniusticie brachii secularis: sic Scarioth pro tempore legis gracie ex eadem avaricia fuit primus iniustus simpliciter heresiarcha et principium nomine clericorum. Nam ecclesia malignancium habet suum

2. ABCD: *maximum*. 4. C: *ut usurarius*. 5. M: *excrescia*; ib. ACD: *pro cremento*. 7. GM: *enim om.*; ib. B: *inordinatus*. 8. HK: *quia*; ib. HIKN: *preceptum*. 9. A: *limitacionem divinam*. K: *limitatem*. N: *limitem*; ib. I: *afficit eos*. 10. GHIKMNO: *peccaverunt*; ib. I: *sed magis*. 12. I: *pastus animalis*. EGHKLMNO: *pastus animalium*. 13. H: *intendat*. 14. C: *decimas*; ib. CO: *interpretatur*. H: *precatur*. 17. I: *illux patet*. 19. HO: *suppedita*. 22. M: *de om.*; ib. BC: *multiplicacione*; ib. EGHKLMNO: *que natura*. 23. I: *et anima*. 24, 25. GIM: *plenus bruto*. N corrixit. 25. A: *terra*; ib. A: *efficitur*. 26. K: *domino Deo*; ib. D: *ipse*; ib. B: *14 vel 10*. 27. HO: *nihil est*; ib. H: *nihil om.* 30. H: *prius iniustus similiter*. 31. C: *et Scarioth*. 31. 32. I: *ero tempore om.* 32. B: *quod eadem*; ib. H: *prius*.

duplex brachium, suam originem et divisionem sicut ecclesia predestinatorum.

Sed contra ista dicta primo instatur per hoc quod verus et plenus dominus pecunie habet plenam potestatem ad augendum pecuniam ad sui comodum; mercatori ergo licet de propria pecunia facere crementum, sicut natura facit de genere vivencium, potissime cum Petrus mercator potens per annum cum centum libris per merchandiam duplicare pecuniam videtur facere misericordiam cum Paulo cui feneratur per annum tantam pecuniam, recipiendo insuper excresciam, solvendo decem libras. Et coloratur hec misericors iusticia per hoc quod Paulus in casu ex illo fenore acquirit centuplum et fit potens pro suo perpetuo.

Hic dicitur quod assumptum est verum, sicut proposicio signat, sed ex toto non sequitur quod licitum sit humanitus usurare.

Pro quo notandum primo quod Deus est infinitum plenior dominus temporalium quam pure homo. Ideo oportet quod apponat condicionem usus temporalium que homini gratis donat; usus autem condicionatur quod vergat ad honorem Dei et commodum usurarii, cui condicioni quilibet naturaliter consentiret. Usurarius autem fenerando contra Dei preceptum non agit ad honorem sui sed ad contemptum; cum bonum commendavit sibi ad dispensandum iuxta illud I Corinth. IV, 1: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores ministeriorum Dei.* Illud, inquam, bonum proditorie vendit, nitens frustrare honorem Domini multis modis. Deus enim precepit Luce VI, 35: *Mutuum date nihil inde sperantes.* Secundo nititur vendere tempus contra ordinacionem Dei volentis ipsum eque plene communicari cuilibet. Tercio innuit perversionem ordinis nature, ut

Objected, that
a man who has
money has full
power to
increase it for
his own good
just as
merchants do.

Replied, that
God imposes
conditions on
the use of
temporal goods
which the
usurer
transgresses.

The usurer sells
time contrary
to God's
ordinance.

3. AHLMNO: *ista om.*; ib. BC: *prius dicta*; ib. BDN: *primo om.*
K: *primo instatur primo*; ib. I: *intestatur*. 5. AN: *augendam*. 6. BC:
autem licet. 7. I: *potissimum*. 8. I: *potest*. 9. I: *mercacionem*.
O: *mercanciam*; ib. I: *et facere*. 10. H: *qui feneratur*. 12. BC:
solumodo decimi; ib. B: *coloretur*. 13. A: *ex isto*. 14. I: *et sit*.
15, 16. ACDHKMO: *proxosicio secunda*. B: *proximo secunda*. 16. G:
secunda signat. 19. H: *purus homo*. 20. LN: *quod componat*.
21. A: *condonatur*. 21, 22. I: *conditionalis est, quod regat*. 22. E:
urgeat. 24. I: *murmurando contra*. 25, 26. E: *non facit ad honorem*
Dei sui. 25. N: *Dei sui*; ib. B: *conceptum*; ib. A: *commendatum sit*.
K: *commendatum sibi*. E: *commendatur*. I.: *commendatum*. NO: *commendat*.
26. B: *illud om.*; ib. H: *Sic vos*. 27. I: *existimemus*. 28. L: *Illud*
enim bonum. 30. N: *Dei*; ib. BKN: *precipit*; ib. I: *Luce X*; L: *dare*
mutuum. O: *mutum*. 31. I: *desperantes*. 32, 33. I.: *communicare*
pluribus vel cuilibet. 33. E: *Tercio minut*.

res artificialis iuvat operans, ut res pariens, multiplicans et operans per naturam. Usurarius ergo non ad honorem Dei dyabolo servit continue, cum pro qualibet parte temporis sue usure blasphemie ipsa abutitur.

The usurer
acts to his own
extreme
detriment.

Secundo notandum quod usurarius stulte usurat ad 5 maximum eius dampnum; bonum autem quod videtur habere est terrestris ponderosi possessio vel eius larga et voluptuosa expensio. Primum est ad pondus anime que sub pena dampnacionis precipue celestibus debet intendere. Et quoad secundum, patet quod quicquid 10 preter necessarium divino ministerio in temporalibus quis expenderit est culpabiliter consumptum ad anime detrimentum; ideo ut dicit Parisiensis in tractatu suo de usura, *tales sunt bestie in pastura dyabolii, ut dampnabilius occiduntur ad eius victimam*, ad quod allegat illud 15 Ieremie XII, 3: *Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sic comparantur sanguisuge que sanguinem putridum usque ad corrupcionem corporis sui sugit*, ut dicitur Prov. XXX, 15. Vel ergo oportet negare fidem quod anima et bona spiritualia sunt bonis corporalibus magis 20 prestancia vel quod usurarius sicut et omnis peccator facit sibi ipsi stulte incommodum.

Guilelmus
Peraldus
against usury.

Further
arguments
against usury.

Unde tertio notandum quod non est color: Si quis facit bonum alteri quod tunc facit hoc lice vel bene moraliter, ut omnes martirizantes sanctos male faciunt 25 eis bonum. Ideo cum Petrus mercator habet bonum sibi creditum ad formam beneficiandi proximo, vel servet formam illam vel omittat ministrare ad dampnabilem proximi iniuriam. Patet quidem ex supradictis quod subdens est dampnabilis propter hoc quod consumit 30

1. ABCD: *rivot.* 1: *iuvat (et) operans et operans per naturam.* KLM: *iuvat operans ut respiciens.* G: *iuvat ut respiciens per . . . (operans extinct.).* 3. ACD: *sed dyabolo.* 6. I: *bonum nunc.* 7. EGILMNO: *passio vel.* 8. BC: *aut voluptuosa.* 9. G: *precipue extinct.* in marg. correxit *perpetue.* 10. A: *attendere;* ib. GIKO: *quod om.*; ib. K: *quidquam.* 11. H: *propter.* 12. B: *expenderet.* 13. I: *Parisiensis;* ib. AD: *in om.* 14. I: *in pascua dyaboli.* 15. D: *allegorizat.* 16. M: *Congregaciones;* ib. B: *eos om.*; ib. I: *greges.* 17. B: *comparatur;* ib. B: *qui.* 18. A: *correpcionem;* ib. B: *dicitur om.* 19. EILNO: *Vel igitur.* 20. B: *et om.*; ib. G: *bona sint.* 21. PG: *omnis usurarius;* ib. EGIMNO: *sicut om.* 22. GIM: *stulte om.* N in marg. add. 23. A: *quod tunc om.* BCDGO: *quod om.* N add.; ib. EGINO: *hoc om.*; ib. GIMN: *vel bonum.* 25. GKN: *unde omnes;* ib. C: *incarcerantes sanctos;* ib. B: *fecerunt.* 26. I: *eius bonum;* ib. G: *cum leorgius.* In marg.: *Petrus.* 28. GKLMN: *amittat.* 29. GIKLMMNO: *proximi sui;* ib. A: *Constat quidem;* ib. N: *quidem om.*; ib. A: *ex supradictis om.* 30. AD: *subdolus.* EHO: *subdominus.*

13. Parisiensis, i. e. Guilelmi Peraldi Summa Virtutum ac Vitiorum tom. II, p. 62. De sex stulticiis usurariorum.

bona sua ad nutricionem hostium de regno contrario, cum solus Deus sit sic dominus; quod si quomodo-cumque velit dominabile suum consumere, tunc et licet; non ergo licet Petro fenerari cum Paulo, eciam pro beatitudine adquirenda, multo magis non pro querendis humanitus mundanis diviciis, quia ille inferunt sepe utriusque parti dispendium. Et per hoc patet solucio ad secundum argumentum quo arguitur quod debemus quantum sufficimus sequi Deum, qui non dat homini pecuniam vel quicquam aliud nisi quod exigit a suo commodatario cum usura, ut patet Luce XIX de talento; licet ergo homini usurare. Patet quod spiritualis usura est condicionis opposite ad condicionem usure corporalis prohibite. Deus autem tanquam pius pater exigit prestiti incrementum, non ad sui commodum sed honorem, et omnino ad commodum prestarii et communem utilitatem ecclesie; et hinc de lege nature docuit solem lumen suum diffundere, ignem et omne agens naturale formam suam communicare. Ymmo aer naturaliter servat plenum, aqua in suo fluxu implet apporiatum, sola terra cum terrestribus a sui dominio deficit ab hac lege. Deus ergo summe communicativus odit feneracionem proprietariam et diligit feneracionem communicativam, cum pecunia ad mensam tractata a multis fidelibus spiritualiter magis crescit.

Unde talis fenerator vocatur *servus domini fidelis*, quem postea constituet super multa. Sed alium vocat Christus latronem Luce XIX, 46, quando mensas et es nummulariorum subvertit, statim subiungitur: *Vos autem fecistis domum meam speluncam latronum*. Magna ergo stulticia videtur dimittere istam usuram tam honorata-

Spiritual usury
in the parable
of the talents
is entirely
different from
worldly usury.

1. B: *sua om.* 2. B: *contrario — Deus om.* 2. I: *sicut sit;*
ib. A: *et si.* 2, 3. A: *quandocumque.* 3. G: *velit om.; ib.* B: *dominus dampnabile.* N: *dampnabile suum.* 4. G: *Iorgio.* In marg.: *Petro;*
ib. G: *cum Vachkone.* Superscr.: *Paulo.* 5. BLN: *pro adquirendis.*
6. K: *inferant.* 7. II: *Et om.* 8. ABCD: *secundam arguciam qua.*
9. El: *dominum.* 10. BHJKO: *vel quidquid;* ib. H: *quod expedit et exigit.* 11. I: *commendatio.* KN: *commodatio.* 12. B: *licet autem.*
C: *autem habet;* ib. I: *Et patet.* 13. Ik: *carnalis.* 14. A: *pius om.;*
ib. I: *prestitum.* 15. EGHJKLMNO: *crementum.* 17. FGHN: *deciuit.*
17, 18. H: *limitem suum.* 19. EGIKM: *suam om.;* ib. I: *aere naturaliter sercat* (sic). B: *aer om.* 20. K: *suo cursu.* 21. K: *domino.* 22. I: *communicancius.* C: *communicativi.* 22, 23. C: *propriam.* I: *proprietariam — feneracionem om.* 24. MN: *pecuniam.* 24, 25. BC: *multis spiritualibus.* 26, 27. Al: *quem propterea.* 27. ACD: *constituit.*
28. B: *latronem om.* ib. K: *Luce om.;* ib. EG: *Iohannis XIX;* ib. B: *quando latronem.* 29. I: *eruerit;* ib. G: *subiungit.* 30, 31. M: *latronum aggregatur stulticia.* 30. BEGHNO: *Magna igitur.* I: *Magna enim.*

bilem, tam utilem et tam levem, et intendere usure tam dampnose, tam difficulti et infami. Unde demum, quando foret maxime necessarium habere sapienciam, subiectum suum infatuat, cum in articulo mortis affectum dolose inviscat. Et de illo potest verificari illud Ieremie⁴ XVII, 11: *Et in novissimo suo erit insipiens; talem enim facit fatuositas terrestris in fine maniacum.* Per hoc patet via solvendi obiectum tertium, quo arguitur omnem viantem necessario fenerari, cum omnis commutatio sit feneracio. Videtur autem mihi quod verum assumitur, 10 extendendo equivocationem vel analogiam fenoris ad spiritualem et temporalem usuram. Unde predestinatus continue merendo operatur cum donis vel accomodatis Domini ad usuram, cum in quantum meretur facit excresciam commodati. Sed ut dictum est, Deus 15 prevenit, cum gracie faciens idem et non ad proprietatem sui commodi sed ad utilitatem communem accomodatarii et tocius ecclesie facit illud. Cum prescito autem videtur Deum fenerari continue, cum exigit ab eo penam eternam pro peccato temporali. Et de illa 20 usura intelligunt quidam illud Psalmi LXXI, 14: *Ex usuris et iniustitate redimet animas eorum;* hoc est, Christus meretur suis, ne sic incident in usuras; sed Deus non approbat quod quis peccet sic obligans se ad penam, quia tunc (videtur mihi) foret in Deo usura culpabilis.²⁵

Of temporal
usury.

Its different
sorts.

Usura autem temporalis quedam est expressa et quedam implicita, que infinitis modis potest fieri, quia quandocumque ultra sortem vel valorem prestiti aut venditi accipitur quocumque colore quicquam a commodatario; ut accommodans pecuniam ad tempus et 30 supra sortem recipiens, quantumcumque palliate, cibum,

4. I: *infamat.* 5. 6. K: *Ier. VII.* 7. H: *famositas;* ib. A1: *in fine*
om.; maniacum. GILMN: *inanimatum;* ib. E1: *Et per hoc.* KL: *Et per*
hec. 9. I: *omnis communitas.* 11. O: *analogam* (sic). 13. EGLN:
cum datis vel accommodatis; ib. B: *domodatis.* CD: *commodatis.* 14. G:
Deo ad usuram. 15. A: *commodanti.* ELN: *accommodati;* ib. N: *est om.*;
ib. I: *Deus om.* ABDHKNO: *Deus et.* EL: *Deus etiam.* 16. K: *pre-*
veniet; ib. N: *cum om.*; ib. EG: *faciendo.* 17. BCDGN: *sue om.*; ib.
A: *communem sui.* 17, 18. H: *accommodata.* 18. ILMN: *facil idem;*
ib. GN: *Et cum.* 19. EGILKN: *dominum.* O: *dominus.* 20. GM:
a Deo eternam. N: *ex eo.* 21. GN: *intendunt quidam;* ib. ACD:
quidem; ib. C: *Psalmi 17.* 22. D: *et om.* 23. B: *ne scit ut.* 24. A:
ad patrem. 25. H: *quod foret;* ib. I: *fore in Deum usuram culpabilis.*
26. K: *et om.* 26, 27. GN: *et quedam est G;) et quedam est.* 27. A:
quia om. 29. G: *accipit;* ib. I: *quodcumque.* 29, 30. B: *commutatio.*
GKLMN: *accommotatio.* 31. B: *receptam.* C: *recipis;* ib. I: *palliala*
alium laborem.

26. Peraldus, *De duabus speciebus usurarum* I. c. II, p. 65.

laborem vel aliud beneficium temporale intentum pro mutuo. Quamvis enim liceat benefacere benefaciensi, tamen intencio talis extinguit meritum, cum intendens recipit mercedem in retribucione temporali, vel saltem in illa cupida intencione, cum retribucionem spiritualem in merito debet benefactor a benefacto intendere; nec solum in pecunia sed in quolibet equivalenter usura committitur, ut ostendit Parisiensis in duodecim exemplis. *Primo*, inquit, fit usura circa pignora vel obsides quinque modis; primo, cum granarius colligit fructus eius ultra sortem; secundo cum habet usum pignoris ut vestimenti vel redditus; tertio cum facit iumentum in pignoratum laborare ultra vires; quarto cum usurarius rivot de expensis obsidis; et quinto quando propter dilacionem obsidum repetitur unum norum.

Secundum genus usure palliate committi potest tripliciter; primo quando usurarius emit remrecio minori quam valeat, sic quod renditor eam rehabere possit pro eodem precio quandocumque voluerit, secundo quando emptor emit rem carius quam valeat pro dilacione precii; et tertio quando bladum vel aliud emitur minori precio quam valeat propter pecuniam datam pre manibus.

Tercium genus usure est, cum cecatur mutuans per obligacionem, ut stet communis consuetudini mutuantis, et post illam obligacionem exigitur ex mala consuetudine aliquid equiralens pecunie.

Quartum genus est, cum accommodatur pecunia ad mercandum, sic quod accommodans sit particeps lucri; ad quod genus reducitur usura qua homo tradit animalia lucrativa alteri, sic quod non moriantur sibi sed sit particeps lucri.

Quinta species est, cum nomine pene palliat quod post diem dilata solucio duplicitur vel perdat terram perpetuo vel aliud huiusmodi.

4. I: recepit; ib. I: retribucionem temporali. 5. cupid. G corr.: tepida. 6. I: a om.; ib. CDGK: a beneficio. 7. K: pecuniam; ib. K: qualibet; ib. I: equivalentem. 8. IKM: ut ait; ib. B: in om. 9. M: Prima. 10. EGIKLMN: lollit fructus. 10, 11. frustra sortem. 11. EGLMN: vel vestimenti. 13. KMN: laboris. I: labore ultra virtes (sic). 14. BH: obsidum. C: obsidum; ib. ACD: dilacionum. G: dilectionem obsidis. 16. G: Quintum genus. N corredit. 17. GIL: rem pro. HK: rem maior quam; ib. NO:recio om. 18. H: valet; ib. HIK: rehabere non; ib. EIKLMO: posset. 20. G: pro dilectione; ib. A: premis. 21. IK: vel aliquid. 22. ABCDEHLM: valet; ib. I: propter om.; ib. EL: sibi datam. 23. GN: quando cecular. 26. CN: aliud. 27, 28. I: ad mercandum om. 28. I: accommodant. 28-30. M: ad quod — lucri om. 30. N: altera. 31. K: palliata. 32. ABD: delata. EHIK: dilatam. GI NO: dilatam solutionem; ib. N: duplicit; ib. G: perpetue.

8. Ibidem. 23. Loosely quoted.

Twelve examples by Guilelmus Peraldus of different kinds of usury.

Sexta species est, cum gracia lucri accommodantis transfertur commutatio vel ab una persona vel re commutabili in aliam; ut usurarius non dicit se habere pecuniam sed alia renalia amici. Quibus venditis pecuniam procuraret, ut vinum vel alia mercimonia sua dicit esse amici; et per medias personas facit egentem ultra valorem ipsa emere, et obligacione secura facta de precio mutuat pecuniam per medium personam, dicens quod non sit sibi iniuria, cum gratis consensiat, et sic de innumerabilibus modis aliis. Primo ergo tollitur hec ultima evidencia per hoc quod sic nullus temptator iniuriaretur seducto, cum gratis

Every usury is based on injustice to the borrower by denying him the works of compassion. consensiat. Omnis igitur usura videtur fundari in iniuria, negando opera misericordie commutanti; et sic omnis fraudans in commutacionibus fratrem suum videtur usuram committere, quia capit iniuste excresciam super verum valorem propter horam qua habent occupationem vel usum mutuati. In nulla enim vendicione est usura nisi propter iniuriam; quando ergo illa comitatur vendicionem, usura committitur; cum tanta sit fraus atque impietas in fraudando proximum quoad iusticiam, sicut fraudando ipsum quoad tempus; ymmo omnis sic fraudans dicit implicite quod iniuriatus dabit sibi tantum propter temporis maliciam, cum quelibet creatura dicit implicite quod talis commutatio non durabit nisi usque ad diem iudicii; et superhabundans expetit ab iniuriato, quando petit consensum ad suam iniuriam et sic penam.

Si ergo vendens iniuste cum hoc quod est equitatis vendicat vendere iusticiam, sicut usurarius ultra equitatem vendicat vendere tempus inclusum in justicia, videtur quod in omni commutacione iniusta comittitur usura. Omnis etiam vivens iniuste emit culpabiliter a Deo penam diuturniorem pro sua iniusticia quam est delectacio quam inde solvit. Ideo cum fit usuracio cum Deo in bonum,

1. I: *species lucrum.* K: *species lucri.* 2 ABCD: *vel om.* before *ab una;* ib. I: *commutali.* G: *recommutabili re.* 4. GN: *quibus vendit.* 7. I: *facta securius* ELMNO: *secure;* ib. I: *mutualur.* H: *at' = [mutu]at.* 8. N: *fiat.* 9. I: *consentiant.* 10. I: *colligitur.* 12. AD: *ergo.* 13. G: *denegando;* ib. E: *commutandi.* 15, 16. EGHJKLMNO: *super excresciam super rerum valorem.* 16, 17. EGLN: *qua habuit excusacionem.* 16. M: *habuit.* 17. I: *usum mutuandi.* H: *mutuanti.* 18. GMN: *igitur;* ib. G: *cononitetur.* NO: *concomittatur.* 18, 19. H: *comittitur vendicioni.* K: *ergo concomittatur vendicionem.* 1M: *concomittatur vendicioni.* 19. B: *vendicione.* 23. N: *creacio.* 24. ACD: *usque om.* 26. C: *quia petit.* D: *quod fert.* 27. GHM: *videns.* N: *correxit;* ib. M: *quod sit.* 29. I: *ideo videtur.* 30. I: *quod om.*; ib. IL: *mutatione.* GM: *in omnibus mutatione.* N: *correxit.* 31. I: *Omnis etiam omnes;* ib. GM: *etiam emens.* 33. BHLN: *cum sit;* ib. F: *sic usuracio.*

videtur quod omnis iniustus committit cum Deo usuram culpabilem; ymmo cum ipso dyabolo, cum usurans sepe contrahit cum falso occupatore cum precio quod false occupat. Non enim in quolibet exemplo committitur usura nisi assit iniusticia; nec oportet si altera pars contrahencium committit usuram quod tunc utraque, quia tunc Deus foret culpabilis ex usura, sicut apostoli et alii ementes victualia a regratariis vendentibus tempus tencionis victualium ultra iusticiam precii. Ymmo omnis mercator vendens ultra iustum lucrum merces quas occupat tanquam usurarius vendit tempus, et signum evidens usure mercancium est repentina eorum ditacio, cum non debetur eis iuste ex suo commercio nisi necessarium ad sufferendum Dei servicium in suo ministerio. Quando autem utraque pars contrahencium culpabiliter feneratur, et quando tantum altera et quomodo mercari sit licitum, exspectat sentenciam plus diffusam.

Ex istis dictis colligitur quod furtum sacerdotum sit plus ecclesie infectivum; in qua materia sufficit pro nunc tres species succincte transcurrere. Et prima est simonia que est eo furtum periculosius quo sceleracius emitur res sacra detestante Domino, et plus proditorie a servo qui debuit esse Deo fidelior; sic quod tam subiectum quam materia quorum utrumque debet esse excellenter sanctum aggravat hoc peccatum; et tertium quod aggravat est iniuriatio bonorum pauperum fraudando eos a bonis necessariis cum quibus mercatur simoniacus sine emenda racionis. Periculosum, inquam, est in bonis tam sacris, tam pie largitis, tam obligatum ad suffragia egenorum tam prodigaliter eos opprimere;

Sudden riches
are a sign of
usury in the
merchant.

Threefold
classification of
spiritual theft:
1. Simony;

1. B: *in Deo.* 2. K: *culpabile.* 3. E: *cum peccato quod;* ib. I: *quod specie.* 4. ABCD: *exemplo iam posito.* 5. L: *oportet om.;* ib. M: *ut patet si altera.* 6. ABCDEHKLM: *quod om.* 7. A: *ex usura similiter.* 8. II: *regulatoribus.* K: *regulatariis.* 8, 9. GN: *rendentibus tempore empionis victualium.* 9. M: *retencionis.* 10. L: *reddens.* 12. I: *repentiva.* 13. I: *cum nec.* EGLM: *cum nec dentur.* 15. I: *utraque om.* 16. A: *et quando tamen altera.* I: *et altera quando.* E: *et quo.* 19. G: *Ex istis intelligitur.* H: *tollitur;* ib. BCDEHIKLMO: *istis om.* 19, 20. GMN: *est plus.* 21. GIMO: *species om.;* ib. E: *tres succincte transcurrere conclusiones.* Prima; ib. M: *distincte;* ib. G: *et previri.* 22. B: *quo sceleractus om.* 23. I: *emittitur.* 28. A: *mercator.* 29. ABCDEGHILO: *sine evidencia.* N corredit. 30. I: *in om.;* ib. G: *tam sacris om.* I: *cam sacris;* ib. GNO: *quam pie largitis;* ib. G: *tam obligantis;* ib. *obligatum.* A superscr.: *id est sacerdotem.* 30—31: I: *tam obligatum — egenorum om.*

19. Cf. Peraldum l. c. p. 64: *Usurarius latro, proditor, homocida etc. . . .*

ymmo vitam eorum coartare iuxta modum loquendi Sapientis Eccli XXXIV, 25: *Panis egeciunu vita pauperum est; qui defraudat illuu homo sanguinis est.* Et ad illum sensum videtur loqui Psalmus LXXVIII, 7, dum dicitur: *Quia couederunt Iacob et locuni eius desolarerunt.* Tur- 5 piissimum, inquam, est quod illi qui forent procuratores pauperum Christum confitencium perversi sunt in atrocissimos proditores. Ex hinc enim Christus et sui apostoli voluerunt esse summe pauperes, ut vel sic eorum vicarii ab exemplari vite et operis suorum patronorum exemplum 10 et memoriam sibi assumerent ad relevamen pauperum diligencius procurandum. Nec oportet immorari ad declarandum quod simonia sit furtum vel inseparabiliter ipsum concomitans sicut ad omnem commutacionem iniustum usura consequitur; cum ex descripcione furti et auctoritate scripture manifeste sequitur quod omnes simoniaci sunt fures et ceteris graviores. Quomodo autem omnes simoniaci sunt heretici, est alibi longus sermo.

2. Extortions by the clergy under the mask of holiness and justice.

Such misdeeds are committed by all from the Pope down to the humblest curate.

The Pope claims first-fruits alleging that he is lord over all the goods of the Church, and may take what he will.

Replied, that his lordship is spiritual only.

Secunda species furti est exaccio vel extorsio cleri fuco sanctitatis et iusticie palliata; et in isto furto laborant 20 spirituales prepositi a summo sacerdote usque ad infimum curatum, plus furto quam spirituali ministerio intendentates; ut papa propter collacionem beneficii ecclesiastici vendicat tanquam eius dominus primos fructus preter cotidianas scopaciones quibus ab illa curia spoliatur 25 ecclesia. Color autem unus est quod papa dominatur omnibus bonis ecclesie; ideo licet sibi capere de suis quantumcumque voluerit. Sed iste fucus deficit in materia et in forma; in materia quia non potest vendicare dominium nisi evangelicum, ut quilibet existens in 30 caritate super bonis ecclesie. Procuracionem autem et ministracionem habet super alios, sed in nullo gradu secularem dominacionem, ut hic ex side supponitur. Sed de seculari domino videtur coloracius, cum ipse

1. B: *vita eorum;* ib. *coartare;* C above; *corrodere;* ib. M: *usque modum.* 2. Codd.: *Eccli XXXIII;* ib. ACD: *pauperis.* 3. ACD: *istum.* 4. AC: *videtur heu;* ib. EGIM: *LXXIX.* K: *Psalmista LXXVIII cum operibus;* ib. B: *proxinorum.* 11. I: *sibi om.* 13. ABCD: *sicut et simonia;* ib. C: *furtum et.* 14. A: *committans;* ib. ABCD: *sicut et; ib. B: iniusta.* 16. GHIKMNO: *manifestum est.* 17. HKO: *fures eciam.* 19, 20. A: *siccio . . . iusticia.* 20. B: *et illo furto.* 22. I: *et plus.* KM: *eciam plus.* GNO: *eciam furto plus.* 26. ABCD: *dominabitur.* 34. IKNO: *Si de;* ib. C: *dominio.* K: *dominio domino.*

dominatur omnibus temporalibus regni sui, quod licet sibi capere de suis temporalibus, quantumcumque voluerit. Procurator ergo pape rectificaret suam conclusionem coram regis consilio, qui debet valde efficaciter tales extorsiones dirimere; sed revera de rege vel quocumque citra Christum non sequitur: ipse dominatur hiis temporalibus, ergo licet sibi consumere ipsa, quomodocumque voluerit; quia cum sit natura peccabilis habens supra se capitalem dominum, oportet quod observet in ex pendendo sua temporalia legem capitalis domini ad augmentum et commodum regni sui, ut patet ex lege humana. Rex autem est in temporalibus supra papam, In temporalities the King is cui committit suas elemosinas ad dispensandum non ad dominandum; ideo quoad istud oportet papam superiorem in terris cognoscere, licet in spiritualibus antecellat. Excommunicaciones autem quas fulminat ad terrendum laicos sicut tota ista materia sunt alibi denudanda.

Secundus fucus coloracionis est iste: De lege nature et scripture subditi tenentur iuvare in necessitatibus suos prepositos; oportet ergo totum christianismum iuvare papam in temporalibus. Patet quod concessa conclusio non infert quod licet pape vi sic colligere primos fructus sed manifeste innuitur quod debet pure in necessitate habere talia titulo vendicabilitatis vel elemosine sicut Paulus, et tunc oportet indigenciam suam ex scriptura sacra et facto esse edoctam et a populo acceptam; quod videtur modo mirabile, cum debet vivere vitam summe

1—2. I: *regni — temporalibus om.* 2. N: *secularibus.* 3. GIKLNO: *aute[m] pape;* ib. ACDHILMN: *consequiam.* B: *conscientiam.* Rectius (ut videtur) *causam.* 4. ABCDGLMNO: *velle efficaciter.* 5. I: *decimare;* ib. EGILMN: *si vero de rege;* ib. K: *de quocunque.* 9. K: *capitale dominum.* 9, 10. I: *in pendendo.* 10. A: *secundum legem.* II. EGILMO: *in lege.* 13. IM: *et non quoad.* 15. A: *licet autem;* ib. C: *temporalibus.* 16. A in marg.: *In tractatu De Excommunicatione.* See Lost Works of John Wyclif No. 30 Shirley A Catalogue p. 51, but it is probably a part of an other work of J. W. 17. ACD: *illa;* ib. ABCD: *alibi denudata.* 18. I: *Tercius fucus;* ib. A: *sive color.* BC: *colorum.* G: *fucus color.* N correxit. M: *coloracion om.*; ib. B: *est ille,* 19. B: *in suis.* 20, 21. G: *mutare papam.* 21. IKLMO: *Et patet.* 22. I: *qui licet;* ib. G: *vi similiter.* L: *veri similiter sic.* 23. EGN: *debet principaliter.* 24. ABCDHK: *titulo benedictionis.* ELN: *benedicentis elemosiae.* O: *benedicentis vel.* 26. GHI KLMN: *ex factis;* ib. K: *edocta;* ib. G: *acceptatim.* N correxit. 27. K: *michi mirabile.* N correxit; ib. ELN: *vita.*

3. Ad Arnoldum Garnerium pertinet collectorem domini papae Gregorii XI. Cf. Lechlér, Johann von Wyclif I, 341/2; II, 575—579. Rymer Foedera III, 2 f. 933. 18. Cf. De Civili Dominio I, 274—285 et saepius passim. Opp. Minora 87. Pol. Works 130, 349, 681. Serm. I, 237/8; II, 183/4, 312—314; III, 148, 159—161, 209—211; IV, 133, 346. 22. Cf. De Simonia p. 55 et seqq.

The temporal lord rules over the temporal things in his dominion.

The procurator of the Pope ought therefore to justify his claims before the King's council.

In temporalities the King is above the Pope.

Alleged that by the law of nature subjects are bound to keep those who are over them and therefore that

Christendom must keep the Pope in temporal things.

Replied, that this does not give him the right to collect first-fruits by force. He should

imitate the poverty of Christ.

The collection of first-fruits is manifestly a sale, for it is the transfer of money in return for preferment.

pauperem instar Christi, et preter excoriaciones ecclesie suscepit in elemosinam maiorem partem imperii. Sed revera vita regulis scripture contraria contra se ipsam militans est maxime sumptuosa; est, inquam, talium fructuum colleccio manifesta vendicio quia pecunie pro preefessione translacio. Non enim singenda est causa quare papa plus accipit primos fructus a promoto suo quam alio, nisi quia sibi contulit beneficium ecclesie quod sic taxat; ymmo scrutando preminenciam causarum quoad iusticiam videtur istam esse causam precipuam. 10 Elemosina ergo foret iudicare simoniacum talem freneticum obedientier et legitime sibi in hiis adversando.

The extortions of the inferior clergy are complained of by the world.

Quantum ad extorsiones factas per inferiores pontifices, archidiaconos et eorum ministros clamat mundus, quomodo multatur tam clerus quam laicus subiectus mille 15 meandris, extorquendo ab eis pecunias, simulando mendaciter correpcionem subiecti de luxuria et aliis inobedientiis, cum curatus debet salutem anime filii sui intendere, eo quo sibi regimen anime sit commissum. Sed regimen anime subiecti stat in predicacione secundum 20 regulas scripture. Cuius medicina dicti tortores licet ex legibus suis predicare debeant, sunt ignari; ymmo ipsam deserentes ut laici intendunt amerciamentis gravioribus quam domini temporales; extorquere namque pecuniam sciret laicus eque moderate ut clericus in casu quo sit 25 peccati occasio, ideo illa multacio infundabiliter facta non pertinet prelato vel clericu.

The curate is as physician of the soul.

Item, curatus intendens saluti anime subiecti ut medicus debet medicinas approbaciones, leniores et sanaciones

1. ELN: *paupere*; ib. I: *excommunicacionem ecclesie*. EGKMN: *excoriacionem*. 2. GN: *suscipit*. 3. C: *regularis*. B: *religionis regule*; ib. K: *scripture sacre*; ib. AGHIO: *ipsu[m]*. 4. IL: *presumptuosa*: ib. I: *in qua talium*. 5. M: *redicio*. 5, 6. I: *pre preefessione*. M: *pro preefessione*. 6. B: *perfecte*. 9. EGL: *quem sic taxat*; ib. M: *sibi taxat*; ib. N: *emittant*. 10. I: *istam om*. EKLMNO: *illam*. 11. G: *Gloria ergo foret iuvare*; ib. Codd. excepto I: *iuvare simoniacum*. 1: *minuere simoniacum*. Corrixi e textu Johannis Wyclif in cap. VI De Simonia, p. 79, l. 27. 12. ABCDMNO: *sibi in hiis om*. G in marg. addit. 14. EGKLNO: *archidiaconales*. 14, 15. CM: *quomodo militatur*. 16. *meandris*. E in marg. id est: *circum voluntibus mendaciis*. 18. GI: *sni om*. 19. ABCD: *est commissum*. 21. C: *Cuiusmodi*. 21—23. I: *licet — deserentes om*. 21, 22. AD: *in legibus*. 23. A: *avaricia iter gravioribus*. D: *amerclatis*. O: *tot laicalibus*. 26. I: *enim illa*; ib. M: *infundanter*; ib. B: *facta*. 27. D: *vel clericis*. CGMO: *ut clericus*. 28. KL: *prelatus curatus*; ib. GN: *salutem*. 29. ABCD: *appropriaciones*.

2. Alludit autor Constituto Constantini. 13. De Simonia p. 78 seqq.

apponere; sed huiusmodi sunt predicacio et alie partes penitentie peccato suo directe contrarie, ergo lucro proprio dimisso debet cum illis medicinis approbatiss pacientes curare.

He ought to apply appropriate remedies, e.g. preaching and penance.

The priest is not allowed to impose money penalties.

5 Item, nullus infirmus et specialiter peccator debet recipere medicinam ab homine nisi gratis; sed non licet clerico imponere penam pecuniariam nisi sub colore medicine, ergo subiectus non debet sic solvere pecuniam nisi gratis. Quamvis autem peccatores sint cogendi ad bonum, hoc tamen erit per officium laicale; non enim cogendi sunt confiteri peccata, cum ad sacerdotem venire poterunt cuncta crima simulando, cum ergo non amoveretur peccatum causa morbi nisi contricione et confessione precedentibus, videtur quod non pertinet ad eos ipsis postpositis apponere medicinam.

The prelate should act according to the rules laid down in Matth. 18, 17

Item, si talis prepositus debet sic medicinam apponere, hoc debet secundum artem propriam, curatum lubricum post correpcionem triplicem suspendendo et privando finaliter, ut docetur Matthei XVIII, 17, et exprimitur tertio Decretalium de Cohabitatione clericorum et mulierum, si hoc omittit tanquam negligens vel ignarus, ideo debet ab egroto abnui tanquam iners vel ethnicus; nemo enim est excommunicabilior tali medico; ideo cogere ut accipiatur medicina ab ipso qui est tam negligens salutis proprie foret nimis detestanda extorsio. Hoc enim non sit in sanacione corporali, multo magis in spirituali que debet esse liberior, quomodo ergo adirem medicum pro salute quem scio nec sacramentum apponere nec habere graciā ad sanandum? Revera non iurisdiccio sed falsa iurisficio istud cogit.

31. BC: apponere; ib. BI: modi om.; ib. HN: etiam alie. 3. C: appropriatis, M: approbare. G corredit. 4. BC: pacienter. 5. ABDI: peccato. 6. BELNO: accipere; ib. MN: ab homine om.; ib. N: nisi om. 7. GINO: clero; ib. B: pecuniaria, M: pecuniarum. G corredit. N: pecuniale. 9. C: Quando autem. N: Nam quamvis; ib. EIKLMN: sunt. 10. B: sit per. N: est per. 11. M: venerint. 11, 12. GN: venerint vel venire poterint. 12. O: poterint; ib. B: multa crima. 13. GHILM: amoveret; ib. M: peccata. 16. I: si talibus postpositis. 17. EHKLMNO: hoc oportet. 19. I: et dicitur. KNO: ut dicitur; ib. I: et premitur. N: exponitur. 20. B: de colacione; ib. A: clerici et mulieris; ib. B: et monacarum; ib. CEGILMNO: et mulierum om. 20, 21. ABCD: sed hoc. 21. ACI: ergo debet. EHLMO: igitur debet. 21—22. B: ideo — tanquam om. 22. abnui. EGHKLMN: abnui tanquam mors. O: tanquam mors (sic); ib. BD: ethnicus elongari. 23. A: excommunicabilior. B: excommunicorum. E: execracion corr. in marg.: excommunicabilior. GHL: exercactor (?). K: est exercitator. O: exercitacion; ib. B: congrue at. 24, 25. BI: sanitatis proprie. 25. N: Hee enim. 27. B: omne liberior; ib. GMN: adire. 29, 30. D: falsa iurisdiccio.

Item, *Deus non bis punit in id ipsum*, ut dicitur Ieremie et Naum I, sed talis multatus punitus est a suo confessore pro crimine, cum post contritionem penitenciam condignam iniunxerat; que iam completetur ex sibi dubio; ergo non debet afflictionem in isto superaddere, ne forte offendat in limites pene Dei. Nec valet fingere quod confessor debet penitenciam talem excipere, nec plene absolvit sed preparat ad solvendum, quia ante talem adinvencionem fuit plenitudo **absolucionis**; et extorquens pecunias in maiori parte est laicus. Ymmo¹⁰ cum absolucio sicut et mortalis remissio partiri non poterit, sic asserens faceret infideliter plurimos desperare. Nec valet secundo dicere quod talis pecunie solucio est medicina conservativa sanitatis inducere et non peccati purgativa. Sed unde rogo auctoritas ad sic multandum¹⁵ innoxios pro conservacione sanitatis, quin per idem liceret preservative punire insontes ne peccent, ut faciunt medici corporales, post sanacionem tantum confortativas medicinas post sanativas suis pacientibus imponentes? Et eodem modo tollitur fucus quo dicitur oportere²⁰ publice delinquentem puniri publice, et omnino satisfacere officio. Nam scandalizator fratrum publicat peccatum quod prius fuit absconditum; ideo satisfaciendo suo officio oporteret scandalizatorem destruere non fore. Ymmo contra dictum proprium penas salutares et publicas²⁵ facit redimere et dat occasionem atque audaciam ad peccandum. Si autem non consulit ad fructuosam penitenciam, tunc manifeste indicat rapinam subdolam utробique inutilem, quia remanens in mortali exasperatus de rapina iniusta fit inde deterior, quod est contra totum³⁰ decalogum.

1. A: *Ideo Deus*; ib. B: *dicit*. 1, 2. C: *Ieremie et om.* 2. C: *Nahum, IN: et Nahum om.* A addit 23, q. 5; ib. M: *militatus*. 5. ABD: *afflictionem iusto*. C: *iuste*. EGLMNÖ: *inflictionem* (G: *in*) *iusto*. I: *inflictionem*. 6. K: *offendat om.*; ib. GM: *potencie Dei*. N corredit; ib. I: *Ne valet*. 8. GKMÖ: *ad absolvendum*. 9. A: *adinvencionem*; ib. C: *pulcritudo*. 10. B: *pecunias — parte om.* 10, 11. G: *Sicut cum*. 11. EL: *moralis*; ib. I: *non om.* 12. I: *infideliter om.*; ib. C: *deperare*. 13. EL: *Nec oportet*. 15. II: *auctores*; ib. I: *militandum*. 17. I: *liceret si*; ib. I: *peccet*. 18, 19. I: *corporales dindo confortativas medicinas cassativas* (sic) *suis*. KL: *dando confortativas medicinas post*. 18. C: *cum conformativas*. M: *tantum informativas*. 19. C: *imponant*. 21. M: *punire*; ib. I: *et ideo*. 21, 22. H: *satisfacere offuso*. M: *et non satisfacere*. 22. K: *factum publicat*. 23. E: *prius facit*. 24. K: *oportet*. 26. BC: *redire*. 29. A: *inutile est*; ib. M: *ex aspato*. 30. B: *iniustam*.

1. Hieronymus in Naum et cit. in Decr. II Pars XXIII, q. V, cap. VI *Quid ergo*.

The priest
ought not to
impose
punishment
beyond
due penance,

nor to demand
the infliction of
punishment
publicly on
delinquents.

Item, si colleccio talis pecunie sit racionabilis, tunc est meritoria, et per consequens oportet quod precedant absolucio et contricio; videtur autem esse irracionabilis ex parte multati, tum quia existens in mortali peccato 5 quicquid fecerit peccat mortaliter, tum etiam quia est involuntaria; et oportet omne meritorium esse voluntarium, sed ex parte recipientis est racionabilis et meritoria. Sed rogo quo iure foret pecunia recipienti debita? si solum ex iniunctione penitenciali, tunc videtur quod 10 licet sibi augere penitenciam quantumcumque voluerit, quod vere absolventes non audent fingere; multo minus discolus qui nec proficit multato nec ecclesie. Sic enim posset infra breve tempus fieri dives, cum liceat sibi taxare debitum proprium quantumcumque voluerit; unde 15 vellem quod multandus quereret a tortore: Quantum debo dare tibi? Si tantum, quero racionem debiti; si non certificat, videtur legalis responsio: Ecce paratus sum reddere tibi totum debitum, si evidenter cognoscerem quantum foret; quod si citacionibus, excommunicacionibus 20 et aliis tormentis excogitatis urgeat defensorem pacisci, cautela foret laicos in veritate confederatos pati censuras impositas, cum in casu secundum leges hoc sit meritorium, sed oporteret tunc quod pars Christi sit parte adversa potencior, ostendens quod talis excommunicatio 25 excommunicato non nocet sed excommunicanti; de quo oportet timere precipue, quia certum est quod tortor talis non habet ius ad pecuniam nisi forte ex titulo elemosine, et tunc oportet circumspecte facere talem elemosinam parochie vel persone iniuriatae, sic quod tortor nihil sibi 30 inburset. Et ad execucionem huius sententie tenentur principes defendendo legios suos ab extorsionibus ad-

Excommunications merely for the sake of extorting money are harmful only to the excommunicator.

Princes ought to protect their subjects against such sentences.

1. BCDHL: *collacio*; ib, ABCD: *racionalis*. 2. EGHLMN: *precedat*.
3. A: *dicitur autem*; ib, I: *irrationale*, ABCD: *irrationalis*. N: *irracionabile*. 4. M: *militati*; ib, I: *quia om.* 5. I: *etiam om.* 6. ABCD: *involuntariarum*. K: *involuntaria*; ib, G: *oportet omne esse meritorium et esse*. EL: *oportet esse meritorium et voluntarium*. MN: *et esse voluntarium*. 8. M: *qua in re eset*. G: *qua in re foret*. N: *correxit*. 9. G: *ex intentione*. 9, 10. I: *tunc valet quodlibet augeri sibi*. M: *tunc videtur quod hec*. GN: *quod habet sibi*. 10. E: *pecuniam*. 11. I: *absolvant non audet*. 12. G: *discolis*; ib, A: *qui non*; ib, I: *multato ecclesie*. 13. B: *breve dies*; ib, ABCD: *tempus om.*; ib, BGILMNO: *licet*. 14. BC: *quamcumque*. 15. O: *queret*. 15, 16. B: *Quam debo*. I: *Quantum de bono*. 16. O: *dare igitur*; ib, AHLM: *quere*, GNO: *querere*, D: *queritis*. 17. O: *legalis modo*. 20, 21. I: *pacifici forent cautela laicos*. GM: *pacifici cautela foret*. 20. C: *illius cautela*; ib, H: *laicus*; ib, N: *consideratos*. 23, 24. B: *parte opposita*. 25. GK: *exercitato*, H: *non nocet exercatio*. N: *non sic nocet excommunicato*. 26. LN: *forte talis*. 28. A: *circumscripte*. 30. GI: *usurpat*. EHKLMNO: *usurpet*; ib, HLNO: *Istius*.

The whole of the iuvare. Ymmo totus conventus ecclesie. Nam taxata Church ought to protest. pena pecuniaria et docto per viros autenticos quod satisfactum est pauperibus quibus magis iniuriatum est, quis non contempneret excommunicacionem, qua quis excommunicat propter hoc quod pena tam rite perfecta non sibi tribuitur? Hoc quidem foret iniquitas.

CAPITULUM VICESIMUM SEPTIMUM.

The eighth commandment prohibits every word harmful to one's neighbour.

Octavum mandatum decalogi sequitur in hec verba: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium,* ubi patet quod omne verbum iniuriativum proximi prohibetur. Est autem triplex verbum vel diccio, scilicet cordis, oris et operis; et ipsum exprimit Christus Matth. VII, 21: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum.* Quia itaque non fit honor Deo nisi secundum cultum debitum trinitati, patet quod non sufficit bis dicere corde et voce *Domine, Domine,* nisi addendo terciam diccionem in opere. Sed ad diccionem lingue correspondentem verbo divino est prius sentencia limitanda; laxando autem locucionem ad omne dicere creature, ut sancti faciunt, patet quod prevaricacio huius mandati consequitur convertibiliter ad prevaricacionem cuiuscumque. Omnis enim criminosis dicit se iniuriari proximo, et sic loquitur falsum testimonium contra proximum; loquitur enim peccatum quod est falsissimum. Et est contra quemcumque cui debet benefacere, quia iuvaminis debiti substraccio. Ideo oportet concedere quamlibet talem iniuriacionem esse nedum contra proximum sed contra Deum et quamlibet creaturam. Potest autem peccatum lingue dividi in tres partes, scilicet peccatum lingue in Deum, in proximum et in linguatum. Quodcumque

The sin of bearing false witness (peccatum linguae) is threefold:
1. against God,
2. against one's neighbour,
3. against the person addressed.

1. EGHIMN: *Non taxata.* 2. N: *et docta.* 5. MN: *tam iure.*
11. M: *autem om.; ib. AD: scilicet om.* 13, 14. B: *dominus mihi domine intrabit regnum;* ib. C: *ipse intrabit celum.* 16. EGKMO: *igitur non sit.* HL: *igitur. N: ergo.* 17. C: *trinitatis.* 17, 18. HO: *bonis dicere corde et voce Domine. K: voce domine nisi.* 18. L: *dicere domine nisi;* ib. B: *audendo.* 19. GIKNO: *Et ad diccionem.* A: *Sed om.* 20. ABC DHLO: *est presens. N: est patris.* 21. C: *omnes.* 24. B: *scilicet dicit.* 26, 27. K: *et econtra quemque.* 27, 28. D: *iuvamine debito substracto.* 17. G: *demoni.* N corr. 28. E: *subtractor.* 29. ILNO: *esse om.* 30. GN: *omnem creaturam.* 32. AD: *et om.; ib. E: Quodcumque enim.* I: *quicunque.*

9. Exod. XX, 16. Cf. Serm. I, 138—140; IV, 343.

peccatum lingue in Deum potest dici blasphemia, que The sin against
potest committi tripliciter; vel attribuendo Deo imper- God may be
feccionem que non potest sibi competere, vel quando called
negatur a Deo perfeccio que necessario sibi inest, vel blasphemy.
5 tercio quando attribuitur creature perfeccio que Deo
est propria, ut sepius exemplavi. Et credo quod omnia
ista sicut et omnia peccata lingue sub isto coincidunt
stante dispari ratione.

Si enim attribuo Deo imperfeccionem aliquam, tollo
10 ab eo perfeccionem que perfeccionem signatam interimit,
et per idem attribuo creature perfeccionem quam tollo
a Deo, quia illam perfeccionem pono alicui competere
et illam nego a Deo. Loquor autem de attribucione sive
implicita sive explicita, modo quo asserens formaliter
15 ponit impossibile et implicat quodlibet nominandum, et
sic est de omni peccato lingue, cum ad omne peccatum
lingue Deus offenditur. Et per consequens peccans in
lingua sua negat Deum esse lingue auctorem, negat
Deo implicite quod facit aliquid; quo iustificato Deus
20 non esset creator hominis nec auctor lingue. Et ista est
ingratitudo blasphema, cum Deus dedit homini linguam
et vim loquendi, quod est homini preciosius quam tota
mundi pecunia. Quanta ergo infamis ingratitudo est
dehonorare Deum cum lingua, cum qua Deus tantum
25 honoravit hominem super bruta; talis, inquam, inferior
aut miserior est avibus, que lingue modulamine laudant
Deum.

Secunda racio ingratitudinis blasphemie est ex hoc
quod Deus instituit linguam organum loquela et verbum

What
ingratitude to
dishonour God
with speech
by which gift
He honoured
man above the
beast.

1. EGHKLMNO: *lingue* om. 3. G: *sibi* om.; ib. I: *vel negare*.
6. O (rectius): *exemplificari*; ib. E: *omnia* om. 7. *sicut*. B: *sunt*. I:
sint; ib. IK: *omnia* om.; ib. *sub isto*. AEGHLNO: *subito*. BC: *subiecto*.
D: *sunt coincidencia*. 10—12. I: *perfeccionem que — a Deo om.*
10. ABCD: *que imperfeccionem*; ib. K: *interimitur*. 12. H: *quia nullam*. 13. BC: *Loquar*. 15. ABCD: *quidlibet*; ib. C: *nominandi*.
16. K: *est om.* 17. L: *in om.* 19. C: *tamen implicite*; ib. C: *quia facit*. 20. N: *non est*; ib. ABCD: *vel auctor*; ib. EHIKN: *Et illa*.
O: *ita*. 21. L: *ingratitudo*; in marg.: *alias magnitudo*; ib. BGIO:
blasphemia. N corrixit. 22. I: *et verba hominis loquendi*; ib. BC: *quam est tota*. 23. EHIKLMO: *infamie magnitudo*. B: *insanis*. G: *infame*.
24. N: *dehonorare linguam*; ib. I: *dominus tantum*. 25. I: *inguam om.*;
ib. I: *inferiore*. 25, 26. EL: *inferior atque miserior*. 26. ABD: *aut miserior om.* GN: ac. 28. GHKLMN: *magnitudinis*; ib. EGHILo:
blasphemie. 29. I: *et om.*

20. Cf. Peraldum, *De Peccato Linguae* l. c. p. 288. 25. Peraldus
tom. II, cap. IX, *De Peccato Linguae* l. c.: Aves quae non re-
ceperunt tantum beneficium in lingua quantum homo nec aliquam
mercedem a Deo expectant pro usu linguae suaee laudant creatorem
suum . . .

The tongue is lingue nuncium racionis. Quo contra vir linguosus instituit
the organ of linguam suam instrumentum stulticie et vocem suam
words the nuncium non solum appetitus bestialis sed veneni spiritus
herald of infernalis. Sic enim dyabolus intoxicavit hominem in
reason: serpente Genes. III; unde Iacobi III, 8 dicitur: *Lingua 5
nevertheless man indomita inquietum malum plenum veneno mortifero.*

makes his tongue the instrument of toolishness and his voice the herald of bestial appetite.

Instead of curbing his tongue, man permits it to sin in many ways.

Tercia racio prodicionis blasphemie viri bilinguis stat in isto, quod Deus instituit hominem portarium civitatis anime, ut omnino linguam moderet racione; quo contra vir linguosus reddit civitatem diabolo et facit lingue 10 ostium aptatum suo officio, sed que maior blasphemia quam sic diffidare Dominum et dyabolo serviliter subiugari. Unde Proverb. XXV, 28: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Pronitas enim peccati lingue est 15 quasi sepum lubricans ad portam anime dyabolo reservandum; ideo Iacobi I, 26 dicitur: *Viri non refrenantis linguam suam vana est religio;* et Ecclesiastici XIV, 1 dicitur: *Beatus vir qui non est lapsus in verbo ex ore suo;* et Psalmo XXXVIII, 2: *Dixi: custodiam vias meas 20 ut non delinquam in lingua mea: posui ori meo custodiam.*

Et hec racio quare sal apponitur lingue infancium in baptismo, ut significet spirituale lubricum exsiccandum. Et patet quod quilibet peccans in lingua sicut quilibet criminosis attribuit implicite Deo preponendo imper- 25 feccionem que non potest sibi competere, item quod quilibet blasphemans in lingua tollit a Deo perfeccionem quantum in se est, vel implicat iustificato suo opere ablacionem perfeccionis que necessario inest Deo. Videtur

1. GN: necessarium racionis; ib. B: *Quo qua.* C: *altio qua.* 2. I: et uxorem suam. 3. N: *nuncium om.*; ib. INO: *appetitus sensualis.* EKLM: *appetitus sensualis;* ib. B: *si veneni;* ib. I: *sed boni spiritus; sic euim.* 5. 6. 1: *Lingua indomita om.* 6. 1: *in quantum plena.* 7. GHIM: *blasphemie.* 8. ACD: *Deus om.* 9. GN: *lingua.* 11. C: *quo maior.* 13. I: *Proverb. ut dicit;* ib. GIMN: *et om.* 14. B: *sic vir.* 15. BC: *prohibere spiritum.* 16. 17. I: *resecandum.* ELMO: *reserandum.* N: *reserendam.* 17. I: *dicitur om.* 18. ABD: *est om.*; ib. Codd.: Eccli XIII. 19. B: *dicitur om.*; ib. I: *in verba in ore.* 21. B: *custodia.* 22. B: *hec est causa.* EGN: *hec est racio;* ib. BC: *infautis.* I: *infantum.* 23. BC: *significat;* ib. ABCD: *spiritualem;* ib. I: *lubricum;* ib. B: *ex fugandum.* G: *exercandum* (!). H: *ex friccaudum.* 25. I: *onerous;* ib. ABCD: *in Deo;* ib. A: *Deo postposito.* BD: *postponendo.* I: *propounding.* C: *freponendo om.* 26. B: *quod om.* 27. ABDEHIKLMO: *perfeccionem om.* 28. FL: *est queum implicat vel in iustificato;* ib. GN: *in iustificato.* 29. EO: *oblacionem;* ib. B: *sue que.*

9. Ibid. p. 289. 21. Ibid.: Propter pronitatem ad malum, que in lingua est, ponitur sal in ore parvulorum, qui baptizantur ...

ex hoc quod Deo est proprium regere linguam humanam, quod blasphemus in lingua conatur excludere; ideo incidit in secundam rationem blasphemie.

Assumptum patet ex dictis XXV capitulo; et Proverb. 5 XVI, 1 scribitur: *Hominis est preparare animum; sed Domini est gubernare linguam.* Non enim est vis secundum locum motiva animalis deputata ad motum rationalem lingue, quia tunc idioma inesset pure homini a natura; 10 ideo oportet quod ratio vel vicium appropriate quoad motum huius regat linguam; si ratio, tunc Deus, si vicium, tunc dyabolus ipsam movet. Motus autem aliorum membrorum habent ex bestiali virtute secundum locum motiva motus proprios, et sic intelligitur scriptura Iacobi III, 6—8: *Omnis natura bestiarum, volucrum et 15 serpentum domita sunt a natura humana, linguam autem suam nullus hominum domare potest;* et ideo dicit quod *lingua nostra ignis est, universitas iniquitatis.* Non intelligendo quin Deus utitur homine ut instrumento ad domandum linguam humanam, sicut et vires hominis ad 20 hoc iuvant sed singulariter est Deo proprium domare hominem quoad linguam inter omnes partes corporis vel naturas domabiles. Cum enim domacio dicit inferioritatem nature dominabilis et cohercionem conformiter rationi, patet quod bestia non domat hominem sed econtra; 25 solus ergo Deus proprie domat hominem, licet quandoque ad hoc utatur homine ut flagello, et flagellum communiter privatur ratione; ideo ut dixi XXIV capitulo oportet recurrere ad magistrum qui magistraliter illud faciat per virtutem superiorem virtute domiti, quod est 30 proprium rationi vel veritati increase, que specialiter indoctis verbis offenditur. Et ad hoc vadunt exempla Iacobi III capitulo: *Equis frenos immittimus ad consen-*

The perils of the tongue.
According to St. James 3,
6—8, no man can tame this unruly member.

1. B: *a Deo.* 2. EHILN: *et blasphemus;* ib. L: *incideret.* 4. I: *ratel Exo. XXV capitulo.* BC: *XV cō;* ib. EGKLM: *et om.* 5. B: *animam.* 6. 7. H: *vis est animalis motiva deputata secundum locum ad motum.* I: *secundum locum dominatum deputata animalis.* 7. NO: *deputata animalis.* 8. B: *homini nullum.* 9. I: *appropriatum.* 10. C: *huiusmodi;* ib. BHI: *regulat;* ib. M: *sic tunc Deus.* 10, 11. B: *sed vicium.* 13. I: *motos.* 16, 17. ELN: *dicit lingua nostra ignis est.* 18. A: *ut ministro.* 19. A: *et om.* 20. EGHJKLMNO: *sed signanter.* 20, 21. I: *donare homini.* 22. C: *varias domabiles.* 27. L: *Et ideo;* ib. BC: *H capitulo.* 28. ACD: *magistraliter.* EGIKLM: *qui magister;* ib. EGLM: *tibi illud;* ib. AH: *id. D: idem.* 29. O: *facit.* 30. *veritati.* G in marg.: *vanitati.* 31. O: *ab hoc;* ib. B: *radunt.* C: *valent verba.* 32. ABCD: *beati Iacob;* ib. ABCDGLN: *Equis enim.* H: *Equis est;* ib. B: *immittimus (sic).*

27. Supra p. 337. 32. Iac. III, 3: *Equis frena in ora mittimus.*

Examples of *ciendum nobis et omne corpus illorum circumferimus*; taming tongue. correspondenter ille homo singulariter domat linguam humanam, de quo Psalmo XXXI, 9 dicitur: *In chamo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Bestia enim non infrenat bestiam sed homo ⁵ natura superior, homo tamen iuvat Deum sicut bestia ad frenandum. Unde Ecclesiastici XXVIII, 28–29: *Ori tuo facito ostia. Et sequitur: Verbis tuis facito stateram, et ori tuo frenos rectos. Attende, ne forte labaris in lingua.* Secundum exemplum beati Iacobi sequitur in hec ¹⁰

Although but a verba: *Naves cum magne sint, a ventis validis morentur; little member, the tongue may circumferuntur tamen a modico gubernaculo, ubi impetus be a blessing or dirigenitis voluerit; ubi videtur docere quod, licet lingua*

*sit membrum modicum quoad molem, est tamen magnum virtute vel vicio ad quod dicit ut portum. Racio autem ¹⁵ est mole indivisibilis, nec sufficit nauta terrenus navem istam dirigere, nisi spiritus ubi vult spirat et aqua sapiencie sit substrata; sic spiritus Domini movet navem, quia ille automatice scienciam habet vocis; et hec est una causa quare Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis, Act. II. ²⁰ Unde Veritas quando sanavit mutum Marci VII, 33 *exspnit et tetigit lingnam eius*, ad denotandum quod Spiritus Sanctus singulariter dirigit linguam, faciens qui prius peccato mutuit loqui recte. Nam saliva hominis ieuni contrariatur secundum Aristotelem animalibus venenosis; ²⁵ sic spiritus sapiencie, de quo dicitur Ecclesiastici XXIV, 27: *Spiritus mens super mel dulcis singulariter domat linguam, quam Iacobus III dicit esse plenam veneno mortifero.* Est enim condicionis contrarie magistro optimo.*

The third sort Item, quoad tertiam partem blasphemie, attribuendo ³⁰ of blasphemy is perfectionem creature que Deo est propria, probatur to attribute to

2. H: *singularitate.* 6. I: *superioris.* 8. I: *facite.* LM: *facias.*
 9. A: *ori tuo* om.; ib. A: *frenos tuos.* 10. G: *Ieremie.* N correxit.
 12. B: *et circumferuntur.* M: *circumferunt;* ib. BHO: *tamen om.: ib.*
 GKN: *a om.*; ib. H: *scd modico.* 13. A: *ubi dicitur.* 14. GHJKLMNO:
magna. B: *magistrum.* 15. GHJKLMNO: *adducit;* ib. ELN: *ut ad*
portum. 17. ABCD: *spiraverit.* 18. IN: *sit abstracta.* C: *non sit*
substracta. M: *sit substracta.* G: *substracta.* 19. B: *sciencia;* ib. I:
vocem; ib. AHKO: *est om.* 20. B: *Act. 2° cap^o.* 23. E: *faciens om.*
 24. I: *Nam sabba;* ib. H: *hominis tenui.* 25. I: *contraria secundum.*
 26. ABCD: *de qua.* H: *de quo dicitur om.* 28. I: *III c^o;* ib. BIJKLMNO:
esse om.; ib. O: *plena.*

10. Iac. III, 4. 17. Ioh. III, 8. 20. Peraldus l. c. p. 290:
 Propter eandem causam Spiritus Sanctus in linguis igneis apparuit.
 25. Aristoteles, De Animal. Histor. lib. IX, cap. XXIX: *"Εστι δὲ τοῖς πλείστοις αὐτῶν πολέμιον τὸ τοῦ ἀνθρώπου πτυέλον.*
 28. Iac. III, 8.

quod illa sit communiter culpa lingue. Nam quando- man a perfection
cumque aliquis se pompat culpabiliter sive iactat, vult belonging' o
implicite esse excellencior quam Deus vult ipsum esse,
et per consequens vult implicite nedum regulari volacione
divina, sed ipsam supergredi in volendo; et in isto
peccato laborant cuncti superbi, cum instar virtutum
vicia sunt connexa. De ista superbia dicit primus angelus Thus the proud
Ysaie XIV, 14: *Ascendam super astrā, et ero similis compare*
altissimo. Et in isto laboravit Heliu Buzites, de quo
Iob XXXII, 18: *Plenus sum sermonibus et coartat me*
spiritus uteri mei. Et in isto genere pompe nimis laborant
scolastici sed et phariseus, de quo Luce XVIII, 11:
Deus, gracias tibi ago quia non sum sicut ceteri hominum,
raptore, iniusti et adulteri, velut eciam hic publicanus.

Super quo notat Beda quadruplex genus iactancie. Examples
Primum quando superbus iactat se ex se habere aliquid according to
contra illud Apostoli II Corinth. III, 5: *Non sumus Bede.*
sufficientes cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis.
Secundo, quando quis fatetur se habere a Deo quicquid
habuerit sed ex suo merito precedente, contra illud Apostoli
Rom. XI, 6: *Si autem ex gratia Dei iam non ex operibus;*
aliоquin gratia non est gratia. Oportet enim ad omne
bonum creature graciam Dei precedere, et talem circum-
stanciam prioritatis originis signat hec preposicio ex.

Tercio quando iactator false simulat se habere bonum
quod non habet, contra illud Apostoli ad Philipp. II, 6:
Non rapinam arbitratus est Christus se esse equalem Deo;
et in arbitrio huius rapine laborat quilibet mendaciter
arrogans ut blasphemus. Quartum genus iactancie est
cum quis ad falsam pompan pravacionem proximi super-
addit. Et in ista duplice specie blasphemie laboravit vana
religio phariseorum et sic multiplicatus est quinarius

1. A: *ista fuit.* DL; *illa fit.* 1, 2, I: *quandoque.* 3. II: *vult ipsum*
esse vult. 5. E: *sed ipsum.* 8. ACD: *sppra.* 9. B: *illo;* ib, K:
Helinibus. G: *Eliubusiles.* 11. EG. IKLMNO: *illo;* 12. C: *sed ut;*
ib, LO: *Luce 18 dicitur.* 13. I: *hominum om.* 14. L: *adulteri iniusti;*
ib, D: *eciam om.* B: *et;* ib, EGILN: *hic om.* 15. C: *quarto.* H:
quadrupliciter; ib, BC: *iactanciun.* 18. BCD: *a nobis quasi;* ib, AL:
tamquam ex nobis om. 19. EGIMO: *ex Deo.* 21. BCIN: *Rom. X;*
ib, B: *autem ex om.* 22. B: *est iam gratia om.* 22—23. I: *ad*
omne — Dei om. 23. B: *graciarum Dei;* ib, I: *talem om.* 24. ABCD:
hec om. 25. B: *se om.* 26. I: *Ipostolī;* ib, ABCD: *ad om.* 28. A:
in om.; ib, EGHMNO: *illius rapine.* 30. AEGHIKLMN: *privacionem.*
31. I: *laboravi.* M: *laboravit om.* K: *laborat.* 32. ABCD: *pharise.*

15. Bedae Venerabilis in Lucae evangel. Expositio lib. V,
cap. XVIII, Opp. III, p. 552. 29. Ibidem, sed non verbotenus.

Of the five kinds numerus superbus in Deum ex ore superbi. Primus est
 of blasphemy blasphemia triplex explicita; secundus est quadruplex
 (according to Guilelmus Peraldus), iactancia; tertius est triplex maneris murmuris contra
 especially of the Deum; quartus est defensio peccati proprii; et quintus est
 against God. perjurium. Cum autem murmur sit oblocucio indebito
 facta in dictum vel factum alterius, patet ex scriptura
 quod committi potest tripliciter; scilicet ex superbia, ut
 Luce VII, 39: *Videns pharisens qui vocavit Ihesum ait infra se, hic si esset propheta, sciret utique que et qualis est mulier que tangit eum, quia peccatrix est.* Secundo
 murmuratur ex invidia, ut innuitur Matth. XX, 11: *Et accipientes murmurabant adversus patrem familias, quia alii erant parificati illis.* Tercio communius murmuratur
 ex avaricia, ut Iohannis XII, 5: *Quare hoc unguentum non venditur plus quam trecentis denariis?* Nec dubium
 quin quodlibet istorum quinque criminum sonat expressius contra Deum. Unde ad detestacionem dicti
 murmuris movent tria; primum est immensitas Domini;
 secundum est aggravacio mali qua nocet sic murmurans
 sibi ipsi; et tertium est terror pene correspondentis
 peccato blasphemie: nihil enim est irrationabilius quam
 creaturam murmurare contra tantum Dominum. Cum
 enim nescit facere nisi benefaciat bonum et quod iusticia
 exigit debitum cuilibet creature, quis tu ut remurmures
 contra illum? An non licet sibi quod vult bonum facere?
 Unde Ysaie XLV, 9: *Ve qui contradicit factori suo et*
sequitur: Numquid dicit Iutum signo: quid facis; cui
sentencie alludit Apostolus Rom. IX, 21. Idem enim
videtur remurmure contra Deum et displicere de sua
iusticia, quod est Deus; ymmo quod benefacit taliter
susurranti. Quicquid enim mali cuicumque a Deo acci-

2. GNO: explicata. H: explicacia. 4. IKLN: dissensio; ib. B:
 est om. after quintus. 4—5. I: est — murmur om. 5. ABCDEGHILM:
 indebita. 6. EIKLMN: in dominum vel factum. AG: in Deum vel.
 7. EGLN: scilicet om. 10. ACD: mulier om.; ib. L: esset. 12. ACDFH:
 adversum. 14. IM: Ioh. XVII. G: Ioh. XXIII. 15. IN: triginta
 argenteis; ib. HLM: argenteis. 16. GIJKLM: quin illorum et criminum
 sonat. E: illorum quinque et criminum. HO: illorum quinque criminum.
 N: illorum exterminium (sic). 19. H: aggregacio; ib. I: maligna qua.
 L: quo; ib. H: sibi murmurans et. 20. I: est om.; ib. C: confidentis.
 21. L: est om. 22. ELNO: remurmureare; ib. EHILN: tales dominum.
 23. A: bonum est. N: et bonum quod; ib. C: iusticia om. 24. GN:
 es tu. 25. GLN: illa. 25—26. B: sibi — Unde om. 26. M:
 Iсаie 35. 27. G: Numquam. 28. BC: Illud enim. I: Deum enim.
 29. B: contra dominum dislicere. 31. K: benefecerat. GHLNO:
 benefaciat.

1. Cf. Peraldus l. c. tom. II, cap. I, ubi de speciebus blasphemiae disseritur. 5. Ibid. De peccato murmuris l. c. cap. II.

derit est ad sui bonum vel commodum per viam purgacionis, per viam meriti augmentacionis, per viam magis mali precavicionis aut per viam pulchre punicionis; in tantum quod dampnatus videndo pulchritudinem divine iusticie in sua dampnacione de hoc gauderet et hoc preeligeret, antequam ceteris paribus eligeret non puniri. Ideo peccatum murmuris est peccatum proprium pueris vel dampnatis; *pueris* enim displicet verbum patris sed provecioribus infirmis placet quod medicina dura apponatur.

Et quantum ad secundum, patet quod quantumcumque murmuraveris, non ex hinc cessat tribulacio sed augetur, ymmo quod ex equanimi pacientia foret tribulata, meritorium versum est in demeritorium et afflictionem anime propter murmur. Sentencia quidem Dei manet inmobilis, et habet necessario cursum suum; ideo *humiliamini sub potenti manu Dei; quia Dominus regnabit, irascantur populi; qui sedet super cherubin moveatur terra.* Oportet enim regaliam tanti domini habere quicquid ipse decreverit quantumcumque populus irascatur; ideo cum humanitus sedet super omnes ordines angelorum, moveatur terra, quantumcumque voluerit, quia nec ei nocere poterit nec impedire quicquid ipse evenire decreverit; videt enim ultra Cherubin quomodo omnes eventus ex sua iusticia necessario sunt futuri.

Ideo stabilitus in hac methaphysica debet dicere cum Ecclesiastico: *Non est dicere hoc melius illo, omnia enim tempore suo comprobantur.* Casset ergo murmur avari querulosi de successu temporis, de superhabundancia vel defectu usibilium, quia ut ita eveniat, Dominus ordinavit, et de talibus murmuratoribus querulosis videtur ludam loqui in sua epistola. Et idem est iudicium de

1. BC: *ad sibi*; ib. I: *vel om.* 2. AM: *magis om.* G in marg. addit. 3. HIKLNO: *premunitionis.* EM: *premunitionis* (sic). G: *premunitionis* corredit; ib. E: *et per viam.* 3—4. K: *aut per — in tantum om.* 4. K: *item quod.* 5. ABD: *et om.;* ib. EGHKNO: *hoc om. after gauderet et.* 6. B: *antequam — eligeret om.;* ib. HO: *ceteris partibus;* 10. C: *cum paribus;* ib. I: *eligeretur.* 8. C: *vertis.* 10. HLN: *apponitur.* 11. B: *quod om.* 12. I: *murmurans;* ib. EGMN: *cessabit.* 13. B: *equanimi.* GMN: *equa impaciencia.* E: *ex qua pacientia;* ib. C: *tribulacio meritoria.* M: *meritorum.* H: *meritorium.* 16. C: *inviolabilis;* ib. A: *eciam habet.* 18. GN: *transcuntur.* 19. B: *Oportet irregaliam.* I: *Ideo oportet enim.* L correxit; ib. HO: *regulam.* LN: *regalia.* 22. B: *quandocunque.* 24. B: *videt om.* 26. H: *maie^{ea}* = *mathematica.* 28. L: *Casset enim.* 29. H: *de habundancia.* 30. I: *defectum;* ib. BC: *GHIKMN: visibilitum;* ib. E: *eveniant.* GN: *ista eveniunt.*

17. I. Petri V, 6. 18. Ps. XCVIII, 1. 27. Eccli XXXIX, 40. Sed rectius: *Hoc illo nequius est.* 32. Iudee Ep. V, 16.

murmurantibus contra regnum translaciones, contra pestilenciales puniciones et contra quoscumque eventus vocatos fortune vel infortunii arrisiones; nihil enim sit fortuite quoad Deum. Propter talia dicitur Sapiencie I, 11: *Custodite vos a murmure, quia nihil prodest, et a detracione parcite lingue.* Doleamus ergo causam pene quod est peccatum, et de ipsius pene iusticia gaudemus; et nullo modo tendat murmur in Dominum, sed laudemus eum oracione equanimiter, sive bonum evenerit sive malum.

Quantum ad tertium, patet quod Deus, qui non potest taxare penam nisi secundum libram iusticiae, reliquit in scripturis penas blasphemii multiplices, ut caucius caveamus. Nam Levit. XXIV, 14 propter blasphemiam spurii emanavit decretum Domini, ut totus populus eum 15 *lapidaret extra castra*, et idem statuit pro lege de quocumque blasphemio.

Penalties of
blasphemy.

Quantum ad secundam blasphemiam, que est iactancia, patet quod oportet Deum eos despicere qui nituntur suam magnificenciam usurpare; ideo dicit sapiens mater 20 Domini: *Despexit superbos mente cordis sui*, Luce I, 51. Et revera respectus tanti domini et perdicio sue amicicie est infinitum gravius quam corporalis mors vel pena sensibilis, quia est pena dampni in re que est sensu prestancior.

25

Penalty of
murmuring
against God.

Quoad penam tercie blasphemie, que est murmur, patet quod, cum sit tanta Dei despeccio, oportet quod Dei iniuria vindicetur: ideo 1 Corinth. X, 10 dicit Apostolus: *Neque murmurareritis, sicut quidam eorum murmuraverunt et perierunt ab exterminatore.* Et patet historia 30 Num. XI, 1. Unde inulti decipiuntur credentes quod non murmurant in Deum sed in hominem vel in aliam creaturam, quia eo ipso quo murmuratur contra aliquid,

1, 2. C: *qua pestilencias.* 2—3. I: *et contra — vocatos om.*
 2. C: *contra quodlibet.* G: *contra questum que.* 3. I: *ocusiones.* G: *occasiones.* N corr. 5. I: *que niciil.* 6. AB: *partice.* 9. ABCD: *oracione om.*; ib. M: *eveniat.* 11. N: *qui om.* 12. HN: *reliquit enim.* 13. EIL: *blasphemie.* 13, 14. H: *caucius teneamus.* 14. HINO: *post blasphemiam.* 16. GN: *eranuit decretum.* O correxit. 16. B: *lapidet:* ib. BC: *extra civitatem;* ib. HILN: *statuit.* 20. G: *faciens mater.* 24. BK: *dampni iure.* 27. B: *quid cum sic;* ib. I: *cum — Dei om.* 28. L: *I ad Cor. 10 dicitur.* 29. GN: *murmuraveris.* 30. A: *quod historia.* 31. B: *Num. 2.* D: om. I: *Num. 11.* 32. IL: *vel aliam.* 33. B: *eo ille;* ib. GHIMN: *murmurat,* O: *murmurant.* L: *quod murmuratur.*

21. Lucae I, 51: *Dispersit superbos mente cordis suis.*

nisi pro peccato, murmuratur contra Dominum; ideo Exodi XVI, 8 dicit Moyses: *Nec contra nos est murmur vestrum sed contra Deum.* Solius enim peccati Deus non est auctor.

5 Quoad penam quarte blasphemie, que est verbalis defensio peccati proprii, patet eius gravedo ex hoc: Fit contra omnem sapienciam verbi Dei, ac si defendens innueret se facere partem contra Dominum vel aliter sapienciam illam ignorare quid fecerit. Unde primi 10 parentes Genes. III leguntur culpam suam retorsisse in Dominum, eo quod ipse dedit vel permisit occasionem peccati procedere; ut Adam excusavit se per Evam, et ipsa per serpentem et consequenter propterea pena gravis iniungitur. Unde nulli peccatum remittitur nisi 15 qui dimittendo istam blasphemiam se ipsum accusando peccatum proprium humiliter confitetur, sicut patet de peccato in Spiritum Sanctum; non valet itaque defendere pessimum hostem proprium contra Deum.

Quoad penam quinte blasphemie, que est periuracio 20 nominis Dei et specialiter membrorum que Deus pro nobis se ipsum *exinaniendo* assumpserat, patet ab experientia cotidiana quomodo est punita. Est enim ista iuracio post sacram scripturam humanitus introducta, et cum Deus sit universalis Dominus, patet quod hoc 25 vel cedit ad honorem Domini vel contemptum. Si ad honorem, maiores iuratores ut sic Deum magis honorarent, et caventes ab hoc iuramento tanquam prevaricacione secundi mandati prime tabule tanquam heretici Deum magis contempnerent. Et valde insufficiens foret auctor

Penalty of the
fourth kind of
blasphemy, i.e.
to defend one's
sin with words.

Penalty of the
fifth kind of
blasphemy, i.e.
perjury.

1. I: *murmurant*, EGHKMO; *murmurat*; ib. B: *in Deum*. 2. I: *Non contra me*, EKM; *Non contra nos*. 3. HMO: *dominum*; ib. B: *Solus*. 5, 6. I: *verbalis dissensio*. 6. BK: *sit*. 7. ABCD: *omnisapienciam*; B: *contra sapienciam*; ib. G: *ac se defendens*. N corredit. 8. BC: *se defendere*; ib. M: *partem om.*; ib. G: *Deum*. 9. D: *illam om.*; ib. AB: *ignoscere*. D: *om.*; ib. L: *Ideo primi*. 11. KL: *Deum*; ib. B: *promisit occasione*. EL: *permisit occasione*. 13. B: *et om.* L: *et Eva*. 13, 14. H: *et per consequenter propterea gravius iniungitur*; ib. BGKLO: *pena gravius*. 14. EGIKMO: *dimititur*. 15. C: *excusando*. 16. IK: *confiteatur*. 17, 18. I: *Nec valet ista defendere proprium*. 17. GHKLMNO: *vales ita*. 19. C: *coniuncte blasphemie*. 21. AD: *se ipsum om.*; ib. B: *exinanendi assumpserat* patet *om.*; ib. A: *patet que*. 22. D: *ista om.* 24, 25. I: *hoc intendit*. EGKLN: *tuoc vel intendit*. 25. II: *incedit*. O: *vel incedit... Dei*; ib. M: *Vel ad*. 26. H: *maiores imitatores*; ib. A: *iuratores om.*; ib. ABCD: *dominum*. 27. I: *prevaricati*. 28. A: *duplici mandati*. 29. GN: *actor*.

10. Peraldus l. c. p. 301: Ille qui excusat se Deum vult infamare, dum culpam suam in Deum nititur refundere ut Adam ...

scripture, qui cultum istum nusquam detegerat. Insolentes ergo vane et pompatice sic iurantes videntur esse ignari crucifixoribus corporis Christi passibilis plus ingratii. Nota igitur istas quinque blasphemias, et specialiter quintam et videbis quod hic tribulacionibus crebris 5 The blasphemer is chastised by many tribulations. filialiter castigentur, vel tanquam desperati in propriis desideriis dimittantur; quia Psalm. LXXX, 13 dicit Deus: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adinvencionibus suis.* Tales, inquam, sepe ignominiose hic sensibiliter puniuntur, et omnino lapsi in ebrietates, 10 contenciones, emulaciones vel alias tribulaciones ad penam sui maximam finaliter desperabunt; unde pessimum signum est, quando talibus peccatoribus publicis arridet perseveranter mundi prosperitas. *Ibunt autem in adinvencionibus suis.* Continuant autem in suis blasphemias 15 quoisque in infernum venerint ad blasphemiam consummatam, de qua Apoc. XVI, 11: *Blasphemaverunt Deum celi pre doloribus et vulneribus suis.* Nam verbum Dei, ut patet Baruk III, 37: *Adinvenit oninem viam discipline, et dedit illam Iacob puero suo in biblia;* nam 20 filii Dei audiunt efficaciter et loquuntur ista verba, et ideo incedunt recte ad thezaurum patris sui, qui est fructus decalogi. Filii autem dyaboli audiunt preponderanter adinvenciones hominum et secundum illas loquuntur blasphemias, et ideo vadunt viam latam que dicit ad 25 inferos, ut ibi recipient peccati stipendia.

What Christ says of such persons.

Et de ista generacione duplici Christus loquitur Matth. XII, 37: *Ex verbis, inquit, tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condempnaberis.* Cum enim ex abundancia cordis os loquitur, patet quod generacio filiorum Dei 30 dinoscitur per hoc quod ex corde loquitur honorificum patri suo; generacio autem filiorum dyaboli loquitur linguam patris sui scilicet blasphemias contra Deum.

1. N: *cui culpm;* ib. ACD: *nunquam;* ib. C: *detegret.* H: *delegat.*
2. EGHIO: *pompose,* 2. 3. I: *ignari crucifixionibus.* EGLMN: *ignari crucifixores.* 3. ADGHLNO: *Christi om.* 4. EGHIKLMNO: *ergo;* ib. BC: *has quinque.* 5. I: *quod hit.* 6. I: *castigeretur.* 7. ACD EGHKMNO: *dimittentur.* I: *dimituntur.* 8. M: *Dimisi eos om.* H: *Divisi;* ib. A: *desidia;* ib. ACD: *ipsorum;* ib. BC: *et ibunt.* 9. BL: *adventionibus;* ib. AB: *Tales enim,* 10. ELMN: *et ideo lapsi.* 11. AB: *mutulaciones.* CD: *mutulaciones.* N: *emulaciones vel contenciones.* 12. H: *desperibunt.* 15. H: *Continuat autem in;* ib. EGHIN: *enim in suis.* 16. EGLN: *venient.* K: *veniunt.* H: *venerit.* O: *venerunt;* ib. I: *blasphemiam venerunt.* 18. ADEGILMNO: *celi om.;* ib. ABCD: *dolor.* 19. EGINO: *prout.* 20. I: *in biblia om.* E: *bibliam.* 21. BI: *ista.* 22. H: *intendunt.* 26. ACD: *recipient.* 27. GMNO: *triplici Christus.* 28. 29. HLNO: *condempnaberis... iustificaberis.* 29. L: *ergo os ex.* 30. A: *quod om.* 31. A: *dignoscitur.* C: *cognoscitur.* 32. G: *patris sui.* 33. K: *lingua;* ib. I: *sui sed non;* ib. K: *Deum om.*

Sic enim nacio hominum lingua dinoscitur; unde Matth. XXVI, 73 dicitur: *Vere et tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit.* Et quoad linguam blasphemii potest adduci illud Proverb. VI, 2: *Illaqueatus es verbis oris tui et captus propriis sermonibus;* quia Matth. XV, 4 scribitur: *Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* Unde sacerdotes quia detestati sunt appareniam huius generacionis blasphemie sciderunt vestimenta sua propter dolorem, propter vindicandi furiam et horrorem, quando 10 audierunt formam divinitatis Christo attribui et ex consimili causa continuerunt aures suas in Stephanum, Act. VII. Unde Ecclesiastici XXVII, 15 scribitur: *Loquela multum iurans horribilacionem capiti statuet: et irreverencia illius obturacio aurium.* Quotlibet sunt dicta 15 scripture et exempla contra blasphemiam.

Quantum ad secundum membrum peccati lingue in proximum, potest dividi in tres partes; vel quando quis malum de fratre loquitur in sua absencia vel in sua presencia vel tertio mixtum; aut ut placet aliis, quando 20 male de ipso bonum loquitur in sua presencia vel in absencia. Primum dividitur in detraccionem in mendacem testificacionem et in perversam consiliacionem.

Est autem detraccionem perversa locucio de homine *in sua absencia,* et habet rationem mali multipliciter in scriptura expressi. Comparatur enim detractor cani, porco et serpenti. *Cani* propter tres eius proprietates famosiores; latrat enim canis nimis superflue nunc ad lunam, nunc ad umbram molendini, et nunc ad equitem militantem.

Classification of
the sins of the
tongue against
one's
neighbour.

1, 2. CIK: *Matth. 16. N: ut Matth.* 4. INO: *istud: ib. C: Prov. 16.* 5. BC: *Matth. 15. et Levit. 20* (Recte: *Exod. 21.*) 6. ELN: *dicitur: ib. EGLMO: aut matri.* 7. H: *quia om.* 8. EGO: *blasphemie;* ib. HK: *scindunt.* 9, 9. EGMN: *propter dolorem vindicandi.* 9. B: *propter—horrorem* om.; ib. H: *propter vindicandum;* ib. L: *vindicandum furiam vel.* 9, 10. GMN: *hono:em quando audiunt.* 10. HKL: *audiunt;* ib. HO: *et om.*; ib. EGLN: *ex om.* 10, 11. K: *Ex simili.* 11. IM: *simili causa contingunt;* ib. H: *continent.* 12. M: *lct. 1; ib. N: Ecclesiastici 11;* ib. A: *scribitur om.* 13. I: *multum murmurantis ob ripillationem.* EHRLMNO: *multum irrantis ob ripillationem, G: multum turatis ob ripillationem.* 14. GIN: *ipsius obduracionem, HM: ipsius (as Vulgate); ib. HLO: obturacionem.* 15. I: *scripture exempla blasphemie.* 16, 17. I: *in proprium.* H: *ad proximum.* 18. N: *in sui absencia, G: vel in sui;* ib. EL: *vel sua.* 18, 19. B: *vel presencia.* 19. G: *aut enim placet.* 20. I: *male de ipso bonum de ipso;* ib. GN: *bonum om.; ib. GN: in sui.* 20, 21. GHLMNO: *vel in absencia om. B: vel absencia.* 21. ACD: *Primum enim, B: Primum om.; ib. B: dicitur; ib. C: mendacionem.* 24, 25. GKLN: *mali multipliciter expressi multipliciter.* 24. O: *multipliciter.* CDH: *multipliciter expressi.* 25. A: *expressi om.; ib. BCDEGHJKLMNO: comparatur enim detractor om.* 26. BC: *eius om.* 27, 28. ABCDH KMÖ: *nunc . . . nunc . . . nunc om. G: nunc . . . nunc . . . nunc addit.* EL: *nunc ad umbram nunc ad molendinum et nunc.* 28. K: *molen-* dinum; ib. B: *equitatem militarem om.; ib. EGKLMN: militem.*

25. Peraldus l. c. p. 306 seqq.

Sic detractor detrahit nunc beatis, nunc in purgatorio velud umbra pausantibus, et nunc conviventibus in labore; et communiter nullus istorum trium offenditur sed latrator, unde Matth. VII, 6: *Nolite sanctum dare canibus*. Secundo canis lacerat sibi similem prostratum ab exteris; conformiter detractor mordet et lacerat a posteriori fratrem quem audit ab aliis persecutum. Psalm. XXI, 17 dicitur: *Circumdederunt me canes multi*. Ex quo patet quod nimis laborat invidia, ut in secreto detrahatur fratri suo, et carnes fraternalis lacerat, ut patet 10 ex dictis. Unde Ieremie XIX, 9: *Unusquisque carnes amici sui comedet*, et Ezechielis V, 10 dicit Deus Ierusalem (id est ecclesie): *Patres comedent filios suos in medio tui*. Et super illud Iob XIX, 22: *Carnibus meis saturamini dicit beatus Gregorius, qui aliena detractione pascitur 15 procul dubio alienis carnibus saturatur*. Unde lingua detrahencium vocatur Ecclesiastici XXVIII, 16 *lingua tercia*, quia sepe mordet vel interficit se vel personam cui detrahit et terciam cui refert. Tercio canis tanquam molosus gregis dyaboli tam gregem proprium quam 20 nitentem ipsum convertere nunc irridet nunc lacerat et nunc mactat; unde tales dicuntur habere sanguinolenta labia tanquam canes carnificum in macellis, qui dicunt illud Proverb. I, 11: *Insidiemur sanguini*. Et hec est una causa quare esus sanguinis Iudeis est prohibitus. 25 Levit. VII, 26 scribitur: *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibum*; ymmo ut patet Act. XXI, 25, hoc idem observarunt apostoli. Unde demonibus et membris

Why the
slanderer's
tongue is called
in Ecclesiasticus
the third
person's

1. GIKLMN: *nunc detrahit sanctis*. 2. GILM: *pulsantibus*; ib. M: *nunc om.*; ib. C: *convivem*, B: *yminentibus*. I: *convenientibus in labore*. 2, 3. ABCD: *in labore*. 3. ELMO: *trium om.* 5. IKNO: *sibi simile*. 7. C: *fratrum suum*; ib. C: *secutum*. 8. I: *cum Psalmista*; ib. B: *dicit*. ADI: *om.*; ib. L: *Circumduntur me*. 9. HO: *in invidia*; ib. I: *qui in*. 11. E: *Unde om.*; ib. ABCDN: *ker. XXI*. 12. ABCDGHKMNO: *comedit*; ib. DEGHJKLMNO: *dominus*. 12, 13. N: *dominus Israeleme ecclesie*: *Ecce*. 13. A: *comederunt*. BCDEGIMNO: *comedunt*. Correxit e textu Vulgatae; ib. G: *sui in medio tui*. 15. AD: *beatus om.* K: *beatus*. Origenes. M: *et beatus Gregorius*; ib. BC: *quia*. 16. C: *Bene lingua*. 17, 18. I: *lingua terna*. K: *lingua tua*. N: *lingua tera*. O: *lingua tria*. 18. C: *opere mordet*, G: *mordet et interficit se et*; ib. EHIKLO: *se et*; ib. AI: *vel om. before personam*. 19. K: *Tercius canis*. 20. I: *gregis om.* K: *molosus regis diaboli*. G: *molosus Gregorius*; ib. I: *gregis*. A: *diil: ut ait Gregorius d. libro Dialogorum*. Sed in libris Dialogorum St. Gregorii hic locus non extat; ib. H: *et tam*. 21. I: *intendentes*. EGHKMN: *nitentes*. 23. C: *canes om.*; ib. B: *carnificium*. 24. B: *Prov. 12*, A: *Numerus deesi*. 25. ACD: *est om.* 26. GN: *Lev. IV sanguinem*. Ceteri codi.: *Lev. VIII*. 28. EGMO: *servaverunt*.

15. St. Gregorii Moral. lib. XIV, cap. I.II, Opp. tom. I, 1070: Qui alienae vitae detractione paseuntur alienis procul dubio, carnibus satiantur. 17. Peraldus l. c. p. 308^b.

suis potest pertinere illud Apoc. XX, 15: *Foris canes et venefici; quia accusatores fratrum atque dyaboli venantes iustorum sanguinem sunt a celesti Ierusalem exclusi.*

Secundo comparantur detractores *porcis* propter tres proprietates odibiles; primo sues nedum comedunt fetus proprios, sed propter aviditatem consumunt proprium alimentum, sic detractor occidit natum proprium, ut dicitur Ezechielis V, 10. Et ubi saturarentur solide de carnibus crucifixi, propter aviditatem temporalium pedibus conculcant utrumque cibarium; unde Matth. VII, 6 videtur apostolicis viris prohibitum *margaritas spargere inter porcos.* Secundo porcus preeligit stercora quantumcumque fetencia et dimittit florida quantumcumque redolencia, etsi ad illa sit accessus liberior in orto vel camera. Correspondenter detractor dimittit flores virtutum proximi, cinamonium vite sancte redolens et gemmas exempli in ecclesia rutilantes; et actus extraordinarios fetentes quales quilibet nostrum committit per vices rostro suo scrutatur profundius; virtutes autem non affectat rimari, quia nec gaudet quod proximo suo insunt nec sibi sapiunt, quia instar porci delectatur in volutabro peccatorum. Tercio porcus inter omnia bruta primo fedat os deficiente discrecione odoris vel sensus alterius supra gustum, unde indifferenter in quolibet gustabili quod valet tangere inordinate os suum inmergit. Sic assuetus detractor de quocumque qui in tractatum venerit sine discrecione veritatis vel fame rostrum porcinum ingerit et redolenciam virtutum inordinate consumit, quia pretendit se statum cuiuscumque qui in locucionem venerit discrete cognoscere. Et hec creditur una causa quare Deus ordinavit ut legio demonum, quos

Slanderers compared to swine.

1. C: *idem Apoc.*; ib. BC: *canis.* 2. C: *benefict;* ib. I: *quia om.*; ib. K: *accusatores fratrum et diaboli estis. Venantes.* 3. ABCD: *excludeudi.* 4. B: *comparatur.* 5. 6. K: *fetus proprium.* 7. B: *alimentum — proprium twice;* ib. G: *sed detractor.* 7. 8. ADÉK: *Unde E7. 10. B: ut videtur dicitur LN: ut dicitur E7. X.* 8. C: *saturarentur.* H: *saturaretur.* 8. 9. EGIN: *solii de carnibus.* BC: *in carnibus.* 10. BC: *videatur.* 11. G: *dispargere.* LNO: *dispergere.* 12. H: *pre elegit.* 12. 13. B: *stercora — fetencia om.* 14. ACD: *vel in.* 15. 16. N: *dimittit virtutes proximi.* 16. B: *esse doleus;* ib. N: *gemmas om.* 16. 17. EIL0: *geuumas exempla.* 17. N: *exempla;* ib. LO: *ecclesie.* 18. I: *restrinuit.* 20. AD: *affectauit.* 20, 21. B: *et sunt.* 21. I: *delectant.* 23. K: *quia fedat;* ib. A: *discrecionis odore;* ib. B: *seusu.* 24. A: *unde infirmus;* ib. C: *quodlibet.* 25. C: *iniungit.* 26. GIKLMNO: *tractatu.* 27. G: *sue discrecionis in veritatis vel fine.* 28. GKMN: *mergit.* O: *mergerit.* 29. I: *de statu* 30. DC: *Et hoc.* 31. B: *ut regio.*

de demoniaco in terra Gerasenorum eiecerat, rogarunt ut mitteret eos in porcos, vel ut sic christianus cognosceret convenienciam membrorum diaboli et porcorum. Alii autem ponunt causas alias, ut puta, quia dyabolus cognovit quod gens Iudaica cui Christus affectus est non vescitur porcinis carnibus, et ideo Christus faciliter illud concederet, vel quia populus ille in carnibus porcinis magis in Deum et gentem suam deliquerat; ideo dignior fuit de eorum dominio sic frustrari.

The slanderer
compared to
a serpent

Tercio comparatur detractor *serpentibus* propter tria; 10 primo quia serpens affectat mordere in abscondito, ut in umbra, nocte vel angulo; sic detractor mordet absentes quos presentes amare se simulat. Unde Ecclesiastes X, 11: *Si mordeat serpens, in silencio (suple mordet) nihil eo minus habet qui in occulto detrahit.* Detractor enim 15 antequam quemquam exasperet, confidit quod loquatur absconde, et ad literam instar serpentis de verbis et tumultibus extraneis deterretur. Et hec creditur una causa quare dyabolus in forma serpentis temptaverat Ewam solam. Applaudunt enim bestiis in quibus auctor 20 nature maliciam eorum ostendit.

Secunda serpentis proprietas est quod reptando tortuose incedit; sic detractor a laude persone detrahende incipit dicens analogice talem bonum, sed statim extorquet diffusius commentum mendacii, unde coniunctione 25 adversativa commentum illud incipitur; et tertio inclinat ad laudem propriam: Non, inquit, hec dico animo detrahendi sed vel ex relatis vel ut eius periculum caucius caveatur; unde detractor membro magis mobili

1. BKMNO: *de om.; ib. AD: vel terra, EGIL: quos dominus in terra. H: terram; ib. B: Farrasenorū ciecerat, C: Gerascorum. 1: Genasenorum; ib. L: rogavit.* 2. EGHKL: *porcos Matth. V. N: Matth. VIII. O: porcos Marci V; ib. GN: vel si.* 4. BKLN: *quia ut puta.* 5. A: *ut gens.* 6—7. I: *porcini — carnibus om.* 7. C: *illud om. N: istud.* 8,9. EGHILNO: *deliquerunt ideo dignum, KM: dereliquerunt, ideo dignum.* 9. GHKLMNO: *eorum numero.* 12. EL: *vel in,* 13. H: *quos parentes;* ib. A: *dissimilat.* EGKLMN: *sic se simulat.* HO: *se sic.* 14. ACD: *mordet.* 15. H: *qui om.* 16. I: *si cuiquam ex asperat confidit.* EGHLMNO: *cum quemquam; ib. G: quod confidit quod.* 17. I: *et om. before ad literam.* 19. HLM: *temptarit.* 20. I: *Applaudet enim.* EGKLN: *Applaudent.* 22. I: *reputando.* G: *raptando.* 22, 23. K: *tortoz.* 23. A: *detracere;* ib. HK: *detrahendo.* N: *detrahere.* 24. I: *dicens om.; ib. H: tale bonum;* ib. I: *quod statim.* 25. B: *conceptum mendacii.* D: *conceptum mendacium.* 25, 26. I: *coniunctionem incipit.* 26. HKLMN: *istud;* ib. ABCD: *declinat.* 27. C: *Non, inquit om.* 27, 28. EGHKLNO: *omnino detrahendo.* 29. EGLMO: *detracto.*

2. Matth. VIII, 28. 10. Et quae sequuntur e Peraldo De Peccato Linguae p. 307 deprompta sunt.

et sine osse flexibili in humido cito abutitur; et hinc
rogat rectus Psalmo CXIX, 2: *Domine libera animam
meam a labiis iniquis et a lingua dolosa*. Magnus, inquam,
dolus est mortuo vel absenti detrahere; hoc enim plus
est quam presencialiter maledicere surdo, quod Deus
prohibet Levitic. XIX, 14, ymmo leges hominum ab-
horrent condempnare absentem legitime.

Tertia proprietas serpentis est quod comedit terram
continue, ut patet Gen. III. Correspondenter detractor
ad malum mundanum semper anhelat, cum diligit solum
terrestria et peccata. Unde comparatur eiconie, upupe,
et alii animali in putrido delectanti; et tales videntur
esse de quibus Ieremie VIII, 17: *Ecce ego immittam in vos
serpentes pessimos, quibus non est incantacio*. Detractor
quia in terram vertitur, nunquam recipit impressionem
celestem, quia Ecclesiastici XXIII, 20: *Homo assuetus
verbis improperii omnibus diebus rite sue non eruditetur*.
Unde propter toxicam bestie huius pestifere legitur
Augustinus supra tabulam suam scripsisse istos versus:

20 *Quisquis amat dictis absentium rodere vitam,
 hanc mensam indignam norerit esse sibi.*

Grave quidem foret cum homine canino, porcino et
serpentino prandere in tabula, et forte quocumque
episcopo observante hanc regulam non pasceret sic
25 officiales, archidiaconos et ministros. Illi enim, tanquani
pontifices, scribe et pharisei nedum carnes sed ossa
comedunt; non arida irrigant verbo Dei sed siccare et
frangere satagunt medullosa; corrodunt enim vitam
sanctorum, et dum substancia facti nullo colore per-
30 verti poterit, dampnant animum facientis, dicentes quod
intencione corrupta vel zelo vindicte, gracia questus,

To slander the
dead or absent
person is even
worse than
cursing the
dead.

St. Augustine
excludes
slanderers
from his table.

Every bishop
ought to follow
this rule.

1. BG: *sine esse*; ib. B: *humido suo*, G: *humido situ*; ib. B: *et hinc*
2. E: *rogat infectus*; ib. I: *rectus om.*; ib. HKMNO: *instus Psalmo*
ib. B: *libere* 3. B: *Maior*, I: G: *Dens est*; ib. B: *mortuo om*
5. BG: *principaliter*, D: *principialiter*; ib. I: *surdo om*, G: *surde*
7. EIN: *absentem criminis*, O: *Immune*, 12, I: *alteri animali*, 14, I:
non prodet; ib. IHLMNO: *Detractor enim*, 12, G: *in terra*, 16, BK:
Ecclesi. 33, 18, GN: *toxicam suam*; ib. B: *illius* EGHMO: *istins*,
19, BM: *Augustinum*; ib. ABDGH: *scriberez*; ib. GHMO: *illos*; ib. B:
hos versus, 22, IK: *Grave enim*, 28, GN: *modulos*, 20, GM:
coloris, I: *colore apparenti potuerint*, 29, 36, IN: *fervori potuerit*,
30, CI: *depravant animon*, GMN: *dampnatum animon*, HO: *depravant
animum*; ib. GIM: *fallacter dicentes*, HKLNO: *faciliter dicentes*,
31, EM: *vel zelo aut*; ib. GHKLN: *ant gracia*; ib. EG: *questus propter*.

13. Ier. VIII, 17: *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos,
quibus non est incantacio*. 20. Vita St. Augustini auctore
Possidio cap. XXII, Opp. tom. I, 52 vide et Peraldum I. c.

aut propter apparentiam sanctitatis vel sapiencie ita

How much the slanderer soils his mouth and tongue, given to him for praising God and for doing good to his neighbour. aut propter apparentiam sanctitatis vel sapiencie ita facit. O quam deturpat homo os et linguam, que Deus donat sibi singulariter super bruta, ut sibi confiteatur, ipsum laudet singulariter et exoret, ut proximum in signis oracionis et benedictionis et cordialis affectionis mulceat in amore, et breviter ut spiraculo sapiencie beneficiat cuilibet creature, dum singula in oppositum sunt.

Cum enim nihil sit turpius Deo, detestabilius vel fetencius quam peccatum, patet quod organum peccati est vicio lingue Deo abominabiliter deturpatum; et

Most detestable is this sin in priests whose word ought to be like the Gospel. quamvis hoc sit in singulis detestandum, excellenter tamen sacerdote, cuius verba debent esse ut evangelium. Nam os suum est organum vocis Dei in sacramentorum consecratione, in eukaristie recepcione et specialiter in verbi Dei promulgacione; nam ipsum verbum Dei vocatur secundum Matth. VII, 6 *sanctum nou daudum canibus*, cum sit preceptum Domini lucidum quo ceci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgent et pauperes evangelizantur. Ideo est infinitum preciosius quam sanctorum mortue reliquie ab hominibus tantum culte. Ideo decet ut habeat os ut capsulam magis mundam. Peccatum enim subiectatum in ore est infinitum inmundius quam aliqua creatura, unde Lincolnensis notat

Grossetense on slander. quomodo Num. XII, 9, quando Aaron et Maria Moysi detraxerant, quod cum audisset Dominus, *iratus est valde*, et percussit Mariam lepra candente *ut uix*; Aaron autem rogavit Moysen orare pro ea, *ne fiat*, inquit, *quasi mortua et ut abortivum quod proicitur a vulva matris sue*.

1, 2, AII: *illa facil.* 3, C: *supra bruta.* 4, EGLM: *exhortet*
 4, 5, 1: *in signum.* AD: *insignis.* 5, BGLMNO: *oracionis benedictionis*:
 ib. BEM: *et om. before benedictionis.* 6, EGLM: *breviter inspiratio*:
 ib, AI: *ut om.*; ib, HO: *in spiraculo.* 7, A: *beneficias.* GKU: *ben-*
eficiat. 7, 8, 1: *singula in opus sunt.* 9, B: *enim om.*; ib, K: *Deo*
stabilius. 9, 10, B: *et fetencius.* GHKLMNO: *nichil fetencius.* 10, C:
fornitius. 13, B: *a sacerdote;* ib, D: *esse om.*; ib, EGHLMNO: *in*
evangelis esse. K: *ex evangelis.* 11, 1: *Cum os.* 15, 16, Codd exceptio
 1 false addunt: *et specialiter in sanctuarum reliquiariis verbi Dei etc.*
 see below 1, 21, 16, 17, ABCD: *verbum Matth. VII vocatur sanctum*
non dandum. E: *verbum Dei vocatur sanctum Matth. VII.* K: *racu-*
sanctum Mat. VII non dandum. 18, 1: *Dei.* 20, B: *Et ideo.* 21, A:
ad hostibus. 22, 1: *tamquam rive culpe (sic).* EGHQ: *tamquam rive*
culte. 1: *vire ecclite.* N: *voince (sic);* ib, 1: *decet sacerdotem habere;* ib,
 EKLO: *quod habeat.* 24, B: *alia;* ib, O: *unde Lenit (sic).* 25, 1:
 Quoniam Aaron. 26, GHKLMNO: *detraxerunt;* ib, BG: *quod om.*
 27, GLN: *et om.;* ib, 1: *cadente;* ib, B: *autem om.* 28, HO: *orare*
om.; ib, B: *quod mortua.*

14, Lincolnensis Dicte XXXV: *Recole quia es os Dei*

25, Cf. Peraldum p. 309^a. 27, Num. XII 10, 12.

Quantum ad iram Domini, patet quod paterfamilias valde irasperetur ad virum qui assidue circuiret ortum suum gladio acuto, optima fructuum germina abscidens, et teneriora ac preciosiora, herbas, arbusta et arbores eradicans. Christus autem est paterfamilias paradisi ecclesie, et homines virtuosi secundum tres gradus sunt eius herbe, arbores vel arbusta; lingua autem invidi detractoris est *gladius acutus*, ut dicitur Psalmo LVI et LXXIII, qui nititur preciosos fructus virtutum in celo semper servabiles destruere depravando. Paterfamilias ergo qui tam laboriose coluit ortum suum ad talem insanum racionabiliter est iratus.

Secundo notat doctor quomodo columpna nubis, id est refrigerium Spiritus Sancti, recedit a peccatoribus flete lingue, cum simulant sanctitatem; sed Sapientie 1, 5 dicitur: *Quod spiritus sanctus discipline effugiet fictum*. Quid mirum si Spiritus Sanctus discipline non tegit hominem, qui sub specie donorum Spiritus Sancti tegit dona spiritus maligni?

Tercio notat quoad lepram quod varius et adulterinus color eminet in carne, sicut in sermone detractoris eminet amicabilitas laudis vel compacientis affectionis aut iuste correpcionis superabundancia quoad sensum; sed respersus est livido colore et putredine venenose detractionis: ideo necesse est ut talis propter infecctionem tam contagiosi veneni maneat extra castra.

Quarto notat formam orandi Aaron: abortivum, inquit, est fetus obiectus de vulva nondum animatus; per quod signatur affeccio quasi viva bonitate per sermonem extra

Grosseteste
(continued).

The slanderer's
tongue is a
sharp sword,
drawn to
destroy the
precious fruits
of virtue.

1. B: quem ad iram. EGHIKLNO: tamquam ad iram; ib. 1: quod om. 3. EGKLMNO: gladio accincto; ib. G: gramine; ib. CDEGI MN: abscidens. 4. O: et tentoria. 6. 1: hominis. 7. ABI: eius libere. 7. 8. BC: inmundi detractoris. 8. GN: sit gladius. 8. 9. B: in Psalmo, qui nititur. 1: ut dicit Psalmista qui: L: LVI et LXXIII om. 10. B: semper spirituales deprimere vel. 11. GHKLMNO: igitur. 15. EGILN: simulat. 16. 1: Quod om.; ib. EGLMN: sanctus om. 17. BDMM: discipline om.; ib. BGH: tetigit hominem. 18. GHN: tetigit dona. 19. 1: maligni om. 20. IK: Et tertio; ib. II: notat quod lepra. IKO: quod ad lepram; ib. EGIM: quod vanus; ib. ABDI: ad interius. 21. C: sumet in; ib. 1: sic. 22. AD: et laudis; ib. IM: vel om.; ib. A: questionis. C: om.; ib. BC: compassibilitatis conquestionis. 23. GHI VNO: ex abundancia. 24. A: nudo colore. K: coloris. 26. H: contagiosi. 27. GIKLMN: Et quarto. 28. M: adiectus. G: correxit 29. M: significatur.

8. Psalm LVI, 5. 10. De eodem obiecto disserit in Dictis suis. Dicto XXXV in Sermone ad Sacerdotes: Exemplum esto fidelium in verbo, in conversacione, in caritate, in fide, in castitate. (Cod. bibl. Univ. Prag. A. 24 f. 99.) De columna nubis cf. Dict. I ib. p. 116^b.

Grosseteste
(continued). pretensa, sed est exanimis carens bonitate virtutis et vita gracie, quis ergo non nauseat super tali: Ideo dicit Salomon Proverb. XXIV, 9: *Abhominacio hominum detractor.*

Ultimo notat abhominacionem huius peccati per hoc 5 quod dicit patrem conspuere in faciem eius; hoc enim solet fieri de conspuenti abhominabili. Oportet ergo talem manere septem diebus extra castra, quia per universitatem temporis quo latet tam infectivum venenum debet bilinguis a fidelium contubernio semoveri. Quod 10 autem Aaron non sic sensibiliter punitur, signat nostris satrapis quod prelati propter abhominacionem ordinis non sunt sensibiliter puniendi.

Treacherous
silence is even
more to be
condemned
than talking.

Venenum ergo lingue est abhominabile Deo et homini, nec est loquacitas lingue tam dampnabilis sicut proditoria 15 taciturnitas, et specialiter in prelatis, quia loquacitas eciam indiscreta evigilat soporatos, et exercitando prodest per accidens; mutitas autem est non esse et rei infructuose propinquior. Lingua autem datur homini ad exercitium; ideo qui tacendo culpabiliter linguam non exercitat directe 20 obviat fini lingue. Oportet tamen quod tam in loquacitate quam in taciturnitate lingua ratione cuius est nuncius reguletur. Ideo dicit Ecclesiastes III, 7 quod *est tempus tacendi et tempus loquendi.* Quomodo, rogo, baiulabit rumores nuncius Domini non instructus: ideo bene dicit 25 Sapiens: *Mors et vita in manibus lingue.* Ideo ori est custodia ponenda, ut nec vitalem edificationem clausum incareret nec letalis pernicies liberum sorciatur egressum. Cum enim sacerdotes et prophete pastorum et speculatorum ex mandato Domini gerant officium, patet quod 30

1. EI: *protensa;* ib. B: *sed exanimas carens;* ib. I: *virtute.* 3. A: *abhominatio domini;* ib. BCD: *homini.* 5. GM: *notatur.* LN: *notat abhominatio.* 6. GHKNO: *dicitur;* ib. GHLM: *hoc autem.* K: *enim autem* 8. BC: *per septem dies.* 10. B: *fidi;* ib. GHKNO: *contuberniis.* 11. K: *non sit paupit;* L: *paupit figurat.* LN: *figurat.* HO: *sit.* 13. G: *suspirat.* 15. I: *Nec eloquitas lingue dampnabilis (sic) tamen sic nocet;* ib. BEGMNO: *lingue tantum.* 17. EG: *indiscreti.* N: *cortex;* ib. B: *soporates.* C: *soporatos.* M: *soporatas.* N: *saporitas;* ib. C: *excitando.* 18. B: *fructuose.* 19. O: *aut datur;* ib. B: *exercitum.* 20. GN: *quia tacendo.* 20. 21. GN: *directe obiugal?* 21. KM: *quod om.* 22. K: *tam in;* ib. I: *ut lingua;* ib. I: *cuins est necessarius.* 23. B: *regularetur;* ib. BHKLMNO: *est om.* 24. A: *Quo rogo.* E: *Quomodo queso.* I: *Quomodo ergo;* ib. ABD: *baiulat.* 25. BC: *dicitur.* 26. I: *in vita.* 27. custodia; recte: *clausura* in Peraldus I. c. p. 323; ib. ACD: *clausum;* 29. 30. AD: *pastores et speculatores.* BC: *eastoris et speculatoris.* 30. B: *gerunt.* H: *gestant.*

eorum taciturnitas foret Dei prodicio et plane docetur Punishment for
Ezechielis XXXIII, 6: *Si speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina et populum custodierit; treacherous
veneritque gladius et tollerit de eis animam, ille quidem
in iniquitate sua captus est; sanguinem autem eius de
manu speculatoris requiram.* Unde ab isto homicidio
prelati Paulus Act. XX, 26, 27 se excusat: *Mundus,
inquit, sum a sanguine omnium vestrum;* et subditur
causa: *Non enim subterfugi quominus annunciatem omne
consilium Dei vobis.*

Et in isto homicidio incurruunt multi prelati irregularitatem et anathematis innodacionem, quia I Corinth. XVI, 22: *Si quis non amaverit dominum Iesum Christum, anathema sit.* Sed Iohannis ultimo precipit Christus in Petro pastoribus
quod pascant, si Christum amaverint, oret suas; et propter istud periculum dicit propheta Ysaie VI, 5: *Ve mihi quia tacui; et Apostolus I Corinth. IX, 16: Ve mihi, si non evangelizavero.* Sed et illud officium figuratur Exo. XXVIII, ubi preceptum est quod in extremis partibus vestium sacerdotalium fiant tintinabula aurea mixta malis punicis, ut audiatur sonitus, quando Aaron ingrederetur et egrederetur sanctuarium in conspectu Domini et non moriatur. Quod exponit Gregorius primo libro Pastoralium cap. XV, quod per hoc signatur finem vestibuli anime prelatorum debere esse, ut tinniant sapienciam subiectis et misceant scienciam, consilium et inferiorum noticias. Et per hoc specialiter

St. Gregory's
interpretation
of Exod. 28.
§ 2—35.

1. EHL: quod plene intelligitur. GHKN: et plene intelligitur.
3. I: ut populum custodiat. 3, 4. B: custodierint venerit quia. LN: custodit venique. 4. E: venitque et tollit. O: venitque; ib. C: tollit I: et tollit. O: tollat. 5. AH: in om.: ib. I: caput est. 7. H.O: prelati om. 8. G: omnium virorum. 9. I: subterfugit. EL: subterfuctus minus; ib. B: annuncient. IO: annunciatem vobis. 10. ACD: Dei in vobis. B: vobis om. 12. II: ad Cor. I, 16. 14. A: Si Iohannis: ib. GHIKLMNO: precipit; ib. B: Christus in om. 15. KM: pascat; ib. X: si Christum amaverint om.; ib. GHKLMNO: amaverit; ib. EILN: et om. 16. B: illud. 17, 18. BC: evangelizo. 18. B: istud officium finaliter. EHLNO: istud. 19. K: ut in; ib. M: partibus vestigium. 20. B: tintinabila. E: tintinabulo; ib. H: mixta om.; ib. B: punicus. 21. BCD: et egredetur om. 22. ACDM: morietur. BEGH KLNO: moretur. I: et non moriatur om. 23. ABIGHLNO: primo ... cap. XV om.; ib. A: libro Pastoralis. IM: Pastoralium dicens quod figurat N: Pastoralium quod signat. 24. K: figuratur; ib. AG: vestibuli. LN: vestimentum. C: vestum; ib. LN: anime sacerdotum; ib. N: prelatorum om. 24—26. I: amando sacerdotem debere esse ut emineat sapientia ... misceat consilium. 25. EL: ut emineat sapientia subiectis; ib. B: subiectis om.; ib. B: iniuste aut scienciam.

3. Vulgate: Et populus se non custodierit. 14. Ioh. XXI, 17.
19. Exod. XXVIII, 32—35. Peraldus I. c. p. 323. 23. St. Gregorii
Regulae Pastor. liber, pars secunda cap. IV (al. XV), Opp.
tom. III, p. 31.

cognoscetur quando quis residet et quando exit, quia aliter provocat in se iram eterni iudicis ad occisionem sui, si de eo sonus predicacionis non procedat. Et patet de ratione cure officii pastoralis. Cum enim Deus sub pena mortis constituit nos in isto officio, patet quod deficiendo a gradu eius precipuo, in quo stat mors vel salus omnium, incurrimus proditorie damnacionis periculum.

Unde vineam, castrum vel civitatem recorditer reddimus hosti Christi; cum nedum dormimus vel nimis laxe *clamamus*¹⁰ contra preceptum Domini Ysaie I.VIII, sed oves Christi ad maiora mala nostra pernicie proditoria provocamus.

All Christians
are bound to
fight the
the enemies of
Christ's law.

We must not
slander our
neighbour, but
always speak
the truth to the
honour of God
and the good of
our neighbour.

Ymmo videtur mihi quod omnes christiani tenentur constanter insistere contra adversarios legis Christi. Omnes enim debemus esse Christi milites, de ipso pro¹² retribucione maxima servicio summe debito summe capitaliter tenentes; ideo audiendo nomen suum continue blasphematum et arma tam sue divinitatis quam sue humanitatis proditorie impugnata, falsi tenentes sumus tacendo convertibiliter cum consensu. Non enim sumus²⁰ ipso digni, nisi plus ipsum amaverimus quam omnia temporalia eciam plus quam parentes carnales, vel vitam propriam, de quo habemus securitatem quod capillus capitisi sui pugilis non peribit. Ideo defectus fidei est quod non exponimus nos contra adversarios Iesu Christi.²⁵ Oportet ergo nos cavere quod vera sunt que imponimus evidenter cognita, quia veritas facti per se non sufficit; et oportet tertio quod pura intencione honoris Dei, edificacionis ecclesie et profectus persone quam arguimus³⁰

¹ C: *cognosceretur.* EGHJKLMNO: *cognoscitur quando residet, quando exit.* N: *quando cognoscitur quando;* ib. N: *et om.* 2. BC: *se in;* ib. I: *intimi.* HILMNO: *iram Dei vel interni iudicis.* 2. 3. I: *occasione*m*sui.* BKMN: *sui provocat.* L: *provocati.* 3. K: *predicacionis om.*; ib. BC: *procedit.* 5. 6. G: *quod descendit.* 6. BC: *a gracia;* ib. B: *precipuo constat.* L: *precipue.* 7. K: *salus hominum.* 7. 8. ELNO: *repercussionis periculum.* 9. B: *Cum unicum.* ACD: *Cum vineam.* K: *vinea;* ib. I: *castrum om.*; ib. GMN: *recordialiter.* 10. C: *clamamus* 11. BC: *Dei.* 13. B: *Sermo videtur.* EIL: *Et sic videtur.* N: *Quarto videtur.* 14. B: *contra om.* 15. I: *Christi ipsius pro.* 16. C: *tribulacione.* 16. 17. B: *solum capitaliter.* I: *summe sapientis.* GKLMMNO: *summe sapienter.* 17. C: *ideo audiendo om.* C: *non audire;* ib. ABCD: *rotidie.* 18. K: *blasphemandum blasphematum.* 19. ABCD: *tam proditorie;* ib. EN: *in fugia;* K: *infugnacia.* 21. HKO: *Christo agni;* ib. EIN: *quam eciam omnia.* 22. ACD: *et plus quam;* ib. GN: *omnes parentis;* ib. I: *corporales.* 23. EGIKN: *de qua.* 24. K: *fusillis non.* N: *pugillus.* 26. K: *quod una.* 27. L: *nos secundo.* 28. L: *facti persone.* O: *veritas fratris.* 29. GN: *et om.* 30. BO: *perfectus.*

procedamus, postposito livore, questu et fastu, quia aliter in capitulo detractionis positi dicimus falsum testimonium contra fratres. Et ista sentencia est sepe clericis capituloibus repetenda et a cunctis fidelibus confundendo eius adversarios defendenda.

These opinions ought to be repeated to the clergy and held by all Christians

CAPITULUM VICESIMUM OCTAVUM.

Pro planiori noticia peccati lingue oportet per alias species eius transcurrere, et primo de testificacione mendaci. Ipsa enim videtur direccius aduersa huic mandato octavo. Nam notandum est primo quod sicut omnis peccans mentitur, sic omnis peccans testificatur mendaciter contra proximum, et sic contingit mentiri contra proximum eciam dicendo verum contra eum in iudicio, deficiente altera istarum duarum circumstanciarum in fine proximi capituli explanata. Si enim dico verum in proximum intencione perversa vel credendo quod sit falsum, mencior contra illum; sed famosius accipitur hoc peccatum, quando vocatus in iudicio et iuratus de veritate dicenda scienter dicit falsum in proximum, et hoc contingit duplisper vel accusando vel excusando. Est autem detestabile hoc genus mendacii ex hoc quod in aliis peccatis res sacra fugitur pro horrore, in isto autem periurio ad res sacras acceditur, ut peccetur, sicut patet de euntibus ad ecclesiam vel ad librum evangeli, ut periurent.

Of false witness.

especially in court.

by falsely accusing or excusing another.

Secundo sic iurantes invocant Deum in testem sui iuramenti, et per consequens omni sacramento atque suffragio Dei renunciant et parti dyaboli se committunt,

1. B: *post livore*. K: *livoris*. 2. A: *detractoris*. EGKN: *in casu detractionis*. 4. I: *et actis fidelibus observanda*. 5. *defendenda*. G addit: *in vigilia Margarete*. 7. E: *Pro ampliori*; ib. B: *palias* (sic). O: *alios*. 8, 9. BD: *testificacione mandati*. C: *mendaci*. HIKLMNO: *de testimonio mendaci*. 10. GHIKLMN: *Unde notandum*. 11. I: *peccans om*. 11, 12. EL: *testificatur mendacium*. 12. EHIO: *et sicut*. 13. B: *et dicendo*. I: *eciam adeo verum*. 14. BGIN: *istarum om*. 15. B: *explanatarum*. 17. B: *quod sit secundum*. 18. B: *quando quis vocatus est*. GHIKLMNO: *quis vocatur*. 18, 19. G: *et vocatus de veritate et iuratus*. N: *correxit*. 20. ABD: *contingit personis vel*. 22. EGIMN: *quia*. 22. EGHIKLMNO: *fingitur*. 22, 23. EGKLMNO: *fingitur pro errore*. 23. AEGHIKLMNO: *pro errore*; ib. B: *In illo*; ib. I: *accidunt*. H: *accidit* (sic). 24. B: *sicut*. 24, 25. ACD: *vel librum*. 26. K: *dominum*; ib. GIKN: *in testimonionum HM: testimonio*. 27. GHILMN: *cum sacramento*. K: *cum omni*. 28. B: *De renunciant*.

7. Cf. Peraldum *De Peccato Linguae* cap. IV (Summa Virtutum II, p. 302—303).

Such a perjurer si sint falsa que asserunt; in cuius testimonium manibus blasphemies tangunt librum et osculo confirmant. Sic ergo periurans God and gives himself to the devil. pessime blasphemat in Deum, et dyabolo totaliter se committit. Dyabolus autem non audebat Christo imponere malum culpe nec nomen eius sic contempnere. Unde 5 Phil. II, 10 dicitur: *Quod in nomine Ihesu omne genu flectitur, celestium, terrestrium et inferorum.* Profugus autem talis quo fugiet? cum deficit sibi *turris fortissima nomen Domini*, ut Proverb. XVIII, 10 innuitur.

He forges the seal of God which is entrusted to him

Tercio talis est proditor falsans sibi commissum 10 sigillum Domini. Datur enim homini, ut ultra veritatem facti dicat veritatem vocaliter et, urgente iusticia, committat legitime iuramentum. Istud ergo sigillum Dei falsat quicunque vel sigillat falsum vel sigillat superflue veritatem; ideo veritati compendiosissime ut sic fit odibilis. 15 Unde Zacharie VIII, 17 scribitur: *Unusquisque contra amicum suum malum ne cogitetis in cordibus vestris et iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hec sunt que odi*, dicit Dominus. Et Zacharie V, 3, 4 scribitur: *Dixit Dominus ad me. Hec est maledic和平 que egreditur 20 super faciem omnis terre, quia omnis fur indicabitur, et omnis iurans indicabitur. Educavi illud*, dicit Dominus exercituum. Quando enim aliquid est in confinio periculi, cavendum est de illo nisi urgeat maior necessitas; et hinc Ecclesiastici XXIII, 12 scribitur: *Vir multum iurans 25 implebitur iniuste, et non discedet a domo eius plaga.* Quia ut ibi consulitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim sunt casus in ea;* ideo ibi precipitur: *Nominacio*

1. GHLMNO: *si sunt.* 2. BCD: *periurans om.* 3. B: *blasphemant.* 1. B: *committunt;* ib. M: *Dyabolus enp.* 6. 1: *Quod om.;* ib. ACD: *nomen Dei.* B: *nomine domini.* 6. 1: *omne genus.* 7. EHLNO: *flectatur.* 8. B: *sortissima.* 9. ACD: *nomen Dei;* ib. ACD: *Prov. 19 B: 19 et 18. 1: ut patet Prov. XIX. Ideo talis.* 10. KO: *falsificans.* M: *falsus.* 11. H: *ut in terra;* ib. C: *ultra om.* 12. Codd. except. LM: *urgente malitia.* Hic locus corruptius esse videtur. Apud Peraldum, quem et hoc loco seculius est Iohannes Wyclift, sollemmodo legitur: Quartum est hoc, quod ipse falsarius est. Si quis sigillo alienius domini sibi commisso ad confirmandam aliquam veritatem uteretur ad aliud confirmandum, ipse falsarius indicaretur. 12, 13. G: *comitant.* 13. B: *Illud autem.* GHLMNO: *Istud autem.* 14. C: *falsat quoconque,* b: *falsificat* 15. 1: *ideo om.;* ib. K: *competentissime;* ib. C: *sial.* B: *ful.* H: *sit.* 16. H: *Zacharie om.* 17. ABDEGHLMNO: *amicum vestrum.* 18. 1: *iuramenti mendacem.* M: *iuramenti mendax ne diligaris.* 19. 1: *que odi Deus,* cum: ib. BH: *Ei om.;* ib. ACD: *scribitur om.* 20. EM: *graditur.* 21. HIO: *universe terre;* ib. 1: *eciam fur;* ib. B: *indicatur.* 22. A: *illum.* HILLO: *istud.* 23. H: *enim est aliquis;* ib. 1: *est in fono.* 24. GLN: *illo cum urgeat.* HM: *illud urgeat.* 26. ACDFGHJKLMNO: *replebitur;* ib. H: *descendet;* ib. GHJKLMNO: *a domo et loco.* 27. B: *assuescas.* 28. C: *ideo om.* 1: *ideo precipit.* GHNO: *ideo iti precipit;* ib. B: *ibi om.*

Dei non sit assidua in ore tuo; et hec est racio quare Matth. V et Iacobi V prohibetur talis iuracio, ut dictum est superius capitulo XVII.

Tercium autem peccatum est perversa consiliatio de absente; talis enim proditor est consiliati, ymmo veritatis atque ecclesie et occisor persone absentis super qua fertur consilium. Debet enim consiliarius veritatem utilem dicere consulto et edificatoriam celesti coniugio, et ad illud stricte conducetur. Et quantum ad homicidium, scribitur Prov. XXVI, 18, 19: *Sicut noxius est qui mittit sagittas et lanceas in mortem, ita vir qui fraudulenter nocet amico suo.* Et utinam episcopi et clerici regni nostri consulentes ad bella, dimittendo securum scripture consilium, attenderent istam sentenciam; tunc enim non incurrent sic nostrorum et exterorum homicidium, propter quod creditur regna anathemate multiplici discorditer innodata. Unde tales videntur esse sacerdotes et pharisei in mortem Christi saltem in membris suis consilium ineuntes. Quamvis enim celantes facta sua ministros habeant quasi velantes faciem Christi dicentes: *Prophetia, quis te percussit?* ut dicitur Matth. XXVI, 68; tamen ad ultimum in finali iudicio detecte erunt eorum astucie, quia Iob XII, 16 scribitur: *Ipse norit decipientem et eum qui decipitur.*

Tales enim consiliarii sunt plus quam milites increpandi. Secundo notarent tales consiliarii quomodo pravitas sui consilii primo vertitur in se ipsos. Omnis enim peccans in Deum nocet primo et principaliter sibi ipsi. Sic enim omnis iniusticia presupponit iusticiam; ideo Act. IX, 5 Veritas dicit Paulo: *Durum est tibi contra*

It is a third kind of sin to give evil counsel regarding a person in his absence.

Would that our bishops and clergy would bear this in mind when, contrary to scripture, they instigate to war.

Their evil counsel will turn against themselves.

1. ACBHKO: est om. 2. LM: Iacobi 2. 3. D: capitulo XVII om.
4. ACD: Tercium enim. 5. I: proditor consiliativi; ib. GMN: est om.
6. B: ecclesie; est et. C: ecclesiæ: est enim. 7. I: qua om. 8. GIK
LNO: edificatam. 9. I: et om.; ib. AI: idem; ib. EGHKLMNO:
conducitur; ib. C: Et quem. 10. AD: Prov. 21. BCO: 27. Corresi.
12. B: Et ut. H: et nunc. 13. B: bellum; ib. GHM: dimittentes. EL: et
dimittentes. 14. G: attenderent enim. N corresi. 15. B: incurront;
ib. I: nostrorum ac. 16. GNO: exteriorum; ib. B: homicidia. 17. KI:
discorditer om.; ib. EI: Dicti tales. 18. GKMN: dicti videntur esse
sacerdotes phariseorum; ib. HLO: sacerdotes phariseorum. 19. C:
membris eius; ib. GLNO: suis om.; ib. Et quamvis. 20. I: celantes
om.; ib. B: habeant id est. 21. B: qui te. K: Quis est qui. 22. A:
nude dicitur. 23. H: erant; ib. A: hastucie. CD: astucie. GN: malicie
et astucie. 25. G: Tales consili. 29. I: Sicut enim. 29. 30. GN:
iusticiam sui. Item Act. 3. 30. AI: Act. XIX. FM: Item Act. III.

4. Peraldus, cap. XII: De peccato pravi consilii et de hiis
quae debent cohibere homines ab hoc peccato.

stimulum calcitrare. Omnis enim iniquus, in quantum impugnaverit equitatem, cum ipsa sit immobilis, necesse est ut reflectat cuspidem in se ipsum; ideo dicitur proverbialiter quod *quicunque rult nocere alii, nocet antea sibi ipsi.* Omnis laqueus deceptionis primo capit subdolum qui tetendit, et omnis gladius persecucionis primo transverberat eum qui ipso utitur; unde pro medio scribitur Psalmus VII, 16: *Lacum aperuit et effudit eum, et incidit in foream quam fecit;* et Proverb. XXVI, 27: *Qui fodit foream incidit in eam, et qui rovit lapidem revertetur in eum;* et Ecclesiastici XXVII, 29 patet eadem sententia: *Qui, inquit, fodit foream incidit in eam, et qui statuit lapidem proximo, offendit in eo, et qui laqueum alii ponit, peribit in illo.*

Et ad istum sensum dicitur I Petri II, 8 quod *veritas est lapis offensionis;* et hoc figuratum est I Regum XVII, 51 de Golia; ipse enim fuit proprio gladio capitatus. Et Hester VII, 10 *suspensus est Aman in patibulo quod pararerat Mardocheo,* quia oportet quod veritas vincat est dissipet falsitatem. Unde Iob V, 13 de Deo scribitur: *Quod apprehendit sapientes in astucia eorum et consilium prarorum dissipat.*

Those evil
advisers ought
to consider,
how lasting is
the evil they
are sowing, and
how unfruitful
the sowing.

Tercio notarent consiliarii mali quam diuturnum est malum quod seminant et quam infructuosa est eis sacio. Nam herba nociva propter pronitatem populi ad augendum 25 maliciam celeriter multum crescit; ideo caveret fidelis ne sit imitator dyaboli, qui, ut dicitur Matth. XIII, 28 *seminarit zizaniam.* Sed notandum est hic quod mundus est tantum positus in maligno quod doctores detegentes sensum scripture et Christi consilium dicuntur ex hinc 30 inimici veritatis et perversores ecclesie. Ad tantum nempe diversa est ecclesia a regula quam Christus instituit,

1. B: *iniquus;* ib. C: *in quem.* 2. D: *impugnat.* CEGHIKLMNO: *impugnans;* ib. GMN: *veritatem.* L: *correxit;* ib. C: *inviolabilis.* 3. H: *dicit.* 4. I: *nocet om.* 5. ipsi. O in marg.: *prius sibi nocet quam alteri;* ib. GI: *Omnis loquens deceptiones.* M: *Omnis loquens deceptionis.* N: *Omnibus loquens* 7. BC: *illo utitur.* 8. BH: *VII om.* 9. ABCD: *Prov. XVI. 1; VI;* ib. B: *scribitur.* 10. I: *volicit.* 11. BCH: *revertitur.* 13. 14. ABCD: *lapidem ali.* 15. I: *impunit.* 15. B: *illud sensum;* ib. ACDGKNO: *dicit;* ib. BC: *Petri 4. C: om.* 17. ABCD: *16 de Golia;* ib. HL: *decapitatus;* ib. B: *Et om.* 18. ABD: *Hest.* 4. C: 6. IM: *ut Hester.* GHNO: *et Hester IV;* ib. I: *Naaman.* 18. 19. M: *qui paraverat.* 20. IMO: *Iob 5.* 21. GIN: *consilia.* 23. I: *quomo^ddiuturnum.* 24. B: *infructuosum eis.* 25. I: *populo;* ib. GM: *agendum.* N: *correxit.* 27. K: *dicit;* ib. I: *Matth. 23.* 28. KO: *superseminalit.* GIN: *superseminal.* 29. A: *est tantum om.;* ib. I: *cautum positus.* 30. 31. HIKMO: *dicunt adhuc inimici.* 32. C: *divisa;* ib. EGHIKLMO: *ecclesia regula;* ib. N: *a om.*

quod instar sacerdotum, scribarum et phariseorum preponderantur leges hominum, et Christi discipuli reprobantur. Fidelis tamen ex scriptura multiplici consolatus non exinde dimitteret. Nam Matth. X dicit Christus: *Si me persecuti fuerint et vos persequentur; et Non reni pacem mittere sed gladium;* et *Inimici hominis domestici eius.* Oportet ergo cavere a consilio iuvenum in scriptura. Nam Roboam, ut patet III Regum XII, exhinc perdidit regnum suum. Oportet secundo cavere a consilio seculi amatorum, quia Ecclesiastici XXXVII, 7 scribitur: *Noli consiliari cum socero tuo.* Nam mundus tanquam maritus et caro ut eius uxor inierunt coniugium, cuius mundialis est filius, salutis anime ignarus ut fatuus; et Ecclesiastici VIII, 20 scribitur: *Cum fatuis consilium non habeas.* Et quantum ad totum lucrum quod istis consiliariis provenit, patet quod est rapina, exaccio, sive furtum; ideo cum non satisfaciendo suis iniuriatis restuant, patet quod quicquid boni exinde evenerit non est eis sed domino imputandum, malum autem quod crebro evenit est illorum.

Quantum ad peccatum lingue in proximum *in sua presencia*, ipsum dividitur communiter in sex partes; scilicet in opprobria de genere, in exprobiaciones de gente, in convicia de criminis perpetrati impositione, in 25 malediciones, contenciones, et derisiones; et omnia ista sex genera Iesus noster passus fuit ex parte sui summe humiliter, inproperata sibi summe nequiter; nam Marci VI, 3 scribitur: *Nonne hic est faber, filius Marie?* Nonne mater et sorores eius nobiscum sunt? Et quoad secundum Iohannis VIII, 48 scribitur: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu et demonium habes.* Et quoad tertium, Matth. XII, 24 et Luce XI, 15: *In Belzebul principe*

2. EHIKMNO: preponderant. 3. G: reprobant; ib. C: autem ex 3. 4. B: consolatur. 4. B: dimittere. K: dimitte. 5. BM: fuerunt; ib. O: persecuntur. 6. 7. ACD: hominis ecclesie. HIK: domestici illitus. 7. M: careri. 8. B: patet om. 9. ABCD: Oportet ergo. 10. K: nam quia; ib. ABCD: Eccl. 38. 11. BGN: cum socio tuo: rectius: cum sodali tuo. Vulg.: *Noli consiliari cum eo (sodali amico).* 12. E: caro eius uxor. 14. A: scribitur om. 14, 15. CGHILMNO: ne consilium habeas. 16. BC: et exaccio. 17. C: non om.; ib. C: iniurias. 18. G: boni inde venit. N: inde invenerit. 19. K: reputandum. 20. ADGK: istorum. 22. I: dedit communiter. GHKMO: dividit. 24. AB: de om.; ib. I: imponere. 25. EGHILMNO: in contenciones, derisiones et; ib. B: illa. 26. K: Iesus Christus noster. G: Ihesys (verb. tschechicum) in marg.: *Ihesus.* 26, 27. EIN: summo humilitate. 28. A: et filius. EGHILMNO: est filius fabri; ib. EGHILMNO: filius Marie; om. 30. BCDGN: nos om. 31. ABCD: demonem. 32. ADEGHIKMN: et Luce XI om.

5 Matth. X, 34, 36.

21. Sic et Peraldus l. c. p. 217.

It has come about that the laws of men are preferred to God's law and the disciples of Christ are rejected; but their comfort is in the Bible.

The whole gain of evil counsel is: robbery, extortion and theft.

The six divisions of false witness against a neighbour in his presence.

All of these have been borne by Jesus.

demoniorum eicit demonia. Quoad quartum, Ioannis VII, 48 scribitur: *Numquid aliquis ex principibus credidit ei? sed populus iste maledictus.* Quoad irritacionem, Luce XXIII, 39 scribitur: *Unus latromum blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos.* Et quoad derisionem Matth. XXVII, 40 scribitur: *Vach, qui destruis templum Dei et in triduo reedificas illud; salva temetipsum; si filius Dei es, descende de cruce.* Similiter et principes sacerdotum, scribe et seniores dicebant.

Quantum ad quintum genus blasphemie, patet quod singulariter ceciderant super eum. Quantum ad detractionem ecclesie scribitur Iohannis IX, 16: *Non est hic homo ex Deo qui sabbatum non custodit.* Quantum ad testificationem mendacem scribitur Luce XXIII, 2: *Invenimus hunc prohibentem tributa dari cesari, et Matth. XXVI, 61: Possum destruere tempulum hoc et in tribus diebus reedificare illud.* Primum fuit falsum, quia Matth. XXVII dedit et mandavit Cesari censem dari. Et Iohannis II, 19 patet sinistra et mendax reportacio in secundo; quia ibi legitur sic dixisse: *Solvite tempulum hoc et in tribus diebus excitabo illud;* quod multum differt ab isto sibi imposito.

Et quantum ad sinistram consiliacionem ecclesie, Matth. XVI, 21. 22: *Quando dixit se iterum Ierusalem pati mortem.* Ecce Petrus consuluit: *Absit hoc a te Domine.*

The remedy against sins of the tongue is to suffer patiently according to Christ's example.
Et de aliis peccatis lingue patebit inferius. Illud ex 25 hinc inserui, ut fidelis habeat remedium in peccato lingue humiliiter paciendi; nam remurmurando offendit se ipsum, tam quoad corpus quam animam, et sequendo Christum in humili pacientia reportat lucrum meriti et mundiciam purgamenti. Ideo I Petri II, 21, 23 dicitur: *Christus 30*

1. L. *Et quoad.* 2. AD: scribitur om.; ib. BI: credit. 3. B: ille. 4. AD: scribitur om.; ib. B: blasphemavit. 5. EGKMINO: te ipsum. 6. BC: Matth. 26; ib. ABD: destruit. 7. B: triduum; ib. ABD: edificat. H: reedificat; ib. GHKL.MNO: te ipsum. 8. I: nunc de cruce. 9. EG HIKL.MNO: cum scriptis et senioribus; ib. B: dicebat. 10. BEGHKL.MNO: quinque genera. 11. I: signa ceciderant. EHKLMNO: ceciderunt in cum GN: ceciderunt cum. 11. 12. BCEGHKL.MNO: detractiones. 12. C: ecce; ib. A: scribitur om.; ib. A: est om. 12-14. I: Iohannis scribitur om. 13. GHLMNO: a Deo. 14. AD: scribitur om.; ib. AGHN: Luc. 24. 15. B: prohibente; ib. EGHMNO: dare; ib. A: et Iohannis II. 16. 17. GN: et in triduo reedificare illud. 16. AD: reedificabo. 17. ABD: 21 et 22. K: Matth. XVII. GLN: 27 et 22. 18. G: dare; ib. GI: Iohannis om. 19. I: legitur om. 20. I: benedixisse; ib. G: suscitabo. 21. BCGHKL.NO: ito sibi. 22. BCIO: ecce. 23. GK: iterum dixit se. 1: dixit iterum in Ierusalem. 25. HKLNO: Istud. 27. A: remurmuratio. BD: remurmurans; ib. EGHKL.MNO: in se ipsum. 28. EKL.NO: quam quoad animam. 29. B: pacientiam; ib. A: reportat. 30. I: Ideo Pe.

8. Matth. XXVII, 41. 15. Matth. XXVI, 61. 20. Ioh. II, 19.

passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius; qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non communabatur. Maledici quidem sunt lime ad sui consumpcionem et a vasis glorie rubiginem auferentes; abradunt eciam electis stimulum faciendo purgamentum lapidi fundamentali firmius et humilius adherere. Unde Gregorius: Idcirco laxat Dominus linguas detractorum in electos, ut si quid in eos elacionis subrepserit, lingua detractoris eradat. Et ista videtur sententia 10 Psalmiste Psalmo CXIX, 3—4: *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Et respondet: *Sagittis potentis acute cum carbonibus desolatoriis. Sunt verba Dei correptoria penetrabiliora omni gladio ancipiunt,* ut dicitur Hebr. IV, 12. Carbones desolatorios intelligunt quidam 15 Christum et membra sua igne Sancti Spiritus accensa, sine timore et fetore superbie effumantes. Tales enim carbones igniti cum destruuntur in eis luxus et affectus mundani, sunt desolatorii quoad mundum. Discreta ergo correccio et humilis passio instar carbonum qui igniunt 20 sine fumo, faciendo continue et intrepide opus Deo debitum est contra verba improprietatem optima medicina: Unde II Regum XVI, 10 de David legitur quod cum malediceretur a Semei: *Dimitte eum ut maledicat; Dominus enim precepit ei ut malediceret David; et quis est qui 25 andeat dicere quare sic fecerit?* sic ergo timentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Unde quantum ad exprobacionem a genere vel gente, patet quod non est ponderis nisi assit peccatum, quia genus est nobis commune et locus est inculpabilis.

30 Quantum ad convictum, patet quod sonat in malum, Words of abuse have an evil sive convictus immunis fuerit sive reus, propter defectum sound, showing lack of brotherly admonition.

3. 1: *Maledicti quidem sunt qui ad.* EGHJKL MN: *Maledicte quidem sunt;* ib. B: *quidam.* 4. B: *sui om.*; ib. AHKLN O: *et om.* 5. BC: *abradunt et;* ib. ABCD: *elacionis stimulum.* 6. BCDEGHJKLMNO: *purgatum;* ib. E: *fundabile lapide.* HN: *fundibili.* 7. GHILMN: *Deus.* 8. H: *in electis;* ib. ELMN: *si quid erroris in eos elacionis.* 9. I: *eradiat.* ELMN: *eradiat.* 10. B: *Psalmiste om.* 11. 12. ABCD: *Sagitte folentis acute om.* 12. ABD: *cum carbonibus desolatoriis om.* 13. B: *ancipite.* 14. ACD: *quidem.* 15. B: *tumem.* 16. A: *sive om.*; ib. GKN: *tumore.* 17. B: *destruantur* 1: *destruitur;* ib. EL: *luctus ac.* H: *fluxus.* 19. ELMN: *igituntur.* 20. BC: *inturbide;* ib. 1: *opus Domini.* 21. I: *improperatum.* 22. GN: *quod om.* 22. 23. KMN O: *et cum malediceretur.* 23. B: *Semei ait dimittite, impunit.* LM: *ait.* 24. ABCD: *precipit.* 27. E: *vel a gente.* H: *de gente.* 28. 29. I: *et locutus.* 30. M: *scilicet convictus* 31. G: *fuerit in iniuria sive reus.* N: *correxit.*

7. Cf. St. Gregorii Mor. XII, cap. I. 25. Rom. VIII, 28.

St. Gregory's teaching, that God permits slander against the elect to check any pride in them.

caritative correpcionis fraterne, unde cavendum est con-
viciantibus de malo multiplici: primo quia sunt con-
temnentes 1) despise temptores legis divine, que non potest nisi pie et modeste
the divine law. suos corripere; et de illo verificabitur illud Proverb. XIII, 5:
Inpius confundit et confundetur. Confunditur quidem 5
propter perversitatem intentionis et defectum modestie;
ymmo declinando a lege argucionis divine videtur imponere
Deo calumpniam. Si autem sic conviciatur de pena,
improperat Deo qui penam infligit, ut amici lob: sed
Proverb. XVII, 5 scribitur: *Qui despicit pauperem exprobat* 10
factori eius, et evidencius est iudicium de punito. Si
vero de peccato insurgit convicium, Deus ipsum peccatum
permittit et ad bonum convertit, quis ergo tu, ut contra
legem Dei improperes: et de tali intelligitur illud
Matth. V, 22: *Qui dixerit fratri suo: Fatue, reus erit* 15
2) increase the iehenne ignis. Secundo notaret convicians quod propter
affliction of the wounded, defectum in modo qui foret sibi facilior, nedum se
ipsum dampniscat, sed afflictionem vulneris accumulat
vulnerato; et sic est spiritualiter impius homicida. Et
hinc Proverb. XV, 4 scribitur: *Lingua placabilis lignum* 20
vite; que autem immoderata est conteret spiritum. Lignum
autem vite discrasiatum ad meliora restituet: Sic lingua
eucaris, scilicet lingua sine modo, conterit spiritum ambe
partis; et ideo Ecclesiastici VIII, 13 precipitur: *Non*
incendas carbones peccatorum arguens eos; talis enim 25
incendarius tenetur restituere manipulos quos comburit,
ut patet ex lege Exod. XXII; et ideo Ecclesiastici XIX, 28
dicitur: *Est correpcio mendax in ira contumeliosi.* Unde
propter difficultatem modi in talibus dicit Seneca de amicicia,

1. GNO: caritatem; ib: ABCD: tamen cavendum. 1, 2. B: con-
viciibus. 2. AD: quod sunt. 3. ACDEGHILMNO: qui non potest.
4. BC: isto; ib: ABCD: vereficatur. 5. ABD: confunditur. 1: con-
fundens confundatur quia propter. EGK: confunditur quia. II: confundit
quia. N: confundit, confundatur, confunditur. 6. EGIHIN: adversi-
tatem O: adversacionem; ib: intentionis. I: in marg. corrigerem vult; in-
teriorionis (c). 8. II: convicator. 9. O: sed om. 10. EGIKLMN:
et Prov. 11. GMN: evidentibus. 11. H: istud. 16. EGLN: notatur.
HKO: notaretur. 16, 17. EGIKLMN: qui propter defectum. 17. I:
in medio. G: in numero; ib. AD: se om. 18, 19. GN: accumulatni
vulnerato. O: accumulant. 10. B: eins homicida. 20. AD: scribitur
om. 20, 21. I: lingua vite. GMN: lingua vite K: tigni. 21 I: est
om. 21, 22. IM: linguam autem vite. 22 MO: discordant sic).
E: discorciatum. IHL: discordation. 22, 23. I: Sic lingua eucaris
om. E: sicut lingua eucaris sed. 23. ADGHIHMNO: sed lingua; ib.
ELM: conteret. N: non conteret. K: conterit spiritum om. 23, 24. C:
secundum ambe partis. 24. I: et om.: ib. K: Eccl VIII seu. 25. BI:
argue. 26. B: comburis. I: combiniit. EGHILMNO: combussit. 28. AB
CDEHILO: in ore. 28, 29. GN: ut propter.

29. Non est sententia Senecae sed Ciceronis in Laelio De
Amicitia cap. XXV: Ut igitur et monere et moneri proprium est
verae amicitiae . . .

monere et moneri est officium vere amicicie, ita tamen quod adulacione careat admonicio, et contumelia obiurgacio.

Tercio moveret conviciantem fructus utrumque consequens; conviciatus namque exinde redditur conviciato quasi irrevocabiliter inimicus; *irrevocabiliter* dico quia ex ultraque parte; unde Eccl. XXII, 20: *Si amicus produxerit gladium, non desperes; est enim regressus ad anticum.* *Si apernerit os triste, ne timeas; est enim concordatio; excepto convicio improperio, et superbia et misterii revelacione, et plaga dolosa.* Ecce quod de quinque exceptis a regressu ad amiciciam convicium est primum, quia a lege nature magis degenerans; et ideo I Regum XV, 3 a Deo precipitur quod Amalechite sint sunditus demoliti propter ingratitudinem quam olim tempore in filios Israel ostenderunt. Unde Eccl. XXII, 25: *Mittens lapidem in volatilia deicet ea. Sic qui conviciatur amico dissolvit amiciciam.* Et ista dissolucio est alia profundior, quia Eccli. XXVIII, 21 scribitur: *Flagelli plaga livorem facit, plaga antem lingue comminnet ossa.* Cavendum est tamen fidei ne propter declinacionem convicci desistat a correptione fraterna, ymmo ab importuna instancia contra personam vel populum induratum, cuius absconsionem probabiliter crediderit ad maius ecclesie periculum. Oportet tamen semper cavere ut accusans observet veritatem, noticiam et amorem; nec debet fidelis istis habitibus dimittere propter scandalum accusati; *ego autem sto in universitate decalogi neminem accusando.*

Quantum vero ad malediciones patet quod sunt tripartite, ut aliique manifeste licite, sicut ille que auctoritate divina sunt facte, sicut allegavi superius ex textu scripture. Alie autem sunt manifeste illicite, ut quando-

(3) make
enemies for ever
of those whom
they abuse.

The believer,
however, should
not cease from
brotherly
admonition,
but when
accusing, should
keep to wisdom,
knowledge and
love.

I (Wyclif)
stand for the
universality of
the decalogue
and accuse
nobody.

Curses are
sometimes
lawful,
sometimes
unlawful.

1. 1; *mone et moneri;* ib. C; *ammonere;* ib. EN; *vere om.;* ib. M; *rel amicicie.* 2. 1; *caveat;* ib. BC; *contumeliosa;* ib. C; *obiurgacione.* H; *abiurgacio,* 3. K; *moveat,* 3. 4. AM; *utrumque contingens.* B; *utrinusque contingens,* 4. K; *nam;* 5. G; *namque omnem,* 6. B; *quot.* ADHM; *qua om.,* ib. EL; *et ex.* 8. ADGMNO; *aperuit;* ib. A; *os teste;* ib. GHMNO; *neque timeas;* ib. B; *quia est,* 9. IKM; *exceptio;* ib. GIMN; *in proprio,* 9. 10. B; *superbia misterii.* 11. GHIKMNO; *et regressu.* EL; *in regressu.* 12. A; *a om.* GIMN; *qua a lege* 13. EGHLMNO; *ut Amalechite.* 14. I; *magnitudinem;* ib. I; *olim vice (sic) filii,* GHIKMMNO; *olim in tempore filii.* 15. I; *Mittentes.* 16. A; *volititia deicet eam.* Vulg.: *illa;* ib. I; *amicus,* 17. BGHIKMNO; *et illa;* ib. G; *profundio.* 21. I; *adportuna.* 23. ABD; *crediderint;* ib. GINO; *ad magis periculum.* M; *ad magis ecclesie.* 24. EGHLMN; *semper om.;* ib. GIMO; *ut accusans semper.* 27. BGHK; *universalitate,* 28. C; *Quem vero.* I; *quandoque;* ib. CK; *maledictionis.* 29. B; *ut atius,* I; *et aliquis;* ib. B; *ille qui.* EGHIKLMNO; *iste que.* 31. I; *scripture om.*

28. Et quae supra memorantur, e tractatu Peraldi De Peccato linguae excerpta sunt p. 313/14.

cumque quis maledicit proximo sine causa, hoc est sine racione vel causa ad hoc a Domino approbata. Et tercia est maledicatio simulata, ut excommunicatio ecclesiastica gracia congregandi pecunias. De media vero est presens sermo. Que fugienda est, primo quia inficit maledicentem et non nocet alteri nisi forte capax aliunde fuerit maledicti. Et hec ratio quare Apostolus Rom. XII, 14 precipit: *Benedicite et nolite maledicere;* et I Petri III, 9: *Non reddentes malum pro malo neque maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes;* quod et abbas nostre religionis fecisse legitur: *cum malediceretur,* inquit Petrus, *non maledicebat* I Petri II, 23. Et ab hinc sumpsit Paulus pro regula: *Maledicimur,* inquit, *et benedicimus* I Corinth. IV, 12. Hec enim est infallibiliter gloriosa victoria bonum facere contra malum, cum summus iudex non potest suis ab efficiaci defensione et retribucione deficere.

Secundo moveret ratio naturalis qua caveremus, nendum superfluum et frustratorum sed nocivum superfluum quia, ut dictum est, maledicatio non nocet maledicto nisi ante meruerit et precise et quante ante meruerit maledici a Domino. Cum ergo dantur homini potentia et instrumenta ad benedicendum tam bonis quam malis, quam innaturalis perversio legis Dei foret sic maledicere; ex quo patet eius nocivitas. Ideo I Corinth. VI, 10 dicit Apostolus: *Neque maledici neque rapaces regnum Dei possidebunt;* quia maledicere est valde alienum a celicolis, cum in canonica Iude IX legitur quod *cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie,* sed dixit: *Imperet tibi Dominus.* Cum enim dyabolus natura sit bona creatura Dei, patet quod sibi maledicere sine

2. C: a Deo. 3. AD: similitudine; ib. 1.: excommunicacione. 4. B: gracia om.; ib. C: causa congregandi. 4. 5. B: De - Que om. 5. B: ad fugienda; ib. A: interficit. 6. 7. C: maledicitionis. 7. GN: Est causa; ib. M: Rom. om. 8. ABCD: II Petri III, 8-9. M: et II Petri maledictio om. 9. B: neque maledicti. 10. IIO: sea econtra. 11. M: dicitur cum. 12. 1: Et hinc. 12. 13. E: sumpsit. Ipostolus pro regula. 13. I: Petrus Paulus. M: Petri Paulus; ib. IO: Maledicimur inquam. HK: inquam. 14. 15. I: est infallibilis gloria bonum. HK: infallibilis gloria (I: gloria) rectoria. 1: infallibilis gloria rectoria. 15. A: cui summus. 16. 1: et frustra; ib. K: nocivum et. 20. B: nocet maledicatio; ib. I: maledictio om. 21. ABEGHILMN: ante om. atter nisi; ib. B: et precise quante ante C: precise quante autem. EHK: et om. before precise. O: nisi renuerit precioso et quante ante renuerit. 23. GHLMN: et iusticia; ib. M: quam malis om. 26. GKNO: maledicti; ib. EGHINO: raptore. 28. C: in catholicis. EGHKMN: in om. ib. GHN: quia eum. 31. ACDV: dixerit; ib. K: Importet; ib. E: a nativo.

A third kind
is a pretended
curse, e. g. ex-
communication
for the sake of
getting money.

Why the
unlawful curse
be avoided.

precepto opificis foret blasphemē artificem impugnare. Et quantum ad morum maliciam angelus differebat reverenter Deo iudicium. Et simile habetur Zach. III, 2. Unde Eccl. XXI, 30: *Dum maledicit impius diabolum, 5 maledicit et ipse animam suam.*

Tercio moveret regula caritatis qua omnis homo debet Deo subici et ordinacionem eius in tota fabrica sua diligere. Si enim Deus plene punit omnes culpabiles, pocius compaciendum esset punito, orando pro eo, quam magis malum contra decretum Domini tanquam iudex Deo non subditus imprecando; et hec racio quare sic maledicens ex perversitate anime nocet aliis. Et ideo dicit Sapiens: *Dum impius maledicit diabolum, maledicit animam suam*, eo quod sine pietate et humili subieccione ordinacioni divine sibimet demeretur, quod est maledicere sibi ipsi. Recoleret impius talis illud Ecclesiastici VIII, 6: *Non despicias hominem avertentem se a peccato, neque inproperes ei; memento quoniam omnes in correpacione sumus.* Pro fratribus enim quos ignoramus si nostris 20 meritis resipiscant orare debemus, et de pena diaboli contentari diligendo naturam, non orando ut Deus eius culpam debeat sive penam. Et sic intelligitur dictum Sapientis Proverb. XXVI, 2: *Sicut avis ad alta transvolans et passer quo libet vadeus, sic et maledictum frustra pro-* 25 *latum;* sicut enim oportet avem ad terram descendere, sic oportet talem frustratoriam et terrenam malediccionem in caput maledicentis redire, iuxta illud Ecclesiastici XXVII, 28: *Qui in altum mittit lapidem super caput eius cadet.*

Et cum gravatur talis maledicatio ex innocencia 30 persone cui maledicitur et ex magnitudine obligacionis ad hominem maledictum, patet quam periculosum est

Why
cursing is to
be avoided
(continued)

1. C: *Dei opificis;* ib. HIKLMO: *foret blasphemia.* 2. B: *malicia;* ib. C: *deferebat.* 1: *referebat.* 3. B: *iudicium id est glorie habetur;* ib. AEGIKLMO: *Iacobi III.* 4. I: *cum maledicit.* 5. ABCD: *et om.* 6. DK: *qua.* C: *quod.* 7. B: *ordinacione eius tota.* 9. CI: *con-*
solendum et. GHKLNO: *condolendum vel compaciendum;* ib. ACD: *pro-*
illo. 10. CGHL: *malum om.* 11. I: *in peccando.* 13. GN: *dicitur*
Sap. 21°; ib. A: *diabolo.* 18. ACDHO: *corrupcione.* 19. I: *pro-*
fratribus. 20. C: *recepissent.* AB: *resipiscant.* 21. GIM: *nam orando.*
EJN: *nam hic orando.* 22. L: *Prov.* 28. 24. BC: *quodlibet.* 25. A:
sic enim; ib. B: *aves;* ib. B: *terra.* 26. LO: *frustracionem.* 29. G:
generatur. 30. I: *et om.;* ib. M: *imaginacione.* 31. A: *patet om.*
CD: *patet quod;* ib. A: *quod.* N: *quomodo.*

3. Zach. III, 2: *Et dixit Dominus ad satan: Increpet Dominus in te satan: et increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem . . .* Cf. Iacobi III, 10: *Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio.* Non oportet, fratres mei, haec ita fieri. 13. Eccl. XXI, 30.

feminas sic maledicere filio innocentis. Talis enim maledicatio potest nocere alteri per accidens: non virtute verborum, ut credunt vetule sed ratione malicie qua aliis demerentur; et sic intelligitur illud Ecclesiastici III, 11: *Benedicatio patris firmat domos filiorum, et maledicatio matris eradicat fundamenta*, nam maius vicium et in-naturalius magis nocet. Celestis vero maledicatio, que non de terra sed desursum venit, ad celum revertitur, impetrans imprecatum; ut Act. VIII imprecatio Petri quam Deus edocuit, *pecuniam Simonis esse secum in perditionem*, sic quod utrobique capacitas maledicti est mensura sue maledictionis eciam inflicte a Domino.

The just is not harmed by curse or excommunication, but profits by it.

Unde iusto non nocet sed prodest maledicatio, cum Genes. XXVII, 29 scribitur: *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus*. Et quoad immunitatem iusti Psalmo CVIII, 28 scribitur: *Maledicent illi, et tu benedices*; et Matth. V, 11: *Beati eritis, cum vos oderint homines et maledixerint vobis*. Procedat ergo fidelis in merito et non timeat maledictum; et idem de excommunicacionibus est dicendum.

Contentions of words are to be avoided as superfluous and neediting.

Contentions promote discord and hence the devil is contentions.

Quantum vero ad contenciones verborum, patet quod fugiende sunt tanquam superflue et inedificatorie nisi forte ad gehennam; et sic intelligitur Apostolus II, Thimo. II, 24: *Servum Domini non oportet litigare sed mansuetum esse ad omnes*; et I Cor. XI, 16: *Si quis ruit contenciosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, quia Prov. XX, 3* scribitur: *Honor est homini separare se a contencionibus*. Contendere vero ignominiosum est, contendio autem est odibilis scole Christi. Secundo moveret malum discordie a contencionibus abstinere, unde ipsa est condicio appropriata diabolo, quia Matth. XII, 30 dicit Veritas opposita mendacio: *Qui non congregat mecum, dispergit*. Litigiosus autem est seminator discordie,

2. I: *noceri*. 3. A: *bonorum*; ib. A: *sed om.* 6. EGINO: *magis vicium*. 6, 7. EIL: *et in naturalibus*. 7. A: *maius nocet*. M: *magis om.* GN: *plus nocet*; ib. EL: *Celestis autem*. GN: *Celestis enim*. 7, 8. B: *que non est terra*. 8. EGHLMNO: *est de*; ib. A: *sed sursum*. 8, 9. GN: *revertitur in precativa*. 9. C: *impetratum*. 1: *impetrans in peccatum alium*. Act. VIII. EH: *imprecativa*. L: *imprecata*. M: *in precativa* (?); ib. L: *Unde*. Act. 10. HIKLO: *docuit Deus*. 13, 14. KLNO: *unde Gen.* 15. G: *diminutatem*. N: *ad ad immunitatem*; ib. Num. Psalmi in codd. om. 17. ABCD: *vos oderint homines om.*; ib. I: *oderunt*; ib. O: *maledixerunt*. 18. BC: *ros*. 19. GHN: *maledictionem*. 21. AI: *quod om.* 22. I: *sint*. 23. AD: *forsitan*. 24. HIO: *ad Tim.* 25. ACD: *et II Cor. XI. B: et I om.* EL: *Cor. 5.* O: *I Cor. 13^a, 17^b*. 26. EGLMN: *esse litigiosum*. 28. GMN: *de contencionibus*; ib. B: *Contencio vero*. ACD: *ergo*. 29. L: *odibilis est*; ib. BC: *scolis*. 32. C: *opposito*. 33. C: *Litigator*; ib. K: *autem om.*

sicut patet de diabolo cum angelo contendente; unde Prov. XVII, 11: *Semper iurgia querit malus, angelus autem malus mittetur contra eum;* et ideo nimis Prov. VI, 16, 19 post sex que odit Dominus numeratur quasi magis odibile ipse qui seminat discordias inter fratres. Ad hoc enim incarnatus est Christus ut discordes ad veram pacem ecclesie revocaret; plus enim videtur lacerare corpus ecclesie quam corpus quod Christus singulariter assumpsit, cum sibi qui pro ecclesia posuit corpus suum in precium sit prestans corpus ecclesie.

Tercio moveret quod contencio est periculosa, multum a statu innocencie elongata. Unde Ecclesiastici XXVIII, 13: *Certameū festinatum incendit ignem, et lis festinans effundit sanguinem;* et XXII, 30 eiusdem: *Ante ignem 15 camini vapor et fumus ignis inaltatur; sic et ante sanguinem maledicta, et contumelie, et mine.* Ille ergo est stultus qui sine magna necessitate exponit se in consilio tanti periculi. Ideo Proverb. XVIII, 6 scribitur: *Labia stulti miscent se rixis;* et XX, 3, *omnes autem stulti 20 miscentur contumeliis.* A quinque itaque contumeliis consulti sapiens abstinere; scilicet a persona potentis, Ecclesiastici VIII, 1: *Non litiges cum homine potente;* a persona divitis, unde ibi dicitur: *Non contendas cum homine locuplete, ne forte econtra constituat tibi litem;* 25 multos enim perdit aurum et argentum Tercio sequitur: *Neque strues in ignem litigiosi ligna et cum homine iracundo non facies rixam.* Et quinto debet caveri litigium

The litigious person sows discord.

Contentionsness is dangerous and very far from the state of innocence.

He is a fool who exposes himself to such a peril.

1. BD: *contendeōt om.* 2. IO: *Propter iurgia querit.* 2, 3. IK: *angelus alius malis mittetur.* 3. GHNO: *alius malus.* 4. B: *sex om.*; ib. EGHIKLMNO: *enumeratur.* 5. B: *quod magis.* G: *quam magis.* N corredit; ib. I: *seuniat ordinat discordias.* 6. M: *ut om.*; ib. H: *discordias;* 7—8. EGHIMNO: *revocaret — quam om.* 7. I: *enim videtur om.* 8. H: *quod corpus.* 9. K: *singulariter om.*; ib. EGHILMNO: *assumpsit revocaret (M: revocarent) plus lacerant (EN: laceratum) corpus ecclesie cum sibi.* 10. G: *iu precium om.* 12. GM: *de statu;* ib. B: *et elongata;* ib. BC: Eccli 18. K: 8. 13. ABDEHLNO: *festinanter;* ib. ABCDL: *incendet.* 14. ABCDHKO: *effundet.* 15. B: *sic et autem.* 15, 16. EGHIKLMNO: *sanguinem maledicito contumelie.* 18. A: *scribitur om.* 19. D: *miscent — stulti om.* 20. GHMNO: *A quinque — contumeliis om.* 21. EGLN: *Ideo consulti sapiens abstineat (G: scilicet) a persona;* ib. B: *contineat;* ib. C: *petentis.* 23. EH: *et persona divitis;* ib. ACD: *divite;* ib. EGIKLNNO: *ut ibi.* 23, 24. KL: *contentad cum locuplete ne.* 24. GN: *constituet;* ib. K: *tibi om.* 25. EKO: *perdidit.* 25, 26. IKM: *Et sequitur: Neque ullum (M: enim) servis ignem litigiosi vel linguali lingua.* EL: *Et sequitur: Neque servis litigiosi vel linguali lingua.* HN: *Neque servis ignem litigiosi vel linguali lingua (N: lingua).* 26. GN: *Neque servis;* ib. A: *litigiosi vel linguali lingua.* B: *linguam.* 26, 27. B: *hominē vel iracunde non facias.*

23. Eccli. VIII, 2, 3. 26. Eccli. VIII, 4. Locus in codd. corruptus in Vulgata sic habetur: *Non litiges cum homine linguato et non strues in ignem illius lingua.*

cum uxore propria. Unde Prov. XIX, 13: *Tecta persistillancia et uxor litigiosa comparantur, quia utrobique est locus aufugii;* et Prov. XVII, 1 dicitur: *Quod melior est buccella panis cum gaudio quam domus plena victimis cum iurgio.* Et de isto peccato contencionis nos scolastici caveremus, et specialiter de rebus saluti impertinentibus, quia Ecclesiastici XI, 9 scribitur: *De re que te non molestat, ne certaveris.*

The sin of contentiousness
should be avoided by the clergy particularly as to things not concerning salvation.

Derision, though wrong as a rule, is lawful if used for correction or for the good of the church.

Quantum autem ad derisiones, patet quod vix possent beneficeri, sed cum Psalmo II, 4 scribitur: *Qui habitat in celis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos,* patet quod licet cum circumstantiis irridere, nunquam autem mentiri. Irridere autem licet cum modestia ad correp-
tionem irrisi vel utilitatem ecclesie; ut patet III Regum XVIII de Helia, IV Regum VI de Heliseo, II Corinth. XII de Apostolo et Matth. XXV de quinque virginibus. Sicut ergo Christus cum tota sponsa sua ridebit in die norissimo, ut dicitur Prov. XXXI, 25, sic irridebit tunc antichristos tanquam stultissimos, cum sint canes latrantes ad sui interitum contra astra. Estimantes autem vitam Christi et ecclesie sue insaniam non nocuerunt sed profuerunt ecclesie, sibi ipsis autem obfuerunt letaliter, intendendo contra invincibilem veritatis stimulum calcitrare; altissimus ergo irridebit eos, detegendo ad sui confusionem et ecclesie glorificacionem eorum stulticiam et Dominus omnium subsannabit eos.

Definition of
derisive
mockery with
examples.

Est autem subsannacio cum nasi retorsione quedam irrisio, de qua mirantur multi quomodo potest Deo competere. Sed notandum primo quod organorum nominibus sepe intelliguntur in scriptura potencie vel obiecta, ut patet ex illo Matth. XVIII, 8: *Si manus tua vel pes tuus aut oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice ab te.* Secundo notandum quod per nasum qui est organum odorandi intelligitur odor vel odorabile in scriptura, et per idem intelligitur fama nasati; unde II Cor. II, 15 dicit Apo-
stolus: *Christi bonus odor sumus Deo;* clerici namque

3. A: *affugit.* E: *effugii;* corr.: *affugit ut.* L: *effugit.* 7. EGHIK LMNO: *recipitur.* 9. AD: *autem om.*; ib. E: *possunt.* 10. EGI KMNO: *et cum.* 11. I: *irridebit et dominus.* 12. B: *irridebit.* 13. 14. AHIO: *correccionem.* 15. G: *ad utilitatem.* 15. I: *de Helio:* ib. BCD: *IV — Heliseo om.*; ib. A: *XII om.* 16. ABDHJKMO: *et Matth. — virginibus om.* 17. BC: *irridebit.* 18. A: *dicunt om.*; ib. K: *Pro. 13;* ib. B: *tunc om.* 21. H: *infamiam.* 23. CEGNO: *intendo.* B: *intendenda;* ib. EHKNO: *veritatem.* 25. B: *et — glorificacionem om.* 26. A: *eos om.* 29. ACD: *frius.* 31, 32. ACDGHIKLMNO: *aut oculus tuus om.* 32. HKL: *quod est.* 34. ADEHJKLNO: *per ipsum.* 35. AD: *II Cor. II om.* G: *II ad.* 36. M: *talia namque.*

debent esse nasus corporis Christi defamantes ecclesiam.
Et sic loquitur scriptura Exodi V, 21: *Fetere fecistis
odorem nostrum coram Pharaone.*

Tercio dicitur quod tunc Dominus subsannat hominem,
quando retorquet quoad eius noticiam illud quod homo
affectavit; ut famam ad sui infamiam; sicut facit de
quocumque confidente in homine vel appetente principa-
liter famam mundi. Et istam sentenciam videtur milii
Christum innuere Luce X, 17—20, ubi legitur quod
reversi sunt septuaginta duo cum gaudio dicentes: *Domine,*
eciam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo; et ait
illis: *Videbam sathanam sicut fulgur de celo cadentem.*
Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et
scorpiones et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis
nocebit; *verumptamen nolite in hoc gaudere, quia spiritus*
vobis subiciuntur; gaudete autem quod nomina vestra
scripta sunt in celis. Ubi notum est discipulos inordinate
fuisse gavisos ex subieccione demonum secundum imperium
potestatis accepte. Notum est secundo quod Christus
instruxit eos, inane illud gaudium repellendo, cum Sathanas
ex tali inani gloria de celo cecidit tanquam fulgor; in
quo notatur invidia ex flamma superbie, et fetor quoad
Deum de quocunque qui sic blasphemie appetit famam
suam. Unde adiungit in quo et quomodo gaudere debeant.
Debent enim sperare quod ascripti sunt numero milicie
triumplantis; et hoc excedit omnem famam mundi quo-
dammodo infinite. Cum enim tota triumphans ecclesia
que est celi videt famam cuiuscumque predestinati,
quomodo ex decreto Dei constituitur heres regni; ipsa
autem ecclesia nedum per orbem terrarum, sed per
totum mundum potestative diffunditur, patet quam ampla,
quam honorabilis, eciam quam permanens fama spiritibus
celestibus est inscripta. Illorum autem quorum nomina
scribuntur in terris est fama condicionis opposite, cum

How Christ
taught his
disciples by
blunting their
vain joys and
showing them
what they
ought to rejoice
in, i. e. in their
names being
written in
heaven.

1. debent. G coir.; dicuntur; ib. C: nasi; ib. AGHLNO: *diffamantes.*
6. GHLM: *affectat.* KNO: *affectant.* 7. GN: *apparente.* 8. EGHMK
LMNO: *Et illam.* 9. LO: *Christus;* ib. KM: *Luc. XIV.* 10. F: *et*
reversi sunt apostoli cum. KO: *et reversi;* ib. GLMN: *sunt apostoli cum;*
ib. K: *septuaginta duo om.* 11. BI: *et demonia.* 12. H: *Videbam —*
cadentem om. 16. B: *ros;* ib. B: *gaudete itaque;* ib. I: *audem om.*
17. ACD: *celo.* 19. C: *impieatis accepte.* 20. GHMNO: *Sathan.*
21—22. B: *fulgur notatur om.* 22, 23. B: *quomodo Deum.* 23. II:
blasphemie. 25. GN: *Debent separari quod ascripti sunt;* ib. ELMO:
enim om.; ib. AD: *scripti;* ib. B: *sint.* 28—30. C: *que est — ecclesia*
om. 28. M: *vides.* GLN: *videns.* 29, 30. GN: *ipsa enim.* 31. EGI
LMN: *stante potestative.* HKO: *stantem;* ib. H: *potenciatrice.* 32. BI:
eciam om.; ib. GHKLMNO: *et quam;* ib. M: *per manus.* 32—34. M:
spiritibus — fama om. 33. B: *est scriptura;* ib. ADEHIM: *Istorum.*
34. B: *in tebris om.*

secundum consideracionem Boecii tota terra sit punctus in comparacione ad celum; superficies autem terre secundum artum angulum sit habitabilis, et illius anguli, quid per deserta et maria, sit pars modica habitata. Insuper per totam terram habitatam quantumcumque 5 strenuus et nobilis non sufficit famam suam diffundere: patet fame seculi strictitudo. Valor autem fame mundane pro dispendio computatur, cum tam substancia laudis quam persone laudantes scurrilitatem sapiunt undequaque; et quoad diurnitatem, cum tota hora milicie sit 10 momentanea quoad vitam perpetuam famaque hominis cito extinguitur, patet fame mundane parvitas omni- que. Bene ergo et subtiliter docuit Christus suos discipulos de cura nominis, et totam istam sentenciam retorquebit in suam defamacionem stultissimam pro die 15 iudicii. Ideo signanter dicitur quod *Dominus subsanuabit eos*; hoc est retorquebit in eos diffusionem fame quam reputarunt odoriferam, fetentem Deo et sibi ipsis. Quicquid enim peccator fecerit contra Deum redundat contrarie in se ipsum. 20

On the sin of flattery which often savours of blasphemy.

Quantum ad peccatum lingue sonans in laudem in seducti presencia adulacio singulariter tenet locum; ipsa autem dicitur quasi adversa laudacio et sepe sapit blasphemiam, vocaturque oleum peccatoris, eo quod Deo abhominabiliter excecat pariter utriusque rationem; 25 iuxta illud Psalmo CXL, 5: *Oleum autem peccatoris non inpinguet caput meum*. Et dividitur secundum causas tam ex parte laudantis quam ex parte laudati, ut alii laudant ut seducant, alii ut sibi lucrifaciant, et alii ut hypocritice caritatem suam ostendant. Primo modo 30

Its divisions,
as illustrated by
the scribes sent
with the
Herodians,

1. G: Boecii et astronomos tota. 2. CHI: in consideracione; ib. B: quasi punctus superficies. GN: superiores autem terre. 3. angulum. C: Singulum. 1: angulum; ib. anguli. C: singuli. 3, 4. I: et nullius anguli quod. M: illius anguli quod pre deserta. 4. GN: quod per. EI: quidem per; ib. G: sunt pars. N corredit. 5. M: habitam. 9. I: sciri esse. 9, 10. EKMO: undique et quoad. G: utique et quo ad. II: undequaque et quo diurnitatem. 12, 13. EHILM: undequaque. GNO: undequaque. Unde et. K: undique. 13. GHN: Unde ergo (N: et) subtiliter. L: Unde et. O: Unde ergo; superscript.: Cum igitur. 14. C: causa nominis. 15. CEGNO: diffamacionem; ib. B: in die. 16. GHK MNO: signanter dico. 18. EGHLMNO: reputabant. K: reportabant: ib. I: et. sub ipsis. EGHLNO: eciam sibi ipsis. 19. M: Deum om. 21. EGILMNO: spectans ad landem. 22, 23. EGILNO: ipsa enim. 24. C: quod Deus. EGIMNO: Deo om. 25. BEGHILNO: partis utriusque. 26. B: 114; ib. EGHLNO: autem om. 28. B: laudatis. 20. GN: secundant; ib. A: alii sibi. GN: alii autem. D: ut sic; ib. A: lucriscant. 30. ABDGHNO: hypocrite; ib. L: calliditatem; ib. GHIMNO: ostendunt.

1. Boethii De Cons. phil. lib. II, cap. VII (ed. Obbarius p. 36). Cf. Sermonum IV, p. 279. 16. Psalm. II, 4.

scribe cum Herodianis missi ad Christum, ut legitur Matth. XXII, 16 dixerunt: *Magister, scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo;* ad involvendum quidem Christum in inconveniens 5 Iudeis vel gentibus prefacionem istam premiserant, sed mendaciter in tercio signo defecerant, cum Deus habet curam de omnibus. Secundo modo scriba Matth. VIII, 19: innuitate laudavit Christum, dicens: *Segnar te quocumque ieris;* et tercio modo legis peritus Marci XII, 32 quando 10 dixit: *Magister in veritate bene respondisti.* Habet autem hoc peccatum rationem fugientis multiplicem; primo in hoc quod Christus detestatus est hoc peccatum opere et sermone: *opere quia noluit laudari a demonibus quos eiecit,* Luce IV, sicut nec ab infidelibus, a cupidis, vel 15 sacerdotibus, ut patet Luce X, Iohannis VI et Matth. XXII. Unde glosa super illud *relictis illis abiit foras extra civitatem sic loquitur; quia pauper erat et nulli adulatus, nullum in tanta civitate invenit hospitem sed apud Lazaram receptus est.* Et hec causa mortis sue, quia noluit adulari 20 sacerdotibus, sed propter maioritatem periculi eos acute arguere. Nam omnino oportet quod predicans fugiat hoc peccatum; ideo Apostolus dicit, I Thess. II, 5: *Neque aliquando fuimus in sermone adulacionis, sicut scitis, neque in occasione avaricie, Deus testis est.* Adulans 25 enim est subdolus proditor veritatis, et sic simulator ille ore decipit amicum in necessariis ad salutem.

Secundo potest valere ad detestacionem huius peccati quod adulator est nutrix diaboli, lacte adulacionis ex 30 uberibus venenosis eos nutriens, quod est detestandum officium in barbato. Proverb. I, 10 scribitur: *Si te lactaverint peccatores, non eis adquiescas,* et XVI, 20:

the scribe who promised to follow Christ, and the scribe who said 'Master, thou hast said the truth'.

The flatterer is a cunning traitor to truth.

4. H: in om. 5. CEGHIKLMNO: premiserunt. 6. CGN: defecerunt. 7. AEHIKLMO: de hominibus; ib. H: Matth. VIII om. 8. B: iuuenis laudavit. I: in uncte (inuncte?). EGLM: inunctive. N: inunctime (sic). O correxit. 9. EKLO: Marci; seq. lac. GN: Matth. 10. A: Habet om. 11. B: fugit. C: fugibilitatis. D: fugitilis. 13. B: et sermone opere om.: ib. GN: rotuit. 14. B: Luce IV om.; ib. B: sicut fatet. EGLMN: ut patet; ib. I: sic nec; ib. I: nec a cupidis nec 14, 15. B: vel a sacerdotibus. 15. CGIN: Matth. XX. M: Matth. X. 17. KM: sicut loquitur; ib. G: quia est; ib. ADIKM: et om. 19. EGN: Et hoc causa. 20. G: pro maiori periculo. N correxit. 21. M: Non omnino; ib. EKLM: ut predicans. GN: predicans ut. 22. GHNO: hoc om. 23. HIKMO: aliquando fruimur adulacionis sermone; ib. IKMN: in om. 26. B: in om. I: etiam. 27. MN: potest habere. 29. GIMN: veneno sed eos nutriende hoc (GMN: quod) est. H: veneno secundum eos. 30. EGHIKLMNO: barbatis; ib. A: scribitur om. 31. I: 16".

16. Matth. XXI, 17. 17. Cf. Peraldum p. 311*. Et in sequentibus per totum Peraldum sequitur autor.

Vir iniquus lactat amicum suum et dicit eum per riam non bonam; et Tren. IV, 3: Lamie nudaverunt mammas, lactererint catulos. Est autem lamia bestia crudeliter lacerans catulos quos lactavit; ipsum autem lac innaturale sub pallio alboris, dulcedinis et nutritibilitatis abscondit 5 frigus refrigerans caritatem, extinguens calorem naturalem in seminibus et inducens sompnum letiferum. Ideo vocantur nutrices Egipti, quarum lac Moyses respuit, locuste comedentes residuum grandinis Exodi X, 5, quia estate prosperitatis cantant et yeme adversitatis mutitate 10 callida extingunt bonum quod adversitas dereliquit; quia, ut dicit Augustinus super illud Psalmi X, 3: Quoniam laudatur peccator in desideriis anime sue et iniquus benedicitur, est ira Dei magna, ut desit correpcion et assit adulacio; quia ut dicit super illud Psalmi LXIX, 2: 15 Dens in adiutorium meum intende, plus nocet lingua adulatoris quam manus persecutoris.

The flatterer is
the devil's
agent.

Flatterers are
called the
devil's priests,
jesters, and
merchants.

Tercio moveret quod adulator subtilissimus, procurator diaboli, blasphemat in Deum, quia verbo suo verbo Dei contrario iustificat impium; quod Deus non potest facere 20 sine sui conversione; ideo nimis Proverb. XVII, 15 dicitur: Qui iustificat impium et condemnat iustum, uterque abominabilis est apud Deum. Unde propter subtilitatem olei quo penetrant eciam ossa fidelium, vocantur adulatores sacerdotes, ioculatores et mercatores 25 diaboli; sacerdotes, quia in fine, quando diabolus desperat de sibi rigido, adulator oleo adulacionis dampnabiliter ipsum ungit. Unde super illud Math. VIII, 22: Dimitte mortuos sepelire mortuos dicit beatus Gregorius: Mortuus mortuum sepelit, cum peccator peccatorem aggere adulacionis premit. Tales eciam sunt burdatores vel ministralli diaboli, quia sub summa stulticia que ipsi non sufficit faciunt sibi placencia. Nam oleum detestabile faciunt

1. AD: ad riam. 4. C: lactans. O: lacerans. 5. BCH: arboris. G: albatis. M: albaris. N: alboris. K: albedinis: ib. O: et om. 6. M: refrigereraus. G: refrigeraciens. N: defrigeferas. 7. BCE: senibus: ib. EKL: sompnum. 7. 8. A: Unde vocantur. 10. K: cantat. 10. 11. N: multate callida. 11. GHMO: calida: ib. IH: deliquit. 12. ABHILMO: illo: ib. ABCDHLMNO: Psalmi 9. 14. B: magis: ib. ACD: correccio. 15. ACDGHKLMNO: Psalmi LXIX om. 17. B: adulacionis. 20. B: contricio: ib. GN: imperium. 21. EGKLMNO: sua: ib. C: Prov. X. 22. I: iustificavit. 24. ADGKLMNO: penetrans. 28. M: ungit om.: ib. ABD: illo. 29. EHLNO: seperfite mortuos om. 31. B in marg.: Surdator. 32. ACDGHKLMNO: ipse.

12. St. Augustini Opp. IV, 1, p. 131. 15. St. Augustini Opp. IV, 1, p. 867. 20. St. Gregorii Moralium lib. III, cap. XXVII, Opp. tom. I, p. 603.

pulrillum et cervical, ut dicitur Ezechieliis XIII, 18 et peccator confidens de isto appodiamento deflexus ad malum se ipsum illaqueat. Unde Proverb. XXX: *Qui blandis fictisque sermonibus loquitur, rete expandit proximo suo; delectat enim peccatorem hoc facere in quibus laudatur et non metuitur reprehensor*. Est eciam diabolo mercator stultissimus in hoc quod laudat ignarus hominem sibi ipsi, unde quidam:

Quid mihi? me laudas? nunquid mihi vendere me vis?

- 10 Unde simulatur Scarioth qui osculo prodidit Veritatem. Secundo mercacione perversa nititur adquirere graciam a laudato, et tamen Proverb. XXVIII, 23 scribitur: *Qui corripit hominem graciam inveniet postea apud eum magis quam ille qui per lingue blandimenta decipit*; facit enim 15 ut perdat graciam. Unde tercia stulticia est quod per monetam falsitatis credunt quod licet emere veritatem; et necesse est ut exinde inveniant vanitatem; unde Proverb. XXIV. *Qui arguunt, laudabuntur et super eos veniet benediccio*; quia, ut dicitur Eccles. VII, 5: *Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulacione decipi*. Et ut credo ab origine mundi non fuit sic necessarium et specialiter clericis cavere hoc vicium quam est modo. Superiores quidem, relicta scola Christi, non respiciunt gratis nisi eos qui oleo soli Deo debito, ut dicitur 25 Exodi XXX, 31, ungunt ipsis, ut unus vendicat vocari *pater beatissimus* potestatis incomparabilis ad ligandum et idem vendicant fratres sui. Et tamen Ysaie III, 12 dicitur: *Popule meus, qui beatum te dicunt ipsi te decipiunt*. Tales tamen veridici erunt tanquam defamantes christos 30 Domini, tanquam summi heretici et inimici ecclesie persecuti; et sic contra legem Exodi XXIII, 19: *Coquunt edum in lacte matris, cum adulaciones vendicant plus*

The flatterer tries to earn favour from the flattered

Never has it been more necessary to beware of this vice, especially for the clergy in relation to pope and spiritual superiors

Whoever tells them the truth is taken for an heretic and persecuted as an enemy of the Church.

2. B: *in isto*: ib. M: *apposito*. GHNO: *appodiamento apposito*; ib. AGHILMN: *flexus*. BD: *inflexus*. 5. EHLO: *hee facere*. 7. A: *el hoc*. I: *eciam hoc*; ib. EGHIKLMNO: *ignorans*. 8. EGL: *quidam metricus*. 10. EGHIIKLMNO: *simulator*; ib. A: *tradidit*. 11. I: *mercacione om. M: Quinta mercacione*. 12. GLNO: 27. 13. B: *grave inveniet*. C: *grave*; ib. M: *preterea*; ib. GN: *apud Deum*. 15. 16. IL: *per momenta*. 19. A: *veniet laudacio*. 21. ABCDM: *necessarius*. Codd. excepto K: *sic om.* 23. K: *quidam*. 24. B: *eis*; ib. A: *dicitur om.* 25. ELN: *Evo. 39: ib. vendical vocari*. GN corr. in marg.: *vendical esse*. 26. ABGHHIKLMN: *incomprehensibilis*. O in marg. addit. 27. B: *et illud*; ib. GIKLMNO: *et cum Ysaie*. 28. B: *Populus*. 29. EGHKMNO: *enim veridici*; ib. GN: *defamantes*. 29–30. B: *defamantes – tanquam om.* 31. K: *Exod. XXXVII*. 31. 32. K: *Capiunt edum*. 32. B: *matris cum adulaciones om.*

quam fundamenta ecclesie, licet sinistra opera hedorum perpetrent a matre ecclesia alieni. Et revera Proverb. XXIX, 12 dicitur: *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habebit impios.* Et sic videtur hodie plus quam tempore sinagoge. In ablactacione tamen Isaac Abraham legitur Gen. XXI, 8 fecisse grande convivium; Christus autem ad magnam instrucionem ecclesie fuit a tota trinitate ab adulacionibus ablactatus.

The remaining seven parts of the sin of the tongue.

Quantum ad tertium membrum peccati lingue hominis in se ipsum, communiter dividitur in hec septem; in verbum ociosum vel rumorosum, in verbum indiscrete comminacionis vel promissionis, in multiloquium, scurrilitatem et turpiloquium. Nec sunt ista omnia genera peccati lingue nec ex opposito contradistincta.

1. The idle word, which is profitable neither to the speaker nor to the hearer.

Verbum autem ociosum dicitur verbum bonum de genere vel neutrum, quod sine utilitate loquentis vel audientis dicitur propter defectum rectificantis circumstancie; unde Ieronimus: *Qui scurrilitatem replicat et cachinnis ora dissolvit aliquid que profert turpitudinis, non ociosi sermonis sed criminosi reus tenetur.* Cum, 20 inquit Parisiensis, *vir iustus celum sit, et os eius porta celi, non est aperiendum absque causa racionabili vel notabili.* Celum enim non legitur apertum nisi quando aliquod notandum mirabile fuerit subsecutum. Nam Psalm LXXVII, 23, 24 dicitur: *Ianuas celi aperuit et subditur: Et pluit illis manna ad manducandum; et Luce III, 21, 22 dicitur quod Iesu baptizato et orante apertum est celum.* Et sequitur: *Et descendit Spiritus Sanctus, et vox Patris audita est.* Et tertio cum beatus Stephanus lapidatus est, Act. VII, 55: *Aperti sunt celi et vidi Iesum stantem a dextris Dei.* Sic quando aperitur porta spiritualis, os iusti, debet exire vel manna dulcis consolacionis, vel iudicium gracie spiritualis, vel verbum, unde gracia houinibus

2, 3. K: Prov. 21. 3. I: *Principes* (sic). 4. GHJKLMNO: *videntur.*
 5. H: *oblectacione;* ib. EGHJKLMNO: *cum tamen.* 6. K: *cum Isaac;* ib. ABD: *nostri Abraham.* 7. C: *audem om.* 8. B: *ab adulacione.*
 9. BELN: *Quantum autem.* 10. ACD: *ipsum twice;* ib. GLMN: *hec quinque.* 11. EGM: *ociosum ruinosum.* HKLO: *ruinosum;* ib. K: *discrete.* 12. H: *multiloquio.* 13. H: *sunt om.* 14. B: *peccata;* ib. EJLN: *lingue ex opposito;* 15. EGIJKLMNO: *condistincta.* 15. B: *bonum om.* 19. C: *cachinnis om.* G: *caphinis.* I: *chativis.* K: *cathenis.* N: *chachinis;* ib. ADEGHJKLMNO: *aliquid (que om.).* 20. K: *vel ociosi.* 21. Parisiensis. C: *per idem.* K: *parisset (C) vir.* 21. AC: *portam.* 22. ACEILMO: *racionabili vel om.* 28. H: *Et om. before descendit.* 32. B: *ducis.*

18. Peraldus ut supra tom. II, p. 320 De peccato linguae. Cap. XX, sed non verbotenus.

ostendatur; non rana garrulitatis, vel spiritus levitatis, vel verbum scandalizacionis; specialiter cum lingua iusti sit calamus sancti spiritus, ut dicitur *Psalmo XLIV*, 2. Scriptor autem offenditur, quando calamo suo scribitur quicquam inutile. Secundo artaret linguam ociose loquentis, quod oportet ipsum venire ad examen divini iudicij; nam *Matth. XII*, 36 dicit Christus: *De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicij;* cum autem per se datum est ratione utentibus, ut lingua sit organum rationis, cum cuncta que fiunt adducet Dominus ad iudicium, ut dicitur *Eccles. ultimo*, que racio possit dari a laxantibus linguam superflue nisi accusatio? Ibi nempe non redret homo rationem de gestis propriis nisi in laudem vel vituperium; sed per se notum est quod iudex non ascribet ad laudem verbum ociosum pro die iudicij; ideo non restat nisi ut vel lingua sua hic satisfaciat vel dampnentur; non enim exigit lingue ocium sic puniri, sapiencia ergo summe mobilis odit ocium.

20 Consideraret ergo fidelis servus Christi quomodo anima sua sit ab inimicis circumdata, et licet thesaurum contineat preciosum, tamen in vase fictili cuius castri ostium est vocis organum; ideo non debet aperiri nisi ad utilitatem castri et conservacionem thesauri virtutis.

25 Tercio moveret quod verbis ociosis nedum iniuriatum est Deo et proximo, quibus interim sic ocians utiliter ministraret, sed omnino verba talia sunt aliis occasio ad peccandum. Occasio datur intencione inutili, exemplacione reprehensibili et dissolucione dampnabili. Cum enim *ex abundancia cordis os loquitur*, patet animum regulantem sic organum ociari, cuius attencio a circumstantibus est inutilis, qui interim debuerunt sibi proficere.

Christ's servant
opens his
mouth only
for his Soul's
good.

Idle words give
occasion for
others to sin.

1. E: *non spiritus.* 3. A: *dicitur om.* 4. EGJKLMNO: *cum calamo.* 5. ACD: *quicquid.* GILMO: *quidquam;* ib. I: *et inutile.* 6. BCE: *ipsam.* 8. B: *fuerunt.* 10. EGHJKLMNO: *fient adducet Deus.* 11. II: *in iudicium.* 11, 12. BEGJKLMNO: *posset dari.* 12. BE: *laxantibus linguam suam;* ib. BGJKLMNO: *linguan suam;* ib. M: *nisi accusando.* N corredit. 13. ELMNO: *gestis suis propriis.* 15. E: *ascriberet.* 17. EGHJKLMNO: *satisfacial vel dampnetur;* ib. ELN: *Ideo exigit.* KO: *ideo non exigit.* 18. GHJKLMNO: *nobilis.* 20. GMN: *Consideret.* 21. ABD: *ab om.* 22. A: *tantum in vasi;* ib. CD: *vasi.* 23. M: *infra ad.* 24. ACD: *conformatiōnem.* 25. EGHJKLMNO: *ex verbis.* 26. B: *quibus eciam.* 28. ABD: *Occasio dicitur;* ib. AD: *attencione.* 28, 29. I: *exemplacione enim.* 29. L: *irreprehendibili.* 30. C: *animam.* GM: *animum om.* 31. *regulantem.* GM: *aītem.* N: *regulaute;* ib. BEKL: *sic om.*

2. Ps. XI.IV, 2: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.* 11. Eccles. XII, 14.

Et cum stulti quorum infinitus est numerus more simile sequuntur, patent omnia tria membra.

They are themselves not merely venial but in the end mortal sins.

Nec valet dicere quod verbum ociosum non est superfluum vel ad maximum veniale peccatum, quia sic nullum verbum hominis posset esse superfluum, eo quod ymaginativa movendo organum delectatur; que ratio ergo excludendi ab actu maliciam quod peccator letatur, cum maleficerit.

Et quantum ad venialitatem, patet quod omnis ociositas in verbis tracta in consuetudinem non purgata nedum indisponit continue sed finaliter sit mortale. Ideo dicit Eccles. XIX: *Qui modica spernit paulatim decidet.* Quid queso refert navem mergi axis grandibus vel arena? Ideo, sicut dicit Ieronimus, *si ista parva negligimus, et omissiones ad perpetrandam maiora insensibiliter seducti fatue nos paramus.* Patet exemplo scripture multiplici.

2 Words which spread abroad rumours — mostly false rumours — are altogether blameworthy.

Quantum ad verba rumorosa, patet quod sunt omnino culpabilia, cum sint superflua et in maiori parte mendacia; nam intendens istis rumoribus, dimissis necessariis saluti anime, manifeste convincitur, quod plus temporalibus saluti impertinentibus quam spiritualibus salutiferis est intentus; cum secundum maiorem mentis solitudinem et affectionem in verba prorumpitur. Sed constat omnem talem esse dissolutum et sue salutis immemorem.

Item, substancia talium rumorum sonat communiter in alicuius christiani infamiam, que non debet grataanter repeti; ideo nec tales rumores. Culpandi ergo sunt qui singunt talia; sed et illi qui superflue repetunt talia ut audita, quia ut auditores vel reportatores adaugent scandalosa mendacia et ex talibus rumoribus graves

1. *M: more si met.* 2. *K: patet per omnia tria.* 3. *EHIKLMNO: malum verbum.* 4. *HIKMO: ymaginaria;* ib. *EL: movendo oculum ymaginaria delectatur.* *G: movendo organum ymaginatio.* N corresp. 7. *B: peccatum.* 10. *EHIKLMNO: in verbo;* ib. *C: tradita.* 11. *GI MN: sit mortale.* 12. *B: paulatum;* ib. *AD: decidit.* 11. *B: illa parva.* 11. 15. *CHIKLMNO: eciam omissiones.* 15. *EGHKLMNO: perpetrandam maxima (K: maiora) insensibiliter seducti ad perpetrandam maiora fatue nos.* 16. *M: exemplo om.;* ib. *K: multiplicis.* 17. *C: Exemplum ad.* *EL: Et quantum;* ib. *K: ruinosa.* GM: *ruminosa.* 18. *B: sunt;* ib. *B: eciam in maiori.* 19. 20. *ADEGHIKLMNO: dimissis novis salutis.* 20. *K: inanitate convincitur;* ib. *CEGLMN: quia plus.* 20. 21. *EGHIKMNO: temporali salutis.* 21. *GHIMNO: in partibus;* ib. *I: in spiritualibus.* 23. *B: affectione.* 27. *GHIKMO: ideo tunc tales rumores.* L: *Ideo cum.* N: *ideo tales;* ib. *B: sunt igitur.* 29. *ADHKO: quia vel;* ib. *EGILM: ut om.;* ib. *GHLNO: repetitiores.* 36. *C: talibus mendacis.*

9. Cf. Peraldum: *De quinque timendis circa venialia peccata II, 321.* 14. Non est Hieronymi sed Gregorii, vide Peraldum l. c.

personae regnum tanquam scintille in stupris currentibus defamantur et mentes audiencium inflammantur; et sic gentes et regna altrinsecus perturbantur. Utinam ergo referentes talia nova ferrent cotem, quousque fundaverint, et comperto mendacio proporcionaliter punirentur.

By such
rumours
nations and
kingdoms are
often thrown
into confusion.

Item, cum per se notum sit quod tam affectus quam intellectus rumorosi distrahitur a spiritualibus per attentionem temporalium ad terrena, ipse diligenter pensaret fructum rumorum, antequam ipsos dispergeret; sed fructus illi sunt omnino inutiles ergo et semina.

Pro assumpto scribit Ptolomeus in prologo Quadripartiti, quod *ille est felicior inter homines qui non curat in cuius manu sit mundus; ymmo sicut terra naturaliter quiescit in infimo, sic creatura rationalis illi opposita quiescit feliciter in supremo.* Et sic vere dicitur Sapiencie IX, 15: *Corpus quod corrumpitur aggrarat animam et deprimit sensum multum terrena cogitantem.* Quod autem fructus tales sunt seminanti inutiles, patet ex spinis inde insurgentibus; et quomodocumque quis frustra studuerit, non eo minus de necessitate cuncta evenient, et eo peius sollicito quo circa sublunaria inordinate se sollicitat; et propter talia compescenda silencium ordinatur claustralibus. Et propterea beatus Bernardus in de duodecim abusionibus claustralum ponit audicionem inordinatam rumorum: *Sunt, inquam, iste abusiones: prelatus negligens, discipulus inobediens, iuvenis ociosus, senex obstinatus, monachus curialis, religiosus causidicus, pannus preciosus, cibus exquisitus, rumor in claustro, lis in capitulo, dissolucio in choro, irreverencia iuxta altare.* Licit autem omni christiano cavenda sit

St. Bernard
includes in the
twelve abuses
of the cloister
inordinate
listening to
rumours.

1. BEGHKLN: *scintillis.* C: *scintillis et.* I: *quam scintillis.* 2. GKN: *diffamantur.* 3. ABD: *gens;* ib. B: *regnum;* ib. GKNO: *igitur.* 3, 4. M: *Ut igitur referentes.* 4. C: *refrenantes;* ib. cotem. EII: *cotidie.* GNO: *forent cotidie;* ib. BHKMO: *fundaverunt.* 7. GNO: *ruminosi.* 11. ACD: *scribitur.* 12. M: *est om.;* ib. EHKNO: *inter omnes homines.* 13. C: *cuius viam.* 14. B: *conformater in infimo.* 15. GN: *quiescit spiritualiter;* ib. I: *in supposito.* 16. C: *corripitur;* ib. B: *aggravat.* 17. EGHIKLMNO: *multum om.* 18. ENO: *seminati.* 19. EHKLNO: *surgentibus.* 20. H: *studuerunt.* 21. EGHIKLMNO: *evenient;* ib. C: *que circa.* EGHIKLMNO: *quo tunc sublunaria.* 22. WI: GHIKLMNO: *se om.;* ib. C: *sollicitatur;* ib. M: *et propterea Ro, IV in de 12;* ib. ABD: *propter temporalia.* 23. IK: *simile tantum ordinatur;* ib. ADHILN: *beatus om.* 24. H: *de om.* 25. CEM: *audienciam.* I: *audiencia inordinata.* 29. GM: *lis in campo.* N corredit. 30. AL: *autem om.*

11. Cf. De Civili Dominio III, 128. 25. Et hunc locum verbotenus invenire poteris in Guilelmi Peraldi De Peccato Linguae I. c. cap. XV De peccato amantium rumores. Cf. de duodecim abusibus Trialogum IV, cap. XXXIV, XXXV.

What are only indiscreta locucio, tamen precipue sacerdoti, qui debet esse vir evangelicus; ideo dicit Bernardus quod inter seculares nuge sunt in sacerdotibus blasphemie.

3. Indiscreet comminations are wicked

Quantum ad verbum indiscrete comminacionis, patet quod est odibile et pomposum. Unde, Proverb. XIV, 29: *Qui impaciens est, exaltat stulticiam suam*; et ideo de Christo, qui despicit superbos, legitur 1 Petri II, 23 quod *cum pateretur non comminabatur*. Secundo tamquam scole Christi contrarium sepit diabolice viam Domini. Scola quidem Christi est timorose deferre honorem 10 Domino vindicanti. Unde Ecclesiastici XIX, 15, 18: *Corripe amicum, antequam commineris, et da locum timori altissimi*; quod facit qui pocius vult homines timore Dei resipiscere quam minis hominum. Tercio multa mala ex talibus comminacionibus adaugentur; ex inde nempe 15 cor hominis elevatur, preparantur insidie, et proceditur ad malum noviter machinatum. Unde Ecclesiastici XXII, 10: *Ante sanguinem maledicta, contumelie et mine*.

4. Similarly, indiscreet promises are wicked.

Et conformiter oportet cavere de indiscreta promissione bonorum, quod fit quando propter timorem, devocationem 20 vel commodum quis promittit aliquid Deo vel homini et non solvit; talis enim conscientie proprie parat ensem. Unde Proverb. XII, 18: *Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientie*. Unde Ecclesiastes V, 4: *Melius est non vorere quam post votum promissa non reddere*. Ex 25 quo secundo patet quod sic stulte promittens irritat conditorem, nam tam a diis quam hominibus promissum censemur debitum. Unde Ecclesiastici VIII, 16: *Ne spondeas super virtutem tuam, quia si sponderis quasi restituens cogita, et sic ut dicitur capitulo XX: Est qui pre 30 confusione promittit amico, et incratus est eum inimicum gratis*. Et tertio ut dixi superius de iuramento, talis

2. C: dicit vere. 4. BC: verba. 5. BC: odibilia; ib. ABCDGN: ut pomposum. 7. ABCD: 1 Petri III. 8. H: Qui cum; ib. A: tam. 9. BCDEGKLMNO: cepit; ib. EGHJKLMNO: viam diaboli. 11. C: vindicandi. 13. A: facit quod; ib. B: qui om.; ib. B: domini. 15. ACD: adaugeantur. 16. A: perpetrantur. B: preparatur. H: preparantur in fide. 17. I: novit. 18. C: Maledicam. 19. B: ymnus oportet. 20. B: honorum; ib. G: vel devocationem. 21. MN: aliquid om. 21, 22. B: vel homo non solvit. 23. A: est qui gladio. B: et quam gladio. 24. L: conscientia; ib. C: Eccli. V. 26. B: promites. 28. I: consequitur debitum; ib. ABCD: Eccli. XIX. 29. EHKLMO: et si sponderis. 30. B: ut ridetur; ib. ELNO: cap. 29. 31. B: fusione. 32. EKLN: Et om.

2. Inter seculares nugae nugae sunt, in ore sacerdotis blasphemiae. Bernardus De Consider. II, cap. XIII, Opp. I, p. 7: 6.

4. Peraldus l. c. p. 319. 30. Eccli. XX, 25.

infideliter et fraudulenter solvit votum, cum obligat se ad impossibile sive falsum; unde Proverb. XX, 25: *Ruina est homini devorare sanctos*; id est de voto falso irritare et post votum retractare. Non tamen debet homo 5 implere promissum irrationale, quantumcumque illud solempniter promisit, sed penitere de prima stulticia.

Quantum ad multiloquium specificatum ad locucionem frequentem ex frequencia viciatum, patet quod est culpabilis; primo ex hoc quod *omnia tempus habent, et tempus loquendi ac tacendi oportet prudencia moderari*; ut patet Ecclesiastes III, 7; ymmo inter loquentes magis loquaces sunt minus utiles in loquendo, sicut secundum beatum Ieronymum: *Inter canes infirmior magis latrat*; unde multiloquium reddit hominem odibilem et infamem, 15 pauciloquium autem libratum recte facit contrarium. Unde Ecclesiastici IX, 25: *Terribilis in civitate sua homo litigiosus, et temerarius in verbo suo odibilis erit*. Secundo multiloquus exponit se frustra multiplici lingue periculo, unde Proverb. X, 19: *In multiloquio non deest peccatum*; 20 et Ecclesiastici XX, 8: *Qui multis utitur verbis ledit animam suam, et in multis verbis invenitur stulticia*. Unde propter defectum attencionis et seminacionem diversitatis sentencie, vix talis multiloquus capiet disciplinam. Unde lob XI, 2: *Nunquid vir verbosus iustificabitur?* et 25 Levit. XV, 2: *Vir qui patitur fluxum seminis immundus erit; quod verificatur de semine verborum discordie*. Tercio multiloquus, specialiter deficiente loquendi materia, exponit se mendacio, revelacioni secreti, et sermonibus ociosis. Quoad primum volvi et revolvi scripturam et 30 vidi superbiam, iram, et ocium sonare in bonum, sed mendacium nunquam reperi nisi in malum.

Et revera sicut molaris deficiente blado aerem false conteret et se ipsum, sic loquax deficiente veritatis stramento

5. Loquacity makes a man odious and of ill repute and exposes him to many perils and leads him to sin.

1. B: *infidelitate*. 3. ABCDGKMN: *devotare*; ib. A: *id est om. M: idem de. ELN: id est voto. G: ideo voto. N corrixit.* 5. H: *irrationabile*; ib. B: *quandocunque*. 6. H: *promiserit*. 7. EL: *et ad.* 9, 10. GN: *tempus habent, tempus loquendi, tempus tacendi*. 9. L: *et om.* 11. K: *nam Eccl. 3 ymmo.* 12. A: *sicul om.* 13. EGLMNO: *et Gregorium.* 15. ABCD: *autem om.; ib. EGHJKLMNO: racione facit.* 16. GN: *in sua civitate.* 17. EGHJKLMNO: *odibilis est.* 18. A: *periculose.* 19. CEGHIJKLMNOP: *debet peccatum.* 27. HK: *Secundo; ib. B: deficientem.* 28. EGHJKLMNO: *secrete.* 29. A: *scripturam om. G: in scriptura.* 30. IL: *et om.* 31. A: *reperiri.* B: *reperit;* ib. ABCD: *nisi malum.* 32. B: *concurteret.* 33. L: *sic et;* ib. *strumento.* E corr. in marg.: *frumento.* L: *sacramento.*

7. Peraldus ubi supra cap. XXI.

tinget mendacia. Et cum secreti revelacio propter subtilitatem eius sit magis risibilis ipsa est prolacioni in loquace propinquior; sed Ecclesiastici XXVII, 17 scribitur: *Qui denudat archana amici, fidem perdit.* Unde secreti revelacio computatur inter quinque instaurabilia Ecclesiastici 5 XXII, 27. Fama enim exinde perdita est instaurabilis, ut notatur Proverb. XXV, 9, 10. Vagus ergo et fatuus est sic loquax, quia Psalmo CXXXIX, 12: *Vir linguosus dirigetur in via sua;* et propter verborum paleam sine grano dicitur Proverb. XI, 7: *Qui tantum verba sectatur to nihil habebit.* Ideo ut dicitur Ecclesiastici XX, 5: *Qui odit loquacitatem extingit maliciam;* et Ecclesiastes X, 14: *Stultus verba multiplicat;* et Prov. XXIX, 11: *Totum spiritum suum profert stultus.*

6. Scurrility is more detestable than idle words and loquacity. Quantum ad scurrilitatem patet quod est detestabilior quam verbum ociosum vel multiloquium, que sunt valde detestabilia, ut patet ex predictis.

Item, iuxta beatum Petrum I Petri IV, 11: *Si quis loquitur, debet loqui quasi sermones Dei;* cuiusmodi non possent esse verba scurrilia, ideo sic loquens loquitur ut 20 non debet. Est enim scurrilitas iocularitas scurris vel aliis dissolutis pertinens ad iocandum; et de talibus loquitur Apostolus Ephes. V, 4: *Quod non nominetur in eis turpitudo, scurrilitas aut stultiloquium, que ad rem non pertinent.*

Scurrility has as its fruit a laughter which is blameworthy. Item, fructus scurrilitatis vel burdarum est risus culpabilis; ergo semen. Obiectum enim risus, cum sit quiddam inordinatum atque inutile, indicat errorem ridentis. Unde Eccl. II, 2 dicitur *Risum reputari errorem.* Debet enim

1. M: *figeret.* EHKLO: *fingeret;* ib. GHKMNO: *secreta revelacio.* 2. AEGHIKLMNO: *entitatem eius.* 3. EGHIKLMNO: *visibilis.* A: *usibilis;* ib. B: *illa;* ib. GN: *probacioni.* 4. KMN: *archam amici.* 4, 5. HEKMN: *secrete revelacio computatur inter istam (EHKLN: ista) nam Eccl. XXII.* 5. O: *istam;* ib. C: *dampnabilitas.* 7. AGDK: *ut notatur om.* 8. A: *et Psalmo;* ib. K: *qua;* ib. 1: CXVII; ib. ENO: *dicitur: Vir.* 9. CEIKLMNO: *rectius: in terra.* 10. CD: *scutulatur.* 11. B: *Ideo om.* 12. 1: Eccl. 13. AGD: *Prov. om.;* ib. E: 29. 13, 14. GIM: *Semotum spiritum.* N corr. 17. ABCGHILMNO: *ut faret om.* 19. CH: *modi om.* 21, 22. MO: *debet iocularicos favoris (O: foris) vel alitis dissolutis pertinentes.* Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum. EKLN: *debet iocularitas scurris vel alitis dissolutis pertinentes.* Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum. H: *debet iocularores vel alitis dissolutis pertinentes.* Est (ut GI); ib. A: *et alii.* 22–23. H: *et de – loquitur om.* 23. M: *loquitur om.;* ib. A: *Fph. V om.;* ib. B: *Quod om.* 23, 24. BC (ut Vulgata): *in vobis.* 24. K: *que stultiloquium.* 25. K: *pertinet.* 26. M: *est cifus.* GN correxit in marg. 27. BHK: *quodam.* L: *quidam.* om. 28. BC: *Ideo.* 29. AGD: *dicitur om.;* ib. M: *Et debet enim.*

15. Peraldus l. c. cap. XXIII. 20. Peraldus l. c. De risu huius temporis.

totum tempus vie, cum sit hora incarcerationis, libere expendi in planctu atque formidine, ne excludamur a risu in die novissimo. Ideo ut dicitur Proverb XV, 2: *Os fatuorum ebullit stulticiam.* Fit autem ista ebullicio ad ignem concupiscentie, ioculatore tanquam burdatore diaboli fumos vanitatis continue insufflante; unde risus est quasi sonus spinarum crepitancium sub olla ludicrii. Unde Ecclesiastes VII, 7: *Sicut souitus spinarum ardencium sub olla, sic risus stulti.*

10 Quintupliciter tamen solet risus dividi; scilicet in risum invidie, perfidie, insanie, vanitatis pure et risum prudencie. Quadruplex risus malus specificatur ab obiecto malo vel modo superfluo, et risus bonus ab opposito. Christum enim non legimus risisse sed ter fleuisse; scilicet 15 super Lazaro Iohannis XI, super ierusalem Luce XIX, et super humano genere Heb. V. Semper autem flevit peccatum, et sic nos debemus, cum omne opus nostrum sit ex integro defectivum. Ideo redeundo ad illud verificatur illud Proverb. XV, 21: *Stulticia est gaudium stulto.*

20 Ridere autem ad bonitatem nostri operis videtur superfluum atque ambiguum; superfluum, quia ad magis nobis utile non ridemus sicut nec sancti. Quid ergo prodest nobis tanta dissolucio? Unde risibilitas sicut mortalitas videtur esse ratione peccati humano generi introducta. De 25 ambiguitate patet quod, quantumcumque bonum opus fecerimus, ignoramus si illud sit pene perpetue inductivum. Leticiam autem et gaudium condicionale vel de veritate indefectibili debemus per voces moderate ostendere iuxta illud Ecclesiastici XXI, 23: *Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens rix tacite ridebit.* Scurrilitas itaque est omnino superflua, per unum genus diaboli introducta.

The fivefold divisions of laughter:
i. e. of envy,
of perfidy,
of madness, of
vanity and of
prudence.

Christ is said never to have laughed, but to have wept three times:
for Lazarus, for Jerusalem, and for mankind

3. I. C: *tempus vite;* ib. M: *incarnationis.* 2. K: *excludantur.*
 3. HL: *Ideo om.* 4. B: *stulticia;* ib. K: *Fit atque,* 5. B: *inno-*
elatore; ib. EGHJKLMNO: *ioculatoris tanquam burdatoris* (O: *burdatore).*
 6. B: *infante.* C: *inflante,* E: *insufflantis.* 7. B: *ardencium vel crepe-*
tanciam; GIKLMN: *trepidancium;* ib. LM: *ludicri.* 8. K: *Unde om.*
 10. I: *et tamen solet.* M: *Dupliciter tamen,* GN correxit; ib. HL: *scilicet*
 om. 11. B: *ut invidie.* EKL: *et rix;* ib. CEL: *infamie;* ib. AD: *et*
 om. 12. I: *Quarto malus,* GKM: *Quarto risus malus,* N correxit.
 13. ABDGJKLMNO: *ad oppositum.* 15. B: *sub Lazaro.* E: *pro Lazaro.*
 16. BMNO: *et om.* 16. C: *omne peccatum nostrum opus.* 18. ABDE
 GIKLN: *ridendo;* ib. EM: *istud.* 20. B: *ad om.*; ib. GLNO: *ob boni-*
tatem. 21. G: *atque ambiguum om.* 22. GIKMN: *rideamus.* E: *ri-*
deveremus. 23. C: *sicut mortalitas om.* 26. K: *introducti-*
vum. 27. A: *esse condicionale;* ib. BH: *vel om.* 28. ACDIJKLMNO:
vices; ib. M: *moderare.* 29. B: *Fatuus quia;* ib. ACD: *exultat.*
 30. BC: *aulem est.* 31. H: *per vicum.* Iu marg.: alias per unum.

Foul language
is more wicked
than the idle
word, loquacity
or scurrility.

Quantum ad turpiloquium, patet quod est nuncius turpitudinis thesauri anime; ideo est profundioris malicie quam ociositas, loquacitas sive scurrilitas; ideo dicit Apostolus Ephes. V, 3: *Fornicatio autem et omnis immundicia aut avaricia nec nominetur in robis, sicut et decet sanctos;* hiis, inquam, tribus turpiloqui in suis conventiculis deturpantur.

Item, turpiloquium nedum inficit loquentem sed proximum allocutum, imaginacio autem cum affectione lata super memorato inducit cum instigacione carnis et 10 demonis ad opus consimile turpitudinis perpetrandum; sicut docet experientia et testatur Aristoteles V Ethicorum. Contra caritatem itaque est sic mentem proximi inviscare. Item, naturale est quod sonus vocis impressus in anima ex consuetudine erubescenciam eciam de valde 15 turpi evacuet; sed ut sic frenum pudicicie rumpitur vel laxatur; ideo turpiloquium nocet altrinsecus, cum paulatim malleo diaboli pudor dissolvitur; ideo dicit Apostolus I Corinth. XV, 33: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Sicut enim ignis per appositionem combustibilis irregulariter augetur, sic turpiloquium et specialiter de luxuria. Tales enim sunt de numero illorum quorum sermo, ut dicit Apostolus II Tim. II, 17: *serpit ut cancer,* qui ulcerat carnem fragilem. Caveamus itaque a loquela inordinata, quia omnis talis sit contra proximum. 25

CAPITULUM VICESIMUM NONUM.

The last two commandments treat of love towards our neighbour in a more detailed manner.

Habito octonario numero mandatorum quibus homo dirigitur ad Deum diligendum et proximum tam opere quam sermone, supersunt duo mandata quibus fidelis aptatur profundius ad diligendum proximum suum in 30 mente. Via namque doctrine humanae est ab opere ad

1. B: *Exemplum ad.* 2. B: *titulo est.* 4. Codd. exceptis I et N: *Fornicatio aut omnis;* ib. N: *in omnis.* 6. C: *hiis itaque;* ib. K: *turpiloquiis.* 8. A: *ymago namque;* ib. EGHJKLMNO: *namque cum.* 10. BC: *memorata;* ib. C: *incastigatione.* 12. B: *sicut dicit.* 12, 13. C: *Ethicarum.* 13. B: *contraritate;* ib. AM: *mentem Christi.* G: *mentem.* 14. K: *invisitare;* ib. B: *Ideo naturale;* ib. AD: *naturae sensus;* ib. V: *impressas.* 15. B: *in om:* ib. M: *erubescencia;* ib. B: *et de valde.* 16. K: *evacuat.* 20. ABDEGM: *colloquia frava.* 21. B: *naturaliter.* 23. A: *I Tim. IV.* C: *I Tim. II.* 24. ACDO: *quis ulcerat;* ib. L: *caveamus ergo.* 27. G: *de octonario.* H: *ostenario;* ib. BCEJKLMNO: *numero om.* 28. H: *et ad Deum.* 30, 31. B: *in monte.* E.L.: *suum immediate.* N corredit. 31. B: *ab correre*

sermonem et ab hinc ad cogitationem sed via nostre nature ex prologo primi Phisicorum est vie nostre noticie contraria, que procedens a causa ad effectum plus noscit actus anime causantes loquelam et opera quam 5 alia ex illis sequencia; *plus* dico quia prius in ordine naturali, cum natura noscit rem sicut est a prima natura naturaliter ordinata. Nonum ergo mandatum sequitur in hec verba: *Non concupisces domum proximi tui; non desiderabis uxorem eius.* Cuius prima pars est quasi 10 prefacio ad duo mandata sequencia. Domus enim proximi continet uxorem, familiam atque substanciam, et sic vetat inordinatam concupiscenciam uxoris atque substancie; sed quia concupiscencia inordinata uxoris precedit malicia cupiditatem substancie, sicut mandatum de non mechando 15 precedit mandatum de non furando, ideo statim annexitur *non desiderabis uxorem eius.* Quod autem radix omnium malorum est cupiditas, testatur Apostolus I Thimotheo VI, 10, extendendo cupiditatem ad quamcumque affectionem inordinatam boni mutabilis; quod fit, quandocumque in- 20 commutabile bonum postponitur, quia sicut a bono incommutabili originatur quodcumque meritum, sic a bono mutabili tam subiective quam obiective originatur quodcumque demeritum. Cum enim profectus creature racionalis originatur a prima natura racionali movente 25 ad bonum libertatem arbitrii; consequens est quod defectus creature racionalis originatur a se ipsa abutente arbitrio, quod nunquam fit, nisi quando inordinate concupiscitur bonum commutabile, hoc est sine ordine promovente ad bonum incommutabile principaliter et finaliter diligendum. Est ergo remedium ponendum contra huius 30 duplicitis mandati complectionem *non mechaberis et non*

The ninth commandment and its interpretation.

1. ABD: *quia via, GHIKLMNO: in cogitationem quia via.* 1, 2. FG HLMNO: *nostre noticie ex prologo.* 2, 3. A: *noticie creature contraria.* BGHILMN: *noticie nature contraria.* C: *est via nostre noticie contraria.* E: *via noticie nostre nature contraria.* K: *quia via nostre noticie.* 3. A: *quem;* ib. E: *effectus.* 4. G: *caventes loquelam.* N correxit. 5. K: *quia plus;* 6. B: *natura ipsa.* 9. LM: *Cuius om.* K: *eius.* 9, 10. B: *quod prefacio.* 11. GHILNO: *et substanciam.* 12. B: *inordinata concupiscencia;* ib. H: *uxoris atque familie et substancie.* 14. GMNO: *sic.* 17. EGHIMNO: *sit cupiditas.* 19. B: *quando,* 21—23. M: *sic — demeritum om.* 21, 22. EHI: *a bono in naturali.* G: *in bono incommutabili originatur quodcumque demeritum sic a bono immaturali tam subiective quam obiective.* LN: *a bono innaturali.* O: *sic a bono immutabile innaturali.* 24. AD: *originetur.* B: *origitur.* 26. B: *e se;* 1: *ex se;* ib. C: *ipsa vel;* ib. BC: *abiente.* 28. BC: *in ordine.* EGILO: *sine ratione.* 29. ABCD: *mutabile;* ib. B: *et om.*
P^{ro} 7⁷ c⁵

2. Aristoteles, De Naturali Auscultacione, lib. I, cap. 1.
8. Exodi XII, 17. 31. Exodi XX, 14.

furtum facies. Nam prevaricacio istorum plus sensibiliter perturbat rempublicam; et hec est racio quare plus prohibetur tactus inordinati concubitus quam gustus gulosus; *plus* dico, quia magis explicite. Passio enim est vehemensior et iniuria maior.

Every misuse
of the senses
and the mind
is forbidden.

Secundum tamen prohibetur implicite in isto mandato: *Non furtum facies*, sicut et omnis abusus sensus et intellectus vel cuiuscumque visibilis in decalogo prohibetur. Et patet error scribarum depravancium hoc duplex mandatum, quod solum prohibetur cupiditas alienae uxoris ¹⁰ cum inordinato signo sensibili, ut osculo vel amplexu. Si enim talis cupido sit legis prevaricacio, et infinitum gravius foret peccatum inordinatus actus anime quam opus ad extra sensibile, multo magis foret intrinseca cupiditas prevaricatio huius legis. Nam providus legislator ¹⁵ magis peccatum ordinans totam sequentem maliciam pocius prohiberet. Si dicatur quod aggregatum ex hiis sit hic prohibitum, tunc utrumque membrum, et sic concupiscencia mentis.

Item, tunc nullus foret dampnabilis pro quantum- ²⁰ cumque ferventi tali concupiscencia nisi signum sensibile consequatur; consequens falsum, cum primum peccatum mortale subiectatur in anima; quo ablato nullum opus extrinsecum est peccatum. Sicut ergo peccatum est originaliter et per se primo in anima rationalis creature ²⁵ angelice, sic in homine; defectus ergo pleni consensus interioris hominis ad faciendum tale facinus est culpandus, sive actus sequatur sive non, ex impossibilitacione vel ab alio prohibente. Sic enim reputat Deus homini ad meritum tale sanctum propositum, licet non sequatur ³⁰ illud opus intentum; opus extrinsecum ergo ex opposito sic erit de nephando proposito.

1. K: *privare istorum*. 5. K: *et om.* 6. GN: *Sed tamen*; ib. B: *in illo*. 7. I: *sic*; ib. BHJKLMNO: *et om. after sensus*. 8. HIO: *usibilis*. 9. INO: *hoc est*. 10. GILMN: *quia solum*. 12. C: *talis libido*; ib. K: *legis privacio*; ib. K: *in infinitum*. 13. C: *hoc peccatum*. 14. K: *ab extra*; ib. M: *multo om.* 15. K: *privacio*. 16. ACDFHIKLM: *matius*; ib. ADEGHJKLMNO: *originans*. 17. I: *prius prohiberet om.* 18. G: *si sit hic N correxit*; ib. B: *licet utrumque*. 20. B: *Item nullus dampnabilis*. 20, 21. GIMN: *quacunque*. 21. GM: *serventi om.* N addit. K: *serventi tali om.*; ib. A: *talia*. 22. B: *consequitur*, EGIKLMN: *sequatur*. 24. C: *Si ergo*. 25. B: *originalem*; ib. B: *animo*. 26. G: *sic in anima homine N correxit*. 27. HKM: *est om.* 28. BEL: *impossibilitate*. A: *imposizione*. C: *imposizione*. HK: *impossessione*; ib. EKL: *vel om.* 29. EGHJKLMNO: *ab illo prohibente*. 30. I: *propositio-* *nienti*. 31. MO: *id opus*; ib. I: *opus ergo extrinsecum ex votu*. 32. CEGHJKLMNO: *sic est*.

7. Exodi XX, 15.

Item, cum mandatum istud sit negativum, omnem hominem obligans semper et pro semper, non videtur racio quare sic posset modisicari, permittendo radicem peccati, quin per idem et quodlibet aliud mandatum decalogi; et subverteretur sensus decalogi, laxis infideliter habenis peccandi.

As this commandment binds every man always and for all time, it may not be altered.

Et licet utrumque testamentum dampnet istam ficticiam, cum primo prohibet nedum inordinatam cupidinem sed eiam cogitationem, Christus tamen singulariter Matth. V, 28 ipsam destruit: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, non mechaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui riderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo.* Sic enim dictum est de homicidio, quod ipsum incipit in corde et derivatur per voces ad opus, et similiter censembitur de mechia; unde verbum Christi prohibet visionem mulieris illicitam. Licet inquam mulierem pudice aspicere, cum sit creatura in qua opifex est laudandus; sed non licet videre mulierem ad concupiscendum eam; que concupiscentia tunc finitur, quando pars rationalis creature plene consentit sceleri perpetrandi. Istud autem relinquitur puniendum divino iudicio, cuius est proprium corda hominum intueri, et opera sensibilia ex infecto corde procedentia sunt ab homine punienda. Et sic concedendum est scribis quod peccata gravissima contra decalogum non subsunt suo iudicio punienda; ut patet de blasphemia insipientis qui dixit in corde suo: *Non est Deus.* Deus enim infinitum plus punit pena essenciali quam peccator potest puniri ab aliqua creatura. Theologus ergo debet detegere hoc peccatum in corde absconditum et docere quod nemo debet punire opus peccati extrinseeum, principaliter propter questum, quia sicut tempore Christi scribe obscurarunt infideliter sensum decalogi, sic modo scribe pervertunt iudicium, nedum non reputantes peccatum nisi procedat ad actum, sed peccata graviora foventes,

To look at a woman in a modest manner is not forbidden, for she is a creature in whom her maker is to be praised; but she must not be looked at with eyes of desire.

3. A: permittendo om. 4. GN: fer illud; ib. CD: et om. 4, 5. K: per idem subverteretur sensus decalogi et quodlibet mandatum decalogi. 5. B: decalogi et om.; ib. B: subvertere. 6. BC: alienis peccandi. G: hominiis peccandi. N: corredit. 7. K: testimonium; ib. B: dampnat. 8. K: tamen primo. 9. ACD: sed et; ib. C: simpliciter. I: signanter. 10. AD: ipsum; ib. CGKLMNO: destituit. 11, 12. O: quod omnis. 12, 13. GHILMNO: qui concupisicit (O: concupiscerit) mulierem (H: mulieres) tam mechatus est. 13. II: eam om.; ib. EHN: *Sicut enim.* 17. BC: *Licet enim;* ib. BEL: inspicere. 20. ABDGHILNO: creature om. 20, 21. I: seculi perpetrando. 23, 24. GMNO: *sunt ab homine.* HNL: *sicut ab homine.* 27. M: suo om. 29. ACDEGHILMNO: ab alia; ib. L: *Theologus tamen;* ib. HKNO: ergo om. 35. H: ab actu; ib. I: *actus peccatum.* M: *actu peccatum.*

Three remedies actus peccati puniunt precipue propter lucrum. Sunt ergo tria remedia contra mechiam; primum est cogitationis voluptuose exclusio, secundum est declinare a muliebri consorcio, et tertium est carnis maceracio.
 1. against fornication: ergo tria remedia contra mechiam; primum est cogitationis voluptuose exclusio, secundum est declinare a muliebri consorcio, et tertium est carnis maceracio.
 2. exclusion of voluptuous thoughts, 2. avoiding female society, 3. mortification of the flesh. Quoad primum patet quod est prima et per se causa declinandi luxuriam. Cum enim secundum Augustinum, libro primo in De Sermone Domini in Monte in tribus impletetur peccatum: a suggestione, delectacione et consensu; patet quod exclusa voluptuosa cogitatione excluditur plenus consensus, in quo primo peccatum perficitur. 10

Unde quia Christus voluit excludere etiam remotam occasionem huius peccati, non dixit qui concupiscit mulierem sed qui riderit mulierem ad concupiscentum eam, mechatus est eam in corde suo: In visione inordinata intelligens omnem illicitam sensacionem vel memoriam, per mulierem omnem rem mobilem abusibilem, et per mechiam omnem inordinatam concupiscentiam creature: quis dubitat, inquit Augustinus, omnem malam concupiscentiam recte fornicacionem vocari? Et iste ordo trium graduum temptandi figuratus est in primo peccato 20 persone generis humani, suggestio in serpente, delectatio in muliere, et consensus in virili ratione; ut patet ex processu Gen. III, non quin Eva prius viro peccavit mortaliter, sed persona aggregata tunc primo dicitur peccasse ad dampnacionem humani generis, quando 25 peccatum consummatum est in viro tocius humani generis principio. Nec est desperandum de pleno consensu, quem Augustinus describit per consensum carnis libidini, ut non refrenetur appetitus illicitus, quin si facultas data fuerit sacietur, nam, ut dicit Scotus, sicut Christus legitur 30

1. ADEG: *principaliter propter*. 1, 2. HIKLMO: *Sunt igitur*.
 4. EGLMN: *mulerum consorcio*; ib. ACDGH: *et om.*; ib. O: *est om.*
 5. B: *prima quam est et*. K: *est primum*. G: *est extinctum*. 7. L: *in libro*; ib. B: *in de secundum Deum*. 1: *in om.* K: *de om.*; ib. K: *in sermone de monte*. H: *primo de*. 8. EKN: *a om.*; ib. A: *commissione*. 10. B: *primum*. 11. B: *terremotam*. 12. GKLMN: *qui concupierit*. 13. ACD: *vidit*. 13. 14. KLN: *concupiscentum iam mechatus*. 14. E: *iam mechatus est*; ib. ACD: *eam om. before in corde*. 19. G: *fornicationem putari*. N correxit. 19, 20. A: *modus trium*. 20. B: *gradum* O in marg.: *generum*. 21. M: *primi generis humani*; ib. B: *suggestio serpente*. 22. A: *et consensio*. L: *et assensus*. 23. GIMN: *nam quia*. LO: *non quia*. 24. B: *item primo*. 27. B: *plene*. 30. ABCDHIMO: *Scotus om.* GN in marg. add.; ib. GN: *Christus dicitur excitasse*.

7. St. Augustini De Sermone Domini in Monte lib. I, cap. XII, Opp. tom. III, p. 1246. 13. Matth. V, 28. 30. Istum locum in operibus Ioannis Scoti de liberatione a triplici peccato invenire non potui; fortasse alluditur capitulo VIII versionis ambiguorum St. Maximi p. 1219.

suscitasse tres mortuos, sic liberat a peccato triplici; scilicet a pleno consensu in animo, a tali consensu cum opere extrinseco perpetrato et etiam a tali consensu cum opere ad extra in consuetudinem introducto. Ista, inquit, figurata sunt in puella leniter suscitata in domo Matth. IX; in iuvene quem imperiosius suscitavit, ut Luce VII legitur, extra portam; et in viro Lazaro quem quatriduanum fetentem cum difficultate suscitaverat, ut legitur Iohannis XI. Cum ergo omne peccatum committitur nude in domo anime vel prorumpit in opere extra portas vel tertio trahitur in consuetudinem, que omnia genera Christus resuscitat, patet quod nulli datur a Christo occasio desperandi. Sed ex hoc quod non sic suscitatur quartum, datur intelligi, quod multi ex indurata malicia finaliter desperabunt, quod peccatum signatur quadripharie, tum propter perseveranciam diabolicam; tum etiam quia, pretereundo trinitatem desperatam, finaliter adheretur diabolo. Et sic intelligitur illud Apostoli I Cor. X, 13; *Temptacio vos non apprehendat nisi humana.* Numerus 20 enim quadratus peccati oppositi quatuor virtutibus cardinalibus facit finaliter perseverare in impenitencia instar diaboli; et illud vocatur peccatum in Spiritum Sanctum, Matth. XII, 11.

Sed triplex est difficultas, primo quomodo libertas humani arbitrii superari potest vel cogi a carnalibus tam inferioribus in natura, cum manet illa potestas incorruptibilis, que quandoque est omni natura corporali superior, et per consequens potencia maior. Contra legem autem nature est quod minor potencia superet pociorem. 30 Hic sepe dictum est quod potencia intellectus est alterius nature quam potencia corporalis, nec cogi potest ab aliquo, cum gratis vult si vult; et sic de quocumque actu supremo potencie volitive, necessitatur tamen ad

No man has
occasion to
despair before
Christ, but
many despair
from obdurate
wickedness.

To persevere in
impenitence is
the sin against
the Holy Ghost.

1. EIKLMNO: *sic liberavit.* G: *laborant.* 2. B: *a om. before pleno:*
ib. 1: *in anima;* ib. C: *vel a tali.* EHILNO: *et a tali.* 3. GKMN:
operacione extrinseca; ib. KM: *perpetrato om.* 4. M: *intincta.* O in
marg.; *ad extra;* superscriptum est: *tuxta.* 5. C: *puella levite.*
6. GN: *iuvenem.* 8. C: *triduanum.* 10. EGHIKLMNO: *in corpore.*
12. C: *resuscitabat.* KLN: *resuscitarit.* 13. H: *suscitat Christum.*
15. B: *signatum contrarie.* HKLNO: *signatum;* ib. AL: *quadrario.* C: *4°.*
H: *quadriforis.* 16. M: *propter om.* G in marg. add. 17. ELN:
desperatur finaliter et adheretur. 18. B: *illud om.;* ib. ACD: *I Cor. X*
om. EGHIKLMNO: *intelligitur Apostolus: Temptacio.* 20. LN: *oppo-*
situs. 23. C: Matth. 22, E; 13. 24. C: *duplex;* ib. B: *prima.* 26. B:
tam inferioribus om.; ib. L: *tamen manet.* 27. B: *quecumque est;* ib.
A: *natura om.* 28. CEGHIKLMNO: *illa maior.* 29. KNO: *ut*
minor; ib. BC: *matorem vel pociorem.* 30. O: *est extinct.* 31. B:
naturalis corporalis. 32. D: *gratis om.* 33. B: *alio actu;* ib. BC1KN: *supreme.*

Replv.

actum quemcumque elicuerit, non necessitate coaccionis vel absoluta, sed necessitate ex suppositione, cum qua stat summa continencia. Quando ergo movetur obiective a sensibili, ipsum virtus inferior cum suis dispositionibus, et primo natura suprema movet et necessitat ad substanciam actus. Ex defectu autem actus est intellectus culpabilis, cum non sit possibile ipsum inordinate velle, nisi ipsem sit causa deordinacionis huiusmodi tunc vel ante; et sic calculando totum principium movens ipsum est pocius quam sic motum. Cum spiritus ut sic inclinatus est impotencior ad impediendum actus huiusmodi, quam ut indispositione motus est ad actum huiusmodi producendum; quandocumque autem sic indisponitur, necesse est ut originetur talis indispositione a se ipso; et sic exceccans ignorancia cum flexibilitate arbitrii et aliis obiective moventibus est causa prime declinacionis a Deo. Spiritus enim est numerus movens se gratis.

Secondly, when,
it ever, consent
to the deed is
full and
complete.

Secundo dubitatur quando est plenus consensus ad opus, et videtur quod nunquam, quando virtus remuratur; et cum communiter in omni opere illicito viatoris sinderesis et racio naturalis contradicit licencie operis perpetrati, videtur quod in nullo tali opere est plenus consensus peccantis, et per consequens nullus talis peccat mortaliter; nam forte movens extrinsecum excusat in parte et facit opus remissibile. Quando ergo est ita forte quod necessitat ad opus, remurmurante agente, videtur

1. B: *quicunque; elicuerit; rectius: elegerit.* GN: *quicunque voluerit vel elicuerit;* ib. M: *ideo necessitate.* 2. B: *de necessitate.* 3. ABD: *continua.* EGHIKLMNO: *contingentia.* 4. ELN: *ipsa virtus.* 8. EH 1.N: *in causa;* ib. EGHIKLMNO: *huius tunc.* B: *huius item.* 9. M: *secundo calculando.* 11. H: *est om.;* ib. H: *ad impotencior;* ib. B: *impeditur actum.* IKLNO: *actum.* 12. B: *ut om.* 13. AK: *huius;* ib. A: *ferducentum;* ib. G: *quicunque autem.* MN: *Quicunquecumque;* ib. B: *sicut.* 13. 14. I: *autem sit indispositio.* 14. B: *originetur;* I: *origine.* 15. B: *propositio et sic;* ib. GIKMN: *exceccans ignoranciam;* ib. B: *arbitrium.* 16. GILMN: *est causa om.;* ib. ELMO: *previe declinacionis.* GN: *deletacionis.* 17. I: *a Deo om.* 20. H: *viatorum.* 24. BC: *excusavit.* GMN: *extrinsecus.* 25. A: *est om.* 26. O: *quod nunciat.*

21. Synderesis secundum Petrum Lombardum est quaedam voluntas animae naturalis qua naturaliter vult bonum. Cf. Ioh. Hus Sup. 4° Sent. II, dist. XXIV, p. 297. Cf. Roberti Grosseteste Summa philosophiae ed. Baur, p. 467. Guil. Paris. Opp. tom. I, p. 274: *De synteresi vero quod dicunt, quia superior pars rationis est nec in Cain extincta fuit, iam determinavimus qualiter est pars, videlicet quia non proprie, immo ipsa anima est humana secundum essentiam: ex officio autem dijudicandi sublimia spiritualium atque coelestium eisque adherendi atque in se conservandi synteresis dicitur, quasi seorsum divisa ac segregata ab inferioribus atque carnalibus . . .*

quod excusat simpliciter, ne committatur mortale; ut si homo invitus et ligatus occidat alium cum pugno ut motus malleus, videtur quod non censebitur homicida. Cum ergo tanta sit ligatio intellectus et renitencia rationis, videtur quod non censebitur fornicator, quod multum obviaret decanis in capitulis suis ruralibus.

Hic dicitur quod oportet considerare multa obiecta ad que varie terminantur ratio et voluntas, sic quod ad unum est plenus consensus et ad aliud est dissensus; et hoc perturbat plurimos. Quando autem quis procedit ad opus extrinsecum sine coaccione corporali, censendum est pro tunc plenus consensus voluntatis ad illud opus, licet paulo post interpolatim displiceat. Et sic videtur mihi quod committi potest fornicacio cum continua displicencia operis pro tempore, quo displicens culpabiliter operatur; ut sagittans vel dimittens molarem dampnabiliter per declive montis habet continue displicenciam in casu pro tempore quo facinus perpetratur. Sic contingit voluntatem imperare sensibus, qui involuti in delectacionibus moveant organa, sinderesi renitente, et tamen propter defectum originis actus talis est in casu dampnabilis; et sic conceditur quod procurans se ligari ad finem ut sic occidat proximum est nequam homicida, licet pro toto tempore operis faciat ipsum invite. Et ita contingit in defloracione virginum et actibus multis venereis, ut patet ymaginantibus. Ideo Christus sapientissime preclusit spirituale principium fornicandi et sic decanus consciendo luxurie mechatur gravius quam fornicarius quem sic punit.

Sed tertio dubitatur quomodo consuetudo indisponit hominem ad resistendum malo, cum voluntas potest membris secundum suas virtutes subito imperare; et specialiter cum consuetudo consistens in successione non est pro instanti quo animus fornicatur. Et hic

Thirdly, how habit indisposes a man to resist evil.

1. H: *ne committat*; ib. B: *mortale potest*. 2, 3. EGHJKLMNO: *ut virtus malleus videtur*. 3. A: *videbitur*. 6. EGKMN: *in causis suis*. H: *in casis = capitulis*. 7. O: *multum*. 9. CD: *et ad om. before aliquid*. K: *ad aliquid*. 10. GKMNO: *Quando ergo*. 12. K: *consensu*. 13. BH: *paulo plus*; ib. AKNL: *et interpolatim*. 14. B: *committit*. 15. C: *tempore suo*. 17. IMN: *declivem*. EGL: *declivum*. 18. AG: *in casu om.* L: *cotidie*. 19. BC: *imperari*; ib. I: *sensibilis*. 20. I: *sinderesis*; ib. G: *renitente om.* 22. A: *causa dampnabilis*; ib. EHMO: *contingit censetur*. GN: *contingit censeri*. 23. A: *ad funem*; ib. B: *occidat Christum*. 26. H: *reniris*. 27. B: *panst spirituale*. C: *premisit spirituale*. 28. BCD: *decanus in casu*. 29. B: *sicut punit*. 31. HKM: *mala*. G: *malo om.* N addit; ib. EM: *cuu bonitas*; ib. K: *potest*. 32. EGIKLMN: *virtutes proprius*. 34. B: *fornicatus*.

multiplicantur conclusiones et queruntur inutiles quæstiones; ut posito quod fornicans in corde conteratur, antequam sensualitas perficiat opus extrinsecum, quando committitur fornicacio corporalis? non ante contricionem, ut patet ex casu, nec post peccabit mortaliter. Hec est singendum quod non fornicabitur corporaliter, ut testantur judices ordinarii tam in fornicacione quam in homicidio.

What habit is. Hic oportet supponere quod consuetudo vel assuefaccio est naturam esse consuetam ad aliquid, et principiatur ex multis actibus replicatis, et sic consistit in successione intercisa; sed quandoque sumitur pro dispositione derelicta ex actibus replicatis. Oportet secundo supponere quod consuetudo habet magnam vim vel in bono vel in malo, ut patet tam in moralibus quam intellectualibus, ymmo in potencia nutritiva. Ideo

Aristotle calls it vocatur ab Aristotele natura altera. Oportet tertio secundum naturæ supponere quod non subiacet imperio voluntatis nostre pro quocumque signo temporis imperare viribus inferioribus, ut procedant ad actum intendendo, vel remittendo, ut cessent ab actu; patet de potentia nutritiva, sensitiva et intellectiva, nam sepe nutritur membrum contra voluntatem elicitem, et sepe contra voluntatem deest nutrictio, et sic sepe contra voluntatem procedit sensatio tam sensus exterioris quam interioris; ut patet de continue vidente spectacula et audiente ludicria. Ymmo intellectus sepe procedit in actum contra imperium voluntatis, et de opere extrinseco possunt homines duci in sompnis sensu intrinseco voluntate sopita.

Istis premissis dico quod, concesso consuetudinem valde indisponere hominem in casu multiplici, non subiacet efficacie voluntatis nostre precipere virtuti

1. H: *questiones cl.* 2. ABCD: *ut fata posito quod;* ib. EGHJKL
MNO: *convertatur.* 4. K: *carnalis.* 6. C: *cum testantur.* 8. B:
quomodo consuetudo. 9. B: *natura;* ib. I: *ad aliud;* ib. K: *et om.*
10. B: *principaliter.* ELN: *que principiatur.* H: *ad quid principiatur;* ib.
G: *sic consentit.* 12. G: *delicta.* N correxit. 12, 13. ACD: *oportet*
ergo supponere. 14. B: *bono vel malo.* 15. CDL: *quam in.* 16. GN:
ad Aristotelem. 16, 17. A: *Oportet ergo supponere.* 17. M: *subiaceat.*
20. ACD: *ut om.*; ib. ABCD: *ant cessent;* ib. B: *ut patet.* 21. B: *et*
om.; ib. M: *et intensiva.* 22. B: *volucrum illicitam.* 24. A: *tam*
sexus. LN: *sensuum interiorum quam exteriorum.* O: *exteriorum quam*
interiorum. 25. ABDHIKLMNO: *contineat;* ib. B: *in spectacula.*
GIKM: *vidente specula.* 25, 26. B: *audiente lucida.* 26. GL: *ludicra:*
ib. O: *et intellectus.* 28. I: *in sompnis.* K: *in sompniis om.*; ib. K:
sensus extrinseca. 30. GKN: *concessa consuetudine.*

16. Aristoteles, De Memoria et Reminiscentia, cap. II: ὥσπερ
γὰρ φύσις ἡδη τὸ ξθός.

subdite, ut agat quomodocumque voluerit; quia sic posset precipere virtuti secundum locum motive ut deferat corpus in celum vel quorsumcunque, quantumcunque festinanter voluerit; quod Deo est proprium. 5 Oportet ergo vires anime stare in suis finibus naturalibus, et pertinenter quod consuetudo maior aut minor disponit sive facilitat subiectum ad opus illius consuetudinis, sicut ex frequencia ictuum clavus solidius est firmatus. Ideo studiose servanda est bona consuetudo per frequenciam actuum, ne expiret; et extinguenda est mala consuetudo, preservando a suis actibus, et declinando ad actus oppositos, ut sic natura consuetudine sit adiuta, in quo oportet voluntatem et rationem esse ducem et regulam.

Good habits
must be
cultivated
carefully, bad
habits must be
broken.

Quantum ad logicam, dico quod consuetudo est quandocumque est aliqua eius pars; ymmo quandocumque relinquitur disposicio ex consuetudine est illa consuetudo in effectu.

Quantum ad conlusionem, dico quod, ymaginato casu et continuata contricione et gracia quoisque actus perficiatur, non committitur carnalis fornicacio sed coitus inculpabilis; sicut est de existente in gracia et cum hac in demenciam incidente. Casus tamen talis nunquam vel raro evenit, sed de homicidio foret possibilitas eius evidencior, in quo casu patet ut supra quod tam homicidium quam mechia primo in corde committitur. Omni itaque diligencia custodiendum est castrum anime a mala consuetudine, ut porte per quas intraret ad solium voluntatis; quia hoc servato facinus non dampnabit. Nam in omni iudicio quo quis approbat scelus suum consuetudo firmatur.

Ex istis patet necessitas secundi remedii; fugiendo scilicet consorcia et specialiter tactus mulierum. Ex priori namque expergiscit voluptuosa cogitacio, et secundo ex illicita concupisencia inardescit. Ideo ponunt

From what has been said it follows that contact with women is specially to be avoided.

1. B: *qua sicut.* 3. B: *celum quoscunque.* H: *vel quoscunque.*
 3, 4. BH: *quantumcunque om.* EL: *vel quorsumcunque vel quoiescunque vel quantumcunque.* 5 C: *anime om.* 5, 6. H: *naturalibus particulariter quod.* 6. I: *pertinenter proporcionaliter.* 7. BD: *faciat.* C: *facultat.* 8. B: *necessarium clavis solidus;* ib. HK: *solidus.*
 10. B: *et om.* 12. *natura.* BCD: *sic nulla;* ib. D: *abducta.* B: *abducta.* A: *adiuncta;* ib. B: *in quo patet.* 13. GN: *ac regulam.* 15–16. B: *est – quantumcunque om.* 15. EI: *cuius pars.* 16. D: *quando relinquitur.* 22. HM: *cum hoc;* ib. GIKM: *demencia.* 27. M: *anime om.* GN addunt; ib. O: *a om.* ib. BCEGHJKLMNO: *et porte.* H: *ut (et) om.* 27, 28. H: *per quam.* 29. K: *Omnia in omni.* 31. HILNO: *ex hiis.* M in marg. (ad vocem necessitas): *potrbye;* ib. K: *necessitas et sic remedi.* 32. GKLMMNO: *scilicet om.;* ib. EIKN: *contactus.* 33. K: *priori enim.* 34. ACD: *secunda.*

sancti oportere continentis et specialiter clericos esse
vecordes in talibus. Contra omne vicium, inquit quidam,
potes exspectare conflictum o homo omnisque victor
esse nisi contra solam mulierem, contra quam fugere
expedit, non aggrediendo pugnare. Quis enim Sampsonem
forciat? quis Davide sancctorum? aut quis Salomonem
sapienciorum? et omnes isti ignes libidine sunt accensi.
Presumpcio ergo temeraria videtur aggredi privatos
contactus preter necessarios mulierum. Quantumcumque
itaque senex quis fuerit, debet ab incendio femineo ¹⁰
precavere, communicando si oportet cum femina
circumstanciarum multitudine securante, quia quociens
quis impudice viderit mulierem ad concupiscendum
eam modo quo dicitur, tociens peccat mortaliter, et
infigit clavum mortis in mente profundius. ¹⁵

Unde Salomon, Ecclesiastes VII, 27: *Inveni amariorem
mortem mulierem, que laqueus venatorum est et sagena
cor eius; vincula sunt manus eius; qui placet Deo effugiet
illam, qui autem peccator est capietur ab illa.* Et propter
istam contagionem legitur Num. XXV, 4 quomodo ex ²⁰
consilio Balaam dimisse sunt mulieres Moabitide Israel,
cum quibus fornicante populo Dominus iussit cunctos
principes eius suspendi in patibulo contra solem, et de
populo viginti quatuor milia hominum sunt occisa. Et utinam nos sacerdotes, et specialiter superiores ordinarii, ²⁵
notaremus quomodo Finees, eo quod interfecit Zambray
coeuntem cum Moabitide, meruit sacerdotium sempiternum,
et iram Dei avertit a populo. Et hec racio quare punicio
huius peccati, et specialiter in sacerdotibus, est tam
expresse commissa pontifici, cuius negligencia est ruina ³⁰

Our clergy
ought to note
the example of
Phinehas.

1. I: oportaret. 2. EGHJKLMNO: omne om.; ib. B: se vicium.
3. ABD: potest. G: poete; ib. H: inflictum. 3. 4. A: olim victorque esse.
esse. BD: omnisque homo. EHKLMO: conflictum o homo victorque esse.
I: G: solam medicinam mulierem contra qua. 6. HO: David; ib. B:
sciencior. 7. A: ignis om. BCDHI: igne. 8. B: egredi (sic).
I: G: contractus. EHKLM: contractos; ib. H: necessitates, K: necessitas.
10. EMNO: quis om. 11. A: sed oportet. 12. G: circumstatis.
13. I: figit. 17. BG: mortem; ib. B: venator; ib. B: sagana.
19. EGHJKLMNO: istam qui. 21. CHIKNO: Israeli. 24. A: viginti
milia. 24, 25. K: Et nunc nos. 26. K: notemus. 27. HK: coenente.
29. HNO: est causa.

5. Alluditur Hieronymo. Cf. Peraldum De Luxuria II, p. 14.
Unde Hieronymus: Quid Salomone sapiencius et tamen infatuatus
est amore mulierum. Et p. 27: Nec Davide sancctorum nec Samsone
forciat nec Salomonem potes esse sapiencior. 16. Cf. Peraldum II, p. 23/24: De aspectu mulierum, qui valde timendus est.
27. Num. XXV, 11, 14.

Better to run
away than to
fight.

Instances of
Samson, David,
Solomon.

They were
conquered by
women.

populi. Multiplicantur autem leges de cohabitacione clericorum et mulierum, sed negligencia, remissio vel fraus in sua execucione est occasio sceleris gravioris; est ergo medicina empirica fugere suspecta consorcia 5 mulierum. Unde secundus philosophus describit feminam quod est incastigabilis bestia, continuum dampnum, humana confusio, indeficiens pugna; vas preciosum et animal pessimum. Nam fortitudo voluptuose concupis-
cencie facit eam instar fere incastigabilem, nullus enim 10 femellinus sexus in partu plus patitur, et nullus post partum cicius, frequencius aut irregularius appetit coitum iteratum. Quod autem femina sit obiective continuum dampnum humano generi, patet notanti illam malam feminam aggregatam a prima femina 15 usque ad novissimam perversam. Et quod sit causaliter confusio humana, patet notanti bella, scandala et alia privata dampna que oriuntur occasione feminine maledicte. Unde Blesensis super Iob notat quomodo Sathan non peciit ablacionem uxoris Iob ab eo, sicut ablacionem 20 substancialiter, prolixi et roboris corporalis, sed pocius appeciit tanquam medium temptandi cautissimum, quod ipsa remaneat cum marito; et narrando multa exempla tam scripture sacre quam apocrife notat quomodo femina nedium est ambaciatrix et procuratrix sed magistra 25 diaboli; cum scit et potest subvertere, quando ars deficit seductoris. Ambaciatrices et matres dyaboli sunt precipue deformes vetule ad coitus illicitos mediantes, ut patet ex multis proprietatibus. Unde ad seducendum fuit procuratrix Eva, Gen. III; uxor Iob, Iob II, et uxor 30 Pilati, Matth. XXVII. Nec obest matri Domini aut sanctis mulieribus, quod de sexu suo sunt adeo scelerate, sicut nec Christo nec sanctis viris obest sed proficit quod de sexu suo sunt pessimi. Non enim vituperatur sexus

Laws against cohabitation of clerics and women are multiplied but are not observed.

Another philosopher's description of woman.

Woman is the cause of all confusions, wars, scandals, and every sort of damage on earth.

Woman is the devil's teacher.

This is not contradicted by the holiness of certain women,

1. H: *sibi leges*. 2. HKLNO: *et om.* 4. C: *consorcia et spectacula*.
 GN: *sed suspecta mulierum*. 6. B: *incastigatis bestia*. 7. C: *et vas*; ib, I in marg. (wrongly): *pernicioseum*. 9. GHKLMNO: *instar ferris*. 10. M: *femellius*. GN: *femininus*. O: *famelius*. 12. GI: *coitum in cantum*. N: *tantum coitum*. EIO: *cogitum in tantum*. 15. HIO: *perversa*. 18. EGHKLMNO: *Blesensis*; ib. C: *quod Sathan*. 22. CEGHJKLMNO: *remanearet*. 23. B: *scripture sacre om.*; ib. CDEHLNO: *quam scripture apocrife*. 25. K: *et diaboli*; ib. HKLM: *cum sit*. 28. IILN: *proprietatibus peccati*; ib. ABCD: *Unde om.* 29. ABCDHO: *procuratrix ad. K: procuratrix om.*; ib. I: *Eram*; superscriptum: *Adam*; ib. I: *uxor Iob procuratrix*. 30. C: *Matth. 21.* 31. HILO: *scelerati*. 31, 32. AD: *sic nec*.

18. Petri Blesensis Compendium in Iob cap. II. Opp. Migne Patrol. CCVII, 818/19.

for it is not sex vel natura sed vicium. Et revera ubi creatura rationalis or nature which conversa est melior, ibi natura eadem perversa est women, but peior, ut patet de natura angelica. Ideo ista dicta sonant vice.
 Woman is
man's
confusion.
 Examples.

sanctis feminis ad laudem et gloriam sexus sui. Nec dico quod sola femina sed vir peius sepe ex fedo consorcio maculat communitatem, licet feminea societas prohibeat crebrius et expressius in scriptura; nec fedat talis societas nisi partem que prius leditur a se ipsa. Differenter tamen leditur quis ab homine et a bestia vel alio inanimato sensibili. Nam sepe causa scandilizatur active occasione data ab homine et non ab alio sensibili. Et ideo dicit philosophus quod *femina est humana confusio*; nam Ecclesiastici IX, 8, 9 scribitur: *Ne respicias speciem alienam; propter speciem enim mulieris perierunt multi*. Patet hoc in facto Gen. XXXIV de Sichem, qui exinde rapuit Dinam; de Hoferne qui ex impudico aspectu Judith vidue est confusus, Judith XVI, De David vidente Bersabee ex adverso sui solarii, II Regum XI. Et causa nedum est vehemens desiderii virilis ad feminam sed impudicus aspectus et gestus femine temptatus; ut patet Prov. VII, et V 35: *Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttus eius; norissima autem eius amara sicut absinthium*. Nam Ecclesiastici XXV, 26 dicitur: *Brevis est omnis malicia viri super maliciam mulieris*. Et de tali impudicia conqueritur Petrus II Petri, II, 1—3, 13—14, quomodo clerici introducentes sectas, quos vocat magistros mendaces, riam veritatis blasphemantes, qui in avaricia factis rerbis de subditis negotiabantur. Et sequitur: *deliciis affluentibus, in conviviis suis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles*. Utinam hoc non verificetur de clero nostro effeminato appetente dominium, ut loquitur Ysa. III, quoad utramque luxuriam veritatis et carnis.

2. EHLNO: *conversa om*; ib. B: *ib om.* 6. C: *conviciantem*; ib. 1: *sed licet*; ib. EHLNO: *femine*. 8. EILN: *que et leditur*. 8—9. B: *a se — leditur om*, ELN: *a se ipsa prius*. 10. K: *canda*, GN: *sepe tam*. 12. A: *dicit om.* 14. GN: *respicias feminam alienam speciem*. 15. K: *in facto om*. 17. K: *qui ex invidia*. HL: *ex Iuda*; ib. A: *ex eudico*; ib. ACD: *Judith 6*; ib. B: *vidue est confusus om*. Ct. Judith XVI, 8: *Judith . . . in specie faciet sua dissolvi eum*. 19. EHINO: *nedum om*. 21. A: *femine temporacius*. D: *anime trapacius (sic)*; ib. K: *templatus*. 22. BEGHLMNO: *enim om*. 23. H: *illius amara*. 25. A: *malicia viri om*; ib. I: *vir siiger maliciam om*. K: *hominiis malicia*. 25, 26. K: *pudicicia*. 29. HL: *fucis verbis*. O: *suis*; ib. C: *negociabantur*, EGHHK LMNO: *negociabantur*. 31. ENO: *incessabiliter*. 32. K: *ut non*. L: *hoc om*. 33. CH: *ut legitur*. 34. *veritatis*; ita codd. ABCD.

In feminis autem et effeminatis est minor constancia et maior fragilitas ac peculiaris dissolucio quoad mores. Unde Ecclesiastes VII, 29 dicit: *Virum de mille unum reperi: mulierem ex omnibus non inveni.* Nam tempore suo declinaverunt femine generaliter ad bestialitatem. Igitur cum tam ex parte viri quam ex parte femine sit tanto fragilitas et specialiter ad mechandum, patet quod necessaria est elongatio intellectus, sensus et corporis eorum, ne se invicem concupiscant. Ideo dicit philosophus quod femina est indeficiens pugna, nam lapsa proporcione innocencie in quacumque estate propinquae fuerint est excellens miraculum, si non peccent. Ideo dicit Ecclesiasticus XXV, 23: *Commorari leoni et draconis magis placebit quam habitare cum muliere nequam.* Nam primi parentes statim post lapsum senserant rebellionem membrorum et erubuerant Gen. III; quanto magis nos adeo fracti et a statu innocencie elongati; et hinc dicitur Proverb. II, 27—29: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur plante eius; sic qui ingreditur ad uxorem proximi sui non est mundus, cum tetigerit eam.* Et Apostolus, I Corinth. V, 6 notat fornicacionem esse morbum contagiosum, dicens quod *modicum fermentum, cuiusmodi fuit fornicacio predicti Corinthi, totam massam corumpit. Expurgate, inquit, vetus fermentum.* Et utinam nos clerici notaremus istam sentenciam, et specialiter quoad spiritualem fornicacionem cum temporalibus nimium affectatis, de qua loquitur Augustinus, primo libro de Sermone Domini in monte; et beatus Petrus II Petri I, ut recitavi superius. Est autem femina vas preciosum, cum continet et nutrit in lacte carnali sanctam ecclesiam, que est mysticum corpus Christi. Sic enim femina

Woman is often less steadfast, of greater frailty and peculiar dissoluteness in morals.

Better to live with a lion or a dragon than with a bad woman.

Contact with women is like leaven: a little bit leavens the whole lump.

Woman, however, is sometimes a precious vessel.

1. EN: *in feminis aut (NO: et) effeminatis.* K: *aut et;* ib. B: *eciam effeminatis.* 2. B: *peclaris,* D: *pedicularis.* C: *peculans.* 3. I: *Ecli.* 4. B: *reperi;* ib. C: *unum inveni.* 9. A: *ne scilicet;* ib. K: *Ideo ait apostolus.* 10. GHILMNO: *nam laxa.* 11, 12. AEIJKLMNO: *propinquae fuerit.* G: *propinquaque fuerit.* II: *propinquum fuerit.* 13. A: *dicit Ieronimus.* C: *Ecliss 28.* M: *dicit Gregorius.* 15, 16. H: *illusionem membrorum.* 17. B: *a om.* 18. B: *c^o VIII.* 19. EGHKMNO: *vestimenta sua.* 20. EGHILMNO: *super om.* 22. GHIKMN: *non erit;* ib. B: *tetigit.* 24. ELN: *quod om.;* ib. C: *fermenti.* 25. H: *fuerit;* ib. L: *Corinthii.* 26. C addit (as in Vulg.): *ut sitis nova conspersio;* ib. H: *Et ut nos.* 27. K: *hanc sentenciam.* 28, 29. A: *multum affectatis.* B: *affectantia.* EGILMN: *affectare.* 29. B: *libro om.* 29, 30. GHILMNO: *in sermone.* 31. K: *ut recitari superius om.* 32. M: *sanctam Eram.* G correxit. 33. I: *est institutum.*

aggregata gignit secundum partem sanctas virgines et totam sanctam ecclesiam, et secundum aliam partem eciam gignentem semen sanctum dampnabitur. Et dicitur femina secundum aliquam rationem malicie animal pessimum; et illud videtur Ecclesiasticum sentire XXV, 5 capitulo, quando dixit quod *omnis malicia nequicia mulieris*; quia, ut dicit XXV capitulo, *a muliere inicium est factum peccati et per illam omnes moriuntur*.

The third remedy against lust is to avoid pampering the flesh.

Quantum ad tertium remedium contra luxuriam, patet quod caro laute pasta spumat in libidinem; ideo dicit ¹⁰ metricus.

Luxuriat raro non bene pasta caro.

Unde Ezechielis XVI, 49 alloquitur propheta gentem suam: *Hec fuit iniquitas Sodome, sororis tue: superbia, saturitas panis et abundancia et ocium.* Patet autem ¹⁵ huius racio ex hoc quod caro superhabundans in spiritu et humore semineo necessario titillatur, ut evacuet superfluum, et specialiter cum assit tanta delectacio in opere expellendi. Deridendum est itaque qui preparat faculas magis ignibiles, ut comburat secundum preciosissima ²⁰ iocalia domum mentis; loquitur enim scriptura quod stimulus luxurie est ignis. Unde Job XXXI, 12 dicitur: *Ignis usque ad consumpcionem devorans; et Ecclesiastici IX, 9: Ex muliere concupiscencia quasi ignis exardescit.* Et idem patet ut supra Prov. XXVI: *Est ergo mulier ²⁵ nequam ut olla aquam continens bullientem; quam ollam ferventem oportet mitigare, aut per aque infusionem aut circumsedentis elongacionem aut per lignorum substraccionem.* Ad quem sensum dicit metricus:

Subtrahe foco, si vis extinguere flammarum. 30

How to treat the condition.

Nam Ecclesiastici dicitur secundum ligna silve exardescet ignis. Quoad aque infusionem oportet, iuxta primum

1. L: *aggra* = *aggregativa*; ib. EGHJKLMNO: *gignit* om.; ib. ABCD: *partes*. 3. ABCDGILMNO: *semen suum*; ib. GI: *sanctum* et dicitur *femina*; ib. GHKN: *dampnatur*. 4. C: *secundum aliam*. 6. BI: *dicit*. 7. I: *dicit Aristoteles*; ib. ABCDHJKLMNO: ²⁶ cap. Corrixi Vulgate: XXV, 33. M in marg.: *Hic possent mulieres irasci.* 8. O: *moriuntur*. 10. H: *in om.* 11. O: *metricus*. 15. BCDEIKLN: *abundancia rini*; ib. A: *et ociosum*; ib. B: *autem om.* 17. GHKN: *femineo*; ib. K: *ne evacuet*. 18. BGKNO: *et om.* 19. EHLNO: *est igitur*. 20. EHLNO: *igniles*; ib. C: *sensum*. 21. K: *derivatum mentis*: ib. B: *legitur enim scriptura pro*; ib. GN: *enim om.* 22. BC: *Job 33.* 24. MO: *exardescet*. 25. GHJKLMNO: *istud*; ib. H: *ut om.* 26. A: *nequam om.* 27. ABD: *furentem*, HO: *furentem*; ib. C: *ferventem vel*. 28. C: *et circumsedentis*. 30. Ecclesi. ABCDEGHJKLM in codd. sequitur lacuna, LN: Eccli. 5. 32. O: *Quoadque*.

7. Eccli. XXV, 26.

remedium cavere ab affeccione intellectus ad actus venereos cogitandos; et cum intellectus ociari non debet, oportet aquam sapientie loco flamme luxurie carentis infundere, pascendo animam iugi meditacione divinitatis et humanitatis Christi. Quoad eius divinitatem, cogitando quomodo Psalmista *audivit duo hec semel locuta a Deo, quia postestas Dei est et iusta misericordia, quia reddit unicuique iuxta opera sua.* Quoad eius humanitatem, pascendo animam de contemplacione operum corporalium et operum spiritualium assumpti hominis, quia Iohannis VI, 56 dicit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Et ista aqua inducit secundam aquam lacrimarum pro commissis per stimulum huius ignis et pro fragilitate misera in quam incidimus per peccatum. Nam Ysaie XL, 6 vere dicitur: *Omnis caro fenum et Ecclesiastici stappa collecta sinagoga peccancimm;* talem autem materiam non est securum permittere solitariam iuxta ignem.

Quod si tercio apposita fuerit aqua tribulacionis sic lubricis, multum valet quia, cum irascibilis et concupisibilis sint in actibus suis contrarie, illud quod excitat ad actum unius distrahit ab actu alterius et econtra; ad quem sensum videtur Salomon dicere Ecclesiastes VII, 4: *Melior est ira risu, quia per tristiciam rultus corrigitur animus delinquentis.* Unde multi ex cautela distrahendo lubricos provocant hos ad iram, quod si sit discreta irritacio, ex animo caritative corrigendi procedens, est cautela laudabilis; quod si quis inordinate provocat male facit, licet inde bonum proveniat; cum secundum Apostolum, Rom. III, 8: *Non sunt facienda mala ut bonum proveniat.* Sed certus sum quod tribulacio quam Deus immittit filiis eos sepe distrahit a peccatis, tum propter occupationem mentis, tum eciam quia inde devociores redduntur ad auxilium Domini expetendum,

Let a man's
mind meditate
on the divinity
and manhood
of Christ.

The misery,
with which God
visits men
often prevents
them from sin

4. AK: *carentis.* 6. EGHJKLMNO: *cogitando om.* 7. GHKNO: *domino quia.* 8. ABCDHIKLO: *qua reddit.* 9. IM: *pascendo humanitatem pascendo.* 10. GHIKMNO: *corporis.* 12. B: *Et illa.* 14. C: *per stimulum om.; ib. A: in om.* 16. M: *et om.* 18. B: *solicita.* 20. GM: *multa valet.* 21. M: *quare illud quod excitat in.* 22. GHKN: *in actu.* 23. ABCD: *ad om.; ib. B: invideatur.* 24. B: *risus;* ib. C: *multus.* 25. BC: *actus mentis;* ib. K: *Unde et.* 26. EGHJKLMNO: *eos.* 27. L: *caritatem;* ib. EHLNMO: *corrigendi om.* 29. A: *eveniat.* 30. 31. B: *mala inde bona provenient.* 31. C: *eveniant bona.* HILMO: *ut proveniant bona.* GN: *ut bona eveniant.*

6. Psalm. LXI, 12, 13. 13. Peraldus p. 27. 16. Eccli. XXI, 10.

ut notatur Ezechieli XVI. Ociositas et specialiter mentis maxime in lubricis est cavenda; quia non sit luxuria, nisi primo in ociante animo sit commissa; et ideo conformiter ad Christum, Matthei V, loquitur ille gentilis philosophus Job. XXXI capitulo libri sui: *Pepigi fedus 5 cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virginie; et subditur causa, quam enim partem haberet in me Deus desuper?* quasi diceret, si oculus qui est pars precipua corporis, et mens que est precipua pars interioris hominis, diaboli servicio mancipentur, necesse est ut 10 quelibet pars illius sit obligata diabolo, cum quelibet consequens pars a Dei servicio sit exclusa. Et hec racio quare sensus tam extrinseci quam intrinseci sunt servandi.

Beware of looking at women with desire.

Inter alios vero sensus extrinsecos cavendum est de lubrico intuitu mulierum, quia magis a longinquu, magis 15 subtiliter et plures differencias percipit de obiecto. Nec solum credendum est intuentis iudicio de sua constancia et sensibili profectu sui intuitus sed iudicio racionis. Nam visio talis spectaculi vel allicit partem alterutram ad concupiscendam illicite, vel species derelictae in 20 memoria excitant eam posterius ad illicite cogitandum, vel constanciam conceptam debilitat, licet non ruperit, sicut ignis denigrat lapidem, licet non combusserit; vel omnino perdit tempus in ocio vel malo exemplo ad magis talibus ludicriis intendendum. Quid queso profuit Eve 25 quod intuita est solam speciem vultus virginis in serpente? Quid profuit Dyne quod egressa est, ut videret mulieres terre Sichem? Quid profuit David quod per fenestram intuitus est uxorem Uri? Et sic generaliter de intuitu cuiuscumque spectaculi, si aspiciens non fuerit ad 30

2. GHIKL; in om.; ib. H: et om. 4, 5. GIMNO: *gentilis populus.*
 5, 6. GKLN: *fedus meum.* 6. K: *meis om.*; ib. AEGHIKLMNO: *ut non cogitarem (HLNO: quidem) de virginie;* ib. G: *quid de virginie.*
 8. G: *desuper quare debet si;* ib. B: *quod diceret.* K: *quasi dicens;* ib.
 EHIM: *oculus meus.* 10. AB: *mancipetur.* EGHIMNO: *manciparetur,*
 K: *mancipatur.* 11. C: *istius.* 11, 12. IO: *cum quelibet consequens*
 vars. 12. B: *adeo sit;* ib. G: *est racio,* 15. EGHIKLMNO: *magis*
 om. before a longinquu. 16. GN: *subtilitates;* ib. B: *et om.*; ib. C:
differencias. 17. B: *credendo.* 18. G: *sed in.* 19. K: *visi.*
 20. GHILMN: *concupiscendum;* ib. G: *species delicie.* 22. EGILMN:
acceptam; ib. CEGHIKLN: *licet non corrumpit.* MO: *corruperit.* 23. I:
licet non om.; ib. G: *combussit.* 24. B: *non in ocio vel male.* 25. HL:
tudicris; ib. EGHKLO: *intendendo.* 26. EHKL: *sola;* ib. EGHKNO:
vultus virginis. 30. M: *cuiuscunque scilicet aspiciens.* EN: *spectaculi*
si licet aspiciens. HIL: *si licet.* 30-1. K: *si — spectaculi om.*

1. Vide Peraldum l. c. p. 22 ubi citatur Ezech. XVI: *Haec fuit iniqitas Sodoma sororis tuae: superbia, saturitas, panis, et abundantia et otium.* 5. Job XXXI, 1, 2. Peraldus p. 25.
 14. Peraldus p. 23/24.

destrucionem vicii spectaculi illustratus; sed talis non videt spectaculum propter delectacionem sed propter detestacionem eius.

Quantum ad auditum, patet quod cavendum est de mulierum secreto colloquio; quia Proverb. VII, 22 dicitur quod *nulier verba sua facit dulcia, et irretivit iurenem multis sermonibus*. Cantus eciam amatorii feminine sunt cavendi, quia inardescunt ut ignis et effeminant audientes; et per idem verba turpia de actibus venereis et membris genitalibus sunt cavenda.

Quantum ad olfactum et gustum, patet quod sepe faciunt incontinentes *hinnire ad uxorem proximi impudice*, ut loquitur propheta Jeremie, V, 8. Unde in obprobrium meretricum legitur earum sentencia Proverb. VII, 17, 18, 15 in hec verba: *Aspersi cubile meum mirra, aloë, et cynamomo; veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupidis amplexibus, donec illucescat dies*. Et istam artem ungendi propter talem causam dicitur Mariam Magdalenam frequentasse, sicut balnea et subfumigaciones propter 20 maiores virorum placenciam dicitur feminas usitasse; tales autem sunt sufflatrices carbonum diaboli, de quibus dicitur Iob XLI, 12: *Alitus eius pruuas ardere facit*. Sed primus sensus scilicet visus et ultimus scilicet tactus sunt maxime precavendi.

25 Triplex est tactus feminine plus detestabilis; scilicet corea, oscula et amplexus. Cogitaremus autem quomodo nervi et vasa seminis sunt complexa, sic contexta instar tele aranee causant ex motu titillacionem per vasa coitus. Ille ergo qui a remotis pugnaret cum malicia mulieris, frustra, fatue et prohibite sic propinquat. Cogitaremus itaque quod femina quam sic tangimus est, nedum pro tempore suo horrendum cadaver putridum,

There is much danger in secret conversation with women as well as in their love-songs.
Beware also of lascivious language.

Scent and taste also often entice to lasciviousness.

Beware particularly of sight and touch

The more detestable forms of touching women are in dancing, kissing, and embracing.

Anatomical reasons.

Remedial thoughts.

5. HL: *mulieris*. 7. K: *feminei*. 8. B: *et amatorii*. E: *effumant*.
K: *defeminant*. 10—11. B: *cavenda — olfactum om.* 13. I: *Jeremie*.
Unde *obprobrium*. HO: *Jeremie* sequitur lacuna 14. M: *earum om.*
15. HKM: *in hec verba om.* 16. H: *veni et*. 18. I: *Mariam magnam*.
19. H: *sic*; ib. A: *et om.* 20. H: *maiorum*; ib. GHIKMINO: *visitasse*.
EL: *vitasse*. 21. EGKLMNO: *tales enim sufflatrices (sunt om.)*. N:
insufflatrices. 22. ABCD: *Iob 40*. H: *om.* 23, 24. ABCD: *primus*
sensus et ultimus scilicet visus et tactus. G: *visus et ultra*. 25. KO:
Triplex autem. 25, 26. C: *secundum corea*. IM: *scilicet corta*. G corr.
26. II: *cogitamus*. 26, 27. I: *quomodo christiani et rasi*. 27. M:
vivi et vasa; ib. EGHIKLMNO: *sic quod*. B: *sic et contexta*. 28. HI:
ex motu om.; ib. B: *titillacionem*. 31. C: *Cogitaremus ergo*.

4. Peraldus l. c. cap. V, p. 25. Quod colloquium mulierum valde sit timendum.

sed in presenti secundum regionem nutritivam intuita vilius saccus stercorum, et, quod infinitum abhominabilius est, in novissimo obiective causans perpetuo dampnum maxime dolorosum. Propter talia verum est illud Ecclesiastici XXVI, 10: *Qui tenet eam quasi qui apprehendit scorpionem;* et illud Ioeлиs 1, 17: *Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta,* inquit Gregorius, *in stercore suo computrescere est homines in fetore luxurie vitam finire,* quia Ecclesiastici IX, 10 dicitur: *Onus mulier que est fornicaria quasi stercus in via conculcabitur.* Nam Psalmo LXXXII, 11 dicitur: *Disperierunt in Endor,* hoc est in fonte generacionis, facti sunt ut stercus terre; sed heu Thren. IV, 5 dicitur: *Qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora.*

Of the harm
caused by
harlots.

Ad tantum quidem inter gentiles invaluit hoc peccatum, quod in civilitate ordinatur pro lege de loco, de ornamento et defensione favorabili meretricis, dicendo quod facit ad pacem reipublice et precaucionem maioris malicie quod tales femine defenduntur. Sed sic loquens consideraret legem Dei que dictat non esse peccandum minimo peccato veniali pro omni bono possibili. Secundo 20 quot fraudes, furtæ et homicidia cum talibus committuntur, in tantum quod sacerdotes et alii prius horrentes hanc labem ad cognoscendum suam cognatam vel affinem frontose consuetudinaliter inducuntur. Tercio considerarent exercentes tripudia quomodo Herodias saltatrix decollari fecit Baptistam, Matth. XIV indicans quod capitalis gracia consorcio tali deest. Ideo Eccli IX, 4 dicitur: *Cum saltatrice ne assiduus sis nec audias illam.* Omnes ergo sensus exteriores et interiores frenandi sunt a luxuria et mediis inductivis, et specialiter virtutes non 30 organice ut intellectus cum suis baiulis et voluntas. Et

1. 2. I: *secundum regionem nutritabilis saccus.* 1. ELMN: *nutritivam.* om. G addit in marg. 2. LMN: *stercoris.* K: *sous stercorum;* ib. E: *et infinitum.* 3. GN: *perpetue.* 5. I: XXVIII. 6. C: *ut iumenta.* 8. GN: *quia om.* 10. HIK: *Nam om.* 10, 11. B: *Psalmo dicitur.* C: *Psalm.* 8v. K: 85. 11. K: *dispernerunt.* O: *dispergerunt;* ib. O: *in fecem.* 11–12. K: *hoc – generacionis om.* 13. ACD: *dicitur om.;* ib. ABCDEGJKLMNOP: *in om.* 14. B: *tantum odium;* ib. O: *inter gentes.* 15. L: *de ordinato.* 16. H: *et om.* 17. B: *precaucion.* AEHLN: *precavicionem;* ib. A: *maioris om.* 19. K: *consideret;* ib. GN: *nón est.* 20. ABCD: *peccato om.* K: *fro minimo peccato.* 21. GLN: *et om.* 23. AD: *ad cogitandum.* 24. H: *frontose;* ib. I: *consuetus.* M: *consuetudinis.* EL: *consuetudines;* ib. M: *Tertia.* 25. ILN: *decollare.* 26. AD: *capitularis.* 28. B: *Cum sis om.* 29. H: *fraudati sunt;* ib. B: *a om.* 30, 31. GN: *non arogante (sic).* 31. K: *Et om. after voluntas.*

7. St. Gregorii Mor. lib. XXIV, cap. VIII. Opp. tom. II, 294.
Cf. Peraldum l. c. p. 14.

ad hoc valet ista medecina triplex, precipue circumspecta corporis maceracio et loci et persone cum qua peccaretur declinacio, et omnino virtutis tocius cognitive assidua et sancta occupacio, cuiusmodi sunt devota oracio, exemplorum bonorum et scripture meditacio, et ad audiendum vel dicendum verbum Dei applicacio. Ociositas, inquam, est mater immediata huius facinoris. Debemus itaque cavere a colloquiis ociosis instar matris Domini, quam *cum festinacione* legitur Luce I, 39 ad salutandum Elizabeth abiisse. Ad quem sensum precepit eciam Christus apostolis Luce X, 4 *per viam* predicacionis *neminem salutare*, sed sine contactu de mundialibus vel personarum accepcione veritatem evangelicam predicare. Veritas quidem evangelica est et fides ecclesie quod periculum spirituale plus cavendum est quam corporale, quia bona virtutis sunt plus affectanda populo quam bona fortune vel nature; et per consequens prelati debent predicare constanter populo quod optima medicina ad pacificandum rempublicam est extincio utriusque luxurie. Si, inquam, leges hominum prohibent quod deferantur arma defensiva et invasiva propter suspicionem perturbationis in populo, quanto magis meretrices et clerici prohiberentur gerere signa peccati ut sunt meretricia ornamenta.

Remedies
against lust are
mortification of
the body,
virtuous
occupation,
prayer, &c.

Avoid idle
conversation.

25

CAPITULUM TRICESIMUM.

Decimum mandatum sequitur in hec verba: *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia que illius sunt.* Et ille textus, ut patet in principio capituli proximi, dividitur in tres partes. De prima parte que est prohemium duabus sequentibus et de secunda in qua precipitur quod *non desiderabis uxorem proximi*

The tenth
commandment,
divided into
three parts,

1. LN: *ad hoc patet.* 2. B: *maceracio loci.* 5. ABDEGHJKLMN: *bonorum et om.* 6. GHILN: *vel docendum.* 7, 8. L: *Debemus inquam.* 8. ACD: *mater Domini.* 10—12. H: *Ad quem — salutare om.* 10. BGKN: *precipit.* 12. ABDEGKLNO: *contractu.* 14. K: *fides om.* 14, 15. B: *quam periculum.* 17. BCEGHJKLMNO: *bona fortuita.* 18. L: *quod est . . . est.* 19. GHJKLMNO: *pacandum.* 20. C: *prohibent et defendunt;* ib. I: *deserantur.* 23. GLN: *prohibentur.* 23, 24. B: *sunt meretricia ordinata.* 23. O: *meretricia.* 24. A: *inordinata.* D: *ordinata.* 27. AHLNO: *rem proximi.* 29. G: *sunt. Ille;* ib. E: *iste textus.* 31. K: *duabus — secunda om.* 32. B: *in om.*

26. Exodi XX, 17.

one of which *tui expeditum est* in capitulo precedenti. Ideo superest exponere terciam partem in capitulo isto finali. Notando primo quod omnia ista tria pendule in quodam involucro exprimuntur ad denotandum quod omnia mandata, et specialiter hec duo de fornicacione dupli sunt connexa; quandocumque enim quis preponderat temporalia supra sponsum ecclesie *iam mechatus est in corde suo*; ut dicit Veritas, Math. V, 28 et exponit Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo; et sic loquitur scriptura de fornicacione, Ieremie XIX et Ezechielis XVI.¹⁹ Nec sequitur ex ista connexione quod mandata non ponunt in numerum, quia satis est quod raciones et mandata secundum sensum primarium sint distincta. Ut aliud ad literam est concupiscere uxorem proximi, et aliud est concupiscere cetera eius bona, et tamen²⁰ implicite quicunque concupierit ad abusum quecumque bona ecclesie, implicat abusum cuiuscumque coniugis fratris sui. Sicut enim iustus utitur quocumque usibili in dilectione confusa debita, sic iniustus abutitur quocumque suo usibili in dilectione confusa indebita.²⁰ Usus tamen est quoad melioracionem extensior quam abusus quoad dampnificationem; non enim dampnifico vel ledo astrum vel eciam mulierem eo ipso quo ipsa abusus fuero; cum contingit abuti femina etiam opere coitus cum hoc quod ipsa exinde sit melior, manente in²⁵ animo celibatu. Abusus autem semper inficit abutentem; et patet quod hec duo mandata tam inter se quam cum aliis sunt connexa; multi enim sunt abusus preter carnales coitus, ut patet de inordinata concupiscencia cordis que consequitur ad quocumque mortale.³⁰

The last two commandments must be considered very carefully.

In ipsis itaque duobus mandatis oportet viatorem diligencius precavere, quia in illis dyabolus specialiter luctatur cum homine. Et Ephes. VI, 12 dicit Apostolus:

1. A: *tui* om.; ib. EGKLMNO: *expositum*; ib. K: *est* om.; ib. ABCD: *capitulo* (*in* om.). 2. IK: *Notandum*. 3. HIK: *illa*, EGLMN: *ista* om.; ib. K: *tria* om.; ib. C: *pendule* om.; ib. K: *quodam* *volumine*. 6. KMNO: *quantumcumque* enim; ib. BCDEGHJKLMNO: *preponderanter* *amat*. 8. H: *De* om. 10. ABCDHIMO: *Ieremie*; sequitur lacuna. G: *Ieremie* om. N addit. 11. GN: *ex ista* om.; ib. B: *connecio*. 13. BK: *sunt*. 15. K: *est* om. 16. I: *concupierit* om. 16, 17. C: *quecumque* — *abusum* om. 17. B: *abusu*. 18. K: *visibili*. 19. CI: *delectacione* *confusa* *debita*. AC: *concessa* *debita*. 20. K: *visibili*; ib. C: *delectacione*. 21. K: *Visus*; ib. B: *melioracione*. 22. B: *dampnificatione*. 22, 23. B: *dampnificatio* *vel*. 23. B: *quo ipsa* om. E: *ipsa* om. 24, 25. EHJKLMNO: *tempore* *coitus*. 25, 26. MN: *manifeste* *in animo*. G *correxit*. 28. K: *proper*. 29. K: *de* om. 31. GN: *oportet* *videre* *viatorem*.

*Non est nobis collectacio adversus carnem et sanguinem, as in them the
sed adversus principes et potestates, adversus mundi devil specially
rectores tenebrarum harum. Manus autem dyaboli habet
quinque digitos in luxuria duplicitos; quorum primus
5 quinarius est corporis voluptuosa nutricio, quoad oculum
deliciosa ornacio, quoad auditum turpis corruptiva locucio,
quoad olfactum corporis et stramenti aromatizacio, et
quoad tactum in stramento molli et calido morosa et
ociosa pausacio. Per talia enim dyabolus paulative inducit
10 sibi subditum ad actus illicitos plus sinistros, qui sunt
simplex fornicacio, virginis defloracio, ad thorum alienum
accessio, consanguinei vel affinis deturpacio et innaturalis
sexus abusio; unde quinque cautele dyaboli ad ista
quinque genera luxurie sunt ad manus superioris dyaboli.
15 Sed dirumpamus vincula prioris quinarii et secundus
quinarius non nocebit. Et de ista lucta manus dyaboli
exponit Parisiensis illud Psalm. XXXVI, 32: *Considerat
peccator iustum et querit mortificare eum.* Dyabolus enim,
peccator maximus, nititur hominem quem in lucta deiecerit
20 strangulare, sed de luctante viriliter dicitur: *Dominus
autem non derelinquet eum in manibus eius.* Deus enim et
cives celestes attendunt pugnam et luctam nostram
continue quasi principes ad spectaculum assidentes; unde
Apostolus I Corinth. IV, 9: *Spectaculum facti sumus
25 mundo et angelis et hominibus.* Debemus itaque vinculum
dilectionis et superbie primo disrumpere, cum Psalmo
XXXV, 12 scribitur: *Non veniat mihi pes superbie, et
manus peccatoris non moveat me.* Nemo enim stat fixus
contra dyabolum nisi in cogitatione humili profundatus.
30 Ideo debemus cavere de lucta dyaboli quoad mundum;*

Guilelmus
Peraldus'
interpretation
of the devil's
five fingers.

3. K: *Manus enim*; ib. CI: *habent.* 5. M: *quinaris*; ib. I: *nutricio*
om. 7. C: *corporis vana.* K: *corporis sacrati.* 8. AD: *instrumento.*
IKM: *ei sacramenti.* GH: *in sacramento.* 9. H: *paulatim.* 13. MN:
ad illa. 14. manus; sequitur in codd. AD: *subtilioribus commercacionibus*
mercandi et hoc habet auriculare ad . . . quem locum p. 456, lin. 16/17
invenies; 16. GM: *superiores.* 15. C: *sinistri oris;* ib. EGHKLMN:
superioris quinarii; ib. EGHLMN: et om. 17. K: *ponit.* 18. K:
mortificare illum. 20, 21. EN: *Deus non.* H: *Deus autem.* 21. M:
dereliquit eum. 22. GN: *accedunt.* 23. B: *ad spectaculum assidentes*
om. 26. A: *affectionis superbe.* GKLMNO: *affectionis superbie.* H:
affectiones superbie. 27. H: *scribitur om.*

17. Peraldus ut supra tom. II, tract. III, Pars II, cap. II, p. 15:
Quinque digiti in prima manu sunt quinque species gulae, quae
notantur in hoc versiculo:

Praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quinque digiti in secunda manu sunt quinque species dicte,
20. Psalm. XXXVI, 33.

How the devil luctatur enim dyabolus cum utroque brachio ecclesie, struggles with the secular and the spiritual branch of the Church.
 sed tollerabilius cum brachio seculari; hos enim excitat ad rapinam vel furtum, hos ad iniustas tallias vel accepciones retribucionum, hos ad usuras vel fraudes mercancium, hos ad placitaciones et avaras accepciones munerum, et hos ad fraudem ministrandi in substancia operis vel fraudacionem temporis. Omnibus enim istis quinque implicat peccator dyabolus prepositos et operarios brachii secularis. Et quoad spirituale brachium, patet quod in manu sua nimis monstruose multiplicat digitos: 10 Primo, inquam, habet latum pollicem simonie, secundo habet indicem edificantem syon in sanguinibus, promovendo consanguineos et affines, tertio habet medium longissimum atque fortissimum ad pecunias secundum fallaciam censure ecclesiastice extorquendum, quarto 15 habet medium ad ministerium sacramentorum subtilibus adinvencionibus commercandum, et quinto habet auricularem ad subtilibus, privatis, et dolosis sermonibus possessiones ecclesie ampliandum. Istis enim quinque digitis monstruose manus dyaboli est utraque pars 20 ecclesie colligata et miserabiliter suppressa. Quintuplex enim cautela dyaboli ad hec quinque est quintuplex digitus manus sue, et quotquot consuetudines ad ista imprimis, tot nervos et ligamenta ad digitos istos habet. Nec dubium quin inordinata affeccio temporalium sit 25 materia cuiuslibet talis nexus. Concupiscencia ergo qua inordinate concupiscitur bonum proximi contra hoc ultimum mandatum decalogi est ligamentum in nobis, quo manus dyaboli luctantis nobiscum tantum infigitur, sic quod tollendo istam omnium malorum radicem, 30 cupiditatem, et dyabolus non inveniet super quo posset in nudo christicola manus infigere.

1—2. I: *brachio* — *cum om.* 2. C: *hoc ad* (sic et in seqq. lin. 3, 4, 5, 6).
 3, 4. ELN: *talias vel tallias retribucionum*. 4. B: *et fraudes*. 6. GMN: *ministrans*. 7. ABCD: *fraudacione temporum*. H: *fraudacione*. 8. G: *quinque om.* HN add.: ib. GHNO: *peccator diaboli*. 10. GHKMNO: *implicat*. 11. simonie. GN in marg.: Symone. 13. GN: *affines et consines*. 14. B: *et fortissimum*. 14, 15. MN: *secundum censuram et fallaciam ecclesie* (N: ecclesiastice). G: *secundum censuras et falsas ecclesiastice*. 15. K: *fallacias*; ib. C: *extorquendas*. 16. ABCD: *medicum*; ib. A: *sacrorum*; ib. K: *subtilius*. 17. B: *mercandum*. HO: *communicandum*; ib. EHKLNM: *quintum habet*. 18. A: *auriculare a subtilibus*; ib. K: *subtilius et*; ib. HO: *et privatis*. 19. AD: *ampliandi*. 21. EGILMN: *miserabiliter suspensa*. 22, 23. 1: *ad hec quintuplex digitus*. 23. C: *quotquod confusiones*. M: *et querit quot*. 24. G: *tot remus*. 25, 26. EILMNO: *sit mala*. 26. EHILNO: *igitur*; ib. L: *quia*. 31. ABCD: *cupidinem*; ib. M: *et om.*; ib. B: *non om.*; ib. KNO: *invenit*; ib. EHKM: *possit*. 32. AD: *mundo*.

Dyabolus tamen docet utrumque membrum suum excusaciones fingere in peccatis. Dicunt enim potentes seculi quod ratione diviciarum pascuntur laucus, ornantur solempnius, attenduntur honoracius, subditi castigantur securius, et omnino Deo et ecclesie per hoc servit copiosius. Et omnia ista quinque possunt contingere, si potentatus non servit suis diviciis sed econtra. Tunc enim servit suis diviciis, quando ipsas cum suis fomentis plus diligit quam virtutes; cuius affectionis eminencia indicatur ex opere. Aliud autem brachium geminat super hec quinque in ypocrisi et blasphemia alias quinque excusaciones, in quibus populus excecat. Dicunt enim quod ex hinc Christus, cuius vicariam gerit episcopus, redditur honorabilior apud vulgus, devocio populi in Deum accenditur; et hec sacerdotalis evidencia in sacerdotibus legis veteris exemplatur; quarto ecclesia redditur ex hinc sufficiencior ad secularibus qui alias ipsam contempnerent resistendum. Quinto clerus fit ex hinc copiosior, fructuosior et occupacionis undique prodessendo. Sed omnes has hereses destruxit Veritas in sua conversacione et multiplici sermocinacione; sed istorum et specierum digitorum dyaboli tractatus specialis et proprius exspectat alibi locum suum. Alii subtilizant de lucta diaboli, quomodo dividitur in quinque cautelis correspondenter ad luctam hominis, quibus facit socium in pedibus cespitare. Alii autem dividunt brachium et manus secundum anathomiam spiritualem ulteriore, captam ex speciebus culparum et criminum ad inductionem dyaboli concurrencium. Sed satis est predicta grosse concipere pro intellectu scripture et declinacione periculi culpe. Certum quidem est quod dyabolus cum exercitu suo diviso in principes et potestates quoad regnum

How the devil
teaches his
followers to
make excuses
for their sins.

Christ's
example and
doctrine refute
such excuses.

1. ADEIKLMNO: membrorum suorum. 4. H: accenduntur ornacius.
 4, 5. H: castigantur severius. 7. B: servirerit; ib. GHIKLMNO: suis om.; ib. B: contrario. 7—8. G: sed econtra — diviciis om. N in marg. addit. 8. INO: suis om. before diviciis. 9. EL: nam eius affectionis. 11. K: et om. 11, 12. EGHIKLMNO: aliasque excusaciones. 14. B: redditur honor. GHIKLNO: honoracior; ib. GKMNO: vulgum. 15. ABD: attenditur; ib. B: et he. EHLNO: et hoc; ib. EHLN: eminencia. 16. E: exemplat. GLN: exemplavit. 17. BEGHIKLMNO: a secularibus; ib. C: qui vel. GHIKO: qui aliquando. EL: qui quandoque. 18. BEG IUIKLN: Et quinto. 19, 20. IM: Unde est prodessendo. 21, 22. N: Sed istarum. 21—23. GK: Sed istarum quinque (GO: et) specierum dyaboli expectat proprius tractatus locum suum. 22. B: specierum om.; ib. EGHIKLMN: digitorum om. 22, 23. EIM: specialis et om. 23. EHLN: expectat proprius tractatus locum suum; ib. EHLNO: alibi om. 24. N: quinque om. 26. G: conspicare. 27. BC: anathomias. 30. B: et de. 31. GIKMO: cuiuscunque culpe; ib. HI: Certum tamen. EGKLMNO: Certum est tamen. 32. ELN: divisus.

The hardest struggle with the devil is caused by inordinate desire of worldly goods.

suum qui mundus dicitur regit proportionaliter membra sua, ut dicitur rex eorum; et luctando cum membris Christi maxima lucta temptationis, ymmo tota quam in eis invenit est per affectionem inordinatam temporalium introducta.

- How detestable this desire is may be shown by 1. Christ's poverty which we should follow; 2. by justice, nature, and experience; 3. by the heavy punishment entailed by it.
- Ad cuius detestacionem valent hec tria. Primum pauperies Christi, quem oportet nos sequi in opere, in verbis et in membris suis Christianis posteris exemplata. Secundum est maneris mundi cum suis partibus, quem iusticia, natura et experientia docent non tantum diligere.¹⁰ Tercium est series puniendi; cum ille qui cuncta inordinata punit ad regulam, pro inordinata affectione temporalium magis punit.

Quoad primum, quod est Christi pauperies, supponendum est hic quod *Christus in conversando fuit homo pauperrimus*; quod et docuit vocibus utriusque testamenti

His example was followed by the apostles and their disciples. de divinitate Christi nobis insinuant quod status pauperie est perfectissimus viatori. Aliter enim omnipotens,²⁰

sapientissimus et maxime dilectivus non eligeret hanc vitam ut exemplar perfectionibus eius vicariis imitandam. Cum igitur debemus sequi ipsum quantum sufficimus, videtur quod nos clerici debemus sequi ipsum in facili paupertate. Unde quoad convivia Christi, de quibus²⁵

exempla capimus ad potentes seculi convivandum, patet quod quicumque convivaverit proximum, et non sub forma elemosine et operis misericordie, ut sic peccat; multo magis qui alia intencione consumit patrimonium Crucifixi. Nam quicumque dederit fratri suo vescibile, postpositis³⁰ honore Dei et utilitate ecclesie, habet oculum obliquum, et per consequens *totum corpus tenebrosum*. Non est

And ought to be followed by the clergy.

3. C: *tota om.* 6, 7. GHIMNO: *Primum scilicet.* 7. H: *fauperes;* ib. ACD: *quam oportet.* 8. B: *membris propriis.* EGHLMNO: *verbis propriis et membris suis.* 9, 10. INO: *quam iusticia.* 11. BHIKLNO: *Et tercium;* ib. B: *ordinata.* 14, 15. K: *Ad primum.* 15. HKN: *in om.* 16. B: *quod sic.* 17. AL: *et apostoli.* 18. ABCDÉ: *fauperiem.* 19. B: *est status.* 20. A: *enim om.*; ib. BCDEHIL: *omnipotens et.* 21. AK: *episcopus et sapientissimus.* N: *optimus sapientissimus;* ib. BCDGKLMN: *dilectus;* ib. C: *hanc om.* 21, 22. G: *ut eligeret hanc vitam.* 22. G: *exemplar om.* N addit. 23. BCEGHIKLMNO: *Cum ergo;* ib. ACDGN: *sequi Christum.* 26. I: *ad convivandum.* O correcit. 27. EGHIKLMNO: *proximo.* 27, 28. G: *forma ecclesie.* 29. I: *magis quam qui.* 30. HKNO: *postposito.* 32. ABDEGKLN: *corpus operum tenebrosum;* ib. BN: *est om.*

15. Cf. Iohannis Wyclif Conclusiones XXXIII sive de Paupertate Christi. Opp. Minora p. 19. 23. Iob I, 5: *Cum in orbem transissent dies convivii.*

enim alleganda dispensacio apud Deum aut liberalis distribucio apud proximum, nisi detur distribuibile ut oportet. Unde dicitur a mundialibus quod exinde convivant proximos, ut mutua caritas augeatur, ut status magnifici ad defensionem ecclesie timeatur, et ut pauper vel spiritualiter vel corporaliter elemosinarie pascatur. Nec dubium quin contingit licite convivare; cum proles Iob orbiculariter se reciproce laudabiliter convivavit, ut patet Iob I, 4, 5. Sic Thobias, ut patet capitulo secundo.
 10 Immo Christus interfuit nupciis, Iohannis secundo, et multis conviviis, ut patet de Mattheo et Luce, de prandio Marthe, Simonis et Zachei, ut patet Luce X, VII et XIX. Certum est autem quod Christus non interfuisset illis conviviis nisi forent laudabiliter virtuosa.

15 Postposita itaque superfluitate vescibilium cum pompa seculi et comitiva inhabili licet secularibus convivare. Hoc autem videtur mihi alienum a clericis, quia omnia bona cleri sunt appropriate pauperum: unde Bernardus, quarto Florum, capitulo quinto: *Facultates ecclesiarum patrocinia sunt pauperum*; et sacrilega eis crudelitate subripitur quicquid sibi ministri et dispensatores, non utique domini, ultra victimum et operimentum accipiunt, ideo dicit quod *res pauperum non pauperibus dare crimen sacrilegii esse dinoscitur*. Res itaque pauperum sunt 20 pauperibus erogande; unde aliquid exinde subtrahere omnium predonum crudelitatem superat. Nunc autem dicitur habundare in festis clericorum, qui debent esse procuratores pauperum, ciborum superfluitas et deliciositas, vasorum sumptuositas et curiositas, et omnino 25 convivatorum inhabilitas. Si ergo ballivus terreni domini reddet rationem de bonis que prodigaliter consumpserit,

The clergy's
goods are the
goods of the
poor,

and, except
food and
raiment, ought
to be returned
to them. Not to
do so surpasses
the cruelty of
highwaymen.

2. KNO: *erga proximum*; ib. ADN: *distribubile*. B: *distribibile*. C: *distribibile*, 2, 3. G: *ut patet*. 3. GMNO: *quotam exinde*. 4. AD: *et mutua*; ib. GHKM: *in status*. 5. B: *magis*. KM: *magnifici*. 5, 6. B: *pauper spiritualiter*. 6. H: *et spiritualiter*. 8. B: *orbiculariter om.* 10. A: *Unde Christus*. 11. EHILNO: *ut dicitur*; ib. EGHLMNO: *de Mattheo om.*; ib. BI: *et om.* 12. AD: X, VII et om. I: VII om. EHLMNO: X et XIX. K: XVII et XIX. 13. AD: *est om.* 15. K: *Postposita que*. 16. AD: *communitiva in habitibus*; ib. O: *in humili*; ib. I: *comitive convivare*. H: *comitem*. EL: *communiter*. K: *comittere*. O: *committere convivare*. 17. B: *a om.* 18. GMN: *bona om.* 20. I: *sacrilegia*. O: *sacrilegi*. 21. GHNO: *subripiuntur quid sibi*; ib. A: *quidquid ei*. D: *quidquid si*. 22. GN: *ultra victimum et amictum*. 25. I: *Unde aliud exemplum*. 28. C: *procuratores hominum*. 30. MO: *inhumilitas*; ib. I: *Si ergo balbus*. GMNO: *ballius*. 30—31. I: *terreni — que om.* 31. BILM: *redderet*; ib. GHKNO: *consumpsit*.

11. Matth. VI, 23; Luce XI, 33. 23. St. Bernardi Opp. tom. II, p. 1201 (Tract. de Cont. mun. ad cler. n. 21).

quanto magis crucifixus exiget rationem de tam sancto patrimonio quod tam obligatus peius vastaverit. Si ergo Christus in die iudicii dampnabit divitem, eo quod non dedit sibi in membris suis pauperibus manducare, quanto amplius dampnabit profitentem sibi tanquam eius fidelis?

The propertied clergy think that they may dispose of church-property as laymen do with their goods.

ergo est periculum in isto opere. Primum quo cecantur possessionati plurimum tam profundati in proprietate civili quod reputant consumpcionem talem ut in laicis esse licitam. Nonne, inquiunt, hec bona sunt nostra, cum sumus domini, non ballivi? et sic in illo sacrilegio sine conscientia perseverant, et tamen celebrantes cotidie non ponderant quomodo secundum decretum Augustini non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Secundum periculum sordescentis consurgit ex eadem radice; quod clericus possessionatus frontose et ambiciose subicit se procuracioni pauperum, et nedum inverecunde sed pompatice gloriatur quod prodigaliter eorum bona consumpserit; et talis leticia et defensio tam ignominiosi sacrilegii attestatur periculosissime super heretica pravitate. Quid queso periculosius quam hominem letanter defendere propriam pravitatem?

Ihev defend their sacrilegious crime,

and think their office of ministering to the poor a contemptible thing.

Tercium periculum est subversio cleri in maiora facinora profundati; reputant enim illud officium contemptibile et despectibile ministrandi pauperibus officium dignissimum clericorum, contra fidem scripture Act. VI, ubi propterea eliguntur septem dyaconi, ut apostoli honorabilius verbo Dei intenderent; plus enim

1. B: *ratione.* 2. GIKO: *patrocinio quod.* 4. ABD: *suis om.*
 5. GMNO: *sibi et tanquam.* 6. C: *fideliter om.* 7. B: *magistri pauperem.* EL: *pauperatatem.* 8. H: *prodigaliter.* 10. G: *ipsa bona temporalium pauperum est plusquam eius propria.* N: *ipsa bona pauperum quam eius;* ib. O: *eius.* 10, 11. I: *Decuplex ergo.* 11. ACD: *ergo om.: ib. GN: est om.* 12. AB: *profunda proprietate.* 12. A: *clericis quod.* 15. A: *sinus;* ib. G: *domini ballivi.* N addit. 17. ABD: *preferonderant.* 17, 18. G: *decreta beati Augustini.* I: *sancti Augustini.* 19. B: *ex om.* 20. EGHILMNO: *frontuose.* 21. BC: *eciam nedum.* 21, 22. K: *verecunde sed pompatur.* O: *inverecundum ... gloriantur.* 23. EGHIKLMMNO: *consumpsit.* 24. A: *super hec.* 26. C: *letaliter.* 27. AEGHKLMNO: *clericis penes.* 31. G: *ut postea;* ib. GIMO: *eligit.* 32. *intenderent;* ita cod. A: *Ceteri: vacent.*

18. Epistola (CLIII) ad Macedonium Opp. tom. II, p. 532.
 Cf. De Ecclesia p. 304, 385. Cf. Serm. IV, 166.

est esse dispensatorem thesauri Domini ut sancti sermonis evangelici et margaritarum celestium, quam esse prepositum stercorum specialiter cum exinde clerici cecantur ignorancia proprii officii, quod est predicatio verbi Dei; exinde aversi a Deo ad seculum exponuntur omni vento ut cadant in foveam.

Quantum ad Christi convivia, patet quod conversans in terris specialiter fecit tria; primum quo pavit quinque millia hominum discumbencium super fenum; 10 quod celebratum est in quinque panibus ordeaceis et duobus piscibus, superfueruntque duodecim cophini fragmentorum; de quo Marci et Iohannis sextis capitulis. Pastus autem iste secundum Augustinum super Iohannem Sermone XXIV significat pastum spiritualem quo Christus 15 pavit patres veteris testamenti; et notat Augustinus, primo quod Christus non querit unde emerent panes, ut populus tantus manducet ad finem quo cognoscatur prius sibi incognitum, sed ut ostendat et evacuet ignoranciam Philippi, et ut notetur signarius sensus 20 misticus huius miraculi. Ista enim causa triplici querunt homines communiter conclusiones. Quinque itaque panes signant pentatecum qui bene dicuntur ordeacei, quia duri, graves et asperi ut lex vetus; et cum hoc sicut medulla ordei texitur multiplice involucro palearum, sic 25 sensus legis veteris vestitur multiplicitate carnalium figurarum.

Secundo notat quomodo puer iste qui portabat hunc cibum signat populum Israeliticum, qui sensu puerili portabat hos libros Moysaicos, et medullam sensus 30 intrinseci non edebat. Erat enim multum fenum in loco,

2. ILMNO; evangelii. 3. AD: prepositum seculorum. 4. AI: ignominia. 1: ignorantes. K: ignoranciam. 5. ABD: eversi. 6. BI: omni vento om. K: cum vento. 8. K: quod paravit. H: quomodo. 9. C: fenum om. 10. A: est om.; ib. A: ordeaceis. B: ordeacis. 10. II: et tribus. 11. A: superfueruntque. GHIKLMNO: superque fuerunt. 12. GIMNO: de quo patet Matth. et Ioh. . . . sexto. H: VI cas. 13, 14. EGILMNO: in sermonibus super Iohannem (GN: Iohannis) Ser-
mone XXVIII (EGNO: XXIV) signat. 13. ABD: Iohanne. 14. HO: signet. 15. IKO: patres om.; ib. IN: veteres. 16. CEGHIKLMNO: emeret. 17. C: manducaret. 18. H: sibi cognitum; ib. B: et suadeat. 19. H: et om.; ib. BC: signacius. 21. EGHIKLMN: questiones; ib. B: 5°. K: Quinque igitur. 22. GHKMN: significant; ib. A: pentatecio. BCL: pentateucon; ib. A: ordeacei. B: ordeacie. C: ordeacis. 23. AD: hoc om.; ib. K: sicut om. 24. EGHIKLMNO: legitur. 25. G: corporalium. 26. K: quod puer; ib. A: portat. 29. D: hos om. 30. GN: enim om.

7. Cf. Serm. IV, 468. 15. St. Augustini In Iohannis Evang. tract. XXIV, cap. VI. Opp. tom. IV, p. 1594. Loosely quoted.

Christ's three feasts on earth:
1. the feeding of the five thousand.

St. Augustine's interpretation of this feeding

The five loaves are the Pentateuch,

the boy who carried the food, signifies the people of Israel.

The two fish cum populus ille littere occidenti et carnalitati est signify two persons in one, deditus; nam Ysaie XI, 6 scribitur: *Omnis caro femur.* i. e. priest and King, who represent law to ut dicit Apostolus II Corinth. III. Duo autem pisces the people; instructione by signant duas personas unitas; scilicet sacerdotem et regem; word and deed in quibus populus instructus et regulatus tanquam edulio is more effective than by bare writing. The marrow of the scripture is Christ. nuda scriptura in pellibus mortuorum. Isti, inquam, duo pisces debent ultra populum aqua sapientie enutri. ¹⁰ Medulla autem intima significata sub palea in omnibus istis libris fuit rex et sacerdos dominus Ihesus Christus.

The collecting of the remnants by the apostles means that they are called upon to expound the Bible to the people. Tercio notat quomodo Christus precepit apostolis frangere panes illos qui multiplicati sunt ad sacietatem quinque milium, et adhuc collegerunt duodecim cophinos ¹⁵ fragmentorum, quia doctorum gencium, cuiusmodi erant apostoli, est frangere scripturam, exponendo populo eius sentenciam; et tunc multiplicatur in doctoribus eius sensus et in auditorio eius fructus. Videtur enim Augustinus sentire quod plus fuit creatum aut subito ²⁰ applicatum. Positi sunt, inquit, ante discumbentes nedum quinque panes, sed quod adiecerat qui creaverat, quod auctum erat, et hoc nedum est consonancius philosophie de multiplicacione corporum per adiectionem materie sed eciam sentencie mistice supradicte. Quinque ²⁵ vero milia signanter signant populum iudaicum superbum in toto generacionis circulo et rebellem, cum quinarius sit superbus numerus circularis. Et quia universitas illius populi fuit sub lege que in quinario librorum Moysi continetur; bene ergo figuravit questio Christi ³⁰ ignoranciam huius sensus; quia secundum Apostolum II Corinth. III, 15 velamen quod est scissum in morte Christi fidelibus adhuc est positum, cum Moyses legitur

1. K: *cecitate* (sic) *et carnalitati.* 2. I: *debitus.* 4. IM: *autem om.* 6. ADHIKMNO: *in om.* 7. HK: *sapit et viva.* 11. H: *Modula autem;* ib. ADEGHIKLMNO: *signata;* ib. B: *palia.* 12. A: *et om.* 13. A: *apostolus.* 14. BC: *sunt om.*; ib. BC: *eciam ad.* 17. GHMNO: *populis.* 19. GIMNO: *secundum auditoria.* 20. H: *Augustinum.* 21. G: *applicant.* N: *correxit;* ib. C: *sporté sunt.* 20, 21. A: *nondum.* 22. A: *secundum quod;* ib. GN: *adiecerel qui.* 22–23. B: *adiecerat — quod om.* 23, 24. H: *consonancius p.* (sequitur lacuna). 24. GN: *de multitudine.* 25. EGILMN: *sed et K:* *materie et.* 26. BGLN: *ergo millia;* ib. K: *signanter om.* 27. GN: *superbum et rebellem.* 28. BC: *superfluis numerus;* ib. M: *circulariter;* ib. BC: *unitas.* 29. GHIKMN: *lege qnt.* 30. H: *continentur;* ib. GN: *wide ergo;* ib. K: *figuraverit.* 31. BC: *ignominiam;* ib. EGKLMNO: *qui secundum.* 33. B: *est om.*; ib. GM: *additur cum Moyses.* ELO: *additur positum est.* H: *ad r.* K: *ad positum p.*

in cordibus Iudeorum. Fragmenta vero sunt subtilitates scripture, quas populus non sufficit spiritualiter manducare; quas duodecim apostoli et omnes eorum vicarii debent colligere et in archanis servare ad posteros, ne sensus eis datus pereat, sed sit tiriaca ad destruendum hereses pullulantes.

Et patet quod episcopis nostris non est ex isto convivio Christi sic homines convivare, cum non sufficiunt ad tale opus miraculosum attingere, sed limitatum est illis quod frangant panem scripture subditis, quos pascant ministerialiter et colligant subtilitates scripture, sicut fecit Augustinus, contra perfidos reservandas.

Secundum Christi convivium fuit quatuor millium hominum de septem panibus et pisciculis paucis; superfueruntque septem sporde, de quo Marci VIII. Hoc convivium signat spiritualem pastum fidelium nove legis. Non enim curavit celestis medicus de pastu corporis, nisi premittendo pastum anime; quia indecens fuisset tantum dominum sponse sue donare tam agenti bonum tam abiectum et minus utile, dum habuit in visceribus misericordie infinitum numerum talentorum. Si ergo non Deus quis alias provideret utilius sue ecclesie, cum sibi sit cura precipua de beatitudine ecclesie et necessarioribus mediis ad eandem?

25 Septem itaque panes non limitati ad ordeum significare possunt septem libros cum septem donis Spiritus Sancti, constituentibus legem novam, scilicet quatuor evangelia; libros historiales, libros propheciales et libros sapienciales. Historia patet in actibus apostolorum; prophecia in apocalipsi; et sapiencia in quatuordecim epistolis Pauli et septem epistolis canonicas quatuor apostolorum que integrant unum librum; et omnes isti panes sunt dulces ex grano frumenti compositi. Pisciculi vero pauci possunt signare pusillum gregem, de quo Luce XII.

The fragments are the subtleties of Scripture, which the people cannot digest. They must be collected by the apostles and kept as remedies against growing heresies.

The same should be done by our bishops

The second feeding of the four thousand signifies the feeding of the believers in the New Testament.

The seven loaves are the seven books with seven gifts of the Holy Spirit.

The small fish are the little flock of apostles and disciples.

1. A: codicibus; ib. C: subtile. 3. El.: quas et apostoli. 4. BCH: archivis, K: in archis. 5. A: eis om. O: eius. C: eidem. 7. EGHIKLMNO: patet ex istis; ib. B: illo convivo. 8. CD: Christi sic homines omni. 10. EGHIKLMNO: ut frangant. 11. AE: misterialiter. 12. B: perfides; ib. AH: reservandos. 13. B: Christi om.; ib. B: millia. 14, 15. A: superfuerunt quia. H: superquesunt. 15. E: Et hoc. 17. I: enim om. 19. I: tanen deum donare. M: talem dominum: ib. A: agenti. 20. I: obiectum; ib. K: minime utile; ib. BEGHIKLMNO: habuerit. 22. CD: quis om. 23. E: sit cura om. 23, 24. HINO: necessariis mediis. 25. GKMNO: signare. 28. K: libros historiales om. 30. I: et sapiencia om. 32. C: integrantur; ib. B: librum — sunt om. 33. GMN: pauci om. 34. GIN: significare.

The four thousand, over and above the women and children, signify the whole Christian people.

The Church must stand steadfastly four-square.

The seven baskets signify all those who are preaching on the seven loaves.

The bishop ought to consider how Christ fed the people on bread and fish, without pomp;

he ought to consider what these loaves he is to offer to distractant ab hoc ministerio quod per se competit the people,

vite et miraculorum operacione erant edulium ad populum cum dictis panibus nutriendum. Quatuor milia hominum extra parvulos et mulieres, ut dicitur Matth. XV, signant totum populum christianum, nedum ex iudea sed ex quatuor plagiis mundi, secundum quatuor virtutes cardinales ex libro quatuor evangeliorum tractum ad Dominum.

Ecclesiam enim oportet stare constanter *tanquam tetragonum sine rituperio* saltem dampnabili. Molles autem intra ecclesiam et pueri sensibus extra ecclesiam pascuntur hiis panibus, licet non ad beatitudinem tamen ad pene perpetue mitigationem. Septem sporte signant universitatem postillancium super hos septem panes. Qui nedum sunt duodecim in strictis cophinis colligentes sed ex omni plaga et lingua sentencias maximas compilantes. Unde notandum quod prior populus in feno recubuit, et secundus populus sedit humiliiter super terram; quia populus ante adventum Christi fuit *dure cervicis et carnalis*, ut dicit Stephanus Act. VII, 51; populus autem christianus, postquam in facto a Christo didicerit *quod mitis est et humilis corde*, quievit humiliiter super terram fragilitatis humane, hoc sciendo quod modo habet plus ignorancie quam scientie quam post diem iudicii plene recipiet super terram.

Consideret ergo episcopus quomodo populus quem Christus pavit paupere modo de panibus et piscibus erat pastus. De mappis vero ornamenti et poculo non legi quod erant secundum exigenciam seculi sumptuosa; et cum non potest ad miraculum multiplicacionis panum attingere, saltem sequatur prudenter Christum in modo pascendi de elemosinis paupere et honesto.

Secundo consideret quod omnino ministret populo de istis panibus, sic quod panes corporales et laici non hec sunt nisi distractant ab hoc ministerio quod per se competit.

1. B: *ad proprium*. 2. M: *mittendum*. 3. GN: *signant scilicet*.
 6. K: *Dominum om.* 8. BC: *tetragonum Deo*. EGHJKLMNO: *tetragonum Dei*; ib. K: *dampnabile*. 8, 9. E: *Mulieres autem*. 9. O: *et puri*. 10. A: *tantum*. 11. B: *perpetuum*. 12. CHKO: *postulancium*.
 13. GHJKLMNO: *in strictis*. EL: *duodecim instructi*. 14. A: *summam maximas*. 15. K: *in om.* 20. BGHLNO: *quia mitis*; ib. HKO: *quievit comedit humiliiter*. I: *et humiliiter*. 23. H: *reciperet*. 24. HIKO: *ergo om.* 24, 25. B: *quomodo Christus*. 26. C: *et ornamenti*. D: *ornatis*; ib. K: *et om.* M: *et poculo om.* 27. K: *quod erat sed secundum*; ib. A: *seculi om.*; ib. A: *sumptuosam*. 28. GJKLMNO: *non possit*; ib. EGKLN: *multitudinis*. 29. C: *in medio*. 30. C: *elemosine*; ib. A: *honeste*. 32. B: *quod om. I: sic que*. K: *sed quod*.

7. Cf. De Potestate Pape, p. 280. De Civili Dominio I, p. 54.
 20. Matth. XI, 29.

sacerdoti. Et tertio consideret quod vel per se colligat in sportis fragmenta doctrine celestis vel fragmenta collecta a sanctis doctoribus multiplicet et honoret, non multiplicando vel insudando circa leges extraneas, ne de ipso verificetur prophecia apostolorum principis and how he ought to collect the fragmenta himself and to honour those collected by the Holy Doctors.

Il Petri II, 1, 3 dicentis: quod *sicut pseudoprophepe in lege veteri precesserunt, sic, inquit, in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis et eum qui emit eos Dominum negant, et in avaricia fictis verbis de robis negociabuntur.* Illi autem introducunt sectas qui plus apprecciantur adinvenciones hominum lege Dei, negantes Christi paupertatem, et contempta scriptura sacra fingunt leges ecclesie ad hauriendas pecunias a subditis; tales, inquam, oportet contra hoc mandatum desiderare omnia bona proximi mobilia et immobilia, 15 proliferativa et operativa, viva et mortua.

Tercium Christi convivium vel cena, post quam non fecit aliam hic in via, fuit celebratum die cene ante parasceuen passionis; de quo Luce XXII. In hac vero cena non notatur numerus panum vel piscium, sed de pane et vino cum agno paschali celebratur duodecim apostolis convivium, quando instituebatur eukaristie sacramentum. Nec fuit mencio de alienis preter istos domesticos, nec quod aliquid superfuit de fragmentis, 25 sed ante cenam lavit pedes discipulorum, precinctus lintheo, ut notatur Iohannis XIII, 5. Hec autem cena signat pastum ecclesie triumphantis, ad quem *multi sunt vocati, pauci vero electi*, quia solum duodecim tribus Israel, hoc est Christi. Omnes autem illi edunt in alto solario quia 30 in regno celorum super mensam circularem, pane et vino leticie perpetuo saciati. Christus enim est panis vite, vitis vera, et agnus sine macula, in quo omnes sancti qui sunt domestici fidei beatifice saciantur. Et fit ibi summum miraculum, nullo superfluo remanente, eo quod post illam 35 cenam nullus in via versus terminum est docendus.

The third and last feast was the Supper at which the Eucharist was instituted.

This Supper signifies the feeding of the Church triumphant, to which many are called, but few are chosen

1. ACH: *et om.*; ib. G: *quod nihil per se colligat per se.* 2. A: *sporta*; ib. EGHJKLMNO: *doctrine celestis vel om.* 3. G: *doctoribus multitudinem.* N correcxit; ib. B: *honores*; ib. EGHJKLMNO: *non om.* 4. G: *vel om.*; ib. C: *insidiando.* M: *insuadendo.* 6. K: II Petri 2. 7. EHLNO: *processeunt.* 9. 10. HINO: *de nobis.* 10. A: *introducent.* 11. B: *Domini.* IO: *legem Dei.* 12. GHJKNO: *pauperiem.* 13. HINO: *sacra om.* 14. ABD: *subiectis.* 15. HKNO: *bona om.* 22. ABD: *instituiturque.* 21. GHILMN: *superfluit.* 31. AD: *perpetuo om.* 32. B: *omnes om.* 33. G: *et sic ibi.* N: *et sit.* 35. B: *cecam;* ib. BCDGO: *viam;* ib. AD: *trenum.*

27. Matth. XX, 16.

De Mandatis Divinis.

From this Supper the clergy ought to learn how to feed ourselves and others by considering first of all heavenly things, and earthly things only so far as they lead to heaven.

Ex isto convivio Christi notaremus, cum non sumus ipse Christus, quomodo cibo viatico pasceremus nos et alios, ut a domino convivii perpetuo compascamur, recolentes quomodo debemus esse dii, apostolorum vicarii, inter Deum et populum constituti; sed omnino oportet, quod affectionibus simus loti, appetendo instar deorum inter celestia et terrestria meditancium primo celestia et remisse terrena, de quanto sint nobis necessaria ad priora.

Si autem eversi sumus meditando magis terrestria, tunc sumus ut olla erea cuius fundus solem respicit et os ad terram subvertitur; et melius foret tale medium semoveri, cum medium debet esse parvum, habens lacius orificium versus astrum. Aliter enim non congregat radios in subiecta materia sed eclipsat. Et utinam non forent tales in ecclesia instar Iude, qui ut dicit Augustinus super Iohannem sermone LV: *venit ad convivium explorator*

There are many *Pastoris, insidiator Salvatoris, venditor Redemptoris.* Sunt enim in ecclesia multi qui celebrant, de quibus prophetizat Petrus secunda secundo capitulo: *Cor exercitatum avaricia habentes,* qui plus temporalia siciunt quam

eterna vel sibi vel subditis; quos foret expedicius tam eis quam populo nec celebrare nec mediare vel ministrare ecclesiastica sacramenta. Offendunt enim in decimum mandatum cum pertinacia clamorosa; quod est evidentissimum signum heretici. Oportet ergo omnino ut lavemus affectiones temporalium, antequam simus mediatores ydonei, apti confidere corpus Christi. Unde postquam cena erat parata et panis positus in mensa, ut dicit Augustinus sermone LV, surrexit et lavit discipulis pedes suos. In Iuda autem non cepit locio spiritualis, quia dyabolus cor eius avaricia induravit; pedes autem corporales

Christ washed his disciples' feet, even the feet of Iscariot, to give an example of humility.

1. GN: *Ex ipso.* 2. K: *Christus quem.* 3. EL: *a domino convivio;* ib. BC: *compascantur.* GKMNO: *pascamur.* 4. C: *dii om.* 6. K: *appendendo;* ib. C: *instar discipulorum.* 7. B: *meditancium.* K: *men-*
dacium. 8. B: *sunt nobis.* 10. O: *Sic autem;* ib. C: *aversi;* ib. E: *sumus om.* MO: *sumus olla;* ib. B: *medians.* HK: *eversi meditando;* ib. HKO: *terrena.* 13. A: *pervium.* 14. CK: *austrum;* ib. C: *radios om.* 14, 15. I: *radios in ollam materiam.* EGHKLMN: *in obiecta.* 15. EGLN: *non facerent.* 16, 17. ABDEGLMN: *super Ioh.* om. K: *sermone 22.* 18. IL: *et Salvatoris;* ib. EGILMN: *redemptoris om.* 19, 20. B: *pro-*
phetizavit. EHLNO: *prophetat.* 22. ACD: *expedienciu.* 24. EGK LMNO: *ecclesie sacramentum.* 26. ADEGHLNO: *quod lavemus.* 27. EGLMN: *affectus.* H: *affectos;* ib. I: *sumus.* 29–30. K: *et panis –*
sermone LV om. 31. K: *In de Iuda.* 32. K: *induraverat.* G in
marg. corixii.

17. St. Augustini in Ioh. Evang. tract. LV Opp. III, 2, p. 1786.
20. II Petri II, 14.

eius lavit Christus propter humilitatis exemplum habendum, et scandalum proximi precavendum: *Surrexit a cena et posuit vestimenta qui, cum in forma Dei esset, se ipsum exinanivit*, secundo *precinxit se lintheo* qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo. Tercio *misit aquam in pelvem*, ut lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit quo immundiciam dilueret peccatorum. Quarto *lintheo pedes quos laverat tersit*, qui carne qua erat indutus evangelicarum affectionum vestigia confirmavit.

10 Sed notanda est differencia humanitatis et divinitatis Christi, nam posuit vestimenta, ut se lintheo ad opus precingeret, sed quando incarnandus formam servi acceperat, non vestem divinitatis depositus sed humanitatem induit quam antea non habebat. Correspondenter 15 passurus suis spoliatus est vestibus et mortuus lintheis involutus, ad figurandum quod spoliaturus tartara trabea carnis fuerat exuendus et corpus ecclesie secundum virtutes indutum et specialiter humilitate et mundani affectus extraccione a corrupcione fuerat preservandum.

20 Hoc est ergo episcoporum officium fragmentis scripture diligenter attendere, partes eius subditis seminare, et confiendo Eukaristiam, memorando effectualiter Christi conversacionem, passionem et ascencionem, inter Deum et populum mediare; quod non facit nisi lotus pedes 25 doceat subditos animum a terrenis affectibus revocare, non curando de fama seculi, cum autor nature tam mirabiliter reliquit apostolis summum humilitatis exemplum, ut ipsi similiter faciant in futurum, et quandcumque accesserint ad ministrandum viaticum illotis pedibus, 30 certum est quod non intrabunt ad cenam novissimam nisi affectiones eorum in natatorio Siloe, habente quinque

The bishops' office is: carefully to keep the fragments of the Scripture, to make parts of it known to the people, to celebrate the Eucharist, and to mediate between God and man.

Qualifications needed for such functions.

2. A: *scandalum proximi precavendi*. 3. B: *in om.; ib. O: se ipsum om.* 4, 5. AB: *exinanivit formam servi accipiens habitu*. 5. I: *ventus est*. 7. GIMNO: *ut immundiciam*. 8. B: *carne sua erat*. 9. A: *evangelistarum*. 10. C: *evangelistarum affectionem vestimenta confirmavit*; ib. N: *vestimenta*. 10. A: *deitatis*. 11. B: *ponit*. EGHLMN: *depositus*. 12. B: *fortuna*. 13. BC: *divinitatis acceperat*. 14. B: *inducit*. 15. K: *passurus fuit spoliatus est*; ib. A: *suis om.* 17. A: *fuit exuenda*. 18. C: *humanitate*. G: *humanitatem*; ib. ABI: *mandanis*. C: *mundacionis*. EGHLMN: *mundicis*. 19. H: *extraccionem om.* I: *exactione*. ELMN: *extracto*. G: *extracte*; ib. CEGHIKLMN: *preservandus*. 20. C: *frangentis*. 21. B: *et partes*. 22. E: *et cedo*. K: *et communicando*. H: *comedendo*. 22, 23. GN: *Christi passionem, ascensionem et cum omnibus convesacionem inter Deum*. 24. B: *et ipsum*; ib. B: *facit om.* 27. C: *apostolis suis*. 28. B: *faciunt*. G in marg.: *humanitatis*; ib. BCD: *quomodo*. IN: *quocunque*. HKMO: *quomodocunque*. G: *quociescunque*. 30. A: *ad om.* 31. H: *natatoria*.

2. Ioh. XIII, 4, 5. St. Augustinus ut supra.

porticus, lote fuerint atque terse. Oportet enim vasa Spiritus Sancti aqua sapiencie, virtutis et gracie emundari; ad cuius introitum necessarius est quinarius librorum exponencium decalogum mandatorum. Quo habito purganda est quodammodo nostra affeccio ad observandum mandatum hoc decimum Christi pauperie. Patet ad idem exortacio ex mundi manerie; non enim habebit quis in beatitudine partem cum Christo nisi ipse laverit sibi

The washing of
the feet
signifies
purification
from the world's
affections.

terrena tangimus, necessitamur cotidie rogare Iesum 10 Christum, quoniam quantumcumque mundus fuerit viator quoad corpus vite et operum, semper dum tangit extrema affeccio temporalium conversantem in terris, indiget locione. Ideo dicit Christus Iohannis XIII, 10 quod *lotus baptismate et penitencia non indiget nisi ut pedes 15 lavet*; quod est huic mandato decimo reservatum. Ultimum ergo interioris hominis et ultimum mandatum decalogi correspondent. Sed monet Augustinus super Ioanne Omelia LVII quomodo non venitur ad Dominum nisi per terram, per quam oportet affectionem hominis 20 maculari; et iterum quomodo sponsa hic militans dicit sposo Canticorum V, 3: *Lavi pedes meos, et quomodo possum inquinare eos?* Ad primum dicit doctor quod viatores citra Christum necessitati sunt continue ad peccandum, verumptamen illam fedacionem contrahit 25 humana fragilitas ex se ipsa. Nec veniendum est post lapsum a terra quam calcamus ad vitam vivencium nisi per terram impeccabilem Ihesum Christum; et sic manet continue absoluta possibilitas transeundi hoc medium sine labore. 30

Quoad secundam conclusionem, dicit sentencialiter quod sponsa pro tempore viacionis secundum partem

1. I: *loti*; ib. GMN: *fuerunt*. 4. 5. ABCD: *Habito quodammodo quomodo*. EHKL: *Quo habito quodammodo*. 6. K: *Christi pauperie patet a illud*; ib. GHNO: *ad illud*. 7. B: *ex ore*; ib. CHNO: *habebit aliquis*. 9. GM: *pedes scilicet affectiones quibus*; ib. B: *igitur*. ELNO: *ergo om.*; ib. HKLNO: *sibi affectiones*. 10, 11. B: *Iesum nostrum*. C: *dominum Iesum nostrum*. 12. B: *propter tamen*. C: *semper tamen*; ib. B: *extremam*. 14, 15. EGILMO: *qui lotus est*. 16. K: *hic illo modo*; ib. B: *mandato 18*. 18. I: *correspondet*. 19. IN: *quoniam non*; ib. EHILNO: *Deum*. 21. AD: *et om.* 25. B: *illa*; ib. G: *sedacionem*. 27. B: *a terra om.* 29. B: *possibilitas*. 31. C: *questionem*; ib. EGHKNO: *finaliter*. 32. AD: *sponsa mea*.

18. St. Augustinus ut supra p. 1790. 23. Hic locus ap. St. Augustinum sic habetur: Baptismo quidem homo totus abluitur, sed dum iste postea vivit in saeculo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans . . . 31. St. Augustinus l. c.

contemplantem loquitur ita sponso qui dicit ecclesie contemplanti: *Aperi mili, soror mea, amica mea, columba mea, iuimaculata mea*, tu vacas et me clausum a mentibus activorum dimittis. Et valet ad huius excitacionem ista 5 ordinata quadruplicitas nominum. Nam persona contemplativorum est *soror* quoad naturam, *amica* per graciā, *columba* per elecciónem, et *innaculata* per finalem purgacionem. *Tu*, inquit Augustinus, *studes ocio paucorum et, habundante iniuitate, refrigescit caritas* St. Augustine's interpretation of Cant. 5, 2. 10 *multorum. Caput meum*, inquit Christus, *plenum est rore et cincinni mei guttis noccium. Ros et noctis gutte sunt prelati desuper missi, qui in se refrigerescunt et refrigerescere faciunt caput Christi; hoc est ut non ametur capitaliter tanquam Dens. Sed hui prelati portantur in crinibus; hoc* 15 *est in sacramentis visibilibus tollerantur; sicut sensus interiores non penetrant, sic non sunt de capite vel partes ecclesie quoad Deum. Igitur aperi mihi et contra eos qui clauerunt me predica mores meos; nam nox est tempus vie in quo latent tenebre peccatorum. Sed ecclesia respondet:* 20 *Exui me tunica quomodo induar illa? lari pedes meos etc.* Quod Augustinus videtur exponere de beatis qui carnis tunicam exuerunt nec revertuntur ad militantes in corpore instruendos. Sciunt autem quod induent vestimenta in die iudicii sed non ad iterum in noctis frigore militandum. 25 *Orant ergo pro militantibus, sicut Christus rogat in membris ut faciant. Exponendo autem hoc de contemplativis viantibus possunt intelligi super tunicam, hoc est vitam activam exuere, et affectiones a temporalibus multum lavisse, non sic tamen quin aliqua venialis feditas 30 in rugis remaneat. Contemplativi autem de facto singunt*

1. E: *contemplative*; ib. CEGHIKLMNO: *loquitur ista*; ib. O: *qui dicitur*; ib. BCD: *dicit ista*. 2. L: *contemplati*. 3. HM: *tu vocas*; ib. C: *ex me*. 4. K: *Et videlicet ad*. 5. EGILMN: *entitas nominum*. 9. ELN: *refrigescet*. 10. EL: *Caput enim Christus plenum est rore*. 11. Augustinus: *et cines mei*; ib. I: *guttulis*; ib. EL: *Ros et gutte noctium*; ib. C: *noctis*; ib. sunt. BC: *eciam*. 13. K: *ut non ametur caput*. 14. K: *Sed heu*; ib. EL: *in ce vicitus*. 15. K: *tollerantur om.* G: *celebrantur*. N corredit. 17. GIM: *Ideo aperi*. 18. B: *nam om.* G: *nam mox*. 19. B: *patent*. 20. O: *induatur*. 22. I: *tunica*; ib. K: *non*. In marg. corr.: *reunientur*. 23. BC: *nutriendos*. 25. ABCD: *Orant autem*; ib. A: *militibus*. 20. 21. EL: *pro membris*. 28. EL: *id est*. 29. AB: *non om.*; ib. B: *quam alia*. HO: *quoniam alia*; ib. GMN: *reditas*. 30. EGHLNO: *de facto singunt*.

2. Cant. V, 2. 8 St. Augustinus l. c. p. 1791. 21. Ibid. p. 1792: Recipietur quidem illa tunica et in eis qui iam exuti sunt rursus vestiuntur carne ecclesia, non tamen nunc quando fervofaciendi sunt frigidi sed tunc quando resurrecti sunt mortui.

quod vita sua est securior atque perfeccior; unde Augustinus ibi dicit quod *tacius veritas auditur quam predicatur, quoniam cum auditur, humilitas custoditur*, cum autem predicatur, vix non surrepit cuivis hominum quantulamcumque iactancia; et hinc precipitur Iacobi I, 19 quod *omnis homo sit tardus ad loquendum*. Magna tamen est excitacio speculativis atque scolasticis exire locum quietis ad destruendum errores ecclesie, eo quod Christus et omnes fideles eius discipuli sic fecerunt, et sponsus ita obliganter mandat quod talis sibi apperiat. Quamvis autem speculativa vita pro tempore suo sit activa melior, tamen nulla vita viantis est ista melior et ad inducendum contemplacionem finalem consimilior; nec debet retardare dispositos pene vel peccati periculum; pene, quia Luce VI, 22 dicit Veritas: *Beati eritis, cum vos oderint homines et exprobraverint et eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis; gaudete in illa die et exultate*. Et quantum ad peccati periculum, utrobius parantur nobis in via insidie, et in omissione dispositi iacet maius periculum.

Comparison
between the life
of contemplation
and the life of
action.

Three reasons
for despising
worldly things:
1. The more we
love them the
less value they
have.

2. They desert
us at our
greatest need.

3. By despising
them we get the
better rule over
them.

By inordinate
love of the
world, we
become its
slave.

Est autem triplex mundi maneris que redderet eum contemptibilem quoad Deum et bona eius spiritualia, que dividit fidelibus servis suis: Primum est quod temporalia que magis diligimus minus prosunt. Secundum quod temporalia in maxima necessitate nos deserunt. Tercium quod per eorum odium adquiritur nobis fructuosius eorum dominium. Quoad primum, patet quod intendendo temporalium dilectioni amando ipsa inordinate, subicimus nos blasphemie temporalium servituti, et per consequens facimus ipsa nobis officere; unde Ezechielis VII sterquilinio comparantur. Stercus enim thesaurizatum deturpat et fetet, sed remote dispersum facit agros fructiferos; sic temporalia ab affectione remota. Et de tali tactu tem-

1. B: *vita om* K: *vita nulla*; ib. IM: *sua om*. 4. BK: *surripit*.
5. BHO: *quantumcumque*. GMN: *quantumlibet*. 5. G: *et hic*.
7. ABD: *locutum quietis*. 10. ABD: *obligatus*. C: *obligabiliter*. H: *ita quo obliganter*; ib. B: *talis sapiat*. EHO: *ut talis sibi apperiat*; ib. AL: *apparet*. 11. B: *ista melior*. 11, 12. A: *melior natura*. 12. A: *nulla — melior om*. K: *nulla via*; ib. GIMNO: *illa melior*; ib. AEGHINO: *nec ad*. K: *vel ad*. 13. C: *habitor*. GIMNO: *consimilior et (GMNO: om.) humilior*. EL: *consimilior et habitor*. 13, 14. K: *recordari dispositus*. 19. EL: *secundum omissionem*. 21. KO: *redet*. 22. IV: *el boni*; ib. K: *eius servis*. 26. BEGHIKLMNO: *Et tertium*. 28. K: *patet quod om*. 28, 29. A: *intelligendo temporalium dilectionem*. 29. EGHIKLMNO: *delectacionem*. 29, 30. B: *blasphemie*. E: *blasphemantes*. 31. B: *ipsa om*; ib. GHN: *efficere*. 32. GMNO: *stercus autem thesaurisant*. 33. IK: *fructuosos*. EGHLMNO: *fructuosiores*.

poralium loquitur Ecclesiastici XIII, 1: *Qui tangit picem coinquinabitur ab ea*. Nam miro modo affectus inordinatus temporalium primo se ipsum inficit, secundo amatum coinquinat et tertio inquinacionem in amantem retorquet. Creatura autem que in natura sua non peccat fit occasione data fugibilis et nociva. Unde Osee IX, 10 de Israelitis dicitur: *Facti sunt abhominabiles, sicut ea que dilexerunt*; et Ecclesiastici XXVIII, 20: *Qui festinat ditari non erit innocens*. Non gradiatitur ergo affecio ad temporalia diligendum; talis diversus a sole ruinose prosequitur umbram suam.

Quoad secundum, patet quod maxima necessitas vie est in mortis articulo, cum tunc sit conflictus (super cuius victoria pendet eterna hereditas) consummatus; 15 tunc autem si salvari volumus oportet nos affectionem illam deserere; nec tunc valent ad demones effugandum, ad nutriendum corpus quod mori incipit vel sanandum, nec tunc sunt obiecti vel occasio ad dyabolum virilium expugnandum, quin pocius divisio sic fedo amoris glutino 20 coniunctorum causat dolorem, distrahit ab invocatione divini suffragii et omnino terret, perturbans pugnam et impediens victoriam. Unde dicitur Psalmo XLVIII, 17: *Ne timueris, cum dires factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumat omnia neque descendet cum eo gloria eius*.

Tunc enim non remanebit mortuo usus temporalium, nisi forte quod mortuus mundum contempserit; gaudens enim de hoc post mortem bonis suis utitur, sicut et iustus superstes cuius sunt omnia. Debet autem omnis 30 homo sicut Deus ordinate diligere quamlibet creaturam, sed divicias precise de quanto supponende sunt necessarie

Riches are
worthless in
the presence of
death.

1. B: *Eccl. III.* 1—8. M: *Qui tangit — qui festinat* om. 4. ACD: et om.; ib. BC: *coinquinacionem*; ib. IO: *amante*. 5. EGKLMNO: *peccat sed ut*. 5, 6. O: *in occasione*. 6. B: *data om.* 7. lsraelitis, B: *his*. ACHKO: *istis*; ib. K: *et ea*. 8. HINO: *dilexerant*. 10. BC: *diligenda*; ib. EGKLMNO: *quia talis*; ib. EN: *divisus*. 11. G: *persequitur*. 13. C: *et in mortis*; ib. EN: *sit conflictus*. 13, 14. EGLMNO: *super eius*. 14. D: *victoria* om.; *consumata*. GKM: *consummatus est nunc*. 16. GN: *valet*. 17. I: *quod mors incipit*; ib. ELN: *vel salvandum*. 18. BCD: *obiective*. EGHJKLMNO: *sunt obiective occasio*. 19. B: *dimissio*. M: *divise*; ib. ELO: *dijo sic fedi amoris glutinio*. IMNO: *sit federi amoris*. H: *sic fed. i amoris glutinio*. IMNO: *sit federi amoris*. H: *sic fed. i amoris glutinio*. IB: *conglutino*. C: *conglutine*. 20. B: *accusat dolorem*. EGHJKLMNO: *clauserat dolorem*. 21. GKO: *et om. before omnino*. 21, 22. B: *et imples* (sic). 22. BEGHJKLMNO: *ideo dicitur*, K: *et ideo dicitur*. 23. I: *ne nimuris* (sic). 24. GIMNO: *quoniam om.* 25. C: *gloria domus*. 27. K: *quod mundus contempserit*. 28, 29. I: *et superstes*. 30. ABCDGHJKL MNO: *sicut et Deus*. 31. C: *precipue de*. BD: *p'e (pure?)*. EGHJKLMNO: *precise om.*

ad beatitudinem consequendam. Et ista abiecta dileccio vocatur odium in scriptura. Et istam sentenciam docet Christus Matth. VI, 33: *Querite ergo primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia adicientur vobis.* Sicut enim accelerantem versus solem umbra correspondenter consequitur, sic festinantem ad Deum oportet dare levem mensuram temporalium consequentem.

Whoever
aspires against
justice to
mastery loses
his mastery.

Ex ipsis patet tertium quod, dum quis aspirat contra iusticiam primam, habendo dominium, eo ipso perdit dominium. Nam nullus talis habet potestatem cum illis ¹⁰ paribus bonificandi suum profectum vel rectificandi sibi usum; quomodo ergo habet potestatem stabilendi dominium? Idem ergo foret blasphemie concedere quod homine manente iniusto iuste simpliciter dominetur, et quod ipse est iusticia prima potencior, non habens a ¹⁵ participacione illius iusticie quod sit iustus; generaliter igitur adversans prime iusticie facit quicquid ad bonum sibi intenderit, contrariando sibi ipsi ad eius dispendium, ut nemo peccat nisi dum intenderit sibi bonum. Deus autem non potest continere se nisi contrarians peccatori ²⁰ vertat illud ad sui dispendium; et breviter in quocumque quod intenderit oportet quoad bonum moris evenire contrarium; ut de quanto peccator confidit transire inpunis, de tanto punitur ex infideli presumpcione superba, cum per se omne peccatum essencialis pena consequitur. ²⁵ Cognosceret ergo fidelis primo mandata Domini, secundo quod eorum observancia est per se necessaria atque sufficiens ad beatitudinem acquirendam, et ex ipsis tertio effectualiter concluderet quod precise de tanto sunt temporalia vianti necessaria, de quanto promovent ad ³⁰ observanciam mandatorum, et de tanto sunt sibi inutilia, de quanto distrahunt ab isto Dei servicio. Sed in isto non est mundus iudex, cum sit pars contraria, sed scriptura. Oportet ergo scrutari scripturas, et videre

Every sin is
followed by
its own
punishment.

1. I: *ad habitudinem*; ib. EKL: *objictiva dileccio*. GH: *objcta*. N corrixit. 2, 3. IMN: *dicit Christus*, K: *dixit Christus*. 3. ABCD: Matth. 7; ib. BC: *primo*. 4. B: *ad iusticiam*. 5. B: *accelerantur*. 8. C: *tercio*. 8. O: *habendo dominum*; ib. GM: *dominium ipse*. N corrixit. 11. ABDH: *rectificandum*. 14. HO: *hodie manente*; ib. B: *in isto*. M: *in isto iuste*; ib. C: *intuste*; ib. GHIKMNO: *potencior dominetur*. 15. GINO: *pocior*. 17. EGHIKLMNO: *ergo*; ib. I: *parve iusticie*. E: *per se iusticie*. 18. G: *intenderet*; ib. I: *susveniendum*. 21. E: *a sui*. 23. IKM: *contra suum*. GN correxiunt. 25. C: *essencialis* om. GHMNO: *essencialiter*; ib. H: *penam*; ib. K: *causetur*. 28. AD: *consequendam*. 29. E: *concluditur*. LO: *concludere*. N: *concluetur*; ib. ACD: *precise* om. HIM: *primo de tanto*. 32. B: *illo ... illo*. 33. HIKO: *erit mundus*. 34. B: *et vendere*. H: *et vide*.

quam necessarium sit ad mandatorum observanciam habundare diviciis; et ista fides foret frenum fidi, si de serie puniendi deliberet ad temporalia in suis limitibus diligendum.

5 Tercium vero, quod est puniendi series, patet ex dictis. Deus enim semper torquet ad contrarium quod avarus intenderit, et est pena non modica servire mammone, ymmo peccato, quod est infinitum abieccius quam aliqua creatura; et omnino servire Deo paciendo penam multi-
10 plicem in qua cupidus profundatur; hiat namque ad superbiam dives seculo; unde Ecclesiastici XXI, 5: *Domus que nimis locuples est ad nichilabitur superbia.* Est secundo mater invidie, unde Proverb. XXVIII, 22 copulabitur ut filia. *Vir,* inquit, *qui festinat ditari et invidet aliis*
15 *ignorat quod egestas ei superveniet.* Et ideo dicit Gregorius quod iustus eo quod in terris nihil appetit, alienis pro-
fectibus invidere nescit.

Sed tertio gignit iram; unde Genes. XIII, 7: *Facta it begets wrath, est rixa inter pastores Abraham et pastores Loth;* et
20 subditur pro causa: *Erat, inquit, substancia eorum multa et nequibant habitare simul.* Et quantum ad accidiam,
patet Luce XII, 19 quomodo dives dixit: *Anima mea, habes multa bona reposita in amos plurimos; requiesce.* Necessitat quinto ad gulam, quia ut dicitur Luce XVI, 19:
25 *Oportuit divitem epulari cotidie splendide.* Sexto est fomentum luxurie. Unde Eccl. XLVII, 20 dicitur Salomoni:
Collegisti quasi auriculum aurum, et complesti quasi plumbum argentum; et sequitur tunc effectus: *Post in-quinasti femora tua mulieribus.* Magna igitur pena cupidinis,
30 ad quam tot mali baiuli cum suis penis essencialibus consequuntur. Et quantum ad malum pene extrinsecum, non dubium quin totum originatur ab inordinata cupidine; tolle illam et fons clauditur, unde bella, unde contenciones, et, ut ego credo, unde aeris intemperies et sic pestilencie

There are degrees in punishment.
It is no small punishment to serve mammon.
Mammon leads to pride; it is the parent of envy;

sloth,

gluttony,

lust.

The evils of inordinate desire.

1. A: *quod necessarium.* 2. I^m: *ita fidei;* ib. A: *fidi* om. CEGH IKLMNO: *fidelibus.* 2—3. C: *si — delib^{er}et om.* 3—5. K: *deliberet — puniendi om.* 4. EGHLMNO: *diligenda.* 5. IO: *ex predictis.* 6. EGHIKLMNO: *retorquet.* 7. H: *modice.* 8. B: *abieccus;* ib. BGHMNO: *quam alia.* 10. EHILNO: *in om.*; ib. A: *extollitur namque.* 11. B: *Eccl.* 21. K: 23. 12. B: *admirabitur.* AD: *adnullabitur.* 13. ABCDK: *Prov.* 27; ib. ACDEHILMO: *copulatur.* GN: *copulantur.* 15. BHLO: *superveniat.* 18. KO: *unde om.* 18, 19. C: *Nam est ira.* 20. A: *pro om.* 21. GMO: *nequebant.* N: *nequebant.* 25. EGHIKL MNO: *Oportet;* ib. I: *Secunda est.* 28. E: *tunc om.* 29. BGHIMNO: *Magna ergo.* 30. B: *cum sint.* 33. B: *unde om.* 34. EGHIKL MNO: *ego om.*

20. Gen. III, 6.

oriuntur; signanter ergo dicit Apostolus I Thimotheo VI, 10 quod radix omnium malorum culpe vel pene est inordinata cupiditas. Hoc est cupiditas boni mutabilis plus quam est necessarium ad bonum incommutabile consequendum. Tolle ergo omnes improportiones sublunarium, tam in 5 mixtis quam in elementis ex mutacione ordinis propter peccata hominum, et constellacio celestis non abbreviabit sic humani periodum. Deus enim ordinavit eternaliter quod, sicut genus humanum est cupidine temporalium plus continue inviscatum, sic habeat minorem periodum, 10 et insuper mortes alias, ut brevitas temporis doceat nos cum contemptu temporalium calcare ipsa pedibus, ne supraposita excecent sensum et depriment caput nostrum.

Hence mankind
has so short a
life.

Let us, then,
learn from the
tenth
commandment,
to dry up that
fountain of
desires.
No law is either
more subtle,
profitable, or
constant in fruit
than this
Decalogue.

Incipiamus ergo ab isto mandato decimo discere tam speculative quam practice istum fontem cupidinis ext 15 siccare, quia nulla lex est lege huius decalogi intellectu subtilior, affectu utilior vel fructu constancior; ideo infidelitas facit quod lege ista contempta discitur aliena.

1. H: ergo om.; ib. I: Tim. 2 3. K: *Hoc est cupiditas om.*
 5. B: *Tolle igitur.* 6. A: in completis. EGHJKLMNO: quam completis.
 8. BEHIKLMNO: humanan. 9. K: quo*d* sibi. 10. GHINO: habet.
 12. HK: calcar*i* pedibus; ib. EGHJKLMNO: ipsa om. 15. AI: illum;
 ib. O: forentem. 15, 16. K: insiccar*e*. 16. ILN: est legis; ib. M: intellecta. 18. A: dicitur. HKM: ducitur aliena Amen. EGLN: ducimur aliena. O: ducitur aliena Amen 4/3 (1403) Galli; ib. BH: aliena Amen. N: Amen Amen Amen. Ibid. A: *Explicit tractatus mandatorum fructuosissimus.* B: *Explicit compendium decem mandatorum editum a magistro (erasme here) doctore evangelice veritatis, cuius anime misereatur omnipotens.* C: *Explicitiunt decem mandata D.i. Deo gratias.* E: *Explicit deca-logus.* I: *Explicit hoc totum, infunde, da michi pyna (beer).* Sequitur: *Non adorabis Deum alienum — nec omnia que eius sunt. Et sic est finis huius operis. Anno domini 1404 secundi feria post festum Iacobi.* M: *Explicit deca-logus in quo est maximus thesaurus; videtur, cum fuerit diligenter lectus.* G in fine mandata singula addit. H: *Et sic est finis huius deca-logi feria quarta post festum sancti Matthei apostoli sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurym finitus.* L: *Hic finitur sententia super deca-logum lo^oannis Anglii, cuius anima cum cunctis christi filiis in regno celorum requiescat feliciter Amen. In vigilia beati Thomae apostoli. Sequitur manu posteriori: Sancta Maria, ora pro nobis ad dominum nostrum Iesum.*

5. Shirley, A Catalogue p. 6: It seems to me that the latter part of the year 1360, the time of the third of the great plagues of the fourteenth century, is most likely to have suggested these reflections. — But see the Introduction.

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE.

CAPITULUM PRIMUM.

Ut supradicta magis appareant, oportet parumper
disgredi, videndo quomodo homo debuit in statu innocencie
conversari. Sicut enim ex medicorum principiis oportet
statuere hominem equalis complexionis simpliciter quoad
iusticiam, cuius complexionis temperamentum sit metrum
et regula aliorum; sic oportet videre que conversacio
fuit homini debita ex institutione primaria; et secundum
accessum ad illam vel ab illa distanciam debent aliorum
iusticie vel iniusticie mensurari.

Supponamus ergo in primis quod status innocencie
sit status nature rationalis immunis simpliciter a peccato,
cuiusmodi fuit status primi parentis in quo vixerat ante
lapsum, status quoque Christi ex integro ac status
parcialis aliorum sanctorum, si qui per tempus vixerint
immunes simpliciter a peccato, et status sanctorum in
patria. Videndum est igitur quid convenisset humano
statui, si totum genus hominis perpetuo statum innocencie
observasset, pro cuius indagine utendum est testimonio
scripture, dictis sanctorum et probabili ratione.

Primo videtur sequi quod, si totum genus humanum
perpetuo non peccasset, fuissest secundum se totum
impune simpliciter. Probatur sic: Non est possibile
penam inesse individuo speciei nisi propter peccatum

State of
innocence is the
state of a
rational nature,
free from sin;
such a one was
that of Adam
in Paradise, of
Christ and
Saints (in part).

If the human
race had never
sinned it would
have been
altogether free
from
punishment.

4. BCDEF: *debuit homo.* 7. A: *metra.* 8. BCDEF: *sed oportet.*
9. A: *dedita ex. F: de vita ex.* 12. A: *Supponatur. F: Supponamus.*
Superscript: *Supponatur.* In marg.: *Status innocencie quis est.* Ceterae
annotationes huius codicis marginales (F) omittuntur. 13. BCDEF:
immunis specialiter. 15. F: *statusque Christi.* 16. BCDEF: *vixerunt.*
18. D: *est deest.* 19. D: *genus humanum.* 24. BE: *Probamus;* ib.
BDEF: *sic deest.*

22. Cf. Trialogum lib. III, cap. XXIV.

precedens in ipso individuo vel aliquo sui generis; ergo conclusio. Antecedens patet tam de pena dampni quam eciam de pena sensus. Cum enim omnis pena si est a Deo iuste infligitur, patet quod si non esset peccatum non supereriset causa quare Deus penam infligeret: sed et hoc diffuse prosecutus sum *in materia de annihilatione*.

Punishment of Christ, of Job, of the man born blind. Pena quidem Christi, pena Job, sicut et pena ceci nati presupponit peccatum in aliquo individuo speciei, quia aliter meritoria Christi redempcio, pacientie Job exemplaris probacio vel meritorum accumulacio sicut et ceci nati miraculosa illuminacio *ad manifestandum gloriam Dei* infidelibus vel peccatoribus foret omnino superflua. Ideo omnis pena indubie est a malo; ad quid queso exercuisset quis opus redempcionis circa non perditum? vel quomodo puniretur quis ad exemplandum aliis vel proprium meritum cumulandum, cum ex institutione primaria subducta pena quantum debuit meruisse, vel quomodo exemplum penalitatis et miraculi oportet adducere, ubi non restat ad merendum quenquam acuere vel a devio revocare; nam subducta pena quilibet ex hoc quod non innocens plane faceret ut deberet.

Quod si proterviendo dicatur Deum posse ex ordinacione primaria instituisse Petrum innocentem puniri, ut alii innocentes quantum debent mereantur naturaliter, patet quod casus includit oppositum in adiecto, cum Petrus non punitur vel dampnificatur nisi propter ablacionem alicuius boni quod habere debuit a priori; ut nemo dampnificatur vel punitur ex hoc quod non habet omnem excellenciam angelicam vel bonitatem quam habet aliquod individuum speciei; quia si sic (ut deduxi alias),

It is not a punishment to lack an excellence which does not belong to your nature.

1. A: *in ipso* deest; ib. BCEF: *igitur*. 3. A: *eciam pena*, F: *eciam om.*; ib. F: *cum omnis*. 3, 4. A: *pena sic iuste a Deo infligitur*. 4. A: *nou sit*. 6. BDEF: *eciam hoc et morum*. 9, D: *Job exemplorum*. 10. A: *nati deest*. 12. Cf: *foret oratio*; ib. BCDEF: *superflua igitur*. 14. BEF: *non prohibitum*, C: *prohibitum*. 15. BDE: *fuitetur*. 16. A: *cumulandum*. 19. BCDEF: *quidquam ac vere vel a devio*. 20. C: *subdicta*, D: *subiecta*. 21. BCDEF: *plene*. 22. A: *perterviendo*. 23. BCDE: *innocenter*. F: *in-* *nocent*. 24. BCDE: *naturaliter puniantur*. 25. BCDEF: *claudit oppositum*. 28. F: *omnem om.* 30. A: *sic em.*

6. Tractatus De Annihilatione videtur esse Fragmentum de Annihilatione ex tractatu de Potentia productiva Dei ad extra excerptum, ed. Dziewicki in Iohannis Wyclif, De Ente p. 286—315, Ad materiam de Annihilatione vide et De Logica II, p. 192; III, p. 92, 204. Cf. De Eucharistia, p. 52—55; De Benedicta Incarnatione, p. 75/76; Trialog., p. 50; De Dominio Divino, p. 232. 11. Ioh. IX, 3.

sequeretur quod omnis homo infinitum puniretur vel dampnificaretur ex carencia bonitatum accidentalium quas habere poterit. Dampnificacio igitur vel penalis carencia dicit privacionem boni actualis quod punitus, subducta obice, naturaliter habuisse, sed modo in casu posito ex ordinacione nature primaria Petrus ordinatur sub illo gradu bonus; ideo bonitatis carencia vel inferioritas non pocius in illo quam in quolibet foret pena.

10. Quod si fingatur Deum ipsum affligere pena sensus, privando eum bono nature quod prius habuit, servata tamen innocencia tocius generis, indubie vel oportet ponere personarum acceptionem apud Deum, puniendo hominem sine causa, vel aliter quod illa boni privacio 15 foret pure naturalis, et sic non pocius penalis quam bonorum iuventutis exempcio et alterius magis boni sequentis addicio; ut magis bonum est Petro adulto quod privetur humido superfluo membris corporis solidatis quam foret fluxus humorum cum illa qualitate 20 membrorum; et ita generaliter Deus non nocet vel impedit sed pocius iuvat vel promovet, nisi forte peccati data occasio sit in causa; que si detur, Dei punicio semper est ad melius rectificans male actum: ymmo cum oportet dolentem actum dolendi elicere, si cum 25 positis penis doleret, ex ordinacione Dei a statu innocencie deviaret; nec aliqui dissenciunt huic sentencie nisi moderniores qui contra Augustinum (tercio contra Julianum) dicunt quod stat Deum dampnare, ymmo adnichilare simpliciter innocentem.

20. Supposita igitur antiquorum patrum sentencia quod non sit possibile penam inesse homini nisi consequens sit ad culpam, ut dicit Augustinus VIII super Genesim ad literam XXII: *Deus, inquit, non potest iubere inutile.* Et sequitur: *Nullum utique malum esset, si non fecissemus 35 malum.* Et super Genesim XXIV dicit quod de peccato

Modern
motions as to
annihilation are
opposed to
Augustine.

Sin the cause
of punishment.

4. BDF: *boni accidentalis.* 10. F: *dominum ipsum.* 14. A: *quod om.* 18. BCDEF: *quod privatus;* ib. F: *humorum superfluo.* 21. A: *et promovet.* 22. A: *sive causa.* 24, 25. BCDEF: *cum Petrus doleret.* 27. BD: *qui contra Augustinum et Julianum,* F: *qui Augustinum III contra.* 33. BCD: *Augustinus super.* E: *secundo super.* 34. A: *nullum itaque.* 35. F: *malum. om.;* ib. F: *Et IX super Gen. XIV.*

27. St. Augustini Contra Julianum Pelagianum lib. III, cap. XVIII passim. 32. Cf. St. Augustini De Genesi ad literam lib. VIII, cap. XIV: *Malum enim nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset, si non fecissemus.*

factum est supplicium, sicut de suppicio factum est meritum, et sequitur: Lex peccati in membris repugnans legi mentis per Dei graciam superatur, hoc enim esse non potuisse credendum est nisi in corpore mortis huius, quod mortuum est propter peccatum; patet ergo 5 quod si totum genus hominum mansisset continue sine peccato, mansisset etiam sine culpa et pena.

Pro quo notandum quod duplex est pena, scilicet pena dampni et pena sensus. Pena dampni consistit in habitu tanquam privacio, cum sit defectus boni utilis 10 quod creatura racionalis habere debuit sine maioris commodi recompensa; ut non dicimus quod Petrus dampnificatur, quando adultus privatur humido superfluo membris corporis solidatis, et sic de aliis transmutacionibus, quibus natura meliorando progreditur. Pena autem 15 sensus consistit in actu, cum sit dolor de bono perduto; et patet quod pena sensus potest esse in supposito sine pena dampni, ut Christus doluit tam sensu corporis quam anime, quando fuit corporaliter flagellatus et vidiit genus suum tam miserabiliter laqueis diaboli 20 irretitum; sed penam dampni in propria persona non posset incurrere, cum sit Cesar Augustus quem oportet meliorando procedere. Quando enim sensualitas sua doluit ex continuitatis solucione vel boni alterius deperdizione, 25 racio congaudebat ex meriti ac boni anime adquisitione. Fuit enim quoad humanitatem continue melior, cum bonum anime sit prestancius corporali. Quando ergo ponitur aliquem peiorari, dampnificari vel deteriorari, intelligitur alicuius boni perdicio sine adquisitione

The pain of
sense
was felt by
Christ,

but He, Christ,
did not incur
the pain of loss.

Loss is personal
and cannot
therefore be
predicated of a
part or limb
when that
suffers for the
good of the
whole.

3, 4. BCDEF: *hoc vere non potuisse.* 5. BCDEF: *patet igitur.*
7. BCDEF: *culpa et deest.* 12. F: *ut dicimus.* 13. BCDE: *adultus
privatus.* A: *ad intus privatur.* 16. BD: *consistit in anima.* 18. CEF:
peccato dampni. 19, 20. F: *ut vidit.* 23. BCDEF: *melioracionem.*
24. BD: *ex concitantis.* EF: *concupiscentia.* 25. BCDEF: *congauderet;* ib.
BCDEF: *meriti sive.* 26, 27. BCDE: *cum donum.* 27, 28. F: *corpo-
rali.* Igitur ponitur. 28, 29. BCDEF: *deteriorari multipliciter alicuius
boni perdizione.* 30. F: *equalis om.* 21. BCDE: *solum respectu
personae.* F: *sit solum.* 33. BCDE: *peioratus consonum igitur;* ib. F:
igitur.

7. Cf. Wyclif Serm. I, 347, 348; II, 12, 276. Trialog. p. 289.
18. Trialog. p. 289: Cum quantumcunque gravi pena stat beatitu-
tudo, ut patet de Christo. 22. Eodem exemplo auctor uitur
in tractatu De Benedicta Incarnatione p. 67.

fuerat racioni quod Christus, qui peccare non potuit, luendo peccatum alterius non pena dampni, que est maior ac imperfeccior, sed pena sensus, que est actus caritatis, ad commune commodum puniretur. Sic ergo omnis pena sensus presupponit in sic punito vel in alio penam dampni. Et patet quod humanum genus non potest puniri nisi puniatur primitus pena dampni; sed omnis dampnificacio presupponit peccatum, ergo conclusio. Si enim pure naturalis boni carencia foret dampnum, tunc Deus in creando dampnificaret quamlibet creaturam rationabilem, et per consequens beati in patria percipiendo quantitatem dampni sui maxime condolerent.

Item, si possibile esset Petrum servantem innocenciam cum toto humano genere actualiter dolere, cum oportet omnem dolentem actum displicendi elicere, sequitur quod sit possibile, servato ex integro statu innocencie, aliquid servantis innocenciam displicere. Consequens impossibile, cum nihil tunc displiceret Deo ad cuius ordinacionem recta forent omnia et cui displicet de ordinacione Dei, sic quod non est peccatum previum, unde volicio sit divino beneplacito sic difformis, non observat statum innocencie et per consequens ex tali displicencia ab innocencia liberetur, quia doleret irrationabiliter sine causa.

Item, si Deus posset dampnificare hominem sine causa peccati, tunc posset deteriorare innocentem, auferendo ab illo gratiam sine bono aliquo compensante; et cum peccatum mortale sit carencia gracie in capaci, sequitur quod Deus posset auctorisare peccatum mortale. Consequens contradiccio; et patet consequencia, quia non foret in tali casu causa effectiva peccati huius vel defectus sed originaliter qui ex voluntate sua sine causa alia auferret gratiam; et sine dubio si homo subiceretur plene ordinacioni Dei, tunc placeret sibi per omnia non peccando. Non enim est defectus quod ex ordinacione divina procedit. Et illa est racio Augustini LXXXIII Questionum

The human race is in the first place punished by loss.

If God could punish the innocent, He might do it by withdrawing His grace; but so He could authorize mortal sin.

4. BCDEF: *igitur*. 7. BC: *prius primitus*. 8. BCDEF: *igitur*.
 11. BCDEF: *rationabilem*. 14. A: *in toto*. 16. D: *sit deest*.
 17. BCDEF: *aliquem servantis innocenciam applicere*. 19. BCDEF: *cui displiceret*. 20. F: *non esset*. 21. A: *volucio*; ib. BCDEF: *conformati*.
 23. BCDEF: *ad innocenciam*; ib. F: *laboretur*. 25—26. F: *dampnificare — posset om.* 30. F: *quia tunc*. 32. A: *effectus*. 33. BCDEF: *auferet hominem*. 34. D: *placet*. 36. F: *Questionum om.*

36. De Div. Quaest. Qu. III, Opp. VI (ed. Migne) p. 11: Nullo sapiente homine auctore fit homo deterior.

Questione III: *Nullo sapiente fit homo deterior;* et sunt media confirmancia rationem proximam per se notis.

Grace and sin
are immediate
opposite.

Nam peccatum et gracia sunt opposita immediata, cum non sit possibile hominem esse nisi sit acceptatus ad beatitudinem vel ab illa deficiat. Primum est gracia et aliud est peccatum. Et cum sit possibile quod homo cum tali dampnacione faciat quicquid debet, quia in nullo ordinacioni Dei contraveniat vel repugnet, sequitur quod staret hominem dampnari servata quantilibet caritate et cum summo gaudio de Dei dilectione statio eterna dampnacio. Hoc tamem vocat Veritas Ioh. XVII, 3 *vitam eternam;* non igitur est possibile quod Deus dampnet innocentem, sicut dicit Augustinus III contra Julianum. Sed oportet si dampnificetur quod hoc eveniat secundum Crisostomum originaliter ex se ipso.

Those who say
God can
annihilate
think they are
magnifying his
power but go
astray.

Patet igitur quod moderniores ponentes ad nichilacionem et deterioracionem posse ex Deo procedere in magnificando ut estimant Dei potentiam ex defectu metaphysice incident in caribdim.

CAPITULUM SECUNDUM.

20

If man without sin would have been without punishment, he must have been immortal.

Death cannot be inflicted without pain.

Supposito itaque tanquam theoreumate ad dicenda quod, si totum genus humanum continue mansisset sine peccato, mansisset etiam sine pena, videtur correlarie sequi primo quod genus hominum fuisset etiam immortale, non solum habendo dispositionem secundum quam poterat nunquam mori, sed qua servata non esset compossibile ipsum mori. Istis enim duobus modis dicitur immortale, et tertio modo propriissime unum quod mori non poterit. Patet sic; nulla mortis inflatio est possibilis sine pena, sed nulla pena est statui innocencie compossibilis ex predictis, ergo nec mortis inflatio. Maior ex hoc videtur, quod mors secundum philosophos est ultimum terribilium. Unde in Sancto

2. F: nota. 4. BDEF: a captus. 9. A: quilibet. 15. DE: se ipsa. 18, 19. BCDE: mediate incident. 24. A: etiam deest. 26. C: non est. 31. BCDEF: igitur. 32. BCDE: videtur deest; ib. C: secundum deest.

13. St. Augustini Contra Julianum III cap. XVIII. Non potest (Deus) quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est. 15. Cf. De Benedicta Incarnatione p. 65/66, ubi per extensum de hac re disseritur.

Sanctorum, qui *mortis stimulum* superavit, fuit mors penal is; ergo ceteri sancti cum gaudio morientes habent ad augmentum sui meriti aliquam penam sensus; aliter enim non foret membrorum contraccio in articulo 5 mortis cordis; licet ergo in sanctis martiribus pena sensus ex fervore dilectionis animi pro aliquo tempore sit sopita, tamen non est possibile mortem corporis intercidere nisi vires anime sensitive naturaliter pro aliquo tempore contristentur. Patet istud plane sub aliis 10 verbis, eo quod sancti cum gaudio morientes habent aliquando penam potencie sensitive, cum pena talis adaugerit meritum, ut in Christo, et mitigato fervore intellectus tristatur vel dolet membrum in amissione boni carissimi, quia aliter cor non moreretur postremo, 15 capiens naturaliter ministerium a membris suis; nec foret membrorum contraccio et vite perdidio sine pena, licet in martiribus aliunde secundum philosophum sit sopita. Et sic patente minore cum consequencia ex dictis iam proximo sequitur conclusio; quia dato quod 20 Petrus non peccans moriatur, sequitur quod innocens sine peccato precedente puniatur; quod ex dictis supponitur non posse fieri. Unde sicut ex lege pleni invincibili in quounque casu possibili non foret vacuum, sic ex 25 eque forti lege innocentie subducto peccato non permitteretur innocens mori vel quomodolibet pati penam. Nec contendat sophista quod quilibet in statu innocentie contingentissime posset mori, quia illud conceditur; sed hoc non posset contingere nisi prius peccaret causaliter. Sicut ergo, ut dictum est de lege 30 pleni, in quounque casu ponendo possibili non foret vacuum, sic ex eque indispensabili forti lege status innocentie non est possibile quod innocens moriatur, nisi peccatum precesserit. Ponat ergo sophista theologus quotquot casus voluerit de periculis hominum ante 35 lapsum, et ab omnibus sine morte vel pena compossibili lex innocentie liberabit, ut naturales evacuant; posito

Impossibility of
a vacuum.

Like
impossibility
that the
innocent should
die.

² BCDEF: *igitur ceteri* ³ F: *ad gaudium sui meriti.* ⁵ CF:
licet igitur sancti. BDE: *licet in sanctis.* ⁶ D: *ex femore.* B: *femore;*
correxit. ⁷ BCDE: *mortem cordis.* ¹⁸ BCDEF: *sopitus;* ib. F: *cum*
inconsequia. ²² BCDE: *non deest;* ib. BCEF: *invincibiliter.*
²⁸ BCDEF: *concedimus.* ²⁹ E: *peccaret taliter;* ib. BCDE: *Sicut*
igitur dictum. ³⁰ A: *in deest.* ³¹ A: *forti deest;* ib. A: *status*
deest. ³⁴ B: *quod casus voluit* (*correxit: voluit*). CDF: *quod casus*
voluit. E: *quod est casus voluit;* ib. BCDEF: *de periculo.*

quod solum nunc de specie humana sit una mulier impregnata que necessario est masculum paritura. Non enim est possibile quod ignis vel aliud corpori humano contrarium extinguat cum illis paribus mulierem, sic nec est possibile quod aliqua creatura noceat pro puro 5 statu ante lapsum homini innocentia.

Et sicut in ponendis casibus de vacuo natura prima que cuncta regulat non sinit corpus deficere, ut plenum suppleat, sic eadem natura non sinit hominem ledi nisi ex se prius deficiat vel deficiens prolabatur. Posito 10 igitur quod innocens obiret fere, cadat in flumen, vel filii suis peccantibus velint in patrem resurgere, utrobius non est compossible stante innocentia quod ledant sive noceant, cum Deus apriori modo, vel in mediis vel in instrumentorum agencium mitigationibus 15

God cannot fail to faciet proventum. quia lex indispensabilis est quod a man who does all he ought, Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet, quin ipsum preservet a deterioracione: cum nemo potest sic ledi nisi ledatur principaliter a otherwise God would be powerless or spiteful.

All pain is of evil
Ysidorus libro suo de Trinitate, et recitat Magister 25 Sentenciarum distinct. II: *Si homo in paradiiso innocenter riveret, nec ignis eum ueret nec aqua mergeret nec absencia aeris suffocaret nec omnia que nocent mortalibus impedirent.* Et patet ex lege predicta absolute necessaria bonitas consequentie huius sancti philosophi. Magis 30 quidem esset inconveniens quod homines sancti, serviendo Deo in omnibus sicut debent, forent vacui a gracia spiritus increati quam quod situs vel locus corporeus

7. BCDEF: *natura pura.* 9. *natura.* Codex pal. Vindob. 1022 b.
explic. 10. EF: *prius deficiens probatur.* D: *prius deficiens prolabatur.*
11. A: *igitur deest.* 14. D: *ledam cum.* 15. F: *vel instrumentorum agencis.* 15. Codd.: *apriori modo* twice. BDE: *agencis mitigationibus.*
19. F: *principaliter om.* 20. BDE: *proxima.* 22, 23. DE: *nec potuit peccato.* 23. BDE: *peccato suo 2° de trinitate et recitat magistrum.*
26. BDEF: *innocenter deest.* 27. BDE: *aqua cum.* 28. BD: *nocerent.*
31. BDE: *esset deest.* 32. ADEF: *Deo deest.* 32, 33. BDF: *a differencia spiritus.* 33. F: *quod quasi situs.*

25. Non est Isidori sed pocius Augustini Super Genes. et citatur in Petri Lombardi Sentenciarum lib. II, dist. XIX De primo hominis statu ante peccatum... Primus homo (ante peccatum) immortalis fuit, quia potuit non mori.

faciendo quod debet Deo suo foret vacuus a natura corporea.

Et cum secundum claudit contradiccionem, patet quod primum est verum. Nam spiritus Domini replens orbem terrarum, creans in homine sui capacitatem, vel deficeret ab eius replecione propter defectum hominis, vel propter defectum sui, solum quia placet sibi sic deesse. Primum repugnat posito, cum tunc peccaret homo, faciendo Deo per omnia sicut debet. Ex parte 10 igitur hominis non deficeret dicta replecio, nec ex parte Dei, cum sit prima lux que non potest situi vel creature alicui deficere, vel lumen suum in personarum acceptionem invidendo subtrahere. Si ergo Deus foret autor originans hunc defectum, posset autorizare peccatum; 15 cum ergo omnis pena sensus subtrahit a dilectione Dei vel eius servicio, videtur sequi quod repugnat penam inesse homini sine peccato. Unde non credo quod Christus tam perfecte servivit trinitati secundum humanitatem pro tempore sue viacionis sicut post 20 resurrecionem, cuius causa potissima fuit pena corporis, que licet fuit meritoria, non tamen tam bona ut gaudium post gloriosam ditacionem. Cum ergo nemo potest pati mortem sine perturbacione et pena, que non possunt inesse sine peccato precedente, sequitur 25 quod subducto omni peccato humani generis consequitur mortis subduccio atque pene.

Sed obicitur per hoc quod tunc nulla irrationabilia constante innocencia punirentur. Consequens impossibile, quia tunc forent bestie sicut homines immortales, 30 ymmo tunc perirent ordinaciones de organis animalium rapidorum, ut aves uncerum unguium ordinate sunt naturaliter vivere de rapina, et sic de feris pluribus, ut leonibus, lupis, vulpibus, canibus et sibi similibus quibus animalia minora timorosa naturaliter sunt ad 35 predam. Et conformis consideracio est de serpentibus et aliis reptilibus, que nedum sunt infesta ad invicem sicut pisces sed et hominibus.

The spirit o.
God which
creates man's
capacity must
fulfil it,

otherwise there
would be defect
either in the
man (who is
here supposed
innocent)
or in God
Himself
All pain of
sense tends to
withdraw men
from God's
love or service.

Christ served
God (as to His
manhood)
better after His
resurrection.

Objection:
Then the beasts
must have been
immortal,

but then what
would have
become of birds
and beasts of
prey?

1. BDEF: *domino suo*. 3. BDEF: *secundum deest*. 4. BDEF: *est verum deest*. 6-7. BDE: *propter — vel deest*. 13. BDE: *Si igitur*.
15. BDEF: *cum igitur*. 16. A: *sequi deest*. 17. D: *esse homini*.
B corredit. 19. BDEF: *similiter post*. 22. BDEF: *Cum igitur*.
31. BDE: *rapidorum om;*; ib. B: *aves uncoris*. D: *uncoris*. E: *unicoris*.
35. A: *conformis deest*. 35, 36. BDE: *serpentibus et sic de aliis*.
36. BDE: *que mundum sunt*. F: *que multum mundum sunt*.

Answer: Hic dicitur quod stante innocencia bestie morerentur. Beasts would have died, but without 'pena' since pena is a displeasure to the 'potentia voluntiva', which beasts do not possess. et per consequens paterentur dolores multiplices sine pena (non enim omnis dolor est pena sed dolor qui est displicencia potencie volitive), que cum solum inest nomen homini, patet quod solum homini inest pena, extendendo nomen hominis ad animal rationale et angelum, conformiter ad scripturam. Dolor igitur inesset bestiis, sed tantum dolor debitus de natura.

Et quoad immortalitatem hominis, constat quod quoad illa que inducunt senectutem vel mortem intrinsece, facile esset Deo constituere omnes homines in tali temperamento pro sua origine quod paulatim crescat ex docto regimine, quounque corpus attigerit statum corporis indissolubilis beatorum. Tales enim temperature possunt esse elementa in mixto quod non coagerent, vel aliter ex proporcione equalitatis aut indifferencia and when they proveniret accio. Et cum ad tantam spiritualitatem had reached their full height venerit corpus prius animale, quod non sit in subtilitate, they would have in mortalitate, in agilitate aut claritate proficiendum been translated. ulterius, sed anima pro statu viandi complete dotata virtutibus et meritis ad celestem Ierusalem transferatur, tunc sine pena gloriose tanquam fructus matus in horreum raperetur; et totum hoc fuisse pure naturale naturalitate prima, quia non est sapientis opificis coniungere ex institutione prima celestem ac immortalem spiritum tam fedo mortali cum quo tot penis subiaceat, sed omnia illa a se ipso contrahit propter culpam. Nec dubitet naturalis quin in mixto glorificato sicut in a glorified body the elements might be mixed stably astris contingit elementa secundum indivisibilia vel minima naturalia taliter commisceri, quod nullum illorum sufficiat ex communi influencia agere in reliquum, sicut filum, columpna vel quomodolibet ruptibile sive quassabile contingit taliter proporcionari ex uniformitate continua- cionis et indifferencia, quare pocius ad unum punctum quam reliquum quemlibet foret accio, quod perpetuo non procederet accio transiens, ut alibi particulariter declaratur. Aristoteles autem primo de Celo et secundo de Generacione, ponens omne corruptibile necessario Aristotle lays down that every corruptible thing must be corrupted.

4. F: que tamen 7. BDEF: conformiter deest. 10 A: inducent 15. BDEF: coageret 16. F: vel indifferencia 18, 19 BDEF: in subtilitate mortalitate agilitate aut. 20. F: completa. 23 BDE: reparetur. 27. BDEF: illa deest. 31. E: suscipiat ex communi. 32. BDE: quodlibet. 35. F: reliquum om: ib BDE: quemlibet om. 35, 36 E: perpetui non propter.

corrumpi in fine sui, intelligit de corruptibili post peccatum inequaliter commixto, quod est necessarium ex suppositione corrumpi suo tempore. Et si queratur quomodo per peccatum dissolvi possit equalis complexio, dicitur quod intelligendo illud subtiliter notandus est processus Augustini VI Musice de sex generibus numerorum.

Augustine's six kinds of numbers.

Primum genus numeri est mensura discreta qua sensibile complacenter sensibus mensuratur, ut mensura quam Aristotelis vocat *oracionem cum roce prolatam*, et tales vocat Augustinus cap. VIII *numeros corporales*.

First kind of number.

Ulterius ascendendo a sensibilibus ad insensibilia, patet Second number. quod oportet in sensu ponere mensuram aliam, quia nihil fit sine speciali ratione, sed sensus datus naturaliter delectatur in dato sono armonie et in absurditate improportionati soni offenditur, et sic de aliis sensibilibus; ergo oportet ponere ex parte sensus causam specialem huius complacencie vel indisplacencie naturalis. Et patet quod illud quicquid fuerit est numerus, cum mensurat vim anime ad eliciendum naturaliter actum suum. Unde secundo Phisicorum XLVIII vocatur numerus causa formalis et genus proporcionis; et talem numerum habet anima ad corpus, id est discretam proporcionem vel habitudinem ad omnia membra quandam armonicam complacenciam sibi causanciam, et illum vocat Augustinus *numerum progressorem*. Differunt autem hii numeri, cum uterque potest esse sine reliquo, et prior sit in sensibili sed secundus in anima subiective.

Tercium genus numeri est mensura discreta actuum Third number. senciendi secundum complacenciam vel displicenciam, quam Augustinus vocat *numerum occursum*, quia occurrit duobus numeris ipsum causantibus, manens tantum pro tempore senciendi.

1. F: *intelligit corrumpi suo modo*; ib. A. *fine sui periodi*. 3. BDE suo modo. 4. BDEF: *poterit equalis commixtio*. 4, 5. BEF: *complacenter sensui*. 6. F: *Augustinus om.* 13, 14. E: *qua nihil fit*. 14, 15. BDE: *naturaliter delicatus*. F: *dilatatus*. 15, 16. BDEF: *absurditate proporcionati sompno offenditus*. 17. BDEF: *titur*. 17, 18. BE: *specialem complacencie*. D: *spiritualem*. 19. BDE: *quidquid fuit*. 20, 21. BDE: *Unde 4°*. 21. F: *4° Physicorum 48°*. 22. F: *et om.* 26. BD: *tlii numeri*. 28. BDEF: *et secundus sit*. 30. B: *secundum complacenciam displicenciam*. 31. BDEF: *quod Augustinus*. 33. BDE: *tamen pro tempore*.

6. St. Augustini De Musica lib. VI (ed. Migne I, 1172) VII: Vocentur ergo primi iudiciales, secundi progressores, terii occurrentes, quarti recordabiles, quinti sonantes. 21. Naturalis Auscultationis cap. III (ed. Parisina II, 264/65).

Fourth number. Quarto patet quod ex frequencia numerorum occurserum generatur in memoria organica quidam habitus quo homo prouinciat ad imaginandum et efficiendum circa tales numeros occursores, et illum vocat Augustinus *numerum recordialem*.³

Fifth number. Quinto oportet ponere in parte intellectiva vim non organicam iudicandi de omnibus istis quatuor generibus numerorum; et mensuram virtutis taliter iudicantis vocat Augustinus *numerum iudicialem*; sed cum ille iudicialis sit tam imperfectus in homine quod non sufficit perfecte iudicare armonicam proporcionem omnium actuum priorum pro tempore sue periodi, et omne cognoscibile est secundum ultimum eius semper cognitum, patet quod oportet ponere unum numerum iudicialem qui sit infinitum superior isto quinto. Nemo quidem scit distincte numerare totam conversationem quam habet iuvenis, et per consequens multo minus scit distincte numerare proporcionem armonicam omnium eventuum mundi in tempore sempiterno, ut patet de proporcione priorum et penarum ad merita temporalia tanto tempore interiecto. Et patet quod sensus Domini mundum ordinantis quandoconque preterita distinctissime correspondere omnibus futuris armonice cognoscit simul omnium istorum habitudines et exempla. Et cum hoc sit impossibile nisi ille artifex habeat penes se raciones exemplares eternas, ad quarum imitacionem producit ad extra, sequitur quod numerus talium sit mensura omnium creatorum suprema. Et ista est sententia Augustini VI. Musice II et III.

Et cum sapientia quandoque sumitur pro veritate cognita, patet quod omnis talis numerus est eterna sapientia vel diccio qua Deus eternaliter dicit omnia in verbo. Unde signanter et ordinate dicitur Sap. XI, 21 trinitatem omnia in *mensura numero et pondere posuisse*.

These numbers Unde licet dicti numeri distinguuntur formaliter a se ^{3:}
(or universals) are the word of invicem et a Deo, omnes tamen sunt essencialiter verbum God.

Dei, et ideo Psalmo CXLVI dicitur quod *sapiencie eius*

3. A: *afficiendum* 4. BDE: *occursoris*. 5. B. *recordabilem*
9, 10. BDEF: *sed cum es iudicalis*. 10. BDEF: *sit causa perfectius*
in nomine. 11. BDEF: *per item indicare*. 12. BDEF: *sui periodi*.
15. BDEF: *sit superior illo quinto numero, qui quidem scit*. 19. D:
eventorum. B correxit. F: *eventum numeri*. 22. BDE: *quantumcunque*.
24. A: *et extrema*. 26. DE: *quarum mutationem*. 29. A: *3 et 2 et*
infra. B: *3^e n^o et infra*. DE: *3° versa et infra*. F: *IIIe II et infra*.
31. BDE: *talis dwest*. 32. D: *quia Dens*. 35-1. BDE: *Unde licet —*
nummerus deest.

non est numerus. Istos autem numeros vocat Augustinus *numeros indiciales* propter eorum excellenciam, et numeros quinto modo dictos vocat *numeros sensuales*.

They are the true judicial numbers.

Istis notatis dicitur quod anima ordinata est de lege primaria media inter substanciam corpoream et substanciam increatam, ut substancie increase semper subserviat, recipiendo ab ea influxum continuum tanquam a domino gubernante, ut totum genus nature corporee sibi subserviat; nec ad illud attendat secundum aliquam vim cognitivam, nisi de quanto attencio exigitur ad servandum equalitatem eius ad suum numerum exemplarem. Et in illa equalitate indivisibili consistit anime pulcritudo.

The soul is intermediate between bodily substance and increase substance.

Unde secundum Augustinum VI Musice 12 impossibile est animam peccare nisi deficiendo a suo ordine propter recessum ab equalitate alicuius quatuor numerorum in homine ad suum numerum exemplarem; ut si quis nimis intense, nimis diu, vel quocunque alio excessu ultra hoc quod necessarium ad Dei dilectionem pascit sensum in aliquo sensibili, peccat recedendo ab equalitate numerorum cursorum ad suos numeros iudiciales in Deo, quia recedit a lege sensuum primo indita, et per consequens discordat turpiter a numero exemplante.

All sin is a want of correspondence to the exemplary number.

Quod si secundo aliquis sensus interior non ordinate fantasiatur circa temporalia, imaginando per obiecta simulacra in eorum absencia, peccat ex discordia numeri recordabilis ad numerum iudiciale in Deo cui debuit simpliciter confirmari.

Quod si tertio quis inordinate appetit honores mundanos vel dominia super paribus in natura, peccat ex improportione numerorum progressorum ad numeros in Deo, qui ad oppositum limitarent; numeri quidem progressores ordinati sunt, non ut homo in honore mundo vel dominio super sibi pari in natura pompatice delectetur, sed ut cum modestia utatur sensibus inferioribus in natura, gaudens humiliter de excellencia virtutum et diligens caritative quemlibet sibi proximum in natura.

3. BDEF: *secundo modo dictos.* 4. 5. BDE: *est ex lege primaria media.* 5. F: *et om.* 8. A: *continuum deest.* 8. A: *et totum.* 9. F: *serviat;* ib. B: *attendatis scilicet.* D: *attendatis aliquam.* E: *attendat si aliquam.* 12. BDEF: *indivisibiliter.* 14. BDE: *Augustinum sic mirifice;* ib. F: *Mus. 2.* 16. A: *inequalitate.* 19. BDEF: *quod est Deo ad Dei.* 22. BDE: *primo edita.* 24. 25. BDE: *inordinale fantasiatur.* 25. 26. D: *per obiecta simulant.* 28. F: *conformari.* 29. F: *Quo si ergo;* ib. F: *qui.* 34. BDEF: *mundano vel divino.* 35. A: *sensibilibus.* 36. F: *gaudentes.* 37. A: *quodlibet.*

Et quarto si quis languet inaniter ad appetendum scienciam suo fini inutilem propter laudem vel alium finem inutilem, ut loquitur Apostolus I Tim. VI, 9. tunc recedit ab equalitate numerorum exanimatorum in prima veritate ad numeros hominis sensuales. ⁵

In ista igitur turpi discordia quatuor numerorum in homine ad numeros in Deo legaliter limitantes totum consistit peccatum hominis, et primo omnium, quando secundum numeros sensuales stulte ac superbe disreditur legem eterni numeri iudicantis. ¹⁰

All sin is firstly from pride. Ex ipsis elicetur quod omnis peccator apostatizat primo omnium ex superbia, dum peccans renuit numeros suos numeris Dei subicere sine hoc quod numeris superioribus sint subiecti. Hoc autem cum soli Deo sit proprium, patet quod anima sic leprose tumescens ¹⁵ superbia extra statum debitum dislocata deficiet a receptione naturalis influentie lucis prime. Unde quam naturale est quod medium opacitate indispositum vel aliunde dislocatum non recipit influxum luminis, sicut facit, quando manet plene dispositum et debite applicatum, ²⁰ sic est naturaliter de qualibet anima peccante, et sic de lege nature consequitur quod anima recedens a Deo, cui soli servire debuit, serviat creature cui serviendo Deo debuit dominari; et ultra de iure peccati consequitur quod anima deficiens a proprio corpore secundum ²⁵ primos numeros repugnando deficiat a servitute corporis, quam plene servando rectum corporis regimen habuisset. Unde quam naturale est quod medium in absencia luminis tenebrescat, tam naturale est quod anima, que influentia Dei debuit regere corpus suum, post recessum ³⁰ a Deo per superbiam deficiat propter carēciam regule a recto regimine sui corporis.

The soul departing from God is made servant to the creature,

and is unable to rule its own body rightly.

So corruption and death are brought in,

Et patet quod ipso discrasiat ac aliis creaturis servantibus legem sue actionis necessitatur ad corruptionem. Cum enim acciones activorum sint in ³⁵ passis proporcionaliter dispositis, patet quod dissoluta proporcione armonica quam essencialiter immortalitas

1. BDEF: *Et ergo si quis.* 6. BDEF: *In illa igitur turpi discrepancia.* 8. BDE: *et primo enim quando.* 10. F: *legem et in numerum iudicantis.* 11. BDE: *apostolizat.* 12. BDEF: *ex superbia extra statum proprium.* 16. A: *dislocata.* 19. BEF: *recipiat.* 20. D: *dislocatum et debite.* 21. BDEF: *Sic autem;* ib. BDEF: *anima peccatrice.* 24. BDE: *peccati deest.* 26, 27. BDE: *regulando deficiat a servitute quam plene.* 29, 30. DE: *que influentia dicitur debuit regere.* B: *que influentia dicitur regere.* 34. BDE: *necessitetur.* 37. D: *quam principaliter.*

sequebatur, oportet quod mortalitas sibi opposita inducatur. Et per consequens oportet quod omnes descendentes a tali improporcionata stipite sint mortales; ymmo cum corpus secundum primam complexionem servisset anime pure ad regulam, patet quod ipso servante naturaliter legem sue discrasie ipsi anime naturaliter rebellabit. Ymmo cum affecciones sensitive creati spiritus variantur ad dispositionem subiecti, patet quod ex discrasia corporis indomiti resultat quedam rebellio ad peccandum. Et illum sensum intelligit Psalmista Psalmo XXXV, 12 13 quando orat: *Non veniat michi pes superbie et manus peccatoris non moreat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniuriam;* et expressius Ecclesiastici X, 14: *Inicium superbie horum nisi apostatare a Deo.*

and the body
rebels against
the soul.

From this
comes sin.

Unde secundum Augustinum VI Musice XIV pes superbie est inordinata affeccio qua homo primo apostatando a Deo clafit. Et patet evidencia Apostoli Rom. VII, 24 quando dicit: *Infelix ego sum homo; quis me liberabit de corpore mortis huius?* Considerans quidem summam aptitudinem corporis ad animam in agendo pro statu innocencie quicquid debet et inobedientiam pro statu lapsus, quando sumus peccatis et miseriis convoluti, habet amplam materiam condolendi. Et patet quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.

Without sin
man could not
have fallen from
his immortal
state.

CAPITULUM TERCIUM.

Sed quoad extrinseca nocumenta dicendum est quod sicut non est possibile quod hic qui pure spiritu Dei aguntur ab eodem spiritu abducantur, sic non est possibile quod innocens pro tempore pro quo servat innocentiam distemperancia alicuius sex rerum non naturalium sibi inferat nocumentum. Et cum non sit possibile hominem ledi secundum Crisostomum nisi ledatur prius a se ipso,

Nothing can
hurt him who
preserves his
innocence.

1. F: sequatur. 3. BEF: discendentes. A: descendentes. 9. BDEF: quod deest. 13. B: incidentis iniuri operantur. D: incident ibi qui operatur. E: incidentis ibi qui. F: incidentur. 14. BDE: Eccl. XIV. 15. BDE: apostatare. 16. BDE: Augustinus Mirce XIV. 17. BDE: est ordinata. 17. 18. BDE: apostatando. 18. BDEF: Et patet quod evidencia Apostoli ad Rom. 22. BDE: in statu. 23. BDE: quomodo sumus. 24. BDE: involuti. 26. BDE: excedere. 28. BDEF: Et quoad. 29. BE: puto. 32. A: alicuius sex deest; ib. D: materialium. E corredit. 34. BDE: primitus a se.

34. Cf. Serm. IV, 472. De Dominio Divino p. 29 et saepe alias.

patet quod nec bestiam nec hominem malum nec diabolum nec aliquam creaturam esset possibile inferre sibi servi continue innocentiam nocumentum. Ex quo patet quod innocens non timuisset inimicum aliquem sed solum filialiter Deum suum. Unde et si filii perpetuo innocentis peccassent, non potuissent in patrem innocentem ledendo irruere, servata indispensabili lege Dei omnipotentis iusticie.

Prima autem sex rerum non naturalium secundum medicorum sentencias est aer, quem notum est ordinatum fuisse temperatissimum innocentis, quia nullus sapiens ordinat finem nisi ordinet media necessaria ad eundem. Sed Deus ordinavit immortalitatem hominis si perseveraret in innocentia, ad quam immortalitatem necessaria foret aeris salubritas etc.

The air was at first healthful

Paradise well suited to human life

Item, dicunt philosophice sancti doctores quod paradisus terrestris, in quo positus est homo, fuit in oriente habitabilis nostre elevacione terra reliqua, et sic ex situ, ex figura et insitis fuit temperate influencie celi capacior et vite humane comodior. Quadra enim orientalis secundum philosophos est calida et humida, sicut media regio aeris est temperate frigida in quarto climate, et specialiter si figura paradisi ex curiositate deiciat radios qui ex reverberacione causarent excessum cauamatis. Si enim iuxta doctrinam perspectivorum contingit arte humana facere comburens speculum in quo radii solis ad comburendum efficacissime congregentur, ut patet Vitulonis conclusione . . . quanto magis ars summi opificis scivisset aptasse figuram et circumstancias paradisi, ut reciperet influencias celi ad temperamentum simpliciter.

Objections:
that no
geographer has
visited paradise

Et si obicitur quod nullus cosmimeta habuit experientiam de situ et proprietatibus paradisi; ymmo quod

2, 3. BDEF, possibili sibi conservanti. 4, 5. BDEF: aliquem nisi solomodo filialiter dominum. 7. BDE: irruere siti natum indispensabili lege; ib. A: servata indampnabilis lege. 9, 10. BDE: secundum sentencias medicorum quem notum (D: non, et fuisse ordinatum. 10. F: futuras medicorum; ib. F: est aer om. 11. F: fecisse. 12. BDEF: quin ordinet. 15. B: igitur etc. DE: igitur et conclusio. F: ergo etc. 18. D: elevacionis. 18, 19. BDE: ex situ et figura et. 19. BDE: celi capacioni. 23. BDEF: deiciat radios. 24. D: causarent cauamatis. 27. AF: congregentur. BDE: comburentur; ib. BDE: Vitulonis. Sequitur lacuna. 28. conclusio. Sequitur lacuna. 29. A: reciperent.

16. Cf. descriptionem paradisi in opere Guilelmi Arverni De Universo I, 674 et Trialogum p. 211, ubi de statu hominis in paradiiso positi disseritur. 27. Vitulo, a writer on optics of the 13th century. See Misc. Phil I, 13 and Sermones I, 382.

nec paradisus sufficeret ad totum genus hominum, nec homines habuissent usum nascibilium in nostro habitabili, sed fuissent tam bestie quam terre nascencia omnino superflua; tales multe instancie minus movent, cum facile sit Deo precludere cosmimetris aditum in paradisum per aquas, montes, lapides vel per angelos regulantes conceptus, affectus, et opera omnium hominum; sic enim percussi sunt Sodomite acrisia, ne perciperent hostium satis prope Gen. XIX.

and that the
human race
could not have
found room
there.

Answer

10 Et quoad secundum patet quod translatis hominibus in celum innocencium paulatim secundum suam maturitatem, attenta quia modesta conversacione innocencium et fertilitate loci, satis potuit toti generi innocencium suffecisse.

15 Et ad tertium patet quod iustus habet usum cuiuslibet partis mundi, et per consequens nihil fuisse superfluum, cum omne individuum substancie corporee perfecisset secundum pure naturalem ordinem genus suum.

Dominion of
the just.

De insitis quidem in paradiſo patet ex textu Gen. II, 8 quod tria erant lignorum genera, quorum primi fructus profuissent ad esum, secundi ad immortalitatis firmamentum, et tertii ad obediencie cominodum. Unde habuit homo in statu isto non omnimodam libertatem. Nec video quin paradiſus sic poterit situari in altitudine,

There may have
been little or
no night in
Paradise,

20 latitudine et figura quoad pyramidem umbre terre quod nihil noctis reciperet, aut quantum foret expediens pro quiete. Et patet quante natura lapsa deficit a temperamento aeris ex causa sextuplici; primo propter loci variacionem, cum vallis lacrimarum in qua homo est positus est longè inepcior capacitatii influencie paradiſo, secundo propter complexionis extraneacionem, cum aer qui innocentia competeret foret lapsu contrarius, tercio ex cladibus hominum occisorum, et quarto ex cadaveribus animalium aliter quam in statu innocencie

and nature is
less favourable
since the fall.

1. BDE: *genus humanum*. 2. B: *rescibilium*. Corredit: *nascibilem*.
 3. F: *si fuissent*. 4. BDE: *multe cause*. 5. F: *in om.* 8. E
hostium deest. B: *hostium*. 9. F: Gen. 59. 11. A: *innocencium deest*
 12. F: *attentaque*, 13. F: *et — innocencium om.*; ib. Codd.: *toto*
 17. A: *omne iudicium*. 18. BDEF: *parum*. 20, 21. BDE: *quorum*
fructus profuissent. A: *perfici-set vel profuisset*. 21. BDF: *secundi*.
 F: *secundus*. 22. BDE: *tercius*. F: *et tertio*. 22, 23. Hic locus cor-
uptus est. A: *in statu isto posse (sic) non omnino dim.* BDE: *comodum*
verum habuit nec video quin paradiſus; ib. F: *Unde habuit nec video*.
 23. BDE: *homo — libertatem deest*. 24. A: *situari deest*. 27. BDE:
quante nature a lapsu. F: *in quantitate nature a lapsu*.

2. Gen. XIX, 11. 15. Cf. De Civili Dominio I, cap. VII.

Origin of
reptiles.

mortuorum. Ex ipsis enim siunt reptilia venenosa que celum nisi ministrata tali materia nunquam produceret. Quinto ex irregulari cultu terre cum suis fumantibus, et sexto ex alteracione inspirati aeris ab homine cum suis corporaliter et spiritualiter intoxicanibus.

Quis dubitat quin homo semper cibatus ad regulam aliter alteraret aerem quam ingurgitatus vel aliter deficiens a puritate spiritus innocentis. In illis enim non foret infecatio oculi fascinantis, vocis magice incantantis vel peccati lingue multiplicis aerem pestifere defedantis, nam ut alias diffuse ostenderam tam ratione quam concordancia scripturarum, sicut peccato lingue aer inficitur, sic eodem aere facto pestilentiali genus hominum iuste perimitur.

Quantum ad terciam rem extrinsecam scilicet exercitium in quo sanitas conservatur, certum est quod nullum exercitium nisi ad Deum diligendum et ad translacionem hominis dispositum in statu innocencie habuisset.

Secundo patet quod repugnat statui innocenciae ipsum vel per instans vel per tempus fuisse simpliciter ociosum, cum ociositas in quantum huiusmodi malum sapiat.

In paradise
there was
exercise without
fatigue.

Et tertio patet quod exercitium corporale sine lassitudine vel tedio affuisset; habuisset quidem membra progressiva et virtutes progrediendi et se corporaliter exercitandi perfectius quam modo habemus, ergo non occiarentur ab actu proprio: sed cum secundum Apostolum I Tim. IV 8 corporalis exercitacio post lapsum ad modicum utilis est, patet quod illa exercitacio mensuratur finaliter penes exercitium spirituale. Ideo dicunt doctores quod innocentes ad nutum minassent volucres delectabiliter et bestias paradisi cum Gen. II 15, dicitur quod homo positus est in paradyso, ut operaretur et custodiret illum. Et hinc patriarche ex pastu animalium tanquam propinquuo statui innocencie commendantur; omnia quidem irrationabilia fuissent ad nutum ex naturali dominio obediencia cuilibet innocentium. Et ista est sententia ac

2. BDEF: nisi deest. 9. BDE, oculi festinantis: ib. F: magne 11. A: diffuse deest. 13. D: in(ste) perimitur. 18. BDEF: Quarto patet. 19. DF: per instatus; ib. F: rel per tempus om. 10, 20. F simpliciter cum ociositas. 21. F: Quinto patet. 23. A: progressiva deest. 24. F: ideo non. 25. BDE: in actu. 27. BDEF: mensuraretur. 27, 28. F: finaliter penes exercitium spirituale. 28, 29. F: quod innocentes om. 29. D: uasset. 30. F: et hostias. 31. D: ut moretur. 32. BDE: ex parte animalium. 33. D: comedantur. 35. BDEF: Et illa.

11. In De Mandatis Divinis.

racio Augustini III super Gen. ad literam XX. Nec obest probabili ratione convincere multa que fuissent in statu innocencie, licet in scriptura non fuerint expressata. Nec est hoc studium inutile sicut imaginaciones calculative que propter impossibilitatem materie vel eius insensibilitatem a nobis necessario ignorantur.

Reason may teach us much about the state of innocence.

Quoad terciam rem extrinsecam, que est cibus et potus, patet ex textu Gen. II 16, 17 quod preceptum est homini *ex omni ligno paradisi preter lignum sciencie boni et mali comedere*, et per consequens cum tam homo quam bestia habet de lege nature ordinata comedere, multo magis adiecto precepto et servata innocencia, in promptitudine comestibilis nec famem nec sitim sed appetitum non penalem sed racionalem pateretur. Ideo ut placet logicis non preveniret famem aut sitim sed preveniret tempus, antequam penam huiusmodi pateretur. Et ista est logica scripture Matth. primo, ubi dicitur quod *antequam Maria et Ioseph convenirent, inventa est habens in utero*, et non dicitur antequam convenerunt. 20 Et patet quod repugnat statui innocencie hominem huiusmodi diminute vel superflue vel secundum aliquem defectum circumstancie comedisse. Nec oportet multum solicitari quanto, quando, quociens in die vel de quali fructu innocens comedisset; quia satis est nobis cognoscere quod ad votum habuit comestibile sibi conveniens, et ipso non ex se peccante, foret in omnibus indefectibiliter regulatus. Hoc tamen probabiliter potest convinci ex scriptura quod solum fructus in paradiſo nascentes naturaliter comedisset; quia si de alio Deus ipsum 25 longe cicius instruxisset, tamen licencia esus fructuum foret maxime naturalis; et erroneum est credere quod Deus in hoc ipsum instruxerit diminute. Utrum autem homo potaverat aquam vel humore fructuum vixisset, est magis ambiguum, sed certum est quod nullum

Of food in paradise;

man suffered neither hunger nor thirst but had a reasonable appetite.

It is probable that he lived wholly on fruits which grew in Paradise,

1. Codd.: IX Sup. Gen.; ib. F: XX om.; ib. F: Nec est. 2. BDEF: probabili ratione deest. 4, 5. BDEF: calculatorie que propter quoad terciam. 9. D: lignum scie. 11. F: ornamenta. 13. BDEF: comiscibilis; ib. BDEF: famem et sitim. 16. BDEF: tempus deest. 18, 19. BDEF: inventa est utero habens. 19. F: in utero habens; ib. BDEF: convenienter. 22. D: defectu. 23. BDEF: quanto. 24. BDEF: die comedisset. 25. BDEF: habuisse comescibile; ib. F: convenienter. 26. BDEF: et idea non ex se posita (DF: sola). 27. BDEF: ponit potest; ib. A: convici. 30. F: ipsum instruxisset; ib. Codd.: cum licencia. 31, 32. A: quod Deus om. 32. BDEF: instruxerat in hoc. 33. BDEF: humorem. 34. BDEF: utique certum est. F: usque certum est.

17. Matth. I, 18.

he drank nothing artificial.
artificiosum potasset et sic ipso potante aquam vel non foret simplex vel simplicia nutritivissent.

Use of the tree of life. Quoad esum ligni vite eliciunt doctores satis probabiliter quod innocentes comedissent usque ad tempus status de aliis fructibus moderate et post usi fuissent in valde modica quantitate ad modum electuarii fructibus huius ligni. Et sic contemplantes Deum clarius exuentes se ab indigencia alimenti serventur usque ad tempus translacionis a defectu corporis et incommodo senectutis. Et illud videtur esse sententia Salomonis Prov. III 18¹⁰ de sapientia sic scribentis: *Lignum vite est hiis qui apprehenderint: et qui tenuerit eam beatus.* Sicut enim lignum vite fuit confortativum innocentis Deum sincerius contemplantis, sic sapientia increata secundum divinitatem et humanitatem suos cultores secundum corpus et animam consolatur; quia Ioh. VI, 58 *qui manducat me (supple spiritualiter meditando et condelectando quoisque fuerit michi incorporatus) ipse vivet propter me.*

Man in state of innocence would have wholesome sleep with profitable dreams

Tres alie res in quibus principaliter servatur sanitas sunt sompnus et vigilia, replecio et inanicio et tertio²⁰ accidencia anime, de quibus non dubium infuissent innocentis secundum summum gradum sibi possibilem, quia pure in medio secundum superabundanciam et defectum. Non enim diu dormivissent ex crapula nec haberent ex humorum excessu vel impressione sensibilium²⁵ extranea sompnia tortuosa, sed quiete et regulariter dormiens haberet sompnia ipsum informancia. Si enim post lapsum Deus promittit se loqui per sompnium prophetis communibus sed ultra *Maysi fidelissimo* palam et non per enigmata, ut patet Num. XII 6—8, quanto³⁰ magis in statu innocencie, ubi dormiens revelatione indigens foret fidelior et in corpore disposicior. Si enim ille ariolus Balaam cuius oculi in die sunt clausi, ut sit preservatus a peregrinis impressionibus in nocte fieret receptioni influencie celestis aprior, ut patet³⁵ Num. XXIV, habuit visiones mysticas futurorum; quanto

2. BDEF, *intravisset.* 3. BDEF, *satis deest.* 5. *status.* Hic verbum innocencie excidisse videtur. 7 F: *exeventes* (sic). 8. BDEF: *indigna alimenta servicia.* 9 F: *incomode*, i.e. 10. A: *videtur esse*, F: *idem videtur esse*; d. 11. BDE: *sic scribunt.* 12. BDEF: *apprehendunt et timuerunt;* ib. D: *eam deest.* 12—13. F: *eam — confortativum om.* 17. BDEF: *delectando.* 21. BDE: *activa anime.* F: *accia* (An accida). 23. F: *pure et.* 24. F: *enim om.*; ib. A: *dii deest.* 25. A: *processu.* 26. A: *mortuosa.* 27. F: *dormiendo;* ib. BDEF: *inferencia*. 28. A: *permittit.* 29 BDE: *philosophus.* Cf. Num. XII, 6. 30. BDEF: *et deest.* 33. A: *ariolis;* ib. F: *in die om.* 35. BDEF: *fieret receptor celestis influencie aprior.*

magis innocens, ubi subfuit maior causa. Fuisserent ergo innocentes dormiendo non miseri sed felices. Unde Adam Gen. II soporatus cognovit ecclesiam ex incarnatione filii congregandam: *Hoc, inquit, nunc os* etc. quod Apostolus 5 Eph. intelligit dictum de Christo et ecclesia. Habuisset eciam homo replecionem et evacuacionem cum tanto moderamine libratas quod nec intulissent Deo offendam nec homini nocumentum. Fuisset quidem evacuacio parcium superfluencium ad complexionem neutram 10 quousque corpus hominis fuisse de se loco indifferens sicut astra, et per consequens quousque non restitisset anime quorsumlibet differenti.

Healthy digestion,

Et quantum ad accidencia anime, patet quod per se and occasional sources of pleasure. innocens habuisset gaudium de certitudine beatitudinis 15 sine compessibili timore, penali tristitia vel dolore.

Quomodo ergo non haberet accidencia confortancia cui omnia ad votum succederent vel coessent et nihil tristabile vel nocumen.

CAPITULUM QUARTUM.

20 Ex ipsis elicetur quod innocens nec arti liberali nec In state of
mechanice intendisset. Constat quidem quod ars in innocence none
quantum huiusmodi dicit quandam erudicionem anxiā would study
preter noticiam theoricam. Ideo stat quod homo sit, liberal or
quantumlibet magnus philosophus, sine arte. Cum ergo mechanic arts
25 nulla fatigacio in statu innocencie infuisset homini, patet quod nec erudicio. Non ergo didicisset innocens a quocumque grammaticam, quia voces naturales quas quidam ponunt linguam Hebrewam hominibus naturaliter convenissent. Quomodo queso communicarent bestie suas 30 intenciones per voces sine eruditione elicitas, et non homines innocentes? aut quomodo ordinaret natura organa vocis humane ad hunc finem cum aliis nisi naturaliter

1. BDEF: *Fuisserent igitur.* 3. A: *soporatus* deest. Cf. Gen. II, 21;
4. F: *congregando.* 5. BDEF: *Eph. — ecclesia* deest. 7. A: *liberatas*
ib. A: *tūtūlisset.* 9. A: *superfluenciam.* 12. BDE: *quorūlibet.*
13. BDEF: *quantum ad actus patet.* 16. BDEF: *Quomodo igitur;* ib.
BDE: *activā confortancia.* 16, 17. BDE: *cui ad notam omnia.*
18. F: *vel nocivum.* 21. ABDE: *mathematicē.* 23. BDEF: *proper*
noticiam. 24. BDEF: *Cum igitur.* 25. BDEF: *homini* deest.
26. BDEF: *Non igitur.* 27. BDEF: *quamquam grammaticam;* ib. D:
voces vocales naturales 29. BDE: *cōvenisset.* 32. BDE: *cum aliis*
deest

5. Eph. V, 30: *Quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius.*

in vociferacionem procedere potuisset. Numquid forent organa innocentis ligata vel confusa, ne generaliter sufficerent ab intrinseco promere suos conceptus, sicut sufficienter perfectius bestiis gaudium et dolorem. Constat quod nec est causa huius singenda nec stat cum 5 ordinacione divina.

Similiter, nullus sapiens potens et providus ordinat finem aliquem qui non ordinat media compendiosissima et congruissima ad eundem; sed Deus excellentissimus in omnibus istis tribus ordinavit hominem ad beatitudinem 10 secundum formam. Conclusio supra; ergo ordinavit sibi media huiusmodi ad eundem. Sed quis dubitat quin foret compendiosius et apcius habere ab intrinseco voces paucas conceptuum expressivas quam cum tanta eruditione varia signa huiusmodi mendicare? Non ergo 15 fuissest innocens multiloquus sicut modo nec equisset tot nominibus ad artificialia cum naturalibus distinguenda, sed sicut sonat scriptura cum sanctis doctoribus tota discrasia qua nunc involvimus est signum infallibiliter evidens quod aliquod suppositum nature nostre in 20 creatorem suum peccaverat, ob quod sunt posteri sic puniti. Unde Gen. II 19 dicitur: *Formatis igitur dominus Deus de humo cunctis animalibus terre et volueribus celi adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocarit Adam anime viventis ipsum est 25 nomen eius.*

Nec legitur quod Adam artificialiter didicit plus loqui sed habuit noticiam et instrucionem naturaliter a Deo ad nominandum propriissime secundum proprietates naturales naturas sibi subditas, sub quibus nominibus 30 homini naturaliter obedirent. Et hinc reservantur reliquie potestatis innocentie in vocibus exorciste et naturaliter incantantis; et ad hoc credo voces Hebreas habere maiorem efficaciam quam alias variatas.

Unde linguam Hebream servaverant primi patres usque 35 ad edificationem turris Babel; nam Gen. XI, 1 dicitur:

2. B: *confusa.* 3. BDEF: *sufficeret.* 4. BDEF: *perfectius deest.*
8. BDEF: *nisiem aliquem deest;* ib. F: *orat qui non ordinat.* 9. BDEF: *congruissimam;* ib. BDEF: *Sed excellenciam.* 11. BDEF: *formam quo supra.* Ideo. 22. A: *ad eandem.* 15. F: *Non igitur.* 16, 17. F: *innocens — nominibus om.*; 16. BDF: *tot nominibus deest.* 19. D: *involvimus.* 20. BDEF: *quod ad hoc suppositum.* 21. A: *precaveral.* 22. BDEF: *formans.* 27. B: *Audit deest.* 28, 29. BDEF: *naturaliter ad propriissime nominandas.* 30. D: *quibus hominibus.* 31. BDEF: *refrenantur.* 31, 32. BDE: *reliquie fecalis innocentie.* 35. BE: *servaverunt;* ib. BE: *sanceti patres.* DF: *secundum patres.* Correxit A: *fratres.*

Erat autem terra labii unius et sermonum eorundem.
Et sequitur consequenter: Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cuius culmen pertingat usque ad celum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Ex hinc enim iustus iudex, sicut verbis pompticis sese invitando peccaverant, sic in verbis iisdem in specie dividendo punivit secundum ordinem quo refert historia; ubi autem in paradiso habuissent organa vocis conformia et influencias celi ad vociferandum simillimas, post confusione linguarum dispersi sunt ignorando voces primarias. Et subiecti alieno celorum aspectui balbucunt varie, ut videmus.

Unde secundum philosophos ad triginta milia idiomata notabiliter variantur. Sunt autem secundum doctores septuaginta due lingue, sicut ex Genesi X eliciunt, quia septuaginta due gentes de filiis Noe processerant. Et hinc Christus septuaginta duos discipulos, ut patet Luce X, 1, ordinavit, ut ostenderet se eundem magistrum qui in veteri testamento linguas superbiencium separavit et qui in novo testamento linguas humilium adunavit. Act. II, 6 scribitur: *Andiebat unusquisque lingua sua illos loquentes,* et hoc fuit grande miraculum quod eadem voces significanter omnes sensus tot linguarum disparium.

Ex istis colligitur quod grammatica nostra non convenit statui innocentis, nec per idem dialectica sive rhetorica; cum veritas locucionis sine duplicitate et decencia sine difformitate innocentibus naturaliter convenisset et sic speculativam logice sine fastidio habuissent.

Ulterius quoad artes mathematicas quadruviales, cum arismetrica docet commutantes artificiali certitudinem calculandi, musica docet artem discrasiatos ad temperamentum spirituum sonorum modulacione revocandi, geometria docet artificialiter quantitatem dividendi arte mensurandum et astronomia docet eventus sterilitatis et

Theory of
Pentecostal
tongue.

Grammar.
Logic.
Rhetoric.

The
mathematical
arts
Arithmetick,
Music,

Geometry,
Astronomy.

2. BE: *consequens.* 5. A: *Et hinc.* 6. BE: *verbis Domini.*
 7. F: *in spem;* ib. A: *punit.* 10. B: *syllabas simillimas.* 12. F: *ut*
 om. 13. Codd.: *nullaria.* 19–20. F: *superbiencium — humilium om.*
 20. BDE: *humilium deest;* ib. F: *Act. X.* 21. BDEF: *unusquisque*
linguam etc. 23. BDE: *diversos sensus.* 27. A: *deformitate.*
 30. BDEF: *commutatrices.* 33. A: *dividende arte* 33, 34. A: *aeres*
mensurandum.

24. This view was upheld by Gregory of Nyssa and reproduced by Erasmus Smith, Dict. It does not seem to have been held by any of the chief Fathers and certainly not by Augustine (Matthew).

pestilencie cum aliis aspectibus humane vite benevolis et
nocivis artificialiter providendi; que omnia cum statui
innocencie repugnassent, patet quod dicte artes inno-
centibus non inessent.

None of these arts existed in the state of innocence.

There would however have been the theory of these arts.

Theorica autem istarum arcium que est proprie*5*
sciencia infuisset, cum multi post lapsum statim con-
senciunt plurimis conclusionibus doctrinalibus eciam per
demonstrandi medium sine previo demonstrante. Unde
miserum foret dimissa theorica sciencia in qua consistit
felicitas istis septem artibus nimis attendere. Ideo istud *10*
indubie non fecissent innocentes, semper in melius
operandum spiritu Dei ducti, sed solum intendissent
praxi theorice vel mediis necessariis ad eandem. Et
patet quod non fuisset praxis sed theorica medicine.
Quid, rogo, valet medicina corporea, ubi non fuisset *15*
discrasia corporis, monstruositas vel peccatum? Et illud
videtur sapiens innuere Eccl. XXXVIII, 1, quando dicit:
Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creavit
altissimus.

Mechanical arts would have been useless.

Quantum vero ad artes mechanicas patet, cum omnes *20*
sunt finaliter propter tegumenta, esculenta vel ornamenta
corporis relevancia, et homo nullo istorum in statu
innocencie eguisset, non se circa illa curiose vel sollicite
occupasset. Deus enim non ordinavit homini exercitium
superfluum, et multo magis nec exercitium circa tempo-*25*
ralia a spiritualibus abductivum. Res autem naturales
quibuscumque artificialibus prestanciores magis delecta-
cionis et contemplacioni proficiunt non infecto. Quid
queso proficerent domus, vestes vel similia tegumenta,
ubi omnes perpetuo nudi incederent? Aut quid proficerent *30*
agriculture aut coquinaria vel istis ministrancia, si presto
sint fructus paradisi singulis quibus omnes communiter
vescerentur? Aut quid prodessent arma equitature cum
ceteris ornamentiis, ubi omnes ex pure naturalibus sine
dissensione corporali vel dispendio ornarentur? Tolle ergo *35*
superbiam et serva cuicunque innocentii sufficienciam

1. BDE: *benevolis.* 5. A: *Theologia autem.* 6. D: *qui multi.*
8. F: *sine primo.* 9. A: *dimissa theologia.* 13. A: *praxi theologie.*
14. F: *quomodo fuisset;* ib. A: *sed theologia.* 15. DF: *Quid rogo*
habet valet. 17. D: *Ecclesiastes.* F: *Eccl. 34.* 18. BDEF: *enim creavit*
eum Deus. 19. BE: *Altissimus enim creavit de terra.* 21. BDE: *sunt*
finaliter; ib. BDEF: *sive ornamenta.* 22. A: *revelanda.* 23. BDEF:
indiguerunt; ib. E: *curis curiose.* 29. A: *vestes, dona et similia.*
30. F: *si omnes;* ib. A: *perpetuo mundi.* 33. F: *arma om.* 34. BDE:
ubi omnes exponuntur; ib. F: *exponitur naturalibus.* 35. F: *com-*
possibili; ib. BDEF: *vel dispensione.*

cuiuslibet rationabiliter appetendi, et patet quod non plus profuisset innocentibus ars humana quam beatis proficeret corporeum alimentum.

Et quoad leges humanas que propter transgressores There would be
5 sunt posite, patet quod in statu cui impossibilis fuisset no human law,
transgressio non fuissent, quia secundum Apostolum criminal or
I Tim. I, 9: *Iustis nou est lex posita.* Et per idem
non fuissent commutaciones temporalium, cum cuilibet
affuissent omnia usibia ad votum.

10 Ex quibus patet quod non forent placita innocentum nec quevis rebellio, nam non est possibile aliquos velle opposite, nisi alter inordinate vel in penam peccati ignorancia sit cecatus; quorum utrumque statui innocencie repugnaret.

15 Similiter circa temporalia non foret repugnacia, cum omnia illa forent communia, nec circa alia agibilia, cum repugnat innocentem nisi peccaverit esse perplexum vel desicere ab infallibili regula directiva. Quod si modo post lapsum homines vel angeli dissenciunt vel repugnant, 20 hoc indubie sapit peccatum alterius partis antecedenter vel comitanter, cum Petrus post missionem Sancti Spiritus a Paulo correptus peccaverat sed venialiter, sicut faciunt continue viatores; patet historia Gal. II, 11. Et si angelus bonus princeps Persarum restitit angelo Iudeorum, ut 25 dicitur Danielis X, 13, hoc est, fecit eum tardare utriusque consensu, ut per huiusmodi locuciones doceamur quomodo occasione peccati celestia et terrestria occupantur, et sic diligamus celestes spiritus. Non quidem video quod beatus clare videns divinam voluntatem 30 impediret eius implecionem vel ad quid Deus ordinaret repugnacias innocentium.

All
disagreements
and oppositions
are a result of
the fall.

Peter had
sinned when
Paul withheld
him,

The angels of
the Persians and
of the Jews.

5. BE: *incompossibilitis.* DE: *cui minus possibilis.* 6. F: *secundum*
om 9. A: *omnia visibilita.* 10, 11. b: *innocentum nomine quovis.*
11. D: *nomine quevis;* ib. F: *aliquos velle om.* 12. B: *nisi alter*
mornale; ib. D: *vel penam.* 16. F: *ista forent.* 18. F: *ab instabiliti;*
ib. A: *defectira.* 20, 21. A: *antecedentaliter vel communicanter.*
21. B: *communicanter.* D: *commutanter.* 26, 27. D: *doceatur quomodo.*
29. BDEF: *divinam volucionem.* 31. BDEF: *innocentum.*

23. Vulgate: *Princeps autem regni Persarum restitit mihi*
viginti et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis
venit in adiutorium meum.

CAPITULUM QUINTUM.

Sed quia predicta videntur incredibilia sensibus nostris lapsis, ideo ut magis appareant arguitur sensibiliter contra illa. Primo videtur quod repugnat sentencie Aristotelis XIV de Animalibus capitulo XIX recitantis quod quidam philosophancium dixerunt hominem esse indignissimum animalium, quia nascitur sibi magis insufficiens quam bestie que statim currunt post ortum, statim de se habent pilos, plumas, culmos, ungues, rostra, dentes aut cornua quibus tegantur ab extrinsecis nocumentis; homo autem nascitur impotens, nudus et inermis. et per consequens magis insufficiens sibi.

Mair's
helplessness at
birth.

This is made
up to him by
the gift of
intelligence and
hands.

Sed responsio Aristotelis stat in isto, quod Deus ordinans homini manus, que sunt organa organorum, et intellectum ad artificialiter operandum dignificat hominem ultra bruta, et melius facit hominibus quam si haberent predicta iuvamenta adnata, cum modo possunt vicissim, ut oportet, assumere et dimittere huiusmodi ornamenta.

The
helplessness
was not in man
as first created.

Pro isto dicitur quod Aristoteles non consideravit statum innocencie hominis sed solum statum lapsus, nec obviat predicta Aristotelis sentencia celesti philosophie, cum certum sit ex scriptura Gen. II, quod homo creatus est magis sufficiens sibi ipsi, tam secundum corpus quam secundum animam, quam brutum quod pluribus indigebat, sed in penam peccati repositus est in locum miserie tantum indignus, ut videmus. Et sic considerando imperfeccionem peccati, certum est quod natura humana est sic moraliter imperfecta quod nullum aliud animal potest imperfeccioni tante subici, licet homo in naturalibus et essencialibus ceteris animalibus sit plus perfectus. Nec tollit excellencia intellectus et manuum quin homo

2. A: *sensibilibus nostris*. 3. A: *appareant argumenta*. 4. AD: *repugnant*. 9. BDE: *colmos*. 10. D: *extrinseci*. 12. BDEF: *magis deest*; ib. BDE: *insufficienter*. 14. D: *ordinavit*. 15, 16. BDEF: *hominem supra bruta*. 20. A: *solo modo*. 23. F: *sufficienter*. 25. BDE: *in pena*. 28. D: *sic deest*. 29, 30. BDEF: *homo sit in mortalibus essencialibus*. 31. BDEF: *intellectus et iuvamentum quin ymo sit*.

4. Aristoteles, De Partibus Animalium IV, 10, p. 687^a: ἀλλ οἱ λέγοντες ὡς συνέστηκεν οὐ καλῶς ὁ ἀνθρωπος ἀλλὰ γείριστα τῶν ξώων (ἀνυπόδηπτόν τε γὰρ αὐτὸν εἶναι φασὶ καὶ γνωμὸν καὶ οὐκ ἔχοντα ὅπλον πρὸς τὴν ἀλκήν) οὐκ ὄρθως λέγουσιν. Cf. Platon Prot. 321 C.

post lapsus sit secundum corpus ceteris animalibus minus sufficiens sibi ipsi, cum sic probat Aristoteles ex per se sufficiencia naturam divinam sufficientissimam, naturam anime perfectiorem corpore et felicitatem vite hominis perfectissimam, cum per se sufficiencia sit per se perfectionis condicio. Ideo catholici clarius tollunt instanciam antiquorum, concedentes quod homo in ordinacione primaria creatus est, ut nullo iuvamine inferioris nature indigeat, quia nec tegumentis nec ornamenti nec esculentis, sed omnia sibi necessaria habuit naturaliter ordinata ut aerem, sic quod soli Deo serviens omnibus naturis corporeis naturaliter dominetur. Et illud philosophicum docetur in historia Gen. II per hoc quod ambo primi parentes per tempus innocencie sine erubescencia erant nudi, et ita subducto peccato fuisset tota posteritas, cum nec tegumentis nec ornamenti nec esculentis egisset. Oportet ergo considerare ubi humana natura est posita per pccatum et non concludere ex communi experientia quod sic est a Deo principaliter ordinatum; sed color sophisticus de eternitate mundi ab ante fecit peripateticos incidere in errorem; nam per idem dicerent quod omni homini ordinaretur pena sine suo demerito et quod natura non facit optimo modo sibi possibili, et solum quod experti sunt pro lege primaria nature statuerunt; quod destrueret rectam philosophiam. Naturale ergo esset quod homo nasceretur per se sufficiencior quam est brutum, quod indubie foret homini melius quam est modo. Sed melius foret quod non egeret tribus predictis quam illis modo quo videmus indigeat. Ideo cum naturalius sine repugnancia experientie vel principiis philosophie eciam secundum principia Aristotelis philosophice sit ponendum. patet quod non singimus sed philosophice ponimus sentencias scripturarum.

Sed secundo obicitur per hoc quod dishonestum foret membra genitalia esse patencia sicut et actus eorum et specialiter procreandi, tum quia homo naturaliter in ostensione talium erubescit, tum etiam quia exinde moveretur ad actus illicitos. Si enim sanguineus lapsus

Man as at first
created had all
he needed

But for the fall
we should not
have wanted
clothes or
artificial food.

The peripatetics
are misled by
thinking man
was always as
they have seen
him.

It is objected
that it would
not have been
well for man to
go about naked.

1. I: *nimir.* 2. BDEF: *sicut probat Aristoteles quod;* ib. F: *ex om.* 4. BDE: *felicitatem vitam.* F: *vite,* 11. A: *solum Deo.* 14. DE: *per cuius innocencie sine erubescencia.* 19. BDEF: *homini ordinatum.* 20, 21. A: *a parte ante facit.* 21. A: *incedere.* 25. BDE: *statuerunt;* ib. I: *destruct.* 29. BDEF: *indigeret tribus* 39. F: *moveretur om.;* ib. A: *ad motus illicitos.*

ex bonitate sue complexionis provocatur ad coitum, multo magis sanguineus in statu innocencie, complexionis notabiliter melioris, specialiter cum sensus et eorum appetitus sunt agencia naturalia secundum sui ultimum; quorum accio si in statu innocencie suspensa fuerit, hoc esset supernaturaliter; nec exinde tollitur inclinacio naturalis, cum eadem sit lex pro statu innocencie et ante

*Man will have Ad illud dicitur quod falsum assumitur, cum philo-
all his members sophice ponitur quod beati in patria habebunt integraliter
and be naked in heaven. cum honestate summa omnia membra nuda, et sic 10
habuissent fideliter in statu innocencie, non plus erubescentes quam bestie, cum omnia membra animalis sicut*

Shame springs from sin. et eorum actus naturales sint pulchra in suo genere, ut ostendit Lincolniensis dicto de semine. Unde erubescencia

*non est primarie de rebus naturalibus vel creatis, sed 15 principaliter de peccatis, et hinc Gen. III, 7 dicitur quod postquam primi parentes peccaverant *aperiti sunt oculi eorum et cognoverunt se esse nudos; feceruntque sibi periōmata de foliis fucus*, nam oculis mentis percepérant*

*se esse in penam peccati nudos, virtute prius inscita 20 et solita Dei influencia, dum viderant genitalia contra rationem insolite rebellare; ideoque signanter superius Gen. II, 25 dicitur: *Erat autem umerque nudus, Adam et uxor eius, et non erubescabantur*; quod exinde dicitur ut cognoscamus erubescenciam insurgere ex peccato, quod 25 et divina sentencia sequenter Gen. III, 11 contestatur, cum dicit: *Quis indicavit tibi quod nudus essemus, nisi quod de ligno de quo preceperam tibi ne comederes comedisti?* Hoc est autem pure naturale quod quilibet peccator erubesceret de peccato, quia ex hoc sedatur homo et 30 inferioratur vel adnullatur honore proprio destitutus.*

Et conformiter dicitur de actibus procreandi. Vel aliter si quedam bestie tempore coitus vel privacionis cornuum naturaliter absconduntur quare non homines pro tempore procreacionis, si racio exigeret, sese ab aliis elongarent: 35

2. BDEF: *modo magis*. 6. F: *hoc om.*: ib. BDEF: *nec ex tuo*.
 8. BDEF: *Ad istud*. 10. D: *et sic deest*. 11. BDE: *habuissent felicitater*. 14. AF: *dicto*: sequitur lacuna 15. A: *et naturalibus*.
 16. BE: *Gen. II*. 18. BDE: *nudos et fecerunt*. 19. BDE: *concepérant*.
 20. BDEF: *frius insolita*. 21. BDE: *dum viderunt*. 21, 22. E: *contra ratione solite*. 22. A: *ideo signanter*: ib. BDE: *significanter*.
 25. BDEF: *ex peccato consurgere*. 26. BDEF: *sequenter deest*.
 27. DF: *esses ne quod*. 29. BDE: *est deest*: ib. F: *autem genale (sic)*.
 30. F: *erubescere debet*. 31. BDEF: *infert oratur vel adulatio*.
 32. B: *Universaliter enim*. DF: *Vel aliter enim quedam*. E: *Vel aliter*, correcit in marg.: *Universaliter*. 33. E: *tempore catus*. 34. BDE: *F' o deest*.

Sic enim eligerent situm congruum pro sompno nocturno sine artificioso tegumento vel aliquo infestante. Et patet quod non sequitur: homo post lapsus concomitante illicito appetitu et per consequens rebellione membrorum in sensacione talium naturaliter erubescit, ergo per idem in statu innocencie sic fecisset; quia defecisset concomitans a quo principaliter erubescencia causaretur. Et per idem dicitur ad secundam evidenciam quod non pocius provocaretur innocens ex sensacione actus generative potencie quam nutritive vel agentis cuiuslibet naturalis.

Et quoad tertiam evidenciam confirmativam prioris sententie dicitur quod oporteret dilatantes istam materiam esse in methaphysica et naturali sciencia educatos. Non enim ex natura vel aliqua creatura originaliter provocatur quisquam ad actum illicitum sed ex peccato proprio et occasione accepta, excitatur secundario a bona creatura ad actum talem nepharium, et sic quisque ex se ipso leditur si ledatur, ut primus angelus ex dignitate nature proprie cepit oblique occasionem apostatandi.

Et patet quod non sequitur: Si bona complexio nature lapse sit occasio scandali, ergo per locum a maiori complexio melior innocentis, quia occasio ratione concomitantis culpe originaliter est accepta.

Conceditur tamen quod innocens delectaretur naturaliter in actibus generandi sed solum ad regulam moderacius quam nos lapsi, ut inordinate se exercentes, leprosi et femine inardescunt fervencius huic actui, quam quantumlibet bene complexionati qui non talibus viciis seducuntur, ut testatur Augustinus in De Bono de patriarchis, quorum actus fuerunt statui innocencie plus conformes. Innocens ergo delectaretur in illis actibus pene quando, quante et qualiter oporteret.

Nec est putandum quod in statu innocencie tolleretur natural inclinacio naturalis, vel quod donum supernaturale suspenderet accionem, quia non est possibile supernaturale esse naturali contrarium, sed naturaliter perfectivum; nec

There would be natural inclinations in a state of innocence.

1. BDEF: *sempiterno nocturno*. 2. E: *artificiosa*. 10. B: *quam nutriment vel agencis*. 13. E: *oportet dilatantes*. 15. A: *alia creatura*.
 16—17. D: *ad actum — creaturā deest*. 16. BDE: *illicitum deest*; ib.
 Bl.: *ex peccato proprio*. 18. BDEF: *nefandum*. 19. BDE: *Sic primus angelus*. F: *Scut*; ib. F: *ex indignitate*. 20. BDE: *apostolanti*.
 22. F: *elapse*. 25. BDE: *delectaret*. 27. AE: *exercitantes*.
 28. F: *marescent*; ib. A: *fervencie*. 28, 29. BDE: *quam quamlibet*.
 32 F: *actibus prime*. 33. D: *oportet*. 34. BDEF: *tollatur*. 36. F: *suspenderet occasionem*.

Relation of
natural and
supernatural.

valet contencio de supernaturali et naturali superflue ventilata, cum omnis accio nature create quoad ipsam sit naturalis, et quoad Deum quem oportet concurrere supernaturaliter est supernaturalis, nec potest creatura rationalis quidquam benefacere sine gratia speciali. Ex 5 quo patet quod primi parentes sunt creati in gratia, sed oportet ultra attendere quod alium cursum naturalem habent membra hominis et eorum potencie post lapsum

Before the fall et aliud ante lapsum, quia ante lapsum, cum anima regulariter influxit membris, sicut Deus anime, omnia 10 membra regulariter sine reinclinacione secundum ordinem debitum servierunt. Quando autem anima defecit corpori ab influxu regulativo qui pertinet dominanti naturale, et iustum fuit quod corpus sibi desiceret serviendo; et utrobique motus secuntur proporcionem, que cum sit adeo 15 variata, oportet variari sequencia. Primo ergo fuit inter animam cum suis viribus ad corpus subiectum talis proporcio quod sicut in celo sic in corpore humano fieret solum accio regularis, cum clementa fuissent viribus anime obediencia tanquam mixta virtutibus lapidum alterata, et 20 inter vires anime non fuisset rebellio. Unde philosophi mortificantes appetitus suos bestiales possunt prope talem statum contingere, sed iam variato subiecto potencie necesse est animam secundum eam aliter appetere et per consequens extra regulam naturalem, nisi forte virtute 25 et celesti adiutorio refrenetur; et hinc dicunt doctores nostri quod excessus appetitus in opere procreacionis post lapsum est veniale peccatum, etiam in matrimonio, et utrobique fuisset mortale, sicut quilibet lapsus a regula status innocencie nisi satisfaccio mediatoris Dei et 30 hominum advenisset; nec est putandum quod fomes peccati vel pronitas ad peccandum sit originale peccatum formaliter, cum maneat post baptismum. Nec excessiva delectacio cum sit actualis et personalis sed originalis privacio iusticie est originale peccatum, quando scilicet 35 filius Ade continue a sua origine deficit a iure regni, ad quod peccatum predicta mala cum sibi similibus

Original sin;
what it is.

1. BDEF: *valet contendere.* 3-4. F: *et quoad — supernaturalis om.*
4. AF: *Nec posset.* 7. A: *quam aliud.* 9. BDEF: *aliud defecit.*
10-11. F: *influxit — regulariter om.* 12. BDE: *servient.* 13. A: *regitivo qui.* 18, 19. BDEF: *foret solum.* 19. A: *habuissent viribus.*
21. BDEF: *Unde et.* 23. D: *statim;* ib. BE; *et iam.* 26. BDEF: *et in.*
29. BDE: *sicut et quilibet.* 32. F: *pronitas ad peccatum.* 33. A: *post lapsum.* 33, 34. BDEF: *Nec delectacio processiva.* 36. BDE: *defecit.*

consecuntur; et patet quod utrobique sensus et membra hominis attenta proporcione agunt secundum sui ultimum. Et patet materia respondendi argumentis multiplicatis in ista materia.

5 CAPITULUM SEXTUM.

Tercio principaliter instatur per hoc quod non clare docetur quod omnia temporalia forent omnibus et singulis innocentibus communia, quod tamen supponitur in sententiis supradictis. Videtur enim quod sicut quedam naturalia ut membra et accidentia sunt hominibus propria, sic bona extrinseca, quia aliter irrationabiliter uteretur quicunque appropriate suo usibili. Ista materia requirit noticiam dominii, proprietatis et communitatis; de quibus alibi. Quibus hic suppositis patet quod in statu innocencie forent cuncta cunctis communia, ut idem Deus foret omnibus creaturis, et cum omnis innocens naturaliter dominaretur omnibus sibi inferioribus in natura, patet quod omnes homines communicarent in omnibus que haberent.

20 Minor patet ex hoc quod non est racio diversitatis nec ex parte nature nec ex parte permissionis divine quare homo dominaretur uni pisci vel volucri quam cuilibet. Patet respicienti verba concessionis divine Gen. I, 26: *Faciamus, inquit trinitas, hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi et bestiis terre omnique reptili quod moretur super terram.* Et sequitur verbum creatis primis parentibus directum: *Crescite et multiplicamini et replete terram et subicie eam et dominamini piscibus maris et volatilibus celi et universis animantibus que morentur super terram.* Et sequitur: *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram et universa ligna que habent in ipsis sementem generis sui.* Quod ergo verbum exprimeret dacionem dominii si non ista et *presit et dominamini et*

It is doubted whether in a state of innocence all things were common.

This subject requires a knowledge of Dominion.

Each man in innocence had rule over all beneath him.

Proof of man's dominion from Scripture.

^{3.} 4. F: *Et patet solilio argumentis multiplicatis in hac materia.*
 3. BDEF: *solutio respondendi.* 9. A: *quedam deest.* 10. F: *actualia.*
 14. A: *alibi etc.* 17. F: *dominetur;* ib. BDEF: *sibi deest.* 21. A: *promissionis.* 25. BDE: *et presit;* ib. D: *et volucribus.* 26. BDEF: *et universis animantibus que morentur.* 27–30. BDEF: *Et sequitur — terram deest.* 32, 33. BE: *in semet ipsis.*

14. De Civili Dominio I, cap. X, XIV etc. De Dominio Divino cap. I.

God would demand obedience from the innocent and must have given him what was necessary. *dedi robis?* Et pari evidencia dedisset cuilibet innocentia naturale dominium, cum a quolibet tali exigeret obsequium et per consequens ordinaret sibi medium necessarium ad ministerium exequendum. Et patet quod quilibet innocens haberet auctoritatem utendi quocunque sibi necessario ad hunc finem.

Item, quilibet innocens uteretur quilibet suo inferiori in natura et non illicite quod non foret suum, ergo omnis innocens haberet dominium omnis huiusmodi. Minor patet ex hoc quod omne inferius innocentia deser-¹⁰ viret sibi ad placenciam, pascendo sensum vel appetitum, et per consequens quilibet huiusmodi uteretur, cum alium usum non haberet de bestiis, et cum Psalmo VIII, 8 dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas*, in quibus verbis clare excluditur hoc ¹¹ sophisma: Deus concessit homini dominium bestiarum sed nullarum bestiarum concessit sibi dominium: tale quidem dominium ad nullum usum licencians foret sibi inutile. Item, signo A usibile cuius Petrus innocens foret proprietarius et a cuius dominio Paulus innocens foret seclusus, et patet quod hoc non est pure naturaliter, quia sic civilitas et proprietas superflue competenter cuilibet innocentia, quod repugnat regule ordinanti, nec ex humana institucione, tum quia talis institucio superflueret in hoc statu et per consequens esset sibi incom-²⁰ possibile, tum eciam quia instituentes appropriacionem haberent pure potestatem et per consequens naturale dominium super A usibile et sic Paulus. Consideret ergo philosophus quod appropriatio civilis solum inducitur ad refrenandum vicious, qui aliter abuterentur tempo-³⁰ ralibus, si semper ad votum suppeterent: et patet quod repugnat statui innocentie civilis proprietas, nec aliqua leges vel raciones huic dissidentur sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subducta cuncta sufficerent. ³⁵

Use or civil
appropriation
to restrain the
vicious

Whenever we derive good we either use or enjoy. Sed ad considerandum evidencius istam materiam expedit cognoscere quomodo omnis creatura rationalis,

¹ D: eridecia. ³ A. siti medium siti ^{8. o.} BDEF: igitur omnis. ¹⁰ A: innocencie. ¹¹ BDEF: ascendi ¹³ D: Psalmo IV ^{14, 15.} BEF: sub pedibus eius etc. In quibus. D: subiecisti etc. In quibus. ^{15, 16.} BDE: hoc sophisma deest. ^{18.} D: nullum usu ^{19.} D: visibile cuius vis. ^{20.} BDE: et a cuius dominio a innocens. ^{22.} BDE: alicias et. F: cauitas (sic). ^{23.} BDEF: repugnaret. ^{27.} A: haberent previe potestatem ^{28.} BDEF: usitata deest. ^{31.} DF: ad vitam rotum. ^{32.} BDEF: et quod repugnat. ^{34.} D: inducero

si bonum utile capit de aliquo, tunc vel utitur illo, si sit inferius in natura vel fruitur, si sit superius in natura, et si equum, tunc fruitur illo in dominio et utitur in medio accipiente; ut Petro benefaciente mihi ego utor suo corpore, sua accione vel alio accidente. Ymmo cum nihil benefacit homini nisi de quanto habilitat ad servicium Dei sui, patet quod subducto abusu et percepta de creature beneficiencia dulcedine dilectionis divine beneficiatus fruitur in domino eciam ministrante iuxta illud Apostoli I Tim. VI, 17: *Deus prestat nobis omnia habunde ad fruendum:* quod si de aliquo usibili iste fructus defecerit, non est usus aut beneficiencia sed dampnificacio vel abusus.

In isto non oportet tam grosse sapere quod credatur neminem ut esibili nisi actualiter illud edat, nec equo nisi dum equitat et ita de ceteris. Deus enim propriissime utitur suis creaturis sine aliquo tali usu: dominus eciam temporalis utitur iocalibus vel aliis bonis suis sola delectacione sensus, ymmo talem usum vel equitatum stat esse abusum. Ideo oportet theologum venari rationem usus analogam et non quiescere in grosso usu famosiori vulgaribus et si non fallor non est expressior quam dicendo quod uti est recipere servicium, quod contingit dupliciter vel ad bonum honestum domini et solum ad indigenciam servientis, et sic solum Deus utitur creaturis vel ad bonum utile domini et indigenciam dominantis et sic creatura utitur alia eo ipso quod recipit ab ea comodum.

Ex quibus plane patet quod innocens utitur qualibet parte mundi, nam quelibet pars mundi benefacit mihi, de quanto causaliter terminat meam noticiam et complacenciam ordinatam; quia cum actus huiusmodi sit mihi utilis, ex quo inde placebo Deo, patet quod omnis creatura causans in me illum actum bonum adeo servit mihi ipsi et per idem ego servio mihi ipsi tam secundum corpus quam animam.

Sunt autem alii usus et alia servicia contraria homini quoad corpus, ut quelibet pars celestis corporis vel luminis

What it is to use.

1. BDEF: *ab aliquo.* 3. BDE: *in domino.* 4. BDE: *accidente.*
F: *accidentem.* 8. BDE: *beneficia dulcedine.* 12. BDEF: *iste non
est usus nec.* 14. BDE: *In ista materia;* ib. BDEF: *capere.* 15. A-
usibili. 21. D: *analogum.* F: *analogam;* ib. BDEF: *grossiori usu*
24. BDEF: *honestum Deo.* 29. BDEF: *Ex quo plane patet.* 35. D-
adeo ego servio. F: *servio minime ipsi;* ib. 1: *ipsi om.*; ib. BDEF
quam secundum 37. BDEF: *contracciona.*

iuvat me, de quanto causaliter integrat unum totum quod est corpori meo tam utile. Quis, queso, conservaretur in esse corruptibili sine celo et suo lumine, et per idem omnis pars terre integrans totam speram que est mihi tam utilis servit cotidie et continue. Et patet quod iustus laudans Deum meritorie in istis transitorii habet de eis ut sic utilem usum fructus; ex quo patet quod iusti sunt omnia, et per consequens omnis iustus et solus huiusmodi est realiter vere dives.

All things
belong to the
just and only to
them.

Ex istis colligitur solncio ad argumentum factum superius, concedendo quod membra et accidencia cuiuslibet persone humane sunt sibi propria et tamen communia; propria quoad habicionem relativam et communia quoad usum Primum dico ad hunc sensum, non quod caput vel membrum alterius persone sit membrum meum, sed quod sit meum quoad usum. Sicut pater canis mei est meus et tamen non est pater meus. Es sic posito quod sim iustus, omnia bona accidencia vel membra cuiuslibet conviventis mecum sunt mea, cum recipio de eis usum et tamen non sum membratus eis. Et correspondenter dicitur quod omnia bona cuiuslibet fratri mei sunt etiam bona mea, sed non ad quemcunque usum sed ad minimum ut in eis complaceam et delector de usu alio fratri mei. Et sic conceditur quod multi habent proprios usus eiusdem usibilis et tamen quia est cuiuslibet eorum ad aliquem usum, ideo est bonum commune cuiuslibet eorum et proprium ad usum signabile; ut uxor fratri mei est mea, cum de ipsa condelector in hoc quod proficit mihi membro ecclesie edificando ecclesiam sicut debet, et tamen non est uxor mea nec vendico eam ad usum coitus, sicut sensit Nicolaus diaconus, sed vendico de ipsa et quolibet fratre quod iuvet me comportando onus ecclesie et coadiuvando in suo ordine; et aliter iniuriatur mihi subtrahendo servicium mihi debitum, ut alias declaravi.

35

1. D: *integratiter causat.* 2. BDE: *Quid queso.* 3. F: *esse cor-
porali.* 5. A: *tam deest;* ib. F: *servi mihi continue;* ib. A: *cotidie et
deest.* 6. D: *omnis iustus.* 7. D: *habet in eis.* 10, 11. BDEF: *Ex
istis solummodo ad argumentum superius solucio deest.* 11, 12. BDEF:
cuiuscunque. 13. B: *habitionem.* D: *correxit.* 14–16. A: *Primum
dico — quoad usum deest.* 19. BDE: *cuiuscunque conviventes.* 21. BDEF: *cuiuscunque.* 23, 24. BDEF: *delector in ius.* 24. BDEF: *sic deest*
26. F: *corundem.* 27. A: *signabilem.* 28. BDEF: *in ipsa.* 32. BDE:
quolicevit contine. 33. BDE: *contemperando.*

10. Cf. De Civili Dominio I, 1.

Et ex dictis patet via tollendi quarte maneriei instancias quibus arguitur si idioma Hebreum fuissest nobis naturale, tunc naturaliter rumperemus in voces huiusmodi sine aliquo instruente, et si subducerentur ab humano genere artes mechanice, multe persone forent plurimum ociose; multa enim sunt necessaria post lapsum que in statu innocencie non fuissent; ut iam est necessarium scire logica et multa alia in particullari propter capciones sophisticae que homo in statu innocencie non novisset. Et sequitur consequenter

Many things
useful now
which were not
needed before
the fall.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Sed ulterius dubitatur si bestie in statu innocencie morerentur. Et videtur quod sic, quia in tempore finito fuissest translacio tocius humani generis ad celum secundum numerum quem Deus determinavit celesti ecclesie convenire. Sed ex post nec mansisset in terra bestie nec fuissest translate ad celum ut beatitudinem angelorum participant, cum ex defectu intellectus non sunt illius capaces; nec remansissent perpetuo in spera corruptibilium, cum non fuissest causa sue permanencie eterne.

Nam totum genus humanum, quod est finis omnium istorum mixtorum, fuissest translatum ad celum, quod celum amplius non rotaretur proporcionaliter ad generationem et produccionem bestiarum: quomodo ergo 25 starent individua perpetua? Et idem est iudicium de vegetabilibus et corporibus mixtis: nam vegetabilia, supposito quod crescerent proporcionaliter sicut modo in altitudine, ad celum ascenderent et in grossicie totam habitabilem nostram replerent in parvo tempore, et sic 30 de multis inconvenienciis que sequuntur. Bestie ergo stante statu innocencie morerentur.

In oppositum sic: non est possibile penam poni nisi peccatum precedens sit eius causa, sed non fuissest peccatum stante perpetuo statu innocencie, ergo non fuissest pena. Sed iuxta dicta superius non est possibile quod mors intercidat sine pena, ergo non est possibile

Beasts did die
in the state of
innocence.

They are not
capable of
beatitude.

When all men
were translated
the heavens
would not
favour the
production of
beasts.

3. F: proumperemus. 4. 5. ADEF: vel ab humano. 6. ociose.
BDEF: Et sic de (F: Deus) similibus. Hic explicit textus in codicibus BDEF.
D glossa tschechica: Bez koncze poloziechu = Sine fine quod dolendum
est. F: Explicit tractatus de incarcerande (sic) fideles (sic) post 44 dies
propter excommunicationem. (Tractatum De Inc. Fidel. v. in Opp. Min.
p. 92-97.) 31. Cod.: morirentur.

quod bestie moriantur stante perpetuo statu innocencie tocius humani generis, bestie enim non possunt peccare, cum non possunt mereri; ymmo ut videtur Anselmo, cum Deus sit pronior ad premiandum quam ad puniendum, sicut angeli boni ex sua stacione in virtutibus per tempus modicum fuerant confirmati, sic genus humanum ex stacione paulo protracciore fuisse in dotibus corporis et anime confirmatum; sic videlicet quod secundum statum beatitudinis non posset mori amplius, et sic de aliis condicionibus perfectionis que celestem hominem consequuntur. Quid ergo foret de bestiis que nec possunt nec poterunt sic mereri? Numquid starent habendo perpetuam potentiam ad corrupti, ut homo habuit ad tempus, sine hoc quod illa potencia umquam reducatur ad actum? Videtur autem quod non, quia Deus ex ordinacione primaria nihil ordinavit esse frustra. Hic videtur mihi quod, stante perpetuitate status innocencie tocius generis humani, cuncte bestie cetere vixissent longo diuicius quam modo vivunt, cum usque ad mortificationem sensuum sine occasione ab extrinseco per durarent, et sic sine pena naturaliter morerentur.

Et obicitur quod pena sensus est modo in bestiis, sic fuisse in statu innocencie; et si bestie mori poterunt sine pena, quare non homines? Et perit fundacio probacionis predicte quod homines forent in statu innocencie immortales. Dicitur quod pena sensus est displicencia sensacionis contrarii applicati, et talis pena non fuisse in homine stante statu innocencie, ut dictum est, nec fuisse in bestia, cum non displicet bestie sua passio naturalis; bestia ergo naturaliter moriens sine sensacione displicantis contrarii, non per mortem huiusmodi puniretur, sicut homo non punitur per conservacionem perfectionum in suo limite naturali.

Diversitas autem est in homine et bestiis, cum homo habet spiritum immortalem, cuius est immortalis noticia, qui quidem spiritus est tota personalitas hominis, ut suppono. Sic autem non potest esse de bestia, cum anima sua educitur de potencia materie. Cum ergo habuisset secundum animam appetitum perpetuum vivendi

4. Cod.: *ad peccandum.* 17. Cod.: *state* 21. Cod.: *pena sensus*
Addet: *ut.*

3. Cf. St. Anselmi Cant. archiep. Proslogion cap. IX—XI.
Opp. (Migne CLVIII) I, 232'33. Cf. Trialogum 287.

Beasts would
live longer, and
die without
pain

Death is not a
punishment to
beasts.

in corpore, si ab illo appetitu fuisset privatus, redundasset sibi in penam contrarium appetendo, sed sic non est in bestiis propter carenciam talis perpetui appetitus; et sic habuisset homo quoad perpetuitatem sui corporis multa iuvamina quibus bestia caruisset, ut homo habuisset influxum spiritus perpetui regimine sui corporis perpetuo conservatum quod non infuisset bestie. Homo eciam habuisset appetitum et prudenciam comedisse de fructu ligni vite quibus bestia caruisset; et sic patet ex descripcione pene sensibilis quod moriente tam homine quam bestia per impossibile in statu innocencie pena sensibilis homini sed non bestie infuisset. Non tamen video quod oportet nos multum solicitari in ista materia circa quantitatem periodi bestiarum. Concordant tamen fabule de longevitate lignorum et bestiarum quod tunc alia fuissent in statu innocencie ab aliis varie durativa.

Sed contra istam sentenciam obicitur per hoc quod omnia que evenient oportet absolute necessario evenire, ut hic supponitur, et ex impossibili sequitur quodlibet, sicut eciam necessarium sequitur ad quidlibet, ut eciam hic suppono; ergo si totum genus humanum servasset perpetuo statum innocencie, necessario moreretur et omnes bestie fuissent immortales; et sic de aliis quecumque inferre volueris iuxta principia logica supradicta; ad quid ergo oportet vagari circa sentencias tam incertas, cum iuxta principia dato hoc impossibili infinite conclusiones inutiles sequerentur.

Hic dicitur secundum antiquas consideraciones logicas quod aliqua sequuntur de forma et aliqua de materia; et tunc dicunt logici quod non de forma sed de materia ex impossibili sequitur quidlibet sicut necessarium sequitur ad quidlibet. Sed responcionem istam, quando fui logicus, impugnavi, declarando quod sicut materia prima non potest esse informis, sic consequencia non potest valere de materia nisi valida sit de forma; cum Deus sit prima veritas et prima forma, de qua omnis veritas connexionis habet constanciam. Ideo dixi alias quod alia est forma specialis de natura particulari rei, de qua est locucio, et alia est forma generalis sive analoga sine qua non est possibile consequenciam valere vel aliquid esse. Tunc dicitur si per impossibile homo stetisset in statu innocencie sine lapsu, tunc de natura speciali que est crita

They have no desire to live for ever

This desire man has and it makes death a punishment.

Counter-argument from necessity.

A distinction is made between conclusion de materia and de forma.

This distinction will not hold. Wyclif opposed it when in the logic school.

Difference between individual and general form.

Deum talia sequerentur; et ad istum sensum loquimur quod illo supposito passiones huiusmodi sequerentur, et ista sentencia apud naturales et mathematicos est famosa. Unde Thomas Bradwardyn qui supra multos alios tractavit istam materiam de necessitate futurorum ponit multas 5 Bradwardine's explanation. Necessity is sometimes used equivocally. equivocaciones logicas in loquendo, ut multa ponit esse necessaria et tamen contingencia quoad Deum et sic forme, intelligit quod necesse est ipsa evenire pro suo tempore vel quod sunt necessaria ex suppositione, et tamen sunt contingencia sub condicione si Deus voluerit; 10 vel quod plus placet michi sunt contingencia quoad tempus, sic quod pro aliquo tempore sunt et pro aliquo tempore non sunt; et ita equivocando ad modum loquendi scripture et vulgi concedi potest quod possibile est ipsa non esse, quia in aliquo tempore non sunt; sic enim 15 concedit vulgus quod nondum comedit quia non illo die; et talibus locucionibus utitur scriptura tam cum verbis de presenti quam futuro, et tales locuciones oportet loquentes admittere iuxta modum scripture.

CAPITULUM OCTAVUM.

20

Would man in
the state of
innocence have
virtues as at
present?

He would not
want or have
the moral
virtues.

The difficulty
is as to the
theological one.

He would have
charity.

In some respect
we have a
higher degree
of charity than
we should have
had in the state
of innocence.

Adhuc restat videre si homo in statu innocencie habuissest virtutes ut modo, cum certum sit quod vicia non haberet, et videtur michi quod virtutes morales de quibus tractat Aristoteles ex consuetudine adiectas homo in statu innocencie non haberet. Ad quid, rogo, in- 25 clinaret se homo ad consuetudinem bonam ad cuius lapsum non haberet pronitatem, nec animus suus circa eius materiam versaretur; sed de tribus virtutibus theologicis, scilicet fide, spe et caritate, est difficultas utrum in statu innocencie infuissent. 30

De caritate autem non dubium quin in statu innocencie in multis fuisset clarius quam modo est, cum viantes diligenter Deum et proximum sincerius quam nunc faciunt, licet videatur probabile quod aliquem gradum caritatis nunc habent ex gratia quem nunquam in 35 statu innocencie habuissent, cum enim ex fide evangelica maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. In statu ergo innocencie non oportet hominem vitam suam sic ponere, cum nemo

habuisset tunc obicem vel repugnans, videtur quod illum gradum caritatis non haberet aliquis hic in via. In patria autem nunc habemus perfecciores gradus caritatis ex vi humanitatis et deitatis Christi cum ampliori gradu et dilectione, tam ratione dampnatorum quam eciam salvandorum, quam translati in statu innocencie haberemus. Et sic est nobis melius ratione multiplici occasione lapsus hominis quam fuisset, si in statu innocencie ex integro stetissemus.

10 De fide autem et spe est difficultas utrum in statu innocencie remansissent. Et videtur quod non, quia homo clare vidisset Deum et alias articulos fidei; ideo fides, stante illa clara visione, fuisset superflua sicut superflueret ponere ipsam in patria.

Whether we should have had faith and hope may be doubted. Man would have clear vision of God and the articles of the faith.

15 Et hic dilatant quidam tractatum de leticia quam homo in statu innocencie habuisset et utrum fuit creatus in gratia et clara sciencia; et videtur mihi tractatum istum multis inutilem, quia certum est quod homo fuit creatus in gratia predestinationis et habuit tanquam 20 innocens in multis claram scienciam, sic quod non fuit necessarium ipsum de illis habuisse obscuram noticiam sive fidem; de multis autem habuit citra claram noticiam fidem datam. Et si queras que clare cognoverat et de quibus habuit talem fidem, inanis est questio: sicut 25 vanum est querere quomodo canis Thobie fuit singulariter nominatus. Probabile quidem videtur quod Adam creatus in statu innocencie fuit homo in principio nobilissimus et dotissimus citra Christum. Habuit enim Deum patrem suum, et sine patre alio vel matre in plena etate et 30 congrua plena noticia genitus est de terra. Deus tamen voluit tam Adam quam Eavam plura ignorare ad finem quo peterent humiliter Deum ipsos instruere et in necessariis adiuvare. Ex hinc petimus *panem nostrum cotidianum dari nobis hodie*, ut patet Matth. VI, 11, et non simul dari 35 nobis vel infundi omnia nobis in futurum necessaria. Ut habuit caritatem perfectam sic habuit de quibusdam fidem et de quibusdam claram noticiam sibi debitam pro

We need not trouble ourselves about the exact limits of his knowledge, which is as vain a question as the name of Tobias's dog.

2. Cod.: *gradum veritatis.* 36. *Ut;* in cod.: *vel;* certainly an error for: *ut.*

11. Cf. Trialogum p. 134: Sancti qui clare vident articulos . . . non dicuntur eos credere sed videre. 25. Cf. Serm. II, 189; IV, 66. De Eccl. 276. 28. Cf. Serm. IV, 276.

mensura temporis quam status vel etas talis hominis exigebat. Et ita de spe debemus supponere.

Hope.

Ought a man to dubitatur communiter si quilibet homo debet habere spem ad beatitudinem adquirendam; et videtur quod sic, quia quilibet debet sic se disponere quoad Deum quod vel Deus sibi influat fidem, spem et caritatem, vel quod cum Dei adiutorio laboret ad istas virtutes theologicas possidendum. Et si debet habere spem, debet sperare ad beatitudinem advenire. 10

Infidels say many men ought not to hope since they are not ordained to salvation.

God cannot reveal to any one that he will be damned since it would cast him into despair.

Every man is bound to hope for heaven.

What hope is.

Sed supposita quiditate spei et distinctione eius a fide possibile, quia contra Dei preordinanciam eternam, quod erunt beati; ergo multi non debent sperare quod erunt beati. Aliter enim Deus necessitaret multos homines ad sperandum impossibile, quod non consonat ordinacioni divine. Nec videtur ratio quare Deus necessitat quosdam ad sperandum suam beatitudinem et sub illo optent in virtutibus militare quin per idem et quoslibet; cum Deus non potest, ut tenetur communiter, revelare homini suam dampnacionem, quia tunc daret occasionem, ymmo Deus necessitaret hominem ad desperandum et abiectis virtutibus in servicio diaboli conversandum. Homo enim debet credere revelato sicut debet credere Deo, nec viveret virtuose nisi sub spe beatitudinis adquirende, et sic talis cui sic Deus revelaret suam dampnacionem foret adeo perplexus, quod esse non poterit. 20

Hic videtur mihi quod omnis homo sive prescitus sive predestinatus debet sperare suam beatitudinem, cum Deus non possit dampnare hominem nisi suum demeritum sit in causa. Nec sufficit hominem sperare quod potest salvari et non quod salvabitur, quia hoc vel est eque impossibile sicut primum vel absolute necessarium, sine quo caderet caritas sive fides, quia, ut dicunt magnificantes Dei potentiam, quemlibet dampnatum Deus potest salvare, et per consequens quilibet dampnatus debet sperare quod potest salvari, cum sua stulticia non libertat ipsum, ne ad sperandum Dei misericordiam obligetur. 30

Supposita igitur quiditate actus spei quod sit actus voluntatis citra claram noticiam atque fidem et supra formidinem circa beatitudinem propriam sic sperantis, videtur mihi quod quilibet predestinatus vel prescitus debet sperare se salvari, et sic quilibet prescitus debet falsum sperare, cuius falsitatis ipsem est in causa et

sic, ut logici camerant verba sua, falsum est sperandum ab homine, sed nemo debet sperare falsum, et sic est fallacia accidentis: Petrus debet sperare hoc, et hoc est falsum, ergo Petrus debet sperare falsum. Petrus enim 5 debet mereri vel facere quod sit verum. Quod si sit impossibile ipse Petrus est in causa culpabiliter. Et conformiter Petrus non debet sperare contra Dei ordinanciam vel contra noticiam beatorum, et sic patet defectus consequentie supradicte. Unum tamen bene concluditur quod to omnes presciti sunt in contradicione insolubiliter involuti, et sic Deus non necessitat eos ad credendum contrarium sue noticie, sed sua culpanda volicio que originaliter est in culpa; et ita debemus sperare nostram salutem in patria, licet quilibet prescitus desperet effec- 15 tualiter aliquando. De proximo autem nostro debemus supponere, quando videmus ipsum bene agere, quod salvabitur, et ex operibus contrariis, quod dampnabitur, non autem debemus sperare de ipso vel credere quod salvabitur, quia spes consistit circa bonum proprium 20 patrie singulare. Fides autem consistit communiter circa bonum et malum indifferenter et circa bonum commune subiecti variabilis, non autem circa bonum huiusmodi privatum, cum oportet fidem esse necessariorum, spes autem circa falsa; dum tamen sperans culpabiliter sit in- 25 causa. Ideo talis spes que est falsa spes est desperacio in effectu; et sic necesse est cognoscere quid est credendum et quid est sperandum et quomodo obiecta fidei et spei debent qualificari et quomodo actus eorum debent elici.

We ought to hope, and act so that our hope may be true.

Hope does not apply to our neighbour.

CAPITULUM NONUM.

30 Consequenter ad dicta restat videre si omnia futura sit necessarium evenire, et supposito quod sic ex evidentiis captis de ordinacione divina restat solvere argumenta communia que fiunt communiter contra istud. Arguitur enim communiter quod tunc non oporteret consiliari vel 35 negociar nec aliqualiter providere, nam quomodocunque homo fecerit, necesse est secundum quod Deus decrevit evenire.

Objection to necessity.

Quantum ad istud, dicitur quod attendendum est in ista materia prudenter ad formam verborum utrum

1. We need not take care for anything.

18—19. Non autem salvabitur in marg. additum.

We must distinguish as to whether we speak of God or of the creature.

eventus dicuntur tales simpliciter quoad Deum vel particulariter quoad creaturam, ut de Deo concedimus quod eternaliter consiliatur, de quanto providet quod suum dominium regulariter gubernetur; et illud consilium oportet necessario stare. Homines autem oportet et 5 necesse est consiliari secundum actus elicitos, cum Deus eternaliter providet ut hominibus ut instrumentis ad illud quod eternaliter decreverit faciendum; et sic necesse est negociari, cum Deus ordinat per negociacionem humanam ut instrumentum rem publicam gubernari. Et 10 sic Deus ordinavit providenciam humanam perficere et ad omnia ista necessitat ex ordinacione eterna. Ideo quando ex isto arguitur quod iuxta hanc viam non oportet consiliari, negociari vel pro futuris eventibus providere, cece arguitur, cum ex ista sequitur formaliter oppo- 15 situm.

Item, iuxta hanc viam impossibile est quicquid fortuite vel casualiter evenire, quod nedum est contra Aristotelis II Phisicorum sed contra communem sententiam popularem.

Hic dicitur quod oppositum sequitur sicut prius, verumptamen attendendum respectu cuius cause efficiens eventus dicitur casualis. Et dicitur communiter quod casus est causa efficiens preter cuius intentum effectus evenit, et fortuna dicitur in agentibus a pro- 25 posito et sic est contraccior quam casus. Loquamur autem de casu, ut communiter complectitur utrumque, et supponamus quod agencia naturalia intendunt tam species quam individua, et tunc videtur quod monstra ut sextus digitus et quecunque dicimus fieri casualiter 30 fiunt naturaliter quoad causam aliquam limitatam sed quoad homines et causas intendent facere oppositum fiunt cum hoc casualiter et sic nihil potest fieri fortuite vel casualiter quoad Deum, cum Deus sit necessario causa efficiens ex cuius intento atque proposito necesse 35 est quocunque evenit evenire.

Item, iuxta hanc viam tolleretur in homine liberum arbitrium et sic possilitas promerendi, cum secundum philosophos propter illa que non sunt in potestate nostra nec sumus laudandi nec vituperandi. Quomodo ergo 40 foret opus hominis in potestate sua, cum causa infinitum ipso superior illum necessitat ad faciendum istud?

Men must take thought, since God uses them as instruments and their taking thought is part of His ordinance.

Objection 2.
Necessity is
against
Aristotle and
common
opinion which
declare that
some things
happen by
chance.

Objection 3.
Necessity takes
away freewill
and merit.

Numquid credimus quod Dei providencia eterna est in potestate nostra?

In ista materia cum sit multum difficilis sunt plurima supponenda: Primo quod nihil creatum potest esse tam liberum sicut est Deus, cum ipse sit causa superior necessitans quamlibet creaturam. Secundo supponitur quod potentia creata volitiva sit quodammodo libera, cum potest ad votum agere quod voluerit, Deo tamen necessitante et ad actionis terminos limitante. Deo autem est proprium quod si velit quicquid fieri illud facit, nec potest Deus evagari volendo quicquid fieri irrationabiliter sive vane. Tercio oportet supponere quod quelibet accio creature sive extrinseca sive intrinseca sit in manu Dei sic quod Deus, ut ait propheta Ysa. X, 15, illa creatura utitur tanquam serra.

Reply.

Istis suppositis dicitur negando consequenciam sicut primo; quamvis enim nihil potest cogere voluntatem vel liberum arbitrium creatum; Deus tamen ut ipse voluerit illam necessitat et inclinat. Solum enim virtus corporea vel irrationalis potest cogi, sed voluntas humana potest ut Deus voluerit inclinari, quia necessitari ut actum liberum eliciat bonum vel malum propter meritum vel demeritum antecedens, et patet cecitas consequentie primo facte, cum homo et angelus habent necessario liberum arbitrium a Deo tamen necessitatum et in suis finibus limitatum, et sic potest homo mereri et demereri, cum Deus dat sibi potestatem ad laudabiliter vel culpa-
biliter operandum, et sic actus intrinseci ut volicio, cogitacio et similia sunt magis in hominis potestate quam actus extrinseci, licet quidem quos homo potest per se producere et quando placet destruere sint etiam in hominis potestate. Et sic concedi debet quod opus hominis ad quod Deus ipsum necessitat in potestate sua est, cum Deus non cogit ipsum ad opus illud violente producendum sed libere dat sibi potestatem secundum quam potest illud producere vel non producere, ut dicitur Ecclesiastici: *Posuit ante hominem bonum et malum, et sic non Dei providencia est in potestate nostra sed multa que ad Dei providenciam consequuntur, quia iuxta hanc viam omnes veritates future vel preterite sunt connexe*

Nothing can
compel the will
or free
judgment of the
creature.
God can
incline the will.

Glori
the law or
acting well or
ill.

14. Isaiae X, 15: *Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur?* 37. Eccli. XV, 18.

et ablata una, cum omnia necessario evenient, quilibet tolleretur, et sic homo ex ignorantia potestatis divine putat se multa posse facere que non potest, cum homo sit quasi infans agitatus a Deo ut nutrice, et sicut infans putat se ex virtute propria multa facere et quorsumcunque voluerit movere, sic est de homine infantiliter errante et non Dei potenciam vel providenciam cognoscente.

Objection 4.
God would
compel men to
^{sin,}
or since sin
consists in
opposing God
there would be
no sin.

Item, iuxta hanc viam Deus necessitaret hominem ad peccandum, et cum non sit peccatum nisi ut a Deo est vetitum, videtur quod nullum sit peccatum sed quod ¹⁰ meritorium et debitum est homini facere quicquid facit; quod destrueret totam fidem scripture et totam moralitatem in homine.

Confirmatur consequentia ex hoc, quod si Deus utitur serra sua ad peccandum et pulcrificandum mundum et ¹⁵ beneficiendum alteri parti mundi, quomodo est creatura illa culpanda, ut sic necessitata faciat illud bonum et Dei compleat voluntatem? Et aliter videtur quod peccatum, nisi sit ordinacioni Dei subiectum, ut bonum exinde proveniat, dominaretur ex equo cum Deo, et non serviret ²⁰ sibi sed haberet servos proprios sine Dei participio peccatores.

Propter difficultatem istius materie multi qui a iuventute studuerunt istam materiam contrarie sunt locuti, ut hii propter istud specialiter negantes quod aliqua ²⁵ necessario sunt futura nisi ad istum sensum quem quondam tenui quod sunt futura necessitate ex suppositione, hoc est, Deus vult quod erunt et necessario, si Deus vult quod erunt ipsa erunt, et cum ista necessitate stat summa contingencia. ³⁰

Wyclif's former
opinion.

God wills the
consequence,
damnation, so
must will the
antecedent, sin.

Sed videtur mihi quod ista superficialis sophisticacio non ingreditur difficultatem materie, ut patet ex rationibus alibi declaratis. Ideo aliis videtur quod Deus vult homines peccare, cum necessitat hominem ad peccandum, et ita sicut hominem dampnari sic vult suum antecedens con-³⁵ vertibile, scilicet quod sic peccet; et fundant se super evidentiis infinitis; ut si Deus vult consequenciam esse bonam et vult antecedens esse verum, vult et consequens esse verum, sed Deus vult eternaliter istam consequenciam esse bonam *si iste dampnatur tunc peccat dampnabiliter;* ⁴⁰ et Deus eternaliter vult antecedens, ergo eternaliter vult consequens: a prima ergo veritate ⁴⁵ habet ista con-

sequencia veritatem et a prima veritate habet antecedens veritatem, ideo et illud consequens.

Similiter, hoc peccatum prodest homini, ergo illud peccatum habet a Deo virtutem taliter prodesendi et per consequens sic essendi, et sic Deus vult quod propter melius homo peccet.

Sin has its
being from God.
If not, it would
come from the
devil, who
would then be
an evil god.

Similiter, si peccatum habet a Deo quod proficit, tunc habet a Deo esse primum vel secundum, et per consequens habet a Deo esse; aliter vero diabolus foret dominus peccati a quo ipsum peccatum haberet esse eternum et per consequens foret eternaliter Deus malus. Multa sunt talia que movent profundos homines ad concedendum alia que sequuntur.

Tertia autem via Lincolnensis, quam sepe tenui et Wyclif's own view.

15 adhuc teneo, presupponit arcium rudimenta, scilicet grammaticam et dialecticam, dicens quod peccatum modo quo possumus ipsum intelligere vel nominare habet duplex esse, scilicet esse primum quod est deesse, et esse secundum quod est prodesse, et non potest habere esse 20 primum propter contradictionis impossibilitatem nisi eciam habeat esse secundum; nec foret peccatum nec foret verum hominem peccare nisi ipsum foret dampnabile vel prodessens propter esse secundum ipsum consequens sicut passio ad subiectum. Unde summe equi- 25 voce dicitur peccatum esse secundum esse primum quod est deesse et secundum suum esse secundum per quod de peccato capitur predicacio positiva; et ita peccata sunt, ymmo sunt necessaria et felicia (sicut urina est sana), et multum prosunt hominibus, pulcrificant mundum 30 et iustissime sunt dampnanda. Nec possunt habere esse primum quod Deus approbat vel salvari, et sic Deus vult peccata dampnari et prodesse hominibus.

Sed Deus non potest velle hominem peccare vel approbare quod quis peccet, sicut nec potest permittere 35 sequi vel esse verum quod homo peccet, nisi illud peccatum habeat esse secundum supradictum; et ita

It is the second
being which we
may ascribe to
God's will.

omnia predicata in esse secundo sonancia peccati sunt de Deo concedenda et esse primum peccati esse de Deo beneplacito est negandum. Et per hoc rudimentum 40 scienciarum tolli possunt instancie.

4. Cod.: *prodessendi*. 16. Cod.: *dialecticam*. 17. In marg.:
(Notatur) hic quomodo peccatum habet esse. 23. Cod.: *prodessens*.

18. Cf. Serm. III, p. 335. 28. Cf. Trial. p. 141.

Et si obicitur quod esse primum peccati causat esse secundum eius, et per consequens omne bonum consequens ex eodem, dicitur quod esse primum peccati, sicut non est nisi equivoce quoad bonum peccati, sic non causat nisi equivoce bonum peccati. Et ita concedi debet quod esse primum peccati est bonum et verum, quia illud peccatum est bonum; et tamen peccatum non secundum esse suum primum est bonum vel verum; quia tunc secundum quod quis peccat foret bonus, quod est impossibile.

God does not
necessitate men
to sin;
but He so
ordains that sin
works to good
or is punished.

Et patet solucio ad quartum argumentum principale quod non sequitur Deum necessitare hominem ad peccandum, Deus tamen scit sed non ordinat quod quis peccet, et ita peccatum ordinat quod ipsum proficit aut punitur. Et sic peccatum est a Deo vetitum atque prohibitum et tamen cum hoc ipsum est volitum secundum disparem rationem et conformiter ipsum est verum et falsum, bonum et malum more insolubilium.

Sed est metaphysica contencio inter multos homines utrum sit meritorium homini facere quicquid facit. Et dicunt hoc concedentes quod quicquid non distribuit nisi pro creatura quam est possibile persone esse, et sic non distribuit pro accidentibus vel peccatis; si autem distribuit pro illis analogice, tunc falsum assumitur quod meritorium et debitum est homini facere quicquid facit.

In all He does
or makes God's
way is best.

Sed est antiqua difficultas utrum Deus facit optime quicquid facit, et videtur probabile et consequens ad hanc viam de necessitate futurorum quod, attendendo ad modum faciendi opificis, quod Deus facit optime quicquid facit, ad hunc sensum quod modus faciendi Dei est optimus, eo quod melius est Deum producere creaturam quamcunque quam efficit in suo ordine quam foret, si per impossibile in alio mundi ordine creaturam produceret meliorem; et sic melius est peccatum esse et dampnacionem hominibus quam foret si per impossibile nullis hominibus dampnatis singuli salvarentur, et sic non est debitum vel meritorium hominem peccare sed debitum est et meritorium hominem puniri, et pro complemento iusticie iustum quod homo sit taliter dampnatus. Malum autem pene est iustum formaliter atque pulcrum, cum Deus infligit omnem penam sed

It is better that
sin and
damnation
should be.

non infligit omne peccatum quod in penam peccati
permittitur, nec sequitur si peccatum tale in penam
peccati exoritur quod sit formalitur talis pena. Et sic
Deus utitur creaturis peccantibus pro pulcrificatione
5 mundi et producit per illas acciones et creaturem positivas
quas ipsi producunt; sed Deus non potest peccare vel
peccatum facere, licet faciat penam convertibilem con-
sequentem. Et sic peccatum facit multa bona per accidens
et sic prodest multis hominibus ex gratia salvatoris.
10 Verum tamen licet peccatum dominetur hominibus, non
tamen video quod Deus dominatur illi peccato, cum
dominatur solummodo creature, sed dominatur pene
convertibili cum peccato, et sic peccatum non dominatur
15 eque cum Deo, nec in ordine ad dominacionem divinam
sed sicut est extra ordinem dominandi sic equivoce
dominatur, et per hoc patet responsio ad obiectionem
triplicem Bradwardyn.

Ad primum dicitur quod Deus nec vult hominem
peccare nec ipsum necessitat ad peccandum, verum
20 quodcumque homo facit Deus vult illud esse quoad suum
esse secundum et prodesse universitati create modo quo
proficit, et tamen nec Deus vult nec facit quod homo
peccet. Sed scit quod homo peccat et ordinat inde
bonum et ita sicut Deus vult hominem dampnari sic
25 vult dampnacioni illi convertibile; non quod homo peccet
sed illud peccatum secundum bonum utile inde sequens;
et sic Deus vult datam consequenciam esse bonam et
tam antecedens quam consequens esse verum, quia Deus
vult illud peccatum esse, sed non quod quis peccet, licet
30 sit verum quod quis peccat; et sic est illud peccatum
volitum a Deo sed non est a Deo volitum quod quis
peccat, et sic tale consequens est volitum a Deo, quia
illud consequens materialiter intellectum est: illa oracio
indicativa vel significativa intellectum est illud peccatum
35 dampnabile, quorum utrumque est a Deo volitum sed
Deus non vult quod ipse peccat dampnabiliter, nec ista
oracio est congrua: *quod iste peccat dampnabiliter est*
a Deo volitum. Supposito quod subiectum sit nominativi
casus et hoc verbum est personaliter intellectum, sed
40 supposito quod secundum sensum vulgarem quod hoc
volitum circumlocutum est a Deo volitum intelligatur
personaliter, falsa et neganda foret hec proposicio *quod*

God uses sinful creatures to beautify the world, yet He does not commit or cause sin.

God does not will sin, but turns it to profit of the universe.

1. Cod.: *omnem.*

iste peccat dampnabiliter est a Deo volitum. Consequens ergo ad hanc penam perpetuam atque iustum, vel verius convertibile antecedens, est hoc peccatum in Spiritum Sanctum dampnabile et non illud consequens est quod iste sic peccat, ut patet ex congruitate in qua oportet loquentes in ista materia enutri.

It is not the nature of sin that brings about good, but God's power and wisdom.

Ad secundum argumentum consequitur assumptum quod hoc peccatum habet a Deo virtutem taliter prodessendi et pulcrificandi mundum. Et si queratur de quiditate illius virtutis, non sic concipiatur quod sit qualitas formaliter in peccato, sed originaliter intelligendo ipsa virtus est Dei virtus et Dei sapientia quam peccatum habet tanquam regulantem vel redimentem et non tanquam suum accidens vel substancialm subiectantem; sed non ex hoc sequitur quod Deus vult quod propter melius homo peccet, sed bene sequitur quod Deus vult propter melius illud peccatum esse et sic proficere.

Sin owes its existence to God, yet God does not will that man or devil should sin.

Ad tertium conceditur quod peccatum habet a Deo esse suum primum et tamen Deus non vult quod quis peccet, licet velit illud peccatum esse et alia bona ex illo sequentia; nec audeo dicere quod Deus vult hominem sive diabolum moraliter deficere, licet Deus velit illum defectum moralem esse et proficere hominibus sicut prodest.

CAPITULUM DECIMUM.

How all angels exercise dominion.

Sed dimissa ista contencione verbali superest tractando de dominio status innocencie dicere aliquod de dominio angelorum. Constat quidem quod angeli confirmati dominantur super universitate nature corporee, quia habent super illa excellenciam naturalem. Et correspondenter ad illam excellenciam habent dominium; unde sicut angeli de nono ordine non solum ardent caritate, cum omnibus illis novem ordinibus caritas sit communis, sic non solum angeli qui *dominaciones* dicuntur super suis subditis dominantur sed generaliter omnes angeli illi beati tam super actus proprios quam opera debite dominantur. Diabolus enim cum sit cista superbie nec dominatur super actus suos intrinsecos nec super aliqua creatura; est enim servus abiectissimus peccati contrarius sibi ipsi. Ideo deficiente gracia vel caritate que foret

The devil has no lordship, but is a slave to sin.

30. Cod.: *super illam.* 37. Cod.: *sit sista.*

32. De ordinibus angelorum v. Trial. p. 109.

dominii fundamentum necesse est quod sibi desit dominium. Serviunt autem humiliter cuncti sancti angelii domino dominorum, et illa servitus est continuo sine peccato, cum sine intermissione Dei compleant voluntatem.

Difference
between human
and angelic
service.

5 De gradibus autem officii horum ministrorum et de particulari suo dominio relinquo superioribus theologis pertractandum, unum sciens quod angeli beati sine defectu vel superbia serviunt Deo suo et considerando quantum distat horum angelorum ministerium a ministerio seculari, nos terreni et specialiter clerici seculare dominium odiremus; nihil enim prodest nobis nisi ut loquar ironice ad luciferinam superbiam acuendum; retardat enim clericos ab officio sacerdotis, cum gravat eos ultra alimenta et tegumenta sufficiencia; et hec racio naturalis 15 quare Christus innocens preservavit se a tali dominio, et clero suo prohibuit taliter dominari. Immo in statu innocencie habuit homo iniunctum continuum Dei servitium ut beati angeli, cum Gen. II, 15 scribitur: *Tulit ergo dominus Deus hominem et posuit eum in paradyso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum.* De isto autem opere limitato homini innocentia est difficultas scolastica apud multos, cum cultus terre et artis mechanice in statu innocencie non fuissent.

The clergy
should shun
secular rule.

Sed quidam supponunt conjectura probabili quod hominis operacio in statu innocencie fuisset perambulacio in paradyso et contemplacio creature sensibilis, et ratione sui dominii bestiarum et volucrum minacio, ne inordinate super vegetabilia quicquid agant; non autem fuisset ille labor fatigatus vel homini tediosus sed solaciosa quandoammodo fruicio servitorum et preter istud officium docet textus iste quomodo in omni statu innocencie tam angeli quam hominis est ociositas Deo odibilis et ita, cum sacerdotibus limitantur officia spiritualia que ad summum clericos occuparent, patet quantum de generant assumendo tam innaturale officium a Deo vetitum ab iniuncto officio ociando. Omnia enim in statu innocencie fuissent ordinata, et ad hominis imperium bestie et volucres cum eis subditis debite deservirent ad finem quo homo sic serviat Deo suo, et ipso retrahente debitum Dei servitium necesse fuit quod servitium servitorum hominis retrahatur et sic pugnavit cum Deo orbis terrarum contra hominem ad Dei iniuriam vindicandum.

What man's
service was in
paradise.

Laziness is
hateful to God.

Man failing in
service to God
lost his empire
over other
creatures.

Et sic omnes leges quas Veritas explicat vel innuit pro statu innocentie proficiunt nobis lapsis, non quod Deus limitavit suum propositum ordinando remedia post ruinam, cum hominis sic ruere fuisset melius quam status hominis vel angeli ex integro in pura innocentia; 5 quod melius fuit a Deo eternaliter ordinatum; nec sequitur ex istis quod homo vel angelus non peccavit, cum Deus sicut dat potestatem homini ad serviendum sibi, sic requirit illius potestatis servitium sive officium, et illo deficiente pulcre facit iusticie complementum.¹⁰

We should study dominion.
 1. divine;
 2. in the state of innocence;
 3. after the fall lapsum.

Et studendum videtur hominibus quibus Deus dat opportunitatem, primo de divino dominio; secundo de dominio status innocentie; et tertio de dominio hominis post lapsum.¹⁵

In primo considerare debemus quod totum creature dominium est insensibiliter in Dei dominio exemplatum, cum Deus sit plenus rationibus creature; et cum dominium et servitus dicuntur ad aliquid et homines non debite serviunt Deo nisi servando decalogum, in tractatu divini dominii videtur dicendum esse de decalogo mandatorum et in brevi tractatu secundo videtur quod illis quibus Deus dat opportunitatem tractandum est particulariter de officio angelorum et in tertio tractatu protractiori de dominio hominis lapsi videtur diffusius pertractandum de dominio clericorum.²⁰

Explicit tractatus de statu innocentie compilatus a magistro Iohanne Wyclif doctore evangelico, cuius anime propicietur Deus.²⁵

APPENDIX.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM
MORTALE ET VENIALE.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE.

• Restat nunc discutere *differenciam inter peccatum veniale et mortale*, quam differenciam quidam exprimunt per hoc quod pro omni peccato mortali per se est peccator dampnabilis sed non pro aliquo veniali.

Contra istam differenciam replicatur per hoc, quod non est possibile pro aliquo peccato citra peccatum finalis inpenitentie aliquem condemnari, et per consequens solum illud foret mortale, eciam pro omni peccato quantumcunque veniali, nisi contritus peniteat, est dampnandus.

Secunda via dicit quod quodlibet peccatum repugnans gracie gratum facienti et solum illud est peccatum mortale,
15 omne autem aliud est veniale.

Sed videtur quod gracia predestinacionis stat cum mortali, ut patet de Petro et de quolibet predestinato quoad peccatum originale. Preterea cum noticia huius distinctionis sit tam necessaria, videtur quod expressius 20 est loquendum, cum proposito particulari posito nescitur per hec dicta utrum sit mortale aut veniale, quia nescitur utrum resistat gracie; ymmo videtur quod omne peccatum repugnans gradui gracie repugnat gracie, aliter enim non diminueret graciā, nisi foret sibi opposita.
25 Et dato quod peccatum mortale et gracia opponuntur sicut habitus et privacio, visus et cecitas, peccatum autem veniale et gracia quodammodo sunt relative ut magnitudo et parvitas; et cum gracia non sit res palpabilis

Opinions on mortal and venial sin.
Some say that a man is only condemned for the sake of the former.

Even the predestined man may fall into mortal sin: examples of St. Peter and those, who are predestined in spite of original sin.

3. NO: *promissa discutere*. 14. N: *glorifacienti*. O: *gratificienti*.
17. NO: *de om before quolibet*. 18. N: *Propterea*. K: *Prima cum*.
22. NO: *restat*. 26. NO: *et visus cl.* 27. N: *sunt om.*; ib. NO: *sicut*.

7. Cf. de eadem materia Sermonem XXIII tertiae partis Sermonum Johannis Wyclif p. 180/81. 23. Serm. III, 180 l. 25.

vel a nobis perceptibilis, nemo sciret quando esset in gracia vel culpa. Ideo dicit Augustinus super Psalmum LXXX,
 How to know whether one is in the state of mortal sin or of grace.
 St. Augustine's opinion, shared by Grosseteste and others.

et concordat cum eo Lyncolniensis et alii, quod per actum dilectionis, qui est nobis maxime notus, cognoscere possumus si sumus in peccato vel gracia. Si enim diligimus aliquid plus quam Deum, tunc sumus extra gratiam in peccato; si ipsum diligamus supra singulas creaturas, tunc sumus in gracia.

Sed videtur illud dictum esse falsum et diminutum; *falsum*, quia philosophi ut Empedocles, Aristoteles et ¹⁰ Plato et ceteri voluerunt plus boni Deo quam potuit inesse creature, eo quod hoc demonstraverunt et placuit eis de conclusione. Cum ergo velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod dicti philosophi Deum suum super omnia dilexerunt: aliter enim non essent ¹⁵ philosophi. Et idem videtur necessario concedendum de quolibet viatore. Omnes enim appetunt et diligunt et per consequens, volendo confuse omnia esse bona in suo ordine, volunt licet confuse pure naturaliter quod Deus suus sit summum bonum et per consequens super ²⁰ omnia amant Christum. Videtur eciam quod dictum illud sit *diminutum*, quia sepe sunt infantes et adulti in peccato vel gracia, quando non habent actum dilectionis et specialiter actum dilectionis Dei quam secundum philosophos est diffinitum distinete cognoscere. Et constat quod noticia communis non sufficit ad meritorie amandum: nec quidquam amat nec cognitum.

According to St. Augustine the sin out of ignorance (*peccatum ignorantiae*) is venial, that of weakness (*peccatum infirmitatis*) mortal

Preter istos modos loquendi sunt quotlibet alii magistrales, ut hii dicunt iuxta dictum Augustini Enchiridion LXV quod ostendit *nos peccare ex causa duplice*, ³⁰ *ut non faciendo quod facere debeamus vel non faciendo quod debet fieri*, cum sic debere fieri agnoscamus. Primum quod Augustinus vocat *peccatum ignorancie* est veniale et secundum quod Augustinus vocat *peccatum infirmitatis* est mortale, et propter ista dicitur Ps. XXVI, 1: *Dominus* ³⁵

² N: *Psalmus 4.* ³ N: *Linconiensis.* ¹¹ K: *voluerunt omnes an questione vel condicione vel cognitione legendum?* ib. N: *velle boni.* ^{16, 17} O: *de quodlibet viatorum.* ¹⁹ N: *esse volunt.* ²² K: *infantes et adulteri.* ²⁴ O: *et - dilectionis omnes;* ib. O: *quasi secundum.* ²⁵ N: *diffinitum in actu (aliquo?) illo.* ²⁸ O: *sunt omnes convenit nos.* O: *contingit.* ³¹ ut non. Recite: *vel non.* ^{31, 32} O: *vel non videndo quid facere (scilicet) vel non faciendo quid debet fieri.* ³² O: *fieri.* Sequitur lacuna (agnoscamus omnes). ³⁴ N: *informiter esse.* KO: *infirmitatis*

² Opp. tom. IV, 2, p. 104^b. ²⁶ St. Augustini Opp. tom. VI, 271 sed est cap. LXXXI.

illuminacio mea et salus mea, quem timebo? Si enim illuminacio detrahit ignoranciam et salus infirmitatem, subtrahitur quilibet timor mali. *Scientes, inquit, et videntes peccando fuimus non solum peccatores sed eciam eramus,* ⁵ *cum per ignorantiam peccabamus, verum eciam prevaricatores legis vel cum id non facimus quod non faciendum iam scimus.*

Contra istud videtur quod omnis infans peccando originaliter non peccat mortaliter nec eciam quantumcunque graviter peccando actualiter, dum ratione fuerit ignorans; sed contingit, cum secundum Aristotelem omni malo ignorancia non culpabilis non excusat, quia tunc expediret non addiscere quid fieri debeat vel non debeat, ne quis ratione incidat in mortale.

15 Item, quilibet clericus sciens quod continue deficit a vita perfecta, qua sub pena peccati debet vivere, continue peccaret mortaliter; quod videtur nimis grave, cum tunc nunquam celebraret sed insolubiliter perplexus tam obmittendo quam committendo necessario peccaret continue; et cum scimus ad imitacionem scripture et sanctorum doctorum quod necessarium est nobis gravedinem peccatorum cognoscere, quia ut caucius caveantur secundum Augustinum Enchiridion LXV ex ignorantia peccatorum accidit quod peccata quanvis magna et horrenda, cum in consuetudinem veniunt aut parva aut nulla esse creduntur usque adeo, ut non solum non occulanda verum eciam predicanda et diffamanda esse videantur, quando sicut scriptum est laudatur peccator in desideriis anime sue et qui inique gerit benedicitur. Cum ergo clamor illius generis peccati gravissime inolevit hodie in ecclesia sancta Dei, videtur quod doctorum est tractando peccata detegere et confessorum gravedinem ipsorum discutere; aliter enim nescirent quomodo adhibeant medicamen.

Objections

The doctors' business to explain this matter as otherwise none could know remedies against sinning.

3. N: detrahitur. 4. K: erramus. 6. N: cum illud. 7. NO: esse iam scimus. 9. N: nec om. 11. O: ignorans; id contingit secundum; ib. N: sicut concludit secundum. 12. O: ignorancia vero culpabilis. 15. O: clericus om. (lacuna in cod.). 16. O: quam sub. 17. N: mundus (recte: mundo) grave. 22. NO: quia om.; ib. K: quia ul caucius caveantur per Quia. 23. NO: 62. 27. NO: esse om. 28. O: quando & (sic); ib. O: peccator om. 29. NO: iniqua.

2. Recte: scientes videntesque peccamus; iam non solum peccatores quod eramus etiam cum per ignorantiam peccabamus, verum etiam legis praevericatores, cum id non facimus quod faciendum vel facimus quod non faciendum esse iam scimus. 11. Aristoteles, III Ethic. Cf. Serm. I, 150, l. 19. 23. St. Augustini Ench. ut supra, sed est cap. LXXX. 28. Psalm. IX, 24.

Whether every sin except that against the Holy Ghost will be forgiven. Sed hii *quinto* dicunt quod omne peccatum preter peccatum in Spiritum Sanctum est veniale, quia non solum remissibile, sed oportet quod data venia remittatur, ut patet ex testimonio Veritatis Matth. XII et Matth. III et Luc. XII. Solum ergo peccatum continuatum usque ad mortem est dampnabile.

Similiter, licet alia sunt dampnabilia condicionaliter, cum sint gravia peccata pro quibus peccator dampnabitur, nisi penitens resipiscat, solum ergo peccatum continuatum in finem est peccatum in Spiritum Sanctum 10 et irremissibile et mortale, ut innuit prima responsio.

Reasons for the need to be taught about mortal sin, as otherwise no man would know whether he be predestinate or foreknown

Sed iuxta istud videtur quod nullus predestinatus peccat mortaliter et per consequens cum solum mortale extinguit graciam vel virtutem, sequitur quod nullus predestinatus cadet a gratia vel virtute. 15

Item, tunc foret omnis homo ambiguus, cum esset in peccato mortali continue, quia quilibet nostrum scit quod est in peccato, et nescit utrum est predestinatus aut prescitus, aut utrum de peccato suo ante mortem erit contritus. Si enim homo sit in quantumcunque levi 20 peccato, dum inpenitens finierit vitam in illo, ipsum est mortale et econtra. Sed antecedens est cuicunque ambiguum, ergo et consequens.

Item, cum quilibet existens in quantumcunque gravi peccato debet credere quod resurget et salvabitur, quia 25 aliter desperaret; et si resurget ab illo peccato, ipsum non fuit mortale secundum positionem, ergo omnis viator quantumcunque graviter peccans non debet credere quod peccat mortaliter, et tamen non oportet confiteri pro veniali vel subire penitenciam preter aspersionem 30 aquae benedictae et alia levia opera pietatis, videtur quod non oportet aliquem confiteri, quod est periculosum dicere, quia sic fucus dicencium peccatorum quod dimitterent malam consuetudinem in extremis tolleret omnem accusationem, qua sacerdos redargueret peccatorem. 35

Item, multi presciti cadunt a gratia et post resurgent per penitenciam, licet erant finaliter indurati. Cum

1. N: *Et hii.* 7. N: *simpliciter;* ib. K: *dampnabilia om.* 11. NO: *vel mortale;* ib. NO: *prima responsio om.* In eodd. lacuna. 13. K: *et per consequens om.* 15. NO: *cadebat.* 16. N: *utrum esset. O: vel esset.* 19. NO: *vel prescitus.* 20. N: *contritus, ergo etc.* O: *ergo si enim,* 23. NO: *consequens convertibile.* 26. O: *resurgeret.* 36. N: *et sic multi.*

ergo secundum opinionem solum peccatum finalis in penitentie sit mortale, sequitur quod omnes tales ante finale peccatum non peccarunt mortaliter, quod videtur erroneum, specialiter cum in prescito peccata mortalia reviviscunt, sic quod pro omni mortali quod commiserat penitetur, quia de omni tali dolebit.

Item, iuxta ponentes opus nepharium esse peccatum vel peccatum quod est de facto individuari a tempore, manifestum videtur quod multi presciti dampnabuntur pro multis peccatis pro quibus nunquam penituerant, que tamen non durabunt in eis usque ad mortem, eo quod in prescito continuantur opera eius nepharia, sed pro quolibet instanti temporis habitus peccati desinit unum peccatum individuatum a tempore desinente.

Item, stat peccatum veniale manere usque ad mortem sine dampnacione sequente, ut patet in omnibus purgandis, ergo non omne peccatum continuatum usque ad mortem est peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile.

Item, iuxta hanc viam nullum originale deletum fide, circumcisione vel baptismo foret mortale; quod est falsum, cum per illud mors et dampnacio intravit in orbem. Peccata enim que tollunt vitam dicuntur mortalia et letalia secundum Augustinum super Iohannem Omelia XII. Venialitas autem peccati contrahitur ex modo loquendi scripture Gen. IV: *Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Iuxta quam Apostolus loquitur I Cor. VII quod secundum indigenciam expedit viro reddere debitum uxori pro excusanda libidine, ut meminit Augustinus Enchiridion LXI, ubi capit ex textu Apostoli veniam pro indulgencia distinguens inter genera peccatorum.

Alii autem sexto dicunt quod veniale et mortale differunt subiecto, cum omne veniale sit subiective in sensu, omne autem mortale in ratione et voluntate. Quod videtur ex hoc falsum quod peccatum originale quod est privacio iusticie in eadem potentia in qua nata est in esse sciencia, et tamen nec racio nec voluntas ipsum principiat.

Item, defectus observancie consiliorum Christi est in potencia intellectiva et non sensitiva. Scimus tamen

Is venial sin traced to the senses, mortal sin to mind and volition?

3. O: *reccarent.* 4. *prescito.* N: *Cetera desinuit.* 6. O: *punietur.*
21. O: *intrarunt.* 22. O: *tollunt vicia anime.* 27. O: *secundum indulgenciam concedit.* 30. O: *inter hec tria genera.* 36. O: *est in eisdem.* 37. O: *in esse iusticia.*

quod aliquod peccatum contra talia consilia in imperfecto non est mortale.

Item, multi peccant venialiter, omittendo illud quod racio et voluntas facerent sub pena augmenti meriti. Ista autem peccata subiective sunt in parte rationali sicut et talis omissione.

Item, peccata mortalia causant denominacionem in opera extrinseca, ut in coitu, homicidio et eis similibus operibus viciosis, ergo multo magis possunt causare denominacionem in potencias sensitivas sibi propiores. Sicut enim *ridere mulierem ad concupiscendam eam* est peccatum mortale, ut docet Christus Matth. V, et sic de irasci, de verbis derisorii et aliis per que Christus exponit legem.

Is only that sin mortal which is committed if the sinner wish it to be and to remain a just and unpunished act?

Septimo et ultimo dicunt quidam quod solum illud peccatum quod peccator vellet iustum esse et in punitum ac perpetuo permansurum dicitur mortale, ut Lincolnensis loquitur dicto IV. Sed videtur quod multi vellent peccata tam spiritualia quam carnalia solum durare pro tempore. Et si loquamur de velle implicite, omnis voluntarie peccans vellet opera sua esse iusta et in punita, que si essent, forent peccata perpetua. Omnis etiam peccator positus in adoptione vel ut moriatur et peccata sua purgentur vel ut sic vivat in veniali preeligeret hic vivere perpetuo, antequam peccata taliter punirentur in purgatorio, ut patet de mundialibus specialiter de nobis omnibus, quorum nullus appetit sed quasi naturaliter odit mortem. Cum ergo pro omni tali obliquacione a voluntate Dei eterna sit digna pena perpetua, videtur quod omne peccatum, cum sit voluntarium, sit dignum pena perpetua et per consequens mortale.

Item, sit A peccatum mortale, quod Petrus peccans vult efficaciter finiri, tunc Petro tantum displicet de A, quod positus in adoptione continuandi A non continuaret. Ex quo videtur quod nullum est peccatum nisi sit voluntarium, quod contricio delet A peccato. Cum enim Deus sit prior ad acceptandum, videtur quod sicut homo eo illo peccat quo intime sic vult desistere, continuacio ergo cum pendet a libera voluntate non habet excusationem, sed mentimur de voluntate coacta. 40

Pro quo declarando suppono primo quod si volo me velle aliquid, tunc volo illud. Secundo suppono quod

3. O: *amittendo*. 4. O: *sub pena (pe)*. 5. ut. In O: Cetera desunt.

displacet mihi modo quod nunquam Petro, si conteror de peccato. Et tertio suppono me velle usque ad B instans solum peccare. Et patet quod nunc volo pro B instanti me conteri de peccato et per consequens nunc 5 volo quod displiceat mihi pro B instanti quod unquam pecco ex suppositione secunda. Ex quo sequitur quod nunc volo me velle nunquam peccare et per consequens iuxta primam suppositionem nunc volo nunquam peccare. Consequens falsum, quia volo peccare usque ad B instans.

10 Videtur ergo omne peccatum voluntarium esse illius malicie quod includit in se perpetuitatem voluntatis saltem implicite. Et ille videtur sensus Augustini in De Verbis Domini LXI et VIII quod qui semel in disponitur ad hodie celebrandum indisponitur ad celeb- 15 brandum pro quoquaque tempore ratione contrarie voluntatis. *Qui, inquit, non meretur hodie accipere, non meretur post annum accipere. Accipe panem cotidianum cotidie, cum sit contra cotidiana vulnera medicina. Sed sic rire ut cotidie merearis accipere.* Et in pari perversione voluntatis peccatoris patet secundum Lincolnensem divina iusticia qua pro pena horali dampnat peccatorem pena perpetua. Implicatur enim voluntas peccandi perpetuo, ideo iustum est quod proporcionaliter puniatur. Et in illo peccato cecantur adulteri, eciam sacerdotes, et 25 ali volunt servare occasionem peccandi. In illa materia videtur mihi quod non superest nobis viantibus nisi diligendo Deum timere omnia genera peccatorum et non nimis curiose discutere posito peccato de gradu sue gravitudinis. Licet enim secundum Augustinum Enchiridion XLIII 30 non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur deceptacio moderata, tamen periculorum est quidquam asserere quod non convincit sensus, ratio vel scriptura. *Quod opus est, inquit, ut hec atque huinsmodi affirmentur vel negentur; vel affirmantur cum discrimine, quando sine 35 discriminâ nesciuntur.*

Every voluntary sin is mortal, which involves perpetual volition of the sinner.

It is best to avoid all sorts of sin and not to discuss the degree of their gravity.

35. *nesciuntur.* Sequitur: etc. Iam est finis, qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta. Amen.

INDICES.

I. Indices of De Mandatis Divinis.

1. Index of Names.

A.

Aaron 55, 402, 404
Aaronita 54.
Abel 346.
Abimelech 196.
Abraham 32, 37, 54, 81, 108,
161, 196, 198, 204, 211, 318,
343, 426.
Absolon 356.
Adam 204, 221, 224, 237, 266,
358, 364, 395, 438.
Amalech 254.
Amalechite 415.
Aman 410.
Amantius 58.
Ambrosius 188, 310.
Amon 356, 358.
Anglia 88, 205.
Anna 255.
— uxor Tobie 296.
Anselmus 100, 135, 136, 137,
139, 149, 150.
Ardimacanus Richardus 27.
Aristoteles 2, 24, 26, 29, 47,
101, 106, 116, 120, 125, 177,
182, 193, 221, 250, 294, 298,
305, 347, 351, 352, 390, 434,
435, 442.
Assyrii 154.
Augustinus s. 6, 7, 14, 15, 28,
37, 41, 58, 67, 81, 85, 94, 96,
100, 115, 116, 117, 122, 125,
126, 147, 148, 151, 165, 174,
175, 176, 188, 189, 194, 195,
201, 209, 210, 216, 221, 226,
229, 239, 242, 254, 255, 260,
265, 268, 285, 291, 304, 311,
317, 318, 328, 330, 334, 338,
346, 350, 361, 366, 401, 424,
438, 447, 454, 460, 461, 462,
463, 466, 467, 468, 469, 470.
Averroes 43, 107, 267.
Aymericus diac. 128.

B.

Babel 206.
Babylonia 155.

Balaam 444.
Beda ven. 159, 160, 391.
Belius rex Ass. 154.
Beniamin 354.
Bennoni 237.
Bernardus s. 117, 122, 123, 124,
125, 128, 132, 133, 134, 135,
138, 143, 177, 222, 223, 240,
291, 319, 429, 430, 439.
Bersabea 446.
Bethsaida 353.
Boethius 422.
Booz 10.

C.

Cain 345, 372, 440.
Calvarie mons 50.
Cananea 258.
Chrysostomus 9, 91, 109, 255,
283, 284, 314, 338, 339.
Corinthius 356, 447.
Corozaim 313.

D.

Damasus 187.
Daniel 142.
David rex 57, 99, 197, 198, 211,
355, 367, 413, 444, 446, 450.
Dyna 356, 446, 450.

E.

Ebron 197.
Egypcius 155, 255, 362.
Egyptus 81, 82, 424.
Elisabeth s. 453.
Eliseus 63.
Endor 452.
Epiphanius Cypricus 158.
Eva 237, 395, 400, 438, 445,
450.

F.

Finees 444.

G.

Galaad 197.
Garnerius collector 381.
Geraseni 400.
Golias 410.
Greci 49, 117.
Gregorius s. 63, 72, 100, 147,
152, 150, 171, 181, 206, 242,
260, 270, 320, 321, 330, 366,
398, 403, 413, 424, 428, 452.
Groseteste Rob. s. 30, 43, 91,
98, 99, 125, 158, 159, 166,
167, 168, 169, 171, 172, 174,
185, 187, 200, 210, 211, 215,
219, 221, 222, 225, 228, 233,
234, 235, 249, 306, 309, 324,
402, 403, 404, 440.
Guilelmus Arvernius 53, 440.
Guilelmus Peraldus 84, 223,
355, 370, 371, 374, 375, 377,
378, 379, 387, 388, 392, 395,
397–402, 404, 407, 409, 411,
413, 423, 425, 426, 428, 429,
430, 431, 432, 434, 444, 449,
450, 451, 452, 455.

H.

Haly 255.
Haymo 154.
Hebrei 49, 50, 60.
Heli (Hely) 255, 284.
Helias 63, 420.
Heliseus 420.
Heliu Buzites 391.
Herodes 359.
Herodiani 423.
Herodias 452.
Hieronymus s. 21, 115, 126, 127,
142, 163, 187, 389, 426, 428,
444.
Holofernes 446.
Horatius poeta 240.
Hugo de S. Victore 162, 195,
208, 209, 229, 305, 347.
Huss Joh. 83, 152, 161, 163,
194, 196, 197, 298, 346.

J (I).

Jacobus ap. 38, 117, 106, 307,
347.

Januarius 222.

Ichaboth 237.

Jeremias 51.

Jericho 228.

Jerusalem 213, 211, 310, 398,
412, 433.

Innocentius papa III. 235, 236,
237, 238, 239, 240, 241,

Job 173, 198, 445.

Johannes Bapt. 359, 452.

— Evang. 43.

— patr. Const. 158.

Joseph. 106, 203, 307.

Josephus Flavius 152, 357.

Josue 161, 228.

Jovinianus 213, 227.

Isaac 49, 108, 204, 343, 344,
426.

Isidorus Hisp. 1.

Israel 94, 197, 357, 365, 401,
462.

Judea 20, 357, 466.

Judei 162, 222, 224, 228, 306,
357, 334, 400, 462

Judith 446.

Juvenalis 17.

L.

Laban 106.

Lamech 345.

Latini 42, 49.

Laurencius s. 69.

Lazarus 242, 423, 433, 439.

Lincolniensis, vide Grosseteste.

Loth 137, 358.

Lucas Evang. 94, 459.

Lucifer 214.

M.

Maccabei 228.

Machometus 162.

Maimonides 65.

Manichei 189, 214.

Mardochaeus 278, 410.

Maria, mater Christi 108, 125,
127, 211, 445, 452.

Maria contra Moysen loquens
402.

Maria soror Matth. 231.

Maria Magdalena 451.

Martha 231, 241, 453.

Mattheus Evang. 98, 459.

Melchisedech 54.

Moab 185, 358.

Moabitidae 444.

Moloch, idol. 164.

Moria mons 50.

Moyses 25, 26, 44, 45, 46, 48,
50, 52, 53, 54, 58, 59, 65,
71, 78, 81, 94, 100, 105, 159,
254, 395, 402, 424, 462.

N.

Ninus rex 154.

Noc 211.

O.

Onan 354.

Oreb 284.

Origenes 151, 158, 160, 219, 228.

P.

Parisiensis, vide Guilelmus Ar-
vernus.

Parisiensis, vide Guilelmus
Peraldus.

Paulinus 21, 142, 212.

Paulus 51, 52, 70, 155, 212, 303,
405, 409, 416, 420, 463.

Petrus ap. 155, 171, 212, 334,
405, 412, 428, 446.

Petrus Blesensis 415.

Petrus Lombardus 83, 84, 184,
440.

Pharao 203, 422.

Phares 238.

Pharisei 44.

Philippus ap. 463.

Pilati uxoris 445.

Pilatus 29.

Proba 254.

Ptolemaeus 214, 215, 429.

R.

Rachel 70, 237.

Roboam 411.

Romani 18, 154, 155, 310.

Ruben 324.

Ruth Moabitis 18.

S.

Salomon 91, 113, 159, 444, 449.

Sampson 344, 444.

Samuel 258.

Saraceni 162.

Saul 258.

Scarioth 368, 372, 425.

Scotus 438.

Semei 413.

Seneca 324, 414.

Serenus 156.

Sicliem 356, 446, 450.

Sidon 353.

Siloc 466.

Silvester papa 155.

Simon ap. 459.

Simon magnus 428.

Sinay mons 57, 58.

Sion 58.

Sodoma 351, 353, 148.

Sodomite 81.

Stephanus s. 69, 127, 397, 426,
464.

Stoici 117.

T.

Thamar 238.

Tiburcius s. 69.

Ticonius 317.

Titus 357.

Tobias 309, 310, 350, 459.

Traianus 320, 321.

Troia 314.

Tyrus 353.

U.

Urias 315, 450.

V.

Vespasianus 357.

W.

Wyclif doctor 97, 201, 410, 411,
431.

Wyclif, Opera, De Amore 92.

— — De Benedicta Inc. 61.

— — De Civili Dominio 16, 33,
34, 35, 38, 40, 64, 81, 316,
365.

— — De Septem Donis 83.

— — De Ente 33, 73.

— — De Potestate Pape 360.

Z.

Zacharias 43.

Zacheus 459.

Zambry 444.

Zebedeus 258.

2. General-Index.

(Registrum decalogi ad fidem codicis N.)

	page	page
A.		
Aaron quare non fuit sensibiliter punitus propter murmur sicut Maria soror eius 27 S	403, 404	
Abel pastor fuit 26 I	372	
Abraham temptatur a Deo qua temptatione 5 E	37	
Abstinens a debito reddendo Petrus conjugatus videtur peccare 9 G	77	
Abusiones duodecim secundum beatum Bernhardum 28 T	429	
Abusus et usus quomodo differunt 30 A	454	
Accepcio personarum quoad amorem nimis perturbat rempublicam 13 C	121, 122	
Accidia est proxima peccato omissionis 17 O	199	
Accidie species ponuntur 17 O	199	
Accentuare quomodo debent clerici et pausare in cantu ecclesie 20 C	251	
Accusatoribus spiritualibus impossibile est quod ecclesia careat 22 I	302	
Accidere malum non potest cuicunque nisi propter eius bonum, quomodo hoc 27 H	392, 393	
Actoribus id est frequenter castigantibus 7 I	61	
Actare (sic) id est frequenter agere 7 I	60	
Actus diligendi plus confortat animam et corpus quam odiu 8 H	69	
Actus omnes meritior concurrunt in dilectione Dei ut in centro 24 B	330	
Actus nec extrinsecus nec intrinsecus in se est peccatum 24, G	335	
Actus coitus quomodo debet regulari 25 D	350	
Actus procreandi dicitur innaturalis automatice, quare 25 D	349, 350	
Adam et Ewam quare dominus deambulans post meridiem redarguit 18 P	221	
Adorant varii varias res creatas 15 C	154, 155	
Adoracio et cultus quomodo differunt 15 I	160, 161	
Adoracio potest fieri multipliciter 15 I	160	
Adoracio corpore quomodo fit et quot modis 15 I	160	
Adoracio ore quomodo et quot modis fit 15 I	160	
Adorare suadet creatures et solvit 15 I	161	
Adoracio tripliciter fit, scilicet dulia, latria et yperdulia 15 K	160, 161	
Adoraciones decem detestantur 15 L, N 162—165		
Adulteramur spiritualiter quomodo 16 B	169	
Adulterium quid est 25 B	348	
Adulterium quomodo interpretatur 25 B	348	
Adulterium habet duplicum rationem gravendinis 25 I	353, 354	
Adulacio est peccatum lingue 28 N	422	
Adulacio quomodo interpretatur et quot modis nominatur 28 N	422, 423	
Adulacio dividitur multis modis 28 N	422, 423	
Adulacio quomodo fugi debet 28 N	422, 423	
Adulacionem Christus detestatus est dupliciter 28 N	422, 423	
Adulacionis carencia in Christo quadam sacerdotes fuit causa mortis eius 28 N	423	
Adulacio est subdolus proditor veritatis 28 N	423	
Adulator est procurator diaboli subtilissimus blasphemans in Deum 28 O	423, 424	
Adulacionis crimen est modo necessarium in clero corripere quam fuit ab inicio 28 P	425	
Advocatum sanctum debemus nobis disponere in celis 18 R	223	
Adventus Christi triplex datur 21 E	275	
Adventus regnum etc. Hcc peticio invidiam excludit 21 G	277	
Affecio quomodo contagionem contrahit et quomodo purgat 30 O	468	
Affectionem populi ad Christum propter quinque panes quare Christus reprobat 24 C	331	
Affectus temporalium inordinatus tria mala inducit 30 Q	470	
Affici Deo plene est beatificari, quomodo hoc 13 O	132	
Affinitatis amor tangitur 13 B	121	
Affirmativa precepta sunt eterna 9 E	75, 76	
Affirmatio quelibet requiri extrema 18 B	208	
Agni pascalis esus difficilior est esus quam diligere inimicum 8 H	69	
Agricultura artificialis plus elongatur a statu innocencie quam pastus animalium 26 I	372	
Agricultor artificialis fuit Cayu 26 I	372	
Allectivum ad observationem mandatorum Dei scilicet timoris et amoris ponitur 16 O	183	
Alieni dili quare vocantur 16 S	153, 154	
Alienum quid est, nota secundum Lincolniensem 15 G	158, 159	
Amabilem summe esse Deum ponit 12 A, B	105, 106, 107	
Amabilitas et bonitas se consequuntur 12 A, B	105, 106	
Amandi tres raciones scilicet boni delectabilis, utilis et honesti 12 A, B	106, 107	

page	page
Amandi error totus consistit in singularibus 13 B	120
Amandi duplex ordo datur 13 C	122
Amant beati Deum effectualiter sine revelatione indigencie cuimscunq; 13 C	122
Amat beatus meliores plus quam se ipsum 13 C	122
Amatur Deus tripliciter 11 II	100
Amavit Christus ecclesiam plus quam corpus proprium 13 C	122
Amandi vis se habet spiritualiter ut ignis 14 N	148
Amandi vis agens in temporalia vilescit sicut ignis in materiam fumigantem 14 N	148
Amat Deum imperfecte quis 17 Q	201
Amalechitas quare Deus funditus mandavit destruere 28 F	315
Amen est dicio iurandi secundum Hugo nem 17 I	195
Amicos quos vocat Dominus in hoc Come dite amici 13 P	134
Amicos plus tenetur viator diligere quam inimicos 13 G	122
Amor et timor sunt duo precepta 10 C	83
Amoris materiam vult tractare quoad Deum 11 A	93
Amore fundatur tota religio christiana 11 A	93
Amoris mandatum quare est primum 11 A	93
Amor et timor debe(n)t movere ad diligendum Deum 11 C	95
Amor dicitur ad aliquid 11 D	96
Amorem ad Dei quomodo advenitur 11 D	97
Amorem vocat Augustinus diligendi quam libet virtutem moralem 12 L	115, 116
Amor proximi eusebia vocatur 12 M	117
Amoris latitudo habet duplitem ordinem 13 A	120
Amor elementacionis et fundacionis qui est 13 A	119
Amor quoad diligibilia quomodo debet proporcionari 13 B	120, 121
Amor quando incipit circa diligibilia errare 13 B	120, 121
Amor particularis quando spargitur circa singularia, tunc incipit error 13 B	120
Amoris triplex ordo datur scilicet consanguinitatis, affinitatis et virtutis 13 B 120, 121	
Amor virtutis quis est 13 B	121
Amores tres quomodo sunt triplex funiculus et quomodo se consecunt 13 B	121
Amor quomodo potest esse secundum magis et minus quoad proximum 13 B	121
Amor quo Deus diligit se dicitur simpli citer perfectus 13 G	126
Amor naturalis nou habet rationem meriti 13 I	128
Amoris dignitas in quo consistit secundum Bernhardum 13 I	128
Amor quis sit meritorius et quis merce narius 13 I	128
Amorem Dei quomodo debemus habere et unde contrahere declarat 13 L, M	129, 130, 131
Amoris Dei materiam concernentem declarat 13 M	130, 131
Amorem castum tangit bene 13 M, N	131, 132
Amorem intelligit analogice quo Deus solus est diligendus: ibi: <i>Nolite diligere</i> 15 L	163
Amor est pondus anime 15 N	165
Amor et dolor respectu eiusdem suis tem poribus correspondent ¹ 15 P	167
Amoris Dei et timoris in observacione man datorum duplex ponit affectivum 16 M	183
Angeli omnes timent Deum quo timore 10 K	92
Angelus Michael quare non intulit male diccionem diabolo, quere 28 H	416
Animus humanus necessitari potest ex se sed non cogi tam a Deo quam ab ho mino 2 B	9
Anima intellectiva est prima potentia in homine interiori 11 C	94, 95
Anima Dei personaliter intellecta est forma, ars vel sapiencia qua Deus ametur 11 C	96
Anime potencias Augustinus retrograde no minat quare 11 D	96
Anime potenciarum ponit ordinem sed quo modo 11 D	96
Animam cuiuslibet fratris beati plus diligunt quam corpus proprium 12 N	122
Animae est tres res quare; tercia est dileccio 13 A	119
Animae capacitas dicitur os anime 13 M	131
Animam quantum corpus iuvat 13 P, Q	134
Anime dotes ponit septem et declarat 14 P	150
Animae plus perficitur cognoscendo plus perfecta 16 G	175
Annihilare nichil potest Deus nisi per accidens 23 P	327
Apex quid sit 6 A, G	42, 49, 50
Appellare licet a quacunque persona sim plici ad superiorem compositam quando 22 L	303
Appellare est suffragii peticio de lege na ture 22 L	303
Appetitur nihil plus quam vita tam beata quam naturalis	304
Apostoli peccaverunt sepe nunc venialiter post missionem Spiritus Sancti 13 I	127
Apostolus iuravit 17 K	196
Aptavit Deus alternatim sexum femine Ada, ² scilicet fratri cuiilibet sororem usque ad multitudinem 25 M	358
Arbitri libertatem posuit Deus 5 D	36, 37
Arcium subiecta ponunt aliquarum 4 F	31
Arre, quas habemus in via, sunt noticie quibus Deum contemplamur secundum noticiam 16 G, N	174, 175
Artis sue scientie subiectum quilibet pro fessor respicit 4 F	31
Artificialia opera quare dicuntur artificialia 25 D	350
Astrum omne quomodo imperficitur per peccatum 5 F	39
Aspirare pro habendo dominio contra iusti ciam primam eo ipso perdit dominium 30 S	472
Attribucio in Deo potest intelligi duplickey scilicet explicite et implicite 27 B	387
Aucupes criminosi occidentes aves peccant 24 A	344
Avarus diligit ea que sunt in aquis 15 L	163
Avariciam dissuadet natura 26 I	372
Avaricie principium est in lege veteri et nova; similiter quis fuit 26 I	372
Aves colunt Romani quare 15 C	144, 145
Aves plus colerice quam bestie quare ex semine plus aqueo generantur 14 Q	151

¹ Cod.: querunt. Correxii e textu p. 167.² Recte: in semine Adam.

page	page
Aves lingua sua Deum laudant sed peccator offendit 27 B	387
Aversio a Deo ostenditur 16 H	176
Averti a Deo est irreverencia destruens cultum Dei 16 I	176
Aversio neam a sabbatisacione reprehendit 18 N, O	210, 220
Augustinus concordat cum Bernardo in expонendo hunc textum <i>Diliges dominum Deum</i> 13 F	124, 125
Augustinus quomodo dividit mandata 15 A	152
B.	
Babilonici quid coluerunt 15 C	145
Banna quare triplici solemnitate sunt promulgata 25 R	361
Baptismo peccata dicti, facti, cogitacionis dimittuntur, non tamen debitum dilectionis dimittuntur 13 H	127
Beatus in celo non habet quidquid sibi debetur 1 D	6
Beatis in patria pro omni iniuria est satisfactum 2 D	11, 12
Beati habent leticiam de peccatorum penitentia 2 D	11, 12
Beatis Deus supereroganter recompensat in manu Dei causam suam committentibus 2 D	11, 12
Beati gaudent de dampnacione parentum 12 N	118
Beatus meliores se plus amat quam se ipsum 13 C	122
Beati quomodo in patria bibunt viuum novum 13 Q	135
Beati bibunt in patria quid signat hoc 13 Q .	135
Beatorum cena quomodo fit in patria et ex quibus 13 P, Q	134, 135
Beatus diligit Deum solum per se 14 D .	139
Beatus diligit Deum plus quam se ipsum 14 D	139
Beatus plus beaciorem plus diligit 14 E .	140
Beatos equaliter esse beatos suadet esse et solvit 14 G	142
Beatificantur sancti secundum gradus multiplices 14 G	142
Beati habent gaudium par et impar sed quomodo hoc 14 H, I	142, 143, 144
Beaciorum quomodo est unus reliquo 14 I 142, 143	
Beatorum obiecta gaudii non inferunt singulariter propria gaudia 14 K	145
Beatitudinem comparat pomo magno quod puer tener vellet gustare 14 O	149
Beatitudo quid est 14 O	149
Beatitudinis porciones quatuordecim, septem corporis et septem anime et que sunt declarat 14 O	149
Beatitudines anime ponit septem et declarat 14 P	150
Beatitudini quatuor opponit Apostolus per exemplum 14 P	150
Beatitudo plena quomodo adquiritur hic in via 16 II	175, 176
Beatitudinis meta que est 21 G	277
Benignitas, potencia, sapientia quomodo disparae raciones habent 11 F	99
Benedictus Deus septimo diei quid signat 18 H	227
Beneficia irrecompensabilia tria ponit Aristoteles scilicet Deo, patri etc. (et magistro) 22 F	298
Bennoni omnes filii sumus id est filii doloris 19 H	237
C.	
Cadaveris vilitatem declarat 19 N	241
Caym fuit agricultor 26 I	372
Caym via que fuit secundum doctores 26 I	372
Caym fuit principium avaricie secularium in lege veteri et Iudas clericorum in lege gracie 26 I	372
Camelus vel elephas occidit hominem facientem eum occulte coire cum matre suis 25 L	336
Cantare et pausare quomodo debent clerici circa cantum ecclesie 20 C	251
Cananee oracio quare non statim fuit exaudita 20 K	258
Canis quare detraccio comparatur 27 N	398
Capacitas anime dicitur os ipsius anime 13 M	131
Capitacio quid est et quot modis fit 19 A .	229
Capitis vertex quid est 19 F	234, 235
Caput Christum dicit esse per multas auctoritates probatur doctorum 23 E, F	316, 317, 318
Caput quare homo habet supra erectum ultra alia animalia 26 I	372
Caro spiritum iuvat multipliciter 13 Q .	133, 134
Caritatem quomodo consecuntur quatuor virtutes cardinales 12 K, L	116
Caritas, fides, spes includuntur in domino Deo 16 A	168

page	page
Caritatis sunt multe species 24 D . . . 332, 333	Coniugii spiritualis nexus in quo fundatur 16 B 169
Carbones desolatorii qui sunt 28 E 415	Conversio ad Deum ostenditur 16 I 176
Carbones incendere quid est 28 F 415	Concepicio duplex ponitur 19 G 236
Carnem pascerre est luxuriam imitari 29 M 418	Confiteri suadet sacerdoti 22 K 302
Causa per se est magis diligibilis quam causatum 12 D 109, 110	Concubitus illicitus prohibetur in hoc verbo mechandi 25 A 345
Celi multipliciter capiuntur in scriptura 20 T 267	Coniugalis coitus licitus potest esse tribus modis 25 B 348
Celi sunt tres per quos sapientia Dei est 13 P, Q (?) 189, 269	Complexio melior non arguit maioritatem libidinis 25 F 352
Cena Christi ex quibus constitutur 30 L 465	Coniugii tria bona ponit Augustinus et superaddit quartum 25 Q 361
Cenam Christi volentibus intrare necessarius est quinarius librorum 30 N 468	Coniugium solemnisantes multi peccant quomodo 25 R 361
Cenam Domini actus practicati notantur et mysticantur 30 M, N, O 466	Coniugium stat cum mortali 25 R 362
Cerimonie tot fuerunt legis veteris quot sunt ossa humani corporis 8 D 65	Coniugium est forcior colligatio matrimonialis quam parentibus carnalis 25 S 362
Cerimonie nulle prepositorum sunt accipiente nisi que sunt media ad facilitandum fidem Christi 8 D 65	Coniugium quod a Deo fit intelligitur, dum dicitur quod Deus coniunxit 25 S 362
Cessare quare non dicit sed solvere veni legem 6 E 47, 48	Coniuges debent servare legem socialem et non servicii 25 S 364
Cessare ceremonia et liguraria venit ei oportuerunt tempore suo 6 E 48	Consiliacio perversa est peccatum lingue 28 B 409
Cessationem sabbati arguit non debere esse et solvit 18 B 207, 208	Cousilium quorum debet caveri 28 C 409
Ciconia quomodo fovet patrem suum 22 R 310	Consilium perversum redundat in consilium tem 28 C 409
Cirographum peccati non destruxit Christus 19 Q 244	Conviantes de malo multiplici quid debent caverre 28 F 414
Circumstanciarum aggregatio est notanda circa gravedinem peccati 24 E 333	Convicium sive sit in bono sive in malo sepe in malum sonat 28 F 413, 414
Circulariter Deus est creaturam rationalem reducturus in se 18 A 206, 207	Convicians quot modis conviciatur 28 F 413
Claritas seu pulcritudo ut est dos fundatur in scriptura 14 O 149	Convicianti fructus qui ponuntur 28 F 413
Cleri avariciam pulcre detestatur 17 N, O 198, 199	Contentio verborum quomodo est fugienda 28 I 428
Clastralibus quare silencium ordinatur 28 S 429	Communicationis rumore multa mala se- cuntur 28 T 430
Cogendi sunt laici ad bonum quomodo 26 T 383	Concupisciem inordinatam prohibet uxoris atque substancialie 29 A 435
Cognoscentes uxores tempore conceptionis vel menstrui peccant 25 P 360	Concupiscencia inordinata uxoris precedit in malitia cupiditatem substancialie 29 A 435
Coitus coniugali dici potest licitus tribus modis 25 B 348	Concupiscencia inordinata quando fit 29 A 435
Coitus matrimonii quomodo debet regulari 25 D 350	Consensus malus culpandus est quamvis non sequatur opus 29 B 436
Contradictoriorum quodlibet si unum est verum reliquum est falsum et hoc nihil simul est et non est sunt veritas cuiuslibet artificis; que Deus non potest distruere 4 E 31	Concupiscencia mala quando fit 29 C 437
Conspirator contra Deum est quilibet peccator 5 F 38	Concupisciam malam omnem vocat Augustinus forniciacionem 29 D 438
Constitutiones nulle prepositorum sunt admittende nisi de quanto facilitating ad legem Domini 8 D 65	Consensus quando est plenus ad opus 29 F 440
Constitutiones humane ad quem finem debent constitui 8 E 65	Consuetudo quid est 29 G 441, 442
Coniunctivus notat condicionem ultra indicativum 9 F 77	Consuetudo quomodo indisponit hominem ad resistendum malo 29 G 441
Coniugatus abstinent a debito procreandi videtur quod peccat 9 G 77	Consuetudo habet magnam vim vel in bono vel in malo 29 G 442
Contemplari est nobis maxime delectabile 12 A 106	Consuetudo est quecumque est aliqua eius pars 29 H 443
Condisionaliter debet sanctius a Deo petere quod non habet 12 C 108	Computrescere iumenta stercore suo quid est secundum Gregorium 29 I 452
Consanguinitatis amor tangit 13 B 121	Convivandi Christi exemplar datur 30 E 458
Conductus non conductitur propter utilitatem propriam sed pro bono delectabili conducentis 13 M 130	Convivandi utilitates quas seculares assignant 30 E 459
Conclusiones vult inferre demonstrabiles quas varii varie accipiunt 14 C 137, 138	Convivari potest quis licite, ut probat 30 E 459

¹ In textu legem socialis coniugii p. 364.

page	page
Copulacio triplex est nature humane ad Christum (23) ¹ D, E, F 316	D.
Copulare licitum fuit sororem fratri et e converso in principio 25 M 358	Dampnatus non potest reddere omne debitum quod debet; oportet tamen quod satistaciat vel satispaciat 2 D 12
Cor est primum membrum a quo cetera membra procedunt 11 C 95	Dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam 2 D 12
Cor Deus habet 11 C 95	Dampnati dolebunt de conversatione suorum complicum 2 D 12
Corporale suffragium propinquioribus secundum naturalem aptitudinem debet ministrari 13 C 121, 122	Dampnatus quilibet potest salvari si vult 19 R 245
Corpus animam iuvat tripliciter sed quomodo 13 P 133	Dampnatus quomodo ponit obicem sue saluti 19 X 246
Cor quomodo diversificatur ab aliis membris secundum anathomos 16 I 177	Dampnare Deus non potest quemquam in ipsum confidentem et sibi servicium exhibentem debitum, quod probat 19 R 246
Cor quomodo ex septem partibus componitur 16 I 177	Debet; hoc verbum de presenti includit conditionem quomodo 1 D 5
Cor quomodo proporcionat amori secundum partes suas 16 I 177	Debet est signum distractiens et sic non includit si aliquid est debitum quod existat 1 D 6
Cor est modicum in quantitate et comparatur synapi in virtute 16 K 178	Debitum non quocunque habet creatura quamvis habeat quod iustum est eam recipere 1 D 6
Cor describitur secundum quantitatem et figuram 16 K, L, M, N 178–181	Debitum dimittere quod bonum facit 2 C 10, 11
Cordis tres camere mysticantur 16 M 180	Debita et dominia ¹ sunt striccius de bonis gracie et glorie observanda quam de bonis fortuie 2 D 12
Cor habet accidencia respectiva et absoluta 16 I 177	Debitor Dei et proximi constituitur tanto gravior quanto plus obmittit diligere Deum et proximum 2 E 13
Cor secundum accidencia absoluta quomodo diversificatur ab aliis membris 16 I 178	Debitor quilibet constituitur cuiuscumque 2 E 13, 14
Cor secundum accidencia relativa diversificatur ab aliis membris 16 N 180, 181	Debet quilibet cuilibet de iure caritatem 2 E 13, 14
Code ex toto quomodo debet diligere Deus ostendit natum cordis describendo eam multipliciter 16 J, K, L, M, N, O, P 177–183	Debitum, iustum et dignum quare cum istis terminis ponitur verbum presentis temporis coniunctivi 9 E 75, 76
Corporalis natura est infima in terra que ex voluntate Dei processerat 17 Q 202	Debere est ampliatum 9 G 77
Correpcion fraterna non est propter convicium obmittenda 28 G 415	Debitum creatum originatur a debito in creato 9 H 78, 79
Cotidianum quare dicunt 21 N 283, 284	Debita sunt precepta Dei 21 P 286
Creatura quilibet habet quodlibet quod suum est probat 1 B, C 3, 4	Debita ponit Augustinus esse peccata, ut videtur 21 Q 286
Creatura quilibet iniuriatur alteri quomodo 1 C 4, 5, 6	Debitum quomodo potest homo exigere et dimittere 21 R, S 287
Creatura quilibet habet quidquid est iustum sed non quidquid est debitum 1 D 4	Debitum quomodo et quot modis reddi debet non est cura theologo 25 P 360
Creatura quilibet agit necessario quod debet vel demerendo 1 D 6	Debitum reddi causa cuius debet 25 P 360
Creature omnes non possunt inpingere in spiritum creatum 2 B 8, 9	Denarius in se cubicte ductus constituit millennium 16 R 186
Creatura quilibet dicitur lex secunda 4 E 30	Dedeo Christo tantum ratione humanitatis quantum ratione deitatis 23 A 313
Creaturam repugnantem Deo est melius esse quam sine repugnancia, fundatur 5 G 40 41	Dej dileccio quam noticiam requirit 11 I 102
Creatura quilibet est quasi punctus vel nihil in comparacione ad Deum 14 L 145	Deficari quid est et quomodo potest homo 13 O 132
Creatura quidquid habet accepit a Deo, ut sibi serviat 17 O 199	Deficunt ventres quomodo 18 S 224
Credere in Deum est primum rudimentum fidei 12 H 113	Deficere in bonis nature est miseria conditionis humane ex potestate parentis 22 O 307, 308
Credere quilibet cuilibet sine iuramento in statu innocencie 17 R 262	Delectacio nostra quilibet miscetur cum dolore et postea hic in via 11 L 104
Crimen quodlibet potest dici mechia 25 A 347	Delectatur idem membrum nunc et nunc tristatur quomodo 11 L 104
Criminosus quilibet dicit se iniuriari proximo 27 A 385	Delectable est maxime a nobis contemplari 12 A 106
Crucifixerunt Iesum etc., unus dicit hora tercia, alias sexta quare 24 F 334	Demones quare in porcos intrare affectabant 27 P 400
Cultus et adoracio quomodo differunt 15 I 160	Denarius numerus est numerus universitatis 15 A 152
Cultus extrinsecus non subiacet nisi testamento colentis 15 L, M 162, 163	
Cupidus colit ea que sunt in terra 15 L 163	
Cupidis intrinsecus et extrinsecus prohibetur in ultimis mandatis 29 B 456	
Vide et sub litera K	

¹ Num. cap. deest.

page	page
Deo aliqua incomunicabiliter attribuuntur et aliqua communicabiliter 15 I . 161, 162	138, 139
Derisiones sunt peccatum lingue quomodo 24 L 339, 340	139
Deridere licet cum modestia 28 K 420	139
Desinere legem quare non dicit sed solvere 6 E 41, 42	139
Despecchio domini Dei quam mala est 27 I 394	
Detraccio quid est 27 N 397	
Detraccio habet rationem mali multiplicis 27 N 397	153
Detraccio comparatur cani, porco et ser- penti 27 N 397	105
Detraccio quare cani comparatur 27 N 397, 398	
Detractor comparatur porcis propter tria 27 N 399, 400	116
Detrahiere mortuo vel surdo vel absenti est plus quam surdo presencialiter ma- ledicere 27 Q 401	168
Detractor comparatur upupe, cicouie et aliis animali in putrido delectanti 27 Q 401	173
Desperandum non est de consensu carnis libidini quare 29 D 438	
Deus non habet quidquid sibi debetur de iure 1 D 4	
Deus est lex autonomatica 4 G 30	
Dens et peccatis quam conclusionem texe- runt 5 G 38	
Deum debemus plus diligere in novo quam veteri testamento 8 C 64	
Deus est mandatum 9 E 75	
Deus vult omnes homines salvos fieri quo- modo intelligitur 9 F, 21 I 76-279	
Deus grece et latine quid signat 10 A 82	
Dens quantum intelligit tantum placet sibi tpsi 10 A 82	
Deus non potest precipere nisi rationale et iustum 10 F 88	
Deus quomodo per sensibilia cognoscitur 11 G 99	
Deus quomodo videtur et quomodo non videtur 11 H 100	
Deus videtur a natura tripliciter 11 H 100	
Deus ens esse quo melius cogitari non potest probat 11 H 101	
Deus quomodo evidens est cognoscibilis et probabilis 11 H 101	
Deus est summe diligendus probat ratione creaturarum 11 L 101	
Deum primo omnium debo dilgere et nihil aliud nisi in ordine ad ipsum debeo diligere 12 B 100, 107	
Deus primum diligere se ipsum 12 B 107	
Deus diligit encia solum ut sunt bona 12 B 107	
Deus non potest velle peccare hominem probat 12 C 107	
Deum esse bonum prius quam ipsum esse mihi bonum 12 D 109	
Deus meus quomodo est meus 12 F 111	
Deum diligere infinitum plus debo quam aliquam creaturam 12 F 111	
Deum diligere et mandata eius servare et finaliter ab eodem diligere convertuntur 12 G 112	
Deum diligere ex tota anima et ex tota mente quid est 13 F 121, 125	
Deus diligitor nobis quatuor gradibus 13 I 128	
Deus fecit omnia propter se ipsum 13 N . 131	
Deus diligit omnia solum propter se ipsum quomodo 13 N 132	
Deum debere diligere super omnia probat 13 O 132	151
Deum diligere beatus solum propter se 14 D 138, 139	139
Deum diligere quilibet beatus plus quam se ipsum 14 D 139	139
Deus diligit plus omnem beatum quam aliam creaturam 14 E 139	139
Deus et dominus absolute dictus intelligitur pro summo bono, contractus tameu signat quodcumque boum quod quis diligit 15 B 153	
Deum unum magnum dixerunt esse gentiles 12 F 105	
Deum quomodo constituant peccatores creaturam 12 L 116	
Deum diligere et preceptum decalogi ser- vare convertuntur 15 L 102	
Deus solus adorandus est, quomodo hoc 15 A 168	
Deus diligitor ex toto corde quomodo 16 F . 173	
Deus facit misericordiam in milia quomodo intelligitur 16 R 186	
Deus solus substancialiter est 17 A 187	
Deus non est magis misericors autem incar- nacionem quam post 19 P 244	
Deus quomodo est presens ubique 10 D. Dat exemplum Augustinus 85	
Deum esse in celis quonodo philosophi ymaginarunt 20 V 268	
Deus vult omnes homines salvos fieri 21 I 279	
Deus dimittit peccata quomodo 21 P 286	
Deus fecit quodvis opus suum ex amore 23 P 327	
Deum quis non honorificat 24 B 336	
Deus est solus plenus dominus etc. 26 K 313	
Deus quomodo evidens est cognoscibilis et probabilis 11 H 99, 100	
Devotare sanctos quid est 28 V 430, 431	
Diabolus quomodo timet Deum et quomodo non 10 K 92	
Diabolus quare Ewam temptavit in forma serpantis 27 P 400	
Diabolus non est maledicendus quare 28 H 416, 417	
Diaboli temptationibus nemo resistit fixe nisi in cogitatione humili sit profun- datus 30 C 450	
Diabolus levius temptat seculares quam spirituales (30 C) 456	
Diccio vel verbum est triplex 27 A 386	
Dicit se criminosis quilibet iniuriare pro- ximo 37 A 386	
Difficile dupliciter capitur quomodo 8 C 63	
Difficultas secundo modo dicta non respicit velocitatem motus sed quid 8 C . 63, 64	
Difficile et facile idem esse ostendit 8 C 64	
Dignum et iustum debitum cum istis ver- bum presentis temporis coniunctivi ponitur quare 9 E 75, 76	
Dignitas amoris in quo consistit secundum Berthardum 13 K 128	
Dignitas non prodest ad meritum sine sci- entia 13 K 128, 129	
Dignitates sophisticae multas esse in ecclesia infert 23 O 326	
Digiti diaboli qui sunt inducentes ad luxuriam 30 B 455	
Digiti quinque brachii spiritualis mali, quilibetistorum distincte describitur 30 . 456	
Diligere Deum et proximum quomodo homo semper deberet 2 F 151	
illegendum est proximus et Deus colendus, ista duo habent rationem legis 4 D 29	

	page
Dilectionis Dei et proximi datur causa 4 D	29
Dileccio Dei quomodo impeditur per creaturas 5 F	32
Diligere debemus Deum et proximum plus (in novo quam) ¹ in veteri testamento 8 C	64
Diligere inimicum facilius est quam eus agni paschalisi 8 K	69
Diligendi actus plus confortat corpus quam animam quam odii 8 H	69
Dileccio vocatur mandatum, ut notat 9 H	79,
Diligendus est Deus quare 11 E	97
Dilectioni Dei necessaria est noticia trinitatis, ² ydearum et universalium realium 11 H	100
Dileccio Dei noticiam qualem presupponit 11 I	101
Dilectioni Dei quomodo continuacio requiritur 11 I	101
Diligendus est Deus summe probat ratione creaturarum 11 L	104
Diligere Deum primo omnium debo et nichil aliud nisi in ordine ad ipsum debo diligere 12 B	106
Diligit Deus primo se ipsum 12 B	107
Diligendi ordo Dei est summe rationalis 12 B	107
Dileccio Dei debet esse exemplar dilectionis humane 12 B	107
Diligere debo magis communia 12 D	109
Diliger debo Deum summe prius sub ratione boni quam utilis 12 G	112
Diliger Deum plus infinitum quam aliam creaturam debo hoc probat 12 F	111
Diligibilium ordo ad recte diligendum requiritur 12 I	114
Diliger proximum sicut se ipsum ostendit ratione 12 I	114
Dilectionis mandatum quomodo transgredientur 12 N	118
Diligendi modus ponit diligencia 12 N	118
Dileccio triplex in qualibet homine 13 A	119
Dileccio consequitur ad creatum spiritum tamquam passio ad obiectum 13 A	119, 120
Diligendi Deum ordinem ponit 11 DE	108
Dilectionis mandatum quare est primum 11 A	93
Dileccione naturali appetit omnis homo elicitum bonum extrinsecum 13 A	120
Dileccio proximi potest esse secundum magis et minus sed quomodo 13 B	120, 121
Diligunt beati Deum effectualiter sine relegamine indigencie cuiuscunque 13 C	122
Diligere Deum ex tota anima etc. quid est 13 F	124
Diliguntur Deus a nobis quatuor gradibus 13 I	128
Diligit Deus omnia solum propter se ipsum 13 N	131
Dilectionis mandatum quomodo potest impleri hic in via 13 P	133
Diligit beatus Deum solum propter se 14 D	139
Diligit quilibet beatus Deum plus quam se ipsum 14 D	139
Diligit Deus plus omnem beatum quam aliam creaturam probat 14 E	139, 140
Diligit beatus plus beaciorem probat 14 E	140
¹ desunt in cod.	
² deest.	
Diligit homo plus se ipsum quam alium sed quomodo 14 E	140
Diligere ex toto corde Deum quid est secundum Crisostomum 16 B	169
Diligere sponsum non possum perfecte nunc in caritate 16 B	169
Dilectionis Dei facilitas ostenditur 16 C	170
Diligere Deum est mandatum eius servare 16 D	171
Dilectionis signum precipunum quid est 16 D	171
Diliguitur Deus ex toto corde quando 16 F	173
Diligit Deum iustus, dum cum nichil contristat 16 F	173
Dileccio Dei qua Deum diligimus cognoscitur ex timore et dolore 16 F	174
Diligere Deum super omnia ostendit ratione naturali 16 G	175
Diligibile datur maximum inter omnia diligibilitate anime proporcionalum 16 G	174
Dilectionem Dei ratione cordis quomodo suadet 16 P	183
Dilexit nos Deus quantum 19 Q	244, 245
Dileccio Dei consistit in observancia mandatorum 19 S	246, 247
Diliger debet quilibet suum proximum 22 A	293
Diliger Deum et proximum convertibiliter se secunduntur 23 C	297, 315
Diliger et odire stat eandem personam sed respectu diversorum 23 A	312, 313
Diligit Deus in omnibus sicut et honorificatur 24 B	330
Biliger ratione boni fortunae aliquent tantum viceo diligit 24 B	330
Dilectionem populi propter pastum quinque panum quare Christus reprobavit 24 B	331
Dileccio secunda est odium in comparacione ad primam et que sunt prima vel secunda 24 C	331
Diligen proximum quia eum facit habundare in temporalibus odit eum 24 C	331
Diligen servum temporalem propter lucrum temporale est ipsum odire 24 C	332
Diliger stat plus parentem, cognatum et ceterum quam proximum plus Deo dilectum qua dilectione 24 C	332
Dii alieni quare vocantur 15 P (B?)	123
Dispensare licet in matrimonio cum consanguineis, sed quis debet dispensare 24 C (sic)	359
Dispensatio pape sepe requiritur de bene esse 25 O	359
Dimittere debitum debitori quam bonum facit 20 (sic) O	285
Dimitte nobis debita nostra declarat 20 O	285
Dimittit Deus peccata quomodo 21 P	286
Dimittere secundum grammaticos quid sit 21 P	286
Dimittere est diversimode vel ad diversa loca mittere (21 Q)	287
Dimittit nobis debita etc. fundat multipliciter in scriptura 21 R	287, 288
Dissolvere legem quomodo est impossible 6 E	47, 48
Distinctionem novi et veteris testamenti ponit 7 A, B, C, D etc.	51—61
Differenciam inter novum et vetus testamentum ponit 7 A, B, C, D, E, F etc.	51—61

page	page
Discontinuacio quomodo deturpat orationem 20 M	261
Divinam naturam quomodo videre possimus 16 H	175
Divorcium annullandum sunt cautele innumerabiles adinvente, que sunt 25 S	362
Divorcium celebrandum quid requirit secundum 25 S	362, 363
Divicis servire quid sit 30 D	457
Divicie non valent in mortis articulo, ubi est maxima via necessitas 30 R	472
Divicularum profectus qualis est in articulo mortis 30 R	472
Docti fulgebunt quasi firmamentum quomodo intelligitur 14 H	142
Doctores veritatis dicuntur inimici veritatis quare 28 C	410
Dolor et amor respectu eiusdem suis temporibus correspondent 15 P	167
Dolor hominis in ingressu, in progressu, in egressu 19 F	234-240
Dolor in partu est maior matris quam bruti 19 H	237
Domina et debita de bonis glorie et gracie sunt striccius observanda quam de bonis fortune 2 D	12
Dominum non est nisi pro tempore quo seryiens ipsum terminat 3 A	16
Dominum differt ab usu possessi, potestate ipso utendi 3 A	16
Dominium duplex pretensum et verum 3 B	18
Domini comparat legem Christi 6 E	48
Domini iuxta partes suas describitur et comparatur legi Christi 6 F	48, 49
Dominus et Deus absolute sumptus signat deum deorum, contrahitur ¹ cum pro quoquaque quod quis (plus) diligit quam Deum 15 B	153
Dominus in hoc dicto locutus est Dominus etc. significat potentiam 10 A	81
Dominum seculare non habet papa super bonis 26 R	380, 381
Domare linguam Deo est proprium 27 D	389
Domando linguam Deus homine uitetur tamquam ministro 27 D	389
Domacio dicit inferioritatem nature dominabilis 27 D	389
Domare hominem non convenit bestie sed econtra 27 D	389
Domare hominem soli Deo proprieconvenit 27 D	389
Domando hominem uitetur Deus homine ut flagello 27 D	389
Domacionem lingue dupli exemplo Iac. declarat 27 E	390
Domus continet uxorem, familiam et substancialm 29 A	435
Donacio temporalis domini facit ius donatorio ad donatum 3 A	16
Donacio Dei plus facit ad ius donatorio quam humana 3 A	16
Dona septem Spiritus Sancti convenient septem petcionibus in Pater Noster 21 V	270
Dotes corporis et anime ponit quatuordecim et que sunt 14 A, B, O, P	135, 136, 137, 149, 150
Dotes anime ponit septem et declarat 14 P	135, 136, 137
Docum quatuor possibilitatem ostendit Apostolus per exemplum 14 P	150
Dotes quatuor anime ponuntur in quibus consistit nupcia cene novissime 14 Q	151
Dulia quid est 15 I, K	161, 162
Duodenarius annorum significatur per mulierem emoroissam et per filiam archis in agogi, quomodo hoc et ad quid 14 K (sic)	215, 216
E.	
Ecclesiam plus amavit Christus quam corpus proprium 13 C	122
Ecclesia quomodo est in patria sine macula et ruga 13 Q	135
Ecclesia malignanciam habet duplex brachium 26 I	372, 373
Ecclesia est locus orandi pro quo dantur sex cause 20 A	248, 249
Ecclesiasticam materialem fundat auctoritatibus scripture debere esse 20 B	250
Ecclesiasticarum facultates sunt patrocinia pauperum secundum Bernhardum 30 F	459
Ecclesia quomodo appropriatur Iohanni in matre Domini 22 S	311
Edum in lacte matris coquere quid est 28 P	425
Egipcius quid colunt 14 C	155
Egressus hominis ex utero secundum quem membra primo fit et quare 19 I	238
Egressus hominis misticatur 19 K	239
Eleemosina facta in bonis nature quibus protest in purgatorio 23 I	320
Ens omne concedit et dicit esse legem 5 A	33
Epifanus episcopus Cyprus destruxit velum in quo crucifixus erat depictus 15 F	158
Episcopo dedit ecclesia auctoritatem ad dedicandum ecclesiam ad officium orandi ¹	250
Esse intellectuale et esse existentie differunt equivoco 9 D	74
Esse non omne quod animal homo appetit est Deus, licet omne quod beatus nunc appetit est Dens 14 B	138, 139
Esus pascalis difficultor est ritus quam inimicum diligere 8 H	69
Esus sanguinis quare Iudeus est prohibitus. Datur regula cap. 27 N	398
Etates octo declarat 18 F	210
Etates sex habet quilibet homo quantumcunque breviter vivat 18 H	214
Etates septem ponit Ptolomeus 18 I	214
Etatem octavam ponit Hali circulariter redeuentem ad infanciam 18 I	215
Evangelium dicit esse ius auctoritate 2 B	8
Ewa non dicitur prius mortaliter peccasse quam Adam 29 D	438
Eversio ordinis cessabit in patria 14 O	149
Eversionem sabbati reprehendit multipliciter 18 N, O, P, Q	219, 222
Eusebia vocatur amor proximi 12 M	117
Ex significat circumstanciam cause principalis originantis 11 B	94
Exactoribus id est frequenter castigantibus 7 I	60
Exaccio quid est 19 A	230
Exaccio pro quo sumitur 26 A	366
Ex significat prioritatem originis 27 F	391
Excusaciones ponuntur utriusque brachii quoad actus luxurie 30 D	457

¹ Recte: dominus tamen quando contrahitur (ut in textu).

¹ Numerus deest.

page

Existencie rerum in proprio quomodo sunt minus perfecte quam in primo esse	11 K	103
Exemplares rationes quam sunt nobis utiles	12 F	111
Excommunicationem reprobat pro rebus carnalibus iniustam	26 II	385, 386
Ex totis viribus quando Deum diligimus	13 G	115, 116
Extorsiones dicit esse furta sacerdotum quomodo hoc	26 S	381, 382
Extorsionem clericalem reprobat per multa media	26 U	384, 385

F.

Fabulacio nulla eximitur ab assumcione nominis Dei in vanum	17 G	193
Facere quare non dicit legem sed solvere; dicit non veni quare	6 E	47
Facile et difficile idem est, ut ostendit	8 C	64
Facilitativum et tardativum legem Christi quomodo vult intelligere	8 E	65, 66
Facilitas legis novae ostenditur quomodo	8 F	67, 68
Facere deboe multa que non deboe tunc vel modo	9 G	77
Facit Deus misericordiam in millia quomodo	16 R	185, 186
Facultates ecclesiarum sunt patrocinia pauperum secundum Bernhardum	30 F	459
Fama perditur propter fornicacionem	25 H	353, 354
Fama celestibus spiritibus quam ampla, quam lata, quam honorabilis in scriptura	28 M	421
Fama terrenorum servorum est opposita celestibus	28 M	421
Fame seculi sanctitudo tangitur	28 M	421, 422
Fame mundane valor	28 M	422
Fatuus pro quo signat automaticae	24 M	340
Fatuus quis est	24 M	340
Felicitas creata est vestigium vel umbra respectu increase	16 E	172
Felicitatem temporalium quidam affectant plus quam eternam	16 E	172
Femella puer in egressu clamat	EE 10 I	237
Feneracione improbat ratione multiplici	26 G	370
Fenerari homo non debet etiam pro toto mundo perquirendo ymmo beatitudine	26 L	374, 375
Fenerator quis vocatur servus fidelis et quis latro	26 M	375, 376
Femine materiam tractat eam describendo multipliciter	29 H, I, K	442, 446
Femina quomodo describitur	29 I	444, 445
Femina quomodo est vas preciosum	29 L	447, 448
Femina quare dicitur animal pessimum	29 L	47
Feminus triplex tactus illicitus	29 P	451
Femina est saccus vilis putridus	29 P	451, 452
Fenum quid significat in quo Dominus pavit quinque millia	30 H	462
Festum omne sollempne habet vigiliam et specialiter dies dominicus	18 E	211
Festa sanctorum quomodo debent vencrari	18 R	221
Festivitatem derident christianorum et gentiles sed in quo	18 R, S	221, 222
Fetus quare devolvit se extra matricem, dat tres causas	19 I	238

De Mandatis Divinis.

page

Fiat voluntas tua quadrupliciter exponitur	21 G, H	277, 278
Fides, spes et caritas includuntur in Domino Deo tuo	16 A	168
Fidem quis negat	23 P	328
Fides per se non sanctificat matrimonium	25 Q	361
Filius quomodo portat et non portat iniquitatem patris et econtra	16 R	300
Filii tenentur humiliter parentibus supportare	22 E	297, 298
Filius inobedientis patri ei matre est lapidibus obruiendus	22 G	299
Filius quomodo est lapidibus spiritualibus obruiendus inobedientis	22 I	290, 300
Filii et parentes maxime domestici vocantur	22 R	311
Filiis Adam adaptavit alternatim sorores in uxores usque ad multiplicacionem hominum	25 M	358
Filiis Israel non sunt furati vasa Egipciorum quare	26 A	365
Finis exigit et limitat media	6 E	47
Flamma unde causatur	19 D	232
Flagellum dicit esse hominem quo Deus utitur in domando hominem	27 D	389
Flagellum communiter privatur ratione	27 D	389
Elevit Christus tripli ceter sed hoc propter ingratitudinem	25 L	356
Fornicatio viator per temporalium adhesioneum quoad Deum	11 I	102
Formosa unde singula dicuntur	11 K	103
Fortis zelotes quare dicitur	16 A	168
Fortis zelotes quare coniungitur	16 A	168
Fornicatio spiritualis solo inordinato assensu committitur	16 B	169
Forma orandi datur	20 A	218, 249
Fornicatio quid est et quomodo fit	25 B	347
Fornicatio consumit naturalem substancialiam fornicantium	25 G	382
Fornicatio pre alii peccatis reddit hominem infamem	25 G	382
Fornicatio quomodo dissipat substancialiam	25 G	382
Fornicatio Sodomite destruit Deus substancialiam, famam et temporalia	25 H	353
Fornicarium contingit peccare gravius quoad Deum	25 L	357
Fortuite nihil fit quoad Deum	27 I	394
Fornicatio potest committi cum continua displicencia operis	29 F	441
Fornicatio quando committitur corporaliter et quando non	29 H	443, 444
Frates sumus omnes sive imperatores	20 B (sic)	266
Frangere mandavit Dominus apostolis panes quinque quid significat	30 H	462
Fragmenta quid significant	30 I	463
Frustra quid est	17 A, G	187, 193
Furtum et homicidium quandoque dicunt actum extrinsecum et quandoque peccatum et quandoque aggregatum	24 I	337
Furtum quomodo sumitur in illo mandato septimo	26 A	365
Fur est Dei qualibet iniustus	26 A	365
Furati non sunt filii Israel vasa Egipciorum	26 A	365
Furtum facit omnis peccans mortaliter	25 B	366
Furtum non est anferre bona temporalia ex titulo gracie vel statu innoecitie, ut fundat	26 C	367

	page
Furtum in quo consistit 26 D	367
Furtum penes quid mensurari debet 26 D .	368
Furtum tripliciter dicitur inordinatum 26 D .	368
Furtum dividitur in duplex brachium eccliesie 26 E	368
Furtum triplex ponit braehii secularis 26 F	369
Furtum communiissimum quid est 26 F . .	369
Furtum sacerdotum est plus infectivum 26 Q	370
Furtum symonia est sacerdotum periculosum 26 Q	379
Furtum symoniae aggravari tria ponit 26 Q .	379
Furti species est exaccio vel extorsio 26 R .	380
Furtum proprie excusatur per unum eolum 26 R	380

G.

	page
Gaudium quale habebunt beati in patria 14 B	135—137
Gaudii beatorum solum porciunculam protest in se capere subiective spiritus creatus 14 I	140
Gaudet quilibet beatus plus de gaudio trinitatis increase quam de gaudio aliquo creature etiam proprio 14 F	140
Gaudet beatus de gaudio proprio reflexe 14 F	141
Gaudet beatus multipliceiter 14 F	141
Gaudium capitur duplicitate scilicet obiective et formaliter 14 H	143
Gaudium dicitur habere magnim et eeteras proprietates duplicitate 14 H	143
Gaudium habent beati par et impar sed quonodo 14 H, I	142
Gaudii obiecta beatorum non inferunt singularia propria gaudia 14 K	144
Gaudii plenitudo quonodo tardat in beatis 14 K	144
Gaudium inordinatum Christus reprehendit in apostolis 28 L	120
Gentiles dixerunt esse unum Deum magnum 15 F	157
Generacionem quartam et tertiam vult punire propter peccata 16 Q	183, 184
Gentilium error quadruplex circa rationem tangentur 20 F	254—256
Genitalium tactus quilibet illicitus prolibetur in hoc verbo mechandi 25 A, 346, 347	
Generacio filiorum Dei et diaboli per quod dinoscitur 27 M	396, 397
Genus humanum quare habet minorum periodum 30 V	174
Gloria bona quonodo incurritur 13 K	129
Gratitudinis lex que est 22 Q	310
Gravedini peccati non plus superadditur actus etc. quam superficies ad magnitudinem corporis 24 I	337
Gradus matrimonii quando sunt instituti racione consanguinitatis 25 N	358
Greeci voeant pietatem theosebiam 12 M . .	117
Gregorius sanctus peccavit venialiter, licet orando meruit Troyano imperatori apud Deum propter personalem affectum 23 H	320
Gula habet tres species; quas: i) 17 O	199

¹ Recte: oracionem.

	page
Habicio quorum est et non possessio 1 B	3
Habere quid habere te nescis non habet gloriam 13 I	128
Heresis quelibet fundatur in falso 15 L . .	163
Hodie quare ponitur dieendo da nobis hodie 21 N	283, 284
Homo et eius nomen reale idem sunt probat scriptura 16 A	168
Homines duos ponit unum scilicet sapientie et alium insipientem creaturam Dei speculatorum 11 G	90
Homo debet voluntatem suam voluntati divine plene submittere 12 D	109
Homo diligit plus se ipsum quam alium sed quonodo 14 E	139
Homo quantumcunque breviter vivat habet sex etates 18 H	214
Hominem ex terra vilissima fecit Dominus quare 19 G	235
Hominem comparat aquaticis, aereis, igneis et ipsum comparando ad ipsa destitit 19 G	235
Hominis egressus de utero secundum que membra primo fit 19 I	238
Hominis egressus mistiatur 19 K	230
Hominis progressus qualis est et quam miserabilis 19 K	230
Homo est arbor eversa et quonodo comparatur eidem 19 K	230
Homo quilibet naturaliter diligit opus suum 20 C	251
Homo est arbor eversa et sicut se habet arbor ad humorem sic homo ad aerem 23 S (sic)	327
Homicidium est triplex 20 A	329, 330
Homicidium et odium sese secuntur 24 E .	331
Homicide maiores sunt qui exhortantur ad homicidium quam earnales 24 E 334, 335	
Homicidium mentis ita gravis pena consequitur sicut ad extra 24 G	335
Homicidium corporale politicus ecce preponderat spirituali 24 H	330
Homicidium et furtum quandoque dicunt actum extrinsecum, quandoque intrinsecum, quandoque peccatum 24 I	337
Homicidium in opere est duplex 24 O	342
Homicidium in opere justum tripliciter committitur 24 O	342
Homicidium quonodo est frequens 24 V .	340
Homicidio multiplici quonodo sunt prelati rei 25 C	331
Homicidium incipit in corde et derivatur per voces ad opus 29 C	335, 336
Homicidium primo in corde committitur 29 H	336
Honor Dei deducitur per exemplum regis terreni secundum Bernardum 16 F . . .	174
Honorare parentes debemus omnes tam presentes quam mortuos secundum omnes sensus tam literalem, moralem quam allegoricum 22 B	294
Honor triplex ponitur quonodo debemus parentes honorare 22 C	295
Honorare parentes opere tripliciter debemus 22 C	295
Honorandi sunt parentes pre aliis et quonodo 22 E, F	297, 298
Honor verbalis parentibus exhibendus stat in tribus 22 F	298

page	
Honor secundum scripturam in quo stat iuxta Ieronymum 22 F	298, 299
Honorandi sunt parentes mali sed quo- modo 22 H	300
Honor et vituperium ad virtutem ¹ et vicium consecuntur 22 O	307
Honoracionem parentis monent tria 22 Q .	309
Honorilicencie in Christo ratione humani- tatis et deitatis non componunt unam sed aggregantur in Christo ²	312, 313
Racio honorilicencie est multiplicior sed non maior 23 A	312, 213
Honorandus est Christus infinite secundum humanitatem quomodo hoc 23 A	313
Honorandus est Christus yperdulia 23 B .	313
Honorabilis non est unum membrum in quantum huius officii altero 23 B . . .	314
Honor vel gloria per se consequitur meri- tum et non officii 23 C	314, 315
Honoracior in facie ecclesie, inhonoracior propter defectum ministerii 23 G	319
Honorificacio mortuorum que est securior 23 K	322, 323
Honorilicencie raciones in nullo congre- gantur preterquam in Deo 23 M	325
Honoracior quis sit in ecclesia pater aut filius 23 O	326
Honorificatur Deus in omnibus sicut et diligitur 24 B	330
Honor Dei difficile preponderatur in actu coitus matrimonii 25 C	349
Honor non sit Deo nisi secundum cultum debitum trinitati 27 A	386
Hugo de Sancto Victore exponit illum textum non habebis Saracenos et Iudeos detestando 15 L	162
Humilitatis Christi datur racio 7 D . . .	53
Humana natura non potuit ex se recon- ciliari 19 Q	244, 245
Humanitas Christi non tantum est laudanda respectu deitatis sicut serra propter opus artificis 23 A	313
 I. 	
Iactancie quadruplex genus secundum Bedam 27 F	301
Ierusalem interpretatur visio pacis 7 G . .	58
Ignis vilescit agens in materiam fumigantem, sic vis amandi temporalia 14 N	148
Ingratitudinis est turpissimum peccatum 22 Q	309, 310
Ignem subtile quid est 19 D	232
Illotis pedibus quare apostoli ad ceuam venerunt 30 A	467
Illectus idem est quam illaqueatus ad serviendum peccato 5 G	37
Incipere legem quare non dicit sed solvere 6 E	47
Incestus quid est 25 B	348
Lucestus quam gravedinem peccati habet 25 L	356
Incestus non esse peccatum snadet 25 M .	357
Incestus aliquando est matrimonium sine dispensatione 25 O	359
Indigencie maioritas est catherinata et quo- modo seminatur dispariter 23 L	324
 II. 	
Infirmitas corporis virtute meriti Christi prodest tripliciter Deum timentibus omnique 13 P	133
Infirmitas nostre condicioneis ponitur iο F	235
Infinitas honorilicencie in Christo non dicit excessum sed quid 23 A	313
Infideli deterior est propter tria 23 Q . .	328
Infauci lingue quare sal apponitur in baptismo 27 C	388
Iniuriatur quecumque creatura alteri quo- modo i 1 C	3
Iniuriam nullam Deus in suo regno per- mittit inpuniatam 2 A	7
Iniustus quicquid Deus non potest relin- quere inpuniatum pro instanti in suo regno 2 A	7
Iniuriam melius est pati quam in vindic- tam prouerpere 2 C	8
Inpuniatum non potest Deus relinquare quicquam iniustum pro instanti in suo regno 2 A ¹	7, 8
Iniustus omnis fur dicitur 26 A	365
Iniuriatio proximi est debiti iuvaminis sub- traccio 27 A	386
Innocencie statum potest servare omnis, probat 13 G	27
Inobedientia creaturarum facit quod Deus vult modis quod sit quorum nullo modo est 9 H	79
In pondere constantissimo ponuntur man- data 16 C	170
Imperfecte Deus quis amat 17 Q	201
Insensibilia quomodo per visibilia cognos- cuntur 11 G	69
Insinuacio quid est et quomodo dividitur A, C ²	229
Instrumentum musicum non orat nec est sonus hominis 20 L	259
Insonis quasi non fractus sed Deo continuus dicitur 17 P	201
Intellectiva potentia est primum in homine interiori 11 C	94, 100
Intellectiva potentia est a qua procedit volitia et memorativa 11 C	94
Intelligendi Deum septem modis ponit secundum ordinem 11 D	97
Intuicio trinitatis mensurat gaudium in beatibus 14 K	145
Intelligere Deum debemus sine qualitate magnum, sine quantitate etc. 17 C . . .	189
Intellectus potentia est alterius nature quam corporis nec in aliqua cogi- potest 29 E	439
Intutum mulierum exemplio detestatur scripture 29 O	450
Invisibilita tria ponuntur secundum Lyn- colnensem, ex quibus procedunt omnia 11 F	98
Iob temptacio per diabolum declaratur 16 E	
Ioseph iruavit per salutem Pharaonis quomodo intelligitur 17 R	203
Ira est passio iracundi et aliquando sumitur in bonum et aliquando in malum 24 A .	330
Ira iusta mater est discipline 24 K	339
Irascibilis potentia seminat vice 24 K . .	339
Irascendum ad debite requiritur spiritus consilii 24 K	339
Ira irrationalis que vocatur secundum Crisostomum 24 K	339

¹ Cod.: veritatem.² Num. cap. deest. Est 23 A.

page	page
Iracundia que inficit opus extrinsecum 24 K 339	Iuramentum excusans triplicem responsum datur 17 K 203, 204
Irridere licet cum modestia 28 K 420	Iuramentum non est manifestum comminatio-
Irritacio que est licita, que illicita 29 N 449	narium ostendit 17 V 204
Iter sabbati quid est 18 S 224	Iurandum non est male propter nullum bonum possibile ostendit 17 T 201
Iter viacionis nostre quid est 21 G 277	Iurantes vane asserunt falsum esse verum 17 V 205
Index nullus potest perfecte indicare nisi cognoverit Deum 3 E 21	Iurant vane per membra Christi 17 V 205
Iudicare se ipsum omnis necessitatus est 3 E 21	Iurisdictio humanitatis inventa potest cassare effectum legis Dei 22 L 303
Iudicia exercere non posse sine scripture sacre scientia arguit et solvit 3 F 22, 23	Iuracio est post scripturam sacram huma-
Iudicium venire ordinata oportet tria cog- noscer 24 K 339	nitus introducta 27 L 395
Iudicibus spiritualibus impossibile est ecclesia carere 22 I 301	Iuramenti materiam pulcre tangit 27 L 395, 396
Iudeus nullus debet usurpare 26 G 370	Iuramentum ex quibus penis consurgit 27 L 393, 396
Iudas fuit simpliciter principium avaricie clericorum in lego gracie et Caym secularium in lego veteri 26 I 372	Iurantes quomodo menciantur 28 A 407, 408
Iumenta stercore computrascere quid est secundum Gregorium 29 P 452	Ius est nomen generale i A 1
Iuris ordo quomodo sit amore i A 2	Ius ideo dicitur quia iustum i A 1
Iuris descripcio solum volitioni divine competit i A 3	Ius sumitur multipliciter i A 1
Iuris descripcionem solum volitioni de iure competere improbat i B 2	Ius quid sit secundum quosdam diffinit multipliciter i A 112
Iuris regule de bonis glorie et gracie sunt striccius observande quam de bonis fortune 2 D 12	Iustitia est constans et perpetua voluntas. Hanc definitionem dicit competere prius iuri quam iusticie; probat multi- pliciter i A 2
Iuris due maneres ponuntur 3 A 13	Iustum esse opus humanum dicitur a iusticia i A 1, 2
Iuri proprio neminem posse concedere probat tripliciter 3 C 18	Iusticia quomodo presupponit iustum i A 1
Iuri cedere quid est 18, 19	Iusticie virtutem dicit infundi creature rationali i A 2
Iuris sufficiencia et necessitas et divisio in genere unde ostenditur 3 D 20	Iustorum omnium est dare unum principium quod est metrum omnium i C 1
Iuriste cuiilibet est satis cognoscere divinitus legem 3 E 21	Iusticia in Deo non est qualitas sed essentia i C 1
Iure absolute donat Deus pater verbo spiri- tum vel raciones exemplares que sunt vere dividit 3 F 23	Ius, iusticia et iustum idem sunt in Deo i C 4
fura dividuntur ¹ proportionabiliter ad crea- turam ad quas creantur ² 3 G 23	Iustum quare aliquid dicitur i C 4
Iurare quid est et quot modis sit iuramen- tum 17 H 194, 195	Iustum habet quilibet creatura et tamen iniuriatur Deo et creatura cerebro i C 4
Iuramentum extrinsecum mensurat intrin- secum 17 II 194	Iustum nichil est quod non est (sic) i C 4
Iuramentum per quolibet signa potest exprimi 17 I 194, 195	Iusticia exigit debitum disiunctive i C 4, 5
Iurare est licitum sed quomodo 17 I et 28 A 195, 407	Iustum non est creaturam dare aliquid quod non dabit ³ i C 5
Iuramento requisita 17 I 194, 195	Iustum esse quolibet cuiilibet intelligi conditionaliter i D 5
Iuramentum rectificatoria que sunt 17 K 196	Iustum esse aliquid alieni quare logici periti exprimunt hoc per presencia tempora optimative ⁴ 5
Iuramentum quoddam assertorium et quod- dam promissorium 17 K 196	Iustum habet quemque creatura, non tamen quidquid est debitum i D 6
Iuramentum vanum prohibet Christus nature tam spiritualis quam corporei 17 Q 201, 202	Ius dicitur esse evangelium autonomaticum 2 B 8
Iurare licet per creaturas quomodo 17 R 202	Ius exemplare omnium actuum nostrorum est Samaritanus noster 2 B 8
Iuramentum omne est malum culpe vel pene 17 R 202	Ius ad rem et ius in re differunt 3 A 15
Iuramentum non esse in statu innocencie ostendit 17 R 202	Ius ad rem impossibile est habere aliquem nisi haberit ius in re 3 A 15
Iuramentum Christi est a malo sed quo- modo 17 R 202	Ius in re ponit dominum ac usum rei 3 A 16
Iurare per creaturas est frivolum 17 R 203	Ius et dominum differunt 3 A 16
Iuravit Joseph per salutem Pharaonis quo- modo intelligitur 17 R 203	Ius antecedit dominum 3 A 16
Iuramentum debemus cavere duplice de causa 17 R 203	Ius, volicio divina, ius protestas intendi, ius usus rei differunt 3 A 16

¹ Cod.: dividuntur, sen voluntates cf.
p. 23.

² recte: terminantur pag. 23.

³ Cod.: iusticiam.

⁴ Cod.: vel humili.

⁵ Num. deest.

page	page
Ius habili confert provisio creature quomodo 3 B	17
Ius non acquiritur a pontifice nec creatura, quamvis dicat Fiat, nisi illud auctoriset Deus 3 B	17, 18
Ius humanum duplex scilicet preteum et verum 3 B	18
Ius pretensum est ius sicut homo pietus 3 B	18
Ius ad rem quid est 3 D	20
Ius quantum vicarius confert clericu 3 D .	20
Ius aliud creatum, aliud increatuum et quo- modo dividuntur membra 3 F, G	23
Ius esse necessarium probat 3 F	235
Ius eternum seu continuum quid est 3 G .	23
Ius gencium et naturae: idem est secun- dum speciem 3 G	23
Ius primum quid est 4 E	24
Iustum, dignum, debitum quare cum istis terminis ponitur verbum presentis tem- poris coniunctivi. Nota bene 9 E	75, 76
Iustum omne est reccius quo Deo pro- pinquius 12 N	118
Iusta ira mater est discipline 24 K	339
Iuvenis condiciones ponuntur 19 L	239
Vide et sub litera Y.	
K.	
Karitatem qualiter consecuntur quatuor cardinales virtutes ostendit 12 K. L	116
Karitatem consecuntur omnes virtutes pro- bat 12 L	116
Karitati opponitur omne crimen 21 G	329, 330
L.	
Laborare debemus pro materia habenda in casu, si caremus parentibus ministranda 22 D	296
Lacrimatus est Christus supra Lazarum 19 N	212
Laico recolere opera Domini est leve sed logice grave 11 G	99
Lamia quid est 28 O	424
Latitudo hec linea quomodo est in beatis in patria 14 L	146
Latria quid est 15 I, K	161
Latrocinium pro quo sumitur 26 A	365
Laus tota vita hominis stat in direccione timoris 10 K	91
Lavare pedes quid est secundum Augusti- num 30 O	468
Laucius licet pasci die dominico quam alio die 18 N	119
Lector legit homines vel res, quando pro- nunciat signa 6 A	43
Lectus est quies contemplacionis 12 H	114
Legem divinam cognoscere est satis cui- cunque iuriste 3 E	21, 22
Legem esse terminum scriptum vocalem vel conceptum male concipiunt, probat multipliciter 4 A	25
Legem Dei dicere esse habitum anime ac- quisitum improbat 4 C	28
Legem communem oportet dare professorem scripturae sacre tam novam quam ve- terem que nec est intellectualis habitus nec moralis 4 C	28
Legis veritates nec dicimus nec docemus nec audimus nec facimus nec novitate nec antiquitate ad sensum distinguimus scripture 4 C	28
Leges datur arcium 4 F	31
Legis divisio datur sicut et iuris 4 F . . .	32
Legem eius veritatem concedit esse peccatum 5 A	33
Legem peccati ponit et eam declarat pulcre 5 A	33
Legem peccator non implet sed illegaliter facit, probat 5 A	34
Leges peccatorum vocantur pluribus modis ¹ 5 B	34
Leges Dei aliquae sunt contrarie quomodo 5 C	34, 35
Leges Dei repudiare Dens eternaliter ordi- navit 5 C	35
Legem scriptam humanitatis suadet esse legem	42
Legis vere divisio et legis divine non datur per opposita 6 A	42
Leges scribere oportuit homines propter tres causas 6 B	43
Leges non plus oportuerunt homines quan- bestie scribere nisi propter maliciam 6 B	43
Legis dacio fuit Iudeis ad honorem et pec- catoribus ad ruinam 6 C	45
Legem novam quare Christus in scriptis non tradidit sicut Moyse 6 D	46
Legis institutionis est Christus per se (finis) ² 6 E	47
Legem dissolvere quomodo est possibile 6 E	47
Legis Christi implecionem comparat domini 6 E	48
Legis particulam quelibet entis quantum- libet continens necessarium est pro tempore suo ipsam esse 6 F	48
Legem Christus non potuit solvere sed implete 6 F	48
Legem Christus non solvit ex hoc quod fecit cessare legis particulas, quando debuerunt 6 F	48
Legis partes unde individuantur 6 F	49
Legis quelibet particula habet rationem propriam legis 7 B	52, 53
Legum dacio nove et veteris erant modi oppositi 7 G	57
Legis Mosavce dacio cum quibus modis fuit 7 G	57, 58
Legis Christi dacio quomodo fuit data ei cum quibus modis 7 G	57, 58, 59
Legem novam antiqua ostendit perfecciorem 8 A, B	61–64
Legem novam suadet difficulterem antiqua 8 B	62, 63
Legis Christi difficultatio non datur ex parte legis sed peccantis 8 H	70
Leges humane sunt peccatis permixte 10 G	88
Legis Christi sufficiencia ostenditur 12 G, H, I etc.	112
Legem aliam discendo et Christi post- posita quam sinistre proceditur, ostendit 12 H	113
Legem propriam unusquisque sibi facit sed quando 14 C	138
Legem nullam licet docere vel legere nisi mandatorum 17 H	193, 194
Lepra Marie sororis Aaron signat bilingues detractores 27 R, S	102–104
Lex est species iuris 1 A	1

¹ Cod.: moribus.² Cod. omitt.

page	page
Lex Dei sumitur pro veritatibus et non pro signis probat multipliciter 4 A, B, C 25, 26, 27	Ligua quomodo colligimus in sabbatis 18 S 224
Lex quid est 4 E	Lingue peccatum dividitur in tres partes 27 A 386
Lex prima et suprema et eterna est ius increatum 4 E	Lingue rationalis motus non est vis motiva ad locum deputata animali 27 D 389
Lex prima est Deus autonomaticus 4 E	Linguam regit racio vel vicium regit linguam quoad motum 27 D 389
Lex secunda quelibet creatura dicitur 4 E	Linguam domare est Deo proprium 27 D 389
Lex est eterna et moralis non facere alterius quod sibi iuste fieri non vis et ceteris affirmativis et negativis mandatis 4 E	Linguam domando Deus homine utitur tamquam instrumento 27 D 389
Lex hostie et pacificorum quare exprimitur per complexa 4 F	Linguam Spiritus Sanctus principaliter dirigit 27 E 390
Lex subiecti cuiuscunque artis solum discitur a professore suo 4 F	Lingue peccatum in proximum dividitur in tres partes 27 M 397
Lex famosius quid sit 4 F	Lingue peccatum tangit Lynchoniensis super Numeri XII quadrupliciter, nota ponens 27 R, S 402—404
Lex quando primo habet rationem obligantis 4 F	Lingua ad quid datur homini 27 T 404
Lex evangelica quare parvipenditur 4 F	Lingue peccatum in proximum in sua presencia quomodo dividitur 28 D 411
Lex membrorum sicut quelibet creatura posita servit Deo quomodo 5 F	Lignum vite discorciatum ad melius valet 28 F 414
Lex peccati et lex membrorum quomodo dicuntur 5 F	Limina sanctorum visitantes fideles considerant nos non habere hic civitatem manentem 20 A 249
Lex eterna est scripta humanitus 6 A 42, 43	Limina sanctorum visitando ostendit quod in sudore vultus debemus vescere (sic) pane 20 A 249
Lex non ex eo est mala quia inde occasio niali accipiunt 6 C	Linteo circa opus se precinxit et passurus vestibus spoliatus et post iterum mortuus linteo sepultus quid signat 30 M 167
Lex Christi quomodo diffinitur 6 E	Liquor semper appetit porcionem circuli 14 L 145
Lex Christi quomodo totalis est impleta 6 F	Locus orandi datur 20 A 248
Lex Christi est corda triplici funiculo contexta 6 F	Locus redditionis debiti debet esse absconditus 15 P 167
Lex vetus et nova triplici ratione differunt 7 A, B	Locutionem extendit ad omne dicere in mandato octavo et sic offendit in quodlibet mandatum 27 A 386
Lex nova et vetus in quibus communicant et in quibus discrepant 7 A	Logica consideracio docet nihil posse dari sine Deo ¹ 17
Lex vetus distinguitur in tres partes 7 B 52	Logicam universalium ponit multis capituli(s) decalogi et specialiter 8, 9 C, T 64, 79
Lex dividitur in septem particulas secundum Parisiensem 7 B	Logicam universalium nota 19 Q et 20 O 244 (?), 262
Lex nova et vetus quomodo differunt 7 H 58, 59	Longitude, sublimitas et profundum sunt in sanctis in patria comprehense 14 L 146
Lex nova est lex amoris et vetus timoris 7 I	Longitude hec linea quomodo est in beatis in patria 14 L 146
Lex nova superadditur antique forma media 8 A	Longevitas quare promittitur pro hono racione parentum 22 M 305
Lex que sit facilior 8 B	Loquitur peccatum quilibet criminosus quomodo hoc 27 A 386
Lex eadem difficilis et facilis 8 C	Loquela lingue est nuncius rationis 27 B 387
Lex nova in quibus excedit veterem 8 F 67, 68	Loquacitas lingue non est ita dampnabilis sicut taciturnitas proditoria 27 B, C 388
Lex quilibet essencialiter est Deus 9 C	Loth filie commiserunt incestum 25 N 358
Lex et veritas sunt transcendencia et quo modo sunt Deus et quomodo non 9 C	Loth quomodo debemus esse in cena So 1 466
Lex Christi sola est immaculata 10 G	Luctacio diaboli cum homine multis modis ponitur 30 A, B, C, D 454—458
Lex amoris est sola lex immaculata que facit de mercenariis filios adoptivos 14 C 127, 128	Luctam diaboli describencia tria media ponit 30 E 458
Lex humana an semper punit peccata secundum gravedinem peccati 24 H 336, 337	Lumen vultus Domini signatum etc. extinguitur per triplex peccatum 21 E 273
Lex libelli repudii quando est introducta et quare 25 S	Luxuriam cordis sensus vel operis que concencuntur 17 O 200
Libertatem arbitrii ponit Deus 5 D	Luxuriam dividit in octo species 25 B 347, 348
Liber diaboli sunt ornamenta clericorum 15 O	Luxurie peccatum est in causa quare regna perduntur et quare Iudei bella perdi derunt 25 I 354
Liberati tunc sumus a malo simpliciter quando cessat omnis temptacio, quod non fit quamdui peregrinamur a Domino 21 V	1 Numerus, deest.
Libera nos triplici ¹ secundum Bernardum 21 V	
Libellus repudii quare introduxit est 25 S 363	
Libidinosus coitus coniugalis est actus luxurie 25 S	
Licium peccati texture qualiter sit 5 E	
Lingua quomodo debet domari 24 I 337, 338	

¹ Adde: modo.

	page
Luxurie quodvis genus habet suam grave- dinem peccati 21 I	354
Luxurie peccati pena est mors quare 25 K	322
Luxurie peccato sacerdotum quare nota- biliter adiungitur pena 29 I	444, 445
Luxurie remedium ponit unum 29 M	448
Luxurie ignis quomodo extinguitur 29 M 448, 449	
Luxurie remedium ponit bonum 29 M, N 448, 449	
Luxuria non est nisi prius oceante animo sit commissa 29 M	448, 449
Luxuria ad quantum invalidit inter gentes 29 Q	422
M.	
Magnitudo blasfemie lingue penes quid attenditur 27 B	387
Maioritas indigencie in purgatorio quo- modo est cathena et quomodo dispariter seminatur 23 L	324
Majoritas membrorum apud Deum quare est nobis abscondita 23 N	326
Malum nemo debet facere, ut boum eveniat 10 F	87
Malum triplex ponitur scilicet pene et cetera que petimus amoveri 21 A	270, 271
Malum non facere prius est quam bonum facere 21 D	274
Malediciones sunt tripartite 28 G	415, 416
Maledicentibus benedicere suadet ratione duplici 28 G, H	416
Maledicere diabolo quid est 28 H	416, 417
Maledicco quomodo gravatur 28 I	418
Maledicco de celo et de terra quomodo se habet ad maledictum 28 I	418
Maledicco iusto non nocet 28 I	418
Malum pene extrinsecum originatur a cupi- dine inordinata 30 V	473
Mammone servire est pena non modica 30 T	473
Mammona est mater invide 30 T	473
Mammona gignit rixum 30 T	473
Mammona gignit accidium 30 T	473
Mammona necessitat ad gulam 30 T	473
Mammona est fomentum luxurie 30 T	473
Mandat Deus mandata que non vult esse actualiter executa 5 G	11
Mandata nunc reducuntur ad decem, nunc ad duo, nunc ad unum 7 B	53
Mandata Dei sunt fundamentum tocius reli- gionis christiane 9 A	71
Mandata Domini quare dicuntur mandata et quare precepta 9 A	71
Mandatum vocatur dileccio, ut ostendit scriptura 9 A	71
Mandatum novum aliquando dicitur et ali- quando vetus, ut ostendit scriptura 9 A	
Mandata omnia et precepta probat esse unum et multa secundum Gregorium 9 B	
Mandata omnia esse unum improbat sub- tiliter 9 B	72
Mandatum quolibet negativum est essen- tialiter prima dileccio 9 C	73
Mandatum est Deus 9 E	73, 74
Mandata affirmativa sunt eterna 9 G	75
Mandata que sunt eterna a parte post et non a parte ante affirmativa 9 F	73
Mandata sunt infinita quomodo hoc 9 G	77
Mandata tot sunt quot sunt res quibus ego possum abuti 9 G	77
Mandatum capitur multipliciter, aliquando pro debito etc. 9 G	77
Mandatum quolibet quod non existit est nota (G)	78
Mandata esse decem Dei concludit 9 G	78
Mandata Dei precipiuntur seu mandantur tripliciter 9 H	78
Mandata quare per oraciones de futuro et coniunctivas dantur 9 H	78
Mandata moralia Deus precipit creature 9 I	79
Mandatum de dilectione unum sicut una est caritas 9 I	79
Mandatorum divisio est secundum divisio- nem caritatis 9 I	79
Mandatum primum obligat ad dilectionem Dei 9 K	79, 80
Mandatum commune ad tria est cciam com- mune ad duo 9 K	80
Mandata Domini quoad denarium redu- cuntur 9 K	80
Mandatum Dei nullum propter aliquem timorem est infringendum 10 E	86
Mandatum proporcionabiliter est imple- dum ut dominus est 10 F	87
Mandatum dilectionis quare est primum ita Mandatum dilectionis quare dicitur maxi- mum 11 A	93
Mandatum dilectionis quare varii varie ex- presserunt 11 B	93, 94
Mandatum de dilectione Dei sufficeret ad rectificandum Romanam ecclesiam 12 G	112
Mandata servare, Deum diligere et finaliter dilig et eodem convertuntur 12 G	112
Mandatum de dilectione cuiilibet alteri est annexum 12 G	112
Mandatum solvens unum quilibet peccat mortaliiter, ut ostendit	115
Mandatum dilectionis quomodo potest impleri in via 13 P	133
Mandata dicit esse conscripta in tabulis lapideis 15 A	152
Mandatorum duas tabulas ponunt doctores spirituales 15 A	152
Mandata doctores diversimode dividunt 15 A	152
Mandatum primum dividitur in tria 15 C	151
Mandato non adoracionis precipiuntur omnes virtutes et sic offendens in hoc mandatum offendit in quolibet 15 K	161
Mar data Domini in numero detectabilissimo ponuntur 16 C	170
Mandata Domini quomodo in numero, pondere et mensura ponuntur 16 C	170
Mandata decalogi sunt realiter sapiencia que est natura divina 16 C	170
Mandata Domini offendens tam sacerdotes, doctores quam seculares tangit 16 D	171
Manicheorum error tangit 17 C	180
Mandata tria primo appropriant tribus personis quomodo 17 P	200
Mandata secundum tangit observanciam veritatis 17 P	201
Mandatum tertium tangit obsrvanciani sanctitatis 18 B	207
Mandatum primum removet falsos deos 18 B sed quid secundum et tertium nota ibidem	207
Mandata duo prima quare negative expli- cantur et tertium affirmative nota causas 18 B	207

page	page
Mandatum tertium quare sub verbo memorandi exprimitur 18 B	208
Mandatum sabbatizacionis aliquod habet pure morale, aliquod pure ceremoniale, aliquod mixtum 18 C	209
Mandatum solum de sabbatizando mistice est servandum, cetera vero literaliter 18 V	209
Mandatorum observancia est turris fortissima 19 B (sic)	216
Mandatum maximini secunde tabule est honoratio patris et matris 22 A	291
Mandatum primum secunde tabule est striccius quam mandatum de dilectione proximi 22 A	292
Mandatum primum prime tabule quare est negativum et secunde primum est affirmativum 23 B	294
Mandata prime tabule quomodo transgrediuntur 22 K	302
Mandatorum observacio et premiatio sunt connexa 22 P	308, 309
Mandatum secundum secunde tabule et quintum in ordine ponitur 24 A	329
Mandatum hoc non ponitur imperative sed hortative 24 A	329
Mandatum hoc secundum est commune cuilibet creature racionali 24 A	329
Mandatum octavum prohibet omne verbum iniuriativum 27 A	386
Mandatum non mechandi quare ponitur inter peccatum homicidii et furti 25 K 355	
Mandata duo ultima aptant ad proximum diligendum immediate 29 A	131
Mandata tria ultima quare pendule ponuntur 30 A	454
Mandatorum tertium ultimorum ponit connectionem et divisionem ¹	454
Mandatorum observancia est per se sufficiens ad beatitudinem 30 B	454
Manus diaboli duplicatum habet quinarium digitorum 30 B	455
Mancies mundi triplex ponitur que reddit eum contemptibilem 30 Q	170
Mandato primo secunde tabule quare signatur premium et aliis non 22 M 305, 306	
Martirii que causa est prestancior seu legitima 24 R	344
Marie pars optima que est 26 B	306
Maria quare cum festinatione ad salutandum Elizabeth venit 29 Q	453
Maria Magdalena quare frequentavit uncionem 29 O	451
Masculus puer in egressu clamat A. A etc. 19 J	237
Matrem quomodo Christus dilexit 22 R, S 310, 311	
Matris beneficium erga prolem 22 Q 309, 310	
Mater Domini fuit ecclesia pro triduo 22 S 211, 311	
Matrimonium quare institutum est 25 A 355	
Matrimonii condiciones que ponuntur 25 A (sic)	348
Matrimonii sacramentum ex tribus est legibus celebrandum 25 C	348
Matrimonio peccatur quinque modis 25 C 348, 349	
Matrimonii defecationi debet preponi theosebia 25 C	349
Matrimonium tempore Adam fuit in secundo gradu licitum sicut et post diluvium 25 N	358
Matrimonium contrahentes peccant multi quomodo 25 R	301
Matrimonium stat cum mortali 25 R	302
Matrimonium iustituit Deus in paradiiso 25 B	362
Mater Domini quomodo implevit mandatum dilectionis 13 J	127
Matrimonium solus consensus facit spirituale et corporale 16 B	169
Matris dolor in partu incomparabiliter est maior quam bruti 19 H	236, 237
Maceria quare diversa, quid sit in illa maceria 19 I	237
Maximum quare dicitur mandatum dilectionis 11 A	93
Maxima necessitas vie est in mortis articulo, ubi dividie non valent 30 R	471
Maximum datur inter anime diligibilia anime proporcionalatum 16 G	174
Mechia est quandocunque homo amat temporalia preponderanter Deo 30 A	454
Mechia quelibet est omne crimen 25 A 346, 347	
Mechia dividitur in luxuriam cordis, oris et operis 25 A	347
Media luxuriam detestancia ponit pulchra 29 Q	453
Medium quale debet esse describit 30 M	466
Mechiam evitancia tria media ponit 29 C 438, 453	
Mechia priuio in corde committitur 29 II 450	
Membra nt huiusmodi offici non sunt plus honorabilia secundum Crisostomum 23 V	314
Membrum ecclesie non est unum honoratus altero ut huiusmodi offici 23 V 314, 315	
Membrum ecclesie debet leges capitis observare 23 C	315
Membrum quodvis ecclesie debet habere rationem per vices multiplicis offici 23 N	325
Membra sicut comparticipant in bonis sic et in malis 2 F	14
Mentiri iocose remo debet io F	87
Mentem dicitur et cor Deus habere quomodo 11 C	95
Mensa cena celestis que est 13 Q	135
Mensuram bonam etc. quid nomine mensura significatur 14 F	141
Menstrui condiciones ponit pessimas 19 H 236, 237	
Mendacium declarat multipliciter 28 A	407
Mentiri contingit dicendo verum quomodo 28 A	407
Mentiri famoso contingit dupliciter 28 A 407	
Mendacium quomodo excusat 28 A	407
Mendacium ludeorum dictum de Christo reprobatur 28 C	410
Merces quadrupliciter preciosa ponitur 22 G	301–412
Meretricium quid est 25 B	347, 348
Meritum et demeritum unde originantur fundamentaliter 29 A	135
Meretrices quantum libertatem habent in civitatis 29 Q	452
Meretrices debet esse in civitatibus reprobatur multis inconvenientibus 29 Q	452
Mercari prohibuit Esdras in sabbato nudum exteris claudendo portas sed manu valida extra muros 18 F	225

¹ Cod. Numerus capit. deest.

	page
Meta beatitudinis que est 21 G	277
Miracula non facit imago vel truncus sed diabolus illud 15 E	156, 157
Misericordiam Deus facit in iniuria quomodo hoc 16 R	186
Misericordia Dei quid est 19 P	243, 244
Misericordie immensitas Dei quomodo promovet ad devocationem 19 P	243, 244
Misericors non est Deus magis post in- carnationem quam ante 19 P	244
Misericordia est infinitum intensior quam misera creature 19 P	244
Misericordie spes unde debet accipi 19 Q .	244
Misericordia quid est 22 G	268
Misericordiam ostendere parentibus plus obligamur quam alii 22 E	298
Misericordie opus spirituale plus est ex- hibendum parentibus quam corporale 22 II	300
Misericordie opera quomodo sunt paren- tibus tam spiritualibus quam carnalibus exhibenda 22 H	300
Modi dandi legis nove et veteris erant oppositi 7 G	57
Modus quomodo est Deus 12 F	111
Moyses et Christus quomodo differunt 7 C .	53, 54
Molentes signant vitam activam viventes 26 B	366
Molendinarius debet esse omnis viator 26 C	366
Mors vitalis est veraciter vita mortalis ¹	241
Mors que operatur circa corpus 19 N	241, 242
Mortis meditatio quantum bonum facit 19 N	241, 242
Mortuis parentibus remanet una obligacio ad illos iuvandum meritis suffragio 23 G	310, 320
Mortaliter nemo potest peccare nisi peccet in Deum et proximum 5 F	39
Mortuis aut vivis non maleficencia inferenda 23 G	320
Mortuorum honorificacio que est securior 23 K	322
Mortuorum iuvandi modus quis est prestantior 23 K	323
Mortuus mortuum quando sepelit 28 O	424
Mortuus tres suscitavit Christus et quartum non, quare hoc 29 D	439
Motus naturalis intenditur versus finem sic motus nostre peregrinationis 18 P	221
Motus lingue sit appropriate a ratione vel vicio, motus vero aliorum membrorum habent ex bestiali virtute secundum motiva proprios motus 27 D	389
Mulier quare dicta est prius virago et post Eva 19 I	237
Multiloquium quomodo est viciatum 28 V	431
Multiloquium reddit hominem infamem et odibilem 28 V	431
Mulierum consorcia et contractus suadet fugere 29 H	443
Mulierum consorciium et contactum suadet fugere et quid ex illis consurgit 29 H	443
Mulier quomodo describitur 29 I	445
Mulierem malam concernentem tractat multi- pliciter eam describendo 29 I. K	445, 446
Mundialibus quare sapit sententia sua de redditione debiti 2 D	12
Mundus totus est liber quidam 7 K	60
Mundus totus pro tempore suo quomodo reducitur ad dominium Christi 7 K	60
Murmur quid est et quot modis 27 G	392
Murmur detestari tria movent 27 Q, G	392
Murmur est proprium pueris vel dampnatis 27 H	393
Murmuratores multiplices detestantur 27 T	393, 394
Murmur nisi contra peccatum fuerit quod- libet est contra Deum 27 K	395
Mutitas est rei non esse et rei infructuose propinquior 27 T	404
N.	
Nacio hominum ex lingua dinoscitur 27 M	397
Nasus in scriptura quid dicitur 28 L	421
Natura agit crescendo versns aliquem finem 13 O	132
Naturalia si plus promovent devocationem plus valent imaginibus 15 E	156
Natura recipiens formam superadditam perticit per ipsam 16 G	174
Naturalia opera quare dicuntur naturalia 27 D	389
Naturales potentie oportet quod racione ducantur et virtutibus perornari 25 D	349
Naturalitas in actu procreandi non est cul- panda sed naturalitas inordinata 25 E	350
Natura quamvis operatur in omni actu humano, tamen actus procreandi principi- paliter tunc dicitur naturalis, quando fit inter marem et feminam secundum membra ad hoc inordinata ei 25 E	351
Natura dissuadet avariciam 26 I	372
Natura corporalis est infima factura que ex voluntate Dei processerat 17 Q	202
Nativitas duplex ponitur 19 II	237
Natura in supposito filii satisfecit tautum quantum primus parens defecit 19 Q	244, 245
Necessitari potest animus humanus tam a Deo quam homine sed non cogi 2 D	9
Necessitat Deus peccatorem sed quomodo 5 D	36
Necessarium ex suppositione est peccare nos viantes continue 13 H	126
Necessarium quodvis homini per panem quare intelligitur 21 M	282
Necessitatem futurorum ponit 27 I	393, 394
Necessitates vocantur sepius peccata in scriptura 13 H	127
Negativum mandatum quolibet est essen- cialiter una dileccio 9 C	73
Negativa veritas quilibet est eterna 9 C	73
Negatio quilibet est essentialiter Deus q C .	73
Negativas esse communissimum ostendit 9 D	73, 74
Negative veritates quomodo distinguuntur ab invicem 9 D	74
Negative veritates mandatorum quomodo sunt mandata et quomodo non 9 E	75
Negatio hec „Non pecco“ est eternaliter, quia a Deo precepta 21 P	286
Negativum mandatum est pro semper obli- gans 29 C	437
Nexus spiritualis coniugii in quo fundatur (16 B) ¹	169
Nocivitas maledictionis 28 H	416, 417
Nomen reale et res nominata idem sunt probat scriptura 6 A	42

¹ Numerus cap. deest.

page	page
Nomen reale ponit in illo dicto "Non assumes nomen" etc. 17 A	187
Nomen proprium quid sit secundum Lincolniensem 17 R	187
Nomen dividitur 17 R	187
Nomen Dei accipit quilibet peccator in vanum 17 A	187
Nomen Dei primum est esse 17 A	187
Nomen Dei dupliciter accipitur in vanum 17 A	187
Nomen Dei quando in vanum assumitur 17 A	187
Nomen trinitatis quando in vanum assumitur 17 C	189
Nomen Dei in vanum accipitur tam quoad idem, spem quam quoad caritatem 17 E .	191
Nomen Dei in locutione quomodo in vanum assumitur multipliciter 17 F	192
Nominare nihil possumus nisi nominemus primam veritatem 17 F	192
Nomen Dei in opere in vanum tripliciter assumitur 17 L	197
Nomen Dei in vanum accipientium sunt tres species 17 M, N	198, 199
Nomen Dei accipientes in vanum ex carnali concupiscentia executati sunt tres species famose 17 N, O	199
Nomen et verbum sunt idem secundum Augustinum 17 P	200
Nomini Christi virtus exprimitur 17 V, X .	205
Nomen est triplex 21 C	272, 273
Nomen Dei quomodo est sanctum 21 C 272, 273	
Nomen Dei quomodo communicant 21 D .	273, 274
Nominis Dei saeculario consumatur doceat veniat ad patriam 21 D	273, 274
Nomina dignitatum sunt nomina officiorum et non honoris nisi accessorie 23 C 314, 315	
Non mechari, non est idolatriandum etc. videtur non esse mandatum 9 E . . .	75
Non mechaberis secundum mandatum secunde tabule 25 A	346
Non concupisces domum est prefacio ad alia duo mandata 29 A	355
Non esse turandum est communissimum 9 D	74
Nostrum panem et non meum quare dicit 283	
Noster quare dicitur filius 20 P	264
Noticia divinitatis quomodo acquiritur per ista visibilia 12(?) G, H, I, K	112-115
Noticia rerum fit diversimode 30 O (sic) .	468
Noticie quibus Deum contemplatur in creaturis arre nostre in via 16 H . . .	172
Novum ius quomodo acquiritur 3 B	17
Novi testamenti distinctionem suadet a veteri, ponit 7 A	51
Novum testamentum quid sit A	52
Nova lex et vetus triplici ratione differt 7 A	52
Nova lex et vetus in quibus communicant et discrepant 7 B	52
Nova lex et vetus in quibus differunt 7 II 53-61	
Nova lex est lex amoris et vetus timoris 7 I	59, 60
Novam legem ostendit perfectiorem esse antiqua 8 A	61-64
Nova lex superadditur veteri tamquam forma media 8 A	62
Novum testamentum est levius veteri 8 C .	63
Nova lex in quo excedit veterem 8 F . . .	67
Numerus capituli deest.	
Novum testamentum suadet dicitur quod vetus et solvit 8 G	68
Novum mandatum quare dicitur o A	71
Novum vinum quomodo sancti in patria bibunt 13 Q	135
Nunc est iustum aliiquid fieri ergo fit, non valet argumentum 9 E	76
Numerus minor quam io non facit populum probat 9 K	81
Numero delectabilissimo ponuntur manda 16 C	170
Nutrices Egypci vocavit locuste quorū Moyses lac spreuit 28 O	424
O.	
Obedientia est terrena etiam discolis presentis 23 G	319
Obligacior est homo in infinitum plus Deo quam aliquic creature 23 A	312
Obligaciones sunt disparum rationum 23 A .	312
Obligacior Christo tantum ratione sue deitatis quantum ratione humanitatis 23 A .	312, 313
Obligacio retribucioris penes quid attendit 23 M	324
Observancia sabbati triplex ponitur 18 G 212, 213	
Observancia mandatorum est turris fortissima 19 B	216
Obiecta gaudi beatorum non interruunt singularia propria gaudia 14 K	111
Occisio Abel prothomartiris clamans ad Deum est primum peccatum 23 S .	346
Occisio est naturale opus 24 S	316
Occidit animam quando 24 A	
Occisio anime est peior quam corporalis, cum illa est mala propter animani 24 D .	342
Occidens iniustus avem vel ferum pulicem etc. peccat 24 A	329
Occidere innocentem in nullo casu debet 24 P	342, 343
Occidere si licet aliqui se ipsum 24 P	343
Occidere debet se ipsum homo, si Deus preciperet 24 Q	343
Occidere in pugna quibus circumstantiis licet 24 Q	344
Occidi securius est quam occidere 24 Q .	341
Occidere contingit hominem iuste 24 R 344, 345	
Occidens in mortali peccato proximum ignoranter iniuste occidit 24 S	342
Occupat iniuste quid habet in peccato mortali 26 A ¹	365
Ociosum verbum quid est ei quando fit 28 Q	426
Ociosum verbum est aliis occasio ad peccandum quomodo 28 R	427
Ociositas lubricitatis est cavenda 29 N .	450
Ociositas est mater luxurie 29 Q	453
Octonarium numerum quare nos servamus et Iudei septenarium 18 F .	211, 212
Odium dicitur amor malus 12 N	118
Odium est fructus ire secundum Augustinum et aliquando sumitur in malum et in bonum aliquando 14 A	330
Odire et diligere stat respectu eiusdem personae 24 A	330
Odium et homicidium sese secuntur 24 E .	331
Odire Deus nihil potest nisi peccatum 19 Q	244

1 Numerus capituli deest.

1 Cod.: 25 A.

page

Oflendere contra maudatum eciam negatiuum est offendere contra Deum 9 E	66	Oracio vocalis habet ignem caritatis ad quid 19 D	232
Ottici rationem multiplicem debet habere quodvis membrum per vices 23 N	325	Oracionis vocalis due ale que sunt 19 D	232
Officium predicandi est dignius quam ministriandi 30 G	460, 161	Oracio carens caritate, meditacione, devozione quid est 19 D	232
Omissionis peccatum est primo omnium 5 E	37	Oracionis quare negligimus dat causas 19 O	212
Omnia non valet tantum sicut illum 18 K	216	Oracionem impediencia impedimenta ponit 19 O, P	242, 243
Onan effudit semen suum super terram, pro quo punitur 25 H	353, 354	Oracionem promovencia ponit multa bona 19 O, P	242, 243
Opera servilia que sunt et que non 18 L	217	Oracionem promovencia ponit pulchra 19 S, T	246, 247
Operatus est Dominus sex diebus quomodo hoc, nota multa pulchra 18 T, V	257, 258	Oracio nostra oportet quod sit cum penititate ieiunii etc. (20 B)	219
Operatur tota trinitas eciam modo et quomodo cessat ab opere 18 V	226	Oracionem que impediunt et que promovent 20 C	250
Operari licet in sabbato christiano subtili sed quomodo 18 I	215	Oracio devota proximi excitat desides ad orandum 20 C	251
Operacio omnis facta in gratia et quevis scriptura divinitus inspirata est tamquam oracio 19 C	232	Oracionis diccio in ecclesia datur nunc per cantus nunc tacite 20 C	251
Opera misericordie sex dantur sufficiencia pro eis 22 C	295	Oraciones non facientes debite que mala secundunt 20 C. D	251, 252
Opera misericordie et spiritualia quomodo sunt parentibus utrisque exhibenda 22 H	300	Oraciones prelati non dicentes debite tam in cantu quam exemplo quomodo graviter peccant 20 C. D	251, 252
Opera misericordie spiritualia debent omnes christiani reciproce ministrare, cum sunt parentes sibi invicem 22 I	301	Orandum est semper et specialiter die dominico quomodo hoc 20 D	252
Opera misericordie spiritualia debet in casu interiori superiori ministrare, probat 22 I	301	Oracio nostra debet esse ad statum innocentie sedula 20 E	253
Opera naturalia quare dicuntur naturalia et artificialia similiter 25 D	349	Oracionis pharisorum error consequens tangitur 20 E	253
Opus humanum dicitur iustum a iusticia 1 A	2, 3	Oracionis gentilium error quadrupliciter tangitur 20 F	254—256
Opus quodvis iniquum sine voluntate Dei 3 E	21, 22	Oracio vocalis quantum valet 20 F	254
Opus servile quid est secundum Augustinum 18 K	216	Oracio vocalis de quanto est meritoria secundum Augustinum 20 G	255
Opus servile secundum doctorem quod prohibetur 18 K	216	Oracio est medium per quod evenit quod oratur, quamvis omnia de necessitate eveniant 20 H	255
Opus servile quid est 18 L	217	Oracione quomodo Deus movetur 20 H	255
Opus omne peccati est opus servile 18 L	217	Orare quomodo est necesse et utile 20 H, I	257
Opus est uno tempore servile, alio tempore licitum 18 L	217	Orare est utile propter quinque 20 I	257
Opus facere rusticale est minus malum in sabbato ecclesie utile quam aliquod curiosum 18 Q	222	Orandum est pro peccato dyabolico humiliter et superiori non indigenti precibus nostris (est placandum) 20 I	257
Opus fecerunt in sabbato patres veteres 18 I	215	Oracio est quasi malleus cudentis clavum 20 I	257
Opus misericordie spirituale plus est exhibendum parentibus quam corporale 22 H	300	Oracionis vis tanta est quod non est possibile Deo iuste petere et non accipere 20 I	257
Opus quolibet suum Deus fecit ex amore 23 P	327	Oracio frustratur propter quinque 20 I	258
Opus de genere est infectum a forciō innaturali 24 S	346	Oracio Cananee et Pauli quare non statim fuit exaudiata 20 K	258
Opus sensible quare est puniendum 29 C	437	Oracionis defectus reducitur ad tria 20 K	259
Optima pars Marle que est 26 B	366	Oraciones nostre debent esse condicione non contente in oracione dominica 20 L	259
Oracio omnis est odiosa sine conversione ad Deum 16 H, I	170	Oracio dominica exedit alias primo in dignitate 20 L	259
Orandum est ubique sed quomodo 8 F	68	Oracio quomodo interpretatur 20 L	259
Oracionem in sabbato debet qualibet christianus exercere specialiter 19 A	229	Orare verbum Dei per oracionem falsam est blasfemia 20 M	260, 261
Oracio quid est nota 19 A	229	Oracio debet esse integra, pura et continua 20 M	260, 261
Oracio vocis dividitur in tres partes secundum Hugoem 19	220	Oracionis discontinuatio quomodo detur pat oracionem 20 M	261
Oracio pura quando fit et quando non 19 B	230	Orare est impossibile nos lapsos sine peccato veniali 20 M	261
Oracio est omnis scriptura divinitus inspirata eciam quecumque operacio facta in gratia 19 C	232	Orare cum defectu confitetur se doctor (i. e. Wyclif) 20 M	261

1 Supra p. 257: *tundens*.

page	page
Oracio dominica quomodo est compendiarios alii 20 N	261
Oracionem christiani possunt breviare vel longare iuxta suam devocationem 20 N	261, 262
Oracio Christi est exemplar omnibus alii oracionibus 20 N	262
Oracio anime Dei est sententia Christi que est eadem in omnibus 20 N	262
Oracio communis toti generi humano est melior quam privata 20 O	262
Oracio dominica excedit alias in utilitate 20 O	263
Oracio dominica habet specialem utilitatem quomodo 20 O	262
Oracione dominica docemur temporalia bona spirituali postpone 20 O	262
Oracionem dominicam declarat dividendo ipsam 20 P	263
Oracionis dominice quilibet particula est oracio 20 P	263
Oracio dominica trinitatem inculcat quomodo 20 P	264
Oracio pura continet in se quatuor (sic) septem que sunt 21 A	270
Oracionum septem sufficiencia datur 21 A	270
Oracionis dominice distinctiones ponit varias variorum 21 A, B	271, 272
Oracionis dominice peticiones dividit et comparat primas tres tribus personis 21 K	283
Oracionis dominice fecunditatem ponit pulcre 21 C	292, 293
Oraendum est pro predestinatis mortuis 23 G	319
Oraendum quomodo pro personis individuis aut communibus 23 H	320, 321
Orando beatus Gregorius pro Troyano licet meruit peccavit tamen veniam propter affectionem personalem 23 H	320, 321
Orare contingit Deum pro persona, si sibi placeat invare, sed cavendum est quod alleccio non sit carnalis 23 I	321
Orare pro persona quomodo est licitum et quibus condicionibus 23 I	321
Oracio generalis et specialis seu personalis quantum valent 23 I	321
Oracionis meritum quomodo partitur existentibus in purgatorio 23	321, 322
Ordo noticie de Deo inducit noticiam Dei 11 D	96
Ordo diligendi est summe racionalis, ut probat 12 B	106, 107
Ordo amandi duplex datur 13 C	122
Ordinem alium existere volunt creature eciamsi posse(n)t 14 E	140
Ordinis eversio cessabit in patria 14 O	149
Ordo graduum temptationis ponitur 29 D	438
Organorum nominibus sepe in scriptura exprimunt potencie 28 L	416
Organum vocis est castri ostium 28 R	427, 428
Origenes quomodo dividit mandata 15 A	152
Ossa humani corporis quot sunt 8 D	65
Os anime dicitur capacitas ipsius 13 M	131
Os sacerdotis est organum Dei in sacramentorum consecratione etc. 27 R	402
Os est porta celi, vir iustus celum 28 Q	426
Paciencia boniuis quilibet propter iusticiam fit meritaria vite eterne 10 G	89
Paciencia irascibilis seminat via 14 K	145
Panis cene ecclesis quis sit 13 Q	135
Panis triplex ponitur 21 M	282
Panis nostrum quotidianum triplex panis petitur 21 M	282
Panis in scriptura continet quidquid est necessarium ad alendum corpus hominis 21 M	282
Panis signat quodvis necessarium corporis, quare hoc 21 M	282
Panis unde dicitur 21 M	282
Panem quem diabolus voluit fieri ex lapidibus 21 M	282
Panem supersubstanciali quare Matthaeus vocat et Lucas quotidianum 21 M	282
Panis supersubstancialis quare dicitur 21 M	282, 283
Panem quotidianum scripturam sacram vult intelligere 21 O	284
Panis qui est Christus quomodo est bis coctus 21 O	284
Panes quinque quid signat secundum Augustinum 30 G	461
Panes quinque mandavit frangere Christus apostolus quid signat 30 H	162
Papa est promulgator dispensacionum quomodo hoc 25 O	359
Pape non licet colligere primos fructus 26 S	381
Partes legis individuantur a tempore 6 F	48
Parents quid habet supra prolem 22 F	298
Parentibus quomodo est ministrandum eciam in minimis probat subtiliter 22 D	296, 297
Parentibus exhibere misericordiam plus obligamus quam aliis probat 22 E	296
Parentes quanta bona conferunt suis filiis 22 F	298, 299
Parentibus quomodo effectualiter reverentia est exhibenda 22 F	298, 299
Parentes tenuerit persecuti filios suos tam spirituales quam carnales eciam usque ad mortem in causa Dei 22 G	299
Parentes non debent honorari a filiis contra Domini mandata 22 G	300
Parentes mali non sunt honorandi a filiis 22 H	300
Parentes infideles quomodo sunt honorandi et quomodo non 22 H	300
Parentes sunt principia individuancia hominem 23 M	321
Parentes et filii maxime domestici vocantur 22 R	311
Parentes qui plus sunt honorandi 23 A	312
Parentes spiritualis est honoracion in quantum ministrat ampliora carismata quam pater carinalis 23 F	319
Parentes corporalis quis alteri preponitur 23 G	319
Parentibus mortui relinquunt una obligacio ad illos iuvandum in suffragio et meritis 23 G	319, 320
Parentes et proximos iuvare in purgatorio quid nos moveret 23 K	322
Parentes proli tenentur multa beneficia ministrare 23 O	326
Parentes quare afficiuntur plus filii quam econtra 23 O	326, 327
Parentes quare tenentur filios diligere 23 P	327

page	page
Parentes debent castigare filios suos 23 Q	328
Participant membra tam in bonis quam in malis 2 F	13, 14
Passio Christi quomodo profuit toti mundo secundum Lyncolniensem datur medi- um 5 G	39
Passionis Christi virtute quomodo liec- omnia perficiuntur 5 G	39, 40
Passionis Christi virtute omnia perficiuntur plus quam in statu innocencie 5 G	39, 40
Pascalis agni esus difficultior est quam ritus, inimicum diligere 8 H	69
Pasci licet magis laete sabbatis 18 N	218
Pascere servos suos curat Dominus par- tim hic in via, partim in purgatorio per- feccius, in die iudicij perfectissime 21 E	277
Passionis huius seculi non sunt condigne ad futuram gloriam 21 F	276
Pastor fuit Abel 26 I	372
Pastus animalium plus concordat cum statu innocencie quam agricultura arti- ficialis 26 I	372
Passus est Christus omnia sex genera peccati lingue in proximum 28 D	111
Pascere carnem est luxuriam nutrire 29 M	448, 449
Pastores Abraham et Loth quare non potuerunt simul habitare 30 T	473
Pati iniuriam est melius quam in vindictam prorumpere 2 C	8
Pater quintupliciter accipitur in scriptura 20 Q	261
Pater noster multum signanter premittitur 20 Q	265
Pater quomodo portat iniuriam filii et e converso ¹	185, 186
Pater Deus quomodo differt ab aliis patri- bus 24 K	338
Patrem cognoscere filiam vel filium matrem nunquam legitur esse licitum 25 M	358
Pater potest esse quilibet virtuosus cuilibet 22 A	293
Paupertas est status viatori perfectissimus 30 C	458
Pauperiem Christi tria pericula concer- nentem ponit 30 F	460
Pauciloquium reddit hominem liberatum ratione 28 V	432
Pausare et accentuare quomodo debent clericis in canto ecclesie 20 C	251
Pauli oracio quare non statim fuit exaudita 20 K	258
Peccatum consistit solum in defectu ob- servancie mandatorum 10 K	92
Peccandum non est propter omne bonum mundi 10 E	86
Peccare est deficere ab illo quod homo debet facere 10 E	86
Peccare debere repugnanciam includit 20 F (sic) ²	11
Peccare nemo potest in aliquam partem ecclesie nisi peccet in quamlibet 2 F	11
Peccatum concedit esse ens, veritatem legis etc., negat ipsum illa esse 5 A	33
Peccatum est non ens probat pulcre 5 A	33
Peccatum esse primum non habet sed secundum quomodo hoc 5 A	33
Peccatum est causa peccantis limitative, ut puniatur 5 A	33
Peccator peccando non implet legem sed illegaliter facit 5 A	33
Peccatores puniri et vinci Deus eternaliter ordinavit 5 D	36
Peccatum omissionis est primo omnium 5 E	37
Peccatum quomodo texitur 5 D, E	37, 38
Peccans et Deus quam conclusionem texunt 5 E	38
Peccatum in quo primo consistit forma- liter F	38
Peccator quomodo est conspirator contra Deum 3 F	38
Peccatum quomodo impericit omne astrum 5 F	39
Peccare nemo potest mortaliter nisi peccet in Deum et in proximum et in quam- libet creaturam 5 F	39
Peccare mortaliter propter nullum bonum mundi debet homo 12 C	107
Peccare hominem Deus non potest velle probat 12 C	107
Peccamus continue, quamdiu hic vivimus 13 G	126, 127
Peccata vocantur necessitates sepius in scriptura 13 H	127
Peccata nos viventes continue est necessarium ex suppositione 13 H	127
Peccata dicti, facti, cogitac omnis in baptismo dimituntur, non tamen debitum dilec- tions Dei dimittrit 13 H	127
Peccatum veniale compatitur secum gra- ciam, iusticiam et caritatem 13 I	127
Peccans actualiter semper ostendit in proximum mandatum 15 N	164, 165
Peccatum est gravius subtrahendo reveren- tiacum Deo quam creature 16 E	172
Peccata punire in quartam et tertiam generacionem declarat 16 Q	183, 184
Peccatorum quatuor gradus ponuntur iuxta curatos per Christum 16 R	185
Peccamus in trinitatem appropriate quomodo hoc 17 E	191
Peccans quomodo sabbatum solvit 18 M	218
Peccat continue mortaliter existens in peccato mortali 18 M	218
Pecca(n)t graviter qui ociantur in sabbatis et alijs illicitis insistunt 18 M	218
Peccati fomes quomodo inducit 19 H	236
Peccatum quantum odit Deus 20 R	266
Peccata Deus dimittit quomodo 21 P	287
Peccata sunt debita secundum Augustinum 21 P	286
Peccata intelliguntur culpe reatus, macule etc. et non defectus formaliter in moribus	286
21 Q	286
Peccata quando Deus dimittit 21 Q	287
Peccati remissionem tria concernencia notat 21 Q	287
Peccata quomodo homo potest dimittere et et exigere 21 R, S	288, 289
Peccatum ingratitudinis est turpissimum 22 Q	310
Peccatum filii cognitionis quod non displicet delectat 23 P	327
Peccatum formaliter intellectum qualiter est et in quo est subiective 24 G	335
Peccatum quomodo gravatur propter opus extrinsecum ¹	336
Peccatum voluntatis non dependet essencia- liter ab actu neutro 24 G	336

¹ Numerus capituli deest.² recte 2 F.¹ Numerus cap. deest.

page	page
Peccatum gravius quoad Deum sequitur occasio magis mala 24 II 330	Persona quecumque ecclesie militantis fuerit virtuosior est prior et per consequens papa etc. 22 I 303
Peccati fons est in anima intus 24 K 338	Persona ecclesie venerabilis habet se ad sua membra in honoracione sicut homo ad suas partes quatinus 23 C 315
Peccatur circa matrimonium quinque modis 25 C 348, 349	Persona ecclesie est eadem quecumque persona affuerit vel defuerit citra Christum 23 D 315
Peccatum quare dicitur grave vel gravius 25 G 353	Persona quelibet ecclesie debet esse quasi que universalis ecclesia 23 N 316
Peccatum dissipans semen spirituale est gravius quam Sodomiticum 25 II 353	Periurium mala que secundatur 27? L 396
Peccatum lingue in proximum habet tres partes 27 M 397	Persona aggregata dicitur primo peccasse mortaliter quando 29 D 435
Peccati luxurie pena est mors 25 K 355	Periodum quare minorem habet genus humanum 30 V 474
Peccato nihil turpis nihil letencius, nihil detestabilis Deo 27 R 402	Peticio frustratur propter quinque 20 K 258
Peccatum lingue seu detractionis sacerdoti specialiter debet esse odibile 27 R 402	Peticiones defectus potest reduci ad tria 20 K 259
Peccatum in ore quam est immundum 27 R 402	Peticiones nostre debent esse condicionales 20 K 259
Peccatum lingue in sua presencia quomodo dividitur 28 O 411	Peticionum septem sufficiencia datur 21 A 270
Peccati lingue in proximum omnia genera Christus passus est 28 D 411	Peticiones nostre quomodo dirigi debeant a nobis 21 K 280
Peccatum mortale primum subiectatur in anima 29 B 436	Peticiones quare ponuntur in variis personis scilicet prime, secunde et tertiis 21 L 281
Peccata gravissima non subsunt potestati hominis puniendo 29 C 437	Peticio quarta quare ponitur in forma secunde persone et in precedentibus in tercia persona datur racio 21 L 281
Peccata mentis que sunt graviora non puniunt theologi et extrinseca puniunt quare 29 C 437	Peticio triplex non expletur nec pure per graciem nec pure per nostrum arbitrium sed per utrumque 21 L 281
Peccatum in tribus inpleteur secundum Augustinum 29 D 438	Peticiones orationis dominice recapitulat breviter 21 L 292, 293
Peccasse mortaliter dicitur prima persona aggregata quando 29 D 438	Philosophi quomodo considerant Deum esse in celo 20 V 268
Peccati gradus notantur in tribus mortuis per Christum suscitatis 29 D 439	Pietatem Greci theosebiam vocant 12 L 11
Peccator quidquid facit, Deus illud vertit ad suum dispendium 30 S 472	Pisces ex semine constante procreantur cuius receptaculum est arena 14 Q 151
Peccatum omne essencialiter pena consequitur 30 S 472	Pisces ex aqua et volucres fecit Dominus quare 19 G 235
Penal peccati vel propassio vocatur timor naturalis 10 C 84	Pisces duo qui sunt quibus Dominus quinque milia sacavit 30 H 462
Penalitas solum erogatur post statum lapsus pro debito 20 B 240, 250	Pisciculi pauci quid signant 30 I 463
Penalitatem oportet superaddere super oracionem post lapsum 20 B 249, 250	Planta pedis quid signat 19 F 234
Pena quadruplex propter inhonoracionem parentum 22 S 312	Plenitudo tripliciter dicitur 13 I 128
Pena pulcrificatur mundus dampnatorum quomodo hoc 23 P 327	Plenitudo in beatis quomodo tardatur 14 K 144
Pena politica in quo excusat 24 II 336, 337	Politica pena in quo excusat 24 H 336, 337
Pena luxurie peccati est mors quare 25 K 355	Pomum magnum comparatur beatitudini quod puer tener vellat gustare et non potest 14 O 149
Pena non modica est servire mammone 30 S 473	Pontifex ex hominibus constitutus nihil potest conferre nisi Christus pontifex prius conferat ius ad illud 3 B 17
Personalitas hominis tota conservatur in anima immortali 2 B 9	Populus in feno recubuit in uno convivio et in alio super terram quid signat 30 K 461
Persona tercia quibus nominibus nominatur 10 A 81, 82	Porta Ierusalem quid signat 18 G 213
Personalitas hominis in quo servatur 10 G 84	Portarius civitatis anime est homo 27 O 388
Persona est eadem omnis homo cum spiritu 13 A 110	Porcos quare demones intraverunt 17 P 399, 400
Personarum acceptio quoad modum amandi quomodo sit 13 B 121	Porco comparatur detractor propter tria 27 O, P 399, 400
Perfectum et totum sunt idem secundum philosophum 13 G 125	Possessio quorum est non habicio i B 3
Perfectum tripliciter dicitur 13 G 125	Possessio duplex pretensa et vera 3 B 18
Perfecte quando Deum diligimus 13 G 125, 126	Possessio est quieta; in nacta non acquiritur ius particularare ad habitat nec perditur 3 D 17
Perficiones nulle dependent a Deo nisi sub ratione qua sunt Deus 14 D 130	Postulacio quid est nota et fit tripliciter 19 A, B 229, 230, 331
Perficitur plus anima intelligendo plus perfectum 16 G 174	Potestas que ibet est a Deo et secundum omnes exercendi limites per ipsum dithinita 3 C 19, 20
Per dicit causam circumstanciam iurandi ubi 17 I 195	Potestas nulli eciam Christo datur ad aliiquid nisi ut faciat quod debet 3 C 19, 20

	page
Potestatem habere ad aliquid et potestatem habere ad repetendum iuste aliquid differunt 3 D	19
Potestatem non habuit apostolus ad exi- gendum vite necessaria de avaris sicut nec Christus civiliter dominandi 3 D	20
Potencia volitiva per animam intelligitur 11 B	91
Potenciam memorativa intelligitur per mentem 11 B	94, 95
Potestates anime Augustinus retrogrado nominat 11 D	96
Potenciarum anime ponit ordinem sed quomodo 11 D	96, 97
Potencia, sapientia et benignitas quas opera- ciones in Deo habent 11 F	99
Potencia nobilior plus delectatur in suo objeto quam potencia minus nobilis 12 A	106
Potencie intellective obiectum est Deus 12 A 105, 106	
Potus cene celestis quis est 13 O	135
Potencia intellectus est alterius nature quam potencia corporis nec regi potest ab aliquo 29 E	439
Potencia volitiva quomodo movetur ad actum ex necessitate 29 G	442
Potencior non est Deus ex eo quia facit plura opera 19 P	244
Predestinatis angustiatis quomodo recom- pensatur 2 D	10, 11
Precipit Deus multa que non vult esse actualiter executa 5 G	41
Presencia suo tempore ponit omnia Deus que sunt et que fuerint 7 A	51
Precepta Domini quare dicta sunt precepta et quare mandata 9 A	71
Precepta omnia probat esse unum et multa secundum Gregorium 9 B	72
Precepta omnia esse unum improbat subtis- liter 9 B	72
Precepta affirmativa duo sunt eterna nunc pro etc. 9 E	75
Precepta que affirmativa sunt eterna a parte post et non a parte ante 9 F . .	76
Preceptum capitul multipliciter 9 G . .	77
Precipiunt seu mandantur mandata Dei tripliciter 9 G	78
Precepta quare per oraciones de futuro ei coniunctivas dantur 9 H	78
Precepta moralia Deus precipit creature 9 I	79
Preceptorum divisio est secundum divisi- onem caritatis 9 I	79
Preceptum commune ad tria est etiam commune ad duo 9 K	79, 80
Precipere Deus non potest nisi rationale 10 F	88
Prelati quomodo colunt sculptilia 15 O .	166
Prelatus potest dispensare cum subditis, ut manualiter in sabbato operetur 18 T	225
Presens Deus est ubique quomodo hoc 20 T	268
Presens quid est nota 20 T	268
Presentem Deum esse alicui et esse pre- sentem in illo est aliud 20 V	269
Predestinati non possunt separari a caritate Christi 21 F	276
Premia sex ponit rationis parentum honora- cionis consequentia 23 N, Q, P 306—310	
Predestinatus continue recipit usuram merendo 26 M	376
Predicandi officium est dignius et perfectius quam ministrandi mensis 30 G 460, 461	
Preferrendo ineptum ad beneficium est	
offendere in omne mandatum 12 N	118
Prepositus diligens patronum suum propter datum beneficium diligit eum male quare 24 C	331
Primum quare dicitur mandatum dilec- tions 12 A	63
Primum rudimentum fidei est in Deum credebit 12 H	113
Privaciones quomodo laudant Dominum 17 D	190
Primum mandatum et maximum secunde tabule quod est 22 A	293
Principium avaricie simpliciter est in lege gracie et veteri 26 I	372
Proximum esse dupliciter potest intelligi 2 F	14, 15
Professor cuiuslibet facultatis respicit legem subiecti sue scientie 4 F	31
Proles peccat que non est quomodo 9 G	70
Proprietates trinitatis trahuntur ex textu Exodi 20 ¹ et quomodo proportionabili- liter nobis 10 A, B, C	81—84
Propassio vel pena peccati vocatur timor naturalis 10 C	84
Proximam diligere sicut se ipsum ostendit ratione 12 I	114
Propter est preposicio signans sic circum- stantiam cause finalis 14 D	139
Profundum, longitudine, sublimitas sunt lineae in sanctis in patria comprehensae 14 O	116
Profundum quomodo comprehenditur a beatis in patria 14 L	146
Prophete dicuntur dii 15 L	162
Progressus hominis qualis est et quam miserabilis 19 K	230
Proximum suum debet quilibet diligere 22 A	293
Proprietas deest tam in purgatorio quam in patria 23 I	322
Proli parents multa beneficia tenentur ministrare 23 O	326
Procreatio non potest esse post lapsum minime sine veniali 25 C	348
Proxi iniuracio est iuvaminis debiti subtraccio 27 A	386
Promissio indiscreta bonorum est pecca- tum lingue 28 T	430
Promissum tam diis quam hominibus est debitum 28 T	430
Promissum stultum non debet homo implere 28 V	431
Puer masculus clamat A A A in egressu de utero et femella E E E 19 I . . .	237
Puer qui portabat panes quinque quid signat 30 H	461
Pugna quibus circumstanciis sit licita 24 Q	344
Pulchriores sunt res in anima vel ydea quam in existentiis 11 K	103
Pulcritudo seu claritas quomodo fundatur in scriptura, ut est dos corporis 14 O .	149
Pulcritudini coniungitur velocitas quomodo 14 P	150
Pulcrificatur mundus pena dampnatorum 23 P	327
Punctus bassissimus quis etc. qui men- surat humilitatem aliorum 14 L . . .	145
Punitorem Deum diligitus quomodo 16 F	173
Punire peccata in terciam et quartam gene- rationem declarat 16 Q	183, 184

1 Cod.: textu codem 20

page	
Punit Deus homines in quo peccant 17 X	205
Punitum esse pro peccato quilibet dampnatum melius est quam quod peccatum sit impunitum 23 P	327
Punicia politica quamvis est utilis, non tamen debet eam theologicus magnificare 24 H	336, 337
Purgatorium ponit 21 F	277
Purgandi in purgatorio non possunt de novo peccare et per consequens nec a caritate discedere 23 K	322

Q.

Quare diabolus temptavit Ewam in forma serpentis 27 P	400
Quare Christus incarnatus est 28 K	429
Quare plus prohibetur tactus inordinati concubitus quam gustus 29 B	436
Quadratus numerus peccatorum quatuor virtutibus oppositus 29 D	439
Quatuor milia quid significant hominum communicanicum 30 I	463
Quinque panes ordeacei quid significant secundum Augustinum 30 G	461
Quinque milia quid significant secundum Augustinum 30 H	462
Quinarius est numerus superbus et significat Iudeos 30 H	462

R.

Racio boni simpliciter correspondet Deo patri, racio vero pulcri et delectabilis aliis personis 12 E	110
Racio cuiuslibet creature quam pulchra est mili tam minii est utilis eadem 12 F	111
Raciones exemplares que sunt nobis utiles 111	
Racionem reddere oportet de gestis propriis vel in laudem vel vituperium 28 Q	427
Racha est interieccio secundum aliquos et secundum alios nomen 24 L	339
Rachana verba sunt multiplicia 24 L	339
Rachel ex pena parturionis ad mortem accelerat 10 H	237
Recompensai Dens supereroganter (can. am) ¹ suam qui hic committunt sibi causam 2 D	11
Rapina pro quo sumitur 26 A	365
Rarum aereum quid est nota 19 D	232
Recusci est omne iustum quo Deo propinquius 12 N	118
Redarguebant Christum Iudei irrationabiliter de violacione sabbati 18 L	217
Reduplicativa dicit simpliciter et parcialiter causam ²	313
Regnum quid est 2 A	7
Regule iuriis sunt de bonis glorie et gracie striccius observande quam de bonis fortune 2 D	12
Regnum celorum tripliciter capitul 21	275
Regni proprietates tres capit in se miro modo 21 E	275
Regni adventus qui est Christus dicitur tripliciter 21 E	275
Regnum Christi non est perfecte quesitum usque ad diem iudicii quomodo 21 E	275

¹ Om.² Numerus cap. deest. Est 23 A.

page	
Regnum celorum sicut necesse est ut ore tur ut ciecius adveniat 21 F	276
Regni adventum quomodo debemus desiderare 21 F	276, 277
Regimini Dei necesse habemus nos plene submittere 21 G	277
Religio Christi est nullis secularibus negotiis implicari 10 G	88
Religio christiana tota fundatur super amore 11 A	63
Remedium ponitur contra complectionem duplicitis mandati ultimi 29 B	435
Repudii libellus quare introductus est 23 S	362, 363
Repugnantem creaturam Deo est perfec cius ipsum esse quam sine repugnancia fundaretur 5 G	40
Requievit Deus die septima a quo et quomo do intelligitur 18 V	226
Rerum existentie in proprio genere quomo do sunt minus p.fecte quam in esse primo 11 L	104
Res secundum quod esse a Deo sunt volite 5 D	36
Res pulchiores sunt in anima vel ydea quam in existencie 11 K	103
Resurrecionem Christi misticat et quomo do nos debemus resurgere 18 D	209, 210
Retardativum et facilitativum quomodo vult intelligere quoad legem Christi 8 E	66
Retribucionis obligacio penes quid atten ditur 23 A	312, 313
Retribucio magistris et parentibus potest debito digno ymo ultra condignum fieri 23 M	324
Reverenti quid sit io B	82
Reverencia unde consurgit 10 B	82
Revocatorium ad observandum mandatum de non assumere nomen Dei in vanum 17 V	200
Reverencia parentibus quomodo effectu alter est exhibenda 27 F	290
Reus geheno ignis quis sit 24 M	340
Rex terrenus quomodo est presens ubique in regno ut Deus, dat exemplum Augustinus 20 T	268
Rex dat pape suas elemosinas ad dispensandum, non autem ad dominandum 26 R	382
Ridere Christum non legitur sed tripliciter flere 28 Y	433
Ridere propter vanitatem operis est superfluum 28 Y	433
Risibilitas sicut et mortalitas est ratione peccati introducta 28 Y	433
Risus est culpabilis quis 28 H	432
Risus est sonitus spinarum 28 H	432
Risus dividitur multipliciter 28 Y	433
Risus bonus et malus unde specificatur 28 Y	433
Romani quid coluerunt 15 C	154, 155
Rumorosa verba sunt omnino superfua et vicia 28 S	428
Rumorosa verba quam vocent 28 S	428
Rumorum fructus qui sunt 28 S	429
Rumor ad verbum indiscrete communacionis traditur 28 T	430
Rumor est scole Christi contrarius quomodo 28 T	430
Rumorum communaciones multa secuntur 28 T	430

S.	page	page
Sabbatum autonomatice requies interpre-		Sanctum tripliciter dicitur in scriptura
tatur et convenit Spiritui Sancto 18 A	206	21 B 272
Sabbatisacionis mandatum continet aliquid		Sancti in patria quomodo bibunt vinum
pure ceremoniale, aliquid morale,		novum 13 Q 135
aliquid mixtum 18 C	208	Sancti bibunt in patria quid hoc significat
Sabbatum nostrum quare ad feriam pri-		13 Q 135
mam est translatum ponuntur cause		Sancti beatificantur secundum gradus multi-
18 C, D	209, 210	plices 14 G 142
Sabbatisacionem misticat 18 D	210	Sanitas vera que est 19 E 234
Sabbati observancia triplex ponitur 18 G .		Sanctificacio non consumitur nisi ad
	212, 213	patriam veniatur, probat 21 D 271
Sabbatum multipliciter capit in scriptura		Sanctum vocatur verbum Dei 27 R 402
18 G	213	Sanxire dicitur a sanguine 21 B 272
Sabbatum quare pro omni tempore capit in		Sapiencia, potencia, benignitas quas opera-
18 G	213	ciones habent in Deo 11 F 99
Sabbatum captum pro quiete mentis ostendit		Sapiencia de natura divina debet tractari
ex scriptura 18 F	212	inter perfectos quare 12 A 105
Sabbatum eternitatis ostendit ex scriptura		Sapienciam divinam debere speculari eciam
18 H	213	rudibus suadet per Aristotelem 12 A . . 105
Sabbati sanctificacio in quibus consistit		Sapiencia incarnata quomodo descendit per
18 K	216	tres celos et qui sunt illi celi 20 V . . . 269
Sabbatisare quid est 18 K	216	Sapiencia summe nobilis odit ocium
Sabbatum solvit quomodo peccans 18 M .		28 Q 426, 427
Sabbatum solvunt qui ocio vacantes ludi-		Satisfacere non potest universitas creata
bria exercerent et levia 18 M	218	pro minimo peccato 17 T 204
Sabbati observacio est omnino figuralis		Satisfit culibet iniuriato quomodo 2 A . . . 7
post sex dierum opera de requie		Scibile precedit scienciam 4 I 29
Domini quad preteritum et quad		Sciencia obest si virtus detuerit 13 I . . . 128
futurum de requie beatorum 18 M	218	Scripturam dicit esse eternam cuius sub-
Sabbatizare quomodo debet homo ratione		iectum est liber vite 6 A 42
vestium et quid vestes sunt nomen		Scripture eterne scriptorem digitum, pen-
14 N	218, 219	nam, incastum etc, que ponit esse
Sabbatis licet pasci magis laute sed quo-		6 A 42
modo 18 N	218	Scriptor scribit res, quando signa scribit
Sabbatum nostrum totum expendi debet		earum 6 A 43
in mente et opere quomodo 18 N	219	Scribere leges oportebat homines propter
Sabbati eversio quomodo a nobis fit 18 N,		tres causas 6 B 43
O, P, Q	219—222	Scribere leges homines non plus oportet
Sabbatisacio est necessariissima et perfec-		quam bestias nisi propter maliciam 6 B . . 43
tissima preservacio a peccato 18 Q	222	Scripture sensum possunt trahere varii
Sabbati iter quid est 18 S	224	varium, cum tamen sit verus 13 F 124, 125
Sabbatisacionem impugnat per Ezech, per		Scriptura quevis divinitus inspirata et
Esdram sed concordat eos 18 T, V	225, 226	omnis operacio in gracia est tamquam
Sabbatisacio qualis debet esse christiani et		oracio 14 C 137
qualis Judei 18 V	226	Scurrilitas est ad iocandum inpertinens
Sabbato quilibet christianus debet speciali-		28 X 432
iter oracionibus insistere 19 A	229	Scurrilitatis fructus quis est 28 X 432
Sacerdotii Christi excellencia supra alios		Scurrilitas est omnino superflua 28 Y 433
sacerdotes 7 D	55	Sculptile dyaboli sunt ornamenta etc.
Sacerdotii Christi differencia ab aliis sacer-		clericorum 15 O 166
dociis tangitur multiplex 7 D, E, F	55—57	Secundinam vocat mantellum infantis de
Sacerdos prevaricans et populus criminosus		uter egressum 19 I 238
accumulat peccata 18 S	224	Secundina quid est nota 19 I 238
Sacerdoti peccatum lingue debet esse maxi-		Seculares levius diabolus temptat quam
imum detestabile 27 R	402	spirituales 30 C 456
Sacrilegium quid est nota 25 B	348	Seminis effusio One punitur Gen. XXX
Sacerdotis os est instrumentum Dei in		25 H 353, 354
sacramentorum consecratione 27 R	402	Sensus hominis quomodo in patria quic-
Sacerdotum luxurie quare manifestius		tantur 14 M 147
pena adiungitur 29 I	444	Sensus quid est nota 14 M 147
Sagitte acute quid sunt 28 C	409	Sensatio attestatur per intus suscepctionem
Sal quare apponitur lingue infancium in		super indigenciam hominis necessitatii
baptismo 27 C	388	14 O 149
Saliva hominis ieiuni contrariatur animali-		Sensus omnes quinque habent suam perfi-
bus venenosis 27 E	390	odum, quomodo hoc 18 I 215
Salutare neminem per viam quare apostolis		Sensus interiores qui sunt 18 I 215
Christus precepit 29 Q	453	Sensus omnes reducuntur ad temperamen-
Sanctorum limina visitando considerant		tuum ¹ 225
non habere hic civitatem manentem		Senarius diierum concessus ad opera quid
20 A	249	significat 18 S, T 224, 225

¹ Numerus capituli deest.

page	page
Sensus intuitus inter omnes sensus extinsecos de lubrico intuitu mulierum est custodiendus 29 (O)	150
Sensus omnes quomodo sunt servandi ab mulierum consorcio 29 O	450
Sensus quinque sunt diaboli digiti quinque ad luxuriam disponentes 30 B	455
Senectus quando incipit 19 I	238
Sensum scripture varium possunt trahere varii verum 13 F	114, 115
Sensibilia quomodo ad noticiam Dei inducent 11 G	99, 100
Senis condiciones ponuntur 19 L	240
Septenarium numerum Judei debent observare 18 F	212
Septem erunt aperita hominis pro sabbato versus celum et clausa versus terram 18 V	225
Separare coniuges est peccatum grande 25 S	362
Separacio coniugum per causam fornicacionis notatur et fit solum separacio a thoro 25 S	362
Septem panes quid significant 30 I	463
Servire impossibile est debite creature nisi eodem servicio principaliter serviatur creatori 16 A	168
Servum Dei esse que indicant 17 P (sic) .	168
Servile opus secundum Augustinum quid est 18 K	216
Servile opus secundum doctorem quod prohibetur 18 K	216
Servile opus quid est 18 K	217
Servilia opera que sunt et que non 18 L .	217
Servile opus est omne opus peccati 18 L .	217
Servile opus est uno tempore licitum, alio tempore servile 18 L	217
Servile opus quomodo debemus cavere pro nostro perpetuo dat exemplum 18 V .	226
Servorum est dominos supportare 22 F .	300
Serpenti comparatur detractor 27 P, Q 400, 401	
Servire divicis quid sit 30 D	457
Servire mammone est pena non modica 30 T	473
Sexum alternatim aptavit Deus filius Adam scilicet sorores pro uxoribus 25 S .	358
Si offers munus tuum etc. quare dicit frater tuus et non dicit si tu habes 24 N	341
Signa artificialia solum esse scripturam sacram 6 A	41
Signa in scriptura nostris codicibus non proprie sunt inscripta sed veritates 6 A	41, 42
Signa tria circa dacionem legis notat apostolus 7 G	57, 58
Signa tria mysticata circa dacionem legis 7 G	57
Signa vive vocis maiorem habent vim transmutandi animos quam alia signa 24 N	341
Signillum quomodo falsificat 28 A	408
Signa iurandi multa ponit 17 I	194, 195
Silencium quare ordinatur claustralibus 28 V	429
Simonia est furtum periculosum sacerdotum ¹	456
Sinum vestrum etc. Sinus quid significat 14 G	141
Sinus spiritus intelligitur quoad sui capacitatem 14 K	141
1 Numerus capituli deest.	
Sodomia ponitur actus luxurie 25 B	348
Sodomiticum peccatum est inter actus luxurie gravius quare 25 E	351
Sodomiticum peccatum fuit causa quare Deus diluvium fecit et quare dixit: Penitet me etc. 25 F	351
Sodomiticci peccati gravitas tangitur 25 E, F	351, 352
Sodomiticco peccato iniuriatur toti nature create quomodo 25 F	351
Solicito temporalium non adesset, si homo non peccasset 6 B	44
Solvere legem non veni quare dicit et non dicit facere 6 G	47
Solvere legem quid est 6 E	47
Solveret legem Christus nisi tempore suo finisset incarnatus 6 E	47
Solus Deus adorandus est latra 15 II	161
Sollicitudinis mundane tres causas singunt ²	212, 213
Solvit maxime diem dominicum peccator mortafer peccans 18 M	218
Sons a sono dicunt, unde insous 17 P .	200
Sonat rauce qui nomen Dei in vanum assumit 17 P	201
Sonus non est vox nota 20 L	259, 260
Spes misericordie unde potest accipi 14 Q ³	244
Spes significat quatuor parietes domus 22 O	307
Spiritus est tres res quarum tercia est dileccio 13 A	119
Spiritu creatum non possunt omnes creature inpingere 2 B	9
Spiritus unus cum Deo quomodo officitur ostendit per exemplum pulcrum 13 Q .	134
Spiritus quantum caro iuvat 13 P, Q 133, 134	
Spiritus creatus solum porciunculam gaudi beatorum potest in se subiective capere 14 F	140
Spiritus sinus intelligitur quoad sui capacitatem 14 K	144
Spiritus creatus est eo beacior quo est humilior vel quo est beatitudinis capacior 14 K	144
Spiritus sanctus est finis ultra quem Deus nullam aliam personam increatam producit 18 A	206, 207
Spiritus a Deo mundus producitur pro instanti nature sed non temporis, antequam corpori copulatur 19 H	236
Spiritus quando peccatum contrahit 19 H .	236
Spirituale opus misericordie infinitum plus debet impendi parentibus quam corporale 22 H	300
Spirituale opera misericordie quomodo sunt parentibus utrisque exhibenda 22 H	300, 301
Spirituale opera misericordie debent omnes christiani sibi reciproce ministare, cum sint omnes parentes invicem sibi 22 I	301
Spiritus Sanctus linguam presencialiter dirigit 27 E	390
Spirituum celestium et terrestrium fama notatur 28 M	421, 422
Spirituales diabolus gravius temptat quam seculares 30 C	456

¹ Cod.: 6 A.² Numerus capituli deest.³ Recte: 19 Q.

page	page
Sponsa cum sponso non potest in rationibus discordare 12 D	109
Sponsus anime quare dicitur Christus esse hic in via 16 A	168
Spousa Christi magno sacramento est ydemptifcata Deo 23 D	316
Status pauperiel est viatori perfectissimus 30 E	458
Statum iuuenie potest servare omnis homo 13 G	126
Stephanus quomodo implevit mandatum dilectionis 13 I	127
Stercora quomodo festinant 18 L	224
Stimulus ad orandum quis est 19 D	233
Stoici quare non dixerunt se esse sapientes sed philosophos 12 M	117
Stuprum quid est nota 25 B	348
Stuprum quam habet gravediniis rationem 25 K	356
Sublimitas, profundum et longitudu a sanctis quomodo sunt comprehensae ¹ 14 K	146
Sublimitas quomodo comprehenditur a beatis in patria 14 L	146
Subtile igneum quid est 19 D	232
Subsannacio quid est 28 L	420
Subsannacio quomodo Deo competit (28 L)	420, 421
Subsannat Deus quando 28 L	421
Subsannabit Dominus eos etc. quomodo intelligit 28 M	422
Subtraccio iuueniis debiti est proximi iniuriatio 27 A	386
Suffragium corporale secundum naturalem aptitudinem est ministrandum 13 C	122
Sufragia quibus prosunt et quibus non, et quibus magis et quibus minus 23 L	323, 324
Suposiciones tres ponit timorem declarantes 10 G	88, 89
Supplicacio quid est et habet tria genera 19 A	229
Supplicacio fit multis modis, aliquando solum per nomina 19 B	230
Suspendere pro re temporali est periculum, ut ostendit 26 D	367
Suscitavit Christus tres mortuos et quartum non, quare non, quid intelligitur 29 D	439
T*	
Tabulas duas lapideas mandatorum ponit Joseph 15 A	152
Tabulas duas doctores spirituales ponunt mandatorum 15 A	153
Taciturnitas proditoria est dampniabilius quam loquacitas lingue 27 T	404
Taciturnitas sacerdotum est Dei prodicio 27 T	404
Taciturnitatem prelatorum reprehendit per multa dicta scripture 27 T, U	404, 405
Tactus inordinatus concubitus quare plus prohibetur quam gustus 29 B	436
Tactus triplex illicitus feminineus 29 P	451
Temporalia de quanto necessaria sunt vel inutilia ²	472
Temporalium sollicitudo non adesset, si homo non peccasset 6 B	44
¹ Cod.: <i>comprehensa a sacratis.</i>	
² Numerus capituli deest.	
Tempori dominari solus Deus potest quare 26 II	371
Temptacio qualiter est 21 T	289
Temptacio si tripliciter 21 T	289
Temptacio duplex ponitur 5 E	37
Temptacio culpabilis unde originaliter fit 5 E	37
Temptacionis hominum ad peccandum sunt quatuor gradus 16 Q, R	184, 185
Temptacionis graduum ordo ponitur 29 b	438
Temptacionem in quam rogamus non induci 21 T	290
Temptacione diabolica tripliciter temptatur homo 21 T	283
Temptat Deus omni temptatione sed non omnimodo nec gracia omnis finis 21 T	290
Temptavit Deus Abraham qua temptatione 5 E	37
Temptavit diabolus Ewam in forma serpantis quare 27 P	400
Tempus orandi datur 20 A	252
Tempus reddicionis debiti quid est 25 Q	361
Tempus quid est 26 H	371
Tempus non potest vendi 26 H	371
Tempus est communissimum unicuique 26 H	371
Teosebia in matrimonio debet preponi delectationem carnali 25 C	349
Teosebam Greci vocant pietatem que est amor Dei 12 M	117
Terra dicitur quelibet creatura corporea quoad essenciam 22 L	304
Terra quandoque dicit nudam corporalem essenciam, quandoque coenat formam elementorum in se ipsa 22 L	304
Terra quandoque dicit peccati deformitatem vel moralem 22 L	304
Terra vivencium quare dicitur corpus celeste 22 L	304
Testamenta duo quare Deus condidit 3 E	52
Testamenta novi et veteris distinctionem suadet 7 A	51, 61
Testamentum vetus quid sit 7 A	52
Testamentum vetus difficultius est quam novum 8 C	63
Testamentum novum est levius quam vetus 8 C	63
Testamentum suadet et solvit novum difficultius quam vetus 8 G	65, 68, 69
Testificacio falsa nihil probat 24 P	343
Timor et amor sunt duo precepta 10 C	83
Timor est duplex scilicet naturalis et animalis et quid sit uterque 10 C	83, 84
Timor naturalis non est peccatum inseparabilis 10 C	84
Timor naturalis vocatur propassio vel pena peccati 10 C	84
Timor naturalis quinque habet species 10 C	84
Timor mundanus quid est 10 C	84
Timor mundanus semper est malus 10 C	84
Timor humanus quid est 10 C	84
Timor servilis quid est et hic quia caret caritate est imperfectus 10 C	84
Timor initialis quid est et est bonus 10 D	84, 85
Timor initialis introducit timorem filialem sicut seta filum 10 D	84
Timor initialis est timor perfectissimus ad quem nos mundani possumus hic in via attingere 10 D	85

page	page
Timor filialis vel castus quid est et est bonus semper 10 D	85
Timor servilis repugnat caritati 10 D	85
Timorem triplice declarat Augustinus per exemplum trium uxorum 10 D	85
Timere creaturas timore naturali licet sit licitum, tamen solum bonum optimum alio timore est timendum 10 G	86
Timere humanitas vel muudane nemo debet probat 10 II	90
Timor naturalis causatur a parente terreno, domino vel amico 10 I	91
Timor servilis, initialis et filialis est solum quod Deum 10 I	91
Timor quilibet sapit peccatum qui dimittit timorem filialem 10 K	91
Timor filialis solus est castus 10 K	91
Timor utrum sit actus vel passio et videtur sibi quod sit actus 10 K	91
Timor quilibet preter filialem est penalis 10 K	91
Timor est actus illicitus, sicut gaudium, tristitia, dolor, amor et consimilia 10 K	92
Timent Deum omnes angeli quo timore 10 K	92
Timor et amor debent manere ad dilige- ndum Deum 11 C	92
Totum significat universitatem potencie diligentis 11 B	95
Totum et perfectum est idem secundum philosophum 13 G	125
Tradiciones prepositorum ecclesie nulle sunt admittende, nisi de quanto sunt media facilitancia ad legem Christi 8 D	65
Tradiciones humane ad quem finem debent tradi 8 C	66
Transgressionem sabbati reprehendit multi- pliciter 18 N, O, P, Q	218—224
Transverbera(vit) Deus peccatum nature gladio pene in filio proprio et in matre quomodo 19 Q	245
Trinitas declaratur in hoc dicto Exodi XX <i>Locutus est Dominus</i> etc. 10 A	81
Trinitatis picturam reprobant laicorum 15 E	156
Trinitatem ostendit ex tribus passionibus entis 17 B	188
Trinitatem quomodo concipimus per crea- turas etiam viles 10 C	83, 84
Trinitatem includit Christus in oracione dominica quomodo 20 P	264
Tribucio preaccepta movet ad observan- ciam mandati parentis 22 Q	308
Troyano imperatori quomodo Gregorius profuit 23 H	320
Troyano quomodo gracia data est notatur possibilitas 23 H	320, 321
Troyano anima ubi fuit pro tunc antequam a beato Gregorio per oracionem fuit liberatus (sic) 23 H	320, 321
Tunicas turgescientes seculares scul- punt sculpcionem Dei 15 O	166
Turris fortissima est observancia manda- torum 19 S	246
Turpiloquium est nuncius thesauri anime 28 Y	434
Tutoribus seu tutori quid est 7 I	60
U.	
Universalia includit ex mandatorum multi- tudine 9 B	72, 73
Unum est necessarium quid est illud 11 K	163
Usura est furtum quomodo 26 G	370
Usura est quelibet commutatio iniusta 26 M	370
Usura non committitur nisi absit iniustum 26 P	370
Usura prescriti qualis est 26 M	376
Usura spiritualis est opposite condicionis cum corporali 26 L	375
Usura temporalis implicita et que explicita; implicita dividitur 26 M	376
Usurarii committit quilibet iniustus culpa- bilem cum Deo et diabolo 26 P	378
Usurarii committit una pars contrahencium et altera non 26 P	378
Usurarii predestinatus continet operatur merendo 26 M	376
Usurarii reprobant auctoritatibus tam nove quam veteris legis quam etiam doc- torum 26 II	371
Usurare licet homini quomodo 26 L	375
Usurarii sunt bestie diaboli ad eius vic- timam occidente 26 K	374
Usurarius facit contra preceptum Domini et apostoli 26 K	373
Usurarius nititur frustrare honorem Dei multipliciter 26 K	374
Usurarius stulte usurat ad maximum damnum sui 26 K	374
Usurarii vocatur servus Domini fidelis quis 26 M	375, 376
Usurarii quis vocatur servus nequam 26 M	375, 376
Usus et abusus quomodo differunt 30 A	454
Usus possessi et potestas ipso utendi differunt a dominio 3 A	16
Usus duplex pretensus et verus 3 B	18
Usus temporalium rerum condicionatur quomodo 26 K	373
Utile Deo nichil est, quia respicit creaturam 12 E	110
Utile est orare propter quinque 20 I	257
Utilitas multiplex ponitur creaturarum numeratarum reputacione 17 C, D	189, 190
Uxores cognoscentes tempore concepcionis et menstruo peccant, datur causa 25 T .	360
Uxorem ob quam causam debet quis dimittere 25 T	363
V.	
Vana gloria quomodo incurritur 13 K	129
Vanum quid est 17 A, B	187, 188
Vanitas pure a quo est creata 17 V	205
Variacionem sue responsionis ponit circa debitum et iustum et dignum 9 F .	76
Vas in centro mundi positum foret liquoris capacissimum et in circumferencia mundi positum foret minime conten- tivum 14 L	145
Velum destruxit episcopus Epiphanius in quo crucifixus erat pictus 15 F	158
Velle peccare hominem Deus non potest probat 12 C	107

¹ In textu p. 92: *elicitus*.¹ Cod.: *condicionatum*.

page	
Venatores criminiosi occidentes feras peccatum 24 A	329
Veniale peccatum compatitur secum graviam, iusticiam et caritatem 13 I	127
Veritates legis nec docemus nec dicimus nec ostendimus nec facimus nec novitate vel antiquitate ad sensum scripture distinguimus 4 C	28
Veritas necessaria quilibet est eterna 9 C	73
Veritas quilibet essencialiter est Deus 9 C	73
Veritates eternae formaliter distinguuntur quomodo 9 C	74
Veritates negative quomodo distinguuntur ab invicem 9 D	75
Verum cum isto termino quare ponitur verbum presentis temporis indicativi 9 E	76
Vertex capituli quid est 19 F	234, 235
Verbum inseusibile in anima quomodo fit vox ad extra 20 L	259, 260
Verbum eternum seu divinum comparatur verbo mentis quoad esse extra secundum Augustinum 20 L	259, 260
Verba Rachana sunt multiplicia 24 L	339
Verbum omne irrisorium est ociosum et econtra 24 M	340
Verbum vel dictio est triplex 27 A	380
Verbum Dei vocatur sanctum 27 R	402
Verbum ociosum quid est et quando 28 Q	426
Verbum ociosum est aliis ad peccandum occasio ¹	427
Verba rumorosa sunt omnia superflua et vicia 28 V	428, 431, 432
Veteris et novi testamenti distinctionem suadet 7 A	51–61
Vetus testamentum quid sit 7 A	52
Vetus testamentum potest dici quilibet particularis veritas que cessare debuit tempore Christi 7 A	52
Vetus lex et nova triplici ratione differunt 7 B	52
Vetus lex et nova in quibus convenienter et discrepant 7 B	52
Vetus lex dividitur in tres partes 7 B	52, 53
Veteris legis duas partes dicit ut plurimum variari et tertiam immobilem 7 B	53
Vetus testamentum est difficilius quam novum sed quomodo 8 C	63, 64
Vetus testamentum suadet et solvit levius quam novum 8 G	67, 68
Viatorem quomodo necesse est contemplative vivere et quomodo continuare in contemplacione Dei 11 I	102
Viator quomodo fornicatur per temporalium adhesionem a Deo 11 I	102
Via quare est stricta ad celos et late ad inferos 15 O	165
Viantes quomodo habent rationem indulgentie incitamenti ² 23 L	324
Via Caym que fuit secundum doctores 26 I	372
Via doctrine humanae est ab opere ad sermonem 29 A	435
Vicio peccatoris pessima est a Deo volita 5 D	36
Vicia nominibus virtutum nominantur sed male 12 M	117
Vicium non est peccatum sed ipsum comitans 24 E	333
Vicium quodvis opponitur caritat ⁱ 24 D	
Vicarius quantum ius potest clericu con ferre 3 D	
Videtur Deus sed quomodo et quomodo non videtur 11 H	
Videtur Deus tripliciter 11 H	
Videte naturam divinam docet quomodo (11 H?)	
Vigilia quare ia sabbato dici dominici ut et non in alio 18 E	
Vigilie quare festis sanctorum preponuntur secundum Berhardum 18 Q	
Vindictam Deo committere debet esse inclini quam ulcisci probat 2 C	
Vincen ^t peccatores et sic Deus vult eos vinci 5 D	
Vinitum novum quomodo sancti in patria bibunt 13 Q	
Virtutum omnia genera presencia, preterita et futura potest scribere homo 6 A	
Virtutes notate non sunt nisi consuetudines bene agendi ad pacandum rempublicam, non autem ad merendum beatitudinem 12 K	
Virtutes omnes caritatem consecuntur probat 12 L	
Virtus sola facit meliorem hominem 12 M	
Virtutis amor tangitur 13 C	
Virgo beata quomodo implevit mandatum dilectionis 13 I	
Virgo fuit secunda persona per quam salus nostra tacta est 18 E	
Virgo Christi sola fidem servavit pro triduo 18 E	
Virtutes naturales quomodo corrumpuntur in homine 19 G	
Visiva in patria vis est perfectissima inter quinque habens presenciam sensibilem sed quomodo 14 N	
Vis amandi habet se spiritualiter sicut ignis quomodo hoc 14 N	
Vis amandi vilescit agens inter temporalia sicut ignis in materiam fumigantem 14 N	
Visio creaturarum in proprio genere non erit in patria, ut sibi videtur 16 H	
Vis racionalis irascibilis et concupisibilis quomodo sunt corrupte in homine 19 G	
Visio mulieris prohibetur per Christum et concupiscencia quare 20 D	
Visus inter omnes sensus est custodiendus ab intuitu mulieris 20 O	
Vite laus stat tota in debita dieiccione timoris 10 K	
Vita hominis qualis sit 19 B	
Vita hominis brevis est 19 F	
Vita moralis est veraciter mors vitalis 19 M	
Vita tam beata quam naturali nihil plus appetitur 22 L	
Vita quare promittitur pro honoracione parentum 22 M	
Vituperium et honor ad viutem et vicium consecuntur 22 O	
Vita cuiuslibet sanctissimi citra Christum morte anime permiscentur 22 L	
Vita activa et contemplativa declaratur quomodo 30 P, Q	
Vita activa quomodo differt a contemplativa et que illarum sit perfeccior 30 Q	

¹ Numerus capituli deest.² Cod.: *iuramenti*.

page	page
Viva vox habet maiorem vim transmutandi animas quam aliud signum 24 Q	341
Vocales quinque quomodo generantur nota et mysticatur A et B etc. 29 I	103
Vocis organum est castri ostium 28 R	427
Voces non debentus transferre in venenum fatue occidendi proximos 24 Q	341
Volitione divine solum dicit iuris descrip- cionem competere 1 B	3
Voluntas divina quomodo est constantissima 1 B	3
Voluntas divina quomodo est perpetua probat 1 A, B	3
Voluntas divina quomodo tribuit unicuique quod suum 1 A, B	2, 3
Volicio, que distribuit omnia que est illa 1 C	3
Voluntas non potest cogi ad actum volendi 2 B	9
Voluntas Dei capitul in scriptura pro electu qui terminat eius voluntatem 3 G	20
Voluntas Dei quare est patula cuicunque ¹	21
Voluntate divina seclusa quodvis opus est iniquum 3 E	21, 22
Voluntas divina est ius dirigenz et excep- tio 3 E	22
Voluntati Dei condionate potest homo resistere quomodo 9 I	79
Voluntatem suam homo debet voluntati divine conformare 12 C	108
Voluntati divine debet se quilibet homo submittre 12 D	109
Volueret ex aqua fecit Dominus quare 19 G	236
Voluntas Dei accipitur multipliciter 21 H	278
Voluntati Dei quomodo resistimus 21 H, I	279
Voluntates incompletas habet Deus multas 21 I	279
Voluntas Dei est quod salvetur et voluntas Dei est quod salvatur quomodo diffe- rentur 21 I	279
Volitio est principium motus 22 D	296
Volitiva potencia qua necessitate ad actum movetur 29 E	439, 440
Volitiva potencia quomodo impeditur per actum sensibilem 29 E	439, 440
Voluntatis nostre imperio non subiacet pro quoque signo temporis impetrare viribus inferioribus 29 G	442
Voti materiam tractat 28 I	430, 431
Votum qui solvit 28 V	431
Votum stultum non tenetur homo adimplere 28 V	431
Vox viva maiorem habet vim transmutandi animas quam aliud signum 24 Q	341
Christum clarificavit pater multiplicit 7 D	55
Christi humilitatis datur racio 7 D	55, 56
Christus timuit timore naturali 10 C	83
Christiania religio tota fundatur super amore 11 A	93
Christus plus amavit ecclesiam quam corpus proprium 13 C	122
Christus quare dignatus est esse sponsus anime hic in via 17 A	187
Christus iuravit 17 K	190
Christus; iuramentum est a malo sed quomodo 17 R	202
Christus dicendo Amen Amen iuravit per se ipsum 17 R	202
Christus lacrimatus est super Lazaro quare 28 N	433
Christus diligit orationem suam appropriato modo 20 O	263
Christus quare dicitur noster 29 P	263, 264
Christus; regni proprietates tres capit in se miro modo 21 E	275
Christi adventus est triplex 21 E	275
Christus non habet patrem creatum quoad procreacionem in moribus 22 A	293
Christus habet matrem quemlibet fidem ipsum spiritualiter ac passive gignen- tem ¹	293
Christus non est mihi adorandus quam alia persona divina quomodo hoc 23 A	313
Christus secundum humanitatem infinite est honorandus 23 A	312
Christus secundum humanitatem divinitati hypostaticae communicatam est infinitum honoracionis quam alius pater creatus 23 B	313
Christus est honorandus yperdulia 23 B	313
Christus habet proprietates multas ex hypostatica unione que nulli alii convenerit, que nec sunt differencie nec passiones specifice 23 B	313
Christus plus est honorandus in quantum Deus quam in quantum homo 23 H	315
Christus cum quolibet christiano videtur constituere eandem personam que est Christus 23 D	316
Christus occidit divinitus se ipsum huma- nitas ¹	122
Christus passus est omnia sex genera peccati lingue in proximum 28 D	411
Christus suscitavit tres mortuos et quartum non, quid significatur 29 D	439
Christus fecit tria convivia 30 G	461
Christus quos actus exercuit circa cenam suam, declarat 30 M	466, 467

X = Ch.

Christus est per se finis gratia cuius leges sunt ordinate 6 E	47
Christus solveret legem nisi tempore suo fuisset incarnatus 6 E	47, 48
Christus et Moyses quomodo differunt 7 C	53–56
Christus quomodo Moysen excedit 7 C 53, 54, 55	
Christus quomodo excellit sacerdotes legis veteris 7 D	55

¹ Numerus capitulo deest.**Y.**

Ydemptitas triplex christiani ad Christum preter scienciam (?) et sic quomodo diversimode unitur Christus cum per- sona christiani et diversimode consti- tuunt personam 23 D, E, F	316–319
Ydolatra omnis assumit nomen Dei in vanum 17 A	187, 188
Ydolatria prohibetur quoad obiectum ra- tione quintuplici membris 15 B	153

¹ Numerus capitulo deest.

page	page
Ydolatrandi actus prohibitetur, cum dicitur Non adorabis 15 I 161	Yperdulia quid est 15 I 161
Ydolatria committitur tripliceriter 15 K . 161, 162	Yperdulia est Christus adorandus quare, datur causa 23 B 313
Ydolatriam tam respectu prelatorum quam secularium ostendit 15 L, N, O, P . 163—167	Ypocrisis; sunt tres species nomen Dei in vanum assumencium 17 M, N 198, 199
Ymagines quare sunt introduce in nova lege 15 C 155	Ysaac ligacio quid significat 6 G 49, 50
Ymagines in veteri lege quare non fuerunt introduce 15 C 154	
Ymagines pinxitse dicitur primum beatus Silvester 15 D 155	Z.
Ymagines facere non prohibet sed adorare 15 D 155, 156	Zelotes fortis quare dicitur 16 A 168
Ymagines possunt male et bene fieri 15 E 156	Zelotes quare Deus dicitur 16 A 168
Ymagines duplex error concernens datur 15 E 156	Zelotes quare coniungit 16 A 168
Ymagines non faciunt miracula sed diabolus decipit 15 E 157	Zelotes quid est secundum Lyncolniensem 16 A 168
Ymaginibus plus valent naturalia, si copio- sius promovent ad Deum 15 E 156	
Ymagines consti(tuen)di laicis licencia est eis diligenter declaranda 15 F 157	In cod. N sequitur: Ordo librorum doctoris evangelici: primus liber de dominio divino, secundus de dominio status innocencie, tercius de dominio hominis post lapsum. Hec patent in tractatu status innocencie in fine, ubi addendum dicit ad primum librum tractatum de Mandatis, ad secundum (de) dominio angelorum, ad tertium (de) do- mino clericorum.
Ymagines suadet non esse Epifanus epi- scopus 15 F 158	Summa theologie continet duodecim libros: Primus de Mandatis et presupponit tres libros de Dominio Divino, secundus de Statu Innocencie, tertius, quartus, quintus de Civili Dominio, sextus de Veritate Scripture, septimus de Ecclesia, octavus de Officio Regis, nonus de Potestate Pape, decimus de Simonia, undecimus de Apo- stasia, duodecimus de Blasphemia.
Ymagines, pericula sequentia ponit 15 F, G 158	
Ymagines nichil habent commune cum dictate vel personis tribus 15 G 159	
Ymagines dicit posse bene fieri secundum Bedam 15 H 159, 160	
Ymagines fundat secundum beatum Bedam 15 H 159, 160	
Ymagines causa ydolatrandi prohibentur, ut ostendit Beda 15 H 159, 160	
Yota quid sit 6 A, G 42, 49	
Yota significare decem manda datur triplex convenientia ad signatum 6 G 49	

II. Indices of De Statu Innocencie.

1. Index of Names.

A.

Adam 495, 496, 504, 513.
Auselmus 510.
Aristoteles 484, 485, 500, 501,
512, 516.
Augustinus 474, 479, 480, 482,
485, 486, 487, 489, 493, 503.

B.

Babel 496.
Balaam 494.
Bradwardine 512, 521.

C.

Chrysostomus 480, 489.

E.

Eva 513.

G.

Grosseteste 502, 519.

I. (J.)

Isidorus 482.
Jerusalem 484.
Job 476.
Joseph 493.
Judei 499.

L.

Lincolniensis vide Grosseteste.

M.

Maria 493.
Moyses 494.

N.

Noe 497.

P.

Paulus 495, 499.
Persarum princeps 499.
Petrus apostolus 499.
Petrus Lombardus 482

S.

Sodomite 491.

T.

Tobias 513.

V.

Vitulo 490.

W.

Wyclif 511, 521.

Y.

Yob vide Job.

2. General-Index.

	page		page
A.		L.	
De angelorum domiaio	522—524	Leticia quam homo in statu innocencie habuit	513
Adam creatus in statu innocencie uit nobilissimus et ditissimus	513	De confusione linguarum	497
De arbitrio libero	516, 517	De lingua Hebreia	496, 497
Deus arbitrium necessitat et inclinat . . .	517	Lingue septuaginta due sec. doctores . . .	497
C.		M.	
Caritas in statu innocencie et in multis clarior fuit quam modo	512	Omnis descendentes ab improportionata stipite sunt mortales	489
In patria habemus perfeccius gradus cari tatis quam in via	513	N.	
Casus est causa efficiens preter cuius in tentum effectus evenit	516	De necessitate futurorum	515—522
Omne corruptibile necessario corrumpitur	485	De generibus Numerorum	485—489
D.		P.	
Nemo dampnificabitur ex hoc quod non habet omnem excellenciam angelicam vel beatitudinem	476	De paradisi situacione	490—491
Deus non nocet sed iuvat nisi peccatum sit in causa	477	De paradisi proprietatibus	491—495
H.		De paradisi insitis	491
De hominis operacione in statu inno cence	523, 524	Status primi parentis quis fuit ante lapsum	475
Solum homini inest pena	483	Omnis pena etiam meritoria est a malo	482
Humanum genus non potest puniri nisi pena dampni	479	Omnis pena sensus substrahit a dilectione Dei	482
Quid convenisset humano statui, si totum genus humanum statum innocence servavisset	475	Penitentia dampni in quo consistit	478
I (J).		Penitentia sensus in quo consistit	478
Triginta millia idiomata variantur	497	Peccatum et gracia sunt opposita im media	480
Innocencie status quis est	475	Peccatum habet duplex esse	519
In statu innocencie homo nec arti liberali nec mechanice intendit	494—495	Peccata sunt necessaria et felicia	519
Homo quomodo debuit in statu innocencie conversari	475	Omnis peccator apostatizat ex superbia	488
Septem artes libere non extiterunt in statu innocencie	497, 498	Si genus humanum non peccavisset, fuisset impune	480
Mechanice artes in statu innocencie	498	Si genus humanum non peccavisset, mau sisset sine pena	480
Leges humane in statu innocencie non necessarie	499	De spe prescriptorum	515
Non fuit praxis sed theorica medicina in statu innocencie	498	R.	
Circa temporalia non fuit repugnancia in statu innocencie	499	De reptilium origine	492
Nec erant rebelliones	499	De rebus communibus in statu innocencie	505
Impossibile quod Deus dampnificet inno centem	499	S.	
Innocenti non nocet distemperancia rerum naturalium	489, 490	Omnis homo debet sperare beatitudinem .	514
Judeorum angelus	499	V.	
Justus habet usum uniuslibet partis mundi	491	Impossibilitates vacui	482
		Virtutes an homo in statu innocencie habuit	512—515
		Virtutes theologicas an homo in statu inno cencie habuit	512—515
W.		W.	
Wyclif quondam tenuit quod sunt futura necessitate	519		

